

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZBEK TÜRKÇESİNDE
İSTEM (VALENZ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. MEHMET KARA

Hazırlayan
Feyzi ÇİMEN

İSTANBUL-2009

Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilin Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet KARA
Tez Tarihi : Şubat 2009

ÖZET

ÖZBEK TÜRKÇESİNDE İSTEM (VALENZ)

Bu çalışmada, Özbek Türkçesinde yüklem olan fiillerin hangi hâl ekleriyle ilişki kurduğu konusu (istem) işlenmiştir.

Çalışmamız temel olarak beş bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm sayılabilecek “Giriş” bölümünde, hâl ekleri ve istemle ilgili özlü bilgiler verilmiş ve takip ettiğimiz metot ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, “Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiillerin istem durumları”; üçüncü bölümde, “Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin istem durumları” incelenmiştir. Bunlar; istem sayılarına göre “Bir İstemliler”, “İki İstemliler”, “Üç İstemliler” vb. istem alma durumlarına göre de “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik”, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemlilik” vb. “Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” vb. gibi başlıklar altında toplanmıştır. Her başlık altında söz konusu fiillerin istemsiz kullanımları varsa bunlar, ilgili bölümde “İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler” başlığı altında verilmiştir.

Dördüncü bölüm olarak kabul edebileceğimiz “Sonuç” bölümünde ise, yaptığımız çalışmanın sayısal verileri özlü bir şekilde sunulmuştur.

Çalışmamızın en son kısmında da hangi fiilin hangi hâl ekleriyle kullanıldığını ve fiillerin istem sayısını araştırmacıların kolay bir şekilde görebilmesi için, fiillerin aldıkları hâl ekleri ve örnek cümleleri gösteren bir dizin verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstem, valenz, hâl ekleri, isim, fiil, Özbek Türkçesi, Türkiye Türkçesi

University : Fatih University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Turkish Language and Literature
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet KARA
Degree Awarded and Date : February 2009

ABSTRACT

VALENZ IN UZBEK LANGUAGE

In this work, the verbs that are used as predicates in Uzbek Language are studied in connection with the situational suffixes they are related to.

Our study consists of five main chapters.

In the first chapter, which is also the introduction chapter, concise information about situational suffixes and valenz is given, and the methodology that we follow is presented.

The second chapter deals with the valenz cases of verbs that are common to Turkey's and Uzbek Language.

In the third chapter, the Uzbek verbs that are missing from Turkish Language are studied in the same context. Verbs are classified as "one valenz", "two valenz", etc. With respect to the number of valenzes. They are also classified as "two valenzes connected to the same verb in different sentences", "three valenzes connected to the same verb in different sentences", etc. with respect to the usage of the valenz in the sentence. In each case, those verbs that can be used without a valenze are described as "examples of verbs that don't bear a valenze".

In chapter 4, the conclusion chapter, numerical data related to our study has been presented.

In the appendix, a table of verbs with their situational suffixes is given together with the information about how many valenzes they have.

Key Words: Valenz, situational suffixes, noun, verb, Uzbek Language, Turkish Language.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	IX
SÖZ BAŞI	XI
0. GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE DE BULUNAN ÖZBEKÇE FİİLLERİN İSTEM DURUMLARI	10
1.1. HİÇ İSTEM ALMAYANLAR	11
1.2. İSTEM ALANLAR.....	14
1.2.1. Tek İstemliler	14
1.2.1.1. Yükleme Hâli Eki (-ni/-i) İsteyenler	15
1.2.1.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler. 20	
1.2.1.2. Yaklaşma Hâli Eki (-KA) İsteyenler	22
1.2.1.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler. 26	
1.2.1.3. Bulunma Hâli Eki (-dä) İsteyenler	27
1.2.1.3.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..31	
1.2.1.4. Ayrılma Hâli Eki (-dän) İsteyenler	33
1.2.1.4.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..35	
1.2.1.5. Vasita Hâli (bilän/birlä/ilä) İsteyenler	36
1.2.1.5.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..37	
1.2.1.6. Eşitlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä) İsteyenler	38
1.2.1.6.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..40	
1.2.1.7. Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-rä) İsteyenler	42
1.2.1.8. Sınırlama Hâli Eki (-KAçä) İsteyenler	42
1.2.1.8.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..44	
1.2.2. İki İstemliler	44
1.2.2.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik	45
1.2.2.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..55	
1.2.2.2. Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden İkisinin Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar.....	58

1.2.2.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler..	71
1.2.3. Üç İstemliler	73
1.2.3.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemlilik	74
1.2.3.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler.	81
1.2.3.2. Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	82
1.2.3.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	114
1.2.4. Dört İstemliler	119
1.2.4.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemlilik.....	120
1.2.4.1.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	124
1.2.4.2. Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	125
1.2.4.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	152
1.2.5. Beş İstemliler	157
1.2.5.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstemlilik	157
1.2.5.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler.	160
1.2.5.2. Aynı Fiile Bağlı Beş İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	161
1.2.5.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	185
1.2.6. Altı İstemliler	188
1.2.6.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Altı İstemlilik	188
1.2.6.1.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	189
1.2.6.2. Aynı Fiile Bağlı Altı İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	189
1.2.6.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	204
1.2.7. Yedi İstemliler	206
1.2.7.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemlilik.....	206
1.2.7.1.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	208

1.2.7.2. Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	208
1.2.7.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler.	220
1.2.8. Sekiz İstemliler	221
2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BULUNMAYAN ÖZBEKÇE FİİLLERİN İSTEM DURUMLARI	222
2.1. HİÇ İSTEM ALMAYANLAR	222
2.2. İSTEM ALANLAR.....	225
2.2.1. Tek İstemliler	225
2.2.1.1. Yükleme Hâli Eki (-ni/-i) İsteyenler	225
2.2.1.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	236
2.2.1.2. Yaklaşma Hâli Eki (-KA) İsteyenler	238
2.2.1.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	244
2.2.1.3. Bulunma Hâli Eki (-dä) İsteyenler	245
2.2.1.3.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	250
2.2.1.4. Ayrılma Hâli Eki (-dän) İsteyenler	252
2.2.1.4.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	255
2.2.1.5. Vasıta Hâli (bilän/birlä/ilä) İsteyenler	257
2.2.1.5.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	259
2.2.1.6. Eşitlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä) İsteyenler	260
2.2.1.6.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	261
2.2.1.7. Yön Gösterme Hâli Eki (-KAri/-rä) İsteyenler	261
2.2.1.8. Sınırlama Hâli Eki (-KAçä) İsteyenler	261
2.2.1.8.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	262
2.2.2. İki İstemliler	262
2.2.2.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik	262
2.2.2.1.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	280
2.2.2.2. Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden İkisinin Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar.....	286
2.2.2.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmaya Örnekler	299

2.2.3. Üç İstempliler	302
2.2.3.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemplilik	302
2.2.3.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	316
2.2.3.2. Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	319
2.2.3.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	355
2.2.4. Dört İstempliler	363
2.2.4.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemplilik	363
2.2.4.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	371
2.2.4.2. Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	373
2.2.4.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	399
2.2.5. Beş İstempliler	403
2.2.5.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstemplilik	403
2.2.5.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	407
2.2.5.2. Aynı Fiile Bağlı Beş İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	408
2.2.5.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	426
2.2.6. Altı İstempliler	428
2.2.6.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Altı İstemplilik	428
2.2.6.2. Aynı Fiile Bağlı Altı İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	429
2.2.6.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayaın Örnekler	437
2.2.7. Yedi İstempliler	439
2.2.7.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemplilik	439
2.2.7.2. Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	439

2.2.7.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	444
2.2.8. Sekiz İstemliler	444
2.2.8.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Sekiz İstemlilik	445
2.2.8.2. Aynı Fiile Bağlı Sekiz İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar	445
2.2.8.2.1.İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler	448
3. SONUÇ	449
4. KAYNAKÇA	454
5. SÖZLÜK, FİİLLER/İSTEM/HÂL EKLERİ DİZİNİ	458

TARANAN ESERLER KISALTMASI

1. **CD:** Мурод МАНСУР, *ЖУДОЛИК ДИЁРИ*, [Роман, Бадий-адабий нашр, Биринчи китоб] Шарқ нашриёт-матбаа концерни Бош тахририяти, Тошкент, 1998.
2. **D:** Одил ЁҚУБОВ, *ДИЁНАТ*, [Роман] Шарқ Нашриёт-Матбаа Концерни Бош Тахририяти Тошкент, 1998.
3. **KK:** Дилмурод ҚУРОНОВ, *ЧУЛПОН АСАРЛАР II*, [Кеча Ва Куидуз Роман, Ҳикоялар, Сафарнома, Таржималар, 3-жиддлик] Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1994.
4. **L:** Мурод Муҳаммад ДЎСТ, *ЛОЛАЗОР*, [Роман] Шарқ Нашриёт-Матбаа Концерни Бош Тахририяти Тошкент, 1998.
5. **UP:** ШУҲРАТ, *УМР ПОФОНАЛАРИ* [Қиссалар] Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1983.
6. **SO:** Тохир МАЛИК, *СЎНГИ ЎҚ*, Шарқ Нашриёт-Матбаа Концерни Бош Тахририяти Тошкент, 1998.
7. **KSD:** Ҳамиджон ҲОМИДИЙ, *КЎҲНА ШАРҚ ДАРФАЛАРИ*, Шарқ Нашриёт-Матбаа Концерни Бош Тахририяти Тошкент, 1999.
8. **SU:** Явдат ИЛЕСОВ, *СУҒДИЕНА* [Тарихий роман] Шарқ Нашриёт-Матбаа Концерни Бош Тахририяти Тошкент, 1994.
9. **ТА:** Дониёр БЕГИМҚУЛОВ, *АБДУЛЛА ОРИПОВ, ТАНЛАНГАН АСАРЛАР*, [4-жиддлик Киносценарий, Мақолалар, Сухбатлар, Тиралар] Гафур Ғулом Номидаги Адабиёт ва Санъат Нашриёти, Тошкент, 2001.
10. **YOS:** ЧЎЛПОН, *ЯНА ОЛДИМ СОЗИМНИ*, [Роман, драма, шеърлар] Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент, 1991.

GENEL KISALTMALAR

age.	adı geçen eser
Alm.	Almanca
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
Osm.	Osmanlıca
Özb.	Özbekçe
s.	Sayfa
S.	Sayı
Trk.	Türkçe
TT.	Türkiye Türkçesi
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

SÖZ BAŞI

Tarihî ve modern Türk lehçelerinin önemle üzerinde durulması gereken gramer kategorilerinden biri de hâl kategorisidir. Konunun öneminden dolayıdır ki; hâl kategorisi ve hâl ekleri birçok araştırmacı tarafından farklı yöntem ve teknikler kullanılarak ele alınmıştır.

Ancak yapılan araştırmalarda, hâl eklerinin sayısı ve hâl eki için kullanılan terimlerin birbirini tutmadığı görülmüştür. Türk dilinin tarihî seyri ve günümüzdeki yayılma alanları da göz önünde bulundurularak hâl kategorisinin karşılaştırmalı biçimde bütün olarak ele alınmasında fayda vardır. Bunun için öncelikle bütün lehçelerle ilgili müstakil “istem” (valenz) sözlükleri hazırlanmalıdır. Ancak bu ayrı ayrı çalışmalar tamamlandığında; lehçeler arası karşılaştırma yapmak mümkün olacaktır.

Şimdiye kadar bu konuda yapılmış çalışmalarda daha çok hâl eklerinin fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Halbuki daha genel yargılara varabilmek için dilin söz varlığı içinde yer alan fiillerin hangi hâl eki veya ekleriyle kullanıldığının ortaya konulması gerekir. Bu temel görüşten hareketle istem sayılarını esas alarak “Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)” konusunu yüksek lisans tezi olarak hazırlamaya karar verdik. Amacımız, görev ve fonksiyonlarına bakmaksızın Özbek Türkçesindeki fiillerin hâl eklerini alma durumlarını ortaya koymaktır. Dolayısıyla bazı Türkologlar tarafından kabul edilmeyen hâl eklerini de çalışmamıza dahil ettik.

Çalışmamızın bu anlamda bir boşluk dolduracağını ve benzer çalışmalara örnek olacağını ümit ediyoruz.

Çalışmamızda değerli fikirleriyle bizi yönlerenden ve tezimizin tamamlanabilmesi için bize zaman ayıran Prof. Dr. Mehmet KARA’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakların derlenmesinde verdikleri yardımdan dolayı Doç. Dr. Mustafa KOÇ’a, Doç. Dr. Mehmet KUTALMIŞ’a, Yard. Doç. Dr. Selahittin TOLKUN’a, Yard. Doç. Dr. Oktay Selim KARACA’ya, Doç. Dr. Zilâle

HUDAYBERGENOVA'ya, Müslüm YILMAZ'a ve Zamira HAMİDOVA'ya teşekkür ederim.

Kelimelerin doğru okunması ve anlamlandırılması hususunda verdiği yardımlardan dolayı Öğrt. Gör. Kalmamat KULAMSHAEV'e ve Öğrt. Gör. Nodirxon KHASANOV'a şükranlarımı sunarım.

Bize bilgisayar konusunda yardım eden ve bizim için kelime sıklık analizi programı yazan Yard. Doç. Dr. Atakan KURT'a teşekkür ederim.

Ayrıca benden maddî-manevî desteğini esirgemeyen Elif ÇİMEN ile mesai arkadaşlarım Sadık YAZAR ve Osman PEKER'e de teşekkür borçlu olduğumu burada ifade etmek istiyorum.

Feyzi ÇİMEN
10 Şubat 2009

0. GİRİŞ

Türkçenin genel yapısı incelendiğinde en temel özelliğinden birisi asıl unsur ile yardımcı unsur arasındaki ilişkidir. Yardımcı unsur; asıl unsura teklik-çokluk, iyelik, şahıs, zaman vb. açılardan uymak zorundadır. Yoksa iki unsur arasındaki ilişki eksik veya belirsiz olur. Bir başka deyişle, asıl unsura bağlanacak yardımcı unsurun bazı şartlara/özelliklere sahip olması gerekmektedir. Hâl kategorisi bakımından asıl unsurun kendine bağlanacak yardımcı unsurdan zorunlu olarak talep ettiği bu şart ve özellikleri biz “istem” diye adlandıracağız. Bu şartlar, çoğu zaman ekli olduğu hâlde eksiz de karşılanabilmektedir.

Tarihî ve modern Türk lehçeleri incelendiğinde asıl unsurun fiiller olduğu görülecektir. Çünkü Türkçede iş, oluş, hareket ve yargıyı fiiller bildirir. Bundan dolayıdır ki; Türkçede her fiil bir cümle olarak da kabul edilebilir. İsimler, yargı ve oluş bildirmek için bir fiile ihtiyaç duymaktadır. Bu fiil yardımcı fiil veya ek fiil olabilir.

Türkçede isim ve fiil arasındaki ilişkiyi hâl ekleri kurar. Hâl ekleri fonksiyon olarak ismi-isme, ismi-edata¹ da bağlayabilir; ama biz konumuz gereği ismi fiile bağlayan hâl ekleri üzerinde duracağız. Daha açık bir ifadeyle Özbek Türkçesinde asıl unsur olan fiillerin kendine bağlanacak isimden hangi hâl ekini talep ettiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Bunun için önce hâl kavramı ve hâl ekleri hakkında bilgi vermek istiyoruz:

Hâl kavramıyla ilgili olarak Muharrem Ergin şunları söyler: “*İsimlerin etrafındaki kelimelerle olan münasebeti çeşit çeşit olduğu için birçok hâlleri vardır. Dillerde hâller ya isimlerin çekim şekli ile veya isim dışında kalan unsurlarla ifade edilir. Türkçede hâller isimlerin daima kendisinden sonra gelen kelimelerle*

¹ Hâl eklerinin değişik fonksiyonları için bk. Erdal ŞAHİN, *Tarihî ve Modern Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri* [Basılmamış doktora tezi], İstanbul, 2003; Nasrullah ÖZSOY, *Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin Fiillerle Münasebeti* [Basılmamış doktora tezi], İstanbul, 1993; Aynur ÖZ, “Özbek ve Türk Tilleride Tüşüm Kelişigi”, *Milliy Mustakillik Til ve Edebiyat Meseleleri, İlmî İşler Toplamı*, s.105-110, Taşkent, 1996; Kemal ERASLAN, “Eski Türkçede Yönelme (Dativ) Hâli Ekinin Yapı, Fonksiyon ve İfadeleri,” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 29, s. 67-76, İstanbul, 2000.

münasebetini gösterir. Bu sağlanırken isim bir hâlde bulunur. İsim bunu bazen eksiz çok defa da ek alarak ifade eder. Bu eklere hâl ekleri adı verilir.” (Ergin 1993: 215).

Bu durum için Fr. *cas*, İng. *case*, Alm. *kasus*, Osm. *ahval-i isim*, TT. *hâl*, Özb. *kelişik* terimi kullanılır.

Baktığımız gramer kitaplarının hepsinde hâl kategorisi ve hâl ekleri olmakla birlikte hâl kategori içinde yer verdikleri hâl ekleri sayısı bakımından, araştırmacılar arasında farklılıklar vardır.

Mesela Annemarie von Gabain, ismin hâllerini “belirsiz hâl, ilgi, yaklaşma, yükleme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yön hâli şeklinde dokuz başlık altında ele almıştır (Gabain 1988: 63-65).

Talat Tekin, hâl eklerini yalın, ilgi, belirli nesne, verme-bulunma, bulunma-çıkma, yönelme, eşitlik, araç, birliktelik durumu olmak üzere yine dokuz başlık altında ele alır (Tekin 2000: 106-119).

Martti Räsänen, hâl eklerini, nominativ, vokativ, genitiv, akkusativ, dativ-lativ, lokativ, ablativ, direktiv, adverbialis, comitativ, enstrümantel, eqvativ, terminalis, kausalis gibi on dört başlıkta ele almaktadır (Räsänen 1957, Sev 2007: 37’den).

Faruk Kadri Timurtaş, hâl eklerini yalın hâl, genitiv, dativ, akkuzativ, lokativ, ablativ, ekvativ, direktiv, instrumental ekleri olarak dokuz başlık altında incelemiştir (Timurtaş 1981: 68-73).

Tahsin Banguoğlu, hâl eklerini iççekim hâlleri altı (kim hâli, kimi hâli, kime hâli, kimde hâli, kimden hâli, kimin hâli) dış çekim hâlleri dört (kimle hâli, kimce hâli, kimli hâli, kimsiz hâli) olmak üzere toplam on hâl olarak göstermiştir (Banguoğlu 1995: 326-331).

Zeynep Korkmaz, yalın durum, ilgi durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu, eşitlik durumu olmak üzere sekiz hâl kategorisine yer verir (Korkmaz 2003: 23-25).

Özbek Türkçesinin gramerini yazan Volkan Coşkun ise, hâl eklerini yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli, eşitlik-benzerlik hâli, yön gösterme hâli, sınırlama hâli olmak üzere on başlık altında incelemiştir (Coşkun 2000: 75-79).

Görüldüğü gibi hâl eklerinin sayısı hususunda araştırmacılar arasında farklılıklar söz konusudur. Aynı şekilde zikrettiğimiz eserlerde hâl kategorisi içinde yer alan hâl eklerinin adlandırılmasında da farklı terimler kullanılmıştır.² Bazı araştırmacılar, hâl ekleri için yabancı terimler kullanırken; bazıları eklerin fonksiyonlarından yola çıkarak Türkçe terimleri tercih etmişlerdir. Biz, çalışmamızda Coşkun tarafından hazırlanan “Özbek Türkçesinin Grameri” adlı eserde yer alan hâl eklerini ve onlar için kullanılan terimleri tercih edeceğiz.

Buna göre çalışmamızda yer vereceğimiz hâl kategorileri şunlardır:

1. Yalın hâl (nominatif hâli)
2. İlgi hâli (genetif hâli)
3. Yükleme hâli (akkuzatif hâli)
4. Yaklaşma hâli (datif hâli)
5. Bulunma hâli (lokatif hâli)
6. Ayrılma hâli (ablatif hâli)
7. Vasıta hâli (instrumental hâli)
8. Eşitlik hâli (ekvatif hâli)
9. Yön gösterme hâli (Direktif hâli)
10. Sınırlama hâli (kasmus limitativus)

Bu hâl kategorileri için Özbek Türkçesinde şu terimler kullanılmaktadır:

1. Baş kelişik (yalın hâl)
2. Qaratqıç kelişigi (ilgi hâli)
3. Tüşüm kelişigi (yükleme hâli)
4. Cöneliş kelişigi (yaklaşma hâli)
5. Orin-payt kelişigi (bulunma hâli)
6. Çıqış kelişigi (ayrılma hâli)
7. Vâsita kelişigi (vasıta hâli)
8. Oxşatış kelişigi (eşitlik hâli)
9. Yönâliş-Körsatış kelişigi (yön gösterme hâli)
10. Çegarälâş kelişigi (sınırlama hâli)

² Detaylı bilgi için bk. Kostantin Lüvimov, “Çekim Teriminin Anlamı Nedir? I-II”, *Türk Dili*, C. 9, S. 103, s. 351-354, İstanbul, 1960; A[gop]. Dilâçar, “Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi,” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 83-145, Ankara, 1971.

Zikredilen hâl kategorileri on tane olmasına rağmen ilgi hâli kategorisi ve bu kategoriye ait ek, sadece isimler arası münasebet kurduğu için çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Hâl eki almış fiiller, çalışmamızda “istemli” şeklinde tanımlanırken; hâl eki almamış olanlar “istemsiz” biçiminde tanımlanmıştır.

Türk dilinin tarihi ve günümüzdeki yayılma alanları da göz önünde bulundurularak hâl kategorisi bir bütün olarak karşılaştırmalı şekilde ele alınmalıdır. Bu da tarihî ve çağdaş lehçelerdeki fiillerin istemlerinin ortaya koyulmasıyla mümkün olacaktır. Her lehçe için hazırlanacak valenz (istem) sözlüklerinden sonra karşılaştırmalı incelemeler yapmak kolaylaşacaktır. Bu suretle Türk lehçelerinde hangi fiilin hangi hâl ekiyle kullanıldığı; hâl eki ortaklığı ve hâl eklerinin farklı kullanımları³ rahat bir şekilde görülebilecektir. Ayrıca böyle bir çalışma son zamanlarda yaygınlaşmaya başlayan “bilgisayarlı dilbilim” ve “makine çevirileri” için de büyük kolaylık sağlayacaktır.

Bu konunun önemine işaret eden Mustafa Uğurlu’nun şu sözleri manidardır: *“Türk lehçeleri arasında sadece ses, yapı ve kelime farkları bilinerek doğru aktarmalar yapılamaz. Dizim farkları da bu bakımdan önemlidir. Bunlar arasında bilhassa, fiillerin istedikleri tamlayıcıların hangi hâlde bulunduğunu bilmek çok önemlidir. Bu yüzden, Türk lehçeleri arasında aktarımı kolaylaştırmak için, sadece kelime karşılıklarını veren sözlükler yanında istem (valenz) sözlüklerinin de hazırlanması gerekir.”* (Uğurlu 1999: 205)

Bu konuda daha önce yapılmış çalışmalar vardı; ama söz konusu çalışmalar,⁴ daha çok hâl eklerinin fonksiyonları ve cümledeki yeriyile alakalıydı ve bu yönüyle bizim takip ettiğimiz yöntemden ayrılıyordu.

Yukarıda belirttiğimiz amaç doğrultusunda, Prof. Dr. Mehmet KARA, “Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz),⁵ “Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)”⁶

³ Bu konuda bilgi için bk. Ertuğrul YAMAN, “Özbek Türkçesinde Tamlayıcı-Fiil İlişkisi ve Bazı Hâl Eklerinin Farklı Kullanımları,” *IV. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, C. II, s. 907-1920, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007; Şeref Yılmaz, “Durum Eklerinin Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Şekilleri,” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Bahar] S. 5, s. 445-447, Ankara, 1998.

⁴ Erdal ŞAHİN, *Tarihî ve Modern Türk Lehçelerinde Hâl Ekler* [Basılmamış doktora tezi], İstanbul, 2003; Gülsel SEV, *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Ankara, 2002; Nasrullah ÖZSOY, *Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin Fiillerle Münasebeti* [Basılmamış doktora tezi], İstanbul, 1993.

konularını yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır. Benzer bir çalışma Uygur Türkçesi⁷ için de yapılmıştır. Biz de yapılmakta olan bu geniş çaplı çalışmanın bir parçası olarak düşündüğümüz “Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)” konusunu yüksek lisans tezi olarak hazırlamaya karar verdik ve ilk olarak Özbek Türkçesini temsil edebilecek bir metin bankası oluşturmaya başladık. Mezkûr metinler, Özbek edebî dilinin en güzel örneklerinden olup değişik yazarlar tarafından değişik dönem ve tarihlerde kaleme alınmıştır. Çalışmamızın bir yüksek lisans tezi olması hasebiyle metin bankamızı on kitapla sınırlandırdık. Bu on kitap da 3960 sayfa tuttu.

Bundan sonra Özbek Türkçesinin en büyük sözlüğü⁸ olan *Özbek Tilining İzahli Lügati*⁹’nda yer alan madde başı fiilleri tespit ettik. Bu fiiller yaklaşık 6500 taneydi.¹⁰ Daha sonra tespit edilen madde başı fiillerin, tarafımızdan oluşturulan metin bankasındaki örneklerini taramaya başladık. Özbek Türkçesinin kelime sıklığı sözlüğü¹¹ henüz hazırlanmamış olduğundan hangi fiilleri çalışmamıza dâhil edeceğimiz konusunda kararsız kaldık. Çünkü malum olduğu üzere dilin söz varlığı içinde yer aldığı hâlde edebî eserlerde geçmeyen fiiller vardır.

Tahmin ettiğimiz gibi, yapmış olduğumuz çalışmada birçok fiilin metin bankasında yer almadığını fark edince, sıklık analizi ile fiiller arasında eleme yapmaya karar verdik. Sıklık analizi yapmak için piyasada değişik kelime sayma programları mevcuttu. Fakat genel sonuç çıkarmak için metin bankasında yer alan sayfaların (3960 sayfa) bütün olarak işlenmesi gerekiyordu. Bu sebeple mevcut programlar işimizi görmedi. Bu sorunu gidermek için paralel tez danışmanımız Fatih Üniversitesi Bilgisayar Mühendisi öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Atakan KURT,

⁵ Dursun Ahmet ATACIK, *Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış yüksek lisans tezi], İstanbul, 2008.

⁶ Hilal UZUNBOY, *Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış yüksek lisans tezi], İstanbul, 2008.

⁷ Aysun DEMİREZ GÜNERİ, *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış doktora tezi], Ankara, 2007.

⁸ Sözlük iki cilt olup 1450 sayfadır. Ancak çalışmamızın en zahmetli kısmı olan, tespit edilen fiillere örnek cümleler bulma işini bitirdikten sonra Özbekistan’da mezkûr sözlüğün beş cilt şeklinde yeni baskısının yapıldığını öğrendik. Hemen temin ettiğimiz yeni sözlük üzerinde yaptığımız incelemelerde, sözlükte; fiiller bakımından fazla bir fark görmedik. Zaten fiiller dilin çekirdek kelime kadrosunu oluşturduğundan kısa sürede fazla artacağını düşünmüyoruz.

⁹ Anılan sözlük ve Özbekçe diğer sözlükler için bk. Selahittin Tolkun, “Özbek Türkçesinin Leksikolojisi.” [Basılmamış yüksek lisans tezi] İstanbul, 1994.

¹⁰ Bu tespit bilgisayarla yapıldığından yaklaşık tabirini kullandık.

¹¹ Söz konusu çalışma Türkiye Türkçesi için yapılmıştır. Bk. İlyas GÖZ, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

bizim için, büyük parçalarla çalışan bir sıklık analizi programı yazdı. Yaptığımız sıklık analizinin sonunda *Özbek Tilining İzahli Lügati* 'nda tespit ettiğimiz 6500 fiilin sadece 2500 tanesinin metin bankasında yer aldığını gördük. Yani yaklaşık 4000 fiil hiç kullanılmamıştı.

Program bazı fiillerle isimleri karıştırmıştı, bu yüzden çıkan sıklık sonuçları pek güvenilir olmayabilir; ama bizim amacımız, çalışmayacağımız fiilleri belirlemek olduğundan program amacına ulaştı diyebiliriz. Çünkü program isim-fiil, doğru-yanlış demeden geçen bütün örnekleri gösteriyordu, dolayısıyla geçen bir fiili görmemesi mümkün değildir.

Sıklık analizinden sonra yüzlerce fiilin bir veya iki defa kullanıldığını gördük. Bir sınırlama daha yaptık ve sıklığı ondan düşük fiilleri çalışmamızın dışında tuttuk. Böylece elimizde 1250 fiil kaldı.

Özbek Türkçesinde I. ve III. çoğul şahıs eki yenine kullanılan -ş ile işteşlik eki olan -ş'nin karışan örnekleri de ayıklanınca elimizde 970 fiil kaldı.

Bu şekilde çalışmamızın sınırlarını netleştirdikten sonra araştırmacıların çalışmamızı daha rahat takip edebilmesi için metin bankamızda yer alan edebî eserleri (3960 sayfa) ve tezimizde kullanacağımız fiilleri, Kiril alfabesinden Latin alfabesine aktarmaya karar verdik. Bu amaçla doğrultusunda Prof. Dr. Mehmet KARA tarafından geliştirilen ve Kültür ve Turizm Bakanlığının resmi sitesinde herkesin kullanımına açık olan (<http://www.kultur.gov.tr/tr/gaspirali/>) Türk lehçeleri arası alfabe çeviri "Gaspirali"yi kullandık. Program, alfabe çevirimini % 80 başarıyla tamamladı. % 20 lik hataya da;

- Özbek alfabesinde¹² "u-ü, ı-i, o-ö, a-ä" vokalleri için ayrı birer harf kullanılmaması,
- Özbekçeye Batı dillerinden geçen o vokalinin Özbekçede *á*¹³ ile gösterilmesi,

¹² Muhiddin GÜMÜŞ, "Türkiye Türkçesi ve Özbekçede Ünsüzler," *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, , S 7, s. 56-61, Ankara, 1996; Suzan TOKATLI, "Özbek Alfabesi Üzerine", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Bahar-1997] S. 3, s. 100-105, Ankara, 1997.

¹³ İristay KUÇKARTAY, "Özbek Edebi Dilinde /â / Ünlüsü", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 9, s. 121-126. Ankara 2000.

- Özbek Türkçesinde ünlü uyumunun¹⁴ olmaması sebep olmuştur.

Çalışmamızda çeviri alfabesi olarak kullandığımız karakterlerin in Kiril Latin karşılığı şöyledir: ¹⁵

KİRİL	LATİN KARŞILIĞI
А, а	A, a- Ā, ā
Г, г	G, g
Ғ, ғ ¹⁶	Ğ, ğ
Е, е	E-e, Ye, ye
Ё, ё	Yâ, yâ
И, и	I-ı, İ-i
К, к	K, k
Қ, қ	Q, q
Ң, ң ¹⁷	Ng, ng
О, о ¹⁸	Ā-ā, O-o
Ў, ў	O-o, Ö-ö
Х, х	X, x
Ҳ, ҳ	H, h
Ц, ц	Ts, ts
Э, э	E, e
Ю, ю	Yu, yu, Yü, yü
Я, я	Ya, ya, Yā, yā
Ъ, ъ ¹⁹	‘

¹⁴ Yusuf AVCI , “Özbek Türkçesindeki Ünlü Uyumlarına Dair,” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Güz], S. 4, s. 156-162. Ankara, 1997; Çöre Hudaiberdiyev, “Özbekçede Ses Uyumunun Yok Edilişi,” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (Aktaran: Selâmi Fedakâr) [Bahar] S. 5, s. 433-443, Ankara, 1998.

¹⁵ Burada Türkiye Türkçesinde direkt karşılığı olmayan karakterlere yer verildi. Diğer harflerin bilindiğini düşünerek tekrarlamadık.

¹⁶ Detaylı bilgi için bk. Volkan COŞKUN, “Türkiye ve Özbek Türkçesinde ‘ğ’”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* [Bahar], S. 9, s. 251-260, Ankara. 2000.

¹⁷ Özbek Türkçesinde ñ yoktur. Bu harf Özbek Kirilinde ng ile karşlanır.

¹⁸ Bu harf Özbekçe kelimelerde “ā”, Batı dillerinden ve Rusçadan geçen kelimelerde “o” okunur. Detaylı bilgi için bk. KUÇKARTAY, a.g.m.

Alfabe çevirimini de tamamladıktan sonra, tezimizde kullanacağımız fiillere, (sıklığı ondan yüksek filler) metin bankamızdan, yukarıda kullanacağımızı söylediğimiz hâl eklerinin her birinden, en az üçer örnek bulmaya çalıştık.

Aradığımız fiilleri metin bankamızda geçen örneklerde, temel cümlenin yüklemi olarak bulamadığımız durumlarda; istem, fiilin tabanıyla²⁰ alakalı olduğu için, söz konusu fiillerin fiilimsi şekillerini de aldık. (“*Haydär u bilän dostläşib yürgän bolsä, faqat Lätäfat üçin dostläşib yürgändi.*” örneğinde olduğu gibi.)

Birleşik fiilleri, çalışmamıza dâhil etmedik.

Tezimizde kullandığımız fiilleri, önce “Türkiye Türkçesinde de Bulunan Özbekçe Fiillerin İstem Durumları,” “Türkiye Türkçesinde Bulunmayan Özbekçe Fiillerin İstem Durumları” gibi iki temel başlık altında topladık.

Bu iki temel başlık altında yer alan fiiller, istem sayılarına göre “Hiç İstem Almayanlar, Bir İstemliler, İki İstemliler, Üç İstemliler vb. ve istem alma durumlarına göre; “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik,” vb. “Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” vb. gibi başlıklar altında toplanmıştır.

Her başlık altında söz konusu fiillerin istemsiz kullanımları varsa; bunları ilgili bölümde “İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler” başlığı altında verdik.

Çalışmamızda dikkatimizi çeken bir hususu burada belirtmek istiyoruz: Cümle, bağlaçlarla ve fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artmakta ve buna paralel olarak istem sayısı da yükselmektedir. Yani fiilde belirtilen işin yeri, zamanı, yapılaş tarzı; hâl eki almış cümle unsuru ile tasvir edildikçe istem sayısı da artmaktadır. Bu istemlerin sayısı bazen iki, bazen daha fazla olabilmektedir. Bu durum genelde birden fazla ögenin aynı yüklemle bağlandığı durumlarda görülür. (*Uni şu yerning özidü boğub taşläsämmi deb häm oylädi.* örneğinde olduğu gibi.)

¹⁹ Arapçadan geçmiş “ء” ve “ع” harfleri yerine kullanılır. Kullanılmaması bazen anlam karışıklığına sebep olur. Şer “aslan” şe’r “şiiir” gibi.

²⁰ Detaylı bilgi için bk. M.M. Mirtaciyev, *Özbek Tilidegi Fe’l Valentlikleri*, Taşkent, 2007.

Bu gibi durumları çalışmamızda, “Aynı Fiile Bağlı İki vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Bu grup içinde yer alan fiil örneklerini, cümlede rahat bir şekilde takip edilmesi için, Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına göre değil; hâl eklerinin cümlede geçme sırasını göre verdik.

Bundan başka yine birleşik bir cümlenin bir ögesi olduğu hâlde temel cümlenin yüklemine bağlanmayan kelime grupları vardır. Bunlar aynı cümle içinde yer aldığı hâlde farklı istemlidirler. (*Hämmä nârsä âmânâtdäy körinib, âdâmlär ‘Astağfirüllâh’ni aytib qalışgänmiş.*” örneğinde olduğu gibi.)

Bu gibi durumları çalışmamızda, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki vb. İstemlilik”, başlıkları altında topladık.

Bu grup içinde yer alan fiil örneklerinin diziliş sırasını, Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına (yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli, eşitlik-benzerlik hâli, yön gösterme hâli, sınırlama hâli) göre yaptık.

Örneklerini bulduğumuz fiilleri ve aldığı hâl ekini, cümle içinde rahat görülebilmesi için, koyu olarak gösterdik.

Çalışmamızın “Sonuç” bölümünde ise, yaptığımız çalışmanın sayısal verilerini özlü bir şekilde sunduk, genel değerlendirmelerde bulunduk.

Çalışmamızın en son kısmında da hangi fiilin, hangi hâl ekleriyle kullanıldığını ve fiillerin istem sayısını araştırmacıların kolay bir şekilde görebilmesi için, fiillerin aldıkları hâl ekleri ve örnek cümleleri gösteren bir dizin hazırlayarak çalışmamızı tamamladık.

1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE DE BULUNAN ÖZBEKÇE FİİLLERİN İSTEM DURUMLARI

Çalışmamızın birinci bölümünü teşkil eden bu bölümde Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesinde ortak olan fiillerin istem durumları ele alınacaktır. Türkçede fiiller, çok azı hariç Türkçe kökenlidir. Fakat Eski Türkçeden itibaren coğrafi koşullar da göz önünde tutulursa Türkler, birçok dil ve ırkla komşuluk yapmış ve bu komşuluk neticesinde diller arası kelime alış verişi olmuştur. Bu ilişkiler neticesinde Türkçe birçok dile kelime verirken birçok dilden de kelime almıştır. Fakat bunların büyük çoğunluğu isimdir.

Türkçe değişik sebeplerden dolayı kendi içinde de bir farklılaşma sürecine girmiş ve bunun neticesinde dilin asli kelime kadrosu içinde yer alan fiillerde lehçeler arası farklılıklar ortaya çıkmıştır. Mesalâ Özbek Türkçesinde “*geçmek; yer değiştirmek; sızmak, bir taraftan girip diğer taraftan çıkmak; yönelmek; geçmek, sollamak; üstün olmak; etki bırakmak, tesir etmek, etkilemek; taraf değiştirmek; hazırlanmak; bir göreve seçilmek; belirli bir süre bir vazife ile uğraşmak; bir konuyu görmek, ders işlemek; kazanmak, imtihan geçmek; kabul etmek; belirli bir yaşa ermek yaşamak; bir yerde bulunmak; meydana gelmek, ortaya çıkmak; kabul etmek; sabrını tüketmek, canına taketmek; satılmak; tabi olmak, mülküne geçirmek; affetmek; hesaba alınmak, kaydedilmek, yazılmak; aklından geçmek, gözünde canlanmak*” gibi birçok anlama gelen ve epeyce işlek durumda olduğu anlaşılan *öt-* fiilinin, Türkiye Türkçesinde kök kısmı kullanılmamaktadır ve bu fiil *öte* vb. kelimelerde yaşamaktadır. Bu tür örneklere her lehçede rastlamak mümkündür.

Bu gibi sebeplerden dolayı farklılaşan fiil kadrosunu, Türkiye Türkçesinde bulunan ve bulunmayan Özbekçe fiiller, şeklinde iki ana grupta ele aldık. Ufak fonetik değişiklik göstermiş fiilleri de ortak fiil kadrosuna dahil ettik.

Mesalâ Özbekçe *bol-*, Türkiye Türkçesinde *ol-*, Özbekçe *kel-*, Türkiye Türkçesinde *gel-*, Özbekçe *keçik-*, Türkiye Türkçesinde *gecik-*, Özbekçe *kekir-*, Türkiye Türkçesinde *geğir-* gibi fiilleri ortak fiil kadrosuna dahil ettik.

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiillerin istem durumlarını önce istem alan almayan olmak üzere iki ayrı başlık altında topladık. Daha sonra da istem alan fiilleri istem sayılarına göre kendi içinde tasnif ettik.

1.1. HİÇ İSTEM ALMAYANLAR

Tezimizin bu kısmında Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiillerin hiç istem almamış şekillerini ele alacağız.

Hâl ekleri; isimlerle fiilimsiler veya fiiller arasında bağlantı kurabilir. Özbek Türkçesinde 9 hâl vardır. Yalın hâl dışında her birinin eki vardır; ancak ilgi hâli, ismi isme bağladığı için çalışmamızın dışında tutulmuştur.

Tarihî ve modern Türk lehçelerinde var olan hâl kategorisi, günümüz lehçelerinde değişik terimlerle ifade edilmektedir. Söz konusu terim, Özbek Türkçesinde “kelişik”tir. Özbek Türkçesinde hâl kategorisi için kullanılan terim ve ekler sırasıyla şöyledir: Kelişik (yalın hâl), qarätqıç kelişigi (ilgi hâli) **-ning**, tüşüm kelişigi (yükleme hâli) **-ni**, cöneliş kelişigi (yönelme-yaklaşma hâli) **-KA**, orin-päyt kelişigi (bulunma hâli) **-dü**, çıqış kelişigi (ayrılma hâli) **-dün**, vâsitä kelişigi (vasıta hâli) **bilän/birlä/ilä**, oxşätiş kelişigi (eşitlik-benzerlik hâli) **-düy/-dek/-çü**, yöläliş-körsätiş kelişigi (yön gösterme hâli) **-KAri**, çegaräläş kelişigi (sınırlama hâli) **-KAçü**.

Cümlede isme gelen hiçbir hâl ekinden etkilenmeden yüklem olan fiilleri “istemsiz”(fiiller) olarak adlandırıyoruz.

Taradığımız metinlerde iki türlü istem almayan fiil grubu gördük. Bunlardan biri istem alabildiği hâlde istem almadan cümle oluşturan fiiller, diğeri ise hiç istemli örneğine rastlanmayan fiillerdir. İstem alabildiği hâlde istem bulundurmeyen fiiller, ilgili istem bahsinde verileceğinden biz burada hiç istem bulundurmeyen fiillere değineceğiz.

Çalışmamızda hiç istem almayan fiillerin (Türkiye Türkçesinde de bulunan hiç istem almayan Özbekçe fiillerin) tamamı geçissizdir. Bu durumun böyle olması bir tesadüftür; yani geçişli fiillerin de istemsiz kullanımları olabilir. Böyle bir kullanım yükleme hâlinin eksiz şekli olurdu. Meselâ “*ev gördüm*”, “*evi gördüm*”, “*üy kördim*”, “*üyni kördim*” gibi.

İstem almayan fiiller, aslında bir hâl ekiyle kullanılabilirler; fakat biz taradığımız metinlerde bu tarz örneklere rastlamadığımız için bu fiilleri hiç istem almayan fiiller başlığı altında topladık. Meselâ hiç istem almayan fiiller grubu içinde yer alan **çalkaş-** “bir birine karıştırmak; işi anlaşılmas bir duruma sokmak; ayağı takılmak” fiilini ele alalım: Bu fiilin tespit edebildiğimiz örnekleri “...bättär **çalkäşib** bärärdi.”, “İşlär şu qadär **çalkäşib** ketdiki...” şeklindedir. Örneklerde de görüldüğü gibi bu fiil istem almamıştır. Aslında “Üydä işlär şu qadär **çalkäşib** ketdiki...” şeklinde bir cümle kurallı ve mantıklı bir cümledir. Eğer biz taradığımız eserlerde böyle bir kullanıma (Üydä işlär şu qadär **çalkäşib** ketdiki...) tesadüf etseydik bu fiili (**çalkaş-**) tek istemli fiiller (Tek istemli fiiller grubu içerisinde de sadece bulunma hâli eki isteyenler başlığı altında yer alırdı.) grubuna dahil ederdik; ama böyle bir kullanıma rastlamadığımız için bu tarz fiilleri diğerlerinden ayrı bir grupta değerlendirdik. Yukarıda bahsettiğimiz iki türlü istem almayan fiil grupları aslında aynıdır. Aradaki fark ise; istem almayan fiillerin istem alması mümkün olduğu hâlde taradığımız eserlerde istemli örneklerine rastlanmamış, istem alabilen fiillerin ise hem istemli hem de istemsiz örnekleri tespit edilmiş olmasıdır.

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe hiç istem almayan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil Sayısı: 424

Hiç istem almayan fiil sayısı: 20

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe İstem almayan fiil sayısı: 8

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Hiç istem almayan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 2,061

Hiç istem almayan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 4,716

boşän- (29):

Anlamı: 1. Bir sıkıntıdan kurtulmak. 2. Doğum yapmak. 3. Bir yerden kurtulmak.

“Ammâ siz xıcalät bolmäng, eşân bälä, men özim erkäligim tutib, bir **boşänib** äläy dedim-dä.”(CD); “**Boşängän** ğünäcin bir hatläşdä kättä änhärdän säkräb ötib, şatäläq ätgänçä, egäsining hävlisigä urib ketdi.”(CD)

esnü- (26):

Anlamı: Esnemek.

“Verner kerışdi vä uzâq **esnüdi**.”(KK); “Yansân hâim kerışdi vä qatârâsigä bir neçä märtäbä tez-tez **esnüdi**.”(KK); “Komissär şundäy deb âğzini barällä açib **esnüb**, kerışdi.”(SO)

hâyücanlän- (13):

Anlamı: Heyecanlanmak.

“Ämmâ-lekin qâyilmän, dâmläcân! dedi Mämätqulâv **hâyücanlänib**.”(L); “Späntämäno **hâyücanlänä** başlädi.”(SU); “Hâkimning esini yoqâtâyâzgän qızı **hâyücanlänib** piçirlädi.”(SU)

täkrârlän- (20):

Anlamı: Tekrarlanmak.

“Äxiridä ‘Bu nâmaqulçilik başqa **täkrârlänmäydi**, qâp-qâra közläringiz haqqı’, deb küldi.”(UP); “Bu ikki savâl qaytä-qaytä **täkrârländi**, lekin cävâb bolmädi.”(SO); “Şu nârsä üç bâr **täkrârlänüdi**, ämmâ savâl dävâm etäverişini körgänläridän song...”(CD)

tin- (145):

Anlamı: 1. Berraklaşmak, durulmak. 2. Ara vermek, durmak, dinlenmek.

“Mahbusläarning u yâqdän bu yâqqa yurişläri **tindi**.”(SO); “Bu cahân ayvânidä ğâyälär küräşi heç qaçân **tinmägän** vä bundän keyin hâim **tinmäydi**.”(TA); “Lâkin yänä **tindim**...”(KK)

tütä- (264):

Anlamı: 1. Tütmek. 2. İs çıkarıp karartmak. 3. Yanmak, tutuşmak.

“Çöl **tütüb**, külräng qum uyumläri qârämtir ädirilärgä tutüşdi.”(D)

yâlğänlä- (12):

Anlamı: Yalan söylemek.

“**Yâlğänläb** bolmäydi, aytsäm bolmäydi. (CD); “Uning bu gäpidän dämim içimgä tüşib, qorqa-pisä **yâlğänlädim**.”(CD); “Üyländim, deb **yâlğänlädi** Yaxşibâyev.”(L)

yutin- (14):

Anlamı: Yutkunmak.

“Song qıynälib **yutindi**.”(SO)

1.2. İSTEM ALANLAR

Cümlede isme gelen herhangi bir hâl ekiyle ilişki kurarak yüklem olan fiilleri “istem alanlar” (fiiller) olarak adlandırıyoruz. Daha önce Özbek Türkçesinde ismin dokuz hâli olduğunu, bunlardan ilgi hâlinin isimleri birbirine bağlayıp cümlede fiillerin yüklem olmasına doğrudan bir etkisi olmadığı için bunları, çalışmamıza dâhil etmediğimizi belirtmiştik. İstem alan fiiller ise geriye kalan hâl eklerinden bir veya birden fazlasıyla ilişki kurarak cümle oluşturabilmektedir.

Aşağıda, Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiillerin aldıkları hâl eki sayısına göre tasnif edilmiş şekillerini veriyoruz.

1.2.1. Tek İstemliler

Tek istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece biri ile cümle oluşturan fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Bazı fiiller, birden fazla isteme sahipken; bazıları tek isteme sahiptir. Tek istem ile cümle oluşturan fiillerin örneklerini, aldığı hâl ekine göre sınıflandırdık. Bu eklerin diziliş sırasını Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına (yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli, eşitlik-benzerlik hâli, yön gösterme hâli, sınırlama hâli) göre yaptık. Örneklerini bulduğumuz ve sadece bir isteme sahip olan fiilleri madde başı olarak verdik.

Söz konusu fiillerin tespit edilen örneklerini; aldığı hâl ekine göre “yükleme hâli eki isteyenler”, “yaklaşma hâli eki isteyenler”, “bulunma hâli eki isteyenler” gibi başlıklara ayırdık. Tek istemliler grubuna giren fiillerin istemsiz örnekleri varsa ilgili başlık altında verildi. Şunu belirtelim ki; bu başlıklar ve tasnif, taradığımız metinlerden yola çıkılarak tarafımızdan oluşturulmuştur. Örnek olarak; sadece yaklaşma hâli eki isteyenler başlığıyla anlatmak istediğimiz, bu fiillerin tespit edilene bütün örneklerinin bu hâl ekiyle metinlerde yer almış olması, diğer hâl ekleriyle kullanımının bulunmamasıdır.

Aşağıda tek istem alan fiillerin hangi hâl ekini alabildiği ve hangi hâl ekinin daha yaygın olduğunu rahat bir şekilde görebilecektir.

1.2.1.1. Yükleme Hâli Eki (-ni/-i) İsteyenler

Bu durum için Alm. akkusativ, Fr. accusatif, İng. accusative, Osm. mef'ûlün bih, Özb. tüşüm kelişigi, Trk. yükleme hâli terimi kullanılır. Biz Türkçe gramer kitaplarında yer alan “yükleme hâli” terimini tercih edeceğiz. Yükleme hâlini Muharrem Ergin, “*İsmin, geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden hâlidir.*” (Ergin 1993: 216) şeklinde tanımlamıştır. Ergin’in de belirttiği gibi bu gruba giren fiillerin tamamı geçişlidir. Yükleme hâli ekini almış kelime veya kelime grubu cümlede belirtili nesne görevindedir. Fakat bu fiillerin eksiz kullanımı da olabilir. Bu kullanım geçişli fiillerin eksiz kullanımınıdır. Böyle bir kullanımda yükleme hâli ekinin kullanılmaması belirtili nesneyi belirtisiz nesne yapar. Bu hususta hiç istem almayan fiiller bölümünde bilgi verildiğinden burada tekrarlamayacağız. Zeynep Korkmaz ise yükleme hâli hakkında “*Geçişli fiil taşıyan bir cümlede, fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Yani addan fiile değil, fiilden ada doğru bir etki, bir yükleme ve bir bağlantı söz konusudur.*” (Korkmaz 2003: 277) demiştir. Yükleme hâli eki, ismi fiile bağlayan bir ektir. Bu ek ile birlikte isim; anlam yönünden tamamlanır, sınırlanır. Yani yükleme hâli ekiyle isim yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilelendiği için nesne görevindedir. Nesne de belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılır. Yükleme hâli ekini almış olan belirtili nesne anlam yönünden belirtisiz nesneye göre daha sınırlıdır. Yükleme durumundaki isim; kelime, kelime grubu veya zamir olabilir. Özbek Türkçesinde yükleme hâli, **-ni** ekiyle yapılır. Ancak bu ek **men, sen** gibi sonu “**n**” ile biten kişi zamirlerine **-i** olarak gelir ve bu kelimeler **meni, seni** şeklini alır. Bunların da “**menni, senni**” gibi bir yapıdan “**n**” ünsüzlerinden birinin düşmesiyle ortaya çıktığını düşünüyoruz. Özbekçede yükleme hâli eki dar-düz-ince şekli ile tek şekilli olarak kullanılmaktadır. Bu ek, bu şekliyle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamaktadır. Zaten ünlü uyumunun olmaması Özbekçenin karakteristik özelliğidir.

Taranılan eserlerde sadece yükleme hâli eki alarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece yükleme hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 26

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603

Sadece yükleme hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin tek istemli ortak fiil sayısına oranı: %28,260

açit- (15): -ni

Anlamı: Acıtmak, can yakmak.

-ni: “*Bu gümân âlavining qârâ tütüni uning tâmâğini açitârdi.*”(L); “*Dimâğini açitdi.*”(KK); “*Rüstäm, sen piyâzni, säbzini artâ qâlây, piyâz közimni açitâdi-yä.*”(L)

âğrit- (20): ni

Anlamı: 1. Ağrıtmak, acıtmak. 2. Canını sıkıkmak üzmemek.

-ni: “*Bäribir, cânimni âğritâlmäysiz.*”(L)

böliš- (10): -ni

Anlamı: Bölüşmek, paylaşmak.

-ni “*Nân bilän tuxumni bolışib yeb, qârânğı tüşgünçä yol bâşıđdi.* (SO)

buz- (482): -ni

Anlamı: 1. Parçalayıp yok etmek. 2. Berbat etmek, tahrip etmek. 3. Bir işi yıkmak. 4. Zarar vermek, mevcut durumu bozmak. 5. Görünümünü değiştirmek. 6. Başaramamak, üstesinden gelememek. 7. Ahlaken bozulmak. 8. Durumu kötüye gitmek. 9. Yeni bir kutuyu açmak, kullanmaya başlamak.

-ni: “*İşânäsizmi, köpinçä erkâklärni yoldän urib, târbiyäsini buzib yubârädigän şulär hisâblänädi.*”(TA); “*Sukütüni kâmpir buzdi.*”(KK); “*İkki ortädä ârämizni buzib qoyäy deyişdi.*”(KK)

em- (3060): -ni

Anlamı: 1. Emmek, süt emmek. 2. İçine çekmek, bünyesine almak.

-ni: “*Bir taläy acib quşlär äy nurlärini emib yâtgän xarâbä qorğân tepäsidadän pästläb kelib, äydändä âq cücün qanâtlärini yâygäniçä häviüz boyigä qonişär, qaybirläri qur-yey, qur-yeyläb suvgä tâlpinişär, suvgä qängän qaybirläri*

esä, cüft-cüft bolib, hâvüz âtrâfidä raqsgä tüşişär, öz tilläridä bir-birlärigä roz aytib, nağmälär çalışär edi.”(CD)

en- (3338): -ni

Anlamı: Bir yeden veya birşeyden aşağı inmek.

-ni: “Qäläversä, Aşnâ bilän yâlgız turışgäni häm xıylä nisbiy edi, negäki, pästdä küni keçä asfalt bâsilgän yoldä, yol yâqaläridä top-top âdäm, top-top maşinä tepädägi ikki kişining quyigü **enib** kelişigä muntäzir edi.”(L)

hâzirlä- (23): -ni

Anlamı: Hazırlamak.

-ni: “Libâsni keltiring, ulâvni **hâzirläng**, mäşvârät cäm bolsin!”(L); “Siz şu hâvliädän änä u ärqa tāmān köçägä ötä âlsängiz boldi, men bu tāmāndän bârib âtni **hâzirläb** turämän.”(YOS)

kemir- (20): -ni

Anlamı: 1. Kemirmek. 2. Azap vermek, acı çektirmek.

-ni: “Çinârni **kemirib** adâ qilädi-yä! dedi.”(UP); “Ammâ qoyävermä zaid temirni, ğam âdämni **kemirädi**.”(UP)

ker- (2015): -ni

Anlamı: 1. Bir cismi germek. 2. İki yana açmak.

-ni: “Âtaqazi âyâqlärini **kerib**, qollarini beligä tiräb turär, bittä-yarimtä âq ärälägän qalin saçläri hürpäygän, taxı buzilmägän çüst doppisi gärdänigä sürilgän.”(D); “Songrä bedänä qanätini bir **kerib** qoydi-dä ammâ-lekin bu undänäm zor.”(CD)

küldir- (15): -ni

Anlamı: Güldürmek.

-ni: “Enäxänning ânäsi, özi päkänä vä uning üstigä bükçäygän kämpir, oyun qulgän bolib hämmäni **küldirdi**.”(KK); “Böribâyev yol-yöläkäy hər xıl hängämälärni gäpirib, Fazilätini **küldirişgä**, uni suhbätgä târtişgä haräkät qilib kördi.”(D)

ötä- (501): -ni

Anlamı: 1. Bir vazifeyi yerine getirmek, tamamlamak. 2. Ödemek.

-ni: “Kişini quvântirädigän cihati şundäki, bu carâyändä asâsiy hakäm xalq, uning fikrläş dâracäsi mezân vazifäsini **ötäydi**.”(TA); “Men Bahridin dostimning qasâsyni âldim, oligini tâpib, cänâzäsini açdırib, çin üyigä tâpşirib, ruhu pâki âldidä

burçimni ötüdüm, deb yürgänim bir paytdä undän qârä xat kelib, men özimni tamâm yoqâtıb, bir piri mürşid, bir maslähätgoy istäb qâlgän közlärimdä roy berdi şu.”(CD)

parçälä- (50): -ni

Anlamı: 1. Parçalamak. 2. Kısımlara ayırmak. 3. Yok etmek.

-ni: “*Ädämzäd özini özi parçälämäsliğı lâzım.”(TA); “Bir payt ânäsi sukünätni parçäläb tür, bäläm, şamälläb qäläsän, deb şivirlägändäy boldi.”(SU)*

qâp- (409): -ni

Anlamı: 1. Isırmak. 2. Yemek. 3. Sert çıkmak, sert konuşmak, kızmak.

-ni: “*Meniki ädämni qâpmäydi.”(UP)*

qâzân- (133): -ni

Anlamı: Kazanmak.

-ni: “*Tâğamning mehrini qâzânmağçı!”(D)*

sälâmlä- (29): -ni

Anlamı: Selâmlamak.

-ni: “*Anä, qandäy selkilläydi şamäldä, goyâ uni sälâmläydi qıblä yâqning şamâli.”(YOS)*

sekinlät- (11): -ni

Anlamı: Sakinleştirmek, dinlendirmek.

-ni: “*Şundän keyin yürişini sekinlätädi, ağır-âğır oy sürärdi.”(KK); “Zebi tegräsığä bir köz yügürtib älgäç, qadäm bâşişini sekinlätib kättä tutning ong tamânidä toxtädi.”(KK); “Beixtiyâr qadämimni sekinlätädim.”(CD)*

toğrâ- (16): -ni

Anlamı: Kesmek, doğramak.

-ni: “*Göştni toğrädädi.”(L); “Bolmäsä, mänä buni artib, toğräng, vaqt ketib qâldi.”(UP)*

töşä- (95): -ni

Anlamı: 1. Döşemek, koymak, sermek.

-ni: “*Umumän, mäscid bilän heç bir alâqasi bolmägän kişilär häm qâq yergä belbâğlärini yâzib, faqat peşänälärigä yaräşä cäyni töşädilär.”(KK)*

tuğ- (410): -ni

Anlamı: 1. Doğurmak. 2. Yumurtlamak. 3. Artmak, çoğalmak.

-ni: “Demäk, ânäsi, **uni tuğıb**, ulğaytirib, rāhatini körämān degan ânäsi u üçün azāb çekib yātıbdı.”(UP)

tuzlä- (23): -ni

Anlamı: 1. Tuzlamak, tuz serpmek. 2. Tuza basmak. 3. Haddini bildirmek, firçalamak.

-ni: “Ällaqaysi bir mingbāşi törägä bir toqqız ilvārsin yubārgän ekän, uçtäsinini alāhidä **tuzläb** qoydim.”(KK); “İkkälämiz bir bolsäk, sultānni **tuzläymiz.**”(KK); “Çäl gazetçilärni yāmān **tuzlädi!**”(L)

umümläştir- (12): -ni

Anlamı: Genel bir netice çıkarmak, sonuçlandırmak.

-ni: “Biz bugün özidä umumcāhān taraqıypärvär ädäbiyätining eng yaxşı tāmānlärini **umümläştirgän** vä özi häm klässikägä aylānib qālgän milliy ädäbiyāt anänälärigä egämiz.”(TA)

uqalä- (28): -ni

Anlamı: 1. Masaj yapmak, ovalamak. 2. Kazımak, tırmalamak. 3. Ayıklamak, tanelemek.

-ni: “Häkimcānning uyqusirägän közlärini **uqaläb** turib keçä yarmidä qılgän vähimäsi mingbāşining özigä täsirsiz qālmägän edi.”(KK); “Usmān tığam ağrıq tizzälärini **uqaläb-siläb** qoydilär.”(CD); “Qol-âyäqlärimni **uqalädi.**”(L)

yalä- (245): -ni

Anlamı: 1. Yalayıp tadına bakmak. 2. Çarparak oymak.

-ni: “Songrä undä acib bir ädät roy berdi; ötaketgän vä tığatdän taşqari şirin bir nārsä yegän kişidäy u hämmä vaqt barmāqlärini **yalär**, ağzini çäpillätär vä tişläri āräsidadän çıxarib, ‘şi’ etdirib ağzigä kelgän tupürükni tupürärdi.”(KK); “Qaymāğini kāravnāşi **yaläydi**, älvättä.”(KK); “U ävqatni xorillätib içib, kāsāni **yaläb** qoydi.”(CD)

yâqalä- (47): -ni

Anlamı: 1. Yakasına yapışmak, yakasından tutmak. 2. Kordon boyunca yürümek.

-ni: “Şart burilib, Kättäbāğni **yâqaläb** ketvârdim.”(CD); “Şähärning ordä suvi Beşāğaçgä kelib, Boricärgä, Äqtepädän ötib Bozsuvgä aylānādi, keyin Çolpānätäni **yâqaläb**, baländ-baländ tepäläri teräk boyi carlär āräläb, Tuväğü

Kättäbâğni yarim arâldək orâb ötâdi vâ künbâtârdä izzâ sâyi bilân qoşilib, Aççi qırlâri tãmângä âqıb ketâdi.”(CD); “İbrät üçün şekilli bir çetdä kâlânnâni yâqalâb bârâyâtğân ofitser şundâqqınâ qârning üstidä quni doppâyib torgân ıxçâm toppânçäsini âlib, birdân oq uzib qılıbdi vâ ketidân baqırdı:”(UP)

yul- (366): -ni

Anlamı: 1. Yolmak. 2. Çimdiklemek, yaralamak. 3. Çalmak, gasbetmek. 4. Aldatmak, kandırmak.

-ni: “*Âdâm bäläsini yulib, kötârib, yüksäklärgä âlib çıqmâq vazifäsini körädilärmı?”(KK); “Mendân âladıgânini yulâdi...”(KK); “Umrinisäbibini işgâ sâlib qoyib, özi ällaqaylärdä täcängligidân kâkilini yulib yürğân Sultânıxân endi şäytân külişi bilân külib, tâlgünçä çapak çalsä bolâdi.”(KK)*

zorlä- (39): -ni

Anlamı: Zorlamak.

-ni: “*Şâir çinäkâm şe’riyät qandây bolışi keräkligi haqıdägi öz qarâşläri zorläb tiqtıstırmâydi.”(TA); “Nâzik yigit sänlärdä, salgä çarçâb qâläsänlär! dedi Xaçek özini zorläb befârq körsätib.”(UP)*

1.2.1.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Yükleme hâli eki **-ni**’yi alan isim, yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilelendiği için cümlede belirtili nesne görevinde olduğunu daha önce söylemiştik. Eğer söz konusu isim (yükleme hâli eki **-ni**’yi alan isim) herhangi bir cümlede kullanılırsa ilişki kurduğu fiil mutlaka geçişli bir fiil olur. Geçişli bir fiilin yüklem olduğu bir cümlede, isme gelen yükleme hâli eki olan **-ni** kullanılmazsa belirtili nesne belirtisiz nesne olur.

açit- (15):²¹

“*Bahâingiz toğri, ortâq Yaxşibâyev, deyâ açitdi Müyässâr xânim.”(L); “Yaxşibâyev köçädä qâlgân rahbärlärgä yüzländi-dä, rahmät ortâqlâr, kättä rahmät, mäynävâzlik bundân ârtıq bolmäydi, deb açitdi.”(L); “Tonimni teskâri kiyib, çrvâl özläridän soräsäk, Säyfiddincân, deb açitdim, Yaxşibâevni bunçälär ıqıngiz suymäs ekân, negä ‘Säylänmä’sigä muharrir boldingiz?’(L)*

âğrit- (20):

²¹ Bu fiillerin istemli şekillerinde anlamları verildiğinden bu kısımda tekrar edilmemiştir.

“Doxtirlär **âğritmäydiğän** ukâl qıp ketişdi...”(L)

buz- (482):

“Uni insân özi **buzib** taşladı.”(TA); “Bu yerdä tursä bälälär **buzib** qoymäsin, deb sânduqğa sâlüb qoymaqçidirmän.”(KK); “Qoyib bersä, âdäm qoydirmäy **buzib** yubârişädi.”(CD)

hâzirlä- (23):

“Ulär hali qızlarigä mingbâşi dâdhâdäm ävlâd tilâb eşân bâbâning tabârrük nâfâsläridän yanä tabârrük suv **hâzirlâb** qoygänlärdir.”(KK); “Dâmlâcân, dedi yaltâqlänib, bâşqa bir palätä **hâzirlâb** qoydik, beş minütgä oşâ câydä däm âlib yâtsängiz.”(L)

kemir- (20):

“Tâş kelsä **kemirib**, suv kelsä simirä âläsän.”(CD)

ker- (2015):

“Uşbu qâmät **kerib** yürgänlär barçäsi âdäm bolsä, Ulär (yani, ölgänlär) färıştä ekänlärimi, qayerdän biläyin.”(KŞD)

küldir- (15):

“Ertädän-keçgäçä kündâşlari bilän oynâşädi, gapirädi, aşülä qılädi, külädi, **küldirädi**, tegişädi, häzil qılädi, qıtıqläydi, qaçädi, quvläydi, quvlâşädi.”(KK); “Birdä xâtircämlik bilän siyâhdä yazılğan bu üçburçäk mäktüblär Fazilätning täşnä qalbigä xuddi yâzgi yâmgürdäy täsir etär, bir yığlätib, bir **küldirär** edi...”(D)

qâp- (409): **-ni**

“Hâzir häm bâşaräsi oşängä yaqınlaşib **qâpti**.”(CD); “Sultânürâd **qâptini** ?...”(CD); “Bu yerdägilär häm **qâpmäydi**.”(UP)

qâzân- (133):

“Âq âltinlär rivâcländi, köp işlägän köp **qâzândi**, Mehnät düşmânlari yândi.”(YOS)

toğrä- (16):

“Siz häm oqlâvdäy-oqlâvdäy qılmäsdän, mäydäläb, çırâyli qilib **toğräng**.”(UP)

tuğ- (410):

“Yürgän ekän bizdekligidä ârqaşidän düm bitib, heç kimgä qoşılalmäy, endi künläri **tuğıb** qâpti-dä!”(CD); “Oğıl **tuğdı**, dedi Ävvälbek faxr bilän, goyâ özi tuqqandäy.”(L); “İkkitä bälä **tuğıb** berdi, ikkisi häm oğıl.”(L)

uqalä- (28):

“Düşmän bolgändän keyin qıynâvgä älmäy, divängä yâ tqızıb yumşâq **uqaläydimi!**”(UP)

yâqalä- (47):

“U devâr **yâqaläb** pästgä başlädi.”(CD)

zorlä- (39):

“**Zorläb** uşläb turişibdi, bolmäsä, mengä zâril keptimi!..”(L); “Eri yänä **zorlägän** edi, külgigä äldi.”(UP); “Aytmäng, **zorlämäng.**”(SO)

1.2.1.2. Yaklaşma Hâli Eki (-KA) İsteyenler

Bu durum için Alm. dativ, Fr. datif, İng. dativ, Osm. mef'ûlün ileyh, Özb. cöneliş kelişigi, Trk. yaklaşma hâli terimi kullanılır. Özbek Türkçesinde yaklaşma hâli eki **-KA**'dır. Ekin geldiği kelimeye göre kalın-ince, sedalı-sedasız şekli mevcuttur: “Pastgä tuşib, tupraqqa **belündi.**”, “Yaxşibâyev hisâblâşgä **erindi.**”, “Hammägä malümki, uç xânlikkä **böлиндik.**” Bu ekin en yaygın şekli **-gä**'dir. **-qa** ve **-kä** ekleri sonu “q, k” ile biten isimlere eklenir.

Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesi, yaklaşma hâlinin fonksiyonları bakımından benzer özellikler gösterir. Yaklaşma hâli, fiilin bildirdiği hareketin yöneldiği nesneyi karşılayan hâldir. Zeynep Korkmaz bu konuda şöyle der: “*Kelime gruplarında ve cümlede adı, fiile yönelme ve yaklaşma işlevi ile bağlayan durumdur. Ek, çeşitli kullanım biçimleriyle asıl görevi dışında amaç, maksat, sebep ilgisi ile bağlama, fiildeki hareketin yerini belirleme, zarf görevinde ikilemeler yapma, edat grupları oluşturma gibi birçok farklı görevler de yüklenmiştir.*” (Korkmaz 2003: 24)

Taranılan eserlerde sadece yaklaşma hâli eki olarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece yaklaşıma hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 19

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603

Sadece yaklaşıma hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin tek istemli ortak fiil sayısına oranı: % 20,652

belün- (29): -KA

Anlamı: 1. Belenmek, bulanmak, bulaştırılmak 2. Baştan ayağa sarıp sarmalanmak.

-KA: “Yelkäläri keng-keng, qolläri uzün-uzün, ätrâfgä yäyvârgän, hattâ äyâqläri körpâçädän aşib, gilämğä tüşib turibdi, şimining pâçäläri-yu äyâğıdägi paypâğı qângü belünib, ivib qâpti.”(CD); “Pästgä tüşib, tuprâqqa beländi.”(L); “Ulär bir-birini közyâşigü belünib suydilär.”(L)

bölin- (236): -KA

Anlamı: Birbirinden ayrılmak, bölünmek.

-KA: “Yer yüzidä ädämlär köpçäyşib, här xıl qabilä vä uruğlärgü bölinib yaşäy başlägänläridä, Allâh taalâ ulärni bir-birläridän äcrätib idärä etiş üçün bir qatâr nâmlärning royxatini älib, yolgä rävanä bolibdi.”(TA); “Bir asrdän song tarqâq xânliklärgü bölinib ketdi.”(TA); “Hämmägä malümki, üç xânlikkä bölindik.”(TA)

çöm- (86): -KA

Anlamı: 1. Suya dalmak veya bataklığa saplanmak. 2. Hayale dalmak.

-KA: “Usmân Nâsirning latif vä samimiy, gâh esä oyçän, lekin hämişä märâqli şe'riyatini közdän köçirgän kişi här qaläy terän oylärgü çömüdi.”(TA); “Bütün atrâf zimziyâ bir qârângilik qoynigü çömgün.”(CD); “Goristân zimistân qârângilikkä çömgün, äsmân yuldüzlärgü tolib ketgän edi.”(D)

erin- (190): -KA

Anlamı: Üşenmek, erinmek.

-KA: “Yaxşibâyev hisâbläşgü erindi.”(L); “Tüşni yâzib qoyiş keräk, deb oylädi, lekin yâzişgü erindi.”(L); “Şundä häm cäyidän turışgü erindi.”

keçik- (50): -KA

Anlamı: Geç kalmak, gecikmek.

-KA: “Asli grüzin akâdemik Arbeli yığılışgü keçikib kelgân vâ minbârgâ çıqıb:”(TA); “Âltmişinçi yılning küzidâ, çet eldâ yürügânidâ, nedir bir qızıq tãmâşägâ çalgıb, samâlyâtgü keçikdi.”(L)

qâr- (1807): -KA

Anlamı: 1. Karıştırmak. 2. Karıştırpı kıvama getirmek. 3. Bulandırmak.

-KA: “Turişingü qarâ-yü lâygâ qârib!”(CD)

qâtil- (95): -KA

Anlamı: Katılmak, karışmak, sokulmak.

-KA: “Minglârçâ qullârgü qâtilib ketdi...”(YOS)

sing- (15): -KA

Anlamı: 1. Sızmak, içine girmek. 2. Rengine, içine girip kaybolmak. 3. Hazmetmek, sindirmek. 4. Yerleşmek, benimsenmek.

-KA: “Oşâ qasidâdâ bugüngi kün bâlâlarining dünyâqarâşigü singmäydiğän ayrim satrlâr mavcüd, albâtdâ.”(TA); “Mendâ qâçqân maşuqamni quvüb bârämân, yetäyinmi, quçağığa kiräyinmi yâ yergâ, yoqlıqğa singib bitäyinmi?”(KK); “Bazilâri tilâklârgâ yetârlâr, köplâri-dâ yergü singib ketârlâr...”(KK)

suq- (59): -KA

Anlamı: 1. Sokmak. 2. Bir yere dikmek, yerleştirmek.

-KA: “Haydâr stoldägi qâğâzlârni çetgâ sürib, şarttä ornidân turdi, qollârini şimining çöntâklârigü suqıb, derâzâ yâniğâ bârdi.”(D)

talân- (32): -KA

Anlamı: Dalanmak, ısırılmak.

-KA: “Enkâyib, mâl izi soqmâqdân çangâl tikânlârgü talânilib kötârilib bâryâpmiz, bâryâpmiz, qani qır uçigâ yetib çıqsâk.”(CD); “Bâlâ-çaqamgâ Âtâng itlârgü talânilib, yem bolib öldi, degân xabâr bârişidân isnâd qilâmân.”(SO)

tâpin- (21): -KA

Anlamı: 1. Tapınmak, sığınmak. 2. Secde etmek.

-KA: “Sizgâ tâpingândân körâ, şäytângâ tâpinsâm bolmäsmidi?”(L); “Malümkî, qadimgi âtä-bâbâlârimiz türli-tümân dilârgü tâpingân, u bilân bağlıq köläb râsm-rüslârni bâcârgân.”(KŞD)

teg- (731): -KA

Anlamı: 1. Değmek, dokunmak. 2. Çarpmak. 3. Sürtmek, iz bırakmak. 4. Dokunmak, okşamak. 5. Laf atmak, takılmak. 6. Ağır gelmek, dokunmak. 7. Ulaşmak, erişmek. 8. Bir paya, hisseye sahip olmak, 9. Evlenmek. 10. Hastalığa yakalanmak, nazar değmek.

-KA: “*Bilämän, tegmü mengä, özim çıqamän.*”(KK); “*Özing birâvlärgä tegmäsäng, seni ham... deb qıçqırdı kämpir.*”(KK); “*Mengä qâlsä sengü tegmäs edim, Äkbär.*”(KK)

tutin- (34): -KA

Anlamı: 1. Tutunmak. 2. Bir işe girişmek, başlamak, meşgul olmak.

-KA: “*Sämändär akä kiçkinä tāvâqdağı âşni yâlgız oltirib yemäkkä tutindi.*”(KK); “*Artinib-sürtinib, ornimni yığıştirişgü tutindim.*”(CD); “*Men qoyin çöntäğimdän mücdaxatni älmâqqa tutindim.*”(CD)

ulüş- (15): -KA

Anlamı: Ulaşmak, yetişmek.

-KA: “*Şarqning mälägi, Nây kamälägi Kökkä ulüşdi...*”(YOS); “*Ötmışdä uluğ acdâddärimiz beqıyâs aql-zäkâvâti, yaratuvçilik dahâsi bilän cümläy cahânni hayrätgä sâlgän, dünyâgü ilmi marifät ulüşgän.*”(TA)

uyüş- (75): -KA

Anlamı: Bir maksat için birleşmek, ittifak etmek, anlaşmak.

-KA: “*Salkäm beş ming kişi yaşäydigän ülkän qışlâq bittä xocälikkä uyüşdi.*”(D); “*Xarâkterli cihati şundäki, Tâqtı Xusräv atrâfigü uyüşgän bärçä hünär egäläri xâs qa-rârgâhlärdä yaşağanlär, şâhlik xazinäsiddän maâş bilän täminlängänlär.*”(KŞD)

uzän- (24): -KA

Anlamı: 1. Yere uzanmak. 2. Bir şeyi almak için uzanmak.

-KA: “*Öz xânäsigä qaytgâç, Sergey kartçäsigä uzändi, sâldätdän yaşirinmâqçi bolib yüzini devâl tãmängä burdi-dä, uzâq yıglâdi.*”(KK); “*Mehmânlar âş-suv tarâddilärigä yol qoymäsdän, sut-qatıq bilän quruq çây içib, dârhâl otirgän câylärigü uzändilär vä arävädä urinib kelgänlari üçün uzänär-uzänmäs uyqugä ketdilär.*”(KK)

yâğ- (522): -KA

Anlamı: Yağmaq.

-KA: “Darveşlärni duâsidä icâbât yoq, türlük bälâ xalq üstigü yâğdı, dostlär.”(KŞD)

yarü- (1023): -KA

Anlamı: Yaramak, iyi gelmek.

-KA: “Vâqeän garäniş bir hamlä bilän ayvângä çıqmâq üçün qançä zor bersä ham, özi közlärini yerdän uzâlmäs vä bir hamlä bilän zinägä çıqmâqqa yarämügän piyâdä askärläri bilän aytişib yâtardı.”(KK); “Şundän keyin bârgän sari bättärläşib, bättärläşib bârib âxırdä dudulib, xırqırâb, şundäy hâlgä keldiki, ırğitib taşläşdän başqagü yarämüy qâldi.”(KK); “İvân İvânoviç şundän ârtıq özini toxtâtişgü yarämüdi: “(KK); “Sendaqalärni neçä yıl bâqışgü yarâyman...”(KK)

yetiştir- (19): -KA

Anlamı: 1. Mahsul yetiştirmek. 2. Beslemek, büyütme.

-KA: “Bulärning şunçä yıllar zor berib zorğa-zorğa yetiştirgün ziyräk dâvlät adâmlärini munaqa âsânginä (küçälä bilän!) öldirib ketä bersälär, ülkädä tutilgän siyâsätning vä hâm u siyâsätni âmâlgä âşürüvçilärning bir çaqalılık âbroysi qâlâdimi?”(KK)

1.2.1.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

bölin- (236):

“Bölingänni böri yer qabilidä XVI asrdän song **bölinib**, nimä tâpdik?”(TA); “Ulär **bölinmä-bölinmä** bolib şamâl tozitib yürgän qum barxanläri ârqasidä közdän ğâyib bolışâdi.”(SU); “Bu **bölinib** ketgän Ellädädägi küç-qudrät cihatidän ikinci dâvlät Spärtä edi.”(SU)

erin- (190):

“Lekin Yaxşibâyev **erindi**.”(L)

keçik- (50):

“**Keçikib** qâldingiz?”(KK); “Väsiliy cim edi, bu endi heç nârsä gapirmäs deyişgü yaqın yetgändä âldiläridän ällaqandäy garäng vä **keçikgän** bir âvâz keldi köp çaqırüvlärgä qarşi yâlgız gördänginä şundäy cävâb eşitilmägi mümkün edi.”(KK); “Äğär mäktübim **keçikib** tegsä, bälälärigä ücrägäysän vä mening özrimpi yetkägäysän, ukä.”(CD); “Qaräsäm, âftâb İzzäning, u başidän yânär tâcdäy çıqıb kelyäpti, şâşmäsäm, **keçikümän**.”(CD)

yarä- (1023):

“Öz xâtinining ismini aytib çağırış yarämäydi.”(KK)

yetiştir- (19):

“Dehqân yetiştirgün ğallä unidän päşmək pişirgäni üçünmi?..”(L)

1.2.1.3. Bulunma Hâli Eki (-dä) İsteyenler

Bu durum için Alm. lokativ, Fr. locatif, İng. locative, Osm. mef'ûlün fih, Özb. orin-payt kelişigi Trk. bulunma hâli terimi kullanılır. Tercihimizin Türkçe terimlerden yana olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu yüzden biz bulunma hâli terimini kullanacağız. Bulunma hâli, cümlenin yüklemi olan fiilde belirtilen işin geçtiği yeri bildiren ad durumudur. Bu görevinden dolayı bulunma hâli ekini almış kelime cümlede yer tamlayıcısı görevinde bulunur. Bu temel fonksiyonunun yanında bulunma hâli fiilin gösterdiği oluş ve kılışın zamanını da bildirebilir. Zeynep Kormaz bu konuda şunları ifade eder: “*Fiildeki harekete sahne olan her türlü soyut ve somut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir. Dolayısıyla bu durum eklendiği ad ile fiil arasındaki bağlantı özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına koşut olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb. ifadeleri de içine alır.*” (Korkmaz 2003: 289)

Özbek Türkçesinde bulunma hâli eki **-dä**’dir. Bu ek bulunduğu kelimeye göre uyuma girmez, tek şekillidir.

Taranılan eserlerde sadece bulunma hâli eki alarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece bulunma hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 20

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603

Sadece bulunma hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin, tek istemli ortak fiil sayısına oranı: %21,739

âqlän- (14): -dä

Anlamı: 1. Ayıklanmak. 2. Bir kişinin suçsuzluğunu ispat etmek. 3. Bir hâkikatın doğruluğunu tasdik edilmek.

-dä: “*Bundäy qabihlik heç bir dövrdä, heç bir tüzümdä âqlänmägän.*”(TA); “*Râstdän häm, uning yârdämi tegdi ayâl yarim yıl degändä âqlänib çıqdi.*”(L); “*Taqrizläridä Yaxşibâyev tamâm âqlängän edi.*”(L)

âqsä- (27): -dä

Anlamı: 1. Topallamak. 2. Geri kalmak. 3. Çaresiz kalmak.

-dä: “*Köpçilik şair mänä şu nuqtälärdä çalgıb ketädi, haligi taläblärning birârtäsidadä âqsüb qälädi.*”(TA)

âydinläş-(12): -dä

Anlamı: Aydınlaşmak.

-dä: “*Haqqâniy tarixni yarätüş haqidägi körsätmäsini amälgä âşiriş cärâyänidä qadimiy şähärlärdä, cümlädän, Şahrisäbdä häm qilinädigän işlär nihâyätdä köp, atämälär bär, nâmlärni örgäniş vâsitäsidadä âydinläşädigän haqiqatlär bär; arxeologlär bär.*”(TA)

buzil- (114): -dä

Anlamı: Bozulmak.

-dä: “*Paytdän fäydälängän Rüstäm emäkläb, köprikping bu betidä buzilib yätgän tankning tägigä kirib ketdi.*”(UP); “*Bırâq taâmil degänläri här qadämdä buzilgäni käbi bu yerdä häm çetläb ötilişi tabiiy.*”(SO)

coş- (56): -dä

Anlamı: 1. Coşmak. 2. Dolup taşmak.

-dä: “*U kişi büyük âlimning serqurrä faâliyätini haqidä, umümin-sâniy qadr-qimmätini xusüsidä coşib gäpirdilär.*”(TA)

kekir- (12): -dä

Anlamı: Geçirmek.

-dü: “Bungä säbäb yumşaq ornidü **kekirib** otirgän ortâklärning dümbä çaynâb, çandirni xalqqa âtişi, qaymâq yalâb, şildir sıvni xalqqa berişi, palâv âşälâb, yuvindini xalqqa ravâ körişidir... deb yâzgän âtäng.”(SO)

kengüş- (56): -dü

Anlamı: 1. İştisare etmek, danışmak. 2. Akıl danışmak, akıl almak.

-dü “Ävvälläri qışlâq âqsâqâlläri oşâ yerdä **kengüşib** yeçimgä kelmägän mäsälälärni yeçib berişär ekän.”(SO)

köril- (59): -dü

Anlamı: 1. Görülmek, incelenmek, muayene olmak. 2. ...diye bilinmek. 3. Seyredilmek.

-dü: “Bütün başlıq bir miltqni ikki qâp arpägä almâştirgän kişi qayerdä **körilibdi?**”(KK); “Qani 34 yıl ävväl İsveyçärädä, Fränsiyädä, İtaliyädä, xususän Alp tâğläridä **körilgän** latifliklär?”(KK); “Xati vilâyät rähbäriyätini yığılışidä **körilädi.**”(D)

körişiş- (11): -dü

Anlamı: Görüşmek.

-dü: “Keyingi kün yänä oşâ yerdä, qâq tüşdä **körişişdi.**”(UP)

marä- (60): -dü

Anlamı: Melemek.

-dü: “Uzâqdä buzâq ânäsini qomsäb, öksib-öksib, **maräydi.**”(CD); “Qaysidir paxsä devâr ârtidä sigir **marädi.**”(SU)

otlä- (50): -dü

Anlamı: 1. Otlamak. 2. Alakasız konuşmak.

-dü: “Sizning hoküzläringiz mening yerimdä şu qadär **otläydilür**, bir bâr häm ulärni tutdürgänim yoq.”(KK); “Kelgän taräfimizdä, çäpdägi yassirâq qır yänbağridä tört-beştä kiyik **otläb** yürärdi.”(L)

öril- (11): -dü

Anlamı: Örülmek, dokunmak.

-dü “Tällärning köm-kök saçpâpukläri qızlärning maydä **örilgän** kâkilläridäy selkilläb tüşmâqqa başlädi.”(KK)

qollän- (36): -dü

Anlamı: 1. Kullanmak. 2. Uygulanmak, tatbik edilmek.

-dü: “Bu yerdä ikkinçi manâdü qollängün.”(KK); “Muhsinä xânimning örgätgäniki, köprüq pul sorälgändä qollänüdi.”(L)

quri- (491): -dü

Anlamı: 1. Kurumak. 2. Solmak. 3. Kullanılmaz hâle gelmek. 4. Bitmek, tükenmek.

-dü: “Qaytib kirgänimdä, Marğu kennâyim supä çetidä qurigän rayhânzârimizgä qarâb, cimginä otirâr edi.”(CD); “Änä endi oşâ daräxtning yâzdä qurigün şâxlärini yâqıb, çoğıdä isinib otirişibdi.”(SO)

sekinlä- (20): -dü

Anlamı: Sakinlemek.

-dü: “Yigitlär otirgän tâş yânidä andäk sekinlädi.”(L)

täkiidlän- (15): -dü

Anlamı: Vurgulanmak, teyit edilmek.

-dü: “Köpçilikning könglidä ilmiy malümâtlärgä qarşı bolgän lekni heç qayerdü yâzilmägän, yâki täkiidlänmägän içki talqıp, hissiyât bâr edi.”(UP); “Yuqâridä täkiidlängän.”(KŞD)

terlü- (38): -dü

Anlamı: 1. Terlemek. 2. İyi çalışmak.

-dü: “Ältmiş birinçi yıldü terlämädän ketibdi.”(L); “Sâvuq ülkädä terlämädän hâddän ketib cân täslim qulâyâtgän Zâkixocä umrining bir çimdimi haqıdägi hikâyäni Cähângirgä aytib bergän edi.”(SO)

tügäl- (54): -dü

Anlamı: Bitmek, tükenmek.

-dü: “Köklämdä ketib, yâzdä bitib, küzdä tügüldi.”(YOS)

yüngilän- (17): -dü

Anlamı: Yenilenmek, değıştirilmek.

-dü: “Şu orindä men ädäbiyâtning vazifäläri häm özigä xâs ravişdü yüngilänib bärâyättänini eslätib ötmäqçimän.”(TA); “Navrozdü bärçä nârsä yüngilänüdi, Navroz tuğılış demäkdir, yangi küñ demäkdir.”(TA)

yüşär- (115): -dü

Anlamı: 1. Yeşermek. 2. Güzelleşmek, iyileşmek.

-dü: "Faqat, yüzlaringûng tağindä yüşürüb ketgänligini açiq-âydin kördim kim, mänä bu gülning tasiri edi."(KK)

1.2.1.3.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

âqlän- (14):

"Aynıqsä, Şarâf Râşidov nâmining âqlängünligi, u zâtning arbâb vä ädib sıfätidä tarıxdä öz maqâmını egällägänligi kättä vâqeä boldi."(TA); "E, pakänä pari, sen kuymä, hali vaqti kelädi, adälärimiz âqlänib, nâmläri tildän tüşmäydi."(CD); "Mahkämägä xâslängän boläk tâzä vä âqlängân ikki xânädän ibârät. (KK)

âqsä- (27):

"Dâimiy bâyib bärädigen bilim müdâm ösib, yüksälädigän did vä säviyä, muntäzäm mehnät bolmäsä, icâdkâr zamân bilän bärâbär yürälmäy, yänä âqsäb qälädi, u köp bârsä öz mahalläsiningginä 'xoroz'igä aylänädi, âxırâqıbtä esä ünütılışgä mahküm etilgän şairläarning bağri keng royxatidän orin älädi."(TA); "Küzdä Ätaqazi plänni toldirälmäy âqsäb qälsä, hâzir bu duduq dämläning qurt-qumürsqalärini öldirib quyıbsän, deb pisändä qılâyâtgän Şükürov özi birinçi bolib tumän faälläri yığınıdä uning yâqasidän älädi-kü!.."(TA); "Şäripov häm âqsämägünmi?"(SO)

âydinläş-(12):

"Nihâyät, mäsälä sal âydinläşdi."(L); "Ästä-sekin Feägen közläri âydinläşdi."(SU)

buzil- (114):

"Suvi eskirib, buzilib qâlgän hâvüzni körgänmisiz?"(TA); "Bırâq tenglik muvâzänäti buzilib, boyintüruq xavfi paydâ bolsä-çi?"(TA); "Cavâb: Nafaqat icâddä, bälki hayâtdä häm aql vä his-tüyğü birgä bolmäsä muvâzänät buzilädi."(TA)

coş- (56):

"Yigitlär, qânläri coşib, yüräkläri ärziqib, köngilläri sust ketib, şähär köçälärini säyr etişär."(L); "Moysäfid bir ädämning ilticäsüdän ändäk ğurürländi, yumşädi, märhamäti coşdi:"(L); "Sizning oğlingiz bär ekän, dedi Komissär coşib."(SO)

kengüş- (56):

"Biz kengüşib bârgünçä Haybätillä ilib ketipti."(CD)

köri- (59):

“Cännät yeri **körildi.**”(TA); “Tekşirib **körilsü** ziyân qılmäydi.”(L); “Yälğiz bir haräkät, qımirläş **körildi.**”(YOS)

köriş- (11):

“Ottiz yıl **körişmägän** ekän.”(SO)

marä- (60):

“Sigirim zârlänib **marädi.**”(CD)

otlä- (50):

“Bolmäsä, cim **otläb** yürgän ât miltıq âtgänini kim körgän?”(CD)

quri- (491):

“Demäk, xalqımızdä istedäd çäşmäsi heç qaçän **qurib** qâlmägän.”(TA); “Bäribir, qançä sıqıb **quritmâqçi** bolsäk-dä, hol top çıqmäydür, endi başqa kimning topi bär?”(KK); “Keräksiz lâyihalär tuzildi, qançä-qançä suvlär qumgä singib ketdi, dengiz **quriy** başlädi.”(L)

sekinlä- (20):

“Bir mahal çımzârgä yetib **sekinlädi.**”(CD); “Beixtiyâr âyâğım **sekinlädi.**”(CD)

täkidlän- (15):

“Barçä mänbä vä tadqiqâtlärdä Caläliddin Rumi şaxsiyätini kâmlätidä büyük şair vä şayx Şamsi Tabreziyning täsiri küçli ekänligi **täkidlänädi.**”(KŞD)

terlä- (38):

“Üstigä kattä körpä taşlädilär, yätib **terlädi.**”(KK); “Özi **terlägän**, höl köylägi täniğä yâpişğän...”(KK); “**Terläb** ketgän butlärim zor berib açışä başlädi.”(CD)

yängilän- (17):

“Qum töşälgän yoläk tâzä qilib süpürilgän ekän, suv häm sepilgän ekän, yoq, hattâki qumning özi häm **yängilängän** ekän.”(L); “Sal esimdän çıqqanedi, yänä yaräm **yängiländi.**”(UP)

yüşär- (115):

“Fırâq kuylärini kuylär bülbüllär, sen bolsä yoqlikkä urding-dä, ketding, kökärmäy, **yüşärmäy** qurding-dä, ketding”(YOS); “Cänländi, **yüşärdi**, kökärdi qaräşim.”(YOS)

1.2.1.4. Ayrılma Hâli Eki (-dän) İsteyenler

Bu durum için Alm. ablativ, Fr. ablatif, İng. ablative, Osm. mef'ûlün anı, Özb. çıxış kelişigi, Trk. ayrılma hâli terimi kullanılır. Ayrılma hâli için çıkma, uzaklaşma hâli terimi de kullanılır. Biz bunlardan “ayrılma hâli” terimini kabul ettik.

Bu hâli Zeynep Korkmaz, “*Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ad durumudur.*” (Korkmaz 2003: 301) şeklinde tanımlamıştır. Bu hâl de daima eklidir ve ismi çeşitli fonksiyonlarla fiile bağlar. Bu ad durumu, çoğunlukla bir uzaklaşma, ayrılma, çıkma bildirir ve fiilde belirtilen hareket ayrılma hâli ekini almış isimden dışarıya doğrudur.

Özbekçede ayrılma hâli eki **-dän**'dir. Bu ek, ünsüz uyumuna girmediği için tek şekillidir.

Taranılan eserler içerisinde sadece ayrılma hâli eki alarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece ayrılma hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 8

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603

Sadece ayrılma hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin, tek istemli ortak fiil sayısına oranı: % 8,695

asäbiyläş- (16): -dän

Anlamı: Kızmak, sinirlenmek.

-dän: “*U bir nimädän cüdä asäbiyläşgün, birâq bu hâlätini yaşirib, özini xurräm körsätişgä urinäyätgän ädämgä oxşardı.*”(CD)

bez- (273): -dän

Anlamı: Usanmak, bezmek.

-dän: “Bazi şairlər esä, bu ğalvälärning bärçäsidän **bezib**, faqat yâr cämälî-yu tabiät manzärälärini kuyläb ötgänlär.”(TA); “Lätâfâtning inciğ xulq-atvâridän **bezib**, undän yüz ogiriş fikrigä hâmbârgän, lekin köngil ölgür uning ıxtiyâridän üstün kelgän.”(D); “Rozğârim hâmbârgändäy kezlärdä mendän **bezib** qälädi.”(L)

boşül- (26): -dän

Anlamı: 1. Boşalmak, yer açılmak. 2. Elinden kurtulmak. 3. Bir işten kurtulmak.

-dän: “Uni kötärüb turğızdılar vä qoldä âlib ketdilər, u esä kötärgän qollärdän **boşılmâğ** istäb küçsiz-küçsiz tipirçinär edi.”(KK); “Gäncinäning ong tāmānidä, borgärlük âbrez yānidä taşlängän bir oçâğ, neçä yıldän beri yātğän bir quçâğ otin, deväldä sirkädän **boşülgän** bir-ikkitä qāvâğ...”(KK); “Mingbâşining özi esä hâr sänä bir evlänmâğdän, xâtin yangilämâğdän **boşılmäydür...**”(KK)

es- (3216): -dän

Anlamı: 1. Esmek. 2. Ortaya çıkmak.

-dän: “Heç yerdä yoğ şabädä birdän oşä taräfdän ğır-ğır **esib** qıldı.”(CD); “Hävüzdän salqın epkin **esib**, tepädägi yāngâğdä zarğaldâğ säyrädi.”(CD)

sävüt- (23): -dän

Anlamı: 1. Soğutmaq. 2. Rahatlatmaq.

-dän: “Kallängü âbdän **sävütib** âlib, tanänggä oyläb kör.”(CD)

tong- (24): -dän

Anlamı: 1. Donmaq. 2. Katlaşmaq, sertleşmek.

-dän: “Sävüq! dedi Vasiliy Qaşirin özining taräng vä xuddi râstdän **tongğän** läbläri bilän, bu sözi özi hâmbârgän uning âğzidän tolä çıqmädi.”(KK)

yumil- (15): dän

Anlamı: Yumulmaq.

-dän: “Uning behâllik vä uyqusizlikdän **yumilgän** közlärini qaytä başdän açirdi.”(KK)

zävqlän- (24): -dän

Anlamı: Zevk alınmaq.

-dän: “Abrâr Şükürov qaynânäsi bilän qaynâtäsining quvnâqligigä, ulärning hayâtdän **zävqlänü** âliş qâbiliyätigä dâim haväs qilib yürärdi.”(D); “Mehmân

özining askiyäsüdän özi zävqlänib küldi.”(CD);; “Hazıldän zävqlänib, öpişdilär.”(SO)

1.2.1.4.1. İstem Alabildiği Halde İstem Bulundurmayan Örnekler

asäbiyläş- (16):

“Ästänävgä külgisi maqul bolmädi, **asäbiyläşdi**, qattıqrâq gapirişgä çâğländi...”(L); “Tüşünälmädim, deb **asäbiyläşdi** Äşnâ.”(L)

boşäl- (26):

“U **boşäldi** şekilli, ikkisi häm şivirläşgä tüşdilär.”(CD); “Tizgin **boşälib**, arävä cildi.”(CD); “Qolim **boşälib** çıqdi.”(CD)

es- (3216):

“Ammâ ätlär qadämlärini tezlätgäni sari ğır-ğır şamällär **esib**, meni ävutmäqni boynigä älgän käbi oynär, yulqar, ğuvillär, bir züm tinmäş edilär.”(CD); “On beşinçi asr Şarq ilm-fäni zarvëraqlärinä közdän keçirär ekänmiz, häär bir sahiyä bostänidä uluğ bábäkälänimiz, üstäd sanätkär Alişer Naväiyning mübâräk näfäsi **esib** turädi.”(KŞD)

sävüt- (23):

“Sizgä işänämiz, Falänçicän, debdi Äşnâ, song dostimizgä gräfindän bir stäkän qaynätib-sävütilgän suv quyib uzätibdi.”(L)

tong- (24):

“**Tongigän** ädämlär uni kutäverib häldän täydilär.”(SU); “Yerläär **tongğân**, kök **tongğân**, havâ çarçäb boğilğân.”(YOS); “Üşüb, **tongib** mäsciddägi çäl ölgän. (YOS)

yumil- (15):

“Közlärim **yumildi**...”(KK)

zävqlän- (24):

“Yaxşibäyev **zävqländi**.”(L)

1.2.1.5. Vasıta Hâli Eki²² (**bilän/birlä/ilä**) İsteyenler

Bu durum için Alm. kasus instrumentalis, Fr. cas instrumental, İng. instrumental case, Osm. mef'ûlün ma'a, Özb. vâsitâ kelişiği, Trk. vasıta hâli terimi kullanılır.

Vasıta hâli, fiilde belirtilen iş oluş veya hareketin bir vasıtayla olduğunu ifade etmek için kullanılan ad durumudur.”*Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki harekette “aracı” olarak kullanıldığını yahut “birliktelik” bildirdiğini gösteren durumudur. Bu durum için Eski Türkçeden beri, dilin doğu ve batıdaki kollarında kullanılmış olan +(I)n/+(U)n eki, bugün Türkiye Türkçesinde artık yerini yaz-ın, kış-ın, güz-ün, ilk-in gibi kalıplaşmış bazı zarflara bırakan ölü bir ek durumundadır. Bu ekin yerini bugün ile edatından ekleşmiş olan +(y)LA eki almıştır*”(Korkmaz 2003: 25).

Özbek Türkçesinde ise bu ek için **bilän/birlä/ilä** edatları kullanılmaktadır. Her ne kadar ekin yukarıda gösterildiği gibi üç şekli olsa da bunlar içinde kullanımı en sık olan **bilän**' dir. **birlä/ilä** edatlarının kullanımı daha sınırlıdır.

Taranılan eserler içerisinde vasıta hâli eki olarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece vasıta hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 5

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603/

Sadece vasıta hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin tek istemli ortak fiil sayısına oranı:% 5,434

bit- (91): bilän

²² Burada bu edatların fonksiyonundan dolayı ek tabiri kullanılmıştır.

Anlamı: Bitmek, tükenmek, sonlanmak.

bilän: “İşqilib, qars ikki qoldän çıqadi vä hämmä iş güzällik bilän bitib bärädi!” (KK)

nämlän- (13): bilän

Anlamı: Nemlenmek.

bilän: “Mäsciddä esä hücräning därpäräsini ağdärib-täşqarigä çıqqan Yädgärxocä ikki yigitgä söz bermäy çıqıb ketmäqçi bolädi yigitlär qâr bilän nämlängän.” (KK)

sälâmläş- (15): bilän

Anlamı: Selâmlaşmak.

bilän: “Cäbbärning çöntägidän sening surätig bilän sening adresing çıqqani üçün sengä yubârışgändir-dä! deyişdi, Ätaqazidän esä hämân daräk yoq, xırmändägi tuqnäşüvdän keyin u Fazilät bilän sälâmläşmäs edi.” (D); “Sâlihov supädägilär bilän sälâmläşib, qariyälärdän biri tilâvât qılğaç, ikkinçisi ungä güldâr, yupqa xıtâyi piyälädä çây uzätädi.” (SO)

tik- (38): bilän

Anlamı: 1. Dikmek. 2. Yere batırmak. 3. Ekin vb. ekmek. 4. İnşa etmek. 5. Belirli bir tertibe göre dizmek. 6. Bir şey adına yapmak, bağışlamak.

bilän: “Uning özini häm moskävli bir xânim, yängi nüsxä bilän tikkän edi.” (KK)

yürütül- (11): bilän

Anlamı: 1. Yürütülmek, sürdürülmek. 2. ...diye bilmek, ...diye adlandırmak.

bilän: “1929 yılğaçä saqlänib, keyin räyân sözi bilän yürütülgän.” (KK)

1.2.1.5.1. İstem Alabildiği Halde İstem Bulundurmayan Örnekler

bit- (91):

“Kündäşlik âlävläri zâtän sönib bitgän bu bälälik xätigä keçägi düşmännig bu küngi xuşâmädläri şirin eşitildi.” (KK)

nämlän- (13):

“Kiçkinä eşäkning kiçkinä äyaqläri şäbnäm tüşib nämlängän tupraq üstidä bälälärning älmä parrä kegäyçäläri singäri közgä iläşär-iläşmäs qımirlärdilär.” (KK); “Äyimning közläri nämländi.” (CD)

sälâmläş- (15):

“*Birinçi yârdämçigä qonğırâq qilib, sülâmlüşdi, ahvâl sorädi.*”(L); “*Quyuq sülâmlüşdi.*”(UP)

tik- (38):

“*Maşinäçi tikädi.*”(KK)

1.2.1.6. Eşitlik-Benzerlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä) İsteyenler

Bu durum için Alm. kasus äquativus, Fr. équatif, İng. equative, Osm. müsavat hâli, Özb. oxşätış kelişigi, Trk. eşitlik-benzerlik hâli terimi kullanılır.

Eşitlik hâli; ismin eşitlik, benzerlik, gibilik, kadarlık ifade eden hâlidir.”*Bu durum, eklendiği ad ile fiil veya cümlelerin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur*”. (Korkmaz 2003: 25) Ayrıca, *ad çekimi eki olarak bazı işlevleri kullanıştan düşmüş; kalıplaşma yoluyla çekim ekinden yapım ekine dönüşme özelliği de kazanmıştır*”.²³ (Korkmaz 2003: 324) Özbek Türkçesinde bu hâl için **-däy/-dek/-çä** ekleri kullanılmaktadır.

Bu ekler; Türkiye Türkçesindeki gibi, kadar, göre edatları karşılığında kullanılır.

Taranılan eserler içerisinde sadece eşitlik-benzerlik hâli eki olarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece eşitlik-benzerlik hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 12

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603

Sadece Eşitlik-Benzerlik hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin tek istemli ortak fiil sayısına oranı: % 13,043

²³ Ayrıntılı bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.1, s.12-84.

âğri- (104): -däy/-dek

Anlamı: 1. Hasta olamak. 2. Bir tarafını incitmek

-däy/-dek: “Äytingçi, âtäxân, tâpilgân mâllärni sudläniüvçi bilän sizni qamti qılışgândän keyin körsätişdimi yâki âldin ‘tağın oşä savâlmı?’ degândek âğriygân Câmıqul âtä salmâqlädi.”(UP); “Ammâ pâdşâning cârâhati şundäy âğrib, azâb berärdiki, u qaççalik haräkät qilmäsin.”(UP)

bökir- (18): -däy

Anlamı: Bağırmaq, ağlamak.

-däy: “Şu tâpdä qışlâqning dârbädär itläri ävcgä kelgân, här tãmândän hurışlärinini yüksältirgänlär, târ coçäning tugälişidägi sây hämmä uxlâb cim bolgândä äybätli ävâzini bâriçä qoyib yubârib, aç yolbârsdäy güv-güv bökirärdi...”(KK); “Äliyäning xayâlini xuddi boğızläncäyâtgân tüyädäy bökirgân bir ävâz bolib yubârdi.”(D)

hürpäy- (12): -däy/-dek

Anlamı: 1. Korkmaq, ürpermek, tüyleri diken diken olmak, tüyleri kabarmak.
2. Bakımsız görünmek. 3. Morali bozuk görünmek.

-däy/-dek: “Kültürniy bolib, ğulğul tâvuqdäy hürpäyib otirmäng, bulärning tilidä gapiring. (L); “Şundäy qälärmikin yâki cocäsini âldir-gân tâvuqdek hürpäyib, duç kelgängä çang sâlärmikin? (UP)

qutür- (51): -däy/-dek

Anlamı: 1. Kudurmak. 2. Kontrolden çıkmak, ne yaptığını bilmemek.

-däy/-dek: “Bütün umrläridä deyärlik bundäy sertäkällif ziyâfätini körmägän yâş qızlär tækällüfgä yaräşä betäkällüflik bilän, ölgüdek qutürib oyun-külgi qıldilär.”(KK); “İntıqâm! İntıqâm! degân narälär tolqındäy qutürib temzädän âşâr!”(YOS)

semir- (13): -çü

Anlamı: Semirmek.

-çü: “E, ançü semiribsün-kü, endi soysä bolädi, debdi.”(KŞD)

sön- (1715): -dek

Anlamı: 1. Sönmek. 2. Önceki halini kaybetmek. 3. Zayıflamak, gücünü yitirmek.

-dek: “Ärzüläri köpikdek söndi.”(UP)

şaraqılä- (34): -düy, -dek

Anlamı: Şıraklamak, şırak diye ses çıkarmak.

-düy/-dek: “*Bulär, qıyqyriq sâlišib, tâbigä kelgän çâydişdek şaraqıläşib kâmpir bilän oynaşarkän, u çarçäb entikkänidän zorğa-zörğa nâfäs âlib.*”(KK);
“*Yaxşibâyev, bu râstdän häm qumğändüy şaraqıläb külädi.*”(L)

tâl- (369): -dek

Anlamı: 1. Yorulmak. 2. Dalıp gitmek.

-dek: “*Tarıx bizgä Prezidentimiz İslâm Kärimovdek tâlmäs, öz işigä sadâqatlı rähbärni bergäni häm mühim vâqeädır.*”(TA)

uli- (44): -düy

Anlamı: Ulumak

-düy: “*Bugüngi kündä itdüy ulib qäläringizni oşändä häm sezgän edingizmi?..*”(L)

uvlâ- (19): -düy

Anlamı: Uğuldamak, tuhaf ses çıkarmak, ulumak.

-düy: “*Bir şişä arâq bilän uni yegändän keyin yänä bir şişä arâqni yarım qıldı vâ şundän song aç böridüy uvlâb-uvlâb uyqugä ketdi.*”(KK)

yumşär- (11): -çü

Anlamı: 1. Yumuşamak. 2. Sakinleşmek. 3. Azalmak, hafiflemek.

-çü: “*Qızı aftidän, ançü yumşärgän, şekilli; kättä kündäşlari tãmänidän häm haräkät kättä..*”(KK)

zârlän- (20): -düy

Anlamı: 1. Bir durumdan rahatsız olmak, bir durumdan şikâyetçi olmak. 2. Hayıflanmak.

-düy: “*Şükürov bu belgilär nimädän ibârät ekänini hali angläb âlâlgäniçä yoq, angläb âlišigä hali imkân häm bolmädi, çünki Ätaqazi birdä çortkesär, birdä cudä samimiy, âqköngil, hattâ âciz tuyülär, birdä öz mänfäätı yolidä hämmäni bâsib-yançib otişgä tayyâr körinsä, birdä işi yüriş-mägänidän öksib, yaş bälädüy zârlänib qälardı..*”(D)

1.2.1.6.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

âğri- (104):

Köngli ağridi, bir zamāngi baylıqləri, дәvlätləri esigä tüşdi.”(KK); Sal tişi ağribdi. Birâq azâyi bädäni zirqırâb ağrisä häm kâzigä uyqu kelävermädi.(D)

bökir- (18):

“Tegmä mengä! deb bökirdi.”(KK); “Öldirämän! deb bökirdi u, song Aşnāning tāmāğıdän ğıppä boğıb aldı.”(L)

hürpäy- (12):

“Atrâf hürpäygän, här şar-pädän bir dahşät yâğadi.”(UP); “Sultānmüräd akäm hürpäyib qayrildi. (CD)

qutür- (51):

“Mayli, qutürsin, mengä nimä!..”(KK); “Bu qutürmägänmi?”(KK); “Ālāmān qutürgän, deydi.”(KK)

sön- (1715):

“Nihâyät söndi.”(KK); “Ha, söndi...”(KK)

semir- (13):

“Öziyäm, baligi tüşmägür, üç äy tekin yem yeb, tüzä semirgän ekän, bäl tāmğän qävürdâq bir dünyâ ädämğä yetdi.”(D); “Yaxşibâyevning oşâ tün Muhsināni üyigäçä közätib qoyğäni, yoldä aytilgän şamäyü ilmâqlär şusiz häm semirib ketâyâtğän qıssämizgä ağırlik qilädi.”(L); “Qani mengä ävqat beringlär, men semiräy deb ävqat täläb qiläveribdi.”(KŞD)

şaraqlä- (34):

“Şaraqläb külib yubârding.”(KK); “Muhsinä xānim şaraqläb küldi.”(L)

tâl- (369):

“Cınqarçädäy, hämmä vaqt vä här qaydä körinib qâlädigän bu asl mingbaşigä salām bermâqdän belläringiz tälädi...”(KK); “Çarçägän, tälgän, ümidsiz közlärim toymäy karär.”(YOS)

uli- (44):

“Rahmätullāh tünneldän ötib älgäç, xuddi böri kâbi boyinlärini çözib bir neçä märtä ulidilär.”(SO)

uvlä- (19):

“U buni cüdä ciddiylik bilän qıldı hämdä muhim vä zarür işni bęcärgän kişi kâbi uvlädi.”(KK); “İt uvlämäydi, hayât qaynâydi.”(YOS)

yumşär- (11):

“Negä yüzing solgän käbi yumşürdi?”(YOS)

zârlän- (20):

“Sigirim zârlänib marädi.”(CD); “Vâ-yey, erkäk zâti munçä nâşüd qilib yarätilmäsä, dedi Muharräm zârlänib.”(SO)

1.2.1.7. Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ) İsteyenler

Bu durum için Alm. diretivus, direktiv endung Fr.suffixe directif, İng. directive suffix, Özb. yönâliş-körsätiş kelişigi, Trk. yön gösterme hâli terimi kullanılır.

“Bu hâlin eki, fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme hâline sokan ektir”(Coşkun 2000: 78). Özbek Türkçesinde bu hâlin ekleri **-qari, -gâri,-kâri, -râ** ekleri olup bu eklerle kullanılan kelimeler sınırlı ve kalıplaşmıştır.²⁴ **İl +gâri, tüş +gâri, iç +râ** örneklerinde olduğu gibi. Yön gösterme hâli eki bu sınırlı kullanımıyla zarflaşarak çekim ekinden yapım ekine doğru bir gelişme göstermiştir. Bizim bu tezle araştırdığımız konu hangi fiilin hangi hâl ekiyle kullanıldığını ortaya koymak olduğundan bu eki de, Özbek Türkçesindeki kullanımını görmek için, çalışmamıza dahil ettik.

Taranılan eserler içerisinde sadece yön gösterme hâli ekini alarak cümle oluşturabilen fiillere rastlanmamıştır. Ancak birden fazla istem alabilen fiiller bu hâl ekiyle de kullanılabilirdiğinden bu başlık altında genel bir açıklamaya yer vermeyi uygun gördük.

1.2.1.8. Sınırlama Hâli Eki (-KAçä) İsteyenler

Bu durum için Alm. kusus limitativus, Fr. cas limitative, İng. limitative case, Özb. çegarälâş kelişigi, Trk. sınırlama hâli terimi kullanılır. Sınırlama hâli konusunda Volkan Coşkun şu beyanını aynen iktibas etmek istiyoruz:

Biz, ilk önce +geçe sınırlama hâli üzerinde durmak istiyoruz. +geçe sınırlama hâli eki, -ge yönelme hâli ekiyle -çe eşitlik hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu ek, isimlerin sonlarına getirilmektedir. Bu ekteki -ge eki bir hareketle birlikte bir yaklaşmayı da ifade etmektedir. Bu hareketi sınırlama vazifesini üzerine

²⁴ Detaylı bilgi için bk. Zeynep KORKMAZ, *Türkçede Eklerin Kullanılış Biçimleri ve Ek kalıplaşma Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

alan ek ise eşitlik hâli eki -çe dir. Dolayısıyla, -ge eki, hareketin başlangıcım ve bunu müteakip bir yaklaşmayı ifade ederken; -çe eşitlik hâli eki ise, hareketin ve yaklaşmanın bittiğini ifade etmektedir. +geçe eki hem mekân hem de zaman da sınırlama vazifesine sahiptir.(Coskun 1997: 429)

Özbek Türkçesinde sınırlama hâli eki **-güçü, -kücü, -qaçü** olmasına rağmen **-güçü** ekinin kullanımı daha siktir. **-kücü, -qaçü** ekleri sonu k, q ile biten kelimelere gelir. Bu ek Türkiye Türkçesindeki *kadar* edatının karşılığıdır.

Taranılan eserler içerisinde sadece sınırlama hâli eki alarak cümle oluşturabilen fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil Sayısı: 424

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 92

Türkiye Türkçesinde de bulunan sadece sınırlama hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 2

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 56,603

Sadece sınırlama hâli eki alan Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiillerin tek istemli ortak fiil sayısına oranı: % 2,173

uydir- (11): -KAçü

Anlamı: Uydurmak, yalan konuşmak.

-KAçü: “Uydirmä, başidän adâğığüçü uydirmä-yü, lekin turgän-bitgäni räst undä Yaxşibäyev külib yığlägän, yığläb külgän edi.”(L)

yâzil-²⁵ (397): -KAçü

Anlamı: 1. Açılmak, serilmek, yayılmak. 2. Dertten kederden kurtulmak, içi açılmak, *rahatlamak*.

²⁵ Özbek Türkçesinde üç tane *yâz-* fiili vardır. Burada geçen *yâzil-* fiili yukarıda da anlamlandırıldığı gibi “açmak, yaymak” anlamındaki *yâz-* fiilinin edilgen şeklidir.” Yazı yazmak” anlamındaki *yâz-* fiilinin edilgen şekli olan *yâzil-* ise dört istemli olduğundan ilgili istem bahsinde verilecektir.

-KAçä: “Bâşing âğrisä pirämিদân içib, cindäk uxlä, keçgüçä yâzilib ketäsän.”(KK)

1.2.1.8.1. İstem Aldığı Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

yâzil- (397):

“Mâyli, oynäb, yâzilib kelinglär.”(KK); “Bugün bir yâzilib däm äläylik...”(D)

1.2.2. İki İstemliler

İki istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece ikisi ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme; bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini daha önce belirtmiştik.

İki istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini; “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden İkisinin Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, ilgili başlık altında verildi. İki istemi bulunan ve bu istemlerden ikisinin de aynı cümlede kullanıldığı yapılar bahsinde yer alan fiil örneklerini, Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına göre değil; hâl eklerinin cümlede geçme sırasını göre verdik. Çünkü birden fazla istemi bulunan fiillerde bu sistemi (Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasını) uygulamak, hâl eklerinin cümlede rahat bir şekilde takip edilmesini zorlaştıracaktı.

Taranılan eserlerde sadece iki istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede ortak olan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

İki istem alan fiil sayısı: 215

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe iki istem alan fiil sayısı: 90

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

İki istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 22,164

İki istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 50,707

1.2.2.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik

âdimlä- (24) -KA, -dü

Anlamı: Yürümek, adım atmak, adamlamak.

-KA: “*Ätlär çildirmäning bir marâmdägi sadâsigä mâsläb âdimläb bârärdi.*”(SU)”

-dü: “*U kättä âlimlärgä münâsib, did vä salâbät bilän bezâtilgän keng, bahavâ xânäsidadä väzmin âdimläb, yänä uzâq yürdi.*”(D); “*Köçmänçilärning ikki orkâçli tüyäläri bir meyârdä âdimläb bârärdi.*”(SU)

âğ- (1768): -KA, -dän

Anlamı: 1. Bir tarafa meyletmek, eğilmek. 2. Belirli bir istikametten dışarı çıkmak. 3. Batıl yola sapmak. 4. Bir tarafa yönelmek. 5. En yukarı noktadan gelip geçmek. 6. Taraf değiştirmek.

-KA: “*Qançä piyâz bilän neçä qâp bâdringni dökängä taşläb, qutülgünimizçä quyâş häm pâstgü âğıb qâlibdi.*”(CD); “*Arävä häm bir silkindi-yü yâmigü âğıb, üstidän tâqılär şaqırä-şuqur İzzägä ağdärilib berdilär.*”(CD)

-dän: “*Birinçi märtä qoy kelgän kündän beri bütümläy esidän âğıb qâlgän Qurvânbibi fâtıha toyidän keyin bir âz özigä kelgän edi.*”(YOS)

aldän- (21): -KA, bilän

Anlamı: Aldanmak.

-KA: “*Uyçän, qayğılı közläringü Nilning üstidä kâbi körüngän âyğa tikib âlib, toymâslik bilän gülni hıdläb-hıdläb vä şungü aldänib uyquğa ketding.*”(KK); “*Beğarâz edi, salgü aldänürdi.*”(L); “*Gerâdâtning hikâyä qılışçä, skiflärgü aldängän.*”(SU)

bilän: “*Xâin zirkäkning mârhamätsiz közläri bilän aldängän qızning sönik közläri bir-birigä yolıqşdı.*”(KK)

angläşil- (16): -KA, -dän

Anlamı: Anlaşılmak.

-KA: “*Bârä-bârä kerâkli sözlär âsânraq tâpilädigän, başqa çarâq sözlär bilän aytilgän mävhumlär häm ikki tãmängü angläşilädigän, qol vä yüz-köz harâkätläri közgä tanış körinädigän bolib qâldi.*”(YOS)

-dän: “*Uning sözidän angläşilürdikim, Qumâriqqä bârgän vâqtidä u yerigä suv yetmäy alämzädä bolib yurtän âz yerli kâmbağallärdän bilägi yoğän üç yigitni*

çaqırıb ulärning yerlärigä suv tegmäslikdä mingbâşining heç bir aybi yoqligini, hämmä ayb Yâdgâr eçki bilän Umäräli puçuqdä ekänini sözlägän.”(KK)

âz- (1262): -dä, -dän

Anlamı: 1. Kaybolmak. **2.** Doğru yoldan çıkmak.

-dä: “Uning ikki kündü **âzib** ketgän yüzi tirişdi.”(UP)

-dän: “Buni sal yığıştirib âling, keling! Aqldän **âzib** qapti, meni quvib çiqaryäpti!..”(L); “Akäm toğri yoldän **âzgän** edi, özing mağfirät qıl uni.”(SO); “Yâ Âllâh, bilib-bilmäy, tüşünib-tüşünmäy, şäytân yoligä kirib, toğri yoldän **âzib**, iymändän, insâfdän, vicdändän çekinib qılğän günâhlärimni özing keçir.”(SO)

bahsläş- (30) -dä, bilän

Anlamı: 1. Tartışmak. **2.** Fikrini ispat etməye çalışmak.

-dä: “Kimning siyäsät ilmidä köpräk burrâ vâ ustâ bolgäni toğrisidü köp **bahsläşdi**.”(KK); “Xämsäsi üstidä köp **bahsläşgänlär**.”(KŞD)

bilän: “Açıq deräzädän ğuc-ğuc yuldüzgä lolä bir parçä âsmân körinib turär, qayerdädir âlisdä, aftidän, säy tamândä bolsä keräk, eşäklär hangrär, bir-birläri **bilän bahsläşib** xorâzlär qıçqırardı.”(D); “Bu gäplär birdä toğri vâ adälätli, birdä ötä adälätsiz, ötä insâfsiz tuyülib, täng âtgünçä xayälän çäl **bilän bahsläşib** çıqdi.”(D)

bozär- (22): -dän, -düy

Anlamı: 1. Bozarmak. **2.** Renk değıştirmek.

-dän: “Qâyil, dedi öziçä, Çârşänbi hali qızärişni bilärkän, Çârşänbi qızärişni bilärkän-u, men bozärgändän **bozärib** baryäpmän.”(L)

-düy: “Haligi şirin xayällär bilän külib, tolib, çoğdäy qızärib turgän yüzläri garmsel tekkän ekin käbi bir näfäsdä solib, ölib, uçğdüy **bozärib** qälädi.”(KK)

burış- (46): -dän, bilän

Anlamı: 1. Buruşmak. **2.** Üzölmek, canı sıkılmak.

-dän: “Özi kelbätli-yü, qoli nâzıkrâq ekän mähmädänä turgän câyidä bir eşilib âldi, yüzi ağrıqdän **burışdi**.”(L)

bilän: “Âtäqozining şiddätli qarämtir yüzi ıztırâb **bilän burışib**, câyigä bärrib otirdi.”(D)

bükil- (18): -KA, -dän

Anlamı: Bükölmek, eğilmek.

-KA: “Qaddi qulluqqa **bükilgänrâq**, çamäsi suhbätni eşitgän, tüşüingäni gumâmu, lekin eşitgäni anıq...”(L)

-dän: “Bâşi âğırlaşgän, garäng, qâvâqläri tâşdäy qâtib ketgän, tizzäläri öz-özidän **bükilib** bärärdi.”(KK)

dämlä- (89): -ni, -dän

Anlamı: 1. Demlemek. 2. Buharla pişirmek. 3. Bent yapmak sûretiyle suyun yolunu kesmek.

-ni: “Hây, pâççä, âşni **dämläb** qoyibmiz.”(CD); “Üydä tınçginä otirsın, çâyıngizni **dämläb** bersin, iştân köylägingizni yuvsın, axir, qaçängäçä duv qızärtirib, kelinlärgä kir beräsiz?”(L)

-dän: “Älmä qâqıdän **dämlängän** çâydan içib tunni tânggä ulädilär.”(SO)

döndir- (13): -ni, -KA

Anlamı: 1. Döndürmek, çevirmek. 2. Bir işi arzu ettiği şekilde yaptırmak.

-ni: “Vilâyät vä tümän rähbärlärining mühim bir tâpşiriğini **döndirib** qeldim bugün!”(D); “İkki kün däm berib, yänä plänni **döndirib** bəcärdim!”(D); “Yälğänni **döndirgän** edi.”(UP)

-KA: “Ätaqozi peşänäsigü **döndirib** qondirgän yangi çüst doppisini toğriläb, nâvçä, kelişgän saxt-sümbätini sal tebrätib bärrib, dâmlä Şämürâdov bilän körışdi.”(D)

çalin- (61): -KA, -dä

Anlamı: 1. Müzik aletiyle bir parça çalınmak. 2. Ayağı takılmak. 3. Derde düşmek, musibetle karşılaşmak.

-KA: “Revmätizmü **çalingän** ekän.”(L); “1118-1119 yıllar âğır kəsällikkä **çalingän** Zamaxşariy tuzälgäç, дәvlät xızmatini tärk etib, aräb mämläkätläri boyläb sayähätgä çıqadi.”(KŞD); “Köp ötmäy pärtläş ävâzläri qulâqqa **çalindi**.”(SO)

-dä: “Tepäliklärdä burğulär **çalindi**.”(SU)

çalış- (26): -ni, bilän

Anlamı: 1. Müzik aletiyle bir parça seslendirmek. 2. Ayağı takılmak. 3. Gayret etmek, çalışmak.

-ni: “Ulär Çolpänni qäräläb çapäk çalgänlärndä, aslidä icäd erkinligini kömib, uning gori üstidä mätäm marşini **çalışgän** edi.”(YOS)

bilän: “İmtihân vaqti yaqın boldığıdän Muhammâdiyâr keçä vä kündüz haräkät bilän çalışmâkdä edi.”(KK)

çök- (237): -KA, -dän

Anlamı: 1. Eğilip oturmak. 2. Sakinleşmek. 3. İçine girmek, batmak. 4. Gözleri çökmek. 5. Maddî veya manevî olarak yıpranmak, iflas etmek. 6. Sessizlik çökmek. 7. Bir duyguya gömülmek.

-KA: “Men işkâm içidän sekin çıqıb, supäning bir çetigä çökdüm.”(CD); “Sekin devâr tagigä çökdüm.”(CD); “Buvä bilän ikkimiz bärrib, oşä yergä çökdük.”(CD)

-dän: “Keçä dädäsining hayqırıqläridün, qors muâmäläläridün çökib, allaqandäy bükçäyib qalgän çälni körgänidä, Haydärning dilidä ätäsigä qarşı kütilmägän bir isyân kötäirilgän edi, birâq hâzir dädäsini körib, köngli yänä buzildi.”(D)

ekil- (21): -KA, -dä

Anlamı: Ekilmek.

-KA: “Aleksändr Şaymardonoviçning urüt sälingän täğäräsi naq qaynär xumçä edi hämmä yâqqa sepildi, täki qışlaqdägi bälälär bāqçälärining güzlärlärigä häm çigit ekildi.”(L)

-dä: “Oşändä ekilgän tallär hâzir tegirmänbaşini qayrağaçdäy tutib ketgän edi.”(CD)

öpiş- (32): -dän, bilän

Anlamı: Öpüşmek.

-dän: “Späntämänä taräfidä turib ulärgä qarşı küräşgänläring üçün peşänäläringdän öpişmäsä keräk.”(SU)

bilän: “Çindän-dä ul mengä güllär bilän öpişkänligi toğrisidäği oynâqı ertägini aytib bärär edi.”(KK); “U dostlär bilän âğız-burün öpişür ekän, ulärning çangälidän qandâq qilib qutulişni bir näfäs häm unütmäyimiz!”(KK)

parçälän- (13): -dä, bilän

Anlamı: Parçalanmak.

-dä: “Afsüski, Temuriylär дәvridän keyin XVI. asrdä дәvlätimiz parçälänib, başqalärgä qul bolgänimizdän song asriy taämillärimizni häm unütdik yâxud unütişgä mäcbur boldik.”(TA)

bilän: “Hazrät Temür büyük dövlättä asâs sâlgän edi, tarıx taqâzâsi **bilän** u dövlät parçäländi.”(TA)

piş- (72): **-dü, -dän**

Anlamı: 1. Yetişmek. 2. Pişmek. 3. Kıvama gelmek. 4. Yaşlanmak, olgunlaşmak. 5. Tamamlanmak, hallolmak.

-dü: “Köknâr uning ketidü qızärib **pişädi**, semiz âşqâbâqlâr uning ârqaşidän körünädi...”(KK)

-dän: “Bälkim emäs, ançäginä içidün **pişgün**.”(CD)

pus- (19): **-KA, -dü**

Anlamı: Pusmak, saklanmak.

-KA: “Qayâqqa **pusib** ketdi, ayt, deb odağaylädi.”(CD)

-dü: “Nazärimdä, hâzirginä deräzädän taşläb qâçgän oğrining şerikläri hävlidä **pusib** turgändäy.”(CD)

qân- (732): **-KA, -dän**

Anlamı: 1. Doymak, kanmak. 2. Memnun olmak.

-KA: “Ätä-änäning mehriğä **qânägän**.”(CD); “Quşlâr äy nurlärini emib yätgän xarâbä qorğän tepäşidänpästläb kelib, äydändä äq cücün qanâtlärini yäygäniçä hävüz boyigä qonişär, qaybirläri ‘qur-yey, qur-yeyläb suvgä talpinişär, suvgä **qängän** qaybirläri esä, cüft-cüft bolib, hävüz ätrâfidä raqsgä tüşişär.”(CD)

-dän: “U hämân qaçänlärdir eng yaqın kişisi bolgän, öz bağridä erkälägän, qızıqçilik qilib küldirgän, şafqatidäy därmân âlgän, mehidän **qängän** ädämning közigä bâqqani cürät etälmäsdi.”(UP)

qutül- (200): **-dän, bilän**

Anlamı: 1. Bir dert veya sıkıntıdan kurtulmak. 2. Hapisten çıkmak. 3. Doğum yapmak.

-dän: “Men bütün qârä keçmişimdän **qutüldim**.”(KK); “Şu başâğrıq işdän **qutülsin** oglim!”(D)

bilän: “Qaysi biri hiylä **bilän qutülib** ketgän?”(KK); “Qâlgänläri ming mäşaqatlâr **bilän qutülib** qâldi.”(KŞD)

quvülä- (23): **-ni, -dän**

Anlamı: Kovalamak.

-ni: “Xätip kişi qâmgänni battâr **quvüläydir**, bäläm.”(YOS)

-dän: “Hali hām eski günâhlārim ketimdän quvālāb yürübdü.”(KK);
“Getäyralār ānäsiddän acrämagān buğulār kābi uning ārtidän quvālārdü.”(SU)

saçrū- (22): -KA, -dän

Anlamı: 1. Sıçramak. 2. Aniden kalkmak, yerinden fırlamak.

-KA: “Suv tāmçilāri oğılning hām yüzügü saçrūydü.”(L); “Süyuq lāygā oxşāb betgü saçrūydü-yä!”(UP); “Bu yāqqa saçrūb ötgān nemis avtāmätçilāri qıvıb sālğān askārlārimiz, ançā naridā ātişmä ālib bārārdü.”(UP)

-dän: “Şişāning tagigā yoğān şapālāğı bilān ikki mārta urdū, pokāk saçrūb çıqıb şıftgā tegdü, songrā u yerdän saçrūb tākçädāgi kättā cāmğā kelib tüşdü.”(KK);
“Sultānmurād akām birdän tutaqıb, turgān yeridän saçrūb ketdü vā bāşqa heç nimä demäy, köçā eşikkā ātildi.”(CD); “Bu fikrdän saçrūb ketdü.”(SO)

sāvü- (88): -ni, -dän

Anlamı: 1. Soğumak. 2. İstek ve arzusunu kaybetmek.

-ni: “Himmätillā ıssıq orni sāvümüsdän bevā qālgān, alāmdā yākgān xātin muhabbätining yallığı qanaqa bolışini hali bilmäsdi.”(UP)

-dän: “Endiginā cāni çıqqan, yürägi ıssıq, lekin qol-āyāğı sāvüqdän ölük kābi sāvüydü.”(KK)

sevin- (122): -KA, -dä

Anlamı: Sevinmek.

-KA: “Qış içidä maktāblārdä tirişüb-tirmäşüb oquğāv şāgirdlār bahār kelâyātğāmğa sevünib vā aning latif şamālğa qarāb, Ey bahār! Ey yāz! Tez kel.”(KK); “Agār u sal şāddād, sal şoxrāq, sal quvnāqrāq bolsä Haydār qaytägü sevinār edü.”(D)

-dä: “Xātin cānim bilān degändü sevingän kim edü?”(KK)

sız- (186): -dän, -däy

Anlamı: Sızmak.

-dän: “Misāli barmāqlāri kuygāndäy boldü, acāb, misāli cāni tanidän sızib çıqıb, sāvüq mädängä utib ketâyātğāndäy edü!..”(L); “Ğolālār tırqışidän sızib otüvçü havā esā tamaki, ter vā yänä allāmbālālārnıng hıdini haydāb çıkarā ālmāydü.”(SO); “Ammā Grānikdāgi cangdā xuşröy, navqırān kilit uni ölimdän qutqarib qālgāni üçün pādşā tişlāri āräsiddän sızib dedü.”(SU); “Köz āldim xıräläşib kelib, goyā bir tumān qāplāb āldü-yü lāblārimning çetidän şortāng tāmçilār sızib kirā bāşlādilār.”(CD);

“Vä nihâyät allaqandây boşlıqdün, mävhümât âlämidänpäst, xııllägänrâq, tâlıqtırärli daräcädä sekin ‘e-e-e-e’ degän çöziq tâvüş **sızib** çıqdi.”(SU)

-düy: “Tez pişär bolib âlib otdän qızib, bulâqdây **sızib**, tap-söz köçäläriki yalängâyâq bolib kezib berämiz!”(YOS)

süy- (482): **-ni/-i, bilän**

Anlamı: Sevmek, beğenmek.

-ni/-i: “Seni **süymägän** kişigä bergän bolsä, âtäng berdi...”(KK); “İkkâvini **süyüb** âlib ketdilär.”(KK)

bilän: “Ulär bahâr nasimläri ğuv-ğuv esib, tâl nâvdäläriyü mirzäteräk uçlärigä âsilib halinçäk uçä başläşläri **bilän süygän** diyärläri tāmān âtlänib qälädilär.”(CD)

taq- (844): **-ni, -KA**

Anlamı: 1. Takmak, asmak. 2. Dikmek. 3. Deliğinden geçirmek. 4. Bir nesneyi başka bir nesneye takmak, birleştirmek. 5. Başkasına aktarmak, yansıtmak.

-ni: “Yani, depütätlik nişänini yaltirätib **taqıb** yürüş bilän birär iş bitä qâlmäydi.”(TA); “Aqınçâq-taqınçâqlärini **taqıb**, yasänib âlgän, öziyäm qandäydir içki hayacândän yüzläri yänib, közläri çaqnüb ketgän.”(D)

-KA: “Qani, barmâğingizgü **taqıb** köring, toğri kelädi.”(UP); “Yaxşı künlärgä **taqing!**”(UP)

tärbiyälä- (24): **-ni, -dä**

Anlamı: 1. Bakmak, beslemek, büyütmek. 2. İlim-irfan, edep-ahlâk öğretmek. 3. Belirli bir düşüncäye göre şekillendirmek, yetiştirmek. 4. İtina ile yetiştirmek, iyi bakmak.

-ni: “Demäk, âdämlärni **tärbiyülüş**, yävüzlükni tuğdirädigän sâbäblärgä qarşi küräş qanlı mâcärälärning âldini âlişdä mühim ahämiyätgä egädir.”(TA); “Kitâbxâanning saviyäsini **tärbiyülüş** âsân emäs.”(TA); “Şundây bolsä häm Nârmurâd Qudrätxocäning firibgärligigä uçgän yaş cuvâanning közini açib, **uni tärbiyülüş** keräk, deb ungä yârdäm qolini çözdü, âldin faälä xâtin-qızlar safigä târttı, keyin Tâşkentgä oqışgä âlib tüşdü, hattâ âşiq bolib Gulsärä beçärädän acräliş fikrigäçä bardı.”(D)

-dü: “Sultân Mahmud ‘Şahnâmä’ni yetärliçä qadrlämädi, ammä bu äsär hämân kişilärni gumänizm, vatänpärvärlük, qahrämänlik ruhüdä tärbiyäläb kelmâqdä.”(KŞD)

tât- (126): -ni, -dän

Anlamı: 1. Tadına bakmaq. 2. Yemek yemek, bir şeyler içmek. 3. Bir şeyi daha önceden tatmış olmaq, tadını bilmək.

-ni: “Erkinlikning läzzätini kim tâtıydi?”(KK); “Lekin bu künimdän (KK); “Şahidlik şarâbini tâtib ketgänim afzälmidü deb oyläb ketämän bā’zän.”(CD)

-dän: “Uvülduqdän tâtib kördim alâ uvüduq!”(KK); “Men nân vâ tüzingdän tâtib kelämän.”(SU)

tâvlän- (25): -dü, bilän

Anlamı: Belirli bir kıvama gelmək, bir renge bürünmək.

-dü: “Havâ-âçilib ketgän, âsmân tınıq, zangâri rängdä tâvlänärdü.”(SU)

bilän: “Sergäp vâ indämäs, arvâq vâ semiz xânimlär safi âldingä qaräb çözüldü vâ üzün dasturxân türli ränglär bilän tâvländü.”(KK)

tebrän- (15): -dü, bilän

Anlamı: 1. O yana bu yana sallanmaq. 2. Düzensiz hareket etmək. 3. Yerinden ayrılmək, hareket etmək.

-dü: “Tâhürä otirgän câyidü tebränib: Yoq, dedi ingräb.”(D)

bilän: “Lekin hâzir... hâzir qaynätäsining zävq bilän tebränib dutâr çertişi häm, qaynänäsining, qaynänäsüdän keyin dävragä tüsgän xâtinining Lâzgi’gä şox dikängläb, yayrâb-yaşnâb oynäşlari häm, Âtaqozining, ‘Yaşäng’ Mahbubäxân!“(D); “Men bilämän, dedi u, dârd bilän tebränib.”(D); “Çınâr cävâb bermäydi, qayğu bilän tebränüdü.”(SO)

tiril- (20): -dän, bilän

Anlamı: 1. Canlanmaq, dirilmək. 2. Hareketlenmək, iyi bir duruma gelmək.

-dän: “Bir kâsâ qatıqdän âdäm şunçälik tirilib qâlädimi?”(CD)

bilän: “Bir qultüm arağ bilän tirilib qâlgän Qudrätxocäning şiräkäyf xatti-haräkätleri uni qızıqtirä başlägän edi.”(D)

tünä- (31): -dü, bilän

Anlamı: Gecelemek, geceyi bir yerde geçirmək.

-dä: “Oşä qabriständä bir keçä **tünägänmän.**”(TA); “Bu keçäni şu yerdä **tünäymän.**”(KK); “Qum tepädä **tünäyin,** qâp ton kiyäyin.”(KŞD)

bilän: “Bu ädätdägi buzuq xâtinlärning hiyläsi qoşni hävlidägi birân erkäk **bilän tünäşädi-dä,** keyin xudälärgä tönkâb yürişädi.”(SU)

tüzäl- (64): -dä, -dän

Anlamı: 1. İyileşmek, düzelmek. 2. Yanlıştan vazgeçip doğrusunu yapmak. 3. Eksikliklerini gidermek.

-dä: “Men vâlidämğä ädäm yubârämän, u kişi cindäkkinä süykäydiğän dâriläridän yubârsälär, undän bir äzginäsini yälğiz belingiz bilän ârqangizgä süykâb âlsängiz, andäk fursätdä **tüzälib** qâlädi.”(KK)

-dän: “Yarä degän närsä heç gâp emäs, tezdän **tüzälib** ketädir.”(YOS)

ulän- (30): -KA, -dän

Anlamı: Bir birine eklenmek, bağlanmak, ulanmak.

-KA: “Bu yerdä, qışlâqdä başlängän gülgün otirişlär tâgdägi kâlhoz sanätâriyäsidadä berilgän ziyâfâtlärgü **ulänib** ketdi.”(D); “Maşinä qatnâyâtğän şağal yol Mingbulâqni tikkä kesib ötib, ğarbdägi adirlärgü **ulänib** ketğän, u yerdä, qırdä qatâr tizilgän maşinälär, gimirläb yürgän ädämlär közgä çalinärdi.”(D); “Ulärning ketigü avtâmätçilär **uländi.**”(UP); “Nihâyät bütünläy qârânğı çökkändä yol dâryädän çap tãmängä ötdi vä tik yänbağırgü, deyärli çıqıb bolmäydiğän tepälikkâ **ulänib** ketdi.”(SU)

-dän: “Akâdemik Şâymärdänâvning lütfi yänä ulängändän **uländiki,** hali xalqımızdän köp acâyib äsârlär qarzdârsiz, Nazär Yaxşibâyâviç, ayni aqlingiz peşlängän payti, camiyki täcribâni sandıqqa sâlib âlgänsiz!”(L)

uzäl- (21): -KA, bilän

Anlamı: Uzanmak.

-KA: “Bulär ikkäläsi körpägü **uzälgändän** keyin häm ançağınä gâpläşib, mingbaşidän, umümän zamânnıng hämmä amäldârläri, hükümät vä idârä usülläridän şikâyät qılışdilär.”(KK); “Qârniçäsığü yergü **uzälib,** ungä mahkäm yapışib, uning qârä, iflâs asfältigä yüzlärini bergäni hâldä qorquvidän baqırıp yubardı.”(KK)

bilän: “Sâvuq qol sâvuqlık **bilän uzälädi.**”(KK)

xorlä- (34): -ni, -dä

Anlamı: Kiyometini bilmemek, horlamak, kötü davranmak.

-ni: “U âdâmni Dâdâ deyişdän âldin, bizlärni, âyim beçârâni qançälär **xorlägânini**, qançälar haqârät qılğânini heç oylâdingizmi?”(D); “Râsulillâh ayâllärni **xorläşni** män etgänlär.”(SO)

-dü: “Yâ köpçilik âldidü **xorläb** sökämizmi?”(KK)

yällän- (24): -KA, bilän

Anlamı: Parayla işçi tutulmak, adam tutulmak.

-KA: “İlgäri, endi işgü **yällängän** paytläri köhliginä edi, nari bârsä ottiz-ottiz beşlärdä.”(L); “Senäm milisägü **yällängänmisän?**”(SO)

bilän: “Râbığa, Râbiyä, Râbi xâhlägänçä atâş mümkün âyigä yüz yigirmä maâş **bilän yällängän**, mehnät buyurâsi tasdıqlägän, mehnät daftärçäsi bâr, unvâni üy xızmatçisi, stäci yigirmä yetti yıl.”(L)

yârdämläş- (15): -KA, bilän

Anlamı: Yardımlaşmak.

-KA: “Keçä keçqurün Lätâfät dugânlärini başläb kirib, tün yarmigäçä kitâblärni tartıbgü sâlişgü **yârdämläşgün** edi.”(D)

bilän: “Farâzmän, uing mämläkäti suvâriy ayâllär vä kâlxıylär mämläkäti bilän çegärädâşlıgi haqidä sözlädi vä ägär Aleksändr ulär âylâncang qılmâqçi bolsä, âziq-âvqat hämdä yol körsätüvçilär **bilän yârdämläşışgü** vadä berdi.”(SO)

yarätül- (96): -dü, -dän

Anlamı: İcat edilmek, vücuda getirilmek, yaratılmak.

-dü: “Vahälänki, özbek klâssik adäbiyâtining kättä qısmi, aytib ötgänimizdek, anä şu sarâydü **yarätildi**.”(KŞD); “Şâir äsârläri ötmışdü **yarätülgün** tâzkirälär, bayâzlär vä türli toplämlärdän cây âlgän.”(KŞD)

-dän: “Çunânçi, insân tuğılâdi (diniy aqidägä körä uning asl mâyâsi tuprâqdän **yarätülgün**), malüm zamân vä mäkändä yaşâydi.”(KŞD); “Şarkdä bundäy sahnä äsâri, öz-özim bilän suhbät Tâcikistân xalq artisti Mahmüdcan Vâhidov tāmānidän **yarätildi**, tasmägä häm-dä grämplästinkägä yâzildi.”(KŞD); “Siz erkâklärinig qalbingiz xâtinlärnikidän körä başqa varsädän **yarätülgän**.”(UP); “U qândän **yarätülgän!**”(YOS)

1.2.2.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

âdimlä- (24)

“*Ātaqozi vāzmin ādimlāb, tordāgi divāngā ötib otirdi.*”(D);

aldän- (21):

“*Yezib bermäsä, sevmāgānligini bilärdim, ungä işānmäs edim... aldänişdän qutulärdim.*”(KK); “*Keyin aldängänlärini körüb, här çekkadän taläy ketişdi.*”(CD); “*İşānçlärini, umidlärini aldänmāgān bälāning quvānçlärini bir körsāngiz.*”(CD)

angläşil- (16):

“*Yansānning özi bolsä uzun tizginini taşläb qoyıb vā här minütdä bir çänädän uçqundäy bolib yā aşülä aytär yāki üzük vā angläşilmäs cümlälär bilän estān tilidä allānimälär deb baqırardı.*”(KK)

âz- (1262):

“*U âzib keğan, ammā közlärini çaraqalāb turardı.*”(SU)

bahsläş- (30)

“*Böpti, bahsläşmüylik, dedim.*”(L)

bozär- (22):

“*İzzāning qayeridän ötib kepti, qızıl etigining yüzi, qonclärini balçiq bob ketgän, endi qurib bozärüb bārär, lekin baribir xumük edi.*”(CD); “*Fazilät bir qızärüb, bir bozärüdi.*”(D); “*Rahmätovning yüzi bozärüb ketdi.*”(L)

burış- (46):

“*Köp erkäklärning şirin tillärini... birinçi yātāqqaçā qaldirāgānini, yātāqdän turär türmäs yüzlärini burışib, haligi tilning aksigä aylänä başläşini yaxşı bilärdi.*”(KK); “*Şükürov afti burışib ornidän turib ketdi.*”(D); “*Āşnānining läblärini burışib ketdi.*”(L)

bükil- (18):

“*Sizlär sāğmsāngiz közingiz tinädi, bizlär sāğmsäk belimiz bükilädi.*”(UP)

dämlä- (89):

“*Bittä çay dämlüb beräy.*”(KK); “*Bāring, bittä quling orgilsin āş dämläng!*”(D); “*Çay qaynätib dämlädi-dä, saçıqqa orāb āldigä qoyıb qaytdi.*”(UP)

çalin- (61):

“*Yänä tälçävkaplär dövri ötdi, tälhuştäklär çalinib bitdi.*”(CD); “*Qonğırāqlar çalindi, tuyälär lokillädi, yükü yolāvçilär çayqaldi.*”(L)

çök- (237):

“Bu bātqāqqa bātğän kişi **çöküdi**, çıqālmäydi.”(TA); “Bırâq könglimiz **çöksä** hām ruhımız **çökmädi**.”(TA)

ekil- (21):

“Axurämäzdä cävâb berdi otolänlär häm dä mevâli daraxtlär **ekilğän**, suvläri hāmişä ravân bolğän zamin eng yaxşı yerdir.”(KŞD)

öpiş- (32):

“**Öpişing, öpişing!** deyä ulärgä şıxa berib gäpirdi.”(KK); “Ulär ikkâvi qol qısişdilär vä mahkäm, lekin qıs-qaginä **öpişdilär**.”(KK)

parçälän- (13):

“Yänä böliniş, yänä **parçäläniş...**”(KK); “Aftidän, Yusüf Xäs Hâcib hayätining songgi yulläri märkâzläşğän Qâraxâniylär dävlati **parçälänib**, özärâ feädäl urüşlär avc âlib âldingi hükmrânlär quvğın qilingän bir dävrgä toğri kelğän.”(KŞD); “Yoq, metingä hadeb bâlğa uräversängiz, u hām dârz ketädi, yârilädi, **parçälänüdi**.”(SO)

piş- (72):

“Aniiv qarâvsız bağ ârtidä hali qozıqârinlär pâtrâb, maymüncänlär hām **pişib bersin-çi!**..”(CD); “Özi **pişib** qâlgändäy-kü, Nazâr akä, dedim.”(L); “Uyqung **pişdi**.”(UP)

pus- (19):

“Men **pusib** ketärgä cây tâpâ âlmäy qâldim.”(CD); “Atrâfdä şarpä sezilib, uççâvläri hām **pusib** qâlišdi.”(SO)

qân- (732):

“Miryâqubning menlik hissi **qângän** edi.”(KK)

qutül- (200):

“Tezrâq berib **qutüläylik**.”(KK); “İkki amin zorğa qaçib **qutülibdi**.”(KK); “Nahrädän âşib ötsä, **qutülädi**.”(CD)

quvülä- (23):

“Miryâqub ikkitä edi, biri qaçdi, biri **quvülädi**.”(KK)

saçrâ- (22):

“Bâyägi **saçrâb** ötgän, xâtinini âtgän avtâmätçilar bu yerdägi yarädârlärni oqqa tutib ketğänidän bexabär edi.”(UP)

sävü- (88):

“Çây **sävüb** qâldi-kü uyâqdâ!”(D)

sevin- (122):

“Men kuyläymän gâh dildä kädär, gâh **sevinib** şe’r toqymän men, tinglämäsä özgälär agär, öz-özimgä şe’r oqymän men...”(TA); “‘Yoq, sen özing oylâb kör’ deyä **sevinib** sözgä kirişdi Sergey.”(KK); “Verner **sevinib** ketdi.”(KK)

süy- (482):

“Birdä bir, özi **süygän** bandäläriğä taqdir etädi.”(CD); “Qarâb turib, **süyib** ketdim.”(CD); “Men **süygän** süyükli şunçälär gözäl.”(SO)

taq- (844):

“Dâim **taqıb** yüiring.”(UP)

türbiyälä- (24):

“Axir, kelinläriyäm kâmsâmâl **türbiyälägän!**..”(L)

tebrän- (15):

“Âtaqozi âgir **tebränib** ornidän turä başlägän edi.”(D); “Sen **tebränib** ortângin, Men yıqılıb ingräyin.”(SO)

tiril- (20):

“Acâb, âgär **tirilib** kelsä muharrir tâğäsi buni tanirmidi?”(L)

tünä- (31):

“Uning kelädi taläydi, buning kelädi **tünäydi.**”(CD); “Vâhid Mirâbidâvning şu iltimâsi bilän yolgä çıqmây **tünüb** qâldi, ertälâb esä Mahbubaxânni bir qız, bir ogilçäsi bilän maşinasigä sâlib, birgä âlib keldi.”(D); “Bugün bir özingiz **tünäysiz.**”(L)

tüzäl- (64):

“Bu iş **tüzälmaydigängä** oxşäydi.”(KK); “Çıqıbdimi **tüzälib?** dedim sekin.”(CD); “Sen qorqmä, Xudâ xâhläsä, **tüzälib** ketädi.”(CD)

ulän- (30):

“Uzilgän gâp **ulänmädi.**”(UP)

xorlä- (34):

“Beşâfqatlär bättär **xorläyâtgündür**, ‘oğlingni tâp, ketäsän’ deb şart qoyib tepäsidadä otirgündür.”(UP)

yârdâmlâş- (15):

“Bilâlmäsäng biz yârdâmlâşâmiz.”(KK)

yarâş- (260):

“Köz tegmäsin, biräm yarâşib turibsizlärki!..”(CD); “Labining üstidägi kältä möylâvi bir yarâşibdi.”(CD); “Bu bârädä men taşviş târtsäm yarâşüdi, deb küldi Müyässär xânim.”(L)

yarätül- (96):

“Yaxşibâyev siyâsät üçün yarätülmägän ekän-dä?”(L)

1.2.2.2. Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden İkisinin Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Tek cümlede iki istem alabilen yapıların, istemlerinin tek başına ayrı cümlede de var olduğu görülmüştür. Böyle durumlarda önce tek cümledeki iki isteme; daha sonra da diğerlerine yer verdik. Bu bölümde yer alan fiil örneklerini, cümlede rahat bir şekilde takip edilmesi için, Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına göre değil; hâl eklerinin cümlede geçme sırasını göre verdik.

Taranılan eserlerde iki istemi bulunan ve bu istemlerden ikisinin de aynı cümlede kullanıldığı, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede ortak olan fiil örnekleri aşağıdadır:

açin- (120): -KA, -dän

Anlamı: Acınmak.

-KA, -dän: “Bu yaş qız ziyâfät bergän cuvânlärdän cudä minnätär bolmaq bilän birgä, şundäy qari vä nihâyät dâracädä xunük âdämğä yänä kündâş üstigä tüşib qâlgänläri üçün ulärgä çin köngildän açinürdi.”(KK)

-KA: “Senlärning xânläring bilän bizlärning pādşâhimiz yurtlärigä köp häm açinmäydilär, şekilli.”(KK); “Xocäyinning yoqligigä açindilär.”(KK); “Erigä ıssıq nazär bilän qaräb, uning ahvâligü endi bir dâracä açinü başlädi.”(KK); “Bâşqa birävi Akmälı orisgü açinib cimginä köçib ketüvdi-kü, kimgä keräk ekän üyini yâqıb yubâriş?”(CD)

-dän: “Ammâ, qâş qoyämän deb, köz çiqarişgäni üçün ulärgä rahmim kelib ketädi, iç-içimdün açinämän vä şarttä radioni öçirib qoyämän.”(TA); “Qaysi şorpeşânä ekän, deb içimdün açinib ketyäpmän.”(CD)

âqlä- (70) : -ni, bilän

Anlamı: 1. Boyamak. 2. Yemeğe veya içeceğe rengini açmak için katık eklemek 3. Bir kişinin suçsuzluğunu ispat etmək.

bilän, -ni: “Hämmä günâhlärimni iş bilän yuvärdim, iş bilän âqlärdim özimni!”(D)

-ni: “Har qandäy täcribä milliy anänälärimizgä müstahkäm tayängän vä ulärgä yangičä yändäşä älgän paytdäginä özini âqläydi.”(TA); “Bu xüsüsdä özini dâimä âqläb keläyätgän acâyib täcribälärimiz mävcüd.”(TA); “Men özimni âqlämäqçi emäsmän heç.”(CD)

alış- (92): -ni, -KA

Anlamı: Takas etmək, değışmek.

-KA, -ni: “Yüztä bedänägü alışmäsmän buni, dedi u behäzil.”(CD)

äri- (229): -dä, -dän

Anlamı: 1. Erimek, bitmek, tükenmek, sona ermek. 2. Boşalmak. 3. Ayrılmak, gitmek.

-dän, -dä: “Şu dâstânlär säbäb qıyşıq pâşnäli tuflisidän yäzdä häm läy ärimäydiğän bu qâp-qârä, qıltırıq dâmläning öziyäm közigä cüdä ıssıq körinib ketdi.”(D)

-dä: “Haligi tāmāşä orni bolğän köçädü kişilär ärib, qâp-qârângı, cimcit bir goristängä ayländi.”(KK)

-dän: “Dâmlä, labingizdän mänä şundäy ğälib täbässüm heç qaçân ärimäsin!”(TA); “Yüz-közidän täbässüm ärimäydi.”(UP)

ayril- (90): -dän, birlä

Anlamı: Ayrılmak.

birlä, -dän: “Bu lutfü nüzäkät birlä sendän ayrilib bolmäs.”(CD)

-dän: “Axır, tekin dästürxändän ayrilib qalış kimgä häm yâqar edi?”(TA); “Birär cigärbändidän ayrilib qälsä, haftäläb yığlägän ekänlär.”(TA); “Yaxşı künlärimizni körä älmägän bir todä älcäqlär käsäfätidän biz märd, fidâyı vatändäşlärimizdän ayrıldik.”(TA)

ävüt- (18): -ni, bilän

Anlamı: Avutmaq, teselli etmək.

bilän, -ni: “Undä mükâfâtlär **bilän** özini **ävütüş** kâbi sanâtkârgä nâmünâsib xatti-harâkâtlär körinâ başlâydi.”(TA); “Nahât sevgim haqqı şundäy dakki yesäm, zâr-zâr yığlâb, fiğân çeksäm deb qaysi tâşgä başini urışini, kimgä aytib, kimdän maslahat âlişini bilmäy, yänib, iş **bilän** özini **ävütib yürgän** künläri edi.”(UP)

-ni: “Şu tayâççä bilän u nâğârä çalışi häm mümkün edi, cähânni üyğâtişi häm mümkün edi, yaş bälâni **ävütüş**i häm mümkün edi.”(TA); “Âtäsi fâtıha bermäsä häm, yaş cüvângä öz könglini bir iş qilib **ävütmâqdän** başqa çârä qâlmâgän edi.”(KK); “Bälä yığlâr, ungä sari beçârä er-xâtin küyib-yânâr, türli sâvğalâr qilib bälâni **ävütmâqçı bolışgän** edi.”(UP)

âzdir- (11): -ni, -dän

Anlamı: Doğru yoldan çıkarmak, azdırmak.

-ni/-i, -dän: “Âdäm bälâsini ikki nârsä yoldän **âzdirädi:**”(TA); “Ammâ, ğarbânä mädâniyâtning âqbvâsi bazilärni yoldän häm **âzdiryüpti.**”(TA); “Râstdän häm cinlâr meni avrâb, aqldän **âzdirib**, yetäklâb ketâyâtgän bolsä-çi, deb sekin ârqağä qaytmâqçı bolsäm, kökçirâq häm şarttä toxtädi.”(CD)

bâril- (23): -dä, -KA

Anlamı: Bir yere ulaşılmaq, varılmak.

-dä, -KA: “Asrlârdän buyân şakllänib kelgän özige xâs urf-âdâtlârimiz, marâkâlâr mäsälâsidä şu dâracägü **bârilgän** ediki, nâticädä millät özining an-anäviy qıyâfâsini ästâ-sekin yoqâtib qoyâyâzgän edi.”(TA)

-KA: “Başârti, zakünçigä, amâldârgä, sudgä **bârilüdigän** bolsä, hämmâsigä pul keräk, mömäy-mömäy pul keräk, mendä unaqa pul yoq.”(KK)

bâşlâş- (60): -KA, bilän

Anlamı: Birlikte bir işe başlamak.

bilän, -KA: “Bâyâ... oğlingiz **bilän** birgä **bâşlâşib** keldi!”(D)

bilän: “U kişi Âbid pâççä **bilän** **bâşlâşib** kelgänläridä âyim ötkâzgâni cây tâpâlmäy bir ârgä yetâr edilâr.”(CD); “Şunaqqıb, sâqâlläri köksilârigä tüşgän, undän âq salläläri bir çırâyli orâlgän, egnilâridä sarıq yol-yol xalât, qâzi pâççä kirib keldilâr Momin tâğa **bilän** **bâşlâşib.**”(CD)

belü- (41): -ni, -KA

Anlamı: 1. Belemek, bulamak, bulaştırmak 2. Baştan ayağa sarıp sarmalamak.

-ni, -KA: “U orikzâr ârqaşidân çaraqılab, usiz hâim sarğaygân örük barglärini **nurgü beläb** çıqıb kelâyâtgân âftâbgä qaräb qoydi.”(CD); “Şe ’rim pillä qurti bâqıb, şorâlär yurtini **atläsgü beläymän**, deyä niyät qılgân ilğâr xâtin-qız haqıdâ edi.”(L); “Niyätiniz tuzükdäy, lekin Şorâlär yurtini **atläsgü beläymän** degân qahrämâningiz ğurt yalğânçı, demäkki, siz özingiz hâim yalğânçısız.”(L); “Qullärni anä şu ğârlärgä qamäb qoygânlär, zarür paytdä esä, ulär haligi açığı teatr sahnäsidadä bir-birlärini **qängü beläb** yâki yâvvâyı hayvânlär bilän yulişib, tāmâşâ körsätgânlär.”(TA)

boyä- (44): -ni, -KA

Anlamı: 1. Boyamak. 2. Makyaj yapmak. 3. Üzerini kaplamak. 4. Aldatmak.

-ni, -KA: “U öz-özini ğâh arslân rāngigü, ğâh qâplân rāngigü, ğâh âter vâ ğâh er boyâqlärigü **boyäb** körsätädi.”(KK); “Zâhid kāmârânâ ilcâyib aytdiki, hurmätli yangämullâ, bu bir âddiy ğozâ bolğani bilän âltindân hâim qimmät, şu bâis, rāmziy tarzda, ğozâ tupi ornätılğân çârburçâk taxtäçäni tillä rāngigü **boyädik**.”(L)

-ni: “Hanüz yaş körinişgä urinib, qâş-közlärini **boyäb** yürädigân.”(D); “Xâtirälärgä bugüingü oylärim hâim aräläşmäği tabiiy, lekin bugüingü kündägi täcribâ vâ bilimlärim bilän ötmişdä qâlgân vâqeälärni, âdämlärni, aynıqsâ, özimning yaşlıgimni **boyäb-becäb** körsätmäq yaräşmäydi.”(L)

bütä- (47): -ni, bilän

Anlamı: Budamak.

bilän, -ni: “Bây kättâ başını kiçik qilib çıqqanidâ, oyläb otirmäsädän, qolidägi dâskälâ **bilän** şarttâ oşâ başni **bütäb** taşläbdı.” (L)

-ni: “Bu yigit bilän anävisi, u yıqılğân daräxtni **bütâyâtgân** Tālibcānni körsätädi.”(SO)

bük- (156): -ni, -dän

Anlamı: 1. Katlamak, bükmek. 2. Eğmek, çevirmek. 3. Mücadeleyi kazanmak. 4. Kırmak.

-ni, -dän: “Āyâqlärini beş-âlti märtâ tizzädän **bükkän** bolib, song yalindi.”(L)

-ni: “U ävväl āyâqlärini mähkäm tiräb âldi, şundâ xuddi plätformâ taxtäsigä çarmläridän mıxlāngân kâbi edi, songrä tizzäsini **bükib** âlib mirşäblär qolidâ âsilib bârädi.”(KK); “U qızı bilän ânälärçä samimiy ğäpläşgisi, toyib-toyib yârilgisi kelär, bırâq bungä yürägi dâv bermäs, çünki qışlâqdägi ğäp-sözlär qızining ğurürini **bükib**

qoygänini bilärdi.”(D) *Quçâqlaşgän paytläridä Yaxşibâyev Aşnâ ayâq uçläridä kötärilgänini sezdi, xıçâlät boldi, beixtiyâr tizzälärini âzginä bükdü.*”(D)

dürdlüş- (15): -ni, -dü

Anlamı: Dertleşmek, karşılıklı konuşmak.

-ni, -dü: “*Yaşâgän câyingizdä dürdlüşib turädigän âdäm bolmäsâyäm qıyın ekän.*”(D); “*Âtäsining, kättä lavâzimplärgä kötärilgäp bu basävlät, bâbro âdämning hämmä kirdikârlärini Lätâfät uşâ keçä, eski tegirmän ârtidägi kurrä opqân boyidä dürdlüşib utirgänläridä bildi.*”(D)

-ni: “*Qanı qızım, nimälärni dürdlüşding?*”(YOS)

çäynü- (54): -ni, bilän

Anlamı: 1. Çiğnemek. 2. Vucudun herhangi bir uzvunu makinaya kaptırmak, ezdirmek. 3. Gıybet etmek. 4. Bir sözü tekrarlayıp durmak.

-ni, bilän: “*Hattâ âvqatni nâxuşlık bilän çäynäydi.*”(UP)

-ni: “*Hämmäsining häm gäp-sözi vä haräkäti qızıq, yani uzük-uzük zarblik (xuddi oquğändäy), yâxud haddän taşqari tez edi, bazän bir gäpni çäynäylür vä uzâq takrâr qılälär, bazän esä başlağän cümlälärini tamâm qılmäylär yâxud, aytilib ötdi, deb oyläylär vä özläri buning farqığä barmäs edilär.*”(KK); “*Ât solıgını çäynäb hansirär, başı bir yângä qayrilgänçä, oynâqlab bärär edi.*”(CD) “*Bu işingiz delfingä oxşâydi, toqsân âltitâ tişi bolä turib,. âvqatni çäynümäsdän yutädi u.*”(UP)

erit- (18): -ni, -dü

Anlamı: Eritmek.

-dü, -ni: “*Bir-ikki âğız gäp bilän uning tâşgä aylängän qalbini eritü âlärmidi?*”(SO); “*Acâbâ, bu baxti qarâ ayâlning favqulâddä kirib kelişi, uning köz yaşläri dâmläning häm yürägidä köp yıllärdän beri zil bolib yâtgän bir muzni eritgän, uning häm könglini yumşätgän edi.*”(D); “*Üydägi nâsâriştälik, dâmlänyng qandäydir ayançlı körişidü könglini yänä eritib, tamâgini gip bätib âldi.*”(D)

-dü: “*Nänning suvi qaçgän ekän, tamâğığä tıqlgän paytläridä, tumâğığä ilingän qârdän âlib âğzidü eritdi.*”(L)

hatlä- (69): -KA, -dän

Anlamı: 1. Bir yerden atlamak, zıplamak, sıçramak. 2. Adım atmak, yürümek.

-dän, -KA: “Songrä näümid qaräş bilän yänä bir märtä däväl tãmangä köz yügürtirgäç, arävä üstidän ätgü hatläb yoligä ketdi.”(KK); “Ayni küçgä tolgän paytingizdä, ikkingiz häm qırçillämä yigit, nari bårsä, ellikdän narigü hatlägän çağdä bu yerdä käsäl bolib yätiş nimäsi?”(L); “Meni deb rozğärdän keçdi, meni deb ölimdän ölimgü hatlädi...”(YOS)

-dän: “Urgängän qız içkäri eşikdän hatläb-hatlämäs paräncini ırğitdi vä özining bälälik ruhi bilän yugürgäniçä bärrib Zebini quçaqladı.”(KK); “Şähärlük änhärdän hatläb bu qırğäqqa ötdi.”(CD); “Men izzäning tär bir yeridän hatläb ötib, yügürüb ketdim.”(CD) “Umrinisäbibining därçäsüdän hatläb-hatlämäs hongüräk ätib yığläb yubärgän edi.”(KK)

in- (245): -KA, -dän

Anlamı: İnnek, aşığı innek.

-dän, -KA: “Täg üstläridän tälägü indim.”(KK)

külüş- (142): bilän, -KAçä

Anlamı: Güleşmek.

-KAçä, bilän: “Ançägüçä kündäşläri vä ortäqläri bilän gäpläşib, oynäşib, külişib otirdi.”(KK)

sävi- (37): -dä, -dän

Anlamı: 1. Soğumak. 2. İstek ve arzusunu kaybetmek.

-dä, -dän: “Sunggi paytlärdä u çindän häm öz işidän sävib ketdi.”(D)

-dä: “U piyälädä sävib turgän çâyimni şarttä içdi-yü bir entikib älib, piyäläning ayasi çäynäk’ deb aytdi.”(L)

-dän: “Nahät Späntämänä öz zaräsüdän sävigün bolsä?”(SU); “Bir taläy gämädän, hasrät-alämdän sävingün bolär...”(YOS)

süpür- (65): -ni, bilän

Anlamı: Süpürmek.

-ni, bilän: “Aleksändr sarissä dästäsini cân-cähdi bilän çangällägäqçä engäşdi, goyâ hämmä närsäni zarhal dubulğasining egri şäxi bilän süpürüb taşlämäqqa qasd qulgändäy başını äldingä egib, eräniylär sa-fidä häsil bolgän boşluq sari taşländi.”(SU)

-ni: “Här bir u yâq-bu yâqqa qaräb hüştäk çalgän kimsäning ärqasüdän yetim qozigä oxşäb ergäşib ketäveriş, köringän här näkäs ‘hây’, deb çaqırsä, bärrib

eşigini süpürüb yüräveriş keräk emäs-dä!”(TA); “*Etäkläring här-här yerläрни süpürüb bärär edilär.*”(KK); “*Pastgä qaräb, farrâş xâtinläär yakkäm-diukkäm xazânlärni süpürüb yürgänini kördi.*”(L)

şaklläntir- (12): -ni, -dä

Anlamı: Şekillendirmek.

-ni, -dä: “*Diniy etiqäd mäsäläsigä kelsäk, dinimiz islâm Makkä-yü Madinädän tarqalgän bolsä-dä, buni cähändä ilm sıfätidä, din sıfätidä şaklläntirişdä Mävärâünnähr farzändläriening büyük bábälärimizning xızmatläri nihâyätdä beqiyäsdir.*”(TA)

-ni: “*Vatän qısmätini öz qısmäti deb bilädigän yakdil xalqni şaklläntirişgä xızmat qilädi.*”(TA); “*Tarixgä yangiçä munäsäbätini şaklläntiriş caräyänidä anä şu şaxslär faäliyatigä yangiçä köz bilän qaräş, adälätli bahâ beriş keräk bolädi.*”(TA)

-dä: “*Manäviyatni bundän buyân yänädä müstahkämleş üçün özimizni cähân xalqläriening boy-bästigä, dünyädä qabul qilingän amälü qäidälärgä, ayni paytdä tarixiy iddizlärimizgä mäs ravişdä şaklläntirişimiz lâzim bolädi.*”(TA)

şiş- (24): -dän, -däy

Anlamı: 1. Şişmek. 2. Hava ile dolmak. 3. Şişmanlamak. 4. Artmak, çoğalmak.

-dän, -däy: “*Zätän, maqtâvlärdän pufaqdäy şişib, şührättäläb bolib qalgäni ayân.*”(D)

-dän: “*Här dâim yelkäsigä tüşib turädigän gözäl, timqarä saçläri betärtib tozğigän, közläri yiğidän şişib ketgän Tahirä indämäy kelib, dädäsining ayâğıgä tiz çokdi-yü, yaş bilän yuvilgän yüzini uning etigigä bäsdi.*”(D); “*Äçlikdän şişib, köçädä ölib yätgänläрни kördi.*”(SO)

-däy: “*Qärin meşdäy şişib baryäpti.*”(CD)

şübhlän- (12): -KA, -dän

Anlamı: Şüphelenmek.

-KA, -dän: “*Oşä şâir bizning tilimiz köp närsägü qädirligidän şübhlängän ekän-dä?*”(TA)

-KA: “*Fäciä sabäbläri hayätligigä şübhlänmäydi.*”(D)

-dän: “*Ätä-änäm häm, ağanim häm, hattâ uning taqdiridän şübhälänib diinyädän ötgän erim häm anä şu bälä edi.*”(UP); “*Bälä mendän şübhälänyäpti.*”(UP); “*Râstdänäm Murâdillâ amâkimdän şübhälänyäpsizmi?*”(SO)

toplän- (92): -KA, -dä

Anlamı: Toplanmak, bir araya gelmek.

-KA, -dä: “*Şundä azägü toplängün üç-tört kişini çağırıp, ulärgä vasiyätini oqıp berdim-dä, günâhni boynimdän sâqıt etdim.*”(L)

-KA: “*Hävüz boyigü toplängün tāmāşätäläb bäläkäylärning-kü hisâbi yoq.*”(CD); “*Ortaqorğân esä, misâli kinoçilär yığmgä toplängün şähärdäy, nuqul çırâyli ayällärgä tolä edi.*”(L); “*Bâğ sayri, gül gaştidän song barçämiz sarvzâr ortäsidedgi muhtäşäm köşkkä topländik.*”(KŞD); “*Ävvälämbâr, bu körikkä tumändägi hämmä kâlxâz, hämmä sâvxâz rahbärläri, maârif xâdimläri, bälälär bâğçäläri başlıqläri, xulläs, salqam ikki yüz kişi topländi.*”(D)

-dä: “*U üyidä toplängün bâylikni birâvning haqı deb bilmäs edi.*”(SO); “*Kökni qâpläb bir tāmândä toplängün!*”(YOS)

qândir- (26): -ni/-i, bilän

Anlamı: Kandırmak, doyurmak, tatmin etmek.

-ni, bilän: “*Yâmân nafsini nimälär vä kimlä bilän qândirdi, qalbidä nihân yâtğän sırläri Yaxşibâyevnikidän äzmidä?*”(L)

-ni/-i: “*Sizning bu yaxşı gäpläringiz meni qândirdi.*”(KK); “*Yığılışdä ungä qattıq hayfsän elân qilib, iltimâsini qândiribdi.*”(D); “*Yuqâridä dävrgä hâzircävâblik ruhidä yazılğän äsârlär toğrisidä gäpirib, ulär öz zamânäsi oquvçisi çanqâğini qândirdi, dedik.*”(L); “*Ävvälâ, boribâsâr layçäni mensimäydi, qâlâversä, tantilik ehtiyâcini qândirgün bolädi.*”(L)

qaynät- (25): -ni, -dä

Anlamı: 1. Kaynatmak. 2. Bozmak, acılaştırmak. 3. Heyecanlandırmak, coşturmak. 4. Kızdırmak, sinirlendirmek.

-dä, -ni: “*Ärtiq sen başqa bulâqdä dillärni qaynätäsänmi?*”(YOS)

-ni: “*Târcimâi hâlini yazıb yürädigän âlimlärgä aytärdiki, ‘men cüdä zamânäviy yazıvçimän, çâyimni özim qaynätämün, paypâğimni özim yuvämän.*”(L); “*Tâşni qaynätüsä, yumşâq târtib tamgä kirädi!*”(UP)

-dü: “Xafä bolmäysän, men haddim sıǵıbdä, pakänä päri, deb qoydi u vä äftâb urgändä qaynätib, suvigä çomilinädigän okıştâb otni yulib, binäfsäräng guligä härdämxcayâl tikilib turdi-dä, otni taşläb, engahuni silädi.”(CD)

quçâqlâş- (22): -ni, bilän

Anlamı: Kucaklaşmak.

-ni, bilän: “Proxor köm-kök, masüm közläri hayrät bilän pärleb, äğaynisi bilän quçâqlâşib körışdi.”(D)

bilän: “Menim sevgim äbäd bilän tutâşqân, äzäl bilän quçâqlâşqân, oraşqân.”(KK); “İkkinizning bir-biri bilän quçâqlâşib ‘aylänäy, örgiläy’ qılışläri hali-beri tugälmäydidigän bolgändän keyin yelkäyeyni qâqıb yänä äldingä evrildi vä ästäginä ‘çox’ deb âtini qamçilädi.”(KK)

sâç- (526): -ni, -KA

Anlamı: 1. Saçmak, serpmek. 2. Her tarafa dağıtmak, yaymak. 3. Koku yaymak. 4. Taksim etmek, bölüştürmek.

-ni, -KA: “Özimizni här yâqqa sâçib yubârdilär, indämädik.”(CD); “Tüşdi-yü, bir âläm tupraqni gümbürlägänçä atrâfgä sâçdi.”(UP); “Bahârü yâz mehnät qilib yetiştirgänini sâtib tügätgän, çöntägi pul körgän dehqân yigitläer bäläläri rızqining bir ulüşini şu yergä sâçib ketişädi.”(SO); “Kâhinläer fitnäçilärning pärä-pärä bolib ketgän içki azälärini daläning ikki tāmānigü sâçib taşlädilär.”(SU)

sol- (112): -dü, -düy

Anlamı: 1. Solmak, tazeliğini kaybetmek. 2. Dert, elemden rengi solmak.

-düy, -dü: “Uning bir äğız ‘ha’ yâki ‘yoq’ deyişi qız beçäräning behad quvnäb yayrâşigä yâxud, xazân yaprâğıdüy bir näfäsdü solib nâbud bolüvigä yarämäydimi?”(KK)

-dü: “Anä şundäy tadbirkâr xâtin Ähistaxân oğli qamäl gaç, ikki kündä solib tüşdi.”(UP); “Sudyä şu songgi bir-ikki kün içidä solib tüşgäni nainki yüz-közidän, hattâ tâvüşidän sezilib turärdi.”(UP)

tayän- (52): -KA, bilän

Anlamı: 1. Bir şeye dayanmak. 2. Yaslanmak. 3. Bir şeye ümit bağlamak.

bilän, -KA: “Karätäyev başini qolığa qoydi-dä, qoli bilän üstolgä tayändi.”(KK)

-KA: “Prezidentimiz, Özbekistân kelâcâğı büyük dâvlât bolâdi yâki ‘Yâşlârgâ işânâimiz, ulârgâ **tayânâimiz**’ der ekânlar, âlbâtgâ mânâ şu cihatlârni nazârdâ tutâdilâr.”(TA); “Bu zâtning fâlsâfiy dünyâqarâşi dâimâ ilmiy haqiqatgâ **tayângân.**”(TA); “Mamâtqulâvning bilâgigâ **tayâniib**, çekkârâqdâgi xarrâk üstigâ çökdi.”(L)

ter- (787): -ni, -dân

Anlamı: 1. Toplamak. 2. Tek tek toplamak, dermek. 3. Dizmek. 4. Dizerek asmak. 5. Basmak, neşretmek. 6. Harf ve rakamlara sırayla basmak sûretiyle dizmek. 7. Seçmek. 8. Temizlemek, ayıklamak. 9. Düzgün şekil vermek. 10. Keskinleştirmek. 11. Oyarak üzerine şekil çizmek.

-ni, -dân: “Bu avtomât oqlâri, dedi Akbâr ketgmâ-ket bir neçtä oqni askâr badânidân **terib** âlâr ekân.”(UP)

-ni: “Buni **tergân** allaqaçân cüftâkni urvârdi-kü.”(CD); “Tâqulârni **terib**, qollârigâ taxlâşârkân, bıcildâq qız kelinâyimgâ tegişdi.”(CD); “İrimçi edi, 3 raqami yâqmâdi, 7 raqamini **terdi.**”(L)

teril- (20): -KA, bilân

Anlamı: Toplanmak, seçilmek.

-KA, bilân: “Tâkçâlârgâ kitâblâr târtib **bilân terilgân.**”(SO)

-KA: “Sarğış qalin qâgâzgâ orâlgân, kanâp bilân bâglângân kitâb dâstâlâri şiftgâ tegâdi, ulâr hali tartibgâ sâlinib, cavânlârgâ **terilmügân.**”(D)

tutiş- (66): -ni, -KA

Anlamı: 1. Birlikte tutmak, beraber tutmak. 2. Birlikte bir işten alıkoymak, durdurmak. 3. Beraber kaplamak, perdelemek, sarmak.

-ni, -KA: “Arâvâkâşlâr bir zumdâ **uni** orâb âlišdi-yü sorâqqa **tutişdi.**”(L)

xâtirlâ- (24): -ni, bilân

Anlamı: Hatırlamak.

-ni, bilân: “Hâzirginâ siz aytib bergân vâqeâ u kişining dostlârigâ nisbâtân bitmâs-tügânmâs mehri bolgânidân, ulârni şâirânâ qalb **bilân xâtirlâşidân** dâlâlât berâdi.”(TA)

-ni: “Lekin hâzir gâp dâmlâning barhayât siymâsini **xâtirlâş** haqidâ ketâyâtgân ekân, men hâm u kişi bilân qısqa, lekin bir umr unütilmâs üçrâşüvlârimni esgâ âldim.”(TA); “Şulârni **xâtirlârkân**, âlâmi qozidi”(L); “Ukâmni eslâsâm, bas,

uni kötärüb yelkälärim ağrigänini häm xâtirlärdim, badänimgä çıdäb bolmäydigän sançıq kirärdi.”(L)

bilän: “Zavq bilän xâtirlädi-ki, Yâşüllü qurmägür, kimki yüztälük dästäsini pârä qilib keltirsä, âpkelgän kimsäning yüzigä qarätib âtärkän: “(L)

yâğdır- (24): -ni, -KA

Anlamı: Yağdırmak.

-ni, -KA: “Şamâl oşâ taräfdän ekän, kükünlärini bu taräfgä surib kelib, üyetimizgä yâğdırgän.”(L)

yällä- (44): -ni, -KA

Anlamı: Parayla işçi tutmaq, adam tutmaq.

-ni, -KA: “Yigirmä yetti yıldırki, uni Yaxşibâyev işgä yällägän, şunçâ yıldırki, maâşini häm Yaxşibâevning qolidän âlädi.”(L)

-ni: “Bârib meni Yâşülligä sât, birârtâ âdämkişni yälläb yubârsin!”(L)

yaltâqlän- (13): -KA, -däy

Anlamı: Yaltaklanmaq.

-KA, -däy: “Âqsâqâl, dedi Âşnâgä bâyägidäy yaltâqlänib qaräb, Ortaqorğân hävüzini qurgän paytlärimiz esingizdän häm çıqıb ketgändir?”(L)

-KA: “Ammâ yigit degän unaqa yaltâqlänib, qız bäläni ketidän yügürävermäydi!”(D)

yamü- (21): -ni, -dä

Anlamı: Yamamak.

-ni, -dä: “Micâzi bilän ötgän-ketgändän gurüing qilib ötirib, pâyäbzälini ayni gurüing asnâsidä yamüb-tüzätib berärdi.”(L); “Şahärdän çıqaberişdä munğayib turgän qârävül budkəsi, içidä eski kiyimlərini yamüb otürgän mayib bilän birgä, sekin-sekin yänimizdän ötdi.”(KK); “Leviçädän qâlgän yänä bir meräs keyinçälük âtäsi barpâ etgän binâ yänidü taxtä budkä qurib, tâlibi ilmlärning pâyäbzälini yamügän Simxo etiğdoz edi.”(L)

yändir- (22): -ni, -dä

Anlamı: Yakmaq.

-ni, -dä: “Çinäkäm, bir zamân özi şu beçârä xâtinning üstigä kündâş bolib kelib, uning yurägini timtälägän, uni raşk vä corâlmâslik âlävläridü yändirgän edi.”(KK)

-ni: “Kapitan qāğāzlārni bittälāb yāndirib, külğa aylāngānigā işānçı kāmīl bolmāgūpçā, leçkāning āldidān ketmādi. (UP); “Qandāy otiribsan, ādāmni yāndirāmān deyāpti-kü?” (SO); “Ey, bukūn, ālāvlār dūnyāni yāndirdi, insānlār aç yerni qānlārgā qāndirdi!” (YOS)

yāngilā- (42): -ni, -dā

Anlamı: 1. Yenilemek. 2. Değiştirmek.

-ni, -dā: “Ātām rahmātli naşcivāndrāq ādām edi, itini hām özi qatāri körārdi, ötārning hurmātini qilib, itining yalāğini hār navrozdā yāngilār edi.” (L); “Pildirāb yuleyib, bir pāsdā çāyni hām yāngilāb keldilār.” (CD)

-ni: “Ayāl-dā, kelibāq gülning suvini yāngilāyāpti.” (L); “Saşā, kassetāni yāngilā, on minüt... (L); “Ha, aytmāqçi, dāmlā sibir dāryālārini Ortā Āsiyāgā burışdān ävväl bu yerdāgi suğāriş tizimlārini yāngilāb çıqış kerāk dedilār.” (D)

yarälän- (39): -dā, -dān

Anlamı: Yaralanmak.

-dā, -dān: “Cabbār cāngdū āyāğidān yarälänib gāspitālgā tüşgān, xatigā qarāgāndā ruhi tetik, nāsib qilsā körişib qālārmiz, degān gāplāri hām bār edi.” (D); “Düşmān oqtdān yarälänib, azāb çekkāningiz yetmāsmidi!” (UP); “Qayeringizdān yarälāndingiz’ qarşi savāl qoydi.” (UP)

-dā: “Çap yānāğidā xāl qāldi Āşnāning, urüşdān keyin, Ortaqorğān suv āmbārini qurib yürgānimizdā, hali men cudāyām kiçkinā, uning özi-dā köp yirik bolmāgān paytlārdā, suhbātimiz sāz tüşib qālgānidā, hazil arälāş küldiki, e Nazār corā, urüşgā bārgānimiz hām yaxşi bolgān ekān, goyā oşā yāqdū yarälāngāndāy körināmiz endi...” (L)

yāzdir- (25): -ni, -KA

Anlamı: Yazı yazdırmak, kaydettirmek.

-ni, -KA: “Arābçā harflārni bilmāydigān ādāmgū yāzdirgān edim.” (SO)

-ni: “U nimā bolgānini öziyām tüşünālmās, faqat bir nārsāni bilārdi, keçāsi Ātaqozigā atālgān vasiyātnāmāni yāzdirib bolgāndān keyin özini birdān yengil sezdi, yengil sezib, qandāydir cüdā āsāyiştā, cüdā tınıq uxlādi.” (D)

-KA: “Mening āldimdā öz şaxsiy dokāningizdān berāyātgāndāy bolib, ārqavārātdān tumān hisābigū yāzdirib qoyibsiz!” (D); “Ammā peşānāsīgū yāzdirgān

âdâmni Sâlihov endi körüb turışidi.”(SO); “Kaltäbinlik qilib peşânäsigü yâzdırgünü özigä cäbr boldi.”(SO)

yeng- (484): -ni, bilän

Anlamı: Yenmek, kazanmak.

-ni, bilän: “Men umrimdä kattälärni gäp **bilän yenggän** âdâmni körmägän edim, oşä yerdä kördim.”(CD); “Mädäminbek şundäy bolışını âldindän bilgänmi, bu ğazäb, bu nafrät**ni** mayin cilmäyiş **bilän yengmäqçi** bolib qorbâşining ızidän üygä kirdi.”(SO)

-ni: “Germänni **yengsäk**, közlär yuvâşlänädi.”(KK); “Yıqılğan pälvân häm aççığ**ni** külib **yengüdi**, dedi yänä Miryâqub.”(KK)

bilän: “Yaşäs üçün küräş bärâyätgän bolsä, âdätdä küç **bilän yengälmägän** âdämlär hiylä **bilän yengüdilär:**”(KK)

yoy- (14): -ni, -KA

Anlamı: Yormak, tabir etmek.

-ni, -KA: “Törä bu küliş**ni** Miryâqubning xursänd vä râzi ekänigü **yoydi** vä köngli ornigä tüşdi.”(KK); “Faqat **buni** yâmânlıkkä **yoymä**, bäläm.”(L); “Uning bu haräkätini hazilgü **yoygän** Nâzâkät, bunçä dardgä yengilsiz, deb tegişdi.”(UP)

yüklä- (43): -ni, -KA

Anlamı: 1. Yük yüklemek. 2. Vazife vermek.

-ni, -KA: “Endi amir meni subhidämdän âqşâmgäçä ordädä uşläb, muällimim bacärgän hämmä işlär**ni** mening zimmämgä **yüklärdi**.”(KŞD); “Âllâh mening zimmämgä şu yumüş**ni** **yüklägän**.”(SO); “Şunçä yıl bütüin ayb**ni** oşä cuvängü **yüklärdi**.”(SO); “Bu ismni neçä yıllärdän beri ünvan tutib, bu ism üstigä neçä-neçä yaxşı-yü yâmân körgiliklär**ni** **yükläb**, axiyri u metinläşib, misâli men tâşbaqayü Saidqul degän ismim üstimdägi sangkä-sägä aylänib ketgän ekän.”(L)

zähärlä- (15): -ni, bilän

Anlamı: 1. Zehirlemek. 2. Azap çektirmek.

-ni, bilän: “Ulär**ni** buzib, yâlgâiçilik, fisq-fäsäd, makr zähäri **bilän zähärlägän** siz özingiz emäsmi?”(SU)

-ni: “Tökilmägäni bäsdirki, yüräk**ni** **zähärläb** yubäryäpti.”(L); “**Uni** qân **zähärlädi**.”(SU)

zäncirlä- (16): -ni, -dän

Anlamı: Kilitlemek, kapatmak.

-ni, -dän: “Darvâzâning narigi qanâtini hâmi yapib içidân zâncirlâb qoydim.”(KK); “Mehmânxânâ eşigini hâmi içidân zâncirlâdim.”(KK)

-ni: “Tur, ortâ eşikni zâncirlâb âl.”(KK)

1.2.2.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

açin- (120):

“Endi açinib qâldingizmi ungâ?”(CD); “Hattâ âtang için hâmi açinmä...”(CD); “Men açinib, Sâlning tirsâgidân târtidim.”(CD)

âri- (229):

“Şirâç yuvildi, qum âridi göyâ.”(CD); “Yelpiniş kâmayâdi, xânâ havâsi salqnlâgândây bolâdi, yüzdâgi bulutlâr ârib, kâyfiyât xuş târtâdi.”(L)

ayril- (90):

“Yoq, men ayrilib ketâlmâyân!”(KK)

bâril- (23):

“Âfândilâr, ikkitâ-ikkitâ bolib bârilâdi, kim kimgâ qoşilmâqçi bolsâ xtiyâr özidâ, faqat ötünâmân, teZRâk bolingiz.”(KK)

bük- (156):

“Bekmurâd Xâlmürâdâviç tizzâ bükib, kitâblârni közdân keçirârkân.”(D)

çäynü- (54):

“Âtlâr soliq çäynâb, pişqurib-pişqurib qoyâdi.”(CD)

dârdlâş- (15):

“Dârdlâşib otirding.”(UP); “Bir dârdlâşib yâtâemiz.”(SO)

hatlâ- (69):

“Tez-tez hatlâb taşqarigâ çıqdi.”(KK); “Endi askâr yigit âstânâ hatlâb üygâ kirâdi-dâ, birdân xitâb qilâdi.”(L)

külüş- (142):

“Kim kimningdir qoltığıdân âlib, qıyqurışib külüşdi.”(CD); “‘Mehmânmi bu, tâğa’ deb yigitlâr külüşdi.”(CD); “Barçälâri külüşdilâr.”(KK); “Birgälâşib külüşdik.”(L)

sâvi- (37): -dâ, -dân

“Yoqsä, şair sal ötmäy **sävib** qalışi mümkin.”(TA); “Sudyä **sävib** qalışan çayni içib turib gäpini döväm qıldirdi.”(KK); “**Säviysänmi**, yoqmi, ‘ammâ-lekin diplâmni âlvalış keräk’ dedi Ätaqozi etirâzgä yol qoymäydiğän bir âlfâzdä.”(D)

süpür- (65):

“Qoying, özim **süpürämän!** deb yänä süpürgigä yâpişdi.”(KK)

şiş- (24):

“Ätaqozi qântäläşib, **şişib** ketgän közini oglining közidän uzib, yänverigä qarädi.”(D); “Köylägi yâqaväyrân, közläri **şişgän**, tarälmägän qalin saçläri patäk bolib ketgän Qâdircân allaqaysi garâyib filmdägi yâvvâyi âdämğä oxşardı.”(D); “Közläringiz qântäläşib, **şişib** ketibdi.”(D)

şübhälän- (12):

“Äyim **şübhälänib**, közigä qarädilär.”(CD); “Rüstäm şübhälängänçä ulärning ârçasidän qaräb qâldi häm **şübhäländi**, häm haväsi keldi!..”(L); “Erim **şübhäländi**.”(L)

toplän- (92):

“Anä şu **toplängän**.”(KŞD)

qândir- (26):

“Ulärning taläbläri cudä orinli bolsä, özi ilâcini qilib **qândirädi**.”(KK)

qaynüt- (25):

“Samâvâr neçä qaytä **qaynütib** kelinär häm, dästürxân neçä bâr yangilänär häm gäpimiz ädâ bolmäydi.”(CD)

quçâqläş- (22):

“İkkälä ‘qâdrdân’ **quçâqläşib** körişä ketdilär.”(KK); “Äyim **quçâqläşib** körişärkänlär, xıçâlâtdän öpkäginä qilib:”(CD); “**Quçâqläşib** körişdi.”(L)

sol- (112):

“Yer häm **solgän** kökätläрни tirgizdi.”(YOS)

ter- (787):

“Men özim **terib** taşläymän, âyi.”(CD); “Hämmä **terib**, qâqqanlärimizni Aliäkbärlärning tandirxânäsidadägi xumğä yaşirib, bu yağığä heç nârsä körmägändek, İzzägä tüşib bârgän tâlzâr yâqalâb, üygä cönäymän.”(CD); “**Termüysänmi?** dedi yarim şıvirläb.”(CD)

xâtirlü- (24):

“Asär vâqeälâri dâvâmidä Şâmurâdov köp xâtirlâydi.”(D)

yândir- (22):

“Yâñib, yândirâdi, tüşüdingmi?”(UP); “Hâzir siz yarângizni bâğlâtâvering, men özim qarâb turâmân, yândirib yubârîşâdi. (UP)

yâllâ- (44):

“Atây âdâm yâllâb, meni kâsâlxânâdâ ârtıqçâ uşlâb turîş şart emâsdi.”(L); “Zudlik bilân birârtâ xızmatçı yâllâng.”(L)

yaltâqlân- (13):

“Qudrâtxocâ yaltâqlânib işşâygâniçâ dârvâzâ tâmân tisârildi, Nârmurâd Şâmurâdâv müştini bâşi uzrâ kötârgâniçâ uning ketidân bir-ikki qadâm yürdi-dâ, hâlsizlânib zinâgâ utirib qâldi.”(D); “Dâmlâcân, dedi yaltâqlânib, bâşqa bir palâtâ hâzirlâb qoydik, beş minütgâ oşâ câyda dâm âlib yâtsângiz.”(L)

yarälân- (39):

“Rüstâm qarâsâ, bir yarälângân erkâk.”(UP); “U hâm yarälângân edi.”(UP); “Nahâtki yarälânib yâtgân kişini âtâdi?”(UP)

zâncirlâ- (16):

“Oşâ küni zâncirlâb taşlâsâm bolârkân.”(CD)

1.2.3. Üç İstemliler

Üç istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece üçü ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme, bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini daha önce belirtmiştik.

Üç istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, ilgili başlık altında verildi.

Taranılan eserlerde sadece üç istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede ortak olan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Üç istem alan fiil sayısı: 246

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe üç istem alan fiil sayısı: 99

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Üç istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 25,360

Üç istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 58,018

1.2.3.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemlilik

Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, fiilimsilerle genişlemiş birleşik cümle olabildiği gibi; basit cümleler de olabilmektedir. Söz konusu fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde kullanılmıştır. Yani bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yükleme bağlanarak cümle oluşturduğu örneklere rastlanmamıştır.

âvün- (20): **-dä, -dän, bilän**

Anlamı: 1. Avunmak. 2. Kendini bir iş ile oyalamak.

-dä: “*Xayriyatki, bälä tezdä âvündi, asälü yâğ âmuxtäsi sürtilgän emizikni şumigänçä uxläb qaldı. (L)*

-dän: “*Bu toğridä ungä maslahat körsätädigän mahräm urtâqläri bolmägänidän hämdä âpäläri biri undä, biri bundä saçilib, öz-özläri bilän âvārä bolgänläridän âvüniş yollärini qızning özi axtärişgä mäcbur. (KK)*

bilän: “*Keç kirgünçä şu bilän âvünişdi. (SO)*

bilin- (150): **-dä, -dän, -dek**

Anlamı: Bilinmek.

-dän: “*Näyib töräning gäpidän bilinädi özi, dedi Miryâqub. (KK); “Sen quvlik qiläsämü, bäläligindän bilinib qälädi. (UP)*

-dä: “*Äqmi, qärämi, suvgä tüşgändä bilinädi, dedi adväkät yänä bir bär üçräşgändä, ânäking saväligä säddäginä qilib. (UP)*

-dek: “*U qandäydir masuliyätli zarur işgä piyuşiläyätgän ädämdek bilinär-bilinmäs häyəcändä edi. (UP)*

cänlän- (39): **-dä, bilän, -däy**

Anlamı: 1. Canlanmak, dirilmek. 2. Hareketlenmek. 3. İlerlemek, gelişmek.

-dä: “*Änä bu yälğän qarşisidä yänä cänländi. (UP); “Miyäsidü üç-tört kün burün ötgän vâqeälär cänländi. (TA); “Uning xayälidän şu yıl köklämdü,*

kämpirning vafâtidân burünraq, eng yuqari taşkilâtdü bolib ötgän bir suhbät cänländi.”(D)

bilän: “Bu cärâyân Şahibqırân tavällüdidining 660 yilligi münâsâbâti **bilän** yänä-dä cänländi.”(TA)

-düy: “Goyâ bir qultüm araq emäs, bir pıyälä âbizämzäm içgändäy cänlängän çuväk yüzigä qân yugürüb, xırä közläri mugämbiränä qısilgän Qudrätxocâ sıyräk moylävini artib, bittä qurütüni âğzigä âtdi.”(D)

emäklä- (24): -KA, -dä, -dän

Anlamı: Emeklemek.

-KA: “Boynâq yergä bättär qapışib, yänä âyâqlärim tagigü **emäkläb** keldi.”(CD); “Eşiklärgü **emäkläb** çıqıb, âstänälärdä otırvälüb, oğılläri çaqırışläri körsängiz!”(CD); “Yâtläring, bu yâğigü **emäkläb** bärämiz’ dedi. (CD)

-dä: “Qumlâqdä **emäkläb** yürgän âyâqyaläng bädälär.”(SU)

-dän: “Anä, üstidän **emäkläb** bärüb, Parpi bebaxtni tāmâşâ qılğänimiz tetsälik.”(CD); “Ekipäci âstidän **emäkläb** çıqqan edi.”(UP)

ezil- (98): -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Ezilmek. 2. Acı çekmek. 3. Acınacak bir durumda olmak.

-dä: “Etibâr bering, xalqımız neçä yıllär moğullär istilâsi âstidä **ezilib** keldi.”(TA); “Ulär beş künginä emäs, beş yıl, beş asr bir-birini körmägän, yüräkbağrı intizârlıkdä **ezilib** ketgän kişidek heç sözini tamâm qılalmäsdi.”(UP); “Xadiçä ruhi hayâtning tegirmân taşläri âräsüdä **ezilib** ädâ bolgän müslimä änä şu çegärägä kelib qalgän edi.”(SO)

-dän: “Anä şu câbr-zulmdän **ezilgän**, cänidän toygän xalqning faryâd vä ilticäläri haqqa bärüb yetgän.”(TA); “Bu müdhiş vâqeädän **ezilib** qalgän Lätâfät başi häm, ünsizginä bir-bir bäsib bärär, Haydär esä ungä täsälli berädigän gäp tãpãlmäy qıynälär edi.”(D); “Uning, Nârmurâd Şâmürâdovning bu garib Külbädä, yâlgizlikdän **ezilib**, xâr bolib yâtğänini körgäni, körib quvängäni keldimi bu yergä?”(D)

bilän: “Mingbâşi âdätdä xâtinlärgä kältä gäpirär, ulär **bilän ezilib otirişni** öz erkäklik şanıgä sığdırılmäs edi.”(KK)

ğazäblän- (34): -dä, -dän, bilän

Anlamı: Kızmak, sinirlenmek.

-dä: “İşi yürüsmäy turgän bir şair nâmi gazetädä kimdändir keyin yâzilib qâlgänini körüb nihâyätdä **ğazäbländi.**”(TA)

-dän: “Tarifni Muhsinä toqıgän, mendän **ğazäblänib**, meni lanätläb, beçärä Äliyäning gorigä ğışt qaläb toqıgän.”(L); “U gäplärimni cân qulâğı bilän eşitdi, bezârilärdän **ğazäbländi**, sökindi, song, sal xumâri bâsilgäç, luncidägi mıxni kaftigä äldidä.”(L); “Bundän **ğazäblängän** Firdävsiy toğri hämmâmga bârädi.”(KŞD)

bilän: “Tangri ammân oğli bütün vucüdi **bilän** **ğazäblänâyätgänini** amıq körsätib, bu bilän atrâfdägilärni häm **ğazäbläntirib** Yaksärt sâhilidä daydib yürärdi.”(SU)

kömil- (48): -KA, -dä, bilän

Anlamı: Gömülmek.

-KA: “Cähângirning ulüşü esä başqa yergü **kömilgän.**”(SO); “Bel bäräbär çuqurlikkä **kömilgän** xumça üstidägi tügünçäni körüb ävväl hayrân bolädi.”(SO)

-dä: “Aytış lâzimki, eski sözlär eski ävlädlär qulâğıdä **kömilib** ketdi.”(TA)

bilän : “Lekin ilâhıy kitâblär **bilän** qoşib **kömilgän** bolsä, yoqâlmäydi.”(CD)

körsätül- (39): -KA, -dä, -dän

Anlamı: Gösterilmek.

-KA: “Ulârgü **körsätülâyätgän** etibâr qançä kättä bolsä, taläb häm şunçä kättäligini sezib, bilib turibmiz.”(TA); “Hali Barzän Süläymân payğambärgü **körsätülgän** ätlär singäri uçib yürär edi u sây yâqaläridä.”(CD)

-dä: “Bu kitâbdä ilmsiz bâyklärning pâytaxt nomirlärendä til bilmäy, ilm bilmäy vä äcnäbiylär taräfindän özlärigä qilingän haqârätlär ğâyät mähiränä surätdä **körsätülmüş** edi.”(KK); “Bu togridä gazetä-cürnällärdä açerk vä maqâlälär yazildi, sahrädä qad kötärädigän şähärçäning pâydevârigä birinçi ğışt qoyiliyätgändä bu mârâsim kättä bayrämgä aylänib, hattâ tälevizorlärdä **körsätildi.**”(D)

-dän: “Oyläymänki, köpçilik ädiblärimiz дәvlätimiz vä Prezidentimiz taräfidän **körsätülâyätgän** ğamxorlikning tub manâsini toğri angläydilär.”(TA)

oynäş- (90): -dä, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Birlikte oynamak. 2. Oynaşmak.

-dä: “Bu äradä köp qızlar ergü tegib ketdilär, Mirgâraddä yängi bir köçä çıqardilär, sudyäning bittä äldingi, ikkitä yân tişi tuşdi, İvân İvânoviçning hävlisidä

oynäşib yurätürğän bälälär burüingidän ança köpäydi.”(KK); “Tınıq äy nurläri suvlär yüzindä oynäşib tünlär, täng ätgunçä ulärning işläri ming turfä nâz ermiş.”(YOS)

bilän: “Şuning üçün häm här qandäy käsbdâşimgä xalq vä tarıx **bilän oynäşmäslükni** maslahat berärdim.”(TA); “Sizning bäläläringiz çetän devâldän äşib mening hävlimgä tüşädilär vä mening itlärim **bilän oynäşädilär.**”(KK); “Sen pulni oynätäsän, pul **bilän oynäşäsän!**”(KK)

-KAçä: “Keçgäçä oynäşib otirämiz, degän edi.”(KK)

sezil- (113): **-dä, -dän, -KAçä**

Anlamı: 1. Sezilmek, hissedilmek. 2. Görülmek, ortaya çıkmak.

-dä: “Ävväl bilinmäski, lekin yurt kezib kelgäningdä **sezilärkän...**”(L); “Yolçivâyning ävâzidä qatiylik **sezildi.**”(SO)

-dän: “Zâhid battâr uyaldi, lekin maqtâv yâqqani yüz-közidän **sezilib turardı.**”(L)

-KAçä “Ävâzidä şu çâqqaçä **sezilmägän** qatiyät zuhur boldi.”(L)

suqıl- (59): **-KA, -dä, -dän**

Anlamı: 1. Sokulmak. 2. İçine girmek, arasına karışmak. 3. Bir teşkilatın içine sızmak.

-KA: “Dügânâcânim sizni yerü kökkä işänmäydi, deyä gäpgä **suqıldı,** Müyässär xânim.”(L); “Xâtin uning yänigä **suqilib** kirib, ‘nimä dedingiz?’”(YOS); “Nazâr akä bu taräfgä ikki-üç qadäm taşlädi, şu asnâdä qollarini yâzib quçâq açdiki, nâilâc bârib, bu ülkän, bu zabärdäst ädämning pincigä **suqıldim.**”(L)

-dä: “Dombâq pattäçi trämväyning silkinişigä etibâr bermäy ädämlär äräsidä **suqilib,** türtilib öz işini qılädi.”(SO)

-dän: “Ammâ tepäsigä brizent tärtilgän ‘Gâzik’ eşikläring tırqışidän **suqilib** kirâyâtgän sâvuq şamâl baribir üstün kelib, râyân märkâzigä yetgünçä boläri boldi.”(SO)

suriştir- (111): **-ni, -dän, -KAçä**

Anlamı: Soruşturmaq.

-ni: “Pâşşâxân bilän Xadiçaxân väqeäni **suriştirib** cordilär.”(KK); “Aniv äşnämizni **suriştirdingmi?**”(CD); “Ädämlärni **suriştiringlär.**”(D); “Sâlihov yelkä qusdi, **buni suriştirib** körmägän edi.”(SO)

-dän: “Bittä-yarimtä körgändän **suriştiribdi.**”(UP); “Ukdän-bundän **suriştiridi.**”(UP)

-KAçä: “Qâzântâvâqdän târtib oçâqdägi otingüçä **suriştirib** çıqardi.”(TA)

târtiş- (73): **-KA, -dä, bilän**

Anlamı: 1. İtmek, çekmek. 2. Çekmek, sürüklemek. 3. Dikkat çekmek, kendine baktırmak. 4. Bir işe sokmak, bir işe girişmek. 5. Alıp götürmek, içine çekmek. 6. Öğütmek. 7. Emmek, içine çekmek. 8. Belirli bir hâle, duruma gelmek. 9. Sıkıntılı bir duruma düşmek. 10. Tartışmak, kavga etmek.

-KA: “Râstdä, urüşgä bârişdän qâçib yürgänläрни tutib âlgän bolişsä, şu yerdäyâq sorâqqa **târtişdimikän?**”(CD)

-dä: “Mänä şundäy tâzä qılıçlär mänä bu Bekkä oxşägän näinsâf zâlimlärgä emäs, oşä Polät bâtirgä oxşägän insâfli, haq yolidü **târtişib** yâtgän azämätlärgä kelişädür.”(YOS)

bilän: “Samändär akä üygä kelgünçä könglidägi tuyğulär **bilän târtişib** keldi.”(KK); “Saidmi, Sâhibmi, Süläymänmi işqilib, endi ismi esdä qâlmägän yigit Âşnâ **bilän târtişib** otirmädi.”(L)

tani- (758): **-ni, -dä, -dän**

Anlamı: Tanımak, bilmek, ayırt etmek.

-ni: “Bâşqa merâs ülkän xazinä uyğângän, özligini **tanigän.**”(TA); “Siz Abdisämät mingbâşi degänni **taniysizmi?**”(KK) ; “Sen **tanimäysän uni...**”(KK)

-dä: “Yaqnırâq kelgänidü **tanidi:**”(L)

-dän: “Sening yâzgän bitigingdägi u tanış tasvirlär, aziz yurtimizning tınıq suvrät-çizgiläridän **tanib** qâldik.”(CD); “Âvâzläridän **tanidim.**”(CD); “Xatidän **tanisängiz keräk.**”(UP)

tol- (925): **-KA, bilän/ilä, -däy**

Anlamı: 1. Dolmak. 2. Yeterli miktarda olmak. 3. İnsanın içi bir hisle dolmak. 4. Belirli bir yaşa gelmek. 5. Tamamen dolmak. 6. Kilo almak, şişmanlamak. 7. Hedeflenen seviyeye ulaşmak.

-KA: “Yanikim, müstaqıllikkä erişgän künimizdä tuğılğan bälälär yetti yâşgä **tolib**, endi mäktäbgä bärädi.”(TA); “Goristân zimistân qârângıllikkä çomgän, âsmân yuldüzlärgü **tolib** ketgän edi.”(D)

bilän/ilä: “Här küningiz istıqläl şükuhi **bilän tolsin.**”(TA) “Mengä şunisi maqul edikim, uning çâr taräfi yâpıq vä yâpıqçälär **bilän tolgän.**”(KK); “Bâşi tamâm Türkistân haqında fikrlär, oylär **ilä tolgän edi...**”(KK); “Keyin axlät **bilän tolib** ketib edi.”(CD)

-däy: “Daryälär yänä burüngidäy **tolib** âqacäk, suv yänä serâb bolâcäk.”(D)

unä- (87): -KA, -dä, bilän

Anlamı: Kabul etmek, onamak.

-KA: “Yâ men bilän umr qılışgä **unäydimi?**”(KK); “Âşnâ faâl taläbä ekänini tan âldi, lekin baribir şähärdä qalışgä **unämädi.**”(L); “Bizni kütib âlgän qışlâqdâşläri toğri qabristângä yürışgä **unäşmädi.**”(L)

-dä: “Darrâv uç küng içidä **unäb** qoysä yaxşı bolâdirmi?”(YOS)

bilän: “Qız, cüdä xursändlik **bilän unäb** turibdir.”(YOS)

unüt- (365): -ni, -KA, -dä

Anlamı: Unutmak.

-ni: “Törä Miryâqubni **unüttdi**, goyâ u bu yerdä yoq käbi...”(KK); “Nâmini **unütibmân...**”(KK); “Xalqni **unütgän**, mänsäbini oylägän, şaxsigä sığıngän vä hâküzâ deb?”(L)

-KA: “Ertägä **unütädi!**”(KK)

-dä: “Duâlârimizdä **unütmäylik.**”(CD)

unütil- (34): -dä, bilän, -däy

Anlamı: Unutulmak.

-dä: “Uzâq asrlär qaridä **unütilib**, alğäv-dälğäv zamânlär quyünläri çangidä kömilib qetgän tariximizni mävhumlik âlämidän qaträ-qaträ terib, çangğubârdän tâzälâb, bizgä yetük badiiy äsârlär şäklidä tuhfä qılğän betâkrâr sanâtkâr Yavdât İlyâsov âldidä qarzimiz kättä.”(SU)

bilän: “Aynıqsä, icâdkâr ählining yoqläydidgän ädämi bolmäsä, u şitâb **bilän unütilä** bärädi.”(TA)

-däy: “Keçägi bätgän quyâşdäy **unütildi!**”(KK); “Ägär hayâtingni öz xalqınggä qurbân qılmäsäng, sening nâming häm oşälärdäy **unütilib** ketädi.”(SU)

uyğân- (173): -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Uyanmak. 2. Haratekete geçmek. 3. Ortaya çıkmak. 4. Bir durumun farkına varıp o durumdan kurtulmak için mücadele etmek.

-dä: “Heç bu xıldä **uyğangän** emäsmän içim toxtâvsiz haprıqıb, ğaşläñib yâtibdi.”(CD); “Bemâr tângdä **uyğandı**.”(L); “Tâng sâät beşdä **uyğanıb**, sâvuqrâq duşğä tuşıb, dadillänib, keyin yâzüv stâli yâniğä otirämän.”(L)

-dän: “Çünki qandäydir şâvqındän **uyğanıb** ketdi.”(D)

bilän: “Ârädä qançä uxlägändir, özi häm bilmäydi, besârâncân bir qıçqırıq **bilän uyğandı**.”(KK); “Şu qorquv **bilän uyğanıb**, Âllâğä sıngâniçä mâziygä çekindi.”(SO)

yâpil- (56): -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Yapılmak, bitirilmek, tamamlanmak. 2. Havayı bulut kaplamak. 3. Kapanmak, örtülmek, saklanmak.

-KA: “Bâş tândän ayrılğän hâldä, qân sürkâlgän qârä sâçlâr üstigä **yâpilğän**.”(KK)

-dän: “Tâmi bütün taxtädän **yâpilğän**, buning üstigä qızıl boyâq bilän häm boyâlgän bolâr edi...”(KK); “Bu bir qavâtli, târ derâzâli, xâm ğıştdän **yâpilğän** bâstirmälâr esâ sahnning torisidä, nâyib toräning öz üyläri ornâşğän pışıq ğıştli yaxşı binâning qarşisidä bolinârdi.”(KK)

bilän: “Ortä eşik cüdä âhistâlik **bilän yâpildi**.”(KK); “Pâxâl **bilän**, qamiş **bilän**, hattâ taxtâ **bilän yâpilğän** tâmlâr.”(KK)

yâril- (120): -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Yarılmak, deşilmek. 2. Patlamak. 3. İcini dökmek.

-KA: “Üygä bâribâq âyimlârgä **yârildim**.”(CD); “Axyri yâkşânbä küni bâşmâğimni yamâtğani bârib, etikdöz Simxâğä **yârildim**.”(L)

bilän: “U bolsä, yänä eski âdätini qıldı, yaxşı niyät **bilän yârilmağçi** bolib kelğän yänä bir âdämning könglini qâldirdi!..”(D)

-dän: “Kül ketädi, xuşböy şampün sürtib yuvilsä, bas, kümüşrâng sâçlâri biräm tâvlânâdi-ki, millät oğlânlâri faxrdän **yârilib** ölädi.”(L); “Ammâ-lekin, Saidqul, birâv körgändä külgining zoridän **yârilib** ölärdi, lekin... Mâyli, ukâsining qârnigä!“(L); “Şunçâlâr suyädiki, bâşqa âdäm bunaqangi baxtdän **yârilib** ölärdi!“(L)

1.2.3.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, fiilimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

âvün- (20):

“*Sal-päl âvüngünimdä kün ağıbrâq qalgän ekän.*” (L)

bilin- (150):

“*Därhâl bilinädi.*” (KK); “*Kartgä qarädi ädäm yätgäni bilinmäydi.*” (KK); “*İş bu dārācāgā yetib hār kimning fikri bilingändän keyin men hām tilāgimni açib aytdim.*” (KK)

cānlän- (39):

“*Zal cānländi.*” (UP)

emäklä- (24):

“*Fazilät yer paypāslāb, oğligä qarāb emäklädi.*” (D); “*Rüstäm şu bināni mölcäl ālib astä emäklädi!*” (UP); “*U yārdämçi tāmān emäklädi.*” (SO); “*Nāilāc emäklāy ketdik.*” (CD)

ezil- (98):

“*Āşıq yıǵlār, āşıq ezilār, āşıq āqar, āşıq çāpār, āşıq yügürār.*” (KK); “*Heç nārsä bilālmāy, yürāgimiz ezilib ketdi.*” (KK); “*Xadiçaxān esä ezildi.*” (KK)

ğazāblän- (34):

“*Āşnā ğazābländi.*” (L); “*Yaxşibāyev ğazābländi.*” (L)

kömil- (48):

“*Māscidning keng sahnı toldı, bālki kömildi.*” (KK)

körsütül- (39):

“*Kitāb kätibläri körsütilmägän.*” (KŞD)

sezil- (113):

“*Cāhli çıqqanı sezildi.*” (L); “*Ertālābki māşq sābāb, keçāgi küning otgāni hām sezilmädi.*” (L)

suriştir- (111):

“*Men yānā suriştirib yüribmān, tāpsām ālib kelib berāmān.*” (KK); “*Yānā suriştirämān, sen xātircām bol.*” (CD)

tārtiş- (73):

“Tartışib otirmädim.”(L); “Biri älib, biri qoyib nimälärnidir tartışadi.”(UP)

tani- (758):

“Siz tanimäysiz!”(KK)

tol- (925):

*“Hâzir hâmi **tolgân** çeläkni tökib kelib, işgä yâpişä ketdim.”(CD)*

unä- (87):

*“Men **unädim.**”(KK); “Zebi **unädi.**”(KK); “Yaxşibâyev **unämädi.**”(L)*

unüt- (365):

“Unütmäysän-ä?”(CD); “Unütib bolärkänmi!..”(L)

unütil- (34):

*“Ötgänlärning bärçäsi hâmi davr farzändläri edilär, lekin ulärning xalq äddidägi xızmätläri hâmi **unütilmädir.**”(TA); “Asriy nizälär **unütilär,** muhitdä mehrü äqibat imâräti barpâ bolär?”(TA)*

uyğân- (173):

*“Özim **uyğânämän.**”(KK); “Cähângir näfäsi qaytib, **uyğandı.**”(SO); “Millät **uyğânsin,** közini açsin, oqisin, bilim älsin, mädäniy millätlär qatârigä kirsin, songrä u hâmi öz дәvlätini, öz baxti, öz saädätini qurädi.”(YOS)*

yâpil- (56):

*“Aşxânäning u eşigi hâmi **yâpildi.**”(KK); “Uzün köçäning ikki tãmânidägi dökänlär **yâpilgän.**”(SO)*

yâril- (120):

*“Başı **yârilibdi.**”(KK); “Axtıri **yârildim.**”(CD); “Bir mahal çälning özi **yârilidi.**”(SO)*

1.2.3.2. Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur. Birden fazla öge aynı yükleme bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur.

Mesela; *“Malümki Firdävsiy ‘Şahnâmä’si yarätilgändän beri türlü asrlärdä yüzläb kätiblär **uni** qaytä-qaytä xuşnävis qıldilär, naqqâşlär türlü lävhälär **bilän***

bezädilär; musävirlär här bir dâstân vâqeäsığä mâye räsmlär çizdilär.”(KŞD) cümlesinde olduğu gibi. Çalışmamızda geçen bu tarz örnekleri, daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına göre değil; bu hâl eklerinin cümlede yer alma sırasına göre verdik. Yani yukarıda zikredilen örnek cümle, gramer kitaplarında yer alan sıralamaya göre **-ni, -dä, bilän** şeklinde olması gerekirken; bu sıralama tarafımızdan, okuyucuların hâl eklerini metin içinde daha rahat takip edebilmesi için, **-ni, -dä, bilän** şeklinde verilmiştir. Bu başlık altında (1.2.3.2.) yer alan fiillerin birden fazla değişik hâl ekleriyle ikili kullanımının olduğu örnek cümlelerde ise Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına uyulmuştur.

Yine bu başlık altında yer alan fiillerin, üç hâl ekinden aynı anda etkilenecek yüklem olduğu durumlar varsa; bu tarz örnekler fiilin anlamından sonra birinci sırada, hâl eklerinin cümlede yer alma sırasına göre, verilmiştir. Daha sonra söz konusu fiilin ayrı cümlede tek tek kullanıldığı örneklere yer verilmiştir.

“Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer alan fiillerin örnekleri aşağıdadır:

âqar- (115): -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Ağarmak. 2. Rengi solmak.

-dä, -dän: “Bir mahal qaräsä, yigirmä-ottiz qadäm naridä gimnästyârkäsining ârqasi terdän âqargän cüssädâr askâr ketib baryäpti.”(L)

-dä, -däy: “İçidä çaqırtikänäkning ildizi ölgän iländäy âqarib körinib, etni cünciktirädi.”(CD)

-dä: “Dävr şamälläridä âqargän başidä ayâl qollärining beâzâr taftini his qılgäsi kelädi.”(TA); “Bäşidä siri küçä başlägän qızgış kaskä, egnidä âftäbdä âqarib ketgän gimnästyârkä, ayâgidä âgir sâldätçä etik, Prâxâr âstânädä toxtäb közlärini loq qıldı.”(D)

-dän: “Ammâ, ming qatlä şükrki, qaddi-bästimiz tüzük, küç-quvvätdän häm qısmägän, qäläversä, âvâzimiz häm gavdägä yarışä xulläs, laqab sırä yâpışmädi, keyinraq, qâş-pâş degäni sal barâqlänib, bir çekkädän âqardi-yü laqabkâş çıränmäçäqlärning bütün täät-ibädätläri sariq çaqa boldi.”(L)

-düy: “Qarängki, heç qançä ötmäy, tumâri qârdäy âqarib, özi pistä kömirdek qârä târtib ketdi.”(CD)

ât- (4245): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Bir nesneyi elle veya kucaklayarak bulunduğu yerden uzaklaştırmak. 2. Fırlatmak. 3. Kaldırıp yere vurmak. 4. Bir tarafa çekmek. 5. Bırakmak, terk etmek. 6. Tomurcuk çıkarmak. 7. Herhangi bir aletle bir neyseyi uzağa fırlatmak. 8. Birisini zorla dışarı çıkarmak. 9. Bir fikir bildirmek. 10. Vurmak, öldürmek.

-ni, -KA: “Çâpâ, özimni üstigä âtdim.”(CD); “Aççığı kelgändä, ğazâbi qaynägändä zor-zor tolqnlär, kiçik-kiçik mävlärni qırğâqning tâşmetin gävdäsigä qaräb âtädi.”(KK); “Fazilätning âldigä gazetäni âtib yubârdi-dä, eşikdän morälâb turgän dostlärini bâşi bilän süzib taşqarigä âtildi.”(D); “Qız dengiz Ulmäsbây qırğâqning polät täniğä kiçkinä bir piyäläni yâlgız bir dâfäginä âtdi.”(KK); Boribâyev qâri qâqılmägän postinini bir siltäşdä yeçib, çetgä ırgitdi, postinining üstigä qukdüg telpäğini âtib, müşti bilän stolni qarsillätib urdi.”(D); “Abrâl häm yetib keldi-yü özini yergü âtdi: (CD)

-ni: “Lätâfät häm qalämini âtib yubârdi-dä, çâlning köksigä yıqıldı.”(D)

-dän: “Bulär ikkävining häm rängi qızilginä, käsäl päsälgä oxşämäydi, elliktädän âtib âlişgän bolsä häm ehtimâl.”(L)

âtlän- (41): -KA, -dek, bilän

Anlamı: 1. Ata binmek. 2. Bir yere gitmek için hazırlanmak. 3. Bir iş için çok istekli olmak. 4. Yürümek, adım atmak. 5. Sıçramak.

bilän, -KA: “Hâci Yusuf yänä vätänini târk etib, şâir vä säâtsâz Abdüllä Fäyyâz bilän Tâşkentgä âtlänädi.”(KŞD)

-dek, -KA: “Ölimgä mahküm etilgänlärning songgi tilägi räd qılınmägänidek, mardikârlikkä âtlängän.”(D)

-KA: “Bu çâpib keliş vä hademây yänä âtgä âtlänib üygä qaytişning bemäniligini mingbâşi özi häm anglägän edi.”(KK); “Vä nihâyät, 22 yaşâr şâir 1100 yılı nişâpürgä qaräb safärgä âtlänädi.”(KŞD)

âvlä- (33): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Avlamak. 2. Birini öldürmek. 3. Tavlamak

bilän, -ni: “Yoldä vä här yerdä Zebi bilän birgä bolışib, fariştä qıyâfäsidadı şäytân käbi uning içigä kirib, pistâqı tazimlär vä serxuşamäd gäplär **bilän** uning gonglini **âvläb**, mingbâşi dâdhâgä uni isittirärkän, özlärining muvâffaquyätläridän heç bir şäk-şübhä qılmäsдилär.”(KK)

-ni: “Munäqa qolgä qonmäydiğän yâvvâyi quşlärni **âvläşgü** hünäringiz yoq ekän.”(KK); “Faqat, nârigi kiçik kündâş, mingbâşining kümüş kâmaridä eng alâ naqş bolib yänib turgändä, bu zarärsiz kündâşning haqligini ıqrâr qilib vä uning sınıq könglini **âvläb**, şu bilän uni qolgä âlmâq, hâzir ikkälä xâtin üçün barävär kündâş bolgän kiçik xâtingä qarşi ot açmâq lâzım edi.”(KK); “İşni Sâkinä başlädi, Ortaqorğänidän ikki küngä kelib, sekin könglimni **âvlägän** boldi.”(L)

-dä: “İzzädä balıq **âvläb**, peşingä qâvürmäqçiligimizni aytib bolädimi ulärgä.”(CD); “Bir müddät Afrikädä şer **âvlädi**.”(L)

axtär- (88): -ni, -dä, -dän

Anlamı: 1. İletmek, aktarmak. 2. Aramak, yoklamak.

-ni, -dän: “Biz Usmân Nâsirning ziyârättâhini Kemerâvädän, yänä onläb qatağän qurbânläri mâzârini Kâlimädän **axtärrib** yürüşimiz mümkin.”(TA); “Xoş, men ulärning gäpigä qulâq sâlsäm, tabiät yaratgän büyük ayâl gözälligidän salbiy cihatlärni **axtärrişim** keräkmi?”(TA); “Vâqt körsätdeki, haqiqy icâdkârning ornini, xâtiräsini türlü minbärlärdänginä emäs, xalq qalbidän **axtärmâq** keräk ekän.”(TA); “Uşbu âlicänâb vä küräşçän qahrämânlär ruhiy sârçäşmäläri, älbättä, Âybekning öz qalbi vä dünyâ qarâşidän **axtärmâq** lâzım.”(TA); “Här qandây quvânçni özlärining oşâ târ dünyäläridän **axtärmâqqa** mäcbur bolgän şorliklär taşqaridän adäşib kirib qâlgän âriyät quvânçlärigä işänib köngil qoyärmidilär?”(KK)

-ni: “Hâzir aybdârni **axtärrib** otirädigän payt emäs.”(TA); “Bir öltürädi, yänä turädir, peşänäsini devâlgä taqaydir, toq-täydir vä allänärsäni **axtärğän** bolädür, goyâ dârdigä dävâ izläydir, u şu qadär özgärdiki, goyâ uning ikkitä başqa-başqa yüzi bär edi.”(KK); “Bazidä äyâğing ästidä yätgän sözni köp vâqt **axtärrişgü** mäcbur bolib qäläsän.”(TA)

-dä: “Nâsir dünyädä insâf **axtärrib** ävârä bolmä, bütiin âfâqdä häm uning gardini tâpâlmäysän.”(KŞD)

ayir- (23): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Ayırmak. 2. Türe göre tasnif etmek. 3. Uzaklaştırmak. 4. Mahrum bırakmak. 5. Farkına varmak, ayırt etmek. 6. Çıkarma işlemi yapmak.

-ni, -KA: “*Xalqimiz, ägär säddä qilib aytsäk, näib bolämän degän här bir nâmzâdni äbdän imtihândän ötkäzädi, saräsini sarägä, puçägini puçäkkä ayirädi.*”(TA)

-ni, -dän: “*Kättäbâğni ulärdän ayirib älälmäydi-kü.*”(CD); “*Ulär oyläb täpgän nätabiiy cämiyät qurilmäsi axlâq qasrlärini väyrän qildi, insänni ärzuläridän ayirib, ulärni pädä yanglığ temir qafäslärgä haydädi.*”(TA); “*Muhämmädiyârni vätänidän ayirmâqçı edi.*”(KK); “*Dariçäning çap tāmānidä beş qadām naridä içkäri bāqçəsi bilän taşqari bāqçəsini bir-biridän ayirgün beş paxsəli eski devār.*”(KK)

bäcäril- (17): -dä, -dän, bilän

Anlamı: Becerilmek.

-dän, bilän: “*Mänä şulärning hämmäsi cäylärdägi mäsül rähbärlär vä tegişi idärälär tāmānidän qatiyät bilän bācärilisini taminlovçi hämdä qāmun vä qarārlär işläb çıqadigän дәvlät ädämi şfätidä tasavvur etişmäqdä.*”(TA)

-dä: “*Yoq, u bekärgä taşviş tärtgän ekän plän bayrämdä bācärilädi.*”(L)

bāğlän- (55): -KA, -dä, bilän

Anlamı: Bağlanmak.

-KA, bilän: “*Mengü siz bilän bāğläniş täpşirildi.*”(L)

-KA: “*Matryänäçäm bolsä yaxşi dām älib, ançä özigä keldi, şundäy qilib men ungü bāğländim qāldim*”(KK); “*Balki siz deb dävām qildi qıssäçi, päst qatlämdän çıqqān bir qızğa bu qadär bāğlängänim üçün meni ayb qilärsiz.*”(KK); “*Bir-birlärigä cüdä mähkäm bāğlängänläri bilän häm, u ikki näyāb dost bir-birävlärigä unçä oxşämäs edilär.*”(KK)

-dä: “*Väqeän, uning ikki ğıldiräklı sarıq faytānçəsi vä sarıq yorğasi, äksär zavād äldidä bāğlängän bolädi.*”(KK)

bilän: “*Äğärki, här bir yurtdäşimizning hayätı mahallä bilän bāğlänür ekän, uning tuyğuläri häm undän yırāqdä bolmäydi.*”(TA); “*Sarğış qalin qāğāzgä örälgän, kanāp bilän bāğlängän kitāb дәstäläri şiftgä tegädi, ulär hali tartibgä sälinib, cavānlärgä terilmägän.*”(D)

bätir- (160): -ni, -KA, -KAçü

Anlamı: Batırmak, bir cismi bir şeyin içine sokmak.

-ni/-i, -KA: “*Qoqanni qangä bätirib, Nädirädek dänışmändläрни qatl etgän ämir Nasrüllä Äftäbxänni qul qilib Buxârägä eltädi.*”(KŞD); “*Keyin peroni siyâhdângä bätirib yâzä başlädi.*”(SO); “*Aräväsini şundäyginä yânginämdän şaldirätib ötib, meni çänggä bätirib ketädi.*”(CD)

-ni, -KAçä: “*İndingäçä imperiyäni bätirämiz.*”(KK)

-ni: “*Tişini qattıqrâq bätirdi.*”(SO); “*Paşşä afsunçining bu örgätmä ilâni bir märtä nişini bätirib älmäsä bolädimi?*”(YOS)

belgilä- (101): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. İşaretlemek. 2. Tanımlamak. 3. Belirlemek. 4. Bir karara varmak.

-ni, bilän: “*Äyälning cämiyätägä ornini heç kim qatıy çegärälär, çızıqlär bilän belgiläb berişgä burçli emäs.*”(TA)

-ni: “*Här bir kättä şäirning öz icädıy kredosini belgiläb berüvçi, şäirlikning tabiätı haqudägi müşahadälärini ‘näsr tilidä’ bâyân qılışgä içki ehtiyäci bolädi, şekilli.*”(TA); “*Meyärni esä vâqt belgiläydi.*”(TA); “*Därhaqiqat, Prezidentimiz XXI asr aräfäsıdägi täräqqiyätning beştä kättä üstüvâr yönälişläri belgiläb berdilär.*”(TA)

-dä: “*Prezidentimiz İslâm Karimov şü säbäbdän Özbekistân Müstaqıllıgıning дәstläbki künläridäyâq milliy istıqläl mäfküräsi mäsiläsini riväclänişimizning eng hal etuvçi vâzıfälarıdän biri sıfätidä belgilädilär.*”(TA)

bezä- (55): -ni, -dä, bilän

Anlamı: Bezemek, süslemek.

-dä, -ni, bilän: “*Malümki Firdävsıy ‘Şahnämä’si yarätılğändän beri türlü asrlärdä yüzläb kätıblär uni qaytä-qaytä xuşnävis qıldılär, naqqâşlär türlü lävhälär bilän bezädilär; müsävırlär här bir dâstân vâqeäsıgä mäye räsmlär çizdilär.*”(KŞD)

-ni, bilän: “*Cävâbimni baländ-pärvâz sözlär bilän bezämâçı emäsmän.*”(TA); “*Bu äsärni maşhur xattât Caffär Tabriziy köçirädi, kütübxänä müsävırläri esä kitâbni acâyib lävhälär vâ surätlär bilän bezäydilär.*”(KŞD); “*Ädämlärgä, xususän, mädräsä taläbäläriğä türlü kitâblärdän musxä köçirib, ulärni xar xil rasmlär, türlü-tümän naqşlär bilän bezäb berib мәddiy ahvälını yaxşılädi.*”(KŞD);

-ni: “Ulärni özbek degän millätning gültâcini bezâb turgän marvärid dänäläri, deb atâş mümkin.”(TA); “Sözni öz ornidä işlätä biliş, älbättä, şe’rni bezäydi.”(TA); “Äddiy hayätiy vâqeä hâdisälärdän târtib, maşrıqzâmindä keng yâyilgän anänäviy lävhalär asâsidä gözäl miniätyürälär çizdi, dahâ allâmälärning şâh äsârlärini, tarıx kitâblärini bezädi.”(KŞD)

bil- (478): -ni, -dä, -dän

Anlamı: 1. Bilmek, bilgi sahibi olmak. 2. Haberdar olmak, vâkıf olmak. 3. Hissetmek, sezme. 4. Mahiyetini bilmek. 5. Kıymetini bilmek, değeri takdir etmek. 6. Tanımak. 7. ...diye kabul etmek. 8. Başarmak, üstesinden gelmek. 9. Tatmak, lezzetini tanımak. 10. Muktedir olmak.

-ni, -dä: “Taqtısrning taqâzâsini köringki, büyük allâmâni endi asâsân şâir sıfâtidä bilädilär.”(TA)

-ni, -dän: “Munçä nâmlärni qaydän bilädi?”(KK); “Şunçä nârsâni qayerdän bilädilär, heç aqlgä sığdırâlmâyâm.”(CD); “Yängi râhbâr, köngling tâzâligini qayâqdän bilädi?”(D)

-ni: “Uluğ üstâzlârimizdän biri Abdüllâ Qahhârning, kelâcaqdä Özbek ädäbiyâti büyük ädäbiyât bolädi, degän gâpini yaxşı biläsiz. (TA); “Hâzirgi paytdä Özbek kitâbxâni bilän câhân ädäbiyâtini bağläydidän eng yaxşı vâsitä, deb men ‘Câhân Ädäbiyâti’ cürnâlini bilämân. (TA)

çek- (689): -ni, -KA, -dä

Anlamı: 1. Bıçak veya kılıç çekmek. 2. Sıkıntı çekmek. 3. Bir madde kullanmak, sigara içmek. 4. Ezmek, dikmek, kabartmak sûretiyle süslemek.

-dä, -KA: “Lâzim bolgändä ârqağü çekin.”(SU)

-ni: “İvân Nikiforoviç qadâr bolmäsä häm yetârlük dâracädä semiz, açtq yüzli, yağır tonli sudyä uzün naylık tamâkisini çekib yânidä bir piyâlâ çây bolgâni hâldä nâyibi bilän gâplâşib otürärdi.”(KK); “Anävi bittâsi dürüst edi, bemälâl gâplâşädi, hâvligä çıqtıb, papirâsini çekib otirädi.”(UP)

deyil- (35): -dä, -dän -däy

Anlamı: 1. Denmek, söylenmek, açıklanmak, bildirilmek, ifade edilmek. 2. ...diye bilinmek, var sayılmak. 3. Arzu edilmek, istenmek. 4. Bir işe girişilmek.

-dä, -dän -däy: “Undä, cümlädän, bundäy deyilädi.”(TA)

-dü: “Kim *şu tugünni yeçsä, deyilädi rivâyätdü, bütün äsiyägä hâkim bolädi.*”(SU)

ek- (21): -ni, -dü, -dän

Anlamı: Ekmek, dikmek, tohum saçmak.

-ni, -dü: “Çigitni üçinçi küni keçürün, küñ bätib qâş qaräyâ başlägändä ekib bolışdi.”(D)

-ni: “Ätaqozi songgi çigitni ekib bolgänläridän keyin rapârt bergäni ştäbgä bârđi.”(D); “Lälä-güllärni ekib qâldim.”(YOS)

-dän: “Akäs ekdik, qarağay ekdik, arçä ekdik, çınâr ekdik, quyirâqqa siyräk qilib yângâq köçätidän ekdik.”(L); “Älim äşnälärimiz serhâsil mevâ nävläridän ekib berişgän.”(L)

eri- (665): -dü,-dän, -düy/-dek

Anlamı: 1. Erimek. 2. Sıvılaşmak, sıvı hâle gelmek. 3. Yavaş yavaş yok olmak. 4. Acımak, şefkat etmek.

-dü, -düy: “Yesäng, ağzingdü asäldüy eriydi.”(CD); “Faqat namâzdä mumdüy erib otirümän.”(CD); “Nazäridä, qız häm uning ehtirâsli bosäsigä cavâb beräyâtgändüy, u häm quçâgidä erib ketüyâtgändüy edi.”(D)

-dü: “Äğzidä asäl bolib erib ketdi.”(UP)

-dän: “Vä ertäläbläri tänlärgä vä ruhlärgä huzür baxş etuvçi yâqimli ävâzdän äyim qurân tilâvât qiläyâtgän bolsälär uyğänib ketib, qurâätning xuş âhangidän erib yätärkänmän, özimgä özim täskin berärdim:”(CD)

-düy/-dek: “Men pincilärigä kirgüdek erib, oşä yerdän âq sakrâb, paxsä devârgä, undän ciydägä çıqıb ketdim:”(CD); “Mumdüy erimäysiz heç?”(CD)

eriş- (168): -KA, -dü, bilän

Anlamı: 1. Erişmek, ulaşmak, muvaffak olmak. 2. Belirli bir mesafeyi aşmak, bir yere ulaşmak.

-KA, -dü: “Bu nemät insänning asl mâhiyätidirki, insân bütün ilmü marifätgä uning vâsitäsüdä erişüdi vä bärçä xitâb, azâb, itâb vä taläblär ungä qarätilgän bolädi.”(SO)

-KA: “Pâyân Ravşänov uzâqızlänişlär âqıbatidä Kenägäs äyim vä uning ävlädi haqıdä, manğıt vä kenägäs qavmläri ixtilâfläri säbäbläri xususidä malümâtlär camläşgü erişüdi.”(TA); “Aynän şu asrning songgi yılläridä çafâkâş xalqımız

ázádlıkkü **erişdi.**”(TA); “Sultân Mahmud allaqaçân şührät çoqqısigä **erişgändi.**”(KŞD)

-dü: “İstıqlâl dävridä **erişgän** yutuqlärimizni umumläştirib tahlil etädigän bolsäk, işanç bilän aytiş mümkiniki, biz istıqbâli pârılâq yurt qurmâqsämiz.”(TA)

bilän: “Ábro kelsä misqälläb kelär, ketsä qadaqläb ketär, degänläridek, ätängning köp yillik mehnät **bilän erişgän** bu ábro, bu izzät-ıkrâmi hâzir xatär âstidä turıbdı.”(D)

eşittir- (23): -ni, -KA, bilän

Anlamı: 1. Duyurmak, işittirmek. 2. Bir olayı radyo yoluyla duyurmak.

-ni, -bilän, -KA: “Özbek qızı öz ağzilä aytılmägän sözini sening ötkir tiling **bilän eşittirdi eligä.**”(YOS)

-ni: “Tandır âldidä küyib-pişib, şabpäm dänäläridäy yirik-yirik terlärgä bätib, Zebi bilän birgä patir yâpâyâtgän Saltigä bu maslahat cüdä yâmân qattıq tekkän vä u häm dârhâl öz âvâzini **eşittirgän edi.**”(YOS)

-KA: “‘Xop, men ketdim’ dedi ungü häm **eşittirib.**”(CD); “Câning bârmi, hämmägä **eşittirib ayt!**”(CD)

ez- (307): -ni, -dü, bilän

Anlamı: 1. Ezmek, basıp parçalamak. 2. Avucunda sıkmak. 3. Suyunu çıkarmak. 4. Baskı yapmak, zulmetmek.

-ni, -dü: “Kämpir şätining yân yağaçini siläb oynär, Enaxân ağzidän âlgän saqıçni qolidü **ezib** saqqa yasär, kelinçäk bolsä bir çop bilän yerni çizğälär üçäläsi häm şu ravişçä oygä bätgän edilär.”(KK)

-ni, bilän: “Tâğam qollärigä bittä loppı ciydäni âlib, uning xâl-xâl qızıl postini tāmâşä qılä başlädilär; avvâl käftlärigä âlib salmâkdäb, barmâqläri **bilän ezib-ezib** kördilär.”(D)

-ni: “İkki yıldän beri Vernerni **ezib** kelgän çüçmäl hârgınlik yoq boldi.”(KK); “Bütin tänini, bütin azâlarini bäsib, **ezib**, sidirib kelgän u ikki tāmçi yâşini yengi bilän artkändän keyin.”(KK); “Faqat, şirin bir ümid bilän, közdä körilib, qoldä tutilgän naqd bir ümid bilän birgä kelgän qârä oylär qız beçâräni yâmân **ezib** taşläydi!”(KK)

faxrlän- (30): -dü, -dän, bilän

Anlamı: Gururlanmak, övünmek.

-dü, -dün: “Bizdän Zülfiyə âpämiz haqıdâ sorâğänläridü, u kişigä samimiy salâmlärini yetkâzişni iltimâs qılğänläridü Zülfiyə âpâdek acâyib şâirä, acâyib insân bilän hämyurt ekänligingdün faxrlänib ketäsün, kişi.”(TA)

-dün: “Uluğ bâbâkälänimiz Alişer Nävâiy mezâni bilän bâşlänädigän bu muhtâşäm dâvrädä öz münâsib ornini egällägän üstâz Âybek bilän zamândâş bolğänligimizdän, ungä şâgird vä muxlis ekänligimizdän faxrlänämiz.”(TA); “Vatändän faxrläniş tuyğusi ârtib ketädi-dä!”(TA)

bilän: “Men Erkin Vâhidovdek istedâdli şâir bilän zamândâş bolğänim bilän faxrlänämän.”(TA); “Âlbättä, biz bâbâlärimiz xızmetläri yüksäk qadrläymiz vä ulär bilän faxrlänämiz.”(TA); “Biz esâ şundây şaxslärning köpligi bilän faxrlänsäk arziydi.”(TA)

fäydälän- (90): -dü, -dün, bilän

Anlamı: Faydalanmak.

-dün, -dü: “Tarixiy mänbälär vä asârläridägi işâralärgä körä, uzâq yıllär mäsil väzifätärdä işläşgä vä hükmrânlär uning illiliâirlik âbrosidän öz mänfäät, şuhrätläri yolidä fäydälänişgä intilğänliklärigä qarämây, Xusräv Dehläviy kâmtäränä hayât keçirgän.”(KŞD)

-dün, bilän: “Bundä u çayân xarâkeridägi bir hikmätdän ustâlik bilän fäydälängän.”(KŞD); “Bu işdä u insân ruhiyätigä yaqın turädigän xalq şeriyätidän ustâlik bilän fäydälängän.”(KŞD)

-dün: “Bu ruxsâtdän eng avvâl fäydälängän Tanyä Kävälçük edi.”(KK); “Zebining toyigä ikki-üç kün qâlgändä, Sultânxâanning yoqligidän fäydälänib, ikkalä kättä kündâş u kättä üyni boşätdilär.”(KK); “Axır, bu yaşlär häm yaxşi yaşägisi, oynäb-külgisi, bütüngi mädäniy hayâtning hämmä imtiyâzläridän fäydälängisi kelädi...”(D)

-dü: “Mendän tuzâqqa qoyilädigän yâlgân xoräk ornidä fäydälänişmäqçi.”(SO)

ğurürlän- (13): -dü, -dün, bilän

Anlamı: 1. Memnun olmak, sevinmek. 2. Kibirlenmek, gururlanmak.

-dü, bilän: “Ânä tuprâğımız hakdi ravişdä öz malikäläri bilän ğurürlänib kelgän.”(TA)

-dü: “Muximi, kimning zürriyâdi ekâningni unütmä, taşingdä sezdirmägi u, içingdä ğurürlänä bil.”(CD)

-dän: “Bu satrlärdä, bundäy tipdägi maqâlälärning bütin ruhidä umrini üzzü kün dalädä ötküzüvçi, million egätlärgä sâçilgän zahmätkäş xalqimizning sermäşaqat vä färähli mehnätidän ğurürläniş, uning qadrini baländ kötariş bortib turädi.”(TA); “Men esäm, bir cihatdän, hayrätlänämän, başqa cihatdän ğurürlänämän.”(CD); “Rüstäm bu işidän ğurürlänsä häm köngli tolmädi.”(UP)

bilän: “Hämişä özining âlicänâbliği bilän ğurürlänib, tangri oğligä düşmân bilän küräşgändä riyâkârlikkä ötiş münâsib emäs deb maqtänib yürgän âdäm sapçib ornidän turib ketdi vä qolini qoligä işqab, xânä boyläb yürä başlädi.”(SU); “İkkäläsi häm däbdäbâli kiyimläri bilän ğurürlänib turgän ayânlärdän farqli oläraq, äddiy, dağal vä eskirgäp kiyimdä, bu esä goyâ ikkälä xalq yolbaşçisining beğarâzligini täkidläb turgändäy edi.”(SU)

işân- (247): -ni, -KA, -KAçä

Anlamı: 1. İnanmak. 2. Güvenmek. 3. Ümit bağlamak.

-ni, -KA: “Şu âmânätni sizgä işândim, eşân bälä.”(CD); “Dügânâcânim sizni yerü kökkü işânmäydi.”(L)

-KA: “Salti Zebining bu gäplärini eşitgändän keyin, sofining xop deb cavâb berişigä işänib ketdi.”(KK); “Hay, âpä, qızıqsız-ä, oşä gäplärgä işänib otiribsizmi?”(CD); “Gäpimgä işân, singlim.”(D)

-KAçä “Ançägüçä işânmaq istämädim.”(KK)

kez- (160): -ni, -dä, -dek

Anlamı: Gezmek.

-dek, -ni: “Mustäfâdek elni kezib, yetim kâvlä.”(L)

-dä, -dek: “Havâ yüzidä yupqa pärdädek bulut kezdi.”(UP);

-ni: “Lätâfät, qışlâq qızı bolsä häm, köm-kök bedäzârlärning qandäydir beqıyâs gözälligini, uning tillärdä dästân bolgän sal taxır, xuşboy hıdini oşändä, şudring bilän yuvilgän pâyânsız bedäzârlärni kezib yürgünidä his etdi.”(L); “Kiçik Âsiyâ vä Aräbistân yarım ârâli şähärlärini kezib çıqadi, Mäkkädä bolädi.”(KŞD); “Şundän song şähär çetidägi kärvânsârâylärni kezdim, därveşxânälärdän qıdirdim.”(KŞD)

-dü: “3- Səfər dar vətən, yəni yüksək axlaq sahibi bolgən səlİK atrâf-muhit bağrıdü **keziB yürsin**, yurt körsin, âdəmlər âräsıdü bolsin.”(KŞD); “Çarvädärlər âräsıdü **keziB yürİb**, moysəfidlər gurİngıdü bolgən.”(KŞD); “U nârsəni tãpmağunçä çarçäsäm-dä, tãlsäm-dä, kökrägingdü **keziBürmen**.”(YOS)

kiy- (419): -ni, -dü, -dän

Anlamı: 1. Giymek. 2. Özel günlere mahsus elbiseleri hediye olarak kabul etmək. 3. Etrafını sarmak, kaplamak.

-ni, -dü: “U kişi qalın kiyimni yâzdä, yuqçasini qışdü **kiyüdilär**.”(KK); “Qışdü häm mənä şuni **kiyüdi**...”(KK)

-ni: “Ägär suqasd bolışini xəbär bermäsälär, ertägä ertä bilän u heç nârsädän xəbəri yoq ornıdän turär, songrä, yänä heç nârsädän xəbəri yoq, qahväsini içär, songrä dählizgä çıqıb üst-bâşini **kiyürdi**.”(KK); “‘Buni **kiyib** körsätätürğän biräntä ädäm yoq-mi?’ deb soräb qãldi.”(KK); “Sallä-çâpänini **kiyib** mäçitgä tãmän bärärkän, oylädi.”(KK)

-dü: “Üstidä bayrämlärdü **kiyüdigän** pörim köylägi, saçlärini çambäräk şäklidä turmäklägän, çırâyli, göyâ körkämligi cabrdiydäläri äcirimçilärning ğaşıgä tegärini sezmägändäy, açilib-saçilib otirdi.”(L)

-dän: “Sarıq atläs üstidän **kiygän** duxäbä nimçäsimi çırâyini yänädä açib turärdi.”(CD)

köm- (248): -ni, -KA, bilän

Anlamı: 1. Gömmek. 2. Üzerini örtmek, kaplamak. 3. Defnetmek. 4. Doldurmak.

-ni, -KA: “Äy yağdüsini bütün toläligi bilän sepib, yer yüzini sütdök yaruğığa **kömüb** taşläşğä tilär edi.”(KK); “Uning özidän xəvätir älädigän yeri yoq, askärining hüccätini tayin yergü **kömdi**.”(UP)

-ni, bilän: “Axlätlärni bekitiş, ifläslängän cäylärni tufrâq, tãş, kül **bilän kömib** taşläş, şu yol bilän mikroblər öldirilgän yãki kãmäygän.”(KŞD)

-ni: “Lekin ätäsini öldürüvçilər bulär bolmäy, bälki cähälät ekänligini oyläb tinçginä ätäsini **kömdi**.”(KK); “Ölsäk öligimizni **kömüdigän** ädäm tãpilmäs!..”(D)

-KA: “Äläv yağıb kartãşkü **kömib**, bir mäsä qılãmiz.”(CD)

kürüş- (185): -dü, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Güreşmek. 2. Mücadele etmek, bir maksada erişmek için uğraşmak. 3. Bir engeli aşmak için çabalamak.

-dä, bilän: “Härnä, Şarif bilän məşvərätimiz bir edi, ağır yıllardä kürəşgänniz ävväl bir-birimiz bilän, songrâq birgälikdä; körätib şu künlärgä yetgänniz yaxşı bolmädi.”(L)

-dä: “Tahsilni tugätgäç, Türkistängä qaytib, xalqni madäşitli, marifätli qılış yolidä kürəşmäqçi bolädi.”(YOS)

bilän : “U, çinäkäm, hämmä vaqt bu xätinning yänidä otirib, u bilän bir xänädä yätib bərişgä məcbur bolsä häm, ungä qol uzätiş degän väsväsäli fikr bilän daim kürüşib kelärdi.”(KK); “Biz änä şu mümkün bolmägän işni ämälgä aşiriş üçün tiş-tirnägimiz bilän kürüşdik.”(SO)

-KAçä: “Axırıgüçü kürüşiş keräk.”(SU)

lanätlä- (38): -ni, -KA, -dä

Anlamı: Lanetlemek.

-ni, -KA: “Yäqubcänni avvəligä lanätlädim, keyin älqadim.”(L)

-dä, -ni: “Äy häm şu keçäsi közigä-xunük körindi, içidä uni lanätläydi.”(UP); “Näiläc surätkäşni içimdä lanätläb yüräverdim.”(L)

-ni: “Dämlänning täklifigä könmägänim üçün özimni lanätlädim.”(L); “Umridä birginä lahzäni özi muharrir täğagä üçrəşgäni-yü muharrir täğaning ciyänginəsi tügüngä oräğlıq aş kötärib kirkän lahzäni lanätlädi.”(L); “Bir qasidäsidadä vätändän cüdäligü dostlärdän yırâqlıkdä ötib ketgän yaşlıgini qomsäb, teskəri aylänädigän faläkni lanätläydi.”(KŞD)

-dä: “Kämbäğal qız Nasrullänning ğayri şariy işlärinini roy-räst aytädi, qarib quyilmägänlikdä lanätläydi.”(KŞD)

öldiril- (43): -dä, -dän, bilän

Anlamı: Öldürülmek.

-dä, -dän: “Muhämmäd Bayräm xân 1504 yılı Ğaznädä tuğilib, 1555 (ayrim mänbälärdä 1561 yıl yazılğan) yılı Hindistänning Patnä şähri yaqınidä hac səfäri paytidä Mübäräk laxäniy tāmānidän öldirilädi.”(KŞD)

bilän, -dän: “U Nasrullä änäsining buyruğı bilän sarâydağı xızmatkâr ayallär tāmānidän boğıb öldirilädi.”(KŞD)

-dä: “*Äqıbatdä özi häm elining, qäläversä, Xivä xanlıgining sätqın bir faqır kimsäsi sıfätidä öldirilädi.*”(TA); “1810 yılı *Älimxân fitnä äqıbatidä öldirilgüç, Umärbekni xân etib kötärdilär.*”(KŞD); “*Ammâ 1090 yılı Mälikşâhning mahrämi Tâcülmülük vä xätini Türkânxätun fitnäsi tüfäyli nizâmülmülk hibsgä älinädi vä 1092 yılning 15 äktyäbridü Bağdâd säfäridü, yoldä öldirilädi.*”(KŞD)

-dän: “*Äxır-äqıbat Ernäzär äläköz öz taräfdärläri tāmānidän öldirilädi.*”(TA); “*İttifâqâ Xusräv oğlı Şerüyä tāmānidän öldirilgänini eşitdik.*”(KŞD)

bilän: “*Şu yol bilän mikrâblär öldirilgün yâki kāmâygän.*”(KŞD)

pâklü- (26): -ni, -dä, -dän

Anlamı: Temizlemek.

-dä, -dän, -ni: “*Sen bess, ärâbälär bilan muâmälä qılğän paytläringdä vicdāninggä yapışib qalgän çirkinliklärdän özingni pâklüb älsäng bas.*”(SU)

-ni: “*İnsāniyät hali özini pâklüb ülgürmädi.*”(TA); “*Şuning üçün u ‘Dünyāni pâklüy älmädim’, deb färyäd çekkän edi.*”(TA)

pişir- (24): -ni, -KA, -dä

Anlamı: Pişirmek.

-ni, -dä: “*Uni gülxandä pişiryüpmiz.*”(SU)

-dä, -KA: “*Qarib-çirib, adāyi tamām bolgāningdä Mingbulâqdä pişirib qoybdimi sengä?*”(L)

-ni: “*Yoq, bu häm, Äşnâ häm muhimmäs, äşni pişirgün asli men özim Nazär Yaxşibâyev bolämän.*”(L)

-KA: “*‘Äş bolsın’ sizgä deb pişirgänmün...*”(KK)

-dä: “*Anqayäsän, mäsävsiräysän, pişirib qoybdimi ärqadü?*”(CD); “*Qaşşâq ekänsän, tundä pişirib qoybdimi?*”(L); “*Xoş, şunçalär zükkä ekänsän, biz nādānlärning yānidä pişirib qoybdimi?*”(L)

qâçir- (41): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Kaçırmaq. 2. Götürmek. 3. Kaybetmek, elden çıkarmak. 4. Uzaklaştırmak. 5. Beğenmediği için kendinden uzaklaştırmak. 6. Gizlice almak, çalmak.

-dä, -ni: “*Daxl qılışgändäyäm, bir çoqışdä qâçirümän ulärni!..*”(L)

-ni: “Qoni-qoşnilär häm xälämni kördilär degünçä, çaqalâqlärini berkitib, kelinlärini **qâçirib** yubârişädi.”(CD); “Özänini **qâçirgän** bebâş daryâ haqidägi çopçäkni qışlâq ahli suv tanqisligidän bezgän çâğlärinä şunçäki täskin üçün oylâb çiqarişgän bolsä häm acäbmäs.”(L)

-KA: “Yâ Nüsrät pâççä şahargä **qâçirib** yubârdilärmi?”

-dän: “İvân Nikiforovnıñning semizligidän vä âz haräkät qılsä häm terlây berib kiyimlärini höllängänidän bir **qâçirim**.”(KK); “Vityä qutulib ketibdi, deb özidän **qâçirib** cavâb berdi.”(UP)

qâplä- (76): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Kaplamak. 2. Sarmak. 3. Bir yeri bir nesne ile sarmak, kaplamak. 4. Kapatmak. 5. Yerini almak, yerini doldurmak.

-ni, -dän: “Yängi räisning qorqqanı râst, bultür paxtä plâni uçma-uç boldi; bittä-ikkitäsi, änä, qoşnilärdän sätib âl, pulini mükâfâtdän **qâpläb** yubâräsän, deb qutqu sâldi, lekin muxlis bu işni qılâlmädi, qorqdi.”(L)

-ni: “U tângä urilib takirlär, tarnâvlärdän vähümäsi bilän bir arıq suv şarillâb tuşâr, hävli betini **qâplägän** yâmğır yüzidä pufâkçälär bâdrâb çiqar edi.”(CD); “Tâhürä yüzini **qâplägän** saçlärini ârqağä siltâb, yalt etib qarädi.”(D); “Nazâkät uni oçirämän deb qançalik urinmäsin, u aksipçä guvillâb yänärdi, bütün vücüdini **qâpläb** kelärdi.”(UP)

-KA: “Qâfiyänggä **qâpläb** uräy, Tandiringtä tâbläb uräy.”(L)

qârälä- (91): -ni, -dä, -KAçä

Anlamı: 1. Siyaha boyamak. 2. Karalamak, Ayıplamak. 3. Takip etmek.

-ni, -dä: “Ulär bazän şe’rni bir otirişdä **qârälüşgän**.”(TA); “Şâir ayrim ğazälläri, bir qançä rubâiyläridä änä şu ğayriinsâniy hâdisälärni bir mutâfäkkir sıfätidä **qâräläb**, insânpärvärlük, xalqlär dostlığı, tâtüvlikni tarğıb etärdi.”(KŞD)

-dä, -KAçä: “Şuning üçün häm yâlgız farzândigä yâzgän xatläridä bu qızning öziniginä emäs, ävlâd-äcdâdläriğüçü **qâräläb**, ulärning nâmünäsib ädämlär ekänini âlimlärgä xâs bir mantıq vä ezmâlik bilän isbât qilib yâzgändi.”(D)

-ni: “Älbättä, yängi tüküm şe’rlärni **qâräläyüpmän**.”(TA); “Hayätning müräk kâbligini täkidläş, şaxs erki, Müstakilligi, mänäviy barkämâllik yüksäk qadriyätlär ekänini etirâf etiş, mütelikni **qârälüş** tamâyilläri oşâ yıllär ädäbiyätining

yetäkçi mävzüläri edi.”(D); “Rahmätülläh ätä yurtini qârläb säfärgä çıqqanıdä u yükli edi.”(SO)

qâriş- (21): -dä, -KA, bilän

Anlamı: 1. Karışmak. 2. Bir birine karışmak. 3. Bulanmak, batmak. 4. Meşgul olmak. 5. İşe müdahale etmek.

-dä, bilän: “Xulläs, yuqâridägi singäri hâlâtlär gâhidä biri-biri **bilän qârişib ketmäqtä.**”(TA)

-KA: “Mingbaşining äti toxtâr-töxtämäs, taşqaridägi mirşäblär yügürişib bârib dârvâzäni açdılar, kättä dârvâzäning bir qanâtidän çıqqan ingiçkä qıytilläs ävâzi muâzzinlärning xunük vä qopâl tâvüşlärigä **qârişdi...**”(KK); “Bir tupraqqa **qârişib** yâtğan tarvüz palläsigä, bir men tãmändä yâtğanigä qarâydi-yü, birän nârsä anglâyâtgängä oxşamâydi.”(CD)

bilän: “Köp orinlârdä häsbi xâl xarâkeridägi ruhiy keçinmälar hayât haqidägi çuqur fälsäfiy müşâhadälär **bilän qârişib ketüdi.**”(KŞD); “Axrâfingdägi hämmä nârsä yâlgân **bilän qârişib ketmägänmi axır?**”(SU)

qarşilä- (16): -ni, -dä, bilän

Anlamı: Karşilamak.

-dä, -ni: “Sâhibqırân bir gal Kavkâz tâğlâridä qışni **qarşilâydi.**”(TA)

-ni, bilän: “90-yilni qandây oylär **bilän qarşilâdingiz?**”(TA); “Bâş tabib uni kütilmägän yangilik **bilän qarşilâdi.**”(SO)

-ni: “Dâmin ornidän turib, uni **qarşilâb, tañçädä otirişgä tâklif qildi.**”(SO)

-dä: “Müyässâr xânimning häm käyfiyâti tüzük ekän yâzgi âşxânä yâmidä **qarşilâdi, içkâri başlâdi.**”(L)

qâvür- (34): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Kavurmak, pişirmek. 2. İşkence yapmak. 3. Izdırıp vermek, acı vermek.

-ni, -dä: “Minişkâ (mişkâ) süzmâni (tvorog) ungä belâb, tuxum qoşib yâğdä **qâvürib** pişirilädigän, dümälâq şakldägi taâm.”(KK)

-ni, bilän: “Ertälâbki qözıqârinni cindek kartoşkâ **bilän qâvürib** dimlägän ekânlär, bir antiqa, ilikdek ävqat bopti.”(CD)

-ni: “Üylän, enağar, qızligini **qâvürib** yeysänmi?”(L); “Sâbzi-piyâzni **qâvürib, dostini kütüdi.**”(SO)

qävüştir- (21): -ni, -KA, -dü

Anlamı: Kavuşturmak, birleştirmek.

-ni, -KA: “Dengiz ulärni yanä siläb-siypäb başını bir yergä qävüştirib, topläb, yanä qırğäqqa ätädi.”(KK); “Yüzigä taväze berib, kämpirning naq ropäräsigä ötdi, qollärini köksigä qävüştirdi.”(L); “Bugün keçqurün küyävni bir işqilib suygänigä qävüştirmäsük bolmäydi.”(YOS)

-ni, -dü: “Qädircän kimgädir taqlid qilib, qollärini köksidä qävüştirdi, qiygir burnini işqab.”(D)

-ni: “Tabiätän betädbir, uzäqni körä bilmäydigän, ädämlärni qävüştirib, bir işni uddäläy älmäydigän, mutäkäbbir, landävür İsmail vilâyät hâkimläri üyeyänü xurüicigä bardaş berälmäydi.”(KŞD)

qaynä- (113): -dü, -däy/-çä, -KAçä

Anlamı: 1. Kaynamak. 2. Pişmek. 3. Bozulmak, acılaşmak. 4. Tazikle çıkmak. 5. Köpürüp taşmak. 6. Heyecanlanmak, coşmak. 7. Kızmak, sinirlenmek. 8. Bol miktarda bulunmak.

-dü, -KAçä: “Baqqäldän yaşirinçä äldirilgän küçälä kiçkinäginä dekçädä ertädän-keçgäçü qaynädi; ertäläb uning suvi bir çaynäkkä sâlinib, Zebining üyigä âlib kirilişgä mölcälländi...”(KK)

-dü: “Bir qazändü qaynägünmiz.”(TA)

-däy: “Ätaqözi yürägining tagidän dafätän vulqändäy qaynäb kelgän gäzäbnü zor-bazor toxtätib qâldi.”(D)

-çä: “Çây qoydim, ketgünläringçä qaynäydi.”(L)

qon- (332): -KA, -dü, bilän

Anlamı: 1. Konmak. 2. Dinlenmek, istirahat etmek için uygun bir yerde durmak.

-KA, bilän: “Ha, ha... qız qafäsgä tuşdi, qolgü häm vâqti çäğlik bilän qondi.”(YOS)

-KA: “Munaqa qolgü qonmäydigän yävvyäy quşlärni ävläşgä hünäringiz yoq ekän.”(KK); “Änä, ulär äqdän häm äq qanâtlärini yäyib, âhistä aylängänçä, oşä, qadim makängä qonmäççi bolib pästläb keldilär-ü, yanä äsmänläb ketdilär.”(CD); “Siz qatgä qongänsiz’ dedim.”(CD)

-dü: “Bahri Hazär nâmlı nomirdä qondi.”(KK); “Yâdingdämi, hu qışlâqdän kelgänimizdä qongün câyimizni...”(L)

qondir- (16): -ni, -KA, -dü

Anlamı: 1. Durdurmak. 2. Takmak, giymek. 3. Kurmak, dikmek. 4. Vurmak, dövmek.

-dü, -ni, -KA: “Bazän esä, surib taşlängän üyning ornidü çalpäk doppisini tizzäsigä qondirgänçä, säätläb yer çızib otirib qâladi.”(CD)

-ni, -KA: “Piyäläni üç barmâğning üçigü qondirib çây uzätärkän, şirin cilmäyib äling, qaynim-qaynicänim, dasturxängä qaränglä, deyä qıstägän edi.”(CD); “Bir mahal qaräsä, Rahmätäv häm bittä kürsini älib, uning ropärisigä qondirmâqçı...”(L)

qori- (20): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Korumak, himaye etmek.

-KA, -dän: “Ulär ornigü nâmahrämlär qasdidän qoriş vazifäsini üstigä älgän kämpir ün sâldi.”(KK)

-ni: “Här nimä bolgändä häm, bäläsini qoriş öz zimmäsigä tüşgän kämpir gäp tâpib cävâb qılmâqqa mäcbur edi.”(KK); “Vucüdi titrâb, kättä yoldän otâyâtgän qatâr-qatâr top, zambäräk târtgän maşinälär vä tankläрни qorib kapälägi uçib ketdi.”(UP)

qoydir- (15): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Koydurmak, yerleşirtmek.

-ni, -KA: “Nasib etsä, gorimgü qoydirämün buni.”(L); “Hazrät hayätligidä birâr câygü häm özining nâmini qoydirgün emäs.”(TA)

-KA, -dän: “Kösäk qurti paydâ bolgän câylärgü esä här qadämgü bittädän qoydirdi.”(D)

qoyil- (196): -KA, -dü, -dän

Anlamı: Koyulmak, yerleştirilmek.

-KA: “İslâm kişisi äldigä qoyilgün taläblärdän biri pâklik, pâkizälikdir.”(KK); “Aş ortägü qoyildi-yü däsduroxängä yänä häm fäyz kirib ketdi.”(CD); “Kitâblär namätgä orälib, sandıqlärgä câylängänini körgän ekän, bir bälâxänä kitâb şunaqqıb yoqâtilgänini bilär ekän, şacärämiz, ältin kitâbimiz

qayâqqa qoyilgânini bilmäydimi?”(CD); “*Globus avvâl Uluġbek mädräsäsidägi muzeygä qoyilgân.*”(KŞD)

-dä: “*Körgäzmälärdä qoyilgân.*”(UP)

-dän: “*Sadri çolâqning elçisigä häm mingbâşi Pâşşaxanning âtâsi tãmânidän qoyilgân elçigä bergän cavâbni berdi.*”(KK)

qurdir- (24): -ni, -dä, -dän

Anlamı: Yapturmak, kurdurmak.

-dä, -dän: “*Zerâki, risälädä Xândämîr Nävâiyning tarcimâi hâli, u yaratgân bâġu râġlâr, qazdirgân hâvüz, arıqlâr, dâvlât ârbâbi sıfâtidä âlib bârgân işlâri, öz mablaġı vâ pâdşâlik hisâbidän qurdirgân ravâq, tabâbâtxânâ, xânaqâq, mädräsâyü bâşqa cämâât binälâri, yâş âdiblâr, âlimü fuzâlälârgä ġamxorlik, hämteng vâ üstâzlâri bilân munâsâbâti vâ bâşqalâr xususidä xıylâ batâfsil fikr yürütgân.*”(KŞD)

-ni: “*Uni afsânâviy Siyâvüşning âtâsi-Käykävüs pâdşâh qurdirgân deyişâdi.*”(SU)

qurit- (40): -ni, -dä, -KAçä

Anlamı: Kurutmak.

-ni, -dä: “*Biz tãmânlärdä räyhânni salqın üydä quritib, bargini qışgä yançib âlädilâr-dä, cindek-cindekdän işlätädilâr.*”(CD)

-ni, -KAçä: “*Bizlârni uruġigäçä quritvârämiz, degänlâr köp çıqqan...*”(CD)

-ni: “*Âdämlärning ekinini quritib yubâriş yaxşi emäs, deydi.*”(KK); “*Niyâtlâri nimä, uruġimizni quritib, palägimizni yoqâttimi?*”(CD); “*Endi oşälärdän bittâsi yâzâverib tinkämni quritädi.*”(L)

quvülüş- (13): -ni, -dä, -dän

Anlamı: Birbirini kovalamak.

-dä, -dän: “*Ahyân-ahyândä ikki cüftiginâsi tepädän quvülüşib uçib tutpib, oşâ sarıq gilämdä qonim tâpişini aytmäsä, keçägi künlärdän farqı yoq.*”(CD)

-ni: “*Salti qâçdi, bu quvülädi, şundây qilib iş ornigä bu ikki ortâq bütün hâvlini bâşlârigä kötârib, şavqınlâr vâ qıyqırışlâr bilân dünyâni buzib bir-birlâri quvülüşib ketdilâr...*”(KK)

-dän: “*Gâh-gâh çıqıb tançädän quvülüşib oynäysiz.*”(YOS)

quy- (678): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Boşaltmak, aktarmak. 2. Saçmak, dağıtmak. 3. Yağmak, dökülmek. 4. Sulamak, su vermek. 5. Kalıba dökmek.

-ni, -KA: “Kämpiri uzätgän çayni likâpçägü quyib xorillätib içdi.”(SO); “Otir, ulärning ruhini esläylik, u bozäni eslätuwçı qolbälä arâqni ikki krückägü quyib, birini Cähångirgä uzätädi.”(SO)

-KA, dän: “Hämmäsiggü bir stäkändän quyib berüsis.”(KK)

-ni, -dän: “Äyim yelib-yügürüb birpäsädi pişirgän qävürmä şorvälärini yarım käsädän quyib keldilär.”(CD)

-ni: “Çäynäkdägi songgi ikki hopläm çayni quyib, bir hämlädä içib bitirib, çäynäk-piyäläni narigi yänigä älib qoygänidän keyin sözidä davâm qıldı.”(KK)

-dän: “Yänidä älib kelgän ötkir hıdli dâridän quyib içirdi-dä ornidän turdi.”(SO); “Sâlihov qopâl âhangdä gäpläşâyätgänini özi häm sezib, grâfindägi suvdän quyib içdi.”(SO)

quyil- (52): -KA, -dän, -däy

Anlamı: 1. Boşalmak, dökülmek.. 2. Saçılmak, dağıtılmak. 3. Sulanmak.

-KA, -däy: “Nârmurâd ätä Tâhıräni astä quçib, yelkäsiggü şälälädäy quyilgän qâp-qârä kaltä saçlärini silädi-dä, yänä mehmängä yüzländi.”(D)

-dän, -däy: “Qoşıq tilimdän tilsimdäy quyilib kelärkän, dâfätän... kallämning bir çetidägi zangäri tümän ärtidä yarq etib, Kättäbâğning tepäsidadägi şıypänü işkâmlär äräläb ketgän yol közimgä körinib ketdi.”(CD)

-KA: “Ätä-bäbälärining azäliyi mäkâni bolgän Xâräzm tãmânlärgä yol älädi Xalq açlık, qahatçilik azâb-uqubätlärini başidän keçirsä-dä, Amudäryäning Äräl dengiziggü quyiliş cäyläridä azäldän yaşâyätgän elätäşlärigä qoşilädi.”(TA); “Prâxâr uni toxtätib qâlišgä urindi, burâq dämlä qolini uning qolidän tärtib äldi-dä, yüräggigü quyilib kelgän ıssıq bir tolqındän boğılıb:”(D); “Kitâblär, oşâ Abrâr Şüküroviç körgän kitâblär, kättä mehmânxänäning şiftigä tegib, xırmändäy uyulib yätär, cavânlär hali cäyiggü quyilmägän, kitâblär tartibgä sâlinmägän edi.”(D)

-dän: “Deräzädän quyilgän qızgış şulädä uning mis barkäpxdäy qarämtir yüzidägi acinlär anıq körinib turär, ğam çokkän közläri qısilgän, öziyäm qandäydir cüdä hârgin körinärdi.”(D); “Täng yaqınläşib qalgän bulsä keräk, itlärning hürişiggä eşäklärning hangräşi qoşilgän, devâr kâvâkläridä sahrädägidäy çigirtkälär çirillär, tuğändä baqalär qurillär, uzâqdän, tegirmän nävidän quyilgän suvning säkin

şavilləşi eşitilərdi.”(D); “Xudələrning sâf âltindän **quyilgän** ülkän-ülkän haykälləri fârsilər qoligä tüşməsin deb bränxıdlär ulärni tuprâqqa kömişgän.”(SU)

sep- (147): **-ni, -KA, bilän**

Anlamı: Serpmek, saçmak, dağıtmak.

-ni, -KA: “Hây, Matlübä! Akbär hämşirä âlib kelgän suvning bir qısmını içirib, qâlgänini yüzigä **sepdi**.”(UP); “Bahârdä Zevsgä ıxlâs bilän sacdä qilib, hökizlärni qoşgä qoşdidä, âmâç bandini mahkâm uşläb, mehr bilän yer haydädi vä tuprâqqa qımmätbahâ uruğni **sepdi**.”(SU)

-ni, bilän: “Ây yağdüsini bütüm töläligi **bilän sepib**, yer yüzini sutdek yârûğığa kömüb taşlaşğa tilär edi.”(KK)

-KA: “Lekin âtä uni eşitmäydi, uning qulâqləri ağır bolib qâlgän, oğlining qolidä behuş yâtgän ayâdgä acäbsinib qaräydi, hattâ yüzini sekin uşläb-siypäb körädi, song üygä kirib eski yağaç çomiçdä suv âlib çıqadi-dä, ayâlning yüzigä **sepädi**.”(L)

sınü- (31): **-ni, -dä, bilän**

Anlamı: 1. Kullanarak denemek, sınamak. 2. İmtihan etmek. 3. Bir olayı yaşamış olmak.

-ni: “Cakâbni yaxşiläb **sınârdim**.”(KK); “Âlis yol âtni, ağır küin xâtinni **sınüydi**.”(UP); “Urüş häm kişini **sınüydi**, çiyriqdän ötközädi.”(UP)

-dä: “Yâzyâvân çülläridägi kâlxâz däläläridä tacribälär ötközdi, âqâvâ suvlärning täsirini uşâ yerlärdä **sınüb** kördi.”(D) “U mäfküräning qabâhatini esâ yazüvçilärning bir neçä ävlâdləri öz başläridü **sınüb** kördilär.”(KK)

-ni, bilän: “U kişini yaşirin pârâ beriş vä här xıl yollär **bilän sınüb** kördilär, ammâ u birân nârsä bilän häm özini bulğatmädi, bälki kündän küngä undän adälät vä insâf rävsänrâq sâdir boldi...”(KŞD)

söylä- (14): **-ni, -KA, -dek**

Anlamı: Söylemek, konuşmak.

-ni, -KA: “Muälläq gäplärni **söylämü** mengü...”(TA); “Mengü undâq sözlärni **söylämüsdän dürüst** bir maslahat bering.”(KK)

-dek: “Men-dä seningdek çırâyli **söylärmen**.”(YOS)

sürin- (12): **-KA, -dä, bilän**

Anlamı: 1. Sürünmek. 2. Zorlanmak, zor duruma düşmek. 3. Aşağı inmek.

bilän, -KA: “Boynâq aybdâr bâlädây, közingä qarâyâlmây, devâr tagi **bilän** pâstgü sürindi.”(CD)

-dä: “Âläm-âläm beçâralâr bätqâqlärdä **sürindi.**”(YOS)

sürt- (55): -ni, -KA, -dek

Anlamı: 1. Sürtmek. **2.** Merhem sürmek. **3.** Silmek.

-ni, -KA: “Hâr bittäsini öpib, közlärigü **sürtib**, orâb-çirmâşgân.”(CD); “Âyim bir dânesini qollärigä âlib, hidläb kördilâr-dä, öpib közlärigü **sürtdilâr.**”(CD); “Âpâqı Sultânmurâd akämning yelkälärini siläb, sılâgân qollärini yüzlärigü **sürtib** öpib tavâf qilâyâtgân edilâr, momin tâğa urişib berdilâr.”(CD)

-dek, -KA: “Säyyâh aytgänidek közingü **sürtümän.**”(UP)

-ni: “Âkkän yâşni **sürtâr.**”(YOS)

KA: “Közingizgü **sürtäsiz**, vassâlâm!”(UP)

süyün- (30): -KA, -dän, -däy

Anlamı: Sevinmek.

-dän, -däy: “Sevingân paytläri közlärigä yâş balqıb çıkar, bizlärning hâr bir yutuğımızdän xuddi ânämizdäy **süyünärdilâr.**”(TA)

-KA: “Dante ‘İlähiy komediya’da hayâtni şundäy tadqiq etgänki, uni tarcimä qilâyâtgänimdä muällif esimdän çıqıb ketib, men bilän fikrdâş ekänigü **süyüngänmän.**”(TA)

-dän: “Endi bizgä ârâm keräk, ârâmki, ötgân künlärning sarhısâbini qilib, yaxşiläridän **süyünib**, yâmânläridän kuyünib, nedir sabaqlâr çıkarib, alhâl, vârislârgä arzigülik bir merâs qâldirsäk.”(L); “Bundäy tüş ävvälläri ungä bir ümid berärdi, endi esä u dünyâgä çârlâş bolib tuyüldi vä bu kün yaqın kelgänidän **süyündi.**”(SO)

şäklän- (48): -dä, -dek, -KAçü

Anlamı: 1. Şekillenmek, belirli bir şekle girmek. **2.** Belirli bir kültüre göre yetişmek.

-dä, -dek: “Hali yâşlâr şe’riyätidä bädiiy şäkl köngildägidek **şäklüngän** emäs.”(TA)

-dä, -KAçü: “Kişidä malüm bir yâşgäçä **şäklänib** yetilgân intellektüäl xususiyätlâr u yaşägän дәvr şärâitining mahsüli.”(D)

-dü: “Yıllar davâmidü **şakllängän** iqtisâd vâ siyâsâtni tosâtdän özgärtiriş hâim müşkül.”(TA); “Mening ruhiyâtim esâ ikkinçi aqîdâ havâsidâ **şakllänib** kelgän.”(TA); “Eng mühimi, müstaqillik yılläridâ **şakllängän** yaşlar özlärini körsätyäpti.”(TA)

şaldirät- (14): -ni, -dü, -dän

Anlamı: Tıkırdatmak.

-dü, -dän, -ni: “Ammâ tarğilimni bedäpâyäning pästidägi qorıqqa âlib tüşib, özimiz İzzädü (hâv oşâ köprikdägi Çomilişdü) balıq bolib yâtsäk, bir mahal Cimittepâ ârqaşidägi yoldän aräväsini **şaldirätib** kelib qâldi.”(CD)

-dän: “Aräväsini şundäyginä yânginämdän **şaldirätib ötib**, meni çanggâ bätirib ketädi.”(CD)

talä- (413): -ni, -dän, -çä

Anlamı: 1. Zorla almak, talan etmek. 2. Pazarlık yapmak. 3. Saldırmak, ısırmaq. 4. Sokmaq, ısırmaq. 5. Linç etmek. 6. Tırnak veya sivri uçlu bir cisimle bir cismi delmek.

-ni, -çä: “Şuning üçün tubänlärning tubäni yävüz, buzuq kişilər hâim erkinçä **talärlärdi**, emärlärdi-dä uni sökärärdi ârqaşidän här keçä.”(SU)

-ni: “Râst, u nâbäkâr, u ablah Bahriidimni öldirmägän esâ-dä, başqani nâhaq öldirgän, **talägän**.”(CD); “Hattâ qarindâşlärini, tuğışgänlärini **talägän** âdäm, axır bundän başqa qandäy cazägä lâyıq ekän?”(CD); “1529 yılı Ubäydullâxân Xurâsangâ hucüm qilib, xalqni **taläydi**.”(KŞD)

-dän: “Keyin aldängänlärini körib, här çekkädän **taläy** ketişdi.”(CD); “Quyidägi şe’r bâsqinçilər, özärâ taxt-tâc taläşuvçilər tãmânidän **talänib**, oğıl-qızläri äsirlikkâ âlinib, qul sıfätidä haydäb ketilgän vâ sâtilgän xalkning dârd hasrätining âtäşin alängäsindir.”(KŞD)

taläş- (54): -ni, -dän, bilän

Anlamı: 1. Zorla almak, talan etmek. 2. Saldırmak, ısırmaq. 3. Linç etmek. 4. Bir şeyi başkasından almak için tartışmaq, mücadele etmek.

bilän, -ni: “Axır, u **bilän** nimäni **taläşyüpmiz** özi? dedim fiğänim çıqıb.”(L); “Akäm **bilän** hâim balki şu bâylikni **taläşişgändir**?”(SO)

-ni: “Yaylâvlärini târtib âlişgän, kârvänlärini **taläşgän**.”(TA)

-dän: “Bir qârindän **taläşib** tüşgänlär qollây älmäydi şunçâlik!”(CD)

bilän: “Ölim **bilän taläşib** yätgän bir çälning yänigä şu qızälâqni quyib ketäsänmi, esipäst?”(D); “Kündüzi Himmätillä **bilän** nimädir **taläşib**, can calläşgän ekän!”(UP)

taniş- (150): **-ni, -dä, bilän**

Anlamı: Tanışmak.

-dä, -ni, bilän: “Yaqındä, ziyâfätdä bir savdâgär báyning xâtini **bilän tanişdim...**”(KK)

bilän, -dä: “Äsiyâ **bilän** yaqındä **tanişgän** bir nâzik rus xâtin, Äsiyâ **bilän** yaxşi tanişgändä häm särt tilini örgänişgä tanäzzül qılädimi?”(KK)

-dä: “Eşitişimgä qarägändä **tanişib** älibsizlär.”(D)

bilän: “Üydä bolsälär bahänä **bilän tanişib** älä ekänmiz...”(D)

tanit- (18): **-ni, -KA, bilän**

Anlamı: Tanıtmak.

bilän, -KA, -ni: “Ulär ğaläbägä intilär ekänlär, äläcäk ältin, kümüşü bronzä medälläri **bilän** birgä, Özbekistân bayrağını başı uzrâ kötärişni, dünyâgä Özbekistänni **tanitişni** qalblärigä cäylärdilär.”(TA)

-ni, -KA: “Özbekning dängüni cähängü **tanitgän** büyük şaxslär, allâmälärgä körsätiläyätgän ehtirämdä buni körämän.”(TA)

-ni: “Säidqul Mardânâv cürnälist, deb, ulärning ähangidä özimni **tanitdim.**”(L); “Ärädägi nâquläy vaziyätini kötäriş üçün özini **tanitdi.**”(SO)

tâş- (847): **-KA, -dän, -däy/-dek**

Anlamı: 1. Taşmak. 2. İçi bir hisle dolmak. 3. Çok olmak, aşırı olmak. 4. Çileden çıkmak, aşırı kızmak. 5. Vucudunda ortaya çıkmak, görülmek.

-dän, -dek: “Uning çuqur oymä yâqasidän, äppâq köpikdek **tâşib** turgän kökräkläri balet maşqläridä xipçä tärtgän nâzik beligä qoşilib, hüsnipi Cüdä açib yubardı.”(UP)

-KA: “Yaxşibâyev esläydiki, ıssıq edi, gır etgän şabädä yoq; uning özi köyläkçän, Äşnâ yazlık cücünçä kâstyümidä, atir sürtilgän ädmiginä romälçäsini älib, mangläyigä **tâşgän** mäydä terni tez-tez artär edi.”(L); “Peşänämğü **tâşgän** sâvuq terni sidirib, ätni köçä çetigä çıqarib turgänimdä, ärtimdän sayislär yetib kelişdi.”(L)

-dän: “Oşä mungli âhang içimdän **tâşib** çıqyaptimi, xayâlimdä aylänib yürübdimi bilmäymän, lekin heç qulâqlârim âstidän ketmäyâpti.”(CD); “İşkâm içidän **tâşib** çıqqan şâm qârânguligi rayhânzârdän ötib, atrâfimizni qamrây başlâdi.”(CD)

-düy/-dek: “Qışdä bolsä, dârrâv şâm qârânguligi çokä qâlâr vâ panâ-pâstqamlârdä, dâraxt taglâridä askâr toplâb, mormälaxdüy **tâşib** çıqa başlâr edi.”(CD)

teş- (69): **-ni, -dän, bilän**

Anlamı: Deşmek.

-ni, bilän: “Anä oşä bezni dârrâv ignä **bilän teşib taşlämäq** keräk.”(KK)

-ni: “Köçä dârvâzälâri taqa-taq berkitilgäç, hâvüzning qalin muzini **teşdilür:**”(KK); “Remânt başlägän üç-tört yaş yigit âldin devârni **teşib**, dâmlâning xânâsigä eşik açışdi, keyin qoşni xânägä cavân ornâtişib, üyni mâylâşgä kirişışdi.”(CD)

-dän: “Oq nâmârd ukâning kürâgi âstidän **teşib çıqdi.**”(KŞD)

til- (1110): **-ni, -dä, bilän**

Anlamı: 1. Dilmek, dilimlemek. 2. Kesmek, biçmek.

-dä, -ni, bilän: “Esingizdâmi, âqsâqâl, Buldürüqdä lolilâr çakkâni ustârâ **bilän sekin tilib** qân çıkarârdi?..”(L)

-ni, -dä: “Yerni terräsä şaklidä **tilgän** trâktorlârning hâm uni öçdi.”(L)

bilän, -ni: “U ong qoli yengini şimârdi, xancârini suğurdidä, u **bilän bilâgini tildi.**”(SU)

tilä- (219): **-ni, -dän, -râ**

Anlamı: Dilemek, istemek.

-ni: “**Tilâng tilâgingizni!** dedim men hâm.”(L)

-dän: “Xudâdän **tilâb** turing, nâümid şaytân, degân gâp bâr...”(KK)

-râ: “Eyki cannât ravzâsi içrâ **tilârsen** sarvü gül, Gülşâni koyigä kir, qad birlâ ruxsârığa bâq.”(KŞD)

tirä- (31): **-ni, -KA, -dä**

Anlamı: Diremek, dayamak.

-ni, -KA, -dä: “Aleksândr bir âyâğini Ğarbgä, ikkinçisini Şarkdä **tirâb müstahkâm ornâşib** âlsâginä, dunyâ Aleksândrgä boystünâdi.”(SU)

-ni, -KA: “U oşä-oşä bükçäyib, qilt etməy otirär, äyâqlärini quçâqlägänçä, dahanini tizzäläriğä **tirüb** älgän edi.”(CD); “Çayläning säyäsigä cäyläşgünimizçä Sâli ikkitä qävünni quçâqläb, üçinçisigä engägini **tirüb**, çıqıb keldi.”(CD); “Ätaqozi qoldärini yergä **tirüb** ornidän turdi.”(D); “Ätaqozi qollärini stolgä **tirüb**, bütün gävdäsi bilän äldingä engäşdi.”(D)

toğrilä- (73): -ni/-i, -KA, -dä

Anlamı: 1. Doğrulamak, düzeltmek. 2. Eksikliklerini gidermek. 3. Toplamak, düzgün hâle getirmek. 4. Bir tarafa yöneltmek. 5. Bir sorunu çözmek, halletmek.

-ni/-i, -KA: “Men seni rüsümigä **toğriläb**, adäştirämän desäm...”(CD); “Bälli, faqat mallä äpäni asligä **toğriläb** yâz, Malâhat degäni buldüruquçäsigä Mallä bolädi...”(L); “Bazi xâtinlärgä oxşäb, hämmäsini magäzindän äläg vermäydi, birisinikini birisigä **toğriläb berädi**, boyidän qırqıb enigä sälädi.”(UP); “Miltıqning äğzini ungä **toğrilädi**.”(SO)

-ni: “Naridän beri üsti-bäşläri **toğrilädi**.”(KK); “Çıq, ayt, aräväni **toğriläşsin**.”(UP)

toplä- (392): -ni, -KA, -dä

Anlamı: 1. Toplamak. 2. Bir yere yığmaq. 3. Çağıraraq bir yere toplamak. 4. Bir olaya yoğunlaşmaq.

-ni, -KA: “Oşä väqgdä u Hirâtdä cüdä kättä kütübxänä täşkil qilib, qırqqa yaqın xattât, sahhâf (muqäväçi), värrâq (qâğâz tayyârlävçi), naqqâş, lavvâh (lävha çizuvçi) vä başqa hünär egälärini şü yergä **topläydi**.”(KŞD); “Bess canggä hâzirlük körär vä küçläрни bir yergä **toplär edi**.”(SO)

-ni: “Cüdä yâzuvçi bor, ketgän ekänsän, anä, ikkäving bamäslahat Tâşkängä xat yâz, bizgä suv keräk, deb yâz, bevä-beçärälärni **toplüb imzâ qoydir**.”(L); “Bäysunqur Mirzâ şâir devänläri **toplägün**.”(KŞD); “U istedädli şâir häm bolgän, ğazäl, qasidä, nâmä, qitälärini **toplüb**, alâhıdä devân tüzgän.”(KŞD); “Undägi söz vä ibärälärning izâhli luğätini tüzdi, maqâl vä hikmätli sözlärni **toplüb nâşr etdi**.”(KŞD); “Läşkäрни **toplä!**”(SU)

-dä: “Oyläymänki, insäniyät texnikäviy cihatdän neçäğlik yüksäklükä kötarilmäsin, u axlâqıy tubänlikdän qutulmâğı üçün başäriyätning asrlär mabäyidä **toplägün** Mänäviy täcribäsigä tayänmâğı şart.”(TA); “Aytişläriçä, Sultân Mahmud

ölimdən ikki kün əldin xızmətkârlərigə xazinəsidadəgi kümüş dirəmlər toldirilgän qâplärni, əltin dinâr tolä xaltälärü rəng-bärəng nâyâb rəngli taşlär saqlängän qutiçälärni hämdä bisätidägi bärçä qimmätbahâ nârsälärni şähligi dövämüdä toplägän bâyliklärni keltirib, ropäräsidadəgi maydânçägä yâyişni buyüribdi.”(KŞD)

tozit- (14): **-ni, -KA, -düy**

Anlamı: 1. Saçmaq, dağıtmak. 2. Yaymaq. 3. Eskitmək. 4. Savurmak.

-ni, -KA: “Qâraqumning kuçsiz, ammâ qaynâq şamâli ulärning uzün saçlärini gâh yuqârigü **tozitib**, gâh qahrli peşänälärigä tüşirib oynärdi.”(SU)

-ni: “Pädäri buzrükvârimizni ayamägän, bizni **tozitib**, mänä bundây tentirätib qoygän kimsälär bilän men qandây eläkişib ketây, âşqatıq bolây?”(CD); “Dädäsining xitâbi uning könglidägi hämmä şübhälärni **tozğitib yubârgändi**.”(D)

-düy: “Abdürähim eşân pâççä xânädänidüy **tozitib** qoysä, tozitib sinäsä, nimä qılär edik?”(CD)

tügät- (102): **-ni, -dä, -dän**

Anlamı: 1. Bitirmek. 2. Sonuçlandırmak.

-ni, -dä: “Aslidä, qolyâzmälärni Yaxşibâyev başını yâstıqqa bürkägän câyidä **tügätib** qoyaqâlgän maqul edi.”(L)

-ni, -dän: “Üçrâşüvlärdä, suhbätlärdä gâpni şundän başlâb, şundän **tügätyäpmiz**.”(SO)

-ni: “U gâpni **tügätmäsdän** turib xâtin baqırdı.”(KK); “Mingbâşi sözini **tügätmügän** edi.”(KK); “U paytdä gazçilär allaqaçâni işini **tügätib**, rapârtni tâpşirib, mükâfâtıni âlib cönâb qâlgän bolädi.”(L)

-dä: “Bâşlängiç mäktäbni öz qışlâğıdä **tügätgän** Fârâbiy Buxârâ vâ Sämärqand mädräsäläridä bilim âlädi.”(KŞD)

tüz- (766): **-ni, -dä, -çü**

Anlamı: 1. Vücudə getirmek. 2. Birleştirmek, bir araya getirmek, tertip etmək. 3. Tamir etmək.

-dä, -çü: “Moskvädä bir güruh ädiblär özläriçü goyâ sâbıq sâvet respublikäläri yazüvçiläri manfäätini közlâb Xalqarâ assâtsiätsiyä **tüzgänlär**.”(TA)

-ni: “Şükürov buyâqdä ne recälärni **tüzib yürsü-yü**, Ätaqozi bolsä uyâqdä...”(D); “Bazi bir protokollärni **tüzdi**, lakin asâsiy mäsälä hämân sırlığıçä

yätär, Himmätillä tan älmäs edi.”(UP); “Cähångir ottiz beş yıl badälidä akäsi bilän uçräşüv recälärining ming bir xilini **tüzdi**.”(SO)

-dä: “Burnâğı yıl küzdä kälxoz bir neçä yüz gektär cäygä köçät, ältmiş gektär cäygä tåk ötkazdi, bultür makkä ekib, ançä häsil äldi, bu yıl köklämdä esä uçtä birigädä **tüzib**, salkäm yetti yüz gektär sirgä çigit ekdi.”(D)

ulä- (2708): -ni/-i, -KA, -dän

Anlamı: 1. Ulamak, bir birine eklemek, bağlamak. 2. Birleştirmek. 3. Kaynak yapmak. 4. Meyve aşlamak. 5. Ara vermeden bir işten diğər işe geçmek.

-i, -KA, bilän: “İltimäsım sizgä iläci; bolsä, meni u kişi **bilän indingä uläb qoysängiz**.”(L)

-ni, -KA: “Belidä yâ cähännäm maşınäsi bolğän bu yâş yigit goyâ özi oşä cähännäm maşınäsigä aylängän, dinämitni, mahkäm zenginini öz zehniğä **uläb**, uning älävi vä öldirgiç quvvätini özigä singdirgän edi.”(KK); “Xâci-xocä pâççä tinmäy birini birigä **uläb çekyüptülär**.”(CD)

-ni: “Şuni **uläb yubârsängiz**.”(L)

-dän: “Sâli bilän kelişdik-dä, ikkinçi darsdän çıqıbâq mezänäning tagi bilän qarârgâhsa Hirmântepädägi bu mezänä belimizdek yotân-yoğän yağâçlärdün **uläb işlängän edi**.”(CD)

uzät- (329): -ni, -KA, -KAçä

Anlamı: 1. Elindeki bir şeyi başkasına vermek. 2. Bir tarafa yöneltmek. 3. Pas vermek. 4. Bir yere kadar eşlik etmek, uğurlamak. 5. Bir yere göndermek. 6. Kocaya vermek.

-ni, -KA: “Şundä birdän otirğäk cäyidä burildi-dä, oyğa bätidi, songrä başini quyi sâlib turib boş istäkänni mengä **uzätidi**.”(KK); “Çäl titräk qollarini arävägä **uzätib**, qızni kötärđi vä bir-ikki ädüüm başğändän song yergä qoydi.”(KK); “Köp içib qoyibmiz, başım ağrıbyätir dedi, läbini Miryâqubgä **uzätidi**.”(KK)

-ni, -KAçä: “Ulärni köçägüçä **uzätib** qaytdi.”(L)

-ni: “Äq vä qâq qolini **uzätib** turib bäländ ävâz bilän dedi.”(KK); “Bittä on somdikni **uzätidim**.”(KK); “Xâtin gügürtni **uzätidi**.”(KK)

-KA: “Bu yâqqa **uzätिंग**, dârrâv oqub boldingizmi?”(KK)

üfür- (20): -ni, -KA, -dä

Anlamı: Üfürmek.

-dü, -ni: “Ulärning şe’rläridä şairning ötlü armâni üfürib turädi.”(TA)

-KA: “Devzirä gurüç, zırävârlär hidi här yângü üfürgän, sergöstü seryâğ aş keldiki, kimdir bâyägi zävqli xıtlâblärdän uyalgän bolib, sekin uh tärtdi.”(L)

ülüş- (23): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Paylaşmak, bölüşmek.

-ni, -KA: “Qâldirädigän äzginä merâsimni ikkâvinggü üläşib bersäm, özärâ inâq bolib, kâm-köstni tolğazib yaşäysizlärimi, deb edim-dä, bäläm.”(L); “Qâlgän-qutgän lâşägü xâmâklärni özing kötärib çıqıb, bir-ikkitä çanqab kelgänlärgü üläşib yubârsäng düüst emâsmi?”(L); “Şägirdläri, hükmrânlärdän kelädigän inâm-ehsânläрни bevâ-beçärälär, yetim-yesirlärgü üläşib bergän.”(KŞD); “Torvälärni yigib âlib, uz âdâmläriğü üläşib berärdi, berärdi-yü, keçäläri u bizgä qoşni edi özigä oxşägän dârdän qâçgäp quzgünlär bilän tângätär ziyâfâtlär qurärdi.”(D)

-KA, -dän: “Gül âpkelgänläring tüzük, lekin gül qoyädigän idiş yoq, hâzirâq çıqıb, yoläkdägi ayâl zâti bârki, bärigü bittädän üläşib çıqasânlar.”(L)

-KA: “Şunaqqıb, çöntäkläridä biz bälälärgü üläşädigän mayizü şirinlikläri heç tügämäydigän Mimit buvâ qoğırçâqdäy bolib körindilər.”(CD)

xorlän- (20): -dü, bilän, -düy/-çü

Anlamı: Horlanmak.

-dü, -KA: “Axır, här qandäy dävrdä adälätsizlik bilän birgä xorlängän adälät tuyğusi bolgän-kü?”(TA)

-dü: “Haq-huququ pâyımâl etilgän, izzät-näfsi tâptälgän şorlik qız feodäl zädägänlär, xânläring iflâs çangälidä xorlänüdi.”(KŞD)

-düy: “Aşnâning gali bitsä-dä bu yigit uning ornigä ötsä oşändä hâzirgidäy xorlängüni-yü bâyägi sâvuq täşbehni eslämäydi deb kim kâfâlät berädi?”(L)

-çü: “Qolläri âqem bolgänini körüb öziçü xorlänär, xorlik qandäydir tâtli bir ğazäbgä aylänär, ğazäb esä küç bağışlar edi.”(L)

yaltirä- (37): -KA, -dü, -düy/-dek

Anlamı: Parlamak, ışık saçmak.

-dü, -düy: “Bâşi fânüs yârüğidä xuddi çirmändägä târtılğan eçki terisidäy yaltiräydi.”(CD)

-KA: “Qani Alp tâğläri üstidä işläb tâpgän pulığa vä dünyâsigä toy qılmäy, ulâq çâpdirmäy, baççâ oynâtmäy, eşân müllälärgä vä qârni yoğänlärgä yaltirägän

tonlär kiygüzmäy süyüklü oğlini oqutgän vä tarbiyä qılğan İsveyçärä qışlâqläri?
“(KK)

-dä: “Umrinisäbibining burişgän terili barmâqläridä yangi üzüklär yaltirädi!”(KK); “Uni qarä, ‘vâybä, oqni heçäm ayaşmäbdi-kü,’ dedim hämmä yâqdä yaltirüb yâtgän cezlärni körüb.”(CD)

-däy/-dek: “Yâğlıq qollärini artä bermâqdän uning eski bedänä mahsisi äynädäy yaltirüb ketdi.”(KK); “Qat-qat tangäläri kümüşdek yaltirüb yâtgän balıq âğzini kappä-kappä açgänçä bilânglär, här bilânglägändä tangaçäläri âräsi açilib yiltirär, ğıyq-ğıyq degän âvâz çıqarär edi.”(CD)

yâp- (521): -ni, -KA, bilän

Anlamı: 1. Kapatmak. 2. Üzerini örtmek, kaplamak. 3. Bitirmek, tamamlamak. 4. Yapmak, vücuda getirmek. 5. Saklamak, gizlemek.

-ni, -KA: “Eşikni sekin betigä yâpib, ketib yubârdim.”(CD); “Yänigä yumşâq bälşıldän ikkitäsini qoydi, üstigä kiçkinäginä bir toşäkni yâpdi.”(KK)

-ni, bilän: “Tâğârâçälärning üstini patnis bilän yâpib, deräzä taväqalärini açib yubârdim-dä, üyni supürä başlädim.”(CD)

-ni: “Şu gâpni aytib boldi-yü, äyâğni âstânägä qoydi vä taşqaridän turib eşikni häm yâpdi.”(KK); “Aning savâbini Ahmäd Zamcining arvâhığa bağışläb kitâbni yâpdilär.”(KK); “Narigi xânäning deräzälärini yâpib keldi.”(L)

yâpiş- (159): -KA, -dä, -däy/-dek

Anlamı: 1. Yapışmak. 2. Sıkıca sarılmak, kuvvetlice tutmak. 3. Yaraşmak, yakışmak.

-KA, -däy: “Siz, negä bu âdäm mengü yelimdäy yâpişib, âldi, negä meni tergä-gäni tergägän, deb räncir edingiz.”(D)

-KA: “U bungä yâpişädi, men ungü yâpişämän, şu bilän ölgänimizni häm bilmäy qâlämiz.”(KK); “Muridlär hämmäsi sofigü yâpişdilär.”(KK); “Men esäm egärgü yâpişdim.”(CD)

-dä: “U hämişä tabiät stixiyäsi bilän qârişib yätädi, deb yâzsä bir maqäläsidadä, ıssıq-sâvuq künlärdä gözägäcän hâlätä yâpişgän bälä-baqrä-yü qari-qartânglärni kim körmägän deysiz?”(TA)

-düy/-dek: “*Kanädäy yapışib âldi-yä!..*”(L); “*Himmätillä Nazâkât bilän tanışib, bir yângâqning ikki pallâsidek yapışib yürädigän bolgänidän beri tört-beştä xat âldi.*”(UP)

yarät- (382): -ni, -dä, bilän

Anlamı: İcat etmek, vücuda getirmek, yaratmak.

-ni, -dä: “*Nävâiy ‘Devâni Fâniy’dəgi köp ğazällärini Hâfızgä cavâb tarzidä yarätgän.*”(KŞD); “*Nahâtki Zevs pädäri buzrükvârimiz şü hayvâniy tirikçilik üçün âdâmni öz qıyâfâsi vâ şaklidü yarätgän, zukkâ Prometey ungä âlâv tuhfâ qılğän bolsä?*”(SU)

-ni, bilän: “*Ällâh taâlâ bandädärini rızqı bilän yarätüdi.*”(KK); “*Öz nävbätidä ülkän mutâfâkkir ayrim kitâblärini Nävâiy maslahati yâki xâhışı bilän yarätgän.*”(KŞD); “*Bandälärni öz qudrätim bilän yarätdim.*”(SO)

-ni: “*Hämmä şart-şarâitlärni yarätib bergünlär...*”(D)

-dä: “*Kelgänidä nuqul hämkârlıkdä yarätgän filmlärini esläydi.*”(L)

yâq- (1511): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Yakmak, ateşlemek. 2. Kızdırmak, ısıtmak. 3. Bir aleti açmak.

-dä, -ni: “*Menäm hämmä qatâri âtälärim otgän câyni vatän tutib, bâlâ-çaqa qılsäm, künimni körsäm, ârçamdä çırâğimni yâqıb qâlädigänim bolsä, deymän.*”(CD)

-ni: “*Çırâğni yâqıb edim, yänä qıçqırdı.*”(KK); “*Birâzdän song Zünnün kirib öz uyining fânärini yâqdı.*”(KK); “*Cimginä köçib ketüvdi-kü, kimgä keräk ekän üyini yâqıb yubâriş?*”(CD); “*Yâ uni häm yâqıb yubârdingizmi?*”(SO); “*Muqaddäs nârsäni esä yâqıb bolmäydi.*”(SO)

-dä: “*Köp xalq qışdü yâqqan qârdek sâvuqdän yer bilän bittä bolib yâtibdi.*”(KŞD)

bilän: “*Öz qolim bilän yâqmäsüm bolmäydi.*”(UP)

yedir- (19): -ni, -KA, bilän

Anlamı: 1. Yemek yedirmek. 2. Rüşvet vermek, para yedirmek. 3. Sürerek yedirmek (merhem, ilaç vs.). 4. Aldatmak, kandırmak.

-ni, -KA: “*Goyâ u ertâ-indin humâ qutpini başıgä qondirib âlädigändäy, izzätini câyigä qoydi: elçi keltirgän nemâtlärdän token dâstürxân yasädi, hämşirä qızlârgä çây buyürdi, gâp âräsidä häzillâşmâqni häm unütmädi, bizniki şü, âq-sâqâl,*

özinikini özīgü yedirämiz.”(L);”Qani, oşā şāgird mengä düç kelsinçi, eçki goştini uning özīgü yedirärdim!”(L)

-ni: “Uni yedirib-içirib dimağını çağ qılışdı.”(SU)

-KA: “Paçaqqınä bir özbek, tayâqdäy toğri, toğriligi başīgä balâ; özi yemäydi, birâvgü häm yedirmäydi, dabdäbäni xuşlämäydi, pläni uçmä-uç yâki marrägä yetmäydi, säbäbki, qoşimçä yeri yoq, ikki tâğ qâpqasidä çıgit undirädi, xâlâs.”(L); “Qaysi bir yer yutkürgü yedirdingiz.”(UP)

bilän: “Yâ men ölgür gäp bilän yedirmädimmi?”(UP)

yığ- (850): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Yığmak. 2. Düzenlemek, düzeltmek. 3. Bükme, katlamak. 4. Birleştirmek. 5. Yoğunlaşmak, dikkatini bir noktaya toplamak. 6. Bir işe ara vermek, durmak, dinlenmek.

-ni, -KA: “Bütün küçimni bir nuqtağa yığb kürüşüb turär edim.”(KK)

-ni: “Bugünģi kündä Respublikä Äqsâqällär Kengäşi vä ‘Mähallä’ camğarmäsi respublikämiz bälälärini yığb futbol müsäbaqasını taşkil qilär ekänlär İstiqläl tuyğusigä sadâqatni körämän.”(TA); “Därvâqae, mening häm bir äşnäm bär, uyam kâpäläklärni yığb yürädi.”(L)

-dän: “Şairning Erän älimläri tāmānidän türli mänbälärdän yığb çâp etilğän devāni 10 qasidä, 192 ğazäl, 5 qutä, 68 rubäйдän ibârät.”(KŞD)

-KA: “Buxârägü yığb, mahalliy tildä icäd qılışğä da’vât etädi, ulär dövlät hāmiyliğä älinib, Mänäviy vä māddiy cihatdän qollab turilädi.”(KŞD)

yollä- (201): -ni, -KA, -dä

Anlamı: 1. Yollamak. 2. Bir şey göndermek.

-ni, -KA, -dä: “Anä şundäy macârälärning äldini äliş maqsädi-dä vä vilâyätdägi väqeälärni markäzğä yetküzib turiş üçün Sancär älim vä şair Ädib Sābirni Xäräzmşāh dargāhıgü elçi sıfätidä yolläydi.”(KŞD)

-ni, -KA: “Men sizgü Abdüllä Äripāvni yolläyüpmän.”(TA); “Cāsüslärni yaxşi tanığän Ädib Sābir ulärning sürätlärini çizib, bir Kämpirning maxsisisi qoncigä cāylab Sancärgü yolläydi.”(KŞD); “Şirin Xusrävni çin dildän sevädi, uni yaxşillkkä, marifät vä adälätgü yollab turädi.”(KŞD)

yönäl- (54): -KA, bilän, -KAri

Anlamı: Yönelmek.

bilän, -KA: “*Ätni egärlä, deb buyürdi Älämgir, Cähângir itâät bilän ätxânägü yönäldi.*”(SO)

-KA: “*Umrinisäbibining dârçäsigä yaqınlâşgändä birdän toxtädi vä ârçasigä qaytib, Xadiçäxânning üyigü tãmân yönäldi.*”(KK); “*Tâpşırıq yâqınqırämäy, eşikkä yönäldim.*”(CD)

-Kari: “*Men mäçitgä çıqıb kelaqâlây, âvqatni keyin içärmän, deb taşqari yönäldilər.*”(CD)

yumşät- (15): -ni, -dän, bilän

Anlamı: 1. Yumuşatmak. 2. Sakinleştirmek. 3. Azaltmak, hafifletmek.

-dän, -ni: “*İkkinçi tãmändän, ikkälä kattä kündâşning Zebini yumşätiş için cüdä qattıq haräkät qılâyâtgänlärini eşitdi.*”(KK)

bilän: “*Endi oşâ maşinä yoläklärdän bir sidrä ötib, tagidägi simsüpürgisi bilän yumşätib berärkänü keyin farrâşlär yumşâq süpürgi bilän yürüb ötişärkän.*”(L)

1.2.3.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, fiilimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

âqar- (115):

“*Yüzi däm âqarib, däm boğrıqıb ketädi.*”(CD)

ât- (4245):

“*Präkürâr âtib öldirilsin degän edi.*”(KK); “*Änä, aytdim-kü, tağınäm âtib taşlämäbdi.* (CD) *Ulär âtib qoygän!* (CD)

âtlän- (41):

“*Bilet âlib kelmäsäm bolmäskän, deb axıyri âtländim.*”(CD)

âvlä- (33):

“*Quş ävlärdi.*”(D); “*Quyân ävläb çıqdingmi?*”(UP)

axtär- (88):

“*Fazilät, goyâ nacât axtärgändüy, işkâm tagidä taxtä bolib qalgän qızıgä qarädi-yü, tosätän ‘şilq’ etib yergä yıqıldı.*”(D); “*Kämpir ilâc axtärib oygä bätgän edi.*”(YOS)

ayir- (23):

“Hâci Ahmäd kelüb nasihat qılıb **ayirü başlütändün** song, birisi kelüb Hâci Ahmädni boğub öldürdi vä Muhämmädiyârni yarädâr qıldı.”(KK)

bücäri- (17):

“Paşşaxanning qarâri qandäy qorqınç bolsä, uning **bücäri**lişi şu qadär tez vä âsân boldi.”(KK); “Yârdämçi buyruq **bücäri**länini malüm qıldı.”(SO); “Bu vädä bir-ikki kün **bücäri**lib turârdi, keyin buzilib ketârdi.”(UP)

bâglän- (55):

“Suvçi dang qâtib uxlâb yâtgänmiş, belidägi belbâgi mahkäm **bâglän** ekän.”(L); “Beli sirib **bâglän**gän kältä kämzüli üstidän kiygän postini, keng teri çâlvâri, sağısı uzun etiti vä üçü qubbâli yamät qalpâğı uni haqiqiy xârâzmlik savdâgärgä oxşätib qoygän edi.”(SU)

bezä- (55):

“Bäländ devârlärning yuqâri qısmını naqş likâbçälär, tizilişib ketâyâtgän kâklıklar, qâpländän qâçâyâtgän buğulär sanâtkârânä işlängän naqqâşlık surâtläri **bezä** turür edi.”(SU)

bil- (478):

“Yâzgän baytlärimning umri qançälik uzün, qısqadir **bilmä**män.”(TA); “Bu çayândek qısqartmäy ziyâlılär yaxşı **bilä**dilär.”(TA); “Men **bilmä**män,dedi İvân Nikiforoviç.”(KK)

deyil- (35):

“Bu hükm üstidän tegişli çâylärgä şikâyat qılış mümkin, **deyilä**di.”(KK); “Ulärning birini âyimä säyyidläri, ikkinçisini esä, tayyâq sayyidläri **deyilä**di.”(KŞD)

ek- (21):

“Ariq vä zâvürlärni tâzälâb, çigit **ekişgü** tayyârläpâveräsiz.”(D)

eri- (665):

“U häm **erib** ketib, nämlättib kelgän közlärigä româlçäsini bâsdi.”(CD); “Stepän bâbâ körsä, kâmendänt **erib** kelyüpti.”(UP)

eriş- (168):

“Afsüsgä orin yoqdäy, här hâldä, biz **erişgän** nârsälär unçälik köp emäski, açinib taşläb ketsäk?”(L)

ğurürlän- (13):

“U **ğurürländi**.”(L)

işân- (247):

“Men başqaçä tädбир körgänmän; yani, âtangiz sizning väqëangiz toğrisidä heç närsä eşitmäydir, eşitsä häm **işänmäydir.**”(YOS); “Kättä âtangizning eng **işängün** ädämi edi.”(YOS); “Ädäm **işänüdigän** qilib aytädi.”(YOS)

kez- (160):

“Undän keyingi oğul, ikkinçi oğul esä, tâzä yurtmä-yurt **keziydi.**”(UP); “Säkkiz kün qışlâqmä-qışlâq **keziyb** mädäri quridi.”(SO)

kiy- (419):

“Ehtimäl **kiyib** körgisi kelädi.”(KK); “Hâzir **kiyinämän.**”(D); “Yoq, behäzil, **därhâl kiyin!**”(D)

köm- (248):

“Keyin qârânğu tüşib qayergädir âlib bârib **kömib kelişgün.**”(CD); “Tüşünyäpsizmi, cänâzä açilib, **kömib kelişgün...**”(CD); “Ölsäng, tepkiläb **kömüdi!..**”(CD); “Râbiyâ häm begänä emäs, ölsä, özimiz **kömümüz.**”(L)

kürüş- (185):

“Men **kürüşälmäymän, dedi, Zâhid.**”(L); “Bu äsärni äzâdlük üçün **kürüşgän** äcdâdlärimiz haqıdägi acâyib dâstân deyiş mümkin.”(SU)

öldiril- (43):

“Çunânçi, Ali fâciäsidadä Äbämüslimning **öldirilişi** eslätilädi.”(KŞD); “Lekin cinâyätlär dävâm etyaptı, ädämlär **öldirilyaptı.**”(SU); “Ukäläri qızillär qoligä tüşib qâlgän, urib **öldirildi,** degän xabärni eşitgänlär.”(SU)

pişir- (24):

“Haqârät qılsäm, **pişirib** yeysänmi’ deb bättär qızışdı.”(L)

qâçir- (41):

“Yâ **qâçirvârdizmi?**”(CD)

qâplü- (76):

“Säbâbki, Surxân degäni ançä cämübdä, cävzädä otlär sarğayib ulgürädi, lekin undä köm-kök edi, ulär tüşgän maşinä qızğaldâqlär **qâplügän** qırü adirlärni äräläb yelib bärärdi.”(L)

qârälä- (91):

“Ertä turib bir yarim sahıfä **qärälädım**, keyin Yaxşıbâyev keldi.”(L); “Biz **qäräläyätgän** ädım nimä, üçin yalğan güvâhlik bergän yâki yalğan aybnâmägä imzâ çekkän?”(SO)

qävür- (34):

“Tuxum **qävürmäsımı**?”(KK)

qaynä- (113):

“Qâzân esä, mädâmiki bâr ekän, bugün bolmäsä, ertägä u älbättä **qaynäydi** vä u bugün häm **qaynäyätir**.”(TA); “Qâzânlär **qaynäydi**, kättä-kıçık davrälärdä yigitläring oktäm qahqahaläri yangräydi.”(TA); “İş **qaynäyaptı**.”(D)

qori- (20):

“Närmuräd Şamürädov eşikni sekin açib, kütübxânägä kirdi, goyâ birâv **qorib** qalışıdän qorqqandäy ayâq uçıdä yürüb, deräzägä yaqınlâşdı.”(D)

qoydır- (15):

“Qoyib bersä, ädım **qoydırmäy** buzıb yubârışadı.”(CD)

qurit- (40):

“Bäribir, qançä sıqıb **quritmâqçı bolsük-dä**, höl top çıqmäydür, endi başqa kimning topı bâr?”(KK)

quväläş- (13):

“Ulär **quväläşib** işkâmning içigä kirib ketişdi.”(CD); “Äldinmä-ketin **quväläşib** ketdik.”(CD)

quy- (678):

“Özim **quyib** içämän.”(CD); “Qani, bizgäyäm bittä **quying!** deb iltimâs qıldı.”(D)

sep- (147):

“Hâzirginä **sepgänmän**.”(UP)

sınä- (31):

“Özim häm **sınäb** körgänmän.”(L)

söylä- (14):

“Şirin, açıq söz **söylä**.”(KŞD); “Bir **söylä!**”(YOS)

sürin- (12):

“Xop, deb men näilâc **sürindim**.”(CD)

süyün- (30):

“Qaläverecä, arävädägilär tä özlärini ongläb älgünçä báyägi şahärlük yetädigän cäyigä yetib älädi, deb **süyündim.**”(CD); “Ävvälbe**k süyünib** çapäk çaldı.”(L)

şäklän- (48):

“Xoş, yangi ädäm **şäkländimi?**”(TA); “Hali **şäklänib** yetgäniçä yoq bulär.”(TA)

talä- (413):

“Bir **taläymi?**”(CD); “Uning kelädi **taläydi**, buning kelädi tünäydi...”(CD); “Tosgän, **talägän emäsmi?**”(L)

taläş- (54):

“Äqpäşşäning inämi kelgänini eşitgän xätinlär (ustäning änäsi vä xätini) **taläşib**, nari-beri gäpgä bärüb qaldılar.”(KK); “Urişärdik, **taläşärdik**, aççığu tizzıq, baqırıqlär, oqılmägän nikähgä taläq aytişlär...”(L)

taniş- (150):

“Qani, **tanişib** qoying:”(D); “Ortaqlär, **tanişingiz**, dedi Äşnä.”(L)

tâş- (847):

“Buläqläring suvi yanglığ **tâşdimi?**”(YOS)

tilä- (219):

“Hämmämiz **tiläylik.**”(SO); “Siz häm **tiläng.**”(SO)

toğrilä- (73):

“Uşä özi **toğriläb yubärädi.**”(KK)

toplä- (392):

“Bäylik **toplämädim.**”(TA); “Här brigädädän on kişidän älib yüz kişi **topläsin.**”(D)

ulä- (2708):

“Biri toxtämäy ikkinçisi **uläb ketädi.**”(CD); “Qaltä kelib qälsä, nimädir **uläb keliştirädi.**”(UP)

uzät- (329):

“Cüdä taşnä bolib sorägän edi, şundäqqinä tākçädän älib **uzät dim.**”(KK); “Tordä otirgän Vähid Miräbidov küyävigä cäy körsätib, bir piyälä çäy **uzät di.**”(D)

üfür- (20):

“Lätäfät rayhän hidi **üfürgän** romälçäsi bilän közlärini art di.”(D)

xorlän- (20):

“*Ädämlär xorlänsin, kelinlär er körmäsdän tul qâlsin, qandäydir qalänğilär iflâs äyâqläri bilän birâvning çimildiğigäçä bâstirib kiräversin, şundäymi?*”(CD)

yaltirä- (37):

“*Zarâ-â-â! Därbädär kâmpirning közläri yaltirüy başlärdi.*”(SU)

yâpiş- (159):

“*Yâpişib âpti, heç acräläy demäydi.*”(CD)

yarät- (382):

“*Yarätib körsin.*”(D)

yâq- (1511):

“*Yâqmäsäk bolmäydi, şekilli’ dedi ânäsi toplängän kitâblärgä qarab.*”(SO)

yedir- (19):

“*Yemäydi yedirädi, şirin gäpirib, qalin orin sâlib berädi, kündä ahvâlini sorab könglini kötärädi.*”(UP); “*Yemädim, yedirdim, kiymädim, kiydirdim.*”(UP)

yığ- (850):

“*Bulär üçin maxsius yaylâv acrätib, yem-xaşäk yığıb, başqa qilib yürmäysiz!*”(L)

yönäl- (54):

“*Ätaqozi oglining cävâbini kütmäsdän vâzmin ädimläb darvâzä tãmân yönäldi, birâq üç-tört qadäm yürmäsdän yänä toxtab, ârqasigä qaytdi.*”(D)

1.2.4. Dört İstemliler

Dört istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece dördü ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme, bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini daha önce belirtmiştik.

Dört istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, bunlar ilgili başlık altında verildi.

Taranılan eserlerde sadece dört istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede ortak olan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Dört istem alan fiil sayısı: 135

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe dört istem alan fiil sayısı: 65

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Dört istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 13,917

Dört istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 31,839

1.2.4.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemlilik

Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler; fiilimsilerle genişlemiş birleşik cümle olabildiği gibi, basit cümleler de olabilmektedir. Söz konusu fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde kullanılmıştır. Yani bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yükleme bağlanarak cümle oluşturduğu örneklere rastlanmamıştır.

***bâşlän-* (285): -KA, -dä, -dän, bilän**

Anlamı: Bir işe girişilmek, bir işe başlanmak.

-KA: “Mänä, beş yıldırki, äsiyâliklär mämläkätigä **bâşlängün** lanäti yüriş hämân çözülib kelyäpti.”(SU)

-dä: “Ayni çäqtsä, yänä Orisiyädän yärdäm soräş keräkmi yäki Xivä xänligining määdädigä suyängän häddä milliy xänlikni barpâ etiş keräkmi, degän mäsilä üstidä keskin küräş **bâşlänädi.**”(TA); “Men bilän bolğän iş mänä bu xıldä **bâşländi.**”(KK); “Endi toy bu tamändä **bâşländi.**”(KK); “Bu yerdä, qışlâqdä **bâşlängün** gülgün otirişlär tãgdägi kolxoz sanätâriyasidä berilgän ziyâfätlãrgä ulänib ketdi.”(D)

-dän: “Aslidä fazägä pãrvãz mänä şu rasädxänädün **bâşlängün** ekän, deydi.”(TA); “Hämmä gäp şundän **bâşländi** şekilli.”(D)

bilän: “Suhbätimiz dövriy xätirälär **bilän** **bâşländi.**”(TA); “Oşä şe’r quyidägi sätrlär **bilän** **bâşlänär** edi.”(TA); “Äşli äğiz **bilän** **bâşlängän** xırgayı tamâqqa tıqıldı, mingbäşi qalqıb ketdi vä äğzidägi äşni kãsägä pürkãb, yänä äşgä qol uzätädi.”(KK)

keç- (1918): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Geçmek. 2. Ortaya çıkmak. 3. Affetmek, bağışlamak. 4. Vazgeçmek.

-ni: “Şarqırâq arıqlârni keçdi.”(CD)

-dü: “Bundü hâmi asâsiy ixtilâflâr, toqnâşüvlâr uruğ başlıqlâri ortâsidü keçüdi, içki nizâlâr küçâyib ketâdi.”(TA); “Köz öngimizdü keçgân vâqeälârgä terân nazâr taşlâsâk, ezgü işlârgä ziyân yetkâzâdigân taşqı düşmânlar deyârli yoq hisâbi.”(TA); “Toğri, hudüdimizdü keçgân dâvlâtlârning nâmlâri türlü dâvrlârdä türlüçâ bolgân.”(TA); “Şâvkâti yetti iqlimgä tarâlgân Sâhibqurân bâbâimiz hayâtinipg çaqmâqdây çaqnâgân lahzâlâri mânâ şu yerdü keçgân.”(TA)

-dän: “U körgân qıyınçiliklâr, bâşidün keçirgân azâb-uqubâtlârning özi kâttâ bir âsâr bolışı mümkün.”(TA); “Men u közlârdün keçib ketâlmâyân!...”(KK); “Yoq, şu külimsirâşidün keçib ketâlmâyân!”(KK); “Köz âldimdün qadim bâbâlârimiz mâzârlâri tavağ etib, äylänib uçib ötâyâtgân turnâlâr keçdi.”(CD)

bilân: “Mahbubâxâanning açiq-yerliqliği sâbâb, hâzil mütâyibâ bilân, külgü bilân keçdi, birâq ikkinçi qısmigä ötib, xayr-mâziür payti kelgândä Şükürov Âtaqozini sekin çetgä târti.”(D); “Qaysin âğa bilân keçgân dâmlârni yânâ bir bâr eslâşdik.”(TA)

keril- (30): -KA, -dü, -dän, -dây/dek

Anlamı: 1. Gerilmek. 2. Gururlanmak, böbürlenmek.

-KA: “Men bu xatni sengü keriliş için körsätyäpgänim yoq!”(D)

-dü: “Ammâ kâttâ papkâ qoltıqlâb izvâşlârdä, song avtâmâbiddü kerilib otirgânini körgân.”(SO)

-dän: “Uning âtäsi Şâmurâd bâyvâççâning qışlâqdä attârlık dükâni bolâr, u özigä toq, ilmgä, kitâbgä qızıqâdigân, ayni zamândä asli Tâşkentlik ekânligidün kerilib yürädigün, kâlândimâğ, xuşqâmât, xuşsürât âdâm edi.”(D); “Käsätkin yutib çiqqanidün kerilib, yânâ bälânddän keldi, tâvüşü dädillâşdi.”(UP)

-dây/dek: “Xuddi öz çöntägingizdän çiqarib berâyâtgândây kerilgân edingiz!”(D) “Uning şerdekerilib turgân vacâhatini körgân Matlubâ öznig Rüstäm dâstânsân-dä, oğlim!”(UP)

örgänil- (24): -dü, -dän, bilân, -çü

Anlamı: Öğrenilmek.

-dä: “Bütün cähändä irsiyät yüksäk ilm dәрäcäsüdä **örgünilib turgän** bir şäräitdä sâbıq tüzümimiz genetikäçi älimlärning källäsini älib taşladı.”(TA); “Cänübgä buriş bilän bir qatärdä Ortä Äsiyädägi bärçä suv tarmâqlärini yängiläb çıqış vä ulärni tärtibgä sâliş şart degän manädä hükümät rähbärlärigä yâzgän şaxsiy mäktübi eng yuqâri dâirälärdä **örgüniläyätgän** emiş.”(L)

-dän: “Bu meräs ädäbiyätşünâslik tāmānidün hәр taräflämä **örgüniläyätir.**”(TA); “Şorälär hākimiyäti dävridä, xusüsän, kāmministik mafkürä zuğumi şarāitidä otmişdägi cüdä kop dävlet arbäblärining faäliyätläri qasddän **örgünilmäy, etiräf etilmäy kelindi.**”(KŞD)

bilän: “Hävliqmä rähbärining maslahati **bilän** hali kām **örgünilgän**, kām tekşirilgän, nihâyätdä nâzik bir mävzüni tänlädi, bir-ikki yıl içidä yumälâq-yâstıq qilib, paläpärtiş bir nârsä yâzdi-yü, mänä endi şu işini yâqlämäqçi bolyäpti!”(L)

-çä: “Alişer Nävâiy icâdi ätrâfliçä **örgüniläyätir.**”(TA)

toy- (484): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Doymak. 2. Yorulmak, usanmak.

-KA: “Men daftärçägä **toymäy**, suqlänib varaqlär ekänmän, u yıqqan şe’rlärgä közim tüşib, bextiyâr tâkçämizgä suyänib qâldim.”(CD); “Urgâçiligimni unütib, yemgä **toygän** hangidäy hangräşni mengä kim qoyüvdi?”(L); “Siz bâylikkâ **toymäs** ekänsiz-dä?”(SO)

-dä: “Ätä yurtidä **toymägän** ädäm müsâfirlikdä **toyärkänmi?**”(SO)

-dän: “Şulärdän **toydım** bu därgähdä degän ävâz eşitildi Zebining uyidän.”(KK); “Kimliği belgisiz, lekin ‘Verner’ deb yürütülgän ädäm hayätdän vä küräşdän **toyğän** ädäm edi.”(KK)

bilän: “Äh! Mundän keyin kimning näsibäsi **bilän toyümän!..**”(KK); “Neçä ädämlärning tanini tupraq dämiğä tärtgän bolsä hām, bu açköz ulär **bilän** hām **toymädi.**”(KŞD)

tutil- (77): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Tutulmak. 2. Bir cisme karşı tutulmak. 3. İdare edilmek. 4. Bir işe girişmek, bir işle meşgul olmak. 5. Kaplanmak. 6. Kekelemek.

-KA: “Vä bir kün yarım keçädä qarä çırâq yâruğidä mudrâb otirärkänmän, eşik ornigä **tutilgän** adyälning bir çeti ästä kötarilib, yertölägä äppâq kiyimdägi

gädäri buzrükvârimiz kirib keldilär vä (tävbä, men turäy deymän-ü, turâlmäymän, qaddimni kötärä älmäymän) salâm beräy deymän-ü, ävâzim çıqmäydi.”(CD)

-dä: *“Bulärning şunçä yıllär zor berib zorğa-zorğa yetiştirgän ziyräk дәvlät ädämlärini munaqa äsänginä (küçälä bilän!) öldirib ketä bersälär, ülkädä tutilgän siyäsätning vä häm u siyäsätni ämälgä äşürüvçilärning bir çaqalïk äbroysi qälädimi?”(KK); “Keyinçälik qilädigän gunâhlärini häm yuvib yubârädigän kitâbçäläri oşä mahaldä tutilgän edi.”(L)*

-dän: *“Kättä däryädän tor sâlib tutilgän bu balıq uşä paytning özidä ikki puddän äşiq, boyi häm salkäm ikki metr kelärdi.”(D)*

bilän: *“İş bilän tutilib qıldim.”(UP)*

yâzil- (397): -KA, -dä, bilän, -KAri

Anlamı: Yazı yazılmak.

-KA: *“Dâmlä sekin ‘üf’ târtib, stolgä yâzilgän qolyâzmälärni yığıştirä başlädi.”(D); “Nâmingiz tarıx betlärigä yâzilüdi.”(YOS); “Özbeklär üçün tarıx sahtfäsigä yâzilüdigän bebahâ sözlär köp...”(TA)*

-dä: *“Bu, Mingbulâq haqidä, togrirâğı, qurilmâqçı bolâyâtgänvgigänt çârvä kompleksining u yergä nâtoğri tüşâyâtgäni toğrisidä yâzilgän şıqâyät tarzidägi bir närsä edi.”(D); “Xulläs, işlärim räsvâ boldi, Saidqul ukä, qaytädän tikläy desäm, qoldä yâzilgän yägänä nüsxä edi.”(L); “Maktüb yigirmänçi dekâbrdä yâzilgän ekän.”(L)*

bilän: *“Şe’rlär siyâh räng qaläm bilän yâzilgän edi.”(CD); “Darvâqe, yuqâri malaqa vä mahârät bilän yâzilgän äsârlär qatâri bu râmän asâsidä keyinçälik köp qısmli telefilm yüzägä keldi.”(D); “U hâldä uning nâmi äbädül abäd qârä bilän yâzilişi keräk.”(SO)*

-KAri: *“Hali siz, men ‘neçün sevämän Özbekistânni’ şe’rining yâziliş tarıxını soräb-süriştiridingiz, älbättä, şu orindä men mälâmät qilmâqçı emäsmän, ammâ aytiş keräkki, bu şe’r, yanglišmäsäm, ottiz beş yıl ilgäri yâzilgän, oşä дәvrdä Özbekistânni paxtäsi üçün, ältini üçünginä hürmät qilgän, hürmät qilmägän bolsä-dä, şundän faydälängän qudrätli müstâmläkäçi sinflär bolgän.”(TA)*

ye- (8392): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Yemek yemek. 2. Sarf etmek, harcamak. 3. Mülkünä geçirmek, rüşvet almak. 4. Kötü kullanmak, kullanılmaz duruma getirmek.

-ni: “*Hämmäni yeb adâ qilädigängä oxşaydi.*”(KK); “*Qulâqmiyämnî yeding-kü!*”(KK); “*Felini bilmägän kältäkni yeydi.*”(CD)

-KA: “*Mayli, qarzgü yeyapmün,*’ deb oyläyqâl, keyin payti kelgändä uzärsän.”(L)

-dän: “*Şu tãmänlärgä ötsäk, albättä, dolänängizdän yeb ketib turämiz.*”(CD); “*“Umärxocä buvängiz ektirgän yänğäkdärdän yeb köring.*”(CD);

“*Keyin sen räis ädämsän, öläy ägär ädämlärning haqidän yeb yürgän çıqasän!*”(L)

bilän: “*Åş xuşxör bolgän ekän, Yaxşibâyev zor iştaha bilän yedi.*”(L)

yetiş- (127): -KA, -dü, -dän, bilän

Anlamı: 1. Bir yere, hedefe ulaşmak. **2.** Eğitim almak, iyi yetişmek. **3.** Yeterli olmamak, kâfi gelmemek.

-KA: “*Bärä-bärä Dantegü yetişdim.*”(TA); “*Hakimcân öz xocäyininin tabi bir äz älingänini päyqadi şekilli, uning yärdämigü yetişmäqçi boldi.*”(D); “*Bälki rästdän häm osärsän, lekin bungü yetişing qıyın...*”(L)

-dü: “*Säsäniylär süläläsi dävidü yetişgän mäşhur säzändälär Nekisä Çangiy, Äzädvär Çangiy, Gesoy Nävägär, Sarkäş vä Sarkäblär beväsitä yäki bilväsitä bərbäd şägirdläri hisäblänädilär.*”(KŞD)

-dän: “*Tarıxtä millätimiz bağridän yetişib çıqqan büyük şaxslär eng uluğ mäfküräli zätlär edi.*”(TA); “*Birinçi tafsilätning buldürüqdän yetişib çıqqan sän-sänäqsiz mänsäbdär şaxslärgä ibrät bolgäni tayin.*”(L)

bilän: “*Ähistäxän ne-ne ümidlär bilän yetişgän toyigä bär-yoğini sarflab, süvdän çıqqandekkinä yalänğaç boldi-qoydi.*”(UP)

1.2.4.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, filimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

bäşlän- (285):

“*Söz bäslandı.*”(KK)

keç- (1918):

“*Vây, bäläm, yey uruş bäsänibdiki, sizlärni oyläymän bulärning ahvâli nimä, keçdi.*”(UP)

keril- (30):

“U suvrätini çöntägigä sâlärkän, **kerildi.**”(CD); “Özläri moyláv qoyvârgän, bärvästä, unçä-munçäni nazär-pisänd qılmäydigän, **kerilib** yürädigän ädäm.”(CD)“Burün kätäkläri **kerildi.**”(SO)

örgünil- (24):

“Lekin u hali **örgünilmägän**, qaysi mänbälär asâsidä yarätülgänligi nâmälüm.”(KŞD)

toy- (484):

“Tikilib, heç **toymäymän.**”(CD); “Qaräb **toymäyärmän.**”(CD); “Mä, **toyib** äl.”(L)

yâzil- (397):

“Yaxşi **yâzilgän**, lekin...”(L); “Yâ maqâläm yâmân **yâzilgänmi?**”(L)

ye- (8392):

“Dävlätüing kättä, **yeb** yätä beräsän.”(KK); “Üydä xâtinim bär, qızım bär, ‘ulär nimä **yeydi**’ deb oylämäydi.”(KK)

yetiş- (127):

“Tanıqlı ädäm, kättä yâzüvçi **yetişibsän**, deb özimiz haqdä şu mücdäni yollädik.”(CD)

1.2.4.2. Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Cümle, fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artar ve buna paralel olarak istem sayısı da yükselir. Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur. Birden fazla öge aynı yükleme bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur.

âçil- (444): -KA, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Açılmak. 2. Ortaya çıkmak, meydana çıkmak. 3. İçi açılmak. 4. Güzelleşmek.

-dän, -KA: “Mirzä xânädän bir eşik dâhlizgä **âçilädi**, bir eşikçä Hakimcänning kiçkinäginä hücräsigä älib kirädi.”(KK); “Âşxânädän häm sahn, häm bāqçä tāmāngü eşik **âçilärdi.**”(KK)

-KA: “Zalning bir yānidāgi ešik xānimning üylārigü **âçilādi**, bir yānidāgisi yölākkā, yölākdān köçā ešigigā.”(KK); “Bu āğız hāmmāvaqt xudāning zikrigü **âçilādi**.”(KK)

-dān: “Bizning savāllārimizgā kältā-kältā vā toğri cāvāb bersāng, māsālā öz-özidān **âçilādi**.”(KK); “Āšxānādān Zūnnūning besārāncām hūrrāgi, yırāqlārdān xorāzlārnīng çözib-çözib çāqırışlāri, hāvli tāmāndān **âçilāyātğūn** ešikning šārpāsi ešitilārdi. (KK); “Şundāy yigitni yetim demāy, on gülidān bir güli **âçilmāy**, yoq qilib yubārişdi-ya, zanğarlār.”(CD)

bilān: “Bu maqul gāplārgā etirāz qilādigān cāyi bolmāsā hām, Hadiçāxān yānā bir nimā demāqçi edi, taşqaridān dārvāzāning xarxaşā **bilān âçilgūni** ešitilib, songrā ‘hā’ degünçā içkāri ešik ketidān Mirzābābāning yoğān āvāzi çıqıb qāldi. (KK); “Akāsi dādil cāvāb berdi cāvābgā başlārkān, uning yüzlāri külgān, tişsiz kentik āğzi sevinç **bilān âçilgūn** edi.”(KK); “Şu(ning) üçün Zebi, közlāri andişā **bilān** kengāyib **âçilgūni** hāldā, indāmāsdān cāylārnīni yığā başlādi.”(KK)

-dāy: “Uyqudān kōzini āçib tevārāk-ātrāfgā qarāgāç, taşqari ešikning kārrākdāy **âçilib turgūnigū** kōzi tūşdi.”(KK); “Marğū kennāyim kütilmāgāndā özini tutib, yāmgūrdān keyingi āftābdāy **âçilib** qarādi.”(CD); “Tā işlārnīni bir yāqli qilgūnimçā, Çolpānātā tepāsidā bulūt çākīdān yārilib, āsmān māviy dāryādāy **âçildi**.”(CD)

ālin- (319): -KA, -dā, -dān, bilān

Anlamı: Alınmak.

-dān, -KA: “On āltinçi yılning keç küzi... qışlāqdān mārđikārlikkā **ālingān** yüz yigit, ketişlāridān bir kün avvş!, namāzgār paytidā goristānnī ziyārāt qilgūni çiqışdi.”(D)

-KA: “Erkin ātāsining qamāqqa **ālingān** dostlārnīni eslāb ‘Tirik bolgānlāridā dādām hām...’ deb oylādi-yü, yürāgi ārqasigā tārtib ketdi.”(SO); “Zahhākning hibsgū **ālinişi** tasviridā esā xalq qudrātining rāzālāt üstidān ğalābā qāzānişi ālāmān ruhiyāti ārqali körsätilgān.”(KŞD); “İkkinçi tāmāndān esā, tilgū **ālingān** māmākāt, yurt, vilāyāt, nāhiyā, qaryā, qışlāq xalqlārnīning özgā ellār bilān münāsābāti, etiğādi.”(KŞD)

-dā: “Şu yol bilān, yani ertā bahārdā **ālinācāk** hāsil bādāligā pul beriş bilān, dehğānlār iqtisādiy qarāmlikkā sālingān.”(KK)

-dän: “Bu parçä Çolpâning ‘Çopân Sevgisi’ pesäsüdän âlingän.”(YOS);
“Bazilärining qolidä düşmändän âlingän uzun näyzälär.”(SU)

bilän: Men u şähärlük qız **bilän âlingmäymän.**(YOS); “Bu quvürlär maxsius buyürtmä **bilän âlingän**, dedi Topâri.”(L)

âq- (1451): -KA, -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Akmak. 2. Bir yöne doğru hareket etmek. 3. İlerlemek, geçip gitmek.

-dä, -KA: “Bozsuvgä aylänädi, keyin Çolpânâtäni yâqaläb, bäländ-bäländ tepälärü teräk boyi carlär âräläb, Tuvägü Kättäbâğni yarim âräldek oräb ötädi vä künbätärdä İzzä säyi bilän qoşilib, aççı qırläri tāmāngä âqıb ketädi.”(CD)

-dä, -dän: “Sudyä İvän İvānoviçni bir tāmāngä qaräb sürgän hämān, bu yâqdän ğiläy İvän İvānoviç häm bütün küçini yığıb turib İvän Nikiforoviçni oşä tāmāngä qaräb sürdi, bu vaqtdä İvän Nikiforoviçdän âqqan ter tärnävdän âqqan yāmğürgä oxşardı.”(KK); “Erkin xumning äğzini mahkämäläb, üstigä tupraq tårtib song itning yâğaç üyini surib qoygānidü tün yarmidän âqqan edi.”(SO)

-dän, -däy: “Eşān bābā xudāyimning sevgän quli, nāzü nemät tört tarāfdän suvdäy âqıb turädi.”(CD); “Bu bazmi cāmşidlär, tabiiy, quling orgülsin beş yuldüzliklärdän xāli ötmäs, dāryādäy âqqan āliy nāv şarāblär esä kişining xayālidän hämmä ğam-ğüssāni kōtārib, könglini suv içgāndäy qılardı.”(D)

-KA: “Keyin bir yāmān sel kelgānini esläymän, bir parçä yâğaçgä tirmäşib, botänä sel içidä, sāvıuqdän dağ-dağ titrāb, lahzä sayin suv yutib, nedir quyi tarāflärgä âqıb ketgānimni esläymän.”(L); “Undän taşqari, bu yergä mahalliy xalq hämmä suv āks dāryāsīgü âqıb ketmäsliğı üçün toğān qurgān edi.”(SU)

-dä: “İkkimiz oşändä âqıb bārümiz.”(YOS)

-dän: “Ulärdä insāniyät köksidä uruş äçgän yarälärdän âqayātgän qānni körsätis häm bār, ulärdä uruşgä qarşi aytilgän fāceāli nidālär, azāmät yüräkning hayqırıqläri häm bār.”(TA); “Közigä köringän suv anhārdän âqıb kelgän emäs, bälki xayālidän tāsib çıqqan edi.”(SO)

ās- (1793): -ni, -KA, -dän, -dä

Anlamı: 1. Asmak, idam etmek. 2. Sağlam bir şekilde bağlamak veya çivilemek. 3. Silah kuşanmak. 4. Yerleştirmek, koymak.

-ni, -KA: “Özini qabristān çınārigä āsib qoygāni esingdāmi, bāyvāççä?”(D);

-KA, -dän: “Lekin narigi betdägi cargä äyâğıdän **âsib** taşlâb qoyılğän.”(CD)

-ni: “Allaqaylârdän âv miltıqlâri tâpib, onâvini yarâqlântirdi, üstbaşlârini tekislâdi, özi hâm eng yaxşı zâr çâpânini kiyib, tillâ kâmarini bağlâb, uzun qılıçını **âsib**, samân yorğani minib yolğâ çıqdi.”(KK); “Haligi qızçâğâ rahming kelsin, u beçârâ özini **âsib qoyışı** hâm mümkün.”(L); “Özini **âsib qoymâsin**, deb âlişâdi.”(SO)

-KA: “Âtaqozi şundây dedi-dâ, âlmâğâ **âsib** qoyğän kostyümini yulib âlib, dârvâzâ tâmân yönâldi.”(D); “Hâzir nuqul boyingâ kiçkinâ radio **âsib yurişâdi**.”(L)

-dâ: “Toğri kelğän yerdâ **âsib**, âtib ketâvürâdigän!”(CD)

-dän: “Bir tirik âdâmni, aytâylik Sergey Gâlâvinni, âlib bârib kâfângâ orâydilâr-dâ, tâ câni çıqqunçâ boynidän **âsib qoyâdirlâr**.”(KK)

âş- (2245): -KA, -dâ, -dän, bilân

Anlamı: 1. Miktar veya hacim yönünden gelişmek. 2. Fiyat artırmak. 3. Belirli bir seviyeye gelmek tekâmül etmek. 4. Üzerinden bir hayli zaman geçmek. 5. Bir sahada çok iyi olmak. 6. Elden ele dolaşmak. 7. Bir sonraki aşamaya geçmek.

-dän, -KA: “Uzigâ bundây çuqur savâlni bergândän song İvân İvânoviç fikrgâ ğarq boldi, bu âradâ uning közi yângi nârsâlâr axtârib İvân Nikiforoviçning devâlidän nariyâqqa **âşib** otdi vâ ixtiyârsiz, bir qızıq tâmâşâni säyr etâ başlâdi...“(KK)

-KA, bilân: “Ey, men sizgâ qandây yollâr **bilân**, devâl **âşib yürüb**, sâz bir nemis ayâlining yâniğâ tüşğânimni arz qilâyin.”(KK)

-dâ, bilân: “Bir mahal tüşimdâ kârvân **bilân dâvân âşib**, künçiqar mâmlâkâtigâ ayâtğän.”(CD)

-KA: “Bâлки vaqti-sââti kelib bu hâm âmâlgâ **âşür**.”(TA); “Kündânküp xâtinimgâ mehrim **âşib** bârdi, uning mengâ öz tili, ânâmgâ bâşqa bir tili bâr, cüdâ râvişli, mehribân edi.”(UP)

-dâ: “Kütilmâğândü mârtebâsi **âşib** ketğän.”(SU); “Ulâr ârâsini âç pancäkentliklâr canübgâ bâşqın qilib bergândü **âşib otilâdigün** tâğ âcrâtib turârdi.”(SU); “Mengâ uning puli nimâ kerâk, şundâq hâm özimdâ **âşib-tâşib yâtgün bolsâ**.”(SU)

-dän: “Siz hâzir ayrim bir şe'r haqıdâ gâpirdingiz, bu şe'rning yâzilğâniğâ ançâ bolğän, bâlkim ottiz yıldän **âşğândir** vâ uning bir kün kelib qoşıqqa aylânişini, tabiiyki, men xayâlimğâ keltirmâğânmân.”(TA); “Gâp şundâki, türfâ qıyınçılık vâ

dāvānlärdän äşgün ädäbiyätimizning bu väkilläri bir ävâzdän şundäy degänlär:”(TA); “Yäşi ältmişlärdän äşgün ğâyät haräkätçän bu ädämning mävkei ançä bäländ hisäblänädi.”(TA)

âşir- (121): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Çoğaltmak, artırmak. 2. Götürmek, taşıtmak. 3. Sattırmak.

-ni, -KA: “Men nâilâc äyâğımni devârning bu yağığü âşirdim.”(CD)

-ni, -dän: “Äğirliğimni bir äyâqqa sâlgänçä, yâğız uzängidä dast kötärildim u, egärni qoyib yubärmäy, bu äyâğımni ât üstidän âşirdim.”(CD); “Men çap äyâğımni ayil âräsüdän çıqardimü âldimdän âşirib ötkäzmâççi edim, eplây älmädim.”(CD)

bilän, -dän: “Song bir haräkät bilän äyâğini ätning üstidän âşirib, egärgä minib âldi.”(CD)

-ni: “Bu hâl ânäning ıztırâbini beşbättär âşirärdi.”(KK); “Çünki miyâsi acib bir quvvät bilän haräkätgä kelgän vä zâlim tergâvçi bârgän sari zabtini âşirib tergärdi.”(CD); “Lekin, Saidqul, pädärlänättilär xuşâmädni räsä âşirib yubârgän ekän.”(L); “Yâş yazuvçılar kengäşidä yaşlärgä qoyilgän äsâsiy talâb şuki, ğâyäviy yetükklik vä badiiy barkämâllikkä erişiş üçün mahârätni hâr tarâflämä âşirib bârişimiz keräk.”(KK)

-KA: “Cüdä bâtib ketsä, salänğlätib qoyämän yâ narigi tãmängü âşirib älämän.”(CD)

atä- (522): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Adlandırmaq, isim vermek. 2. Atamak, tayin etmek. 3. Adak adamak, vaad etmek.

-dä, -ni, bilän: “Biz bundäy hällärdä nârsälärni öz nâmi bilän atâb, külfät üçün tarıxdän burün mäşüm kimsälärni dadil ayblâşimiz zarür.”(TA)

-ni, bilän: “Temür oşâ yerni zabt etgänidä arıq qazişğâ farmân bergän vä uni özi mansüb türkiy uruğ nâmi bilän atägän.”(TA)

-dä, -KA: “Ündäy bolsä, içki Rusiyädägi sanâät şähärläridän biridü şu kalöşğâ atâb kättä bir zavud açış masälâsini kötäringiz.”(KK)

-ni: “Deylik, men bugün Gaçdi, Tagâr yâki Tâlstayni oqıyâpmän, ulärning täsiridä bolämän vä albättä şu yazuvçılärni büyük şaxslär deb atäymän.”(TA);

“İkkinçisi, marksistik ilmiy dünyâ qarâş bolib, u heç bir oylâb otirmâsdân diniy tafâkkür ilmini afyün deb **atüdi**.”(TA)

-KA: “U kişining köp icâdkârlârimiz bilân hâmfikr, hâmnâfâsliğı vâ şâirâ Zülfiyâgü **atüb** şe’r yâzgânliğı ädâbiy cämâätçilikkä yaxşı malüm.”(TA); “Şu orindâ aytış kerâkki, nihâyätdâ bâlâcân insân Ğafür Ğulâm kiçkintâylârgü **atüb** talây ibrâtlî şer’lâr yâzib qâldirdi.”(TA); “Toxtâşning vistâvkâgü **atüb** tayyârlâytürğân muyümini öz qoli bilân poçtâgâ tâpşirişgâ vâdâ qildi.”(KK)

ayblâ- (92): **-ni/-i, -KA, -dâ, bilân**

Anlamı: Ayıplamak, suçlamak, suçunu yüzüne vurmak.

-i, -dâ, -KA: “Biz seni nâyib törâning xâtini toğrisidâ çinâkâmigü **ayblâmâqçimiz!**”(KK)

-ni/-i, -dâ: “Keyin, Yaxşibâyevdek âdâmnî şâgirdlâri yâzgân maqâlâgâ qol qoyışdâ **ayblâb** otiriş hâm nâcâizdây tuyülârdi.”(L) “Vaqtidâ meni sofizmdâ **ayblâgünlârnîng** özi bugün sofilik qilib yurişibdi...”(TA)

bilân, -ni: “Xâtinlâr hâm vağır-vuğur **bilân** bir-birlârnîni **ayblâb** ketişi.”(CD)

-ni: “Nimâ,gâ hâmmâni barâbâr **ayblâysiz?**”(KK); “Sâbâbi uruş, buning üçün birâvni **ayblâb** bolmäydi.”(D); “Men sizni **ayblâyâtgânim** yoq...”(D); “Tâşqaridâgilâr gâpirdi! dedilâr, tâşqaridâgilâr içkâridâgilârnîni **ayblâdilâr...**”(KK)

-dâ: “Mirzâçölni özlâştiriş mümkin deb hisâblâgân suv xocâliğı bâşqarmâsi bâgâliğı Nârmürâd Şâmürâdov esâ ilmiy nâdânlik vâ hattâ dūşmânlikdâ **ayblânârdi**.”(D)

bilân: “Ayblâniüvçi qassâb Ulmâsbây Abduqâdir oğli qışlâqdân nân âlib kelgân bir qızning nâmüsini buziş **bilân ayblânâdi**.”(KK)

bâsil- (200): **-KA, -dâ, -dân, bilân**

Anlamı: 1. Üzerine basılmak. 2. Neştedilmek, yayımlanmak.

-dâ, bilân: “Yolâkdâ, eşiğim yânidâ ehtiyât **bilân bâsilgân** qadâmlâr eşiğilâ bâşlâdi.”(KK); “İstâklârim birinçi mârta ‘Qızil Özbekistân’ gazetâsining 1964 yıl 31 dekâbr sânidâ ‘yângi yıl istâklâri’ nâmi **bilân bâsilib** çıqqan.”(TA)

-KA: “Üstigü çim **bâsilgân ekân**, çetlâri birlâşib ketibdi.”(L); “Yaxşibâyev igni suqılğân câyigü **bâsilgân** paxtâni barmâğı bilân tutib, yâniğâ ögirildi.”(L); “Albâttâ tanışâdi, tanib sâlâm berişâdi, sâlâmlâri tâskin, tâskin ne, köngil yarâsiğü

bâsilgün mälhämki, bir bağ şivitni on tiyin arzânigä bergän muxlislärigä Muhsinä xânim yigirmä tiyin qummätrâq haq tolâşgä häm tayyâr.”(L)

-dä: “İlk märtä ‘Änâcân’ toplämüdä bâsilgün.”(TA); “‘Ehtiyâc Farzändi’ toplämüdä bâsilgün.”(TA); “Birinci märtä 1978 yıldä ‘Yüzmä-yüz’ toplämüdä bâsilgün.”(TA)

-dän: “Bir äzdän song kâmpir küyikişdän bâsilib, äddiy âvâz bilän sorädi.”(KK)

bilän: “Ülkän dârgâh ‘sabâq päri’ sârlävhasi bilän bâsilgün.”(TA)

bur- (1383): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Çevirmek, döndürmek. **2.** Bir tarafa yönelmek.

-ni, -KA: “Şu câygä kelgändä İvân Nikiforoviç başını bu yâqqa burib, gâpgä astâydil qulâq sâlâ başlädi.”(KK); “Ulärning köçiri qaşidän uçib kelâyâtqân ätlärni kördi-yü, ätlärni dârrâv bir tãmânğa burib yubârmâqçı boldi, lekin birdänigä, qaltis burib yubârgân ekän, mapâli çänä gürsillâb âlib çuqırlıkkä ağanädi.”(KK); “Tizginni dâim çapgü burib turädi...”(KK)

-ni, -dän: “Arävâkâşlâr arävälärini uning yânidän sekinginä burib ötür edilär.”(KK)

bilän, -ni: “Qız bu sözdän keyin cüdä çuqur cirkâniş bilän yüzini burdi vä titrâgän läbläri aräsidadän mänä şu ikki âğız sözni zorğa çiqarâ äldi.”(KK)

-ni: “Bâlkim, uşä payt yolimni burib yubârgänimdä hâzir dâtsentgä oxşâgän birâr dâmlä bolib yurärmidim.”(TA); “Tâyir zakün başını burib, külib qoydi.”(CD)

-KA: “Sen häzilgä burmä, Çamän, dedi.”(CD); “Oşä tarâfgä burdim.”(L)

buril- (175): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Çevrilmek. **2.** Bir tarafa dönülmek, yönelmek. **3.** Küsülmek.

-dän, -dä: “Hâr burçâkdän hâr minütdä bir tännâz burilädi vä suzgün közläri bilän yegündäy bolib âdâmgä qarâydi!”(KK)

-dän, bilän: “Akrâm tâğamgilärning eşigidän burilgän bağ-köçä bilän ...”(CD)

-KA: “Ulâr tänlänädi, sarälänädi vä âxır-âqıbat toğri özängä burilädi.”(TA); “Men häm arqamgü burilib, undän burünrâq taşqarigä çiqdim vä ayvânçä äldidä toxtädim.”(KK); “Mening häm quvligim tutdi, lippämni uşläb,

sâylikkâ burildim.”(CD); “*Âlmâzârdân ötgândä polizgâ mâl qoyvârilgânini körib, oşâ yâqqa burildik.*”(CD)

bilän: “*Âbidov şaxt bilän burilib, bâyägidäy ğızillâb ketdi, narirâqqa bârib nimägädür qâqilib, dâraxt şâxlärini uşlâb qâldi-dä, qârângidä ğâyib boldi.*”(D)

buyur- (230): -ni, -KA, -dän, -dä

Anlamı: 1. Buyurmak, emretmek. 2. Sipariş vermek, ısmarlamak. 3. Emanet etmek. 4. Önermek, tavsiye etmek. 5. Birini bir görev için göndermek.

-dä, -ni: “*Uluğbek Mirzâ oşâ kişini tâpib âlib, xılvâtdä öz huzürigâ kiritişlärini buyuribdi.*”(KŞD)

-dä, -dän: “*Maxsümâv sim tor ârtilgân maşinâ bilän kelgânidü mevâli dâraxtlärning köçätidän buyurdım.*”(L)

-ni: “*U kişi sağlığımni suriştirdilär-dä dârhâl bir mäsül xâdimni çakirib, meni birinçi dâvâlâniş mäskänigâ azâ qılışni buyurdilär.*”(TA); “*Âtaqozi şâfyârgâ ârqadägi maşinälär yetib kelgünçâ toxtâb turışini buyurdi-dä, hämmäsini ergâştirib, Haydärnikigâ burildi.*”(D)

-KA: “*Nahâtki tuqqan ânämizning âq süti bizgâ buyurmäydiğän bolsä?*”(TA); “*Garâniş dârhâl bu harâkätini sezdi vä eşikni qattıqrâq yâpmâqqa buyurdi.*”(KK); “*Xızmatçı ayâllärgâ buyurämân sarbâzingizni kâsâv bilän haydâb sâlâdilär.*”(KK)

-dän: “*Îlâhim, hiir qızlârdän buyursin, dedi allâkim kättâ yângâq tagidän.*”(CD)

çal- (422): -ni, -dä, bilän, -däy

Anlamı: 1. Müzik aletiyle bir parça seslendirmek. 2. Çelme takmak. 3. Bir şeyi sarmak, bağlamak. 4. Kaplamak, sarmak. 5. Tıraş etmek, bıçakla kesmek. 6. Bir birine karıştırmak. 7. Üstünkörü yapmak.

bilän, -ni, -däy: “*Barmâqläri bilän xântaxtä üstidägi patnisni çildirmädäy çalib, tişlâri ârâsidän sekin huştâk çalâ bâşlädi.*”(SU)

-ni, -dä: “*Özining mäşhur qoşığını huştâkdä çalib nimänidir kütâr, intizârlık bilän kütârdi.*”(SU)

-ni: “*Şu çâq bir burçâkdä köçâ pâylâb yâtgân Mamât qârâvül yığlağândäy qilib huştâgini çalib âldi-dä:*”(KK); *Râis qonğırâğını çaldi.*”(UP); “*Yâvlâr allaqaçân nâğârälärini çalib, ğalâbâ qoşığını bâşlâb yubârgân edilär...*”(SU)

-dä: “*Bek oynägändä siz çalib beräsiz.*” (YOS)

eg- (1050): -ni, -KA, -dä, -däy

Anlamı: 1. Eǵmek, bükmek. 2. Baskı altına almak.

-dä, -ni, -KA: “*U ayâq üçidä yürüb ayvângä çıqdi, yâtâqxânädä, şundâq deräzaning yänidä, xâtini Âliyä başını bir tãmângü egib, pastki labini tişläb kıyım dazmällärdi.*” (D)

-ni, -däy: “*‘Nimäni biläsän’ dedi Âtaqözi başını buqadäy egib.*” (D)

-ni: “*Ehtimäl, qızni egib âlälmägän yigitning ğalıb ğurürü körsätäyâtğan şunçäki oyindir!*” (D); “*Nazärni, buldürüqning qaqrägän zaminidä imkân tâpib ösgän yâv-vâyi butäni egib âliş, şäklgä sâlib xänäkiläştiriş üçün Muhsinäning işqıy täşäbbüskârlığı-yü nâmdâr artistlik ârzüläri kâmlük qulärdi.*” (L)

hürk- (28): -KA, -dä, -dün, -dek

Anlamı: Ürmek, korkmak.

-dä, -dün: “*Çâpıqçı qızlar üç-tört qadâm naridü âtning haybätidän hürkib turışıbdı.*” (CD)

-KA: “*Âtim nimägü bunçä hürkyäpti devdim.*” (CD)

-dün: “*Axır, koç ârtib keläyâtğanımızdä manä şu köprikdä sâdir bolğan vâqeanisây suvini täşirgüdek bolib çömiläyâtğan qızlar üstidän çıqıb qâlgänimizni, ulär bizdän hürkib, qayâqqa qaçârlarigini bilmäy, özlärini hâr yân ürgänlärini unütib bolädimi ?*” (CD); “*Anävi tazim qılğanlar hâm aslidä mendän hürküdi, bäläm.*” (L)

-dek: “*U birâv körüb qâlmâsin deyäyâtğändek hürkib, nâkni şarttä âldi-yü ‘Rahmät’! deyä qadämını tezlätädi.*” (CD)

iç- (1172): -ni, -dä, -dün, bilän

Anlamı: 1. İçmek. 2. Alkol almak.

-ni, bilän: “*Bir şişä arâqni cindek kabâb bilän içib âldi.*” (KK)

-ni: “*Lekin, Tâşkent suvini içgän bir quş kâbi hâmişä şu câyädä mühayyâmän.*” (TA); “*Kel, bäläm, mänä buni içib âl.*” (UP); “*Suvni içing.*” (SO)

-dä: “*Bir kättä piyälägä çaç qilib toldirgändän keyin bir şimirişdä içib boldi.*” (KK); “*Âşing hâlâl bolsä köçädü iç, degän gâp bâr.*” (D); “*Âşnâ oşändä hâm içmägän, şu bâisdän hâm biz surätdä andäk solğınmız.*” (L)

-dän: “Songrä men içigä xuşboy giyâhlär sâlingän şaftâli arâğüdän içdim.”(KK); “Alämdän içdim.”(UP); “Qanyä gäpir-çi, dedi kâhin âvqatni yeb bolib, üstidän qârämtir, nârdän müsälläsdän içib, qoltığı âstigä bâlišni târtib, ong tāmāngä yenbaşlägänidä.”(SU)

istä- (56): -ni, -dü, -dän, -rü

Anlamı: 1. Arzu etmek, istemek. 2. Aramak, sormak, soruşturmak.

-dän, -ni: “Erkin dalälärning erkin sultâni, sânsiz pädälärning yâlgız çopâni näy çalib tâğlärdän istäsä yârni, bälki yupätğusi yâr degän küylär?”(YOS)

-ni: “İstämäymän körışni...”(SO); “Bu faâliyätni toğri tüşünişingizni istäymän.”(TA); “Bu haqdä sizning fikrläringizni bilişni istärdik.”(TA); “Lekin Saidä qızı âldidä uni İzzä qılışni istämädi.”(SO)

-dü: “Qani, cazâlânişdän qorqmây, hämmäning közi âldidä istägän âdäm bu yergä çıqıb, savâlingä cävâb berse-çi?”(SU)

-dän: “Toqaydän istägän şe’ringizni âlib oqıng, u bugün yâzilgändek.”(TA)

-rü: “Aytädir bir körüb, yolimdän âzib, tâğ vâ tâşlar içrâ istäb yürämen!”(YOS)

işlä- (29): -dü, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Çalışmak. 2. Bir vazifeyi yerine getirmek. 3. Bir maddeyi işlemek. 4. Para kazanmak.

-KAçü, -dü: “U keçäsi allämahalgäçü qolyâzmä üstidä işläb, qattıq çarçägän, şu çarçâq sâbâb keçäsi bilän âgir bâsinqrâb, bemäni tuşlar körüb çıqdi.”(D)

-dü: “Bu âdäm eskidän beri sudlärdä işläb kelib, müttähämlikkâ güvâhnâmä âlgän qadrdän tülkilärdän emäs, negädir çetdän, xâlis kişilär âräsidadän çaqırılğan edi.”(KK); “Buyâqqa kelib, bir-ikki yıl mänä şu qurılışlärdä işlänglä, dedim.”(D)

-dän: “Tez-tez bolib turädigän bu xıl gäplär uning yüzini küldirib, könglini kötärädi, tinnäsdän işläş üçün bilägigä därmän vâ quvvät berädi.”(KK)

bilän: “Şü turqıng bilän işläydiğän bolsäng, mening şorimgä şorvâ tökilgän ekän, hali men çıqmağan tepä, men tuşmägän çuqur qâlmäs ekän.”(UP); “Usturlâb bilän işläş haqidä kitâb singäri asârlär ilmdä yangi kâşfiyât bolib, âlimgä cähâşumül şuhrät keltirdi.”(KŞD)

keçir- (287): -ni/-i, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Bir olayı yaşamak, yaşamış olmak. 2. Bağışlamak, affetmek.

-dä, -ni, -dän: “Häydär şu keçä-yü kündüzdä änä şundäy näşäli dämlärni başidän keçirmäqdä edi.”(D)

-dä, -ni: “Özingiz oyläng, dünyädä köp närsälärni keçiriş mümkün.”(TA);

-ni, -dän: “Özingiz yaxşı biläsiniz, hâzir söz sanätimiz häm müäyyän ötiş dövrini başidän keçirmäkdä.”(TA)

-ni/-i: “Älläh rahmätigä älgän bolsin vä sähvü hatälärimni keçirib, äsärni cümlä möminlärgä manzür qılsin.”(CD); “Şäirlärimiz meni keçirsinlär.”(TA)

-dä: “Men häm işlärdim, icäd qılärdim, şungä yaräşä fürsätim ketärdi, ägär vaqtidä könglingizni älälmägän bolsäm, undä keçiring, köngilgä tütün qilib ketmäng, dädäsi!..”(L); “Opib bolgändän song Miryâqubning yänidän unça uzâqlaşmäsdän uning qâp-qârä vä besärâncâm közlärigä tikilib turgän xâtin, ğälübä, uning şu tâpdä keçiräyâtgän tälväsäläridän xabärdâr emäsdi.”(YOS)

-dän: “U qorgän qıyinçiliklär, başidän keçirgün azâb-uqubätläarning özi kättä bir äsär bolışı mümkün.”(TA); “Ammâ, biz başdän keçirgün keçägä zamändä ğaläti-ğaläti nazäriyälär, ğâyälär bolär edi.”(TA)

bilän: “Men şu orindä zükkâ tärcimän ädibämiz Kibriyâ Qahhârâvâning üstâz bilän keçirgün mazmündâr umr yolläridä ğâyät fidäyi bolgänligini eslätib otmäqçimän.”(TA)

köç- (1065): -KA, -dän, -däy, -KAçä

Anlamı: 1. Göçmek, yer deġiştirmek, bir yere gitmek. 2. Sınıf geçmek. 3. Bir cismin, bir parçası kopmak. 4. Konu deġiştirmek. 5. Bir olay geçmek.

-KAçä, -dän: “Şungäçä Kättäbâğdän köçib ketmäsä, millät xâini sıfätidä ätüvgä berilädi.”(CD)

-KA: “Zerikkän bolsängiz, ertägä başqa nämergü köçirämän.”(KK); “Öz qışlâġını taşläb bu yergü köçdi.”(KK); “Keyin rästigü köçib qoyaqağldim.”(CD)

-dän: “Biz bu yeqlärdän köçib ketgänmiz.”(CD); “Pâdşâ cäsârätidän hayäcängä tüşgän askärlär uning ärtidän tâğdän köçgän şağal köçkisidäy özlärini däryägä urdilär.”(SU)

-däy: “Saynâbi dämläning işkâmlärini başgän çuğurçuqlär tartäräkdän çöçib, gürrä pärvâz etib, bulütdäy köçib bärüb, şu ketgänçä Kättäbâğning üstidä pästläydilär.”(CD)

köçir- (130): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Göç ettirmek. 2. Metni başka bir sayfaya geçirmek. 3. Kötülük ve hastalıkları kovmak, def etmek.

-ni, -KA, bilän: “Änä oşä özimizdän çıqqan qärä xabirä baş bolib, bâyägi mavzelärdägi hämmä xänädänlärni yängi cäylärgä rästäkäm qurbaqaabädlärgä sadâqat bilän köçirib berdi.”(CD)

-ni, -KA: “Sultânxâning unçä köp bolmägän rözgâr vä kiyim-keçäklärini beväsitä taşqarigä yapışädigän kiçkinäginä, pästginä, taxtä şiftli vä äddiy gänçli bir üyçägü köçirib qoydılar.”(KK); “Hävli dä, deräzäning täkkinäsidä turgän ikcitä xätin kim ekänlikläri nâmälüm tik häldä özärä gäpläşib turib gäpni mingbäşi dädhä vä Zebi toğrisigü köçirdilər.”(KK) “Uni nihäyäsigä yetkädim, deyä älädi, faqat äqqa köçirib, Täşkentgä, näşriyätgä yubariş işi qâldi, xâlâs; Sibir däryäläri muämmälärigä bağliq ikkinçi qolbzmä esä hali çalä.”(D); “Özi şu kişini qavätimizgü köçirib keliş kerägiydi, Nüsrätxocä.”(CD); “Sizni şähärgä köçirib äpketämän.”(D)

-ni, -dän: “Mingbulâqdä tizzädän kelädigän piçänzärlärni äräläb uzâq yurdi, mäcnüntäl vä ciydä bilän orälgän tiniq çäşmälärdän hävüçläb suv içdi, keyin qırgä çıqib, çärvä kompleksi qurilädigän cäylärni közdän köçirdi.”(D)

-ni: “Äpä, men sizlärni köçirib ketmäqçimän, dedilər.”(CD); “Hämmäsini köçirdi.”(SO)

-KA: “Zerikkän bolsängiz, ertägü başqa nämergü köçirämän.”(KK)

-dän: “Şu Äqsärâyning tarif-tavsifini keltiriş üçün Ğarb yä Rossiyä tarixçiläri kitäbläridän köçirmälär keltiriş şartmi özi?”(TA); “Uni kesiş yäki ornidän köçiriş häziläkäm iş emäs.”(TA); “Surät aslidän köçirmü edi.”(L)

-ni, bilän: “Yävüv maşinäsini bolmägän tergävçi mahkämäsining mirzäsini beçärä protokolni cüdä zor diqqat vä hafsälä bilän köçirgün.”(KK); “Qurân vä başqa köp kitäblärni öz qoli bilän köçirgün, ‘zämänä kätiblärining üstädi edi’ deb maktäydi hämdä devänläri äräsidä aräbiy gäzällär deväni xıylä şuhrät täpgänini uqgirädi.”(KŞD)

köçiril- (24): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Göçe zorlanmak, göç ettirilmek. 2. Başka bir kâğıda geçirilmek.

-dä, -KA: “Yigirmä yılning naryâğidü, qamâqxânä bâşqa yergü köçirilgüç, uning orni xarâbâzârgä aylängän edi.”(SO)

-KA: “Közi keçä keçqurün derâzâ rafigü köçirilgün güldângä tüşdi, âq nilüfâr hâmân yaşnâb turârdi.”(L)

-dän: “Dâstâanning hâzirgi qolyâzmälâri şâir qolidägi dâstxatdän köçirilgün nüsxalâr bolışı keräk.”(KŞD); “Râssâmning dâstlâbki miniätyürälâri Sultânâli Maşhadiy tâmânidän köçirilgän.”(KŞD)

bilän: “Qolyâzmä 382 vâraq bolib, ğâyät sıfâtlı qâğâzgä, gözâl nastâlıq xati bilän köçirilgän.”(KŞD)

kökär- (36): -dä, -dän -däy, -KAçä

Anlamı: 1. Göğermek. 2. Bozulmak, küflenmek. 3. Yeşermek. 4. Revaçlanmak, gelişmek, yetişmek.

-dä, -däy: “Lekin özining yüzi hâm şu tâpdü xuddi çoyändäy qârâyib kökârgün vâ zor-zor sarıq tişlâri dir-dir titrâmäkdä edi.”(KK)

-dä: “Dâraxt hâm bir câydü kökâradü!”(L); “Şu tâmçilâr âstidü kökâradü dälâmiz!”(YOS)

-dän: “Kekdän heç kim kökârmägän.”(CD)

-KAçä: “Qiltırıq bir çâl, boyinlâridägi tâmirilârigüçä kökârib körinib qâlgän, câni hâm üzilgüdäy.”(L)

köriş- (414): -ni, -dä, -dän, bilän/ ilä

Anlamı: 1. Görüşmek. 2. Tecrübe etmek, denemek. 3. Halletmek, becermek.

bilän, -dä: “U dâmlä bilän köklâmdä, Tâşkentdü körişgünlâridän beri bu üçinçi uçrâşuvi edi.”(D); “U bilän Âstânädä körişâyâtib, ‘Âpâlâringni hâm çaqurdingmi?’deb sorâdi.”(SO)

-ni: “Änä, râis ukâmiz bilän gâplâşsin, qilâyâtgän işlâri körişsin!...”(L)

-dä: “Yaxşibâyev ayâlning kirtâygän közlârigä tikilib oylâdiki, dârd degâni yâmân nârsä, âdâmni bir zümdä özgârtib qoyâdi, axır, üç yıl âldin mäclisdä körişgän paytimizdä, meni tüzükraq tanimägän qahrâmân xâtin şu Qurbânây emâsmidi?”(L)

-dän: “Kel, bâlâm, qaytâdän körişây.”(CD)

bilän / ilä: “Miryâqub bilän körişdi.”(KK); “İkki kündän keyin şâhibâ xânimning özi bilän körişdim.”(KK); “Müdiri ilä körişdi.”(KK)

min- (99): -ni, -KA, -dä, -däy

Anlamı: 1. Binmek. 2. Bir araca binmek. 3. Araç kullanmak. 4. Üzerine çıkmak.

-däy -ni: “Üyalmäsdän kättä xälängdäy biyäni **minib** yürgäningni qarä, layläk!”(KK)

-ni: “Späntämänä tälmas tulpärini **minib**, tünükün özi ayamäy sahrâ kezär, ädämlär ungä faxr bilän qaräb, baş çay-qaşardı.”(SU)

-KA: “Mädäniyät yorğasiğa **mindü**.”(KK); “Song bir haräkät bilän äyâğını ätning üstidän äşirib, egärgä **minib** äldi.”(CD); “Yoq, u keyin salt ätgä **minib** keldi.”(CD)

-dä: “Biz örgänäyätgän şaxsgä hayrätimizning ifädäsi şfätidä yändäşmäğimiz läzim, yänä bir rivâyätdä aytilişçä, Temür cänggählärdä, mämläkätlärdän mämläkätlärgä säfärlär çağıdü **mingän** cängävär tulpärining nämi ‘Künoğlan’ deb atälär ekän.”(TA); “Qoying, şu yerdä turä tursin, här gal kelgändä **minib** säyr qilämän.”(L)

oltir- (63): -KA, -dä, bilän, -rü

Anlamı: Oturmak.

-dä, -KA: “Qız qarşaklär ästidä sahnäning yuqäri tāmānidä üstigä şe’r terisi postäk yäpilgän supaçägü kelib **oltirdi**.”(KK); “Teväräk-äträfgä karämäsdän togri kelib supaçägü **oltirädirlär**.”(YOS)

bilän, -KA: “Yärkin sekingina ädäb **bilän** yänigü **oltirär**.”(YOS)

-KA: “Çäl yatsinigü **oltirädür**.”(YOS); “Aşni yarimlätgän häm edi, äldigä xätini çitqib qarşisigü **oltirdi**.”(KK)

-dä: “İmkāniyätidän kelib çitqib, uydü **oltirib** häm millät vä cämiyät üçün qädür farzändlär tärbiyäläb berä älsälär, bu uluğ fidâyilik-kü.”(TA); “Çäl bir çekädü **oltirädür**.”(YOS); “Zindändü **oltirgän** kişi, heç bolmägändä, özining zindändä ekäpini bilib turädür...”(YOS)

bilän: “Üygä kirdim, ellikbäşi **bilän** laqilläşib **oltirdim**, songrä quläy fursätini täpib turib Matryänäning yänigä çitqdim.”(KK)

-rü: “Häzirgäçä uni heç kim bilmäs edi, kemä içrü **oltirib**, ilä suvin keçdik biz.”(KŞD)

oqt- (89): -ni, -KA, -dä, -çü

Anlamı: 1. Okutmak. **2.** Tahsile göndermek. **3.** Mecbur etmek.

-ni, -KA: “Qolyāzmāni başqagā oqtāmān.”(L)

-dä, -ni: “Abdisāmāt mingbāşi havlisidä muāllim saqlāb uğıllāri
oqtādi.”(KK)

-ni, -çü: “Qızlārini yāngiçä oqtādi deb eşitāmān.”(KK)

-ni: “Qaytägä bälälārni oqt.”(CD); “Öz hāvlisidä maktāb açib, bälälārni
oqtgān. (KŞD); “Bälälārni oqtdim.”(SO)

-KA: “Kimgä oqtāmān endi?”(CD)

-dä: “Toqay maktāblärdä oqtilä başlandı.”(TA); “Xusüsiy muāllimlärdä
oqtgān.”(KŞD)

öldir- (298): -ni, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Öldürmek.

-ni, bilän: “Hāzirgi vāqeälär bundän 1000 yıllar burüngi dāhşātlārni,
zulmätli ortä asrni esgä sālādi, farq şundāki, ilgäri ādāmlär bir-birini nāyżälär
bilän öldirgān bolsä, endi avtāmātlär bilän qırmāqdä.”(TA)

-ni: “Vännäyçäxānni eri öldirgān...”(KK); “Demäk, eringizni özingiz
öldirdingiz?”(KK)

-dä: “Här yıl qilib yürgän işimiz dälägä çıqsāk çıqıbmiz-dä, hām havā
almāşādi, hām közgä tuşāmiz, birärtä rāykām sekretäri yāki icrāqom rāisi hāmrah
bolādi, içidä öldirgisi bār-ü, sirtidä tábässüm qılādi: bu enağar işdän qoydi,
deb!..”(L)

-dän: “Xudāgä ming kättä şükr, başimizni silāydidgān qol, qārnimizni toqlāb,
āçdän öldirmāydidgān ādāmlär bār ekān.”(CD)

örgüt- (125): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: Öğretmek, alıştırmak, yetiştirmek.

-ni, -KA: “Urüşişni örgüt bizgü!”(SU); “Oşä yerdägi qārāközlārgä
bilgānlārimni örgütib, manāviy ālämini bāyitişgä āzmi-köpmi hissä qoşsām,
deymān.”(TA); “U kişini berişgü örgütiş qıyın!”(KK)

bilän, -ni: “Rüstām tili çıqıbdiki, ungä ānä tili bilän bir qatārdä ānāsi
pemişçä sözlārni örgütādi, nārsälārning nāmını uqtirādi.”(UP)

-ni: “Nimāni örgütādi ulār?”(KK); “Keyinçä bārib xarflārni körsätđi,
qāidälārini örgütđi.”(UP); “Kimni qandāy sināşni örgütmāq āciz bandälārning

yumüşsi emäs.”(SO); “Nimäni örgütüdi ulär?”(YOS); “Qoşnisi Abulhasän Arüztägä türli bilimläрни örgütişgü yardım berädigän.”(KŞD)

-KA: “Lekin ciyängü örgütmäsängiz bolärdi.”(CD)

-dü: “Vahälänki, klässik näsrimiz bir tizimdä, tädriciy takämildä örgütilişi zariür.”(KŞD)

bilän: “Urgätgäpdä häm şunçäki emäs, astâydil maşğulät ötkäzädi, malüm progrämmä bilän örgütädi.”(UP)

qävüş- (52): **-KA, -dü, bilän, -çä**

Anlamı: 1. Kavuşmak. 2. Yaklaşmak, birleşmek. 3. İttifak etmek. 4. Bir birine uygun olmak, denk düşmek.

-dü, -KA: “Bu ävâzlär äräsidä bäläläriğä qävüşgän sıgırlärning ağır moläşläri bilän änäläriני sä-ğingän buzâqlärning erkä moläşläri mungli vä yâqımlı eşitilärdi.”(KK)

-KA, -çä: “Açığmi aytgändä, insân sıfätidä şaklläniş bilän şair sıfätidä şaklläniş cärâyâni bir-biriğä unçä qävüşmäydiğän türli dәрäcälärni öz içiğä älädi.”(TA); “Şükürov Äliyaxanning düğär küyigä unçä qävüşmägän uyaçän haräkätlärini zimdän kuzätärkän, esigä negädir läp etib tunäv küngi qız tuşdi.”(D)

-KA: “Undän nari bu xätin haligi pulning küçi bilän Germäniyägä (düşmän mamläkätigä!) qaçädi vä undä) дәvlät akäsigä qävüşädi.”(KK); “Sevgänigä qävüşgän yâş maxluqning sevinç qoşığı!”(KK);

bilän: “Ämân qaytsäng, istägäning bilän qävüşärsän.”(D); “Frontçi yigit bilän qävüşib, üç-tört kün yaşägäç...”(UP)

qorq- (1206): **-KA, -dän, -däy, -çä**

Anlamı: Korkmak.

-KA: “Ötgän kün yäd etişgä qorqqan bābāmizni bugün yäd etäyāpmiz.”(TA); “Şāmdän keyin yālgız ketişgä qorqamän.”(KK); “Pästgä egilib qarāşgä qorqdi.”(SO)

-dän: “Äyā men oşā mäliündän qorqamänmi? deb oylädi Sergey ölüm toğrisidä.”(KK); “Xudādän qorqing!”(KK); “Haqiqatning közläridän qorqamen.”(KK); “Ätäsi qızini här qançä yaxşı körsä häm, mingbāşi bilän oçäkişüvdän qorqadi.

-däy: “Şührätpäräst ädäm ätäsining ğaläbälärigä hasäd qilib läblärini tişlägän, sökingän, ungä heç närsä qälmäyätgändäy qorqqan.”(SU)

-çä: Täğliq zarräçä qorqmäy pädşäning başidän-âyâğigäçä nazär sâlib çıqdi, nigâhı Makedonning şaxdâr dübülğasidä toxtädi.”(SU)

quçâqlä- (145): -ni, -dän, bilän, -däy

Anlamı: Kucaklamak.

-ni, -dän: “Furäckäsini qoligä tutädi vä xätinini yelkäsidadän quçâqläb üygä yürädi.”(UP)

-ni, bilän: “Yügürib Zebining yänigä kirdi, hämmägä birdän sâlâm bergäç, Zebigä âsildi; uni häm xuddi Mirzä käbi bütün hırsi bilän quçâqläb, çöp-çöp öpdı; bu bilän ikkälä kättä kündâşgä demâqçi boldiki: (KK)

-däy, -dän: “Bâşqa payt bolgändä Lätâfät, ehtimâl, bu färyâdlgä, goyâ kökkä qarätilgän bu nidägä çidäb turâlmäs, gödâklik çağläridägidäy ânäsining boynidän quçâqläb, qoşilib yığlägän bolärdi.”(D)

-ni: “Urgängän qız içkäri eşikdän hatlär-hatlämäs parâncini ırğıtdı vä özining bälâlik ruhi bilän yügürgäniçä bärrib Zebini quçâqlädi.”(KK); “Siz quruq vâhımäni quçâqläb sevinäsiz, men tirik vä câni bâr âdämni quçâqläb yayräymän.”(KK); “Ätaqozi kollärini qanâtdäk yâzib keldi-dä, Vâhid Mirâbidovni quçâqläb, gir aylântirib yergä qoydi.”(D)

-däy: “Rahmätüllâhni körib, çaqqänlik bilän ornidän turdi-dä, ungä peşvâz çıqıb, uzâq säfärdän qaytgän âdämni qarşilägändäy, quçâqläb äldi.”(SO)

qur- (1741): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Kurmak, yapmak, vücuda getirmek. 2. Yerleştirmek, değiştirmek. 3. Çizmek, teşkil etmek.

-ni, -dä: “U yerdä turmuşini bâşqa asâslärdä qurädi.”(KK)

bilän, -ni: “Özimizning küçimiz bilän yolni qurämän.”(L)

-ni: “Ävväl sahrädä qurä başlägän änä şu şâhâr çämni qurib tügätämän.”(D)

-KA “Yâş şâirlärimiz köpinçä bütün bir şe’rni bittäginä oxşätiş yâ söz oyini asâsigä qurädilär.”(TA)

quril- (188): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Yapılmak, kurulmak.

-dü, -KA: “Tabârâk, tûs hâmdä İsfâhân rasâdxânäläri Mâvârâünnâhrdân bârgân âlimlär iştirâkidä dâvlät mäblağı hisâbigü **qurilgân.**” (KŞD)

-KA: “U bir vaqtlär biz tuğilmäsimizdän ançä burün, yassi tepäning bağrigü **qurilgânçä**, keyin İzzäni tepärâqdän tosib, ungä suv keltirişädi.” (CD)

-dü: “Kälizey âçiq städion şâklidä **qurilgân.**” (TA); “Ayrım binälär bir neçä yıllär dävâmidü **qurilgân.**” (KŞD)

-dän: “Bir musülmân âdämni din yolidän, âtä-bâbälär, burüngilär yolidän çiqariş üçün ğayridinlär tãmânidän **qurilgân** tuzâq emäsmi?” (KK); “Bundän on beş-yigirmä yıl muqaddäm, u räis bolgân paytlärdä. häm qalä âtrâfidägi ukän qışlâq körimsiz, köçäläri qınğır-qıyşiq, üyläri guvälädän **qurilgân** yarım xarâbä cäylär edi.” (D); “Qavâmiddin vä uning şâgirdläri tãmânidän **qurilgân.**” (KŞD)

bilän: “Acâyib Memâriy did **bilän qurilgân** şe ’riyät sarâyidä Lâürecätlärläning surätläri âsıǵlıq turibdi.” (TA)

qutlä- (20): -ni, -dü, -dän, bilän

Anlamı: Kutlamak.

-dü, -ni, bilän, -dän: “Öz navbätidä, âdäbiyât gazetämizning bärçä oquvçilärini müstaqıllık bayrämı **bilän çin dildän qutläymän.**” (TA)

-dän, -ni: “Şu cihatdän, bu cürätni **qutläş** câız, deb bilämän.” (TA)

-ni, -dü: “Ädämlär quyâşning çiqışını şu yosündä **qutläydilär.**” (KK); “İkkäläsi bir-birini köz uçidä **qutlädi.**” (KK)

-ni, bilän: “Sevimli gazetämizning bärçä oquvçilärini yängi yıl **bilän qutläymän**, ezgü tiläklärimni izhâr qilämän.” (TA)

-ni: “Özbek xalqı qahrämân farzändini **qutlämäqdä!**” (D); “Hämmäläri Zunnünni **qutlädilär** vä stol tevârägigä ötirib, uning sağlıgigä qadah kötärdilär.” (KK); “Birâvni **qutläsäng** üyning yängi xocäsi mübâräk, degin, deb nasihat qilärdi.” (SO)

-dän: “Köngildän **qutläymän!**” (YOS)

quvân- (180): -KA, -dü, -dän, -däy

Anlamı: Sevinmek, memnun olmak.

-KA, -dü: “Änä, gard yuqışını ravâ körmägän oğlining şundäy cähännämdän ämân-esân çiqqanıgü içidä **quvânsä** häm köngli alläneçük boldi.” (UP)

-KA: “Xop, mänä, ayâllär häm çıqışdı, dedi Átaqozi yâqımsız gâpdän qutülgänigü quvâñib.”(D)

-dü: “U vaqtdä özi küldi, açıldı, quvâñdi, gerdäyib, âsmândän qaräb qadäm bâsdi...”(KK)

-dän: “Aynıqsä, köpgänä yâş icâdkârlärimizning betämä, fidâyilik vä qanâät bilän icâd qulâyâtgänidän quvânämän.”(KK); “Bahârdän quvâñib, küzdän ğamginläşgän här bir âdäm kättä insâniy qalb egäsidir.”(TA); “Ulärning izlänişläri, yutuqläridän quvânämän.”(TA)

-däy: “Här tâng boz suvdän oynâqlâb çıqadigän oşä oynâqı şabädä-dä, dedilär tâğam yâş bälädäy quvâñib.”(CD); “Maşinä ikki qavâtli körkäm şıypân qarşısida toxtäşi bilän içkâridän egnidä eskirâq picämä, âyâgidä lättä şıppäk, dotsent Ábidäv çıqıb keldi, dâmläni körüb, xuddi eski qadrânini körgändäy, quvâñib ketdi.”(D)

saqlän- (48): -dü, -dän, bilän, -KAçä

Anlamı: Saklanmak, himaye edilmek, korunmak

-dü, -KAçä: “Çâr Rossiyäsida guberniyä (âbläst) târkibidägi mamüriy-hudüdiy bolınmä, 1929 yilgüçä saqlänib, keyin räyân sözi bilän yürütülgän.”(KK)

-dän: “İlâhım, yâmân közdän saqlänsin, bäläm! dedi.”(KK)

-dü: “U kişining ayrim äsârläri qolyâzmäsi mendä saqlänüdi degän fikr mavcüd.”(KŞD); “Kâsâniy muhâcirlär tarıxı, kitâbläri häm-dä Temüriylär dävri sänâti tarıxigä dâir sâçmä maqâläläri dâstxatläri hâzir Ciddädä yaşâyâtgän oğılläri Mahmudxâñning qolidä saqlänmâqdä.”(KŞD); “Bu dâstnâvis Dublindägi Çester Bitti kütübxânäsida saqlänmâqdä.”(KŞD)

bilän: “Álimning tâkidläşiçä Ubäydiyning här üç tildägi şe’rlärini câmlägän devâni 1533 yili Mir Hüsäyn al-Hüsäyniy tāmānidän köçirilgän yagānā nüsxasi Berüniy nāmıdägi Şarqşünâslik institütining zaxiräsida 8931 raqam bilän saqlänmâqdä.”(KŞD)

-KAçä: “Köhnä qasrlär, xalq hunärmändçiligäning bugüngüçä saqlänib qâlgän anänäläri Makedoniyälklärning milliy iftixâri xısâblänädi.”(TA); “Âdâmlär ulärning goştini yeyişär, qançä mâl bahârgüçä saqlänib qâlışi haqıdä aläm bilän oylâşardı.”(SU)

sâl- (1857): -ni, -KA, -dü, bilän

Anlamı: 1. Bırakmak, koymak. 2. Sermek. 3. Karşı tutmak. 4. Kurutmak için asmak. 5. Ödemeye mecbur etmek. 6. Bir duruma, şekle, hâle getirmek, yapmak. 7. Çoğunluğun reyine bırakmak. 8. Bir iş için yollamak, göndermek. 9. Bağlamak, kelepçelemek. 10. Ortaya çıkarmak. 11. Dövmek, savaştirmek. 12. Çizmek, resmetmek. 13. Sallamak. 14. Çıkarmak, soymak.

bilän, -ni, -KA: “Puşkin icâdi büyükligi **bilän** kitâbxânni sarâsimägä **sâlmäydi.**”(TA)

-dä, -ni, -KA: “Mirzârahim izzâning boyidä râstmänä âyâğni suvgü **sâlib**, şalâplätib otirgänidä, Sâli bilän qârä Tâlib piçirläşib turışgän edi.”(CD)

-KA: “Oşâ dâmlä kelib âpketdi, maşinäsigü **sâlib!**”(D;); “Sizni kitâbingizning içigü **sâlib** âbâräydi!..”(L); “Songrä ong çontägigü **sâlib** qoydi.”(KK)

-KA, -ni: “Uni qoying, buni qoying, pâşşâm, manä şu ağır künlärgü sizni **sâlib** qoygän men bolsäm, sizni qutqarib âläturgän häm özüm boläy!”(YOS); “Keyin munçaq közläri pitrâb turgän hürkâk bedänäning qanâtlärini siläb, yâruqqa **sâlib**, maqtändi.”(CD)

-ni: “Âdämlär sizgä murvât emäs, dedi Âşnâ qâvâğni **sâlib**, murvâtdä irädä yoq, âdämlärdä irädä bâr, aqlü idrâk bâr, fahmü farâsät bâr...”(L); “Ungä kişilär öz nâmini yâzib, kimdir xancâr sançib turgän yüräkining rasmini **sâlib** ketgän.”(UP)

saqlä- (318): -ni, -dä, bilän, -däy

Anlamı: 1. Saklamak. 2. Himaye etmek, korumak. 3. Alıkoymak, mâni olmak. 4. Riayet etmek, uymak. 5. Bakmak, beslemek.

-dä, -ni: “Dünyâ taraqqiyâtidän üzilmağan hâldä xalqning milliy qıyâfäsini **saqläb** qâliş imkâniyätü bârmi?”(TA)

-ni, bilän: “Cümlädän, Avestâ'ning törtän bir qısmining eng nâdir nüsxäsini häm özläri **bilän saqläydilär.**”(KŞD)

-ni, -däy: “Xocäyin häm uni köz qâräsüdäy **saqläydi.**...”(YOS)

-ni: “Bâlälärni **saqläng.**”(UP); “Negä şunaqa âdämlärni **saqläşmäydi-ä**, dädä?”(UP)

sâtil- (22): -KA, -dä, -dän, bilän

1. Satılmak. 2. İhanet edilmek.

-dän, -KA: “Âtä-ânäläri tāmānidün qari çällärgü **sâtilgän** qızlar âzmidü?”(KK)

-dü, -KA: “Köçädü aqçägü sâtilgän.”(YOS)

-dü: “Krepâsnöy atâlgän u qışlâqılär mâl qatâridä sâtilä berärdi.”(KK); “Bu yerdän yağlıq süt-qatıqlär, qaymâqlär-ü şirin-şâkär mevälär kögärä âlipib, song şähär bâzârläridä sâtilärdi.”(CD)

bilän: “Savdâgärlär bilän lıq tolä qul bâzâridä sâtilädigän kanizäk heç bir tädbir bilän sâtilişdän özini qutqarâlmäydi.”(KK)

sävür- (24): -ni, -KA, -dän, -düy

Anlamı: 1. Rüzgara savurmak sûretiyle temizlemek, savurmak, dağıtmak. 2. İsrâf etmek.

-düy, -ni, -KA: “Ahmädälining kättä oğlidüy bütük rozğârini içkilikkä sävürsä nimä qılârding?”(TA)

-ni, -KA: “U kişi İvân Nikiforoviçgä şundäy bir qarädi, şundäy bir qarädiki, ägärdä u qaräşgä hâkimiyät quvväti berilgän bolsä, bir nafäsdä İvân nikiforoviçning külini kökkä sävürärdi!”(KK)

-ni, -dän: “Çilimni cüdä uzâq târtib çekkändän keyin, sargımtıl tutünini äğzidän sävürüb turib, otirgänlärgä xıtab qıldı.”(KK)

-ni: “Dävrlär şamâli köp nârsälärni sävürdi, umrlär keçdi, avlâdlär almâşindi.”(TA)

sev- (648): -ni, -dü, -dän, -çü

Anlamı: Sevmek.

-dü, -ni: “Hattâ ançä keyin, âlim bolib şähärgä köçib ketgändän keyin häm ârä-sirä qışlâqqa kelgän paytläridä, tepägä çıqıb, tñhâ otirişni sevärdi.”(D)

-ni, -dän: “U kişini yüräkdän sevärdi.”(TA)

-ni, -çü: “Här birimiz yurtni özimizçü sevдик, özimizçü xızmat qıldik.”(SO)

-ni: “Büyük şaxslärdän kimläрни seväsiz?”(TA); “Şuning üçün xalq ruhi uni sevdi.”(KK)

-dü: “Bâyväççäning eng songgi yaxşiligi, on âltinçi yili yâzdä, Nârmurâdni Tâşkentdän çaqırtirib âlib, közi tirik çâğdü sevgän qızı Gülsärägä üyläntirib qoydi.”(D)

sök-²⁶ (177): **-ni, -dü, -dün, -KAçü**

Anlamı: 1. Sövmek, küfretmek, hakaret etmek.

-KAçü, -ni: “Nimä, üçün men şu vâqtgüçü cädidlärni sökib kelgänmän?” (KK)

-dü, -dün: “Tirikligimdä roşnâlik körmädi ulär, endi, ölgänimdä ârtimdün sökib yurişmäsin!..” (L)

-ni: “Ayrım yâzüvçilärimiz icâbiy qahrämânniñ käyfiyätigä qoşilib, sâlbiy qahrämânni sökib ketädi.” (TA); “Âşnâni sökdi.” (L); “Ahmâq, deb özini sökdi Späntämänä.” (SU)

-dün: “Bu paytdä Navtäkä hâkimi sâpâl cädvällärini uyib taşläb, öz xaräcätlärinä hisâbläb vä Bessni ârqa vârdän sökär edi.” (SU)

süril- (40): **-KA, -dü, -dün, bilän**

Anlamı: 1. Sürülmek. **2.** Bir tarafa çekilmek.

-dü, -KA: “Eşikläri ikki yângä şavqinsiz açilgän paytdü kâsäl körgäli kelâyâtgän üç-tört kişi çetrâqqa sürilib yol berişdi.” (L)

-KA: “Yetimni yığlätmäng, Xudâ xayringizni bersin marâ buvi, kâsätkini eritgän hisâbläb, seki yaqınigü sürildi, barmâğüdän tillä üzükki çiqarib âldigä qoydi.” (UP); “Yarım qadâm yângä sürilsä, murdä üstigä âyâq qoysä yetädi.” (SO); “Angliyâ agentı, degän taxminlär âldingü sürilgän edi.” (KK)

-dün: “Özläri esä, dasturxândän sürilib, devârgä suyängänçä, tumtäyib âldilär.” (CD)

bilän: “Bungä sari qârä ğani keti bilän sürilib, qolini siltälädi.” (CD); “Keyin keti bilän sürilib, tâmidän âyâğını âsiltirib âldi.” (CD)

taniştir- (41): **-ni/-i, -KA, -dü, bilän**

Anlamı: Tanıştırmak.

-KA, -i, bilän: “Ertägü seni bir kişi bilän taniştirümän.” (UP)

-ni, -KA: “U ertangi mârâsim vä bu mârâsimning mugäsäddisi bolmiş professor Mirâbidâz üçün üstüstigä qadah kötârgândän keyinginä xiyâl çehrâsi açıldı, song Qâdircânni Vâhid Mirâbidovgü taniştirib, bolâcâk qoştüy üçün hâm

²⁶ Özbek Türkçesinde iki **sök-** fiili vardır. Burada yer alan fiil yukarda anlamlanırıldığı gibi **sök-II'** dir.

adyâr aytdi.”(D); “Tâşkentgä qaytäylik, sizni bir Aşnâgä **taniştirämän.**”(L); “Vityä sizni mengä **taniştirdi.**”(UP)

-dä, -ni: “Sersâqâl yigit recissyâr ekän, başlıq sıfätidä hämkäsblärini **taniştirdi.**”(L)

-ni/-i, bilän: “Nazâr coräm meni sen **bilän taniştirgän,** endi men häm uni boläcäk raftıqasigä **taniştirämän.**”(L); “Bu gazetä mahalliy ämäldâr şaxslärni bolis mämürlärini, âqsâqâl, qâzi, mingbâşi vä hâkâzälärni ülkäni idârä qılış usülläri **bilän taniştirib** barişgä mölcällängän edi.”(KK); “Hikâyäning narigi tāmānigä ötmäsdän burün oquvçini bu acib ädäm **bilän bir äz taniştirib ötmâq** lâzim.”(KK)

-ni: “Ulärni men özim **taniştirgänmän.**”(L)

bilän: “İstäsängiz, tumän ösimlikni muhâfäzä qılış boliminiñ xâdimläri **bilän taniştirib qoyämän.**”(D)

taşi- (69): -ni, -KA, -dä, -dän

Anlamı: Taşımak.

-ni, -KA: “Körpä-töşäkni hävligü **taşib** yätgän Zebi bu hasrätläрни tinglärkän, şorlik ânäning tâğdäy bardâşigä qâyil bolärdi.”(KK); “Nämüştädän birâz keyin qoylär kelgän bolsä, tuşgä yetmäsdän qassâb tayyâr boldi vä Râzzâq soft etäğini beligä qıstirib, yenglärini şimärib taşqarigü câmlärni, savätläрни taşımâqqa başlädi.”(KK);

-dän, -dä: “İçimlik suvini älti-yetti çağırım naridän közälärdä **taşib** keltirär edik.”(TA)

-ni: “Şundän keyin üylärni tintib, kiyim-bâş, pâyäbzäl, idiş-tävâqlärni älib, gilämlärni yeudrâb çıqışädi, guruç, buğdây, arpä, tariq, müsälläs vä yağ sâlingän kättä-kättä xumlärni **taşiydilär.**”(SU)

-KA: “Ädämlär haqidän yulib, üyimgü **taşiy** deydi, özimgä bolsin, bälämgä-yü, ânämgä bolsin deydi, xudbinlik, mansäbpärästlik, älçäqlik başlänädi.”(TA); “Uyam üydän öziniñ üyigü **taşiydi!**..”(L)

tep- (644): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Tekme atmak. 2. Bellemek, kazmak. 3. Silah geri tepmek. 4. Düzenli hareket etmek, çalışmak. 5. Görünmek, ortaya çıkmak.

-ni, -KA: “Sâli çim üstidä qâtğan sigir tezäğini suvgü **tepiş yubârib,** işşäydi.”(CD)

-ni, bilän: “Bittäsi cahl **bilän uni tepdi**, başqa bittäsi uning halizämän tirilib turib, oq üzişidän qorqdimi, tirillätib kökrägigä avtämätini boşätädi.”(UP); “Ätaqozi etigi **bilän pälni gursillätib tepdi**.”(D); “Şaşib kiräyätgän ädämlär cân-cähdi **bilän huräyätgän itläрни tepib häydäydi**.”(SU)

bilän, -KA: “Yä dahanigä müşt tüşirdi, yä tizzäsi **bilän butigü tepib**, näfäsini çiqarmäy qoydi.”(CD)

-ni: “Häydär çidäb otirdi-otirdi-yü, äxiri stülni bir **tepiб** ornidän turdi vä Äbidov dämläni bir minütgä taşqarigä çaqirdi.”(D); “U ätäsi älib bergänni **tepiб**, özi täpgänini aväyläb kiyädigän oğıl boldi.”(UP)

-KA: “Kamigü bir **tepmäqçi** edim, dikängläb qaçdi.”(CD)

-dä: “Savätini esä, otirgän yeridä **tepiб**, suvgä dümälätib yubardı.”(CD)

bilän: “Anävini, anävini qaräng, äyägü **bilän tepyäpti!**”(UP)

toldir- (109): -ni, -KA, -dän, bilan

Anlamı: 1. Doldurmak. **2.** Evrak doldurmak.

-ni, -KA: “Hämmäyäqni tutüngü **toldirib** yürädi. (UP)

-ni, bilan: “Luncini ävqat **bilan toldirib** gäpirgän edi, tävüşi palağdä çiqdi.”(UP)

-ni: “Äyimgilär hämmäläri xäntäxtäning äträfini **toldirib** otirişgän ekän.”(CD); “Kirib kelib, üylärimizni **toldirü** qälsin.”(CD); “Tordä Nusrätillä päççä sandälning bir taräfini **toldirib**, qoş yästiqqa süyängänçä, mämnün cilmäyib otiribdilär.”(CD)

-KA: “Mingbäşi yänä bittä şıxnäni açib piyalägü **toldiräyätgän** edi...”(KK); “Nihäyät şirin maydän bir qadahçägü **toldirib** uning äldigä qoydi.”(KK);

-dän: “Pärtfelidän xaltä çiqarib, xälädilnikdän **toldirib** äldi.”(L); “İçäver, häzir anävi yerdän **toldirib** älämän! (UP)

türt- (111): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Dürtmek. **2.** Hor görmek. **3.** İfade etmek, belirtmek.

-ni, bilän: “Közlärimgä yaş quyilib, yänimdä (biz arıq boyigä tızilişgänmiz) otirgän Aliäkbärni tirsägim **bilän sekin türtdim**.”(CD)

bilän, -KA: “U kifti **bilän kiftimgü türtib** qoydi.”(CD)

-ni: “Zebini **türtdi.**”(KK); “Axıyri, köngli tolıqdi, hürräkni väng ätäyâtğän dostini **turtib** uyğâtdi.”(L); “Bazän Cähângirni **türtib-uyğâtib** tüşining tabirini sorârdi.”(SO)

-KA: “Faqat, Zebi Saltänätning yelkäsigü **türtib** qulâğığä sekinginä şivirlädi.”(KK); “Ulär ätlärigä qamçı urib, yorttirib ketişläri bilän u yanä bıqınimgü **türtdi.**”(CD); “Bäländ boylisi suğdgä yetib âldi vä qoligü **türtdi.**”(SU); “Yaxşibâyev bıqınimgü **türtdi.**”(L)

-dän: “Ortaqlär, tanışingiz, dedi Aşnâ, Yaxşibâyevning yelkäsidadän **türtib** âlğa sürärkän, bu kişi mening mäktäbdâş dostim, ätä qadrdänim, süyängän coräm Nazär Yaxşibâyev bolädi.”(L); “Qasätkin quyânşünâsning engägidadän **türtib** baqırdi.”(UP)

bilän: “Men cân-cân deb ögiriläyâtğän edim, Sâli yelkâsi **bilän türtib** ötib; ‘Qaç, Maqsüd!’ deyä özini işkâm içigä urdi.”(CD); “Kâlânnâ ötib bolğaç, eng keyindä bäräyâtğän bir nemisning äyâğı **bilän türtib** uni bir çetgä suräyâtğänini Rüstäm körüb qâldi.”(UP)

tüşiril- (14): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Düşürülmek.

-dä, -KA: “Kitâb kâtiblâri körsätilmägän, sahhâfi esâ Sayyid Muhämmäd ätlig kişi bolib, muqävâning içki tarâfidä yelimmührgü **tüşirilgän.**”(KŞD)

bilän, -KA: “Bu kitâblärdä tarıxtıy väqeälär müälliflär tãmânidän âlim közi bilän körüb, sarälâb çıqılâdi, kuzätilâdi, yâzuvçı didi, qalâmi **bilän qâğâzgü** **tüşirilâdi**, bayân etilâdi, tasvirlänâdi.”(KŞD)

-dä: “Türli paytlärdä **tüşirilgän** surâtlär.”(L)

-dän: “Kelâsi yılgä qâldirilgän qongırtâb nâvdäläri tåk zangläri hali üstidän **tüşirilmägän** bolsä häm, işkâm allâqandây ğarib târtib qâpti.”(CD)

üylän- (184): -KA, -dä, -dän, -KAçü

Anlamı: Evlenmek, aile kurmak.

-KA: “Toyingiz bir yıl keyin bolsä bu âliftä yigit başqagü **üylänib** qoyädi deb qorqapsizmi?”(D); “Endi kimgü **üylänmaqçisün?** deb sorâdi Yaxşibâyev.”(L); “Üç äy ötib, Yaxşibâyev Muhsinägü **üyländi.**”(L)

-dü: “*Yaqındä üylängän u!*”(D); “*U bu yerdä köp kitâb oqıydi, sofizm nazäriyasini puxtä egälläydi; üstâzläridän maxfiy zikr qâidälärini özläştirädi; âriflik şartlärini örgänädi; on yetti yaşärligidä üylänädi.*”(KŞD)

-dän: “*Muhsinä yaxşı qız-u, bir cihati bâr, dedi Yaxşibâyev açığıgä köçib, men bu yerdän üylänsäm, keyin, tabiiyki, bälä-çaqa körsäm, keyin ulär buldürüqdän üzilib qâlmäsmikän?*”(L)

-KAçä: “*Özining şu yaşgäçä üylänmäy yürüşi sâbâbini häm mänä şu ârzu-häväsädän körärdi.*”(UP)

yâr- (1384): -ni, -KA, bilän, -dek

Anlamı: 1. Yarmak, kesmek, parçalara ayırmak. 2. Patlatmak. 3. İçini dökmek.

-ni, -KA: “*Âşnâ oylänib yurib, dârdini Yaxşibâyevgü yârdi.*”(L)

-ni, -dek: “*Askâr şu sözmi aytdi-yü, âdämlärning âräsini oqdek yârib ötib, köprikning çetidä bärâyâtgän bâyägi ofitserni bir urib ağanätidi, dâryägä ulâqtirib, ketidän özini häm taşlädi.*”(UP)

-ni: “*Tişim ötsä kâşki edi, âyi, dedim dârdimni yârib.*”(CD); “*Ârçamizdän tün qoynini yârib, yänä Asâl xälämning nälä-yü färyâdlläri tarälä ketdi.*”(CD); “*Qabarıq kökräkläri, sermüşäk qolläri, keng yelkäläri uning sâlâmätligidän dälälät berib, özigä târrâq köringän libâsni yârib yubârüy derdi.*”(UP); “*Âğır oqlär yer bağrini yârib titädi!*”(YOS)

bilän: “*Men uni âyâğımning uçı bilän yârib ötib bärâyâtsäm, âstidä sariq âltindäy bolib, bâsvâldining bälä-çäsi yâtipti!*”(CD)

yâz- (2225): -ni, -KA, bilän, -dek

Anlamı: 1. Açmak, sermek. 2. Açmak, çözmek, dağıtmak, yaymak. 3. Yaprak açmak, gül açmak. 4. Konuşmak, anlatmak. 5. Dertten kederden kurtulmak, açılmak, rahatlamak.

-ni, -KA: “*Zâtidä Arâb qâni bâr ekänmi, buründârü moydâr, qârämağız, tepäsidadä bir parçä tepäkäli bâr, keldi-yü ikki qolini ikki yângü yâzib, boynini çözib, dâfätän xitâb qildi.*”(L); “*Namätini yergü yâzib, Yaxşibâyevni yâttıqzdi.*”(L)

-ni, bilän: “*Cabbâr şundäy deb, Fazilätning qollärini küç bilän yâzdi-dü, bir hatläşädä arıqdän otib, qârângidä kütib turgän âtliq dostläri tāmân çâpib ketdi.*”(D);

“Tolqintösär äldidä turgän dengizçilär darğaning işäräsi **bilän** çärsi yelkänläрни **yâzib** yubârîşädi.”(SU)

-ni, -dek: “Ätaqozi qullärini qanâtdäk **yâzib** keldidä, Vâhid Mirâbidovni quçâqlâb, gir aylântirib yergä quydi.”(D)

-ni: “U äzginä müsälläs tâtingänmi, käyfi çâğ, bir gäpirib on külär, hali yânbâşlâb, hali şiypanning pänçäräsigä süyänib, qullärini **yâzib** yubârär, ortä-ortädä tizzäsigä urib, silkinib qoyär edi.”(CD)

yeyil- (18): -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Yenmek. 2. Eskimek, aşınmak.

-dä, -dän, bilän: “Änä beçärä oğlim aç qâlmäydiğän boldi, deb bir äz äviüngän, tâğäräçädägi äşning şu devâr ärtidä üç azämät tâmânidän iştaha **bilän** yeyilgänidän bexäbär edi.”(SO)

-däy: “Bu taâmildä manä bundäy yeyilädi, eşân bälä, deyä uni ikkigä bolib, asäli äqıb yâtgän cäyini birbirigä işqadi vâ bittäsini singlisinikidän häm becirimraq äğzigä sâldi.”(CD)

yığıl- (250): -KA, -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Yığılmak. 2. Düzenlenmek, düzeltilmek, toplanmak.

-KA: “Ammâ, bugün siz Dante târcimâni şarâfigä bir dästürxân ätrâfigä **yığıldik** vâ siyâsiy nizâlärni unütib, bir millät farzändlärigä ayländik.”(TA)

-dä: “Acäbâ, tarıx kârsänining ätrâfidä **yığılğan** xalqlär ortäsidadä qâşıq qolmä-qol aylânär ekän.”(TA)

-dän: “Xalqning alämi, sahnäning qayğısı, qullär ordüsiyaing qarğışläri özimning köz yaşlärim vâ uktäbrning ğazäbidän **yığılğan** güllär toplämini, kel, ey özgäriş qızı, qullıq sevgüçilärning yüzläri käbi qârä bolğan qabr tupraqläringğa uktäbr tângidä sâçib, yâyib yubâräy!..”(KK); “Pellädän **yığılğan** vâ boysündirilgän mahalliy vilâyätlär ahâlisidän toplängän bolinmälär hisâbigä qoşinini toldirğan Aleksändr bahârdä Ekbätängä qaräb yolgä tüşdi.”(SU)

-däy: “Keng talädä, kök mäysälär içidä Lälä gülning keng tengizi köründi, Qızıl tusi xayâlimdäy **yığilib** tanlärimgä ipäk yanglığ büründi.”(KK)

yut- (249): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Yutmak. 2. İçine çekmek, içmek. 3. Bir şeyi söylemekle söylememek arasında kararsız kalmak, kendini tutmak.

bilän, -ni, -KA: “U hām ānādān kām sāğınmāğān, lekin kelinlik hāyāsini qilib, āndişā **bilän dārdini içigä yutādi.**”(UP)

-ni, -KA: “Yoq desä, faqat āyisi emäs, akäsining baxtigä hām zāmin bolışigä aqli yetādi, aqli yetgāni üçün hām ālämini içigä yutādi.”(D)

-ni: “Bāğlārimizü säylārimizni şāhār **yutdi**, ornidä domlār qozıqārındāy pātrāb çıqa başlādi.”(D); “Bu bātqāq köp ādāmlārni **yutgün.**”(SO); “Cāhāngirni **yutmādi.**”(SO); “Bu işingiz delfingä oxşaydı, toqsān āltitā tişi bolā turib, āvqatni çaynāmāsdān **yutādi u.**”(UP)

bilän: “Germāniyā sürāt **bilän yutādi.**”(KK)

1.2.4.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

âçil- (444):

“Bu āltin dārvāzā oşā küni **âçildi.**”(TA); “Şundān song özi hām **âçilib ketdi.**”(KK); “Dārrāv **âçildi.**”(KK); “Bir terilgān paxtālār yānā çāmān-çāmān **âçilib yātārdilār.**”(KK)

âlin- (319):

“Rāngi dārrāv **âlindi...**”(YOS); “Saidāning ārqasidāgi yāstıqlār **âlingün**, endi u şiftgä tikilgānçā bemācāl yātārdi.”(SO)

âq- (1451):

“Âşıq yığlār, âşıq ezilār, âşıq **âqar**, âşıq çāpārş âşıq yügürär.”(KK); “Faqat ānhār tolā çilp-çilp qārā suv **âqıb yātipti.**”(CD); “Çuqur dāryā sâkin **âqar**, deydilār.”(D)

âs- (1793):

“Biz nimä,, it **âsib** oynārmidik bu yerdä.”(KK); “Mānā, **âsilding ketding!**”(KK)

âş- (2245):

“Bugün esä āvāzlāri sārhadlār **âşü** uzāq-uzāqlārgä ketdi.”(TA); “Bālānd tāğlār **âşü** uzātāmān gül, deyā xıtab qılgān edi.”(TA)

âşir- (121):

“Cüdā **âşirib** yubārdingiz.”(L); “Âşnāmiz **âşirib** yubāryäpti. (L)

ayblä- (92):

“Taəssüb xazinəsi deb **ayblənğan** səddədillərdən başqadə çəpən qəlmədi...”(KK); “Lekin qıvligi üçün **aybləb** bolməydi, xocəligi kəttə, şundəy kəttə xocəlikni epləş üçün əzginə ayyərlik həm kerək.”(L)

bəsil- (200):

“Yürək oynəşi **bəsilmədi**.”(KK)

bur- (1383):

“Ungə yəmən qarədi-yü yənə arəzləb, yüz **burdi**.”(CD)

buril- (175):

“U **burilib** bir ədim bəsdi.”(CD); “Yaxşisi bərəverəy, peşənəmdən kördim, deb yənə **burildim**.”(CD)

buyur- (230):

“Xuddi ənəni seving, deb **buyurib** yəki ənəngni sevmə, deb qorqutib bolməgəni kəbi.”(TA); “Men **buyurib** həm qoydim, endi təşviş tərtib yürüşingiz həm ləzım bolməydi.”(KK); “Mingbəşi ong tāməndəgi əzədərəq saməvərgə çıqıb, özi üçün təşəlgən təşəkkə otirməsdən, giləmming bir çetigə otirdi və çilim **buyurdi**.”(KK)

çal- (422):

“Sud rəisi cinğırəq **çaldı**.”(KK); “Umümən, men nay **çalgən** çopənlərni üçrətgənim yoq.”(L); “Xələ, aytsəngiz-çi, bir qəvüz **çalib**, oqıb bersin.”(YOS)

hürk- (28):

“Barzən həm, bizlər həm **hürkib** ketdik.”(CD); “Ayəl **hürkib** qarədiyü, şəşə-pişə çəçvənini toğrilədi.”(CD); “At **hürkib**, soqməkdən təyilib, ərqə ayəği əlləqəndəy arıqqa tüşib ketdi.”(CD)

iç- (1172):

“Çay **içib** kəting.”(KK); “Köp arəq **içib** edi.”(KK); “Kel, yənə bittə **içəylik**...”(KK); “Dəri **içib** tincləndi.”(L)

istə- (56):

“Ortəq, siz, bəliki, papirəs çəkmək **istərsiz?**”(KK); “Çalğıməq **istəb**, məşinə derəzəsindən təşqari köçəgə qarədi.”(L); “Nimə, **istəysən?**”(YOS)

işlə- (29):

“Säkkiz yüz som **işlädi** degin?”(KK); “Hali bärämsiz, birgäläşib **işläymiz.**”(KK); “Men oylävdimki, bu hali yaş, yürägidä qori bär, bir-ikki yıl **işläsin**, özini körsätsin.”(D); “Ätaqözi maktäb direktori bolib **işlärdi.**”(D)

keçir- (287):

“**Keçiring**, ortâq.”(KK); “Yüräkläriz tökilib ketdi, âpâcân, **keçiring.**”(CD); “Cillä qursä, sen **keçir**, ukä!”(CD)

köç- (1065):

“Cimginä **köçib** ketüvdi-kü, kimgä keräk ekän üyini yâqıb yubâriş?”(CD); “Çâl **köçib** boldimi?”(D)

köçir- (130):

“Qaytib kelmäydidän qilib **köçirib** yubârişdi, şekilli?”(CD); “**Köçirsäm**, **köçirib** ketaqâlây endi, dedilär tâğam däbdürüstän.”(CD)

köçiril- (24):

“Bâşqa payt mäcburläb **köçirilgänlär**, ätä yurtidän quvilgänlär nimä qılışgän ekän?”(CD); “Keyin ulär **köçirilib**, bittäsi örikzärdägi ätxänägä, bittäsi Qangli güzäridägi säbzävât ämbärigä, bittäsi Noğâyqorğängä älib ketilgän ekän!”(CD)

kökär- (36):

“Eksäng **kökürädi**, ekmäsäng yoq.”(TA); “Qurvânbibining közläri qızärib, qävâqläri **kökärgän** edi.”(KK); “Xätinning läbläri **kökärib**, ketgän, dir-dir titräydi.”(UP)

köriş- (414):

“Biz **körişmädik**, nimä, üçündür u qol uzätmädi, men häm unütdim.”(CD); “Corälär ıssıq **körişdilär.**”(L) “Urüşdän keyin albättä **körişämiz.**”(UP); “Hali yänä **körişämiz.**”(UP); “Qapçä yıl **körişmädik** axır.”(SU)

min- (99):

“Güzardä bittä şu ät bär ekän, **minib** çäpä berdim.”(KK)

öldir- (298):

“Ädäm **öldirgän** bäläning ätäsigä qandäy maslahat bolädi, sofi?”(KK); “Men **öldirgänim** yoq...”(KK)

örgüt- (125):

“Eng mühimi öpmək və cim bolməkdir! deb örgütdi u.”(KK); “Kel, örgütib qoyämän.”(UP)

qävüş- (52):

“Bari bir gäp qävüşmädi.”(UP)

qorq- (1206):

“Şäh Mansür häm qorqıb ketüdi.”(TA); “Şu üçün qorqıb ketdim.”(KK); “Mâyra qorqdi.”(L); “Gäpiring, endi, qorqmäng!”(YOS)

quçâqlä- (145):

“Kel, quçâqläy, kel qolingni, barmâğingın bir köräy, kel, közinggä köz säläy, kel, köräy, songrä öläy...”(YOS)

qur- (1741):

“Ätaqozi qurdi!”(D); “Kim- qurdi?”(D); “Bütün bir şähär qurdi!”(D)

quril- (188):

“Mälxänä zor qurilibdi.”(L)

quvân- (180):

“Men quvânär bolsäm...”(TA); “Quvânib ketüdi.”(TA); “Men quvânib ketdim.”(CD)

saqlän- (48):

“Şe’r tuzätäläverilib-tüzätäläverilib, songgi müsxadä дәstläbki yäzilgän sözlärdän bazän birärtäsi häm saqlänib qälmägän.”(TA)

säl- (1857):

“Mâyra cim qaräb turmäydi, sälüb qalışı häm mümkün...”(L); “Caz älib äğzigü säldi.”(UP)

saqlä- (318):

“Lekin saqläymän.”(L); “Xudä saqläsin, begim!”(YOS)

sätül- (22):

“Cihäzlärining hämmäsi sätülib bolgän.”(D); “Şarq qıyıq köz ötrâq qabilälärining äq tupraqdän yasälgän ğarâyib sâpâl idişläri, mingläb hökiz və ätlär sätülädi.”(SU); “Sevgänim qul bolib sätülib ketdi.”(YOS)

sev- (648):

“Sevämän dedingmi hazır?”(KK); “Men-dä sâf sevib, sevilmâq istäymän...”(KK); “Sevişgä haqqım bâr! Sevämän!”(KK)

sök- (177):

“Keçəginə qarğab, ‘**sökib**, öldirsäm!’ deb yurgän kündäşini öpib, quçaqlab, siläb-siypäb bir näfäsdä ikkäläsi qalin dost bolgän emişlär.”(KK); “Kirsäm **sökär** edingiz.”(L)

süril- (40):

“Men yaqınraq **sürildim**.”(CD)

taniştir- (41):

“Bir äpkelib **taniştirmäysizmi?**”(L)

taşı- (69):

“Suv **taşırdik**, ğallä orärdik.”(TA)

tep- (644):

“Bu säfär başlıq märhämät qilib, **tepmüdi**.”(SO)

türt- (111):

“Bazän **türtib** aytadır: “(KK); “Sâli angräyib qâlgän ekän, sekin **türttim**: “(CD); “Keng yelkäläri **türtib** çıqdi.”(UP)

üylän- (184):

“Yaxşı, **üylän!** dedi.”(KK); “Men **üylänümän!**”(L); “Yaxşıbəyev **üylänib** qâldi.”(L)

yeyil- (18):

“Tävâqdägi äşning köpi **yeyilmäy** qâlgänligi körilärdi.”(KK); “Ävqat **yeyilib** fätiha oqılğaç, qariyälär qozğalışdı.”(KK)

yıǵıl- (250):

“Keçküriün **yıǵilib** **kelişib**, bir-ikki sâät mäclis qurişädi-dä, keyin mirıqıb uxläşädi.”(L); “Keyin başqalär häm **yıǵilib** **kelädi**.”(L); “Köp işlär **yıǵilib** **qâlgän** ekän.”(L)

yut- (249):

“Şükr qilib, tävbä qılğän ädäm **yutädi**.”(TA)

1.2.5. Beş İstemliler

Beş istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece beşi ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme, bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini daha önce belirtmiştik.

Beş istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Beş İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, ilgili başlık altında verildi.

Taranılan eserlerde sadece beş istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede ortak olan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Beş istem alan fiil sayısı: 75

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe beş istem alan fiil sayısı: 39

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Beş istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 7,731

Beş istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 17,688

1.2.5.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstemlilik

Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler; fiilimsilerle genişlemiş birleşik cümle olabildiği gibi, basit cümleler de olabilmektedir. Söz konusu fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde kullanılmıştır. Yani bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yükleme bağlanarak cümle oluşturduğu örneklere rastlanmamıştır:

körin- (993): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-dek/-çä

Anlamı: 1. Görülmek. 2. Göz önünde belirlemek, ortaya çıkmak. 3. İncelenmek, muayene olmak. 4. Bir şeye veya birine benzemek.

-KA: “Qalgänläri narigi nämergä kirib, bizning xocäyingä körinib çiqşinlär.”(KK); “Ädäm degän turädi, yüz-qolini yuvädi, päklänib, song birävgä körinüdi-dä.”(CD); “Älmäslärini älsin-ü közimgä körinmäsin.”(SU)

-dü: “Gäpning küçi amäliyâtdä **körinädi.**”(TA); “Bugün İnsâniy kâmillik nimädä **körinädi?**”(TA); “Aräväkâş Sultânmurâd akâm bolsä keräk, ätläri tanış, lekin özi bu ätrâfdä **körinmäydi.**”(TA)

-dän: “Kâvşändâzdän **köriniş** beräy deb kirsäm, kâsälär boşâgân-ü, allänimä haqdä suhbät başläniñ qâpti.”(CD); “Bâplâb sökäy desä, Almârdân **körinmämiş.**”(L); “Sârlävhadün **körinib** turgänidek.”(YOS)

bilän: “Sudyä öz maslahatçiläri **bilän körindi,** hämmä äyâqqa qalqdi.”(UP)

-düy/-dek: “Songrä bittä-bittä qadäm bâsib eşikkä tãmân bârârkân, aylänib ârqaşigä qarädi; keng zal bom-boş, xuddi yetimçädek **körinädi.**”(KK); “U bugün neçündür bir âz yumşärä tüşgân, xâtini âldidä özini âqlämäqqa tirişgändäy **körinärdi.**”(KK); “Hämmä nârsä âmânätdäy **körinib,** âdämlär ‘Astağfirüllâh’ni aytib qâlišgänmiş.”(CD)

-çü: “Bâşqaçü **körinärdi.**”(KK)

öl- (2255): -dü, -dän, bilän, -çü, -Kari

Anlamı: 1. Ölmek. 2. Yok olmak, sönmek. 3. Özelliğini kaybetmek.

-dü: “Bir neçä kündän song xocäyin qân ketiş ârqaşidä **öldi.**”(KK); “Yänä üç kündän song cumä küni ertä bilän namâzgä turgän muridlär eşânnıng xânaqâdä **ölib** yâtgänini kördilär.”(KK); “Bâşqa câyda **ölib** ketsäm, birâv bilib-birâv bilmäsdi.”(CD)

-dän: “Buväng qamälgändän **ölibdimi!**”(UP); “Mening âtäm häm pâdşâhlär yurtidä cim otirsä bolmäydimi, ölärs bolsäk urüşdän **öldik-kü,** degänini öz qulâğım bilän eşitgänmân.”(UP); “Ätlärintizni yeb bitiräsiz-dä, keyin açlık vä taşnâlikdän **ölib** ketäsiz.”(SU)

bilän: “Bittäsi öz äcäli **bilän ölsä,** ikkitäsi asäbu qorquvdän ölädi bu yerdä!”(L); “Bir köçägä burilişi **bilän ölib** yâtgän bir xâtinnüñ üstidän çıqdi.”(UP); “Yaxşı nâm **bilän ölsäm,** şu yetädi, mengä yaxşı nâm keräk, tänä esä ölim üçündür, der edi.”(SO); “Ammâ massäget pâk vicdân **bilän öldi.**”(SU)

-çü: “Mardlärchü **ölgin.**”(KK)

-Kari: “Polät bätirimiz ilgäri oşä ölmäs bätirning bağbâni edi-dä.”(YOS)

pârlä- (34): -dü, -dän, bilän, -düy/-dek, -rü

Anlamı: Parlamak.

-dä: “Mängü tutqunlikkä kirdimi ülkä, xayâldä **pärlügän** şamlärimi söndi?”(SO); “Späntämänä közläridä **pärlügän** şulä ulärgä tinçlik bermäs, haddän taşqari darğazäb qılardı.”(SU)

-dän: “İlgäri Haydärni körgändä sevinçdän **pärlüb** ketädigän cädü közläridä endi kişini tahqirlävçä sâvuq bir ifädä päydâ bolädi.”(D)

bilän: “Qârângılık menim ümid **bilän pärlüb** bärğän könglimni özining qorquñ quçâğläri âräsigä âlib oçürmäkçä bolädür, könglüm esä xayâlning kökidän tüşküsü kelmäy qârângılıqğa sanâqsız qarğışlar yubârär edi.”(KK); “Prâxâr köm-kök, masüm közläri hayrät **bilän pärlüb**, âğaynisi bilän quçâqlaşib körışdi.”(D); “Naimecanning közläri dağal yüzigä mâs tüşmägän bälälärçä samimiyät **bilän pärlüb** turardı.”(D)

-düy/-dek: “Birâq, manäviy kâmâlâtimizning fâzâsi 550 yıllar ârtidän qol yetmäs armândek **pärlüb turibdi.**”(TA); “Şükürovning közläri hayrätgä tüşgän yaş bäläning közläridüy **pärlüb ketdi.**”(D); “Faqat qârâsi yirik közläriginä küül başgän âlavdägi çoğlardek **pärlüb turibdi.**”(UP)

-rü: “Ulär yâqqan marifät çirâğı feodälizm zulmätä içrâ **pärlügän** yuldüzdir.”(KŞD)

yet- (2487): -KA, -dä, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Bir yere ulaşmak. 2. Bir hedefe ulaşmak. 3. Bir haber etrafa yayılmak. 4. Miktar ve hacim bakımından bir seviyeye gelmek. 5. Belirli bir çağa, yaşa gelmek, yaşamak, ömür geçirmek.

-KA: “Çünki uning tāmiri suvgü **yetgän.**”(TA); “Bugün insānning dāsti yuldüzlärgü **yetdi.**”(TA); “Birâzdän song eski tanışim xayâl kömägimgü **yetdi.**”(KK)

-dä: “Lätâfät düğänäsining qandäydir zârli ilticâsigä boysünib, bağ ârtidägi soqmâq yollärdän aytgän cäyigä, aytgän vaqtidä **yetib** bardı, bardı-yü, közi tarvaqayläb osgän tanış keksä tutgä tüşib, ğalätä bolib ketdi.”(D); “Oşändä telegrämmä ârquali xabâr tâpgän tâğasi hävlidän tâbutni kötärib çiqayâtğänläridä **yetib** bärğändi.”(D); “Qırqbelgä âqşâm ârälägändä **yetib keldi.**”(SO)

-dän: “Qârângı qış künläridän qalgän dağlar, tört dāvâr âräsidadä yaşaşdän kelgän sıqındılar, âtälärdän ötgän zulmlär, sâvçilärdän **yetgän** täşvişlär barhäm yemägänmidi?”(KK); “Ançädän keyin dädäm yälğiz qaytib, Cähângir bir yumüşni bęcärib izimizdän **yetüdi**, deb ikki ayâlni ergäştirib ketibdilär.”(SO); “Dâmlä sözini

tügätâlmäy, nagâhân köz âldini qârâ tumân bâsib, nimänidir uşlâb qâlmâqçı bolgändäy qollärini kôtardı-yü, ârqaşidân yetib kelgän Proxorning qoligä qulâdi, qulârkân, Ali möylâvning ingiçkä, çiyildâq âvâzi qulâgigä çalindi.”(D)

bilän: “Çamân akängiz Tâyir elçi bilän yetib kelib, Akmäl orisning çangälidän qutqarib ketdi.”(CD)

-KAçä: “Lekin ulärning tadqiqâtläri bizgüçü yetib kelmägän, anıqrâğı, bu xulâsälär bizdän yaşirilgän.”(TA); “Bizgüçü yetib kelgän hikâyâtlärgä körä Rasüüllâhning yaşaş tarzi, fikr yürütiş yosini âddiylik vä büyüklikning betâkrâr timsâli hisâblânâdi.”(TA); “Yol oşâ yergüçü yetgän.”(L)

yüksäl- (82): -dä, -dän, bilän, -dek, -rü

Anlamı: 1. Yükselmek. **2.** İlerlemek.

-dä: “Turdiy, ‘Muhammäslär’ Tüyä minib âlğan Digrän quruq carlik âstigä toplänib âlgän alämzädä suğd vä baqtriylär tepäsüdä yüksälib turardı.”(SU)

-dän: “Vây, şorim’ Âvâzläri här tarâfdän yüksäldi.”(YOS); “Hävüz boyidän yänä qahqaha yüksäldi.”(YOS)

bilän: “Şäytân beädâbligidän şarmändä boldi, âdäm âdâbi bilän yüksäldi, deydi.”(KŞD)

-dek: “Ulärning oy-fikrläri, mulâhazälärini tingläb turib, beixtiyâr könglim tâğdek yüksälâdi.”(TA)

-rü: “U bepâyân tekisliklär üzrâ yüksälib turgän yüzlâb şähärlärni kördi.”(SU); “Ulär äppâq dalälär uzrâ yüksälib turgän, qâr bâsgän tâqqa yetib kelişdi.”(SU)

1.2.5.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

körin- (993):

“Yänä sahrâ, quyün ıçrâ tağm beşik, yigit vä qız qıyâfâsi takrârân körinâdi.”(TA); “Änä, eşikdägi kiçkinä dariçä unsizginä açildi, qârângı teşikdä qârâ vä moyläblik bir başârâ körindi.”(KK); “Tâhırâ körindi.”(D)

öl- (2255):

“Eski mafkürâ ‘sovet kişisi ölmäydi!’ deb hayqırardı.”(TA); “Vannäyçäxân ölgän...”(KK); “Erim ölib qâldi, deymän...”(KK)

pârlä- (34):

“*Äy hämân çaraqłäb pãrläydi.*”(UP); “*Közläri pãrläydi, pãrilläydi, yänä soräng degändäy.*”(CD)

yet- (2487):

“*Mänä, yetdik!*” dedi Verner qızıqtı-yü vä seviniş bilän häm ırğıb arävädän tüşdi.”(KK); “*Yetib uxläy ber.*”(KK); “*Hâzir yetib bärämän...*”(D)

yüksäl- (82):

“*Bâr bolsinlär degän âlqışi yüksäldi.*”(KK)

1.2.5.2. Aynı Fiile Bağlı Beş İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Cümle, fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artar ve buna paralel olarak istem sayısı da yükselir. Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur. Birden fazla öge aynı yükleme bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur.

aç- (2113): -ni, -KA, bilän, -däy, -KAçü

Anlamı: 1. Yolu kapatan bir nesneyi kaldırarak, giriş veya çıkış için uygun zemin oluşturmak. 2. Gömülen, kaybolan veya kapatılan bir nesneyi meydana çıkarmak. 3. Engelleri kaldırmak. 4. Açmak, genişletmek. 5. Tamamlayıp hizmete sokmak. 6. Keşfetmek. 7. Devir açmak, çağ başlatmak. 8. Bir mesele veya olayın gizli kalmış yönlerini ortaya çıkarmak. 9. Güzelliğine güzellik katmak. 10. Geliştirmek, büyütmek. 11. Cıvciv çıkarmak.

-KA, -ni: “*Müstaqıllık hâzirgi yaşlãrgü kättä imkâniyãtlär eşigini açdı.*”(TA)

-ni, -däy: “*Qudrãtxocä âğzini orädäy açib, tişsiz milklãrini körsätib işşäydi.*”(D)

-ni: “*Buni sizlãrgü körsätmãqçi emäs edim, lekin yãzüvçi ekãnsizlär, körib qoyinglãr’, deb eşikni açdı.*”(TA); “*Aksinçä, uning qulfi-dilini açib yubãrãdi.*”(TA)

bilän: “*Aytingiz, yaxşilik bilän açsinlär.*”(KK); “*Bolmäsä küç bilän açdirãmiz.*”(KK); “*Akãsi dadil cãvãb berdi: cãvãbgä başlãrkän, uning yuzlãri kulgän, tişsiz kemtik âğzi sevinç bilän açilgän edi.*”(KK); “*Yaxşı hämki şe’riyãtimiz singãri, hãzirgi nãsrimiz häm dadillik bilän qorıqlãr açyãtir.*”(TA)

-KAçä “Qoli tiregigüçä açıq, yelkäsi aşä kältä, ammâ keng yâpiyçiq hilpirâb turär.”(L)

âl- (13140): **-ni/-i, -KA, -dän, bilän, -KAçä**

Anlamı: 1. Bir nesneyi alet veya elle tutup almak. 2. Kabul etmek. 3. Görevden almak. 4. Tırnak kesmek. 5. Boşaltmak. 6. Sahip olmak. 7. Yemek, içmek. 8. Evlenmek. 9. Satın almak. 10. Kazanmak, elde etmek. 11. İmha etmek, yok etmek.

-ni, -KA: “Mingbaşining kättä dävlatidän kättä merâs kütgäni üçünginä qârä közli Miryâqub Pâşşâxânni quçâğigä âlgün emäsmidi?”(KK); “Öz-özini qamâqqa âlgän yâş vä gözäl xâtingä qızıquv-ilär tâpildi, şekilli.”(KK)

-ni/-i, -dän: “Zebining öpişlâri issıq vä astâydil bolsä häm, Pâşşâxân, negädır, xalidän uni ölikning sâvügän lâbäridän âlgändäy bolär vä nişâb suvgâ tegib turgän maysä uçidäy yengilginä qaltirärdi.”(KK); “Meni cang mäydânidän u âlib çıqıbdı.”(CD)

-ni, bilän: “Lermântâvdäy büyük istedâd häm qoligä qalâmni qorqa-qorqa ändişä bilän âlgün, u Puşkin, Bayrân dahâsidän hayıqqan.”(TA); “Dünyâni özimiz bilän âlib ketärmidik.”(L); “Keçqurün Saidmi, Sâhibmi, Sülâymanmi işqilib, endi ismi esdä qalmägän yigit kelib, uni aldâb-süddâb, özi bilän âlib ketdi.”(L)

-ni: “Behudä qân tökilişlärning âldini âlgün.”(TA); “Miryâqub qâğâzlârni âlgündän song bittä-bittä bâsib hämmâmgâ ketdi.”(KK) “Bälki, bälki bazilär birävning toyini buzib, nikâhidägi ayâlini âlib qaçgän nâbakâr deb bilär.”(CD)

-dän: “Bir tãmândän âlgündä bu yaxşı.”(KK); “Üstâzidän âlgün talimini esläb, ikki qolini uning yelkäsigä qoydı vä başını öz başıgâ tãmân târtib turib, közigä mahkâm tikilgän hâldä sorädi.”(KK)

-KAçä: “Petrâğrädgüçä âlib bârib qoyädi. (KK); “Negä şu vaqtgüçä âlib kelib qoymäding, bâlam?”(L); “Xurâsâni Mâvârâünnâhrdä 998 yıldän 1014 yılğüçä âlib bârgän cangläri tädricän tasvirlängänligigä etibâr kerak.”(YOS)

âldir- (69): **-ni, -KA, -dä, -dän, bilän**

Anlamı: 1. Aldırmak. 2. Tıraş olmak, kestirmek.

-ni, -KA: “Qolingdägi quşni birâvgü âldirib quymädingmi işqilib?”(D);

-ni, -dä: “Ävvälbekkä qâlsä, acäbmäski, gümânasini vaqtidä âldirib taşlätgän häm bolärdi.”(L)

-ni, -dän: “Tāğamdäy ädämni yoldän äldirib taşläb, hämmä-mizni bir eläkdän ötkäzmäqçi bolgänläridänäm...”(CD); “Zebi supürigini qoldän äldirdi, lekin ortāğı supürä başlägändän song:”(KK)

bilän, -dän: “Seni yelpib turğan qulça yelpuğıçı **bilän**, sâqıyäng kâsâsi, çâlgıçı qızıng çâlgısı keçä tâğlärdän äldirğân pädäçing näyi bilän uxlär edi.”(KK)

-ni: “Özining ikki ğıldiräkli sarıq, faytonini äldirdi.”(KK); “Hä, u kişi ketdilär-ü men qalämtärâşini, nainki qalämtärâşi, undänäm azizrâq nârsâsini äldirib qoygän bäläkâydek boldim qâldim.”(CD); “İvân İvânoviç sâqâlini haftädä ikki märtäbä äldirädi.”(KK)

-KA: “Sen uni sâvuqqa äldirib qoygänsän.”(KK); “Suv qaynäsä tagigä äldirib yubârädi.”(UP)

-dän: “Bâzârdän äldirsin.”(KK)

ärttir-²⁷ (58): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Artırmak. **2.** Derletmek, yavaş yavaş toplatmak.

bilän, -KA: “Tez-tez çıqıb mingbâşi äilâsining rözğâr işlärigä qarâşib, körpâ vä tonläri bolsä qavib, paxtälärini savâb berädigän ortâ yaşlärdägi bu xâtin şu yol **bilän** kiçik qızıgä sep ärttirädi.”(KK)

-ni: “Bolmäsä, küçingni ärttirib, kättä yolgä çıkarib qoyämiz.”(KK)

-dä: “Bu ädäm esä ältmişdän äşğändü ärttirgün imânü etüqâdi bu bolsä?”(D); “Kamidü uçtä oynâş ärttirädi, ustâxânä sâni-ni uçtägä yetkizädi.”(L); “Bezâri corâbâşilär ârâsidü ärttirgün âbrösi köngligä mâydäy yâqardi.”(L); “Hicrädü ärttirgün äzginä şuhrâti tug boldi-yü birâr beş-älti yıl İzzädä yaşädi.”(L)

-dän: “Birâvgä boyin eymägän, birâvlärning boynini häm qayirmägän, başqalär havälänib, hâvlıqıb, qoşâ-qoşâ hâvli qurib, här şähärdän bittädün oynâş ärttirib, pul cänivârni çamädänläb sâvürgän paytläri häm, u oşâ ottizinçi yıllärdän qâlgän eski kitelini yelkâsigä ilib yurävergän.”(L); “Sibirdän ärttirib kelgän bu dârdni faqat pgü tançä älädi.”(SO)

anglä- (403): -ni, -dä, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Anlamak. **2.** Kıymet bilmek. **3.** İçini okumak.

²⁷ Özbek Türkçesinde iki **ärttir-** fiili vardır. Burada yer alan **ärt-** I'in “artmak, birikmek, güçlenmek”ettirgen şeklidir.

-ni, -dä: “*Åvrupå taräflärdä oqib kelgän ekän, bizgä häm savâddän yuqtirib, vaziyätni vaqtidä angläb, inqilâbni, badâz yängi hükümätni häm tan âlib, yerläri-yü yıqqan pullärini özi tâpşirib, ottizinçi yıldä dünyâdän köz yumdi.*”(L); “*Ârtgä yol yoqligini, endi Xâlmominning yâdisiz yaşäy âlmâsligimni häm ayni çağdä angläb yetdim.*”(L)

-ni, -dün: “*Yaxşibâyev quruqrâq âhanggä çalgib, sözlärning manâsini dâbdürüstän anglämädi.*”(L); “*U arizäning nimädän ibârät ekänini quyidägi fasldän anglämâq mümkin.*”(TA); “*Âlağâvürdän heç nârsäni angläb bolmäydi.*”(UP)

-ni, bilän: “*Âdämzâd özining zukkâligini vaqti-vaqti bilän angläb tursä yaxşidä, axir!*”(L); “*U hâlni bârlıqning sözläri bilän anglätış qolimdän kelmây qâlâdir.*”(YOS)

-ni: “*Âdäbiyât hayätni, bârlıqni, estetik tadqiq qılış yolini belgiläşini anglây bâşlâdim.*”(TA); “*Âybek vä Abdüllä Qahhâr nasrini oqib, xalqning büyükligini angläb yetdilär.*”(TA); “*Barällä İşânc bilän aytä âlämänki, tabiätän kämsüküm vä kämtär xalqimiz müstâkillik yaşâsin, deyâ namâyişlär qılmâyâtgän bolsädä, u ruhan nimägä erişgänini angläb vä his qilib turibdi.*”(TA); “*İnsânning qandây niyät qilgäni, nimäni maqsâd qilib âlgäni hayät üçün naqadär mühimligini anglämâq keräk.*”(TA)

-dä: “*Dâvrânning yugürikligini nafaqat his etmâq, bälki tâfâkkür vâsitäsüdä anglämâq, bilmâq häm keräk.*”(KK)

-dün: “*Sudyä mahkämäsüdä bolmuş mäzkür bepärvâ bu arizä bâşidän-âyâq, aynıqsä şu câygäçä, cüdä savâdsizlärçä yazılğan, undän bir nârsä angläb bolmäydi.*”(KK); “*Sizgä qarâşlärüdän angläymänki, uning köngli köpdän sizniki bolgän!*”(KK)

-KAçä: “*Haligäçü angläb yetälmäymän begünâhdän begünâh kimsä ölim xânâsigä qandây mahbus bolib tüşdi-yü qandây âsânginä qutulib ketdi?*”(CD)

anglät- (45): -ni, -KA, -dä, bilän, -KAçü

Anlamı: Anlatmak.

-ni, -dä, -KA: “*Bolgän vâqeäni âyâq üstüdä turib mingbâşigü anglütüdi vä ahvâlne cüdä vâhimâlik qilib körsätüdi.*”(KK)

-KA, -KAçä, -ni: “*Ällâh mengü hâzîrgüçü heç nârsä bilmâgänimni endi anglätdi.*” (KŞD)

-ni, -KA: “*Heç kimgä heç nârsä demäsdän, kelin bibisini çaqırđı vâ bolgän vâqeäni ungä anglätđi.*” (YOS); “*Şu tâpdä uning yâlgız birginä tilägi bolib, u häm özining qahrämân emäsligini, ölümning heç bir qorqınç bolmağânini, uni ayab vâ uning toğrisidä qayğırđıb öltürmâq keräkmäsligini ädämlärgü anglätmâq vâ anıq isbât qılmâq edi.*” (KK)

-ni, bilän: “*U hâlni bârlıqning sözläri bilän anglätış qolimdän kelmäy qälädir.*” (YOS)

-ni: “*Püşkin sözi qadimiy Yunânçä bolib, yoq câyđän bâr qılış degän manâni anglätär ekän.*” (TA); “*Yaxşıbäyev mäsäläning mâhiyätini anglätđi.*” (L); “*İçkärیدägi xastä âvâz ungä bundäy qılış yaxşı emäsligini anglätib qoyđı.*” (SO)

âtil- (146): -KA, -dä, -dän, bilän, -dek

Anlamı: 1. Atılmak. 2. Boynuna sarılmak. 3. Bir tarafa yönelmek. 4. Patlayıp yukarı fırlamak. 5. Katledilmek.

-KA, -dek: “*İt eşikkü oqdek âtilib, yänä qaytib kelib, uni başläb ketđi.*” (UP)

-dä, -dän: “*Här qıynâşgändä közläri kâsäsüdän âtilib çıqıb ketärmış-ä, vey.*” (CD)

-dän, bilän: “*Yâtâqdän şıtâb bilän âtilib çıqqan Haydär qayâqqa bârişini bilmäy, birdän qadämini sekinlätđi.*” (D); “*Şu qadär tezlik vâ şaşılışlık bilän üydän âtilib çıqayâtgän qız qandäydir bir küçning täsiri bilän yetgän câyidä toxtädi vâ köz açib yumgünçä paräncisini irğütib uygä kirib keldi.*” (KK)

-KA: “*Abdüllä Qahhâr şanıgü âtilgän malâmätlärning çang-tozânleri şuhrätning âppâq başigä häm yağılıb turđı.*” (TA); “*Men-dä bütün istägim, bütün amällärim bilän sevgänimning ismini aytdim vâ qarânggılıqning çuqur quçâğığa âtildim...*” (TA); “*U hämmä hâlni anglağânini körsätmäk üçün quçâğımğa âtilgän edi.*” (TA)

-dä: “*U milâddän avvâlgi 1500 yıllärdä häm âtilib turgän.*” (TA); “*Bu taräfi betän hävüz, narigi taräf deväri ciüdä bäländ, devârigä polât taxtälär qâplängän, bâsim âstidä âtilgän suv guvillâb bârib oşâ taxtälärgä urilädi.*” (L)

-dän: “*Eşik-deräzälärini yapıb, pârdälärini tuşirib âlgän üyimdän âtilib çıqsâm, âyim pâstdägi salqın ayvânçämizdä fariştädekkinä bolib, şaşädäkä*

romallärini başlärigä taşläsäläräq şundäy äq-äppäq bolib, äypärçädek bolib qälädilär.”(CD); “Bu aldäv sayrâqı tor tagigä kirib kelgünçä dävâm etdi (kirib kelgänini qandäy bildi hali-hämüz aqlim yetmäydi), keyin ämäki bir himâ bergän edi, xaldâr iti yätgän yeridän **ätilib çıqıb**, tor ätrâfini gir aylänä başlädi.”(CD)

bilän: “Şiddät **bilän ätilgän** kitâb eşikkä bârgän Qudrätxocäning yelkäsigä tegib, gürsillâb pâlgä tüşdi.”(D)

-dek: “İt oqdek **ätilib** çıqqanıçä, yelib ketädi.”(UP)

bâglä- (345): **-ni, -KA, -dä, -dän, bilän**

Anlamı: Bağlamak.

-dä, -ni, -KA: “Qurvânbibi cinni bolib parâncısız vâ yırtıq kiyimlär bilän eşännikigä kelgän vaqtidä **uni zancirgü bâgläydiğän** âdâm hâm tâpilmädi.”(KK)

-ni, -KA: “Men Marğu kennâyim haqıdä nihâyät bir xabâr eşitgänimdän, ulärni bir-birlärigä **bâgläb** turgän xatçılär biz özimiz ekänimizdän başım äsmängä yetib.”(CD); “Ätni Qoldâş tâğaning çârbâğgü **bâgläb**, qaytib bârişi keräk bolgän âdâm şu yerdä.”(CD); “Bütün qolni ârqağü **bâgläb**, keçgäçä lây tepdik.”(CD); “Yaxşibâyev ätining cilâvini Saydälining aräväsigä **bâgläb**, özi yänmä-yân yürüb kördi.”(L); “Şeriyätning özi, aslidä, zamânlär vâ xalqlärni bir-birigä **bâgläb** turädigän âltin köprik.”(TA)

-ni, bilän: “Ädäbiy tanqıd çinäkâm yetük äsârlär mâhiyätini ätrâfliçä açib berişgä, ulärni hayât, taraqqıyât, dâvr **bilän bâgläb** keng kölämdä tahlil qılışgä etibârni qarätsä çäkki bolmäs edi.”(TA); “Säbâbkim, Nävâiy bâbâmiz Sämârqandgä ötâyâtib hâm, qaytäyâtib hâm şähri Keş, yani, Şährisäbzdä bolgän vâ eng gözäl bâytlärini, dâstânlaridägi körkâm qıssälärni qadim şu şähär **bilän bâgläb** icâd qılğän.”(TA)

-ni: “Bizning başimizni **bâglägän** zulmät, Nâtiqlär tutaqıb sökkän zulm, qân, Dünyädägi neki yâmânlık, külfät, bärçäsi başlängän edi oşâ ân.”(TA); “Hämmäsini yaxşı ätgä mindirdi, allaqaylârdän äv miltıqläri tâpıb, onâvini yarâqlântirdi, üstbaşlälerini tekislädi, özi hâm eng yaxşı zar çâpânini kiyib, tillä kamârini **bâgläb**, uziin qılıçini äsib, samän yorğani minib yolgä çıqdi.”(KK) ; “Yänä közlärinni **bâgläb**, oşâ hürkâk ätgä mindirişdi.”(CD); “Kirsâyäm, közini **bâgläb** âlib kirib, âlib çıqamiz.”(CD)

-KA: “Ulär cinni xâtinni tutib içkärیدägi kättä tãlgä **bãglädilär.**”(KK);
“Tãmãğıdän çangäk ötkäzib, tãlgä **bãgläb** qoyılğan bu nahangni hãvüzdän tãrtib âliş huquqı Bekmuräd Xãlmurädãviçgä berildi.”(D)

-dän: “Birãv uning qol-ãyãqıdän **bãgläb** hãm turgäni yoq.”(L)

bilän: “Agärki, hãr bir yurtdãşimizning hayãti mahallä **bilän bãglänür** ekän, uning tuyğulãri hãm undän yırãqdä bolmãydi.”(TA)

bãs- (1544): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -dek

Anlamı: 1. Bir nesnenin üzerine basmak. 2. Bir şeyi kuvvetle sıkmak. 3. Basınç yapmak. 4. Neşretmek. 5. İstif etmek, yığmak. 6. Yan yatırmak, döşemek. 7. Bir yere götürmek, sürüklemek. 8. İlerlemek. 9. Sakinleştirmek, yatıştırmak. 10. Bir mekanı işgal etmek. 11. Ters dönmek, ağnamak. 12. Galip gelmek. 13. Bastırarak ezmek, şekil vermek.

-ni, -dän: “Sultãnmuräd akäm uni yelkãlarıdän **bãsib**, tinçlantirdi.”(KK)

-ni, -dek: “Dãmlä Şãmurãdov hansirãb nãfãs åldi-dä, yerni öpirib yubãrgüdek tap-tap **bãsib**, ayvãngä çıqdi, eşikni yulqıb açdı, lekin şu payt årqadän yänä oşã yüräkni timdãlavçı zãrli nidã keldi.”(D)

-dä, -dän: “Gärçi hãzirçä qilingän işning taqdiri nãanıq bolsä hãm, yıllär dävãmidä yelkãdän **bãsib turgän** yük ulãqtirib taşlãngän.”(CD)

-ni, bilän: “Verner uni qoltuğıgä åldi, şu bilän bir neçä qadãmnı Yansãn özãyãğı **bilän bãsib** bãrdi, songrä uning yürişidän toqtãb qãrgä yıqılğãni kãrildi.”(KK); “Dãstürxãnni kütmäsdän dãrhãl yolgä çıqdi vã yarım yolni arãvã **bilän bãsib**, toppã-toğri xãnaqãgä bãrdi.”(KK)

-ni: “Yoq, Sãhıbqırãnning maqsãdi dũnyãni **bãsib åliş** bolmãgän.”(TA); “Temürning özigä xãs cihãtlãridän biri şuki, u mämläkãtlãrni **bãsib** åliş, işğãl qılış bãrãbãridä yaratıvçãnlık işlãri, xusüsãn şãhãrsãzlik bilän şuğullãngän.”(TA); “Biz qadimiy årzülãrimizgä erişmãq üçün ağır yollãrni **bãsib** ötdik, dedik.”(TA); “Şe’ringni **bãsmüymiz!**”(TA)

-KA: “Tãci qassãbning kiçik qızı Turğunbuş yügürib bãrib åğılning tãmãğã çıqdi-dä, bir çekkãgä **bãsib** qoyılğãn tut ötinidän bittä uzün butãqni sindirib ålib, hãvüz boyigä keldi vã haligi butãq bilän suvni öz tãmãmãğã tãrtã bãşlãdi.”(KK); “Uşã şumlik kündä tã keçgãçã Zebi neçä märtã tişini tişigü **bãsib** ğıcindi,ãyãğı bilän yer depsãb özini zorlãdi, åqşãm çağı kõnglidãgi iztirãblãrni dutãr qıllãrigä vã

Netäyxân yallälärigä tãpşirdi.”(KK); “Hakimcân bir-ikki qadâm âldingä **bäsib**, közlärini yerdän âlälmäy toxtädi.”(KK)

-dü: “Bizning âlti yıl içidü **bäsib ötgün** yolimiz, keläcäkdägi işlärimiz haqidä eng batäfsilvä terän manbä Prezidentimiz İslâm Kärimovning ‘Özbekistân XXI asr bosağasidä’ nâmlı kitâbi.”(TA); “Xalqımız keyingi dävrlär mabäynidä **bäsib ötgün** vä ötäyâtgän gâh mäşaaqqatlı, gâh armânli, gâh tuğyânli, gâh iftixârli yollärning manzärä vä âhangläri, sadäläri Erkin Vâhidov şe’riyatidä tolä mücäsämdir.”(TA)

-dän: “Vatänigä yürişlär qilib, qaytädän **bäsib** âlmâqçı bolışgän.”(TA)

bilän: “Därräv darçäni açib u havligä kirdi, âyâğming uçı **bilän bäsib kelib**, sekinginä kelinining üyigä yaqın-läşdi.”(KK)

bäşlä- (2104): **-ni, -KA, -dü, -dän, bilän**

Anlamı: 1. Bir işe başlamak. 2. Yol göstermek. 3. Önderlik etmek. 4. Gözetim altında birini bir yere götürmek.

-ni, -KA: “Endi Yansân külişdän toqtädi vä pismilik bilän qâş-qävâğını çimirmäkkü **bäşlädi**.”(KK)

-dü, -ni: “İvân İvânoviç cüdä acib âdäm uning âldidä bir hikâyäni **bäşläb** qoyib tugätâlmäslıkdän xudâning özi saqläsin!”(KK)

-ni, -dän: “Siz aziz xâtirägä qaytsängüz-ü, suhbätimizni änä şu yerdän **bäşläsäk**.”(TA)

-ni, bilän: “Ägär siz suhbätini şu savâldän başlämägäningizdä häm men öz fikrlärimni aynän şu haqdägi xuläsälärim **bilän başlägün** bolärdim.”(TA); “Miryâqubdäy qarä vä çirâyli közli, tani-câni sağ, özi bardäm, bazmçi, ayşü işrätini hämmävaqt şirin suhbät **bilän başläydiğän**.”(KK)

-ni: “Şu bâisdän häm bütün xalqımız, aynıqsä, biz, icâd ähli şâirlär-ü ädiblä, tanqıdçilärü ädäbiyätşünâslär, xusüsän, fâklärşünâslärimiz kättä tüşkilıy vä icâdiy işläрни **bäşläb** yubârdilär.”(TA); “Şaträngä cüdä ustä bolğänligidän endiginä qamâqqa âlingän künläridän târtib şu oyunni **bäşlädi** vä toqtävsiz dävâm etdirdi.”(KK)

-dän: “1883 yıldän **bäşläb** başqäsäräydä çıqarılğän gazetä, Rossiyä müsülmänläri âräsıdägi birinçi cädid nâşri.”(KK); “U kelğän kündän **bäşläb** hämmä nârsä ağdär-töntär boldi.”(KK)

-KA: “Yenâqlâri qızârdi, peşânâsidadâ qızğın, yâqımlı ter dânlâri qavârdi, kökrâgi hâim mahkâm vâ tekis urmâqqa başlâdi.”(KK); “Rângi uçğân közlâri cin tekkândây âlâyib, nâfâs âlişi tâbârâ tezlânib, qısqarib vâ yoğânlanmâqqa başlâdi.”(KK); “Özigâ kelgâç, aççığıdân bir tüpürib âlib yânâ işğü başlâdi.”(KK)

ber- (6266): -ni, -KA, -dâ, -dân, bilân

Anlamı: 1. Vermek, teslim etmek. 2. Temin etmek, ihtiyacını gidermek. 3. Mahsül yetiştirmek. 4. Yerleştirmek. 5. Affetmek, bağışlamak. 6. Yayımlamak.

-ni, -KA: “Acâbâ, sen xalqârâ assâtsiâtsiyâ ekânsân, şundây huquqni kimdir sengü bergân ekân.”(TA); “Nahâtki, qaçângâçâ, degân savâllârni biz faqat özimizgâ bergânımız.”(TA); “Dedi tuprâqqa bermâm kimiyâni.”(TA)

-ni, -dâ: “Ulârning nâmini 30 tildâ bergân Berüniy öz âsârlâri oşâ dâvr ilmiy anânâsigâ körâ Arâb tilidâ yâzgân, şe’rlâr bitgân, Arâb şâirlâri şer’lâri şârhlägân.”(KŞD)

-KA, -dân: “Mengü âvqatingdân berib tur, deb tilânârkân.”(TA);

-ni: “Üyini bergân tilini hâim berâdi.”(TA); “Müstaqıllık bizgâ öz taqdirimizgâ egâ bolı ş huquqni berdi.”(TA); “Âllâh şu xıslâtni bergân ekân...”(TA)

-KA: “Seni süymâgân kişigâ bergân bolsâ, âtâng berdi...”(KK)

-dâ: “Miryâqub nâmer xocâyininin üyidâ bergân qarârini müstahkâmlâdi.”(YOS)

-dân: “Âsânraqıdân bersin!”(L); “Özidân berâlmâymân-ü, lekin patidân berâmân, dedi, Topâri.”(L); “Üylâringdân berib yubârişdi, dedi.”(L)

bilân: “Kimgâ qandây şart bilân bersâm ıxtiyâr özimdâ!”(YOS)

beril- (343): -KA, -dâ, -dân, bilân, -KAçü

Anlamı: 1. Verilmek. 2. Bir şeye veya bir kişiye bağlanmak. 3. Teslim olmak.

-KA, -dân: “Mahallâgü hükümât tâmânidân berilâyâtgân vâkâllârlâri özi bu tüzilmâning faâliyâti naqadâr hayâtiyliğini körsâtedi.”(TA); “Türkistândâ yaşâgân mahalliy xalqqa müstâmlâkâçilâr tâmânidân berilgân nâm.”(KK)

bilân, -KA: “Beâzârginâ kartçâsigâ bârib çözüldi-dâ, boş yumülğân közlâri bilân yânâ xayâlgü berildi.”(KK)

-KAçü, -dâ: “Şu paytgâçü âxirgi ikki mısra quyidâgi tahrirdü berilgân.”(TA)

-dä, bilän: “Yängi nämädä, müällifning tahriri **bilän berilmäqdä.**”(TA); “İşänç gazetäsining 1997 yıl 20 mart sänidä äddin elän qilingän şe’rlär **bilän birgälikdä berilgän.**”(TA)

-KA: “Bundäylär köpinçä manäviy bāqımändälikkä **berilib**, ünvan-ü yubileylär taşvişi bilän yaşädilär.”(TA); “Aytışim keräkki, uşbu ünvan müstaqillik дәvridägi manäviyätimiz vä marifätimizgü **berilgän** yüksäk bahadır.”(TA); “İvan Nikiforoviç bu vaqtdä zinäpâyädä turib älib bār küçi bilän boğzini yirtib qıçqırâyâtgän xorâzning tāmāşäsügü **berilgän** edi.”(KK); “Şairgä ‘Özbekistān qahrāmāni’ ünvanı **berilgänligä** münāsābāti bilän suhbät.”(TA)

-dä: “İkki cildlik Rusçä-Özbekçä luğatdä ‘külmāq’ tarzidä **berilgän.**”(KK); “Bir-ikki kündän beri aşülä, oyın degändä özini bilmäs dārəcädä **berilib** ketişi, şu iztiräblärning hārdıgını çiqariş üçün emäsmi?”(KK); “Bu yerdä, qışlāqdä başlangän gülgün ötirişlär tağdägi kälxāz sanätäriyäsidä **berilgän** ziyāfätlārgä ulänib ketdi.”(D)

-dän: “Mingbāşi oşä küngi kelişidä, şähärdän **berilgän** talimātğä muvāfiq, hämmä maçitlārdä toxtālgän.”(KK); “Qanğlidän **berilgän** yängi cāyimizgä qanı orgänä älsä!. .”(CD); “Lätāfätning savāli qoqqısdän **berilgän** bolsä häm, Fazilät qızining gäpini ilğab äldi, ayällārgä xās nāzik bir tuyğu bilän ilğab äldi-yü, birdän rāngi uçib.”(D)

bilän: “Xāh quriliş bilän şuğullānsin, xāh maktāb bāgini kengäytirib, yängi nihällär ötkäzsin, hämmäsügä cān-cahdi bilän kirişär, bütün qalbi, bütün vucüdi **bilän berilib** inşärdi.”(D)

-KAçä: “Özimgä berädigän cāvābim Māskvägüçä **berilmägi** lāzim!”(KK); “Haligüçä **berilgäni** yoq.”(KK)

boğ- (229): **-ni, -dä, -dän, bilän, -KAçä**

Anlamı: 1. Boğmak. 2. Ağzını buruşturup bağlamak. 3. Suyun önüne set kurmak, bent yapmak. 4. İşkence yapmak, acı çektirmek. 5. Bir gelişmeyi durdurmak, faaliyeti engellemek. 6. Çok kızdırmak, çileden çıkarmak. 7. Yakışmamak.

-ni, -dä: “Uni şu yerning özidä **boğıb** taşlāsämmi deb häm oylädi.”(SO)

-ni, -KAçä: “Şundä goyā ıssıq bir telpäkni birdänigä uning başigä qāplāb bütün yüzini, hattā ağzi-burnigüçä **boğıb taşlağändäy** boldilär.”(TA)

bilän, -dän: “U Nasrullâ ânäsining buyruğı **bilän** sarâydağı xızmatkâr ayallâr tãmânidän **boğıb** öldirilädi.”(KŞD)

-ni: “Hâci Ahmäd kelüb nasihat qılıb ayirä başlatândän song, birisi kelüb Hâci Ahmädni **boğub** öldürdi vä Muhammädiyârni yarädâr qıldı.”(TA); “Mänä hâzir hêm Lâtâfâtıni esläşi bilän, oşandâ taqdir inâm etgän birinçi bosäsini esläşi bilän, beş yıl ävvälgidäy ıssıq bir tuygü nâfäsini **boğıb**, yüräğini haprıqtirib yubârdı!..”(D)

bilän: “Yoq, muzikâ **bilän boğamız!** deyä qopâl cävâb berdi. (TA); “Öz qolım **bilän boğıb** öldirämän u nâpâkni!..”(D)

çöz- (400): -ni, -KA, -dü, -dän, bilän

Anlamı: 1. Çekerek ölçülerini büyütmek. 2. Uzatmak. 3. Belirli bir zaman dilimini aşmak. 4. Sesini yükseltmek, uzatarak konuşmak. 5. Bir sözü sürekli tekrarlamak. 6. İktisatlı kullanmak. 7. Uzatıp vermek.

-ni, -KA: “Heç nârsäni acrätâlmäy qâldı, qollarını âcizänä âldingü **çözib** kimningdir rastäsi üstigä yıqıldı.”(SU); “Cämâl Börübäev qaltırâq qollarını çelâkkä **çözdi**, birâq suv içişgä hêm mâcâli yetmäy quduqqa süyänib qâldı.”(D)

-ni, -dü: “Yigitlär bir yergä ğucüm bolib âlib aşüläni bir yosindü **çözib** yubârdılar.”(KK)

-ni, bilän: “Uning bir qulâğını qoli **bilän çözib** keltirib dedi.”(KK)

-ni: “Bir-ikkitä qadäm bäsib devârdägi cavângä süyändi., bir nâfäs tinç qâlgäç, yänä boğzigä qol uzätib etlärini **çözdi**.”(KK); “Şu sözni **çözib-çözib** üç märtä qaytârdı.”(KK); “Sultânmurâd akäm biz tãmân ikki qadäm yürüb, devâr qarşisigä keldi vä qolini **çözib**, uning başını silädi.”(CD); “Vä qamçili qolini **çözdi**.”(KK)

-dän: “Ul burnidän **çözib-çözib** tamäki tutünlärini sävirdi.”(KK)

çözil- (184): -KA, -dü, bilän, -düy/-dek, -KAçü

Anlamı: 1. Dağılmak. 2. Uzun sürmek, devam etmek. 3. Çok konuşmak, uzatmak. 4. Büyüme. 5. Yatıp kalmak.

-dü, bilän: “Gülxänlär ätrâfidä erinçâqlık **bilän çözilib** yâtğan askärlär bir yolä haräkätgä kelişdi.”(SU)

-dü, -düy/-dek: “Üy ortäsüdä, arslanning öligidäy **çözilib**, birâv yâtâr edi.”(CD); “Bir tarâfi dâşt, bir tarâfi tâğ, säyliklär içidä çılverdäy **çözilib** yâtğan

qışlâq ekân.”(L); “Qırsä, yigit qaçâmlärdir müsädärä qilingän, oşândän beri birär yerigä üstä qoli tegmägän, keng xävlining bir çetidägi oğri kirmäs kiçkinäginä hücrädü ipdek **çözilib** yätibdi.”(UP)

-KA: “Abdüllä akä, sâbıq ittifâq parçälängänini öz közi bilän körgän, hattâ oşä ittifâq qulâşidän ävväl tüzişgä urinilgän ‘Yängi ittifâq şartnâmäsi’ning tayyârläniş vä cüdä uzâqqa **çözilgän** sämäräsiz muhâkämä caräyänläridän xabärdär kişi sifätidä sizning yängi Hämcämiyät haqıdägi fikringiz qandäy?”(TA); “Üygä bärrib indämäsdän yätâqqa **çözildi**; kämpirning savällärigä cävâb bermädi.”(KK); “Mimit buvä bilän suhbät qurgän cäyimizgä **çözildim**.”(CD)

-dä: “Sâhibqırânning keyingi säfäri nihâyätdä **çözilib** ketdi.”(TA); “Käyfiyätü düriüstginä, köngli tinç, töşäkdä **çözilib** yätgänçä, qızıq-qızıq xayällärni oylädi.”(L); “Yaxşimi yâki yâmânmi, heç kim açlık vä sâvuqdän ölib ketmäsdi, endi esä yâ oğirlik qılış, yâ bolmäsä askärlikkä yällänib, begänä ölkälärdä daydib yüriş, säfär gülxänläri ätrâfidä **çözilib** yätışdän başqa çärä qalmädi.”(SU)

-KAçü: “Faqat änhâr boyidägi azim yänğäqlärning säyäsü köçäni yarmigäçä egälläb, häv qoldâş tâğamning burılışigäçü **çözilib** bärğän.”(CD); “Öziyäm Yakkätâddän Ciydälitepä yänidägi qortıqqaçü **çözilib** bärğän.”(CD)

dostläş- (15): -KA, -dä, -dän, bilän/ birlä, -däy/-dek

Anlamı: Dost olmak, arkadaş olmak, yakınlaşmak.

-KA, birlä: “Köngil, sen munçälär negä kişänlär **birlä dostläşding?**”(YOS)

bilän, -dän: “Sayqaliy vä Näsimiyy nâmlü şâirlär **bilän yaqındän dostläşädi**.”(KŞD)

bilän: “Şungä qarämäsdän Haydär u **bilän dostläşib** yürgän bolsä, faqat Lätâfät üçün dostläşib yürgändi.”(D)

-dä, bilän: “Aftidän Xâqâniyy safär paytidä Rum (Vizäntiyä) şahzädäsi **bilän dostläşgän** körinädi.”(KŞD)

-däy/-dek: “Şu säbäb boldimi, yâki yuldüzläri özi teskäre keldimi, keyinçalik häm bir qışlâq bäläsidedek **dostläşib**, ähil bolib ketişälmädi.”(UP); “Salmân tepälikdän tüşib, cüldirvâqı yigitning qâbiliyätigä äfärinlär aytibdi vä ulär bir umr üstäd-şägirdäy **dostläşib** qâlibdilär.”(KŞD)

egil- (112): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Eğilmek. 2. Bir işe gönlünü vermek. 3. Saygı göstermek, hürmet etmek.

bilän, -KA: “Dâmlä Şâmurâdov qollarini stolgä tiräb, bütün gävdäsi **bilän** äldingä egildi.”(D)

-KA: “Cälâl mirşäb uning qulâğigä **egilib** dedi.”(KK); “Pästgä **egilib** qaräşgä qorqdi.”(KŞD); “U suğdçäsügä **egilib** tazim qildi.”(SU)

-dä: “Nârmurâd âtä tepäsüdä **egilib** turgän qızgä, kökimtir şulägä çömgän xânägä, cavânlärdägi kitâblärgä goye vidäläşâyâtgändäy termilib qarädi.”(D); “Beşik üstidä **egilib turgän**, peşânäsügä şäcärä nişânäsi qoyilgän äzğın änlär.”(SU)

-dän: “U bugün lanätlär borânidän **egilgän** ädämlärning ruhi bilän qaçânlärdir yüzmä-yüz kelişini bilärdi, ulärgä açinärdi, ayab gäpirärdi.”(L)

bilän: “Bâşqalär **bilän egilib** xayrläşädi.”(UP)

-däy: “Boläcäk küyâni Qâdircân unçä keliptgän yigit emäs, cüssäsi çâtrâq, öziyäm qıypir burni orâqdäy **egilgän**, besönaqay qâp-qärä yigit.”(D) “Mänä, bir-ikki şirin gäpirüvding nävdädäy **egildi qâldi.**”(UP)

eşit- (1570): -ni, -dä, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Duymak, işitmek. 2. Bilmek, haberdar olmak. 3. Ders almak, ders görmek. 4. Muhakeme ederek dinlemek, düşünmek.

-ni, -dä: “Biz bu xabärni yurtdän uzâqdä Farğânädä **eşitdik.**”(CD); “Muharrirning ölimini häm şu yerdä **eşitdi.**”(L); “Bunaqa gäpni umridä **eşitmägän** edi.”(UP)

-ni, -dän: “Nâmini Âllâh taâlânıng öz äğzidän **eşitgänlärning** sevinçi içigä sığmäy, çuğurçuqtsäy çuğurläşib, oynäb-külib qäläverişärkän.”(TA); “Maskovdä noğâylärning mäçiti bârligini tâşkentlik yigitdän **eşitgän** edim.”(KK); “Yängi gäpni sizdän **eşitämiz.**”(KK)

-ni, bilän: “Ädämlärni bir päsdä yiğnäymiz, radioüzelimiz bär, ulär bir yiğnälib kelsä-dä, sizdek uluğ ädämning gäplärini öz qulâğı **bilän eşitsü.**”(L); “U ikki dostning şikâyätini cân qulâğı **bilän eşitdi**, yärdäm berämän, ägäynilärim köp, deyä vadä qildi, keyin qollarigä küräk tutqazib, sayisxânägä başläb kirdi.”(L)

-ni: “*Şu xabärni eşitgän vaqtimdä men xuddi çaqmâq çalib ketgändäy boldim!*”(KK) “*Kämpir gäplärimni eşitdi.*”(KK); “*Eşân bu vâqeäni eşitgän edi; lekin ungä öz muridi Razzâq sofining aräläşgänini bilmäsidi.*”(KK)

-dü: “*Qarigän çağımdä eşitädigän gäpim şu boldimi?*”(D); “*Nazäridä, songgi paytlärdü eşitgän gäpläri bilän bu muştıpär ayälning arz-hâli âräsidadä heç bir farq yoqdäy; bu hâdisälärning hämmäsi çambärçäs bağlıqdäy tüyüddi ungä.*”(D); “*Siz togringizdü köp eşitgänmän...*”(D)

-dän: “*Mening bälälikdän eşitgän, körgän vâqeä-hâdisälärim mol.*”(TA); “*Sizdän eşitäylik, dedi Hasänov.*”(KK); “*Menäm Saidümär akädän eşitib edim.*”(CD)

bilän: “*Ertä bilän eşitsäk, sähär çağı kelib, özlärini älib ketişibdi.*”(CD)

-KAçä: “*Kal başimgä şamä qilyäpti, deb oylädimi, gäpimni äxirigäçä eşitmädi, trübkäni ilib qoydi.*”(L)

eşitil- (335): -KA, -dü, -dän, bilän, -däy

Anlamı: Duyulmak, işitilmek.

-dän -däy: “*Şu tâpdä öz ävâzi häm özigä yât edi, şu sözlärni aytäyâtgän ävâz uning öz qulâğıgä säğişig parigi betidän keläyâtgändäy eşitilärdi.*”(YOS)

-KA: “*Urgäni heç gäpmäs, lekin bağılläsä yämân köçä-köyğä; eşitilädi.*”(D); “*Buvining sözläri qulâğıgü eşitilib ketädi, köz äldidän ötädi.*”(UP); “*Çölp etgän öpiç bütün xänägü eşitildi.*”(SU)

-dü: “*Yâş yigit ikki beti qıp-qızärgän hâldä eşitilär-eşitilmäs bir ävâz bilän zorğa-zorğa.*”(KK)

-dän: “*Çâğ-çâğ u yer bu yerdän eşitilgän quş tävüşläri varämning yötälgäni käbi tuyülär edi.*”(KK); “*Yığı üydän eşitilär edi.*”(KK)

bilän: “*Bolmäydir, bolmäydir, deyä piçirädi u ölük däbläri bilän eşitilmäs qilib, songrä yaşlıkdä ätäsä popisä qilib qol kötärgänidä qılğändäy sekinginä kamerning içkärısığä cildi.*”(KK)

keltir- (540): -ni, -KA, -dü, -dän, bilän

Anlamı: 1. Getirmek. 2. Misal olarak zikretmek, ifade etmek, aktarmak.

-dü, -ni, -KA: “*Men şu zumdü sizni xayâlimgü keltirdim.*”(TA)

-ni, -KA: “Ğafür Ğulâm nasrini xâtirängizgü **keltiring.**”(TA); “Şu üçün endiginä çuqur xayällärgä bätgän edilärki, här tãmändän birdänigä çıqqan it hürüşläri qulaqlärini qâmätgü **keltirdi.**”(KK)

-ni, dü: “Hasänxocä Nisâriy häm şairning Aräb tilidägi ğazällärini tarifläb, Yâr Cämâli hayrätgä sâlür, qaddi kämâli közni âlür mazmündägi mısra bilän başlanädigän bir şe’rini namünä sifätidä **keltirädi.**”(KŞD)

-ni, -dän: “Hämmäsini çetdän **keltirgänmiz.**”(TA)

-dü, -KA: “Nänigä şerik bolgändä eläkişib turämiz-ü başqa paytdä parvâyimizgü **keltirmäymiz.**”(CD)

-ni: “Bu qurälläniş pâyğäsini **keltirib** çıqardi, Şorälär imperiyäsining başigä yetdi.”(TA); “Libäsni **keltiring,** ulävni hâzirläng, maşvârät cäm bolsin!”(L); “Rais uni kapä yänidä toxtätib, kalitini **keltirib** egäsigä tutdi.”(L)

-KA: “Amür Temür bábämizni millät, vatän dârdi maydängü **keltirdi.**”(TA); “Köz âldingizgü **keltiring-ä,** on gülidän bir güli açilmägän bir mäläk.”(D)

-dü: “Qâşqârâyä başlägändü **keltirib** bu xânägä tıqışdi.”(SO)

-dän: “Qâplängä Barâ Suğdiyänädän **keltirgän** oşâ komir parçäsi.”(SU)

bilän: “Çâyxânäçi lkâpçägä beş-älti parvârdä sâlib, bir çaynäk çay **bilän keltirib** qoydi.”(SO)

kül- (1944): -KA, -dü, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Gülmek. 2. Alay etmek.

-dü, bilän: “Ey, özimning sevimplilär, deyä birdänigä kütilmägändü tabässüm **bilän külib** yubârdi Verner.”(KK)

-dü, -däy: “Çirâylik, yâruğli, ıssıq âftâb, şairlärçä aytkändü, nâzli qızdäy **külüb** turädir.”(KK)

-KA: “Song Müyässâr xânimgü **külib** dediki, toğri aytäsiz, xânim, siz qarşimdä bolmägäningizdän keyin albättä közlärim ğamgin bolädi-dä!. .”(L); “Âşnâning boğzigä yığı tıqıldı, xorligi keldi, song, zor berib yutindi-yü dostining közlärigü **külib** qarädi.”(L); “Fälânçicängä kättä maşinädän berilsin, şähär sâvetigä telefon qiling, köp çözişmäsin, song yänä dostimizgü **külib** qaräbdi.”(L)

-dü: “Men içimdä **küldim.**”(CD); “Özi häm sezmgäni hâldü **külä** başlädi.”(L); “Yaxşibâyev içidä **küldi.**”(L)

-dän: “Bu ğiläy İvän İvänoviç şunaqa hämmävaqt özidän külib ğäpirärdi.”(KK); “Dävrä xıylä äläçälpäq ersä-dä, garçi küyäv yigit şuni oyläb iymänib tursä-dä, toydä buldüruq ählining uzün çäpâni-yü kändir celägidän külgän kimsä bolmädi.”(L); “Lekin Yaxşibäyev könmädi, Aşnâning boşängligidän küldi.”(L)

bilän: “Änä qızıq bir tabässüm bilän külärdi.”(KK); “Mingbâşi bu sözlärni ğurür bilän külib turib sözlärdi.”(KK); “Yänä kimdir Satimxânni körsätib, şe`rigigä piçirläydi, istehzâ bilän külädi.”(UP)

oynä- (443): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Oynamak. 2. Belirli bir kurala göre oynamak. 3. Dans etmek. 4. Rol yapmak. 5. Sallamak. 6. Laf yetiştirmek. 7. Korkutmak. 8. Aksetmek.

-dä, bilän: “Sergey Ğälâvin häm änä oşâ havâğä tikilğäni häldä säqälçäsi bilän oynär, uzün vä paxmäq kiprikli közlärining däm unisini, däm bunisini pir-pirätär vä zor berib bir närsäni oylär edi.”(KK)

-KA: “Lekin u haqiqıy kätibä emäs, sizning çıldirmängizğä oynüb yürğän bir qotirçâq-kü!”(D); “Cähligä oynüb qoydim!”(UP)

-dä: “Şundä birdän Musyâ Vernerni qoltuğığä äldi vä sahnädü oynüb turğän aktör xâtin käbi hayrätini küçäytirib bildirğäni häldä dedi.”(KK); “Yänä it hüridi, ungä qolidü oynüb turğän çöpini ätib ötib ketdi.”(UP); “Şamâl ulärning barglärini yulqıb älib köçälärdä oynäydi.”(SO)

-dän: “Bedänäning mâşdek közläri kâsäsidän oynüb çıqqudek pitrâb turibdi.”(CD)

bilän: “Hämmä közini yergä tikib, uzun yakändäzping magizi bilän oynärdi...”(YOS)

-däy: “Arvâhlär bilän ğäpläşädi, iblislär qanât çiqarib uni uçirädilär, äsmängä älib çiqıb tåvuq patidäy oynäydilär.”(SO)

oynät- (67): -ni, -KA, -dä, bilän, -däy/-çä

Anlamı: Oynatmak.

-ni, -dä, -çä: “Tâmçini köpdirib, betidä oynätädi çuqurçä, u cindek kölçä.”(YOS)

-dä, -ni: “Däm kokkä irğitib, däm tårtär köksigä şu yoldä oynätür qızni.”(YOS)

-ni, -düy: “Men Nāvāydan mäsäläning mâhiyätigä kirişni, şe’rni sehrli tayâqçädây oynätişni örgändim.”(TA)

-ni: “Sen pulni oynätäsän, pul bilän oynäsäsän!”(TA); “Şaşmänglär, körämiz hali, âqibäti nimä bolädi buning! degändek, közlärini qısib, cag payläri **oynätib** yâvqarâş qılädi...”(D); “Şırâq sâçi bağlängän näyzäni **oynätib** âdäm toplärdi.”(SU)

-KA: “Xüdâ xâhläsä, uruş küsär bolsin, âppân-sâppânlär ötsin, özim bir Orätepälärgä **oynätib kelüy**, oşändä köräsiz, akä mulläning qançä söz bilişini...”(CD)

-KAçä: “İkki âygüçü oynätürmiş...”(TA)

bilän: “Xadiçäxân közlärini ayyârlık **bilän oynätib turib** kündâşigä qarädi.”(TA)

öp- (334): -ni, -dä, -dän, bilän, -dek

Anlamı: 1. Öpmek. 2. Bir şeye hafifçe temas etmek.

-ni, -dä: “Keling, men sizni bir singil sıfatidü **öpib qoyäy...**”(KK)

bilän, -dän: “Kelinning qızârğân, çarçağân, ağır qayğığa tilmâç bolüb turğân közlärigä tikilib qaräb turğândän song ânälär muhabbäti **bilän közidän öpdü.**”(KK)

-ni: Ukälärimni **öpib qoying.**”(KK); “Körpäning qırğâğini **öpdim.**”(KK)

-dän: “Yelkämğä qaqıb, peşänämdän **öpdilär-dä...**”(TA); “Oğlining âğzidän **öpdü-dä, indämäsdän oltürdi.**”(KK)

-dek: “Eski qadränlärdek **öpib xayrlaşär, közyaşlär közyaşlärgä qoşilib ketär, Nimä,nidir bir-birigä uqtirärdi.**”(UP)

sâçil- (67): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-dek

Anlamı: Saçılmak, dağıtılmak, bölüştürülmek.

-dä, -dek: “Äyim endi özlärigä kelib, yerdü çoğdek **sâçilib** yâtğän cıydälärni bâsib âlädigändek tısärildilär vä aylänib ötib, Akmä l orisgä qaräb yürdilär.”(CD)

-KA: “Bu satrlärdä, bundây tipdägi maqälälärning bütün ruhidä umrini uzzü küin dalädä ötküzüvçi, million egätlärgä **sâçilgän** zahmätkäş xalqımızning sermäşaqat vä farähli mehnätidän gurürläniş, uning qadrini baländ kötärish bortib turädi.”(TA); “Cimnilik ağır-âğır ormäläb çıqıb ketdi, şüür här tāmängü **sâçilib**

oçyatkän gülxän käbi söndi.”(KK); “Däryägü **saçilgän** tariqdek dünyâning qaysi burçidän qıdırämän.”(UP)

-dü: “Bu toğridä ungä maslahat körsätädigän mahräm urtaqläri bolmägänidän hämdä äpäläri biri undä, biri bundä **saçilib**, öz-özläri bilän avârä bolgänläridän ävüniş yollärini qızning özi axtärişgä mäcbur.”(KK) “Qırğıziständä, Markäziy Äsiyâning başqa hudüdläridä **saçilib** yaşädi, qırilib ketişgä mahküm qilindi.”(TA); “Sengä stolining üstidä **saçilib** yätädi, dedimi biräv.”(UP)

-dän: “Suv qızı çirâyli, saçläri qâp-qârä, boynidän **saçilgän**.”(YOS)

bilän: “Egnidä boy-bästigä yaräşgän näfis havâräng xalät, saç täläläri äppâq yüzigä, peşänäsigä şüränä bir tärtsizlik **bilän saçilgän** Mahbubä qandäydir açilib, on yaşär yaşärib ketgän edi.”(D)

-däy/-dek: “Hämmämiz tariqdäy **saçilib** ketdik-kü.”(CD)

sât- (350): -ni, -KA, -dü, -dän, bilän

Anlamı: 1. Satmak. **2.** İhanet etmek.

-ni, -KA: “Keyinraq köngän bolsä häm köçyätgän küni däd-färyäd kötärib, ançä şallaqlıq qıldı, bundäy tāmāşāni pulgä **sätib** älädigän dost-düşmān äldidä Ätaqozini yāmān xıçälätgä sıldı...”(D); “Şartmi bu gün pâygäkdägi cäyni yüz ming somgü **sätış?**”(L); “Üyni küläh arzängärävögü **sätib** özi qışlâqqa muällimçilikkä ketgän.”(L)

-ni, -dü: “Siz bilmäysiz, Nazär akä, bir vagän älmaqâqni Mäskvädü **sätgän** bu yarämäs, ätilmägänigä şükr qılsın!.”(L); “Naticädä ärädän köp ötmäy bāyliğining küli kökkä sävirilibdi, nāçār qālgānidän hürlıqādek xätinini häm qul sifätidä **sätibdi**.”(KŞD)

-ni, bilän: “Oyläb köring, bundäy şähzädäni ältin, kümüş **bilän sätib** älib bolädimi?”(TA)

-ni: “Sizgä bu yıl, baribir, arpäni **sätib** älmäqqa toğri kelädi.”(KK); “Bu hävlini **sätin!**”(KK); “Yä akämni **sätgänmilär?**”(CD); “Heç qaçän vicdānimni **sätgän** emäsmän, insäfü adälätni unütgän emäsmän!”(D)

-KA: “Kimgü **sätgänsiz?**”(UP); “Yä oğrigü **sätgänmidingiz!**”(UP); “İkki ming ältin tangägü **sätämün**, dedim men.”(KŞD)

-dü: “Qayerdü **sätürkän** özi?”(L)

-dän: “Oşä ideyäni Yaxşibäyevning nämüdän sätgäningdän keyin, endi nämü bazarğa çıqqan bandäning häm nüzü fıraqığa çıdaş keräk-dä.”(L)

sez- (854): -ni, -dä, -dän, bilän, -düy/-dek

Anlamı: Sezmek, hissetmek.

-ni, bilän: “Şundä kämperning başidägi qol başqa bir qolning özigä kelib tekkänini bayağidän küçliräq bir dürkiräş bilän sezdi.”(KK); “Urtâğning bu samimiyätini Salti qam köz bilän köribginä emäs, köngil bilän sezib anglägän edi.”(KK)

-ni, -düy/-dek: “Bir xıl ädämlär şundäy külsä, özingni tahqirlägändek sezäsän.”(KK); “Özimni aybdärräq sezgänim bäräbäridä mehrim häm aşgändäy boldi, mehr aşgäni bäräbär yaşargändäy sezdim özimni.”(L); “Göyâ oşändä häm, ayni yazüvlär bitilişini äldindän payqab, keyinçälikkä atäy xämäki tayyârlägändäy sezäsän özingni.”(L)

-ni: “Äyim buni sezib sıpârışlädilär.”(CD); “Boğilib bäräyätgänini sezdi.”(L); “Eti cüncikib, titrüb-qaltirüb bäräyätgänini sezdi.”(L)

-dä: “Yaxşibäyev qavâq üygänidä sezdim.”(L)

-dän: “Nimänidir äldindän sezädi-yü, anıq aytib berälmäydi.”(UP); “Aşnämning işi yaxşilik tāmān yüz burgänini kelişingizdän sezdim.”(SO)

sür- (949): -ni, -KA, -dän, bilän, -çü

Anlamı: 1. Sürümek. 2. Bir tarafa doğru götürmek. 3. Devam etmek, nesilden nesile geçmek.

-ni, -KA: “Ävvälä piyaläni çetgä sirib qoydilär.”(CD); “Lätâfät abäcürni divängü yaqınrâq sürdi, stoldän qâğâz-qalâm älib, dämlägä yaqınrâq otirdi.”(D) “Fäzilät? dedi dämlä stoldägi köçmä çırâqni çetgä sürib.”(D)

-ni, bilän: “Cähänsr qârni äyâğı bilän sürib yerni qaziy başlädi.”(SO)

-ni, -çü: “Qızğış qumli yoläkdän bärätürüb bir-ikki bağbänni, bir-ikki gülçini, aräväçä mingän bir-ikki gödäg-ü aräväçä sürgän yaşginä änäläрни häm üçrätişdi.”(L)

-ni: “E, mening bağbänligimni sürümäng, Saidqul, dedi Yaxşibäyev.”(L)

-KA: “Qayâqqa süräsiz, yigitçä?”(CD)

-dän: “Song xaltäsüdän zarböyâq älib, yängi oyilgän harflär üstidän sürüb çıqdi.”(L)

täkrârlä- (111): -ni, -dä, -dän, bilän, -dek

Anlamı: Tekrar etmek.

bilän, -ni: “Rüstäm akä meni tanıştırgaç, dämlä mäşaqqatli taläffüz **bilän** ismimni **täkrârlädi.**”(TA)

-ni: “Lekin oğlini unçä häm berilmäsdän, boşraq öpärkän, başını tebrätär vä manisiz cümlälärni **täkrârlärdi.**”(KK); “Ävväl rayân gazetäsi Äşnâning sözini **täkrârlädi.**”(L)

-dä: “Üygä! bu sözni on mingläb kişilar qısqa qonim paytläridä, uyğänäyätib yäki uyqugä ketäyätib içläridä **täkrârlärdilər.**”(SU)

-dän: “Qani mening ketimdän **täkrârlä!** deb qıstäydi.”(UP)

bilän: “Songrä mungläniñ turädür, mülayim qırät **bilän** yänä **täkrârlädi.**”(KK); “Hä! äläm **bilän** **täkrârlädi** Frädä.”(SU)

-dek: “Uşä Farğänädä tuğılğan bicildäq qızım Zilälä cacci käftlärinä açib, här Dästürxân tepäsidadä äyimlärdän örgängänini togidek **täkrârläydi.**”(CD)

tärt- (1205): -ni/-i, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. İtmek, çekmek. 2. Çekmek, sürüklemek. 3. Cisimlerin yapısında bulunan cazibe ile diğər cisimleri çekmek. 4. Dikkat çekmek, kendine baktırmak. 5. Bir işe sokmak, bir işe girişmek. 6. Giymek, örtmek, kaplamak. 7. Alıp götürmek, içine çekmek. 8. Bir cisimden başka bir madde yapmak, elde etmek. 9. Vermek, dağıtmak. 10. Ağırlılığını ölçmek. 11. İp germek, ip asmak. 12. Çizmek, iz bırakmak. 13. Öğütmek. 14. Kısmak, azaltmak. 15. Emmek, içine çekmek. 16. Maddi veya manevi olarak birine benzemek, huyu çekmek. 17. Bir durumu yaşamış olmak, baştan geçirmek, çekmek. 18. Belirli bir hâle, duruma gelmek.

bilän -ni, -KA: “Hävüz boyigä keldi vä haligi butaq **bilän** suvni öz tāmānğa **tärtä** başlädi.”(KK)

-ni, -KA: “Äyim qollärini yüzlärigü **tärtib** orinläridän turdilär.”(CD); “Köçägä çıqqanläridän keyin Şükürov Ätaquzini bir çetgü **tärtädi.**”(D)

-ni, -dä: “İlgäri u aç qälsä, xalq mäclisi bāylärdän **tärtib** älgän ğalläni elgä boläşäyätgändä ungä häm malüim qısmını taräzidä **tärtib** berärdi.”(SU)

-ni/-i, -dän: “Qolimni bātqāqdän **tärtümän**, deymän, qani tärtälsäm! “(CD); “Uni bātqāqdän **tärtib** älişning häcäti yoq.”(CD); “Mätärning ökirib yubärgänini

payqagän Ätaqozi huşigä kelib, ayâğını gazdän tårtıdı.”(D); “*Axir, keçäginä meni bulâkdän tårtib âlgän kim ekän?*”(CD)

bilän, -ni: “*Nâzik qol bilän nâzik ipini bir tårtıdı uzıldı.*”(KK)

-ni: “*Undäy vaqtlärdä u hämmä kalitläрни tårtib âlär vä üygä butküil egälik qılär edi.*”(KK); “*Aräväkäş ât cilâvini keskin tårtıdı.*”(CD)

-KA: “*Mâl egäsigä tårtgän ekän-dä, dedim.*”(CD); “*Ha, büyäm Uluğxocä buväsigä tårtıdı.*”(CD)

-dän: “*Xalqning qoyğän âti qari çällärdän tårtib kiçkinä bälälärgä qadär här yerdä, här cäydä, här vaqt takrâr etilär edi.*”(KK)

tüşir- (243): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Düşürmek. 2. Belirli bir fiyata mâl etmek. 3. Elde etmek, gelir sağlamak. 4. Bir işe başlamak, girişmek. 5. Yere koymak, indirmek. 6. Bir nesne ile vurmak. 7. Yemek, içmek. 8. Tamamlamak, bitirmek. 9. Rastlamak.

-ni, -KA: “*Xuddi şu paytdä, yängi yigitlärdän biri arvâq âtni âq köpikkä tüşirib çaptirgäniçä yetib keldi.*”(KK); “*Men kim edimki, Xudâyim mening işimni sengä tüşiribdi, mârhamätli âdämlärgä yoluqtiribdi?*”(CD); “*Ätaqozi maşinä äynäsini pästgä tüşirdi.*”(D); “*Şähärdä mingbâşini eng yaxşı vä âbâd samâvärgä tüşirdi.*”(KK)

-ni, -dän: “*Bu mahaldägi bir âğız söz bâmbä bolib pârtläşi yâki hämmäning tarvüzini qoltığıdän tüşirib yubârişi mümkin.*”(UP)

-ni, bilän: “*Qudälär qâfiläsi şähärgä cönärkän, Umrinisäbibini arävädän öz qoli bilän tüşirib yubârgän vä ungä qarâb agär toydä yâ toydän keyin men sizni üydä körgündäy bolsäm, mingbâşi dâdhägä aytib avaqtägä cönätdirämän degän Pâşşaxân Umrinisäbibining qızını yâ körmädi, yâ körsä häm nazärigä ilmädi.*”(KK); “*Kelinimizni izzät-ikrâm bilän tüşirib âlinglä.*”(CD)

-ni: “*Şundä eng yaqın turğän bir sâldät bir tãmângä qarâb birdänigä alläneçik qıyşâydi vä qolidägi miltığını tüşirib, qollarını yâzib yubardı.*”(KK); “*Yengil nâfäs âlib, zâncirni tüşirdik.*”(CD)

-dä: “*Gâhâ bälälärgä köz-köz qılğani maktäbgä âlib bârsäm, qaytışdä tüşirib qoymäyin, deb tarıx kitabimning muqäväsini aräsigä yaşırib yürärdim.*”(CD)

-dän: “*Mâyli, taqsir, dedi mingbâşi bir âz yengil tårtib, amâldän tüşiringiz, mâyli.*”(KK)

uç- (5381): -KA, -dü, -dün, bilän, -düy/-dek

Anlamı: 1. Uçmak. 2. Bir yerden düşmek. 3. Çok hızlı gitmek. 4. Kaymak. 5. Ses etrafa yayılmak. 6. Kırılıp yerinden düşmek. 7. Aldanmak, kanmak. 8. Herhangi bir sebebdən titremek. 9. Ölmek.

-dün, -dek: “*Ammâ ätlär közläri kâsäsüdän çıqqudek bolib, äsmängä sapçıydiğän bir alpâzdä zorğa yol tâpib bârâyâtğän edi, arävä naq köprikkä yetgändä zarb bilän bir nimägä urildi-yü men üstidün kâptâkdek uçib ketdim.*”(CD); “*Eşikdün oqdäy uçib Rüstäm kirdi.*”(UP)

-KA: “*Mengä qaräb dâfätän, ‘Abdüllacân,’ siz bugün Mâskvägä uçib bâräsiz.*”(TA); “*Quşlär yırâqlärğä uçdilər...*”(KK); “*Endi, Saltânätxânni çağırış häväsi yellärgä uçdi...*”(KK)

-dü: “*Qatâr tizilğän maşinälär qandäydir äsüdä qarângılıkkä çumğän hadsiz sayhânlikdä uçib bârär, baxmâldäy tınıq äsmân yulduzğä tolib ketğän, ulärni hävüçläb älsä, hävüçläb sâçsä bolärdi.*”(D); “*Xavfli edi, düç kelğän lahzädü uçib ketişim mümkün.*”(L); “*Qaçân körsä, dädäsi yâ äsmândü uçib yürgän bolädi, yâ xomräyib, bir nârsädän nârâzidek yergä qaräb turädi.*”(UP)

-dün: “*Abdüllä akäning lafzidün uęğün sözlär neçäğli Şäfqatsiz bolmäsin, uning közläridä dâimâ qandäydir bir mung yaşirinib yätärdi.*”(TA); “*Ulärning köçiri qarşidün uçib kelâyâtqân ätlärni kördi-yü, ätlärni dârrâv bir tāmānğa burib yubarmâqçı boldi, lekin birdänigä, qaltis burib yubârğän ekän, mapäli çänä gürsilläb älib çuqırılıkkä ağanädi.*”(KK); “*Äyâğım äsmândän bolib, egärdün uçib ketişimğä bir bahya qaldı.*”(CD); “*Vä men üstidün uçib ketdim.*”(CD)

bilän: “*Ulär xayälän şähär devârläri tāmân şiddät bilän uçib kelmâqdä.*”(TA); “*Mäşinä şitâb bilän uçib bârärdi.*”(D); “*Endi bir qanât bilän uçib bolmäydi.*”(SO)

-düy/-dek: “*Hämân qanâtlı ätdäy uçib kelâyâtğän Barzändän közini uzâlmäy turgän Sultânmurâd akäm.*”(CD)

ur- (2210): -ni, -KA, -dün, bilän, -KAri

Anlamı: 1. Tokat vurmak. 2. Bir nesne ile bir şeye vurmak, dövmek. 3. Nişan alıp hedefi vurmak. 4. Bir işi acele ile yapmak. 5. Bir işe kendini vermek. 6. Şiddetli yağmak. 7. Tahrip etmek. 8. Damar atmak, kalp çarpmak. 9. Zarar vermek, tahrip

etmek. 10. Saklamak, gizlemek. 11. Yapmak, vücuda getirmek. 12. Koymak, bırakmak. 13. Yemek, içmek. 14. Tenkit etmek, eleştirmek.

-ni, bilän, -KA: “*Satrmä-satr tärcimä müallifi esä uni ‘başım bilän urdim Yerevän dävzäsığä’ deb ögürgän.*”(TA)

-ni, -KA: “*Üydän yugürgäniçä çıqıb ketmäkçi bolib özini eşikkä urdi.*”(KK)

-KA, bilän: “*Sälhov gäp tamâm, degändäy stol üstigä käfti bilän urib qoydi.*”(SO)

-ni, -KAri: “*Zinä tepäsidadı eşik açilib, ästänädä boyçänginä qız bälä körindi-yü, yöläkkä közi tüşib, vây degäniçä özini içkäri urdi.*”(CD)

-ni: “*İvän İvänoviç bir stäkänçädä arâq bilän bittä suzmä sâmsäni urib aldı.*”(KK); “*Uşändä gäpning rästi, lanäti kâmpirni urib yubâräy degän edim-ü, keyin Matryänäni oylâb yänä cählimni bäsdim.*”(KK); “*Bir märtä hâkimgä arizä bergän ädämlärni urib bolmäydi.*”(KK)

-KA: “*Tongız narigi yâqqa urib ketdi.*”(TA); “*Men oşâ zahâti özimni bir burçäkkä urdim.*”(TA); “*U tişlärini ğicirlätädi vä bir neçä märtä tez-tez Vernerning tizzäsığä urib qoydi.*”(KK)

-dän: “*Peşin civir-civirigä tolä İzzä tāmāndän urüyätgän dimni häm mänä şu salqınginä yutä älädi.*”(CD)

bilän: “*Şu qamçinim bilän bir uräy öläsizlär...*”(CD)

yân- (1815): -KA, -dü, -dän, bilän, -däy/-dek

Anlamı: 1. Yanmak, alev almak. 2. Işık saçmak. 3. Aşırı ısınmak. 4. İçi yanmak, acımak. 5. Sinirlenmek. 6. Kontrolde çıkmak. 7. Sabırsızlanmak.

-dü, -däy: “*Ammâ Nârmurâd Şâmurâdov bir zum közini yumsä, nigâhu äldidä çotdäy yângün uşâ harflär, oşâ maşüm sarlävha päydä bulädi.*”(D)

-KA: “*Rüstämning yürägi oynâb, mehnäti bekâr ketgänigä yänib ketdi.*”(UP)

-dü: “*Xuddi şu çâqdä surät äldidä yänib turgän şamning alängäsi lävülläb ketib bütin yârığı muxätäbimning yüzigä tüşdi.*”(KK); “*Äläçuq vä kapälärdä yänib turgän yâğdüsiz, xirä çırâğlärning älävläri benim ümidsiz çâqdağı közlärimgä oxşâb miltirär edilär.*”(KK); “*Oğlining dardidä yänib yürän Matlübi, ah, änä, änä beçärä! deb yuberdi.*”(UP)

-dän: “*Uyatdän yänib ketgän qız uzün kipriklärini pästgä qadâb, bir muqtägä tikilib otirär, goyâ dâmläsığä söz qâtışgä häm mäcâli qâlmägän edi.*”(D); “*Cabbâr*

şundäy deb, uni bağrigä bäsdi-yü, läbläridän, közläridän öpdi, ehtiräs vâ alämdän yänib, entikib öpdi...”(D); “*Alämdän yänib yätgändir, yâmân xat yâzgänmân. (UP)*

bilän: “*Faqat, özi isitmä bilän yänib turgän âdäm kältäk zarbini sezmedi.*”(KK); “*Qalbigä qandäydir ılıqlık yügürüb, muşükning qahr bilän yänib turgän közläridä mehribâilikkä yaqıp bir nârsä sezdi.*” (UP)

-däy/-dek: “*Hakimcân qıp-qızärib, çoğdäy yänib, eşik yänidä toxtädi.*”(KK); “*U közlär küngä sälingän qârâ baxmäldek yänib turärdi.* (UP)

yât- (1660): -KA, -dä, bilän, -çä, -KAçä

Anlamı: 1. Yatmak. 2. Bir yerde bulunmak, durmak, yerleşmek. 3. Yaşamak, durmak, mevcut olmak. 4. Yatıp uyumak. 5. Hasta olup yatmak. 6. Hapse düşmek. 7. Durmak, çalışmamak.

bilän, -dä: “*Şunçä dard bilän yätibmân bu yerdü!*”(L); “*Rüstäm şu oylär bilän tankning âstidä ançä yätädi.*”(UP)

-KA: “*Uni qozğatib otirmäsdän, Dästürxânni sekinginä yığıştirib âldi-dä, bir çekkägä bir yästiqni taşlädi, üstigä bir töşäkçäni yapindi, fânärni pästlädi, şu bilän uyqugä yätädi.*”(KK); “*Mäyli, âgäyni, men tinç qoy, dâmlä qaytä câygü yätib, közini yumdi.*”(D); “*Qolidägi pulni yänä maträs tağigä tikib, sekin ornigü yätädi.*”(L); “*Câyigä yätädi.*” (L)

-dä: “*Kitâb-däftär bir çekkädü yätibdi.*”(CD); “*Şerigi orindü yätgän ekän, hâzir çıqıb ketdi, deb aytdi.*”(L); “*Burçäkdü yätgän yelimxältäni kördi.*”(L)

-çä: “*Ulär häm mänä şunaqa... pâydevârığä ğışt quyilgäniçä yätiptimi?*”(D)

-KAçä: “*Här küni şamdän târtib azângüçü yätgän câyidä uyâq-buyâqqa ağanâb oy oyläydi.*”(KK)

yoqlä- (73): -ni, -dä, -dän, -däy, -KAçü

Anlamı: 1. Hâl hatır sormak. 2. Bir iş için birine hediye alıp ziyaretine gitmek. 3. Bir iş için birini aramak. 4. Yâd etmek, hatırlamak.

-dä, -ni: “*Özimizning sartiya räsmi boyiçä, här bir zarürät körilgändü, Dästürxân qilib kelib bir-birlärini yoqläb turärdilär.*”(KK)

-ni, -dän: “*Sizni qayerlärdän yoqläsäm bolädi?*”(SO)

-ni: “*Hây, Sanâbär, qarä, kim kepti, bizni yoqläb.*”(CD); “*Birâdärimni yoqläymän, degänlär.*”(SO)

-dä: “*Nafrätlängänidü yoqläb kelärmidi?*”(SO)

-dän: “Hây, Maqsüdxöcä, qarägin, ortâqläring qayâqdän yoqlüb kelişibdi.”(CD)

-däy: “Bundäy yoqlüb bäräy häm demäysänlär.”(UP)

-KAçä: “Ulär öz mundäricäläridä zikr etilgän şaxslär singäri, tå sorâq küniğüçä yoqlänmäsdän vä esgä älinmäsdän taşländiq hâldä qâlib ketdilär.”(KK)

1.2.5.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, fiilimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

âç- (2113):

“Şu manädä ‘Şähidlär xâtiräsi’ mäcmui milliy qatäğän qurbänlärigä bir yâdgârlük, ziyârätgâhginä emäs, bälki bu iztirâbli va eşigi dâimâ âçiq tärbiyâ mäktäbidir.”(TA)

âl- (13140):

“Umümän âlgündü esä, könglimdägidek şe ’rni yâzgän vaktim özimni behad baxtiyâr his etämän.”(TA)

âldir- (69):

“Eşän buväm âldirib ketdilär.”(KK); “Sâvuq âldiribmän, şekilli...”(KK)

ârttir- (58):

“Lekin bu närsä Äliyäni köp häm çöçitmäs, çünki eri endi yâş bälä emäs, kättä täcribä ârttirgän, işbilärmän, uddäburân rähbär hisäblänärdi.”(D)

anglä- (403):

“Men angläb yetgän fälsäfä.”(TA); “Men, gäpning rästi, angläyâlmäymän.”(KK)

âtil- (146):

“Şe ’riyätning häm bayrämlärdäginä âtilädigän favvâraläri bär.”(TA); “Mayli, müşäklär âtilsin, faqat zämbäräklär tilgä kirmäsä bäs, deb qoydi.”(TA); “Qayt, âtiläsän!”(CD); “Yänä aytädiki, siz naq âtilib turgän vulqänsiz, azizim Yaxşibäyev.”(L)

bäs- (1544):

“Mäväräünnährning bäsib älinişigä başçilik qılğän.”(KK)

bäşlä- (2104):

“Xalqımız İstıqlâlning säkkiz yilini bäsib ötdi, deb gäp **bäşlädi** zamänämizning büyük şäiri A. Äripov.”(TA); “Yäzüvçilär uyuşmasıning mäsul kişiläridän biri meni çağırıp, küppä-kündüzi ülfätçilik qilib oltiribsän, deb aybläy **bäşlädi.**”(TA); “Közini yumdı, tilkindi vä ağır-âğır cävdiy **bäşlädi.**”(KK)

ber- (6266):

“İstıqlâl **bergän** nemätlärning eng hayätیلäridän biri häm şu tüzilmäning qaytä tiklänişi vä riväclänişi bolmaqda.”(TA)

beril- (343):

“Behbudiy aytgänidek, äzädlik **berilmäydi**, älinädi.”(TA); “Axbârât **berilüyätgän** ekän.”(L)

çöz- (400):

“Buğu yänä **çözib** ökirdi.”(SO)

çözil- (184):

“Arslän **çözilib** yätibdi-yü, bu zanğar yänigä bärälmäy garäng tirik yäki ölik ekänini bilmäydi.”(L)

egil- (112):

“Äftäb bätib ketdi, **egildi** başım...”(TA); “Haqiqat **egilädi**, lekin sinmäydi, deydilär.”(TA); “Zumnün **egilib** turib sorädi.”(KK)

eşit- (1570):

“Äpäm **eşitib** turgän ekänlär.”(CD); “Maqsüdxocä, senäm **eşitding-ä?**”(CD)

eşitil- (335):

“‘Bu kim?’ degän ävâz **eşitildi.**”(D); “Râstdän häm boğılğän ekän, ävâzi xırquräb **eşitildi.**”(D)

keltir- (540):

“Bazi misällär **keltirämän.**”(TA); “Köçät **keltirib** çuqurgä qoyämän, tänäsidadän tutib turämän.”(L); “Çäpär şundäy xabär **keltirdi.**”(SU)

kül- (1944):

“Ayän **küldi.**”(KK) “Teväräk-äträfädägilär häm hämmäsi **külädir**, çünki heç närsä bilmäydir...”(KK); “Elçi **küldi.**”(CD)

oynü- (443):

“Bir kelib **oynüb** ketsä yaxşı boläridi.”(KK); “Mayli, **oynüb**, yazilib kelinglär.”(KK); “Kül, **oynä**, baxtiyâr bol.”(L)

öp- (334):

“Men üçün həm **öpüb qoying!**”(KK)

sâçil- (67):

“Uşä yerdän bir neçä üç somlik və beş somlik qâğâz pul tâpib âldilər; ulär hêm **sâçilib** yâtardı.”(KK); “Suv pâstgä yetib kelmädi, zarrälärgä bolinib, **sâçilib** ketdi.”(SO)

sât- (350):

“**Sâtgänni** yâ?...”(CD); “**Sâtâyâtgänlär** bârmi?”(CD); “Gümân qıldiki, bu orgimçäk mening fitnämädän vâqf bolibdi, kimdir sâtgän, acäbmäski, anävi Erkinov **sâtgän** çıqsä!...”(L)

sez- (854):

“Heç kim bilmäsdän, **sezmäsdän** kömildi...”(KK); “Men hêm **sezgänmän...**”(KK); “Lekin akäm baribir **sezdi.**”(CD)

sür- (949):

“Men **sürdim**, dedi u.”(CD); “**Sürdikmi? Sürdik!** deyä hëmmämiz sakrâb turdik.”(CD)

täkrârlä- (111):

“Âtängni quyib tur! **täkrârlädi** çâl.”(D); “Şünaqa de! **täkrârlädi.**”(D); “Mayli, u kişidän xafä bolmäng, **täkrârlädi** Mirâbidov.”(D)

târt- (1205):

“Qattıqrâq, zanğar, qattıqrâq uşlä! **Târt!**”(L)

tüşir- (243):

“Buning câni bolmäsä... ‘özingiz **tüşirib**, bu bâyacışni tağın qarğaysizmi?’ deb topni suvdä çayqab âlgändän sung, läbini tişläb, bâr küçi bilän sıqmâqqa başlädi.”(KK); “Bu esä qulâçkâşläb **tüşirdi.**”(UP)

uç- (5381):

“Qorqıtsängiz pırr etä **uçib** ketädi.”(KK); “Bârämizmi? **Uçdikmi?** dedim men.”(CD); “**Uçib** ketäverdi.”(L)

ur- (2210):

“Ha, **urib** taşläydilər.”(KK); “Nimä qılârdingiz? **Urärmidingiz?**”(KK); “Ursä, bir-ikki **urür.**”(SO)

yân- (1815):

“*Yānib ketdi!...*”(KK); “*Qarāsām, çırāğingiz yānib turibdi.*”(D); “*Ātaqozi yānib ketdi.*”(D)

yāt- (1660):

“*Ha, yātibdimi?*”(KK); “*Uxlāb yātibdi-kü.*”(CD); “*Lekin köp yātālmādi.*”(L)

yoqlā- (73):

“*Tāğam yoqlāyātüvdilär...*”(D); “*Bārib ālsä, Zāhid yoqlāyātgän ekän.*”(L); “*Kättä yoqlädilär, dedi u.*”(SO)

1.2.6. Altı İstemliler

Altı istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece altısı ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme, bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini belirtmiştik.

Altı istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, bunlar ilgili başlık altında verildi.

Tarımlan eserlerde sadece altı istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesi ve Özbekçede ortak olan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Altı istem alan fiil sayısı: 29

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe Altı istem alan fiil sayısı: 18

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Altı istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 2,989

Altı istem alan fiillerin Özbekçe-Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 6,839

1.2.6.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Altı İstemlilik

Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, fiilimsilerle genişlemiş birleşik cümle olabildiği gibi; basit cümleler de olabilmektedir. Söz konusu fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde tek tek kullanılmıştır. Yani

bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yüklemle bağlanarak cümle oluşturduğu örneklerle rastlanmamıştır.

yâyil- (96): -KA, -dü, -dän, -däy, -râ, -KAçü

Anlamı: 1. Yayılmak. 2. Rahat bir biçimde, sere serpe oturmak. 3. Rahatlamak, endişeden kurtulmak.

-KA: “Bir dâfä uyqusidän uyğâtilgän ölüm vähimäsi bütün azâ-bädänigä yâyildi, süyâklärgäçä kirib singdi, özining sönük çehräsini tandägi hämmä teşikçälärdän çıkarib körsätmäkdä.”(KK); “Pâşşâxâanning ötkir oyi, orgimçäk töridäy här tãmängü yâyilib miyäsini gävlätädi.”(KK); “Bu vaqtlär ulär ikkäläsi hävliçägü yâyilgän palâslärni qâqmâqqa kirişgän edilär.”(KK)

-dü: “Törä közidän tillä äynägini älib, stol üstigä qoydi vä öz tizzäsi bilän stol ortäsidadä yâyilib yâtgän gazetägä qarâb dedi.”(KK)

-dän: “Qoşinlär tepälikni tark etib, çap qaiât tãmändän yâyilib, äsiyälklär sari yol äldilär. (SU)

-däy: “Yetti qavät tumän uning te-pälärini häm komib, ulkän suvdäy yâyilib yâtipti.”(CD)

-râ: “Sähärdän beri vädiy uzrâ yâyilib turgän tumän kötärib kelâyâtgän quyâş muridä astä-astä erib ketdi.”(SU)

-KAçü: “Hämmä qışlâq bâzâridäy äziq-ävqatdän târtib, kiyim-keçäkkäçü yâyilgän.”(UP); “İslâm dini cänübiy Hindistängüçü yâyildi.”(KŞD)

1.2.6.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

yâyil- (96):

“Miryâqub yâyilib-yâyilib küldi.”(KK)

1.2.6.2. Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Cümle, fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artar ve buna paralel olarak istem sayısı da yükselir. Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur. Birden fazla öge aynı yüklemle bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur.

Dikkatimizi çeken bir diğər husus da istem sayısı yüksek olan fiillerin aynı cümlede tek istemle kullanıldığı öreneklerin az oluşudur. Bu tarz fiiller, kullanım rahatlığından dolayı aynı anda birden fazla istemle ilişki kurarak kullanılmaya daha elverişlidir diyebiliriz.

ârt- (738): **-ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -çä**

Anlamı: 1. Çoğalmak, artmak. 2. Güçlenmek. 3. Yeterli olmak, fazla gelmek. 4. Belirli bir ölçüyü geçmek. 5. Yükselmek.

-dä, bilän, -ni: “Üçinçi qatnâşimizdä sinçlär bilän tâqılärni ârtib berişdi.”(CD)

-ni, -KA: “Erining tâpgän-tütgäni bir umrgü yetib ârtädi.”(L) ; “Ulcälärni âtlärgü ârtib bolişgäç, Späntämänä Deyäkägä dedi.”(SU)

-dä, -ni: “Aslidä insân bäläsi oşä zamânlärdä häm fazilätü nuqsânläрни ârtmäqläb yürgän.”(TA)

-KA: “Birinçisi Aşnâ maşinäsigü ârtib kelgän oyinçaqlärgä dâxil.”(L); “Hafsäläsi yetgänini qarängki, buldürüqning murğak ähligä atäb maşinäsigü bir qâp oyinçaq ârtib kelgän ekän...”(L)

-dä: “Kärvän yällänmä cangçilär qorıqçiligiyä köçmäncilär mazgillärining biridän-ikkinçisigä ötär, här toxtägändä ârtib bäräyätgän yükning äğirliğidän tüyälär ökirärdi.”(SU)

-dän: “Ulärdän ârtsä, başqalärgä tarqatış mümkin.”(TA); “Ulärdän ârtgän fursätlärimdä şähär çekkäsigä çıqıb, çeksiz äsmändägi yârqın, kättä yulduzlärgä bâqıb turışni cüdä häm yâqtirämän.”(TA)

-çä “Bahridin akämni benâmü nişän yoqâtgänläрни izläb tâpiş üçün häm qılâyätgänini bilgäç esä, akämgü mehrim boläqçü ârtib ketdi.”(CD)

âsil- (209): **-KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-dek/-çä, -KAçü**

Anlamı: 1. Asılmak. 2. Kendi ağırlığıyla sallanmak. 3. Bir şeye sağlam bir şekilde tutunmak. 4. Sarkıntılık yapmak.

bilän, -KA: “Qollärining barmâqläri xuddi oyingä tüşâyätqändäy, däm ğicimlänib, däm yâzilib turär edi, oşä qoli bilän Vernergü âsildi.”(KK)

bilän, -dä: “Men bilän bir qatârdä âsiläturgän bolğäningdän keyin xocäyinliging qâldimi seni!”(KK)

-dü, -düy/-dek: “Tâğ etâklâridâ hazin xâniş qilib kezgân mehmân turnälär, şıvâqzârlärdâ yayrâb yürgân âhu uyurlâri, vâ nihâyât, cämübning tim qârâ âsmânidâ qandiddek âsilib turgân ülkân-ülkân yuldüzlär... ”(TA); “Âbidâvning nimcân yelkâsidâ qâpdây âsilib turgân eski picâmâsigâ qarâb xıâb qıldı.”(D); “U çindân hâm cüdâ galâti, aftangâri, sâç-sâqâligâ qarâmâs, kiygân kiyimlâri qâq süyâk tanâsidâ qâpdek âsilib turâr, pâşnälâri yeyilib, bir tâmângâ qıyşâyib ketgân tüflilâri quppâ-quruq yâz künlâri hâm bâtmân-bâtmân lây bolib yürärdi.”(D)

-KA: “Câyâri, sâmsâ, patir vâ bâşqa balâ-bâttârlâri endi qâpgâ sâlâ bâşlägân edilârki, birdân mahkâmâning içigâ suri çoçqa kirib keldi, nâ sâmsâ vâ nâ nâanning karsillâmâsigâ tegmâsdân, varaqlâri pâstgü âsilgâni hâldâ stolning bir çekkâsidâ yâtgân arizâgâ, İvân Nikiforoviçning arizâsigâ yapışib hâmmâni hayrâtdâ qâldirdi.”(KK); “Ul, şorlik qız, mening boynimğa şundâqqınâ âsilib âldi.”(KK); “Fazilât yügürüb kelib âpâsining boynıgâ âsildi.”(KK)

-dü: “Yansânni yetälâb âlib bârişgâ toğri keldi; u ävväl âyâqlâri ni mahkâm tirâb âldi, şundâ xuddi plâtförmâ taxtâsigâ çarmlâridân mıxlângân kâbi edi, songrâ tizzâsini bükib âlib mirşâblâr qolidâ âsilib bârdi.”(KK); “Qârâ arävâlâr bir-bir ketin ğıldirâşib kelib, ikkitâdân âdâm âldilâr-dâ, yânidü çırâğ âsilib turgân dârvâzâgâ tâmân yürüb ketib, qarângılıq içidâ güm boldilâr.”(KK); “Âxirdâ, bir-birigâ qarşı olârâq, uçî nayzâgâ oxşâb havâdâ âsilgâni hâldâ qılıçlâr qatârlâşdi.”(KK)

-dân: “Doqı-doqılâb tili çıqıb, yürüb ketgân Zilâlâmiz âstânâdân âsilib tüşib, burgânzâr ârâsidân qoşninikigâ pildirâb qâlâdidâ, heç qançâ ötmây qolidâ bir vâş üzümmi, nâkmi kôtârib çıqadi.”(CD)

bilân: “Hayâtidâ şu nâmâşrû erdân bâşqa heç bir yupânçi bolmâgân yâş xâtin uning boynigâ mahkâm âsildi, şu qadâr hırs bilân âsildiki, Miryâqub uning irâdâsigâ boyin eğişgâ mâcbur boldi.”(KK)

-çü: “Mâstlik bilân cüdâ qattıq, cinnilârçü âsildi.”(KK)

-KAçü: “Âdâmlâr üç vagonli trâmvyâning zinâlarigüçü âsilib âlişgân.”(SO)

bâcâr- (150): -ni, -dü, -dân, bilân, -dây, -KAçü

Anlamı: 1. Becermek, yapmak. 2. Bir işi layıkiyla yapmak. 3. Neticelendirmek, halletmek.

-ni, -dä: “Müridläridän biri axır farzändläringiz hünär egälläş bilän bänd bolsä, kâmillik yolidägi farz vä sünnätlärni öz vaqtidä **bücärä** älmäydilärkü?”(KŞD); “Märd bolsäläringiz mänä bu yerdä, bu sahrâyı cizginaqdä **bücäring** plänläringizni!..”(D)

-ni, bilän: “Öz işini fidâyilik **bilän bücärürdi.**”(UP); “Arizä egälärining ädäbini beriş vazifäsi uning öz boynigä yüklätügänligidän, haligi ötkäzilgän tadbirlär **bilän** u oşâ vazifäsini häm **bücärib** kelgän edi.”(KK)

-KAçä, -ni: “Ertäläbgäçä Borânbây häm bu işni **bücärüdir.**”(YOS)

-ni: “Bu orindä eng mühim rol**ni**, heç şübhasız, ulärning yolbaşçılari **bücärdilär.**”(TA); “Prezident häm xalqning irädäsini **bücärib**, cähân muqyäsidadä işlär älib bäräyapti, tinçlik saqlaşgä erişäyapti.”(TA); “Singilläringiz, qızläringizni şulärgä oxşab tarbiyâ qılsängiz, şundäginä vazifängizni **bücärgün** boläsiz!”(YOS)

-dän: “Uning üstidä bücäriläcäk bu maşinäviy işning özigä oxşagän ädämlär tāmānidän **bücäriläcägi**, ulärni yänä tağın allaqandäy ğayriäddiy vä xunük bir kepätägä sälädir.”(KK)

bilän: “Späntämänä itäät **bilän bücärüdi.**”(SU)

-däy: “Bu Täyir zakün şunaqa, aytilgändäy **bücärmäsä**, xätini talâq bolädi.”(CD)

bâq- (337): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -çä

Anlamı: 1. Etrafı seyretmek. 2. Çocuk veya hasta ile ilgilenmek. 3. Beslemek, büyütme. 4. Maişetini temin etmek, yardım etmek. 5. Aramak, bulmak. 6. Tedavi etmek, iyileştirmek.

-dä, -KA, bilän: “Ädäbiy dävralärdä Zülfiyä äpägü cüdä kättä mehr **bilän bâqıb**, u kişini ‘şeriyätimiz malikäsı’ deb atâb kelädilär.”(TA)

-ni, -dä: “Men sizgä uning eväzigä suri çoçqamni berämän, özingiz häm biläsiz; men **uni** özigä xâs bir äğildä **bâqıb** semirtirgänmän cüdä äbdän çoçqa, keläsi yıldä bäläläb bermäsä mengä keläsiz.”(KK)

-dä, -KA: “Dostlärim köp, ulärdän ärtgän fürsätlärimdü şähär çekkäsigä çıqıb, çeksiz äsmändägi yârqın, kättä yuddüzlärgä **bâqıb** turışni cüdä häm yâqtirämän.”(BH); “Cähângir bu gäpni eşitib, ungü nârâzi qıyâfädä **bâqıdı.**”(SO)

-KA, -dän: “Äynisä ulärning oyinigä deräzädän **bâqıb turädi.**”(SO)

-KA, bilän: “Uluğbek, Bâbur singäri siymälär hayätigü intihâsiz muhabbät bilän bâqıb, mehnät vä hayrät kamärini mahkäm bağlâb bahâlıqudrät yaratgân vä yaratâyâtgân ädilârimizgä şâyân tahsin aytmâq darkâr.”(TA); “Qâsim hâim ungâ savâl közi bilän bâqdi.”(SO)

-KA, çä: “Yoqsä, özini bundän birâr on-on ikki yıl âldin talägän bitläрни eşitib xavâtirgä tutmäsdä, ätrâfgü oğrinçü bâqmäsdi.”(L)

-ni: “Uning gâpini eşitmâqdän hâsil bolätürğän lâzzätni yâlgız bâşingizni bâqıb turgân zamândägi yâxiid tâvâningizni qaşlağândağı lâzzät bilânginâ qiyâs qılmâq mümkindir.”(KK); “Men sizni nimä üçün bâqıb oltürämän?”(KK); “Beş yıldän beri nân yapib, özüm sâtib qari ânämni bâqar edim...”(KK)

-KA: “Tângni hâim âsmângü tik bâqıb kütüm. .”(TA); “Lekin, tasävviir eting, insân bir nârsäni his qilmäsä, birâr mocizädän hayrätlänmäsä, tabiät gözälliklärigü bâqıb, xayâlgü çömmäsä, uning hayätidä nimä manâ qâlâdi?”(TA)

-dü: “Ha, hayrân bolyäpsizmi, u yâqdü hâim qoy bâqsângiz, buyeqdä hâim ahvâl şu bolsä, nimägü ävârä bolib kelib yürübsiz, demâqçimisiz?”(SO)

bâr- (7710): -KA, -dü, -dän, bilän, -dây/-çä, -KAçü

Anlamı: 1. Varmak, ulaşmak. 2. Herhangi bir araçla bir yere gitmek. 3. Bir yere gitmek. 4. Devam etmek. 5. İzlemek, seyretmek. 6. Sıklamak, dar gelmek. 7. Sayı ve miktar bakımından artmak.

-dü, -KA: “Birmünçä hârdıq çiqariş maqsädidü u câygü bârdim!”(TA); “İndistânning mäşhur ayâli, dâvlät arbâbi İndirä xânim Gandi hâlâk bolgänidü elçixânägü bârib taziyä bildirgänmân.”(TA)

-dü, bilän: “Râzzâq sofidü undäy quvvät ârtığı bilän bâr.”(KK)

-KA: “Şâirning kimligini bilmâqçi bolsäng, uning yurtigü bâr, degän gâp mävcüd.”(TA); “Birbirläri bilän suhbätläşädilär, yığılib âş qilädilär, toygü bârädilär.”(TA); “Misrlik İbn Xâldün ismli uluğ Arâb âlimi Samârqanddä Amir Temür hazrâtläri huzürigä kirib, Qâhırägü bârib kelişgü ruxsät soräydi.”(TA)

dü: “Gâp kim üstidü bârâyâtgänini bilgän Ätaqozi beixtiyâr ornidä qozgâlib qoydi, xayâlidän.”(D); “Boribâyev bilän tâpişib qâlgänläring haqidä, uni bâş qudä deb körsätgän izzät-hürmätläring üstidü bâryäpti, bäläm.”(D)

-dän: “Ariq yâqalâb, ikki bâğ ortâsidâgi yoldân baryüpmân u, yol kötârilâ bâşlâgân câydâgi qatâr bükri tutlârdân közimni uzâlmâyân.”(CD); “Oşâ cimit izlârdân bârib ininidâ tâpmâq mümkün.”(CD)

bilân: “Mingbaşining başqa hämmâ xâtinlâri kâbi u häm mening âilâm bilân bâriş-keliş qilib yürârdi.”(KK); “Men bu bilân bârâmân.”(KK)

-dây: “Üy mundân nari ötgâç, âysiz tunlârdây bârgün sari qârâyâdi.”(KK); “Songrâ tâ avâqtâgâ yetkünçâ bütin yol boyi sâldâtlâr özlâri häm âyâq bilân yürüb emâs, bâlki havâdân uçib bârgândây bârdilâr.”(KK); “Ha, cindây bârdi.”(UP)

-çü: “Akbâr, sen hâzirçâ bâräver.”(YOS)

-KAçü: “Bugün huzûrimizgâ âlib kelib sorâq qılğânimiz üçün sendân keçirim sorâşgüçâ bârâimiz.”(KK); “İlâci bolsâ, yarim pâdşâgüçâ bârädi.”(KK); “Arizâ bergânlârnîng bâşidâ kimlâr turgâninîni ötgân sâfâr nâyibîng mingbaşigâ aytgân sözlâridân anglâb âlgân Miryâqub Qumâriqning etâklârigüçâ bârib kelib, hämmâ gâpni bilgâninîni vâ tegişli tâdbirlârnîni ötkâzib kelânîni gâpirdi.”(KK)

de- (18548): -KA, -dü, -dân, bilân, -dây/-çü, -KAçü

Anlamı: 1. Demek, söylemek, açıklamak, bildirmek, ifade etmek. 2. Bir göreve atamak, ünvan veya makam vermek. 3. ... diye bilmek, var saymak. 4. ... diye düşünmek. 5. Arzu etmek, istemek. 6. Bir işe girişmek.

-dü, -KA: “Bu yerdü râfiqâsigü degün manâdâ.”(KK)

-KA, -dây: “Birâv mengü şundây dedi, cüdâ işântirib aytdi!”(YOS)

-KA: “Hattâ, insâniyât tarixidâ bolmâgân vâqeâ ul muzâffâr câhângirgâ âltindân häykâl qoyib, tagigâ Yevrâpâning xalâskârigü degün bitik oydi.”(TA); “Âbüllâ akâ, bir şe`ringizdâgi Âsân bolgân emâs Âbüllâlârgü degün satr beixtiyâr yâdgâ tüşâdi.”(TA); “Qalâm haqtâgâ âlingân sââtigâ qarâdi (bunaqa sââtdân Âşnâdâ häm bâr edi), keyin Mâyragü dedi.”(L)

-dü: “Bu mäsâlâlârgâ bätâfsil toxtâlgânimizning bâisi nimädü dersiz?”(TA); “Üstâz Âybekning 80 yilligi nişânlânâyâtgân qutluğ künlârdü demâqçimân.”(TA); “Nâzâratel hükmidân vâqıf bolğâç, ungâ kelib nasihat tariqâsidü dedi.”(KK); “İvân İvânoviç şu yerdü dedi kimdir birâv, u kişi hâzir mehrâbdâlâr.”(KK)

-dân: “Spântâmânâ cağîni qısdî vâ tişlâri ârâsidân dedi.”(SU)

bilän: “Bir äzdän song yüzläri kulib, keskinlik **bilän dedi:**”(KK); “Mirälây şiddät **bilän dedi:**”(KK); “Aq vä qaq qolini uzätib turib baländ ävâz **bilän dedi:**”(KK)

-däy: “Büyük älmän şairi İogannes Bexer bundäy **degän ekän:**”(TA); “Negä undäy **deysiz?**”(KK)

-çä: “Xayâl surib, öziçä **dedi:**”(UP)

-KAçä: “Nahâtki, qaçängüçä **degän savâllärni biz faqat özimizgä bergänmiz.**”(TA)

kel- (9477): -KA, -dä, -dän, bilän, -dek, -KAçä

Anlamı: 1. Gelmek. 2. Başlamak. 3. Ortaya çıkmak, peyda olmak. 4. Hacminde veya miktarında olmak. 5. Bir konuda anlaşma sağlamak. 6. Biri tarafından yapılmak.

-dä, -KA, bilän: “Birärtängiz İvân Nikiforoviçning ârqaşidän itärib mahkämägä ötkäzib yubaringiz!’ deb qıçqırğânidän häm fäydä bolmädi, çünki dählizdä sudgü arz **bilän kelgün** birginä kâmpir bâr ediki, u özining qaq süyâkdän ibârät bolgän qolläri bilän qançä urünsä häm, heç nârsä qılalmädi.”(KK)

-KA, -dä: “Men sizgü hâzir başqa bir mäsälädü **keldim...**”(D)

-KA: “Hâzirgi paytgü **kelib** yâzgän äsârlärim haqidä gäpirädigän bolsäm, farq äsmän bilän yerçä.”(TA); “Türli qarâşlär, käyfiyätlär ilä bir-birläri bilän til tâpişä älmäy, minbär, mävkä taläşib yürgän kimsälär bolsä, bu ziyârätgähgü **kelib**, özlärigä hisâb bersinlär, dillärini pâkläb älsinlär, birläşsinlär.”(TA); “Bugüngä **kelib** müstaqillik vâqelikkä ayländi.”(TA)

-dä: “Songrä u ârqağä surilgäç, bahârdü **kelüdigün** boldi.”(TA); “Bu qumäriq mäscididägi topälän xüsüsüdä **kelgün** birinçi xabär edi.”(KK); “Yaqundä **kelämän.**”(D); “Keç paytdä **kelärmikin** deb qarângı tüşgünçä qâlsä häm bälädän daräk bolmädi.”(KK)

-dän: “Ammâ çetdän **kelâyâtgän**, hattâ yurtimizdä häm eşitilib turüvçi bazi bir ävâzlärni tingläb hayrân qälämän.”(TA); “Beşäfqat nâsr degänläri şundän **kelib** çıqqan bolsä keräk, deydi.”(TA) “Hämmäsi hər cäydän **kelgün.**”(TA); “Taşqaridän **kelgün** ädämlärni ulär bamisâli aç boridäy qabul qılışadi.”(TA)

bilän: “Yoq, teskârisidir eng yaxşi vä toğri tiläklär **bilän keldim.**”(KK); “Apil-täpil kiyinib, ätgä ätlänib, yetti-säkkiz yigitim **bilän keldim.**”(KK)

-dek: “Tilägim şuki, badiiy publitsistikämiz yeldek **kelib**, sel-dek ketgüvçi ötkinçi nârsä emäs, här birimiz üçün musäffâ havâ-yü zilâl suvdek hayâtbäxş bolsin!”(TA); “Akbärning yumşâq qolu uking küräkdäk **kelüdigän** käftidä yoq bolib ketdi, bemälâl tüşävering, men qattıq uşläb turämän.”(UP); “Rahmätüllâh ormändägi allaqandäy yâvvâyi mevâning noxatdek **kelüdigän** dänägidän özi yasäb älgän dänälärni ogirib, täsbeh aytädi.”(SO)

-KAçä: “Biz ikki ävçi şu qâçgänimizçä Şükürlärning üyigüçä **kelibmiz**.”(TA); “İvân Anisey oğlı Perere-penkâning hayâtidäyâq käminägä tekkän erdi vä özi bir qutâzamindir kim, ämbärning eşigidän târtib tâ xâtinlär tuväk tökätürgän câygüçä **kelüdür**.”(KK); “Xâtin indämäsdän ornidän turdi vä uzün yengi bilän köz yaşlärini artä-artä erining ârqaşidän dârvâzägüçä **keldi**.”(KK)

kes- (379): -ni, -KA, -dä, -dün, bilän, -düy

Anlamı: 1. Kesici bir aletle parçalara ayırmak. 2. Bir yerin ortasından geçmek. 3. Sözüni kesmek, araya girmek. 4. Sınırları belirlemek, ayırmak. 5. Hüküm vermek, ceza kesmek. 6. Engellemek, mâni olmak, tesirini azaltmak. 7. Sünnet etmek.

-ni, -dün: “Bağni içidän **kesib** ötib, işkâm âräläb hallâslädik.”(CD)

-ni, bilän: “Minglärçä, yüz minglärçä kişilär buyâqdä, ıssıq Aräbistândän minglärçä çağırım uzâqdä yänä bir-birlärining boğızlarığa xancär taqağânlär, kökräkläriğa oq yubârälär, başlärini qılıç **bilän kesälär**.”(KK)

-ni, -düy: “Pästdä, Mingbulâqni qılıçdüy **kesib** ötgän şağal yolning ikki tãmânidä qırqılğan daräxtlär uyilib yätär, bu daräxtlär köp bolmäsä häm, ätäning nazäridä, göyâ bütün Mingbulâq äyâqâsti bolgändäy, göyâ hämmäyâq qıyrätılğan, maysälär tâpdı.”(D); “Qabristângä yât ükiriş tungi sukünätini buzdi, maşinä farälärining ötkir nuri qârânğılikni qılıçdüy **kesib**, tepädä tanhâ turgän çälning sal bu kık, ammâ hämân baquvvät qämätini bir zum yâritdi-dä, uzi sâçgän yâruğlik qarigä şunğıgänçä küzdän ğâyib buldi.”(D)

-dün, -dä: “Nihâyät, sen ätlärgä qaräb tur, pakänä pari, men tügzärdän bir-ikkitä nâvdä **kesib** keläy, deyä kättä tepäning ârqaşigä qaräb yürdi.”(CD)

-ni: “Mirälây sözni **kesdi**.”(KK); “Bir iş qilib zarär yetädigän tämirini **kesäylik!**”(KK); “Tutzârni **kesib** ötib, äpämlärnyng eşikläriğä çıqıb bårsäm, Sâli kömir oräning yänidägi yângâq tönkäsini üstidä kütib otiribdi.”(CD)

-KA: “Präkürär atib öldirilsin degän edi, sud qabul qılmäsdän yetti yulgä Sibirgä kesdi.”(KK)

-dän: “Hävlimizning ortäsüdän kesib ötib, hävüzgä çıqıb bärädigän arıq bolardı.”(CD); “Yol yoqligidän maşınä qışlâqning pästki ävüligä ötälmäydi, çağrâq bir säylikkâ tüşib, ortädün kesgün car äldidä toxtäydi, ärtgä qayrilädi, Yaxşibâyev esä yolxältäsini yelkägä taşläb, üygäçä piyädä ketädi.”(L)

bilän: “Oşänaqasi tutzärning içi bilän kesib çıqmâqçı edim.”(CD)

ket- (7207): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-çä, -KAçä

Anlamı: 1. Gitmek. 2. Bırakmak, terk etmek. 3. Bitmek, tükenmek. 4. Yok olmak. 5. Ölmek, vefat etmek. 6. Geçmek. 7. Devam etmek. 8. Bir yolda ilerlemek. 9. Yayılmak. 10. İşten ayrılmak. 11. Yakışmak. 12. Kullanmak, yemek, içmek. 13. Uygun görmek. 14. Sığmak, yerleşmek.

bilän, -KA: “Ätaqozi şundäy dedi-dä, Vähid Miräbidov bilän köçägä çıqıb ketdi.”(D)

-KA: “Çärçinär tāmāngä ketdik.”(TA); “Oşä quräşlär, tökilgän qānlär vä nihâyät cäsür oğlānlärimizning keyingi dövrdägi sayharäkätleri bekärgä ketmädi.”(TA); “Men bolsä Maskävögä xızmatqa ketüyätibmün.”(KK)

-dä “Gäp şeriyätning birlämçi taläbi, ruhiy vä manäviy dārəcäsi, istedädning namäyişkārānā küçi haqidä ketyäpti.”(TA); “Gäp şunçäki tizmälär emäs, bälki ançäyin ciddi şe’riyät üstidä ketüyätibdi.”(TA); “Uning ävāzini eşitgändä hattä kattä köçädä ketüyätgänlär taqqa toxtäb, äläzäräk bolib qālišärdi.”(CD)

-dän: “Nätöğri yoldän ketädi.”(TA); “Afsüski, dünyä körgän köpginä ädiblärimiz umrläri pâyānigä yetib, safimizdän ketdilär.”(TA); “Umr qaytä berilgändä häm, baribir, şu yoddän ketürdim.”(TA)

bilän: “Yurtimizdä bundäy bayrämlär bolışını ilhaq kütgän neçä avlādlar bu qunlärgä yetmäy, armān bilän ketdilär.”(TA); “Ägär hayät täkrär berilgüdäy bolsä, yänä şu yol bilän ketürmidingiz?”(TA); “Täşkentdän çıqıb, täki manzilgä yetgünçä däbdäbä bilän ketdik.”(L)

-däy: “Dāmlä üydän maydä-çüydälärini älib, kiyinib çıqqanidä Orāzqul xaçirdäy kelüdigün ikkitä külräng hangini şay qilib, dārvāzädä kütib turärdi.”(D)

-çü: “Yaxşibâyev boydāqligičü ketdi.”(L)

-KAçä: “Ustärä bilän taqır qilib qurilgän başimgä tãmgän közyãşlãrining tafti haligäçü ketmãgãndäy.”(L)

küt- (1118): -ni, -KA, -dä, -dän, -çü -KAçü

Anlamı: 1. Beklemek. 2. Karşılamaq. 3. Ağırlamaq, hizmet ederek gönlünü almak. 4. Ümit etmək, beklemek. 5. Gütmek. 6. Var gücüyle çalışmaq, mücadele etmək.

-ni, -dä: “Men sizni, Maqsüdxocä canãblãri, işxãnãngiz röpãrãsidä, favvãrã âldidä kütsãm...”(CD); “Lätãfãt dãrvãzãdä Haydãrni kütib turãrdi.”(D)

-dän, -ni: “Mendän uni kütmä!”(KK)

-ni, bilän: “Şükürov, aynıqsã, uning xãtini Mahbubãxãn, mehmãnlãrni açıq çehrä bilän kütib âldi.”(D); “Äyim cüvãnni tanimãyginä, lekin mulãzimãt bilän kütib âldidãr.”(CD)

-dä, bilän: “Köçãdä, dãrvãzã ârtidä Ävvãlbek maşinã bilän kütib turibdi.”(L)

-dä, -KA: “Yãzdä yãzçãsigü, qışdä qışçãsigü kütãdi.”(UP)

-ni: “Vã bu merãs bir neçã asrlãrdãn buyãn öz tadqiqãtçilãrini kütib yãtibdi.”(TA); “Bulãrning hãr biri şãirdãn endi özigã xãs bahãsini kütãdi.”(TA); “Bu açşãm çãğı küyãvini kütib yãtgãn yãş kelinçãkning masüim aşülãsi!”(KK)

-KA: “Ertãgü kütãmãn, dedi.”(KK); “Yaxşibãyev birãr daqıqa kütib turdi.”(L)

-dä: “Tutzãrni kesib ötib, âpãmlãrnyng eşiklãrigã çıqıb bãrsãm, Sãli kömir orãning yãnidãgi yãngãq tönkãsi üstidä kütib otiribdi.”(CD); “Qayrilişdä kütib turişibdi.”(CD); “Telefondä kütib turişibdi!”(D)

bilän: “Açıq yüz bilän kütib âldi.”(UP)

-çü: “Çıqqunimçü kütãrmiding?”(CD)

-KAçä: “Ançãgãçü kütib ötiridim, kirmãdi.”(KK)

küzãt- (205): -ni, -KA, -dä, bilän, -däy, -KAçü

Anlamı: 1. Uğurlamaq. 2. Göz atmaq, incelemek. 3. Gözetlemek. 4. Bir amaç için bazı hususlãri takip etmek, gözönünde bulundurmaq.

bilän, -ni, -KAçü: “Nãrmurãd Şãmurãdov âlimlik sãlãbãti vã yãşigã nãmünãsib bir sermülãzãmãtlik bilän uni köçãgãçü küzãtib çıqdi, ikki qoli köksidä, hãr gãpining biridä, Tãnişgãnimizdãn bagãyãt xursãndmãn.”(D)

-ni, -KA: “Dâmlä Fazilät**ni** dârvâzägü **küzätib** çıqdi.”(D)

-ni/-i, -dä: “Uning üydän çıqıb öz hävlisigä tāmân ketäyâtganini kelinçäk eşik âldidä **küzätib** turdi.”(KK); “Här qandäy kättä vä özigä xâs istedâd egäläridä bolgäni käbi uning häm betäkrâr uslübi mavcüd ediki, biz bu üslübdä birmünçä râmântik käyfiyät üstünligini **küzätämiz**.”(TA); “Özbekistân vakili mengä söz berilgändü âdämlär yüzidä şirin bir tabässüm päydâ bolgänini häm **küzätim**.”(TA); “Bâş tāmâningdä endiginä bâş kötärib keläyâtqân yäppä-yälğid xurmâ ağaçığa süyängänim hâldä men seni **küzätür** edim.”(KK)

-ni, dän: “U Vâhid Mirâbidâvning âtä xorâzdäy kökräk kerib turışini zimdän **küzätürkän**, uning yaş yigitçädäy qızışib, yänib gäpirgän gäplärigä qulâq sâlärkän, hali-zāmân qaynâtä toğrisidä oylägän nâxuş oyläri, könglidän ötgän şübhäläri hämmäsi tözğib ketgänini his qıldı.”(D)

-ni, bilän: “U bizning ädäbiyätimizni gäyät sinçkâvlik **bilän küzätib** kelädi.”(TA)

-ni, dây: “Şährişäbz yaşläri bilän suhbät payti siz ulärni dıqqat bilän tingläb, sinçidäy **küzätib** otirgänizning, közingidä mehr cilvä qılğanlığining şähidi boldim.”(TA)

-ni/-i, -KAçü: “Haydâr bolğusi qaynâtäsi Cämâl Boribâyevni tumän markäzigüçä **küzätib** qoydi-dä, ârqaşigä qaytdi.”(D); “Yür, men seni narirâqqaçü **küzätib** qoyämän.”(CD)

-KAçü, -KA: “Oyläb deymän, hämüzgüçä yergü **küzätgän** insänlärim köpmi yâxud tuğılğänläрни qutlägänim köpmi?”(TA)

-dä: “Biz bu yerdä qıyâmät qilib **küzätärdik**...”(KK)

-dän: “Cangni uzâqdän **küzätib** tur-gän pädşâh:”(UP); “Rüstäm ketidän **küzätib** çıqqandek ungä dedi.”(UP)

-KAçü: “Çegärägüçä **küzätib** qoyämiz.”(D)

qâl- (7308): -KA, -dä, -dän, bilän, -çä, -KAçü

Anlamı: 1. Kalmak. 2. Durmak. 3. Fazla kalmak, artmak. 4. Miras yoluyla geçmek. 5. Giriftar olmak. 6. Mahrum olmak. 7. Durmak, dinmek. 8. Tesirinde kalmak. 9. Arkada kalmak. 10. Gecikmek. 11. Mağlup olmak, kaybetmek. 12. Bir duruma bağlı olmak.

bilän, -dä: “Lekin bu haqiqatni Ulmasbaying uyidagi devär vä teräzälär **bilän** oşä yerdä **qalgän** nän saväti-dän başqa kim bilädi?”(KK)

-dä, -KAçä: “Sultänmuräd akäm oşä yäqdü allävaqtgäçä **qalib** ketdi.”(CD); “Sen özinggä lanätdän şundän bir libäs biçdingki, u kiyim üstingdü qyämätgäçä **qälädi.**”(KŞD)

-KA: “Räzi bol, xätin, diydär qyämätgä **qalyäpti.**”(CD); “Qarindäşim deb cadigä **qalib** otirmäng tağm...”(CD); “Ädil bolsäm, ägär qäzilik mengä **qälsä,** biläsänmi, nimä hükm çiqarärdim?”(CD); “Ärqamdän bittä-yarimtäsi ergäşib kelgän bolsä, kasrimgä **qalmäsälär** edi, dedi gäpini andäväläb.”(CD)

-dä: “Hali siz aytgändäy, bäläligim mänä şu yerdä **qalib** ketgän, änämning, ätä-bäbälärimning mazarläri şu cäydä; şuning üçün häm bu cäy közingä älävday ıssıq körinädi.”(TA); “Bu qarärlär qäğäzdä **qalib** ketmäsligi keräk.”(TA); “Lekin mening bälälik yillärim esä sırä qaytmäs bolib ärtä **qalib** ketdi.”(TA); “Lekin, här ne bolsä-dä, Amir Temür hazrätläri Bäyazid yurtidä **qalgän,** Rumni müstämläkä qılgän emäs.”(TA)

-dän: “Bu säbıq mäfkürädän **qalgän** illät.”(TA); “Acdädlärimizdän **qalgän** täpildıqlärning asl yäşini endi özimiz belgiläymiz, albättä, ilmiy asäsägä tayäniş, demäk, asl tariximizni endi özimiz yarätämis.”(TA); “Bu anänä üstäzlärimdän **qalgän.**”(TA); “Qadimgi xalqlärdän **qalgän** yädgärlıklär nämli mäşhur kitäbidä Nävrozni tarifläb, quyidägi fikrni bayän qılädi.”(TA)

bilän: “Künlär köp ısib ketgändä İvän İvänoviç postünini vä başqa libäslärini çeçib taşläydi-dä,, yälğiz köyläk vä läzim **bilän qalib** ayyändä istirähät qılädi.”(KK); “Köm-kök köyläkli tällär däğ tüşib sarğayib qältän köyläklärini yırtib-pärçäläb tupraqqlär äräsiğa kömdilär-dä, özläri yap-yalängäç, quruq gävädä **bilän qaldılar.**”(KK); “Şu **bilän qalib** ketädi...”(KK)

-çä: “Şu bilän mening nämim öziçä **qalib,** yängi xätinimning nämi Bibi Märyäm Äyşä qızı boldi...”(KK)

-KAçä: “Himmätillä tänggäçä **qalib** ketdi...”(UP)

oqt- (1222): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Okumak. 2. Tahsil görmek. 3. Bir metni ezberden okumak. 4. Dua etmek. 5. Sezmek, tahmin etmek. 6. Mecbur etmek.

-ni, -dä: “İkkäläsi häm iztirâbning bu ağır yükini bir-birlärining közläridä oqudilär...”(KK)

-ni, -dän: “Olgänimning künidän qolyâzmäni tâpib qaytädän oqudim.”(L)

-ni, bilän: “Qurân vä başqa kitâblärni xuşâvâz bilän oqup berib, rozğâr tebrätädi.”(KŞD); “Bu yerdü u qunt bilän oquydi, şâir sifätidä tanilädi.”(KŞD)

-ni, -düy: “Haligi qaläm tegizgän ellik betini qaräsäm, binâyidäy oqsä bolädi, bâssä häm bolädi, acäbmäski, bâsilgändän keyin avtârigä ılıq gäplär häm aytilädi.”(L)

-ni: “Maqâlälärni häm oqiyäpimiz.”(TA) “Asrni oqup âläylik.”(CD); “Uni oqugün Masüd hangü mang bolib qâlibdi.”(KŞD)

-KA: “Endi nuqul beşgü oqıysız-dä, ciyän, dedilär tağam.”(CD)

-dä: “Közimiz açığıdä oqup qâlsäng-çi?”(CD); “Cabbâr ävväl Qâzâgıstânning şımâl tãmânidägi bir şähärdä, tankçi kâmändirlär tayyârläydiğän kürsdü oqudi.”(D); “Neväräm bu yerdü oquydi.”(L)

-dän: “Eng dähşätlisi maqâläning tagidä... şu başqarmäning baş inceneri, suv xucäligi institütining sirtän oquydiğän aspiränti... Vâhid Mirâbidävning imzâsi turârdi!”(D)

bilän: “Qızlärning baziläri Muhsinä bilän oqır ekän.”(L)

otir- (2113): -KA, -dä, -dän, bilän, -düy/-dek, -KAçü

Anlamı: 1. Oturmak. 2. Bir işin başına oturmak. 3. Vasıtaya binmek. 4. Bir göreve seçilmek. 5. Bir yerde yaşamak. 6. Hapse girmek. 7. Yakışmak, güzel olmak.

-dek, -dä: “Tizzäsüdä miltıq, yol yâqasidägi çimdä xuddi birâvni izläb-izläb tâpâlmägän-ü, tâpsä sağ qoymäydiğän âdämdek bir alpâzdä otiribdi.”(CD)

-KA: “İndingä kelib mänsäbigä otirüdi.”(KK); “Men häm söz aytişdän vâz keçämän!” dedi u, yänä dârhâl câyigä otirdi.”(KK); “Çâygü otirdilär.”(KK)

-dä: “Bursädü otirib sultânligingni qiläsän...”(TA); “Bir câydü otirâlmäymän...”(KK); “Men içim qızıb, dâhlizdägi kâvşändâzning çetidä otiribmän.”(CD)

-dän: “Mucik bäläning nemisçä gäpirgäni täsir qıldimi, bâyädän beri pınağini buzmäsdän otirgün nemis astä yeridän qozğaldi.”(UP)

bilän: “Pâdväldä âdäm köp, oşälär bilän otirgändir.”(UP)

-düy: “Hämän oşändäy otiribdi.”(UP)

-KAçä: “Uxläyin, bäläm, men qari närsä yarim keçägüçä otirälämänmi?”(KK)

örgän- (430): **-ni, -KA, -dü, -dän, bilän, -KAçä**

Anlamı: 1. Ögrenmek. 2. Dikkatle incelemek. 3. Bir nesne veya işle sürekli meşgûl olmak.

-ni, -dü: “Şu yoldä u Hindistân, Afğânistân, Erânü Vaşingtân kitâb xazinäläridägi дәstxat sarçäşmäläрни 20 yıl дәvämüdä **örgünib** çıqdi.”(KŞD); “Mänä, uning farzändi, tongiç oğli şundäy kättä ilm dārgāhidü fān sırlärini **örgündi**, endilikdä fān nāmzādi bolyäpti, keläcäkdä özbek xalqı faxrlänsä arziydigān bir ālim bolib ketişiyām heç gāp emäs!”(D)

-ni, bilän: “Songrä u Nişāpür vä Maşhad şähärlärigä bārib, zamānäsidadgi bārçä bilimläрни qunt **bilän örgünädi.**”(KŞD)

-ni, -dän: “Fidāyilikni u kişidän **örgünışimiz** keräk...”(TA); “Amir Temür дәvrini başqatdän **örgünışimiz** lāzim, deydi Prezidentimiz.”(TA); “Demäk, u hām cang sanätini Amir Temürdän **örgüngän.**”(TA)

-ni, -KAçä: “Dāmlä bu hüccätläрни ipidän-ignisigüçä **örgänärkän**, tāğ arçälärining suv muämmäläri bilän çambārçäs bağlıq tāmānlärini hām anıqlädi-yü, maqālāni yığıştirib qoyib, kitāb yāzişgä otirdi.”(D)

-dü, -KAçä: “Aytişläriçä, u kişining cang sanāti cāhānning eng āliy harbiy akādemiyäläridä hāzirgüçä **örgünib** kelinärkän.”(TA)

-dän: “Ha, bizning şe ’riyatimizdä mahārätning änä igündäy maktābläri bār, ulärdän tinmäsdän **örgünış** lāzim.”(TA)

-ni: “Bābälärimiz merāsini **örgünib** idrāk qılmāqdāmiz.”(TA); “Yā bu kişi ıqtisādni **örgüngänmi?**”(L); “Xoş, u kişining aytgān gāplärini, hadislärini bir **örgünib** köring, yer yüzidägi eng uluğ zātlärning fikrläri hām u kişining fikri āldidä bir munçä sayāz bolib qālādi.”(TA); “Yüzlāb farzändlärimiz çet ellärdä oqıb, zamānäviy ilmläрни, täcribäläрни **örgünib** qaytmāqdälär.”(TA)

-KA: “Hām Zebi şundäy qlišgü **örgünib** qālgān.”(KK); “Āliyä erining bu ādätlärigä birāvgä āzār berib qoyib, keyin öziyām zil ketib yürişlärigü **örgünib** qālgān.”(D); “Aya hām uning bu ādätigü **örgüngän** edi.”(D)

-dü: “Saldä **örgändi**-āldi.”(UP); “Yāxşi qiläsiz, men hām çekmäs edim, urüşdü **örgändim.**”(SO)

-dän: “Ulär yaş Türklärdän örgängän dedi.”(KK)

-KAçä: “On älti yaşgäçü örgändim, undän keyingiläri oşaning üstigä qoyilgän gıştlärdür, degän edi.”(TA)

tur- (6900): -dä, -dän, bilän, -däy, -KAri, -KAçü

Anlamı: 1. Ayağa kalkmak. 2. Dik durmak, dik vaziyette bulunmak. 3. Belirli bir yerde bulunmak, mevcut olmak. 4. Oturduğı veya yattığı yerden kalkmak. 5. Yaşamak, hayat geçirmek. 6. Beklemek, sabretmek. 7. Bir yerde bulunmak, bir mevkiyi işgal etmek, doldurmak. 8. Değerinde, kıymetinde olmak. 9. Bozulmadan uzun süre saklanmak. 10. Halledilmeyi beklemek.

-dä, -däy: “Kallämning bir çekkäsidü xasmäldäy turür edi-yü, öldimi, bir ätä, bir änäning farzändläri şunçälikkä bårsäk deb... özimgä-yü ungä insäf ärdim Xudädän här gäl.”(CD); “Bu maşüm väqeälärning bolib ötgänigä yarim asrdän äşibdi, biräq Narmuräd Şamurädävning köz äldidü xuddi keçä bolgändäy turibdi:“(D)

-KAçä, dä: “Şu çäqqaçü qışlâqdü turürdim, orgänib qälğän edim, bilsängiz...“(SU)

bilän, -dän: “Ätaqozi şaxt bilän ornidän turdi.”(D)

bilän, -däy: “Siz bälälärim, bir-biringiz bilän xuddi itmüşükdäy turüsiz.”(KK)

-dä: “Bilmäsä örgänär, dedi bir çekkädü turgän Hakimcän.”(KK); “Özi aytdi-kü, eşitmädängmi?’ dedi yänidü turgän başqa bir bälä.”(CD); “Mäscidning eski dävrazäsidän ötib, tälzär köçägä çıqıb bärärkänmän, änhär yäqasidü turgän kök tonli ädäm közimgä älävdäy körinib, şaşib qäldim.”(CD)

-dän: “Bu vazir hazrätläriäning öz yätäqxänäsidän turib ädäm çağrışi edi.”(KK); “Uşä yerdän turib ‘zahmät çekmängiz, cänim bilän...’ dedi-dä, taşqari tãmändän eşikni yäpdi vä hämmäni hayrätä qäldirib, közdän yoq boldi...”(KK)

bilän: “Çünki u çöziq yüz, buning üstigä, säçi hadeb bir yäq qanşärigä sırğalib tüşib ketäverädigän, silkib toğrilägäni bilän turmäydiğän ädäm edi.”(CD); “Men bilän turgäninggämi?”(CD)

-däy: “Özi köm-kök, pişmägändäy turäverüdi, ammâ qäqsäng, yergä çalp etib tüşib, eziliblär ketädi.”(CD)

-KAri: “İlgäri turgän ekän, toğrisi, asli şu yerlik.”(UP)

uçir- (64): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: Uçurmak.

-ni, bilän: “*Átaqozi qahr bilän qazni bäsib, maşinäni arqagä burdi-dä, şitâb bilän uçirib ketdi.*”(D); “*Maşinäni yüz, bazän yüz yigirmä çaqırım tezlikdä uçirib bärärkän, oydim çuqurlärgä qarämäs, ropärädän kelâyâtgän maşinälärgä yol bermäs, xuddi ulärgä bärir urilmâqçı bolgändäy, şiddät bilän uçirib bärärdi.*”(D)

bilän, -KA: “*Áltinli qonğızni bälälär ugiläşib, ip bilän köklärgä uçirib oynäylär.*”(YOS)

-ni: “*Mänä, yänä báyägidäy oydim-çuqurlärgä, päst bäländliklärgä pərvâ qılmäy maşinäni uçirib bəryäpti.*”(D); “*Átaqozi yelkäsini uçirdi.*”(D); “*Báz urib telpägimni uçirib yubardı.*”(L)

-KA: “*Áçıqlıkdägi has çöplärni, qâğâz parçälärini u yâqdän bu yâqqa uçirib yürärdi.*”(UP)

-dä: “*Gazni bäsib, yüzdä uçirib kelyäpsäm...*”(D)

-dän: “*Vây sen pändävaqı, râstdänäm magnitofon bolib mänsäbingdän uçirib yubäräymi, deb oylädi, lekin ünvändär rässomning serfärzänd ekänini esläb, ğazäbini tiydi.*”(L)

-däy: “*Bizdän özr soräb, pät-pätigä utirdi-yü oqdäy uçirib ketdi.*”(L)

1.2.6.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

ärt- (738):

“*Hâzirgi yaşlärgä qaräb häväsing ärtüdi.*”(TA)

âsil- (209):

“*Mäşrâb âsilgändä qayâqdä eding?*”(TA); “*Men Verner bolämän, falânigä qulingän suiqasd säbäbli âsilişgä hükm etilgännän.*”(KK); “*Tüşünsängizçi siz häm, axir men âsilätürğän kişimän, âsilätürğän, tüşünäsizmi, yoqmi?*”(KK)

bücür- (150):

“*U nimä büyürsä, çäpquilläb bücürär edim.*”(CD)

bâq- (337):

“*Átä-bábâm häm qoy bâqqan.*”(SO); “*Qoy bâqadi.*”(SO)

bâr- (7710):

“*Özləri bärädilär.*”(SO); “*Endi men bäräy.*”(SO); “*Keräk bolsä, bäräsiz.*”(SO); “*Qanâät qılâ-qılâ bärädigän cäyimiz tayin ekän, dedi.*”(SO)

de- (18548):

“Bäsib ötüyätgän yollärimiz haqıdä kölämli äsär yarätsäm **deymän.**”(TA);
“Qanı nimä **deysiz?**”(KK); “Yä allâ! **dedi İvân İvânoviç.**”(KK); “Miryâqub oylänib
turib **dedi.**”(KK)

kel- (9477):

“Xutâb qılgım **kelüdi.**”(TA); “Millät ğurürü tolä şäklänädigän paytlär
keldi.”(TA); “Kim **keltirdi?**”(KK); “Kämpirning käyfi **keldi.**”(KK)

kes- (379):

“E, nâzüvmi-yoqmi, sen şaşmä, deb **kesdilär.**”(CD); “Toyım allaqaçân
ötgän, ustä **kesgün** cäyi bilinmäy häm kettän-kü.”(CD); “Ätib taşlässä häm
kesmäymän.”(SO)

ket- (7207):

“Äftâb bätib **ketdi**, egildi başım...”(TA); “Meni älib **keting.**”(TA); “Piyädä
ketümüzmi?”(KK)

küt- (1118):

“Hay, men **kütib**, uxlämäy otirämän-ä, deb tayinläb-tayinläb qâldilər.”(CD);
“Endi **kütmäysizmi?**”(CD); “Uyâqdä Orâzqul ätämlär kelib, **kütib** otiribdilär.”(D);
“Keling, ukäcân, **kütämän.**”(L)

küzät- (205):

“Cimginä **küzätib** otirdi.”(L); “Bir köngli, **küzätib** çıqay häm dedi.”(L)

qâl- (7308):

“Eskib **qâldi.**”(UP); “Xaçek qätib **qâldi.**”(UP)

oqt- (1222):

“Qatgıq **oqıgünmän.**”(TA); “Köp **oqudim.**”(TA); “Yänä **oqıy**
başlädim.”(CD)

otir- (2113):

“Men **otirdim.**”(KK)

oynüt- (67):

“Bir **oynätib** kelämän!”(D)

örgän- (430):

“Bilmäsä **örgänür**, dedi bir çekkädä turgän Hakimcân.”(KK); “Köp nârsä
örgänüy.”(KK)

tur- (6900):

“Yürä **tursin.**”(KK); “Ulär häm çıqıb bitgäç, imâm **turib** söz başladı.”(KK);
“Tur deymän, **tur!**”(KK); “Kämpir **turib** yâtâğıgä ketdi.”(KK); “Yänä biri **turdi.**”(KK)

uçir- (64):

“Buni qaränga, tanimäy qalıbmän, qaysı şamâl **uçirdi?**”(SO)

1.2.7. Yedi İstemliler

“Yedi istemliler” terimi, fiillerin hâl eklerinden yedi hâl eki ile cümle oluşturabilmesi durumunu ifade etmektedir. Bu gruba giren fiiller, geçişli veya geçişsiz olabilir. Yedi istemliler grubuna giren fiiller, sekiz istemli fiillerden sonra dilin en işlek fiilleridir diyebiliriz. Çünkü bu gruba giren fiiller (geçişsiz fiiller hariç) de hâl eklerinin tamamını alma potansiyeline sahiptir. Yedi istem alabilen fiil kadrosu, altı istemlilere göre daha sınırlı; sekiz istemlilere göre daha çoktur. Bu gruba giren fiillerin de Türkçe kökenli olması ayrıca dikkat çeken bir diğer husustur.

Taradığımız metinlerde yedi istemliler grubuna giren on üç fiil tespit edebildik. Yedi istem alan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 424

Yedi istemli fiil sayısı: 18

Türkiye Türkçesinde de bulunan yedi istemli Özbekçe fiil sayısı: 14

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Yedi istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 1,855

Yedi istem alan fiillerin Özbekçe- Türkiye Türkçesindeki ortak fiil sayısına oranı: % 4,245

Örnekleri tespit edilen, yedi istem alan fiillerin örneklerini aşağıdaki gibi gruplandırdık:

2.2.7.1. Farklı Cümlelerde Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemlilik

Farklı cümlelerde aynı fiile bağlı yedi istemlilikten kastımız, bu gruba giren fiiller, aynı cümlede hâl eklerinden tek biriyle ilişki kurar. Yani bu gruba giren fiillerin tek cümlede birden fazla hâl ekiyle ilişkili olduğu örneklere rastlanmamıştır.

bol- (19123): -KA, -dä, -dän, bilän/ ilä, -däy,-dek/-çü, -Kari, -KAçü

Anlamı: 1. Gerçekleşmek, meydana gelmek. 2. Bir amaca ulaşmak veya bir hedefi gerçekleştirmek. 3. Yapılmakta olan bir işi bitirmek, tamamlamak. 4. Uygun olmak, muvafik gelmek. 5. Sahip olmak. 6. Yerleşmek. 7. Bir yerde belirli bir zaman kalmak. 8. Herhangi bir tarım ürününün bir yerde yetişmesi. 9. Belirli bir olgunluğa ermek, yetişmek. 10. Doğmak, dünyaya gelmek. 11. Bir yere veya aileye mensup olmak.

-KA: “*Farhâdning Şiringü bolgün beqiyâs muhabbâti hâm uning insâniy kâmilligidân nişânâdür.*”(TA); “*Ävvälâ âdâmlärdägi müstaqillikkä bolgün lâqayd münâsâbâtgä toxtälib ötmâqçimân.*”(TA); “*Ğafür Ğulâmning ‘Sâğınış’ şeridägi дәstläbki mısralärni yâdingizgä keltiring vä uni boğın-boğingü bolib, qadämingiz ritmigä sâlib oqıb köring.*”(TA)

-dä: “*Aksinçä, hâzirgi zamândä şâirning câyi eng hüşyâr cäbhälärdä bolmâğı keräk.*”(TA); “*Bolmäsäm, yuqâridä biz aytgän oşä mäşhur şe’rlärni yâzgändä Ğafür Ğulâm hâm, Hämîd Âlimcân hâm bizning hâzirgi yâşimizdä bolgünlär.*”(TA); “*Uning tärcimäsi şarqdä keyin hâm bolmügän.*”(TA)

-dän: “*Bu ibrät manisi şulki, boliniş mämläkätni quvvätsizläntirib, bir âtädän, bir ânädün bolgün farzändlär bir-biri bilän cıqqamüşt bolädilär-dä, cähân täraqqiyätidän tamâmilä ârqadä qâlib ketädilär.*”(TA)

bilän/ilü: “*Albätä, bu Âllâhnin inâyäti bilän bolüdi.*”(TA); “*Ezgüliklärimizning bärçäsi, älbättä, istiqlâl şarâfäti bilän boldi vä bolâyätir.*”(TA); “*Dahr işi tâ xalq ilü bolmiş sitez, xâr durur âlimü câhil aziz.*”(TA)

-düy/-dek: “*Men Puşkin äsârlärini hâr säfâr qolgä älgänimdä yâşlikdän eng qadrân, eng samimiy, eng dilkâş dostim bilän qaytä uçräşgändüy bolämän.*”(TA); “*Albättä, bundüy bolgün emäs.*”(TA); “*Bu äncümändä yurtimizning türli cäyläridän kelgän yâşlär öz istedâdlärini nâmâyış qıldilärki, ulärning şe’rlärini tingläb, haqiqiy Abdüllä Qâdiriy, haqiqiy Çolpân, haqiqiy Usmân Näsirlärni körgändek boldi.*”(TA); “*Bu kâbi beşâfqat taqdir borânidän, dävran qasirgäläridän faqatginä täfäkkür meväläriginä bämisâli sämändär quşdek äbädiy tiriklik timsâli bolib, bizgäçä yetib kelä äldi.*”(TA); “*Buning üçün icâdkârdä talânt, şuningdek, kättä mehnät qâbiliyâti bolışı, uning didi, his-tuyğuläri özidän dâimâ äldindä yürışı keräk.*”(TA); “*Albättä, şundüy bolışı hâm keräk.*”(TA)

-çü: “*Däräxtlär başqaçü bolüdi.*”(TA)

-Kari: “Qayçä zamânlär ilgüri **bolgün** edi-ya bu vâqeä!”(L)

-KAçä: “Ädäbiyâtdä bittä umümiy qâidä bär; kelâyâtgän yangi-yangi ävlâdlär özigüçü **bolgün** merâsni ötä mädäniyâtsizlärçä tâptämâsinlär!”(TA); “Uzâq qışlâqdämi yâxud pâytaxtimiz Tâşkentdämi yetti yâşdän yetmiş yâşgüçü **bolgün** hâr bir kişidän qaysi şâirlärning nâmlärini eşitgänsän, kimlärning icâdini uluğläysän?”(TA); “Albättä, Fiträt, Ğ. Ğulâm, üstâz Âybekdän târtib Hämîd Sülâyüngüçü **bolgün** Nävâiyşünâslärgä, şuningdek, xâricdägi tadqiqâtçilärgä ming täşâkkür!”(TA)

1.2.7.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Farklı cümlede aynı fiile bağlı “yedi istemli” fiillerin istem almadan cümle oluşturabildiği örnekleri aşağıda veriyoruz:

bol- (19123):

“Nävâiy yâmân bolsä sen yaxşı **bol**, bÿyti naqadär samimiy vâ manâdâr!”(TA); “Yetüklük, pâklikning qısmâti tânihâlik, sargâştâlik **boldi**.”(TA); *Uni hättâ Kabä deb atâlmış muqaddäs dârgâhgä keltirgänlärinä hêm, u muhabbâti üçün tävbä qılış ornigä, Lâyligä ‘ägär muhabbâtim kâm bolsä, endi köprâq bolsin!’ deyä nidâ qıldı, yani özigä buyürilgän işning teskârisini tälâb etdi.* (TA)

1.2.7.2. Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Bu başlıktan kastımız, bu gruba giren fiiller, aynı cümlede birden fazla hâl ekiyle ilişki kurar. Yani fiil aynı anda iki veya daha fazla hâl ekinden etkilenir. Bu hâl ekleri (fiili etkileyen birden fazla hâl ekleri) düzensizdir. Bazen yükleme hâli eki (-ni) ile yönelme hâli eki (-KA), bazen de yükleme hâli eki (-ni) ile bulunma hâli eki (-dä) aynı fiille ilişki kurabilirler. Bundan başka bu düzensiz durum diğer hâl ekleri için de geçerlidir. Yani farklı hâl eklerinin bir arada kullanımını mümkündür. Yedi istemliler grubuna giren fiillerin, bahsettiğimiz şekilde kullanımını olan biçimlerini bu başlık altında toplamayı uygun gördük ve bunların, hâl eklerinden etkilenme durumları kendi içinde bir birinden farklıdır. Meselâ bazı fiiller sadece iki hâl ekiyle ilişki kurarken; bazı fiiller değişik iki veya üç hâl ekiyle ilişki kurar.

Bu gruba giren fiil örnekleri aşağıda verilmiştir:

bâstir- (98): -ni, -KA, -dä, -dün, bilän, -düy, KAçä

Anlamı: 1. Bir nesnenin üzerine bastırmak. 2. Bir şeyi kuvvetle sıkmak. 3. Neşretmek. 4. İstif etmek, yığmak. 5. Bir yere götürmek, sürüklemek. 6. Kaplamak, sarmak. 7. Sakinleştirmek, yatıştırmak.

-KA, -ni: “*Bâşigü âtasining tulkitümâğini bâstirib, âtini yeçgani bârdi.*”(L)

-dü, -ni: “*Ortaqorğân gazetäsüdä kiçik bir lavhasini bâstirdi.*”(L)

-ni: “*Nimä deysiz, Barzân tâvğartelni bâstirmäsüdä degän xabär âldik, bu ukämizni qoyib yubârâylikmi yâ ârgänni çalgıtâyâtğän aybdârlärni özingiz tâpib beräsizmi? deb türışibdi.*”(CD); “*Birâvining hikâyäsini, âlbättä, ärziydigän nârsäsini bâstirgänmân.*”(L); “*Qâstyümining sqasipi kötärib, kepkäsini bâstirdi.*”(UP)

-KA: “*Özbekistândä bir million ätrâfidä işsiz bâr ekän, xoş, şu işsizlârgä äğär yer bolib berilsä, bütün yer yüzini mevâgü bâstirib yubârâdi-kü, degän gâpni aytdi.*”(TA); “*Buyäm oşängä oxşab, pästlägändän-pästläb, xuddi üçüvçisi qonişgä bir epaqali çây tâpâlmây gangib qâlgändek, toğri üstimgü bâstirib kelär edi.*”(CD); “*Xudâning üyigü bâstirib kirâlmâydilär, bâr, deb qıstây başlâdi.*”(CD); “*Vä heç qançä ötmây, tepä ârqaşidän qoş âtli uzun arävä âtilib çıqıb, toğri şu yâqqa bâstirib kelä başlâdi.*”(CD)

-dän: “*Vä lekin vahşiyraq todä här yândän bâstirib keldilär guräs vä guräs.*”(TA); “*Âling, mäyli, öz nâmingizdän bâstirsüngiz häm mäyli.*”(L)

bilän: “*Bâşqa ilâcing yoq, hädemây qâr borânlârim bilän bâstirib bârämân, deb popisä qilâyâtğän qış ortäsüdä âsâyıştä muzâkärä başlängän edi.*”(SO); “*Qâyägä Prâmetey singäri mıxlâb qoyilğän tâğlıq ospirin özigä nâtâniş bolğän ğarb cängçiläri ârqaşidän, vatänigä qurâl bilän bâstirib kelmâgüniçä u heç qandây yâmânlik qılmâğän Ğarb qoşinlâri ârqaşidän olik közlâri bilän qarâb qâldi.*”(SU)

-dây: “*Morimälaxdây bâstirib kelyäpti öziyäm.*”(CD); “*Sultânmurâd äkäm yalt etib ögirilib, yänä bir qaytâr, degändây bâstirib bârâ başlâdi.*”(CD)

-KAçü: “*Âdâmlâr xorlänsin, kelinlâr er körmäsüdän tul qâlsin, qandâydir qalängilâr iflâs âyâqlâri bilän birâvning çimildiğügüçä bâstirib kiräversin, şundâymi?*”(CD)

bât- (566): -KA, -dü, -dän, bilän, -dây/-dek, -râ, -KAçü

Anlamı: 1. Batmak. 2. İçine girmek, içinde kaybolmak. 3. Kaba ve sert davranmak. 4. Gözden kaybolmak.

-dek, -KA: “Neçä asrlär uxlädinğ yätib, Kümüşdek täning balçıqqa **bätib...**”(L); “Hämmä zämänlär vä hämmä xalqlärning çäpäräridek çanggü **bätgän**, tälıqqan çäpär kirib keldi vä hämmä çäpärälr käbi orälgän qäğäzni därhâl gäp-sözsiz hükmärgä uzätädi.”(SU); “Bu şaşılış sävâl şorlik änäning bağrigü **tikändek bätädi.**”(KK)

-KAçä, -KA: “Yaxşibäyev quläğügüçü qarzgü **bätädi.**”(L)

-dä, bilän: “Menim ümidim häm şu çäğdä quyâş **bilän** birgämi **bätär?**”(KK)

-KA: “Bu **bätqäqqa bätgän** kişi çökädi, çiqälmäydi.”(TA); “Şu üçün endiginä çuqur xayällärgü **bätgän** edilärki, hər tāmāndān birdānigä çiqqan it huruşläri qulāqlärini qāmätgä keltirdi.”(KK); “Üyning içi, taşqari hävli, köçä-köy xuddi täng ätişidän sal burünğı vaqtlärdäy çuqur, väzmin vä tinç bir cimlikkä **bätqän** edi.”(KK); “Äyâğım balçıqlärgü **bätib** ketädi.”(CD)

-dä: “Bugün anıq esläydiki, u naq yigirmä yıl äldin, Bulduroqning künbätär tāmānidä, tāşlägü tikänzär qır üstidä **bätäyätgün** quyâşgä yüz tutib, yürägi häpriqıb, nedir saädätli dämlärgä ıntıq bolib, Aşnā bilän yānmä-yān, şādlanib turmāqni tūsägän ekän.”(L)

-dän: “Tüşimdä äftāb bu yāq qālib, narigi yākdän **bätüdigün** tāmāndān çıqıb keläyätgänmiş.”(CD); “Boyinimizdän **bätib** ketib qarzgä Hävlicäylärni bälki sātğaymız.”(YOS)

-däy: “Xätinning yāqımlı, cärāngläb çıqadigän quvnāq ävāzi Miryāqubning tänlärigä ignä **bätgändäy bätär**, lekin nihäyät dārəcə-dä käyfini keltirärdi.”(KK)

bilän: “Galätepä degän qışläqning künbätäridä, xuddi Yaxşibäyev oylägän qırdaqa bir qır üstidä, tāşlägü tikänzärdä, aqli kötāh bir ädäm **bilän** yānmä-yān **bätäyätgän** quyâşgä yüz burib turgänini tāsädifän oqıydi.”(L)

-rü: “Közimdän yāşni cāylāb alämlär içrū **bätädim**-kü Qaländärdek yürüb dūnyāni kezdim.”(L)

kir- (3060): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy, -KAçä, -Kari

Anlamı: 1. Bir yere girmek, dāhil olmak. **2.** İçine girmek, saplanmak, sokulmak. **3.** Dahil olmak. **4.** Okula, işe veya okula başlamak, kabul edilmek. **5.** Belirli bir yaşa varmak, ulaşmak. **6.** Belirli bir dönemin veya mevsimin başlaması. **7.** Belirli bir güce kuvvete ulaşmak.

-KA, -dä: “U yangi asrgü qay hālätä **kirib** bärädi?”(TA)

-KA: “Bu zâtıni pādşâhning aşâddiy dūşmâni-yu faqat yoqsillarning dosti deb tälqın qılış sâlkâm âdât tūsigü **kirdi.**”(TA); “Bundäy harâkât âzâd, erkin, ângli, insâfli kişilarning faâliyât dâirâsigü **kirmäydi.**”(TA); “Şundän song Sultân xân sekinginä üyigü **kirdi.**”(KK)

-dü: “Âriyâti bâr hâr qandäy yurtdâşimiz XXI asrgä özining hür vâ âzâd millät vâkili sıfâtidü **kirib** bârâyâtgânini unütmâsligi şart, deb oylâyman.”(TA); “Umumân şeriyât kişi qalbigä, eng ävvälâ, ruhiy täşnâlik, çeksiz ehtiyâc, acib bir sehr tariqasidü **kirib** kelâdi, şekilli.”(TA); “Dâmlâ qışlâqqa âftâb endi çıqqandü **kirib** keldi.”(D); “İlgâri yeâyâsigä sâlâm berib yürgän âdâmlarning açingän nigâhlârini, raqıblârining kinâyâli tabâseümlârini körmâslik, yâr-birâdârlârining täsâllilârini eşitmâslik üçün toğri mäclis başlängändü **kirib** bârişgä ahd qıldı.”(D)

-dün: “Qaysi eşikdün **kirsüngiz** hâm, bir-birini toldirâdigän xânâlargä vâ üy egälârigä duç kelâsiz.”(TA); “Kün bâtişgä bârâyâtgän vaqtdâ âtâxân bilân bâlâxân kättâ dârvâzädün **kirib** bârdilâr.”(KK); “Dadil bâsib ârqamdün **kirdi.**”(KK)

bilân: “Bundän taşqari, yângi asrgä hâr birimiz bâlâlârchâ beğubârlık bilân, tınıq täfâkkürlâr **bilân kirib** bârâylik, degän manâni uqsâ bolâdi undân.”(TA); “Mânzilgä hâm dâbdâbâ-yu asäsâ **bilân kirib** bârdik.”(L); “Birâr on daqıqâ ötib, Vahâbovning muâvini Rahmâtov hâmşirâlâr **bilân kirib** keldi.”(L)

-düy: “Cahângirning nâzâridâ Kâmlev şamâldây **kirib**, şamâldây çıqdi-yu, undägi âsâyiştâ xâtirâlâr ğubârini kôtârdi.”(SO)

-KAri: “Rahmât, keling, içkâri **kiring.**”(CD); “Men içkâri **kirib**, qolimni köksimgä qoydim.”(CD); “Yaxşibâyev içkâri **kirdi.**”(L)

-KAçü: “Bir dâfâ uyqusidân uyğâtilgän ölüm vâhımâsi bütüm azâ-bâdânigâ yâyildi, süyâklârgüçü **kirib** singdi, özining sönük çehrâsini tandägi hâmmâ teşikçâlârdân çiqarib körsâtmâkdâ.”(KK)

kör- (6724): -ni, -dü, -dün, bilân, -dây/-dek/-çü, -KAri/-râ, -KAçü

Anlamı: 1. Görme kâbiliyetine sahip olmak. 2. Bir şeyi tanımak, tedavi etmek, öğrenmek amacıyla incelemek. 3. Karar vermek için düşünmek, muhakeme etmek. 4. Rast gelmek, karşılaşmak. 5. Hal hatır sormak. 6. Tecrübe sahibi olmak. 7. ... diye kabul etmek. 8. Sebep göstermek, suçlamak. 9. İzlemek, seyretmek. 10. Tecrübe etmek, denemek. 11. Vurgulamak.

-ni, -dün, -KAçü: “Urüşni hâm başidün âxirigüçü **körgän.**”(TA)

-ni, -dä: “Özini üstâzining pâyidä körgän?; “Men uni tüşdä körämen.”(KK); “Gazetni şähärdä kördim.”(KK)

-ni, -dän: “Hazrät Alişer dünyädä düşmänlik emäs, bälki yârlıq maqul işdir, degänläridä aynän bizning künlärni ğâyibdän körgän bolsälär acäb emäs.”(TA); “Änä şundä xâtin-xäläc äldidä âġız âçib til qaldirätişini sofidän köring!”(KK); “Änä oşä yerdän körsängiz buni!..(KK)

-ni, bilän: “Tâġang qänidägi bu käsälning âqıbatlärini öz közing bilän körüb turibsän.”(D); “Öz közim bilän körämän Mingbulâqdägi işlärni!”(D); “Äliyä buni öz közi bilän kördi.”(D)

-ni, -Kari: “Turquni ilgäri körgän bolsäm häm, mäyli ekän...”(CD); “Uni Yaxşibâyev ilgäri körmägän edi.”(L)

-ni: “Biz ummân yüzini kördik.”(TA); “Men uşbu tarixıy etirâfdä xalqımız qalbidägi büyük ezâzning yârqın ifädäsini kördim.”(TA); “Bugüngi kündä Respublikä Äqsâqallär Kengäşi vä ‘Mähällä’ cämġarmäsi respublikamız bälälärini yığıb futbol musâbaqasını teşkil qılär ekänlär istıqlâl tuyġusigä sadâqatni körämän.”(TA); “Suvi eskirib, buzilib qalgän hâvuzni körgänmisiz?”(TA)

-dä: “Bazän şundäy külgim kelädiki, tanıqlı bir âlim minbärgä çıqtıb âlib, ‘bu şe’ridä şâir bundäy demâqçı, bu mısrädä undäy demâqçı’, deb müällif özi yetti uxlâb häm tüşidä körmägän kâşfiyatlärni tâpâ başläydi.”(TA); “Men 1958 yili Abrâr Hidâyätovni birinçi märtä Hämzä nâmidägi teâtrdä Ätellâ rolini oynägän vaqtidä körgänmän.”(TA); “Küzdä biz bärġanimizdä körmägän edik-a?”(KK)

-dän: “Eşmurâd gazitägä mäşġul bolüb turgänidän körmäy qâldi.”(KK); “Peşänäsüdän körsin...”(KK)

-Kari: “Haydär yulning oydim-çuqurlärigä zärräçä etibâr bermäy maşinäni şıtâb bilän uçirib bärär, uning qısilgän közläridä, cag paylari turtib çıqqan qarämaġız yüzidä Latâfät ilgäri körmägän märdänävâr bir ifädä mührlängän edi.”(D)

-rä: “İkkisi içrâ häm körmädim aslä.”(TA)

-däy/-dek: “Kep turing, öz üyingizdek köring! (D); “Hâzirgidäy körüb turibmän...”(SU); “Yänä tagın, men seni öz qızimdäy körämän, falän deysiz...”(YOS)

-çü: “Şungäyäm täşvişmi, xânim, bolgäniçä körürmiz.”(L); “Peşin hârdıǵıdän keyin bir müddät bağ aylänib kelib, tombä üstidä kiçkinä bir qutiçä kördi.”(L); “Oǵılçä köribsiz, deb güdrändi Yaxşibâyev.”(L)

qâç- (761): **-KA, -dä, -dän, bilän, -däy, -KAri, -KAçä**

Anlamı: 1. Kaçmak. 2. Bir tarafa yönelmek, yol almak. 3. Çekinmek, saklanmak. 4. Yenilmek, mağlup olmak. 5. Çekinmek, görünmemeye çalışmak. 6. Gitmek, kaybolmak, yok olmak. 7. Kuruyup çekerek birbirinden uzaklaşmak. 8. İçine girip kaybolmak, yerinden çıkmak.

-däy, -KAri, -KA: “Vä äv yegän quşdäy, kaştäsini taşläb içkäri tãmängä qâçdi.”(KK)

-dän, -däy: “Negä, deydi, bu ivän Nikif oroviç bizdän xuddi ğanimdäy qâçädi.”(KK)

-KA, -dän: “Siz negä yerdän qâçäsiz?”(KK); “Undän qaygä qâçib qutulämiz?”(L)

bilän, -KA: “Bu yerdä qatıy haräkät qılış keräk, men bilän birgü qâçışing lâzim.”(KK)

-KA: “Men öz xayâlimdän özüm qorqıb ketib, yügürgiläb pastgü qâçib qâldim.”(CD); “Mingläb maydä balıqçälär galä bolib suv täigigü qâçdilär-dä, ötib ketişimiz bilän yänä qaytib çıqa başlädilär.”(CD); “Uyingizgä tuşib aytäy desäm, bu yâqqa qâçib ketibsiz...”(L)

-dä: “Özimgä kelgänimdä, u Cartepäning üstidä qâçib bärär edi.”(CD)

-dän: “İtdän qâçmäysizmi?”(KK); “Sizdän qâçib otirämänmi?”(KK); “Äblâçidän qâçib bärğän bayaqışlär nimä qıldilär ekän?”(CD); “Äblâçidän qâçib bärğän bayaqışlär nimä qıldilär ekän?”(CD); “Munçü qâçäsiz ädämdän?”(KK)

bilän: “Arizäni älgändän keyin, suri çoçqa şu qadär tezlik bilän qâçä başlädiki, arqasidän çizgiçlär vä siyâhdänlär ätilgäni hâldä, sud xızmatçılaridän heç biri uni quväläb yetä älmädi.”(KK); “Sâli bedäpâyäning içi bilän qâçdi.”(CD); “Dâmlä biz bilän qâçsä yaxşi bolärdi.”(SO)

-KAçä: “Negä qâçädi! Qâçsä şu küngüçä qâçmäsmidi, aylänäy, azbär äyi bälälärini säğtygänidän...”(UP)

qoy- (4557): **-ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -çä, -KAçä**

Anlamı: 1. Koymak, yerleştirmek. 2. Yapmak, kurmak. 3. Bir yerde bırakmak, yanında götürmemek. 4. Salmak, bırakmak. 5. Belirli bir yerde serbest bırakmak. 6. Konuyu değiştirmek, görmezden gelmek. 7. Boşamak. 8. İmkan vermek, fırsat tanımak. 9. Saç sakal uzatmak. 10. Yol vermek, önünü açmak. 11. Emir vererek yapılmakta olan işi sonlandırmak. 12. Değer vermek, kıymet vermek, takdir etmek. 13. ...diye bilmek. 14. Suçlamak. 15. Vazife vermek, görevlendirmek. 16. Vekil tayin etmek, aracı koymak. 17. Bir aleti çalıştırmak. 18. İzletmek, göstermek. 19. Geciktirmek, ertelemek. 20. Farklı bir fikir sunmak. 21. İlaç sürmek. 22. Vurmak, dövmek. 23. Anlatmak, ifade etmek.

-ni, bilän, -KA: “Hâmiysini öz qoli bilän lahädgü qoyibdi.”(KŞD)

-ni, -KA: “Ertägä hükmnâmäni qatıy ravişdä eşitdiräcäk vä hämmämizni bir câygü qoyäcäklär!”(KK); “Şu söz baräväridä İvân İvânoviç piyäläni câyigü qoydädä, çontägidän bir taxtä tamğali arizä qâğâzi âldi.”(KK); “Şu gâpni aytib boldi-yu, âyâğini âstânägü qoydi vä taşqaridän turib eşikni häm yâpdi.”(KK); “Gilämğä uzänib başini qolläri üstigü qoydi.”(KK)

-ni, -dän: “Äyimläрни bağriläridän qoyib yubärmäy.”(CD); “Quçâqläridän qoymäy yelkäläri, küräkläri siläydilär, yengil qâqıb alqaydilär.”(CD)

bilän, -KA: “Men Tangrim oğrining qoli bilän yergü qoyädi, deb oyläsäm, oğrining qoli bilän cänimni qaytärib beribdi-kü?”(SO)

-ni: “Mänä, ikkitä arizä, dedi kâmpir vä üstigä pulni qoyib uzätädi.”(KK); “Zebi indämäsdän dastürxânni yâyib âşni qoydi.”(KK); “Unçä-munçä tosuqlärni qoymäydir.”(KK); “Negä bärmäysiz, axir? deb kâyişgä yaqın bir yeavâl bilän sorädi u, kâyiş hâlätini undä rasmi cüdä käm bolärdi, hattâ sudyä bilän garäniş bazidä buyening başigä yänib turgän qâğâzni qoyib häzilläşär edilär, şundä häm bu dәрäcä kâyimäs edi.”(KK); “Kâmpir bolsä hali häm väy-vâyini qoymäydi.”(KK); “Arzgä kelgänläarning heç birini qoymäysän.”(KK)

-KA: “Bundäy ädämlär özini, özining avläd-acdädini birinçi oringü qoyädi.”(KK); “Nihâyät şirin mäydän bir qadahçägä toldirib uning âldigü qoydi.”(KK); “Tängänigä qoyämänmi?”(KK)

-dü: “Bu xıldü qoyib bolmäydi, cüzäsini beriş keräk.”(UP)

-dän: “Ällähüning özi panâhidän qoymäsin, yolläri açvârä qälsin.”(CD); “Yoq, säl äğirräğidän qoyädi.”(L)

-KAçä: “Şungäçü qoyib berdinglär-a, Nusrätxocä? dedilər Hidây xäläm häm açınıb, häm gınä bilän.”(CD); “Yäki qoli bilän itärib keräkli yergüçü qoyib kelädi.”(UP); “Rüstäm şüpdä bildiki, bu yerdä müdâfää turüvçilər düşmән hucümini birinçi märtä qarşı älişi emäs, ulär cüdä xätircämlik bilän nemis avtämätçilərini yaqıngüçü qoyib berib, keyin şunaqa birdän ot açdılarki, düşmән qaçgäni cây tãpãlmäy, yer tişläb qãldi.”(UP)

quv- (661): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy, -KAçä

Anlamı: 1. Kovmak. 2. Bir yerden gitmeye mecbur etmek. 3. Yerini almak. 4. Peşine düşmek.

bilän, -KA “Körüb turib sänki, bu halqani heç üzib bolmäydi, yänäyäm oyläb kör, Muhsinä sen oylägänçälik yämän emäs, aqlı, didli ayäl, tanilib baryäpti, endi sen bäläläri **bilän köçägü quvib** çıqarsäng, el nimä deydi?”(L)

-KAçä, -däy: “Şüning üçün ulär Baqträgüçü yerqangizdäy **quvib** kelğan ekän-dä, kınäyä qıldı temirçi.”(SU)

-ni: “Ämädni **quvsäng** qaçädi, qaçsäng quvädi.”(TA); “Mendä qaçqan maşuqamni **quvüb** bärämän, yetäyinmi, quçäğığa kiräyinmi yä yergä, yoqlıqğa singib bitäyinmi?”(KK); “Qızlär qıqırläb külişdi, kennäyim **uni quvdi.**”(CD)

-KA: “Äldin baş mexänikliqdän boşätib, çölgü **quvgündilər**, endi çöldän häm haydäbdilər!”(D)

-dä: “U Späntämänäni Qızılqum çegärisidä **quvib** yetdi vä hämmä tãmändäi yolini tosib äldi.”(SU)

-dän: “Toğri, köpçilik sarmäyäning ketidän **quvmäqdä.**”(TA); “Ärqaläridän **quvib** bärüb birdänigä sãldirmäsäk bolmäydi!”(KK)

tut- (1498): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-dek, -KAçä

Anlamı: 1. Tutmak. 2. Yakalamak. 3. Birine iltifat için bir şey vermek. 4. Karşı tutmak. 5. Kendine saklamak, kimseye vermemek. 6. Bir işten alıkoymak, durdurmak. 7. İdare etmek. 8. Kullanmak. 9. Bakmak, beslemek. 10. Hizmetçi tutmak. 11. Akılda tutmak. 12. Doğru bir yol benimsemek. 13. Belirli kural ve kaidelere uymak. 14. Bir işe girişmek, bir işle meşgul olmak. 15. Yer işgal etmek. 16. ... diye bilmek. 17. Kaplamak, perdelemek, sarmak. 18. Yayılmak, kaplamak. 19. İnsan tabiatında olan bir davranışın ortaya çıkmak. 20. Hastalığa yakalanmak, kriz geçirmek. 21. Fidan veya ekin yetiştirmek.

-ni, -KA: “Bu səfər gazetni bağırgə bəşib şu xıl şirik xayəllərgə bətgən mingbəşi ırğıb turib, qarşisidə otirgən Miryəqubni quçaqlaş və bütüin dävlatini ungə **tutib** yubərişdän özini zorğa toxtatib qıldı.”(KK); “Qolidägi dürbinni közlərigə **tutib**, qışlâq taräfgə qarädi.”(L)

-dä, -ni: “Marğu kennäyim kütilmägändü özini **tutib**, yamğırdän keyingi äftäbdäy açilib qarädi.”(CD)

-ni, bilän: “Tirsäqdän çıqıb şalviräb qalgän çap qolini sağı **bilän tutib**, Åşnāning qalgän-qutgän qarindāşlärini hām ābārib-āpkeldi.”(L); “Yaxşibāyev igni suqulgän cāyigə bāsilgän paxtāni barmāğı **bilän tutib**, yānigə ogirildi.”(L)

-ni, -düy/-dek: “Ulär kättälərgə xuşāmäd qılsä, xalq āldidä özlärini törälärdäy **tutädi**.”(TA); “Oşändä ekilgän tāllär hāzir tegirmānbāşini qayrağāçdäy **tutib** ketgän edi.”(CD); “Haybät akām oşā nārsāni yüzimgə āynādek **tutdi**.”(CD)

bilän, -dän: “Cavdirägänçä, məcālsiz qolləri **bilän** Sultānmurād akāmning egnidän **tutdi**.”(CD)

-KAçä, -dän: “Ungüçä bilägimdän **tutib** āldi.”(CD)

-ni: “Topni **tutiş** üçün quväläb bārāyātğān Şarāfātçān hām hāvüz yānidä qātib qıldı...”(KK); “Eşānning kättä xātini rahmi kelgänidän, müridlärğə buyürdi; ulär cinni xātinni **tutib** içkäridägi kättä tālgə bāğlädilär.”(TA); “Ādāmni **tutib** beraqāl.”(CD)

-KA: “Savätdän çıxarib āldi-dä, başı barävär kötärir, yāruqqa **tutdi**.”(CD); “Bir doppi-bir doppi qilib terib ālgängä, ālāvğü **tutib** kəbāb qilib yegängä nimä yetsin.”(CD)

“Ammā cāyimdän cilib ulgürmädim, çangäkdek bir qol tirsägim tepäsüdän **tutib**, qattıq sıqdi.”(CD)

tüş- (4233): **-KA, -dä, -dän, bilän, -dek/-çä, -rə, -KAçä**

Anlamı: 1. Düşmek. 2. Bir vasıtaya binmek. 3. Değer kaybetmek. 4. Yerinden düşmek. 5. Dökülmek. 6. Uçup bir yere konmak. 7. Bir işten, bir görevden ayrılmak. 8. Bir yere varmak, ulaşmak. 9. Durmak, dinlenmek. 10. Gibi görünmek. 11. Tutulmak, yakalanmak. 12. Bir yere veya kişiye varmak. 13. Zarara uğramak. 14. Hissesine düşmek. 15. Belirli bir hāle gelmek, giriftar olmak, yakalanmak. 16. Belirli bir fiyata māl olmak. 17. Şikayet etmek. 18. Elde etmek, gelir sağlamak. 19. Uygun

gelmek, muvafik olmak, denk gelmek. **20.** Belirli bir yere inşa edilmek, yapılmak.

21. Bir işe başlamak, girişmek.

-dän, -KA: “Qayerdän keldingiz? dedi Sultānxān vā ayvāndān pāstgā tūşdi.”(KK)

bilän, -KA: “Keyinçä törä häm, mehmāndān yuqdimi nimä? tillärini burra qilib sözläşgä, mehmānning köp davälärini aksi davälär **bilän** sindirmāqqa tūşib ketgäç bizning Miryāqub sekinginā qol uzätib, stälning bir çetidä turgän kattä bir kitābni äldi.”(KK); “Qāzāngä yaqın yürsäng şudä, dedim axiyri tongülläb vā sekin, hafşäläsizlik **bilän** yuvinişgä tūşdim.”(CD); “Eşigini açışı **bilän** ikki enlik xat yergä tūşdi.”(UP)

-KA: “Beçärä tolqnlär, mävcilər sinib mäydä-mäydä bolib, yänä dengizning köksigä tūşädi.”(KK); “İlgäri tört kişi ortäsikäydi, endi beş kişi ortäsigä tūşdi.”(KK); “Kelişdä birüştä çäpib kelib äq köpikkä tūşgän ätlär bu qısqa toxtälişdä cindäk däm älgän bolsälär-dä, yänä oşä xildä tez yürişgä täbläri yoq edi.”(KK)

-dä: “Buni kör, qay gollärdä tūşgänsän özing häm?”(CD); “Cämizäq vākzälgä yetgändä ärtgä qayrildi-yu yigitlär mingän tüyäni salt kördi ulär kārvan şähär sārhadini kesgän cäydä tūşib qālgän edilär.”(L); “Demäk, kimdir uni älib çıqıb ketäyättändä tūşib qālgän.”(UP)

-dän: “Miryāqub izvāşdän tūşdi.”(KK); “Songrä ırğıb ornidän turdi vā bir säät qadär däm älmäsdän ätā arvāyidän tūşib sökündi.”(KK); “Mänä, yetdik! dedi Verner qızıqtı-yu vā seviniş bilän häm ırğıb arävädän tūşdi.”(KK)

-dek: “Bazän iş haqidä äğiz açsä, burgädek sakrāb tūşärdi.”(UP)

-çä: “Asli özi häm usti-bäşlärini yeçmägän, aç böriñing çangäligä köçädän kelgän boyiçä tūşib qālgän edi...”(KK)

-rä: “Närgisi mästing xumäri bädädin gülgünmüdir, yā budür kim läläzār içrā tūşän vahşiy ğızäl.”(KŞD)

-KAçä: “Näilac yolğüçä tūşib, tonkärilib yātğän tarvuz palläsini yerdän äldim.”(CD); “Nazärimdä, yüräğim tävānimğüçä tūşib ketdi goyā.”(CD); “Çindänäm äftāb nuri qoşnining origi üstidän aşib tämimizgä, undän naridägi ciydälärning beligüçä tūşib qāpti.”(CD); “Devārgüçä tūşdim-dä, ayāğımni äsiltirib oşä yergä otirvāldim.”(CD)

yaşā- (799): -ni, -KA, -dā, -dān, bilān, -dāy/-dek/-çā, -KAçā

Anlamı: 1. Yaşamak, bir olayı yaşamak. 2. Huzur ve bolluk içinde ömür geçirmek. 3. Bir şeyi hayatta çok önemli görüp; onunla yaşamak. 4. Bir yerde bulunmak, yaşamak. 5. Bir ortamı paylaşmak, beraber yaşamak. 6. Varlığını sürdürmek.

-dā, bilān: “Negāki, şe’r yāzib turgān şāir oşā daqıqadū faqat şe’r zāvqı bilān yaşāydi.”(TA)

-ni: “Åşimni āşāb, yāşimni yaşāb bolgānimdā men nimā qılārdim bu şāhānā uy-cāyni? degān fıkr yānā köngligā keldi.”(D); “Yaşā, ortāq Yaxşibāyev, bu küningdān öl, lekin ayni dāmni yaşāb qāl!”(L)

-KA: “Bir umr maāşgū yaşāb kelāyātgān ādām u kişi, köngillāri xıcil bolışidān çöçiy mān.”(L)

-dā: “Özgā millātlār bu yurt dā yaşār ekān, mār hāmāt, tilimizni örgānsā, şu yurt taşvişi üçün biz bilān yelkāmā-yelkā cān kuydirsā buning nimāsi yāmān?”(TA); “Bāşqa millātgā mānsüb bazi icādkārlār, men falān millātgā mānsüb bolışimdān qati nazār hār hāldā şu yerdā yaşāb, ‘icād qılāyātirmān’ deb qoyādi.”(TA); “Hālbuki, u cüdā mürākkāb dāvrdā yaşādi.”(TA); “Tarıx degāndā şu yerdā yaşāb ötgān camiki ācdād lār keçmişī köz āldimizgā kelādi.”(TA)

-dān: “Bu yāğı nāmı ‘Nāzārbāğ’ bolsā, bu yāğı çınārlārning hār biri ming yildān yaşāb bersā, ming yıl ārāsidadā qırqılğānlāri bāz nāv dā sursā naq mangūlikning özi-kü bu!”(L)

bilān: “Bundāylār köpinçā manāviy bāqımāndālikkā berilib, unvānu yubileylār taşvişi bilān yaşāy dilār.”(TA); “Neçündür köpdān beri er bilān yaşāb kelgān bir āilā xātinining sākinligi bār idi.”(KK); “Çünki, āvvālāmbār bu ādām hānüz uttizinçı yıllār tasāvvūri bilān yaşāydi.”(D)

-dāy/-dek: “Bundāy yaşāş mümkin emās.”(SO); “Ādāmlārdek yaşāş nasib etmādi, ādāmlārdek öläylik!”(SO)

-çā: “Atāgāniçā yaşāb turāmiz endi...”(L); “Afsūsiki, bāşqaçā yaşāşning ilāci bolmādi.”(L)

-KAçā: “Ulārning ikkitāsi islām gāçā yaşāgān.”(KŞD)

yāz- (2225): -ni, -KA, -dā, -dān, bilān, -dāy, -KAri

Anlamı: Yazı yazmak.

-ni, -dü: “Mingbulâq tuğrisidägi xatni häm şu maqsäddä yâzgün!”(D)

-ni, -KA: “Çällär avvâl xatni kimgä yâziş togrisidä uzâq bahsläşişdi.”(D)

-ni, bilän: “Dâmlä xatni öz qoli bilän yâzdi, öz qoli bilän âqqa küçirib, dostlärigä tutqazdi.”(D)

-ni: “Bazilär tärcimäi hâlini yâzädi.”(TA); “Faqat mäcburiyät yüzäsüdän bitgänim bazi närsälärni yâzmägän bolärdim.”(TA); “Şulärni yâzib çıqmäysizmi? deb sorädi Yaxşibâyev.”(L)

-KA: “Yängi avlâdlär yängi mädhüyäni xâtirälärining tâzä varaqlärigä yâzib âlgüsüdür.”(TA); “Änä Vatänni düşmänlärdän himâyä qılışdä häm öz cäsâratlärini haqli ravişdä tarix sahifüsügä yâzib qaldırgänlär.”(TA); “Xat desängiz xat, gazetgä desängiz gazetgä yâzib beräy.”(CD); “Uning akämügä yâzgän xati esimgä tuşdi.”(CD)

-KAri: “İlgäri yâzgän asärläringiz bilän bugüngiläri âräsüdä qandäy tafävüt sezäsiz?”(TA)

-dü: “Men bultur äktyäbrdän başläb urüşdä, fräntdä qân keçib yürgändä yâzgän xatlärim qani?”(D); “Men bir con vâqeälärü con ädämlär hakidä yâzib yürädigän, özidä cön qalämkäşmän.”(L); “Goyâ özim haqımdä yâzâyâtgändäymän.”(L)

-dän: “Künigä beş sahifädän yâzämän.”(L)

bilän: “Tuğrisini aytgändä, dâmlä bu xatni faqat bir andişä bilän, u häm bolsä ikki qâqbâş xatni özläri yâzsä Ätaqözügä nisbätän nâhaq gäplär ötib ketmäsin, degän andişä bilän yâzgündi.”(D)

-däy: “Muhämmäd Sıddıq bu haqdä şundäy yâzädi.”(KŞD)

yür- (4083): -KA, -dü, -dän, bilän, -däy/-dek, -KAri, -KAçü

Anlamı: 1. Yürümek. 2. Bir tarafa gitmek. 3. Bir yerde bulunmak. 4. Sürekli bir yerden bir yere gezmek. 5. Bir yerde yaşamak. 6. Bir vasıta ile yolculuk yapmak. 7. Bir oyuna devam etmek. 8. Çalışmak, işlemek. 9. Sevdiği ile vakit geçirmek. 10. Kanmak, inanmak. 11. Haber yayılmak.

bilän, -KA: “Kasätkin şiddätli qadämlär bilän eşikkä yürdi.”(UP)

-KA: “Unggü yürsängiz.”(KK); “Bunaqa yolgä yürmäsä keräk edi.”(CD); “U ätining cilâvini başüdän âşirib, bir qadäm äldingü yürdi.”(CD); “Eşigimizning

turümini buzgüdek taqillätâyâtgän kim ekän, deb qorqa-pisä oşä yâqqa yürdim.”(CD)

-dä: “Sämädä yuribdi hänüz yälğiz äy...”(TA); “Mendäy bolgändä yüräversin! deb baqırdı sofı.”(KK); “Äyim çaqırışlärini qoymäydilər, men esäm äyâğı kuygän tâvuqdäy tâmdä yüribmän.”(CD)

-dän: “Mäyli, yaxşı bär, dedi akäm häm quruqqınä vä xayr-xoşläşgän kabi ärqasidän yürdi.”(CD); “Ärtidän yürib, baländräq cäygä yetdim.”(L); “Qani, izimdän yuring-çi.”(L)

bilän: “Sen bilän yürib şundäy boldim, betävfıq! “(KK); “Ätaqözi şitâb bilän yurib içkärigä kirdi.”(D); “Aslidä ertäläbki nänüştäsi bilän yürgän edi.”(UP)

-däy/-dek: “Bälki, biläks, bilmägän kişidäy bolib yürdim.”(KK); “Kürärtä yurgändäy yüribmiz desäm häm diy-diyäni başlägän bolämänmi?”(D); “U ikki qavätli taxtä karävätlärni, şarpädäy yürgän, otirgän, yätgän ädämlärni körgisi kelmäy közlärini yumdı.”(SO); “Polat (sekinginä, xuddi surätdek yürib bärrib bir gül üzädür vä sekingikä tatsib soyädür).”(YOS)

-Kari: “Aleksändrning hämmädän mähürrâq bolib çıqqanıgä säbäb, u ilgäri häm şox ätlärni minib yürgän.”(SU)

-KAçä: “Rustäm kättä yol yâqasigäçä dadil yürib keldi, şart keynib ötişgä yürägi betlämäy payt pâylib turdı.”(UP); “Nahätki men, häkimning qızı umrimning äxirigäçä çolmä-çöl daydib yürsäm?”(SU)

1.2.7.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

bâstir- (98):

“Aytiş keräkki, şu säbäbli yâzüvçi ixtiyârisiz uning huzurigä ändişälik ädäm bâstirib kirävermäsdı.”(TA); “Oşä oris bâstirib kelgändäyäm cim turmäy, yänigä mergän oğillärini älib canggä çıqqan, pÄnä-pästqamdä qâlib ketişdän şahidlikni maqul körgän ädämning nevärälärimiz!”(CD); “Uşä siz bâstirib kirib, qarâqçilik qılğan üyingizni äldidän tâpilgän.”(UP)

bât- (566):

“Menim ümidim häm şu quyâş kabimi bätär?”(KK); “Gäpi ağır bätädi.”(L)

kir- (3060):

“Älbättä, kirmäydi.”(TA); “Keç kirdi...”(KK); “Xızmatkâr kirib ketdi.”(KK)

kör- (6724):

“Cähân **kör**ib turibdi.”(TA) ; “Köp cähångir **körgün** bu dünyâ.”(TA);
“Âmân bolsäk, **körürmiz.**”(TA)

öt- (6641):

“Bu künlär **ötädi.**”(TA); “Hâzir hämmäsi **ötäd**ir, ketädir.”(KK)

qâç- (761):

“Hämmä közini âlib **qâçdi.**”(CD); “Kim qıçqır**ib qâçdi,** kim xaxâlâb küldi.”(CD); “Birâv âlib **qâçib** ketişi kerâkmidi? degänini Nâzâkâtning özi häm bilmäy qâldi.”(UP)

qoy- (4557):

“Heç... **deb qoydi.**”(YOS); “Bu siz arälâşädigän iş emäs! **deb qoyib,** yänä özining eslik kelini bilän mäslâhatini dävâm ettirgän edi.”(YOS); “Keyin qoş**ib qoydi.**”(SO)

quv- (661):

“Qâçgän häm, **quvgün** häm xudâ deydi.”(TA); “**Quvib** çiqışdi.”(SO)

tut- (1498):

“**Tutdi** âlib ketädi.”(CD); “E, **tutib** bopti.”(CD)

tüş- (4233):

Âtaqözining qızı Tâhirä **tüşdi.**”(D)

yaşä- (799):

“Hayât bâr ekän, ulär **yaşäydi.**”(TA); “Ha, hali **yaşäsälär** bolärdi.”(UP);
“Ulär yâmân **yaşämüdi.**”(UP)

yâz- (2225):

“Siz **yâzgün** şe’r üçün âvâz berdilär.”(TA); “Özi häm bu vâzndä bir-munçä şe’rlär **yâzdi.**”(TA); “Umrim binâ bolib bunçälär köp nârsä **yâzmügün** edim.”(L);
“Mâyli, men **yâzümân,** lekin baribir çiqarmäydi, dâmlâcân.”(L)

yür- (4083):

“Sayâq **yürgün** tayâq yer.”(KK); “Yursäm **yürädi,** toxtäsäm toxtâb, çâpsäm, çâpqulläydi.”(CD); “Toğri **yür!**”(CD)

1.2.8. Sekiz İstempliler

Sekiz istempliler grubuna giren Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiile rastlanmamıştır.

2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BULUNMAYAN ÖZBEKÇE FİİLLERİN İSTEM DURUMLARI

2.1. HİÇ İSTEM ALMAYANLAR

Tezimizin bu kısmında; istem almadan cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiiller üzerinde duracağız.

Daha önce istem almayan fiilleri, cümlede isme gelen hiçbir hâl ekinden etkilenmeden yüklem olan fiiller şeklinde tanımlamıştık.

Bu gruba giren fiiller (Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiiller) sadece Özbek Türkçesine mahsus değil; aynı fiiller az fonetik farkla Türkiye Türkçesi dışındaki diğer lehçelerde de bulunabilmektedir.

Söz konusu fiiller Türkiye Türkçesinde hiç bulunmayabilirler *yayrâ-*, *yötâl-*, *yupât-*, *xâhlâ-*, *uşlä-*, *sensirâ-*, gibi. Türkçede yardımcı eylemle birleşik fiil olduğu hâlde Özbekçede *-IA* isimden fiil yapım ekiyle eylem yapılmış olabilir *xulâsälâ-*, *xabârlâ-*, *tepkilâ-* gibi. Kök kısmı ortak olduğu hâlde farklı çatı ekiyle yeni anlam türetilmiş olabilmektedir *deyil-* gibi. Yapı olarak Türkiye Türkçesine benzese de anlam olarak farklı olabilir. *uyuştir-*, *yâqtir-*, *sâldir-*, *râstlä-* gibi.

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe hiç istem almayan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı:546

Hiç istem almayan fiil sayısı: 20

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe hiç istem almayan fiil sayısı: 12

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Hiç istem almayan fiillerin, toplam fiil sayısına oranı:% 2,061

Hiç istem almayan fiillerin, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 3,663

Taradığımız eserlere göre Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe hiç istem almayan fiillerin örneklerini aşağıda veriyoruz:

âxirlâ- (11):

Anlamı: Sonuçlanmak, tamamlanmak.

“Sitsiliyädägi säyâhatimiz **âxirlâb** qâlgân edi.”(TA); “Säl ötib, yâzüvlärim **âxirlâydi** vä men tänimgä hârdıq berämän.”(L)

çalküş- (12):

Anlamı: 1. Birbirine karışmak. 2. İşi anlaşılmaz bir duruma sokmak. 3. Ayağı takılmak.

“İşlär şu qadär **çalküşib** ketdiki, bu hâlätde hattâ keksä dâğuli, rüzâlät, zulmät vä fahş tengrisi Axrämäyning özi häm heç nârsä qılâlmäsä keräk.”(SU)

çanqa- (11):

Anlamı: 1. Susamak. 2. Özlemek. 3. İhtiyaç hissetmek.

“Çanqadingizmi? (SU); “Hämmä vaqt şundäy bolib kelgân vä bes **çanqagändä** suvni qandäy şimirsä, izzät-ikrâmni häm şundäy oylämäy qabul qılışgä könikib ketgân edi.”(L)

çaqçaqlüş- (11):

Anlamı: Güzel sohbetle hoş vakit geçirmek.

“Qaynâtä-qaynânä mehmân bolib kelişibdiki, bir kün birgä bolmädi, yayrâb-yâzilib, **çaqçaqlüşib** utirmädi.”(D); “Ämiriy bu ğazälidä bir ğülzârdä özlâriçä xursänd bolib, **çaqçaqlüşib**, oyun-külgi qilib oltirgân xâtin-qızlär bâzmini tasvirlägän.”(KŞD); “Aşni yeb, çâyni içib, **çaqçaqlüşib** otirişärdi.”(SO) “Uyäm otiribdi **çaqçaqlüşib!**”(D)

deyiş-(261):

Anlamı: Karşılıklı sohbet etmek, konuşmak.

“Yâşlär nimä **deyişyüpti?**”(D); “Bälälär aytişdi, Saidä âpâqum keldilär, **deyişdi.**”(SO)

harsillä- (13):

Anlamı: Nefes almakta zorlanmak, soluğu tıkanmak.

“U kişi **harsilläb-pişilläb** älik äldilär.”(CD); “Bir vaqt **harsilläb-lârsilläb** Nusrät pâçça yetib keldilär.”(CD); “**Harsilläb** tiz çökdi.”(SU)

qarğan- (12):

Anlamı: Kötü söylemek beddua etmek (başkasına veya kendi kendine).

“**Qarğanmäng...** yâmân bolädi.”(KK); “Xâtinlârgä oxşâb, **qarğanib** ğäpirgäni nâşä qilib küldim.”(CD); “**Qarğanib** otirdi.”(L); “Yığlämädi, **qarğandi.**”(L)

***talmâvsirä-* (13):**

Anlamı: 1. Afallamak, ne yapacağını bilememek. 2. Anlamamış gibi davranmak, bilmezlikten gelmek.

“U *talmâvsirädi*.”(CD); “Men *talmâvsiräb*, *sekinginä üydän sirğalib çıqa başlädim*.”(CD); “Keçiräsiz, ukä, dedi Yaxşibâyev *talmâvsiräb*.”(L); “Bittä unaqa ädäm yoq, dedi *talmâvsiräb*.”(CD)

***taltäy-* (11):**

Anlamı: 1. Gururlanmak, kibirlenmek. 2. Yayılıp oturmak. 3. Şımarmak.

“Men bugün... *dâmlä bilän dıydâr körişib qalıb, cudä taltäyib ketibmän, keçiräsiz*...”(D); “Toğri, u bir äz hâvlıqıb, bir äz... *taltäyib ketgän bolsä ketgändir*.”(D)

***taräqlä-* (16):**

Anlamı: Tak tak ses çıkarmak.

“Deräzä, eşikläarning-âhistäginä *taräqläb* yâpilgäni eşitildi.”(KK); “Käsätkin unikini häm oşälär yänigä ulâqtirdi, *taräqläb* tüşdi.”(UP)

***tüşünil-* (20):**

Anlamı: Anlaşılmak.

“Şundä Nävâiyning tärıxı mülüki Acäm äsärining manâsi häm yänädä mükämmäl *tüşünilädi*.”(KŞD)

***ürçi-* (11):**

Anlamı: Çoğalmak, artmak, üremek.

“Yâzuvçı xalq turmuşidän üzilib qâlgän yüzäki âh-vâhlär, çüçmäl vä sentimentäl sahnälärgä qurilgän äsärlär *ürçib* ketgän bir paytdä ictimâiy hayâtning el vä yurt taqdirigä, keläcäigä beväsitä alâqadâr dälzärb muammälärini tasvirläşgä cürät etdi, özbek kitâbxânini vatänning ertängi küni, täräqqiyâti bäräsidadä baş qâtirişgä davät etdi.”(D); “Yoq, bunisi bolmäs ekän, dârrâv gıtybät *ürçiydi*.”(L)

2.2. İSTEM ALANLAR

Daha önce cümlede isme gelen herhangi bir hâl ekiyle ilişki kurarak yüklem olan fiilleri “istem alanlar” şeklinde tanımlamıştık. İstem alan fiiller, hâl eklerinden bir veya birden fazlasıyla ilişki kurarak cümle oluşturabilmektedir.

Aşağıda, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin aldıkları hâl eklerine göre tasnif edilmiş şekillerini veriyoruz.

2.2.1. Tek İstemliler

Tek istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece bir hâl eki ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istemli fiillerin, benimsediğimiz hâl eki sıralamasına göre (yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli, eşitlik-benzerlik hâli, yön gösterme hâli, sınırlama hâli) tespit edilen örnekleri aşağıdadır:

2.2.1.1. Yükleme Hâli Eki (-ni/-i) İsteyenler

Çalışmamızın birinci kısmı olan Türkiye Türkçesi ile ortak olan Özbekçe fiiller bölümünde yükleme hâli ve diğer hâl ekleri hakkında bilgi verdiğimizden burada, bunları tekrar etmeyeceğiz. Taranılan eserlerde sadece yükleme hâli eki olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece yükleme hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 59

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece yükleme hâli eki alan Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin aynı grup içinde yer alan tek istemli fiil sayısına oranı: % 39,864

acübläntir- (11): -ni/-i

Anlamı: Şaşırtmak, hayrete düşürmek.

-ni: “Anä şundäy bir paytdä ‘ayrim şaxslär’ning yänä sâbıq imperiyäni qomsäyätgäni kişini ğâyät **acübläntirädi!**”(TA); “Bizni bir narsä **acübläntiryäpti.**”(SO); “Sizning fikrläringiz meni **acübläntiryäpti**, ortâq mäyâr. (SO)

äläytir- (15): -ni

Anlamı: 1. Gözlerini belermek. 2. Gözünü kırpmak. 3. Kötü niyetle bakmak.

-ni: “Er häm xätining käyfiyätini sezib yürgän ekän şekilli, xazââdek gurilläb yänmädi, qolinimüşt qilib, közini **äläytirmadi**, tävüş özgärtirmädi, qänün-qäidälärni bilgän, hayät aççıq-çüçügüdän xabärdâr yüristlärdäk väzminlik bilän muhäkämä qıldı.”(SU); U bolsä yüzlärigä dähşätli tüs berib, közlärini **äläytirdi-dä**, säxtä ğazäb bilän qıçqırdı.”(SU)

âqläş- (11): -ni

Anlamı: 1. Boyamak. 2. Temize çıkarmak, aklamak.

-ni: “Xüsüsän, nâhaq qamälgän bir ayälni **âqläşgä** yärdäm bergän edi.”(L); “Özini **âqläşni** ârtıqçä deb bildi.”(SO); Öz xatti-haräkätini **âqläş** üçün qurbänini yämänlik namâyändäsi, özini esä yaxşilik namâyändäsi deb elän qıladı.”(SU)

asâslä- (34): -ni

Anlamı: 1. İspat etmek. 2. Dayanmak, esas almak.

-ni: “Şükürâv hâzir qaynätäsining şu alfäzdä dävâm etişini, öz fikr vä etiqädlärini yänä-dä çuqurrâq **asâsläb** berişini istärdi.”(D)

âşü- (72): -ni

Anlamı: Yemek yemek.

-ni: “Beväsitä qoşni bolgän xänädänlärning âşini **âşüb**, yaşini yaşägän kampirläri häm çıtışdılar.(KK); “Âşimni **âşüb**, yaşimni yaşäb bolgänimdä men nimä qilärdim bu şähänä üycäyni?”(D); “Astä gäpläşib, yaxşı maslahätlär beriş ornigä, uning köngligä qol sâlib, negä şundäy qiläyätgänlärini soräb biliş urnigä, âşini **âşüb**, yaşini yaşäb bulgän ikki qäqbäşning gäpigä kirib, öz cigäring üstidän yuqârilärgä arz qilgänläring insâfdänmi axır?”(D)

cerk- (38): -ni

Anlamı: 1. Kaba konuşmak, oflamak, 2. Sinirlenmek, sinirle başını sallamak.

-ni: “*Āğzidān köpik sâcib, başlärini cerkib-cerkib sözlänärdi.*”(KK)

cüftlä- (12): -ni

Anlamı: 1. Bir nesneyi çiftiyle bir araya koymak, eşleştirmek, birleştirmek.

2. Küsmek.

-ni: “*Qozi yumşığä yaqın bir-ikki cözığä tik qaräb, labini cüftläb keldi-yü, torväsini teşğän sıçqängä häm äzär bermäydiğän tabiäti yumşaq ädäm bolğänidän soräşgä bätinmädi faqat.*”(UP)

çağlä- (66): -ni

Anlamı: 1. Hazırlamak, hazırlık yapmak. 2. Tahmin etmek. 3. Bir amaç doğrultusunda birşey yapmak.

-ni: “*Bopti bolmäsä, deyä özini çağlädi Akbär, nâorin qurbân beriş qahrämânlikkä kirmäydi.*”(UP); “*Sizgä qaräb turib küçni çağlädim.* (YOS)

çüngit- (27): -ni

Anlamı: Tozutmak.

-ni: “*Ammâ bu yâqdä säylärgä häm it tegib bopti: bâyägidaqa qârä qonğızlär tepälärni sürib, carlärni çüngitib yätibdi!*”(CD); “*Oylädiki, bir zamânlär, Buldüruq köçälärini çüngitib yürgänidä, bunaqa ğaläti sözlärni bilmäsdi.*”(L); “*Tupraq yolni çüngitib, nihâyät, üylärdän xâli bir câygä yapäsqi qır bağrigä çıqdik.*”(L)

çuqurlät- (11): -ni

Anlamı: 1. Çukur kazdırmak 2. Derin derin düşünmek, dalıp gitmek. 3. Bir konuyu açmak, derinleştirmek.

-ni: “*Vityä bu yâğıgä ötmädi, fikrini çuqurlätmädi.*”(UP)

depsi- (11): -ni

Anlamı: 1. Sabırsızlanmak, istediği birşey olmayınca yerinde zıplamak. 2. Çiğnemek, ezmek. 3. Nabzı veya kalbi atmak.

-ni: “*Ormânzärdä daydib yürüvçi buğı bazi-bazidä bu yergä kelib, uzâq vaqt mäyüs körinişdä turär edi, song başlıq yätgän yergä bärüb unib çıqmâq ilincidäş mäysälärni depsib taşlärdi.*”(SO)

egülläş- (19): -ni

Anlamı: Sahip olmak.

-ni: “Ulär çunilläşib tergävçi yänidägi, toğrisi, ropärsidägi stolni egälläşdi.”(UP)

eplä- (84): -ni

Anlamı: Bir işin üstesinden gelmek, becermek.

-ni: “Qızım Bahridän soräymän, bir äğiz gäpni epläb gäpirälmäydi.”(KK); “Xayr, mayli, ertä-indin pulni epläb älib keläyin.”(KK); “Miryâqub epaqa här işni epläydi.”(KK)

ğazäblä- (39): -ni/-i

Anlamı: Kızılmak, sinirle konuşmak, sinirlendirmek.

-ni/-i: “Ätängning felini biläsän-kü, bekârdän-bekârgä meni ğazäbläb ötiribdi...”(KK)

haqârätlä- (16): -ni

Anlamı: 1. Hakaret etmek. 2. Aşağılamak.

-ni/-i: “Qırqbeldä bir ädäm cämiyätni haqârätlägändä siz cävâb bermäbsiz?”(SO); “Bälängiz meni haqârätlädi.”(SO); “Haqqı yoq, bildingizmi, haqqı yoq дәvlät ärgäni ädämlärini haqârätläşgä, dedi u ävâzini bäländlätib.”(SO); “Bu käşfiyät mağrür Siyävüş avlâdinidä izzät-näfsini haqârätlär edi.”(SU)

köpäytir- (16): -ni

Anlamı: Artırmak, çoğaltmak.

-ni: “Bekârçi xarxaşäni köpäytirib nimä qılädi kişi?”(KK); “Siz häm gäpni köpäyirmäng!”(D); “Endi mänä şunaqa älicänâb mälxänälärni köpäytiräylik.”(L)

küzä- (222): -ni

Anlamı: Sakal veya bıyığı hafif kesmek sûretiyle düzeltmek.

-ni: “Şirin-şirin gäpirib ne-ne ädämlärning könglini güllätärdi, acâyib şägirdlär yetiştirärdi, xulläs, bugüingü küngä kelib, här ikkimiz häm pensiyägä çıqıb, sâqälni kältä küzäb, moysäfidlär guriüngining toridä, men özim şorâ yâki kälxâz işini döndirgänimdän, u esäqañçä şägirdidän kandidätü qañçä şägirdidän doxtür undirgänidän läfurib otirärdik!..”(L)

müci- (13): -ni

Anlamı: Kemirmek.

-ni: “Gänğir-güngür bilän bedänäning süyägini **müciib-müciib** mază qılärkänimiz, men nimägä kelgänimni tamämän unütgän, bir maynävâzçilikkä tüşsä, ädämning içägini özib, dumälätib qoyädigän äq şapkäning gäpi-yü qılıqlärigä mahliyâ bolib ötirär edim.”(CD)

oqlä- (47): -ni

Anlamı: Silâha mermi yerleştirmek, doldurmak, silâhı ateşlemeye hazır hâle getirmek.

-ni: “Kâmissär şaşib miltiqni **oqlädi**-dä, ‘ävval siz äting’, deb väkilgä müläzimät qıldı.”(SO); “Bâşlıq şaşilib toppânçäni qaytä **oqlädi**.”(SO)

örtä- (744): -ni

Anlamı: Yakmak, ızdırıp vermek.

-ni: “Pâşşâxân bilän Xadiçäxänni **örtägün** alämlärning biri şu üy emäsmikin?”(KK); “Erkäk yütälsä erining tävüşi bolib eşitilädi, bälä yıgläsä, qızıniki bolib, yüräk-bağrini **örtäydi**.”(UP); “Mänä şu his Nazâkätni yänä **örtäb** yübârdi.”(UP)

ömär- (17): -ni

Anlamı: Aşırmaq, gizlice almak, çalmak.

-ni: “Toğri kelgän ädämning narsäsini **ömärib** ketäverädimi ädäm?”(CD); “Toppânçasini **ömäribdimi**, deb qorqıb ketdim.”(CD); “Birävning mälini **ömärsäyäm**, çâpäsän, ätini oğırläsäyäm, çâpäsän.”(CD)

öngär- (14): -ni

Anlamı: Götürmek, omzunda taşımak.

-ni: “Barâ bu baxti qarâni **öngärib** qoydi-yü, hayrätdän özini ârqağä taşläb, qıçqırıp yubârdi.”(SU)

östir- (18): -ni

Anlamı: Yetiştirmek, büyütmek.

-ni: “İvân Nikiforoviç bundän 20 yılçä burün askäriy xızmatğä kirmäkçi bolib müyläbini **östürüb** yürgänidä tiktirgän edi.”(KK); “İlgäri milliy hissini **östirib**, öz millätini tanitgändän keyin rus maktäbigä beriş keräk-ki, hünärgä, ıxtisâsgä teğişli ilmlärni oqısın.”(KK)

özgärt- (41): -ni

Anlamı: Değiştirmek.

-ni: “Uning üstidä bəcäriläcäk bu mašinäviy işning özigä oxşagän ädämlär (tämänidän)bəcäriläcägi, ulärni yänä tağın allaqandäy ğayriäddiy vä xuniik bir kepätägä sälädür; neçündür tüslärini **özgürtgän**, qasddän közgä köringän vähimälär desä bolädirmi ulärni, yä purcinälik mexänik qoğurçaq desä bolädirmi, här haldä ädämni tutqän, bağlağän, äyâqläridän sudrägän, dârlärgä äşğän oşälär!”(KK); “Baqtriy bir lahzädä öz avzäyi-ruhiyasini **özgürtgän** bu acäyib insänning irädäsigä qâyil qâldi.”(SU)

qomsä- (22): -ni

Anlamı: Özlemek.

-ni: “Xususän, Özbekistândän esä ilgäri tekingä älib çıqıb ketilgän tabiiy bâylikläрни, vagänläb mevä-çevälärni **qomsägän** körinädilär...”(TA); “Oşä eski tüzümni **qomsäyätgänlär.**”(TA); “Uzâqdä buzâq ânäsini **qomsüb**, öksib-öksib, märäydi.”(CD)

qozğa- (185): -ni

Anlamı: 1. Geri dönmek, ortaya çıkmak, gündeme gelmek. 2. Bir duygunun etkisinde kalmak. 3. Hatırlamak. 4. Ortaya koymak. 5. Deşmek. (dert vb.)

-ni: “Qoying, Saidqul ukä, dardimni **qozğamäng.**”(L); “Ötgän gäpni **qozğamäng**, çuvi çıqmäsini.”(SO)

qozi- (83): -ni

Anlamı: 1. Geri dönmek, ortaya çıkmak. 2. Hatırlamak. 3. Gündeme getirmek.

-ni: “Mänä bu qışlâqı mehmänning kelişi yänä artıqçä bir taşvişni **qozib** ketdi.”(KK); “Eyeki gäplärni **qozib** nimä qiläsiz?”(KK)

qurşä- (26): -ni

Anlamı: 1. Etrafinı sarmak, çevrelemek, kuşatmak. 2. Kaplamak, sarmak.

-ni: “Qäläversä şäirni, icädkäрни **qurşäb** turgän muhitning äqıl väkilläri uşbu qadimiy uluğ haqiqatni fahmlämâqläri keräk.”(TA); “Yırâqdän piçän ğarämlärigä oxşäb körinäturğän üy vä üyçälär uning tegräsini **qurşäb** älib, uning gözälligidän tang qälüb turädilär.”(KK); “Allaqandäy Mustäfä çälü uning hävlisi, hävlini orägän çetän devârläri çälning özini **qurşägän** bir-ikkitä ävsärrâq qariyälär...”(L)

quvvätlä- (34): -ni

Anlamı: Tasdik etmek, kuvvetlendirmek, desteklemek.

-ni: “Eräli semizning cuvâzkâş bälâsi toxtâşning fikrini quvvätläydi.”(KK); “Miryâqub hali bâyä nâmer egäsining üyidä bergän qarârini quvvätläş üçün xâtinning mâviy közläridän quvvätli dalillär tâpgän edi.”(KK); “Änä kelinini quvvätlädi.”(UP)

râstlä- (63): -ni

Anlamı: 1. Doğrultmak, düzeltmek. 2. İşini yoluna koymak. 3. Haddini bildirmek. 4. Tamir etmek, onarmak.

-ni: “Umümän âlgändä, bugüngi şeriyätimiz ibtidâylık belänçägidän çıqıb, qaddini râstlämäqçi boläyâpti.”(TA); “Endi quşlärgä qanâtlärini râstläb turib pir! etä uçmäqdän, keng köklärgä, fâzälärgä pârvâz qılmäqdän başqa nârsä qâlmädi.”(KK)

sâldir- (18): -ni

Anlamı: Yaptırmak.

-ni: “Mänä bu kättä imârâtlärni sâldirdi.”(KK); “Biläsizmi, uni kim sâldirgän?”(YOS)

savä- (67): -ni

Anlamı: 1.Yün, pamuk ve benzeri şeyleri çırpmaq. 2. Üst üste vurmak, sürekli dövmek.

-ni: “Tez-tez çıqıb mingbâşi âlâsining rozğâr işlärigä qarâşib, körpä vä tonläri bolsä qavib, paxtälärini savâb berädigän ortä yaşlärdägi bu xâtin şu yol bilän kiçik qızıgä sep ärttirärdi.”(KK); “İçkäridän läbbây deb cavâb berilgändän keyin tâ birâv çıqıb darvâzäni açgünçä, badcahl sofi bardâş qılâlmäs, qolidägi tayâq bilän zor berib darvâzäni savürdi...”(KK)

selpi- (13): -ni

Anlamı: Serpmek, silkelemek.

-ni: “Haydär amâki şıypändä äkämning ropârisigä çokkälâb âlib, qolidägi likâpçäni bir acib selpib çertgänçä, eşilib xâniş qıl-mâqdä edi. Malâksän yâ başâr yâ hurü ğilmânsän bilib bolmäs...”(CD); “San körmän kör bolib ketgin, ihim Şaharlik ong qâşi üstigä tuşib bärâyâtgän sâçini selpib, kâsâni âldi vä qoşqollâb tutgänçä, yutâqıb içä başlädi.”(CD); “Xuddi şu payt Barâ ungä qarâb âğır äybältâsini selpidi.”(SU)

sit- (11): -ni

Anlamı: Sıkmak, sıkıp çıkarmak.

-ni: “U şundäy küç vâ şiddät bilän 'köngligä kirib bårdiki, bir-ikki uçräşüvdän keyin Nazâkätni **sitib** çıqardı.”(UP); “Küçligi küçsizni yutmäydir, **sitmäydir**, Qorqudän âgülär yutälär...”(YOS)

şim- (61): -ni

Anlamı: Emmek.

-ni: “Yaxşibâyev dârini **şimib**, başını sal ârqağä taşlädi.”(L); “Cahângir Tâlibcâanning qânini **şimib** âlgän tupraqni qırıp, româlçäsığä tugdı.”(SO)

tâmçilä- (30): -ni

Anlamı: Damlamak.

-ni: “Siz şuni bilib qoyingki, oğım, äğär biz hämmä bulâq, hämmä özänlärning suvini **tâmçiläb** işlätgänimizdä häm, hattâ Tyan-Şän tağläriining muzläriini eritib suv qılğänimizdä häm saksâninçi yilgä, baringki toqsâninçi yilgä bärıp hämmä imkâniyätlerimiz tugäydi.”(L); “Balki, qânlärni **tâmçiläb** içärlär...”(YOS)

tebrät- (46): -ni/-i

Anlamı: 1. Hareket ettirmek. 2. Yerinden oynatmak. 3. Sürdürmek, devam ettirmek.

-ni/-i: “Dästläb vagân **uni tebrätgän** bolsä, endi uning titrâğıdän vagân çayqalayâtgändäy edi.”(SO); “Yâki ötgändägi erinçäklik yanä yıllärçü **tebrätürmi seni?**”(YOS)

tekşir- (31): -ni

Anlamı: 1. İncelemek, tahkik etmek. 2. Analiz etmek, tahlil etmek. 3. Alınan bir kararın icrasını takip etmek. 4. İşin her yönünü öğrendikten sonra açıklamak.

-ni: “Şu bittä sözning qayâqtän kelib çıqqanini **tekşirib** qaräsäk, quyidägilär malüm boldi.”(TA); “Âqsâç professor **uni tekşirib** otirmädi.”(L)

tepkilä- (14): -ni

Anlamı: 1. Kızmak, tepki göstermek. 2. Üzerine basmak, çiğnemek. 3. Aşağılamak, küçümsemek.

-ni: “Nimä bolardı, deb oylädi, anävi qumlâq maydânçägä yugürıp qaytsäm-dä, qızğış qumni **tepkiläb** turıp Âşnâni barällä boräläb söksäm... nimä bolardı?”(L);

“Kulâl özining häm şu hâlgä aylänişidän bexäbär, lâyni **tepkiläb**, muştläb közä, idiş yasäydi.”(KŞD); “Lekin muhabbät yoq, muhabbät songän, qâlgän-qutgän uçqunlärini häm hâzirginä özi **tepkiläb** öçirdi.”(L)

tergä- (57): -ni

Anlamı: 1. Bir işin yapılışını kontrol etmek. 2. Bir olayı sorgulamak, araştırmak.

-ni: “Benämâz rais bolib, namâzdän qâlgänni **tergäydi!** “(KK) “Ammâ ât bilän eşäkni äcrätälmäydidän ädämlär adälät mansäbigä otirib birävni **tergämäsini** vä qârälämäsinlär.”(KK)

tezlä- (37): -ni

Anlamı: 1. Koşmak. 2. Acele etmek. 3. Kışkırtmak. 4. Bilemek. 5. Ateşi parlatmak, alevlendirmek.

-ni: “Aytgim keldiki, e âşnä, Mâyranı **tezlügän** men özim bolämän, deb!”(L)

toydir- (14): -ni/-i

Anlamı: Doyurmak.

-ni/-i: “Mänä, sen özing, sağlıqdän qıyib, miyäni **toydiryüpsün**, taningdän küç ketyäpti, lekin aqling but bolyäpti.”(L); “Qaräb tur, hali seni **toydirämän**, naq burningdän çıqarämän!”(L); “Äla, dedi Yaxşibäev içidä, sen qiltırıqni toyğ-zışı mümkün, lekin uni **toydirälmäydi.**”(L)

tuğdir- (20): -ni

Anlamı: 1. Doğurtmak. 2. Artırmak.

-ni: “Demäk, ädämlärni tarbiyäläs, yävüzlikni **tuğdirädigän** sabäblärgä qarşi kuräş qanlı mâcärälärning äldini âlişdä muhim ahämiyätgä egädir.”(TA); “Xâtinim birävgä tegib ketgän ekän, men häm üylänävermäymänmi, etäk-etäk bälälärni **tuğdirib** taşlämäymänmi?”(SO)

tüsä- (52): -ni

Anlamı: Çok istemek.

-ni: “Çünkü ulär häm ädäm, ulär häm yaşlar, başqa öz tengläri kabi ulärning häm ärzü-haväsläri bär, köngilläri köp narsäni **tüsäydi...**”(KK); “Yarim yıldän beri üydä otiribmän, könglim sahnäni **tüsäydi**, lekin ilâcim yoq.”(L); “Gorimgä gışt qaläydi, lekin men na qiläy, äkacän, könglim sizni **tüsäsä**, men beçärädä ne ayb?”(L)

uyüştir- (26): -ni

Anlamı: Kurmak, birləştirmək, təşkil etmək.

-ni: “Amir Umərxân davr farzəndi sifətində saltənəti-ni müstahkəmləş, xanlıq hudüdini kengəyitirış yo-lidə qattıqqollik sıyāsətini ədib bərdi, hattâ, bəs qınçilik urüşlərini həm uyüştirdi, yurtgirlik sıyāsəti gəlib kelib, el-ülüs ahvâlidən xəbər əlmədi.” (KŞD)

xuşlä- (34): -ni

Anlamı: Sevmək, beğənmək, hoşlanmaq.

-ni: “Xoş, dedi, xätinining gəpini xuşlämäy.” (D); “Toğrisini aytsəm, men həm u ədəmni köp xuşlämäymän.” (D); “Men u dəmni köpdən beri biləmən, uning köp kirdikərlərini, köp nəpək işlərini bilgənim səbəb uni xuşlämäymän, bələm.” (D); “Dədəsi Qədircənni qançəlik xuşläməsü, Haydər həm uni şunçəlik xuşläməs edi.” (D)

yədlä- (12): -ni

Anlamı: 1. Hatırlamaq, tanımaq. 2. Ezberləmək.

-ni: “Toğri, bu şeringizni yədläməgün yaş kam təpələdi.” (TA); “Lekin mayli, lutf üçün rahmət, rıyazət çekib, ottiz yıl əldingi zəifginə əsərimning nəmini yədləb əlibdimi, ətəsigə rahmət.” (L); “Men keçə-kündüz uxləməy kitəb oqışim mümkün, lakin sen yəzib bergən əyatlərnə yədləymän, desəm uxləb qələmən.” (SO)

yəmānlä- (24): -ni

Anlamı: Kötülemək.

-ni: “Biz paxtəni yəmānlədik.” (TA); “Alləkim kelingə eşitdirib küyəvni yəmānlədi, degənlər boldi.” (KK); “Men həm bulərnə yəmānləyəpgənim yoq.” (D); “Yənə Ətaqozini yəmānləydimi?” (D)

yəpin- (49): -ni

Anlamı: Kapanmaq, örtünmək, saklanmaq.

-ni: “Yırtıqç hayvən terisini yəpingən buğdəyrəng yüzli ədəmlər şadən qol siltəb, hayəcəndən raqsgə tuşışardı.” (SU); “Çəyşəbni yəpinib otə bering. (YOS); “Kampir parəncisini yəpindi.” (YOS)

yəqtir- (57): -ni

Anlamı: Beğənmək, hoşlanmaq, sevmək.

-ni: “Nasihət tingləşni yâqtiräsizmi?”(TA); “Xänändälärdän kimläрни yâqtiräsiz?”(TA); “Yälğizlikni yâqtirämän.”(CD)

yasä- (153): -ni

Anlamı: 1. Hazırlamak, yapmak. 2. Süslemek. 3. Olay çıkarmak.

-ni: “Ulär mahalliy xalqtsän kürräy arz şäklini yasäydiğän ädäm tâpilgänidän hayrätgä tuşdilär vä bu haktä Peterburggä xabär qıldilär.”(KŞD)

yaxşilä- (79): -ni

Anlamı: 1. Güzelleştirmek, düzeltmek. 2. Methetmek, övmek.

-ni: “Ulärgä müstaqilligi-mizning mahiyätini, büyük tarixgä vä nurlı ıstıqbälgä egä millät ekänligimizni yaxşiläb tuşüntirişimiz lâzım.”(TA); “Puşkinning bir asärini yaxşiläb tarcimä qılış şe’riy cihätdän bir pığänä ösiş demaqtır, degän edi Hamid Älimcän.”(TA); “Cakäbni yaxşiläb sınärdim.”(KK)

yelpi- (16): -ni

Anlamı: 1. Yellemek, yelpazelemek. 2. Sallamak, yerinden oynatmak, uçurmak. 3. Rüzgâra savurmak sûretiyle temizlemek.

-ni: “Kampir üstäl üstidän bir romälçä älib özini yelpirdi, yelpidi-dä gäpkä başlädi.”(KK); “Hali dumini yelpib, çävigä şılq-şılq urädi, hali ärqa äyâqlärini betâqat kötärib taşläydi.”(CD)

yemir- (15): -ni

Anlamı: 1. Yıpratmak, aşındırmak, şeklini değıştirmek. 2. Tahrip etmek.

-ni: “Bundän bir äy muqaddäm, aprel äyişnig äxiridä häm şundäy qarä tofän kötärib, ne azäblär bilän undirilgän çıgitläрни ildiz-pildizi bilän kokkä sävürüb, arıq vä zävürlärni yemirib ketgändi.

yeyiş- (28): -ni

Anlamı: Yemek yemek.

-ni: “Buzâq, dedi, gözäşünäsning yetävidägi buzâq, aslidä uyäm härif, başqa häriflär bilän qoşilib, yerü suvni halfänä qilib yeyişdi.”(L)

yir- (327): -ni

Anlamı: Ayırmak, iki cismin arasını açmak.

-ni: “Qävâğımni yirib-yirtib, közimni açsäm, deräzägä äsilib Sâli turibdi.”(CD)

yutin- (14): -ni

Anlamı: Yutkunmak.

“U yengil qalqıb, ağzidäğini yutgisi kelmäy yutindi.”(CD);

yüksältir- (15): -ni

Anlamı: Yükseltmek, ilerletmek.

-ni: *“Sarâygä yaqın turgän adiblär, yani sarây adäbiyâti vakilläri adäbiy tilni yüksältiriş, ğazäl, qasidä, masnäviy, yâdnâmä canrlärini takâmil-läştirişgä benihâyät kattä hissä qoşdilär.”(KŞD); “Cänlilär qayrilib bāqmäyəcəklär, Şafaqlär qızärib āqmäyəcəklär, ölim ālqışini yüksältiräcük, Zulmät ğurüblärdän salām beräcäk.”(YOS)*

2.2.1.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

cerk- (38):

*“Endi xabirä xäläm **cerkib** berdilär:”(CD); “‘Otir! Dedi’ u **cerkib**.”(CD);*

*“‘Sultānmurād läb yätibsizmi’ deb **cerkib** berdilär āyim.”(CD)*

oqlä- (47):

*“Yänä **oqlädi**, yänä ātdi.”(UP)*

ömär- (17):

*“Ānä endi **ömärib** ketsäng häm indämäydi, dedi Sāli işşäyib külib.”(CD);*

“Ömärmäymizmi birän närsä?”(CD)

östir- (18):

*“Paxtä **östiryäpti!**”(D)*

qozğa- (185):

*“Yäxşi, **qozğamäymän**.”(SO)*

qozı- (83):

*“Alämim **qozidi**.”(L)*

sâldir- (18):

*“Nihâyät, bütün bulärni takmil qılmâq üçün ginäçi qoşni İvän İvānoviçning ropäräsigä, âdätdä âdäm ötib yürätürğän çetän devâl tagigä, burünġi tahqirini atäyläb çuqurläştirmâq qasdi bilän bolsä keräk, ğāzläri üçün bir kätäk **sâldirdi**.”(KK)*

tekşir- (31):

*“**Tekşirib** kördingizmi?”(D)*

tepkilä- (14):

“Çuqurçä toläy degändä, tutsrâq üstigä çıqıb **tepkilüdi**.”(SO)

tergä- (57):

“Tergäsä imâm dâmlä **tergüsin**.”(KK)

tezlä- (37):

“Arävä gıçirläb bärıb, **tezläb** ketdi.”(CD); “Men qaçmädim! Men tiläkni izläymän, qanât küçlik, bärğänsari **tezläymän!**” (YOS)

tuğdir- (20):

“Özim **tuğdirürdim**, lekin ilâcim yoq, makiyân bop qâlgänmän, enağar!”(L)

tüsü- (52):

“**Tüsäydi!** Anä, özi aytsin!...”(L)

uyüştir- (26):

“Bulärdän qorqqulik, atäy özläri **uyüştirgän** bolışläri häm mümkün.”(L)

xuşlä- (34):

“Bäkirov **xuşlämäy** turdi, etirâz qıldiki, ortâq Elâmânov gazet işini mutlaqâ bilmäydi, deb.”(L)

yâmânlä- (24):

“Men **yâmânlägim** kelmäy, yelkä qısdım.”(CD)

yâpin- (49):

“Yaylâvlâr niliy härirdän libäs kiygän, tâğlâr başı kâmäläk rängli giläm **yâpingän**, ahuning kökrägi tuprâqqa muşk baxş etgän.”(KŞD)

yâqtir- (57):

“Xunük nâm, xunük familiyâ özim **yâqtirmäymän**.”(KK)

yasä- (153):

“Şu sabäbli, u boş vaqtläridä qulâlçilik bilän şuğullänib, turli badiiy büyümlär **yasäb** sätär ekän.”(TA); “Äkäm özi **yasägän**, men däm bäsib turgänmän.”(L); “Özim **yasägänmän**, käsbim temirçilik...”(L)

yaxşilä- (79):

“Endi ornimdän tursäm bir vânnaxânägä çıqıb **yaxşiläb** yuvinsäm.”(KK); “Yoq, sen **yaxşiläb** qarä, dedi u şivirläb.”(CD)

yutin- (14): **-ni**

“Song qıynälib **yutindi**.”(SO)

2.2.1.2. Yaklaşma Hâli Eki (-KA) İsteyenler

Taranılan eserlere göre Türkiye Türkçesinde bulunmayan, sadece yaklaşma hâli eki alarak cümle oluşturabilen Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil Sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece yaklaşma hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 34

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece yaklaşma hâli eki alan Özbekçe fiillerin aynı grup içinde yer alan tek istemli fiil sayısına oranı: % 22,972

artin- (13): -KA

Anlamı: 1. Silinmek, kurulanmak. **2.** Silinmek, tozu alınmak.

-KA: “Nihâyät, belbâğığä **artinib** qaytärkän, mengä zimdän zingil taşläb qoydi.”(CD); “Asäl xälämning kelini arikdägi suvdä yüzi-yü qâşini çayib, körpäçä üstidä yätgän saçıqqa **artindi-dä:**”(CD); “Keyin erinmäy saçıqqa **artinib**, sâqällärini siläb, mäylädilärdä, pişilläb yâstıqqa suyändilär.”(CD); “Ätaqozi bâşini silkitib ğamğın külimsirädi, keyin **sâcıqqa artinärkän**, tosätän.”(D)

âşiril- (17): -KA

Anlamı: 1. Çoğaltılmak, artırılmak. **2.** Götürülmek, taşınılmak, verilmek.

-KA: “Oşändä cancäl sudğä **âşirildi-yü**, tüzükraq acirmsiz qâlib ketdi, dostimiz Şarif çaqqañlık qıldı, doxtirlärgä körinib.”(L)

ayläniş- (31): -KA

Anlamı: 1. Alışmak. **2.** Bir iş ile meşgul olmak. **3.** Bir kişiyle ilgilenmek

-KA: “Bälälıqdä burdä nängä qanâät qılgän insänlär âlämni bersäng yutädigän yuhälärgä **aylänişädi.**”(TA)

boysün- (35): -KA

Anlamı: Boyun eymek, itaat etmek.

-KA: “*Başqa barçä argumentlär, vâqeälär manäviyät taläbläriğä boysünädi.*”(TA); “*Bırâq şu farzänd tufäyli u ölimdän qâldi, şu farzänd tufäyli Fazilät keyinçalik, Camâl Boribâyev frântdän esân-âmân qaytib kelgândän keyin uning inân-ıxtiyâriğä boysündi.*”(D); “*1016 yuli Sultân Mahmüd Ğaznâviy Mamündän batâmâm öziğä boysünib, Xârâzmni Ğaznâviylär dâvlätining tarkibiy qısmı, deb tan âlişni talâb qılädi.*”(KŞD)

büklä- (11): -KA

Anlamı: Katlamak.

-KA: “*Âldidä, hämyânigä bükläb sâlib qoydi.*”(L)

camğar- (11): -KA

Anlamı: Biriktirmek.

-KA: “*Lekin bu fikrörtâğining eri advâkätning bir âz çâyçaqa camğarib qoying, degänidän tuğılğanini aytiştä bâtinmädi.*”(UP)

çâğlän- (16): -KA

Anlamı: Hazırlanmak

-KA: “*Aksinçä, bütin millät bir cämü bir tân bolib, küräşğü çâğlândik.* (TA); “*Keyin samimiy körişişğü çâğlänib bärrib, qarşisidä toxtädi.* (CD); “*Mehmân româlini toğriläb, arzi hâlgü çâğlândi.* (CD)

dâdlä- (15): -KA

Anlamı: Ruhî veya cismanî bir acıya dayanamayıp bağırmak, feryad etmek.

-KA: “*Xayriyätki, insâfi bâr ekän kencä otilning, akäning xasmigä köz âläytirmädi, xayriyätki, mening yänimgü dâdläb keldi, xayriyätki, kelinniki bâz xurüc qilsä dâş berâlmây yurmäsın deb âllâyärning özini häm uyläb qoydim.*”(L)

mölcällän- (16): -KA

Anlamı: 1. Bir amaç için plân yapmak, hazırlanmak. 2. Tahmin etmek.

-KA: “*Baqqâldän yaşirinçä âldirilgän küçälä kiçkinäginä dekçädä ertädänkeçğäçä qaynâdi; ertäläb uning suvi bir çâyñäkkä sâlinib, Zebining üyigä âlib kirilişğü mölcälländi...*”(KK); “*Bu gazetä mahalliy amâldâr şaxslärni bolis mamürlärini, âqsâqâl, qâzi, mingbâşi vâ hâkâzälärni ülkäni idärä qılış usülläri bilän*

taniştirib bərişgü mölcüllängän edi.”(KK); “Miskinü macruhlär, ğaribü guräbälärgä mölcüllängän safsätä!”(CD)

oqtäl- (17): -KA

Anlamı: Yöneltilmek, döndürülmek.

-KA: “Şundäyâq yigitlär müştälärini tüğümläb bāylärning yerläri tāmāngä oqtälgänlär, hap siznimi!.. degänlär.”(KK)

öngäril- (11): -KA

Anlamı: Götürülmek.

-KA: “Asrāymän desä, āsän ekän yükdän boşägän arävä cāyigä öngärildi qāldi.”(CD)

örün- (16): -KA

Anlamı: Sarılmak, kaplanmak, örülmek.

-KA: “Bir mahal tepädä xātin kişi körindi, parāncäsigä örüngän, pildiräb biz tāmāngä kelä başlädi.”(CD); “Çakmāngä örünib ālsäm-dä, etim cüncikkänini sezdim.”(L); “Bäsiki, ölgän çağımdä äppäq käfängä emäs, conginä tezäqçäpğä öränsäm yaräşädi.”(L)

qapış- (15): -KA

Anlamı: 1. Yapışmak. 2. Zayıflamak.

-KA: “Çäpär esä, egärgü qapışib, cilāvğä yäpışgänçä, ätgä elänärdi.”(CD); “Cän äkä, deb yalindi Ālim äkäm devārgü qapışib.”(CD); “Bungä sari tábärä yergü qapışib çäpyäpmän.”(CD); “Devārgü qapışib turgän bolsä, bizni körüb, qaçib qāldimi?”(CD)

qarätül- (27): -KA

Anlamı: Baktırılmak, gösterilmek.

-KA: “Bu fidāyi zātlärning icādiy faāliyätläri, qalb qori, muhabbāti-yü näfrāti, istedād qudrāti, qaläm küçi, qoyingki, bār imkāniyāti şu birginä manā-māzmün, murād-maqsädgü qarätülgän.”(TA); “Bu zātning ögitläri cāmi insān bäläsigä, es-huşi cāyidä bolgän täfäkkür sāhiblärigü qarätülgändir.”(TA); “Bāşqa payt bolgändä Lätāfät, ehtimāl, bu faryädgä, goyā kökkä qarätülgän bu nidägä çidäb turālmäs, godäklik çağläridägidäy ānäsining boynidän quçaqläb, qoşilib yığlägän bolärdi.”(D)

qaytiş- (103): -KA

Anlamı: Geri dönmək.

-KA: “Songgi bäsquçdä esä, ulär yänä säddälikkä qaytişädi.”(TA); “Äyin, ulär qayâqqa ketişgän, nimägü qaytişmäydi? deb sorägim keldi-yü, curät etä älmädim.”(CD)

qoşış- (13): -KA

Anlamı: Katmaq, karıştırmak.

-KA: “Bilişgäni üçün ädäm qatârigü häm qoşışmäydi!”(D)

saylän- (14): -KA

Anlamı: Bir göreve seçilmək.

-KA: “U zât Özbekistân Fänlär äkädemiyäsi täşkil etilgänidä, birinçilärdän bolib äkädemiklikkә sayländilär.”(TA); “Ätaqozi Dästläb raislikkә saylängän paytläridä bittä yaxşı ädät çıqargändi.”(D); “Şu minütdä Himälâyâ tağidä Hind qızıgä yigitlikkә sayländi.”(YOS)

suqlä- (13): -KA

Anlamı: 1. Nazarlanmış kişiyi dua okumak süretiyle tedavi etmək, iyileştirmək. 2. Hayran hayran bakmaq.

-KA: “Sorigä, uning ärqasidägi işkâmlärgä suqlänib bāqdi.”(CD); “Sultānmurād äkäm atrāfgä suqlänib qāpti.”(CD); “Şäftälidä äy ürini körgäç, yänä ruhim äylär kabi yāş davrigü suqlär kabi bāqdi.”(YOS)

süyän- (155): -KA

Anlamı: 1. Dayanmaq, yaslanmaq. 2. Yardım almak.

-KA: “Ha, insān öz xätirälärigü süyänädi.”(TA); “Qumribuş kütilmägän bu gäpdän āqardi, kökardı, suvrätdek qätib devärgü süyälüb qāldi...”(KK); “Keyin erinmäy sâçıqqa artinib, sâqällärini siläb, mäylädilär-dä, pişilläb yästıqqa süyändilär.”(CD)

süykä- (15): -KA

Anlamı: Bir neyneyi bir yere sürmək.

-KA: “Men vâlidämğä ädäm yubârämän, u kişi cindäkkinä süykäydiğän dâriläridän yubârsälär, undän bir äzginäsini yälğiz belingiz bilän ärqangizgü süyküb älsängiz, andäk fursätdä tuzälüb qälädi.”(KK)

şäylän- (14): -KA

Anlamı: Hazırlanmaq.

-KA: “U maysädär içidän ormäläb çıqıb, ätbäşärä bäsini mağrür tutib, özini äftâbgä sâlib turdi-turdi-dä, qanâtlärini yâyib, âyâqlärini kerdi vä uçmâqqa şäyländi.”(CD); “Ärqamgä sekin burilib, qâçib yubârişgä şäylängän câyimdä şipillävâlib Sâli kelib qâldi.”(CD); “Özi qalt-qalt titrâb, tâlçivıqdägi balıqni häm taşlägänçä, tisärib qâçışgä şäyländi.”(CD)

talpin- (32): -KA

Anlamı: 1. Uçmak. 2. Bir amaca ulaşmak için gayret göstermek, çabalamak.

-KA: “Said Ahmäd äkäning yânläriğü talpinib bârgänimizdä bizläрни hämmävaqt samimiyät bilän kütib âlädigän häm Saidä âpämiz edi.”(TA); “Hämmä kirib kelyäpti, men âdämlärning âräsini yârib, kimgädir turtinib, kimnidir aylänib ötib, taşqarigä talpinämän.”(CD); “Nârmurâd âtä, hämân közläri âlä-külä bolib, âldingä talpindi.”(D); “Tiz çökib otirgän ânäsini körüb Erkin ungä talpindi.”(SO)

tâpşiril- (15): -KA

Anlamı: Teslim edilmek, verilmek.

-KA: “Nemis avtâmätçiläri asirlikkâ tâpşirilgün barçä xâtin-xalâc vä bälälärni âldingä ötkäzib, yarädâr askärlärni ulärning ketigä tizdi, keyin avtâmätlälerini oqtälüb barçäsini orâb âldi.”(UP); “Endi bu işni davâm ettiriş köhnä qıssälär dânişmändi Firdävsiygä tâpşirilädi.”(KŞD)

taqal- (19): -KA

Anlamı: 1. Direnmek, dayanmak. 2. Bitmek, tükenmek, tamam olmak. 3. Hazır olmak; bitmeye, tamam olmaya yaklaşmak.

-KA: “Hayâtdä ötkir ictimâiy muämmälär aylänib kelib, şaxsgä, uning salâhiyätigü taqalädi.”(TA); “Oyläri aylänib kelib sorâqqa taqaläverdi.”(SO)

tayinlän- (19): -KA

Anlamı: Belirlenmek, açıklanmak, tayin edilmek.

-KA: “Şükürâvning esidä, u tumängü tayinlängän paytlärdä vilâyätdä başqa bir tümän râhbäri toğrisidä galäti gäplär tarqagän edi.”(D)

tegiz- (21): -KA

Anlamı: Değdirmek, dokundurmak.

-KA: “Ulär âräsidadä oq âtib molcäligä tegizälmügän Pâşşaxân häm bâridi.”(KK); “Sabâmäläk uçub ötär ekän ipäk etäğini başımğa tegizib ötgän edi,

şumli báyoglining áğurlık berğuçı parlári tüşüb ketdilär; u parlärni Sabâ âyimning ipäkli etägi şupürüb âlib ketgän edi.”(KK)

todälä- (11): -KA

Anlamı: Toplamak, yğmak.

-KA: “Çıvıq tåpsâyäm çekkägä, guvälä uçrätsâyäm, bir yångä todäläydi.”(CD)

toyin- (26): -KA

Anlamı: 1. Doymak, fazla yemek. 2. Yeterli miktarda olmak.

-KA: “Salqın, ertäläbki şabnäm hıdigä toyingän havâ yüzimni, qulâqlarimni muzlätgändäy boldi.”(L);

uyqusirä- (14): -KA

Anlamı: 1. Uykusu gelmek. 2. Bir işi şuursuzca yapmak.

-KA: “Bu indämäs âdämning şu işini yâpişmäq yâki mahkäm âsilmâq häm deb bolmäydir, yâlgız qoligä kirgän här bir narsägä uyqusiräb turib tayänär, songrä âsanlık bilän, heç zorsiz-nesiz târtib âlinär edi.”(KK);

ülgür- (182): -KA

Anlamı: 1. Bir işi yapabilmek, bir işi yapabilmek için gerekli şartlara sahip olmak. 2. Kavramak, anlamak.

-KA: “Bu xabärni biz hali eşitişgä ülgürgänimiz yoq edi...”(KK); “Ammâ qayrilib qaçışgä ülgürmädim.”(CD); “Haydär bir nimä demâqçı bolib âğız cüflädi-yü, deyişgä ülgürmädi.”(D)

ündä- (1170): -KA

Anlamı: Bir iş yapmak üzere çağırmaq, bir vazifeye davet etmek.

-KA: “Sâhibqırân bâbâmiz asâs sâlgän saltänät häm, avvälâ, vatän âzâdligi yolidä fidâyilikkä ündäydiğän, xalqımızning qaddini kötärrib, başını biriktirädigän, adälätning barqarârligini taminläydiğän ezgü siyâsätgä asâslängäni üçün barqarâr bolgän.”(TA); “Navröz degän sözning özidä âdämning ruhını kötärädigän, ezgü işlärgä ündäydiğän acib bir lâtäfät bär.”(TA); “Qandäydir küç uni ârqağä, şerikläri yänigä ündädi.”(SO)

ünnä- (14): -KA

Anlamı: Bir iş yapmak için hazırlanmaq, hazırlıklı olmak.

-KA: “Meni uyaltirib nimälärgü ünnüb yürübsiz? dedilər.”(CD); “Şu yerdä qälä qäläy deb endi tuşişgü ünnägän edim, o belimdän kötärüb, âtning ârçasigä ötkazib qoydi.”(CD); “İmârätgü ünnüb ketgäç, hämmäsi şirin xâtirägä ayländi-qıldı.”(CD); “Âyim işgü ünnägän boldilər-dä, yänä köngilläri tinçimäy, yüzimgä tikildilər: “(CD); “Hali qaçân qaytäsän, deb qazângü ünnüb yubâraqâlüvdim.”(CD)

yürüş- (291): -KA

Anlamı: 1. Yürümek. 2. İşleri iyi gitmek.

-KA: “Qızlar orinläridän turib u yâq bu yâqqa yürüşib qıldilər.”(KK)

yüzlän- (81): -KA

Anlamı: 1. Bir tarafa yüzünü dönmek, yönelmek. 2. Bir tarafa doğru yürümek.

-KA: “Hâzir istıqlâl şarâfâti bilän cahângü yüzländik.”(TA); “Songrä mingbâşi Qâsim layläkkü yüzländi:”(KK); “Songrä şaharlıkkü yüzländi:”(CD)

2.2.1.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

artin- (13):

“Âtaqozi nâgahân ‘dik’ etib ornidän turdi, qandäydir şiddätli, sâbit qadâmlär bilän hävüzçägä ötib, başını favvârä suvigä tutdi, song şaşmäy artindi, köylägining etäklärini totiriläb, câyigä qaytib keldi.”(D)

boysün- (35):

“Yıqılsäm häm yumşâq yergä yıqılây deb, cilâvni çapgä burmâqçi boldim, lekin ât boysünsä qani!..”(L)

büklä- (11):

“Genrix izlägän nârsâsini ğalädândän âlib, tört büklüb içki çöntägigä sâldi.”(UP)

dâdlä- (15):

“Buni körüb hämmä dâdlüb yubârädi.”(TA)

mölcällän- (16):

“Hâzir mölcällängün summäning yarmidän köpi bär.”(YOS)

oqtäl- (17):

“Bittäsi toppânça oqtâldi:”(UP)

öngäril- (11):

“Xayâlim qâçib, öngürildim!”(CD)

örün- (16):

“Körpä bolib körpämäs, cunçâyşäb bolib cunçâyşäb bolmägän bir uvädäni älib örändi.”(SO)

qarätül- (27):

“Ha, birädärlär, bağışlängän emäs qarätülgän!”(L)

şäylän- (14):

“Späntämänäning qaräşi makedänlikkä uni, İkändärni yeyişni qayeridän başlasäm ekän deb şäylänib, yumşaq câyini sinçikläb kuzätâyâtgän yırtqıçni eslätärdi.”(SU)

talpin- (32):

“Älim äkäm tuşünmädi çağı, yänä talpindi.”(CD); “Layçä talpindi-yü, egäläri ipidän tardı.”(L)

tâşşiril- (15):

“Kim tâşşirilär emiş, bizmi?”(UP); “Mahmudning vâziri dâracäsidadı äbrogä egä bolgän atâqli şâirgä pâytaxtdägi adäbiy vä ilmiy dâirägä dâhil bolış ärzusidä yürögän här bir icâdkârni imtihan qılış vazifäsi tâşşirilgän.”(KŞD)

uyqusirä- (14):

“Zebi uyqusiräb kelib, yänä fânärni baländlätdi.”(KK); “Yaxşibâyev uyqusiräb çıqıb keldi.”(L)

ülgür- (182):

“Şaşılmä, ülgüräsän, hali, şaytänbäççä! “(KK); “Xali aytib ülgürmägän edim, ätxänä tāmändän şip-şip äyâq tāvuşı vä ayâl kişining pıq-pıq yığışı eşitildi.”(CD); “Ätaqozi ungä cavâb berib ülgürmädi.”(D)

yüzlän- (81):

“Uygur tāmân yüzlänib, Minglâq elin açdik biz.”(KŞD)

2.2.1.3. Bulunma Hâli Eki (-dä) İsteyenler

Taranılan eserlerde sadece bulunma hâli eki alarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil Sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece bulunma hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 21

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece bulunma hâli eki alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istemli fiil sayısına oranı: % 14,189

alahlä- (12): -dä

Anlamı: 1. Sessiz konuşmak, mırıldanmak. 2. Saçmalamak.

-dä: “Pärvä qılmäng, ongimdä häm **alahläydiğän** ädätim bär.”(L): “Häzir gäpirib yätuvdi, dedi xätircäm ähangdä, yaqındä **alahläy** başlädi.”(UP)

bolış- (818): -dä

Anlamı: Olmak, yer almak, bulunmak.

-dä: “Bolmäsä, mehmanläringiz indingä biznikidä **bolışädi**, dedi.”(KK)

çuväläş- (24): -dä

Anlamı:1. Uzakmak. 2. Bir birine karışmak, karışık bir vaziyet almak.

-dä: “Bär-yoğını qarziğa sätib bergänidän song, cüdä sofi bolib eşänlärnikidä **çuväläşib** qälğän edi.”(CD)

dänlä- (21): -dä

Anlamı: Yem vs.'yi tek tek gagalayarak yemek.

-dä: “Hävli sathüdä **dänläb** yürgän tãvuqlärni körsätib yaykä dedi.”(UP)

duduqlän- (11): -dä

Anlamı: Bazı harfleri telaffuzda zorlanmak, tutulmak.

-dä: “Säli yälğän toqır, toqıgändä häm, **duduqlänmäy** toqır edi.”(CD)

güllä- (143): -dä

Anlamı: 1. Gül açmak. 2. İlerlemek, yükselmek.

-dä: “Bäğingdä bir nihâl **gülläpti** bu keç.”(TA); “Oyläydiki, Künsüliv bilän bolsä, bas edi, älmäläri qışdä häm **güllärdi!**..”(L)

ğoldirü- (15): -dä

Anlamı: Gürlemek, ses çıkarmak.

-dü: “Ğazäbi boğzigä tıqilib, yoläkkä çıqdi, sokinmâqçi edi, ammâ ağzidän nedir bir betäyin ğoldirâş çıqdi vä aynı şu köydä ğoldirây-ğuldirây lifğä qadâr yetdi.”(L)

hayällä- (12): -dü

Anlamı: Geç kalmak, gecikmek.

-dü: “Ortaqorğändä hayälläb qâlgänim, Aşnâning ârtidän bu yergä vaqtidä kelmägänim.”(L); “Abdücäbbâr içkäridä hayälläb qâldi.”(L)

köpäy- (87): -dü

Anlamı: 1. Sayı veya miktar bakımından artmak, çoğalmak. 2. Türünü sürdürmek, neslini devam ettirmek.

-dü: “Yaşirişning hâcätî yoq, bazi toylärdä isrâfgärçilik, kim özärgä oynâşlâr songgi paytdä sezilärli dâracädü köpäydi.”(TA)

kütül- (118): -dü

Anlamı: Beklenilmek.

-dü: “U xil hirslärdän âzâd bolış bilän köpdä maqtänâlmäydidän bizning mingbaşidäy âdäm häm burün bir neçä martä kelgäv vaqtidä kütülgün xâtinlâr kirgünçä, deräzä âldigä bârib iflâs vä quruq sahning xunük manzârisigä tikilâr vä şu yerdän tezrâq çıqıb ketgisi kelärdi.”(KK)

müdrü- (21): -dü

Anlamı: Yarı uyanık yarı uykulu bir hâlde bulunmak, sayıklamak.

-dü: “Âtaqozining oyläri xuddi mänä şu sahrâ tabiätigä oxşâr, däm âftâbdü müdrüb yâtgän şu behad sahrâdäy âsâyıştä, sâkin âqar, däm vilâyât vä tumän rähbärläriining gäpläri yâdigä tuşib, tuyqusidäy kötârilgän çöl tufânidäy, oyläri algäv-dälğäv bolib ketärdi...”(D); “Malüm bolışiçä, paxtâzârdä kösäk qurti bolmägünçä, dâtsentning bu yerdä yâtişidän fâyda yoq, çünki uning şişäläridä müdrüb yâtgän trixâgrämmä degän haşârât kösäk qurti paydâ bolmägünçä öz küçini namâyış qilâlmäs, uning nâsli faqat kösäk qurtining nâsli hisâbigä kün körâr ekän.”(D)

nâmlän- (88): -dü

Anlamı: Adlandırılmak, isimlendirilmek.

-dü: “Adäbiyâtdän sabâqlâr rukni âstidä berilgän özim haqımdä **nâmlülgän** târcimâi hâl vâ men neçün sevâmân Özbekistânı? Ânâ tilim, Dârbâz, Özbekistân Şe’rlâri vâ Cännâtgä yol drâmâtik dâstânining bâsilişi bilân bağlıq vâqeälâr tafsilâti berilgän.”(TA)

örtân- (41): -dü

Anlamı: Yanmak, acı çekmek.

-dü: “Uning vucudi sevgi vâ âlâm ıztırâbidä **örtânârdi.**”(UP)

ötküzil- (22): -dü

Anlamı: 1. Bir meseleyi halletmek. 2. Bir olayı bir yerde yaşamak, geçirmek.

-dü: “Asl urf-âdâtlârimizgä körä, bundäy marâsimlâr âilâviy muhitdä **ötküzilişi** keräk.”(TA); “Tâşkentdä **ötküzilgän** puşkinxânlık künlâri haqıdä suhbât.”(TA); “Men yaqındä yigirmä kün mâbâynidä Cenevâ şahridä **ötküzilgän** cahân intellektüäl mülk taşkilâti xalkârâ dışâmâtik kânferentsiyâsidä mâmlâkâtimizning râsmiy vâkili sıfâtidä iştirâk etdim.”(TA); “Mâmlâkâtimizdä **ötküzilâyâtkân** bundäy mâdâniy-ilmiy ancümânlâr, tadbirlâr heç şubhâsiz istikdâl şarâfâtidir.”(TA); “Keyinçâlık talâbâlık yıllârimdä dârilfumundä **ötküzilgän** adäbiy keçälârdä uzâqdän bolsä hâm u kişini köriş, âvâzini eşitiş nasib qılğân.”(TA)

qaqrâ- (11): -dü

Anlamı: Kurumak.

-dü: “Ha, albättä, asrlâr davâmidä **qaqrâb** yâtgän bu şırxâk daştgä suv çıqarib, uni özlâştiriş haqıdä aytilâyetgän gâplâr, yâzilâyâtgän kitâblâr gâp uning, Nârmurâd Şâmurâdovning kitâbi haqıdä bârârdi!”(D); “Men bir suv ministri edimmiki, istâgân paytdä **qaqrâgän** câylârgä suv âpkeltirsâm?..”(L); “Mânâ bir yıldirki, şu söz Feâgenning şamâldä **qaqrâb**, yârilib ketgän lablâridän tüşmäydi.”(SU)

sanâl- (27): -dü

Anlamı: Sayılmak, hesaplanmak.

-dü: “Hayvân qatâridä **sanâlgän** menmân...”(SO)

sasi- (17): -dü

Anlamı: 1. Kötü koku çıkarmak. 2. Bozulmak. 3. Tütmek, duman çıkarmak. 4. Olur olmaz şeyler konuşmak.

-dä: “Çünki körpaqaviq üçün bu səfər pulni köpginə toləgänlär, báz üstigä münçä çıráyli vä tekis qavigäni üçün uni öz yüzigä maqtägänlär, ikinci tãmändän çälning bir haftädän beri üydä **sasib** yätgändän song yanä; xánaqâ tãmängä yol sâlişi kämpirning boğilgän tabini açä tuşgän edi.”(KK); “Bundän çıqdi, şu bittä isqirt piyänistäni deb, sassıq qonğızdäy hämmä cäydä **sasib**, yaş avlädni yoldan urib yürügän bir ıgvägärni deb şunçä ädäm, äliy malümätli ikki yaş cuvännärd bop ketäverädimi?”(D); “Bexäs ämännätimni tãpşirsäm, şu tañçädä **sasib** yätäverämän.”(SO)

sözläş- (41): **-dä**

Anlamı: Konuşmak, sohbet etmek.

-dä: “Endi icäd sırlärini qoyib, tãm manädägi anıqlık haqıdä **sözläşäylik**.”(KK); “Ulär qaysi tildä **sözläşädi**?”(SU)

şamällä- (58): **-dä**

Anlamı: 1. Üşütmek. 2. Hava almak, açık havada gezmek.

-dä: “Gilämğä uzänib başını qolläri üstigä qoydi, bemahal qışning sãvuq tãngidä **şamälläb** uyquğä ketmäq istärdi.”(KK)

şävüllä- (27): **-dä**

Anlamı: Şırıldamak.

-dä: “İzzä suvi tegirmän tagidä **şävülläb**, qoşıgını aytib yätibdi.”(CD); “Men esäm suvning salqın epkiniyü bir marãmdä **şävülläşi** yaqıb, tepädägi çaraqłägän yuldüzlärgä termülib otiräversäm, deymän.”(CD); “Tasävvr etämänki, yanä on yıldän song bu yerdä rãsmänä ormän **şävülläb** turädi, deb!..”(L); “Qulãğı ästidä şildiräyätgän suv dam ötmäy şarşärä kãbi **şävüllädi**.”(SO)

yanglış- (72): **-dä**

Anlamı: Yanlış yapmak, yanılmak.

-dä: “Çinäkäm, İvän İvãnoviç bu fikridä **yanglışmägän** edi.”(KK); “Ehtimãl, men talqındä **yanglışgändirmän**.”(L)

yeçil- (14): **-dä**

Anlamı: 1. Bağlı bir şeyin çözülmesi, açılmak. 2. Bir sorunu çözmek. 3. İyi bir duruma gelmek.

-dä: “Mafkürä mäsäläsi qay tarzđä **yeçilädi**?”(TA)

2.2.1.3.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmeyen Örnekler

alahlä- (12):

“Nuqul **alahläydi** özüm aybdârmân, özüm, deydi.”(CD); “‘Ât! Pâylâb ât!’ deb **alahläydi.**”(UP)

çuvälüş- (24):

“Yaxşibâyev keldi, keyin bâyä aytgänim birginä qadah xulläs, uyqu qâçdi-yü xayällärim **çuvälüşib** ketäverdi.”(L)

dânlä- (21):

“Şığıl **dânlâb** ğarq pişib yâtgän itüzümni peçäk orâb ketibdi.”(CD)

duduqlän- (11):

“Fazilät söz tâpâlmây **duduqlänib** qâldi.”(D); “Xâtini nimänidir sorägän edi, **duduqlänib** qâldi.”(UP)

güllä- (143):

“Qalây, icâdlär **gülläyüptimi?**”(L)

ğoldirä- (15):

“İläyâ, âmân boling, deb **ğoldirädi.**”(L); Uzâq emäs, şâh, **ğoldirädi** çâl.”(SU)

hayällä- (12):

“Şu bâisdän Âbidâvning ketidän dârrâv çıqa qâlmâsdän, ançä **hayällâb** qâldi.”(D); “**Hayällâb** qâlmâyimizmi?”(L)

köpäy- (87):

“Yänä bu yıl xalq şâirläri, yazuvçılarining safi häm **köpäydi.**”(TA); “Hâzir qahrämânlär **köpäygän.**”(TA); “Gâp-söz **köpäyüdi.**”(L)

kütül- (118):

“Qumribüş **kütilmägän** bu gâpdän âqardi, kökârdi, suvrätdek qâtib devârgä suyälib qâldi...”(KK)

müdrü- (21):

“U ikki xâtinni ikki yänigä âlib, ikkäläsi-yeygä barävâr qol taşläb, **müdrämäqdä** edi...”(KK); “Ertäsigä ertälâb qonğır binâning sâvuq devârigä suyänib **müdrâb** otirgän ânäni körib uni çaqırdi.”(SO); “Sâqçilär **müdrämüsin** başını âlämän!”(SU)

nâmlän- (88):

“Ungä şair Muhammäd Yusuf Şer äsmändän tüşmäydi deb **nämlängün** kiçik sözbäşi yâzgän.”(TA); “Ulär Abräm bulväri deb **nämlängün** cäydä üçräşdilär.”(SO); “Späntämäkä davridä esä bu şähär qaçân vücudgä kelgän vä nimä üçün Maräkänd deb **nämlängünligini** heç kim anıq aytib berälmäs edi.”(SU)

örtän- (41):

“Men keldim-kü, enä!.. deydi Yaxşibâyev, battär **örtänib**.”(L); “Ukəsi özigä tüzük, insäflükkinä ädäm bolsä, mayli-ya, bolmäsä xätin beçärä **örtänib** ketädi.”(UP)

ötküzil- (22):

“Ulär iştirâkidä tez-tez kättä ancümänlär, icâdiy uçräşüvlär **ötküzilib** turibdi.”(TA); “Masälän, köçät ekiş ayligi **ötküzilädi**.”(TA)

qaqrä- (11):

“Qarä, hämmä yâq **qaqrüb** yätibdi-kü, qızığar?”(L); “Köngillär **qaqrüb** yätibdi, dedi Ärifiy, uning gäplärigä başqaçä tus berib.”(L); “Äğzi **qaqrüb**, bütün bädäni ätäş bolib yänärdi.”(UP)

sanäl- (27):

“Fuqarä kim edi ädäm deb **sanälsä?**”(YOS); “Şupdäy ädäm cädidlärning ätäsi **sanälädi**...”(YOS)

sasi- (17):

“**Sasigün** şalgâm!”(KK); “Kimdir eşittirib, benämüs, deb **sasidi**.”(UP); “**Sasib** ketgän qamâqxânädä bedâr yätgän Cahângirning miyäsini şu savällär kemirär edi.”(SO); “Erkäk degän hadeb üydä yätä bersä, **sasib** ketädi...”(YOS)

şamällä- (58):

“Tâqqa çıqıb **şamälläb** kelämiz...”(D); “Bir **şamälläb** keling, Erkinäv bäläm.”(L); “Men bir **şamälläb** keläy, dedi barällä ävâz çiqarib.”(L)

şävüllä- (27):

“**Şävüllädi** tün boyi şamäl...”(TA); “Pastdä esä izzä **şävülläydi**.”(CD)

yangliš- (72):

“Faqat unlär **yanglišälär** edi!”(KK); “Yoq, bu safär **yanglišdingiz!**”(D); “Oşä küzdä men qaytä tuğıldim, deb aytsäm häm **yanglišmäymän**.”(L)

yeçil- (14):

“Bundäy coyäli vä tâzä sözlär ulär üçün niqâbdäy bir narsä edi, niqâb bolgändä häm aslä **yeçilmäydiğän**.”(L)

2.2.1.4. Ayrılma Hâli Eki (-dän) İsteyenler

Taranılan eserlerde sadece ayrılma hâli eki alarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece ayrılma hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 17

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece ayrılma hâli eki alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istemli fiil sayısına oranı: % 11,486

ücrä- (230): -dän

Anlamı: Ayırmak.

-dän: “Başı gängigän birâr ädäm avtämät bilän qımâr oynäb, bär-yoğıdän ücräb qalışı heç gäp emäs.”(TA); Hävligä elü yurt äqıb kelä başläydi mayibu macruh askärlär, oğıldän ücrägän çälü kämpirlär, erdän ücrälgän bevälär hämmäsi intizâr, hämmäsi yupänçgä zâr! (L)

âğrin- (24): -dän

Anlamı: 1. Zorlanmak. 2. Kırılmak, alınmak.

-dän: “Salpäl zançalışraq bolsäm, balki aynı sözdän âğrinärdim, ammâ, ming qatlâ şükirki, qaddi-bästimiz tüzük, küç-quvvätdän häm qısmägän, qäläversä, ävâzimiz häm gavdägä yaräşä xulläs, laqab sırä yapışmädi.”(L); “Şunisidän âğrindim.”(L)

boşä- (299): -dän

Anlamı: 1. Bir sıkıntıdan kurtulmak. 2. İstifa etmek, işten ayrılmak. 3. Kurtulmak.

-dän: “Kälxoz Aşnâning kelişigä puxtä hâzirlük körgän ekän beçärä kün boyı tasmä kesişdän boşämädi. (L); “Negäki, işdän boşägän päytlärdä nevärälärni

üstingä mindirib, gâh tik, gâh tizzädä nârtüyä bolib lokilläydidigän âdätim bâr.”(L);
“Cilmâyädi, dâridän boşägän şpritsini böläkläb, patnis çetigä qoyädi.”(L)

çaynäl- (179): -dän

Anlamı: Çiğnenmek.

-dän: “Ammâ telefândä Bekmurâd Xâlmurâdoviçning bir nimädän çaynâlib, astä yütälgäni eşitildi.”(D)

gürkirä- (44): -dän

Anlamı: 1. Büyüme, gelişme, olgunlaşma (bitkiler hakkında). 2. İlerlemek, yükselmek. 3. Her tarafı kaplamak, yayılmak (koku hakkında).

-dän: “Vä, qinning hävüzi ekän, deb esläşgä urindim. Şu alfâz... bu çökmä hävüz çetidä çökirtäk tonkäsidadän gürkirüb ösib çıqıb, yakkäm-diikkäm gülläşgä ülgürgän namätäkkä közim tüşdi.”(CD); “Qaräng, bir çaqırimdän gürkirüb kelib turibdi, dedi.”(CD)

oz- (11076): -dän

Anlamı: 1. Geçmek. 2. Önünde olmak, üstün olmak. 3. Belirli bir çağa ermek.

-dän: “Hämmängizdän ozib ketärdim!..”(L); “Bolmäsä, manävi yaşlar bizdän ozib ketişädi!”(L); “Bu tos-topäländän gängib kirilgän, häli nimäligigä tüşünib yetmägän Rüstäm idrâkini yoqâtgan kişidek, gâh qâqilib, münkib ketgüdek bolib, gâh ânäsidadän ozib bârärdi.”(UP); “U anä şu hâlädä peşindän âqşâmgäçä hävüzdä süzib yürdi, tortinçidän, u xuşxân häfizlıqdä hämmädän ozärdi.”(KŞD)

öpkälä- (11): -dän

Anlamı: Kızmak, öfkelenmek.

-dän: “Men sendän öpkälämäymän.”(KK); “Közigä yaş âliş uyâqdä tursin, haftäläb yoq bolib ketgän paytläridä häm aqalli gımaxânlık qılışgäyäm qorqar, zâtän, undän öpkälüş fikri xayâligä häm kirib çıqmäs edi.”(D)

örgil- (37): -dän

Anlamı: 1. Kendini adamak, bütün varlığını feda etmek. 2. Uğruna kurban olmak.

-dän: “Däläning nemätläridän örgiläy.”(CD); “Özimning aqilli singilginämdän örgiläy.”(CD); “Yüz-közingdän örgilib, ipäkdäy mayin qolläri bilän astä siläb-siyäsä, âlämdä yoq bir râhat sezäsän.”(CD)

ötin- (82): -dän

Anlamı: Yalvarmak, rica etmek, istemek.

-dän: “Äytädigäningizni ayting, ötinämän sizdän.”(CD); “Sizdän ötinib soräymän; bu gäpingizni, ipirisqı degän sözingizni ikkinçi aytmäng!”(D); “Faqat, 12 cüz bolmäsun vä älti cüz bolmäsun 3 cüz qılıb bolsä häm şul ismdä yuqarıdä. tarif qulingän ruhdä bir romän yäzmäklärini muharrirlärdän ötinämän.”(KK)

susäy- (31): -dän

Anlamı: 1. Önceki gücünü, şiddetini kaybetmek. 2. İlgi veya coşkusunu kaybetmek. 3. Tesirini kaybetmek.

-dän: “Ätişmä bāyāgidän ançü susäyğän bolsä häm, hali düşmān çekinmāğāndi.”(UP)

tân- (389): -dän

Anlamı: İnkâr etmek.

-dän: “Ötmışidän tângünlär üçün u albätgä qârânğu.”(TA); “Öz işingdän tânib, qolingni yuvib, qoltıqqa urmâqçimisän?”(D)

täsirlän- (23): -dän

Anlamı: Tesir altında kalmak, etkilenmek.

-dän: “Klāssik küylārimizdän täsirlänmāydiğän ādām, ālbättä, kām tâpilsä keräk.”(TA); “Keyingä paytlärdä tarıxımızning bāy manāviy qadriyätläridän täsirlänib, ‘Hikmät sadālāri’ kitābimni yāzdim.”(TA)

täşvişlän- (12): -dän

Anlamı: 1. Biri için endişelenmek. 2. Üzölmek, sıkıntı çekmek.

-dän: “Bu qarârlär bir cihatdän qoşıqçilik sanätining muvāffağıyätläridän qanıqış belgisi bolsä, ikkinçi tâmāndän qoşıqçilik sâhasidägi kamçiliklärdän täşvişlänış belgisi hämdir.

tâtin- (15): -dän

Anlamı: 1. Çok az yemek veya içmek. 2. Tadına bakmak.

-dän: “Äldidä turgän taāmlärdän tâtingäni qol çözdü.”(L)

tây- (129): -dän

Anlamı: 1. Bir yerden kaymak. 2. Yoldan çıkmak, kötü yola sapmak. 3. Korkmamak, yılmamak.

-dän: “Ulär öz mänfäätläri yolidä heç närsädün **tâyüydilär.**”(TA); “Muhit täsiridä öz etiqädidän **tâyünlär** häm yäki şu yoddä nâbud bolgänlär häm tarixdä köp.”(TA); “Men ikkäläsini **çaqırtırib** âlib, Mirzäbâbagä **berışdün** häm **tâyüymän!**”(KK)

xavâtirlän- (19): -dän

Anlamı: 1. Kaygılanmak, çekinmek, endişelenmek. 2. Bir şeyden korkmak.

-dän: “Sen undän **xavâtirlänmäy qoyaqâl.**”(CD); “Latâfât uning cimib qâlgänidän **xavâtirlänib:** Bâbâcân! dedi sekin dâringizni beräymi?”(D)

yaräl- (67): -dän

Anlamı: İcat edilmek, vücuda getirilmek, yapılmak, yaratılmak.

-dän: “Âdäm lâydän **yarälgän,** degänläri yâlgän ekän, **tâşdän yarälgän** ekän âdäm!”(D)

2.2.1.4.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

âğrin- (24):

“Tâğam gâp qaytârgän âdämni yâmân körär edilär, **âğrinib** bir qarâb qoydılar.”(CD); “Ammâ yanglišgän ekänmân. Âşnâning nâmini eşitgâç, Yaxşıbâyev aslâ **âğrinmädi,** qaytägä, **bepisänd qol siltädi.**”(L); “Çamäsi, xâtini arâzläb, bälälärini häm birgä âlib ketib, ehtimâlki, ukäläri häm **âğrinib,** beçärä yâlgiz qâlgän ekän.”(L)

boşä- (299):

“Sud zali **boşüb** qâldi.”(KK); “Tâşdäy qâtib qâlgän Deyâkâning atrâfi **boşüb** qâldi.”(SU);

çaynül- (179):

“U yamlänib **çaynüldi.**”(CD); “Maqâlâ, dedi dâmlä **çaynülüib,** bolyäpti maqâlâ.”(D)

gürkirä- (44):

“Yâş şair vä ädiblärimiz häm **gürkirüb** icâd qıddilər vä ulärning saflärigä yängi-yängi navnihällär kelib qoşıldılar.”(TA); “Ğaznä **gürkirüb** rivâclänädi.”(KŞD)

oz- (11076):

“Oqıgän **ozüdi.**”(L)

öpkülü- (11):

“Uning bu harakati h m, k zlarini xiy l s zib, ** pk l b** turi i h m,  pp q qolları, siyn si, but n v c did n kel y tg n  llaqand y mas mlik h m Abr r  k urovi ning y r gini ciz ettirdi-y : Ke ir siz, x nim! dedi köngli erib.”(D); “Ert l b k ri siz u bil n.  ytm bdiy m, deb ** pk l ng n** boldim.”(L)

 rgil- (37):

“V y x l gin ng ** rgilsin.**”(CD); “Kel  q ling, ** rgil y**, deb amm  o   y qd n q bir qolları tizz larid , bir qollarını  cib, zin d n t  ib kel  b  ladil r.”(CD); “Nim  dey p tilar,  k si ** rgilsin?**”(D)

 tin- (82):

“ lt r, Sergeyc m’ dey  ** tindi**  n si.”(KK)

sus y- (31):

“K lgi sekinl  di, **sus ydi.**”(L); “Ta vıq t **sus yib** ketg n.”(L)

t n- (389):

“All kiml r **t ndil r...**”(KK); “Yoq, deydi, **t nib** tur  ber di...”(KK)

t sirl n- (23):

“U **t sirl nib** k ldi.”(CD); “P c  k zimg  qar b, ahv limni t  inib, bir daqıqa cim q ldil r,  zl ri h m **t sirl nib**,  gır qozg dib qoydilar.”(CD); “Eşitib k p **t sirl ndim!**”(CD)

t  vi l n- (12):

“Siz **t  vi l nm ng**, t gac n,  taq zi  k ml r kit bl rni tartibg  s li ni k tib g  t p irib ketdilar.”(D)

t tin- (15):

“Kim **t tin di?**”(L); “**T tin dig n**  d m b rmi?”(L)

xav tirl n- (19):

“ yim **xav tirl nib**, qidirib  iqm g nl ri c  kirib b rgim h m yoq ar zim  un alik!”(CD); “  qilib keyin tutib  lg n bolm sin, dedim men **xav tirl nib.**”(CD); “ ın r t m n k t ril y tg nd  o   t m nd n oq  v zi e itilg c , C h ngir **xav tirl nib**, qad mini tezl tg n, t yib ketib, y nb  ig  yiqılgn edi.”(SO)

2.2.1.5. Vasıta Hâli Eki ²⁸(bilän/birlä/ilä) İsteyenler

Taranılan eserlerde sadece vasıta hâli eki olarak cümle oluşturabilen Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece vasıta hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 11

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece vasıta hâli eki alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istemli fiil sayısına oranı: % 7,432

almäşin- (19): bilän

Anlamı: Değişmek.

bilän: “U yâqdä esä, kelin âpqâçgän vä ârqasidän ergäşgän ätlär tâbârä uzâqläşib, bütün atrâf bezâvtä itlärning akilläşi **bilän almäşinib** baryäpti.”(CD); “Negä? dedi dämlä armän bilän, biraq bu aççıq aläm şu daqiqaning özidäyâq başqa tuyğu **bilän almäşindi.**”(D); “Şükürovning yürägigä qoyilib kelgän ılıq mehr nâxoş bir tuyğu **bilän almäşindi.**”(D)

kämüy- (25): bilän

Anlamı: 1. Azalmak, eksilmek. 2. Sıkıntısı, ağrısı bitmek.

bilän: “Şu yol **bilän** mikrâblär öldirilgän yâki **kämüygän.**”(KŞD)

qari- (509): bilän

Anlamı: 1. Yaşlanmak. 2. Solmak. 3. İşe yaramaz hâle gelmek. 4. Parmakları işe yaramaz hâle gelmek.

bilän: “Sizgä oxşagän yaş yigitçälär ming oy **bilän qarib** baryäpti, biz esä...biz tetikmiz, ukäcân!”(L)

²⁸ Vasıta Hâli için bugün TT’de ile edatının ekleşmiş şekli olan -IA kullanılmaktadır. Vasıta Hâli için kullanılan kelimeler ek değil edattır. Bu edatlar hâl eki fonksiyonunu gördüğü için bu adla anılmıştır.

qarsillä- (23): bilän

Anlamı: Çat diye ses çıkarmak.

bilän: “Şundäy deyişi **bilän** şâx **qarsilläb** sinib, Zâkîrxocä toğri Cahângirning üstigä quläydi...”(SO)

qurällän- (15): bilän

Anlamı: 1. Silâhlanmak. 2. Bir iş için gerekli olan aletlere sahip olmak. 3. Bir amaca ulaşmak için gerekli olan şartları yerine getirmek.

bilän: “Yunânlär uzün nayzä vä temir qılıçlär **bilän qurällängün**, suğdlär esä mis xancärlär **bilän**...”(SU)

şuğullän- (74): bilän

Anlamı: Bir işle meşgul olmak, ilgilenmek.

bilän: “Xalq heç qaçân öziçä siyâsät **bilän şuğullänmägän**.”(TA); “Şuningdek, özüm häm tärcimä işlari **bilän şuğullänämän**.”(TA); “Xatingizdä aytilgän mäsälälär **bilän şuğullänyäpmiz**, dedi.”(D)

tâpiş- (172): bilän

Anlamı: 1. Bulmak. 2. Rastlamak, karşılaşmak. 3. Anlaşmak.

bilän: “Qızı Tâhirä Qâdircân **bilän tâpişib**, ötlü Haydär Lätâfätni yaxşı körib qâlgänidän keyin nâilâçlıqdän qudä bolyäpti!”(D); “Haydär şunaqa qızlardän bir-ikkütäsini yaxşı bilädi, ulär **bilän tâpişib**, hattâ bittäsini yaxşı körib qâlgän paytläri häm bolgän.”(D)

tarqaliş- (15): bilän

Anlamı: Bir yerden ayrılmak, dağılmak, etrafa dağılmak.

bilän: “Şu **bilän tarqalişdilär**.”(KK)

taxlän- (17): bilän

Anlamı: Katlanmak, istiflenmek.

bilän: “U goyâ âdämlärni emäs, tärtib **bilän taxlängän** cânsiz büyümlärni sarälägändäy harâkät qılardı.”(SO); “Keyin diqqat **bilän taxlängän** yâpinçıqläri üstigä ötirdilär.”(SU)

yâvläş- (13): bilän

Anlamı: Hep beraber saldırmak, hücum etmek, kavga etmek.

bilän: “Qaşqardä birân bir âdäm **bilän yâvläşib** qâlmägänmidi?”(SO)

yupän- (23): bilän

Anlamı: Avunmaq, sakinleşmək.

bilän: “*Åşnâ şu bilän yupändi.*” (L)

2.2.1.5.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

almäşin- (19):

“*I-Dävrlär şamâli köp nârsälärni sâvürdi, umrlär keçdi, avlâdlär almäşindi.*” (TA)

kämây- (25):

“*Nârmurâd Şâmurâdov, låaqal qışlâqdän çıqqaç maşinâ kümâyür, çang və benzin hıdidän qutulib, sâl erkin nâfâs âlârmiz, deb oylâgân edi.*” (D); “*Yaxşibâyev küldi nedir kümâyüdi.*” (L); “*Ertälâb çıqıb, mıx sâçgân yerini qaräsä kümâyib qâlgängä oxşâydi.*” (UP)

qari- (509):

“*Âdâmning vucüdi qariydi, parçälânâdi.*” (TA); “*Ha, qarib qâldim.*” (KK); “*Biz hâm qarib qâldik...*” (D); “*Dev qariydi, lekin parilär qarimâydi!..*” (L)

qarsillâ- (23):

“*Anâ, bir yângâq qarsillâb, ağanâb, şâxlâri bilän oşâ temir qonğızning üstigâ bâsib tuşdi.*” (CD); “*Zulfinläri üzilib ketgân eşik-derâzälär qarsillâb, çil-çil singân âynälär ming tikân bolib yüzlârgâ sançildi.*” (D); “*Eşik qarsillâb yıqilib tüşgânini hâmmâ eşitdi.*” (SU)

qurâllän- (15):

“*Üçtä zor mâşinâ, âdâmlâri qurâllängân.*” (L)

şuğullän- (74):

“*Bolmäsä xuddi özi! Şuğullänmäydi-yâ!*” (UP)

tâpiş- (172):

“*U hâm özigâ oxşâgân momin-müsülmânginâ çâl bolgânidän cüdâ tâpişdilär.*” (KK)

tarqaliş- (15):

“*Lekin bir qança vaqt ötgäç, âdâmlär tarqalişdi, çırâqlär öçdi və şundâ tün boyi yâtaqning cim və yâlgız qoynidâ u, cüdâ yâmân qorqıb çıqdi.*” (KK); “*Sekin tarqalişâ başlâdik.*” (CD)

2.2.1.6. Eşitlik-Benzerlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä) İsteyenler

Taranılan eserlerde sadece eşitlik-benzerlik hâli eki alarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece Eşitlik-Benzerlik hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 7

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece Eşitlik-Benzerlik hâli eki alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istemli fiil sayısına oranı: % 4,729

boşäs-²⁹ (93): -däy/-dek

Anlamı: 1. Gevşemek. 2. Sağlamlığını kaybetmek. 3. Gücü kuvveti azalmak. 4. Zayıflamak. 5. Boş bırakıldığı için bozulmak.

-däy/-dek: “U bir qâp otdäy boşäşib, yergä qarädi.”(CD); “Ha, dedi günâhı bârdek boşäşib Rüstäm.”(UP)

çâpiş- (31): -däy

Anlamı: Koşuşmak.

-däy: “Yayâvlär yayâv, âtlıqlär âtdä, eşäklilär eşaqdä, tüyâ vä hattâ hokiz mingän âdämlär, goyâ âtäşärävâni toxtätib qâlädigändäy, barävär çâpişib bârär, vagondägilär âlâmängä, âlâmân vagondägilärgä qaräb talpinär edi.”(D)

köpçi- (106): -däy

Anlamı: 1. Şişmek. 2. Kıvama gelmek.

-däy: “Songrä miyâsi xamirdäy köpçib, ât üstidä qıyşâyä-qıyşâyä ârçasidä ikki yigiti bilän qışlaqqa cönädi...”(KK)

²⁹ Özbek Türkçesinde iki tane **boşäs-** fiili vardır. Burada zikredilen yukarda verilen alanda kullanılan (boşäs- II) fiildir.

tutaq- (11): -dek

Anlamı: 1. Kızmak, öfkelenmek. 2. Ateş gibi yanıp durmak. 3. Susamak.

-dek: “Tergâvçi bitgân iş buzilgânde*k tutaqı**b ketdi!**”(UP)*

yengillâş- (24): -däy

Anlamı: 1. Hafiflemek. 2. Düzelmek, iyileşmek.

-däy: “Goyâ kimdir birâv bir haftädän beri kökrägini bâsib yâtgân âgir tâşni âlib taşlâgâni, cismi hâ*m, ruhu hâ*m ukpârdäy yengillâşib qâlgân!*”(D)*

2.2.1.6.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

boşâş- (93):

“Hüsnitdin muâllim boşâşdi.”(CD); “Eşik kesäkisigä suyänib turib edim, tizzälärim boşâşib otiriblä qâldim.”(CD)

çâpiş- (31):

“Âdâmlär düpürläb çâpişyâptimi?”(SO)

köpçi- (106):

“Ukämning oğul bälä ekänini şundän anglärdimki, ikkâvlâşib, tuprâğı köpçigân yollärgä çâptirgänlärimiz hâ*m yâdimdä qâlgân edi.*”(L)

tutaq- (11):

“Yani, İvân İvânâviç cüdä yâmân tutaqı**b ketdi.**”(KK); “U tutaqdi.”(CD)

2.2.1.7. Yön Gösterme Hâli Eki (-KAri/-rä) İsteyenler

Taranılan eserler içerisinde sadece yön gösterme hâli ekini alarak cümle oluşturabilen Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillere rastlanmamıştır.

2.2.1.8. Sınırlama Hâli Eki (-KAçä) İsteyenler

Taranılan eserlerde sadece sınırlama hâli eki alarak cümle oluşturabilen Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Tek istem alan fiil sayısı: 240

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istem alan fiil sayısı: 148

Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve sadece sınırlama hâli eki alan Özbekçe fiil sayısı: 1

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Tek istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 24,742

Tek istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 43,956

Sadece sınırlama hâli eki alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe tek istemli fiil sayısına oranı: % 0,675

qaqşü- (63): -KAçü

Anlamı: 1. Şiddetli ağrımak. 2. Tir tir titremek. 3. Kurumak. 4. Kuruyup yok olmak. 5. Yalvararak konuşmak. 6. Ağlayıp sızlamak.

-KAçü: “*Bu oylär Ätaqozining miyäsidadän yaşin tezligidä yarq etib ötdi-yii, turnâqlärigüçü, azâyı bädänining här bir hüccäyräsügüçü qaqşüb ketdi.*”(D)

2.2.1.8.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

qaqşü- (63):

“*Kemmâyim qayrilmâyin häm titrüb-qaqşüdi.*”(CD); “*Marğubaxân, qanisân, qayâqdäsân, qızim’deb zir qaqşürdi ânäsi.*”(CD); “*Bârib dam âlmasäm bolmäydi, hämmâyâğım qaqşüb ketyäpti.*”(UP)

2.2.2. İki İstemliler

Tarımlan eserlerde sadece iki istem alarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan, Özbekçe fiil sayısı: 546

İki istem alan fiil sayısı: 215

Türkiye Türkçesinde bulunmayan, Özbekçe iki istem alan fiil sayısı: 125

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

İki istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 22,164

İki istem alan fiillerin, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 39,377

2.2.2.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstemlilik

ücrüş- (11): -dän, bilän

Anlamı: Ayrılmak.

-dän: “Amäkisi gäpni ayläntirä-ayläntirä yänä oşä Buribäyevgä älib bärrib taqadi, uning niyätini päk ekänini, fazilätini deb hattâ birinçi xätinidän ücräşişgä häm tayyâr ekänini aytdi.”(L)

bilän: “Tamärä bilän ücräşdimi?”(L)

aräzläş- (11): -dä, bilän

Anlamı: Birbirini suçlamak.

-dä: “Mirgäräddä aräzläşgänläрни, räsmi, şu yol bilän yaräştirärlär, bu özi bir qadär top oyinigä oxşäb kelärdi.”(KK)

bilän: “Äşnä bilän yänä aräzläşib qälgänini bilmäsdi.”(L); “Äşnä bilän birinçi bär aräzläşib qälgänlärigä häm şu atir säbäb bolüvdi.”(L)

almäş- (66): -KA, bilän

Anlamı: 1. Bir şeyi değışmek. 2. Yer değışmek.

-KA: “Bärzändaqasigä almäşäsizmi?”(CD)

bilän: “Zum ötmäy bu gäzäb, täğasigä qarşı dilidä coş urgän bu isyän qandäydir älämli bir tuyğu bilän almäşdi-yü, uzäq mum tişläb qäldi.”(D); “Rahmätulläh surilib, Mirhäsil bilän cäy almäşdi-dä, Qızıl komändirgä yaqınläşdi.”(SO)

äsäslän- (20): -KA, -dän

Anlamı: 1. İspat edilmek. 2. Dayanmak, esas alınmak.

-KA: “Bugün Bäckänä ittifäqigä äsäslängän.”(TA); “Ammâ uşbu fikr häm al-Färğäniy fikrigä äsäslängän ekän.”(TA); “Yurtbaşimiz aytdilärki, endi biz här qandäy mavzugä yändäşgändä miş-mişlär yäxud ‘uluğ äğa’lärimiz körsätmälärigä emäs, bälki asl manbälärgä äsäslänişimiz keräk.”(TA); “Talänçilikkä äsäslängän şarmändäli tüzüm yoq boldi.”(TA)

-dän: “İqtisädiy cihatdän tamämän äsäslänmägän safsätädir!”(D)

ävqatlän- (24): -dä, bilän

Anlamı: Beslenmek, yemek yemek.

-dä, bilän: “Tört tamäni naqşinkär binälär, maysäzärü güllär, sermevä däraxt äğuşidägi sinfxänädä bir güruh bälälär därs oqımäqdä, başqa bir todäsi esä bälälärgä xäs şoxu şanglik bilän oynäşmäqdä, ävqatlänişmäqdä, baziläri libäslärini kıymäqdä.”(KŞD)

-dä: “Tagigä buyrä tüşälgän kattäginä yer töläning bir burçägidä üç-törttä qız ävqatlänib otirişär.”(D); “Birär yerdä ävqatländingmi? (UP); “Yaqindä ävqatlängän edim, deb cävâb qıldı.”(UP); “Qay mahaldä ävqatlänış maqul?”(KŞD)

baqräy- (19): -KA, -dek

Anlamı: Hayretten veya sinirden gözlerini açarak bakmak, şaşırmaq.

-KA: “Dedi u vä kelinbibisining közlärigä **baqräyib** tikilgäni haldä uning ikkälä qolini qolläri äräsigä äldi.”(KK); Cähängir mayärgä **baqräyib** qaräb qaldı.”(SO); “Sälihovgä **baqräyib** qarädi.”(SO)

-dek: “Änä, nemisining közini şamğälät qilib tüşib qäçgän deräzäläri soqır közdek **baqräyib** turibdi.”(UP)

cädällä- (25): -ni, -KA

Anlamı: Koşturmak, acele ettirmek.

-ni: “U sizni **cädällätib** çaqırtırsin. (KK); “Kütä-kütä täqati täq boläyäzğän Musävây sürnäyçi kelinäräväni **cädällätü** qälsinlä, deb çalyäptimi yä rästdänäm kelinni yetküzib...”(CD)

-KA: “Nädiräxän eski şıypän tämängä **cädälläb** bärär, şıypäpgä biräv kelgän bulsä keräk.”(D); “Qızıl askär ät-ärävä bekätigä **cädälläb** bärär edi.”(L)

cüzälä- (24): -ni, -dä

Anlamı: Cezalandırmak, haddini bildirmek.

-ni: “Bäşlıq bu savälni **cüzälämäqçi** bolgän mahbusigä qaräb, ädätdä baqırib aytardı.”(SO); “Ädämlärgä qaräysän, vaqtidä işgä älib çıqasän, lottibäzlikkä yol qoymäysän, ayyärlärni **cüzäläysän.**”(SO)

-dä: “Temürning şâyän tahsingä sazävär işläridän biri şundäki, uning hükmdärligi davridä oğri vä qarâqçılär qattıq **cüzälängän**, şuning baräbäridä, oğrilik sädir etilgän hudüdning häkimidän kattä mıqdärdä carimä undirilgän.”(TA)

çäptir- (16): -ni, -dän

Anlamı: Koşturmak.

-ni: “Men içim qurib, tarğilimni **çäptirib** çıqıb bäräsäm, äyim supädä üzüm üzilgän çeläkning äğzini äq romäl bilän orämäqdälär.”(CD); “U häybät akämçälilik haybätli bolmäsä-dä, asäv ät üstidä qondäqdek otirib, uni çäpdäst **çäptirib** kelär, yupqa tonining barläri quş qanätidek şamäldä pirpirär edi.”(CD)

-dän: “‘Oylämä häm’ dedi-yü âtigä qamçı bäsdi vä kelgän yolidän çaptirib ketvârdi.”(CD)

çegürälän- (11): -dä, bilän

Anlamı: 1. İki sınır birleştirilmek. 2. Sınır konulmak.

-dä: “Garçänd fazâ sözi çeksizlikni bildirsä-dä, ayrim âdämdä u nihâyätdä çegürälängän bolädi.”(TA); “Cähändägi heç bir xalq manäviyâti vä ädäbiyâti faqat öz dâiräsüdä çegürälänib qâlmäydi.”(TA); “Âliy oquv yurtläriñing filologiyä fakültetläri taläbäläri üçün tüzilgän cäriy дәstürlär vä ulär asâsidä yarätilgän dârsliklärdä qadimgi nâsrimiz namünäläriğä acratilgän sâätlär ğâyätdä çegürälängän.”(KŞD)

bilän: “Kiçik misâl keltiriş bilän çegürälänämiz.”(KŞD); “Paydâ bolâyâtgän ictimâiy muhitdä samäräli faâliyät körsätmâq üçün anänäviy bilim bilän çegürälänib qâliş mümkin emäs edi.”(YOS)

çömil- (38): -KA, -dä

Anlamı: 1. Temizlenmek, serinlemek veya şifa maksatlı suya girmek, yıkanmak, yüzmek. 2. Tamamen kaplanmak.

-KA: “Qaräsä, yänidän torxaltä kötärgän bir sâhibcämâl ötib baryäpti, boy häm oşäniki, tir bälä, atirgü çömilädimi bulär?”(L)

-dä: “U hävli içidägi tâş hävüzdä uzâq çömilädi.”(SU)

daydi- (109): -dä, bilän

Anlamı: 1. Kalacak bir yeri olmadığı için başı boş dolaşmak. 2. Başı boş dolaşmak. 3. Belirli bir amaç doğrultusunda koşturmak.

-dä: “Payt tâpib qâçibdi şekilli, köçädä daydib yürübdä.”(UP); “Nimä qılsängiz ıxtiyâr özingizdä, aylänäy, işqilib, yetimçä begänä yurtdä daydib qâlmäsä boldi.”(UP); “Ormânzârdä daydib yuruvçı buğu bazi-bäzidä bu yergä kelib, uzâq vaqt mayüs körinişdä turär edi.”(SO); “Yaksärt sâhilidä daydib yürärdä.”(SU)

bilän: “Rüstäm ortâğı bilän daydib ketib qâlişidän xavâtirdä edi.”(UP)

erkälän- (12): -KA, -dä

Anlamı: Nazlı davranmak.

-dä: “Bärçä qızlar suv yüzidä erkälänib suzib yurgän topgä birâz qaräşib turdilär-dä, bu âradä bir-birläriğä bâqışib yumşâqqınä külişib häm âldilär.”(KK); “Mahbubä äyisining âldidä erkälänib erini qoltuqlab âldi-dä, üygä başlädi.”(D)

-KA: “Mâyra cavâb ornigä cilmäydi, *Âşnâgü erkülünib* süykäldi.”(L)

erkälät- (18): -ni, bilän

Anlamı: Nazlamak, şımartmak.

-ni: “*Ânänening köngli sır berkitiş ârqaşidä gaşidän yârilây degändä, qızning köngli däm ölmäs cänni, däm Saltänätxânni erkälätib* oynardı.”(YOS); “*Toğrisini aytäm, cüdä erkälätib yubâribmiz uni!*”(D)

bilän: “*Bäläni yorgäklägänidän keyin uning hali u qadâr âdâm kepätäsigä kirmägän yüzlärigä tikilgän vä mänä bu sözlär bilän erkälätgänmiş.*”(KK)

gävdälän- (14): -KA, -dä

Anlamı: Ortaya çıkmak, görünmek.

-KA: “*Şundây kezlär ciidä mazädä, nihâyäti közingni yumib, âtrâfdän kelâyâtgän tâvüşlârgä mahliyâ bolib yâtsäng hâm, hâr bittä tâvüş bir âlâm bolib, köz âldinggä gävdälänib* kelâverädi, kelâverädi...”(CD)

-dä: “*Songrä işlängän miniätyürälär köz âldimizdä gävdälänüdi.*”(TA); “*Bundây kezlärdä şâir çinäkäm tabiät şaydâsi, gözällik mübtälâsi, çin sevgi fidâyisi sıfatidä köz âldimizdä gävdälänüdi.*”(KŞD); “*Bây âtä bâşini yâstıqqa qoydi... Kâmissâr şulärni eslädi-yü, köz öngidä bây âtä gävdäländi.*”(SO)

gümânsirä- (12): -KA, -dän

Anlamı: Şüphelenmek.

-KA: “*Şundän keyin bu xâtinning toğri niyät bilän mening üyimgä kelgänigä gümânsiräb* qâldim.”(KK)

-dän: “*İzzä bekâr undän gümânsiräysän, degändek özining şarqrâq tilidä bir tirlärni sözlänib yâtardı.*”(CD); “*Siz Murâdillâ amâkimdän gümânsiräyüpsizmi?*”(SO); “*Biz sizdän gümânsiräyâtgänimiz yoq.*”(SO)

ğamlä- (12): -ni, -dän

Anlamı: Gerekli olan malzemeleri toplamak, yığmak, hazırlamak.

-ni: “*İşimizni tamâmläb üygä bârib tinçlänmiz, âzuğimizni ğamläb!..*”(YOS)

-dän: “*Vä ahd qıldimki, endi âbro-etibâr degän sarmâyädän ğamläşim keräk.*”(L)

ğudrän- (23): -dän, -çä

Anlamı: Mırıldanmak.

-dän: “*Kal xâxlämäsdän ğudrâñib çitsib ketär.*”(YOS)

-çü: “*Sâid akä, dedi, namünçü ğudrânäsiz?*”(L)

hüdiksirä- (31): -KA, -dän

Anlamı: Korkmak, çekinmek.

-KA: “*Men uşbu äsärning tärcimäsigü hüdiksiräb, lekin, qalb daväti bilän kirişdim.*”(TA); “*Yaxşibâyev ädäm boyi kelädigän tâşâyngü hüdiksiräb yaqımlaşdı.*”(L)

-dän: “*Öz fikrigä egä bolğan ädämlärning başqalärdän hüdiksirämü gäpirä biliş imkâniyätii demâkrätiiyädür.*”(TA); “*Birâq Şâmürâdovni esläşning öziyâq Mirâbidovdä taşviş tuğdirädi, u dâmlädän hüdiksiräydi.*”(D)

hallâslä- (15): -dä, -däy

Anlamı: Soluğu daralmak, soluk soluğa kalmak, yorulmak.

dä: “*Şu vaqtdä hallâsläb yügürgäniçä Umär amin kelib qâldi.*”(KK)

-däy: “*Üpkäsi äğzigä tıqlib, ölgüdäy hallâsläb turib kütilmägän yutuqlärdän gäpirdi.*”(KK); “*Bir mahal Halâküning itidäy hallâsläb, pastdän biräv çâpib kelä başlädi.*”(CD)

hâzilläş- (77): -dä , bilän

Anlamı: Şakalaşmak.

-dä: “*Goyâ u ertä-indin humâ qutpini başigä qondirib âlädigändäy, izzätini cäyigä qoydi elçi keltirgän nemätlärdän tökin dasturxân yasädi, häm şirä qızlärgä çây buyürdi, gäp âräsüdä hâzilläşmäqni häm unütmädi, bizniki şu, âq-sâqâl, özinikini öziğä yedirämiz.*”(L)

bilän: “*İnsân qalbi bilän hâzilläşmäng!*”(TA); “*Erkâklärning güllik doppisigä tegmäy, yaläng ayâllär bilän, ulärning saçläri, gäcäkläri vä româl pâpükläri bilän hâzilläşib oynägän salqın şabädä kökläm naşäsi bilän şoxlik qilädi.*”(YOS)

höplä- (21): -ni, -dän

Anlamı: 1. Ses çikararak içmek, yudumlamak. 2. Hakkını yemek.

-ni: “*Vây Sanâbär tüşmägür-e, vây ânäsi tüşmägür-e, deyä âldiläridägi sâvüb qâlgän çâyni höpläb, xântäxtägä bağrilärini berdilər.*”(CD); “*Mänä buni höpläng!*”(UP)

-dän: “*‘Sizlär qarindâşmisizlär’ deb sorädi Sâlihov, çäydän höpläb.*”(SO)

közlä- (1198): -ni, -dän

Anlamı: 1. Bir amaç için gerekli şartları gözönünde bulundurmak. 2. Nişan almak.

-ni: “Fäläkni közlärdi mening häm sâzim.”(TA); “Qısläb qâlâlmâyimiz, küzgä bärrib, ıssıq ölkälärni közlägän oşäl quşlär misâli Farğânädägi muvaqqat göşämizgä uçib ketib yurgän künlärimiz...”(CD); “Lekin u qız narirâqni közlägän ekän, mensimäy ketdi...”(L)

-dän: “Dädäsi bilän apâq-çäpâq bolib ketişdän közlägän maqsädi bär.”(D)

maqullä- (26): -ni, -KA

Anlamı: Makul göstermek, makul bulmak.

-ni: “‘Birävning nikâhidägi âcizäni yoldän urib ketiş, Xudâvândi Kärim häm keçirmäydidän günâh!’ deb gäplärini maqullägänläri-maqullägän.”(CD); “Toğri, deyä uni maqullädi taqırbâş yigit.”(L); “U bundäy häddä Däminning fikrini maqullämügän âdäm balâgä qâlışini bilärdi.”(SO)

-KA: “Faqat çötir Laertginä savdägärning nigâhigü maqullägändäy külib cavâb berdi.”(SU)

maqtän- (52): -KA, bilän

Anlamı: Gururlanmak, övünmek.

-KA: “‘Sizgä bir maqtänäy dedim-dä, Saidqul akä’ deb küldi Topâri.”(L)

bilän: “Sizgä kim qoyibdi kämtärlikni, kämtärlik, änä, Aşnâgä oxşägän Kättä âdämlärgä yarâşädi, sizü bizniki ayb emäs, âdämzâd vaqti-vaqti bilän maqtänib turmäsä bolmäydi.”(L)

näfrätlän- (19): -KA, -dän

Anlamı: Nefret etmek, öfkelenmek.

-KA: “Rüstäm ulärgü näfrätlänib birpäs qarâb turdi-dä, içidä sökib, daraxtzârgä kirib ketdi.”(UP)

-dän: “Oşändä könglimni toldirgän baçkänä ğurür sonib bitib, hävürim bäsilib, özimdän özim näfrätlänib oyläymänki, Yaxşibâyev başdä häm , keyin häm meni sariq çaqağä älmägän ekän.”(L); “Kişi köngli tartibli vä kelişgän nârsälärgä mâyil bolädi, tærtibsiz nârsälärdän näfrätlänädi.”(KŞD); “Mänä tir üçün men âdämlärdän nafrätlänümän...”(SU)

onglän- (18): -zi [-ni], bilän

Anlamı: 1. Bulunduğu yerden doğrulmak, kalkmak. 2. Düzeltmek, tamir edilmek, onarılmak.

bilän: “Xudâ âlsin uni, sizzi³⁰ köz yaşiz **bilän onglänib** qâlärkänmi?”(CD)

-çü: “Yaxşibâyevning kayfiyati ançü **ongländi**, köngli äzginä sayr tusädi.”(L)

opir- (20): -ni, -dän

Anlamı: 1. Biçimini değiştirmek, şeklini bozmak. 2. Bir maldan haksız yere aldığı için malın bereketini kaçırmak.

-ni: “Dâmlä Şâmurâdov hansirâb näfäs âldi-dä, yerni **opirib** yubârgüdek tap-tap bâsib, ayvângä çıqdi, eşikni yulqıb âçdi, lekin şu payt ârquadän yänä oşâ yuräkni tımdälâvçi zârli nidâ keldi.”(D); “Ulär bazän xuddi togân sâhilini **opirib** ketgän bevâş âqumgä oxşâydi.”(UP); “Mârhum ârqa tãmândän, âv miltıgıdä emäs, toppânçädä âtilgän, oq miyäsini **opirib** ketgän.”(SO)

-dän: “Mavhumât uni qorquvdän körä battärrâq tâlıqtirdi; qoylär todäsigä pisib yaqınlâşgän böridäy ehtiyâtkârlık bilän ğârdän çıqdidä, bahâr seli ğâr devâridän **opirib** âqızib tüşgän sâz tuprâq qâyägä yânişdi vä astä morälädi.”(SU)

opiril- (15): -dä, -dek

Anlamı: Şekli bozulmak, yıkılmak, obrak oluşmak.

-dä: “Rüstäm buyâğı tir. bolgänini bilmâydi, bir mahal közini âçsä, qârä tergä tüşib ketgän, yürägi güp-güp urädi, oşâ yerdü **opirilgän** çuqurlıkdä yâtıbdı.”(UP)

-dek: “Häm mäyâq oydım-çuqur, bazi yerlär orädek **opirilib** ketgän.”(UP);

“U tüşgäl binâning âldi suvi qorigän hävüzdek **opirilib** yâtybdı.”(UP)

or- (4404): -ni, -dän

Anlamı: Biçmek.

-ni: “Bu âdäm häm ekkänini **orsin-dä** endilikdä u xorsinib ornidän turdi, istäsın-istämäsın, mehmänlärni kuzätib qoyişi häm farz, häm qarz edi.”(D); “Här kim ekkänini **orür**, degän gâp bâr-kü?”(D); “‘Mâkkäsini **orib** âlibdi’ dedi Yaxşibâyev.”(L)

³⁰ Burada yer alan **-zi** eki yükleme hâli eki olan **-ni** yerine kullanılmıştır. Bu durum Özbek Türkçesinin bir ağız özelliğidir. **onglä-** (doğrultmak, düzeltmek) geçişli fiiline, **-n** dönüşlülük eki getirilmişse de fiilin geçişliliği devam etmiştir. Tıpkı Türkiye Türkçesinde olan **öğren-**, **mirıldan-** fiillerinde olduğu gibi.

-dän: "Keyin qurib yâtgän bultürgi yantâqdän **orib**, beş câydä katgä gülxän yâqdilär."(SU)

oril- (16): -dä, bilän

Anlamı: Biçilmek.

-dä: "Säbäbki, dašt taräflärdä qabristân gıyâhläri **orilmäydi**, mayli, osäversin, sarğaysin, ulärdä märhumläarning nedir armânläri bärdirki, cön câylärdägidän dürkünräq ösädi..."(D)

bilän: "Cähångirning äldidä çayqalib bärâyâtgän mahbus häm xuddi orâq **bilän orilgändäy** yüztübän tüşdi."(KŞD)

ornüş- (40): -KA, -dä

Anlamı: 1. Yerleşmek. 2. İşgal etmek. 3. İşe veya okula girmek. 4. Yerini sağlamaştırmak. 5. Aklında yer etmek.

-KA: "U yazlık kıyimini kıyib çıqıb, toppä-toğri birinçi kläss nomergä bärdi vä özi üçün acrätilgän kiçkinäginä çigiling vä sâz üyigü **ornüşdi**."(KK); "Hali äşnäsü bu yâqqa **ornüşib** älsin, bunaqa soräb kelgüvçi daydilärning hisäbigä yetib bolmäy qälinsä keräk."(CD)

-dä: "Uşbu qabul maräsimidä, aynıqsä, yepiskâpning gäpläri mening xätirämdä **ornüşib** qâldi."(TA)

oylän- (131): -dä, bilän

Anlamı: Düşünmek.

-dä: "Bâyädän beri şu toğridä **oylänib**, äqqan suvgä haşäk taşläb otirgän kelinning yüzläridä xuddi şu paytdä bir yâqumli külimsiräş paydä bolgän edi."(YOS); "Sâhibqırân hazrätläri umrläri äxırläşgän sari bepâyân vä büyük saltänätigä kim vâris bolışı haqdä **oylänür ekänlär**."(KK)

bilän: "Şaşilmäy, taämmül **bilän oylänib turib** soräymiz."(KK)

ökrä- (14): -dän, -çü

Anlamı: Hüngür hüngür ağlamak.

-dän: "Kennâyim cim, ammâ angâridän **ökrüb** yubârây deb turibdi."(CD)

-çü: "Lekin oşändä uzündän-uzâq yoläk ortäsıdä, âq devâr içidän yarmi turtib çıqqan qâp-qârä gälländ peçi yänidä, yelkäsigä baş qoygänçü **ökrâyâtgän** xuşqad ayälning tum qârä saçlärinini siläb, sas çıqar-mäsdän... yum-yum yığlägän edi!"(L)

ösmâqçilä- (11): -KA, -dän

Anlamı: Teyit ettirmek.

-KA: “‘Yaqınmi ‘cörttägü ösmâqçilädi, Xaçek.”(UP)

-dän: “‘Buning häm birân bir manâsi bolsä keräk deb oylägän Rüstäm, âtäsidän ösmâqçilädi.”(UP)

ötil- (27): -KA, bilän

Anlamı: Geçilmek.

-KA: “‘Yâr-yârlär bitib başqa här xıl küylärgü ötildi, endi Zebini toxtätmäq mümkin emäsdi.”(CD)

bilän: “‘Bolib ötgän vâqeä, öldirilgänning kimligi, uning Rassiya dövlätigä sadâqat bilän qılğan köp yıllık xızmatları, idârä işlərində körsätgän ziyräkligi vä ustäligi batâfsil bayân qılınadı; öldirüvçi ayälning kimligi esä bir neçä âğız söz **bilän** aytib ötilädi.”(CD)

päsäy- (50): -dä, -däy

Anlamı: 1. Kısalmak. 2. Azalmak, zayıf düşmek, gücünü kaybetmek. 3. Rütbesi düşmek. 4. Küçük düşmek.

-dä: “‘Bâyägidaqa tumänli gäplärni bas qilib, birdän ciddiy çärtädi, hattâ xomräydi, xomräyış asnâsidä Qurbânâyning şaşti päsäyib qälâyätgänini sezdi, rahmi keldi, lekin avvâlgi azmidän qaytmädi.”(L)

-däy: “‘Hâzirginä cärängläb çıqqan ävâzlär tirdändir çoçigändäy päsäyib, ğışt kâvâklärigä singib ketdi.”(SO)

pis- (20): -KA, -dä

Anlamı: 1. Tırsmaq, korkmaq. 2. Susup bir kenara çekilmek.

-KA “‘Mavhumât uni qorquvdän körä battärrâq tâlıq-tirdi; qoylär todäsigä **pisib** yaqınlâşgän boridäy ehtiyâtkârlık bilän ğârdän çıqdidä, bahâr seli ğâr devâridän opirib âqızib tüşgän sâz tuprâq qâyägä yânişdi vä astä morälädi.”(SU)

-dä: “‘Toğri aytäsän,’ deb oylädi Yaxşibâyev, ilâcing qançä, qaçângäçä panä-pästqamdä **pisib yüräsän**, oynäsäng yirikrâq tukib oynä yâ bâr, yâ yoq!”(L); “‘U âmân qâlîşi keräk, birân yerdä **pisib**, qulây yer tâpib yaşirininib yätibdi, payt tâpdı ‘Âyicân! Dädâcân!’ deb çıqıb kelädi.”(UP); “‘Ulärning ayrımläri top bolib otirär, ayrımläri panärâq cäylärdä qunişib yätär, ayrımläri olcä ilincidä **pisib** yürär edi.”(SO)

qâq- (293): -KA, -ni

Anlamı: 1. Çakmak, takmak. 2. Sağlamlılaştırmak. 3. Ses çıkarmak. 4. Vurmak, dövmek, kırmak. 5. Silkmek, sarsmak. 6. Ağaç silkelemek. 7. Çırpmaq. 8. Yormak. 9. Tedavi etmek.

-ni: “*Lekin heç qaydâ mening közimgâ körüngündäy bolmäng yoqsâ, ottiz ikki tişingizni qâqıb qoyämän.*”(KK); “*Bu vaqtlär ulär ikkäläsi hâvliçägä yâylgän palâslärni qâqmâqqa kirişgän edilär.*”(KK); “*Bir âdämni qâqıb kettim!*”(D)

-KA: “*‘Yelkämğä qâqıb, peşänämdän öpdilär-dä’ yâzävür, deb cönâb qâldilär.*”(TA); “*Dostining yelkäsigä qâqdi.*”(KK)

qâtir- (35): -ni, -dü

Anlamı: 1. Setleştirmek. 2. Bir duruma alışıp o durumdan etkilenmez hale getirmek. 3. Zayıflatmaq. 4. İcra ettirmek, yerine getirtmek, yapmak, becermek.

-ni: “*Ammâ-lekin cinnilikni qâtiräsän!*”(YOS); “*‘Âçärçilik közdägi yâşni quritib, diydälärni qâtirgün edi.*”(SO)

-dü: “*‘Bu tir qıyâmät’ deb şävqın sâliši ikkälä yeş qızni çaqmâq tekkän daraxtdäy turgän câyläridä qâtirib qoydi.*”(KK)

qâvcirä- (19): -dü, -dän

Anlamı: 1. Susuzluk veya sıcak yüzünden solmaq. 2. Kurumak. 3. Dert, ızdırap çekmek.

-dän: “*‘Endi heç kim qâlmädi, qaläning hämmäsi däbdälä bolib ketdi, tirikläri häm âçidän öldi, suvsizlikdän qâvcirüb bitdi’, deb oqqa tutışni toxtätgändän keyin häm , ertäsigä keçäsi bir qançä âdämlär yer bağırlâb dârvâzâ tãmängä emäklâb kelädi, gâflätdä qâlgän nemislärni qirib taşlâb, çakäläkzârgä yaşirinädilär.*”(UP); “*Ulärning ong tãmânidä ıssıqdün qâvcirügün tâğ etägi yüksälä bâşlârdi.*”(SU)

-dü: “*Kencä oğıl ne-ne azâb-u qubätlärgä bardâş berib, yâvvâyı hayvânli ormânlärdän âmân ötib, bazisini âtib, bazisidän çetrâq qâçib ketib, yâmğirdä ivib, qârdä adäşib, borânlärdä qâlib, cazirämädü qâvcirüb, âxır urüş bolmägän yurtni tâpibdi.*”(UP); “*Sak-tigraxanıdlärning yeldirim bölükläri âftâbdä qâvcirügün yavşämü yantâq bilän qâplängän qonğır tepäliklärdä lip-lip közgä çalinib qâlär.*”(SU); “*Bu tarıxdägä yıllär otdü qâvcirädi, demäk!*”(SO)

qavi- (13): -ni, -dü

Anlamı: Yüzlemek, dikmek.

-ni: “Yetmäsä kişilärning kirini yuvdim, körpäsini **qavidim**.”(UP)

-dä: “Ayvändü körpä **qavib** otirgän Äliyä dävâzädän kirib kelgän erini körüb, angräyib qâldi.”(D)

qayış- (23): -KA, -dä

Anlamı: 1. Eğilmek, bükülmek. 2. Şekli bozulmak. 3. Bir işle ilgilenmek. 4. Acımak.

-KA: “Buyäm şähärni körüb kelä qâlsin, dedilär äyim mengä **qayışib**.”(CD); “Ciyäninggä **qayışib**, özingni âpqâçyâpsän-dä.”(D); “Ädämlärning âtagä **qayışib**, cânküyärlik qılğäni yaxşı boldi-yü, birâq Haydärgä bir närsä kattıq tegdi.”(D)

-dä: “Mendänki xavâtir âlsäng, undä kim qâlâdi sengä bu yârûğ dünyädä **qayışädigän?**”(L)

qayğur- (15): -KA, -dä

Anlamı: 1. Kaygılanmak. 2. Bir iş, nesne ya da kişi hakkında düşünmek.

-KA: “Äbdüllä akä! Muştäriylärimizdän şe’r qadri, şeriyätimiz saviyäsiggä **qayğurib** yâzilgän mäktüblär kelib turibdi.”(TA); “Äkänggä **qayğuryâpsänmi?**’dedi u mehribänlik bilän.”(SU)

-dä: “Şäir kişilärni hämişä bir-birigä hämdäm, hämdärd, insân farzändigä dâim ğamxör bolışgä çaqırâdi, dilâzârlık, munâfıqlık, tākābbürlikni qārälâydi; insānpärvärlık, äddiy mehnätkäş haqıdä **qayğuriş** Hâfiz ğazällärining oq mavzüydir.”(KŞD)

rânci- (114): -KA, -dän

Anlamı: Rencide olmak, üzülmek.

-KA: “Bekârgä **rânciyâpsiz**, Nazärbây.”(L); “Ğamtığın dost âtsä, ungä **râncimä**, här närsä dostıngdän kelsä yaxşıdır.”(KŞD)

-dän: “Bir ğäpim bâr köp şe’lärimdä özbek xalqıning ötmışi, bugüni haqıdä kuyünib, ulärning böläklärgä bölünib yaşaşidän **râncigün** edim.”(TA); “Faqat **râncimä** mendän, sahärlärdä duâgä qoşışni unütmä.”(CD); “Dädängdän **râncimäy** qoyä qâl, bäläm.”(D)

sâğay- (14): -dä, -KAçä

Anlamı: Şifa bulmak, iyileşmek, düzelmek.

-dü: “E,kättäkâning bilän qoşmâzâr bol, deb oylâdi Yaxşibâyev, bunaqa asäbbâzlikdä sâğayib bolâdimi.”(L)

-KAçä: “Ungüçä sâğayib âl, corä, âtdây bolib âl!”(L)

säyrä- (63): -dü, -dây

Anlamı: 1. Ahenkli güzel ses çıkarmak, ötmek, cıvıldamak. 2. Güzel konuşmak. 3. Sürekli konuşmak.

-dü: “Köz âldimdän esä qıyğâs güllägän şaftälizârlâr saf-saf ötârmî, tepâmdä qumrilâr säyrürmî edilâr.”(CD); “Özi mening âtrâfimdä säyrüb, âvâzi u yâqdän kelâyâtgângä hâm oxşâydi, tavbâ.”(CD)

-dây: “‘Xop bolâdi, bacârämiz’ deb tottuşdüy säyrüb turişlâriining özi kättä gâp!”(D)

sensirä- (17): -dü, bilän

Anlamı: Kaba konuşmak, sen diye hitap etmek.

-dü: “Kelişib âläylik, Xaçek, xız-mât yerimdä kättäkiçik kişilâr âldidä sensirümäysän.”(UP)

bilän: “Keçäginä özi bilän sensirüb yürgän başlıqning bunçâlik özini räsmiy tutişi galâti körinsä hâm, Akbâr acâblân-mâdi, demäk, qandâydir mühim özgâriş bolgân yâki bolâdi-yü, u hali bilmâydi.”(UP)

serrây- (11): -dü, -dây

Anlamı: 1. Donup kalmak. 2. Bir iş yapmadan durmak. 3. Böhürlenmek.

-dü: “Biz hâm cây-câyimizdä serrâyib qâpmiz.”(CD)

-dây: “‘Höv, qiltiriq’ dedi yarim popisä bilän, sen nimä qıp ammâmni buzâğüdây serrâyib turibsän?”(CD)

sökin- (54): -dü, bilän

Anlamı: Sövmek, küfür etmek.

-dü: “İçidä sökindi.”(L); “Umridä sökinmâgän biâgrâf âlimgä şuni aytäsänmi?”(L)

bilän: “U cüdä köp ğıybât qılâr, hâr kün ertä bilän qâvirilğân qızılçä yer vä cüdä ustâlik bilän sökinârdi.”(KK); “Spântämâno ğazâb bilän sökindi.”(SU)

sözlän- (34): bilän, -çä

Anlamı: Konuşulmak, anlatılmak.

bilän: “Ton tagidän haligi şışäni çıqargänimdä, yüzidä xıçälätgä oxşaş bir tir paydâ boldi, keyin bir yutindi, atäy yutindi, atäy käftläri bir-birigä işqaläb, xuşhällik **bilän sözländi:**”(L)

-çü: “‘Negä temir bolär ekän’ deyä öziçä **sözländi** İvän İvänoviç.”(KK)

süzil- (15): -dä, bilän

Anlamı: Gezmek, dolaşmak.

-dä: “Tolgän äy köklärdä **süzilib** bärğändä.”(SO)

bilän: “Näzäkätbibining qâşläridäy ingiçkä qâşläri biri past, biri yuqâri kötärilgän, çetlärigä näfis kükimtir boyâq surtilgän közläri yâqımtây ginäxänlik **bilän süzilgän** Mahbubä, xuddi Tâşkentdä emäs, kurârtä dä älgändäy açilib ketgän edi!”(D)

şâşil- (155): -KA, -dän

Anlamı: İvilmek, acele edilmek.

-KA: “Aräväkâş tâbut kötärğänlärgä yetvâlişgä **şâşildi.**”(CD); “Biz sâlâmgä **şâşildik.**”(CD); “Akäm kiprik uçirib, baş silkidi vâ içkärigü **şâşildi.**”(CD); “Eşikni açişgä **şâşildim.**”(CD); “Men yetib âlişgä **şâşildim.**”(CD)

-dän: “Hä, endi kiräber, bätir özi çatsirdi eşikdän **şâşilib** käl kirädür.”(YOS); “İtlikning şu xıldä äsiy oyläri bilän Miryâqub qandäy qilib ornidän turgänini vâ nâmer zinäsüdän **şâşilib** yuqârigä çıqayâtğänini özi bilmäy qaldı.”(YOS)

tarqat- (59): -ni, -KA

Anlamı: 1. Dağıtmak, yaymak. 2. İade etmek, geri vermek. 3. Bitirmek, tüketmek.

-ni: “Faqat ortädägi kibrü havâ tumanini **tarqatış** lâzim!”(TA); “Öziyäm avtâreferätini **tarqatib** bolğänidän keyin bir haftägäçä başini bistıqdän kötärälmädi.”(D); “Hattâ, Mahdum Calâliy degän bir qalämkäş uni masxaräläb hacviyâ yâzib **tarqatüdi.**”(KŞD)

-KA: “Ulärdän ârtsä, başqalärgä **tarqatış** mümkin.”(TA)

tiriş- (20): -KA, -dän

Anlamı: 1. Kırışmak. 2. Vucudun bir uzvu ağrımaq. 3. Çabalamak, gayret etmek.

-KA: “Här toğridä uning taläbläriğä xursändlik bilän konib, heç bir işdä könglini qaldirmäslikkâ **tirişädilär.**”(KK); “Bu men, xânim, dedi Şüküirov hayacânini yaşirişgü **tirişib.**”(D); “Dädä, dedi u samimiy gäpirişgü **tirişib.**”(D)

-dän: “**Äğriqdän tirişib** sorädiki, qızım, zähärli dâriläringiz häm bârmi?”(L)

töşäl- (26): -KA, -dä

Anlamı: Döşenmek.

-KA: “Cähângir külbäning ong tãmâniğä **töşälgän** yupqa körpäçägä otirdi.”(SO); “Yalänglikkâ gilämlär **töşälgän**, ortädä tokin dasturxân mehmângä muntäzir edi.”(SO) “Varaxrân quruq qumgü **töşälgän** namät üstigä brânzâ idişdä kuyib çalâ pişgän goşt keltirib qoydi.”(SU); “U paytdä yergü sâmân **töşälgän** ekän, tuni bilän burgägä yem bolib çıqqan edi.”(SO)

-dä: “Mehmânxânä ârastä ortädä xântäxtä, âtrâfdä gülli körpäçälär **töşälgän.**”(SO)

tügä- (322): -dä, bilän

Anlamı: 1. Bitmek, tükenmek. 2. Kullanılmaz hâle gelmek. 3. Ölmek.

-dä: “**Äxiri berk bolib, qoşılışdä tüğärdi.**”(CD)

bilän: “Maqâlägä bağışlängäi uzliksiz maclis vä muhâkämälär axiyri uning işdän çetlätilişi **bilän tüğädi.**”(D); “**Axiyri vaz çağırığ bilän tüğäydi.**”(L)

tügil- (28): -dä, -dän

Anlamı: Bağlanmak, düğümlenmek.

-dä: “Zebi yürägidä **tügilib** yätgän zor tugünmi yeçib yubârgän edi.”(KK); “Uning gäpirädigän gäpläri ulärning köngilläridä **tügilgän** ağır vä çığäl tügünçäkni yâ yeçib yubârâcäk, yâki yänä bättarrâq çigälläştirib, ikki yâş nârsäni yänä neçä ây bir-biridän acrätib taşläyâcäkdi.”(KK)

-dän: “**Änâlik mehidän tügilgän** bu terän dänâlikni häm, kâmpirning köz yâşläri bilän suğârilgän bu tınıq sözlär âldidä öz xatlärining bütün müdhış şäfqatsizligini häm dâmlä mänä endi, bir âyâgi yerdä bolsä, bir âyâğı gordä turgändä tüşündi.”(D)

tütät- (23): -ni, -dän

Anlamı: Yakmak, tutuşturmak.

-ni: “Haydär institütüni **tütätgändän** keyin dädäsi aspirântürägä kiritib qoyâmân dedi, kiritib qoydi.”(D)

-dän: “Kimdir ötkinçidän **tütätib** alış üçün sigäretini uşläb payt pâyleb turibdi.”(UP)

ulğay- (38): -dä, bilän

Anlamı: 1. Büyüme, gelişme. 2. Güçlenme, artma, çoğalmak.

-dä: “Rüstäm şu bir neçä kün içidä **ulğayib** qalgän vä sermuhäkämä aqli bilän fähmlädiki, xalq käsätkini yaxşı körmäydi.”(UP)

bilän: “Şu ism **bilän ulğaydi**, kämâl tâpdi.”(SO)

uluğlä- (57): -ni, -dä

Anlamı: Hürmet etmek, yüceltmek, saygı göstermek.

-ni: “Şu bâis häm biz ânäni vatän deb **uluğläymiz.**”(TA); “Nahâtki, biz paxtäkärni **uluğlägän** deb, Ğafur Ğulâmlärdän qusür axtärsäk?”(TA); “Keyin u Yaxşibâyevni **uluğläydi**, siz boşäng ädämsiz, deb däşnäm berädi, Nazär Yaxşibâyeviç xalq äräsidadä köp yürädi, xalqning tilini bilädi, ägär u bolmäsä, siz ukäsiz, men qaynilärsiz, bälälär amäkilärsiz qälärdi.”(L); “Bu şarmändälik emäs, mardlik, qahrämänlik, sevgini **uluğläş!**”(UP)

-dä: “Cämiy öz äsärläridä insäf vä adälätni küylädi, dehqân vä hünärmändlärni camiyätning maddiy nemätlärinä yarätuvçilär sifätidä **uluğläb**, hükmränlärnä ulärni ezäzläşgä, fuqarägä zülm-sitäm qılmäslikkä çaqırdı: marifät vä adälätni cämiyätning äsäsiiy mâhiyätini deb tüşündi.”(KŞD)

urin-(238): -KA, -dä

Anlamı: 1. Debelenme. 2. Bir işe girişilme, başlanma. 3. Çabalamak, mücadele edilmek. 4. Yorulma. 5. Eskime, özelliğini kaybetme.

-KA: “Lekin fikrimni tüşüntirişgä **urinib** körämän.”(TA); “Özim häm anä şundäy qılışgä **urinämän.**”(TA); “Vä, ‘kimning hävüzi ekän,’ deb esläşgä **urindim.**”(CD)

-dä: “Mehmänlär aş-süv taräddilärigä yol qoymäsdän sutqatıq bilän quruq çây içib, dārḥāl otirgän cäylärigä uzändilär vä arävädä **urinib** kelgänläri üçün uzänär-üzänmäis uyqugä ketdilär.”(KK)

xählä- (161): -ni, -dän

Anlamı: 1. İstemek. 2. Bir işi rızasıyla yapma.

-ni: “Ä, ablahlär-ey, şuni **xähläbdilär-ü?**”(KK); “Buni zamänä iqtizäsinqä oqutmaqni **xähläymän.**”(KK); “Buni curnälxänlär bilişni **xähläydi.**”(TA)

-dän: “Álläring, dedi işşäyib (zävqı kelgändä şunaqa külişi bâr), kim qanaqasidän xâhläsä.”(CD)

yan- (4279): -ni, -dän

Anlamı: Tembihlemek, azarlamak.

-ni: “Kimni yanib, yolini pâylib çıqıbdı ekän?”(CD)

-dän: “Haybät akäm iç-içidän yanib, mengä oqräyib qoydı.”(KK)

yânbâşlä- (40): -KA, -dä

Anlamı: 1. Yanlamasına uzanmak. 2. Bir tarafa eğilmek. 3. Batmaya başlamak (Güneş ve Ay için).

-KA: “Ulär här tãmändä päydä boldilər, burçäklärgä kelib gödäydilər, şip boyläb oräldilər, här bir baländlikkä titräy-titräy äsilib, devällärgä yânbâşlädilər.”(KK); “Songrä toşäkkü yânbâşläb özining qopäl vä xunük ävâzi bilän türli-tümän, almäyi-alcäyi aşülälärni aytişgä başlädi...”(KK); “Süpürgi yetgän cäyidän narigä ötmäsdän yergü yânbâşlädi...”(KK)

-dä: “Yoq, İlgäri Átaqozi özi ulär bilän ornidän turmäy, İvändü yânbâşläb yätib gäpläşärdi!”(D); “Üçinçi küni äqşämdä orik otinning çoğidän bázillägän sandäddü yânbâşläb otirärdi.”(SO)

yâqlä- (100): -ni, -dä

Anlamı: 1. Tarafını tutmak, desteklemek. 2. Savunmak, müdäfaa etmek. 3. Hak etmek.

-ni: “Ártıqçä yälğän qoşmädi, heç kimni qärälämädi, heç kimni yâqlämüdi häm.”(KK); “Xulläs, üstäzlär vasiyätı hämdä anänäsigä sâdıq qälğän Hiläliy öz äsärläridä hayätgä, gözällikkä, insängä muhabbät gäyälärini tarğıb etdi; qatliâm, zulm-zorlik ävc älgän künlärdä cänini callädgä tikib bolsä häm adälätni, fuqarâpärvärlikni yâqlädi.”(KŞD)

-dä: “Xabäringiz bâr, oğlim Haydär yaqındü dissertätsiyä yâqläydi.”(D)

yeçin- (25): -ni, -dä

Anlamı: Elbiselerini çıkarmak, soyunmak.

-ni: “Kämärni yeçing, xocäyin, dedi Miryâqub, ikkälä üy sizniki.”(YOS)

-dä: “Bu kelgändü yeçingün koyı muning kârtidä yätışı negä kirgänini körsätib turädi.”(YOS)

yumälä- (12): -KA, -dä

Anlamı: 1. Yuvarlamak. 2. Ölmek. 3. Yığılıp kalmak, çok yorulmak. 4. Dökülmek, yağmak. 5. Güneş batmak

-KA: “Komissär nazäridä orägä qulämädi, bälki yumşaq giläm üstigä yumälädi, bu giläm uni äsmängä kötärüb, süzib ketdi.”(SO)

-dä: “Bir neçä kişi özidän eketib u yer-bu yerdä yumälänib qıldilär.”(KK)
yuq- (359): -KA, -dän

Anlamı: 1. Temas etmek. 2. Bulaşmak. 3. Tesir etmek, başkasına geçmek. 4. İyi gelmek, yaramak.

-KA: “Uning alämi Yaxşibâyevgä häm yuqdi.”(L)

-dän: “Oşälärdän yuqub, men häm şe'r yâzişgä tutindim.”(L)

yuvın- (46): -dä, bilän

Anlamı: Yıkanmak, temizlenmek.

-dä: “Buni qaräki, Äläpär degän boribäsär yangi yalâqdä yuvindi yalägänidän keyin eskisigä qayrilib häm qarämäsdi.”(L); “Atäy sâvuq suvdä yuvindi, sâqâlini qurtışläb, yänä sâvuq suvgä yüzini çaydi.”(L)

bilän: “Yâş cuvân harir vä çirâylik kiyimläri bilän yuvınib-täränib üyning ortäsidadä turärdi.”(KK)

yügürgilä- (17): -KA, -dän

Anlamı: 1. Koşmak, acele etmek. 2. Üzerine yürümek.

-KA: “Sâligä aytmäy häm Novvostepäning üstigä (öziyäm bedäpâyäning pastidä kavş qaytarib yâtgän ülkän nâzvâsgä oxşaydi), oşäning üstigä yügürgiläb çıqub ketdim.”(CD); “Kättä bağ yâqaläb, qävünpäliz bilän ortädägi dälä soqmâqdän âldinmä-ketin Bozsuv tãmängü yügürgilädik.”(CD)

-dän: “İçkärädän yügürgiläb çıqqan âşnälärim bulärni körüb, qorqub ketişdi vä şâşâ-pişä özlärini çetgä älä başläşdi.”(CD)

yügürtir- (18): -ni, -KA

Anlamı: Koşturmak, acele ettirmek.

-ni: “Vây, âpâ-yey, kelgänäkänsiz, biräntä bäläni yügürtirmäysizmi?”(CD)

-KA: “Nüsrät pâççä kelgänläridäyâq äyim qolimgä bittä peşänäbâğ tutqazib, nängü yügürtirmâqçi bolib turgän edilär, xälälärim kim qoltıgıdä ikkitä zâğarä, kim törttä külçä, kim dâkâ româlgä oräb üç boläk çüräk kötärüb kelib, girdâbgä qoydilərü dästürxân toldi qoydi.”(CD)

2.2.2.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

ücrüş- (11):

“Song xayrläşib, **ücrüşdik.**”(L); “E, qaçânlar **ücrüşib** ketişgân!”(L); “Bugün **ücrüşüdi**, ertägä yarüşädi.”(L)

arüzlüş- (11):

“Ulärning birân kün **arüzlüşgünini** yâki bir-birigä qattıq-qurum gäpirgänini Rüstäm eslämäydi.”(UP)

almüş- (66):

“Keräk bolsä, änä, siz özingiz häm güväh ötäsiz, sizgä işänämän, azizim, biläsizki, yer-suv siyäsäti meniki emäsdi, men başdänâq **almüşläb** ekiş taräfdâri edim.”(L); “Här yıl qilib yürgän işimiz dälägä çıqsäk çıqıbmız-dä, häm havâ **almüşüdi**, häm közgä tüşämiz, birärtä raykâm sekretäri yâki icraqom raisi häm räh bolädi, içidä öldirgisi bär-ü, sırtidä täbässüm qılädi bu enağar işdän qoydi, deb!”(L); “Dârâlär paytidän başläb uning özgärmäy qälâyâtgäni, faqat qahrämânlar ismi-yü latifä tuquvçilärning zavqı **almüşib** turışını angläb yetgäni üçündür.”(L)

ärülä- (135):

“Cimtepä ustiläb, çangäl **ärüläb** ketgän soqmâq bilän yurä başlädik.”(CD)

ävqatlän- (24):

Cim-cim **ävqatlänişgä tüşdik...**(CD); “Şaşilmäy **ävqatländi.**”(L)

baqräy- (19):

“Yaxşibâyev **baqräyib** qâldi.”(L); “Muhsinä xânim **baqräyib** qâldi.”(L)

cüdällä- (25):

“Ätlär **cüdälläb**, arävä şaldirädi.”(CD); “Bir nimädän sarâsimägä tüşgän, goyâ hâzirginä hämmâmdän çıqqandäy qızärib ketgän Artyâm Praxâriç mäşhur professorni eşäk mingän hâldä körib, bir zum angräyib qâldi, keyin **cüdälläb** kelib körişdi.”(D)

cüzälä- (24):

“Xudâyim şuning üçün **cüzälädimi?**”(SO)

çömil- (38):

“Nâzâkät dengizni endi körgänidän uning häybäti bäsib, ikki-üç kün **çömilälmäy** yürdi.”(UP)

daydi- (109):

“Ägär İlgäri gadälär yoq, heç kim sadaqa tılab öz qavmigä isnäd keltirmägän bolsä, endi vayrân bolgän şähärlär koçäläridä ävqat älib yemâqqa çontägidä bir puli yoq sânsiz-sänâqsiz ädämlär **daydib yürärdi.**”(SU)

erkälän- (12):

“Xâtin gäpimni tüşündi, sekin küldi, keyin **erkälänib** aytdi.”(L); “‘Çöp çöntägingiz häm bär ekän-dä, Dädäsi’ deb **erkäländi** Muhsinä xânim.”(L); “‘Mening ıssıq sälâmimni tâpşirdingmi’ **erkäländi** Nâzâkät Himmätilläning keng yelkälärigä qollarini bemäläl, behadik taşläb.”(UP)

gümânsirü- (12):

“Utgän-ketgänlär **gümânsirämäsin** deb, yigitçä köz uçı häm ân hävüä boyidä bolgäni hâldä, bir qoli bilän kiçkinä bir täl nâvdäsini sindirişgä urinärdi.”(KK)

ğamlä- (12):

“Baqträdä hârdıq çıkarib, âzıq-ävqat **ğamläb** älingäç, bessni tarmâr qılış üçün Sugdiyänägä cönäş askärlärgä elân qilib qoyılğan edi.”(SU); “Vaxşümvärtä vä baqtriyälik başqa tanıqlı ädämlär heç nârsädän muhtâclik körmäs, çünki köp dândün **ğamläb**, köp qârämâl haydäb kelgän edilär.”(SU)

ğudrân- (23):

“‘Äkäm qaysi äkäm’ deb **ğudrändim** tir deyärimni bilmäy.”(CD); “Bilmägän ekänmân, deyä **ğudrändi** mullä Ğaffâr song özi mülzäm qılğan muällimgä yüzländi.”(L); “Tili kälimgä kelmäy **ğudrändi.**”(SO)

hädiksirü- (31):

“Şu sâbâbdän Ätaqozi avvâl bir äz çöçigän, Mirâbidov, ‘kuyâvigä çâlni yâmânlämägänmikin’ deb **hädiksirägän** edi.”(D); “Dâmlä **hädiksirüb** âşxânägä qarädi.”(D); “Nâdirä tirdändir **hädiksirüb** Äbidovgä bir qaräb qoydi.”(D)

hallâslä- (15):

“Bağni içidän kesib ötib, işkâm äräläb **hallâslädik.**”(CD); “Haydär **hallâsläb** yetib bärğänidä tez yârdäm maşinäsini endi qozğalgän, dâmlä Şâmürâdovning xânäsini äldidä qattıq sarâsimägä tüşgän bir guruh uqtıvçılär tir haqdädir qızgin bahsläşmâqdä edi.”(D)

hüzilläş- (77):

“Nâzâr akä **hâzilläşyâpti**.”(L); “Anqarä ‘kuyâvingizni bekârgä âvârä qilibmiz’ deb **hâzilläşdi**...”(L); “Ätrâfdä külgä kötârilädi, ‘hämmä şahzâdä **hâzilläşyâpti** şekilli deb’ oyläydi.”(SU)

höplä- (21):

“Xaçek stäkânni astä kötârib, âstidän ıxçâm qilib taxlängän qâğâz âldi, kaftidä uşlâb turib, kofe **höplädi**.”(UP)

maqullä- (26):

“Müyässâr xânim bâz **maqullâb** bâş ırğadi.”(L)

maqtän- (52):

“Bu bârädä, nainki şâhâr, bälki qışlâq bäläläri hâm **maqtänü âlmüsälär keräk**.”(TA); “**Maqtänmä**, hali hâm mäsini akängni boynigä ağdârişgänidä biläsän.”(CD); Keyin munçâq közläri pitrâb turgän hürkâk bedänäning qanâtlârlâri silâb, yâruqqa sâlib, **maqtändi**.”(CD); “Özi cüdä **maqtänib** gâpirdi.”(YOS)

nâfrütlän- (19):

“Yigitlär avvâligä çâlni izzät qılışardi, lekin keyinrâq **nâfrütlänüdigän** bolib qâlišdi.”(L)

onglän- (18):

“Zerâ, tilimizning **onglänib** bârâyâtgänligi bâbâimiz ruhini şâd etiş yolidägi eng savâbli işdir.”(TA); “Biz bâşimizgä qılıç kelsä-dä, Âllâhdän tânmasäk, oşändäginä işimiz **onglängüy!**”(KK); “Sekin-sekin kayfıyâtim **onglänib** bârâverdi.”(L)

opiril- (15):

“Közimni açgänimdä, u çittân quşçâ İzzâning narigi betidägi **opirilgän** car yâqasigä (hâynahây oşâ yerdä ini hâm bâr) yetib bolgän, çigirtkâxân uning tumşuğidä ‘sâyır qilib’ bârâr edilâr.”(CD); “Ulâr yänä beş qadâm bâsişgâç, âğzi **opirilib** yâtgän orä labigä kelişdi.”(UP)

ornäş- (40):

“Pâççâ **ornäşib** otirvâldilâr-dä, âğızlâridän bâl tāmib, asrândilârlâri âyimgä alqay ketdilâr.”(CD)

oril- (16):

“Cüdä siyrâk bolgän saçlâri çalâ **orilgän** ekinzâr kâbi...”(KK); “Asâsân, küzdä ekilib, kelâsi yıl **orilädi**, tabiiyki, suğârimâydi.”(KK); “Bazi câylâri **orilgän**,

bazi cāylāri **orilmügān** piçānzārlār, közgüdüy yarqırāgān çaşmālārni qurşāb ālgān mācmintāllār, kümüşrāng ciydālār...”(D)

oylān- (131):

“Mingbāşi bir āz **oylāndi.**”(KK); “U **oylānib** qāldi.”(CD); “Ātā **oylānib** qāldi.”(UP)

ökrā- (14):

“Māsālān, tasāvvürimçā, bālāsi ölgān ānā bozlāydi, ātā **ökrāydi.**”(TA); “Daminning yālgızlik haqıdāgi aytgān gāpini eslāb otirgānidā şundāyginā yuvingiç yaqmıgā qoyilgān karāvāt temirigā peşānāsini bāsib turgān ādām **ökrāb** yubārdi.”(SO)

ösmāqçilā- (11):

“Yā **ösmāqçilāb** sorārmikin?”(YOS); “Himmātillā **ösmāqçilādi.**”(UP); “Kasātkin atāyin **ösmāqçilādi.**”(UP)

ötil- (27):

“Şuningdek, mürid yāki şāgirdining tüşi ārqli märhumning ruhiy taqdiri hām körsätib **ötilādi.**”(KŞD); “Ançā yol bāsib **ötilgāç,** buğu toxtāb, Komissār özini orā āğzidā kördi.”(SU)

päsāy- (50):

“Raşk ālāvi bir āz **päsāygāndü** ārqa-āldini hām oylāb körādi.”(KK); “Özi qışlāğıdān uzāqlāşgāni sayin akāsıgā nisbātān alāngā ālgān ğazāb gülxanining avci birāz **päsāydi.**”(SO)

pis- (20):

“Āşnā hām qaygādir **pisib ketgān,** pismāgān-ü, lekin battār yüksālgān, yüksālgāni barābār uzāqlāşgān.”(L); “Zāhid **pisib qāldi.**”(L)

qāq- (293):

“Hali vaqtlirāq kelib, **qāqıb** bersām tüzük ekān.”(CD)

qātir- (35):

“Āmmā-lekin **qātirdi.**”(CD)

qāvcirā- (19):

“Palāklāri **qāvcirāb** yergā singib bopti-yü, özi uzilmāgāndek.”(CD)

qayış- (23):

“Hakimcānning bellāri **qayışib** ketdi...”(KK)

qayğur- (15):

“Bugün hëmmëmiz bir yâqadän bâş çıxarib, şu yurt, el taqtsiri üçün qayğurişimiz keräk.”(TA); “Qayğurmä, Muhsinä, dedi, yâğızlänib qâlmäysän, Åşnâ özi sengä er tâpib bermâqçi.”(L); “Qayğurib qâlgän çağingdir, barçä cänlär qayğurür.”(YOS)

ränci- (114):

“Bazi iştibâhlärimni aytsäm, ayrim feli ötä nâzik käsbdâş ukälärim räncib qâlmäsin, deymän.”(TA); “Zebi çinäkäm räncigän edi.”(KK); “Yänä ränciyäpsiz!”(D)

sâğay- (14):

“Xop, dâmlä, tezrâq sâğayib keting!”(L)

säyrü- (63):

“Änä, säyrüyätir!”(KK); “Räsä zor säyrüyäpti-dä öziyäm.”(CD); “Dutâr säyrüydür.”(YOS)

sensirü- (17):

“‘İç!’ dedi Miryâqub yänä sensirüşidä davâm etib.”(KK); “‘Utir!’ dedi Miryâqub sensirüb.”(KK); “Marâ buvi ixtiyârsiz sensirüb qoygänidän yürägi şuv etib ketgän bolsä häm, kasätkinning yänini âlgänidänmi u parvâ qılmadı.”(UP)

sökin- (54):

“Uning yänidägi yigitdä häm äv miltığı bolgänidän bây bäläläri qorqadilär; toppânçäni qoynigä sâlib turib qahrämân bâyvâççä aççıq-aççıq sökinädi.”(KK); “Erkâklär sökinib, yügür-yügürgä tüşdilär.”(CD); “Ciydägä yetib qâlgän amâki bâyägi-bâyägi şanğılläb sökinär edi.”(CD)

sözlän- (34):

“Qaräsäm, Sâli hëmân sözlänib yätibdi.”(CD)

şâşil- (155):

“Äyim sut çeläkni bir çekkägä qoyib, şâşildilär.”(CD); “‘Şâşilyäpsizmi?’ dedi Yaxşibâyev säätigä qaräb.”(L); “Äylänäy, Enaxâp, şâşilib turibmün.”(YOS)

tiriş- (20):

“Şâgird tirişib qış içidä yaxşı oqursä, yâz vaqtä yürär sir aytüb cümlä cähänlär.”(KK); “Özingiz tirişib, bevidänlärning köngligä erk üçün ilhâm yeâlingiz!”(YOS)

tügä- (322):

“Hämmäsi **tügädi**, arämiz açıq...”(TA); “İbädät **tügägän** hämân...”(KK);
“Çây **tügüb** qâldi-dä.”(KK); “Sorâqlâr **tügädi**.”(KK)

tügil- (28):

“Nâgirân bolib **tügilgän** bu tongıç farzând bari bir turmädi, üç yâşgä tolär-
tölmäs vafât etdi.”(D)

tütät- (23):

“Papiros **tütätädi**.”(UP); “Tamäki **tütätädi**.”(UP); “Birâq **tütätmädi**.”(SO)

ulğay- (38):

“Bir haftä burungi akäm emäs, **ulğayib**, uluğ tårtib ketgändäy.”(CD);
“Hayât qâmüni ekäm, bälä **ulğaydi**.”(UP)

uluğlä- (57):

“Qani endi oşä ätäsi **uluğlägän** nândän bittä ıssıqqınä kulçä bolsä!”(UP)

urin-(238):

“Bir **urinib** köräylik.”(KK); “Özim **urinib** kördim, lekin nafti bolmädi.”(L)

xâhlä- (161):

“Agär **xâhläsängiz** sizgä häm aytib berämän, faqat, hayrânımän...”(KK);
“**Xâhläsängiz** oqıysız, xâhlägän vaqtdä râhat qıläsiz.”(KK); “Hali häm
xâhlämäydi.”(KK)

yan- (4279):

“İcidä hali körärmän seni’ deb **yanib** qoydi.”(UP)

yânbâşlä- (40):

“Çâlğı bir dâracägä yetdi kim, men boşätlib sekinginä **yânbâşlädim**.”(KK);
“Axtıri körüb, **yânbâşläb** yâtgän Sadüllä dokäygä allänärsä deyä, ornidän
qozğaldi.”(CD)

yâqlä- (100):

“Mayli, **yâqläsin!**”(D); “‘U kişiyäm diplâm **yâqlädilürmi**’ dedi Ätaqozi
kesätib.”(D)

yeçin- (25):

“Bu **yeçinib** yâtgän edi.”(KK); “Üyam bu şarâfli vazifädän mamniün bolib,
yeçinib, suvgä tüşdi.”(D)

yumälä- (12):

“Päst ketsäng özing qulägän carning tübigä yetgünçä yumäläyverär ekänsän.”(TA); “Äfsüski, ädämzât qandäydir inqılâblär tufäyli bir yumäläb barkämäl bolib qälävermäydi.”(TA)

yuvın- (46):

“Song yuvındı.”(L); “Salışov yuvınıb algäç, ötävğä kirişdi.”(SO)

yügürgilä- (17):

“Men yügürgiläb bärıb, sälâm berdim.”(CD)

2.2.2.2. Aynı Fiile Bağlı İki İstemi Bulunup Bu İstemlerden İkisinin Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Tek cümlede iki istem alabilen yapıların, istemlerinin tek başına ayrı cümlede de var olduğu ve böyle durumlarda önce tek cümledeki iki isteme; daha sonra da diğerlerine yer vereceğimizi (1.2.2.2.) önceden belirtmiştik.

Taranılan eserlerde iki istemi bulunan ve bu istemlerden ikisinin hem aynı cümlede beraber hem de ayrı cümlede tek tek kullanıldığı fiil (Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiiller) örnekleri aşağıdadır:

âçır- (11): -ni, -dän

Anlamı: Bir şeyi açtırmak.

-ni, -dän: “Uning behällik vä uyqusızlıkdän yumılğän közlärini qaytä başdän âçirdi.”(KK)

-ni: “Nihâyät, ançä vaktän song çamädänimni âçirib, başqa hüccätlärimni häm körgäç, qayerdä oqışim, yaşäşimni soräb-suriştirgäç, Termizgä ötkäzib yubarişdi.”(TA)

boyül- (20): -KA, bilän

Anlamı: Boyanmak.

-KA, bilän: “Tämi bütin taxtädän yapılğän, buning üstigä qızıl boyâq bilän häm boyülgän bolär edi, ägärdä...”(KK)

-KA: “Bütin ğururi sindi, gerdäyişi paymäl boldi, sevinçi söndi, yüzi soldı, läbläri xazän rängigä boyüldi.”(KK); “U dărăxtlär äräsida yilt-yilt qilib, hattâ köçägä çıqqundäy bolib, teräzälär körünär vä u teräzälärning oymäkärlik bilän işlängän vä äqqa boyülgän därpärdäläri bolär edi.”(KK); “Kamidä älti sätix kelädigän kättä hävlining ortäsida favvâräli hävüz, hävüzning ong tāmānidä pâydevâri ädäm boyi kötärilğän muhtäşäm üy, çap tāmānidä havâräng boyâqqa

boyülgün ülkän yâzgi şıypân qad kötârgän, hävüz tevâragidägi atirgüllär barq urib açılğan, şıypân âldidägi tâk nâvdälâri bittâmâ-bittälâb terib qoyılğändäy, häm mäyâq sarâncâm-sâriştâ edi.”(D)

bulğa- (24): -ni, -KA

Anlamı: 1. Pisletmek, kirletmek. 2. Bulandırmak. 3. Elle bir duyguyu ifade etmek.

-ni, -KA: “Yetib kelgän it uni ğazâb bilän tişläb, bir-ikki tuprâqqa bulğadi.”(UP)

-ni: “Sen özing, tâvâq bet, bütin dünyâni bulğading, sengä indämâyân.”(KK)

büräl- (21): -dü, -dây/-dek

Anlamı: Kıvrılmak, bükülmek.

-dü, -dây/-dek: “Nil âppâq âqarib, talâ ortäsüdä ilândek bürälib yâtqân.”(KK); “İkkâvining häm quyruğı bädängdü ikkâvining häm quyruğı külçä bolgän ilândäy bürälib-bürälib yätädi!”(KK);

câylä- (375): -ni, -KA

Anlamı: 1. Yerleştirmek, sıgdırmak, koymak. 2. İşe veya okula girmek.

-ni, -KA: “İntizâmni câylâb safgü...(YOS)

-ni: “Üç yigitdän ibârât ğarâmni câylâb bolğaç, Cähângir boş karävâtgä bârib yätädi.”(SO)

-KA: “Lekin ‘akbârâli mingbâşi amâlidän bekâr bolibdi’, degän xunük gâpni haligi ikki bây bilän Abdisâmât kâptârlârnıng qanâtigä ilib, şamâlning qoltığgä qıstirib, yâmgürning tâmçisigä câylâb, bulutning qoynigä sâlib uçirädi.”(KK); “Qâlgänlârini elçi keltirgän güldängü câylädi.”(L); “Kelgäni barâbâr dilgü câylädi goyâ româlçä uçini tügün qilib tügdi.”(L)

câyläştir- (18): -ni, -KA

Anlamı: Bir yere koymak veya bir yere yerleştirmek.

-KA, -ni: “1860 yılı taxtgä otirgän Amir Muzâffâr köp ilm-âdâb âhlini, dânişmând, tâdbirkâr arbâblârni sarâydan çetläştirdi, ulârnıng ornigä câhil, pârâxor, xudbin âdâmlârini câyläştirädi.”(KŞD); “Yâki Yunân şâhı häm Ahmâniylârgä oxşâb Marâkâpd vä bâşqa şâhârlârgü öz laşkârlârini câyläştirädimi?”(SU); “Şundäy qilib, äğâr âsiyâliklâr häm mädân häm qoşın

ortäsini mustahkamlägän bolsälär, Makedonlär asäsıy zarbä küçini ağır ätlıq getäyrälärni ong qanätgä cäyläştirdilər.”(SU); “Zarâni ältin suvi yügürtirilgän, usti yâpıq, yupqa şayı pardä tutilgän arävägü cäyläştirdi.”(SU)

çâp-³¹ (575): -ni, bilän

Anlamı: Kazmak, kesmek, parçalamak.

-ni, bilän: “Men uni bältä bilän çâpib taşlädim.”(SO)

-ni: “U naqşinkâr eşiklär vä qızıl daräxtän yasälgän xäntäxtälärni çâpib, maydäläb taşlädi.”(SU)

çaplä- (12): -ni, -KA

Anlamı: Yapışmak, yapıştırmak.

-ni, -KA: “Şundäy payt kelädiki, murğak qızçälärni buzgän mâ-xâvlär häm maräzlärini Aşnâgü çapläydi!”(L)

çöçit- (23): -ni, -çü

Anlamı: Ürkütmek, korkutmak, endişlendirmek.

-ni, -çü: “Bir-ikki ayälning astäginä bâsib, parâncisini sudrâb kirib kelişigä dalälät qılmäs, hali endiginä on beşgä qadäm qoygän bu yaş qızning gödäk könglini unçü çöçitmäs edi.”(KK)

-ni: “‘Bizni çöçitibmi yâki râstdänmi, bu tällärning yänidän yâlgız ötmä, säyäsida yâtmä’ deb tayinläşgäni-täyinläşgän.”(CD); “Äliyäni faqat bir nârsä çöçitädi.”(D); “Rüstämni çöçitmädi.”(UP)

dävälä- (42): -ni, bilän

Anlamı: Tedavi etmek.

bilän, -ni: “Aliyägär kâhin uning töşägi yänidän nari ketmäy, şifâ-baxş gıyâhlär şıräsi bilän hukmdârni döväläb otirdi.”(SU)

bilän: “Ägär icâzät bersängiz, igni bilän döväläymän, deb täklif qıldı.”(SO)

hayrätlän- (44): -KA, -dän

Anlamı: Hayret etmek, şaşırmaq.

-KA, -dän: “Men ğing deyä älmäsäm-dä, iç-içimdän ungü hayrätlänib turibmän.”(CD)

³¹ Özbek Türkçesinde iki tane çâp- fiili vardır. Burada zikredilen fiil “kazmak, kesmek, parçalamak” anlamındaki çâp- fiilidir. “Acele etmek, koşmak, hızlı hareket etmek” anlamında olan çâp- fiilinin istemi farklı olduğundan ilgili istem bahsinde verilecektir.

-KA: “Haybät akäm mengü hayrätlänib bir nazär taşläb qoydi.”(CD);
“Lolävçilär äsmändän tüşgändäy paydâ bolgän bu ädämğä hayrätlänib qaräb qalışdi.”(SU)

-dän: “Haqiqatän häm men burgutning hălätidän hayrätlängänmän.”(TA);
“Men uni sinçikläb oqıb çıqtım vä bu toplämğä qandäy çirâyli şer’lär kirgänligidän hayrätländim.”(TA)

iskä- (250): -ni, bilän

Anlamı: 1. Koklamak. 2. Sezmek, hissetmek.

-ni, bilän: “Havâni burni bilän iskäb, âğzi bilän sorärkän.”(KK)

-ni: “Uyqudâ turib vagondän çıqıldır, cüft-cüft bolib bölindilär, ormanning cüdä häm tüzä kökläm havâsini iskädilär.”(KK); “Bekmüräd Xälmürädoviç häm än bâşini bir tãmangä äsiltirgäniçä, gülzärdän yulib âlgän qızıl gülni iskäb, uzâq suküt saqlädi, song.”(D)

kältäklä- (35): -ni, bilän

Anlamı: 1. Sopa ile vurmak, dövmek 2. Sert bir şekilde eleştirmek.

bilän -ni: “İçkäridägi mahalliy ahâli yärdämi bilän uyqudägi Makedonlärni kältäkläy başlädilär.?”

-ni: “Dävängä barişgändä Cähângirni qızillär tutib, kältäkläb öldirişdi, degän xabär yetgän.”(SO); “Xätinini kältäklämâqçi bolib xezländi.”(SU); “Kayxuyerov şähärni egällägäç, kâhinlärni tutib âlgän vä häykällär kömilgän câyni biliş üçün ulärni kältäkläb sorâq qılğän.”(SU); “Kältäkläng uni!”(SU)

bilän: “Cähl bilän kältäklägäni sari u huzürlänmâqdä edi.”(SU)

kämsit- (40): -ni, -dän

Anlamı: 1. Küçümsemek, hakir görmek. 2. Azaltmak, eksiltmek. 3. Hakkını sınırlamak, hakkını vermemek.

-ni, -dän: “Şu nuqtäi nazärdän qarä-gändä, här bir xalq özi haqıdä gagşrär ekän, başqa xalqlärni manäviy, biälägik cihatdän kämsitiş hısäbigä ga-pirişgä haqqı yoq.”(TA)

-ni: “Biz bu yâqdä bir-birimizni kämsitib yâki bir-birimizni äsmangä kötärüb maqtäb yürängänlärkmizni sariq pullik nafi yoq.”(D); “Ädämni kämsitmäng-dä bu gäpdän keyin içib mäst bolib qalışım häm mümkün.”(D); “Bir yâqlämä fikrläşgä orgänib qâlgän guruhbâzlär bizning kâbi kimsäsiz ädämlärni kämsitiş yâxud ayblâş

üçün hämişä payt pâyleb turädilär.”(TA); “Yoqsilni kämsitiş, malâmät qiliş ğâyät ağır gunâhdir.”(TA)

kön- (1687): -KA, bilän

Anlamı: 1. İnanmak, ikna olmak, razı olmak. **2.** Bir duruma alışmak.

-KA, bilän: *“Här toğridä uning taläbläriğü xursändlik bilän könib, heç bir işdä könglini qaldirmäslikkâ tirişädilär.”(KK)*

-KA: *“Bilmäbmän, oylämäbmänki, handaqning içidä turgän vaqtingdä ädäm uning haväsigü könäsün.”(KK); “Äpâqı bungü häm köndi.”(CD); “Cüdäyäm birävning qoligä qaräb qalgän ädäm emäsmiz, gäpigü könmädim.”(L)*

könik- (48): -KA, -çä

Anlamı: 1. Bir duruma alışmak, öğrenmek. **2.** İkna olmak, beklenilmediği halde müsaade etmek.

-KA, -çä: *“Şu bâis, bâzâriy munäsäbätlär, raqäbätlär dünyäsigü biz häzirçü könikälgänimiz yoq.”(TA)*

-KA: *“Sır emäs, bizni cähân xalqläri kärvänining äxırgı tüyäsı, deb atäşläriğü könikib qalgän edik.”(TA); “Bazi balıqlär oşä suvgü, oşä muhitgü könikib yaşäyverädi.”(TA); “İlgäriraq kündä yüz martä qızini yupätgän, uning köz yaşläriini yengläri bilän artgän änä endi u yaşlärgü könikib qalgän.”(KK); “Bäşläb bir äyâqqa könikdi...”(UP)*

mäslä- (24): -ni, -KA

Anlamı: 1. Uygun duruma getirmek, düzeltmek. **2.** Uyum sağlamak.

-ni, -KA: *“Qaytib äldim, dedi Yaxşibâyev ungü ähangini mäsläb, ‘Men keläcäkdä artist bolmaqçımän’ dedi Muhsinä.”(L); “Uşbu cäylärning cuğrâfiy ornini Dante äsmän yeferäsi xaritäsigü mäslägän.”(TA); “Xurrämlikkâ mäslänmägän hali yerimiz!”(TA)*

-ni: *“Qadämimni heç mäsläy älmäy, hali ungä, hali bungä qâqmämän.”(CD)*

-KA: *“Cilävni qoyib yubârişmägän ekän, paytdän fäydälänib, uzängini bir-ikki ayläntirib, äyâğimgü mäsläb, sayis uzätgän qamçini qolgä tutdim.”(L); “Vä darıǵki, här bir dävrrning öz ädämläri, öz latifäläri bolädi, bizning dävvrän ötdi, endi bulärniki, endi bulärgü mäsläşmäqdän özgä ilâcimiz yoq.”(L)*

mölcällä (40): -ni, -KA

Anlamı: 1. Planlamak. 2. Bir iş veya amaç hazırlamak. 3. Tahmin etmək. 4. Nişan almak, gezlemek.

-ni, -KA: "Käbâbni saylgü mölcälläb qoyüvdim."(SO); "Buni qarängki, meni birinçi körış-däyâq, kâmpir ölgür, kök köyläkli dostini mengü xâtinlikkä mölcälläb qoyğân ekän."(KK)

-ni: "Nihâyät, İvân İvânoviç yânidän romälçäsini âlib mişirmâqqa başlädi, İvân Nikiforoviç esä tegräsigä köz yügürtgäç, âçıq turgän eşikni mölcälläb qâldi."(KK); "Rüstäm şu yerdän yırâqqa ketmäslikka qarâr qıldı, Tungä qâlsä qayerdä yâtişini häm mölcälläb qoydı."(UP); "U bir neçä kün şarâb içib, badmäst bolibdi, yâmân işlärgä qol urışgä qasd etibdi, yani birâvni qatl etişni mölcälläbdı."(KŞD); "Ehtimâl, endi tayäsigä oylâb, mağzini çaqıb, aytmäsä bolmäsligini tüşünib qâlgäpdir, bälki uning yâlgız özigä aytişni yâki maslahat sâlişni mölcällägändir."(UP)

-KA: "Hali zamân yänä mehmân kelişi keräk, keyin keçkürüngä mölcälläb qoygän âzginä yâzüv-çizüvim bâr, asâb buzilmäsä, ruh bulğanmäsä deymân; yoqsä, yâzgänlärimdä zardâb köpâyibrâq ketädi."(L)

oxşü- (1143): -KA, -çü

Anlamı: 1. Benzemek. 2. İstediği gibi olmak.

-KA, -çü: "Bir-birlärigä cüdä mahkäm bağlängänläri bilän häm , u ikki näyâb dost bir-birâvlarigü unçü oxşämäs edilär."(KK)

-KA: "Asâd âyidä rozä tutgän bangigü oxşâydi..."(KK); "Tâşkent âdämigü oxşâydi."(KK); "Bu âdäm bizdän keçib ketâyâtgängü oxşâydi."(KK)

oxşüt- (81): -ni/-i, -KA

Anlamı: 1. Benzetmek. 2. Kıyaslamak. 3. Beğenmek, takdir etmek.

-ni/-i, -KA: "Şuni bir nârsägü oxşätğum keldi-yü, oxşätä âlmädim-dä!"(KK); "Sen xudbin häm meni özinggü oxşätmäqçi boläsän."(D); "Sizni bir âdämğü oxşättim, Saidqul akä."(L)

-KA: "Bilämän, öz yurtimizgü oxşätâlmâyäptilär."(CD); "Undä negä şe 'rgü oxşätib yâzibdi?"(CD); "U toğri üyigä bârib bahâr manzârisigä oxşätib mäysäräng libâslär kiyibdi, bârbätini häm yaşilgä boyäbdı."(KŞD)

oyläş- (95): -ni, -dä

Anlamı: Birlikte düşünmek.

-ni, -dä: “Mäyli, Sergey bilsinki, uning hämmä qavmiqarindâşlari... hammäsi... şu paytdä... **uni oyläşib häm...** (KK)

öç- (343): -dä, -dek

Anlamı: 1. Sönmek, kapanmak 2. Beyazlaşmak, solmak. 3. Gözden kaybolmak, görünmez olmak. 4. Sönüp gitmek, yok olmak. 5. Durmak, dinmek, işitilmez olmak. 6. Unutmak. 7. Gözden düşmek, listeden çıkartılmak.

-dä, -dek: “*Âftâb häm suv içär tâğlardän pastdä, lâlâdek qıp-qızıl ot-şäfaq öçdi.*” (TA)

-dä: “*Yâş emäsmi, oşâ örtängän, yângän, endi heç qaçân asl hâligä qaytib kelmäs bolib köringän zaha qalbining allaqayeridü hali öçmügän muhabbätning, tirik, hayâtbaş muhabbätning uçquni yätärdi.*” (KŞD)

pullä- (24): -ni, -KA,

Anlamı: Satmak.

-ni, -KA: “*Ammâ makedânlär Hindistângä yürüş başlägän zähâti ayyâr megärlük öz xâtinini sepkil yüzli lazrtgä pullädi.*” (SU)

-ni: “*Mä, ‘mänä bulärni ertä yäksänbä pulläb qoy, puli keräk’ dedi Dasätkin dokägä orälgän bir neçtä säät uzätib.*” (UP)

-KA: “*Bu yâğı bitgüniçä, bärini radio-pädiogü, gazet-päzetgä pulläb turüsiz, äqsäqäl.*” (L)

rüncit- (21): -ni, bilän

Anlamı: Rencide etmek, üzmek.

-ni/-i, bilän: “*Bilmädim, tir bilän rüncitdim ekän sizni.*” (KK); “*Nahâtki seni birâr närsä bilän rüncitgän bolsäm?*” (SU)

-ni: “*Song dostini rüncitib qoymäydidän âhangdä dedi.*” (SO); “*Xudâ haqqı men sizni rüncitgänim yoq.*” (KK)

qadrlä- (42): -ni, -çä

Anlamı: 1. Hürmet etmek, değer vermek. 2. Kıymetini bilmek, değerini bilmek.

-ni, -çä: “*Sultân Mahmüd Şahnämäni yetärliçä qadrlämädi, ammâ bu asär häm ân kişilärni gumänizm, vatänpärvärlik, qahrämänlik ruhidä tarbiyäläb kelmäqdä.*” (KŞD)

-ni: “Ayâlini qadrlägän el uluğ bolädi.”(TA); “Demäk, Sâhibqurân âdäm bäläsining cânini qadrlägän.”(TA); “Biz Osmân Nâsirni qadrläyimiz.”(TA)

qalün- (47): -KA, -dü

Anlamı: İstif edilmek.

-KA, -dü: “Qışdü oçâqqa qalänsä on tandir nângä yetädigän çoğ bolädi-dä, öziyäm!”(D)

-dü: “Bir haftädän keyin suv balänsi bölümining kiçik ilmiy xâdimi ârquali hâzir stoldü qalünib yâtgän mänä şu papkälärni; dâmlä istägän hämmä kitâblärni yetkâzib berdi.”(D)

qarüt- (82): -ni, -KA

Anlamı: Baktırmak, göstermek, çevirmek, yöneltmek.

-ni, -KA: “Hây, xalâyıq! deb âlâmânni âğzigä qarütüdi.”(D); “Bolmäsä, hämmängizni yergü qarütämän!”(KK); “Hükümetimiz etibârni şungä qarütmäqdä.”(TA); “Men şu sabäblärdän bâr-yoğı bittäsügü sizning diqqatingizni qarütmäqçimän.”(TA)

-KA: “Amin âsmângä qarütib bir-ikki martä toppânçâ[dän oq] çıqardı.”(KK); “U Fazilätning iyagidän uşläb, özigä qarütüdi, yänä yâzdägidäy yüzini kaftläri âräsügä âldi.”(D); “U oğligü qarütib, öziçä gâpirärdi.”(UP)

qayrâ- (11): -ni, -KA

Anlamı: 1. Bilemek. 2. Örs ve çekiç ile döverek keskinleştmek. 3. Kışkırtmak, ayaklandırmak.

-ni, -KA: “Afsüski, yalqâvlik qıldim, mäydä-çüydä ğrıyâtlärgä berildim, birâvni birâvgü qarşi qayrâdim xulläs, umrim ötib ketdi.”(L); “Borânbâyni bizgü qayrâb sâlmâqçi boläsän, bilämiz, bilämiz!”(YOS)

-ni: “Eşikdän qılıçingizni qayrâb kiräsiz-u, tağın heç tir bolgäni yoq deysiz!”(D); “Hancäringizni qayräng!”(SU)

qutqaz- (13): -ni/-i, -dän,

Anlamı: Kurtarmak.

-ni/-i, -dän: “Xâlmätni ârtıqçä taşvişlârdän qutqazädi.”(KK); “Xayâl keldi vä meni bu qıyınlikdän häm qutqazdı!”(KK)

-ni: “Dârâ üçün emäs özlärini qutqaziş üçün cang qılâyâtgän edilär.”(SU)

quvnä- (19): -dü, -dek

Anlamı: Sevinmek, memnun olmak.

-dü: “Boşışdi, deb oylädi Yaxşibâyev içidü quvnüb, yänigä Aşnâni häm târtdimi, demäk, boşışgâni anıq.”(L)

-dek: “Yâmbi tâpgân ğaribdek Rüstäm quvnüb ketdi.”(UP)

seskün- (43): -dün, -düy

Anlamı: Ürpermek.

-dün, -düy: “Ammâ, Boribâyev âdâtdägidây baqırıp-çaqırmâdi, aksinçä, qolini, uning yelkäsigä qoyib, tozğıgân saçlärini tuzätmäqçi boldi, hattâ Fazilät, xuddi ilândän seskängändây seskünib, çetgä surilgändä häm oşqırmâdi.”(D)

-dün: “Fazilät uni zımdän kuzätib, häm ân allänimädän seskünib otirärkän, dam, Kättä âdäm-kü, munçä tıträmäsäm, deb özini-özi kâyir, dam yâmân yolgä kirib qâlgändây tuyülib, vahimä bâsardı.”(D); “Cähângir xayâligä kelgân fikrdän seskünib ketdi.”(SO)

-düy: “Hâzir häm şu ğâp xayâligä keldi-yü qamâqxânädä emäs, muz ölikxânädä yâtgändây sesküdi.”(SO)

sor- (1729): -ni, -çü

Anlamı: 1. Emmek. 2. Kanını emmek. 3. Faydalanmak. 4. Yavaş yavaş içmek.

-ni, -çü: “Hâr vilâyätning begi, buringidây, öz başıçä xân bolib âlib, yurtni xâhlägäniçü sorib yâtsä...”(YOS)

-ni: “Şâirlär barmâkdärini sorib tamâddi qılıvçi ayıqlärgä oxşâydilär, degän ekän.”(TA) “Sal keçikmädingmi, Nazarqul, dedi Yaxşibâyev özigä özi, bir umr tilini sorib yürüb, endi bugün tänä qıläsänmi?..”(L); “Ammâ... ammâ... këmbağalning qânini sorib yâtgün bâyläрни sızlärgä oxşäb duâ qılmädim.”(SO)

sorâqlä- (32): -ni, -dän

Anlamı: 1. Sorup soruşturmak. 2. Sorguya çekmek.

-ni, -dän: “Ânäsi Andicân tãmânlärdän kelüvçi savdâğärlärdän erini sorâqlüb, ‘Esân-âmân yürübdü’ degän cavâbni âlärdi.”(SO); “Keçgäçä şähär ayländim, qoni-qoşnilärdän ustâzimni sorâqlädim.”(KŞD)

-ni: “Lütfiddin bâyni sorâqläbdü.”(L); “Urüşdän keyin yurtigä qaytib, uni sorâqlädi.”(SO)

-dän: “Vaqti-kü yoq, vaqti bolgändä häm Rüstämni qayerdän qıdırädi, kimgä arz qilib, kimdän sorâqläydi.”(UP)

sürkâ- (19): -ni, -KA

Anlamı: 1. Sürmek. 2. Sürerek yedirmek.

-ni, -KA: “Qayrâqqa tilini sürkägän ötkür piçâq qoyning boğızığa taqalmışdır.”(KK); “Zebi taşqarigä çıqıb tâzä qâr bilän qolini yuvdi, tâzä qârni yulärigü sürkädi, cindäk yedi.”(KK); “Pâççä kaftlärini qâşlärigü sürkâb, barmâqlärini yalädilär.”(CD)

şil- (52): -ni, -dän

Anlamı: 1. Üzerinden söküp almak. 2. Yolmak. 3. Sıyırmak. 4. Aldatarak malını almak.

-dän, -ni: “Çöntägidän şuni şilib qoymägä nimdä bârmi, körärdi körädigänini!”(CD)

-ni: “Qoying, ortâq Şükürov eşitib qâlsälär naq terimni şilädilär!”(D); “Mening özimni Lamax amâkim şilib, qâqlägän.”(SU)

taqdirlän- (61): -dä, bilän

Anlamı: Takdir edilmek, ödüllendirilmek.

-dä, bilän: “Bäyräm aräfäsidadä ädäbiyât vä sanätimiz, mädäniyätimiz namâyändälärinnng kättä bir guruhı yüksäk unvânlär, ârden vä medällär bilän taqdirländilär...”(TA)

bilän: “Özbekistân Qahrâmâni unvâni bilän taqdirländilär.”(TA)

tarmüş- (15): -KA, -däy/dek

Anlamı: Sıkıca tutmak, yapışmak, tırmanmak.

-KA, -däy/dek: “Anhâr betkâyläriyü dâräxt tağläridä şâm civir-civiri küçäyib, yâğâklärgü mor-mälaxdek tarmüşä ketdi.”(CD); “Sây âşib, davängirdäy bir tepälikkä tarmüşä ketdik.”(CD)

-KA: “İskovuçi bolsä, cilpängläb aylänädi kelädi, aylänädi kelädi, âyâqlärigü tarmüşädi.”(CD); “Kelä sâlib, daxdizning çuqur tåkçäsügü tarmüşib, kitâblärim âräsidadän oşä kaftdek daftärçäni qıdırib yâtsäm...”(CD); “Âyâğning tägidä oräläşib bârib, qoşni devârning pastäk çäyigä yetgänidä, tirsäyigü tarmüşdim.”(CD)

tasvirlän- (41): -dä, bilän

Anlamı: Tasvir edilmek, resmi çizilmek.

-dä, bilän: “Ahmäd Ätübäy Äsärni oqıb çıqqan kitâbxân undä zor mahârät **bilän tasvirlängän** Şamurâdov qısmäti, ölimi fâciä ekänini angläydi.”(D); “Bundän taşqari qasidädä Tâşkentning rävân suvläri, bağu râğläri, hayrätämüz binäläri-yü türli-tümän meväläri zävq **bilän tasvirlänädi:**”(TA)

-dä: “Şuning bilän birgä, här bir qahrämân öz davrining näfäsini ifädäläydi, taşqı vä içki xavf-xatärlär yârqın boyâqlärdä **tasvirlänädi.**”(TA); Bundän taşqari, kitâbdä **tasvirlängän** qahrämänlär taqdiri här bir insân üçün, millät üçün, aynıqsä, hâzir xalqlärimiz дәvlät müstaqıllığı şarâitidä här birimizgä ülkän tarıxtı sabâq bolä älädi.”(TA)

tayyârlä- (90): -ni, -dä

Anlamı: 1. Hazırlamak, hazır hâle getirmek. 2. Belirli bir seviyeye getirmek, yetiştirmek.

-ni, -dä: “Rüstäm bolsä özining burçâkkä, çap tãmânidän yârığ tüşädigän qılıb qoyılğan becirim stolidä dârsini **tayyârlärdi.**”(UP)

-ni: “Vilâyät rähbäriining kelişigä hali bir-ikki sâät bâr, ungäçä Şükürov bazi taşkilât rähbärläri bilän gäpläşib älmâqçı, bazi qâğâzlärni **tayyârläb** qoymâqçı edi.”(D); “Sâfâr cabduğini **tayyârläng**, Saidqul.”(L)

-dä: “Ulärgä işlätirilgän qımmätbahâ yağâçlär, taşü äq märmärlär yüzläb farsax yerlärdän **qoldä tayyârläb**, taşib keltirilgän.”(KŞD)

tekislä- (20): -ni, bilän

Anlamı: 1. Düzlemek. 2. Düzgün bir şekilde yerleştirmek. 3. Hukuken eşitlemek. 4. Düzene sokmak, yoluna koymak.

bilän, -ni: “U äldingä tüşib, etikläri **bilän qârni tekisläb**, mengä yol açib ketäverdi.”(L); “Quşlär dânni çoqıb ketmäsligi üçün Meriläd mälä **bilän yerni tekislädi.**”(SU)

-ni: “Haydär Dädäsiining dağalrâq qılıgini **tekisläb** yubâriş niyätidä dâmlägini kuzätib qoymâqçı bolgän edi.”(D); “Köylägini **tekislädi.**”(UP); “Qasätkin plästinkäni yänä qaytä qoydirib, ornidän turdi, ezilgän etägini **tekislädi.**”(UP)

tekkiz- (21): -ni, -KA

Anlamı: Değdirmek, dokundurmak.

-ni, -KA: “Tāğam bu gäpni xuddi ungä **tekkizib** aytgändek, Sultānmurād akäm bir qozğälüb qoydi, miyığıdä bir ğaläti aççıq cilmäyiş körindi.”(CD); “Song Cähāngirning peşänäsidadägi yazıvgä sāvıuq barmâqlärini **tekkizdi**.”(SO)

-KA: “Tirgä mengzäyâptilär, desäm, akä-ukägä **tekkizib** aytäyâtgän ekänlär.”(CD)

tolğa- (34): -ni, -dü

Anlamı: Çalkalamak, sallamak.

-ni, -dü: “Cän keräkmi, kartmân keräkmi? deb popisä qıddi, song, pıçâq bolsä keräk, yiltırâq bir nârsäni başı üstidü **tolğab**, ârğasıgä qarâb âvâz berdi.”(L)

toqnüş- (28): -dü, bilän

Anlamı: 1. Tokuşmak, çarpışmak. 2. Savaşmak. 3. Teke tek dövüşmek. 4. Göz göze gelmek.

bilän, -dü: “Kâynaş **bilän** qâplân şu yerdü **toqnüşdi**. (SU)

bilän: “Özigä qarşı uruğ başlıqläri **bilän toqnüşädi**.”(TA); “Rüstämning közi u **bilän toqnüşdi**.”(UP); “Yalt etib ulärgä qarägän edi, közi Satimxānning yaşlı közläri **bilän toqnüşdi**.”(UP)

tönkä- (33): -ni, -KA

Anlamı: Suçu başkasının üzerine atmak, başkasından bilmek.

-ni, -KA: “Hämmä aybni änä u nâpâkkü, Camâl Buribâyevgä **tönkätsiz!**”(D); “Bâr günähni möylâvgä **tönkäb** özläring fariştädäy yüribsänlär.”(SO)

-KA: “Keyin mengä **tönkäb** yürmäysizmi, işqilib?..”(L)

tüzü- (179): -ni, -dü

Anlamı: 1. Düzmek, düzenlemek, yerli yerine dizmek. 2. Kurmak. 3. Bir vazifeyi yerine getirmek.

-ni, -dü: “Birini tez kündü **tüzämiz**, ikkinçisigä sal sabr qılsäk häm boläverädi.”(L)

-ni: “U hâzirgi Urtä Äsiyâ yerlärini birläştirib pâytaxti Samârqand bolgän Mävärâunnâhr dâvlätini **tüzädi** vä 15 yaşâr oĝli Uluĝbekni ungä hâkim etib tayinläydi.”(KŞD)

uq- (216): -ni, -dü

Anlamı: 1. Anlamak, kavramak. 2. Sezmek, hissetmek.

-ni, -dä: “Yigit bu gäpni ‘Qamäşgäni çakki bolibdi’, degän manâdü **uqib** dadilländi.”(SO)

-ni: “Oşälärni **uqib**, mutâlää qıl.”(D); “Yaxşibâyev könglimni **uqdi**.”(L); “Professor özbekçäni bilmäsä häm , gäp âhangidän savâl mazmünini **uqdi**.”(SO)

xomräy- (26): -KA, -dän

Anlamı: Kaşlarını çatarak bakmaq, sinirli bakmaq, kızmak.

-dän, -KA: “Ortägä çökkän uzâq sukütdän song Qâdircân yer âstidän âyisigü **xomräyib** qarädi.”(D)

-KA: “Ixçäm tügmälär çâpânğa **xomräymäylär**...”(KK) ; “Yaxşibâyev ungä **xomräyib** qarädi.”(L)

yalänğäçlä- (14): -ni, -KAri

Anlamı: 1. Soymak. 2. Atın üzerinden eğeri almak. 3. Budamak. 4. Kımından çıkarmak. 5. Boşaltmaq.

-ni, -KAri: “Goyâ uni qıp-yalänğâç qıldilär, aläneçik haddäv taşqari **yalänğäçlädilär** uni yälğız üst-bäşläri yemiş älmâq bilänginä qâlmäsdän, quyâşi, havâsi, ğävğasi, ışığı, qılığı və sözlärini häm târtib âlgändäy boldilär.”(KK)

-ni: “Tâğam xayâlläri qâçib, yänä bittä ciydä dänäğini **yalänğäçlädilär**.”(CD)

yamlä- (18): -ni, bilän

Anlamı: 1. Gevelemek. 2. Yalamak. 3. Yakmaq, yok etmek.

-ni, bilän: “Möyläbini uçini tili **bilän yamläb**, qâşini çimirdi.”(UP); “Vä bu mäydä xänlik və beklilärni ätrâfdägi aç börilär âsänlik **bilän yamläb** yutdilär.”(TA)

-ni: “Maşinä asfält yolni **yamläb**-yutib quşdäy üçib bärär, yolning ikki yänidä hadsiz paxtä daläläri, köm-kök bağlär, bedäzärlär yastänib yätär, bürâq Ätaqozi heç närsäni körmäs, äläm uning közigä qârângi körinärdi..”(D)

yetkiz- (27): -ni, -KA

Anlamı: 1. Bir yere eriştirmek, ulaştırmak. 2. Miktar ve hacim bakımından bir seviyeye getirmek, ulaştırmak.

-ni, -KA: “Bilärdiki, Qurbânâyni şu daräcägü **yetkizgän** uning özi.”(L); “Älbättä, dämläcän, täklifingizni bugünâq rähbäriyätgü **yetkizämiz**...”(L)

-KA: “U bir yarim ming som işləgändä, sen ikki minggä yetkizmäkçisän.”(KK); “Aşnägü yetkizär?..”(L); “Ayimpâşşä, siz meni cüdä zor bir xursändlikkä yetkizäy-yetkizäy deysiz-u...”(YOS)

yolä- (134): -ni, -dän

Anlamı: 1. Yakınına gelmek, yakınlaşmak. 2. Koltuğundan tutarak bir işi yapmasına yardımcı olmak.

-ni, -dän: “Uni qoltuğidän yoläb älib ketdilär-dä u yetkälärini kötärä-kötärä mutelik bilän bäräberdi.”(KK)

-dän: “Men qoltuqläridän yolämäkçi, u kişi...”(KK)

yolät- (34): -ni, -KA

Anlamı: Yaklaştırmak.

-ni, -KA: “Xätinini aşxânägü yolätmäy qoydi.”(UP); “Üç martä ädäm yubärdim, lekin sen heç kimni yäninggä yolätmäbsän.”(SU)

-ni: “Heç kimni yolätmäyüpti.”(SO)

2.2.2.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Fiiller, bazı cümlede bir veya birden fazla hâl ekiyle ilişki kurarak cümle oluşturabilirken; bazı cümlede de hiçbir hâl ekinden etkilenmeden cümle oluşturabilmektedir. Bu başlık altında yer alan örnekler bu tarz örneklerdir.

boyäl- (20): “Töşäkçä üstidägi dumä aq bâliş tepäsi qar, ikki yäni quruq çalä boyälgän tuxum singäri çuçmäl vä ğaläti körinärdi.”(KK)

bulğa- (24):

“Tazä bulğabsän! dedi.”(KK)

büräl- (21):

“Kalit qulfgä sälindi-yü, bürälmüdi...”(SO)

çâp- (575):

“Zäkircocä taşqarigä çıqıb Madäminbekning çâpib taşlängän ädämlärini kördi.”(SO)

hayrätlän- (44):

“Men uning ğäpi hazilmi-çinligini bilmäy, hayrätländim.”(CD); “Pâççä hayrätlänib, mamnün tårtib, yüzimgä tikildilär.”(CD); “Men keçä qallığinggä qılgän muâmälängni körüb bir hayrätländim.”(D)

kältäklä- (35):

“Şundän keyin müridlär yänä **kältäklädilär.**”(KK)

kön- (1687):

“Kuyavingizdän çıqıb başqa ergä tegämän, deb edi, kuyavingiz **könmädi.**”(KK); “Sâqçi **könmädi.**”(CD)

könik- (48):

“**Könikälmäyimiz** heç.”(CD); “Siyâğdän malüm edi hali beri **könikälmäsligi.**”(CD); “Masturä **könikib** qâlgän bolsä kerak.”(UP)

mâslä- (24):

“Sâddäsiz, ‘Saidqul inim’ deb kâyidi u sal ötib, sizäm mundâğ **mâsläşing,** yâzüvçi degän harb zamänä âdämi bolişi kerak.”(L)

mölcällä- (40):

“Bir yigit räsä **mölcälläb** turib, aminning qoligä muştlägän edi, toppânçäsi kolidän tüşdi.”(KK); “Engäşib turib, yerdän bittä kesäk âldi-dä... ungä şunçäki popisä qilädi, desäm, **mölcälläb** turib cağıgä tüşirib qâlsä bolädimi.”(CD)

oxşä- (1143):

“Ävâzläri **oxşäb** ketâyâtgändir?”(CD)

oxşät- (81):

“Men **oxşätü** älmägän edim, beâzârginä küldi vä qoşib qoydi.”(CD); “Hazir bol, bulär bir säätdän keyin häm **oxşätib** tepib qâlişi mümkin.”(CD); “Äşnä cilmäyişgä urindi, lekin **oxşätälmädi.**”(L)

oyläş- (95):

“Ädämlär xatâ **oyläşädi.**”(L); “Keyin **oyläşib** körämiz.”(L); “‘Ertägä kelinglär, **oyläşib** körämän’ deydi komendänt yumşägändek bolib.”(UP)

öç- (343):

“Bâyqarâ sarâyin şamläri **öçdi,** singäri şekspiränä baländ ruhli misrälär yarätädi.”(TA); “Şundän keyin fânär endi bu keçä yänmäydigän bolib **öçdi.**”(KK)

qalän- (47):

“Çäl häm ân **qalänib** yätgän kitâblärgä qâqilib-suqilib öz xänäsigä kirdi.”(D)

qarüt- (82):

“Kimlärgädir **qarütib** ‘tinçlik yâqmägänlär!’ dedi.”(UP); “Qoççiligä qıçıgän tilning ermägi deb **qarütän.**”(UP)

seskün- (43):

“Eşân **seskünib** ketdi.”(KK); “Utirgänlär bir **seskünib** äldilär.”(KK);
“Mingbâşi **seskünib** uyğândi, ırğib ornidän turdi.”(KK); “Müyässär xânim
seskündi.”(L)

sorâqlä- (32):

“Buldürüqdä gâp yâtärmidi, eşäkning egäsi xabär tâpib, **sorâqläb**
kelibdi.”(L)

tarmüş- (15):

“Men şu tâbdä uni qoyib yubârmäy **tarmüşib** ältim keldi-yü, negädir cürät
etä älmädim.”(CD)

tayyârlä- (90):

“Yaxşiläb **tayyârläydi.**”(UP)

tekislä- (20):

“Hämmä yâqdä iş, birâv pâlvändä arıq qazigän, birâv trâktordä tuprâq
surgän, yänä birâvlär **tekislügän**, kesgän, qırqqan...”(L)

tolğä- (34):

“Beş-on qadäm yığrib, közlär **toqnüşdi.**”(SO)

uq- (216):

“Hämmä **uqadi**, hämmä angläydi!”(KK); “Men **uqdim** deb bâş
silkidim.”(CD); “**Uqdingmi?**”(SO)

xomräy- (26):

“Sergey xicâlät bolib **xomräydi.**”(KK); “**Xomräyib** otiräverdi.”(L);

yetkiz- (27):

“Sen yetkizmäsäng, bâşqa ädäm **yetkizmüydi.**”(L)

yolä- (134):

“Men yaqın **yolämäymän!**”(KK)

2.2.3. Üç İstemliler

Üç istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, ilgili başlık altında verildi.

Taranılan eserlerde sadece üç istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Üç istem alan fiil sayısı: 246

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe üç istem alan fiil sayısı: 147

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Üç istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 25,360

Üç istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 45,054

2.2.3.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstemlilik

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, fiilimsilerle genişlemiş birleşik cümle olabildiği gibi; basit cümleler de olabilmektedir. Söz konusu fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde kullanılmıştır. Yani bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yükleme bağlanarak cümle oluşturduğu örneklere rastlanmamıştır.

äfsüslän- (17): -KA, -dän, -çä

Anlamı: Pişman olmak, üzölmek.

-KA: “Yolävçilär İndoneziyâ tuprâgigä äyâq qoymägänlärigä äfsüslänib otirişdi.”(L); “Sizlärgä haväsım kelädi, deyä takrârlädi Yaxşıbäyev vä oşäl zahâti bu gäplärni Äşnä eşitmägänigä äfsüsländi.(L); “Bir qır üstidä, tâşlägü tikänzârdä, aqli kötâh bir ädäm bilän yänmä-yân, bätäyâtgän quyâşgä yüz burib turgänini täsädifän oqıydi, gäzäblänädi, oşäl manzäräni sal äldinraq amlâkigä qoşib älmägänigä äfsüslänädi.”(L)

-dän: “Publitsistikämiz urışqâqlık, yâppäsığä yâmanâtlıq qılıb qârä çaplaş vä yâ, hurmätli âlimimiz Âzâd Şarâfiddinov aytgänlärıdek, ‘mäddâhizm’ käbi nâmaqbul käyfiyätlärdän tâbârä xalâs bolib, muäyyän oyçänlik, fikrçänlik, bâsıqlık, ângli muşâhadä vä insâniy keçinmälärnıng şe’r qadâr bevâsitä vä samimiy-beğarâz ifâdäsi, yani, esse, özimizçä aytgän-dä, badıhatüsini âläyâtgän ekän, buhâldän äfsüslänış emäs, aksınçä, suyünış keräk, deb oyläymän.”(TA); “Oşqırgänimgä aräzläb, eski qorğänimizdän kelmäy qoydimi, deb iç-içimdän äfsüsländim.”(CD); “Men iç-içimdän äfsüslänib, tört qadâm yürgänimni bilämän, bâyägıdek bir bedänä pârilläb kôtärildi vä şu zahâti top etib tüşdi. (CD)

-çä: “U zarräçü häm äfsüslänmäsdı.”(L)

akillä- (11): -KA, -dä, -dän

Anlamı: 1. Aksırmak. 2. Boş konuşmak. 3. Birden sebepsiz ağlamak.

-KA: “Buning şävqınıgä itlär häm qoşilib, **akilläb** yubârdılär-ü bütün Kattâbâğ vähimä içidä qâldı.”(CD)

-dä: “Uzâqdä yâlgız it **akilläb**, xayâlimni oğırläydi.”(CD)

-dän: “Şundä küçi yetmäsä deng âldidän aylänib otib, **akilläb** qaytärä başläydi.”(CD)

ämällä- (58): -ni, -dä, bilän

Anlamı: Çaresini bulmak.

-ni: “Agär şe’r 8 mısrä bolsä, yuqâridägi 7 mısrädä heç qandäy âbrâz häm, fikr häm bolmäydi, hämmäsi âxırğı mısräni bir **ämälläb** aytib âliş üçün keltirilädi, xalâs.”(TA); “Özini bir **ämälläb** âpkelişibdi.”(CD); “Köp yemäsäk âz yeb, tâgänğning tâpgänini bir **ämälläb** yetkâzärmiz, zıqnä bolmägin, bäläcänim.”(D)

-dä: “Çârsüdä bir **ämälläb** tüşib qâlib, pâyäbzällär âbdän sürtilgän şimining pâçäsini qâqtsı.”(SO); “Poezd toxtägäç, vagänâğasi yârdämüdä bir **ämälläb** Cähângärni kôtärib tüşib, bekätdägi yakkä daraxt âs-tigä yâttıqzı.”(SO)

bilän: “Undän tegirmänning doli yâni **bilän** bir **ämälläb**, cän hävüçläb dän tökilädigän câygä otib âldik.”(CD)

arzi- (192): -KA, -dä, -däy

Anlamı: 1. Belirlenen fiyatı hak etmek. 2. Değerli olmak, lâyık olmak.

-KA: “Äcdâdlärning işini yüksältirgänlärginä maqtâvgä **arziydilär.**”(TA); “Ädämlärning men üçün şu qadâr kiçkinä vä ähämiyätsiz bolğän bir qız üçün,

yiğläşläri vä ıztırâb târtişläriğä **arziymänmi?**”(CD); “Äsilädürğänlär bir top bolgünçä, yoqsä, bittä ädäm için, yänä tağın sendek bir ädäm için ävârä bolib öltirişgü **arzimäydir.**”(CD)

-dä: “Bir qaräşdä **arzimäs** kämçiliklär.”(L); “Aslidä häm **arzimäs.**”(L); “Taği kitâblik ekänini oyläsäk, qumrân Käsândän kelgän bolib çıqadi, lekin u yäklärdä birär **arziydiğän** tanışım yoq, bärleri häm bu işgä qol urâlmäydi, qorqadi...(L)

-däy: “Hämmäsi mänävi gülxan tütünüdäy **arzimäs** närsä bolib çıqdi.”(SU)

bäländlä- (16): -ni, -dä, -KAçä

Anlamı: 1. Yükseltmek, artırmak, geliştirmek. 2. Değeri yükseltmek, fiyatı artırmak.

-ni: “Zebi uyqusiräb kelib, yänä fânärni **bäländlätüdi.**”(KK); “Qolidägi qâğâz xaltälärni xântäxtä üstigä qoydi-dä, näfäsini häm râstlämäy, tåkçädägi çırâqning piligini **bäländlätüdi.**”(L)

-dä: “Ulär tinq äsmändü gâh **bäländläb,** yoq bolib ketädilär.”(CD)

-KAçä: “Bu cäylärdän tegirmän köçä-yü Momin tağaning qorğänigüçä yer **bäländläb ketgän.**”(CD)

bezâvtälän- (14): -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Rahatsızlanmak, huzursuzlanmak. 2. Takatsız düşmek.

-dän: “Cähângir uni körib, nimä sabäbdän **bezâvtäländüdi?**”(SO)

-däy: “Ammâ Marğu kennâyim hämân onğaysizlänyäpti şekilli, atrâfgä hürkäk kiyikdäy **bezâvtälänib** qaräydi, yoldän çetlängäni-çetlängän...”(CD); “Aksinçä, u battâr ğicinär, küfürü çıkar, arqängä orälib qâlgän buzâqdäy **bezâvtälänür edi.**”(UP)

bilän: “Keçäsi **bilän bezâvtälänib** çıqdi.”(UP); “Qısqa uyqudän keyingi boğıq ävâz **bilän bezâvtälänib** sorädi Deyäkä.”(SU)

bört- (34): -dä, -dän, -däy/-dek

Anlamı: 1. Göğermek, yeşermek, gelişmek. 2. Şişmek, kabarmak.

-dä: “Temür tüzüklärädä tilgä älingän, sarkärdälik faäliyätidä häm **börtib** körinib turgän cihatläridän yänä biri uning tinçlikpärvär siyäsät taräfdäri bolgänidir.”(TA)

-dän: “Astä-sekin tepäliklär tikläşä başladı, qalın maysälär âräsidadän börtib çıqqan taşlärning ötkir uçläri körinib turardı.”(SU)

-düy/-dek: “Uning asäbdüy börtgän yüzidä tutäşib ketgän qalın qâşläri peşänäsini artgändä teri tekkänidän yiltilläb ketdi.”(UP); “Yänğâqdek börtib çıqqan kekirdägi bemäläl körinib turardı.”(UP)

cürünglä- (57): -dü, bilän, -düy/-dek

Anlamı: 1. Çınlamak. 2. Neşredilmek, gazete sayfalarında yankılanmak.

-dü: “Bu xâtinning gäpirgänidü cürüngläb çıqadigän şirin âvâzi endi aşülä aytarkän, çalğu târidäy dârrâv köngilgä täsir qıldı!”(KK); “Songrä mingbâşi toğrisidä här kimlärdän eşitgän gäpläri qulâqläridü cürüngläy başladı.”(KK); “Tuyâq tâvüşi tupraqdä susäyib, zaränggä bârgändä cürüngläydi.”(CD)

bilän: “Allaqaydän mungli, hasrätli bir aşülä âvâzi hämmän aksi sadâsi bilän cürüngläb eşitilädi.”(KK)

-düy/-dek: “Zebining çin köngildän çıkarib aytgän bu sözi uning xitây çinnidäy cürünglägün âvâzigä burinib, dutârning ğong-ğongi singäri mayın vä yumşâq un bergän edi.”(KK); “Bir-ikki bayt ötgändän keyin Zebining tinq ğubârsız, cânân piyälädek cürüngläb çıqadigän çırâyli vä ötkir âvâzi qoşildi.”(KK)

çarçü- (122): -dü, -dän, -dek

Anlamı: Yorulmak.

-dü: “Haddän taşqari ağır yoldä çarçügün hökizlär pişqurib bir yänbaşgä qulär vä qaytib ornidä turmäs edi.”(SU); “Ezgü istäkkä toğriläb yol âliş vä yollärdä çarçümäy yugüriş!”(YOS)

-dän: “Biz cävâbni takrârläşdän häm çarçümäyimiz.”(TA); “Ulär här yılı onläb râmän vä qıssälär, şer’iy türkümlär yâzişdän çarçümäsdilär.”(TA); “Ğazäl yâzmäsäm häm Nävâiy bâbâmiz äsârläri mütäläasidän çarçügänim yoq.”(TA)

-dek: “Nihâyät, özläri häm ölgüdek çarçüb, kâmpirdän qol târttilär vä ‘uh’ deb İkkäläsi ikki tãmängä otirdilär.”(KK)

çekin- (85): -KA, -dän, -çü

Anlamı: Geri çekilmek, çekilmek.

-KA: “U tarixiy romän yâzâmän, deb uzlätgü çekinib yâtmädi, hayâtgä faâl aräläşib yaşädi, icâd qıldı.”(TA); “Miryâqub bir-ikki qadäm ârqagü çekindi.”(KK); “Âtaqözi gäp tugägänini sezib, astä ârqagü çekindi.”(D)

-dän: “Ulär eski mafkürä qalıpidä fikrläşdän öz-özidän çekinä başlädilär.”(TA); “Damlä, dedi Qızıl kâmandır, xayälläridän çekinib.”(SO); “Xadiçä âstânädän çekinib, devârgä behâl suyänib turärdi.”(SO)

-çü: “U özini cabrlängän, xorlängän, vâqtinçä çekingän, deb his qılärdi.”(SO)

gürillä- (16): -dän, bilän, -dek

Anlamı: 1. Güm diye ses çıkarmak. 2. İlerlemek, yükselmek.

-dän: “Men ikki çaynâkkinä suv sığadigän cäcci âq ruh samâvârimizgä uning âld tāmānidägi tamğaläri içidä ikki başlı quş räsmiyäm bär âlâv qalâb, karnäyidän gürillâb çıqayâtgän otgä mahliyâ bolib turgän edim, köçä eşigimiz ğıcirilâb açıldı.”(CD); “İçidän gürillâb kelgän ğazâbini tişini-tişigä bâsiş bilän yengdi.”(UP)

bilän: “Sal insâf yeli tegişi bilän yänä gürillâb yänib ketädi.”(UP)

-dek: “Birdän kuzdägi xazândek gürillâb yänibketäsän.”(UP)

haydäl- (12): -KA, -dän, bilän

Anlamı: Bir tarafa doğru sürülmek, itilmek.

-dän: “İşdän haydälgün Nârmurâd ayani qışlâqqa copätib, uydä işdä qalışkirilmäslik mäsäläsining hal bolışini kütib yätärdi.”(D); “Lekin rangidän qati nazär, külâhı kimlärningdir közigä otirişmädi, işdän haydäldi.”(L)

-KA: “50 ming yigit köprik quriş üçün tâğdän tâş taşışgü haydäldi.”(KŞD)

bilän: “Bahâr uning qalbini mälhällärni, âmâç bilän haydälgün sarıq toslı yunân tuprâğynı sağınış tuyğusigä toldirdi.”(SU)

höngrä- (31): -dä, bilän, -däy

Anlamı: Yüksek sesle ağlamak.

-dä: “Bemahal külgändän körä, öz ornidä höngrüb yığlägän Afzäl.”(KŞD)

bilän: “Şu mahal Akmäl oris xunük bir hayqırıq bilän höngrüb yubardı.”(CD)

-däy: “‘Ayri lib qâldim-kü, ayacâningdän!’ deb xıtâb qıldı-dä, yâş bälädäy höngrüb, özini Âtaqozining quçâğigä âtdi.”(D)

huvillä- (22): -KA, -dän, -däy/-dek

Anlamı: Kahkaha ile gülmek.

-KA: “Mänä şu sarâydek üy, anävi kättä bağ nä özlärigä buyürdi, nä Bahriddinginägü huvillâb qälâverdi.”(CD)

-dän: “Yaқnidän ötsängiz, içkäridän **huvilläb**, zax aräläş mäğär hıdı uryäpti.”(CD); “İnikütämi açib taşlängän üyimizdän häm bättär **huvilläb** yätibdi.”(CD)

-däy/-dek: “Hävli dä heç kim körinmä, u xuddi köçib ketgän uydäy **huvilläb** qalgändi.”(D); “Köçäning hüsnini dökänlär, kaskälär, kafelär açib turär ekän, şekilli, ulärning köpçiligi işlämägänidän, egäsi köçib ketgän hävlidek **huvilläb** yätibdi.”(UP)

kalävlän- (15): -dä, -däy, -KAçä

Anlamı: 1. O yana bu yana sallanarak yürümek. 2. Afallamak, sarsılmak.

-dä: “U özi yüklärini kötärüb, maşinä tevärägidä **kalävlänib** yürärdi.”(D)

-däy: “Goyä u rästdän häm xäricdä ğalämislär hibsigä tüşib qalgändäy **kalävlängän**, karaxtü bemäcäl, nim yaruğ bir bolmädä...”(L)

-KAçä: “Älläyärning işi yoq hisäbi, keçgäçä **kalävlänib** yürädi.”(D)

öräläş- (26): -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Toplanmak. 2. Yığılmak. 3. Bir işle meşgul olmak.

-KA: “Biräq, eng mühimi, älğa ketäyätgän äzäd Özbekistänimiz körgän-keçirgänlärinä fäydäli cihatlärniginä qabul qilib älib, ginaxänlik vä malämätbäzlikkä **öräläşib** qalmäsdän, taraqqiyätning kättä yoligä çıqıb älmäqtsä.”(TA); “Müyässär äpäm recissyär bolmäqçi edi, lekin rozğärgü **öräläşib** qaldı.”(L)

-dä: “Qaräbsizki, unisi yä bunisi yetişmägän qalämkäş endi ädäbiyätinä **öräläşib** yüriş yoligä ötädi.”(TA); “Taässüflär bolsinki, biz köpinçä anä şu arzimäs närsälär tevärägidä **öräläşib**, eng äliy haqiqatlärning mağzini çaqalmäy qalämiz.”(TA); “Äyäq ästidä **öräläşmüglär**.”(UP)

bilän: “Amir Temür hazrätlärining büyükligi häm şundä u zät özining, sarâyining mäydä-taşvişlari **bilän öräläşib** qalmädi.”(TA); “Mäydä-çüydä ginaxänliklär **bilän öräläşib** qalmäyämizmi?”(TA); “Bolmäsä qandäydir daxlär, saklär vä Qäraqum, Qızılqumning hər xıl daydilari **bilän öräläşib** yürärmidi?”(SU)

päylä- (102): -ni, -dä, -KAçä

Anlamı: 1. Beklemek. 2. Nöbet tutmak. 3. Takip etmek. 4. Nişan almak.

-ni: “Umümän, icädkärlär hayätinä allaqandäy väqeälär yüz berişini **päyläb otirmäsdän**, hər bir künniğ dälzärbliğini angläb, ungä öz münäsäbätlerini

bildirishgä ruhän tayyâr bolishläri şart.”(TA); “*Neçä kündän beri yolini pâylyämän, qâräsini körsätmäydi.*”(KK); “*Uning işdän qaytişini pâylyb otirdi.*”(UP)

-dä: “*Xayriyätki, maşinädä pâylyb otirgänläрни çaqurmäslikkâ aqlimiz yetdi.*”(UP)

-KAçä “*Haçek tüşgüçü pâylydi.*”(UP)

qalüş- (23): **-KA, -dä, -dän**

Anlamı: 1. İstif etmek. 2. Bol olmak, yığılmak, birikmek.

-KA: “*Keyin, çarçâq bilinib, uyqu xumâr qilib, havâsi âğırraq hucradä, musâfirlär uzünäsiggä qalüşib yâtgan câygâ kelib, bir burçakkâ çözüldilär.*”(L)

-dä: “*Qâzân atrâfidä türlü qalıplär qalüşib yâtibdi.*

-dän: “*Âlisdä, deyärli Yuqâri Zab yaqinidägi duşmân gulxanidän tarälib, müdrâq tolğanib, kökkâ orläyâtgan tütün âräsidadän qalüşib yâtgan yassi tâmläri tört burçäk minârelär körinib turärdi.*”(SU)

qatnä- (67): **-KA, -dän, -dek**

Anlamı: 1. Düzenli olarak bir işe gidip gelmek. 2. Devam etmek. 3. Katılmak.

-KA: “*Xırmântepägä maktäbgü qatnäyüpmiz.*”(CD); “*Biläsizlärimi, qayergü qatnüb işläydi.*”(CD); “*Üç-tört kündän beri Lätâfât, ‘tumändä labâratäriyâ açilyäpti,‘ deb şähärgü qatnäydi.*”(D)

-dän: “*Nimä, tuyäm qalädän qatnüb yâtibdimi?*”(L)

-dek: “*Bozçining mâkisidek qatnüb nimä qıldim, demäsdän yänä ânäsiniğigä ketgän.*”(UP)

qızı- (16): **-dä, -dän, -düy/-çü**

Anlamı: 1. Aşırı ısınmak, kızmak. 2. Harareti artmak. 3. Aşırı sinirlenmek. 4. Canlanmak, hareketlenmek.

-dä: “*Quyâş çıqqandän üç sâät ötär-ötmäs havâ kişini lâhas etädigän daräcädä qızıb ketärdi.*”(SU)

-dän: “*Bahs qızıgändän qızıb, axiyri muharrirning bolmäsiggäçä yetdi.*”(L)

-düy: “*Sofining tani şu tâpdä Aräbistân tâğläriğining sarätandağı taşläridüy qızıb yänärdi.*”(KK)

-çü: “*Ârtıqçü qızıb ketibmän.*”(KK)

qulä- (110): **-KA, -dä, -dän**

Anlamı: 1. Parçalanmak, yıkılmak. 2. Mahvolmak, yok olmak. 3. Ölmek, can vermek.

-KA: “Allävaqtdän beri äläv tutäşib yänäyätgän üstünlär ağıb kelib, qasir-qusiir qılğançä, bälâxânä yäppä hävligä **qulädi**.”(CD); “Dämlä Şamurâdov uyqu aräläş tubsiz bir carlikkâ **quläb** tüşäyätgändäy boldi-yü, çöçib közini açdı.”(D)

-dü: “Demäk, sävet hukümäti bu yerlärdä **qulägäni** bilän ädämläri bär, hayät. tinç yätgäni yoq.”(UP); “Akbärşäh zarbäsi, büyük Temür imperiyäsi täsiridä **quläbdi**.”(UP); “U asäs sälgän büyük дәvlät İskändärning väfätidän keyin zilzilä naticäsüdä **quläb** tüşgän minâradäy parçä-pärçä bolib ketdi.”(SU)

-dän: “Mahmud esä tãmdän **quläb**, ingräb yätärdi.”(KŞD)

sälin- (112): -KA, -dü, -dän

Anlamı: Yapılmak, çizilmek.

-KA: “Körinib turibdiki, barçä icâdkârlärning vazifäläri ğıst singäri bir xıl qalıplärgä **sälingän** şarâitdä qaläm egäläri özlärining qalb sözlärini, ärzüyü armänläri bayän qılışläri sirä häm äsän keçmägän, hattâ mümkün bolmägän edi.”(TA); “Men köçäning narigi betidägi tepälikkâ **sälingän**, gır aylänäsi tupraq tãmli (bahâr keldi degünçä biz üstidä varrak uçirib çarçämäydegän) qorğängä qaräb çäpdim.”(CD); “Kalit qulfgä **sälindi-yü**, burälmädi...”(SO)

-dü: “Öz hävlisining İmâratläri Ävrüpä usülidä **sälingän** kördi.”(KK)

-dän: “Pättälik säliq pädsälik tãmânidän **sälingän**.”(KK)

sarälä- (15): -ni, -dü, -dän

Anlamı: Ayıklamak, seçmek, ayırmak, sıralamak.

-ni: “Bir äz saräsimädä turdi-dä, keyin tãqçälärdägi kitâblärni **saräläy** başlädi.”(SO); “U goyâ ädämlärni emäs, tartib bilän taxlängän cänsiz buyümlärni **sarälägändäy** haräkät qılardı.”(SO); “Tãqçädän häm bir-ikki kitâbni **saräläb** älib ädämlärning köz ongidä yäqışdı.”(SO); “Eng mümtâz äsärләrni **saräläb** köçirtiriş, tärcimä qıldiriş yolgä qoyildi.”(KŞD)

-dü: “Şundä üç-törttä ustâmân çap bermäqçi bolib, ayni hüseyini yetilib, tillä tüsigä kirgän paytdä **saräläb**, keçäsi tãbutgä çäyläydi.”(UP)

-dän: “U öz läşkärini türkiylärdän, xuräsänligü hindlärдән, ğoriyü daylämilärdән **saräläb** tüzärdi vä alähidä bir dastä tüzib, tun boyi ulärni nazärätdä tutärdi.”(KŞD)

sın- (255): -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Ufalanmak, parçalara ayrılmak, kopmak. 2. Yaralanıp işe yaramaz duruma gelmek. 3. Üzülme.

-dä: “Buyruqni u kişi berädilär-ü, kaltäk bizning başımızdä **sınadı!**”(D)

-dän: “Bu esä tığ üstigä yuqarı kökdän tarvayib tüşüb öltürüb qalğandır, yäni beridägi, tegräsidadägi, pästlärdägi mäydä qarä taşlar uning soyuq gavidäsidadän **sınib** tüşkän simqlardir, demäk mümkin.”(KK); “Malüm boldiki, äyâğı tizzäsining pästidadän **singän**, suyäkni oq teşib ötib ketgän.”(UP)

bilän: “Qırsillägäningiz **bilän sınımsız.**”(UP)

süyä- (311): -KA, -dä, -KAçü

Anlamı: 1. Dayamak. 2. Yardım etmek.

-KA: “Sâbıq partiyäning mahalliy arbâbläri meni ortägä älib, partiyägä **süyän**, дәvlätgä **süyän**, yoq närsägä **süyänib** nimä qıläsän, deb maslahat bergän.”(TA)

-dä: “Hämrahsız köçägä çıqışim häm qıyın, xayriyatki, qadrdän ukämiz Zâhidcânni xudâ yetkâzdi, şu kişini pânâh tutib, zârä yıqılğän cäyimdä **süyäsü**, deb...”(L)

-KAçü: “Yâş-yalânglär kelsä, köngil yetädi-gänrâq birävidän iltimâs qılâmän, zârä tepägäçä **süyäb** çıqsä, degän ümid bilän eşikkä tikilâmän.”(L)

tanlä- (125): -ni, -dä, -dän

Anlamı: 1. Seçmek, seçip istediğini almak. 2. Farkına varmak, ayırt etmek.

-ni: “Nävâiy qarä quçläarning nämâyändäsi deb Xısrävni pädşâhni **tanläydi.**”(TA); “Özim bilärdimki, oşâni **tanläysän!**”(KK); “Undän keyin bittäsini **tanläb** yäningizgä äläsiz.”(KK)

-dä: “Älib kelgänim sizgä yâqadimi, yoqmi, üydä **tanläb-tanläb äläsiz.**”(UP)

-dän: “Erinmäsdän **tanläb** xarid qıldı, pâçtägä kirib öz qoli bilän päsilkä yubardı.”(UP)

tâptä- (14): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Üzerine basmak, ezmek, çiğnemek. 2. Aşağılamak, hakir görmek.

-ni: “Tâg vä qır etäklärigä tikilgän minglärçä räng-bäräng çädirlärdän, tönkärilgän käsäsımän otâv tuynüklärädän tutün burqsır, teväräk atrâfdä behisâb ätlär kişnär, ât, tuyä, qoy, sigir pädäläri tığ yänbägridägi arçazârlärni **tâptüb**,

yänçib, ormäläb kelyäpgän emiş.”(D); “U tiz çökmäqçi edi, tavâf etmäqçi edi, kim tãptãdi ekän bu hävlini?”(SO)

-dü: “Ötmış zamãndü tãptãlgän milliy qadriyãtlãrini, tilini, mädäniyãtini tikläşgä, özlãri üçün münãsib turmıř şarãitini yaratıřgä kiriřdilãr.”(TA)

bilän: “Biri suv seydi, birãvãyđı bilän tãptãdi, xullãs, kãbinetgä kãttã ziyãn yetmãdi.”(UP)

taräl- (27): -KA, -dü, -dän

Anlamı: 1. Saç taranmak. 2. Yayılmak, dađılmak, kollara ayrılmak.

-dü: “Demäk, ädãbiyãtimiz haqıdã yangi ğãyãlãr tarãlädi bu kün.”(TA)

-KA: “Anã řu tarıx güvãhlik bergän ayrim mutãbãr řaxslãr dãvruđı bütün älämgä tarãlgän.”(TA)

-dän: “Lekin keçãlãri amãkisining uyidã, bu mungli yãr-yãrlãrgä, tepãdän tarãlädigän yigitlãr qořıđıgã qulãq sãlib yãtãrkän, Cabbãrni oylãb yürãđi zirqırãr, nazãridã, u hãm allaqaçãn urıřgã ketgãndãy bolãrdi.”(D); “Ulãrni oqıřgã tiřingiz ötmãsã hãm mãhiyãtini maqbãrã gümbãzining qaysi bir gořãsidän tarãläyãtgän nãy sadãsi vucüdingizgã singdirib yubãrãdi.”(KřD); “Sarvlãr ãrãsidän tarãlgän åhang üstidã bahs boldi.”(KřD)

tarqal- (92): -KA, -dän, -KAçã

Anlamı: 1. Bir yerden ayrılmak, dađılmak. 2. Yayılmak, etrafa dađılmak. 3. Bozulmak, parçalanmak. 4. Bitmek, yok olmak, akıldan ve gönülden çıkmak.

-KA: “Uçãlä söz bãřini üç burçıgã tarqalib hãr tãmãndãn pãymã-pãyãvãz bedri.”(CD)

-dän: “Agãr uning tarıxıgã nazãr tařlãy-digän bolsãk, garçi bãřqa tillãrdã icãd qılıřgän bolsã-dã, türkiy ulüsdän tarqalgän vã mãnã řu yurtning zurriyãdi hisãblãngän cãhãn řeriyãtining sultãnlãridãn biri bolmıř.”(TA)

-KAçã: “Gazetã, Mısrđãn Qãřgãrgãçã, Peterburgđãn Hindistãngãçã tarqalgän.”(CD)

toxtäl- (35): -KA, -dü, -dän

Anlamı: 1. Bir işi yapmaya ara verilmek. 2. Bir mesele üzerinde durulmak, bir mesele üzerine konuşulmak.

-KA: “Ävvälâ âdämlärdägi müstaqillikkä bolgän lâqayd munäsäbätgä **toxtälib** ötmâqçimän.”(TA); “Ortä Äsiyâ üçün eng mühim müämmâ bolgän suv müämmâsigä **toxtäldi**.”(D); “Cädid yänä Maryäm mäsäläsügä **toxtäldi**.”(KK)

-dä: “Äilängiz, zähmätkäş Hanifaxân âpämiz vä farzändläringiz haqıdä **toxtälsüngüz**.”(TA); “Şu orindä ayâllär şe’riyätı haqıdä **toxtälib** ötişni lâzim, deb tâpdim.”(TA)

-dän: “Bu vaqtdä aşüläçi qızlar yallädän **toxtäldilər**, ingiçkä-yoğân ayâl âvâzläridän ibârät küçlik bir xârning:”(KK); “Eşik âldigä yetgäç, qabzägä qol uzätâlmäsdän **toxtäldi**...”(KK)

tuğıl- (230): -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Doğmak. **2.** Ortaya çıkmak, meydana gelmek.

-dä: “Men bir ming toqquz yüz oninçi yıldä **tuğıldim**.”(TA); “Aynän şu sâniyädä **tuğılğän** bälä Sâhibqırân bolib yetişädi, degän aqıdä qadimdän mavcüd.”(TA); “Turğunim şu üylärdä **tuğılğän**...”(CD)

-dän: “Şe’r insân ruhining birmünçä ğayritäbiy, ayriçä hâlätidän **tuğilädi**...”(TA); “Änädän **tuğılğän** payğambärlär häm.”(TA); “Cabbärdän **tuğilmäsä** häm Cabbärdän tuğılğändän ârtıq mehribänlik qılâyâtgäni yoqmi?”(D)

bilän: “Tunâv küni doktor eringiz **bilän tuğılğän** künidä boldingiz-kü.”(UP)

uşüt- (11): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Bölmek, parçalamak. **2.** Değiştirmek.

-ni: “Bir patnis ciydämäyiz qilib, tandir nänni **uşütib**, endi çâygä otirgän edik, köçä eşik âşiğç taqıllädi:”(CD); “Uni **uşütib**, arräläb, kesib, mäydäläb bolmäydi.”(UP)

-KA: “Qalin körpäçälärgä otqazib, âldiläriğä nänlär **uşütib**, mayizläri şirinliklär sâçib, âling-âling läb, mulâzimät qılışärmış.”(CD)

-dän: “Ätä şaşmäsdän qolini artdı, bir burdä nänning çetidän **uşütib** âğzigä sâldi.”(UP)

ün- (8792): -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Belirli bir olgunluğa eriştikten sonra (ekinlerin) gün yüzüne çıkmak, filizlenmek. **2.** Çiçek açmak. **3.** Büyüme, yetişme. **4.** Zorlamak, zorlayarak almak. **5.** İyi bir netice elde etmek.

-dü: “Öz yurtim yeridü üngün hər mäysä begänä yurtlärning gulidän afzäl.”(TA); “Burgüt esä Tangrining sinâvlärigä bepisänd qarâvçi davradü ünib ösdi.”(SO)

-dän: “Qablärni tıqan bäsğan, hämmäyâq çangälzâr, faqat keksä daraxtlärginä emäs, ulärning ildizläridän ünib çıqqan yaş nihällär häm qurib qalgän.”(D); “Bu uruğlärdän ming-million burgän ünib çıqsä, acäbmäs.”(CD)

-däy: “Oqdäy ünib kelyäpti.”(UP)

xorsin- (104): -dü, bilän, -däy

Anlamı: Bir dert veya sıkıntıdan ağır nefes almak.

-dü: “Ammâ Späntämänâ kütilmägändü xorsindi, cirkänib deyäkäning äyâğı ästigä tupürdi-dä, ärtigä burildi.”(SU)

bilän: “Pâdşâ aläm bilän xorsinärdi.”(SU)

-däy: “Na Äfeliyä vä na Dezdemänâ bundäy xorsinärdi.”(L)

yalin- (84): -KA, -dän, -KAçä

Anlamı: Bir iş için yalvarmak, istemek, ricada bulunmak.

-KA: “Kämpirgä yalinä başlädim: “(KK); “Yänä kimlärgä yalindim, bäraqâl.”(CD); “Men ulärgä yalinmäymän bäläm, Xudâgä sälämâp, xälâs, Xudâgä...”(CD)

-dän: “Yaxşibäyev uni sezib qâlsä, bas, Karim hisâbçidän yalinib algän qalin daftärini şarttä yapärdi.”(L)

-KAçä: “Üç küngüçä xop yalindim, yâlvârdim, qorqıtıb häm kördim, aldäb häm kirdim, bolmädi.”(YOS)

yangrâ- (77): -dü, bilän, -däy

Anlamı: Yankılamak, ses çıkarmak.

-dü: “Atrâfni qaräsä heç kim yoq, lekin oşä tävüş hämân qulâgidä yangrâb turibdi!”(UP); “Hattâ uşâğini behurmät qılmä degäni hämân qulâğı ästidü yangrâb turibdi.”(UP)

bilän: “Gâhâ okinç bilän yangrür sözingiz.”(TA); “Ätaqozining ävâzi tosätän içki bir äläm bilän yangrâdi.”(D); “Vâhid Mirâbidovning ävâzi favqulâddä tahdid bilän yangrâdi.”(D)

-däy: “Nârmurâd Şâmurâdâvning ävâzi tosätän mâmaqaldirâqdäy yangrâb ketdi.”(D)

yâriş- (88): **-dä, -dän, -düy/-dek**

Anlamı: 1. Işımaq, aydınlanmaq. 2. Memnun olmaq, tebessüm etmək. 3. Bir duruma alışmaq, açılmək.

-dä: “Faqat oqlär uçgändä, snäryäd yârilgändä yârişüdi.”(UP)

-dän: “Yaxşibâyev dağdägä qılyäpti-yü, Abdücäbbärning yüzi yârişgändün yârişib baryäpti.”(L)

-düy/-dek: “Ammäning yüzläri bâyä biz birinçi körgändägidäk (xuddi yangi tuqqan äydek) yârişib ketdi”(CD); “Ätaqozi häm uning sözlärigä etibâr bilän qulâq sâlär, er-xâtin tâng ätgünçä suhbätläşib, dârdläşib çıqşär, bu suhbätlärdän qalbläridägi hämmä ğubâr tarqab, dilläri äftâb çıqqandüy yârişib ketärdi.”(D); “‘Latif!’ dedi Haydär köngli nur tüşgändüy yârişib.”(D)

yasäl- (43): **-dä, -dän, bilän**

Anlamı: Hazırlanmaq, yapılmək, süslenmek.

-dä: “Qadimgi Mısrdü yasälgän başi ädäm, tanäsi şe’r şaklidägi häykällär, yevrâpäläklä sfinks deb yürütädilär.”(KK)

-dän: “Gülsärä aya hävligä kirgän cäydä, arıq buyidägi sadäräyhänläarning tagini boşätib otirär, toğrirägi, qolidä teşä, taxtädün yasälgän pästäkinä stülçädä xayälgä çomib otirärdi.”(D); “Uning yüzi xitây gilidün yasälgän çinnidây âqarib ketdi.”(SU)

bilän: “Endi Späntämänäning ädämläridä makedonlär bilän cangdä olcä qilingän yâki öz üstälärining qoli **bilän yasälgän** bronzä sävüt, müstahkäm dubulğa, acâyib qalqân, egri temir şamşir vä uzün nayzälär bär edi.”(SU)

yaşirin- (58): **-KA, -dä, -dän**

Anlamı: Saklanmaq, gizlenmek.

-KA: “Ciydäzärning içigä urib ketdilärmä yâ çangäl gülläri äräsigä yaşirinib yoq boldilärmä, bilälmäy häm qaldim.”(CD); “Äsmänning künciqış qısmi endi âqarä başlägän, İyâkin hattâ barvaqt turädigän qışlâq ahli häm hali uyqudä, bağlärgä yaşiringän üylär, serdäraxt kuçälär cimcit, kimsäsiz.”(D); “Ädämni vucüdä yaşiringän qayğu-hasrät yeydi.”(SO)

-dä: “Albättä, bu bahsning zamiridä başqa bir murâd yaşiringän edi.”(TA); “Üyigä älib kelib qoyib, bir qorädü yaşirinib yätgän Xaçekkä xabär berädi.”(UP);

-dän: “Öz xânäsigä qaytgäç, Sergey kartçasigä uzändi, sâldätdün yaşirinmäqçi bolib yüzini devâl tãmângä burdi-dä, uzâq yıǵlädi.”(KK)

yaşnä- (59): -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Gül açmak, yaprak açmak. 2. Güzelleşmek. 3. Belirli bir düzeye ulaşmak. 4. Coşmak. 5. Parlamak, açılmak.

-dä: “Ung vä çap tãmânlärdä yaşnäb turgän qurmizäklär bilän qâplängän düm-dümälâq tepäliklär kötärilib turärdi.”(SU)

-dän: “Mänä, sunggi qır bilän tüsilgän kättä qışlâq, keçäsi seväläb ötgän yâmğirdän yaşnäb ketgän tutâş bâglär, şudring bilän yuvilgän yäm-yäşil bedäzârlär, paxtâzârlär ärtä qâlib, äldindä hadsiz, çeksiz-çegärasiz bir sahrâ namâyân boldi.”(D)

-däy: “Teräk boyi kötärilgän âftâb şuläsida bir tãmâni daşt adirläri, bir tãmâni tâğ arçäzârlärigä tutâşib ketgän bu hudüdsiz çakäläkzâr xuddi bahärdägidäy yaşnäb yâtärdi.”(D); “U yâmğirdän keyingi nihäldäy yaşnäb turärdi.”(SU)

yoqât- (189): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Kaybetmek. 2. Bitirmek, tüketmek. 3. Mahrum bırakmak. 4. Takati kalmamak.

-ni: “Keçägi yälğän küçini yoqâtgän.”(TA); “Çünki, biz hassämizni köp märtä yoqâtgänmiz.”(TA); “Topäländä toppänçämni yoqâtib edim, şuni tâpib äldim.”(KK); “Nimäni yoqâtdilär?”(D)

-dä: “Qayerdä yoqâtgänsiz?”(UP); “Zargär tillä zarrälärini topläb, bir acib üzük yasäsä-yü bir ändä yoqâtib qoysä...”(SO)

bilän: “Ätâş, ıssıqlık vä sâvuqlık yoli bilän yoqâtış.”(KŞD)

yuvil- (18): -dä, bilän, -däy

Anlamı: Yıkanmak, temizlenmek.

-dä: “Yangi terilgän räng-bäräng güllärdän gultâc kiygän xâtinning muättär suvdä yuvilgän saçlari yaltiräb turärdi.”(SU)

bilän: “Lätâfätning yaş bilän yuvilgän yüzidä yänä oşä çeksiz ilticâ aks etdi.”(D)

-däy: “Hây, quşlardek uçib yürgän yengil cân, Gavdäng endi tupraqlärgä qoyildi, Izläring qam yer betidäy yuvildi, Faqat, ruhing ketmäs änä bağridän!”(YOS)

2.2.3.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, fiilimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

äfsüslän- (17):

“Men sürdim, dedi-yü, keyin **äfsüslänib** yürmä, bärävür, bärävür, bizgä nasib qılğani häm bärdir, deb puştä äräläb ketdim.”(CD); “Äşnäning sürätgä tüşişgä mäyli bär ekän, xıyäl **äfsüslänib** aytdiki, ilâcimiz yoq, ortâq Yaxşibâyev, Ustâ Abräm kâmandirâvkägä ketgän.”(L); “Üyät!’ dedi Äşnä **äfsüslänib** baş çayqarkän.”(L)

ämällä- (58):

“Bir **ämälläb** zinädän tüşib äldigü üyimizgä zipilläb qâldik.”(CD); “Song bir **ämälläb** hävüz boyigä çıqdimu, u yağığä yänä qayâqqa yürärimni bilmäy qâldim.”(CD)

arzi- (192):

“Lekin här bir xalqning şundäy ädibläri bärki, ulärni özi mansüb xalqning peşänäsigä bittän täng yuldüzi desä **arziydi.**”(TA); “Peşänä teri bilän şundäy muvâffaqiyyətgä erişgän bu yurtni behiştä qıyäs qılsä **arziydi.**”(CD); “Men **arzimäydi** deyäpğänim yoq!”(D)

bäländlä- (16):

“Uzâqlaşğän sari ulär tizmäsi **bäländläşür**, çoqqıläri esä tık kotäribil bärärdi. (SU)

bezävtälän- (14):

“Fazilät siz mabâdâ oylämäng, dedi **bezävtälänib.**”(D); “Cabbârov **bezävtälänib** säätigä qaräb qoydi.”(SO)

bört- (34):

“Uning saçläri ötäketgän qärä, özi arvâq, **börtib** turğän tatär müsxa betidä sarıq kuyüklükning dâğläri körinärdi.”(KK); “Rangidän qän qaçğän, qollärining tämirläri **börtib** qâlgän... cim yätäverdi.”(L)

cäränglä- (57):

“İçigä kirsäng **cärängläydi...**”(KK); “Buzuq köprik tāmāndān keläyätgän här bittä ävâz **cärängläb** tarälädi säylikkä.”(CD)

çarçü- (122):

“Yüräberib cüdä **çarçädi.**”(KK); “Qolim **çarçädi.**”(KK); “Yaxşibâyev **çarçägün** edi.”(L)

çekin- (85):

“Axyri **çekindim.**”(L)

gürillä- (16):

“Biz **gürilläb** hâvüz boyigä çâpdik vä tällärgä suyä-nib özimizni goyâ panägä âldik.”(CD); “Träktârlär **gürilläb** işläyâtgän yâqqa qarädim.”(L); “Quruq maysälär **gürilläb** yânärdi.”(SU); “Çakäläkzâr **gürilläb** yänä başlädi.”(SU)

haydäl- (12):

“Men **haydälädigän** boldimmi?”(KK)

höngrä- (31):

“Nâzâkät **höngräb** yığläb yubârdi.”(UP)

kalâvlän- (15):

“Pâççä **kalâvlänib** bir mengä, bir tâğamgä qarädilär.”(CD); “Elçi **kalâvländi.**”(CD); “Yaxşibâyev ayni hâlâtdä körüşiş taâmili qanaqa bolışını bilmäy, bir zum **kalâvländi.**”(L)

öräläş- (26):

“Qurütüni körüb, hämmämiz **öräläşib** bârdik.”(CD)

pâylä- (102):

“Pâyläb yürüb tutib âldim deymänmi?”(D); “Pâyläb **turişibdi-kü?**”(L)

qaläş- (23):

“Xalqımız tarixini uning bugüniyü ertängi künini tasvirläymän degän yâzuvçı üçün mavzülär **qaläşib** yâtibdi.”(TA); “Fayläsüflärning äsârläridä äddiy, ämmâ hikmätli rivâyätlär **qaläşib** yâtibdi.”(TA); “**Qaläşib** keläverädi!”(L)

qatnä- (67):

“Keçädän beri törttä samâsväl **qatnäb** turibdi...”(D); “Şu iş üçün **qatnäyüpmän**, deb özini işândürärdi.”(UP); “Bermäyâtgändirki, ikki märtä **qatnägän.**”(UP)

qızı- (16):

“Sofi bir âz **qızıb** häm ketdi.”(YOS); “Âtişmä **qızıb** ketdi.”(UP); “Umärälibây **qızıb** ketdi.”(KK)

qulä- (110):

“Taxtlär yemirildi, uluğ muhâräbälär dastpâncäsidadä neçä şähärlärning küli kökkä sävüriddi, minârälär **qulädi**, qabrlär tekisländi.”(TA); “Akäsi **quläydi**.”(SO)

sın- (255):

“Beçärä tolqınlär, mävlär **sınib** mäydä-mäydä bolib, yänä dengizning köksigä tüşädi.”(KK); “Maçitning pancäräläri **sındi**.”(KK); “E, **sınib** mäydä-mäydä bolsin şunaqa säz!..”(L); “Deräzä çil-çil **sındi**.”(UP)

tanlä- (125):

“Xätin özi ädäm **tanläydi**...”(KK); “Latifä kim yaxşı-yü kim yâmân deb **tanläb** otirädimi!”(L); “Harnä, älim dostlärim özläri **tanläb**, otkäzib, payvänd qilib bergän ersälär-dä, däraxtlärning tagini çäpiş, sıyräklätiş, butaş, tanälärini ähaklaş kâbi yumüşlär özimning boynimdä.”(L)

tarqal- (92):

“Älämân **tarqalsin**.”(KK); “Ertä bilän özigä keldi, isitmäsi **tarqalgän** edi.”(KK); “Ötkäzib, **tarqalyüpmiz**.”(CD)

toxtäl- (35):

“Birâz **toxtäldi**.”(KK)

tuğıl- (230):

“Külädiki, Şärif şunaqa ahmaq bolib **tuğılğan** edi, ahmaqılığıçä ölib ketdi.”(L); “Şe’r **tuğilib** qäddimi, şair birädär?”(SO); “Rahmätülläh ätäsi ketgäç, bir äydän song **tuğıldı**.”(SO)

ün- (8792):

“Vannä, songrä samädän yâmğır yağadi vä otlär **ünib** çıqqani kâbi osib çıqadılar.”(CD)

xorsin- (104):

“Kimdir **xorsindi**.”(CD); “Nüsrät pâceçä **xorsindilär**.”(CD); “U közlärini äpqaçıb, ağır **xorsindi**.”(CD)

yalin- (84):

“Şu qadär **yalinib** aytdilärki, tarıfdän tilim äciz.”(KK); “Cân akä, deb **yalindi** Älim akäm devârgä qapışib.”(CD); “Xudâ haqqı şahım, bundäy qılmäsinlär, deb **yalingän**.”(KŞD)

yangrä- (77):

“‘Yoqälläring?’ degän baqırıqlär **yangrüdi.**”(CD); “Kelin qani, kelin qani?! degän ävâz **yangrüdi.**”(CD)

yâriş- (88):

“Könglim **yârişdi.**”(L); “Bu mahbusning qârämtir yüzi esä **yârişib** turgängä oxşäydi.”(SO); “Üç kündän beri qârä tün bağridägi yoli goyâ birâz **yârişdi.**”(SO)

yasäl- (43):

“Qolbälä **yasälgän** zämbilgä professorni yätqızib, yolni tüsmälläb yüräverişdi.”(SO)

yaşirin- (58):

“Ulärdä fäciälärgä, ıǵvâ vä tuhmätlärgä tolä şäir hayätining ayrim qırräläri, qalb dârd-hasrätläri **yaşirinib** yätibdi.”(KŞD); “Ätäsi qulägän yer, bâylik **yaşiringän** yer...”(SO); “Savdâgär itâätkârânä **yaşirindi.**”(SU)

yaşnä- (59):

“Oşä oynâqläb ötib ketsä, bas, här qandâq ekin ğubârlärdän äzâd bolib, **yaşnüb ketädi.**”(CD); “Xätirämdä esä ulär **yaşnüb turibdi!**”(L); “Rüstäm yanä **yaşnüb ketdi.**”(UP)

yoqât- (189):

“Hâzirâq **yoqâting.**”(L)

yuvil- (18):

“Şirâç **yuvildi, qum aridi goyâ.**”(CD)

2.2.3.2. Aynı Fiile Bağlı Üç İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Daha önce de belirttiğimiz gibi cümle fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artar ve buna paralel olarak istem sayısı da yükselir. Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur. Birden fazla öge aynı yüklemle bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur.

acäblän- (131): **-KA, -dän, bilän**

Anlamı: Şaşırmak, hayret etmek.

bilän, -KA: “Yaxşibâyev Âşnâ räsmyätini qoyib ismi **bilän** atägänigä **acüblänmädi**, atäşi şart häm edi, käsäl körgäli kelgändä andäk xänäki iltifät bolmäsdän ilâci yoq, lekin anävi ‘sığgäni’ nimäsi?”(L)

-KA: “Sizgä neçâğlik **acüblänärli** tuyülmäsin, könglimgä kelgänini aytä qälây, asr almäşinüvi degän gäp yaxşı gäp.”(L); “Bir mahallär maşinä ötgändä angräyib qaräydigän ädämlär endi eşäk mingän bu ikki moysäfidgü **acüblänib** qaräşär, yaşlär bir-birlärini türtib qoyışardı.”(TA); “Haydär beixtiyâr singlisigä **acüblänib** qarädi.”(TA); “Qäsım qızıgü **acüblänib** qarädi.”(UP)

-dän: “Dämin häm, Yolçivây häm bu qarärdän **acüblänib**, Cähângirgä qaräb qaldılar”.(UP); “İşçilär bu haldän **acüblänib**, ekskävätär ärtigä çekindilər.”(UP); “Hämişä çaqçaqläşib otiruvçi ikki äşnäning päst ävâzdä gäpläşâyâtgänidän **acüblängän** edi.”(UP)

ücräl- (87): -dü, -dän, bilän

Anlamı: 1. Ayrılmak. 2. Parçalanmak. 3. Taşınmak. 4. Dışarı çıkılmak. 5. İrtibatı kopmak, alakası kesilmek. 6. Boşanmak. 7. Mahrum bırakılmak. 8. Ayırt edilmek, farkına varılmak.

-dü, bilän: “Änä şu älävli äqımning äräsidü Abdullä Qädiriy siymäsi yärqınlığı **bilän ücrälib turädi**.”(TA)

bilän, -dän: “Bäysunqur tädbirkärlığı, işçänligi, bilimdänligi **bilän** tengdäşläridän **ücrälib turädi**.”(KŞD)

-dän: “Ätä-änäsi, ukäläridän **ücrälib**, bu yerlärdän baş älib ketgän ciyäni ungä yigirmä ikkinçi yılını, bekätdägi xaräb bälälärni, yığlägän Kämlevni eslätdi.”(SO); “Ögirilib ketä başlädim-ü, lekin endi ulärdän **ücrälâyâtgänimdän** puşäymän edim.”(CD)

bilän: “Abdullä Äripävning ädäbiyät vä şeriyät, icäd tabiäti, ustäzlär sabäği, tengdäşlär vä şägirdläarning izlänişläri haqıdägi fikr-mülâhazäläri häm özigä xäsligi **bilän ücrälib turädi**.”(TA)

ücrätül- (15): -KA, -dän, bilän

Anlamı: Ayrılmak.

-dän, bilän: “Hävlining taşqaridän devâr **bilän ücrätülgän** cäy ayällär vä bälälär turädigän qısmi.”(UP)

-KA: “Birâq, men özimgü **ücrütilgän** keng xânädä yıqqan materiällärim äsäsidadä ‘hakim vä äcäl’ dâstânini yâzâ başlâdim.”(TA); “Dâmlägü **ücrütilgän** xânäning deräzäläri bâqqa qarârđi. (CD); “Sartârâşxânäsi beş qavätli kättä fabrikäning şundâqqınä qoltıǵıǵä sälingän, zamänäviy nüsxadä cihâzlängän, bir tãmâpi erkäklärgä, bir tãmâni xâtin-qızlärgü alâhıdä **ücrütilgän** binâ ekän.”(UP); “Äliy oquv yurtläriening filâlâgiyâ fakültetläri taläbäläri üçün tüzilgän cäriy dâstürlär vä ulär asâ-sidä yarätilgän darsliklärdä qadimgi nasrimiz namü-näläriǵä **ücrütilgän** säätlär ğâyätđä çegärälängän.”(KŞD)

âǵâhlântir- (17): -ni, -dä, -dän

Anlamı: 1. Haber vermek, haberdar etmek. 2. Uyarmak.

-ni, -dän: “Bu ârädä öz telefonläri buzilib qalıb, Matlübälärnikigä çıqıb, ming bâr uzr sorâb, yänä militsiyäni qaytädän **âǵâhlântirib** çıqqan edi.”(UP)

-dä: “İkkinçi zuvänök urilgändä ilgäri vâkzällärdä yolâvçilärni poyzning cönäşi haqıdä **âǵâhlântirib** uç bâr qonǵırâq çalingän.”(KK); “Keçäsi Umrinisäbibidän Zebi toǵrisidägi taşvişli xabärni eşitgänidän keyin Enaxâanning ânäsi mehmänlär cavdışgän vaqtdä Saltänätni bir çekkägä çağırıp haligi xusüsdä **âǵâhlântirgän** bolsä-dä, Saltänät bu qadär yâyilib vä quvnâb bärâyâtgän ortâǵını xafä qılmäslük üçün ungä heç narsä demäslükni ep kördi.”(KK)

-dän: “Avvâldän **âǵâhlântirib** qoygän ekän-ü, biz özimiz gumrâhlik qilgän ekänmiz.”(CD)

alänqlä- (46): -KA, bilän, -dek

Anlamı: 1. Etrafına şaşkınlıkla bakmak. 2. Endişeli davranmak.

-dek, -KA: “Ävväligä qayerdä yâtgänini anglâlmägän kişidek, u yâq bu yâqqa **alänqlädi**, birdän hüşyâr târtib, közlärini uqalädi.”(UP)

-KA: “Xudâning özi äsräsin, dermiş vä sekin âtrâfgü **alänqläb**, şivirläb sorärmış.”(CD); “İçimdä cän-cän deb turibmän-ü, yänverimgü **alänqläymän** äyim urişib bermäsmikänlär?”(CD); “U aççıǵım kelgänini sezdi, şekilli, başını ârqagä taşläb-taşläb, xaxäläb külişdän toxtâb, âtrâfgü **alänqlüşgü**; qaddini kötärüb, meni izdäşgä tüşdi.”(CD); “Men dikkä turib, tâkçälärgü **alänqlädim**.”(CD)

bilän : “Közi **bilän alänqlägän boldi**.”(UP)

älây- (173): -KA, -dän, -däy

Anlamı: Gözlerini belertmek.

-KA, -dün: “Asäblär belni muhkäm bağlağanlar, ulärning här biri xuddi tippätik bolğan bükmä simgä oxşar edikim, uning yuqarı uçigä, qorquvdän äläyğan közläri hämdä tämür tärbişqändägi käbi tärbişsiz açilğan, dämi içigä tüşgän vä cim qalğan ağzi bilän kiçkinäginä bir baş kelib qonmışdi.”(KK)

-düy: “Rängi öçgän közläri cin tekkändüy äläyib, näfäs älişi tabarä tezlänib, qısqarib vä yoğanlänmäqqa başladı.”(KK)

ärälä- (135): -ni, -KA, -dün

Anlamı: 1. Ortalamak, ortasından yürümek. 2. Birden ortaya çıkmak. 3. Ara sıra görünmek.

-dün, -KA: “Mäktäbdän çıkdik detaxdün bälälikdün tanış näkzärläri yänğäqzärlärgä äräläb ketämiz.”(CD)

-ni: “Yänä allaqandüy çärbäğläri kesib ötdik, yänğäqzärläri äräläb, hävüz boyidän çıqdik.”(CD); “Mingbuläqdä tizzädän kelädigän pıçanzärläri äräläb uzâq yürdi, mäcmuntäl vä ciydä bilän orälğan tınıq çaşmäldän hävüçläb suv içdi, keyin qırgä çıqıb, çärvä kompleksi qurilädigän cäyläri közdän köçirdi.”(D); “U ciyänigä näürin qurslik qılğanini tıydi, lekin şu zahätiyâq buni unütdi-dä, yakkäm-dükkäm qabrläri äräläb yuqäriläb ketdi.”(D)

-KA: “Äräläşgü äräläb boldi, qäzim.”(CD); “Hudä, biz Momin täğaning qorğänigä ärälägän ädämi oğri deb uşläb yürübmiz.”(CD)

aräläş- (231): -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Karışmak. 2. Olay çıkarmak. 3. Yardımcı olmak, işe el atmak. 4. Birbirine karışmak. 5. İnsanlarla temasa geçmek

-dä, -KA: “Songgi yıllärdä cindäkinä cämâät işlärigä aräläşib qaldim.”(TA); “Endi ‘3’ bolmäydim ‘2’ uning yänini älädi yänä dädäsi, ‘3’ häm ‘2’gü qoşnidä, aräläşib qalışi mümkin.”(UP)

-dä, bilän: “Kelin şu yergä kelgändä, bir ağızginä söz bilän aräläşib qoydi.”(KK)

-KA: “Papa cähän siyäsätigä hämişä aräläşib kelädi.”(TA); “Ulärning taqlid gäzälläri ba’zän asl mäşrüb bisätigä aräläşib ketär edi.”(TA); “Şunaqa, lekin zamänläri keçib mäzärlär tekislänib, ädäm yetti qavät tupraqqa aräläşib ketgänidä häm yoqalmäydi.”(CD)

-dä: “Birpäsä aräläşib, yügür-yügürgä tüşib ketdi.”(CD)

ârqalâ- (24): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Sirtına almak.

-dän, -ni: “Yâxud u birân bir câydän torväsini ârqalâb kelgän emäs.”(TA)

-ni: “Men häm bilgänlärimni ârqalâb ketämänmi? (TA); “Tamärä conginä rabâçiyning qızı, âtäsining ilgârligi qızıgä qoygän zamânäviy ismidän narigä ötmägän, cücäbirdäy cân, uydä yänä ikki-üçtä qızı boy yetib turibdi, endi bu qaytib bârsä ârtmâğını ârqalâb... yaxşımı şu?”(L)

-KA: “Munçä közing aç, enağar kâmpir, sengä merâçi kârä, u yâqqa ârqalâb ketäsänmi?”(L)

art- (216): -ni, -KA, bilän

Anlamı: Silmek, temizlemek, kurulamak.

-ni, -KA: “Undän keyin özi qıyın bolsä häm, lekin här vaqt köp-dä maqul bolätürğän bir aşülläni aytib berätürğän bir artistdäy yanä öz câyigä öltürädür, ivigän barmâqlärini tanigä artib, özidän özi xursänd yâni berigä qaräydir.”(KK) “Şu mahal äyim közyâşlärini etäklärigä artgänçä, birdän çappä cählläri tutib, qumri kennâyimgä ogirildilər.”(CD)

bilän, -ni: “Qoli bilän peşänäsini artgän edi.”(KK); “Aççığ-äççığ yığläb, româlining uçı bilän közini artib, yürgän yolini bilmäsän ketdi.”(KK); “Bir-bir ketin ikki piyaläni tolätib içdi, yengi bilän äğzini artdı.”(KK); “Bütün tanini, bütün azâlarini bâsib, ezib, sidirib kelgän u ikki tәмçi yaşını yengi bilän artkändän keyin ‘Ätäsi häm şundâq, qızım’... dedi.”(KK); “Qızıl şâhı kölmäk (aslidä şundäy) kiygän, qâp-qârä saçlari yerlärdä sudrâlgän yaş kelin karävât yänidä yığläb-yığläb qabärğän közlärini yenş bilän artib turär edi.”(KK)

-ni: “Mening nazärimdä, mocizä kalendär bilän hisâb-kitâb qılmäydi, bälki u ertägä yüz berär, bälki yüz yıldän song, bälki birär dahâ sanätkâr hâzir bälälär bâğçäsidadä burnini artib yürgändir.”(TA)

-KA: “Nihâyät, belbâğigä artinib qaytärkän, mengä zimdän zingil taşläb qoydi.”(CD)

“Kâmpir qarä şäyi româlining uçläri bilän artinib yığlärdi.”(KK)

âsiltir- (22): -ni, -dän, -däy

Anlamı: Asıp sallandırmak.

-ni, -däy: “Issiqdän taluqqan caigçilär tillärini itdüy **äsiltirib** çadır atrâfidä otirişär, läşkärbâşilär cäncäligä qulâq sâlişärdi.”(SU)

-ni: “U çakkä tāmirläri bortib çıqqan ülkän başini **äsiltirib**, çurq etmäy otirär, faqat tizzäläridägi kättä, qârämtir kafläri yapraqdäy titrärdi.”(D); “U başini **äsiltirib**, bir nuqtdgätikilib otirärdi.”(D); “Ätaqozi oğlining qolidän çıqib äldingä intildi, birâq çälning qâqunib-sürünib öz hävlisi tāmân ketâyâtğanini kördi-yü, bir ân başini **äsiltirib** cäyidä turib qâldi, songrä qolini bir siltäb, dävüzägä qaräb ketdi.”(D)

-dän: “Äyâğidän **äsiltirib**, köçädä qaqullätib gâräsänmi?”(UP)

atül- (131): -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Adlandırılmak, isimlendirilmek. 2. Bağışlanmak, adanmak.

-dä, bilän: “‘Devâni hikmät’ äsəri xalq içidä şu nâm **bilän atülgän**.”(KK);

-KA: “Şärâf Raşidovning şairgä **atülgän** ikki maktubi haqidä esdäliklär.”(TA); “Vatänimgü **atülgän** oşä qasidäni ‘Sovet Özbekistâni’ gazetäsiga (häzirgä ‘Özbekistân ävâzi’) älib bårdim.”(TA); “Maktub ‘Sovetskiy pisätel’ nâşriyätining direktori Lesyuçevskiygü **atülgän** edi.”(TA)

-dä: “Uşbu çämändä faqat hârdiq çiqaribgin bälki qâlmäysiz, bälki tiriklik deb **atülgän** büyük nemätning qadrigä yetä başläysiz.”(TA)

bilän: “Nävroz häzir esä ‘Türkistân’ nâmi **bilän atülgän** muhtäşäm sarâydir.”(TA); “Amir Abdüllä Yamäniy nâmi **bilän atülgän** Miri Aräb mädräsäsi, Miräk Said Ğnyäs bağı, Kohak däryäsiga qurilgän Mehtär Qâsim köprigi Ubäydullâhxân zamänidä bünyäd etilgän eng muhtäşäm äbidälärdändir.”(KŞD)

aya- (312): -ni, -KA, -dä

Anlamı: 1. Acımak, şefkat etmek. 2. Çok değer vermek, hiçbir şey esirgememek. 3. Esirgemek, korumak.

-KA, -ni: “Bu säfärni “Özbekistân Respublikäsi yazuvçilär uyuşmäsi qolläb-quvvätlädi vä beväsitä rähbärlük qıldı, ungü uyuşmäning vilâyätlärdägi bolimläri häm öz mänäviy vä maddiy yârdämlärini **ayamädi**.”(TA)

-dä, -ni: “Här häldä şair ukämiz malüm manädä ayällärni **ayaş** maqsädidä, yani icädning naqadär mäşaaqqatli iş ekänligini nazärdä tutgän bolsä keräk.”(TA); “Şährlärning äräsidadä häm millät ğamidü cänini **ayamügün**, diyänätli, istedädli zätlär ötgänini heç kim räd qilälmäydi.”(TA)

-KA: “U bugün lanätlär borânidän egilgän âdâmlärning ruhi bilän qaçânlärdür yüzmä-yüz kelişini bilärdi, ulärgü açınärdi, **ayab** gäpirärdi.”(L)

-dü: “Gäp kelgändü âtäsinüyäm **ayamäydiğänlärdän** bu kişi!”(D)

bâtin- (76): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Cesaretle bir işe girişmek.

-dän, -KA: “Hakimcân sâvuq çâyni uning âldidän âlmâqqa **bâtinâlmäs** edi.”(KK)

-ni: “Deräzaning pârdäsini kôtärib qarägäni **bâtinmädi.**”(UP); “Sudyä ungä tikilib qarägäni **bâtinmäsdän** avvâl yüzining qırini taşlädi, keyin beixtiyâr tikilib qâldi.”(UP)

-KA: “Lekin âtişgü **bâtinâlmädi**, ölümgä hükm qilingänläрни, qattıq qozğâlân çıqarmäsälär, räsmi âtmäs edilär.”(KK); “Men sendän sorâqsız çaqirişgü **bâtinâlmädim.**”(KK)

borä- (11): -ni, -dü, -dän

Anlamı: 1. Şiddetli yağmak. 2. Fırçalamak, ağzına geleni söylemek.

-dü, -ni: “Kättä yolgäçä piyädä yürüb, bir amälläb taksı tutıb, içidü Zâhidni **borüläb** sökib, käsälxânägä yetib bârdi.”(L)

-ni: “Sarâybänni **borüläb** sökdi, keyin, läş-lüşläriני yığıb.”(L); “Yığläb, tizzäläriğä muştläb qälädi, Alläkimläрни **borüläb** sökädi.”(UP)

-dän: “Undän keyin Kasätkinning özi häm oğli ârqasidän **borüläb** sökib yürügänidäk pısmıq emäs, bir qâp yângâqqa oxşâydi.”(UP)

boylä- (121): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Boyuyla ölçmek. 2. Boynunu uzatıp bakmak.

-dän, -ni, -KA: “Köçä tâmängä qattä arıq boyigä ekilgän tâllär neçä yıllärdän buyân kesilmägänidän âsmänni haftimgü **boyläb** ketgändä, tumükä tâmgä yâtib qâlgän.”(CD)

-ni: “Nilni **boyläb** kelib kirdi u ruhıng Fallâhlär'ning qaşşâqlärçä toyigä, Undän ötib Suriyäning Şâmığa Asr körgän köçälärni ayländi, Şu minütdä Himâlâyâ tâğidä Hind qızigä yigitlikkä säyländi.”(YOS)

bürkä- (20): -ni, -KA, -dü

Anlamı: Etrafını kaplamak, baştan ayağa sarmak, kapatmak.

-dä, -KA, -ni: “Därvüzä yänidägi supädü kimdir başıgü eski çapänini **bürküb**, yänigä şlyäpäsini qoyib uxláb yätärdi.”(D)

-ni, -KA: “Haliginä çaraqłáb turgän äftáb ufqqa kötarılğän müdhiş butänä ärtidä qállan, äsmäni fäläkkä çıqqan bu botänä sahräni qärä tofängü **bürküb**, beşäfqat bäs-tirib kelärdi.”(D); “Eşitmäslik üçün başını yästüqqa **bürküdi**.”(L)
“Yänä bir-ikki daqıqqa xomräyib yätädi, song, yüzini yästüqqa **bürküb**, qätib-qätib küldi.”(L)

cümlän- (20): -KA, -dä, bilän

Anlamı: Toplanmak.

bilän, -KA: “Şäir xalq äğzäki icädi, qadimiy väqeänämälär, yäzmä mänbälärdän icädiy fäydälänib, hayätning dälzärb mäsälälärini aks ettiruvçi beştä dâstân yazdı vä ulär ‘Xamsä’ nâmi **bilän** bir kitâbgü **cümlängän**.”(KŞD)

-KA: “Ul sanäm qärä zulfining hər moyigü yüz anbar tuxumi **cümlängän**.”(TA); “Navâiyning xäs xänäsıgü Hirätning eng sarä şäirläri **cümlängän**.”(KŞD); “Asär tasvirigü **cümlängän** külfätlär bälki qahrämänlärim üçün behad ağır yükdir.”(SO)

-dä: “Ziyäd icâdkârlär yagänä ädäbiy muhitdä **cümländi**.”(KŞD)

cäyläş- (89): -KA, -dä, -däy

Anlamı: 1. Yerleşmek. 2. İşe veya okula yerleşmek.

-dä, -KA: “Tarıxçi sıfätidä Ätaqozi yaxşı bilärdi, birmahallär, qadim-qadim zamänlärdä bütün qışlâq hâzir u turgän tepälikkâ **cäyläşgän**, bu tepälik baländ devâr bilän orälgän müstahkäm qalä bolgän.”(D)

-KA, -däy: “Men esäm, yaruğ kündä ät minmägän ädäm, uzängigü äyâğımni qoyib sıl-tänib, çapini aşirdimü quling orgilsin egärgü qondâqdäy **cäyläşib** äldim.”(CD)

-KA: “Axır, toğridä, yaş bäläning ängigü nimäni quysäng, kalläsıgü oşä nârsä **cäyläşädi**.”(TA); “Öşä bir küin ävväl ertädän keçgäçä bälâxänädägi kitâblärni kigizgü oräb, sandıqqa **cäyläşgän**, dedilär.”(CD)

-dä: “U bir qançä tepäliklär üstidä **cäyläşgän** bolib, ortäsidä Tibr däryäsi äqıb ötädi.”(TA); “Yäzd Şerâzdän unçälik uzâq bolmägän Şerkoh tâğining cämübiy etäkläridä **cäyläşgän** kiçik şähär edi.”(KŞD); “İskändäriyâ şähri Nil däryäsi sähilidä **cäyläşgän**.”(KŞD)

cönüş-³² (11): -KA, -dü, -çü

Anlamı: Yola çıkmak, bir yere yönelmek.

-dü, -KA: “Täntänälärdän song hâkim başçiligidü arkâni dâvlät, bärçä xızmätkârlär, mehmânlar fillärgä minib ormängü-âvgü cönüşibdi.”(KŞD)

-çü: “Bizning dâmlä söz tãpâlmäsdän tutilibrâq vä qıynälibrâq başläsä-dä, keyinçü cönüşib ketdi.”(KK)

çängällä- (63): -ni, -dü, -dän

Anlamı: 1. Eliyle sıkıca tutmak, yakalamak 2. Pençesi ile tutmak, pençelemek.

-dü, -ni: “Boksämni bir nimä çaqıb, cânhâlätdü uşä yerimni çängällädim.”(CD); “Qırılğan câyini cân hâlâtdü çängälläb, otirib qâldi.”(UP)

-ni, -dän: “Men âq, sepkil taşläb, bir çırâyli qızärgän ciydälärni qoynimdän çängälläb-çängälläb âlib, etäkçäsigä sâlâ başlädim.”(CD); “Lekin Cavlân uni yelkäsüdän çängälläb, câyigä bâsib ötgazdi.”(SO)

-ni: “Mingbaşining bu uzün suhbätini mundäy çort kesib içkärigä yol sâlgänigä içdän xursänd bolğan mirzä öz uyigä kirgän vaqtidä, mingbâşi dâdhâning xâtinçäsi yüräginä çängälläb otirärdi.”(KK); “Sâli vây-vâylägänçä âyâğini çängälläb otiribdi-yü, qoynigä allänimäni tüzükrâq yaşiriş bilän âvârä.”(KK); “Biz çimgä dümäläb-dümäläb külämiz, içimiz üzilib ketmäsin, deb qârinlârimizni çängälläb âlgänmiz.”(CD)

-dän: “U bandining yelkäläridän çängälläb âldi.”(SU)

çay- (321): -ni, -KA, -dü

Anlamı: 1. Durulmak. 2. Temizlemek veya tedavi için ilaç ve benzeri sıvı ile yıkamak.

-ni, -KA: “Yunân qollarini suvgü çaydi, yüzlärini yuvdi, erinçâqlık bilän qırğâq boyläb ivirsib yürdi vä butäzârgä kirib ğâyib boldi.”(SU)

-ni: “Şâşmä, yüzimni çayib âläy, dedim men.”(CD); “Kelsäm, âyim süt idişlärini çayib, bir çekkägä tonkârib qoyâyâtgän ekänlär.”(CD); “Üzümining ikki başini çayib, hâvliqıb kirib bârsäm, ulär körişib bolib, utirişäyetgän ekän.”(CD); “Atäy sâvuq suvdä yuvindi, sâqâlini qirtişläb, yänä sâvuq suvgü yüzini çaydi.”(L)

³² Özbek Türkçesinde iki tane *cönüş-* fiili vardır. Burada yer alan *cönä-* fiilinin işteş şekli olan (*cönüş-*) fiildir.

-dä: “Men ikki baş üzüm üzib, anhardä çayib kelgünimçä, äyim çay dämläb, nän sindirdilər.”(CD)

çeç- (47): -ni, -dän, bilän

Anlamı: Soymak, sorun çözmek, çıkarmak, düğüm çözmek.

-ni, -dän: “Aftidän xayâli cäyidämäs Axiyri, u ätlärni taldän çeçib, aräväning başını yolgä burärkän, meni imlädi.”(CD)

bilän, -dän: “Öz qoli bilän oşä ikki xuftän-däyâq ölikdän çeçib älgän bu gorsöxtä! deyä sokindi Ğulâm akä vä yänä ıcirğanib, allämbälälär deyä öziçä minğirlädi.”(CD)

-ni: “Künlär köp ısib ketgändä İvän İvänoviç postünini vä başqa libäslärini çeçib taşläydi-dä,, yalgız köyläk vä lâzım bilän qalıb ayvändä istirâhat qıladi; bähuzür istirâhatdä yätib hävlidä vä köçädä boläyätgän işlärni tãmâşä qıladi.”(KK); “Kuyâvlik kiyimi zarbâf tonini çeçib älib sätgänlär.”(CD); “U kiftimgä qaqıb, közimgä bağlängän qıyıqni çeçib yubardı vä engäşib, qulâğimgä şivirlädi.”(CD)

çert- (53): -ni, -KA, bilän

Anlamı: 1. Parmakla bir yere vurarak ses çıkarmak, tıklamak. 2. Kopuz çalmak, saz çalmak.

-ni, bilän: “İvän İvänoviç sizni papiräs bilän mehmân qılmâqçı bolsä, eng ävväl oşä papiräs qutiçäsining qâpqâğini bir märtäbä yaläydi, songrä barmâğı bilän bir çertüdi, undän keyin sizgä uzätib turib, başarti äşnä bolsängiz.”(KK)

-ni: “Eşikni çertdilər.”(KK); “Bugün xocäyin eşikni çertib kelgän edi.”(KK); “Boşalgäk piyaläni çertib uzätärkän.”(KK)

-KA: “Mikrâfängä bir-ikki qattıq çertdi-dä, çälning unini oçirdi.”(L); “Burnigü çertsäng, yıqıladi!”(UP); “‘Bu yeringgä nimä yazılğan?’ dedi yigit uning peşänäsigä çertib.”(SO)

çöçi- (205): -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Korkmak, ürkmek, irkilmek. 2. Endişelenmek, şüphelenmek.

-dä, -dän: “Bir-münçä muddät A. Qahhârning nâmi royxatlärdä körinmäy qâlgändä üstäzning nâmidän çöçib, hädiksirägän şägirdlär häm uçrادی.”(TA)

-dä: “Yaxşibäyev häm oşändä çöçidi.”(L)

-dän: “Soylâvçisi qarângidä qalıb közgä körinmägänligi üçün, dämlä bu kütilmägän şarpädän çöçib tüşdi.”(KK); “U gäpdän çöçimäng.”(D)

-düy: “Aya, goyâ bir nimädän qorqıb ketgändüy çöçib; hâzir-hâzir, degäniçä üygä kirib ketdi.”(D)

çuğurlaş- (13): -dü, -dän, bilän

Anlamı: 1. Uğuldamak, mırıldanmaq, fısıldaşmaq. 2. Anlaşılmayacaq derecede hızlı konuşmaq.

-dü, -dän: “Hâvlidä, oşä musičä uçgän tãmândän çumçuqlär çuğurlaşdı.”(UP); “Üygä qaytämiz, bir âvâzdän çuğurlaşdı on mingläb âdäm.”(SU)

bilän: “Bir-birläri bilän çuğurlaşib, allä nârsälärni uqtirişdı. (TA)

çulğa- (21): -ni, -KA, bilän

Anlamı: 1. Çullamak, sarmak. 2. Kaplamak, elle bastıraraq katlamak. 3. Kuşatmaq, işgal etmək.

-ni, -KA: “XIX asrning 60-yilläridä sâdir bolgän bu fâciä kenägäs âyim nâmini afsânälärgü çulğaydı.”(TA)

-ni, bilän: “Butlär bilän tegärämni çulğamü.”(YOS)

-ni: “Sürür yâ mahzünlik, şairänä kayfiyät ruhimizni çulğab âlsä, äksär hällärdä Abdüllä Âripov satrläri turnädek tizilib, beixtiyâr xayâlimizdän keçä bâşläydi.”(TA)

-KA: “Ğafür Ğulâm, Âybek, Abdüllä Qahhâr singäri üstâz ädiblärimiz, köpläb märhum sanatkârlärimiz nâmi yänä bir bâr uluğ ehtirâmğü çulğandilär.”(TA); “Alämğü çulğangän bu zimistân yüräkkä faqat dänâ maslahatginä nur berişi mümkün, mudärris esä bu nurni baxş etişğä şaşilmäs edi.”(SO)

dävälän- (15): -KA, -dü, bilän

Anlamı: Tedavi edilmek.

bilän, -dü: “Doxturlär birâz muşâvâradän song Muhämmädiyârgä bir xat berdilärki, bu xat bilän bütin Qafqâziyâ xastaxânäläriindä bârüb dövälänib yâtsä häm bir tiyin haq âlinmäs edi.”(KK); “Üyidü yâtib dövälänsä-çi?”(SO)

-KA: “Säbäbki, ikkävingiz dostsiz, birgä yuräsiz, birgä içäsiz, birgä dövälänäsiz.”(L)

egällä- (139): -ni, -dü, bilän

Anlamı: 1. Sahip olmak. 2. İşgal etmek. 3. Etrafını çevirmek, kuşatmak, basmak, bir mekanı işgal etmek. 4. Öğrenmek.

-dä, -ni, bilän: “Tos-topälän bilän emäs, ayyârlık işlätib kirib keldi, tündä hämmä yâqni äppâq qâr bilän egälläb äldi...”(SO)

-ni, bilän: “Mahmud ibn Vâli öz dävridägi bärçä bilimläрни qunt bilän egälläydi.”(KŞD); “Baländligi qırq tirsäk kelädigän devârläri här biri sandıqdäy yaxlit böläklärdän qurılğan, deb könglidän ötkäzdi u, bundäy şähärni küç bilän egälläş cüdä ağır bolärdi.”(SU)

-ni: “Sultânü salâtin bolgän bu tabärrük zât kimningdir ornini tårtib äläyâtgäni yoq, biläks özining qänüniy cäyini egälläyätir.”(TA); “Qäläversä, özbek xalqı cähän xalqdäri içidä äbroli orinlärdän birini egälläydi.”(TA); “Şu manädä Özbekistân, mäşhur bir ibâräni şarâitgä mäsläb aytsäk, özining boş turgän ornini egällädi.”(TA)

ergüştir- (25): -ni, -KA, -dün

Anlamı: Takip ettirmek, arkasından sürüklemek.

-ni, -KA: “Faqat, şu qadärisi bärki, mingbäşi u yâq bu yâqqa cüdä käm yürädi; yürsä häm mirşäblärini ärqasigü ergüştirib, keçäsi yürädi, kündüzläri bolsä, faqat şähärdägi uluğlar çaqırtir-gändä, zarbâf çäpänläri kiyib vä tatti samänni yorğalätib ötädi.”(TA); “U 1374 yili büyük Sähıbqırân Amir Temür maslahati bilän 700 şägirdini älib Kaşmirgä bärğän vä bu yerdä ilmiy maclislär ötkäzib, vazlär aytib xalqni özigü ergüştirigü erişgän.”(KŞD)

-ni, -dün: “Anä şundä Akbär betidägi pıqâbini sıdirib älib taşlädi-dä, toppänçäsigä yâpişdi vä şerikläri üldigä tüşib, ulärni ketidän ergüştirib eşikkä ätildi.”(UP)

-ni: “Keçqurün esä düğänälärini ergüştirib kirgän Lätâfät dästurxängä bir tåvâq sergöşt palâv qoydi...”(D); “Ätaqozi şäfyârgä ärqadägi maşinälär yetib kelgünçä toxtâb turışini buyürdi-dä, hämmäsini ergüştirib, Haydärnikigä burildi.”(D); “Ançädän keyin dädam yalgız qaytib, Cähângir bir yumüşni bęcärib izimizdän yetädi, deb ikki ayälni ergüştirib ketibdilär.”(SO)

eslät- (127): -ni, -KA, -dä

Anlamı: 1. Hatırlatmak. 2. Çağırışım yoluyla başka bir şeyi hatırlatmak.

-ni, -KA: “Urni keldi, bir haqiqatni yurtdaşlarimgä **eslütib** ogäyin.”(TA); “Yäki Nädiräbegimning Umärxängä cävábän 108 aytgän bir bayti mazmünini sizgä **eslütü:**”(TA)

-ni: “Bu märdikär yälläşni **eslütädi.**”(TA); “Qaraqalpâq dâstânining yänä bir özigä xâs tāmāni şundäki, uning uç kitâbi bittä üyning üç eşigini **eslütädi.**”(TA); “İbn Sināning qadimiy Türkiydä yāzilgän bir şe’ri hām mavcüdligini **eslütib ötdilär.**”(TA)

-dä: “Ävvälrâq bir cāydü **eslätgänimdek,** Māskvädän Burtsev degän ādām qunğırâq qıldı.”(L)

ezāzlä- (27): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Hürmet etmek, yüceltmek. **2.** Kıymetini bilmek, korumak.

-ni, -dä: “Büyük bābāmiz Alişer Nāvāiy Kāşifiyni ādib, nāttq, nāzik tab şāir sıfätidä alāhidä **ezāzlägän.**”(KŞD); “Şāhrisābz vā Qarşi şāhārläri toyini cāhān miqyāsüdä nişānlāş, şāhār qorğānini asrāş, bu yerdägi āsāri atıqalārni **ezāzlāş** mäsäläsigä kättä etibār qarätilyātgän ekän, buni körüb, cüdä xursānd boldim.”(TA); “Xalqımız hār qandāy şarāitdä hām öz mutābār ācdādlärini **ezāzlāb** kelgän.”(TA)

-ni, bilän: “Bizning zamānimizdä quruq vaysaqılārni falāk dil qāni **bilän ezāzläydi.**”(TA)

-ni: “Nur bilaq yogrilgän bu pāk tuygülārni **ezāzlämädi?**”(D)

fähmlä- (56): -ni,-dä, bilän

Anlamı: Anlamak.

-ni, -dä: “Bundä hām bir iffät bār ekän advākāt buni şunçä yaşāb şu lahzädä, xuddi şu yerdä **fähmlädi.**”(UP); “Kāmlevning izidän ādām tüşgänini, qarāvulxānädän çıqıb bārāyātgändä hibsgä ālingänini Cāhāngir keyinrâq, sorâq paytidä **fähmlädi.**”(SO)

-ni: “Haytāvür, elçi xatāsini **fähmlāb** qāldi.”(CD); “Men uning niyätini **fähmlāb,** birdän qorqıb ket-dim vā başimni sarāk-sārāk tebrätдим.”(CD); “Şu nārsāni bazi seminār iştirākçiläri **fähmlāb** qālišgän şekilli, ulärdän biri Şarq vā Ğarb şeriyāti xusüsiyätlärini özi-gä yaxşi singdirä başlägän.”(TA)

bilän: “Rüstäm şu bir neçä kün içidä ulğayib qālgän vā sermuhākāmā aqli **bilän fähmlädiki,** xalq kāsātkini yaxşi körmäydi.”(UP)

güangi- (53): -dä, -dän, -dek

Anlamı: Afallamak, ne yapacağını şaşırmaq.

-dän, -dek: “Toppânça âvâzidän nâgihân çöçib uyğângän âdamdek güngib qâlgän.”(UP)

-dä: “Yârûğ kündä, küppä-kündüzi seni qandäy yoqâtib qoydimü özim oşâ qorğân atrâfidä güngib-oräläşib qâldim?”(CD); “Feägenning gäpi pädşâ sözlägändä güngib qâlgän başqalärni huşyâr târttirdi.”(SU)

-dän: “Bu kütilmägän hâdisädän güngib qâldi.”(UP); “Nâgahâniy taşrifdän vä mayärning gäpidän güngigün.”(SO); “U Murâdillâ bu savâldän güngib qâlär, deb oylägän edi.”(SO)

-dek: “Rüstäm farqığä barmäy, devânâdek güngib yürüb bärärdi.”(UP); “Âhıstaxân öznni yeb qoyädigän, bütün ümid ipi birdän şart üzilgändek güngib qâldi.”(UP)

gürsillät- (11): -ni, -dä, bilän

Anlamı: Küt diye ses çıkarmak.

-dä, -ni: “Bir qolidä küçmä karävât, bir qolidä maydä-çüydä sâlingän torxaltä, yelkäsidadä qâp, gödäkning saçlärividäy mayin, siyräk saçlärni şairânâ tozğigän Sâqıçân Âbidov qandäydir dargözâb bir alfâzdä, pâlâni gürsillätib, eşiklärni şaraq-şuruq açib kirib keldi.”(D)

-ni, bilän: “Dâmlä gürzidek müştî bilän stolni gürsillätib urdi.”(D); “Âtaqozî etigi bilän pâlâni gürsillätib tepdi.”(D); “Haydär sal çekinib, eşikni bär küçi bilän gürsillätib tepdi.”(D)

-ni: “Prâxâr Orâzqulning askiyäsığä cavâb bermäy, qolini bir siltädi-dä, âgir kirzâ etigini gürsillätib kelib, mehmanlär bilän körışdi, körışärkän, kemtik qulâğni uşläb-uşläb qoydi.”(D)

gürüngläş- (11): -dä, bilän, -KAçä

Anlamı: Birlikte samimi sohbət etmək.

-dä, bilän: “Qızlär Saidäning câni uzilgän uydä xântaxtä atrâfidä xâläläri bilän gürüngläşib otirişardi.”(SO); “Muhtäräm mehman, mänä, sizning şarâfätigiz bilän biz türlü fırqa väkilläri bir dästürxândän âvqat yeb, bir stol atrâfidä gürüngläşib otiribmiz.”(TA)

bilän: “*Åşnâ Buldürüqqa öz mäyli bilän kelgän ekän salkäm bir haftâ lurdi; azäli cäylärgä köngil soräb bârdi, âqsâqällär bilän gürüngläşib, bir taläy nasihatü bir dünyâ duâ âldi.*”(L)

-KAçä: “*Uzâq tüngüçä gürüngläşib otirdik.*”(L)

güvillä- (12): -dä, -dän, -çä

Anlamı: Güm diye ses çıkarmak.

-dä, -dän: “*Tündä här nârsäning tâvüşi yırâqdän güvilläb kelär.*”(YOS)

-dä: “*Professor Vâhid Mirâbidov qadämräncidä qilibdilär, deb hattâ tümän rähbärigäçä taşrif buyürär, qoylär soyilib, xânändä vä sâzändälär täklif qilinib, xılvät bâdâmzârlärdä güvilläb âqqan şarşärälär tagidä tângätär bâzmi cämşidlä qurilär, bu otirişläarning güli, hâkimi mutlağı uning özi bolär, professor Vâhid Mirâbidovning aytgäni aytgän, degäni degän edi.*”(D); “*Sâyda eşäklär, tüşâvlängän ätlär, toygänidän hansiräb yâtgän sigirlär qâräsi körinär, özänning narigi betidä esä eski tegirmän güvillärdi...*”(D)

-dän: “*Tantänäning zoridän Cabbâr güldästä tutgän qızlär, baräbän çalgän oquvçi bälälär güvillägün âlâmän qurşâvidä qâlib ketib, çâlkämpir uni yarim säätlärdän keyinginä aräng quçışgä müyässär bolışgändi!*”(D)

-çä: “*Nâzâkät uni oçirämän deb qançälik urinmäsin, u aksinçä güvilläb yänärdi.*”(UP)

hâri- (26): -dä, -dän, -däy

Anlamı: Yorulmak.

-dä, -dän: “*Cabbâr bilän piçänzârlärgä tuzâq qoyib, bedänä tutgän dämläri, tüşdü, buğdây orâgidän hârib qaytgändä özini muzdäy bulâqlärgä âtib, uning şäkär desä şäkärdek tınıq suvlärini hävüçläb içgän daqıqaläri hali-hali esidä turibdi!*”(D)

-dän: “*Issıq vä taşnâlikdän hârigän makedonlä toxtädilar.*”(SU)

-däy: “*Yoq, âdätdä bunaqalär xudäsiz bolädi, bulär köprâq özläridän qorqışädi, vicdän deb atälmiş aziz matâhläri bâr, oşäni kötärib yügürgänläri yügürgän; arävägä qoşilgän ätdäy hârişädi, peşänädän rezä-rezä terni artib âlişädi, bilişmäydiki, qolläri bom-boş, heç vaqâ yoq.*”(L)

höllä- (11): -ni, -KA, bilän/ilä

Anlamı: Islatmak.

-KA, -ni: “Qadahni boşätib, qalgän bir tãmçigä barmäği uçini hölläb mangläyigä qızıl çızıq tãrtı.”(SU)

-ni: “U änäsining ägzini höllädi.”(L); “Labini hölläş keräk...”(SO)

bilän/ ilä: “İçkäridä öz ıxtiyäri bilän qamälgän yaş cuvãnning cozläri şu tãpdä sevinç yaşläri **ilä höllängän** edi.”(KK); “Na suzmälik minişkä, na bärşgä qoşib berilgän buzãq qãrni, na mevä qoşib pişirilgän hind tãvuğı, nakiväs **bilän höllängän.**”(KK)

il- (301): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Asmak. 2. Havada yakalamak. 3. Giymek, omuzuna almak. 4. Sözüni kesmek, bölmek.

-ni, -KA: “Uning kamär vä tonläri bir-bir älib, qãzıqqa ildi, ikkäläsi üçün sãlingäk cãyni tüzätı.”(KK); “Endi cãynämäzni qãzıqqa **ilib**, eşikni äçgän cãyläridä izzä tãmändän ayãl kişining oqdek äväzi üygä yãrib kirdi.”(CD) “U oğlını supägä qoyib, bãşidän paräncisini kôtãrdı-dä, çaçvãnigä qoşib bağazgä ildi.”(CD)

-ni: “Xalq äräsidadä otirgän ämin vä ellikbãşilär häm ulärning belgiläb qoygän kişiläri sofining sözläri **ilib äldilär:**”(KK); “Bu yãğini Yaxşibäyev **ilib ketdi.**”(L); “Köçä kiyimini **ilib**, tezdä pãstgä tüşdi.”(L)

-dän: “Şunçä ädämning burni tagidän **ilib ketdimi?**”(CD)

kesät- (36): -ni, -dü, -dek

Anlamı: Alay etmek, hafife almak, küçümsemek.

-ni, -dü: “Tãğäsi bolsä **uni** här gäpidä bir **kesätib** battär yergä uryäpti!”(D)

-ni: “Dãmlä millioner sözini qandäydir **kesätib** aytgäni üçünmi, Şükürovning yãdigä bundän üç-tört kün ävväl viläyät rãhbäri bilän bolib oggän bir gäp tüşdi.”(D)

-dü: “‘Bittäsi Sultãnmurãdmidi?’ dedilär xäläm kütilmägändä **kesätib.**”(CD);

-dek: “‘İçki imkãniyätlär emiş!’ dedi Vãhid Mirãbidov, goyã ropãrsidadä öz kuyãvi emäs, eski raqıbi dãmlä Şãmurãdov otirgãndek **kesätib.**”(D)

köndir- (26): -ni, -KA, -dü

Anlamı: İkna etmek.

-dü, -ni, -KA: “Yolçibekni iş bãşigä qoyib, yigitläri qızıqtirgänimning sãbäbi, şu yaräş tãklif qilingän vaqtdä düşmänni bazi bir şartlãrgä **köndirmäk** üçün edi.”(YOS)

-ni: “Enäxänni köndirü älmädilär.”(KK); “Uşäning işini qılışgä özingizni köndirü äläsizmi?”(KK); “Bilämän, bilämän, ‘lekin bu yâkdä ayamgilärni köndirälmäsäm, inäntirälmäsäm tir qılây’ deb yubârdi hıqullâb.”(CD); “Endi şu bittä qızni köndirälmäy el-yurt äldidä mülzäm bulädigän ädäm yoq!”(D)

küçäy- (58): -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Tesiri altına almak. **2.** Artmak, çoğalmak, büyüme.

bilän, -dän: “Aksinçä, uni qârälâş, uning şanıgä tuhmät vä bohtânlär yâğdiriş, boynigä tavqı lanätlär äsiş, peşänäsığä tamğalär bâsiş şiddät **bilän** küçäygändän küçäyiverdi.”(YOS)

-dä: “Esimdä, keyingi yıllärdä Abdüllä akä radio, televideniye, bazi matbuât ärgänläridä küçäyib ketgän cimcimädâr gäp üslüblärigä ğaşi kelib, özläri häm bir uçräşüvdä bu haqtsä keskin gäplär aytgändi.”(TA)

küyin- (35): -KA, -dä, -dän

Anlamı: Yakınmak.

-dä, -KA: “Hilâliy nazäridü Lâyli hiylä dadil, âşıq ahvâligä küyinüdi.”(KŞD)

-KA: “Bungä küyinsäng arzir...”(SU)

-dä: “Yurtbâşimiz şungä muqdyäsä qilib, ulärning nabiräläri häzirgi yaşlär birmünçä sustqadäm ekänligi haqıdä küyinib aytdilär.”(TA)

-dän: “Afsüski, ädämlär âräsidadä ayrimläri bârki, ulärning insân bolib yarälgänidän küyinib ketämän.”(TA)

munğay- (11): -dä, -dän, -çä

Anlamı: Kederlenmek, üzülmek.

-dä, -çä: “Aftidän, pâygaqdä ğarıblärçä munğayib turgän bu ädämğä häzir gäp uqtiriş qıyin edi.”(D)

-dä: “Şähärdän çıqaberişdä munğayib turgän qârävül budkäsı, içidä eski kiyimläri yamäb oturgän mayib bilän birgä, sekin-sekin yänimizdän ötdi.”(KK); “Lätâfät yänä bâyägidäy közläri çirâyli yârläb, bir akäsığä, bir körpäçädä munğayib otirgän änäsığä qarädi.”(D); “Tâhirä, yelkäsidadä qalin güldâr româl, arıq boyidä munğayib otirärdi.”(D)

-dän: “İmârät taşqaridän munğayib köringäni bilän, içkärisi ârästä edi.”(SO)

muzlä- (44): -dä, -dän, -KAçä

Anlamı: Donmaq, üşümek.

-dä, -dän: “*Lekin oşä daqıqadä qabih miş-mişlärädän muzlägän yürägini baxti qarâ ânäning tâşni erituvçi näläsi häm yumşätälmädi.*” (D)

-dä: “*Bu yerdä muzläysiz.*” (SO)

-KAçä: “*Änäning azâyi bädäni titrâb, tiligüçü muzläb ketdi, nimädir qalbigä kelib, zarb bilän urildi, göye âldi qarângılışib otirib qâldi.*” (UP)

müstahkämli- (30): -ni, bilän, -dek

Anlamı: 1. Sağlamlaşdırmaq. 2. Kalitesini artırmak, inancını sağlamlaşdırmaq. 3. Bir işi titizlikle yapmaq. 4. Mühür veya imza ile tasdik etmək, onaylamak.

-ni, bilän: “*Men bir nârsägä aminmänki, tabiät kişigä qançalik istedâd bermäsin, agär uni muttâsil oqgän-orgäniş; bilän, qısqasi, ilm vâ mehnät bilän müstahkämli barmäsa, birâr naticägä erişişi muşküldir.*” (TA); “*Şunisi xarakterliki, Müstaqıllıq tüfäyli yüzägä kelgän yâki qaytâ tiklängän qadriyätlärimiz âräsidadä mahallä ötä hayâtiyligi bilän istıqlâl tuğusini müstahkämliäqtä.*” (TA)

-ni, -dek: “*Ulärdä müstaqılligimizni qoz qarâçığıdek asrâş vâ müstahkämliş, milliy istıqlâl maşküräsi, mänäviyät mäsälälärining eng ötkir cihatläri qalämgä âlinädi.*” (TA)

-ni: “*Müstaqılligimiz tüfäyli erişgän yutuqlärimizni himâyä qılış, ulärni müstahkämliş eng zarüriy vazifädır, deb bilämän.*” (TA); “*Miryâqub nâmer xocäyininin uyidä bergän qarârini müstahkämliädi.*” (KK)

ökir- (54): -dä, -dän, -däy/-dek

Anlamı: 1. Yüksek sesle ağlamak. 2. Böğürmek. 3. Yüksek ses çıkarmak, bağırmaq.

-dän, -däy: “*Nâçarlıkdän ezilgändäy toxtâvsiz ökirdi.*” (KK)

-dä: “*Rahmätüllâh duâ qılâyâtgänidä u ökirdi.*” (SO)

-dän: “*Nazâkät bemäcâl qolläri bilän eşikni yâpib xânägä kirdi-yü, içidän ökirib kelgän tofân bilän özini karävâtgä âtdi.*” (UP); “*Baxtimdän ökirib, dev yutsin meni, tantänä qılämän!*” (SU)

-däy/-dek: “*Miryâqub şerdäy ökirürdi.*” (KK); “*Fazilät keksälär tuğül, urüş yılläri ayıqdäy ökirib yığlägän yigitläрни häm körgän.*” (D); “*Ulär bir daqıqqa âldin hayvândek ökirgänläri üçün hâzir uyatdän yer yârılrsa âstigä kirib ketgüdäy bolib turişardı.*” (SU)

önglä- (54): -ni, -KA, -dü

Anlamı: 1. Düzeltmek, tamir etmek, onarmak. 2. Çevirmek.

-ni, -KA: “Bâisi ayân: *Åšnâ kerilib ketmäbdi, qadrdânlârni unütmäbdi, qaygâ bârsä uni yânidä âlib yürdi, yol-yorıq sorädi, qay dâsturxângä qaysi taâm târtilmäsin, lagänning seryâğu sergöşt tarâfini Yaxşibâyevgü öngläb qoydi, endi, dost degäni şunçä bolär-dä!..*”(L)

-dü, -ni: “Musyâ bilän Tanyä Kävälçükning lablâri otdäy yânär edi, Sergey bâşdü bir qadâr rängi oçgänrâk körinsä hâm, âz fursätdü özini önglädi vâ burungi dâimiy hâligä tüşib âldi.”(KK)

-ni: “Keyin nafäsini bir âz öngläb, yänä bâyägidäy xorsiniş âvâzi bilän bolib-bölib sözlädi.”(KK)

örmälä- (21): -dü, -dün, -düy

Anlamı: Sürünerek yukarı çıkmak, sürünerek tırmanmak.

-dü, -düy: “Stolgä yâpilgän dâsturxândäy kättä xaritä sathidä tepädän pâstgä, Âb dâryâsidän Ortä Âsiyâgä qarâb târtilgän yogân qızıl çızıq közgä çalinär, xaritädä ilân izidäy örmälägän bu çızıq bulğusi kanäl yoli edi.”(D)

-dü: “Bir ikki yıldäyâq avc âlib qâlgän bu tâl, teräk vâ çinâr nihâllâri ârtidä yäm-yâşil pâykällär, pâykällärdä örmälâb yürgän trâktorlär, ketmânlarini âftâbdä yarqırätib, çâpıq qilâyâtgän qız-yigitlär körindi.”(D)

-dün: “U maysädär içidän örmälâb çıqıb, âtbâşärä bâşini mağrür tutib, özini âftâbgä sâlib turdi-turdi-dä, qanâtlârini yâyb, âyâqlârini kerdî vâ uçmâqqa şayländi.”(KK); “Lekin şundä hâm u şâxlâr âräsidadän örmälâb çıqıb, bu tãmângä aylänib ötdi-dä, ildiz-pildizi bilän cargä sürgäb ketdi.”(CD)

ötqaz- (58): -ni, -KA, -dün

Anlamı: 1. Yer vermek, oturtmak. 2. Yerleştirmek. 3. Dikmek, ekmek. 4. Kiraya vermek.

-ni/-i, -KA: “U Âbidâvni maşinäsigü ötgazıb, conâb ketdi.”(D); “U yänigä Âtaqozini ötgazıb, toğri Mingbulâqqa ketdi.”(D); “Mingbâşi oşâ künni zorğa ötgazdi.”(KK); “Meni qıstâb yänigü ötgazdi-dü, gâpgä tüşib ketdi.”(CD)

-ni, -dün: “Bugün keçürün kelädigän âdâmlârni bir-bir xayâlidän ötgazdi.”(L)

-dün, -KA: “U yerdän yumşâq kürsigü ötgazdi.”(L)

-ni: “*Şippägini kiyib, xalätining tugmälärini ötqazä başlädi.*”(L)

-KA: “*Şungä ötqazib qoygänäkän-mi? dedilär xäläm.*”(CD); “*İkki qolini bāglāb, oşä yerdägi kürsigü ötqazdi.*”(UP)

özläştir- (33): -ni, -dä, bilän

Anlamı: Mülkünə geçirmek, sahiplenmek.

-ni, -dä: “*Nemis avtâmätlärini saldü özläştirib äldi.*”(UP)

-ni, bilän: “*U mädräsädä ilm örgäniş, şe’r mäşq qılış bilän mäşğul bolädi, fälsäfä, mantıq, astränomiyä, matemätikä singäri bilimläрни qunt bilän özläştirädi.*”(KŞD)

-ni: “*Biz şarkmiz, ammâ ğarb badiiy ruhiy älämini özläştirgän, oşä älämning şäffäf suvlärini simirgän, şundän nafü safä tāpgän xalqmiz.*”(TA); “*Mirzäçölni özläştiriş togrısıdä qarār qabul qilingän ekän.*”(D); “*Köngil qorıqlärini özläştiriş işi eng büyük iş.*”(L)

päsäytir- (29): -ni, -dän, bilän

Anlamı: 1. Kısaltmak, kısmak. 2. Azaltmak, zayıf düşürmek.

bilän, -ni: “*Äyim zor ekänlär, ikkitä ğap bilän pāpügini päsäytirib taşlädilär.*”(CD)

-ni: “*Äväzini päsäytirü tüşdi.*”(KK); “*Äpäm çadırni päsäytirib, mengä tikildilär.*”(CD);

-dän: “*Nimä bolibdi-yü, amäldän päsäytirib bu yāqqa yubāribdi.*”(UP)

päyqa- (188): -ni, -dä, -dän, -çä

Anlamı: 1. Hissetmek, sezme. 2. Anlamak.

-ni, -dä: “*Narxı bir pul bolgänini häm şundä päyqadi.*”(L)

-ni, -dän: “*Buni ibärä manäsining teränligidän päyqab äyasä bolädi.*”(TA); “*Ävvälbek mazäxni birdän päyqadi.*”(L)

-ni: “*Özläri buni häm päyqamäslär edi.*”(KK); “*Quyānşünäs häm Rüstämni päyqadi.*”(UP); “*Späntämänä uning sözlärini päyqagän edi.*”(SU)

-dän: “*Aynıqsä, xocäyin arāq bilän sıylägän dämdä, hıdüdän päyqab qalışmäsin, deb başını häm çäyşäbgä orāb älädi.*”(SO)

qadä- (934): -ni, -KA, -däy

Anlamı: 1. Diremek, dayamak. 2. Saplamak, sokmak. 3. İliştirmek, takmak. 4. Dikmek, yerleştirmek. 5. Ekmek, dikmek.

-ni, -KA, -däy: “‘Sen!’ dedi dâmlä, âläygän közlärini tepäkäl muällimgä naycädäy qadüb.”(D)

-KA, -ni: “U mullägä nafrät közini bir âz qadüb turdi-dä, qimir etmägän häddä baqırıp, yârdämçisini çaqırđı.”(SO); “Yâlgız tågäsi Nârmurâd Şâmurâdâv ilgärigidäy bukçäyib, kirtäygän közlärini zalgü qadüb otirär, eski raqibining nutqı ungä yâqdimi, yuqmi, buni bilib bulmäs, u goyâ zaldägi âdämlärni körmäs, qandäydir öz taşvişi, öz ğami bilän band bir musâfırgä oxşardı.”(D); “Uyatdän yänib ketgän qız uzün kipriklärini pästgü qadüb, bir nuqtägä tikilib otirär, goyâ dâmläsığä söz qâtişgä häm macâli qâlmägän edi.”(D); “Qolidägi äcdärbâş hassäsini yergü qadüb, sekin suyändi, yürägigä qulâq tutdı, lekin xavf sezmedi.”(L)

-ni, -däy: “‘Mening neçtä asrändim bäräkän vä hükümetti qaysi arpäsini xâm oribdi?’ dedilär äyim közlärini okdäy qadüb.”(CD)

-ni: “Ayıq ulärgä zahärli nigähini qadüb turardı.”(SO); “Lekin... deyä buvä nursız, süzük közlärini ciddiy qadüb, bir daqıqa cim qıldı.”(CD)

-KA: “Rüstämning qalbidägi haväs oti bu gäplär bilän sonmägän edi şekilli, malâl kelgändek közini dädäsidadän âlib, bir çetgü qadüdi.”(UP)

qadül- (47): -KA, -dä, -däy

Anlamı: Dikilmek, saplanmak, takılmak.

-KA, -däy: “Çâl bir zum, bir daqıqa Camâl Boribäev otirgän çaygü tikändäy qadülib qıldı, song özini stülning suyänçığgä taşlâb, közini yumdı.”(D); “Çınâr häm, dongliklärni turtib çıqqan kättä-kıçık qâyälär häm, qâyälärgü tâcdäy qadülgän dolänälär häm sukütdä.”(SO)

-KA: “Mägär qadimiy dünyâ hokiz şâxläri üstidä turgän bolsä, uning bir şâxı Samärqandgü, ikkinçisi esä Rimgü qadülgän bolib çıqadı.”(TA); “Qahqahalär bilän dünyâni başığä kötärgän vaqtläridä häm öz qolining beixtiyâr kökrägigä bärıp qâlgälini payqar, allaqandäy sâvuq bir tumän parçäsining kökrägidä ivirsib, u yer bu yergü qadülib yürgänini sezardı.”(KK); “Şükürovning ävâzi şundäy vähimäli eşitildiki, hämmäning közi ungü qadüldi.”(D)

-dä: “U sakkız tugmä häm xätinlär ekkän läviyälär singäri biri çapdü vä biri ongdü qadülgän edi.”(KK)

qamü- (208): -ni/-i, -KA, -dä

Anlamı: 1. Hapsetmek. 2. Etrafi kapalı yere koymak. 3. Şişirmek, hava vermek.

-ni/-i, -KA: “*Qullärni änä şu ğärlärgä qamüb qoygänlär, zarür paytdä esä, ulär haligi açiq teätr sahnäsidadä bir-birlärini qängä beläb yäki yävväyi hayvânlar bilän yulişib, tāmāşä körsätgänlär.*”(TA); “*Şunaqadän ikki ğuruhini häydäb bärrib, haligi berk mäsünägä qamüdilär.*”(CD); “*Muällim Said Ğani dāmlä yoq ekänlär, bir snf bäläni bittä dārsxānägä qamüb qoyışibdi.*”(CD); “*Meni qamämäsmikin? degändäy...*”(KK); “*Seni bekār qılmäsdän burün ätxānägä qamüb kältäklätämän...*”(KK)

-dü, -ni: “*Uriş dävridä faşistlär bälälärni qamüb ketgün ekänlär...*”(TA)

-ni: “*Dāmläni qamüb qoydilär.*”(D)

qamrū- (27): -ni, -dü, bilän

Anlamı: 1. Kuşatmaq. 2. Kaplamak, sarmak. 3. Bünyesine almak, kapsamak.

-ni, -dü: “*Haqiqatdän, bu kitāb Sibir dāryälärini Ortä Āsiyägä burış muämmäläridadän taşqari, çolni uzläştiriş, yerning şurini yuviş, zāvürlär quriş kabi mühim dälzärb mäsälälärni häm keng qolämdä qamrüb älgänkim, agär çolquvārlär davräsidadä birärtä uçräşüv ötkäzib, undä birärtä ilğär mexanizätärmi, suvçimi, quruvçimi mükāfāt mäsäläsini kötärrib çıqsä, buning nātäbiy cāyi bolmäs.*”(D); “*Ğafür Ğulām ‘Alişer’ särlävhalı şe’ridü özbek xalqning bütün bir ötmişini qamräydi.*”(TA)

-ni, bilän: “*Bulärning barçäsini bağri kenglik bilän qamrüb älä bilgän muällif, cümlädän üstāz Ğafür Ğulāmnıng ‘ Sen yetim emäsän’ şerigä munäsib bahā beribdi.*”(TA)

-ni: “*Älbättä, ekrän äsärning hämmä cihatläärini qamrüb älälmäydi.*”(TA); “*Bu salmāqli äsär vāhaning qariyb üç ming yillik keçmişini qamräydi.*”(TA)

qayril- (124): -KA, -dü, -çä

Anlamı: 1. Bükülmek, katlanmaq. 2. Yön değıştirmek, çevrilmek, dönmek, yönelmek.

-dü, -çä: “*Nihāyät, salqm bir köçägä tüşib, dārvāzäsining äldigä kollätib suv sepilgän cāygä yetgändä, qızçä qayrildi.*”(CD)

-KA: “*Uçāvigä qayrilib qarämäy deymän...*”(KK); “*Zorğa-zorğa qayrilib yänigä qarädi.*”(KK); “*Āstānädän ötdi-yü momin tāğagä qayrildi.*”(CD)

-dü: “Cür, narigi betgä ötämiz, oşä yâkdä balıqsävätläri bâr, dedi Sâli vä pästgä zingilläb, tâl tagigä yetgändä **qayrildi.**”(CD)

qozğat- (27): -ni, -dü, -dän

Anlamı: Ortaya çıkarmak, hatırlatmaq, deşmek.

-dän, -ni: “Ötmägän bolsä... ıssıq câyläridän **qozğatib** tir qılardı bulärni?”(D)

-dü, -ni: “Bu närsä İvân İvânoviçdü qattıq câhl vä oç âliş istägini **qozğatdı.**”(KK)

-ni: “Akäsi xâyaqâgä ketâyâtib, yänä şu gâpni **qozğatdı.**”(KK); “**Uni qozğatib** otirmäsdän, dasturxânni sekinginä yığıştirib âldi-dä, bir çekkägä bir yâstıqni taşlädi, üstigä bir töşäkçäni yapindi.”(KK)

quç- (350): -ni/-i, -dän, -däy/-çä

Anlamı: 1. Kucaklamak, sarmak, bağrına basmaq. 2. Kaplamak. 3. Erişmek, ulaşmaq, elde etmek.

-ni/-i, -däy/dek: “Şâhlär şâhı, tangri Ammân ogli İskändär Zulqarnäynning özi meni sevimli inisini **quçgän** âğadäy **quçib** turibdi.”(SU); “Bağrigä âtildim, âtä-bälädek bir-birimizni **quçib** salâmläşdik.”(KŞD)

-ni: “Sadâqatni, väfâni, ayrılıqni qattıq **quçgän** âpä türlü-tümän tazyıqlärgä uçmädi, qorqmädi vä buning barçäsi üçün hayâtdä häm, icâddä häm hurmät qâzândi.”(TA)

-dän: “Qumri kennâyim bozlây turib, âyimning yelkäläridän **quçib** âldilər.”(CD); “Huşimgä kelgänimni körüb, suyinib ketdi vä şirin cilmäyib, yelkämдän **quçdi.**”(CD); “Haydär qızning belidän **quçib**, kättä köçägä başlädi.”(D)

-çä: “U akälärçü **quçib** Yaxşi qâl dedi-yü birdän cädälläb ketdi.”(CD)

qurü- (66): -ni, -KA, -dü

Anlamı: Parçaları birleştirerek bir bütün oluşturmak, kurmak.

-ni, -KA: “Yâş şâirlärimiz köpinçä bütün bir şer’ni bittäginä oxşatış yâ söz oyini äsâsigä **qurädilär.**”(TA)

-ni, -dü: “U yerdä turmuşini başqa asâslärdä **qurädi.**”(KK)

-ni: “Millät uyğânsin, közini açsin, oqısın, bilim âlsin, mädäniy millätlär qatârığä kirsin, songrä u häm öz дәvlätini, öz baxti, öz saädätini **qurädi.**”(KK)

saflän- (32): -dü, -däy/-dek, -KAçä

Anlamı: Safa dizilmek.

-dä, -däy/-dek: “Undä çindänäm älif bitikläri bir naqsdäy saflänib turär edi.”(CD); “Qatâr teräklär tagidägi doppidek mäscid hävlisidä saflänib, cänâzâ namâzi oqildi.”(CD)

-dä: “Feägen uyğândi, başini kötärđi vä bandärgâhdä saflänib turgän kemälärgä manâsiz tikilib qâldi.”(SU)

-KAçä: “Lekin fârslär ertäläbgüçä saflänib ulgürädi-kü!”(SU)

sâğın- (297): -ni, -dä, -çü

Anlamı: 1. Özlemek. 2. İstemek, layık görmek.

-dä, -ni: “Müzliklärdä yurgänidä Cähângir üyini sâğınib ezilärđi.”(SO)

-ni: “Sen bahârni sâğınmädingmi?”(TA); “Gäpläringizni sâğınsäk, tâptirib ketämiz.”(CD)

-çü: “İlgäriyäm säfärgä köp çıqqanmân, lekin bu gäl başqaçü sâğındim.”(L)

sanü- (534): -ni, -dä, -KAçü

Anlamı: 1. Saymak, hesaplamaq. 2. Zikretmek, hatırlamaq. 3. ...diye bilmek.

-ni, -dä: “Cücäni küzdä sanäydilär’ dedi emäkläb kelgän bir yarädâr.”(UP)

-ni: “Fiträt, Qâdiriy hämmäsini sanüb sanâğığä yetiş qıyın, şu yoldä cänläriñi fidâ qıldilär.”(TA); “Hâzir xâtirämğä kelgän bazi misällärni sanüb ötäy.”(TA); “Şe ’rning täsirçänligini täminläydiğän kâmpänentläрни sanüb ötirişning häm häcätı yoq.”(TA)

-KAçü: “Uning şu çäqqaçü sanüb qadäm başgämni körgän ädäm bärmi dünyädä?”(YOS)

sapçi- (50): -KA, -dän, -däy/-dek

Anlamı: Atılmak, üzerine yürümek, saldırmak.

-däy, -dän: “Qâdircân çayân çäqqandäy urnidän sapçib turđi.”(D)

-KA: “Gräf turgän cäyidä tepägü sapçidi.”(L)

-dän: “Trübkä telefon ilmâğidän sapçib, stoldägi Äynägä tüşdi-yü, xänä yangrâb ketđi.”(D); “Lätâfät ornidän sapçib turđi.”(D)

-däy/-dek: “Bir çetdä yätgän qırqmäni bexäs bäsib älsä, kifâyä ekän-kü, men qay ongirdän bıqınib ätdi, deb şerdek sapçib turib ketibmân!”(CD); “Äldin Himmätilläning etini öldirişni burç bildi, yänä burgädek sapçib ketmäsin!”(UP); “U

qâşyündäy sapçib turdi, tezlik bilän xâtini yâniğä kelib toxtädi vä eşitilär-eşitilmäs piçirlädi.”(SU)

sarflä- (19): -ni, -KA, -dü

Anlamı: Sarf etmək, harcamak.

-KA, -ni: “Şunaqalär bârki, ârzü-haväs deb qızı yâki oğli emäklây başläğüidän mäl-dünyâ yığadi, bir künlik toygü hâm mäsini **sarflüb**, ertäsigä sarpâyçân işigä çıqıb ketäverädi.”(UP)

-ni, -dü: “Cävâbim ayân; hazrät tâpgän mäl-dünyâsini el-ulüsi manfäati vä marifäti yolidä **sarflügän**.”(TA)

-ni: “U songgi cavâhirlärini ât, qurâl vä asbâb-ancâmlär âliş üçün **sarflädi**.”(SU)

-KA: “Cazmânlärgü **sarflär** ekânsiz-dä!”(L); “Tâpgän pulini kitâbgü **sarfläydi**.”(L)

soy- (85): -ni, -dü, bilän

Anlamı: Kesmek, boğazlamak.

bilän, -ni: “Âtäsining piçâğı **bilän** tâvuqni **soyib**, avliyâning gorigä qânini âqızä turib, enäsining ilticâsini eşitüvdi.”(L)

-ni/-i: “Men xocâyinimni **soygänmân**.”(KK); “Soyiş keräk bolsä, seni **soyämân!** deb qoydi.”(UP); “Ertäsigä **uni soymâqçi** bolgändä, qoy soräbdi.”(UP)

-dü: “Saydälibâyning qari âtäsiniyäm şu yoldä **soyib** ketişgän-dä!..”(L); “Cähângir qoligä pul tekkän küniyâq callâbdän bir qoy âlib, mädräsä hâvlisidä **soydi**.”(SO)

bilän: “Âvqatdän boşägän hâmân koyläkçän ayvângä çıqadi, gâpkä degän âq-sâç xâtingä bir emäs, birdänigä ikkitä qâvün keltirmäkkä buyürädi, qâvün kelgäç öz qoli **bilän soyädi**, uruğlärini alâhidä bir qâğâzgä âlib qoyädi-dä, undän song yegäli başläydi.”(KK); “Mänä şu xancär **bilän soygän**...”(YOS)

suğâr- (25): -ni, -dän, birlä

Anlamı: 1. Sulamak. 2. Su vermek, su içirmek. 3. Terbiye etmək. 4. Demire su vermek.

-ni, -dän: “Baqtriyälklär ekinlärini şulärdän **suğârär** edi.”(SU)

-ni, birlü: “Umr kemäsi äcäl gırdâbigä yetdi, âlämi fâniydän dârül baqâğa rıhlät qıldı, märifät daraxtını fikr-ändişä suvi **birlü suğârgäylär**, hayrät barmâğını tişlädi.”(KŞD)

-ni: “Ulär yerläрни **suğârib** bolgândän keyin Qumâriqqa yänä qaytib suv açmäs ekänlär.”(KK); “Sultânmurâd akäm arävägä qoşilgän ätlärni anhârning pästäk yerigä tüşirib qoyib, **suğâriyâtgän** edi.”(CD); “Ävväl özläri suvgä toygän ädämlär cänivârlärini **suğârib**, äldingi äyâ-ğigä qayış tüşäv sâlišdi-dä, otlâşgä qoyib yubârişdi.”(SU)

suğur- (38): -ni, -dän, bilän

Anlamı: 1. Sökmek, çıkarmak. 2. Yerinden çıkarmak.

-ni, -dän: “U xatni etigining qoncidän **suğurib** âlib, sılıkidi.”(CD); “Bu vaqt ätning tepäsidadä akäm piçâğını qnidän **suğurib** yalänğâçläb turär, ammâ qaysi tızginçanı qırqışni bilmäy kalâvlänär edi.”(CD)

-ni, bilän: “Tırnâklärini ämbir **bilän suğurib** taşläşdi.”(UP); “Ptâlemâyâs lag tezlik **bilän oqni suğurib** âl-di vä yaräsini bağlämäqçi bolgän edi.”(SU)

-ni: “Sâldätlärdän äldindä özi çâpib ketädi qılıçını **suğurib!**”(KK); “Kasâtkinning tilini **suğurib** âlärdi.”(UP); “Men sizdän qorqıb yağâç qâzıqlärni häm **suğurib** taşlädim.”(YOS)

şürhlä- (26): -ni, -dü, -çü

Anlamı: Şerh etmek.

-ni, -dü: “Lekin biz ulärgä başqaçä nazär bilän qarär edik, ulärni xuddi ädämiylikkä zid närsälär tarzidä **şürhlär edik.**”(TA)

-ni, -çü: “Büyük degän sıfätini özimçü **şürhläb** aytsäm, bu ädäbiyât haqsüiyär, xalqçil, kamäläkdek sercilâ, älmäsdek serqırrä, billürdek tinıq...”(TA)

-ni: “Albättä, men ulärning här birini **şürhläb** otirmäymän.”(TA); “Lekin ayni ertägä âpkeliş şart emäs, yaxşisi, men sağayib çıqqandän keyin, toppä-toğri bizning üygä âpkeling, birgäläşib oqıymız, tüşünmägän cäylärimni **şürhläb** turäsiz.”(L); “Ulärning nâmını 30 tildä bergän Berüniy öz äsârlärini oşä дәvr ilmiy anänäsigä körä aräb tilidä yazgän, şer’lär bitgän, aräb şâirlärining şe’rlärini **şürhlägän.**”(KŞD)

tâblä- (24): -ni, -KA, -dü

Anlamı: 1. Belirli bir kıvama getirmek, ısıtmak, kızdırmak. 2. Demiri (kızdırıp su vermek sûretiyle) çelikleştirmek. 3. Yetiştirmek, belirli bir seyiyeye getirmek.

-ni, -KA: “Binâ âldidägi çağrâq gülzâr âtrâfigä qoyilgân xarrâklärdä üç-tört bemâr tanläri **ni** âftâbgü **ta**blâb otiribdi.”(L)

-dü, -ni: “Külgisi qıstâdi u hâzir taşqaridä säyr qilyäpti, xâtini ağır ahvâldä, başidä otiräverib köngli târiqqan, taşqaridä, gülzâr tegräsigä qoyilgân xarrâklärdän biridü âftâbgü **ni** tänini **ta**bläyüpti-yü, biz bu yâqdä ruhini yoqläyâpmiz.”(L)

-dü: “Canglârdä **ta**blängän, xalq mänfäâtlärini tümü kün oyläydidgän, xalqqa qayışädigän hâlâl kişi.”(L)

täminlä- (29): -ni, -dän, bilän

Anlamı: Temin etmek, hazırlamak.

-ni, bilän: “Ulärni uy-cây **bilän täminläş**, äsârlärini çâp etiş, körgäzmälärini namâyış qılış, camğarmälärini tüzış qilingän işlärning bir qısmi xâlâs.”(TA)

-dän: “Ulärgä ärkâni дәvlät hâmiylik qıldı, xattât vâ mütärcimlär mâddiy cihatdän **täminläb turildi.**”(KŞD)

bilän: “Harbiy xızmatçilärning hämmäsi дәvlät hisâbidän yetärlü mıqdârdä mâaş **bilän täminlängän.**”(KŞD)

taqa- (61): -ni, -KA, -dü

Anlamı: 1. Diremek, dayamak. 2. Konuyu, sözü bir yere getirmek. 3. Bir amaç için işi geciktirmek. 4. Karşı karşıya getirmek, yapmak zorunda bırakmak.

-ni, -KA: “Bir öltürädi, yänä turädür, peşänäsini devâlgü **taqaydır**, toq-taydır vâ allänärsäni axtärğän bolädür.”(KK); “Gäpni ayläntirib kelib, Margäritägü **taqadi.**”(KK)

-dü, -KA: “Üygä kiräverişdägi zaldü devârgü **taqab qoyilgân möcüz stol** ätrâfidä dâmläning ropäräsidä anqayib otirgän oşä daqıqalärimni bir umr unütmäsäm keräk.”(TA)

tarüt- (28): -ni, -KA, bilän

Anlamı: Saçmak, dağıtmak, yaymak.

bilän, -ni, -KA: “Mänä şu yerdä u zât cabrdiydä yurtni Moğullär iskänçäsüdän xâlâs qılış, millät vâ elätlär başini biriktiriş, qudrätli saltänät tuzış

haqıdä oy oylägän, şungä yaräşä küç yıqqan, keyin dâvruqlı yürişlər, muhtäşäm qurılışlar və adälätli siyäsät **bilän** mämläkät şävkätini cähängü tarätgän.”(TA)

tasvirlä- (114): **-ni, -dü, bilän**

Anlamı: 1. Tasvir etmək. 2. Resmini çizmek.

bilän, -ni: “Ammâ quruq gäp-gäştäk **bilän** oşäl zamänni, oşäl zamändägi Ortaqorğan muhitini **tasvirläb** bolmäydi.”(L)

-ni: “Men, **uni** hâzir **tasvirläb** otirmäymän.”(TA)

-dü, bilän: “Farhâd âbrâzini häm şair çin âşıq, bahâdir, zahmätkäş, mâhir hünärmänd, pâkdâmän insân sıfätidä mehr **bilän** **tasvirläydi**.”(KŞD)

-dü: “Matlübä qâräçığı yirik közläri çaqnäb ketdi, yüzidü **tasvirläb** bolmäs qandäydir hayecân çızıqläri naydâ boldi, tävüşigä häm özgäriş kirdi.”(UP)

taşlän- (222): **-KA, -dü, -düy**

Anlamı: 1. Düşürülmek, içine koyulmak. 2. Tek bırakılmak, yalnız bırakılmak.

-dü, -KA: “Ulärdän biri cân hälätdä arävägä **taşlänib**, tizginni qoligä âldi.”(CD)

-KA, -düy: “Oşändän bağdläb, tâ Şarif Vallâmätning qazâsigä qadär, ulär ikkâvi Cüdä inâq yaşädilər göring nurgä tolgür Şarif, dosti Yaxşibâyevning ğanimlärigü misâli qutürgän köppäkdüy **taşlänib** yürdi.”(L) “Oşändä Yaxşibâyev yetgän edi, yetgämü qız beçärägä qarçığaydüy **taşlängän** edi, agär Muhsinä uyalmägänidä, agär quyirâqdä qaräb turgän bir todä qızlar bolmägänidä edi!..”(L)

-KA: “Nilgä **taşlängän**, timsâhlärgä yem bolğan âşıqpäringdä şundäy güllär bär edi.”(KK); “Âliyä labläri titrâb, erigü **taşlândi**.”(D)

-dü: “Gäncinäning ong tāmānidä borgärlik âbrez yānidü **taşlängän** bir oçâq, neçä yıldän beri yätgän bir quçâq ötin, devärdä sirkädän boşalgän bir-ikkitä qāvâq...”(YOS); “Sen ketäsän, yuldüz uçär, yâlgızlikdä **taşlängän** Oksiginggä hayât bermäs yağdüläri kündüzning.”(YOS)

tatälä- (14): **-ni, -düy, bilän**

Anlamı: 1. Kazmak, eşmek, karıştırmak. 2. Endişelenmek, içini kemirmek. 3. Zorlamak, didinmek, çalışmak, gayret etmek.

-ni, bilän: “Yerni piçâq **bilän** **tatäläb** kavläb xumni açdi.”(SO)

-ni: “Yangiçä kitâblär tâpib âlib, ulärni hâm **tatälâb** köräy.”(KK); “Apil-tâpil tuprâqni **tatälây ketdi.**”(SO)

-dây: “Mening qârnim itdây **tatälâb** ketiyâpti!”(UP)

tayinlä- (133): **-ni, -KA, -dä**

Anlamı: 1. Belirlemek, açıklamak. 2. Tembihlemek, bildirmek. 3. Görev vermek, vazife vermek. 4. Bir yere, göreve getirmek.

-KA, -dä: “Xâningä mening öz âldimdä **tayinlädi.**”(UP)

-ni: “Bazi bir gâplärni **tayinlädi.**”(KK); “Bäläsini **tayinläb** tâpşirdingmi?”(UP)

-KA: “Baqqâlgü **tayinläb** qoydim, nimä desäng berib turädi.”(KK); “Bälälärgü **tayinläb** keldim.”(KK); “Âdämlärgü **tayinlädingizmi, Alicân akä?**”(D)

-dä: “Ehtiyât boling, lekin âldigä barmäng, deb eşikda **tayinlädi.**”(UP)

termil- (23): **-KA, bilän, -dây**

Anlamı: 1. Bakakalınmak. 2. Ümitle beklenmek.

-KA, -dây: “Nârmurâd âtä tepäsida egilib turgän qızgä, kökimtir şulägä çomgän xânägä, cavânlärdägi kitâblärgü goye vidäläşâyâtgändây **termilib** qarädi.”(D)

-KA: “Bälälär ayälning anduhiga köpdä tüşünmäy, közläri cavdirâb, nedir cavâb istâb, âtälärigü **termilür edilür.**”(L); “Tâvuqlärgü **termilib turdi.**”(UP); “Kim bilädi, turişgä dârmâni yetmäy, tıq etsä eşikkü **termilib** yätibdimi?”(UP); “Qarşidägi âlmä daraxti âstiga ornâtilgän çârpâyädä yaktäk kiyib âlgän şâmr âsmändä yultillâb körinä başlägän yuldüzlärgü **termilib** xayâl sürär, labläri piçirlär, közläridä qandâydir aläm, dârd bâr edä.”(TA)

bilän: “Mahbubä hâmân ginaxânlik **bilän termilib**, yüzigä, peşânäsiga tüşgän saç tâlälärini tüzätädi.”(D); “‘Bäläm!’ dedi Fazilät, oğligä ilticâ **bilän termilib.**”(D)

toz- (105): **-KA, -dä, -dây/-dek**

Anlamı: 1. Saçmak, dağıtmak. 2. Her tarafa yayılmak. 3. Eskimek, işe yaramaz hâle gelmek. 4. İntihar etmek.

-dek, -KA: “Fikri yertä sâçilib tüşgän tangälärdek hâr tāmāngü **tozib** ketdi.”(UP)

-dü: “Abdücäbbâr kelib, üstingizdü tozisin, akä, deb, üstingä ton yâpdi.”(L); “Köylägingiz yaräşibdi, xânim, üstingizdü tozisin.”(UP) ; “Şundäy dedi-yü bekätdä tozib yürügän ädämlär âräsidadä bir ändä ğâyib boldi.”(SO)

-däy/ -dek: “U çekib turgän papiräsini çertib yubârdi, u çoğläniib uçib bârib devârgä tegdi-dä, mitti muşäkdäy tozib tokildi.”(CD); “Uni körsä, diydârigä bir bârâ bâqsä bäs, barçä ğamü kudürätläri, çekkän älmäläri bir zumdä quyâş çaraqläb çıqqandägi tümändek yâki küçli şamâlgä düç kelgän pardek tozib ketädi.”(UP)

tölä- (299): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Ödemek, geri vermek, iade etmek.

-ni, -dän: “Hâkim öz arkânläri bilän yâ oşä qânünbuzärni tâpâdi yâki yoqâlgän mâlni on barävâr qilib özining yânidän töläydi.”(TA)

-ni: “Mabâdâ tâpilmäy qâlsä, uning qummätini men töläymän, debdi Uluğbek Mirzâ.”(KŞD)

-KA: “‘Mengämäs, buğaltirgä töläysiz’ deb küldi Tupâri.”(L); “Kimgä töläysiz, özingizgämi?”(L)

tutqaz- (23): -ni, -KA, bilän

Anlamı: Tutturmak.

-ni, -KA: “Nihâyät, Sâli uni torvägä sâlib, äğzini boğdi-dä, mengä tutqazdi.”(CD); “Men balıqlärni Mirzârahimgä tutqazib, mehmângä häm qızıqsiniib, häm yâqtirmäyginä ogirildim.”(CD)

bilän, -KA: “Dâmlä xatni öz quli bilän yâzdi, öz qoli bilän âqqa küçirib, dostlärigä tutqazdi.”(D)

-ni: “Akäm älmä çeläkni tutqazdi.”(CD); “Ertäsigä eşitsäk, qoligä hükm qâğâzini tutqazib, cavâbini berib yubârişibdi.”(CD); “Mänä, dedim qoligä papkäsini tutqazib, ellik betini kördim.”(L)

-KA: “Maqâlâ tayinli bir cildä turüvdi, tâpib kelib, qoligä tutqazdim.”(L)

tüpür- (46): -KA, -dän, -dä

Anlamı: Tükürmek.

-dä, -KA: “Uning ornidä başqasi tüpürärdi oşä sazäsigä!”(CD)

-KA: “Nihâyät, u çirt etkäzib, çetgä tüpürdi.”(CD); “Tuzini yeb, tuzluğgä tüpürgän!”(L)

-dän: “Rüstämlärlänikidä keçä gerdäyib, ikki gäpning biridä tişining âräsüdän çirt-çirt **tüpürüb** turgän Qasätkin bu yerdä başqaça edi.”(UP); “Ayğâqçı çıqıb ketişi bilän başlıq uning izidän **tüpürdi.**”(SO)

türmäklä- (12): -ni, -KA, -dä

Anlamı: Sarıp dolayıp bağlamak.

-ni, -KA: “Üygä bärädi, xarid qılğan kökini Râbığa-Râbiyä-Râbigä taşnirib, xänägä kirädi, kiyimläri almäştirädi, yapânça kimânâsini kiyib, saçläri tepägä **türmäkläb,** yelpiğini älib, naq Çiâ-Çiâ San bolib, rängli televizor ropärisigä otirädi-dä, ävvälbekdän, endi qaygä bäräsän, deb soräydi.”(L)

-ni, -dä: “Üstidä bayrämlärdä kiyädigän porim koylägi, saçläri çambäräk şäklidä **türmäklägän,** çiräyli, goyâ körkämliği cäbridiylärlä acimçilärläni ğaşıgä tegäri ni sezmägändäy, açilib-saçilib otirdi.”(L)

tüzät- (93): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Yerli yerine dizmek, düzeltmek. 2. Tamir etmek. 3. Yaptığı hatayı telafi etmek. 4. Eksikliklerini gidermek. 5. İyileştirmek, tedavi etmek. 6. Haddini bildirmek.

-ni, bilän: “Hättä öz üstidägi kirrä ipäk köyläğini özining qaltırağan qolläri bilän **tüzätib** häm qoydi.”(KK)

-ni: “Mayli, şe’rdägi tarıxy yanglışıqlärläni **tüzätärsiz,** biraq badiiy cihatlärläni **tüzätib** bolmäydi-kü!”(TA); “Türing, darräv üsti-başläringizni **tüzätäing.**”(KK); “Sâqâl-möylävläri ni tutämläb-siläb, özläri ni **tüzätgän** boldilär.”(CD)

-dä: “Men vâlidämğä ädäm yubärämän, u kişi cindäkkinä suykäydigän dâriläridän yubärsälär, undän bir äzginäsini yälğiz belingiz bilän ärqangizgä suykäb älsängiz, andäk fursätdä **tüzälib** qälädi.”(KK)

uçrä- (534): -KA, -dä, -KAri

Anlamı: 1. Rastlamak, denk gelmek. 2. Birine veya bir yere uğramak, müracat etmek. 3. Nasip olmak, hissesine, kısmetine düşmek. 4. Bulunmak, mevcut olmak. 5. Bir durumla karşılaşmak, ortaya çıkmak. 6. Giriftar olmak, düşar olmak.

-dä, -KA: “Bu âradä tilimiz tabiiy ravişdü özgärişlärgä **uçrädi.**”(TA); “Uldä aytädir; bir qızil yanâqqa **uçrädim** tüşimdä, kömilgän äqqa.”(YOS)

-KA: “Uçrädimi sizgä?”(CD); “Haybätilläyiz şungä **uçräng** deptimi, bir nârsäni bilib aytgän.”(CD); “Oşä battälgä **uçräbdimi?**”(CD)

-dü: “Lekin köçädü uçrügän sâqâli bâr hâr qandây kimsä, men sening âtängmân, deb tursä, aläm qılmäydimi?”(TA); “U hâzirginä köçädü uçrügän Lätâfätni eslädi.”(D); “Umrimdä uçrämügän trâktorläрни kördim.”(D)

-KAri: “Bu käbi hällär ilgäri uçrüb turguvçi edi.”(TA)

uçrüş- (237): **-KA, -dü, bilän**

Anlamı: 1. Karşılaşmak. 2. Sohbet etmek, konuşmak.

-KA, bilän: “Advâkät ertäsigä Himmätillä bilän uçrüşdi.”(UP)

-dü, bilän: “Äzginä, qısqa quzätışlärimdü cüdä köp arzimügän âdämlär bilän uçrüşdim.”(TA); Cähâning mäşhur vä dângdâr âdämläri bilän Tâşkentdä uçrüşdim.”(TA); “Erkäk zâti bilän birinçi märtä bu xıldä uçrüşgän yâş qız şu paytdä bir âz gangirügän edi.”(KK); “Cinköçälärdän âlib ötib, axiri eski bir binä eşigigä ropärä qıldiki, xufyâ câyim bu, Nazâr akä, pari-päykärlär bilän şu yerdä uçrüşämiz.”(L); “U yerdä Yaxşibâyev bilän uçrüşämiz, keyin Ortaqorğängä ötämiz, buldürüqqa ötämiz.”(L)

-dü: “Masälän, ikki sevişgän yigit vä qız maysäzârdü uçrüşib, ğarâyib histuyğulärini bir-birlärigä izhâr etâyâtgändä maşuqaning âyâqläri dâfätän tâşbaqagä tegib ketişi mümkin.”(TA); “Tânglä mahşärdü uçrüşämiz, hali!”(D); “Bänddä uçrüşämiz.”(SU)

bilän: “Heç kim bilän uçrüşmäsmişsiz.”(UP)

uddälä- (13): **-ni, -dü, -KAri**

Anlamı: Bir işi istediği gibi yapmak, üstesinden gelmek.

-dü, -ni: “Naticädä u ülkän işläрни uddälädi, hisâbsiz bâyliklär qoligä kirib keläverdi.”(KŞD)

-ni, -KAri: “Keyinçalik köpläb şäirlär rus şeriyätigä aruzni qolläşgä urindilär, lekin Puşkin bu vazifäni ançä ilgäri uddälägän edi, çamäsi, bu şe’rning mavzui häm qadim şarq şe’riyatining camğarmäsidadän âlingän.”(TA)

-ni: “Buning häm mäsinä uddäläy biliş esä haziläkäm iş emäs.”(TA); “Köngligä tugib kelgän gäpini uddäläb aytälmädi.”(UP); “Men tâpşirtığını uddälädim.”(SO)

ulâqtir- (32): **-ni, -KA, -dän**

Anlamı: Uzaklaştırmak.

-ni, -KA: “Yaxşibâyev arqa orin dıqdä yâtgän yolxaltäni âlib, içidän kiyimbâş âldi-dä, birini mengü qarätib **ulâqtirdi.**”(L); “Mänä şu cavâb âsmângä ot qoydi, Cähângirni âsmân oti bağrigä âldi; song yerni qâq ikkigä acrätdi, Cähângirni tübsiz cargü **ulâqtirdi.**”(SO)

-ni, -dän: “Uning papkäsini âlib, derâzädän **ulâqtirdi.**”(UP)

-ni: “Boyınbâğuni yeçib âlib, çetgä **ulâqtirdi.**”(L); “Anävi kostümni kiyib kördingiz, şimi qâlsin-u, lekin pincägini yeçib **ulâqtiring** terlâb ketäsiz!”(L)

uqtir- (54): -ni, -KA, bilän

Anlamı: Anlatmak.

-ni, -KA: “Hämmä gâpni ânängizgü **uqtirib** tezdän qaytämän.”(KK); “Xammä gâpni âpängizgü **uqtirib** tâzdän qaytämän.”(YOS); “Şundä âlim Râziy pâdşahgä şahlik däbdäbäsi ötkinçi ekänini aytib, faqat ilmginä insângü abädiy hämrâh bolışini **uqtirädi.**”(TA)

-ni, bilän: “Mirhâsilning gâpläri ba’zän şakkâklik sari yetâkläsä häm Rahmätüllâh ungä haqıqatni sabr **bilän uqtirmâqçı** bolâverdi.”(SO)

uril- (99): -KA, bilän, -däy

Anlamı: 1. Tokatlanmak. 2. Bir işe koyulmak. 3. Damarı atmak, kalbi çarpmak.

-KA, bilän: “Âtaqozi maşınä âynäsini pâstgä tüşirdi, yüzigü küç **bilän urilgän** tâng şabädäsi saçlärini tozgitib yubârdi, u bu köçälär, keçäginä qurilgändäy tuyülgän bu uylärgä xuddi birinçi märtä köräyâtgändäy suqlänib tikilärdi..”(D)

-KA, -däy: “Qâtil qolgä âlinäy degändä iş toxtätilsin, degän buyruq bâşlärigü gurzidäy **urilib**, tâvânlärigü qadâr zirillätib yubârärdi.”(SO)

-KA: “Uçqunlari devârgü **urilib**, mitti muşâkdäy här tāmân saçildi. (CD); “Tizzä boyi otlär âyâqqa **urilib**, şuvülläydi.”(CD); “Bu tegirmän nâvidän tüşib, parrâklärgü **urilâyâtgän** suvning güvilläşi edi.”(D)

bilän: “Bahaybät eşik yänä ğaldir-ğuldir **bilän urilib** yapıldi.”(SO)

ündür- (28): -ni, dän, bilän

Anlamı: 1. Yetiştirmek. 2. Zorlamak, zorlayarak almak, ele geçirmek.

-ni, dän: “Bittä appârät bâr ekän, şuni râhbärlärdän **ündürib** âbbermäsängiz cavâb yoq, deb roy-râst aytişdi.”(L)

bilän, -ni: “Mamün bugün h m Marvning C me m çiti pe  yvanid  qoll ri  r asig  b gl ng n s bıq Amir Ali ibni İsa  stid n xalq arz d dini e itib,  lim  ul m l r keng şi **bil n** ul rning t rtib  ling n m l-mülkini ** ndirib** berm qd .”(K D)

 z- (2708): -ni, -d n, bil n

Anlamı: 1. Koparmak. 2. Kesmek. 3. Bulunduđu yerden almak. 4. Son vermek, bir i i durdurmak. 5. Borcunu  demek. 6. Isırmak, di lemek.

-ni, bil n: “Y zid gi c hl  l m tl ri s nib,  vv l- z lgid y  dmi t sg  kirdi,  dmi  it k yl gining uzun yengid n  ıqıb q lg n nedir bir ipni t pdi, sal egilib ti i **bil n  zib** ta l di.”(L)

-ni: “Nih y t, m  in   irill  id n zerikdil r şekilli,  yim ipni ** zib**, kiyimni tizz l rig   ldil r v    kini yorm l rk nl r, sekin xırg yi b  l dil r.”(CD); “Tizginni ** zib** kets l rmi, k r rdik t m  ami!”(CD); “Ti l g n c yini ** zib**  l di.”(L)

-dən: “Bir qolid  supürgi, bir qoli tizz sid , supürgi h m yerd n ** zib**  ling n em s, faqat b   yuq ri k t rilg n  bütün vuc d Saltining ixtiy rid !”(KK); “Ort ql rim  pt  g n n rs l r   zimiz Sıddıq arr k  ning b  d n ** zib**  ıqqan  z m bil n Yakk t lning tagid  bir  r yli n n  ang r qilib  lg nimizni, keyin izz d  balıq  vl b, pe ing  q v rm q iligidimizni aytib bol dimi ul rg .”(CD); “Bari bir kimningdir nasib sid n ** zib** ber rdi-k  sizg ?”(D)

bil n: “H ms si **bil n  zib**, xalqimizni yakqal m qildi,  lm s nar si yetti iqlimg  yetdi.”(TA)

valdir - (16): -d , -  , -KA  

Anlamı: 1.  ok konuşmak, gevezelenmek. 2. Anlamsız konuşmak.

-d , -  : “Keyin bird n köprik  stid   zi   **valdir nib** turg n Mirz rahimni sezib q ldi-y   tning b  sini o   y qq  burdi.”(CD)

-KA  : “Hatt  mad niyl  g n sart h m ert d n-ke g   **valdir  d n** bo  m s ek n.”(KK)

varaql - (26): -ni, -d , -d n

Anlamı: Kitap veya defterin bütün bölümlerini tek tek açmak.

-d , -ni: “Men Pu kin haqid  oyl g nd , uning  s rl rini **varaql g nd **, k nd lik daft rl rini oqıg nd , bu ul g z tning bütün qalbini ay n körib turg ndek

bolämän.”(TA); “Tergävçi pıyâz postidäy yuqqaginä delâni bir zumda **varaqlâb** çıqıb, mehnät daftärçäsini közdän keçirgünçä mudir tsexgä öt tüşgändä Hummätilläning körsätgän mardlığını alâhidä bir ğurür bilän aytib berdi.”(UP)

-ni: “Kitâb sürät bilän lıq tolä edi, heç şarpä qılmäsdän **uni** bittä-bittä **varaqlây** başladı.”(KK); “Curnäl sahifälärini **varaqlây** turib, Ortä Äsiyädän tâcık şâiräsi Gülruxsâr Saftıyeväning süräti vä şe’rlärigä közim tüşdi.”(TA)

-dän: “Endi çıqıb ketävering deyiştä curat etmädimi, seyfdän -qalingvnä papkä âlib, duç kelgän yeridän **varaqlädi.**”(UP)

yaltillä- (16): -dä, -dän, -däy

Anlamı: Parlamak, ışık saçmak.

-dä, -däy: “Kiin çıqqan bolsä häm bâg hali säyädü, faqat köçä yüzidägi sârvlärning uçläri çarxlängän nayzä tığläridäy **yaltillâb** turardı.”(D)

-dän: “Boğrıqqan çehrläridä çuqur mämnuniyät barq urgän, läbläri häzirginä yeyilgän âvqatlärdän **yaltillâb** ketgän bu xuşçaqçaq, salâbatlı mehmânlär âräsidadä...”(L)

-däy: “Äftâb teräk boyi kötärilgän, ertälâb maşınädä suv sepilgän asfält yollär saçıqdäy **yaltillâb** turär, köçäning ikki yüzidägi uçläri çirmäşib ketgän çınâr vä âq teräklär yergä tangädek häm nur ötkäzmäs edi.”(D)

yünç- (43): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Ayıklamak, tanelemek. 2. Parçalara ayırmak, öğütmek. 3. Ezmek, ayak altına almak, tahrip etmek. 4. Yok etmek, ortadan kaldırmak.

-ni, -dä: “Nädänsän, bäläm, deb kâyidi Yaxşibâyev, ilänning başını vaqtidä **yünçiş** keräk, tâki u acdärhägä aylänmäsin, ilâci bolsä, umümän tuxumdän çıqarmäslik keräk, tüşüdingmi, bäläm?”(L)

-ni: “U bütün qudräti, bulütlärgä qol çözgän beqıyäs gävdäsi bilän yänveridägi başqa daraxtlär, täl vä qayrağaçläрни **yünçib**, sindirib, âlämni larzägä keltirib gursillâb qulädi.”(D); “Raqublärinni **yünçib**, keyin bärämän.”(SO)

bilän: “Bâşdä kamtäriginä bolib, tüppä-tüzük işlägän bu ädämlär bärä-bärä bäsär-tüsärini bilmäy qälär, maişätgä berilär, haşämätli uylär qurär, dabdäbäli toylär qılär, kättä marâsimlär ötkäzib, yurtgä âş, nafaqat âş, hattâ ulâq berib nâm çıqarışgä urinişär, goyâ qânün-qäidälär ulär üçün emäs, başqalär üçün yâziltändäy,

kimki gəp qaytərsə yə arz qılməqçi bolsə, hər xıl yollər bilən yünçib taşlaşgə hərəkət qılışardı.”(D)

yasən- (13): -də, -dän, -däy

Anlamı: Hazırlanmaq, süslenmək.

-də, -dän: “On yıldü başqatdän yasündi tarixing!”(YOS)

-däy: “Yärkin burungidäy yasəngän.”(YOS)

yaşir- (247): -ni, -KA, -dän

Anlamı: 1. Saklamak, gizlemek. 2. Sır tutmaq.

-ni, -KA: “Lätəfət yüzini kəftləri arəsigə yaşirib, otirgän cəyidə ikki bukilib əldi.”(D); “Mahbubə tırnəqlərigə xinə qoyilgän əppəq qollarini arqasigə yaşirdi...”(D); “Özim Cüdə yaxşı esləymən; piçəqçəmni sadəf bandi qirilib qələdi, deb heç patnis tagigə yaşirməs edim...”(CD)

-dän, -ni: “Men sizdän sır-əsrərimni yaşirgän eməsmən...”(D); “Buni heç kimdän yaşirməydi həmlə...”(D)

-ni: “U yaşlərgə xayrixəhligini yaşirib otirməs, qolidən kelgənçə yardım kılardı.”(TA); “Uning xəbərini yaşirib otiribmən?”(CD); “Ayım yüzlərini yaşirib, küldilər.”(CD)

-KA: “Sandıqqa yaşirədi panəgə qoyədi.”(TA); “Eri əlib kelgän nərsəni kerəkli yergə yaşirib qoyədi, toğrimi?”(TA)

-dän: “Məndən yaşirib yətirsiz! dedi Zəbi.”(CD); “Kimdən yaşiryəpsən?”(SU)

yel- (24): -KA, -də, -däy

Anlamı: 1. Esmək. 2. Uçmaq. 3. Çox hızlı koşmaq.

-KA, -däy: “Yoq, men fivəliklər ustigə uçər yuldüzdüy yelib bərdim, şəhərni vayrənəgə ayləntirib, xalqını qullikkə sətdim.”(SU)

-də: “Yaxşibəyev həm uning artidən ergəşib, ikkəvi həm öziçə bir darəcəgə yetgənləridə, Yaxşibəyev ehtiyatsızlıq qilib, tərraq bir davrədə qırq altıncı yılning keç bahəridə Urtaqorğən şəhri köçələrində yelib ketəyətgən məşinədə tuygən fəxrini aytib bərədi.”(L); “Akbər əldində yelib bərərdi.”(UP)

yupüt- (65): -ni, -KA, -də

Anlamı: Avutmaq, sakinləşdirmək.

-ni, -KA: “Pəççə xələmni zorğa yupütib, xətni oqışgə tutındilər.”(CD)

-dä, -ni: “İçidä özini yupätdiki, Qurbânây heç qaçân tepägä çıqmäydi, özi yätgän danğillämä palätäni körmäydi, gâfil qäläverädi, axır, Qozibây ungä, Yaxşibâyevni men özüm çaqırdım, deb aytmäydi-kü?..” (L)

-ni: “Mänämän degän pirläri häm cähångirni yupätä älmägän bundäy kezlärdä.” (TA); “Ungäçä Maryämni yupätib bâriş keräk.” (KK); “Nimädir deb xälämni yupätmäqçi boldilär-ü, ävâzläri çıqmäy turib ketdilär.” (CD)

yuqtir- (15): -ni, -KA, -dän

Anlamı: Sürtmek, bulaştırmak, temas ettirmek.

-KA, -ni: “Undä Aşnâ Cüdä ruhli edi, gâpini eşitgän ädämğä ruhini yuqtirmäy qoymäsdi.” (L)

-KA, -dän: “Ävrupâ taräflärdä oqıb kelgän ekän, bizgü häm savâddän yuqtirib, vaziyätni vaqtidä angläb, inqılâbni, badâz yangi hukümätni häm tan älib, yerläri-yü yıqqan pullärini özi tâpşirib, ottizinçi yıldä dünyädän köz yumdi.” (L)

-KA: “Baribir, özigü yuqtirmäydi.” (L); “Matlübä içidä zil ketgän bolsä häm, sırtıgä yuqtirmägän boldi.” (UP); “Hämmämizgü yuqtirmäsä edi.” (SO)

yuv- (247): -ni, -dä, bilän

Anlamı: 1. Yıkamak, temizlemek. 2. Zarar vermek. 3. Sulamak. 4. Kutlamak.

-ni, bilän: “Agär men Fazilätxängä muhabbät qoyıb günâh qılğän bolsäm urüşgä yubaringlär, günâhimni qânim bilän yuvämän, deb iltimâs qılädi.” (D)

-ni, -dä: “Song, nafsi qängäç, boşägän idişläрни vannaxânädä yuviб çıqdi, quruq sâçıq bilän artıb, tağın serväntgä terib qoydi.” (L)

-ni: “Siz, Turğunbây, gullärning suvini almâştiring, siz, Yävqâçbek, pıyâlälärni yuving...” (L); “Möndidäy xâtin bolib, erimning paytäväsini yuviб, yävğänini pişirib yürgänim tüzük emäsmidi, Nazär ätä?”

2.2.3.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, fiilimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

acäblän- (131):

“Acäblänmä oyläb-oyläb söz desä, hayätgä kämâlgä yetgän bir keksä.” (KŞD); “Agär şâir bir şe`ridä tiriklikning çeksiz mäşaaqatläridän dili äzâr

tâpgän şikâstâ zât sıfätidâ körinsä, häm **acäblänmüslük** keräk. (TA); Buning **acäblänüdigän** cäyi yoq. (TA)

ücrül- (87):

“Bir körüb song **ücräliş** üçün bu yergä qayıtib edikmi?” (SO); Yâpişib âpti, heç **ücrälây** demäydi. (CD); “Tepäning tägidägi otlâq **ücrälib** baryäpti.” (CD)

ücrütil- (15):

“Türkiständä yaşägän mahalliy xalqqa müstämlikäçilär tāmānidän berilgän nām 60 bet ‘çek’ **ücrütilgän** yer.” (KK); “Zebi özi üçün **ücrütilgän** kattä üygä kirib ipäk çimildiqning ketigä ötgän vaqtidä İkkälä ittifaqçı toyçı xâtinlärni häm unütib, dästürxân väaş-süv mäsälälärini häm birävlärgä tâpşirdi.” (KK)

âgâhläntir- (17):

“Äyim, u xâsiyätli quş, bu atrâfdä yâlgız şulär qâldi, tegmänglär, deb gâhâ **âgâhläntirib** qoyädilär.” (CD); “Lekin **âgâhläntirib** qoyäy, yāmān bolsä, özim gülxan qaläşib yubârämän.” (L)

alänglä- (46):

“Men **alängläb** yurib, bir it üzüm bäsügän cäygä bärüb qâldim.” (CD); “Közi tört, **alänglägäni-ülänglägän.**” (CD)

aräläş- (231):

“Nimä qilib **aräläşib** yürübsiz’ deb.” (CD)

ârqalä- (24):

“Heç kim **ârqaläb** ketgän emäs.” (CD)

atül- (131):

“U ‘yüzmä-yüz’ deb **atülärdi.**” (TA); “Aleksändr Blokning ‘şâirlär’ deb **atülgän** yaxşı bir şe’ri bär.” (TA)

aya- (312):

“Hâzir häm **ayamäsülär** keräk.” (CD); “Qazimäsäng, **ayab** otirmäymän.” (SO); “Zarâ häm **ayamây** äldigä säçib taşlängän tävlämüvçän sävuq taşlär bahäsini yaxşı bilärdi.” (SU)

bâtin- (76):

“Endi, âqsâqâl... bittä-yarimtäsi quriydi-dä dedi rais **bâtinmäyginä.**” (L); “Bärüb bir köräy dedi-yü, **bâtinmädi.**” (L); “Yaxşıbâyev nedir deb etirâz bildirärgä âğız cüflädi, lekin **bâtinmädi.**” (L)

borü- (11):

“Yaxşibâyev **borülüb** sökindi, lekin közini açdı.”(L)

boylü- (121):

“Hâzir mämläkätimiz **boylüb** bärçä sâhalärdä ükän özgärişlär roy beryäpti.”(TA); (D); “Urtaqorğân şähri köçäläri **boylüb** ğızillüb ketdilär.”(L)

cümlän- (20):

“Klâssik äsârlär **cümlängän** ekän-dä?”(L)

câyläş- (89):

“Men **câyläşib** ulgürtäy ulâm akä yâğaç kâsädä şorvâ âlib kirdi.”(CD);
“Hämmäläri **câyläşib**, fâtıha qılışgâç Nusrät pâççä, haligi kişigä yüzländilär.”(CD);
“Sal körüb turibmän, Nârxocä pâççä **câyläşib-çökkälüb** âldilär.”(CD);
“Mehmânxânä **câyläşgän** bâgdän çıqıb, ikki qavât-li binâgä yetib keldik.”(L)

çängällä- (63):

“Här latifälärki, iskändärü dârälär **çängällüb** qâlâdi!”(L)

çay- (321):

“Haligi men tengi qız üzüm **çayib** kirdi, âlmä, nâkü gulâbilärdän âlib keldi.”(CD)

çert- (53):

“Yâzgi tatil paytläri-dä dâstân yâzib âlgäni qışlaqlärgä çıqıb ketärdim, dombirä **çertgän** ädämlärning yüzlärigä termilib, özimgä qadrdän belgilärni axtärärdim.”(L)

çöçi- (205):

“İkkälä xâtin **çöçib** tüşdi.”(KK); “Eğäsi **çöçib** uyğângän, lekin hali nimä ğäpligigä aqli yetmäy, supädä äyâğini âsiltirib otirär edi.”(CD); “Muning hâlidän bexabär aşülä qılışib bärâyätgän qızlar bu qıçqırıqni eşitgäç, **çöçib** tüşdilär.”(YOS)

çuğurläş- (13):

“Bälälär **çuğurläşü** başlädi.”(CD)

dävälän- (15):

“Yänä äzginä **dävälänsängiz.**”(L)

egällä- (139):

“Zebining yüzini şu tâpdä bütün qış içi toplänib qâlgän hârğunlikning äsârläri **egällägän** edi.”(KK)

eslüt- (127):

“Bir âdâmni cargä âsib qoyışibdi-kü’, deb **eslüt**di Bâqı.”(CD)

fähmlä- (56):

“Televizâr körärdi-yü, heç närsä **fähmlämäsdi**.”(UP)

güngi- (53):

“Mingbâşı bütünläy **güngib** qâldi.”(KK); “Men **güngib** qâldim.”(CD);
“Yaxşıbâyev **güngib** qâldi.”(L)

gürüngläş- (11):

“Hali köp **gürüngläşämiz**.”(L)

hâri- (26):

“Xaçek **hârib-tâlib** qışlâğığä qaytib keldi.”(UP); “Qoy, bäläm, akäng **hârib** kelgän.”(UP); “Cähângir uçä-uçä **hâridi**.”(SO)

il- (301):

“Sezdiki, endi heç qaçân **ilimäydi**.”(L); “Xaçek **ilib** ketdi.”(UP)

kesüt- (36):

“Tâğa ungä bâşdän-âyâq razm sâlib, **kesüt**di.”(CD); “Xaväsing kepti-dä, dedim **kesütib**.”(CD); “‘U kişiyäm diplâm yaqlädilärimi?’ dedi Ätaqozi **kesütib**.”(D)

köndir- (26):

“Kim **köndirädi**?”(KK)

küçäy- (58):

“Aksinçä illätlär **küçäyibdi**.”(TA); “Qadrlärimiz **küçäyib** baryäpti, dedi Yaxşıbâyev Aşnâgä qaräb.”(L); “Titraq **küçäydi**.”(SO)

küyin- (35):

“Prezidentimiz **küyinib** aytgän gäplärni özläriçä tahlil qilâyâtir.”(TA);
“‘Nimä boldi sizgä’ deb **küyinib** sorädim men undän.”(KK); “Oğlini körgän Äliyä Tâhiräni qoyib yubârib, **küyinib** yıglädi.”(D)

muzlä- (44):

“Râstä, hämmäyâq **muzläb** ketdi!”(KK); “Mänä, âbq-qolläri häm **muzläb** qâlibdi.”(D)

munğay- (11):

“Çırâqlär häm cin közidek yiltilläb Xirä qaräb, **munğayib** Körindilär kilkilläb.”(YOS)

ökir- (54):

“Bir kuçli âvâz bolsäyü hävligä çıqıb **ökirsä** vä xâtin-xalâc bir nafâsginâ cim bolsä...(KK); “Qani endi qilib qoygân işidân dahşätgä tüşib, **ökirib-ökirib** yıǵlâsä!”(CD); “Buǵu başını kötärüb, **ökirdi.**”(SO); “Buǵu yanâ çözüb-çözüb **ökirdi.**”(SO)

örmälä- (21):

“Cinnilik ağır-âğır **örmäläb** çıqıb ketdi.”(KK); “Duşmäd yanâ **örmäläb** qaldı.”(KŞD); “Bäläm beçärä, **örmäläb** ketâyâtgân qumürsqagä âzâr bermäydi.”(KŞD)

ötqaz- (58):

“Ammâ oşâ âbârib **ötqazib** qoyädigänlärning özläri häzir qayerdä ekänini aytıb bolädimi bulärgä.”(CD); “Hämmä, âlim dostlärim özläri tanläb, **ötqazib**, payvând qilib bergän ersälär-dä, daraxtlärning tagını çâpiş, sıyrâklätış, butaş, tanälärini âhâklâş kâbi yumüşlär özimning boynimdä.”(L)

özläştir- (33):

“U bolsä... özi **özläştiryäpti!**”(D); “Parvâ qılmäng, **özläştirib** yubârämiz hali.”(L)

päyqa- (188):

“Lekin Ätaqozi **päyqadi.**”(D); “Keyin **päyqab**, uni uyigä kiritib yubardı.”(UP)

qadäl- (47):

“Şu **qadälgän** nârsäni çıkarib yubarmâq üçün özini zorläb bolsä häm, bir-ikki märtä qattıq-qattıq yötäldi.”(KK)

qamä- (208):

“‘**Qamäb** qoy’ deb baqırdı mingbâşi, cählidän öz qollarını çimçilärdi.”(KK); “Vây, ölaqälây, **qämälüb** qaldım-kü... dedi.”(KK)

qayril- (124):

“Verner **qayrilüb** qarädi.”(KK); “Mingbâşi bolsä **qayrilüb** häm qarämäydi...”(KK); “Beıxtiyâr **qayrilüb** qarädım.”(CD)

quç- (350):

“Yaxşibâyev yaqınrâq kelib, yanâ **quçdi.**”(L)

sâğın- (297):

“**Sāğınmüy bolärkänmi!**”(CD); “**Biräm sāğındım, birän sāğındimki...**”(D);
“**Ha, u sāğınib kütyäpti!**”(UP)

sanü- (534):

“**Sanüb äläsiz!**”(CD); “**Kün sanüb, haftä sanüb otirädilär.**”(CD)

sapçi- (50):

“**Kennâyim sapçib ornidän turib ketdi.**”(CD); “**Akäm sapçib turib ketdi, säyäsi bilän şıftgä urilib, bütün devârni çırâqdän tosdi-qoydi.**”(CD); “**Biz sapçib turib ketdik.**”(CD)

sarflä- (19):

“**Sarfläsäm, allaqaçân sarfläb ulgürärdim.**”(L)

soy- (85):

“**Bilsäm soymüs edim-ä, hay attäng!..**”(L);

suğur- (38):

“**Nimä balâ, ortâq Ästânâv ‘ketätürüb suğurib älib ketdimikän?’ deb talmâvsirädi Yaxşibâyev.**”(L)

tasvirlä- (114):

“**U tasvirläydi, körsätädi, bayân etmäydi.**”(TA)

taşlän- (222):

“**Garçi hâzirçä qilingän işning taqdiri nâamıq bolsä häm, yıllär davâmidä yelkädän bäsib tugän yük ulâqtirib taşlängän.**”(D)

tatälä- (14):

“**Tatälüb bolsä-dä, oqıb berişläri mümkin-kü, axır.**”(CD)

tayinlä- (133):

“**Men tayinlüb edim.**”(KK); “**Undän keyin özim häm çaqırub tayinläymän.**”(KK); “**Haydär tayinlägän-kü!**”(D)

termil- (23):

“**Uning qoli şunaqa kelişärdiki, Margäritä termilib qâldi.**”(UP)

toz- (105):

“**Özläri tozib ketgäni yetmäydimi?**”(CD)

tutqaz- (23):

“**Goyâ bir umr maydä-çüydä oyinçaqlär tutqazib, aldäb-avräb kelgändäy.**”(L)

tüpür- (46):

“Çarli çetgä qarab, nääniq qol silkidi vä çirt etkäzib **tüpürdi.**”(CD);
“Tâmâğini qırıp **tüpürgän** edi, qâr qızarıb qâddi.”(SO); “Eh, âdämlär-a! Ägär baş çayqadi vä **tüpürdi.**”(SU)

tüzät- (93):

“Heç-dä! Çıqıbdimi **tüzälib?**” dedim sekin.”(CD); “Tüzälmäsäng, **tüzätämiz.**”(L); “Albättä **tüzätib** qoy.”(UP)

uçrâ- (534):

“Sarğışı häm **uçrâydi**, qızğışı häm bâr, lekin bunisi âq tüsdä.”(L)

uçrüş- (237):

“Mayli desängiz, **uçrüşäylik.**”(CD); “**Uçrüşdi**, ‘tamâm, fâş’ bolädi, uning közigä yaş qalqıb kelärdi.”(UP); “Ägär u qâtilni bilsä, älbättä **uçrüşädi.**”(SO)

uddälä- (13):

“**Uddäläy** älmädi.”(SO)

ulâqtir- (32):

“Bu ğal häm düşmân **ulâqtirib** taşländi.”(UP)

uqtir- (54):

“Xalq qârâlağuvçisi **uqtirdi.**”(KK)

ündir- (28):

“Säbäbi... otitsiz paxtä **ündirädigän** rais, ehtiyât qısmırsız maşinä yurgizädigän incener ânäsining qârnidän tüşgäni yuq hali!..”(D); “Paxtä yâmân emäs, ming azâb bilän bolsä häm çigit **ündirib** âlindi, kanälgä suv kelişi bilän otqazilgän nıxırlär âdäm boyi bolib kirildi, lekikürilişning mazäsi yoq.”(D)

üz- (2708):

“‘Xoş?’ deyä **üzib** âlib sorädi âtäsi.”(KK); “Men ikki baş üzüm **üzib**, anhârdä çayib kelgünimçä, âyim çay dämläb, nân sindirdilär.”(CD)

valdirä- (16):

“Mäyli-mäyli, deb **valdirâydi.**”(CD); “**Valdiräysiz**, Sultânmurâd, deb?
“(CD)

varaqlä- (26):

“Cavândän bittä kitâb âlib açdı-yü sekin **varaqläy turib**, kişi bilmäs sorıştırdi.”(L)

yaltillä- (16):

“Uning yalpâq yüzigä qân yügürüb, düng peşânäsi **yaltilläb** ketdi.”(D);
“Dandân sâpli ötkir tığ edi, sâpigä güllär çekilgän, **yaltillägän** asl mâl.”(L)

yänç- (43):

“Ulärning bâşigä gurzi bilän bir ursängiz yergä kirib ketädi, **yänçib** taşlädim, deb oyläysiz.”(SO)

yasän- (13):

“Yärkin **yasängän**.”(YOS); “Bu yâtiş, bu uyqu, bu qandäy şirin, qandäy gozäl, cänlänär, yüz körsätär singän vä **yasängän** amäl.”(YOS)

yaşir- (247):

“Äytmäy nimä qıläsän! **Yaşirärmiding?**”(KK); “Sen **yaşirmäy** aytävür, men bunaqa körgiliklärgä orgänib qâldim, Maqsüd.”(CD); “Nimä boldi, **yaşirmäy** aytävür!”(CD)

yel- (24):

“Räsä **yelib-yügürişdi**.”(L); “Rüstäm ornidän ırğıb turib **yelib ketdi**.”(UP)

yupät- (65):

“Här qaläy, siläb-siypäb **yupätim**.”(KK); “Endi xızmatçı yälläymiz, deb **yupätidi** Yaxşibäyev.”(L)

yuqtir- (15):

“**Yuqtirmäysiz-ä!** deb köz qısdı Yaxşibäyev.”(L); “Kişigä yaxşilik qıl, bermä âzâr, Qarâsin **yuqtirär** dâimâ qâzân.”(KŞD)

yuv- (247):

“Nimä qılädi endi, **yuvädimi?**”(L)

2.2.4. Dört İstemliler

Dört istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece dördü ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme, bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini daha önce belirtmiştik.

Dört istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, ilgili başlık altında verildi.

Taranılan eserlerde sadece dört istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Dört istem alan fiil sayısı: 135

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe dört istem alan fiil sayısı: 70

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Dört istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 13,917

Dört istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 24,725

2.2.4.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstemlilik

Bu grupta yer alan fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde tek tek kullanılmıştır. Yani bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yüklemle bağlanarak cümle oluşturduğuna rastlanmamıştır.

adüş- (91): -ni, -KA, -dü, -dün

Anlamı: 1. Yolunu kaybetmek, kaybolmak. 2. Hata yapmak, yanılmak. 3. Ayrılmak.

-ni: “Acáb hâl gâhâ yâzüvçining kiçik bir häcviyäsini oqıb häm müällifning dünyâqaräşi, etiqâdini **adüşmäy** anıqläb älsä bolädi.”(TA)

-KA: “Şükr qilib aytämänki, kişi maktâvdän özini yoqâtib üyini tãpãlmäydiğän dâracägä yetgänidä edi, men allâqaçân allâqayâqlärgü **adüşib**,

däydib ketärdim.”(TA); “Bulünğürgü adüştirib yürmäng, başqa, butünläy başqa.”(L)

-dü: “Faqat, bittä närsädü adüşdim men.”(CD); “Boşlıqdü adüşgün bir yolçi, tasävviir qilingiz, Qorqasiz! Qorqasiz!..”(YOS)

-dän: “Taläbä vä şägird oqısä, bilim dünyâsi kengäyib, köngli quvvätgä tolädi; hükmdâr, sârvätmänd oqısä, faqır-beçârägä rahm-şäfqatli, saxâvätli bolädi, zulm vä bedädlikdän qaytädi; yoldän adüşgün, malâmätgä qâlgän, oğrlik qilib yüzi şuvit bolgän âdäm oqısä günâhigä tävbä-täzärrü qilädi.”(KŞD); Hâr qandây quvânçni özlärining oşä târ dünyâläridän axtärmâqqa mäcbur bolgän şorliklär taşqaridän adüşib kirib qâlgän... (YAS)

angräy- (23): -KA, -dü, -dän, -dek

Anlamı: Afallamak, şaşırmaq.

-KA: “Men azzä-bäzzä toxtäb, mehmänning aftigü angräydım.”(CD); “Faqat heç närsädän xabäri yoq Älim akäm aftimizgü angräyüdi tikilädi, tüşünälmäydi.”(CD); “Nimägü angräyüsän?”(CD); “Ayäl beçärä ungü angräyib tikildi, song şaşä-pişä köylägini qâqa başlädi.”(L)

-dü: “Men esäm, bu kimsäsiz hävlidü angräyib otiribmän.”(CD); “Bir mahallär maşinä ötgändü angräyib qaräydiğän ädämlär endi eşäk mingän bu ikki möysäfidgä acäblänib qarışär, yaşlär bir-birlärini türtib qoyışardı.”(D)

-dän: “Bungä bir närsä bolgänmi özi! degäniçä tanişi ârqaşidän angräyib qâldi.”(CD)

-dek: “Akmäl oris bir daqıqa qätib qâldi, esxänäsi çıqıb ketgän ädämdek angräyib turib-turib: ‘Negä... tänäy?’ dedi zorğa.”(CD); “U taqqa toxtäb, goyâ endi eşitâyâtgändek angräydi.”(CD)

bekin- (29): -KA, -dü, -dän, bilän

Anlamı: Saklanmaq.

-KA: “Yänä bittäsi bir câygü bekingän bolsä keräk.”(KK); “Änäsining ärtigü bekinibrâq turgän bäläni дәst kötärüb, yüz-közläridän öpdı.”(L); “Bälki çörilär äräsigü bekinib, qıynälib, azâb çekib Späntämäno haqıdä oylägändir, lanäti xudbin esä, heç närsägä etibâr bermägän.”(SU)

-dü: “Lanäti Späntämäno qayerdü bekinib yätgänini bil.”(SU); “Bu ävâz дәryä şävqınıni bäsib ketdi, tağ yänbağridägi bütäyärdä müdräyätgän quşlärni ha

välätüdi vä qâyälär ârçasidä **bekinib turgän** uzrü şânlär qulâğıny ding qıldı.”(KK);
“Özim çaqırmäğünçä mänävi pärdä ârçasidä **bekinib tur.**”(SU)

-dän: “İkki bükri tepälik âräsidadı mäydändä şamällärdän **bekinib**, lây suvâqli qışlâq pânâh tâpgän edi.”(SU); “Ul-dä öz otidän **bekinib**, qaçıb aytädür:”(YOS)

bilän: “Demäk, Deyäkä **bilän bekinib** Späntämäno yaxşı qılıbdı.”(SU)

çayqal- (55): -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Durulanmak. 2. Çalkalamak. 3. Silkinmek.

-dä: “Naq tepämdä pâpiltırıq çıqarıb, dälä yelläridä **çayqalib** yâtgän top ğumäyning birän uzun şähigä bedäpâyäning ciblâcibân cimit quşlari kelib qonsä vä behadik-beärmän çuldiräy ketsä.”(CD); “Cämäl Boribäyev esä turgän cäyidä **çayqalib** ketib, işkâmnıng üstünini uşläb qıldı.”(D); “U Nârmurâd âtäning turgän cäyidä **çayqalib** ketgänini, song kökräğini ğicimläğäniçä divängä mükkäsidadän tüğniänini körmädi.”(D)

-dän: “Ayğâqçı kütilmägän tärsäki zarbidän bir **çayqaldı**-yü, özini tutib âldi.”(SO)

bilän: “U yänä öltürüb âlib, bütün gävdesi **bilän çayqalmâğğa** başlädi.”(KK)

-däy: “Köz âldigä yänä qanlı däryä kelib qamâqxânä şu däryädäğä paçâq kemädäy **çayqalä** başlädi.”(SO)

ergüş- (150): -KA, -dä, -dän, -KAçä

Anlamı: 1. Peşine takılmak, peşinden gitmek. 2. Taklit etmek, örnek almak. 3. Tabi olmak, birbirine bağlanmak.

-KA: “Men Ğafür akä singäri allâmä yâzüvçilärimizning etäğidän uşläb, ulärgä **ergüşib**, mänä şundäy dârilâmân zamängä yetib kelgänimdän xursändmân.”(TA); “Köpginä ädiblärni oşä paytdän ğâyibänä tanigänmân, ilk şe ’rimni oşälärgä **ergüşib** yâzgänmân.”(TA); “Satimxân ungä **ergüşdi.**”(TA)

-dä: “Axır o häm bekârgä Marâ buvi kâmendätüräni yığıştırgäni bârgändä **ergüşib**, Margäritänikigä qatnâyâtgäni yoq.”(UP)

-dän: “Yurävür-çi, deyä ciddiy baş ırğadi pöçtäçi ämäki vä otni ğumäy ärqâğidän kötärişib, yelkämğä âlişib yubârdi-dä, özi izimdän **ergüşdi.**”(CD); “U yâqdä esä, kelin âpqâçgän vä ârçasidän **ergüşgän** ätlär tâbârä uzâqlâşib, bütün âtrâf bezâvtä itlärnıng äkilläşi bilän almâşinib baryäpti.”(CD)

-KAçä: “Rüstäm nâniştä qilib Margäritäning äldigä ketär ekän, Xaçek eşikkäçä ergäşib çıqdi.”(UP)

hänsirä- (41): -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: Nefes almakta zorlanmak, soluğu tıkanmak.

-dä: “Miryâqub içkaridä yüräginini hävüçlädi, töräning xâtini läblärini âşpâz Zünnüning läblärigä qoyib uning quçâğıdä **hänsirürdi...**”(KK); “U yänä sarğaygän qırlärgä bâqdi, kiçik vâha tübidä **hänsirüb yâtgän** qışlâqqa bâqdi, lekin könglidä azälgi ändühni tuymädi, ändüh qaygädir uçib ketgändäy edi.”(L)

-dän: ““U Nimägädir häyəcänlänär, trübkädän **hänsirüb** nâfäs äläyâtgäni eşitilib turärdi.”(D)

bilän: “Özi hârğnlik **bilän hänsirüb turärdi.**”(KK)

-däy: “U devâr âşib qoyâlgän ädämdäy **hänsirür**, nâfäsini râstläy älmäs edi.”(CD)

indä- (23): -KA, -dä, -dek, -KAçä

Anlamı: Seslenmek, bir şey söylemek.

-KA: “Sen özing, tâvâq bet, bütün dünyâni bulğading, sengä **indämäymän.**”(KK)

-dä: “İvân Nikiforoviçning itläri ikki ârädä bolgän cancäldän xabärsiz edilär, şu üçün eski âşnäläri kätäk tãmangä yürgändä **indämädilär.**”(KK); “Dostım qazâ qılsä yâki ämaddän ketsä, bas, uni sökädigänlär şu qadär köpâyädiki, çetrâqdä **indämäy turgänlär ançä coyäli bolib tuyüläverädi.**”(L); “Ayni paytdä **indämäy otirä älmäs edi.**”(SO)

-dek: “Kommissär bu qarâşlärni sezmägändek **indämäy eşik tãmân yürdi.**”(SO)

-KAçä: “Ulär ançä yergüçä **indämäy barişdi.**”(UP)

oynâqlä- (32): -dä, -dän, -dek, -KAçä

Anlamı: 1. Sürekli oynamak. 2. Nazlanmak.

-dä: “Käyfim çâğ, heç qandäy meväning betigä qarämäy, hattâ yängiginä uçib tuşgän zarğaldâq xazänlär üstidä yüzidän tori köçib, poçâqläridän äcräb yâtgän yängâqlärgäyäm pärvâ qılmäy, gâh u äyâğımdü, gâh bu äyâğımdü **oynâqläb kelyäpmän.**”(CD)

-dän: “Här täng Bozsuvdän oynâqlâb çıqadigän oşâ oynâqı şäbädä-dä, dedilär tâğam yâş bälädäy quvâñib.”(KK); “Hämmä qaytyäpti-kü, bir men bedäpâyäning ortäsüdän oynâqlâb-yügürüb, İzzägä tüşib barmâqdämän.”(KK)

-dek: “Albät-tä-ä? degäniçä turmuş täşvişlärüdän hali bexabär qızlardek oynâqlâb ketdi, qolini öpib, silkidi.”(UP)

-KAçä: “Song bilägigäçä içigä tıqıb, haligüçä oynâqlâb yâtğän balıqlärdän birigä çäng sâldi.”(KK)

öksi- (54): -dä, -dän, bilän, -düy/-dek

Anlamı: Hayıflanmak, üzölmek.

-dä: “Ävväl höngräb-höngräb, keyin küyib-küyib, songidä öksib-öksib, tâzä yığlädim.”(CD)

-dän: “Birdä öz mänfäätı yolidä hämmäni bâsib-yançib ötişgä tayyâr körinsä, birdä işi yürişmägänidän öksib, yâş bälädäy zârlänib qälärdi...”(D)

bilän: “Ammâ ciyäni ungä yât bolğän bir iztirâb bilän öksib gäpirdi-yü, ätäning dämi içigä tüşib ketdi...”(D)

-düy/-dek: “U birdän yâş bälädäy öksib, ‘ha, neçük endi fäydäsi bolmäs ekän?’ deb sorädi.”(D); “Täpşirıqñı bęcärâlmägän kişidek öksib, Xaçekkä xabär qıldı.”(UP)

qâräy- (100): -dä, -dän, bilän, -düy

Anlamı: 1. Kararmak. 2. Hava kararmak. 3. Fark edilmek, ayırt edilmek.

-dä: “Men uning Bozsuv şamâlläridä qâräyib, ançä dağal târtğän yüz-közlärigä qaräb otirib, yänäyäm vähmim ärtib baryäpti.”(CD); “Undä yâzning bosağası edi, äftâbdä qâräygän edi...”(L); “Sezämänki, bu yurt cüdä keng, bu yurtning vâdiyläri cüdä köp, vâdiylärini orägän tâğläri häm, tâğläri bağridä qâräyib körinädigän qışlâqläri häm behisâb!”(L)

-dän: “Xop, dedi Sâli vä astä-sekin qarângulikdän qâräyib çıqıb kelä başlädi.”(CD); “Açıqrâq bir çâyğä çıqıb, uzâqrâqdän qâräyib körinäyâtğän minärälärgä qaräb, yolni onglägän boldimü çapdägi cinköçägä burildim.”(L); “Gümbäz ästi qurümdän qâräyib ketğän bir çây ekän, cüdüyäm qalämli emäs, çamäsi, yänidä yirikrâq mäçit bolğän-ü bu çây tahârätxânä xızmatını ötäğän devârläri kâşinsiz.”(L)

bilän: “Köhnä, ağzi tilsimlik sandıq açılğan, undän nimä, deb oyläysiz, nuqrälär, eski ätä-bâbädän qâlğän nuqrälär buyâqqa âlingän edi vä bu nuqrälärning hämmäsi ahli qalämdänning siyâh **bilän qârüyğän** qollärigä ötdi.”(KK)

-däy: “Yoqâl! deyä sökinä-sökinä suv keçib, bätqâqlärgä bätib, qârä mondidäy **qârüyğänçä**, İzzäning u betidägi tepälikkâ tirmäşdi.”(CD); “Räislikkâ saylängändä häm däyetläbki paytlärdä bu ädätini tärk etmädi, iş deb, kolxoz deb, bir-ikki äydäyâq çupdäy äzib, sâç-sâqalläri üsib, zäncidäy **qârüyib** ketdi.”(D)

qozğal- (112): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Geri dönme, ortaya çıkmak.

-KA: “Heç qayâqqa **qozğalmäng!**”(UP)

-dä: “Vâhid Mirâbidov vazmin bâş ırğab, ötirgän câyidä bir **qozğalib** qoydi.”(D); “Xalq äddiy temirçi Kävâ başçiligidä **qozğalib**, ikki yelkäsüdän ilân ösib çıqqan, İnsâniyätgä qırğın keltiräyâtğän Zâhhâkni qulätib, uning ornigä ädil Faridünni şâhlikkâ kötärädi.”(KŞD)

-dän: “Pâççä orinläridän **qozğalib** qoyib, Sültânmurâdmi? dedilär.”(CD); “Yaxşibâyev uning qâmätigä qarâb, yaşlık ğayrätî andäk coşğän, turışgä iştiyâqtı uyğängän edi, lekin sal nâz qildi, inqilläbrâq câyidän **qozğaldi.**”(L); “Yitgäni bärâbär, âqsâç professor lunclärini uşläb, külgî zoridän **qozğalgän** yasämä caglärini câyigä tüşirädi.”(L); “İşlär qaytädän **qozğaldi-yü...** âqıbätdä mänä şu âvlâqqa kelib qâldi.”(SO)

bilän: “Kasätkin ävqatning çoğı oçışı **bilän qozğaldi.**”(UP)

sarğay- (49): -dä, -dän, bilän, -däy/dek

Anlamı: Sararmak.

-dä: “Yaxşibâyev ortädä **sarğayib** qälâyâtğän nâznemätlärgä açindi.”(L)

-dän: “Bir qıçqırış, bir tâvüş, allaqandäy bir şarpä kutdilär, lekin undä häm bundägi kâbi cimlik edi vä çırâğlär qumirlämäsdän **sarğayib** körinär edilär.”(KK); “Ävvälbek tämäkidän **sarğaygän** tişlärini körsätib küldi.”(L); “Toğri qıläsän, Marâ, bäläni âlib kelib çakki qılıbsän, degän sâqâl-möylävi tamakidän **sarğayib** ketgän çâl.”(UP)

bilän: “Kökimizdä hänüv uçmây qarâb turgän yuldüzning kör yüzini, ayrılıqning küzi **bilän sarğaygän.**”(YOS)

-düy/-dek: “Uning ikki yuzi hām oşā gilās bargidäy sarğayib qızārgändäy edi.”(CD); “Qarāb turibmān, şu tört qatārginā baytnimi, ilticānimi oqib bitirgünçā yüzlāri sāmāndek sarğayib, qāş-közlārigā bir müng-xāfālik inib ülgürdi.”(CD)

tāpil- (224): -dā, -dān, bilān, -KAçā

Anlamı: 1. Bulunmak, var olmak. 2. Kabul edilmek.

-dā: “Undäy ustā āmāldārni endi Çin-Māçindān tāpib kelmäsā, bu yurtlārdā tāpilmäs...”(KK); “Zebixān ortāğım u toğridā tāpilmāydiğān, lekin...”(KK); “Bu hüccāt yaqındā tāpildi.”(D)

-dān: “Yoqsā bombālār vā dināmitlār āmbāri mānā şu xātinning üyidān tāpilgān, hām şukisi qızıqqı, yānā şu xātin pālisāni oq üzüb qarşi ālgāi vā bir agentni bāşidān yarādār qılğān edi.”(KK); “Uşā siz bāstirib kirib, qarāqçilik qılğān üyingiz āldidān tāpilgān.”(UP)

bilān: “Ābroy dāvlāt bilān tāpilādi, muni bilāsān.”(KK)

-KAçā: “Garānişning mundiridā sakkiztā tugmā bār edig uning toqqızınçisi esā bundān ikki yılçā burūn diniy bir mārāsım çāğidā üzūlib ketib yoqālğān, şundāk beri, mirşāblārning şunçā zor berib axtārişlārigā qarāmāsdān, hāmüzgāçā tāpilmāgān edi.”(KK)

tārtin- (40): -KA, -dā, -dān, ilā

Anlamı: Çekinmek, utanmak.

-KA: “Şundān keyin uning yığlāşini birinçi körishi, allaqaçān er yetgān, peşānāsidadān optirişgū hām tārtinādiğān farzāndining yığsini köriş, sābābini tüşünib bolmāydiğān dārdlārini eşitiş qıyın ekān ānāgā!”(D)

-dā: “Uyaqdān ādām kirgāndā tārtinmāy buyürā bering, hāmmā arsā bār...”(KK)

-dān: “Qaysi hāvli Zebini öz quçāğığā ālişdān tārtinādi?”(KK); “A... uni yer hām özining mahrām qoynigā ālişdān tārtinādi, çekinādi!...”(YOS)

ilā: “Ayāl yığsini yutib, andişā ilā tārtinib sorādi.”(CD)

tentirü- (23): -KA, -dā, -dān, -KAçā

Anlamı: 1. Başı boş dolaşmak. 2. Yorgun bitkin dolaşmak. 3. Ne yapacağını bilmeden dolaşmak.

-KA: “Boynāqning üydān qāçib, bu yāqlārgū tentirüb ketişlāri, künlāb yoq bolib qālişlāri beciz emāskān-dā!”(CD)

-dü: “U tå räyhån butäläri âräsigä yıqilib, hürräk târtışgä tüşmägüniçä şundäy qoşıq aytib, güllärni bâsib-yançib hâvüz boyidä **tentiräyverdi.**”(SU); “Cinköçälärdä **tentirüb yurib**, adäşib qâlgänimni pâyqadim.”(L); “Qayerlârdä **tentiräydi bilmäyimiz.**”(CD); “‘Kim u, bemahaldä **tentirägän?**’ dedi âldingi âtlıq.”(CD)

-dän: “Acäbmäski, bir zamânlär ikki dügânä maslahat qilib, mänä, ıxtiyârimizdä buldüruqdän **tentirüb** kelgän ikkitä sâddä-merâv bâr, biridän arbâb, unisidän ärbâbgä mädđâh yasäyimiz, deb kelişib âlişgän bolsä!”(L)

-KAçä: “Râstdän, yetti xuftângüçä **tentirüb** yürgän âdämğä orin häm hayf.”(CD)

tutüş- (62): -KA, -dü, bilän, -KAçä

Anlamı: 1. Bir birine yaklaşmak, sınırdaş olmak. 2. Birleşmek, birbirinin içine girmek.

-KA: “Faqat bir tarâf guväläk devârgü **tutüşib** bârgän.”(CD)

-dü: “Bâğköçäki, dâraxtlär ormândäy orâb qetgän, tepäsüdä **tutüşib**, işkâm bolib yâtibdi.”(CD); “Uning asäbdäy bortgän yüzidä **tutüşib** ketgän qalın qâşlari peşänäsini artgändä teri tekkänidän yiltillâb ketdi.”(UP)

bilän: “Hävli **bilän tutüşib** ketgän bâğning bir çekkäsidadä, şâxlari tarvaqaylâb osgän keksä älmä tagidä, bir neçä yigit kabâb pişirmâqdä, narirâqdä, şarqırâb âqqan arıq boyidägi stollärdä âdämning cânidän başqa hämmä nârsä mühâyâ edi.”(D); “Menim sevgim äbäd **bilän tutüşqân**, äzäl bilän quçâqlâşqân, orâşqân.”(KK)

-KAçä: “Ulärning tâmirläri, qânläri gözäl Tâcmahalgüçä **tutüşib ketgün.**”(TA)

uyal- (156): -KA, -dü, -dän, -däy

Anlamı: Utanmak, çekinmek, endişelenmek.

-KA: “Tez-tez toxtätib sorâşgä men **uyalämän.**”(KK); “Uni hattâ birâvgä târtıq qılışgä häm **uyalämän**, dedim.”(TA); “Şuning üçün yoqâlgän nârsämni ortâqlärimdän sorâb-süriştirişgä **uyaldım.**”(KŞD)

-dü: “Bazidä **uyalämän**, bungä işânişing qıyın...”(L); “Qurilişning kättä-kıçik yetäkçiläri kimârgä uquvsiz edilärmı, hâr hâldä ikki-üç mingdän yutqazib mutâbâr mehmân âldidä **uyalib** qâlişdi.”(SO)

-dän: “Kimdän uyalısız? dedi.”(CD); “Men esä, dümsiz mäl bəqışdän uyalämän.”(CD); “Həzir sen bilän mendän uyalädigän yaşlar bərmi özi?”(D); “Əliyə negədir undän uyalmədi.”(L)

-däy: “Qaytəgə, kündälikkə bitilgän işqnamälərnü oylab (ulärning samimiyligigə şübhə yoq), yaş yigitçädüy uyalib ketdim.”(L)

yastän- (15): -KA, -də, bilän, -dek

Anlamı: Yatmaq, yaslanmaq.

-KA: “Təğam maqtävni xuş körär edilär, ärqaläridägi yästiqqa yastänib, huzürlängänçä; ‘Əpə, men sizlärnü koçirib ketməqçimän’, dedilär.”(CD)

-dä: “Siräküzidü qadimiy grek teätürining uluğvăr xarəbäləri yastänib yätibdi.”(TA); “Bu ixçäm təğ yolidä, aynıqsä tängätär paytidü ğərb tāmändä yastänib yätgän sahrädän küçli şamäl esädi.”(SU)

bilän: “Akäm ağırliğini bir yängä təşläb, tirsägi bilän yastängän edi, xəntäxtä ğicirläb ketdi.”(CD)

-dek: “Bir zamän bir şirin çaygə yetgändä, narigə ötmäsdän toxtab qaladır, Əşiqdek yastänib, yätib əladir...”(YOS)

2.2.4.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, filimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birləşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

adüş- (91):

“Bittä-yarimtəsi adüşib kelib qalmäsä...”(KK); “Hä, men adüşmäymän.”(KK); “Men bir adüşib kelgän kişimän.”(KK)

anğrüy- (23):

“Ayimning yer tepinib, cerkigänlärnü heçäm körgän emäsdim, anğrüyib qaldim.”(CD); “Biz anğrüyib turärkänmiz.”(CD)

bekin- (29):

“Lütfiddin zävütçi qaçmägän häm, ölmägän häm, qaydädür bekinib-bıqınib yuribdi.”(L)

çayqal- (55):

“Çırâqning âlav tili h m bir ** ayqalib**, y n  q tdi, ađır y n  b sl di.”(CD);
“ u mahal  ayl  ** ayqalib**, tep sid  bir v turib otirdi.”(CD); “Suv ** ayqalib** p  asini
hol qildi.”(UP)

h nsir - (41):

“K ksi qisildi, d mi ađırl şdı, **h nsir di**.”(KK); “D ml  Ş mir dov
h nsir b n f s  ldi-d , yerni öpirib yub rg dek tap-tap b sib, ayv ng   ıqıdı, eşikni
yulqıb   dı, lekin  u payt  rqad n y n  o   y r kni timd l v çi z rli nid  keldi.”(D)

ind - (23):

“H zir meni bir v bir qam i urs , **ind m ym n**.”(TA); “Mingb şi
ind m di.”(KK); “X tin **ind m di**.”(KK)

oyn ql - (32):

“Men **oyn ql m y kim oyn ql sin**.”(KK); “Qoyib bers , **oyn ql b**, h v
bird gidek t m ş  kors ts .”(CD); “ zi **oyn ql b**  qıb kel ver rk n!...”(L)

 ksi- (54):

“Abb s, b l l r ** ksim sin**.”(CD); “‘F n kandid ti!’ dedi Hayd r
 ksib.”(D)

q r y- (100):

“Q r   d m y n  h m **q r yib** ketg nini  u yerd  kördim.”(CD); “ u mahal
p std n S lining b şi **q r yib** körindi.”(CD); “Lekin p std  bir r in  at k rinm di,
  -t rt tutmi, qayr đ  mi işqilib, bargi qalınr q d raxtl r **q r yib** tur rdi,
x l s.”(L)

qozđal- (112):

“Nih y t, **qozđaldi**.”(KK); “Bu s f r qız tez **qozđaldi**.”(KK); “Men
qozđaldim.”(CD)

sarđay- (49):

“Urm n d raxtl ri **sarđay ** b şl g n edi.”(KK)

t pil- (224):

“Yoq, i  nm ym n bolm s, **t pilm s**.”(KK); “Dem k, kelin hali **t pilm g n**,
izill b izl şy pti.”(CD); “ lm s l ring,  l dig nl r **t pil di!**”(D)

t rtin- (40):

“Siz **t rtinm ng**, deb dald  berdil r  yim.”(CD); “ yt ver, **t rtinm **,
Rahm tov b l m...”(L)

tentirü- (23):

“*Tentirüb yürmü ‘meni xavâtirläntirib,’ deb qâlâverdilər.*”(CD);
“*Şunçäki... tolib ketgänimdän qayâqqa barişimni bilmäy tentirüb yürüvdim.*”(D)

uyal- (156):

“*Aytäver, uyalmä, qarz berib turämän.*”(L); “*Sezib özi häm uyaldi.*”(L);
“*Endi oyläb uyalädi.*”(L)

yastän- (15):

“*Sävüb qâlgän çaylärini simirib, yaständilər.*”(CD); “*Bäläkäy yastänib yätgän pâyänsiz läläzärdän yügürüb kelib, özini uning quçâğığä ätdi...*”(SO); “*Ten-tekis mäydänlär yastänib yätibdi.*”(SU)

2.2.4.2. Aynı Fiile Bağlı Dört İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Daha önce de belirttiğimiz gibi cümle, bağlaçlarla ve fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artar ve buna paralel olarak istem sayısı da yükselir. Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur.

Birden fazla öge aynı yüklemle bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur. Bu istemlerin sayısı bazen iki, bazen dört olabilmektedir. Yani fiilde belirtilen işin yeri, zamanı, yapılış tarzı tasvir edildikçe istem sayısı da artmaktadır.

almäştir- (35): -ni, -KA, -dä, -dän

Anlamı: Değiştirmek

-dä, -KA, -dän: “*Vähälänki, plästiykänı Xaçek Vityäning äldidän qaytib kelâyätğandä yoldä bir quti papirosgä bittä bälädän almäştirib älgän edi.*”(UP)

-ni, -KA: “*Özgä til imkäniyätlärini ‘öz tiling’ imkäniyätlärigä almäştiriş bilän häm iş bitmäydi.*”(TA); “*Bütün başlıq bir miltıqni ikki qâp arpägä almäştirigän kişi qayerdä körilibdi?*”(KK); “*Ädämlär ğalläsini idiş-tavâqqa, qoy-eçkini dehqänçilik qurâligä, qurıtılğän meväsini kiyim keçäkkä almäştiriş üçüinginä, ehtiyet qilib qoy gâp äzginä mälidäy bir qısmını, içi açışib bolsä hämki, xocälik üçün yapä häm mühimräq närsäni xarid qılış üçün ginä bázârgä älib çıqadi.*”(SU)

-ni: “Ulärni **almäştirib** qoyış şu qadär qıyınmi?”(TA); “Şundäy qilib, İvän Nikiñiroviç, **miltıñgizni almäştirmäq** istämäysizmi?”(KK); “Song tåkçädägi ditektorni, titkiläb, ölib qalgän tåşını **almäştirişgü tuşdim.**”(CD); “Yüring, kiyimläringizni **almäştirib äling!**”(D); “Bär, kiyim-başını **almäştirib ä.**”(UP)

-KA: “Müstaqıl vatändä yäşäş heç qaçän başqa nemätgä **almäştirib bolmäydiğän** baxtdır.”(TA); “Hädyä tarıqasidä bermäqni xählämäşingiz, endi birär närsägä **almäştirämiz** şekilli.”(KK)

-dä: “Siz bolsä... bizdä **almäştirib bolmäydiğän** rähbär yoq, deb cäváb berdingiz!”(D)

arrälä- (12): -ni, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Testere ile kesmek.

bilän, -ni: “Çünki bundäy qoşıqlär özining çuqmäl ähangi, pâyma-pây sözläri **bilän** asäblärni beämän **arräläydi.**”(TA)

-ni: “Üçinçi äyâqni **arräläy** başlägändä uning yürägi şu qadär qattıq urär ediki, bir neçä däfä işni toxtätmäqqa mäcbur boldi.”(KK)

-dä: “İvän İvänoviç äyâqlärning birigä yaqınläşdidä, **arrälämäqqa** başlädi.”(KK); “Bu yâqdä qarib quyülmägän xätin **arräläb** tursä.”(L)

-dän: “Xähläsä-xählämäsä qurigan däryä häm naşävändgä aylängän yer häm, tuğälmäy ölgän kelinçägü yaşnáb turgän cäyidän **arräläb** keltirilib, yapraqları solib tüşgän dăraxt häm, aslidä, özi ekänini tilidä aytmäsä-dä, dilidä inkär qılalmäydi.”(L)

bäplä- (44): -ni, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Bir işi arzu ettiği şekilde yerine getirmek, bitirmek. 2. Haddini bildirmek.

-dä, bilän: “Uning ölümdän qorqmäsliğı vâ ölüm toğrisidä oylämäsliğı şu dăräcägä yetär ediki, oşä şumli kündä ertäläb, Tanyä Kävälçükning üyidän çıqıb ketiş äldidä yaxşı istäk **bilän bapläb** nâmüştä qılğän, yani ikki istäkän sutlik çây içib bütün bir beş tiyinlik bülkäni yeb taşlağän yalgız oşä bolğän edi.”(KK)

-ni: “Bolmäsä, Matkärimävni **bapläb** uring.”(L); “Zähidcän, bu taräfni häm **baplädingiz!**”(L); “U häm, bilsängiz, yaxşı närsä, ävväl iştahani bir açib älib, songrä **bapläb** qärin toyğazmäq üçün...”(KK)

-dä: “Haligi cänän bär-kü, letüçkädä **baplägüdingiz...**”(D)

-dän: “İndämäsdün baplädıng.”(D); “Yaxşısı, yolbars pñncäsidün bapläb qutülib çıqdi...”(SU)

bâşqar- (62): -ni, -dä, bilän, -dek

Anlamı: Herhangi bir müesseseyi yönetmek, idare etmek.

-ni, -dek, bilän: “Dünyädän ne-ne cähångirlär ötgän, lekin ulärning deyarlı birärtäsi tarqâq ulusni birläştirib, Amir Temurdek adälät bilän bâşqarä älmägän.”(TA)

-dä, -ni, bilän: “Muhammäd, Sultân Ahmäd Muştâq hämdä Uluğbek Kâbuliylär isyänläri, oğlläri bilän bolgän mâcärälärni hisâbgä älmägändä Hüsäyn Bâyqarä yaqın 38 yıl davâmidä mamläkätni qattıq-qollik, tadbirkârlık bilän bâşqarädi.”(KŞD)

-ni, bilän: “Ayni paytdä u bilimli, dânişmänd qız turmuş qıyınçılıklärini sabät bilän yengädi, xäläsidän song дәvlätni adälät bilän bâşqarädi, yurtning tinçligi, xalq-ning farävânligini taminläydi.”(KŞD); “Ubäydüllähxân qattıq-qollik bilän yurtni bâşqarib, xänlik hudüdidä nisbätän ädilänä hükm sürib, 1540 yılı 54 yaşidä vâfât etädi.”(KŞD); “Seni xudâ cähänni qâmün-qâidä bilän bâşqargin, biräv özgäning haqını yemäsin, birân zälim mazlümning başını kesmäsin, deb pädşâ qılğän.”(KŞD)

-ni: “Yäşlärimiz kelib kârxänälärni bâşqarädilär.”(TA); “Çindän bu dünyâni bâşqarib turgän uluğ küç bärki.”(CD); “U mahaldä ätä institütä çollärni özläştiriş muämmäläriğä bâğlıq eng yirik bolimlärädän birini bâşqarär edi.”(D)

-dä: “Qışlâqdä turib häm yärdäm beräverämiz, dedi Yaxşibäyev külib, biz u yâqdä mâddiy bâyliklär yaratämiz, sen bu yâqdä bâşqarib turäsäm.”(L); “Nizâmülmülkning fikriçä, дәvlät başlığı dânişmänd, tadbirkâr, marifätli bolişi, yurtni älimlär kengäşi maslahati bilän, qâmün äsäsidadä, ötmış дәvlätçärligining ilğâr tacribäläridän fäydälängän hâldä bâşqariş zarür; şâhu qâzining hükmü ädil bolmâğı lâzım.”(KŞD)

bekit- (32): -ni, -KA, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Bir cismin ağzını sıkı bir şekilde kapatmak veya etrafını sarmak. 2. Gizlemek, saklamak. 3. Sır tutmak. 4. Geçiş engellemenek. 5. Bir faaliyeti sonlandırmak. 6. Bükme.

-ni, -KA: “Näsâsni qayergä bekitgänsiz?”(L)

-ni, bilän: “Kulib yubärmäsidadän trübkäni käfti **bilän bekitdi.**”(L); “Oşäl asnädä köz közgä tuşibdi-yü haligi tasqarä qolläri **bilän avrätini bekitibdi.**”(L); “Zarâ ters ogirildi vä yüzini româli **bilän bekitib âldi.**”(SU)

-ni: “Matryânäni häm **bekitdim.**”(KK); “Eşikni sekin **bekitib ketdi.**”(L); “Suvni **bekitib qoydi.**”(UP)

-KA: “Sen, saşä, velosipedki bir yârgü **bekit, bari bir u yâqqa âlib ötâlmäymiz.**”(UP)

-KAçä: “Temür siymäsi bizdän yaqın vaqtgüçä **bekitib kelingän.**”(TA)

burä- (61): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: Çevirmek, kıvırmak, döndürmek.

-ni, -KA: “U vahşiy hayvândän farqli olarâq, öz xatti-harâkätini âqıbat gözäl muqtälârgü **burädi.**”(TA)

-ni, -dän: “Eşmürâdning âtäsi Eşmürâdni qulâğidän **buräb** üygä âlüb kirüb sânduqni qarädilär.”(L)

-ni: “Ulärning qatnâşçiläri Özbek sözlärini **buräb-çözib, nâtäbiy tälâffüz qılışläri, küyläridä, (gärçänd, tekst özbekçä bolsä-dä)** milliy âhanglär mutlaqâ yoqligi âdämning ğaşini keltirädi.”(TA); “Uning oyini yâqmäy, ayâl bâşini bir yänigä täşläb, yüzini **burädi.**”(CD); “Narigi xânägä ötib, televizorning mürvätini **burädi.**”(L)

bilän: “Hayäcây **bilän** yänä bir **burägän edi, açilib ketdi.**”(UP)

bükçäy- (27): -dä, -dän, -KA, -däy

Anlamı: Büzülüp oturmak.

-dä, -dän: “Hâzir uning qarşisidü oşä çâl, yoq, undägidän häm **bükçäyib, çökib qalgän bir qariyä otirärdi.**”(D)

-däy, -dä: “Tägäsi, xuddi Ätaqozi oylägändäy, belini bağläb, dârvâzä âldidä **bükçäyib otirür, yänidä qoni-qoşnilär bolsä keräk, yänä bir-ikki âdäm körinärdi.**”(D)

-KA: “Enäxänning ânäsi, özi pakänä vä uning üstigü **bükçäygän kämpir, oyun qilgän bolib hämmäni küldirdi.**”(KK)

-dä: “Köçäning başi dâyâq maşinäni sekinlätişni buyürgän Ätaqozi köçä çırâgi şuläsüdä **bükçäyib otirgän tägäsini kördi-yü, negädir märhum vâlidäsining vâfâti yâdigä tüşdi.**”(D)

-düy: “Yalğız tağäsi Narmuräd Şamürädoğ ilğäriğidüy bükçäyib, kirtäyğän közlärini zalgä qadäb otirär, eski raqibining nutqı ungä yâqdimi, yuqmi, buni bilib bulmäs, u goyâ zaldägi ädämlärni körmäs.”(D)

cönät- (123): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Göndermek, yola çıkarmak, yönlendirmek. 2. Uğurlamak. 3. Bir olayı yönlendirmek.

-ni, bilän, -KA: İkkävingni ne ümid bilän şähärgä cönätib edim!”(L)

-ni, -KA: “Mingbâşigä qâlsä, ikkälä bâyni Sibirgä cönätürdi.”(KK); “Xadiçaxänni hävüz boyigä cönätib özi taşqari eşik äldigä keldi.”(KK); “Hämmä ämäldärlärni, şu qatärdä mingbâşilärni häm, uruşgü cönätürmiş, deydilär.”(KK)

-KA: “Bulärgä qâlsä, ertägäyâq aniv qırğipbärätgü cönätürädi.”(CD); “Sävet ittifâqigä uruş açış aräfäsidadä, Pâlsägä cönätib yubârışdi.”(UP); “Şuning üçün özigä ağır bolsä häm bahänä tâpib, xätinining äldigü cönätgün edi.”(UP)

-ni: “Älläh serkäräm, Sâhibquränni cönätgün.”(TA); “İmâm dämläni cönätidim, sâlâmät cönätib begimizgä arz etdik.”(YOS)

-dän: “Tâşkentdän biz muällim cönätidik.”(KK)

bilän: “Münçä tez, yänä bir kelib xabär ‘äl’ degän cävâb bilän cönätidi.”(KK)

çaqnä- (55): -dä, -dän, bilän/ilä, -düy/-dek

Anlamı: 1. Şimşek gibi çakmak, alev gibi parlamak. 2. Parlamak.

-dä, -dän: “Qâg simning nazäridä uning közläri quvânçdän çaqnüb häm ketgändäy boldi.”(SO)

-dä: “Ğâyätdä bağri keng, bälädäy samimiy, büyük zäkävati közläridä çaqnüb turgän üstâz Äybek bilän üçräşgän dämlärimni men bir umr unütmäymän.”(TA)

bilän/ilä: “Şu tâpdä Pâşşaxänning bütün vücüdini kündäşlik älävi öräb älgän, közläri älävning alängäläri ilä çaqnüb yänmäqdä, ikki yüzi uning harâräti bilän qıp-qızıl çoqqa aylängänidi...”(KK); “Şu yerdä Petr Petrâviçning közläri häm yigitlik sevinçi bilän çaqnüb ketdi.”(KK); “Vâhid Mirâbidov ikkinçi qadähdän keyin közläri mehr bilän çaqnüb, Ätaqozigä yaqınraq sürilib otirdi.”(D)

-düy/-dek: “Şävkäti yetti ıqlingä tarälgän Sâhibqurân bâbämiz hayätining çaqmâqdüy çaqnügün lahzäläri mänä şu yerdä keçgän.”(TA); “Şe ’riyätgä yuldüzdek

çaqnüb kirib kelgän vä milliy täfäkkürgä ıslâh kiritgän şâirlärdän biri Abdüllä Āripov.”(TA)

çaraqılä- (48): -dä, -dän, bilän, -däy/ -dek

Anlamı: Parlamak, ıŝık saçmak.

bilän, -dä, -dek: “E. Vâhidov, O. Umärbekov, Ş. Xâlmirzäyev, O. Hâşimov kâbi onläb şâir vä nâsirlär özlärining yängiçä qarâşlari, yârkin istedâdlari **bilän** ädäbiyâtimiz äsmänidä yârqn yuldüzlärdek **çaraqılägän edi.**”(TA)

-dä, -däy: “Bundäy siymälär tariximizning hâr bir sahifäsüdä yuddüzdäy **çaraqıläb turibdi.**”(TA)

-däy, bilän: “İkkälä kündäşning közlari birdänigä oğıl körgänini xabâr âlgän ätäning közlariidäy ravşän bir âläv **bilän çaraqılädi.**”(KK)

-dä: “Bahâr tâşqınlari, sarätânning zerikärli, cimcit künlari, küzning izğirinli âqşamlari, qıŝning âlis keçälari, qâp-qârä äsmändä **çaraqılägän** sânsiz yuldüzlär, rahmätlik Mahkâm mâmâning türfä rivâyätlari, İsmâil Çolâqning âldi-qâçdi ertäklari xuddi keçägidek esimdä.”(TA)

-dän: “U orikzâr ârqasidän **çaraqıläb**, usiz hâm sarğaygän örik barglärini nurgä beläb çıqıb kelâyâtgän âftâbgä qaräb qoydi.”(CD)

bilän: “Uning yâşli közlari tuyqusdän qandäydir hayrät aräläş bir nafrät **bilän çaraqıläb ketdi.**”(D)

-däy: “Qıŝ âftâbidäy **çaraqıläydi-yü**, ısitmäydi.”(D)

çayqa- (175): -ni, -dä, bilän, -däy

Anlamı: 1. Durulamak, temizlemek. 2. Sağa sola sallamak.

-ni, -dä: “‘Buning câni bolmäsä özingiz tüşirib, bu bayaqıŝni tağın qarğaysizmi?’ deb topni suvdä **çayqab** âlgändän song, läbini tişläb, bâr küçi bilän sıqmâqqa başlädi.”(KK)

-ni, bilän: “‘Pädämizni yetim qilib qoyding-dä!’ deb başlärini afsüs **bilän çayqab otişädi.**”(KK)

-ni: “Başini **çayqadi.**”(KK); “Çinäkäm, u qolini **çayqab** дәstürxân başigä kelgänidä tâvâq yarimläy degän edi.”(KK); “Ällâh sözini tilgä âlişdän ävväl äğzini **çayqaydi.**”(KŞD)

-däy: “Bu girdibäd âräsidä qâlgän şitâb goyâ ayâvsiz dävüldä qâlgän ayançli kemädäy **çayqalär**, eşiklär giçirlär...”(D)

çetlü- (49): -ni, -dü, -dän, -düy/-dek

Anlamı: Belirli bir sınırdan uzaklaşmak, uzaklaşmak, dışarı çıkmak.

-dü, -dän: “Şor başgän bu giyâhsiz çoli biyâbâanning asrlär davâmidä insân tãmânidän çetlâb kelinişining özi Mirzaçölni özlâştirib bolmâslikni takidlâvçi eng kättä hayâtiy dalildir.”(D)

-düy/-dek, -dän: “Lekin heç kim uning yoltosär ekânigä işânmedi, şunçäki, savdâyigä düç kelgändäy, narirâqdän çetlâb ötib ketäverişdi, xâlâs.”(L); “Ädâmlär bir nârsädün hadiksirägândeç çetlâb yürädi.”(UP)

-ni: “Eng kättä xatâ şundän ibârät boldiki, âdâMZâd tarixining, cümlädän, Aristotel, Fârâbiy, İbn Sinâ, Spinozâ vâ Kant singäri zâtlär qarâşlärini çetlâb ötdik.”(TA); “Ğafîr Ğulâm özi mansüb bolgän câhân ädäbiyâtidän cüdâ hâM yaxşı xabârdâr edi, tarcimânlik işining neçâğlik beqadriligini bilsälär hâM bu mehnâtning sävâbini çetlâb ötmägänlär.”(TA); “U ormânzârdä oq ötmâs buğu bârligini, buğu qandâydir ilâhîy kuçgâ egâ ekânini eşitgän, endi hâM oq âtäyâtgänlärni, hâM buğuni çetlâb ötişgâ mâcbur edi.”(SO)

-dän: “Tâmdän tarâşâ tüşgândeç birdän paydâ bolgän kasâtkin bir-ikki kün yâtsirâdimi yâki qävüşâlmâdimi âdâmlärdän çetlâb yürdi, kimdir.”(UP)

dümälä- (41): -KA, -dü, -dän, -dek

Anlamı: 1. Yuvarlamak. 2. Düşmek, yıkılmak. 3. Yayılıp yatmak. 4. Ağlamak, gözyaşı dökmek. 5. Güneş doğmak.

-dän, -dek: “Avtâmâtçi yurib kelâyâtgän yeridä qâtib qâldi-dä, qolidän avtâmâti tuşdi, ketidän özi tönkâdeç dümälâb tüşdi.”(UP)

-KA: “Barävâr târtgän edik, savât suvdän uzilib çıqıb, âyâğimizning tagigâ dümälâb keldi.”(CD); “Men körpâçäning üstigü dümälâb tüşgän köksültânlärni dâstürxângâ âlib qoyib, dänâkläri-yü tâmir-tâmirârigäçâ mânâmân deb körinib turgän şişâdeç timq bittäsini tâmâşâ qilâ başlâdim.”(CD)

-dü: “Bu ot üstidä men dümälämây, kim dümäläsin.”(CD); “Yaxşıbâyev âlib bergän keng uyning toridä dümälâb yâtib, keyin uni râsmänâ duâ qılış hâM mümkün!”(L); “İkkâvi râsä ikki kiin körpâçädä dümälâb suhbât qurädi.”(L)

-dän: “Yunân kiyimi kiygän bir qoşi İsä qyâlikdän dümälâb kelürdi.”(SU)

elt- (101): -ni, -dän, -KA, bilän

Anlamı: 1. Alıp getirmek veya götürmek. 2. İçine almak, sığmak.

-ni, -KA: “Häydär mehmânlârni tâqqa **eltib** qoydi-dä, dârhâl qışlâqqa qaytdi.”(D)

-ni, -dän: “1723 yili ingliz âlimi Corc Bouce Avestoning bir nüsxasini Hindistândän **eltib**, Oksford kollecining kütübxânâsigä tâpşirädi.”(KŞD)

-ni, bilän: “Ulâr qadimgi mädâniyät, ädäbiyât vä etiğädgä dâir yâdgârlıklârni hâim özlâri **bilän eltädilâr.**”(KŞD)

-ni: “Men hüştägim âhangidän mäst, oynâqlâb-sâkrâb, yâlgızâyâq yollârdän bâğ âşib, tutzâr ârälâb kelâr ekânmän, akâmni tâpib, xatçâni **eltgünimdän**, yänâ cävâbini hâim yetkâzib qaytäyâtgänimdän bâşim âsmândä edi.”(CD)

-KA: “Toğri, dâmlä bir qançä yâş şâirlârning maşqlärigä qalâm urib, ulärgä anıq yol-yorıqlâr körsätgän, bazilâri esä, qollâridän yetäklâb matbuât eşigigä **eltib** hâim qoygän.”(TA); “Marâ buvinikigä **eltib qoyâmün.**”(UP); “Qoqânni qângä bätirib, Nâdirâdek dânişmändlârni qatl etgän amir Nasrüllâ Âftâbxânni qul qilib Buxârâgü **eltüdi.**”(KŞD)

eslä- (624): -ni, -dä, bilän, -KAçü

Anlamı: Hatırlamak.

-ni, -dä: “Yaxşibâyev, bulâr Bağtını körmägän, agâr şu gäplârni tengqurlâr dâvrâsidä **esläsük** bârmi, hâmmâning içägi üzilârdi.”(L)

-ni, bilän: “Abdüllâ Toqay toyi münâsâbâti bilän Qâzân şâhrigä bârgänimdä tatâr iptâşlârimiz Ğafür akâning u yurtgä kelgänlâridä sâf tatâr tilidä acâyib marüzä qılgänini zor mamnüniyät **bilän eslägändilâr.**”(TA); “Şu manâdä mäktâbdä-yü dârilfünündä talim bergän üstâzlârimni çuqur minnâtdârçilik **bilän esläymän.**”(TA); “Uning pädâçi bolgän vaqtlâri hâli hâim qışlâq âdâmlâri hâväs **bilän esläşädi.**”(KK)

-ni, -KAçü: “Uyalgänini hâli-haligäçü **esläb** huzur qilädi.”(L)

-ni: “Dârhaqiqat, hâzirgi künn hayâtimiz, hâzirgä künn qahrâmânlâri haqıdä väqeä bolârli birâr yirik äsârni **esläy** âlmâyimiz.”(TA); “Tariximizni **esläng...**”(TA); “Siz, albättä, u kişi bilän köp uşâşgânsiz, suhbâtlâr körgânsiz, änâ şulâr bilän bâğlıq xâtirälârni **esläb ötsängiz.**”(TA)

-dä: “Oşä, közimni bâğlâb âlib kelişgändä **esläb** qâlgänidim.”(CD); “Eski hâvli-câyârimiz, cännâtdäk bâğlârimizdägi hâr bittâsi piyâlâdek âq şâftâlilâri küzgä bârib asäl târtib ketädigän kâdi nâklârimiz haqıdä **esläb** ketâimiz.”(CD)

engüş- (62): **-KA, -dü, -dün, bilän**

Anlamı: 1. Eğilmek, bükülmek. 2. Ağmak, bir tarafa sarmak.

bilän, -KA: “*Átaqozi qollarini stolgä tiräb, bütün gävdeäsi bilän äldingä engüşdi.*” (D)

-KA: “*Üstigä engüşmüsäkänmün-ä!*” (CD); “*Säli qol siltäb yüräverdi vä säldän keyin özi qulâğimgä engüşib, şipşidi.*” (CD)

-dü: “*Stolning ärqasidä engüşib pälni artsäm, tepämgä bärüb turädi.*” (UP)

-dün: “*Küçä yâqaläb, tâllär tagidän şildirägän xazânlärni bäsib-yänçib, tâl çıvıqlärdän engüşib ötib, lökilläb bärärkänmiz, säli bizni avrışgä tuşdi.*” (CD)

erkälä- (82): **-ni, -dü, -düy/-dek, -KAçü**

Anlamı: 1. Şımartmak, nazlamak, sevmek. 2. Nazlı yetiştirmek.

-i, -KAçü: “*Menikidä edi, meni tânggäçü erkälüb çıqqan edi, deyişim keräkmi?*” (UP)

-ni: “*Äşxânädä bälälärini näpüştä quldiräyätgän xätinining äldigä ötib, nimälärnidir tayinlädi, kencä qızını erkälüb, yumşaq uhfä saçlı başidän öpdi.*” (UP); “*Rüstäm uning nämäni erkälüb täkrärläb özigä imâ qilib, äldigä yürdi.*” (UP); “*Gäplitlär mis dubulğälärini yeçdilär, ılıq bahâr havâsi dağal yüzlärini silär kir bolib ketgän saçlärini erkälüb tozğitär edi.*” (SU)

-dü: “*U hämân qaçânlärdür eng yaqın kişisi bolgän, öz bağridü erkälügän, qızıçılık qilib kuldirgän, şafqatidän därmän älgän, mehridän qängän ädämning közigä baaqqani cürät etälmäsdi.*” (KK); “*Yigit uning güşti kämäri, ottiz beş yıl xayälidü erkälüb, aväylägäni säläm berib, bezävtä bolmäng, deb yelkäsidän uşlädi.*” (SO)

-düy/-dek: “*Köz äldimdä aqıb yätgän Zaräşşän, yâş bälädäy erkäläydür, oynäydür.*” (KK); “*Yâş bälädek erkäläydür, oynäydür.*” (YOS)

käyi- (80): **-ni, -dü, -dün, -dek**

Anlamı: 1. Tembihlemek, uyarmak.. 2. Bir durumdan rahatsız olmak, üzölmek. 3. Bir şeyi hazırlamaya çalışmak.

-ni, -dün: “*Uşändä qoşıq icräçisini häm, bäsäkärini häm iç-içingizdän käyisängüz keräk-ä?*” (TA)

-ni: “Şulärni aytib kâyidi.”(KK); “Düşmänning işi bu dedi dâmlä, kesilgän dârxatlärgä tikilib, lekin şu zähâtiyâq bu müdhiş ayblär bir mahallär uning özigä häm taqalgäni esigä tuşib, özini kâyidi.”(D)

-dä: “Äyim endi nasihat ähangidä kâiy bäsüldilär.”(CD)

-dän: “Şuning üçün dârrâv ortâğidün kâyidi.”(KK); “Bäsşalärdün kâyib bolädimi?”(KK)

-dek: “Änä, yänidä kelini bärini, aftidän, unütgän, ungä gäp bermäs, yänib-küyib, boyini qariçläb ölçäb kättä qılğän oğlıni insäfgä çağırär, gäh yaş bälädek kâyib, gäh mäyläyini silägändek yumşaq gäpirib, yolgä sälmäqçi bolärdi.”(UP)

külimsirä- (126): **-KA, -dä, -bilän, -däy**

Anlamı: Gülümsemek, sırtmak.

-KA, -bilän: “Ungä manilik qaräş bilän külimsiräb qaräb, yelkäsigä bir-ikki urgäç, ümidsiz şäytän, dedim-kü, ukä...”(KK)

-dä: “Endi kâştäçi qız ‘vây ölaqâây!’ deb içkärigä qâçmäs, faqat betigä româlini pardä qilib, ikki beti çoğdäy yangäni häldä külimsirägün közläri ilä haligi päreäning yänidän morälärdi...”(KK); “Şükürov qaynänä-qaynätäsi kötärgän xuşnüd şävqın-sürän ästidä külimsiräb, hävligä kirdi.”(D)

-bilän: “Späntämänä dävdiräb, esini yoqätib qoygän yunäning qâq miyäsigä qamçı dästäsi bilän turtib, gäzäb bilän külimsirädi.”(SU)

-däy: “Tälibcän ‘bunçä säddäsiz’, degändäy külimsiräb qoydi.”(SO)

küy- (742): **-KA, -dä, -dän, bilän**

Anlamı: 1. Alev çikarmadan yanmak. 2. Alev almak, tutuşmak. 3. Aşırı ısınmak, kızmak. 4. Sıcaklık neticesinde zarar görmek. 5. Güneş ışığından kavrulmak yok olmak. 6. Boşuna gitmek, faydasız gitmek, ziyân olmak. 7. Zarar görmek, pişman olmak. 8. Harcamak, sarf etmek. 9. Acı çekmek, çok üzölmek.

-dä, bilän, -dän: “Äpäm oşändä indämägänläri bilän içläridän küyib yätibdilär, siz qaydän biläsiz?”(CD)

-dä, -KA: “Erining xätin-xäläc äldidä gäpirmägänigä unçä xafä bolmäsä häm, lekin öz haläl xätini äldidä gäpirmägänigä küyüdi vä şu kuyiş ärqasidä firib, yoli bilän sofini gäpirtirädi, bazidä tilläri burrâ qıldirib saprätädi.”(YOS)

-dä: “Biz mäziy haqidä küyib-pişib gäpirgänimizdä häm, nimänidir räd etib, nimänidir maqullägänimizdä häm, şühhsiz, keläcäk avlädni nazärdä tutämiz.”(TA);

“Mening uyim **küydü** bu yerdä!”(KK); “Käp-kättä ädäm oğlining dârdidä **küyib**, adâyi tamâm boldi!”(CD); “Rumdän, yani İstänbuldän çıqıb dâryâ ârquali şu tamângä kelâyâtgän här qandây kemä anä şu minârä qarşisigä kelgäç, haliti nurdä **küyib** ketärkän.”(KŞD)

-KA: “Tâmâşä umümän bolmâsligi häm mümkin bilet âlgänlär puligü **küyib** qâlâdi, xâlâs.”(L)

-dän: “Ätämizning ketidän **küyib** ötib ketdilär.”(CD); “Keyin içi kuygândän **küyib**, bir âz ârâm âlärmän degän maq-säddä yalângâç kökräginini sâvuq tâşgä bäsdi.”(SO); “Orâzbâyvâççäning nâmârdligidän **küyib** yüränimdä şu ädäm yoluqdi.”(SO)

küydür- (43): -ni, -dä, bilän, -däy

Anlamı: Yakmak, yaktırmak.

-ni, -dä: “Mendây ätäni Xudâ dozaxdü **küydürsin**.”(SO)

-ni, -däy: “Uning hâzir devâllär, pancärälär vâ heç nârsäni körsätmäytürğän ölük teräzä ârquasidä boğulib qâlğän betâqatlıgi bütün ğazäbi bilän buning içigä urib bütün oylärini taqtä betigä sâçilğän çoğdây **küydürib** bârär edi.”(KK)

-ni, bilän: “Endi, yerni oğıt bilän **küydürib** yubârmây turib, haligi ältmiş sentirni âliş qıyın-dä, ätäm!”(L)

-ni: “Qamiş savä-çöpni **küydürib** külini bağlädilär, ârâm âlgändây boldi.”(KK); “Sen otirgän yerni qırıp, **küydürib** täşläş keräk!”(KK); “Buldürüqqa bârgänidän beri içmägän edi kökräginini **küydürib** ötdi.”(L); “Mänä bulärni **küydürib** täşläş keräk.”(UP)

bilän: “Äsmänning qâq ortäsigä ilinib âlgän quyâş ungä qasd qilgän, âlâvli nâfäsi bilän **küydürib** täşlämäqçi.”(SO)

mâylä- (15): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: Yağlamak, yağ sürmek.

bilän, -KA, -ni: “Qaçıb ketkän çori qızım mülkdâr Karätäyevnikidä debdir, arizä bilän birgü amäldârlärning âğzini häm **mâyläbdir**.”(KK)

-ni, -dä, bilän: “U sandıqlärning biridä, oşâ vaqtdä, mum bilän **mâylängän** etik turärdi.”(TA)

-ni, bilän: “U *âdâm etigini* izvâş *mâyi bilän mâylär*, *qulâğığä dâim uçtäğäçä qalâm qıstirib yürär*, *tugmäsığä ıp bağış bilän kiçkinä bir şışäçä âsilgân bolib*, *u siyâhdân vazifäsini otârdi.*”(KK)

-ni: “*Keyin erinmäy sâçıqqa artinib*, *sâqällärini siläb*, *mâylädilär-dä*, *pişilläb yâstıqqa suyändilär.*”(CD); “*Mevä-çeväni tâğdäy uyib kepsän*, *âdâmlärning âgzini mâylämäqçimisän?*”

möltirä- (21): -KA, -dä, bilän, дәy

Anlamı: Acıklı bakmak, hüsrarla bakmak.

-dä, -KA: “*Sävâl soräşgändü häm cävâb bermäydi*, *erigä möltiräb qaräydi* *izn soräydi.*”(L)

-KA, bilän: “*Lätâfät yâş tolä közläri bilän Haydärgä möltiräb qarädi*, *song yüzini uning köksigä yaşirib*, *üksib-üksib yığläb yubârdi.*”(D)

-KA: “*Şundäy dedi-yü dostigä möltiräb qarädi.*”(L); “*Mullä Ğaffâr ungä möltiräb qarädi*, *lekin Hätäm Şorâning yüzidä şâfqat körmägäç*, *nâilâc*, *baländ âvâzdä nutqını başlädi.*”(L)

-däy: “*U xuddi yüz-közigä yâğilâyâtgân aççıtq qamçidän özini tosmâqçı bolgändäy*, *qollärini kötarib ilticâ qılär*, *xuddi nâräsidadäning közläridäy möltirägän közläri şâfqat tilärdi.*”(D)

öçükiş- (15): -KA, -dä, bilän, -däy

Anlamı: Birine kızdığı için onun inadına iş yapmak, zıtlaşmak.

-däy, bilän: “*Ha, pâççä faqat bir nârsädän täşvişdämişlär*, *Aniiv Eski Covâning meliyeäsi Zâkir badbaxt âdâm qurigändäy u bilän öçükişib qâptiymiş.*”(CD);

-KA: “*Ây hali çıqmägän; faqat keçäning qarângısigü öçükişgän sänâqsız yuldüzlär tepädä turib maşällärini yândirgänlär.*”(KK); “*Lekin oşä ikkâvigä öçükişib*, *pästgä suv bergisi kelmäydi.*”(KK); “*Lekin oşä ikkâvigä öçükişib pästgä suv bergum kelmäydi.*”

-dä: “*İçingdän çıqqan balâgä*, *qaygä bâräsän dävâgä*, *deb ahâlini nâfäsi içidä öçükişmäqçı emäs.*”(UP)

bilän: “*Âtäsi qızını hər qançä yaxşı körsä häm*, *mingbâşi bilän öçükişüvdän qorqadi.*”(KK); “*U badbaxt bilän yâmân öçükişdingiz.*”(SO)

öçir- (78): -ni, -dän, bilän, -çü

Anlamı: 1. Söndürmək, kapatmaq. 2. Bitirmək, kesmək. 3. Gözden keçirmək. 4. Silmək, yok etmək.

-ni, -dän: “*Qurbânây qızım, aks hâldä, sizni tarıxdän öçirib taşläyimiz!*”(UP); “*Ha, ortâqlär, Nazär Yaxşibâyevning sälbiy Özbekläri häm köp, hattâ haddän taşqari köp, lekin baribir uni millätçilär royxätidän öçirib bolmäydi.*”(UP)

-ni, bilän: “*Bâz üstigä, bir vaqtlär matbuâtdä âzmi-köpmi mehnät qilib, xuşâmädgöy tanqidçilärning şärhlärini şaxsän tahrir etib, özigä dâxil maqtâvlärni qızıl qalâm bilän öçirib qoygänläri xâtirlärdiki, oçirilgän cäylärni körüb, tâbe xâdimläarning hayrätü âşärdi.*”(UP)

-ni: “*Mâyäm cäkâb fânärni öçirgän edi, men yänä yâqdim.*”(KK); “*Âtaqozi çırâqlärni öçirib, uydän çıqdi.*”(D); “*Ortâq Şükürov degän sözni öçirib, oğlim deb yâz râzi boling, oğlim...*”(D); “*Şâşib çırâqni öçirdi.*”(L); “*Âvâzingni öçir!*”(SO)

-çü: “*Hâzirçä öçirib qoydik, lekin tikläş çöt ekänmi!*”(UP)

ögir- (206): -ni, -KA, -dü, bilän

Anlamı: 1. Bir tarafa yönelmək, dönmək. 2. Bir cismi belirli duruma gelecek şekilde tasarlayıp atmaq. 3. Uğur getirmesi için sadaka vermek. 4. Tercüme etmək, aktarmak.

-ni, -KA, -dü: “*Bundän taşqari özbek vâ tâcük tilläridä barâbär icâd etgän şâir Väsfiy häm Firdävsinyning bir neçä dâstânini özbek tiligä asl vâznidä ögürgän, lekin ulär çâp etilmägän.*”(KŞD); “*Yevgeniy Änegin’ şe’riy romanini 30-yillärdä Äzbek dâmlä tilimizgä ögirdi.*”(KK)

-ni, -KA: “*Bir qançä qardâş ädäbiyâtlärning äsâsçiläri, cümlädän, Abây Qonânbâyev, Abdüllä Toqay singäri benäzir şâirlär puşkin dahâsi äldidä tazim qilgänlikläri, uning äsärләrini öz ânä tillärigä ögürüb, ädäbiyâtlärini bâyitgänlikläri beciz emäs.*”(TA); “*Äytingiz, sud tâmângä qaräb, dâmlägü ârçasini ögürüb tursin!*”(KK)

-ni, bilän: “*Bu gäpni ‘Läyli vâ Macnün’ni mahârät bilän ögürgän S. Lipkin haqidä yâki N. Grebnevning tärcimäläri xusüsidä häm aytiş mümkin.*”(TA)

-ni: “*Rüstäm äldinigä közini çirt yumib äldi, keyin ârçasini ögirdi.*”(UP); “*Ärqaigizni ögüring!*”(YOS)

ölçü- (42): -ni, -KA, bilän, -däy

Anlamı: 1. Ölçmek. 2. Etraflıca düşünmek.

-ni, -KA: “Tuşündimki, ölim degäni goyâ bir libâs-ü, şu lâhzâdä här kim bu libâsni öz egnigü ölçüb köryäpti!”(L)

bilän, -däy: “Kınâçılär kelib qarâşsâ, direktârläri birär yigir-mä qutidägi açılmägän plyânkäni açib, çuvältirib, qolidägi gâz-çöp bilän misâli gâzmâldäy ölçäyâtgän ekän!..”(L)

-ni: “Şu singäri, ägär Nâdirä, Zebunnisälärgä qıyâslâb, ulärning boylärigä qarâb başqalärni ölçäy başlâsâk, köplâb şairälärni, hattâ ançâ-münçâ istedâdli şairläрни häm bây berib qoyişimiz mümkin.”(TA); “U aytmâqçı bolgän sözini fikr tarâzisiğä sâlib ölçämüqdü edi.”(KK); “Qadâmini ölçüb, xatlâb yürişgä mendän bolâk âdäm tâpişâlmâbdimi?”(CD)

bilän: “Här hâldä, kimki kim haqidä yâzmâsin, oşâ âdämning özigä oxşâşini xâhlâydi, başqaçâ aytgändä, öz arşini bilän ölçäydi.”(L); “Här kim baxtni öz közi bilän körädi, öz qarîçi bilän ölçäydi.”(SO)

örül- (102): -KA, -dän, bilän, -dek

Anlamı: Kaplanmak, sarılmak, örülmek, etrafi çevrilmek.

bilän, -KA, -dek: “İşni şul dâracägä yetkâzgän eding kim, mendä qarşilik qılmâq üçün küç qâlmağân; men bütün ehtirâsim bilän xâin tanläringgä ilândek örülib ketgän edim...”(KK)

-KA, -dän: “Yenidän gazetgä örülgän bir nârsâ âldi.”(KK); “Songrä, qoynidän gazetgä örülgän nârsäni âlib açâ başlâdi.”(KK)

-KA: “Agärdä oşâ tâpdä zşikdän şaytânning özi yexud kâfängü örülgän bir ölük kirib kelgändä, bu mäclis, İvân Nikişoroviç kirib kelgändägi qadâr hayrät vâ taâccübgä tüşmäs edi.”(KK); “Kitâblär namätgü örülib, sandıqlärgä câylängänini körgän ekän, bir bâlâxânâ kitâb şunaqqıb yoqâtilgänini bilär ekän, şacârämiz, âltin kitâbimiz qayâqqa qoyilgänini bilmäydimi?”(CD); “Sarğış qalin qâğâzgü örülgän, kânân bilän bağlängän kitâb dâstäläri şiftgä tegädi, ulär hali târtibgä sâlinib, cävânlärgä terilmägän.”(KK); “On kün ilgäri yeçib tâşlägän postinigü örülib titräydi.”(SO)

bilän: “Oşängä oxşâb buning häm izzâ tāmâni açıq, qâlgäni çim başgän dongtepâ bilän örülib kelgän.”(CD); “Goyâ tört tarâfi âq tumän bilän örülgändäy

edi.”(L) “Qâsim üç tarâfi pancärä **bilän örölgän** taxtä karävâtdä âyâqlärini âsiltirib otirärdi.”(SO)

özügär- (280): **-dü, -dän, bilän/ilä, -KAçü**

Anlamı: 1. Değişmek. 2. Yerini almak. 3. Yön değiştirmek.

-dü, -dän: “Vatänimiz cämâli köz ongimizdü tübdän **özügärib** bärâyâtir.”(TA)

-dü: (TA) “Şähärning ruslär turädürgän qısmindä acib dâracädä **özügärişlär** yängi-yängi nomirlär, bağlär, bağçälär, magäzinlär, tiätürülär, mäktäblär...”(KK); “Yuqâridä biz esgä âlgän qadimiy tilimiz dävrlär täsiridä **özügärişlürgä** üçrädi, lekin bahâr vasfi şairlärimiz lafzidä äzäliy âhanglärini yoqâtmây cärängläy berdi.”(TA); “‘Haydäng bu yât unsürlärni!’ deb buyruq berdi, buyruq berärkän, Qudrätxocä aqalli endi, faryäd çekkän gözäl xâtinini körgänidä **özügärär**, dâd deb yubârär, deb oylädi.”(D)

bilän/ilä: “Şiddät **bilän özügärâyâtgün** dävır heç birimizni befârq qâldirâyâtgän emäs.”(TA); “Bugün, âdämlärgä qarâş tamâm **ilä özügärdi**.”(TA)

-KAçü: “Bârbäd yarätgän küy vâ taränälärning köpçiligi bizning zamänämizgäçä **özügärişsiz** yetib kelgän.”(KŞD)

özügärtir- (35): **-ni, -KA, -dü, bilän**

Anlamı: Değiştirmek.

-ni, -KA: “Lekin Leviçä şâşib qâlmäbdi, şarttä müsülmänlikni qabul etib, Leviçä ismini Lutfiddingä **özügärtiribdi**.”(L)

-dü, -ni: “Hattâ, İvân Nikifârâviç u kelgändä özining âdätdägi turmuşini häm ıxtiyârsiz **özügärtirib yubârärdi**.”(KK); “Ävväl camiyätni özügärtirib âlib, song âdämlärni şungä mâs ravişdü **özügärtiriş** mümkün emäs.”(SO)

bilän, -ni: “Lätâfät **bilän** häm muâmäläni **özügärtirişi** keräk!”(D)

-ni: “Yaxşiyäm yolini **özügärtirib** oşä yâqqa yürdi.”(CD)

paypâslä- (17): **-ni, -dü, -dän, bilän**

Anlamı: 1. Dokunmak, ellemek. 2. Saklamak, gizlemek, saklamaya çalışmak.

-dü, -ni: “Âtaqozi qarânğidä devârni **paypâslüb** çırâqni yâqdi.”(D)

-dän, -ni: “Sâli qırğâq turtib çıqqan yerdä toxtâb çönqaydi-dä, suv çetidägi otlär içidän bir nârsäni **paypâslüb** izläy ketdi.”(CD)

bilän, -ni: “Köz açişim **bilän** câyini **paypâslüb** qâlârdim.”(CD); “Boribâyev qolläri **bilän** devârni **paypâslüb** deräzä tamân ötdi.”(D)

-dän: “Belbâğni ikki-üç aylântirib, közimni sirib bâğlädi-dä, üstidän paypâslâb qoydi.”(CD)

-ni: “Doppimni paypâslây-paypâslây zorğa tâpdik.”(CD); “Gâzikning ğıldirâklâri göyâ här bir tâş, här bir çuqurlikni paypâslâb tâpâyâtğändây edi.”(SO)

bilän: “İskändär tıtrâq qollâri bilän paypâslâb nayzâni uşlädi.”(SU)

qaltirü- (97): -dü, -dän, -dây, -KAçü

Anlamı: 1. Titremek. 2. Cimrilik yapmak.

-dän, -KAçü: “Qaçângüçü qaltirâb yaşâyimiz bu itlârdän?”(D); “Bu fikrdän Akbârningtiligüçü qaltirâb, muzläb ketdi.”(UP)

-dü: “Däm bolürki, qalbim tângning şamâli qarşisidü qaltirügän yaprâqdek astâ-sekin tıtrâb kütâr...”(YOS)

-dän: “Nârmürâd Şâmürâdoning âvâzi ğazâbdän qaltirâb, mâmaqaldırâqdây qaldirâb ketdi.”(D); “Yunân kerişib esnâdi, sâvuqdän qaltirâb ketdi vä ingrâb, tüşäk väzifâsini ötâğän nâm xazân üstidän turdi.”(SU)

-dây: “Toxtâ arpirâkning şâcidâgi paçgidây qaltirâydi...”(KK); “U tâğâsining tutqanâq tutgân âdâmdây qaltirây bâşläğânini körgâni üçün hâm boğzigâ kelgân ğazâbni içigâ yutib, indâmây çıqıb ketmâqçı boldi, lekin şu payt yänâ Tâhirâ esigâ tüşdi.”(D)

qulflü- (17): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: Kilitlemek.

-ni, -KA: “Eng kerâkli nârsâni seyfigü qulflâb âlädi.”(L)

-ni, -dän: “Xâtinning ikki qoligâ kişân sâlib, köçâ dârvâzasini taşqaridän qulflâb dokânigâ ketâdigân savdâğâr hâmmâdân ârtıq ahmâq bolğânini anglâmâydi...”(KK)

-ni: “Lâtâfât yänâ tünâv küngidây içkâri üygâ qâmâlib, eşikni qulflâb âldi.”(D); “Târtmâni qulflâb, Mar buvining âldigâ çıqqandâ terlâb ketğândi.”(UP)

-dän: “Men darhâl içdän qulflâb âldim.”(KK)

bilän: “Bu dârvâzâlâr ertâlâb âçib, şâm tüşişi bilän qulflâb qoydilâr, faqat qız uzâtib bârâyâtğân arâvâlgâğâginâ âçib berilâr ekân.”(CD)

quvlüş- (15): -ni, bilän, -dây, -KAçü

Anlamı: Birbirini kovalamak.

-düy, bilän: “Lekin haftäläb yoq bolib ketgänidän keyin, saç-sâqälläri ösib, äzib-tözib uygä kelgän mahaldä undän mehribân, undän quvnâq, undän baxtiyâr âdäm bolmäs, xuddi yaş bälädäy öz farzändläri bilän quvläşib oynär, cinniliklär qılär, arzimägän närsälärgäyâq bağni başigä kötärüb külgäni-külgän edi.”(L)

-KAçä, bilän: “Ertädän-keçgäçä kündäşläri bilän oynäşädi, gäpirädi, aşülä qılädi, külädi küldirädi, tegişädi, hazil qılädi, qıtuqläydi, qaçädi, quvläydi, quvläşädi.”(KK)

-ni: “Maşinälär bir-birini quvläşib ötyäpti.”(UP); “Salti bermädi, bu älmâq istädi, Salti qaçdi, bu quvlädi, şundäy qilib sahmi supüriş ornığa bu ikki ortâq bütün dävlini başlärigä kötärüb, şävqınlär vä qıyqırışlär bilän dünyâni buzib birbirlärini quvläşib ketdilär...”(YOS)

bilän: “U bir qoşni bälä bilän quvläşib oynäydi.”(UP)

säkrü- (118): -KA, -dän, -dä, -düy/-dek

Anlamı: Sıçramak, sekmek.

-dän, -KA: “Ammâ kättä tãmdän ätxänä tãmigä säkrüb tüşgän cäyimdä tegirmän tãmandän ğarilläb birnimäning äväzi kelä başlädi.”(CD); “Toxtäb, qayirib älä qãldim vä räsä şaxláb, häm bargi şabnãmdän egilişgä kelgän yalpizlär yãqaláb bärüb, siyräkläşgän cäydän narigi betgü säkrüdim.”(CD)

-dä, -düy/-dek: “Kasâfätning zarbäsi qattıq bolgän şekilli, şähärlük üç ombälâq aşib ketdi, lekin äxırıgı daıqıqadä kãptãkdek säkrüb turdi vä uçıb ärqasigä qaytdi.”(CD); “Murdä ötgä kirgändü tirik ädãmdäy säkrüydi, deyişädi.”(SO)

-dän: “Zinädän säkrüdim.”(CD); “Yãmân tüşirişibdi! deyä men yangi esär bolgän cinnidek otirgän yerimdän säkrüb turib ketdim.”(CD); “Devãrdän säkrüb tüşib, bağ etägidägi yãlgızâyâq yolgä qaräb yürdim.”(CD)

-KA: “Kennäyim beıxtiyâr ikki qadäm narigü säkrüb ketdi.”(CD)

-düy: “Anhãrlärni, devãr nahrälärini kördim demäsdi, qãplãndäy säkrüb ötib ketäviürädi.”(CD)

sañç- (60): -ni, -KA, -dä, bilän

Anlamı: 1. Ucu sivri bir cismi yere batırmak, dikmek. 2. Yaslamak, dayamak. 3. Acımaq, ağrımaq. 4. Acı sözlär sarf etmek, iğnelemek.

-ni, -KA: “Kün özining ötkür tıglärini yumşaq yüzläringgä sañçgãndü-dü, uyğãnmäs eding.”(KK); “Bir çetdägi boş cäygä otirib, endi vilkãni sãsisgãgü

sançgün edi, eşikdən tört-beş yigit xuşçaqçaq gäpläşib kirib keldi.”(UP); “Şundä çäl çalgını piçängü *sançdi*-dä, bälägä quçaq açdı.”(SO)

-KA: “Nayzäsi bär-kü, qärnigü *sançib* älä qälsä bolmäsmidi?”(UP); “Däraxtlär däraxt emäs, äsmängü *sançib* qoyilgän näyzälärgä oxşaydı.”(SO)

-dä: “Yürägining ağrığı xıyâl bäsilgän, faqat natinç oylär xuruc qilgänidä bir *sançib* qoyardı...”(D)

bilän: “Näyzä *bilän sançgündän* keyin, yänydägisini näyzägä älişgä ulgürälmäydidän bolgänidä qondâqning ärqası bilän tuşıradı.”(UP)

saylä- (30): -ni/-i, -KA, -dä, -dän

Anlamı: 1. Seçmek. 2. Sevdiği şeyi almak, seçip almak.

-ni, -KA: “Tirikläri barmâq bilän sanâş mumkin, mänä u, Närmüräd bär, *uni* yüzbâşilikkä *saylägän* uşä Urâzqul hayât.”(D)

-dä, -i: “Oşä cäydä meni *sayläng*.”(TA)

-dän, -ni: “Sizning büyük xızmätläringiz vä akädeyiyä azäläri bäsiviyäläri hisâbgä älib akädeyiyä rayâsäti bir ävâzdän sizni xalqarâ akädeyiyäning haqıy azâsi qilib *saylädi*...”(TA)

-ni: “Prezidentimizni xalq *saylägän*.”(TA); “1994 yıl vatän äldidägi burç xalq kimni *saylämäsin*, ägär u depütätlik maqâmigä erişä älsä, yelkäsigä cüdä Kättä masüliyät yuki tüşäcäk.”(TA)

südrä- (103): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Sürüklemek. 2. Sürgün etmek, zorla bir yere yollamak. 3. Bir şeyi sürekli kullanmak. 4. İşi sürüklemek, omuzlamak.

-ni, -KA: “Mädäniyät balığı suvni ortäsindän yärüb bir dâhıyni vä bir xâdimni vatänigä *südrüb* älib ketär edi.”(KK); “Tâk zangini Dämdehqängü *südrüb bärrib*, tãkdä nimä, günâh, deb taläşib yüränlär-ä, tävbä, deyişär edi.”(CD); “Xulläsi kalâm, on çağli ädäm sımgä tarmäşä-tärmäşä, hämân suvni tofân qilib, hämân älişäyätgän balıqni zor-bäzor qırğâqqa *südrüb* çıqışdı.”(D)

-ni, -dän: “Äşnâni ärtidän *südrüb*, başqa karvânsärâygä conädi.”(L); “Song özi işkâm içidän etigini *südrüb*, çıqa başlädi.”(CD); “Äydin keçälärdä, sırli nılning boyläridä üzün etäkläringni maysälär, güllär üstidän *südrüb* yürüb yängi açilgän väfâ hıdli nilüfär çeçägi üzübän.”(KK)

-ni, bilän: "Äliyä endiginä tüşündi; bu ilgäriği üzr soräşlärädän emäs, hâzir erigä cüddä âgir, u xuddi özini-özi arqân **bilän südrüb** ketâyâtgängä oxşardı." (D)

-ni: "Uyuşgän, mäcâlsiz vä boşäng äyâqlärini **südrüb**, eng yaqın hämmâmgä yetib bârgüniçä tâng âtib köçä-köydä yudämlär ormäläşä başlädilär." (KK); "Çopân tayâğini **südrüb** qadringni âşirmâqçimisän, enağar?" (L)

-KA: "Şu asnadä mäclisgä qungirâq çalindiyü Yaxşibâyev qolimdän âlib, tepägü **südrädi**." (L); "Yaxşibâyev yänä târtıdı, xulläs, içkärigä **südrüb** âlib kirdi" (L); "Şu xâtini bolädigän bolsä, yetti mahalläni başigä toplâb, keyin şarmändä qılädi, köçä başigü **südrüb** çıqıb, âlämgä car sâlädi!" (UP)

südräl- (43): -dü, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Sürüklenmek. 2. Geri kalmak, gecikmek, oyalanmak. 3. Bir işi yavaş yaptığı için geri kalmak.

-dü, -KAçü: "Zanciri simdü ançä yergüçä **südrälib** bârdi." (CD)

-dü: "Köçälärdä **südrälib**, här bir yoluqqangä âsilib, sevgändän öpiş, sevmägändän qopâl bir türtki yeb yaşaş köz âldigä kelädi." (KK); "Säbäbi... uluğ dânişmänd aytgändek, kâvâklärdä **südrälib**, ormäläb yurişgä mahküm qilingän sendäy maxluqlärning burgüt pärvâzigä aql-ıdrâkläring. yetmäydi!" (D)

-dän: "Turib âlişgä âldi-yü, allaqaçân işini bitirib, tinçib ketiş ornigä şu aql, şu qaddi-qämät bilän hämüz ketidän **südrälib** yuribdi!" (D); "Äyâq âstidän **südrälib** çıqding-ä." (SO)

bilän: "Biznikilär bir izlik temir yol **bilän südrälib** bârgünçä iş tamâm bolädi..." (KK)

sürgü- (27): -ni, -KA, bilän, -KAri

Anlamı: Sürüklemek, sürmek, sürgün etmek, zorla bir yere yollamak.

-ni, -KAri: "Ägär Müstaqillikning ilk yılläridä ayrim yâzüvçilär, ädäbiyât, umümän, mafkürädän xâli bolışı keräk, degän qarâşlärni ilgäri **sürgän** bolsälär, buning özigä xâs tarıxtıy säbäbläri häm bâr edi." (TA)

bilän, -KA: "Lekin şundä häm u şaxlär âräsidadän ormäläb çıqıb, bu tamângä aylänib ötdi-dä, ildiz-pildizi **bilän cargü sürgüb** ketdi." (CD)

-KA: "Ulärning âlgä **sürgän** baş ğâyäsi, albättä, millät ravnağı ilä bağlıq edi." (TA)

süyü- (311): -ni/-i, -KA, -dü, -KAçü

Anlamı: 1. Dayamak. **2.** Yardım etmek.

-i, -KA: “Sâbiq partiyâning mahalliy arbâblâri meni ortägä âlib, partiyägä süyân, dâvlätgä süyân, yoq nârsägä suyâniñ nimä qılâsân, deb maslahat bergân.”(TA)

-ni, -dâ: “Hämrahâsiz kuçägä çıqışim hâmi qıyın, xayriyätki, qadrân ukämiz Zâhidcânni xudâ yetkâzdi, şu kişini pânâh tutib, zârâ yıqılğân câyimdä süyäsü, deb...”(L)

-KAçä: “Yâş-yalânglâr kelsä, köngil yetädi gänrâq birâvidân iltimâs qılâmân, zârâ tepägäçä süyüb çıqsä, degân ümid bilân eşikkä tikilâmân.”(L)

tâbrıklä- (22): -ni/-i, -dâ, -dân, bilân

Anlamı: Tebrik etmek, kutlamak.

-ni, bilân, -dân: “Ävvälâ, xalqımızning udiümigä qorâ bärçä oquvçilârnı yângi yıl bilân çin yuraqdân tâbrıklâyâmân.”(TA)

-ni, -dân: “Bütin respublikägä dângi ketgân bu körkâm qışlâq toğrisidä u köp eşitgândi, birâq öz közi bilân körgänlâri gazetälärdä maqtälgândân hâmi âşib tüşdi-yü, Şükürov Ätaqozini çin köngildân tâbrıklâdi.”(D)

-i, bilân: “Şe’r muharrirgä cüdä makül boldi, u kişi, hattâ meni bu muvâffaqiyät bilân tâbrıklâdi.”(TA)

-dâ: “Şuşü boldi-yü, yigit hâr körgândä minnâtdârçilik bildirib gâh âpä, gâh âpä deb Xâsiyätbibining könglini âlişgä urinädigân, bayrämlärdä tâbrıklâb, bazân dârxânägä kirib, gül täşläb ötädigân boldi...”(UP)

tâkiidlä- (140): -ni, -dâ, bilân, -dek

Anlamı: 1. Üzerinde durmak. **2.** Teyit etmek, vurgulamak.

-dâ, -ni: “Şu yerdä yänä bir nârsâni tâkiidlâmâçimân.”(TA)

-ni, bilân: “Alişer Nâvâiy Xâmsä’ni yarâtişdä Xusräv Dehlâviy hâmi ruh vä quvvät baxş etgânini alâhıdä ehtirâm bilân tâkiidlâydi.”(KŞD); “Abdüllâ akâ, siz şe’rlârnıngâzdân biridä âvâzingizning ikki dâryâ ârâliğidä qâlib ketgâşgâgini armân bilân tâkiidlâgânsiz.”(TA)

-dâ: “Bu mümkin, siz üçün mümkin, dedi sudyâ vä uning şâm qângisi tuşğân köngligä, cillâ bolmäsä, kiçkinâginä çırâq yâqış maqsâdidü mehribân tâvüşdü, âtâlik huquqığä egâ kişi tariqasidä tâkiidlâdi.”(UP)

-ni: “Bundäy devârni esä bärçä xalqlär birläşgändäginä bunyâd etä âlişini tükidlädi.”(TA); “Ğafür Ğulâm icâdining yänä bir xusüsiyatini tükidläb otmâqçimän.”(TA)

-dek: “Keyin tüşünmädik demänqlär, dedi mıx qâqqandek tükidläb.”(UP)

tâmiz- (22): -ni, -KA, bilän, -râ

Anlamı: 1. Damlatmak. 2. Yardım etmemek.

-ni, -râ: “Tâmsä bağrim qâni oqudin, çıqar könglimdin âh, Dud ölür çün qânini ot üzrâ tâmizsä kabâb.”(KŞD)

-KA: “Labigü tâmizing.”(SO)

bilän: “Barmâğingiz bilän tâmizing.”(SO)

tâp- (2240): -ni, -dâ, -dän, birlä

Anlamı: 1. Kaybolan bir şeyi bulmak. 2. Keşfetmek. 3. Sahip olmak. 4. Bir durumdan etkilenmek. 5. Doğru bulmak, kabul etmek.

-ni, -dän: “Biz oğlini qayâqdän tâpämiz!”(UP)

-ni: “Asl rahnämâmizni tâpdik.”(TA); “Yâ bir muâllimni tâpib mäsälä soräsämmi?”(KK); “Bir pirni tâpib tariqat soräsämmi?”(KK); “Uluğbek Mirzâ oşâ kişini tâpib âlib, xılvätdä öz huzürigä kiritişlärini buyüribdi.”(KŞD)

-dâ: “Bu diyärdä tâpgän, tâpädigän savâbu ämällärimizni, ilâhâ, özimizgä hämrâh etgin.”(CD); “Hadegändä tâpâlmädi.”(UP)

birlä: “Bu mehnät birlä tâpsäng parçä nân, kişining minnätidin uldür âsân.”(KŞD)

-dän: “Hâci eşänning yeridän tâpdim!”

tâpşir- (236): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Vermek, teslim etmek. 2. Kendine ait olan bir şeyi rızasıyla başkasına vermek. 3. Görev vermek, vazife vermek. 4. Eline geçmek, teslim etmek.

-ni, bilän, -KA: “Bir bälämni iztirâb bilän Tâşkent tuprâğigä tâpşirgänmän.”(TA)

-ni, -KA: “Uni kerâkli kişigä tâpşirüsiz, dedilär.”(TA) “Toğri, biz ulärni egälärigä tâpşirämiz, ammâ baziläri cävâbsiz qâlib ketädi häm.”(TA)

bilän, -KA: “Men ertä bilän sizgä tâpşirämän, dedi kelin.”(YOS)

-ni: “Ha, royxatini tâpşirädi, deyä täkrâr qıldı.”(KK); “Üy-câyingni, darâmädingni xatgä âlişsä, ondän birini tâpşir.”(SU)

-dän: “Kündälik daftärimdän tãpşirdim.”(YOS)

tarqa- (196): -ni, -KA, -dän, -KAri

Anlamı: Bir yerden uzaklaşmak. **2.** Kovmak. **3.** Dağıtmak, etrafa dağıtmak.

-KA: “İstāk şulki, toy ötgäç, qazânlär tontärilib, hämmämiz här qayâqqa tarqab ketmäylik.”(TA)

-dän: “Biz Nuh aläyhissälâming Yâfäs oğulläridän tarqab, köpâygänmiz.”(CD); “Hämmäsi Vahâb pãççämni bağlärüdän tarqagän.”(CD)

-KAri: “Şundä ulär bu âqum ançä ilgäri tarqagän, fazâgir esä hälâk bolgän degän taxmingä bârişdi.”(SO)

tüşlä- (1478): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: **1.** Elinden düşürmek. **2.** Üzerine koymak. **3.** İndirmek, bırakmak. **4.** Vazgeçmek, sonlandırmak, bitirmek. **5.** Bir işten başka bir işe geçmek. **6.** Tek bırakmak, yalnız bırakmak. **7.** Azalmak. **8.** Sıçrayıp inmek, bir yöne atılmak. **9.** Sormak, vermek. **10.** Kusmak. **11.** Şiddetli yağmak. **12.** Topallayarak yürümek.

-ni, -KA: “Amir Temür sãvuqqânlık bilän turädi, özini u yâqqa, bu yâqqa tüşlämäydi.”(TA); “Kättä manädägi kurâşlär, dâlğälär kişini tabiätning qoynidän âlib kelib, camiyät âräsügü tüşläydi.”(TA); “U nihâyät mâylättäni tãkçägü tüşläb, xıyâl açilibräq qarädi.”(KK)

-ni, -dän: “Sezdimki, Topäri aytâyâtgän kişi ançä çoçigän, acäbmäski, özini maşinädän tüşlägän häm bolsä...”(L)

-ni, bilän: “Axtıri dang qätib uxlâyâtgän suvçini ketmân-petmâni bilän tüşläb ketibdi.”(L)

-ni: “Qurültäylärdä boldim, qışlâq dehqânläri eski çâpânläri tüşlämäğânlär.”(KK); “Şähärni tüşläng!”(KK); “Sizni tüşläb ketib bolädimi, üstâz!”(L)

-KA: “Ärqamgä tüşläy?”(KK)

-dän: “Özim kördim-kü deräzädän tüşläb qãçgänini.”(KK)

tâzälä- (47): -ni, -dü, -dän, bilän

Anlamı: **1.** Temizlemek. **2.** Ayıklamak, gereksiz kısımları çıkarmak.

-ni, -dän: “Qurüvçilär allaqaçân işgä tuşgän, buldâzer vâ skreperlär asfält yolni qum uyumläridän tâzäläb bolgän, endi ştäb ätrâfidägi qumlärni surmâqdä edi.”(D); “Cämiyätni unsürlärdän tâzälädik-kü?”(SO)

bilän, -ni: “Xudâyimning qudräti **bilän** şu epkin päläklärni **tâzäläydi.**”(CD);
“U uluğ yolni nur **bilän tâzäläb**, Yätäsän istäginggä, ey, irfân!”(YOS)

-ni: “**Taşqarigä** çıqqân edilär, hâvlining nim qârânğıligi, ılıq vä ittik toquniş bilän bulärning yüz-közlärigä kelib urdi, nâfäslärigä kirib toldi, bütün seskän bädänläri **yumşâq-yümşâq siläb vä tâzäläb** ötib ketdi.”(KK); “Arıq vä zâvürlärni **tâzäläb**, çıgit ekişgä tayyârläpäveräsiz.”(D)

-dä: “Hâzir özim birpäs **dä tâzäläb** berämän, dedi.”(UP)

-dän: “Uzâq asrlär qaridä unütilib, alğâv-dälğâv zamânlär quyünläri çangidä kömilib ketgän tarıxımızni mävhumlik âlämidän qaträ-qaträ terib, çang-gubârdän **tâzäläb**, bizgä yetük badiiy äsârlär şaklidä tuhfä qılğan betäkrâr sanätkâr Yavdat İlyâsov âldidä qarımız kattä.”(SU)

tiy- (28): -ni, -KA, -dän, -dek

Anlamı: 1. Durmak, ara vermek, yapmayı bırakmak. 2. Terbiye etmek, düzeltmek. 3. Emri altına almak, kendine tâbi kılmak.

-ni, -KA, -dän: “U özini zorğa külgidän **tiyib**, turib otirdi.”(CD)

-dän, -ni: “Här qandäy huzür-halâvâtdän özini **tiydi.**”(SU)

-ni, -dek: “Ulärni xuddi turnâqni âlib turış lâzımligidek **tiyib**, cilâvläb turış keräk.”(TA)

-ni: “Şükürov beixtiyâr xâxäläb külib yubârdi-dä, darhâl külgisini **tiydi.**”(D)

tolğan- (16): -KA, -dä, -dek, -KAçü

Anlamı: 1. Çalkalanmak, sallanmak. 2. Heyecanlanmak. 3. Kendini sağa sola atmak, dolanmak.

-dä, -KA: “On kün kiyik terisi üstidä uyâqdän-buyâqqa **tolğanib**, bâşini çangälläb qıçqırıp yâtdi.”(SU)

-KA, -dek: “Äppâq çâyşäblärgä ibâli Bürkänib yâki äppâq çâyşäblärni ätib yubârib, ilânde **tolğanib**, yüz-közläridän xassâs opgänläridä häm bunçälär suymägän edi.”(L)

-dä: “Erkin keçäsi bilän şundäy oylär iskâncäsüdä **tolğandı.**”(SO); “U tâng ätgünçä giläm üstidä **tolğanib** çıqdi, ertäläb esä, yänigä eri kelmäsä yapınçiq bilän özini boğıp öldirişini aytdi.”(SU) Toydän keyin Ârâbäning qızı Spântämänäning qaynâq quçâgidä **tolğanärdi.**”(SU)

-KAçü: “Yaxşibâyevning közi heç ilinmädi, tânggüçü **tolğanib** çıqdi.”(L)

tos- (278): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Kapatmak. 2. Engellemek. 3. Örtmek, kapatmak.

-ni, -KA: “Lâkisini yüzigü **tosib**, dârvâzâ âldigäçä Qurvânbibi çıqdi.”(KK)

-ni, -dän: “Akäm sapçib turib ketdi, sâyâsi bilän şıftgä urilib, Bütün devârni çırâqdän **tosdi**, qoydi.”(CD); “U bir vaqtlâr biz tuğilmäsimizdän ançä burün, yassi tepäning bağrigä qurilgänçä, keyin İzzâni tepärâqdän **tosib**, ungä suv keltirişädi.”(CD); “Şu yuqârilik hissi, şu ğurür uning özidän itlikni **tosib turüdi**.”(KK)

-ni, bilän: “Kitâbni oqıb bitirgäç, xâtin yengilginä, ehtiyât bilän ginä esnâb âldi-dä, songrä bu işdän özi uyaldi, şekilli, yüzini qoli **bilän tosib** küldi.”(KK)

-ni: “Prezidentimiz tarıxçı âlimlâr bilän ötközgän suhbätdä bizni hüşyâr târttırdi, göyâ köz âldimizni **tosib** turgän pârdâni âlib qoydilâr.”(TA); “Kârvân yolini **tosmä**, deyä tâkrârlädi kârvânbaşî.”(L)

uçrät- (91): -ni, -KA, -dä, -KAçü

Anlamı: 1. Karşılaşmak. 2. Benzetmek. 3. Giriftar etmek, düçar etmek.

-ni, -KA: “U kişi canggä kirädi vä Rum qaysäri deb dünyâgä nâm çıqargän Bâyezidni mağlübiyätgü **uçrätüdi**.”(TA)

-ni, -dä: “Mänä şu kâbi fazilâtlârni men kam âdâmlârdä **uçrätgänmân**.”(TA)

-ni, -KAçü: “U Cähângirgä oxşagän nüsxani şu paytgäçü **uçrätmägändi**.”(SO)

-ni: “Mükämmäl âdâmni **uçrätgänmisiz?**”(TA); “Endi bu akängizni **uçrätgän** bolsäm, mendä nimä, ayb, nimä, günâh, eşân bälâcân?”(CD); “Umumân, men näy çalgän çopânlârni **uçrätgänim** yoq.”(L)

-dä: “Haqıqatän, keyinrâq eşitsä, kelini yänä oqıymân degän gâp çıqarıbdi, qandäydir tâcribâ ötközämiz deb, oşâ Tâşkentdä **uçrätgän** zâncidäy qâp-qârâ dâmlâsini başläb kelibdi.”(D); “Bir gäl köçädü **uçrätib**, eski surät tâpib âldim, birgä tuşgän ekänmiz, deb aytgim keldi.”(L)

yâpiril- (40): -KA, -dän, -düy, -KAçü

Anlamı: Toplu olarak saldırmak, hücum etmek, bir yere yığılmak.

-dän, -düy: “Nârmurâd Şâmürâdov tuyqusdän **seldây yâpirilib** kelgän yâmân bir tuyqudän yürägi zirqırâb, kâmpirning yänigä keldi.”(D); “Çindänäm, çuğurçuq ertälâbdän mor mälâxdây **yâpirilib**, bâzâr qilib yätgänigä nimä, yetsin.”(CD)

-KA: “Hämmä dästürxängä yâpirildi.”(KK); “Cäsäd lahadgä qoyilâyâtgän çägi hämmä gor läbigä yâpirilib bârdi.”(L); “Ha, sengä nimä, boldi degänçä Akbär uni suyäb qâldi, yüzigä yâpirilib tüşgän saçını tuzätädi.”(UP); “Tağ ahli ikkinçi tâşgä yâpirildi.”(SU)

-dän: “Deräzädän yâpirilib kirâyâtgän quyâş muri tâkçädägi käftdek közgügä urilib, şıftgä sapçigänçä qättän.”(SO); “Därçädän yâpirilib kirâyâtgän yârüglik uning közidägi namdä aksländi.”(SO); “Baläkrä oqçiläri, agriän, peänlär arävälärgä hämmä tamändän yâpirildilär.”(SU)

-KAçä: “Bu yävüz küçlär ästänämizgäçä yâpirilib kelib, pârlätışlär sâdir etgänigä här birimiz güvâhmiz.”(TA)

yâq- (1511): -ni, -KA, -dän, -däy/-dek

Anlamı: 1. Beğenmek, hoşlanmak, hoşuna gitmek, sevmek. 2. Yaramak, iyi gelmek.

-KA, -dän: “Yaxşibâyevgä uning közläri başdän yâqqan.”(L)

-KA, -däy: “Xuşâmäd Muhsinä xâningü yağdäy yâqadi.”(L)

-ni: “Uning oyini yâqmây, ayâl başını bir yänigä taşläb, yüzini burädi.”(CD); “Äşnâ, dedi, dämläning ciyâni yâqdimi?”(L); “Eringiz qayerdä, uni yâqmägündirsiz, ä?”(SO)

-KA: “Bazilärgü bu xitâblär, albättä, yâqmâydi.”(TA); “Şulär âräsidadä bir närsä mengü yâqıb qâldi, İvân Nikiforoviç.”(KK)

-dek: “Undänäm burün mänävi gäplär mâydek yâqıb turibdi.”(CD);

yetäklä- (60): -ni, -KA, -dän, -däy

Anlamı: 1. Koluna girerek yürümesine yardım etmek, taşımak. 2. Önderlik etmek.

-ni/-i, -KA: “Ulär şundäyliciçä häm câzibäli, sırli xayâl*ni* uzâq-uzâqlärgä, yuldüzlärdän häm yırâq äsmân kämärlärigü yetäkläydi.”(TA); “Ammâ yâdimgä keçägi küin, yoqâlgän cacci dâftärçä vä undägi yâzüvlär, meni şıypân tagigü yetäkläb bârgän sırli kökiştâb nur tüşädi-yü yänä içim ârzıqıb kelä başläydi.”(CD); “Gräfnü yänimgü yetäkläb kelişdi.”(L)

-ni, -dän: “Toğri, dämlä bir qançä yaş şâirlärning mäşqlärigä qalâm urib, ulärgä anıq yol-yorıqlär körsätgän, bazilärini esä, qolläridän yetäkläb matbuât eşigigä eltib häm qoygän.”(TA); “Nâilâc sökişni näsyä qilib, gâv yağaçını tuşirib,

eşəkni həvliidən yetəklüb çıxıb ketəyâtgən ekən, birdən Almərdəning enəsi pəydā bolib, qoligə yāpişibdi.”(L); “Dombāq oğli qurtdek bilāngləb, tipirçilər ekən, ayāl āstānādən otibāq *uni* yergə qoydi və cacci qolçəsidən *yetəklüb* aldı.”(CD)

-ni, -däy: “Dünyədə şundāq şairlər həm bolədiki, ulər öz şe’riyatini özi hayātligidəyāq safdən çıxıb qalışini fəhmləb, nāgirān ādāmni yetəkləgəndäy *yetəklüb* ālədilər, şe’riyatining mavcuddigi haqıdā ‘ pöşt-pöşt’ ləb, eslätib turədilər.”(TA)

-KA: “Ävgü yetəklügün anā boridən farqı şu ketişidä həm gəp sätib ketyäpti.”(CD)

-ni: “Lekin u kişining zätlərində məvcüd bolgən yaxşilik şu kəri xayrgə u kişini yetəkläydi.”(KK) “Sigirimni *yetəklüb* çıqdim həm, dərvezəning təmbəsini tüşirdim həm, bilmədi.”(CD)

yubâr- (1516): -ni, -KA, -dän, bilän

Anlamı: 1. Göndermək. 2. Bir yere koymək, bırakmaq.

-ni, -KA: “Ätüvçini uşləb, məcrühni xastəxānağa *yubársəlar* həm, məcrüh yoldə cān bergən.”(KŞD); “Şu[ning] üçün bu yergə yaxşı əməldārni *yubärməydi*.”(KK); “U kişi qayergə bərişni ləzım təpsə, oşə yergə ävväl öz xufiyələrini ayğaqçilərini *yubərgən*.”(TA); “Öz ornigə allaqandəy bir ayān senətārni *yubərədi*.”(KK)

-ni, bilän: “Həziq quyidəgi fard *bilän* rəd cävəbini *yubərədi*.”(KŞD)

bilän, -KA: “Erinməsdən tənləb xarid qıldı, pəçtəgə kirib öz qoli *bilän* pəsilkə *yubərədi*.”(UP)

-ni: “Ha, ha, ‘Fazilətni *yubərəmiz*’ dedilər.”(KK);

-KA: “Ha, anə mening singlim çıxıb qıldı, üygü topgü *yubərəmən!* dedi.”(KK); “Mening namerimgü *yubâr*.”(KK); “Qoldəşxocə oqışgü *yubəri* yaxşı qılməbdi.”(CD)

-dän: “Men vālidəmgə ādām *yubərəmən*, u kişi cindəkkinə siykəydidgən dārilərində *yubársəlar*, undən bir əzginəsini yəlgiz belingiz bilän ərqangizgə siykəb əlsəngiz, əndək firsətdə tüzəlib qələdi.”(KK)

yubəril- (30): -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Gönderilmək.

bilän, -dä, -KA: “Nəzakət bittə ādām *bilän* məşinədə üygü *yubərildi*.”(UP)

-KA: “Buzib, ekin mäydänlärigü qoşib yubârilädi.”(CD)

-dän: “Buldürüqdän yubârilgän nânqâqı Yaxşibâyevning yâstıǵı tagidä saqlânârdi.”(L)

2.2.4.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, filimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

almâştir- (35):

“Ayâl râstdän häm kiyim almâştirâyâtgän ekän.”(L)

bâplü- (44):

“U kişi, hattâ, kütiübxânlârdä ötmış qolyâzmälâri varaqlârini yırtib qâçgänlârnıng häm bâplüb tazirini bergändilär.”(TA)

bükçäy- (27):

“Nârmurâd Şâmürâdov allaqandây pitirläb, yänä bükçäyib, közlâri cävdiräb qâlgändi.”(D); “İkki bükçäyib gäpigä qulâq sâlâdi.”(UP)

çaqnä- (55):

“Uning közlâri çaqnäb, yüzlâri yârışib ketdi.”(CD); “Pâççä burünlârini bir çırâyli ciyirib, sâqâllârini siläb qoydilär vä közlâri quvnâq çaqnäb, küldilär.”(CD)

çaraqlä- (48):

“Âftâb çaraqläb yâtipti.”(CD); Şükürov qızning közlâri yänä çaraqläb ketgänini körib, älbättä, dedi.”(D)

çayqa- (175):

“Pâççä bâş çayqadilär.”(CD); “Men bâş çayqadim.”(CD)

dümälä- (41):

“Nâhaqlık bir dümäläb hakıqatgä ayländi deysänmi?”(SO)

engüş- (62):

“Verner engüşib turib endi arävägä çıqmâqçı edi yänidä turğân mirşäb çuçmälräk qilib.”(KK); “Rahmätüllâh engüşib, unıng peşânäsıgä käftini qoydi.”(SO)

eslä- (624):

“Bälâlik yıllârim esläymän âz-âz...”(TA)

kâyi- (80):

“Enäxân tâzä **käyidi-dä.**”(KK); “Sen bolsäng **käyisän, tänä qıläsän.**”(KK)

külimsirä- (126):

“Xadiçaxân mulâyim **külimsirädi.**”(KK); “Aräväkäs yumşâqqinä **külimsirädi.**”(KK); “Xâlmurâdov **külimsiräb, ornidän turdi.**”(D)

küy- (742):

“Men, axır, ânä emäsmänmi, **küymäymänmi?**”(KK); “Nimäsini aytäsän, âtäsining uyi **küysün, âdäm emäs ekän!**”(KK); “Xadiçaxân esä ezildi, **küydi, ortändi, xorläni b-xorläni b aççiq-aççiq yığlädi.**”(KK)

küydür- (43):

“Prezidentimiz cân **küydürüb** aytâyâtgän bundäy muämmälär tolä icrâ etilişi keräk.”(KK); “Üyam çırâyigä uçib, âpämni qoyärdä-qoymäy, şuni âlsäm häm âlämän, âlmäsäm häm âlämän, deb **küydürgän** edi.”(CD); “Yândirädi, **küydürädi...**”(SO)

mâylä- (15):

“Hämmä **mâyläb** turgändä bittä biz mâylämäsäk...”(D)

möltirä- (21):

“Közidän âqqan yaşläрни körsängiz, **möltiräb** tikilişläринi körsängiz...(CD); “Közläri **möltirügän, harsilläb. bir sürinädiki...**(CD)

öçäkiş- (15):

“Bir **öçäkişsä, qoymäydi.**”(CD); “Ammâ bir küni qaysi **öçäkişgän (!)** şu itimizgä ninä berib ketibdi.”(CD)

öçir- (78):

“Yâzdi, **öçirdi, tagin yâzdi, tagin öçirdi** xulläs, bittä cümläning ârtigä tirkäydigän tuyğu tâpâlmädi.”(UP)

ögir- (206):

“Mirtemir dämlä **ögirgän** birginä ‘älvidä, zor qudrät, asâv ğälâyân satrining öziyâq puşkin şe’ri Özbek tiligä qançälik sngişib, özläşib ketgänigä gözäl misâldir.”(TA); “Ammâ keyingi atämä nonâq **ögirmä, xâläs.**”(L)

ölçä- (42):

“Bu iş yetti **ölçäb, bir kesilädigän iş ekänini dävletimiz yaxşi bilädi.**”(D)

öräl- (102):

“Ulär här tãmändä päydä boldilər burçäklärgä kelib ğodäydilər, şip boyläb örüldilər, här bir baländlikkä titräy-titräy äsilib, devällärgä yänbäşlädilər.”(KK)

özgär- (280):

“Bir vaqtlar atâqli şâirimiz Asqad Muxtâr ‘Yaşâşning manâsi **özgär**di,’ degän bir şe’r yâzgän edi.”(TA) “Zämân **özgär**di, mafqurä **özgär**di.”(SO)

özgärtir- (35):

“Mayli, oşä versin-çi, keyinrâq **özgärtir**ib älinär.”(L)

paypäslä- (17):

“**Paypäslä**b kördi tangälärgä oxşäydi.”(SO)

qaltirä- (97):

“Beçärä xâtin **qaltirä**ydi.”(KK); “Qız **qaltirä**b turib tåkçädän bir piyalä äldi vä titrägän qoli bilän Ulmäsbâygä qaräb ırğıtdı.”(KK); “Biz, biz, dedik **qaltirä**şib.”(CD)

qulflä- (17):

“Üç-tört kişi soräb keldi, bittäsi palätädä otirgän ekän, özingiz yoqsiz, könglingizgä kelib yürmäsin deb **qulflä**b qoyüvdim.”(L); “Özim **qulflä**ymän.”(UP)

säkrä- (118):

“Keyin yänä **säkrä**b turdi-dä, şâşirdi.”(CD); “Meni körib, **säkrä**b tüşdi.”(CD); “Bir **säkrä**b tüşdim.”(CD)

sanç- (60):

“Yürägi yämän **sanç**di.”(L)

saylä- (30):

“Yangi laşkärbäşi **saylä**nglär o tirni maqul körsä şuni qılsin.”(SU)

südrä- (103):

“**Südrämä** lekin!”(KK)

südräl- (43):

“Çällär käbi **südrä**lsäm-dä, ilgärigä qaräb yol äldim.”(KK); “Qudrätxocä esä tegirmändän bütün çıqıb, hämân **südrä**lib yuribdi.”(D); “Aşnâ **südrä**lib kelib, uning äyâqlärigä yapışdı.”(L)

täbriklä- (22):

“Ukä, kitäbingiz rus tilidä çıqqani yaxşı bolibdi, **täbriklä**ymän.”(TA)

täkiidlä- (140):

“Biz daim **təkidləb** keləviz.”(D); “Rüstəm ümidsizliklə tüşməsin dedimi, yənə **təkidlədi**.”(UP); “Bəşlq buni sezib, keskin **təkidlədi**.”(SO)

təmiz- (22):

“Yənə **təmizdi**.”(UP)

təp- (2240):

“Bu haftə albəttə **təpib**, uçrər emişsiz.”(CD); “Eslədim! **Təpdim!**”(CD)

təpşir- (236):

“Ha, **təpşirdi**.”(KK)

tarqa- (196):

“Men arəzlərim **tarqab**, Sultānmurād akəmining yənidən cilməy qoydim.”(CD); “Həmmə **tarqab** ketib-ketib, köprik üstidə endi uyudən çıqqan Mirzərahım turıvdi.”(CD)

təşlə- (1478):

“Ayim berkitib **təşləgən** edilər.”(KK); “Men özüm terib **təşləymən**, ayi.”(KK)

təzələ- (47):

“Yəxşiləb **təzələng**.”(UP)

tolğan- (16):

“**Tolğandı**, bahənə qıdırdı, axırı yağləb yubardı...”(UP)

uçrət- (91):

“Xayriyət **uçrətdim**.”(CD)

yəpiril- (40):

“Yəruğlik **yəpirilib** tüşəyətgən dərçəgə qarədi.”(SO)

yəq- (1511):

“Nimədir **yəqmədi** şəkilli, içkərigə kirib köyləgini alməştirib çıqdi, şungə qarəb saçını yənə başqaçə fasən qıldı.”(UP); “Yoq, dedi u qatıy, **yəqməysiz!**”(SO)

yetəklə- (60):

“Endi bundəy qıləviz, dedi u nihəyət xıcalət arələş, sen atgə minib ələsən, men **yetəkləymən**.”(CD); “Qoltıgıdən əldim-də, köşk tāmən **yetəklədim**.”(KŞD)

yubər- (1516):

“Özüm toğriləb **yubərəmən**.”(KK); “Uşə özi toğriləb **yubərədi**.”(KK); “Kim **yubərđi**, əynglərimi?”(CD); “Yəqıb **yubərəmən**.”(L)

yubâril- (30):

“Songrä hämmäyâğı kesilgän, kiyimläri tilkä-pârä qilib **yubârilgän** Tigrän çayqalä-çayqalä çıqıb keldi.”(SU)

2.2.5. Beş İstemliler

Beş istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece beşi ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin istem sayılarının değişebileceğini daha önce belirtmiştik.

Beş istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Beş İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, bunlar ilgili başlık altında verildi.

Taranılan eserlerde sadece beş istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Beş istem alan fiil sayısı: 75

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe beş istem alan fiil sayısı: 36

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Beş istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 7,731

Beş istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 13,736

2.2.5.1. Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstemlilik

Bu grupta yer alan fiillerin istem sayısı yüksek olsa da bu istemler ayrı cümlelerde tek tek kullanılmıştır. Yani bu gruba giren fiillerin tespit edilen örneklerinde birden fazla hâl eki almış ögenin aynı yüklemle bağlanarak cümle oluşturduğu örneklere rastlanmamıştır.

arüzlä- (35): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Suçlamak.

-ni: “Çamäsi, xätini **arüzlüb**, bälälärini häm birgä älib ketib, ehtimälki, ukäläri häm äğrinib, beçärä yâlgiz qâlgän ekän.”(L)

-KA: “Oʻshqurgänimgü **aräzlüb**, eski qorğänimizdän kelmäy qoydimi, deb içimdän afsüsländim.”(CD)

-dä: “Xätirläş ançä qıyın edi, aynıqsä Muhsinä xänim narıgi xänä deräzäsi yänidä **aräzlüb** turgänidä!..”(L)

-dän: “Demäk, farmâyişi yaqındä berilgän, Aşnâ bu yerdän **aräzlüb** çıqıb ketgänidän song.”(L)

bilän: “Muhsinä xänimdän paytı-paytı **bilän aräzlüb** tursä-dä, aslidä tili bir bulärning.”(L)

pästlä- (38): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Alçalmak, aşağı inmek. 2. Yavaşlamak, hızını düşürmek, kısmak.

-ni: “Uni qozğatıb otirmäsdän, дәstürxänni sekinginä yığıştirib äldi-dä, bir çekkägä bir yästiqni taşlädi, üstigä bir töşäkçäni yapındi, fänärni **pästlädi**, şu bilän uyqugä yätidi.”(KK)

-KA: “Men cargü **pästläb ketgän** yalgızâyâq yolni körgän-däyâq içim bir ciğ etdi.”(CD)

-dä: “Kättäbâğning üstidä **pästläydilär**.”(CD)

-dän: “Faqat kürkinäklär kökdän **pästlämäy**, bir çirâyli quvläşmäçâq oynämâqdälär.”(CD)

bilän: “Qayyümbek amäkining oqarığı **bilän pästläb** baryäpmiz.”(CD)

qaldırä- (16): -KA, -dän, bilän, -däy, -KAçä

Anlamı: Patır kütür ses çıkarmak.

-KA: “Tili zorgä-zörğä **qaldırüb**, Toygäçä... kelämän... deyä äldi Sultänxän.”(YOS)

-dän: “Tanib ulgürmäsimdän arävämiz **qaldırüb-şäldirüb** bir tär köçägä; kirib bärä başlädi.”(CD)

bilän: “Bu til, deydi softi, dâim xudâning zikri **bilän qaldıräydi**.”(KK)

-däy: “Närmuräd Şämurädävning ävâzi ğazäbdän **qaltırüb**, mämäqaldıräqdäy **qaldırüb** ketdi.”(D)

-KAçä: “Köp erkäklärning şirin tilläri... birinçi yätäqqaçä **qaldırägänini**, yätäqdän turär-turmäs yüzläri burışib, haligi tilning aksigä aylänä başläşini yaxşı bilärdi.”(YOS)

qayt- (1795): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Geri dönmək. 2. Konuya dönmək. 3. Engele çarpıp geri dönmək. 4. Vazgeçmək, caymaq. 5. Azalmək, düşmək. 6. Kabul edilməmək, geri iade edilmək. 7. Fonksiyonunu kaybetmək, işləməz hale gəlmək. 8. Eski haline dönmək.

-KA: “Endi undən yüz ögirib, qalbimizgə qaytyäpmiz.”(TA); “Toğulgän cäyimgü qaytib bärä älmädim...”(TA); “Songrä istänsägä qaytib kelib teziginä içgäni oltürärdi.”(KK); “Türkistängä qaytmäqçi boldi.”(KK); “Yänä vatänigä qaytmädi.”(KK)

-dä: “Keçä häm äpägäyimläрни älib ketgäniçä yetti xuftändä qaytibdi.”(CD); “Täğäm allämahaldä qaytib kyätдилär.”(CD); “Kün çıqmäy işgä çıqıb, kün bätgändä qaytişsä...”(D)

-dän: “Sämärqanddän qaytdim.”(TA); “Oşä künläri Kavkəzdän qaytib, ‘Armänistän’ degän şe’rimni tugällägän edim.”(TA); “Bir küni keçäsi Cähəngir akä oqışdän qaytyäpsälär, şunaqa yänğäqzärdä bazm ävcidämiş.”(CD)

bilän: “Mänä, bugün Temür bəbämiz älti yüz yıllık sareänlikdän song mämläkätgä özlärining tulpäri bilän qaytib keldilər.”(TA); “Canäzägä kelgänlär top-top bolib, gəngür-gəngür bilän qaytib çıqışmäqdä.”(CD)

-däy: “Bu xalqning Tomäris, Şıräq, Mahmüd Täräbiy, Şayx Nacmiddin Kubrä, Cälälidtsin Mangüberdi, Temür Malik singäri arsländäy qaytmäs farzändläri: ‘Yä vatän, yä şäräfli ölim!’ deb, şu yurt äzädligi üçün cänini tikkän, xalqımız tabiätidägi yävqurlık, vatänpärvärlik, erk-sevärlik kəbi xıslätläрни dünyägä nämäyiş etgän.”(TA)

toxtä- (756): -KA, -dä, -dän, bilän, -çü

Anlamı: 1. Durmak. 2. Ara vermək. 3. Dinlenmək. 4. Saklamak. 5. Karara varmak. 6. Açıklama yapmak, vurgulamak. 7. Hamile kalmak. 8. Beklemek, sabretmək.

-KA: “Songrä, u kiçkinä bir änhärning keçigidän keçärkän, ätini suğärişgä toxtägän vaqtidä Zebi bilän birgä Saltänät häm şaraq-şaraq gəpgä tüşgän edi.”(KK); “U taqqa toxtüb, goyå endi eşitäyätgändek angräydi.”(CD)

-dä: “Xulläski, xäh ötmiş, xäh bugüngä bəğliq bolmäsin, işlärimiz birän daqıqa bir cäydä toxtüb turgän emäs.”(TA); “U kün bayräm küni edi, çiptä säyävänli arävämni çerkäz äldidä toxtätib, astäginä, heç kimning közigä qäqilmäsdän çerkävning içkärisiğä kirdim.”(KK); “Aräväkäş kelinli aräväni

nämâyışkârânâ bir surâtdâ otning ortâsidân âtni qamçilağânçâ âlib ötib, eşikkâ yaqın bir yerdâ toxtâdi.”(KK); “*Mingbâşi supâ qırğâğidâ toxtâdi.*”(KK); “*Samân yorğa güzârning ortâsidâ toxtâdi.*”(KK)

-dân: “*Çırâğlar qımirlâşdân toxtüdilär.*”(KK); “*Sofi külişdân toxtâb ciddiyilâşdi.*”(KK)

bilân: “*Bu siyâsât birginâ Temür hazrâtlâri bilân toxtâmägän.*”(TA)

-çâ: “*Ğulâm akâ bir qadâm bâsib, qurâlini tik tutgânçâ toxtâdi.*”(CD)

üzil- (191): -KA, -dâ, -dân, bilân, -dek

Anlamı: 1. Kesilmek, koparılmak. 2. Bulunduğu yerden almak. 3. Son vermek, bir işi durdurmak.

-KA: “*birâq mening yürägimni larzägâ sâlgân iztirâb bu ânägâ üzilgân xâin oqlâri boldi.*”(KK); “*Advâkât bildiki, iptâräng târtildi, endi bu yağığâ üzilib ketâdi.*”(UP)

-dâ: “*Tâlıqıb, çarçägân şekilli şu yerdâ üziliş bâr.*”(CD); “*Sâhârdâ üzilgândây dirkillâb turibdi.*”(CD); “*Gâpimiz şu yerdâ üzilib qâldi.*”(L)

-dân: “*Mingbâşining ikki közi undân üzilmâsdi.*”(KK); “*Yarim dünyâ tâsârriüfidâ bolışığâ qarâmây, âyâqlâri ânâ zamindân üzilmägän...*”(TA); “*U misâli kâmândân üzilgân oq!*”(TA)

bilân: “*Suhbât şu bilân üzilgândeک bolgân edi.*”(UP)

-dek: “*Usmân Nâsir, bârgdek üzilib ketsâm, unutmâs meni bâğım, deb yâzgânidâ bugüngideк âzâd künlâr kelişığâ, şübhâsiz, qattıq işângân edi.*”(TA)

yötâl- (68): -KA, -dâ, -dân, bilân, -dek

Anlamı: Aksırmak.

-KA: “*Mening daldâm bilân ilgârilâdi, yölâkây müştigâ yötâlib, tâğagâ sâlâm berdi.*”(CD); “*Kitâb sengâ gâpirsâ, mengâ yötâlâdi, dostim.*”(UP)

-dâ: “*Taşqaridâ Pâlvân bâr, u kirib kelâyâtgânidâ yötâlâdir, gâpirâbering.*”(YOS)

-dân: “*Aççığning küçidân bir yötâlib âldi kâmpir.*”(KK)

bilân: “*Tuni bilân yötâlib çıqqan, âzğın yigitning közidâ hâm afsüs bâr edi.*”(SO)

-dek: “*Köksâvdek yötâlâverib, ingillâb ğıngşiyverib... bir haftâdâ qâpdây şalvirâb qâldi.*”(CD)

yüür- (465): -KA, -dü, -dän, bilän, -düy/-dek

Anlamı: 1. Koşmak, acele etmek. 2. Ortaya çıkmak. 3. Hızlı akmak.

-KA: “Kartinä toq-tälib, hämmä xalq taşqarigü **yüürdi.**”(KK); “Unläb kişi müştini tüğümläb ayvängä **yüürdi.**”(KK); “Mingbäşi dävväzä açilgän hämân taşqarigü **yüürgän** edi.”(KK)

-dü: “Xâdim cävâb ornidü **yüürüb** çıqıb ketdi.”(UP); “Qum tepädä tünäyin, qâp ton kiyäyin, yâ men vahşiy bolib, biyâbânlärdä **yüürüb**, âdâmlärdän yırâqlaşäyin, âlämdän yoqâlâyin.”(KŞD)

-dän: “Vä birdän bu gün mäşvârat küni ekâni yâdimgä tüşib, cân hâlätä ârçasidän **yüürdim.**”(CD); “Ârçasidän **yüürämün** deb yıqılıb tüşâyâzgän Fazilätni Âtaqozi uşläb qâldi...”(D)

bilän: “Ârçasigä ögirilgänidä başını eggâniçä şitâb **bilän** **yüürüb** kelâyâtgän buğuni kördi.”(SO); “Ât pişqirib, tippä-tik turdi-dä, cân-cähdi **bilän** **yüürüb**, quşdây uçib ketdi.”(SU)

-düy/-dek: “Namünçä yâv quvlägändü **yüürmäsüng?**”(CD); “Uning bu gâpini oşâlär eşitib qâlädigändek **yüürüb** kelib qani şu sözlärni aytgän tilingni körsät deb başidä qamçı oyi äyâtgändek quyânşünâs gâpni çalğitdi.”(UP)

2.2.5.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

Bu grupta yer alan fiiller, fiilimsilerle genişlemiş öge ortaklığı olan birleşik cümlelerde birden fazla hâl ekiyle ilişki kurabileceği gibi; basit bir cümlede veya kelime grubunda hiçbir hâl ekiyle ilişki kurmadan da kullanılabilir.

arâzlâ- (35):

“Ungä yâmân qarâdi-yü yänä **arâzlâb**, yüz burdi.”(CD); “Âşnâ bir ây **arâzlâb** yürdi.”(L)

qaldirâ- (16):

“Urtägä âlinglär aşüllâçini degändän keyinginä Zebining tilläri **qaldirâdi.**”(KK)

qayt- (1795):

“Sâvuqlär **qaytib** kelmäydigän bolib ketdilär.”(TA); “Turğunbuş **qaytib** keldi-dä.”(KK); “Âtäm tacäng âdäm, urüşni taşläb **qaytib** kelâdir.”(YOS)

toxtâ- (756):

“Ğâfir akâ **toxtâdilär.**”(TA); “Yenimgä ötib **toxtâdi.**”(KK)

üzil- (191):

“Tiling qursin, tiling **üzilsin!**”(KK); “Suhbät **üzildi.**”(UP); “Haliyäm **üzilmäbdi-ya!**”(SO)

yötäl- (68):

“Ävväl bir **yötälib** şarpä qılsängiz bolmäydimi? “(KK); “Şu qadälgän närsäni çıxarib yubärmäq üçün özini zorläb bolsä häm, bir-ikki märtä qattıq-qattıq **yötäldi.**”(KK)

yügür- (465):

“Mingbäşi bu savألni qaytargän hämän Mirzäbäbä **yügürib** köçägä çıxar, bir äzdän song qaytib kirkäç, yoq degäli bätinälmäsdän goläyib cim qälärdi.”(KK); “Hakimcän **yügürib** keldi.”(KK); “Men **yügürib** çıqıb bårdim.”(CD)

2.2.5.2. Aynı Fiile Bağlı Beş İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

İlgili bahislerde zikrettiğimiz gibi cümle, bağlaçlarla ve fiilimsilerle uzadıkça cümle unsurları arasındaki münasebet artar ve buna paralel olarak istem sayısı yükselir. Bu grupta yer alan fiillerin bulunduğu cümleler, genelde bünyesinde fiilimsi bulunan birleşik cümlelerdir ve bunlarda öge ortaklığı mevcuttur.

Birden fazla öge aynı yükleme bağlandığı için tek cümlede aynı anda birden fazla istem söz konusudur. Bu istemlerin sayısı cümleye göre değişik olabilmektedir. Yani fiilde belirtilen işin yeri, zamanı, yapılaş tarzı hâl eki almış cümle unsuru ile tasvir edildikçe istem sayısı da artmaktadır.

âbâr- (50): -ni/-i, -KA, -dä, -dän, -KAçü

Anlamı: 1. Götürmek. 2. Göndermek.

-ni, -KA: “Men sizni Sämärqandgä **âbärmäqçiydim**, lekin endi âbärmäymän dedi.”(L); “Qışlâğımğä keldimu, lekin sizni öz üyimgä **âbârälmüdim**, Saidqul.”(L); “Oşä putyävkanğni üygä **âbärib** bersäng çurräng tüşädimi, Rahmätov bäläm?”(L)

-ni/-i, -KAçü: “Bizni bir vaqtlär şähärgüçü bepul **âbärib** qoyüvdi.”(L); “Xop, dedi akäm qayrilib qolini uzätgänçä, seni Äqtepägüçü **âbärib** qoyışädi.”. (CD)

-KA, -dän: “Todäläb-todäläb közdän narigü devär tagigü **âbärib** taşlädik.”(CD)

-ni: “Meni **âbârib** tıqıb qoygänläringdä vicdândän gäpirmägän ediläring.”(SO); “Qoylärimni haydâb **âbârib** bersäng, yüz tillä berämän, desä işâni ketä verädimi?”(SO); “Yaxşibâyevni hâmbirâr yılçä **âbârib** âpkelib turdi.”(L); “Aşnâning qâlgän-qutgän qarindâşläri hâmbirâr **âbârib**-âpkeldi.”(L); “Nimä, iltimâs qılışsä, başini **âbârib** sırtmâqqa hâmbirâr tıqıb berädimi?”(L)

-KA: “Buldüruqqa **âbârib**, itdây işlätib, räsä ikki gektar cäygä bağ ektirib, räsä diydiyâ qıldim-kü?”(L);

-dä: “Äyim, käsäl bolgäningdä **âbürgänmän**, oqıb qoygänlä, âldiläridän çıqıbâq çâpqıllâb ketgänsän, deydilär.”(L)

-dän: “U asli oşâ yâqdän, yänä **âbürsük** tüzük bolärmidi...”(D)

ücrüt- (111): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Ayırmak.

-dä, -ni, -KA: “Ammâ bir âzdän keyin bu hükm özigä stârli emäsdây körinädi-dä, ba'zi şer'läрни ötä bir tāmānlāmā tahlil qılğän hâldä, xalqni heç qandây qatlängü **ücrütmüsdän** xalq üçün yänämâp deyiş ‘men millätçimän deyişdän ibârâtdir’ degängä oxşâş ötä tutırıqsız fikrgä asâslänib, uzil-kesil hükm çıqarâdi.”(KK)

-ni, -KA: “Câmiy hâmbirâr şâhlärni âdil vä zâlimgä **ücrütib**, mamläkätning xurrämligi-yü elining xuşbaxtligini ulärning faâliyätigä bağlädi.”(TA)

-ni, -dän: “Uning gäpirädigän gäpläri ulärning köngilläridä tugılğän ağır vä çigäl tugünçäkni yâ yeçib yubârâcâk, yâki yänä battärrâq çigälläştirib, ikki yâş nârsäni yänä neçä äy bir-biridän **ücrütib** taşläyâcâkdi.”(YOS); “Qâplân roy bergän hâlät mâhyätini anglâb âliş vä keräkli buyruqlär berişgä haräkät qıldı, ammâ hâmmä tāmāndän uni **ücrütib** qoyışğän edi.”(L); “U Zarâni hâmbirâr özidän **ücrütib** qoydi, xâtin yük aräväsidadä Alingär panâhidä titrâb-qaqşâb yaşâdi.”; (L); “Ulärni qandây qilib bir-biridän **ücrütüş** mümkin?”(KŞD)

-dä, -KA: “Tarıxlärni mavzü dâiräsigä körä şartli ravişdä üç güruhğä **ücrütüş** mümkin.”(L); “Äliy oquv yurtläri üçün filologiyä fakültetläri taläbäläri üçün tüzilğän cäriy dâstürlär vä ulär äsäsidadä yaratılğän dârsliklärdä qadimgi nâsrimiz namünäläriğä **ücrütülğän** säätläär gâyâtdä çegärälängän.”(CD)

-dä, -dän: “Ançä vaqt ötgändän song, yoqalgän ikki mehmanin izläb, köçägä çıqqan vaqtidä, köçädäti ikki yaş vucüd qollari bir-birläridän hänüz **ücrätib** âlâlmägän edilär.”(Ö)

bilän, -ni: “Köp ädämlär, ât **bilän** xaçirni **ücrütä** âlmäydidär.”(TA); “Ammâ ât **bilän** eşäkni **ücrütmäydiğän** ädämlär adälät mänsäbigä otirib birävni tergämäsini vä qârälämäsini.”(TA)

-ni: “Heç närsäni **ücrätälmäy qaldı**, qollarini âcizänä âldingä çözib kimningdir rästasi üstigä yiqildi.”(D); “Miryâqub advâkt xalqning mähmädänligini bilärdi, bu ädämning avdâkät emäs, ipcener bolgänini häm **ücrütä** âlärdi.”(L)

-dän: “Kämpir ölimligitâ atälgäy närsälärdän **ücrätgündän** keyin gâp tamâm edi.”(CD); “Spântämänädän **ücrütüş** üçün düşmân tâmânidän yubârilgän ädäm.”(L)

ağdär- (63): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Dik durumdan yatay duruma getirmek. 2. Altını üstüne, içini dışına çevirmek. 3. Devirmek. 4. Kıdemini düşürmek, tahttan indirmek.

bilän, -ni: “Endi bir oq **bilän** ikki quşni **ağdäriş** keräk!”(KK);

-dän, -KA: “Şâir vä tarıxçi Bayeniyning ibâräsi bilän aytgändä, uning däviridä här bir mahallä öz mäçiti vä mädräsäsigä egä boldi; ondän ziyâd nâdir äsârlär Arab vä Fârsiy tillärdän **özbek tiligä ağdärildi**.”(KŞD)

bilän, -KA: “Dâmlä mahârät **bilän** özbek tiligä **ağdärgän** äsârlär hali bir neçä ävlâd kitâbxânlärigä zâvk-şâvk berişi şübhäsizdir.”(TA)

-ni: “Bu qânüniy, konstitütsion tüzümni **ağdärişgü** qarätilgän cirkänç haräkät.”(TA); “Känsäläriyädägilär siyâhdän ornigä işlätilmâqdä bolgän şişä sinıgını **ağdärib yubârdilär** vä sudyäning özi häm bâşi aylängänligidän stolning siyâh tökülgän yerlärigä qolini qoydi.”(KK)

-KA: “Hävüz, narigi tarâf devâri cüdä bäländ, devârigä polät taxtälär qâplängän, bâsim âstidä âtilgän suv guvillâb bârib oşâ taxtälärgä urilädi, sän ming tamçilär säçrätib, şaşti sinib, çuqur hävüz tübigä **ağdärilädi**.”(L)

-dä: “U özigä kelib közini açgänidä... yetginçi lampä şuläsidadä yerdä tiz çökib otirgän ämäkisini vä uning ropârsidadä, **ağdärilgän** xântäxtäning tegşäsidadä turğan Cabbârni kördi.”(D); “Töngüz besönaqay närsä, burilây degändä **ağdärilib** ketädi!..”(L)

-dän: “Şuning üçün häm u 1917 yildägi burcüä demokrätik inqilâbni quvânc bilän kütib âldi, pâdşâning taxtdän aġdärilişi bilän hämmä millätlär, şu cümlädän özbeklär häm erkinlikkä çıqadi, hämmä yâqdä adâlät vä ezgülik bayrâġı hilpiräydi deb astâydil işândi.”(YOS)

ardâqlä- (23): -ni, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Saygıyla bakmak. 2. İhtiyatlı davranmak. 3. Nazlamak. 4. Hürmet etmek, izzet ikramda bulunmak.

-ni, -däy: “Men uni... öz âtämdäy **ardâqläb**, qolimdän kelgän yaxşilikni qılsäm, uni deb malâmät tâşi âstidä qâlsämü... u kişi rahmät ornigä lanät yâġdirsä?”(D)

-ni: “Biz ötgän azizlärimiz, milliy qataġân qurbânläri yâxud ikkinçi cähân urüşidä faşizmgä qarşi küräşgän âtalärimizning muqaddäs xâtirälärini **ardâqläb** keläyâpmiz.”(TA); “Abdüllä Qâdiriygä ming rahmät, deymiz, Qâdiriydek zâtlärni **ardâqläş** millätning uyġâqligidän, yüksäk mädäniyätgä erişgänidän, özligin tanigänidän, qısqasi, tärâqqiyät yoligä kirgänidän daräk berädi.”(TA); “Uning icâdini **ardâqläydi**, sevädi.”(TA)

-dä: “Ayni mahaldä xalqımız asrlär dövâmidü **ardâqläb** keläyâtgän urf-âdätlär, mänäviy bâyligimiz, dinimizning insânpärvärlikkä çârläydidgän ahkâmläri öz qadrini tâpmâqdä.”(TA)

-dän: “Uzâq yoldän **ardâqläb** kelgän eng sevimli...”(UP)

bilän: “Bütün dünyâ uluġ sarkärdä, dänâ yolbâşçı, insânpärvär qâmünlär icâdkâri sanäb, häväs **bilän ardâqlägän** Amir Temürni nazäri päst, qânxor, räzil, yävüz, yaxşilikni xayâligä häm keltirmäydidgän buzġunçi vä hâküzâ deb tasvirlägän yâzüvçining kitâbini Özbekçägä oşâ zahâti târcimä qilib çıqardik.”(SU)

üsrä- (153): -ni, -KA, -dä, -dän, -KAçü

Anlamı: 1. Esirgemek, korumak. 2. Dikkat etmek. 3. Bir maksat için saklamak. 4. Kötülüklerden korumak.

-KAçü, -ni, -dä: “Hâzirgäçü bir nüsxasini cävânimdü **üsräymän**.”(L)

-ni, -dä: “Yer egäläri, cây egäläridän ötgänlärni öz rahmätिंगgä âlib, qâlgänlärni panâhingdü **üsrägin**.”(TA); “Şâgirdi Çârşänbiyevgä aytib yâzdirişgä âr qıldı, negäki, bu yigitni âçerk-pâçerk kâbi qârärâq mehnät üçün yänidü **üsrär edi**.”(L)

-ni, -dün: “Yurtbāšimizning bŷyŷk irādāsi māmlikātimizni tŷrli inqirāzlārdān āsrāb keldi vā āsrāmāqtā.”(TA); “Xudā bizni tarqāqlıkdān, ‘seni men’gā bārišdān āsrāsın.”(TA); “Lekin u neçāğlik zamānāviy vā ilğār bolmāsin, nāçār istedādni tanāzzŷldān āsrāb qālālmāydi.”(TA)

-ni: “Milliy qadriyātlārimizni āsrāš hār birimizning muqaddās burçimizdir.”(TA); “Bālki manāviyātini āsrāb qālīšning ŷzi taraqqiyātıdır?”(TA); “Vatān mŷstaqılligini āsrāš vā mŷstahkāmleš, millātning dārdlārigā dārmān bolıš yolidāgi xattiharākātlārdır.”(TA)

-KA: “Mayārgā aytār gāplārinı ošā yaxši kŷnlārgā āsrāb, qiyālikdān sırgānā-sırgānā uning izidān pāstgā tušā bāšlādi.”(SO); “Ammā ğallāni uruğlikkā āsrādi.”(SU)

bošāt- (103): -ni, -KA, -dā, -dün, bilān/ilā

Anlamı: 1. Bošaltmak. 2. Yolunu açmak 3. Serbest bırakmak.

-ni, -dā: “ŷzārā gāp, keyin aytib berāmān, oğlim! dedi-dā, āldidāgi qadahni bir kŷtārišdū bošūtib, hāvŷz tāmāngā yŷzlāndi.”(D); “Ayğāçı ildām yŷrib kelib, istākānni qoligā āddi-dā, tŷrt yutŷmdū bošūtıdı.”(SO); “Zebining toyigā ikki-ŷç kŷn qālgāndū, Sultānxānging yoqligidān fāydālānib, ikkālā kättā kŷndāš u kättā iyni bošūtıdlār.”(KK)

-ni, -KA: “Tāvŷqxānāgā kirib, tāvŷqlārni qaqlātib tuxumlārni yığdı, ālib çıqıb, dāhlizdāgi idišgū bošūtıdı, tāvŷqlārning āstini Marā buvigā oxšātib, yŷzālāb-yŷzālāb sŷpŷrdig keyin dān sepdı.”(UP)

-ni, -dün: “Sevingānidān ŷzini qoyārgā çāy tāpālmāy, āšnāsini bağridān bošŷtmāy, hāvŷz boyigā urgāy ketdi.”(CD); “Šundān song amir hibsdā yātğān oğri Dŷšābāyni zindāndūn bošūtib, āzādlik vā kättā inām vadā qılib, Šāhrišābzgā bārib šāir Hāzıqning bāšini ālib kelišni buyŷrādi.”(KŠD); “Mahmŷd ānā šu kŷndā ŷstigā tŷšib, fil āyākdāri ārāsıgā yelkāsini qoyib, bir zor bilān ikki āyāğini bātqāqdān bošūtıdı.”(KŠD)

-ni, bilān/ilā: “U qolidāgi stākānni bir himā bilān bošūtıdı, song hŷngrāb yığlāy bāšlādi.”(L); “Šundāy dedi-yŷ piyālāni bir himā bilān bošūtıdı.”(L); “Çāyingizni tezlik ilā bošūtib berāmān, hām qolingizğā 5 ming som pul berāmān, qālgānini afŷ etāsiz, dedi.”(KK)

-ni: “*Äri rüst, bir bolgän işni endi buzdırış mümkin emäs küya, işqilib sizdän dâd deb bir könglimni boşätmäsäm bolmäydi...*”(KK)

-dän: “*Äldin baş mexanikliqdän boşätib, çölgä quvgändilär, endi çöldän häm haydäbdilär.*”(D)

çüdä- (182): -KA, -dä, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: 1. Dayanmak, tahammül etmek. 2. Uzun süre hizmet etmek. 3. Dayanıklı olmak.

-ni, bilän: “*Gädâ xâtin kältäklärgü itâatkârlık bilän çüdär, haqârätlärgä tişsiz âğzini âçib xuşâmâdkârânä cilmâyardı, çünki u âç edi.*”(SU); “*U köp yıllärdän beri bu dengiz boyidägi begänä şähärning tâş yâtzılğan köçäläridä däydib yürär, kältäk vä haqârätlärgü itâät bilän çüdäb kelärdi.*”(SU)

-KA: “*Şuning alämigü çüdäyâlmäsdän özini här balâgä urädi...*”(KK); “*Munis, muştipärginä kennâyimning aytib-aytib yığlaşlärigü çüdäyâlmäy, sekinginä hävligä tüşib ketdim.*”(CD); “*Tolmäy nimä häm qılsın, âyisini pâk sevgi bilän sevgän, märdlikdä, âlicänâblikdä tanhä bulgän Cabbâr Nârmurâdovdäy yigit frontdän Qahrämân bulib qaytsä-yü, qışlâqdägi qabıh väqeälärgü çüdäb turâlmäy, yänä frontgä ketib, urüşdä mardânä hâlâk bolsä!*”(D)

-dä: “*Şundäy bolsä häm köngil tolib ketgändä, çüdämäy gäpiräsän-dä âdäm...*”(KK); “*Märdläär mäydänidü çüdäy bergän âdäm xılvätdä häm boş kelmäydir.*”(YOS)

-dän: “*Külmäsdän çüdäb bolmäydiğän maqâmlärdä u häm külädi, lekin u küliş käsäl âdämning külişidäy âgir, bir xıl sâvuq hazillärdäy mälâl keltirüvçi, yâlgän xuşâmâdlärdäy köngilgä urüvçi bolärdi.*”(YOS)

-KAçü: “*Özi yâlgız qâlgän Zebi qaçängüçü çüdüş berälädi?*”(KK); “*İslâmxân inim, keçgüçü çüdäng, baräkkä qaytsäk, başlıqqa kirämiz.*”(SO)

güplüş- (468): -ni, -dä, -dän, bilän, -KAçü

Anlamı: Konuşmak, sohbet etmek

-ni, -dä: “*Salti (Sältänät) ertä sähärdä munaqa hallâsläb kelişining sâbâbini hali aytgäni yoq edi; ulär körişgän hämân, yâş qızläarning öz âräläridä otätürgän mahrâm gäplärini güplüşib, tikâyâtgän kaştäläri, piltägä kiringän toppiläri toğrisidä bir-birlärigä kältä-kältä malümât berişgän edilär.*”(KK)

-dä, bilän: “Şu toğridä xocäyin **bilän güpläşib** bersängiz; deb edim.”(KK);
“Menäm sen **bilän** başqa yerdä **güpläşümän**.”(CD)

-ni: “Biz, atäng bilän, çâyni soridä içib, haligi gäpni **güpläşümiz**.”(KK)

-dä: “Yoq, oşätdä **güpläşümiz**, bärävüring.”(CD); Meni düç kelgän cäydä **güpläşädigün** ädätim yoq.”(D); “Oylämäy vadä berib yubardı, bopti, kelävering, şu yerdä **güpläşümiz**.”(L)

-dän: “Qoyinglär, yaxşı gäplärdän **güpläşäylik**, azizlär, dedi beginä.”(CD);
“Yaxşı kündä yaxşilikdän **güpläşäylik**.”(D); “Kelinglär, uyat-uyat gäplärdän **güpläşib** otiräylik!”(L)

bilän: “Bulär **bilän** köp **güpläşgünmän**.”(TA); “Ehtimäl, men üçün şundäy ädämlär bärdir, ehtimäl, ulär **bilän** **güpläşgändirmän**.”(TA); “Uning tärjimänläri **bilän** köp **güpläşgünmän**.”(TA)

-KAçä: “Lekin şu tāmāngä yolläri tüşsä-tüşmäsä, äydä bir-ikki biznikigä baş suqıb ötişläri, allämahalgüçü **güpläşib** otirib ketişläri bär.”(CD)

gümbürlä- (20): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: Gümbürdemek, patlamak, güm diye ses çıkarmak.

bilän, -KA: “Bazi birävlär ayyarlık qilib ormānlär oğlānining seräcin yānbāşigä tārtilgän qayışlärni kesib yubārär, üstidägi kāmānçi taxtirävān **bilän** birgä ālişyātganlär başigü **gümbürläb** ağdärilib tuşardı.”(SU)

-KA: “Toxtä, xāin! Qārāngidä ortädägi xāntäxtāni ağdärrib, deräzägä säkrägän Cabbār Börübäevni äyāğidänmi, postinining etägidänmi uşlädi şekilli, qaçāq bāqqa **gümbürläb** külädi.”(D)

-dä: “Māmaqaldirāq endi Yakkābāğ tepäsidü, naq xälāmgilär täşläb ketgän qorğān üstidä **gümbürlädi**.”(CD)

-dän: “Āsmāndän **gümbürläb** ötgän samālyātgä beixtiyār nazār täşläb, yelib ketdi.”(UP); “Āsmāndän **gümbürläb** samālyātlär ötdi.”(UP)

-däy: “Top ātgändäy **gümbürläb** kelib, bir kötärrib täşläsä, esxānäm çıqıb ketibdi-yä!”(CD)

häydä- (512): -ni, -KA, -dä, -dän, -däy

Anlamı: 1. Zorla bir tarafa sevk etmek, itmek. 2. Sürmek, sürgün etmek. 3. Araç kullanmak. 4. İşten çıkarmak, kovmak. 5. Tarla sürmek.

-ni, -KA: “Ulär oyläb tãpgän nãtäbiy camiyät qurilmäsi axlãq qasrlärini väyrän qıldı, insãnni ärzüläridän ayirib, ulärni pãdä yanglıg temir qafãslärgä **häydädi.**”(TA); “Nasrüllã İbrãhım Hayãlni Qoqãngä hãkim etib tayinläb, hünärmänd, âlim, şãir vä üstälärdän köp kişini äsir qilib Buxãrãgä **häydäb ketädi.**”(KŞD); “Ädämlärni u yãqqa **häydäb**, axır tutib beräsiz-kü.”(CD); “Pãdä qilib kişilärni işgä **häydäb turibdi.**”(UP)

-ni/-i, -dän: “Çãpãnni şähärning dilrãbã bãgüdän **häydädilär**, quvdilär...”(KK); “Birãq bu fikr birdän yengil tãrtib, årãm tilãgän yürägigä misãli bir tiğ bolib sançilgäni üçün dãmlä **uni xayãlidän häydädi-dä**, közini yumdi.”(D); “Hãsil keräk bolmäsä, işdün **häydäşsin meni!**”(D); “Naticädä hükümät kişiläri ulärni bu yerdän **häydäb yubãrãdi.**”(KŞD)

-däy, -dä: “Qulãgım ästidän gıngülläb uçib ötãyãtgän çivinki, xuddi muvãzãnãtimdän çiqarib yubãrãdigändäy cãn halpidä **häydäb sãldim.**”(CD)

-ni: “Här dãm muhãkãmädä hãzir bolivçi bu sãrbãz hãrçänd bir közi gilyä vä qoli birãz zahimdãr bolsä hãm vä lekin çoçqani **häydãmãq** vä uni kãltãklãmäk üçün kifãyät miqdãridä baquvvãtdür.”(KK); “Rustãmni **häydäb berãdi deb oylãdi.**”(UP); “Hãmmãsini **häydãng!**”(SO)

-KA: “Ertãgä pãdä qilib Germãniyãgä **häydäydi.**”(UP);

maqtã- (204): -ni/-i, -KA, -dä, -dän, -çã

Anlamı: Methetmek, övmek.

-ni, -KA: “Çünki körpaqaviq üçün bu sãfãr pulni köpginã tölãgãnlär, bãz üstigä münçã çirãyli vä tekis qavigãni üçün **uni** öz yüzigü **maqtãgãnlär**, ikkinçi tãmãndän çãlning bir haftãdän beri üydä sasib yãtgãndän song yãnã; xãnaqã tãmãngä yol sãlişi kãmpirning boğulgän tabini açã tüşgän edi.”(KK); “U qızni eringizgä **maqtãb** eşitdirãdigãnlär bizdän bãşqa hãm köp tãpilãdi.”(KK)

-ni, -dä: “E, çumçuqyüräk ekãnsiz-kü, Saidqul inim, deb küldi Yaxşibãyev, qorqmãng, siz Topãrini bãr-yoğı televizordä **maqtãbsiz**, axır, uni kitãb qilib yãzgãnlär hãm az emäs, xusüsãn, biz özimiz hãm yãzgãnmiz, birãr kãrihãl bop qãlsä, ävväl bizdän sorãşãdi, oşãndä sizni himãyã etişgä qurbimiz yetär?”(L)

-i, -dän: “Qãläversä, mãrhum dostim Şãrif, meni yãlgãndün **maqtãding**, deb goridän turib kelmãydi-kü?”(L)

-ni, -çä: “Lekin birâvni âşıqçä maqtâb orgänmägä-nimdänmi, lütfim sal sıyqarâq çıqdi.”(L)

-ni: “Bâşqalärni maqtâş qolingizdän kelädimi, şundän qıynälmäysizmi?”(TA)

-dän: “Âşnâ maqtägändän maqtâb yedi.”(L)

nâli- (57): -ni, -KA, -dä, -dän, -düy

Anlamı: Şikâyet etmək, memnuniyetsizlik bildirmek.

-dä, -KA: “Şuning üçün küyämän-dä, nâfäsım içimdä, birâvgü nâliş qılâlmäsäm...”(L)

-ni: “Haydärning ziyâfätidä käyfi âşib qalgän Vâhid Mirâbidov qızı bilän küyâvi toqrisidä nimälärdir dedi, küyâvini bir maqtâb, bir nâlib gäpirdi, keyin qızını birgä âlib ketişini sorädi.”(D)

-dän, -dä: “Ävvälbekning surätläri sönikligidän rais qurmağur xuddi oşändä nâliş qılıvdi.”(L)

-KA: “Hayrân kütib älgän ânäsigü nâlidı.”(UP)

-dän: “Men hayâtimdän nâlimäymän.”(CD); “Men seni birinçi dâfä körgänimdä. negä oğlimdän tuğilmädi bu yaxşı qız, deb taqdirdän nâligän edim.”(D); “Nâzâkätbibi äldin... bu dünyädä heç qaçän yaxşılıkkä yaxşılık qaytmägänidän nâlidı, keyin güldäy qızımızni qoyningizgä sâlgänimizdä körgän mehrâqibatımız şu boldimi, deb uvväs târtib yıglädi.”(D)

-düy: “Änä şu künlärning biridä işänçli ortâğı yoqligidüy nâlib kirib kelädi.”(UP)

ornüt- (67): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: 1. Yerleştmek. 2. Meydana çıkarmak. 3. Hayata geçirmek. 5. İşe veya okula yerleştmek.

-ni, -dä, -dän: “Birinçisi, müstâmläkâçilik siyâsätini ämmä âräsüdä mänäviy cihatdän ornätış bolib, u beçârä xalqqa: ‘peşänängdä bärini qorgäysän’ singäri qâtib qalgän aqidäni singdirär edi.”(TA)

-ni, -KA: “Kameräni qarşimgü ornätib, mikrofonni burnim tagigä keltirib, birdän buyruq berişdi.”(L); “Umümän, âbro-etibârni ölçäydiğän tärâzini qabristân dârvâzäsi yänigü ornätsä bolärkän.”(L)

bilän, -dü: “Cähândägi köpläb дәvlätlär **bilän** türlü sâhalärdä alâqalär **ornätdik**”(TA)

-ni: “Eşikrämini **ornätib**, qârä suvâqdän çiqarib âlsäng, tursä bolär, Maqsudxocä, deb eslätgänläri-eslätgän.”(CD); “Ertä-indin cavänläрни **ornätib**, köçä tāmāndän eşik açib berämiz, çâl özi kitâb uläşib...”(D); “U büyük şair Sadiyning şe’rläri bilän tanışadi vä u bilän dostlik alâqalärini **ornätädi**.”(KŞD)

-KA: “Bir küni çâl ormāndän boy baräbär arçä kesib kelib üy ortäsigä **ornätädi**.”(SO)

-dü: “Älbättä Yaqundä pâytaxtimizdä **ornätiläcük** Temür bâbâ häykäli läyihäsining muhâkämäsi bolib ötdi”(TA)

ös- (367): -KA, -dü, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Büyüme, yetişme. 2. Filizlenme. 3. Belirli bir dönemde bir yerde yaşamış olmak. 4. Sivrilme.

-dän, -däy: “Bayräm aräfäsidadä yurtimizdä âbâdâncilik işläri ävc äldi, ädämlärning yüzi, közidägi sevinçdän köngil tığdäy **ösädi**.”(TA)

-KA: “Mänä şu sâbâbdän häm şair qoşıçılık dâracäsigä tüşmäsligi, bälki qoşıçılık dâracäsigä **ösib** yetişmäği keräk.”(TA)

-dü: “Teräzälärning yânginäsidadä **ösib** turgän älmä vä naşvätälärni ayting!”(KK); “Bizlärning avlâdimiz 60-yillärdägi kättäkän bir ädäbiy muhitdä **ösib-ülğaygän**.”(TA); “Bu gül suvdä **ösib**, suvdä tişib, yänä suvdä bitädir, deding.”(KK)

bilän: “Nil suvi **bilän ösgän** nilüfärni qançä maqtäsäng häm äzdir.”(KK)

-däy: “Menim sevgim käbi yırâqdän çirâylik bolüb körüngän vä bu kiçkinäginä deb oylängän tâğlar, yaqın yetgäç, dev gävdäsidadäy kengäygän, vahmimdäy **ösgän** edi.”(KK)

ötküz- (333): -ni, -KA, -dü, -dän, bilän

Anlamı: Geçirmek.

-ni, -KA: “Miryâqub äz pul, köp ustälilik sarf qilib oşä çölni öz nâmigä **ötküzädi**.”(TA); “Eski xarâbä yänidä ösgäk ikkitä qari tutgä tengläşgänimizdä Topäri ätining cilâvini tärtdi-dä, yorğagü **ötküzädi**.”(L)

-ni, -dä: “Här yili ätpüskäni şu yerdä, sizning qâşingizdä ötküzümüz.”(CD)
“Faqat, sen bizgä aytib ber keçäni kimning qoynidä ötküzding?”(TA); “Tünni şu yerdä ötküzib, sähärdä qabristängä bardi.”(KŞD)

-ni, -dän: “Urüş häm kişini sınaydi, çıyrıqdän ötküzädi.”(UP)

-ni, bilän: “U künni şu bilän ötküzdi.”(TA); “Neçik men bütün bir keçäni şu bilän ötküzä äldim?... (TA)

-ni: “Cumäni ötküzib çälning özi bir bärüb häm kelär...”(TA); “Kengäş mäclisini ötküzgündän keyin mingbäşi dārħäl özigä yigit topläşgä kirişdi.”(TA); “Maräsimni el qatâri ötküzgin...”(D)

-KA: “Ätängü ötküzib qoygän cäyim bär.”(L)

-dä: “Bütün ertängi künni İvän İvänoviç bezgäk häldä ötküzdi.”(TA)

-dän: “İkki-üç burimdän ötküzsäk bas edi.”(L); “Kelingä ayting, anävi mancälaqtı yänä kelsä, ästänädän ötküzmäsin, saçını yulsin, betini timdäläsin, mayli, melisägä tüşsin özim äpçiqamän!. .”(L); “Iqrârki, bundän ötküzib aytış qıyın.”(L)

qât- (453): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-dek/-çä

Anlamı: 1. Sertleşmek. 2. Korku veya hayretten donup kalmak. 3. Donmak. 4. Yorulmak. 5. Pişmek, yetişmek. 6. Bir duruma alışıp o durumdan etkilenmez hale gelmek. 7. Katıla katıla gülmek veya hıçkıra hıçkıra ağlamak. 8. Karıştırmak. 9. Zayıflamak. 10. Bir seviyede kalmak.

-dä, -KA: “Usmân Näsir uluğ vä äbädiy şe’riyätning diydäsidän äqıb ulgürmägän şabnämdir, u hali qahqahagä aylänmäy läbärimizdä mangügü qâtib qâlgän nim tabässümdir.”(TA)

-dä: “Oyläymänki, keyingi ötgän bir yıl içidä qâtib ketgän diydälärimiz tağın häm yumşäb, müstaqıllık manäsini yänädä teränräq angläy başlädik.”(TA); “Lekin İvän Nikişoroviçning nä ölü, nä tirik ekäni bilinmäs, u eşik äräsidä qâtib qâlgän edi.”(KK); “Topni tutış üçün quväläb bäräyätgän Şarâfätxän häm hävüz yänidä qâtib qâldi...”(KK)

-dän: “Anton Prokofyeviç esä bu vaqtdä bütün mäclis ähli bilän bu dārəcə ötkür hazilläşä älgäni üçün içigä sıgmäy, bıqınıni uşlägäni häldä külgidän qâtib yätürdi.”(KK); “Bu mämläkätägä fuqarälärning munçälär yoğän äyâqli bolışidän qâtib-qâtib külädi.”(KK); “Älämän äräsidän qätmüdän kelgän, salläni çärpeç oräb, sipäginä kiyingän yigitçä amirgä yaqınläşdi.”(KŞD)

bilän: “U heç närsä oylämäs, hattâ säätläрни häm hısäblämäs, bälki uning miyäsini ikkigä bolib yubârğân bu zıddiyät qarşısida unsiz bir dähşät **bilän qâtib** turardı vä uning rängi häm nä âqarmäy, nä qızärmäy bir xıldä soonük bolib qâldi zâhiriyy körinişi häm tinç käbi edi.”(KK); “Umring dıqqınäfäs ilm dârgâhidä ötgän, süyâging kitâb **bilän qâtğân** bir âdäm, sen bu hayât qânünlärini qayâqdän biläsän, qâqbâş çâl?”(D)

-däy/-dek: “Qumribuş kütilmägän bu gâpdän âqardi, kökardı, suvrätdek **qâtib** devârgä süyâlib qâldi...”(KK); “Eshüşi özidä bolmägän bu cânsiz surätning yâğâçdäy **qâtib** qâlgän qolläri vä barmâqläri ilä rozğâr işläri yänä burüingidäy puxtä bęcärişläri ânäning qurigän közlärini häm yänä yâş bilän tolğazib yubârardı.”(KK); “Yaqundän cüdä yaxşı kördimki, közläridä tәмçi yâş yoq, göyâ u soqır közdek **qâtib** qâlgän, aylänmäs häm, kiprikläri qilt etmäs häm edi.”(CD)

-çü: “U birdän dâd deb baqırıp yubardı vä şu boyiçü **qâtib** qâldi.”(KK)

qoş- (1249): -ni, -KA, -dü, bilän, -däy

Anlamı: 1. Toplama işlemi yapmak. 2. Karşılaştırmak. 3. Ayrı ayrı parçalardan bir bütün oluşturmak. 4. Yığmak, dizmek. 5. Beraber göndermek, birlikte yollamak, yoldaş etmek. 6. Bir şey diye bilmek, bir sınıfa dâhil etmek. 7. Hediye vermek. 8. Eklemek, artırmak. 9. Bir amaç için bir araya getirmek. 10. Birleştirmek, evlendirmek.

-dü, -KA: “Tâmi bütün taxtädän yâpilğän, buning üstigä qızıl boyâq bilän häm boyâlgän bolär edi, agärdä, boyâq üçün tayyârlängän yâğni Mirzâxânädä piyâzgü **qoşib** yeb qoyğân bolmäsälär, hâlbuki, rozâ künläridä yâğ yeb bolmäsligini bilib turib Mirzâxânädägilär atäyläb haligi yol bilän yâğni yeb qoyğânlär vä şu bilän tām häm boyälmäy qâlgân.”(KK)

-ni: “Asrimizning här bir büyük şaxsi XX asrning bugüingi hâlätgä kelişigä öz hissäsini **qoşdi**.”(TA); “Yänigä, albättä, ‘üstâz’ sözini **qoşardı**.”(TA); “Bâşqa birâvning arizäsini häm **qoşib** qoydim.”(KK)

-KA: “Bungä Salâh **qoşdi**.”(KK); “Mänä sariyâğ, nängü **qoşib** ye.”(KK); “Bilsäng, negä bâşqa xâtinlärgü **qoşib** körsätding?”(KK); “Buzib, ekin maydânlärigü **qoşib** yubârilädi.”(CD)

-dü: “Xayr, mayli, sizlär qaçân qoş desänglär, şundä **qoşämän**.”(KK)

bilän: “Şunday degänlärning muâmäläläri şu qadär yaxşı ediki, arävägä özläri istägänçä cüft-cüfläri **bilän qoşib** bârişgä häm ruxsät berdilär vä umümän ulärning muâmäläläri cüdä, hattâ haddän taşqari yaxşı edi: “(KK); “Lekin ilâhiy kitâblär **bilän qoşib** kömilgän bolsä, yoqâlmäydi.”(CD)

-däy: “Äzädlik tekkänidän quvânib, şatälâq âtib ketişimni bilgändäy **qoşib** qoydilär.”(CD)

quvlä- (39): -ni, -KA, -dän, bilän, -KAçä

Anlamı: Kovalamak.

-ni, -KA: “Malümki, quyânkıng muqım bir marräsi bolmäydi, ‘uni qayâqqa **quvläsängüz**, oşä yâqqa qaräb qâçädi’, deydi A. Äripov.”(TA)

-KAçä, bilän: “Ertädän-keçgäçä kündäşläri **bilän** oynäşädi, gäpirädi, aşülä qılädi, külädi küldirädi, tegişädi, hazil qılädi, qıtıqläydi, qâçädi, **quvläydi**, quvläşädi.”(KK)

-ni: “Bir äyâğı tizdän quyisi bükilib, soriçädän pästgä âsilibdi, bir äyâğı unisini **quvläb bär**ib soriçäning qurğâğıdä uxläb qalıbdi.”(KK)

-dän: “Undä biz yâş edik, xânim, küçimiz köp edi, ğayrätimiz undän häm ziyädä, nuqul siz aytgän âq kapäläklärning, bizning buldürüqçä til bilän aytgändä, gobalâklarning ketidän **quvläb yürärdik**, ammâ bilmägän ekänmizki, gobäläklärni tutib âlib, köksini aväyläbginä ezib, song ignigä qadäb qoysä häm bolärkän.”(L)

sorä- (1456): -ni/-i, -dä, -dän, -bilän, -dek

Anlamı: 1. Sormak. 2. İmtihan etmek. 3. Danışmak, istişare etmek. 4. Müracaat etmek. 5. Hatırını sormak. 6. Fiyat belirlemek. 7. İdare etmek, yönetmek.

-dän, -ni/-i: “Mäbädä, ältän balnqçä tutäb älsängüz, undän **nimäni sorügän** bolärdimgiz?”(KK); “Men sizdän bir nârsäni **sorümäqçi** edim, bäläm, dedi.”(D); “Ätäng firävndän seni **soräb kelgän** kişigä pâylaşçı kämpiring.”(KK)

-ni, bilän: “Şuning üçün Abdüllä Äripovni siz şaxsän qabul qılışingizni, tanışingizni, u bilän suhbätläşingizni ötinç **bilän soräymän**.”(TA)

-dä, -dän: “Özi üydä bolsä, bundäy hällärdä, xocäyindän **soräydi**.”(KK)

-ni: “Meni toğri tüşünişingizni **soräymän**.”(TA); “Qädircänni **sorämäng**, ânäcän.”(KK); “Bir nârsäni **sorügän** edilär, ilâci yoq desäm, qaynâb ketdilär.”(D)

-dä: “Üstâzidän älgän talimini esläb, ikki qolini uning yelkäsigä qoydi vä başını öz başigä tāmān tårtib turib, közigä mahkäm tikilgän hällä **sorädi**.”(KK);

“Men esäm, mavridi kelgänidü soräb qalışgä şaşib, ätrâfidä gırdikäpäläk bolib, ergäşdim.”(CD); “Mirhâsil Rahmätüllâhgä yaqınraq surilib, faqat hämsuhbâti eşitâ âlädigän päst âvâzdü sorädi.”(SO)

-dän: “Qıyınä turib u hükümät mamüridän sorädi.”(KK); “Bu savâlni, Miryâqub, biz hämmämiz bir-birimizdän soräymiz.”(KK); “Öz-özimizdän soräymiz.”(KK)

bilän: “Songrä Yansângä yüzlänib mulâyimlik bilän sorädi.”(KK); “Keyin, arävä qozğalib ketgäçginä, tutılıqıb və buzib gäpirilgän Rus tili bilän sorädi.”(KK); “Songrä ârqağä çekildi, surtügining ârälärigä qaltırağän qolini tıqıb turib, baländ âvâz, zoräki vâzminlik, äppâq âqarğän läblär bilän sorädi.”(KK)

-dek: “Çayândek çaqaçılär, çivindek sorädilär.”(KŞD)

sözlä- (634): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän

Anlamı: Konuşmak, anlatmak, fikir beyan etmek.

-ni, -KA: “Buni mengä Zaxâr Prâkâfeviç örgätib qoydi, istäsängiz, buning vâqeäsini sizgü sözläb häm berämän, bir kün unikigä bärrib qâldim...”(KK); “Sudyä bolsä kamâli iştiyâq və zavq bilän ikki qolini ikki yânigä taşläb öz-özigü yâlgız şu sözlärni sözlärdi.”(KK)

-ni, bilän: “Men ungä tilimiz Türkiy tillär âräsida eng bây, nâfis, musiqiy ekänini, bungä Danteni târcimä qılış carâyânida yänä bir kârrä işânç häsil qılğänligimni faxr bilän sözläb berdim.”(TA); “Mingbâşi bu sözlärni ğurür bilän kulib turib sözlärdi.”(KK)

-KA, bilän: “Sizgä häm ming istihälä bilän sözläyüpmän.”(L)

-ni: “Hakimcân bolgän vâqeäni anglätädi və Zebining tergävçilär və doktorlär kelgän küning özida yâq şähärgä âlib ketilgänligini sözlädi.”(KK); “Mek bilän tanışmâqçi bolgänini sözlädi.”(KK); “Miryâqub yigitlärni otirişgä davät qilib, ulärgä bir yaşirin gäp aytmâqçi bolgänini sözlügän.”(KK)

-dä: “Äbdüllä akä, Savdä Zunminâvâni körgän, yaqındän bilgän kingä sifätidä äpâ haqidägi xâtiräläringäz, u kişining İnsâniy fazilätläri toğrisidä sözläb bersängiz.”(TA); “Agär mümkün bulsä, mädhiyäning yâziliş carâyâni haqidä sözläb bersängiz.”(TA); “Uluğ şâir vâfâ, sadâqat haqidä sözläb, ulärni eng İnsâniy fazilätlä deb bildi.”(TA)

-dän: “Men Özbek xalqı nâmidän sözlâyman maqâlâsini eslâtâdi.”(TA); “Vä bir çetdä ulärgä termülib turib, köngildä mehringiz coş urâdi, şairning; bâbâlärdän sözlâdim, ammâ bir zât bârkim, baridän süyük.”(TA)

bilän: “Endi u sizläb, yâttığı bilän sözlâdi.”(UP)

süz- (137): -KA, -dä, -dän, -däy/dek, -KAçü

Anlamı: 1. Suda yüzmek. 2. Üzerinde durmak, üzerinde yüzmek. 3. Gezmek, dolaşmak, düşünmek.

-dä, -däy/-dek, -KA: “Oşâ manzärâ xayâlimdä qaytä cänlänib, ulär hâvüz suvining yengil mavcläridä xuddi nimpüşti yelkänli qayıqçälärdäy, u tãmândän bu tãmängü süzib bârib-süzib kelä başlâdilär...”(CD); “Mäsälän, qıyâmât bolgändä tâglär xuddi titilgän qoy yungläridek havâdä süzib yürädilär, deyilâdi.”(TA)

-dä, -dän, -KAçü: “U anä şu hâlâtdä peşindän âqşâmgüçü hâvüzdä süzib yürdi.”(KŞD)

-dä, -dän: “Silentsiäriy, Hacviyât Tarmitä, qarşisidü qâçâqlär kättä qayıqlärdü âksdän süzib ötdilär-dä, makedänlärgä qâldirmäslik üçün ulärni yâqıb yubârdilär.”(SU)

-dän: “E garäniş qollärini bu qadär köp silkiydi?’ degän savâllär dengizini neçä martädän süzib çıqdi.”(KK)

-dä: “Bundäy şaxslär ummândü süzib bâräyâtgän ülkän kemägä oxşâydi.”(TA)

şâş- (500): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. İvmek, acele etmek. 2. Heyecanlanmak.

bilän, -KA: “U esâ heç kimni oylâmäs, dengizçiligidä ârttirgän matânâti vä täcribäsi bilän niyätigä közlägän yerigü şâşürdi.”(UP)

-KA: “Oqışimgü şâşyüpmän.”(L)

-dä: “Miryâqub bütün umridä körilmägän bu hâl qarşisidü şâşib qâldi.”(KK)

-dän: “Yaxşibâyevni kütmgänimdän emäs, yaş-yalängläрни күtgänimdän şâşdim.”(L)

bilän: “Zorğa çidâb turdi, şâgirdi eşikni yapışi bilän şâşib oringä çözildi.”(L)

-däy: “Men içimdän âftâb çıqqandäy şâşib qâldim.”(CD)

toxtât- (154): -ni, -KA, -dä, -dän, ilü

Anlamı: 1. Durdurmak. 2. Depolamak. 3. Belirli bir süre geciktirmek. 4. Engellemek.

ilä, -ni, -KA: “Yâş yigit âtining qârinbâğısını mahkämraq bağlaş bahânâsi ilä arävâni dâvâl yâniğä toxtütär, qoli ât tegrâsidä aylängâni hâldä bütün vucüdi dâvâl âşib ötâyâtğân qadrdân vä yâqumli unni âvlâşgä tirişardi.”(KK)

-ni, -KA: “Bu säfär gazetni bağrigä bâsib şu xil şirik xayällärgä bâtgân mingbâşi ırğib turib, qarşisidä otirğân Miryâqubni quçâqlâş vä bütün dâvlätini ungä tutib yubârişdân özini zorğä toxtütib qâldi.”(KK)

-ni, -dän: “Faqat, Pâşşâxânni oşâ nâmâşrû münâsâbât yolidân toxtütib qâliš, ungä mingbâşidân çıqib ketib başqa özi teng bir ergä tegib râhat yaşâv imkânini beriş sening qolingdân kelärdi...”(KK)

-ni: “Şundây xayällär bilän havlisigä yetib, içkâri üygä kirmäkçi bolğân edi, xâtini toxtütädi.”(KK); “Dâmlä özini toxtütädi vä bittä-bittä bâsib u âdämning yâniğä keldi, e afting qursin degân manâdä u âdämğä qarädi.”(KK); “Ötgân-ketğân xâtin-xalâc, qız bälälärni toxtütib gâpgä sâlâmân.”(KK); “Uşâ urüşni toxtütäsin degâni dürüst...”(KK)

-dä: “Lätâfâtning qarşisidä toxtütib, ‘otiring’ dedi buyruq âhangşâ.”(D)

tüşün- (907): -ni, -KA, -dä, bilän, -dek/-çä,

Anlamı: 1. Anlamak, idrak etmek. 2. İşin hakikatını anlamak. 3. Bir insanın tabiatını çözmek. 4. Ayırt etmek, fark etmek.

-ni, -çä: “Bu telegrämmâni hämmä öziçä түşündi.”(UP); “U rahmätimni başqaçä түşündi, ketişgä ruxsät sorâyapti, deb oylädi şekilli, şâşib qâldi.”(CD)

-ni: “İçi qârä âdâm buni түşünmüydi.”(TA); “Men uning hazilini түşünib qâlib, küldim.”(CD); “Negä heç kim sizni түşünmüydi?”(CD)

-KA: “Men heç nârsägä түşünâlmâyäpman.”(CD); “Âtaqozi bu âdämğä түşünâlmây qâldi.”(D); “Qarilik sâbâb, köp nârsälärgä түşünmâsliğimiz mümkün.”(D)

-dä: “Frântgä bârib, ölim bilän yüzmä-yüz kelğänimdä түşündim, rais, түşünib, günâhlârimni bir qâşiq qânim bilän yuvişgä urindim.”(D); “Câhângir İslâmxâanning ahvâl-ruhiyâsini harâmdân hazâr qilädigân İnsân sifätidä түşünärdi.”(SO); “Änä oşändä birdän түşündiki, ertägä uni âsâcâklâr.”(KK)

bilän: “U xalqdän acrälib qälsä küni bitişini qalbi bilän emäs, aqli **bilän** **tüşünib turardı.**”(SU)

-dek: “Çindän häm Rüstäm ätäsi niyät qılgändek **tüşünmügän** bolsädä, ungä nisbätän könglidä qandäydir hürmät päydä, boldi, vucüdi mur bilän tolgändek, köz äldi

vaysü- (13): -ni, -KA, -dä, -dän, -çä

Anlamı: 1. Çok konuşmak, gevezelenmek. 2. Anlamsız konuşmak, uvuldamak.

-ni, -KA: “Çünkü, birinçisining qulâğidä gäp turmäydi, ikkinçisi eşitgänini **hämügä vaysüverüdi**, üçinçisi esä sır saqläydi.”(UP)

-dä: “Dıqqat qılsäki, gözäşinäs älim nedir diünäqaräşi tär kimsälär **xüsüsüdä vaysüyüpti.**”(L)

-dän: “Yoldä bombärdimän bolgänmi yäki özi toqıgänmi, hadeb oşändän **vaysüydi...**”(L)

-çä: “Xätin öziçü **vaysüb**, gäh u xänägä, gäh bu xäpägä kirädi.”(UP)

yändäş- (28): -KA, -dä, -dän, bilän, -çä

Anlamı: 1. Yan yana gelmek, yanaşmak. 2. Güvenmek, itimat etmek. 3. Bir olaya uygun noktadan yaklaşmak.

-KA, -dän: “Tarıxgü türli tāmāndän **yändäşiş** mümkün, dedik.”(TA)

-KA, bilän: “Tarıxgü sinfiy nuqtäi nazär vä kāmünistik mafkürä **bilän yändäşiş** ilmdä häm, badiiy icäddä häm sâxtälik vä uydirmäni yüzägä keltirdi.”(SU)

-KA, -çä: “Här qandäy täcribä milliy anänälärimizgä müstahkäm tayängän vä ulärgü yängiçü **yändäşü** älgän paytdäginä özini äqläydi.”(TA)

-KA: “Kiçkinä, qızıl ipdän bezälgän top (käptäv) alcib keçib ketib, yertolä äğilning deväriğü **yändäşib** oskän yaş qantäk örikkä bärrib tegdi-dä, sakrüb hävüzgä şöp etib tüşib häm ketdi...”(KK); “Bulütlärgü **yändäş**, äsmän ästidä.”(TA)

-dä: “Biz örgänäyätgän şaxsgä hayrätimizning ifädäsi sifätidä **yändäşmägümüz** lâzim, yänä bir rivâyätdä aytilişçä, Temür cänggählärdä, mämläkätlärdän mämläkätlärgä säfärlär çağidä mingän cängävär tulpärining nâmi ‘Künoğlan’ deb atälär ekän. (TA); “Alişer Nävâiygä häm, kimdir şâir, kimdir väzir sifätidä **yändäşişi** mümkün.”(TA)

yayrâ- (80): -KA, -dä, -dän, bilän, -dek

Anlamı: 1. Rahatlamak. 2. Memnun olmak.

-dü, -dän: “Yâlgiz Nârmurâd emäs, bu aylânädä uning bulâqläridän doppi-doppi suv içmägän, yâzdä ciydä hıdidän **yayrüb**, küzdä qoyinläri toldirib ciydä terib yemägän, sarâtân-dä uning säyä-salqın cäyläridä arçä hıdidän mäst bolib uxlämägän, quşlär nagmäsidän zavqlänmägän tirik bir cân yoqdir!”(D)

-dü, -dek: “Yüribmiz, mänä, säyâyı dävlatläridä, xuddi kürârtä yürgändek **yayrüb!**”(D)

-KA: “Bu yâqqa kelâyâtgändä qay hâlingä **yayrüb** çömilämän, deb çömilış kâstyümini älmägän edi, közätâyâtgän dügânäsi qoymäy:”(UP); “Xalq nâzdidä iffät asrä, köngling märdlikkâ **yayrüt.**”(KŞD)

-dü: “Bahâr yâmğırıldän keyingi sel taşqınläri, bepâyân adirlär ârtidägi ufq, tağ etäkläridä hazin xâniş qilib kezgän mehman turnälär, şuvâq-zârlärdä **yayrüb** yürgän âhu uyurläri, vä nihâyät, cänübning tim qarä âsmânidä qandiddek âsilib turgän ülkän-ülkän yuldüzlär...”(TA); “Bu beş künlik âmânät dünyädä **yayrüb** qalış üçün, ğam-ğussä degändän färig bolib, dâim oynäb-külib yüriş üçün kötäräylik bu şarâbni!”(D)

-dän: “Yaxşibâyev oyläridän **yayrüdä.**”(L); “Xop, dedi Yaxşibâyev, song tıyqusdän miyäsigä kelgän fikrdän **yayrüb** gäpirdi.”(L)

bilän: “Keyinçalik, özi häm Ortaqorğândän Tâşkentgä köçib, yängi cäydä erişgän kättärâq lävâzımläridän häm vâz keçib, birginä nüfuzning küçi **bilän yayrüb** yaşâyâtgän kezläri, tâcık âğaynilärining täklifini qabul etib, qoşni diyârgä sâfâr qılğänidä Âliyäning dârägini eşitdi.”(L)

yeç- (190): -ni, -dü, -dän, bilän, -KAri

Anlamı: 1. Bağlı bir şeyi çözmek, açmak. 2. Elbiselerini çıkarmak, soyunmak. 3. Bir sorunu çözmek.

-ni, -dü, bilän: “Bu muämmälärni esä nihâyätdä dänâlik, uzâqni köräbilişlik **bilän yeçiş** keräk bolür edi.”(TA)

-ni, -dü: “Boribâyev qarä qâqılmägän postinini bir siltâşdü **yeçib**, çetgä irgitdi, postinining üstigä qukdüg telpägini âtib, müşti bilän stolni qarsillätib urdi.”(D); “U öz xânäsining eşigini sekinginä âçib kirkän vaqtidä yaş cüvân kiyimläri **yeçgän**, kartdä uxläb stärdi.”(KK)

-ni, -dän: “Muəllim bir az cim turdilär-dä, kävüşlərini ayâqläridün yeçib älib.”(KŞD)

-ni: “Ulär muəmmälärini yeçiş haziläkäm yumüş emäs. (TA); “Zebi yürägidä tügilib yätgän zor tügünni yeçib yubärgän edi.”(KK); “Goyâ uni qıp-yalängäç qıldilär, aläneçik haddäv taşqari yalängäçlädilär uni yälğiz üst-başlärini yeçib älmäq bilänginä qâlmäsdän, quyâşi, havâsi, ğävğasi, ışığı, qılığı və sözlärini häm târtib älgändäy boldilär.”(KK)

-dän: “Kirib, dârrâv qâzıqdün yeçib älibdi.”(L)

-Kari: “On kün ilgüri yeçib taşlägän postinigä orälib titräydi.”(SO)

2.2.5.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

ücrüt- (111):

“Kämpir turib yâtâğıgä ketdi, ikki yâş oşâ câyda otirib qâlib, nimä ücrütüş və nimä beriş toğrisidä maslahatlaşdilär.”(D)

ağdür- (63):

“Siz bolmäsängiz äsmân ağdürilib yergä tuşädi.”(CD); “Nimä, oğli Haydär kandidät bulmäsä äsmân ağdürilib yergä tuşärmidi?”(D)

üsrü- (153):

“Ällähning özi üsräsin.”(TA); ““Hali häm üsräsä, yälğiz Älläh üsräşi mümkün..”(CD)

boşüt- (103):

“Bolmäsä beärizä boşütämän!”(D); Türmäsängiz boşütib qoying!”(D); “Haliyäm bolsä boşütämän!”(D)

çüdä- (182):

“Bu çüdüb bolädigän hâl emäs.”(TA); “Mening vicdänim çüdümäy, bu haqtsä Abdüllä akägä bär gäpni aytdim.”(TA); “U çüdüyälmädi.”(KK)

güplüş- (468):

“Hâzir bärrib güplüşing.”(KK)

gümbürlä- (20):

“Qayerdädir zenit topläri gümbürlüb ätildi.”(UP)

häydä- (512):

“Suvğä boynini çözgän edi, kesäk ätib häydädi.”(UP)

maqtä- (204):

“Qandäy **maqtüb** yâzişdi.”(KK); “Bälli, özimizdän ekänsiz! deb **maqtüdi** Yaxşibâyev.”(L)

nâli- (57):

“Mening heç bir **nâliydigän** yerim yoq edi.”(KK); “Aşnâ maqullâb baş ırğadi, song yänä **nâliidi**.”(L); “Axır **nâlib** kelib, şu xânädä yâş tökädigänläрни endi köräyâtgäni yoq.”(UP)

ös- (367):

“Çünki, şahzâdä közi toq bolib **ösüdi**.”(TA); “Oğlimning şundäy dostläri bär ekän, deb köksiläri **össin**.”(CD); “Demäk **ösäyäpsän**.”(CD)

ötküz- (333):

“Bir sıqım küin bär, uxlâb **ötkäzsäm**, Qaşqardän häm âlis qış keçäsini qandäy **ötkäzämän**?”(TA)

qât- (453):

“Men **qâtib** qâpmän.”(CD); “Biz qârnimizni uşlâb, **qâtib** qâlibmiz.”(CD)

qoş- (1249):

“Keyin negädür **qoşib** qoydi.”(CD); “Keyin erkälâb **qoşib** qoydi.”(CD); “Bir âz yürgäç, yänä **qoşib** qoydi.”(UP)

sorü- (1456):

“Yänä **sorüdi**.”(KK); “Salâh **sorüdi**.”(KK); “Nihâyät **sorüding**.”(KK); “Hakimcân **sorüdi**.”(KK)

sözlä- (634):

“Mingbâşi Hakimcângä qarâb **sözlärdi**.”(KK); “Xânim, hämân **sözlärdi**.”(KK); “Vilâyät rähbäridän keyin Şükürov **sözlädi**.”(D)

süz- (137):

“**Süzdimi**, yoqmi?”(UP); “Qulâç âtib, **süzib** yürgän yänä men.”(YOS)

şâş- (500):

“Siz **şâşmäng!**”(KK); “**Şâşmäng**, oyläylik.”(KK); “Men **şâşib** qâldim.”(CD); “Akäm **şâşib** qâldi.”(CD)

tüşün- (907):

“Men, axir, oğri ötgän kişimän **tüşüdingmi?**”(KK); “Xâtin **tüşüнди**, u şâşib qâldi.”(KK); “Yänä ağır-âğır **tüşünär** eding.”(KK); “Men **tüşünmüdim**.”(CD)

vaysü- (13):

“*Äqlağuvçilär vaysüdilür...*”(TA); “*Ägzigä küçi yetmägän xâtindän beşbättär vaysüding...*”(D)

yayrû- (80):

“*Beş kün yayrüb kelgänigä ‘men qañçä närsä sâtıb berdim, bildingizmi’ dedi.*”(KK); “*Sal mundâq däm âlib yayrüydigän bolsin-dä!*”(KK); “*Men şorlik bir yıl häm yayrügänim yoq.*”(KK)

yeç- (190):

“*Tezrâq bârib yeçib yubârsäm, birpäs yayrüb qâlâdi.*”(CD)

2.2.6. Altı İstemliler

Altı istemliler ifadesi, hâl eklerinden sadece altısı ile cümle oluşturabilen fiillerin istem durumunu ifade etmektedir. Fiillerin bazılarının tek isteme, bazılarının ise birden fazla isteme sahip olabildiğini daha zikretmiştik.

Altı istem alabilen fiillerin tespit edilen örneklerini, “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Altı İstemlilik” ve “Aynı Fiile Bağlı Altı İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Aynı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlıkları altında topladık. Her iki başlık altında yer alan fiillerin istemsiz örnekleri varsa, bunlar ilgili başlık altında verildi.

Tarımlan eserlerde sadece altı istem olarak cümle oluşturabilen, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Altı istem alan fiil sayısı: 29

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe Altı istem alan fiil sayısı: 11

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Altı istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 2,986

Altı istem alan fiillerin Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 5,311

2.2.6.1. Farklı Cümlelerde Aynı Fiile Bağlı Altı İstemlilik

Taradığımız metinlerde farklı cümlelerde aynı fiile bağlı Türkiye Türkçesinde bulunmayan altı istemli Özbekçe fiillere rastlanmamıştır.

2.2.6.1. Aynı Fiile Bağlı Altı İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Birden fazla öge aynı yükleme bağlandığında, tek cümlede aynı anda birden fazla istem gözükmektedir. Bu istemlerin sayısı bazen iki, bazen daha fazla olabilmektedir. Yani fiilde belirtilen işin yeri, zamanı, yapılış tarzı hâl eki almış cümle unsuru ile tasvir edildikçe istem sayısı da artmaktadır.

ävüylä- (44): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -dek

Anlamı: 1. Dikkat etmek, dikkatli olmak. 2. Özen göstermek, korumak.

-dä, -ni, -dek: “Sâbıq imperiyäni qomsâyâtgän ävâzlär oqtin-oqtin eşitilib turgän ayni şu paytlärdä dövlätimiz müstaqıllığını köz qârâçığıdek ävüyläb saqlaş, bu yoldä hämcihät bolış bizgä suv bilän havâdek zarürdir.”(TA)

-ni, -KA: “Äşnâning sävgälärini çet-çaqagü ävüyläb bekitib qoydilär.”(L)

-dek, -ni: “Lekin İşânçi kâmil emäs edi, nân burdäsini bâsib ötgänini bilmägänidek, uni ävüyläb bir çetgä qoygänini häm eslämäs edi!”(UP)

-dek, bilän: “Ätaqozi indämây xätinining yelkäsini silädi, göyâ undän keçirim sorâyâtgändek, mehr bilän ävüyläb silädi.”(D)

-ni: “Lesyüçevskiy maktübni ävüyläb açib oqıgäç, mengä hayrät bilän tikilib qaldı.”(TA); “U belbâğıgä äsilgän äq surp xaltäçäsining äğzini açib, sayrâqını ävüyläb sâlâ başlädi.”(CD)

-KA: “Yaxşibâyevning qoligü ävüyläb qoydidä, çetidän uşläb turdi.”(L)

-dän: “Bir mahal körsä, elçi güldängä bir дәstä atırgül keltirib, bittädän ävüyläb terä başlädi.”(L); “Äşnâ qoldän ävüyläb uşlädi.”(L); “Keyin yüzdän ävüyläbginä çimçiläb qoydi.”(L)

-dä: “Cähângir ottiz yıldän ärtiq qalbidä ävüyläb yorgäklägäni farzändini endi дәfn etişi keräk edi.”(SO); “Yigit uning güşti kämäri, ottiz beş yıl xayâlidä erkäläb, ävüylägüni sälâm berib, bezävtä bolmäng deb yelkäsidadän uşlädi.”(SO)

-dek: “Tutiyađek ävüyläb äpqoyibmän, äpä, mänä.”(CD)

aylän- (870): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -dek/-çü

Anlamı: 1. Bir tarafa doğru yürümek, hareket etmek. 2. Gezmek, dolaşmak. 3. Durum değıştirmek, dönuşmek. 4. Yerleşmek, ikamet etmek.

-dü, -KA: “Bu bäsquçdü tağaylär süyökkü aylünü başläydi, yani insân vâ icâdkâr şakllänä başläydi.”(TA)

bilän, -KA: “U faqat icâdi bilänginâ emäs, bälki ictimâiy faâliyâti **bilän** hâmi ädäbiyâtlärimiz, xalqlärimiz ortäsidadägi dostlikning talmäs taşvıqâtcisigü aylänib ketgän.”(TA)

-dü, -dek: “Däm esâ tez-tez devällärni siypälâb, çertib, ölçâb hâmdâ köz qârâsi bilän şipni rändälâb, pancärâ temirni arrälägändây bolib xânâ içidâ xuddi boridek aylänür edi.”(KK)

-ni: “İvân İvânoviç cüdâ ertâ turib, şâhârdän taşqarigâ çıqıb, orâqçilärni körüb, qorğänni **aylänib**, üçrâgân dehqânlär bilän xâtin-xälâcdän qayerdän kelmäkdâ, qayergâ ketmäkdâ vâ nimâ üçün kelib-ketmäkdâ ekänini surüştirib kelib cüdâ hârğândän song yanâ yâtgân edi.”(KK); “Cips yapilmâydigân eşikläarning ikki qanâti âräsidadän sâvuq qârning zâhârlî izğurini kirib, üylärning taqçälärini **aylänmâqqa**, uning sâvuq ‘huv-huvläri’ şift âräläridän eşitilmâqqa başlädi.”(KK); “U xânâni bir **aylänib** kelib, bâyâgidek tek qâtdi.”(CD)

-KA: “Siz hâzir ayrim bir şe’r haqidâ gâpirdingiz, bu şe’rning yâzilgânigâ ançâ bolgân, bälkim ottiz yıldän âşgândir vâ uning bir kün kelib qoşıqqa **aylänişini**, tabiiyki, men xayâlimgâ keltirmâgännmân.”(TA); “Âdâm maxluqqa **aylänüdi**.”(TA); “Tegirmânni özi hâmi yoqâlib, bir ertâkkü **aylândi qâldi**.”(CD)

-dü: “Matryânâçâm çânädâ **aylänib** yürüşni cüdâ yaxşı körârdi, bazidâ âtni hâmi özi haydârdi.”(KK); “Nimâ qılışini bilmâsdän içkârigâ kirib, taşqarigâ çıqıb, hâvligâ ötib, köçädü **aylänib**, keç kirgünçâ xayâl surib yürdi.”(KK); “Ğâvür-ğâvür, gâp-söz, tevârak-âtrâfdâ **aylängân** âdâmlär, allânârsälärni qoldän qolgâ uzâtiş...”(KK)

-dän: “Ulär özlâri qâlib, bizni haydâşâr, biz hâmi bu yâqdän ketib, narigi yâqdän **aylänib** kelâr edik.”(CD); “Oşâ rayâyâgâ eltâdigân keng asfâlt yol bâr edi, lekin u kişi negâdir çetrâqdän **aylänib** bârâdigân zarâng yolni tânlâydi.”(L); “Etibâringdän **aylänib** ketây, âdâmzâd!”(L)

bilän: “Bilgân âdâmlär bu beş müâssâsâdän terti Miryâqubning küçi **bilän** aylängünini sözlâydilâr.”(KK)

-çü: “Şuning üçün bu säfär häm eski ädätiçä aylännü yol bilän cävâb berişgä başlädi.”(KK); “Siz-ü biz nâräsmiy kelgän ädämlärmiz, öz bilgimizçä aylännäylik...”(L)

cönä- (356): -KA, -dü, -dän, bilän, -çü, -KAçü

Anlamı: 1. Yola çıkmak, bir yere yönelmek. 2. Kovmak.

bilän, -KA: “Späntämänâ qaysi yol **bilän** Bandgü cönäsäk ekän, deb oylâb bolgünçä Baqtrâ tãmândän çarçâb öpkäsi äğzigä kelgän ätdä çâpâr körindi.”(SU)

-KA, -çü: “Mänâ hâzir ulâr çurâqni öçirib, taxtäsi köçirilgän eşikdän çıqadilär-dä, yänâ özidäy qilib qâqıb qoyib, Akmäl orisni äldiläriğä sâlgänçü **cönâb** ketädilär.”(CD)

-KA: “Matryänäning xocâyini turğân câyğa **cönâb** qâldim.”(KK); “Maskävğü **cönâb** ketdi.”(KK); “Nihâyät, özigä kelib, mäçitdän çıqqaç, üyigä häm xabâr bermäsdän, ötkinçi bir arävägä yarim som berib qışlâqqa **cönüdi**.”(KK); “Uşâ küni keçlätib mingbaşinikigä **cönüdi**.”(KK)

-dü: “Siyävüş ävlâdi esâ tosätdän hucüm qilib, kütilmägändü **cönüb** qalış, düşmân kütmägän tâ mândän zarbâ berib, şiddätli bäsqınlâr bilän uni hâldän tâydiriş haqıdâ oylârdi.”(SU)

-dän: “Yigit häm Vahâbävning ärtidän **cönüdi**.”(L); “Buning säbäbi şuki, Tupâriining kâlxâzidän **cönüb** ketâyätib, Yaxşibâyevning maşinâsi yûkxânâsigä ançâ-münçä sâvgä-sälâm yûklängänini payqadim.”(L); “Makedon ätläriining tuyâğı ästidâ tâptâlgän Erân ğarbdä zangâri tutiün âräsidadä közdän ğâyib bolâr, goyâ Pellädän **cönügän**, Makedon harbiy qorıçılâri himâyäsidadä sudrâlib kelâyâtgän mädäd qısmâleri bäsib ötäyâtgän sân-sânâqsız yollârning hâr bir burilişigäçä tasävüridâ tiklänärdi.”(CD)

-KAçü: “Ungäçü **cönüb** bolüvdi.”(CD)

çâp- (575): -KA, -dü, -dän, bilän, -düy, -KAçü

Anlamı: 1. Acele etmek, koşmak, hızlı hareket etmek. 2. At koşturmak.

bilän, -KA: “Sâylik **bilän çâpdim** oşâ yâqqa.”(CD)

-KA: “Eşäk mingän bir yolçi stäntsiyägü tãmân **çâpib** ötdi.”(KK); “Şundän keyin bu yergü **çâpib** keldim, aylännäy.”(KK); “Xadiçâxân hâvligü **çâpdi** vä Zebini aytib keldi.”(KK); “Biz häm oşâ tãmängü **çâpdik**.”(CD)

-dä: “Sâldâtlârdän âldindä özi **çâpib** ketädi... (KK); “Akäsi Xâlmät esini tanigändän beri mehnät peşidä **çâpârdi**. (KK)

-dän: “Angtäng qâlgän qızläri yänä ârçalâridän **çâpdi**.”(CD); “Ârçasidän kim **çâpdiykän?** (CD); “Yürägimgä ğulğulä tüşib (âblâçilär şekilli, bemä-haldä kim häm çaqirib kelärdi), âyimläarning ârçalâridän **çâpdim**.”(CD); “Men bu yâqdän **çâpdim**.”(CD)

bilän: “Sâli cân-câhdi **bilän çâpib** bâryâpti-yü mengä qâç, qâçsäng-çi, deb qol silkiläydi.”(KK)

-däy: “Qışlâğığä qaytârkän, bütüm şu on çaqirim yolni ulâq çâpqân kişidäy **çâpiş bilän** bâsârdi.”(KK)

-KAçä: “Dalä yollâridä telbälär kâbi Ertädän **keçğüçü** men häm **çâpämen**.”(YOS)

körsät- (789): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -çü

Anlamı: 1. Göstermek. 2. İspat etmek, kanıtlamak. 3. Konuşmak sûretiyle ispat etmek. 4. İşaret etmek sûretiyle göstermek. 5. Bir iş veya vazife için birini münasip görmek. 6. Haddini bildirmek, intikam almak.

-ni, -KA, -dän: “Müstaqillikkä erişğäç, birinçi gaddägi intilişlärimiz mâziyni, şân-şâvkätimizni, millätimiz cämâlini câhangä qaytädän **körsätişdän** ibârät boldi.”(TA)

-ni, -KA: “Xânim stol üstidägi bir çirâylik şişäni Miryâqubğä **körsätib**, ‘eng sevgän likyârim,’ dedi.”(KK)

-ni, -dä: “Xuddi şuningdek, müâllif qâraqalpâq xalqning taqdirini badiiy vâsitälârdä **körsätib** berädi.”(TA)

-ni, -dän: “Birinçidän, biz teskâri qorsätib kelingän haqıqatni öngidän **körsätişimiz** zarür.”(TA)

-ni, bilän: “Verner Sergey Gâlâvinning yänidän çiqıb qâldi, u esä allaqayerläрни qoli **bilän körsätib** ğäpirä bâşlädi.”(KK); “Usmân Nâsir haqidä sözdä âtäşin şâirning şe’riyatimizdä tutğän orni acib bir nüktädänlik **bilän körsätib** berilädi.”(TA)

-ni: “Ulâr öz vicdâni amrigä, öz qalbining ğâyäsığä boysünib, änä şundäy fidâkârlık namünâlerini **körsätğänlär**.”(TA); “Alpâmiş dâstânini örgänişğä biryâqlämä yändäşiş mümkün emâsliğini **körsätädi**.”(TA); “Qaysi birini

körsütäsiz...”(TA); “Verner ikki murşäbning qolläşi bilänginä tik turgân Yansânni körsütädi.”(KK)

-KA: “Biz hali ungü körsütämiz, ikki künlik ğaläbäsığä kerilmäy qoyä qâlsin!”(KŞD); “Ällâhning mengä körsütgän märhämäti bälki şu bolär?”(SO); “Birävgä körsätmä!”(YOS)

-dä: “Yunânlärning tangäsi şunaqa bolsä keräk deb oylädim, bázärdä körsätsäm heç kim älmäydi, hämmä külädi.”(SU)

-çä: “Lekin öziçä körsütädi...”(KK)

gäpir- (991): *-ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-çä*

Anlamı: 1. Konuşmak, sohbət etmək, anlatmak. 2. Konuşma kâbiliyetine sahip olmak.

bilän, -KA, -dän: “Bolmäy turib, ul cüdä äq vä açtq köngil **bilän** mengä öz hayätidän **gäpirä** başlädi.”(KK)

-ni, -KA: “Täpgän taşbehini ayällärgä **gäpirib** yürdi.”(L)

-dä, -KA: “Eng yämâni, bu haqdä Lätäfätgä **gäpirib** bolmäydi.”(D)

-dä, bilän: “Bu toğridä Prezideyetämiz häm yaşlär mäsäläsığä bagäşläntän yığılışdä küyünçäklik **bilän gäpirdi**.”(TA); “İvân İvânoviç, yuqâridä aytilgäni kâbi, birâvni bir gäpgä köndürmäk lâzım bolgändä favqulâddä sanät **bilän gäpirärdi**.”(KK)

-dän, bilän: “Ärqasidän Ulmäsbây ğurür aräläş qahqaha **bilän gäpirib** qâldi.”(KK)

-ni: “Men hayrân bolämänki, negä mäsälän, siz, İvân İvânoviç, bu gäplärni **gäpiräsiz?**”(KK); “Uyat gäplärni **gäpirädi...**”(KK); “Bulmäsä nimä qıläsiz bu gäpni **gäpirib?**”(D)

-KA: “İçidän pul çıqsä, keyin hämkäsäbälärgä **gäpirib** yürişingizgä häm äsânraq bolädi.”(L); “Yaxşibâyev şunçäki, yoligä **gäpirgün** bolsä bärdir, lekin keyingi sözläri, öläy äğär, mengä huş keldi.”(L); “Kitâb sengä **gäpirsä**, mengä yötälädi, dostim.”(UP)

-dä: “Şäir bu gözäl şähär haqdä **gäpirib**, kättä muhabbät bilän quyidägi satrlärni bitädi.”(TA); “Hämmä gäpni yoldä **gäpirib** bolgän Qäsım layläkning yurt äldidä **gäpirib**, cävâbgär bolışdän özini älib qaçâyätgänligi malüm edi.”(KK);

“Könglingdän ålingän kâpiyä köz åldimizdä **gäpirgäning** ıqrâr qılgäning yaxşı!”(KK)

bilän: “Änä şu ådätning taqâzâsi bilän Vasyä häm yürinişidän toxtädi vä sâvuqdän titrâb turib, cahl **bilän gäpirdi:**”(KK)

-dän: “Uruşdän **gäpiring**, abzi! Urüş nimä bolyäpti?”(KK); “Xäyr, tâgdän **gäpiring**, xocäyin!”(KK)

-däy: “U gäpirgändä öz gäpigä özi häm işänâlmägändäy **gäpirädi...**”(KK); “Eşân pâççäning kimligini bilmägändäy **gäpiräsün-ä?**”(CD)

-çä: “U oğligä qarätib, öziçä **gäpirärdi:**”(UP)

örä- (315): -ni, -KA, -dän, bilän, -däy/-dek, -KAçä

Anlamı: 1. Sarmak, kaplamak, örtmek. 2. Etrafını çevirmek, kuşatmak. 3. Sararak bağlamak.

-ni, -KA: “Fikrimizni badiiy täşbehgü **örüb** aytädigän bolsäk, Sâhibqırânnıng keyingi sâfäri nihâyätdä çözilib ketdi.”(TA); “Yansân hali häm oşâ sekin vä boşäng qımirläşi bilän qımirläb, bisätidä bâr hämmä kiyimläri kiydi vä qızıl rängli kir şärfini boynigü **örädi.**”(KK); “Bütün bärliğimni özigä **örüb**, çulğab tårtâr edi.”(KK)

-ni, bilän: “Endi köngil daläsini pancärä **bilän örämäqqa** ne hâcät?”(L)

-ni, -KAçä: “Ammâ men qorğänimizni allamahalgüçü äblâçining askâr bäläläri **örüb**, akämni pâylab yätgänini keyin eşitämän.”(CD)

-ni: “Lekin yuqâridägi satrlärdä Puşkinning faqat zamânäsigä emäs, bälki ätrâfını **örüb** turgän yävüz şaxslärgä häm mälâmät tuyğuläri sezilib turibdi.”(TA); “Miryâqubgä maqul bolmägän ontä xâtin kirib mingbâşining tegräsini **öräydi...**”(KK); “Äypâşşä xäläm şaşä dâkâ romälläri qaytä **örüb**, pâççädän narırâq surilib åldilär.”(CD)

-KA: “Yenidän gazetgä **örälgän bir** nârsä åldi.”(KK);

-dän: “Uni häm mingbâşinikidän **örüb** kelmädimmi?”(YOS)

bilän: “Men içim qurib, tarğilimni çaptirib çıqıb bårsäm, äyim supädä üzüm üzilgän çeläkning ägzini äq româl **bilän örämäqdälär.**”(CD); “Dıqqat qılsäm, ulär yürügän cây sim tor **bilän örüb** ålingän ekän.”(L)

-däy/-dek: “Äniiv çangäl tepäning ârçasigä yätib ålgänmän, bulär qarârgähni halqadäy **örüb**, köringän qâräni, qılt etgan nârsäni köpätärläridän oqqa tutib, qısib bârışyäpti.”(CD); “Bâğköçäki, dâraxtlär ormändäy **örüb** qetgän,

tepäsidadä tutäşib, işkâm bolib yätibdi.”(CD); “Şähärning Ordä suvi Beşâğâçgä kelib, Boricargä, Äqtepädän ötib Bozuvgä aylänädi, keyin Çolpânâtäni yâqaläb, bäländ-bäländ tepälär-ü teräk boyi carlär âräläb, Tuvägü Kättäbâğni yarim ârâldek örüb ötädi vä künbätärdä İzzä säyi bilän qoşilib, Aççi qırläri tāmāngä âqıb ketädi.”(CD)

tüg- (586): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy

Anlamı: 1. Bağlamak, düğümlemek. 2. Bir yere koymak, bırakmak.

-ni, -KA: “Umrinisäbibi ırğıb ornidän turdi, nän bilän mayızning hämmäsini romälçäsığä **tügib** üydän çıqdi.”(KK); “Ätaquzi xuddi boğılıb ketäyâtgändäy başkni maşinä deräzäsidadän çıkarib, yüzini şabädägä **tügdi**.”(D); “Râbiğä-Râbiyâ Râbi pulini romälçägä **tügib**, çöntägigä sâldi.”(L)

-ni, -dä: “Ätäning yüzi titrägändek bolib, közi pirpiräb ketdi, läbidä külib, müştini çöntägidä **tügib** turibdimi, deb qorqamän.”(UP)

bilän, -KA: “Änä käsädägi äşni bir neçtä kulçä vä toğrälğän bädriñg **bilän** romälçägä oräb **tügdi**.”(UP)

-ni: “U qollärini **tügib**, änäsi tāmān yürdi-yü, yänä toxtäb, telbä közlärini singlisigä tikdi.”(D)

-dän: “Egnidä nımdaşginä äddiy köyläk, äyâğidä oğıl bälälärnikigä oxşägän cigärräng tüfli, başığä romälçä örägän engägi ästidän **tügib** qoyıbdı.”(UP)

-däy: “Ätaqozi qulini çuqmârdäy **tügib**, başı üzrâ kötärdi.

tüşüntir- (104): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -çü

Anlamı: Anlatmak.

-ni, -KA: “Tilmâç bu buyruqni Zebigä **tüşüntirib** berdi.”(KK)

-ni, -dä: “Çünkü, birinçidän, ‘Cäläliddin Rumiyy Mäsnaviydä’ Şarqu Ğarb âlimläriñing, hattâ, antik dünyâ fäyläsüfläriniñing fälsäfiy qaräşlärini keng oquvçilär ämmäsığä **tüşünärli** vä sâddä bir uslubdä şeriy yol bilän tarifläb berädi, şärhläydi; türli sofistik âqımlär hämdä ulärniñing talimât vä taläbläri bilän bağlıq nazäriyâ, atämälärni londä tarzda **tüşüntirädi**.”(KŞD)

-ni, bilän: “Xayâlim sal özimgä kelib, bolğän gäpni yätığü **bilän** **tüşüntirdim**.”(L)

-KA, -dän: “Men dünyäni ädämlärgä qaytädän **tüşüntirib** berämän, deb oylâvdim.”(TA)

-ni: “Könglingiz toq bolsin, hämmäsini **tüşüntirämän**, ukä...”(D); “Rais yänimgä kelib, ahvâl*ni* **tüşüntirdi**.”(L)

-KA: “Siz bu ayâlgä **tüşüntirib** aytingiz; yüzini açmäsä bolmäydi.”(KK); “Asâlgä **tüşüntirärmiz**.”(CD); “Mehmângä **tüşüntiring**.”(L)

bilän: “Sâşki bir âğız söz **bilän** **tüşüntirib** bolsä.”(CD); “Nârâzi bolgän edi, Muhsinä xânim yâttığı **bilän** **tüşüntirdi**.”(L); “Keyin yâttığı **bilän** **tüşüntirdi**.”(UP)

-dän: “Xudâ asrây*män* desä, ‘heç gâp emâskän!’ deb turib, bir çekkädän **tüşüntirä** ketdilär.”(CD); “Bâşidän **tüşüntirişgä** mäcbur boldim.”(CD); “Änäsining cähli çıtqib oşqırädi, ketidän **tüşüntirädi**.”(UP)

-çä: “Şunçä **tüşüntirdim**; avrâb bâkdim, yalinib kördim, qani qonsälär.”(CD)

uşlä- (274): **-ni/-i, -KA, -dä, -dän, bilän, -KAçä**

Anlamı: **1.** El ile tutmak. **2.** Tutup almak, ele geçirmek. **3.** Aldığı bir şeyin bir kısmını kendine ayırmak. **4.** Hükümü, hakimiyeti altına almak, mülküne geçirmek. **5.** Saklamak, elde tutmak. **6.** Çalıştırmak. **7.** Sahiplenmek. **8.** Hastalık nöbeti tutmak.

-i, -KAçä, -dä: “Endi amir meni subhidämdän âqşâmgüçä ordädä **uşläb**, muällimim bəcərgän hämmä işlärni mening zimmämgä yüklärdi.”(KŞD)

-KA, -ni: “Nädän ätäsining rayigä qarâb ilmdän bebahrä hâldä hayvân bolüb qâlmäkning yâmânligini bilsä häm, ilâcsizlikdän sabr qildi vâ könglidägi xafâliklärin tarqatmak üçün qoligä gazitâni **uşläb** qoşnisi mingbâşining bâqçäsigä çıqdi. (KK)

-ni, -dä: “Tamärä erdän häm, üydän häm, aynıqsä qaynânädän allaqaçân bezâr bolib ülgürgän, uni bu yerdä **uşläb** turgän yagânä nârsä qappäygän qârni.”(L)

bilän, -dän: “Uni qarä, çinäkäm külib oltüribdi, deb temirdäy ezgiç barmâqläri **bilän** Vernerning tizzäsidadän **uşlädi**.”(KK)

-ni: “Miltiqni mahkäm **uşlä**, âlib qoyämän-ä.”(KK); “Bugün häm on yetti kişini **uşläb** keltirdilär. (KK); “Biz qârnimizni **uşläb**, qâtib qâlibimiz.”(CD)

-dä: “Uni bir sâätdän song âmbârning bir müyülišidä çokkä tüşib öltürüb, ot qoyış niyätidä bir-bir ketin gügürt çaqıb turğânidä **uşläb** âldilär. (KK); “Tanım âgrimäsä, negä bu yerdä **uşläb** turibsän?”(L)

-dän: “Men Ğafür akä singäri allâmä yâzüvçilärimizning etägidän **uşläb**, ulärgä ergäşib, mänä şundäy dârilâmân zamângä yetib kelgänimdän xursändmân.”(TA); “Biläsänmi, dedi endi çaynälibrâq vä akämning tirsägidän **uşlädi**.”(CD); “U esä, qoltıǵımdän **uşläb**, yengil tüşirib âlärkän:”(CD)

bilän: “Qızlar qıyçuv **bilän uşläb** häm âldilər. (KK); “Qol **bilän uşlämädingizmi**, cim otiring.”(CD)

-KAçä: “Rusiyäni, şu qulâç yetmäs keng ölkäni, qılıç küçi bilän, qâzâq orisning näyzäsi bilän qorqtıb bütün hâlidä qıyâmätgüçä **uşläb qâlmâq** istäydilər.” (KK)

uxlä- (308): -KA, -dä, -dän, bilän, -däy, -KAçä

Anlamı: 1. Uyumak. **2.** Sessizlik içinde bulunmak.

bilän, -KA: “Mänä şundäy oylar **bilän** mingbâşi zorǵa **uxläb** ketdi.”(YOS)

-dä: “Taşqaridä özidän başqa heç kim yoq edi, mirşäblär dârvâzäxânädü vä âtxânä tâmidä **uxlärdilər**.”(TA); “Mehmânxânädü **uxläb** yâtibdi.”(KK); “Emişki, uning bir suvçi hämqışlâǵı paykäl başidä **uxläb** qâlibdi.”(L)

-dän: “Karävât yänidä turgän kürsidän qoşımça adyâlni âlib, mahkäm orändi-yü qaytädän **uxläb** qâldi.”(L)

bilän: “Nazâkät şu yâtgäniçä, közidä yâşi, könglidä alämi **bilän uxläb** qâldi.”(UP)

-däy: “Eski üyimizdä häm şungä oxşâb xüddi yarälängän yolbärs sudrâlib kelib, çözilib qâlgändäy **uxläb** yâtüvdi.”(CD)

-KAçä: “Şu vaqtgüçä **uxläb** bolädimi, qalây!”(KK)

2.2.6.1.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

äväylä- (44):

“Bu gal **äväyläbrâq** quçdi.”(L)

aylä- (870):

“Lekin ırǵıb ornidän turǵaç, dârhâl yänä **aylänmäkkä**, tüşünmäk vä timiskilänmäkkä başlar edi.”(KK); “Bozsuv boylärigä taşlängän desäntçilärimi-yey, gir-gir **aylänib** ötäverädi, ötäverädi.”(CD); “Yänä **aylänib** kelib cävülläb, küyib-pişib qıstäydilər.”(CD)

cönä- (356):

“Xocäyin **cönüb** ketdi.”(KK); “Yoq, äyim orinläri yığıstirib, allaqaçan **cönüb** ketib boptilär.”(CD)

çâp- (575):

“Äpke! Men **çâpib** bärrib, uni häm äldim.”(CD); Qandäy curät päydä bolgänini bilmäymän, turäsälib, xuftân demäy, qârânğı demäy, **çâpib** ketdim.”(CD); “Men häm säläm berib, **çâpib** bärribim.”(CD)

gäpir- (991):

“Yurt özi **gäpirsin**.”(KK); “Nimä deb **gäpirümän?**”(KK); “Qani, Läyläk, sen **gäpir**, bolmäsä!”(KK)

körsüt- (789):

“U tasvirläydi, **körsütädi**, bayân etmäydi.”(TA); “Ävaqtägä älib bärğändän keyin **körsütädi**.”(KK)

örä- (315):

“Bozläqätä **örüb** qoyilädigän bolyäpti.”(CD)

tüşüntir- (104):

“Törä **tüşüntirib** berdi.”(KK); “Yaxşiläb **tüşüntiringiz**, yüzini açmäsä sud mäclisini älib bärälmäymän.”(KK); “Yaxşibäyev **tüşüntirdi**.”(L)

uşlä- (274):

“Özi miltıq ätmäsä häm miltıq **uşlär** ekän-dä! (KK); “Ha, **uşlädimmi!**”(CD)

uxlä- (308):

“Ha, **uxlädim**.”(KK); “Keyin yätib **uxläb** qälibmän.”(CD); “Sen **uxläyver**, bäläm.”(UP)

2.2.7. Yedi İstemliler

Taradığımız metinlerde yedi istemliler grubuna giren on üç fiil tespit edebildik. Bu fiillerin iki tanesi Özbek Türkçesinde bulunup Türkiye Türkçesinde bulunmayan fiiller grubu içerisinde yer alırken diğer on bir fiil Özbekçe ve Türkiye Türkçesinde bulunan ortak fiiller grubu içerisinde yer almaktadır. Özbekçe yedi istem alan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı: 546

Yedi istemli fiil sayısı: 18

Türkiye Türkçesinde bulunmayan yedi istemli Özbekçe fiil sayısı: 4

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Yedi istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 1,855

Yedi istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 3,296

Örnekleri tespit edilen, yedi istem alan fiillerin örneklerini aşağıdaki gibi gruplandırdık:

2.2.7.1. Farklı Cümlelerde Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemlilik

Taradığımız metinlerde farklı cümlelerde aynı fiile bağlı Türkiye Türkçesinde bulunmayan yedi istemli Özbekçe fiillere rastlanmamıştır.

2.2.7.2. Aynı Fiile Bağlı Yedi İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Bu grupta yer alan örneklerinin sıralamasında, çalışmamızın genelinde takip ettiğimiz Türkçe gramer kitaplarında yer alan hâl eki sıralamasına (yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli, eşitlik-benzerlik hâli, yön gösterme hâli, sınırlama hâli) uyulmamıştır. Söz konusu sıralama istem sayılarına ve bu istemlerin cümlenin başından sonuna doğru sıralanışına göre yapılmıştır.

aylantir- (150): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -däy/-çü, -KAri

Anlamı: 1. Bir tarafa doğru yürütmek, hareket ettirmek. 2. Aktarmak. 3. Aldatmak, kandırmak.

-ni, -KA, -däy/-çä: “Men uşbu gäpni özimçä quyidägi ikki mısra şe’rgä ayläntirdim.”(TA); “Yurtbaşımız Buxäriy, Termiziy, Naqşbänd, Yassäviy singäri tabärrük bábälärimizning äbroläri qandäy kötärgän bolsälär, bu bábämizning äbro-etibäri yüksältirişni häm änä şundäy dävlät siyäsätigä ayläntirdilär.”(L)

-ni, -KA: “Şäfqatsiz tuzüm, bâylikkä hırs, şuhrätpärästlik vâ qaşşâqlik şundäyliciçä häm illätlärdän xäli bolmägän insän ruhiyätini vayrân qılädi, ädäm bäläsini yävüz böriçä ayläntirib yubärädi.”(TA); “Nävâiyni bizdän târtib âliş bilän birgä özbekni mänäviyäsiz, tarixi yoq millätgä ayläntirib qoymaqçı bolışgän.”(TA;) “Bábämizning özlärini salkäm dahriyçä ayläntirişgä haräkätlär häm boldi.”(TA)

-ni, -dän: “İvän İvänoviç ornidän turib miltıqni här tãmändän ayläntirib körä başlädi vâ şundäy qilib uni qiliç bilän birgä şamällätgäli qoygäni üçün kämpirni tergämäk istägäni esidän çıqdi.”(KK)

-ni, -dü: “Közlärimizni baqräytirib, qollärini tepämizdä ayläntirib turib, kimning qulâğı, kimning bıqını, yänä kimning qoltığı tagidän hali yänğâq, hali qurüt çıqarib beräverädi, beräverädi.”(CD); “Ätaqozi çäyidän cilmädi, çäyi säviüb qalgän piyäläni qolidä ayläntirgüniçä oygä tâldi.”(D)

-ni, bilän: “Aleksändr sâpqänni şiddät bilän ayläntirib turib qoyib yubardı, zoldir çuvilläb yuqârigä uçib ketdi.”(SU)

-Kari, -KA: “Bir hâci sifätidä aytib qoyäy, ilgäri mälxânägä ayläntirilgän mascidlärimiz tikländi-qu.”(TA)

-ni: “Änä şu muhtäräm ädäm birdänigä ornidän turdi vâ ğiläy İvän İvänoviçni ayläntirib älgän bir todä ädämlärgä yaqın keldi.”(KK); “Mingbâşi qolidägi çäyni heç bir luzümsiz ayläntirib sävütmâq bilän ävârä edi.”(KK); “Men bahuzür tasbehimni ayläntirib yâtsäm, bolä berädi.”(KK)

-dü: “Kaftidä ayläntirib, rästäkämmi, yälğändäkämmi ekänligini tâ bilgünçä...”(KK)

bilän: “Ming xıl yol bilän ayläntirib kördim, yığläydir, kogşrädir, tâşädır xäläs!”(YOS)

oylä- (1922): -ni, -KA, -dü, -dän, bilän, -däy/-dek/-çä, -KAçä

Anlamı: 1. Düşünmek. 2. Tahmin etmek. 3. Hatırlamak. 4. Ümit etmek. 5. Endişelenmek.

-ni, -dek, -KA: “Båşqa nazrlärni båsib ketgündek bir närsä berişgü oylär edi.”(KK)

-ni: “Bu cihatni oylägün vaqtidä u özining qışlâq aylänib kelişidän xursänd bolärdi...”(KK); “Ertä bilän uyqudän uyğångäç, yänä oşä yigit mäsiläsini oylädi.”(KK); “Men hâzir pul degän närsäni oylämäymän.”(KK)

-dü: “U özi buni bilmäs vä bu toğridä oylämüs edi.”(KK); “Xâtin häm şu xıldä oyläb, şu xıldä tuşüngäni üçün özini änä qoynidä ketâyâtgän käbi sezärdi.”(KK); “Ätaqözi Bekmuräd Xâlmurädäviçning ehtiräsli nutqığä qulâq sâlib vä negädir songgi künlärdä yüräginä qân qılğän väqeälärni esläb, tirbänd zalgä tikilib otirärkän, şu haqdä oylädi, nimädändir öksib, kimlärdändir räncib, köz yaşı aräläş oylädi.”(D)

-dün: “Respublikä tāmānidän oylämäsdän qaräm halq hâlätigä tüşirib qoyılğän ittifaqçılärning xıyānätı, qaşşâq qışlâqlıklar ehtiyâcığä mensimäy qarâş näticäsüdä pâytaxt ahâlisigä nisbätän uyğångän näfrät tuyğusi, düşmän tāmāngä yigirmä mingläb qaçib ötgän qullär qasâsi bulärning hämmäsi afinäliklärnikg cangdä yengilişigä sâbâb boldi.”(SU)

bilän: “Märhämät qilib, pāk vicdän bilän özingiz oyläb köringiz.”(KK); “Äliyä keçäsi bilän oyläb çıqqan oyläri esigä tuşib, sekin xorsindi.”(D); “Marâ buvi vä oğlining közigä qarâb, uning tüpi bilän oyläb çıqqanini payqadi.”(UP)

-düy/-dek: “Gärçi Yaxşibâyev öz millätı toğrisidä bittä xalq ğamidä kirâyı qayğurmâq şunçä bolär-dä deyä istehzâlirâq âhangdä, xuddi oynägändek oyläsü-dä, oşä taqdiri oynälğän xalq qatârığä özini häm qoşädi.”(L); “Bundäy oyläb qaräsä, şu xâtinini deb, bu yâqlärdä sanqıb yuribdi.”(UP)

-çü: “Siz özingizçü nimä oyläsüngiz oyläng, lekin men sizgä heç qandäy âzâr bergänim yoq.”(KK); “Bu uzâq fälsäfiy muqaddimäning bâisi şundäki, men âtäng totrısüdä, sen togrındä, keçä bolib ötgän köngilsiz gäplär togrısüdä, umümän, ârämizdägi münäsäbätläär toğrisidä tâng âtgünçä oyläb çıqdim...”(D); “Öziçü oylädi.”(UP)

-KAçü: “Keçgüçü oyläşi keräk...”(SO); “Oyläng, keçgüçü oyläng.”(SO)

öt- (6641): -ni, -KA, -dü, -dün, bilän, -düy/-dek/-çü, -KAçü

Anlamı: 1. Geçmek. 2. Yer değıştirmek. 3. Sızmak. 4. Bir taraftan girip diğär taraftan çıkmak. 5. Yönelmek. 6. Geçmek, sollamak. 7. Üstün olmak. 8. Etkilemek,

tesir etmek. **9.** Taraf deęiřtirmek. **10.** Hazırlanmak. **11.** Bir göreve seçilmek. **12.** Belirli bir süre bir vazife ile uęrařmak. **13.** Bir konuyu görmek, ders iřlemek. **14.** Kazanmak, imtihan geçmek. **15.** Kabul etmek. **16.** Belirli bir yařa ermek. **17.** Yařmak. **18.** Bir yerde bulunmak. **19.** Meydana gelmek, ortaya çıkmak. **20.** Kabul etmek. **21.** Sabrını tktmek, canına tak etmek. **22.** Satılmak. **23.** Tabi olmak, mülküne geçirmek. **24.** Affetmek. **25.** Hesaba alınmak, kaydedilmek, yazılmak. **26.** Aklından geçmek, zihninde canlanmak.

-d, -KA: “*Kelgsid biz hm řu uslbg tmiz.*” (D)

-dn, -KA: “*Pulsirtdn birg tmiz hali, Nrmurd eřn!*” (D); “*Daraxtlr řhu uib třdi, ylrg ot ketdi, bl-aqa bięillb yięlydi, umdir arsillb, tutiün sib yndi, kiřilr ygriřib u yqdn bu yqqa tdi, ytib-trdi, nimdir deb hayqrdi.*” (UP)

-dn, biln: “*kkisi hm řikyt biln vr bolib, idrd dmıqb otirgnlrid, Cmzq arb řundq kdn krvni biln tdi.*” (L)

-KA, -dy: “*Pyřnbg řundy tdi.*” (KK)

-ni: “*Men z icdimd Ğfir Ğlm v Hmid limcnlrning bevsit mktbini tgnmn.*” (TA); “*Biz brmiz uřbu drsni tgn v tyttn dmlrmiz.*” (TA)

-KA: “*Yr, bqg tylik.*” (KK); “*Kttlrg tdimi?*” (CD); “*řu biln Yaxřibyev mavzsig nuqt qoyib, özimning řrhimg tmn.*” (L); “*Qarbsizki, unisi y bunisi yetiřmgn qalmkř endi adbiytd orlřib yriř yolig tdi.*” (TA); “*Qusurini krstgn tnqidilikk qarři sintetik qılıcini oqtydi, tengdřlrig nisbtn hasd nmyiř etdi, řkr surbetlikk tdi.*” (TA)

-d: “*Tdbirlr, ssn, Faręn vdiysid, cmldn, ndicnd tdi.*” (TA); “*Lahzd tdi ketdi.*” (KK); “*Cmiy hvlisid tdign bolibdi.*” (KřD)

-dn: “*V u yerdn tytib qollri kksid haydvidn xuddi řu cyd tezlikni susytiriřni iltims qilr edi.*” (TA); “*ldilridn trmiz.*” (CD); “*U kdn tytgn yolvilr acblnib qarytgnlrini krs hm cyidn cilmdi.*” (D); “*Yolim drilfunn ynidn trdi.*” (L); “*Oř Katniy řhri hzir kz ngimdn tytibdi.*” (TA); “*Urř n dnyg keltirgnmiding? deb yqamdn tutdi, bazn arzlb, slm hm bermsdn ynimdn tdi!*” (UP)

bilän: “Bir tutäm qış künläri iş bilän, yugür-yugür, idärä yumüşläri bilän ötädi-ketädi.”(CD); “Här bir künimiz, sâniyämiz yängi vä ezgü işlär bilän yoğrilib ötäyätir.”(TA); “Ätämning arvâhini çırqırätib ketüvdim, şu günâh bilän ötämänmi, deydim, yoq, Xudâ rahm qıldı.”(SO)

-düy/-dek: “Hämmäsi tüşdüy ötdi-ketdi.”(UP); “Yäxşi körış gülbahârning şamâlidek gäp, bäläm, fasldek ötädi-ketädi.”(UP); “Sabr qıl, bäläm, bu künlär häm säyâdek ötib ketädi.”(UP)

-KAçä: “Eh! Aliäkbärni çaqırıp, mäktäb vaqtigüçä ötib kelsäkmi edi!”(CD)

qaytär- (314): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -dek, -KAçä

Anlamı: 1. Geri dönmek. 2. Alınan nesneyi yerine bırakmak, iade etmek. 3. Tekrar etmek. 4. Bükme, katlamak. 5. Caydırmak, vaz geçirmek. 6. Saptırmak, yoldan çıkarmak. 7. Karşı çıkmak, boşa çıkarmak. 8. Def etmek, halletmek, sorunu çözmek. 9. Kabul etmemek, reddetmek. 10. Kusmak, istifra etmek.

-dä, -ni, -KA: “Bir şâir äsmâniy lâflärdän ibârät bolgän ‘Kâsmâ-gâniyâ’ poemäsini Mayäkovskiygä körsätgänidü, Mayäkâvskiy äsärni müällifigä qaytärüb berärkän, yänidä turgän velosipedni körsätib mänä şu velosiped haqidä yâzsäng bolmäsmidi, deydi.”(TA)

-ni, -KA: “Uni haydäb mengü qaytärmidi?”(KK)

-ni, -dä: “Dâmlä angläyâlmädi, şekilli, Mirzäning songgi sözini savâl şaklidä qaytärädi.”(KK)

-ni, -dän: “Sizning etibâringizdän çetdä şundäy iş tutäyätgän umr yoddäşingizni, oğlingizni nâpâk yollärdän qaytäring.”(TA); “Macnünni muhabbät yolidän qaytärmâqçi boldilär.”(TA); “Bırâq yoqläb kelgän mehmänni eşikdän qaytärädimi?”(D)

-dek, bilän: “Aftidän, ugş bäläligidä bolgänidek zarb bilän qaytärüb älmâqçi, öz izigä sâlib, songrä tinçitmâqçi.”(UP)

-ni: “Qıynämä! degän sözni qaytärär edi.”(KK); “Hämmäsini qaytärädi.”(KK); “Ulär arävâni qaytärüb çıqqanıdä şähärlük bir hatläb änhärdän ötgän.”(CD); “İstıqlâl milliy ğurüirimizni qaytärüb berdi.”(TA)

-KA: “Qışlâğgü qaytärkän, bütün şu on çaqırım yolni ulâq çâpqañ kişidäy çâpiş bilän bäsärdi.”(KK); “Bergän ädämning özigü qaytäring.”(L)

-KAçä: “Çârşänbiyev üstâzigä ilkisrâq gäpirmâqçi boldi, lekin tilini tiydi, säbäbki, ikki yılçä burün undän ming som qarz kötärgän, lekin haligäçä qaytärmägän edi.”(L)

2.2.7.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmeyen Örnekler

oylä- (1922):

“Yoq, sen özing **oyläb** kör! “(KK); “Musyä **oylädi:**”(KK); “Yâ meni axmâq deb **oyläsizmi?** (KK)

öt- (6641):

“Şâir dostlik vä birädärlükni, âlicänâblik vä mürüvvätini küylär ekän, uning satrläri âräsidadän eng päkizä insâniy tuyğulär qızıl ip bolib **ötädi.**”(TA); “Bu künlär **ötädi.**”(TA); “Hâzir hämmäsi **ötädür, ketädür.**”(KK)

qaytär- (314):

“Yänä **qaytärädi:**”(KK) “Yänä bir **qaytäring, a!**”(KK); “Qaçân **qaytärkän, aytmädimi?**”(CD)

2.2.8. Sekiz İstemliler

Sekiz istemliler terimi, fiillerin hâl eklerinden sekiz hâl eki ile cümle oluşturabilmesi durumunu ifade etmektedir. Bu gruba giren fiillerin tamamı geçişlidir; çünkü belirtme hâli eki olan **-ni** sadece geçişli fiillerde bulunur. Dolayısıyla geçişsiz bir fiilin bütün hâl eklerini³³ alması mümkün değildir. Sekiz istemliler grubuna giren fiiller, dilin en temel, en işlek fiilleridir diyebiliriz. Çünkü çalışmamızda taradığımız metinlerden hareketle gördük ki bazı fiiller sadece tek isteme sahipken, bazıları birden fazla isteme sahip olabilmektedir. Yani bazı fiiller belirli ve sınırlı hâl ekleriyle kullanılırken, bazı fiiller birçok hâl ekiyle kullanılabilir. Sekiz istemliler, sekiz farklı hâl ekinden etkilenecek yüklem olabildiği için; bu gruba giren fiiller sınırlıdır. Fiiller, dilin çekirdek kelime kadrosunu oluştursalar bile; bu fiillerin (sekiz istemli fiillerin) genel fiiller içinde özel bir yeri vardır. Bu gruba giren fiillerin de Türkçe kökenli olması ayrıca dikkat çekicidir.

Taradığımız metinlerde sekiz istemliler grubuna giren iki fiil tespit edebildik.

Sekiz istem alan fiillerin sayısı ve oranı şu şekildedir:

³³ İlgili hâli eki isimler arası ilişki kurduğu için burada kullanılan bütün hâl eki tabirinden ayrı tutulmuştur.

Toplam fiil sayısı: 970

Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı: 546

Sekiz istemli fiil sayısı: 2

Türkiye Türkçesinde de bulunan sekiz istemli Özbekçe fiil sayısı:2

Bu fiillerin birbirine oranı aşağıdaki gibidir:

Sekiz istem alan fiillerin toplam fiil sayısına oranı: % 0,206

Sekiz istem alan fiillerin Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısına oranı: % 0,366

Örnekleri tespit edilen, sekiz istemli fiilleri aşağıda veriyoruz:

2.2.8.1. Farklı Cümlelerde Aynı Fiile Bağlı Sekiz İstemlilik

Taradığımız metinlerde farklı cümlelerde aynı fiile bağlı Türkiye Türkçesinde bulunmayan sekiz istemli Özbekçe fiillere rastlanmamıştır.

2.2.8.2. Aynı Fiile Bağlı Sekiz İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar

Aynı fiile bağlı sekiz istemli yapılarda, bir fiil; ya ayrı ayrı cümlelerde hâl eklerinden tek biriyle ilişki kurar veya iki-üç hâl ekiyle aynı cümlede ilişki kurar. Sekiz istemliler grubuna giren iki fiilin de bu türlü kullanımı mevcuttur. Aşağıda aynı fiile bağlı, tek cümlede yer alan birden fazla istemli örnekler sıralanmıştır:

ayt- (4060): -ni, -KA, -dä, -dän, bilän, -çä, -KAri, -KAçä

Anlamı: 1. Konuşmak. **2.** Sohbet etmek, tartışmak. **3.** Hikâye anlatmak. **4.** Dile getirmek, ifade etmek. **5.** Kastetmek. **6.** Çağırarak, davet etmek.

-KAri, -KA, -ni,: “Oşä ävâzä bâtirimizning qulâğığä häm çalingän ekän, ilgäri mengü oşä ävâzäni aytib berdi, innäykin külib turib ölmäs bâtirning eng täbärrük üzügi mening qolimdä; ägär zälimlärning taräfini älib mengä qarşi tığ kötärsä, başini häm üzükkä qoşib qoyä qälämän, dedi.”(YOS)

bilän, -KA: “Mehmân bir vaqtlär näyib töräning Miryâqubgä aytgän gäplärini yänä köprüq tafsilät bilän Hakimcängü aytib berdi.”(KK)

-dä, -çä: “Tillä balıqçä haqdä türliçä talqınlär aytgän.”(TA)

-ni: “Bir fikrimni aytib ötsäm.”(TA); “Bir gäpni aytäy, yigirmänçi asrdä xalqımızgä İslâm Kärimovçälik büyük xızmatlär qılğan vä qılâyâtgän ikkinçi bir şaxs yoq desäm, yanglişmägän bolämän.”(TA); “Bir närsäni aytib ötäy:” (TA)

-KA: “Bir küni gäpning onğayi kelgändä özini mullä hisâbläb, etiğâdni iqtisädgä aylântirib yürgän bir birädärimgä **aytdim:**”(TA); “Cürnälxânlärgä **aytädigän** tilägim häm şu: ‘Sizlär bolmäsängizlär, bizlärگä qıyın, xânädânimiz şamçirâğı bolgän, aziz ayallär!’”(TA); “Bolmäsä, âpäng bizgä **aytib** berädür...”(KK); “Ulärگä **aytib** çaqırtırämiz...”(KK)

-dä: “Dästävval, yuqâridü **aytib** ötgänimiz singäri, Nävâiy icâdi ävvälgi mäfküräning qariçigä sıgmädi.”(TA); “Bir hâci sifätidü **aytib** qoyây, ilgäri mâlxânägä aylântirilgän mäscidlärimiz tikländi-kü.”(TA); “Orni kelgändü **aytgim** keldi, negädür sizning ‘Bahâr künläridä küzning havâsi, tänimni cüncitär âqşâmgı şamâl, negä bunçä ğamgin näyning nävâsi, negä qalbim tolä ökinç vä määl.”(TA); “Endi şu orindä bir gäpni **aytib** ötiş câiz.”(TA)

-dän: “Hä, esimdän çıqmäsdän **aytib** qoyây.”(D); “Lätâfät dügânäsining qandäydir zârli ilticäsigä boysünib, bağ ârtidägi soqmâq yollärdän **aytgän** cäyigä, aytgän vaqtidä yetib bârdi, bârdi-yü, közi tärvaqayläb ösgän tanış keksä tutgä tüşib, ğalätü bolib ketdi.”(D); “Esläb körsäm, râstdän häm **aytgän** ekän men özim tüzükrâq etibâr qılmäbmän.”(L)

bilän: “Barällä işânç **bilän aytä** âlämänki, täbiätän kämsuqum vä kämtär xalqımız mustäkillik yaşâsin, deyä nämâyışlär qılmâyâtgän bolsä-dä, u ruhän nimägä erişgänini angläb vä his qilib turibdi.”(TA); “Mening nazärimdä, şu paytgä qadär xalqning başını biriktirädigän, âliy bir maqsäd yolidä uni säfärbär etädigän uluğ niyät, fälsäfiy til **bilän aytgändü**, mükämmäl milliy mäfkürä mävcüd bolmägän.”(TA); “Şäirimiz tili **bilän aytgändü**, Nävâiy şäräfi muqaddäs yaşägän özbek xânädâmidän, özbek ângidän Homer, Dante, Şekspir, Gyote, Bayronlär häm mäkan tâpgän.”(TA)

-çä: “Bâşqaçü **aytgändü**, mirıqıb, erkin yâzädigän дәvr keddi.”(TA); “Bâşqaçü **aytgändü**, ümri ât üstidä, läşkär âräsidadä ötgän.”(TA)

-Kari: “Seni çaqırtirgänimning säbäbi häm şu edi, men sengä bolgän gäpni ilgäri **aytib** beräyin başläb käl, innäykin (sekin) mänä bu eşikning âldidä turgän nävçä Pälvân, içkäridä nân yapäturgän bu âqsâç kämpir bär, u... til birläştiribdilärdä, kättä bir iş başläbdirlär.”(YOS); “İlgäri häm **aytib** edim-kü ulär, sotsiälistlär.”(YOS)

-KAçä: “Negä şu çäqqaçü **aytmädüing**, âtäxân?”(SU)

qarä- (3359): **-ni, -KA, -dü, -dän, bilän, -düy/-dek/-çü, -KAri, -KAçü**

Anlamı: 1. Bakmak. 2. Kontrol etmek. 3. Bakmak, beslemek. 4. Tedavi etmek. 5. Himayesine almak. 6. Muhakeme etmek, gözönünde bulundurmak. 7. Beklemek. 8. ...diye hesap etmek. 9. Bir konuda fikir bildirmek. 10. İltifat etmek. 11. Bir düşünceyi dikkate almak. 12. Taklit etmek. 13. Bağlı olmak. 14. Bir tarafa bakmak, nazır olmak.

bilän, -KA, -dän, -çü: “Tozub ketgän sâçläri âstidän özining ittik vä işänmävçi közläri **bilän** u hämmägä birdän yävvyilärçü **qaräb äldi.**”(KK)

-dän, -KA: “Bir qanâti açiq eşikdän üygü **qarädi.**”(KK); “Şükürov indämây, açiq deräzädün taşqarigü **qarädi.**”(D); “Şükürov yer âstidän Lätâfâtgü **qarädi.**”(D)

-KA, bilän: “Üç-tört dällär ilincidä Maskovgä serqatnäv bolib qâlgän ayrim qalämkäşlärimizgü açiniş **bilän qaräymän!**”(TA); “Uluğ sârkärdälär, milliy qahrämänlärimiz, yävqur acdâdlärimiz şavkätigü zor etiqâd **bilän qarämâqdämiz.**”(TA); “Uluğvâr xarâbälärgü häyrät **bilän qaräymän.**”(TA)

-KA, -çü: “Lekin här ikkülä haqiqatgä iqrâr bolgäni häldä, ölimgü fäyläsüflärçü **qarägäni** häldä, kämpirning väfâti qaddimni bunçälär bükib qoyädi, deb sirä oylämägän edi!..(L)

bilän -düy: “U bütin sorâq, tergâv, kânvây, sud vä zäkünçilärgä acib bir laqaydlik **bilän** xuddi cânsiz âdämüy **qarär;** nimälär deyişni, özini neçik müdâfäâ qilişni, nimä deb gâp qaytârişni oylämäsidi.”(CD)

-ni: “Buni **qaräng,** vaqti-sâati bilän dâvr barçä hâdisälärni öziçä tahrir qildi.”(TA); “Nâinsâfning keç kirgändä uxlâşini **qaräng!**”(KK); “Â, vaqtning ötişini **qaräng,** umrning ketişini **qaräng!**”(CD)

-KA: “Här bir u yâq bu yâqqa **qarüb** hüştäk çalgän kimsäning ârqaşidän yetim qozigä oxşâb ergâşib ketäveriş, köringän här nâkäs ‘hây’, deb çaqırsä, bârib eşigini süpürib yüräveriş keräk emäs-dä!”(TA); “Näsridin ârqaşigü **qarübdü.**”(TA); “Favqulâddä Âybek dâmlä mengü **qarüb,** çap qoli bilän xitâb qilib: ‘oqi’ deb qâddi.”(TA); “Registân maydâniğü **qarüydi.**”(TA)

-dü: “Biz vatänimiz müstaqilligä câmiyätimizdägi büyük tarixiy özgäriş sifätidä **qaräymiz.**”(TA); “Hadä, ulär u yâqdän häli neçtäyüнди başläb kelär, sen häm bu yâqdä **qarüb** turmässän, ikki ortädä qırğın çıqadimi?”(CD); “Yöldä **qarämädingmi?**”(L)

-dän: “Baziləri yändän **qarüsängiz** xuddi näyi uzün çilingä oxşäydi, bazi birläri esä heç narsägä oxşämäsdän, cudä xunük vä yälğiz çöpçäklärdä äytiläturğän allaqandäy acib bir maxluqni eslätädi.”(KK); “U vaqtdä özi küldi, açıldı, quvandı, gerdäyib, asmândän **qarüb** qadäm bäsdi...”(KK); “Qasäs hükmini bir özing çiqarişğä haqqıng barmikän? dedilär pıççä peşänä ästidän **qarüb**.”(CD); “Çetdän **qarügündä** cüdä mänmän körinsäyäm, cüdä köngli nâzik uning.”(D)

bilän: “Qani, qahrämänimiz endi nimä deyapti ekän, deb ayriçä etibâr **bilän qaräydi**.”(B); “Qandäy yüzim **bilän qaräymän?**..”(KK); “Song açiq yüz, yengil taxa **bilän qarüb**, oşä-oşä äppâq, lekin sâl sarğayınqırägän qolini tavâze bilän köksigä qoydi.”(CD); “Dıqqat **bilän qaräng:**”(L)

-däy/-dek: “Väsiliy âlislärdän, allaqaylärdän turib Vernergä xuddi taniy âlmağän kişidäy bir **qarädi**-dä, yanä közini cildirdi.”(KK); “Uşändä men häm qımirlämäsdän otirib âlib ungä qarär, xuddi umrimdä birinçi märtä köräyâtğändäy **qarüb** toyalmäs edim...”(KK); “Yaxşibäyevgä bolädimi? degändek **qarädim**, u esä, şox külib...”(L)

-çä: “Albättä, bu ötä rätsiänäl, ötä mâddiyünçä **qarüş**.”(TA)

-Kari: “Sultânmuräd äkäm bâyägidän sâl yumşäb, içküri **qarüb** yürdi vä qamçinini yoläkäy eşik zülfinidä qâldirib, kirib ketdi.”(CD)

-KAçä: “Bilmäymän. Nemis Rüstämni devänä, tentäk faräz qılğändäy başidän-âyâğığüçä **qarüb** çiqdi.”(UP)

2.2.8.2.1. İstem Alabildiği Hâlde İstem Bulundurmayan Örnekler

ayt- (4060):

“Xalqımız, äğär sâddä qilib **aytsük**, nâib bolämän degän här bir nâmzâdni âbdän imtihândän ötkäzädi.”(TA); “Bugün dadil **aytiş** mümkiniki, respublikä, vilâyät vä işläb çiqariş dâracäsidadä islâhâtçilär guruhi etiqâdi bir mäsläkdâş kişilär guruhi şäklänä başlädi.”(TA); “Bahridinxocä **aytib edi** bir.”(CD); “Râis kelsä **ayting**, dedim Yaxşibäyevgä.”(L)

qarä- (3359):

“Bugün bir xalq ikkinçisini uluğ âğam, deb **qarämäydi**.”(TA); “Lekin endi oylab **qarüsä**, mäydä-çüydä deb yürğän bu işlär häm mäydä-çüydä emäs, bälki eng mühim, eng hayätiy muämmälär ekän...”(D); “**Qaräysän**, yaşnägän bir gül, faqat dâdinggä yetmäydi.”(YOS)

SONUÇ

Türkçede isim ve fiil arasındaki ilişkiyi hâl ekleri kurar. Hâl ekleri fonksiyon olarak ismi-isme, ismi-edata da bağlayabilir; ama biz “Özbek Türkçesinde İstem (Valenz)” başlıklı tezimizde, hâl eki-fiil münasebeti üzerinde durduk. Daha açık bir ifadeyle Özbek Türkçesindeki fiillerin kendine bağlanacak isimden hangi hâl ekini talep ettiğini ortaya koymaya çalıştık.

Yaptığımız çalışmada şu sonuçlara ulaştık:

Taradığımız eserlerde, sıklığı 10’dan yüksek olan, fiillere yer verilen bu çalışmada, 970 fiilin yer aldığı görülmüştür.

Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısı 424’tür. Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiil sayısı ise 546’dır. Türkiye Türkçesinde de bulunan Özbekçe fiil sayısının toplam fiil sayısına oranı % 43,711 iken, Türkiye Türkçesinde bulunmayan Özbekçe fiillerin toplam fiil sayısına oranı % 56,622’dir.

Ortak fiil kadrosunda yer alan fiillerin istem durumlarında benzerlik söz konusudur. Bu husus çalışmamızın sonunda verdiğimiz dizinde kolaylıkla görülebilir.

Türkiye Türkçesi-Özbekçe ortak 424 fiilin 8 tanesi hiç istem almıyorken 92 tanesi tek istemlidir. Bu rakamın da ortak fiiller (424) arasındaki oranı % 21’dir.

Bu 92 (tek istemli) fiilin de kendi arasındaki dağılımı ve ortak fiillere oranı şöyledir:

- Sadece yükleme hâli eki (-*ni/i*) alan: 26 adet, ortak fiillere oranı 6,25’tir
- Sadece yaklaşma hâli eki (-*KA*) alan: 19 adet, ortak fiillere oranı 4,567’dir
- Sadece bulunma hâli eki (-*dü*) alan: 20 adet, ortak fiillere oranı 4,807’dir.
- Sadece ayrılma hâli eki (-*dän*) alan: 8 adet, ortak fiillere oranı 1,923’tür.
- Sadece vasıta hâli eki (*bilän/birlä/ilä*) alan: 5 adet, ortak fiillere oranı 1,201’dir.
- Sadece eşitlik-benzerlik hâli eki (-*düy/-dek/-çü*): 12 adet, ortak fiillere oranı 2,884’tür.
- Sadece yön gösterme hâli eki (-*KArı*): 0
- Sadece sınırlama hâli eki (-*KAçü*): 2 adet, ortak fiillere oranı 0,480’dir.

Türkiye Türkçesi-Özbekçede ortak fiiller içinde yer alan iki istemlilerin sayısı ise 90'dır. Bunun ortak fiillere oranı ise % 21,226'dır. Bu grupta yer alan fiillerin hangi iki istemi aldığı genel başlıklar altında toplanamayacak kadar düzensizdir. Bu 90 fiilin 42'si "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstem" alırken 48 tanesi "Aynı Fiile Bağlı İki vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Yine ortak olan fiiller içinde yer alan üç istemlilerin sayısı 99'dur. Bunun ortak fiillere oranı % 23,349'dur. Bunun da 23 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstem" başlığı altında yer alırken 76 tanesi "Aynı Fiile Bağlı Üç vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Ortak fiil grubu içinde yer alan dört istemlilerin sayısı 65'tir. Bunun ortak fiil sayısına oranı ise % 15,330'dur. Bunların da 9 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstem" başlığı altında yer alırken 56 tanesi "Aynı Fiile Bağlı Dört vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Ortak fiil grubu içinde yer alan beş istemlilerin sayısı 39'dur. Bunun ortak fiil sayısına oranı ise % 9,198'dir. Bunların da 5 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstem" başlığı altında yer alırken 36 tanesi "Aynı Fiile Bağlı Beş vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Ortak fiil grubu içinde yer alan altı istemlilerin sayısı 18'dir. Bunun ortak fiil sayısına oranı ise % 4,245'tir. Bunların da 1 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Altı İstem" başlığı altında yer alırken 17 tanesi "Aynı Fiile Bağlı Altı vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Ortak fiil grubu içinde yer alan yedi istemlilerin sayısı 14'tür. Bunun ortak fiil sayısına oranı ise % 3,301'dir. Bunların da 1 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Yedi İstem" başlığı altında yer alırken 13 tanesi "Aynı Fiile Bağlı Yedi vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Ortak fiil grubu içinde sekiz istemli fiil yoktur.

TT.'de olmayan Özb. fiiller 546 tane olup bu fiillerin 12 tanesi hiç istem almazken 148 tanesi tek istemlidir. Bu rakamın da Özbekçe fiiller (546) arasındaki oranı % 27,106'dır.

Bu 148 (tek istemli) fiilin kendi arasındaki dağılımı ve Özbekçe fiillere oranı şöyledir:

- Sadece yükleme hâli eki (*-ni/i*) alan: 59 adet, Özbekçe fiillere oranı 11,048'dir.
- Sadece yaklaşma hâli eki (*-KA*) alan: 34 adet, Özbekçe fiillere oranı 6,367'dir.
- Sadece bulunma hâli eki (*-dä*) alan: 21 adet, Özbekçe fiillere oranı 3,932'dir.
- Sadece ayrılma hâli eki (*-dän*) alan: 17 adet, Özbekçe fiillere oranı 3,383'tür.
- Sadece vasıta hâli eki (*bilän/birlä/ilä*) alan: 11 adet, Özbekçe fiillere oranı 2,059'dur.
- Sadece eşitlik-benzerlik hâli eki (*-däy/-dek/-çä*): 5 adet, Özbekçe fiillere oranı 0,956'dır.
- Sadece yön gösterme hâli eki (*-KArı*): 0
- Sadece sınırlama hâli eki (*-KAçü*): 1 adet, Özbekçe fiillere oranı 0,187'dir.

TT.'de olmayan Özb. iki istem alan fiillerin sayısı 125'tir. Bunun TT.'de olmayan Özb. fiillere (546) oranı ise % 22,893'tür. Bu grupta yer alan fiillerin hangi iki istemi aldığı, genel başlıklar altında toplanamayacak kadar düzensizdir. Bu fiilin 73 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı İki İstem" alırken 52 tanesi "Aynı Fiile Bağlı İki vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar" başlığı altında yer almıştır.

Yine TT.'de olmayan Özb. fiiller içinde yer alan üç istemlilerin sayısı 147'dir. Bunun Özb. fiillere oranı % 26,923'tür. Bunun da 42 tanesi "Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Üç İstem" başlığı altında yer alırken 105 tanesi "Aynı Fiile Bağlı Üç

vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer almıştır.

TT.’de olmayan Özb. dört istemlilerin sayısı 70’tir. Bunun Özb. fiil sayısına oranı ise % 12,820’dir. Bunların da 18 tanesi “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Dört İstem” başlığı altında yer alırken 52 tanesi “Aynı Fiile Bağlı Dört vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer almıştır.

TT.’de olmayan Özb fiiller grubunda yer alan beş istemlilerin sayısı 36’dır. Bunun Özb. fiil sayısına oranı ise % 6,593’tür. Bunların da 8 tanesi “Farklı Cümlede Aynı Fiile Bağlı Beş İstem” başlığı altında yer alırken 28 tanesi “Aynı Fiile Bağlı Beş vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer almıştır.

TT.’de olmayan Özb fiil grubu içinde yer alan altı istemlilerin sayısı 11’dir. Bunun Özb. fiil sayısına oranı ise % 2,01’dir. Bunların hepsi “Aynı Fiile Bağlı Altı vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer almıştır.

TT.’de olmayan Özb fiil grubu içinde yer alan yedi istemlilerin sayısı 4’tür. Bunun TT.’de olmayan Özb fiil sayısına oranı ise % 0,732’dir. Bunların hepsi “Aynı Fiile Bağlı Yedi vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer almıştır.

TT.’de olmayan Özb fiil grubu içinde yer alan sekiz istemlilerin sayısı 2’dir. Bunun TT.’de olmayan Özb fiil sayısına oranı ise % 0,366’dır. Bunların hepsi “Aynı Fiile Bağlı Sekiz vb. İstemi Bulunup Bu İstemlerden Birden Fazlasının Hem Aynı Cümlede Beraber Hem de Ayrı Cümlede Tek Tek Kullanıldığı Yapılar” başlığı altında yer almıştır.

970 fiilin tamamı dikkate alındığında hâl eklerinin kullanım sıklığını ve oranı en çok kullanılan en düşüğe doğru sıralama şöyle olur:

- Yükleme hâli eki (-ni/i) 490 defa kullanılmıştır toplam hâl ekleri içindeki oranı 20,298’dir.

- Bulunma hâli eki (**-dä**) 480 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 19,884'tür.
- Yaklaşma hâli eki (**-KA**) 464 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 19,221'dir.
- Ayrılma hâli eki (**-dän**) 390 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 16,155'tir.
- Vasıta hâli eki (**bilän/birlä/ilü**) 255 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 9,320'dir.
- Eşitlik-benzerlik hâli eki (**-düy/-dek/-çü**) 200 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 8,225'tir.
- Sınırlama hâli eki (**-KAçü**) 110 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 4,556'dır.
- Yön gösterme hâli eki (**-KAri**) 25 defa kullanılmıştır, toplam hâl ekleri içindeki oranı 1,035'tir.

Bu kısımda çalışmamızın tamamında olan bilgileri karşılaştırmalı olarak sunduk, söz konusu hâl ekleri ana metindeki yerlerinde, ayrıntılı olarak işlenmiştir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Dođan: 1983, *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATACIK, Dursun Ahmet: 2008, *Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış yüksek lisans tezi], İstanbul.
- AVCI, Yusuf: 1997, “Özbek Türkçesindeki Ünlü Uyumlarına Dair,” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Güz] S. 4, s. 156-162. Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin: 1995, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BERDAK, Yusuf: 2007, “Türkçede ve Özbekçede Yalancı Eşdeğerler,” *IV.Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, C. II, s. 2083-2088, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BERDAK, Yusuf, - TULUM, Mehmet Mahur: 1994, *Özbekistan Türkçesi-Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi-Özbekistan Türkçesi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- BİRAY, Himmet: 1999, *Batı Grubu Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BÖREKÇİ, Muhsine: 2007, “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme,” *IV.Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, C. I, s. 245-276, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BURAN, Ahmet: 1996, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- COŞKUN, Volkan: 2000 “Türkiye ve Özbek Türkçesinde ‘ğ’”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Bahar] S. 9, s. 251-260, Ankara.
- COŞKUN, Volkan: 1997, “Tarihî Türk Lehçeleri ve Özbek Türkçesinde Zaman ve Mekânda Sınırlama Görevi Üstlenen Yapılar” [2000] *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 429-438.
- COŞKUN, Volkan: 2000, *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DEMİEZ GÜNERİ, Aysun: 2007, *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış doktora tezi], Ankara.

DENY J. 1941: *Osmanlı Türkçesi Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul.

DİLÂÇAR, A[gop]: 1971, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1971] s. 83-145, Ankara.

ECKMAN, Janos: 1988, *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay Karaagaç), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

ERASLAN, Kemal: 2000, "Eski Türkçede Yönelme (Dativ) Hâli Ekinin Yapı, Fonksiyon ve İfadeleri," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C 29, s. 67-76, İstanbul.

ERGİN, Muharrem: 1993, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.

GABAİN, A. Von: 2003, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GÖZ, İlyas: 2003, *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara.

GÜMÜŞ, Muhiddin: 1996, "Türkiye Türkçesi ve Özbekçede Ünsüzler," *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, S. 7, s. 56-61, Ankara.

HUDAYBERDIYEV, Cöre: 1998, "Özbekçede Ses Uyumunun Yok Edilişi," *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aktaran: Selâmi Fedakâr, [Bahar], S. 5, s. 433-443, Ankara.

İLKER, Ayşe: 1997, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KAHRAMAN, Tahir: 1996, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KONONOV, Adrei Nikoloevich: 1960, *Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıkı*, Izd-vo Akademii nauk SSSR, Moskva.

KORKMAZ, Zeynep: 1958, "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, [1958], s.41-68, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep: 1992, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep: 1994, *Türkçede Eklerin Kullanılış Biçimleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep: 1996, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler,” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1999] s. 159-165, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep: 2003, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep: 2005, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Cilt I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KUÇKARTAY, İristay: 2000, “Özbek Edebi Dilinde /â/ Ünlüsü”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 9, s. 121-126. Ankara.

LÜBİMOV, K[ostantin]: 1960, “Çekim Teriminin Anlamı Nedir? I-II”, *Türk Dili*, C. 9, S. 103, s.351-354, İstanbul.

MİRTACİYEV, M. M: 2007, *Özbek Tilidegi Fe'l Valentlikleri*, Taşkent.

NAMROYEV, M. A: 2007, *Ona Tili*, (Oliy o'quv yurtlariga kiruvchilar uchun o'quv qollanma) Yurist-Media Merkezi Naşriyatı, Taşkent.

ÖZ, Aynur: 1996, “Özbek ve Türk Tilleride Tüşüm Kelişigi”, *Milliy Mustakillik Til ve Edebiyat Meseleleri, İlmî İşler Toplamı*, s. 105-110, Taşkent.

Özbek Tilining İzahli Lügati I-II: 1981, Moskova.

Özbek Tilining İzahli Lügati I-V: 2008, Taşkent.

ÖZKAN, Nevzat: 2001, “Hâl Eki Kalıplaşması ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme” *İlmî Araştırmalar*, S. 12, s.153-165, İstanbul.

ÖZSOY, Nasrullah: 1993, *Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin Fiillerle Münasebeti*, [Basılmamış doktora tezi], İstanbul.

ÖZTÜRK, Rıdvan: 1994, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZTÜRK, Rıdvan: 1997, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ŞAHİN, Erdal, 2003, *Tarihî ve Modern Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri* [Basılmamış doktora tezi], İstanbul.

SEV, Gülsel, 2007, *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

TEKİN, Talat: 2000, *Orhun Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmalar Dizisi, Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri: 1981, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

TOKATLI, Suzan: 1997, “Özbek Alfabesi Üzerine”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* [Bahar, 1997], S. 3, s. 100-105, Ankara.

TOLKUN, Selahittin: 1994, *Özbek Türkçesinin Leksikolojisi* [Basılmamış yüksek lisans tezi], İstanbul.

UĞURLU, Mustafa: 2001, “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” *Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri* [1999], Gazimağusa.

UĞURLU, Mustafa: 2004, “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği”, *Bilig*, [Bahar] S. 29, s. 29-40.

UZUNBOY, Hilal: 2008, *Türkmen Türkçesinde İstem (Valenz)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Basılmamış yüksek lisans tezi], İstanbul.

YAMAN, Ertuğrul: 2000, *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YAMAN, Ertuğrul: 2007, “Özbek Türkçesinde Tamlayıcı-Fiil İlişkisi ve Bazı Hâl Eklerinin Farklı Kullanımları” *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, C. II, s.1907-1920, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YAMAN, Ertuğrul - MAHMUD, Nizamiddin: 1998, *Özbek Türkçesi Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Şeref: 1998, “Durum Eklerinin Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Şekilleri,” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, [Bahar], S. 5, s. 445-447, Ankara.

YILMAZ, Şeref: 1996, “İyelik Ekinin Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Şekilleri ve Kullanımları”, *Türk Dili*, S. 543, s. 285-287, Ankara.

ZEYNALOV, Ferhat: 1993, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* (Çev. Yusuf Gedikli), Cem Yayınları, İstanbul.

SÖZLÜK, FİLLER/İSTEM/HÂL EKLERİ DİZİNİ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bitunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-rä)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

âbâr-		+	+	+	+			+	5	50	1. Götmek. 2. Göndermek.	<p>“Men sizni Sämärqandgä âbârmâqçıydım, lekin endi âbârmäymän dedi.”(L); “Qışlâğumgä keldimu, lekin sizni öz üyimgä âbârmädım, Saidqul.”(L); “Oşâ putyâvkängni üygä âbârib bersäng çurräng tüşädimi, Rahmätov bäläm?”(L); “Bizni bir vaqtlär şähärgäçä bepul âbârib qoyüvdi.”(L); “Xop, dedi akäm qayrilib qolini uzätgänçä, seni Äqtepägäçä âbârib qoyışadi.”(CD); “Todäläb-todäläb közdän narigä devâr tagigä âbârib taşladık.”(CD); “Meni âbârib tuqib qoygänläringdä vicdändän gäpirmägän ediläring.”(SO); “Qoylärimni haydäb âbârib bersäng, yüz tillä berämän, desä işänib ketä verädimi?”(SO); “Yaxşibäyevni häm birär yılçä âbârib äpkelib turdi.”(L); “Äşnäning qälgän-qutgän qarindäşlärinini häm âbârib-äpkeldi.”(L); “Nimä, iltimäs qılışsä, başini âbârib sırtmâqqa häm tuqib berädimi?”(L); “Buldüruqqa âbârib, itdäy işlätib, räsä ikki gektä cäygä bağ ektirib, räsä diydiyä qldim-kü?”(L); “Äyim, käsäl bolgäningdä âbârgänmän, oqib qoygänlär, äldiläridän çıqıbaq çäpqulläb ketgänsän, deydilär.”(L); “U asli oşâ yäqdän, yanä âbârsäk tüzük bolärmidi...”(D)</p>
acäblän-			+	+	+				3	131	Şaşırmaq, hayret etmek.	<p>“Yaxşibäyev Äşnä räsmiyätini qoyib ismi bilän atägänigä acäblänmädi, atäşi şart häm edi, käsäl körgäli kelgändä andäk xänäki iltifät bolmäsdän iläci yoq, lekin anävi ‘sığingäni’ nimäsi?”(L); “Sizgä neçäğlik acäblänärlä tuyülmäsän, könglimgä kelgänini aytä qäläy, asr almäşinüvi degän gäp yaxşı gäp.”(L); “Bir mahallär maşinä ötgändä angräyib qaräydiğän ädämlär endi eşäk mingän bu ikki</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

														izlânişlâri haqıdâgi fikr-mülâhazâlâri hâmi özigâ xâsligi bilân âcrâlib turâdi.”(TA)	
âcrâş-												2	11	Ayrılmak.	“Amâkisi gâpni aylântirâ-aylântirâ yânâ oşâ Buribâvevgâ âlib bârib taqadi, uning niyâti pâk ekânini, fazilâtini deb hattâ birinçi xâtinidân âcrâşışgü hâmi tayyâr ekânini aytdi.”(L) “Tamârâ bilân âcrâşdimi? ”(L)
âcrât-															“Ammâ bir âzdân keyin bu hükm özigâ stârlî emâsdây körinâdi-dâ, ba’zi şer’lârni ôtâ bir tâmânlâmâ tahlil qılğân hâldâ, xalqni heç qandây qatlâmgü âcrâtmâsdân xalq üçün yânâmâp deyiş ‘men millâtçimân deyişdân ibârâtdir’ degângâ oxşâş ôtâ tutırıqsiz fikrgâ asâslâniş, uzil-kesil hükm çıkarâdi.”(KK); “Câmiy hâmi şâhlârni âdil vâ zâlimgü âcrâtib , mamlâkâtning xurrâmligi-yü elining xuşbaxtligini ulârning faâliyâtigâ bâğlâdi.”(TA); “Uning gâpirâdigân gâplâri ulârning köngillâridâ tugilğân âğır vâ çigâl tugünçâkni yâ yeçib yubârâcâk, yâki yânâ battârrâq çigâllâştirib, ikki yâş nârsâni yânâ neçâ ây bir-biridân âcrâtib taşlâyâcâkdi.”(YOS); “Qâplân roy bergân hâlât mâhiyatini anglâb âliş vâ kerâkli buyruqlâr berişgâ harâkât qildi, ammâ hâmmâ tâmândân uni âcrâtib qoyişgân edi.”(L); “U Zarâni hâmi özidân âcrâtib qoydi, xâtin yük arâvasidâ Alingâr panâhidâ titrâb-qaşşâb yaşâdi.”; (L); “Ulârni qandây qilib bir-biridân âcrâtis mümkin?”(KŞD); “Tarıxlârni mavzü dâirâsigâ körâ şartli ravişdü üç güruhgü âcrâtis mümkin.”(L); “Âliy oquv yurtlârining filologiyâ fakültelâri talâbâlâri üçün tüzilğân câriy dâstürlâr vâ ulâr asâsidâ yarâtilğân dârsliklârdâ qadimgi nâsrimiz namünâlerigü âcrâtilgân sââtlâr ğâyâtdâ çegârlângân.”(CD); “Ançâ vaqt

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>ötgândän song, yoqâlgân ikki mehmânin izlâb, köçâgâ çıqqan vaqtidâ, köçädâti ikki yâş vucüd qollâri bir-birlâridân hânüz âcrütib âlâlmâgân edilâr.”(UP); “Köp âdâmlâr, ât bilân xaçirni âcrütâ âlmâydidâr.”(TA); “Ammâ ât bilân eşâkni âcrütmâydigân âdâmlâr adâlât mânsâbigâ otirib birâvni tergâmâsin vâ qârälâmâsinlâr.”(TA); “Miryâqub advâkt xalqning mâhmâdânâligini bilârdi, bu âdâmning avdâkât emâs, ipcener bolgânini hâm âcrütâ âlârdi.”(L) “Heç nârsâni âcrütâlmây qâldi, qollâri ni âcizânâ âldingâ çözib kimningdir râstâsi üstigâ yıqıldı.”(D); “Kâmpir ölimligitâ atâlgây nârsâlardân âcrütgândân keyin gâp tamâm edi.”(CD); “Spântâmânâdân âcrütîş üçüm düşmân tâmânidân yubârilgân âdâm.”(L)</p>
âcrütîl-		+		+	+				3	15	Ayrılmak.	<p>“Hâvlining taşqaridân devâr bilân âcrütîlgân cây ayâllâr vâ bâlâlâr turâdigân qismi.”(UP); “Birâq, men özimgü âcrütîlgân keng xânâdâ yıqqan materiâllârim âsâsidâ ‘hakim vâ âcâl’ dâstânini yâzâ bâşlâdim.”(TA); “Dâmlâgü âcrütîlgân xânâning derâzâlâri bâqqa qarârâdi. (CD); “Sartârâşxânâsi beş qavâtli kâttâ fabrikâning şundâqqunâ qoltıgâ sâlingân, zamânâviy nüsxâdâ cihâzlângân, bir tâmâpi erkâklârgâ, bir tâmâni xâtinqızlârgâ alâhudâ âcrütîlgân binâ ekân.”(UP)</p>	
âç-		+	+			+	+		+	5	2113	<p>1.Yolu kapatan bir nesneyi kaldırarak, giriş veya çıkış için uygun zemin oluşturmak. 2. Gömülen, kaybolan veya kapatılan bir</p>	<p>“Müstaqillik hâzirgi yâşlârgü kâttâ imkâniyâtlâr eşigini âçdi.”(TA); “Qudrâtxocâ âğzini orâdây âçib, tişsiz milklâri ni kôrsâtib işşâydi.”(D); “Buni sizlârgâ kôrsâtmâqçi emâs edim, lekin yâzüvçi ekânsizlâr, kôrib qoyinglâr’, deb eşikni âçdi.”(TA); “Aksinçâ, uning</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ñä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												nesneyi meydana çıkarmak. 3. Engelleri kaldırmak. 4. Açmak, genişletmek. 5. Tamamlayıp hizmete sokmak. 6. Keşfetmek. 7. Devir açmak, çağ başlatmak. 8. Bir mesele veya olayın gizli kalmış yönlerini ortaya çıkarmak. 9. Güzelliğine güzellik katmak. 10. Geliştirmek, büyütme. 11. Cıvıv çıkarmak.	<i>qulfi-dilini açib yubârâdi.</i> ”(TA); “Aytıngiz, yaxşılık bilän açsinlär. ”(KK); “Bolmäsä küç bilän açdirämiz. ”(KK); “Akäsi dadil cävâb berdi: cävâbgä başlärkän, uning yuzläri kulgän, tişsiz kemtik ağzi sevinç bilän açilgän edi. ”(KK); “Yaxşi hämki şe ’riyätimiz singäri, häzirgi näsrimiz häm dadillik bilän qorıqlär açäyätir. ”(TA); “Qoli tiregigäçü açıq , yelkäsä äşä kältä, ammä keng yâpiyçiq hilpiräb turär.”(L)
âçil-			+	+	+	+				4	444	1. Açılmak. 2. Ortaya çıkmak, meydana çıkmak. 3. İçi açılmak. 4. Güzelleşmek.	“Mirzä xânädän bir eşik dähligü âçilädi , bir eşikçä Hakimcänning kiçkinäginä hücräsigä älib kirädi.”(KK); “Äşxânädän häm sahn, häm bâqçä tãmängü eşik âçilärdi. (KK); “Zalning bir yänidägi eşik xänimning üylärigü âçilädi , bir yänidägisi yöläkkä, yöläkdän köçä eşigigä.”(KK); “Bu ağız hämmävaqt xudäning zikrigü âçilädi. ”(KK); “Bizning savällärimizgä kältä-kältä vä toğri cävâb bersäng, mäsälä öz-özidän âçilädi. ”(KK); “Äşxânädän Zümnüning besäräncäm hürrägi, yırâqlärdän xorâzlärning çözib-çözib çaqırışlari, hävli tãmändän âçiläyätgän eşikning şärpäsi eşitilärdi. (KK); “Şundäy yigitni yetim demäy, on gülidän bir güli âçilmäy , yoq qilib yubârışdi-ya, zanğarlär.”(CD); “Bu maqul gäplärgä etirâz qılädigän çäyi bolmäsä häm, Hadiçaxän yänä bir nimä demäqçi edi, taşqaridän dävâzäning xarxaşä bilän âçilgäni eşitilib , songrä ‘hä’

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																degünçâ içkâri eşik ketidân Mirzâbâbâning yoğân âvâzi çıqıb qâldi. (KK); "Akâsi dâdil cävâb berdi cävâbgâ başlârkân, uning yüzlâri külgân, tişsiz kentik âğzi sevinç bilân açilgân edi." (KK); "Şu(ning) üçün Zebi, közlâri andişâ bilân kengâyib âçilgânî hâldâ, indâmâsdân câyârlâri yığa başlâdi." (KK); "Uyqudân közini âçib tevârek-âtrâfgâ qarâgâç, taşqari eşikning kârrâkdây âçilib turgânigü közi tüşdi." (KK); "Marğu kennâyim kütilmâgândâ özini tutib, yâmğirdân keyingi âftâbdây âçilib qarâdi." (CD); "Tâ işlâri bir yâqli qulgünimçâ, Çolpânâtâ tepâsidâ bulût çâkidân yârilib, âsmân mâviy dâryâdây âçildi. " (CD)
açin-			+	+						2	120	Acınmak.				"Bu yâş qız ziyâfât bergân cuvânlârdân cudâ minnâtdâr bolmâq bilân birgâ, şundây qari vâ nihâyât dâracâdâ xunük âdâmgâ yânâ kündâş üstigâ tüşib qâlgânlâri üçün ulârgü çin köngildân açinârdi. " (KK); "Senlâring xânlâring bilân bizlâring pâdşâhimiz yurtlârigü köp hâm açinmâydilâr, şekilli. " (KK); "Xocâyinning yoqligigü açindilâr. " (KK); "Erigâ ıssıq nazâr bilân qarâb, uning ahvâligü endi bir dâracâ açinü başlâdi." (KK); "Bâşqa birâvi Akmâl orisgâ açinib cimginâ köçib ketüvdi-kü, kimgâ kerâk ekân üyini yâqıb yubâriş?" (CD); "Ammâ, qâş qoyâmân deb, köz çıqarişgâni üçün ulârgâ rahmim kelib ketâdi, iç-içimdân açinümân vâ şarttâ radioni öçirib qoyâmân." (TA); "Qaysi şorpeşânâ ekân, deb içimdân açinib ketyâpmân." (CD)
âçir-		+		+							11	Bir şeyi açtırmak.				"Uning behâllik vâ uyqusizlikdân yumilgân közlâri qaytâ başdân âçirdi. " (KK) "Nihâyât, ançâ vâktân song çamâdânimni âçirib , başqa hüccâtlârimni hâm

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													körgaç, qayerdâ oqışim, yaşâşimni sorâb-suriştirgâç, Termizgâ ötkâzib yubârışdi.”(TA)
açit-		+							1	15	Acıtmak, can yakmak.	“Bu gümân âlâvining qarâ tütüni uning tâmağini açitârdi.”(L); “Dimâğini açitdi.”(KK); “Rüstâm, sen piyâzni, sâbzini artâ qâlây, piyâz közimni açitâdi-yâ.”(L)	
adâş-			+	+	+	+			4	91	1. Yolunu kaybetmek, kaybolmak. 2. Hata yapmak, yanılmak. 3. Ayrılmak.	“Acâb hâl gâhâ yâzûvçining kiçik bir häcviyâsini oqib hâm müâllifning dünyâqarâşi, etiqâdini adâşmäy anıqlâb âlsâ bolâdi.”(TA); “Şükr qilib aytâmânki, kişi maktâvdân özini yoqâtib üyini tâpâlmâydigân dârâcâgâ yetgânidâ edi, men allâqaçân allaqayâqlârgâ adâşib, dâydib ketârdim.”(TA); “Bulünğurgâ adâştirib yürmäng, bâşqa, butünlây bâşqa.”(L); “Faqat, bittâ nârsâdâ adâşdim men.”(CD); “Boşhqdâ adâşgün bir yolçi, tasâvvür qilingiz, Qorqasiz! Qorqasiz!..”(YOS); “Talâbâ vâ şâgird oqisâ, bilim dünyâsi kengâyib, köngli quvvâtgâ tolâdi; hükmdâr, sârvâtmând oqisâ, faqır-beçârâgâ rahm-şâfqatli, saxâvâtili bolâdi, zulm vâ bedâdlikdân qaytâdi; yoldân adâşgün, malâmâtgâ qâlgân, oğrlik qilib yüzi şuvit bolgân âdâm oqisâ günâhigâ tävbâ-tâzârrü qilâdi.”(KŞD); Hâr qandây quvânçni özlârining oşâ târ dünyâlâridân axtârmâqqa mâcbur bolgân şorliklâr taşqaridân adâşib kirib qâlgân... (YOS)	
âdimlä-			+	+					2	24	Yürüme, adım atmak, adamlamak.	“Ätlâr çildirmâning bir marâmdâgi sadâsigü mâslâb âdimläb bârârdi.”(SU); “U kättâ âlimlärgâ münâsib, did vâ salâbât bilân bezâtilgân keng, bahavâ xânâsidâ vâzmin âdimläb, yänâ uzâq yürdi.”(D); “Köçmânçilârninğ ikki orkâçli tüyâlâri bir meyârdâ âdimläb bârârdi.”(SU)	
âfsüslân-			+		+		+		3	17	Pişman olmak,	“Yolâvçilâr İndoneziyâ tuprâgigâ	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												üzülmek.	<p>âyâq goymâgânlarigä âfsüslänib otirişdi.”(L); “Sizlârgä havâsim kelâdi, deyâ takrârlâdi Yaxşibâyev vâ oşâl zahâti bu gâplârni Âşnâ eşitmâgânigä âfsüsländi.(L); “Bir qır üstidâ, tâşlâgü tikânzârdâ, aqli kötâh bir âdâm bilân yânmâ-yân, bätâyâtgân quyâşgâ yüz burib turgânini tâsâdifân oqydi, gâzâblânâdi, oşâl manzârâni sal âldinrâq amlâkigâ qoşib âlmâgânigä âfsüslânâdi.”(L); “Publitsistikâmiz urişqâqlık, yâppâsigâ yâmânâtlıq qulib qârâ çaplaş vâ yâ, hurmâtlı âlimimiz Âzâd Şarâfiddinov aytgânlaridek, ‘mâddâhizm’ kâbi nâmaqbul kâyfiyâtlârdân tâbârâ xalâs bolib, muâyân oyçânlık, fikrçânlık, bâsıqlık, ângli muşâhadâ vâ insâniy keçimmâlârning şer qadâr bevâsitâ vâ samimiy-beğarâz ifâdâsi, yani, esse, özimizçâ aytgân-dâ, badıhatüsini âlâyâtgân ekân, buhâldân âfsüslâniş emâs, aksinçâ, suyüniş kerâk, deb oylâyân.”(TA); “Oşqirgânimgâ arâzläb, eski qorğânimizdân kelmây qoydimi, deb iç-içimdân âfsüsländim.”(CD); “Men iç-içimdân âfsüslänib, tört qadâm yürğânimni bilâmân, bâyâgidek bir bedânâ pârillâb kötârlidi vâ şu zahâti top etib tüşdi. (CD); “U qulâyâtgân işidân zarrâçâ hâm âfsüslänmâsdi.”(L)</p>
âgâhlântir-	+	+	+						3	17	1. Haber vermek, haberdar etmek. 2. Uyarmak.	<p>“Bu âradâ öz telefonlâri buzilib qâlib, Matlûbâlârnıkigâ çıqıb, ming bâr uzr sorâb, yânâ militsiyâni qaytâdân âgâhlântirib çıqqan edi.”(UP); “İkinçi zuvânök urilgândâ ilgâri vâkzâllârdâ yolâvçilârni poyzning cönâşi haqidâ âgâhlântirib uç bâr qonğırâq çalingân.”(KK); “Keçâsi Umrinisâbibidân Zebi toğrisidâgi taşvişli xabârni eşitgânidân keyin Enaxânning ânâsi mehmânlar cavdişgân</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													vaqıdä Saltänätini bir çekkägä çaqırıp haligi xusüsdä âgâhlântirgän bolsä-dä, Saltänät bu qadär yâyilib vä quvnäb bärâyâtgän ortâğini xafä qılmäslük üçün ungä heç narsä demäslükni yep kördi.”(KK); “Avvâldän âgâhlântirib qoygän ekän-ü, biz özimiz gumrâhlik qulgän ekämiz.”(CD)
âğ-			+	+					2	1768	1. Bir tarafa meyletmek, eğilmek. 2. Belirli bir istikametten dışarı çıkmak. 3. Batıl yola sapmak. 4. Bir tarafa yönelmek. 5. En yukarı noktadan gelip geçmek. 6. Taraf değiştirmek.	“Qançä piyâz bilän neçä qâp bâdringni dökängä taşläb, qutülgünimizçä quyâş häm pâstgä âğub qâlibdi.”(CD); “Arävâ häm bir silkindi-yü yänigä âğub , üstidän tâqılär şaqırâ-şuqur İzzägä ağdârilib berdilär.”(CD); “Birinçi märtä qoy kelgän kündän beri bütünläy esidän âğub qâlgän Qurvânbibi fâtiha toyidän keyin bir âz özigä kelgän edi.”(YOS)	
âğdâr-			+	+	+	+	+		5	63	1. Dik durumdan yatay duruma getirmek. 2. Altını üstüne, içini dışına çevirmek. 3. Devirmek. 4. Kıdemini düşürmek, tahttan indirmek.	“Endi bir oq bilän ikki quşni âğdâriş keräk!”(KK); “Şâir vä tarıxçi Bayeniying ibâräsi bilän aytgändä, uning dâvridä hər bir mahallä öz mächiti vä mädräsäsigä egä boldi; ondän ziyâd nâdir äsârlär Arab vä Fârsiy tillärdän özbek tiligä âğdâridi .”(KŞD); “Dâmlä mahârät bilän özbek tiligä âğdârgän äsârlär hali bir neçä ävlâd kitâbxânlärigä zâvk-şâvk berişi şübhäsizdir.”(TA); “Bu qânüniy, konstitütsion tüzümnü âğdârişgä qarätilgän cirkänç haräkät.”(TA); “Kânsäläriyädägilär siyâhdän ornigä işlätilmäqdä bolgän şişä simğini âğdârib yubârdilär vä sudyäning özi häm başi aylängänligidän stolning siyâh tökülgän yerlärigä qolini qoydi.”(KK); “Hävüz, narigi tarâf devâri cüdä bäländ, devârigä polät taxtälär qâplängän, bäsım âstidä âtilgän suv guvillâb bärib oşâ taxtälärgä urilädi, sän ming tâmçilär	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													säçrätib, şaştı sinib, çuqur hävüz tübigä ağdärilädi. ”(L); “U özigä kelib közini açgänidä... yetginçi lampä şuläsida yerdä tiz çökib otirgän ämäkisini vä uning ropärsidä, ağdärilgän xäntäxtäning tegşäsida turğan Cabbârni kördi.”(D); “Töngüz besönaqay närsä, buriläy degändä ağdärilib ketädi!..”(L); “Şuning üçün häm u 1917 yıldägi burcüä demokrätik inqilâbni quvânc bilän kütib äldi, pädşäning taxtdän ağdärilişi bilän hämmä millätlär, şu cümlädän özbeklär häm erkinlikkä çıqadi, hämmä yâqdä adälät vä ezgülik bayrâğı hilpiräydi deb astâydil işändi.”(YOS)		
âğri-											1	104	1. Hasta olamak. 2. Bir tarafını incitmek	“Äytingçi, ätäxân, tâpilgän mällärni sudlänüvçi bilän sizni qamti qulişgändän keyin körsätışdimi yâki äldin ‘tağim oşâ savälmi?’ degändek âğriygän Câmıqul ätä salmâqlädi.”(UP); “Ammâ pädşäning cärâhati şundäy âğrib , azâb berärdiki, u qançälik haräkät qilmäsin.”(UP)	
âğrin-												1	24	1. Zorlanmak. 2. Kırılmak, alınmak.	“Salpäl zançälişrâq bolsäm, balki ayni sözdän âğrinärdim , ammâ, ming qatlä şükirki, qaddibästimiz tüzük, küç-quvvätdän häm qısmägän, qäläversä, ävâzimiz häm gavdägä yarâşä xulläs, laqab sıvâ yâpişmädi.”(L); “Şunisidän âğrindim. ”(L)
akillä-												3	11	1. Aksırmak. 2. Boş konuşmak. 3. Birden sebepsiz ağlamak.	“Buning şävqniğä itlär häm qoşilib, akilläb yubärdilär-ü bütün Kattabâğ vähimä içidä qâldi.”(CD); “Uzâqdä yâlgız it akilläb , xayâlimni oğırläydi.”(CD) “Şundä küçi yetmäsä deng äldidän aylänib otib, akilläb qaytärä başläydi.”(CD)
âl-												5	13140	1. Bir nesneyi alet veya elle tutup almak. 2. Kabul etmek. 3. Görevden almak. 4.	“Mingbaşining kattä dävlatidän kattä meräs kütgäni üçünginä qârä közli Miryâqub Pâşşâxänni quçâğigä âlgän emäsmidi?”(KK); “Öz-özini

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>Tırnak kesmek. 5. Boşaltmak. 6. Sahip olmak. 7. Yemek, içmek. 8. Evlenmek. 9. Satın almak. 9. Kazanmak, elde etmek. 10. İmha etmek, yok etmek.</p>	<p><i>qamâqqa âlgän</i> yaş və gözäl xâtingä qızıquv-ilär tâpildi, şekilli.”(KK); “Zebining öpişlari issiq və astâydil bolsä häm, Pâşşaxân, negädür, xalitdän uni ölikning sâvügän läbäridän âlgändäy bolär və nişäb suvgä tegib turgän maysä uçidäy yengilginä qaltirärdi.”(KK); “Meni cang mäydänidän u âlib çıqıbdı.”(CD); “Lermântävdäy büyük istedäd häm qoligä qalämnü qorqa-qorqa ändişä bilän âlgän, u Puşkin, Bayrân dahäsädän hayıqqan.”(TA); “Dünyäni özimiz bilän âlib ketärmidik.”(L); “Keçqurün Saidmi, Sâhibmi, Süläymänmi işqilib, endi ismi esdä qâlmägän yigit kelib, uni aldäb-süddäb, özi bilän âlib ketdi.”(L); “Behudä qân tökilişläring äldini âlgän.”(TA); “Miryäqub qäğäzlärni âlgändän song bittä-bittä bäsib hämmängä ketdi.”(KK); “Bälki, bälki bazilär birävning toyini buzib, nikâhidägi ayâlini âlib qäçgän nâbakâr deb bilär.”(CD); “Bir tãmändän âlgändä bu yaxşi.”(KK); “Üstâzidän âlgän talimini esläb, ikki qolini uning yelkäsigä qoydi və başını öz başigä tãmân târtib turib, közigä mahkäm tikilgän hâldä sorädi.”(KK) “Peträgrädgäçä âlib bärrib qoyädi. (KK); “Negä şu vaqtgäçä âlib kelib qoymäding, bäläm?”(L); “Xuräsänü Mäväräünnährdä 998 yıldän 1014 yılğäçä âlib bärğän cangläri tädricän tasvirlängänligigä etibâr kerak.”(YOS)</p>
alahlä-				+							1	12	<p>1. Sessiz konuşmak, mırıldanmak. 2. Saçmalamak.</p>	<p>“Pärvä qılmäng, ongimdä häm alahläydiğän ädätim bär.”(L); “Häzir gäpirib yätuvdi, dedi xätircäm ähangdä, yaqındä alahläy başlädi.”(UP)</p>
alänglä-			+		+	+					3	46	<p>1. Etrafına şaşkınlıkla</p>	<p>“Ävväligä qayerdä yätgänini anglälmägän kişidek, u yäq bu</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yani ertâ bahârdâ âlinâcâk hâsil bādâligâ pul beriş bilân, dehqânlar ıqtisâdiy qarâmlikkâ sâlingân.”(KK); “Bu parçâ Çolpânning ‘Çopân Sevgisi’ pesâsidân âlingân. ”(YOS); “Bazilârining qolidâ dūshmândân âlingân uzun nâyzâlâr.”(SU); “Men u şâhârlîk qız bilân âlingmâyân. ”(YOS); “Bu quvürlâr maxsûs buyürtmâ bilân âlingân, dedi Topâri.”(L)
alış-		+	+						2	92	Takas etmek, deęişmek.	“Yüztâ bedânâgâ alışmâsmân bunî, dedi u behâzil.”(CD)	
almâş-			+			+			2	66	1. Bir şeyi deęişmek. 2. Yer deęişmek.	“Bârzândaqasigâ almâşâsizmi? ”(CD); “Zum ötmây bu ğazâb, tâĝasigâ qarşı dilidâ coş urgân bu isyân qandâydir âlämlî bir tuyĝu bilân almâşdi-yü, uzâq mum tişlâb qâldî.”(D); “Rahmâtullâh surilib, Mirhâsil bilân cây almâşdi-dâ, Qızıl komândirgâ yaqınlâşdi.”(SO)	
almâşin-						+			1	19	Deęişmek	“U yâqdâ esâ, kelîn âpqâçĝân vâ ârqasidân ergâşĝân âtlâr tâbârâ uzâqlâşib, bütûn atrâf bezâvtâ itlârning akillâşi bilân almâşinib baryâpti.”(CD); “Negâ? dedi dâmlâ armân bilân, bîrâq bu aççiq alâm şu daqıqaning özidâyâq bâşqa tuyĝu bilân almâşindi. ”(D); “Şükürovning yürâĝigâ qoyilib kelĝân ılıq mehr nâxoş bir tuyĝu bilân almâşindi. ”(D)	
almâştir-		+	+	+	+				4	35	Deęiştirmek	“Vâhâlânkî, plâstiykâni Xaçek Vityâning âldidân qaytib kelâyâtĝandâ yoldâ bir quti papirosgâ bittâ bâlâdân almâştirib âlgân edi. ”(UP); “Özgâ til imkâniyâtlârinî ‘öz tiling’ imkâniyâtlârigâ almâştiriş bilân hâm iş bitmâydi.”(TA); “Bütûn bâşlıq bir miltıqni ikki qâp arpâgâ almâştirgân kişi qayerdâ körilibdi?”(KK); “Âdâmlâr ĝallâsini idiş-tavâqqa, qoy-eçkini dehqânçilik qurâligâ, quritilĝân mevâsini kiyim keçâkkâ almâştiriş üçüĝinâ,	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/İlä)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>ehtiyet qulib qoy gâp âzginä mâlidây bir qısmını, içi açışib bolsä hâmkı, xocâlık üçün yapä hâm mühimrâq nârsâni xarid qulış üçün ginä bâzârgä âlib çıqadi.”(SU); “Ulârni almâştirib qoyış şu qadâr qıyınmi?”(TA); “Şundây qulib, İvân Nikifiroviç, miltügingizni almâştirmâq istämâysizmi?”(KK); “Song tâkçädâgi ditektorni, titkilâb, ölib qâlgân tâşini almâştirişgâ tuşdim.”(CD); “Yüring, kiyimlâringizni almâştirib âling!”(D); “Bâr, kiyim-bâşinni almâştirib âl.”(UP); “Müstaql vatändä yaşâş heç qaçân bâşqa nemâtgä almâştirib bolmäydigân baxtdir.”(TA); “Hâdyä tariqasidâ bermâqni xâhlâmäsängiz, endi birâr nârsâgü almâştirämiz şekilli.”(KK); “Siz bolsä... bizdä almâştirib bolmäydigân râhbâr yoq, deb cävâb berdingiz!”(D)</p>	
ämällä-		+		+						3	58	Çaresini bulmak.	<p>“Agâr şer 8 mısırä bolsä, yuqâridâgi 7 mısradâ heç qandây âbrâz hâm, fikr hâm bolmäydi, hâmmâsi âxurgi mısırâni bir ämällâb aytib âliş üçün keltirilâdi, xâlâs.”(TA); “Özini bir ämällâb âpkelişibdi.”(CD); “Köp yemäsâk âz yeb, tâgângning tâpgânini bir ämällâb yetkâzârmiz, zıqnâ bolmägin, bâlâcânim.”(D); “Çârsüdâ bir ämällâb tüşib qâlib, pâyâbzällâr âbdân sürtilgân şiminin pâçâsini qâqtsi.”(SO); “Poezd toxtâgâç, vagânâğasi yârdämüdâ bir ämällâb Cähângârni kötârib tüşib, bekâtdâgi yakkâ daraxt âstigâ yâtgızdi.”(SO); “Undân tegirmânning doli yâni bilân bir ämällâb, cân hâvüçlâb dân tökilâdigân câygâ ötib âldik.”(CD)</p>	
anglä-		+		+						+	5	403	<p>1. Anlamak. 2. Kıymet bilmek. 3. İçini okumak.</p>	<p>“Ävrupâ tarâflârdâ oqib kelgân ekân, bizgâ hâm savâddân yuqtirib, vaziyâtni vaqtidâ angläb, inqlâbni, badâz yângi hükümâtni hâm tan âlib, yerläri-</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>yü yıqqan pullärini özi tâpşirib, ottizinci yıldä dünyädän köz yumdı.”(L); “Ärtgä yol yoqligini, endi Xälmominning yâdisiz yaşäy älmäsligimni häm ayni çağdä angläb yetdim.”(L); “Yaxşibäyev quruqrâq âhanggä çalgib, sözlärning manäsini däbdürüstdän anglämädi.”(L); “U arizäning nimädän ibârät ekänini quyidägi fasldän anglämäq mümkin.”(TA); “Äläğävürdän heç nârsäni angläb bolmäydi.”(UP); “Ädämzäd özining zukkâligini vaqti-vaqti bilän angläb tursä yaxşidä, axir!”(L); “U hâlni bärhıqning sözläri bilän anglätış qolimdän kelmäy qälädür.”(YOS); “Ädäbiyät hayätni, bärhıqni, estetik tadqiq qılış yolini belgiläşini angläy başlädim.”(TA); “Äybek vä Abdüllä Qahhâr nasrini oqib, xalqıning büyükligini angläb yetidilär.”(TA); “Barällä İşânc bilän aytä älämäñki, tabiätän kämsüküm vä kämtär xalqımız müstäkillik yaşäsın, deyä namäyişlär qılmäyätgän bolsädä, u ruhan nimägä erişgänini angläb vä his qilib turibdi.”(TA); “İnsänning qandäy niyät qılğäni, nimäni maqsäd qilib älgäni hayät üçün naqadär mühimligini anglämäq keräk.”(TA); “Dävränning yugürikligini nafaqat his etmäq, bälki täfäkkür väsitäsidadä anglämäq, bilmäq häm keräk.”(KK); “Sudyä mahkämäsidadä bolmuş mäzkür bepärvä bu arizä başidän-âyâq, aymqsä şu cäygäçä, cüdä savâdsizlärçä yazılğän, undän bir nârsä angläb bolmäydi.”(KK); “Sizgä qaräşlärüdän angläymänki, uning köñli köpdän sizniki bolğän!”(KK); “Haligäçä angläb yetälmäymän begünâhdän begünâh kimsä ölim xänäsigä qandäy mahbus bolib</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															tüşdi-yü qandây âsânginâ qutülib ketdi? ”(CD)
angläşil-			+		+					2	16	Anlaşılmak.		“Bârâ-bârâ kerâkli sözlâr âsânraq tâpilâdigân, bâşqa çarâq sözlâr bilân aytilgân mâvhumlâr hâm ikki tâmângü angläşilâdigân , qol vâ yüz-köz harâkâtlâri közgâ tanış körinâdigân bolib qâldi.”(YOS); “Uning sözidân angläşilârdikim , Qumâriqqa bârgân vâqtidâ u yerigâ suv yetmây alâmzâdâ bolib yurtân âz yerli kâmbağallârdân bilâgi yoğân üç yigitni çağırub ulârning yerlârigâ suv tegmâslikdâ mingbâşining heç bir aybi yoqligini, hâmmâ ayb Yâdgâr eçki bilân Umârâli puçquqdâ ekânini sözlâgân.”(KK)	
anglät-			+	+	+		+			+	5	45	Anlatmak	“Bolgân vâqeâni âyâq üstidü turib mingbâşigâ anglätdi vâ ahvâlâni cüdâ vâhimâlik qilib körsâtdi.”(KK); “Âllâh mengü hâzirgüçâ heç nârsâ bilmâgânimni endi anglätdi .”(KŞD); “Heç kingâ heç nârsâ demâsdân, kelin bibisini çağırđi vâ bolgân vâqeâni ungü anglätdi .”(YOS); “Şu tâpdâ uning yâlgız birginâ tilâgi bolib, u hâm özining qahrâmân emâsligini, ölümning heç bir qorquç bolmağânini, uni ayab vâ uning toğrisidâ qayğurib öltürmâq kerâkmâsligini âdâmlârgü anglätmâq vâ amıq isbât qılmâq edi.”(KK); “U hâlni bârlıqning sözlâri bilân anglätiş qolimdân kelmây qâlâdir.”(YOS); “Püşkin sözi qadimiy Yunânçâ bolib, yoq câydan bâr qılış degân manâni anglätür ekân .”(TA); “Yaxşibâye vâ mäsâlâning mâhiyâtinâ anglätdi .”(L); “İçkâridâgi xastâ âvâz ungü bundây qılış yaxşı emâsligini anglätib qoydi .”(SO)	
anğrây-			+	+	+		+			4	23	Afallamak, şaşırmaq.	“Men âzzâ-bâzzâ toxtâb, mehmânning aqligü anğrâydım .”(CD); “Faqat heç nârsâdân xabâri yoq Âlim akâm		

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>aftimizgä angräyädi tikilädi, tüşünälmäydi.”(CD); “Nimägä angräyäsän?”(CD); “Ayäl beçärä ungä angräyib tikildi, song şaşä-pişä köyläginä qäqä başlädi.”(L); “Men esäm, bu kimsäsiz hävlidä angräyib otiribmän.”(CD); “Bir mahallär maşinä ötgändä angräyib qaräydigän ädämlär endi eşäk mingän bu ikki möysäfidgä acäblänib qaräşär, yäşlär bir-birlärini türtib qoyışardı.”(D); “Bungä bir närsä bolgänmi özi! degäniçä tanişi arqasidän angräyib qäldi.”(CD); “Akmäl oris bir daqqä qätib qäldi, esxänäsi çıqub ketgän ädämdek angräyib turib-turib: ‘Negä... tånäy?’ dedi zorğa.”(CD); “U taqqa toxtäb, goyâ endi eşitâyâtgändek angräydi.”(CD)</p>
âq-			+	+	+	+			4	1451			<p>“Bozsuvgä aylänädi, keyin Çolpânätäni yäqaläb, bäländ-bäländ tepälärü teräk boyi carlär aräläb, Tuvägü Kättäbâğni yarim aräldek oräb ötädi vä künbätärdä İzzä säyi bilän qoşilib, aççı qurläri tâmângä âqub ketädi.”(CD); “Sudyä İvän İvänoviçni bir tâmângä qaräb sürgän hämân, bu yäqdän güläy İvän İvänoviç häm bütün küçini yığub turib İvän Nikiforoviçni oşâ tâmângä qaräb sürdi, bu vaqtdä İvän Nikiforoviçdän âqqan ter tärnävdän âqqan yämğürgä oxşardı.”(KK); “Erkin xunning äğzini mahkämäläb, üstigä tupraq tärtib song itning yâğaç üyini surib qoygänidä tün yarmidän âqqan edi.”(SO); “Eşän bābā xudāyimning sevgän quli, nāzū nemāt tōrt tarāfdän suvdāy âqub turädi.”(CD); “Bu bazmi cämşidlär, tabiiy, quling orgülsin beş yuldüzliklärdän xäli ötmäs, dāryädäy âqqan äliy nāv şarāblär esä kişining xayälidän hämmä ğam-güssäni kötārib, könglini suv içgändäy</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													qıldi.”(D); “Keyin bir yâmân sel kelgânini esläymän, bir parçâ yâğâçgâ tirmâşib, botänâ sel içidâ, sâvuqdân dağ-dağ titrâb, lahzâ sayin suv yutib, nedir quyi tarâflârgü âqub ketgânimni esläymän.”(L); “Undän taşqari, bu yergâ mahalliy xalq hämmâ suv âks dâryâsigü âqub ketmäsligi için toğân qurgân edi.”(SU); “İkkimiz oşändü âqub bârämiz.”(YOS); “Ulârdâ insâniyât köksidâ uruş açgân yarälârdân âqayâtgân qânni körsâtiş hâm bâr, ulârdâ uruşgâ qarşi aytilgân fâceâli nidâlâr, azâmât yüräkning hayqırılıqlâri hâm bâr.”(TA); “Közigâ köringân suv anhârdân âqub kelgân emäs, bälki xayâlidân tâşib çiqqan edi.”(SO)		
âqar-													“Bir mahal qaräsâ, yigirmâ-ottiz qadâm naridü gimnâstyârkâsining ârqasi terdân âqargân cüssädâr askâr ketib baryâpti.”(L); “İçidâ çaqirtikânâkning ildizi ölgân ilândây âqarib körinib, etni cünciktirâdi.”(CD); “Dâvr şamällâridü âqargân bâşidâ ayâl qollâriining beâzâr taftini his qulgâsi kelâdi.”(TA); “Bâşidâ siri küçâ bâşlâgân qızgış kaskâ, egnidâ âftâbdü âqarib ketgân gimnâstyârkâ, âyâgidâ âgir sâldâtçâ etik, Prâxâr âstânâdâ toxtâb közlâriini loq qıldı.”(D); “Ammâ, ming qatlâ şükriki, qaddi-bâstimiz tüzük, küç-quvvâdân hâm qısmâgân, qâlâversâ, âvâzimiz hâm gavdâgâ yarâşâ xullâs, laqab sırâ yâpişmädi, keyinrâq, qâş-pâş degâni sal barâqlâniib, bir çekkâdân âqardi-yü laqabkâş çirânmäçâqlâriining bütün tâât-ibâdâtlâri sariq çaqâ boldi.”(L); “Qarângki, heç qançâ ötmây, tumâri qârdây âqarib, özi pistâ kömirdek qârâ târtib ketdi.”(CD)		
âqlâ-		+				+						2	70	1. Boyamak. 2.	“Hämmâ günâhlârimni iş bilân

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												Yemeğe veya içeceğe rengini açmak için katık eklemek. 3. Bir kişinin suçsuzluğunu ispat etmek.	yuvârdım, iş bilân âqlârdım özimni! ”(D); “Har qandây tâcribâ milliy anânâlarimizgâ müstahkâm tayângân vâ ulârgâ yangiçâ yândâşâ âlgân paytdâginâ özini âqlâydi.”(TA); “Bu xüsüsâ özini dâimâ âqlâb kelâyâtgân acâyib tâcribâlarimiz mâvcüd.”(TA); “Men özimni âqlâmâqçi emâsmân heç.”(CD)
âqlân-				+							1 14	1. Ayıklanmak. 2. Bir kişinin suçsuzluğunu ispat etmek. 3. Bir hâkikatın doğruluğunu tasdik edilmek.	“Bundây qabihlik heç bir dâvrdâ, heç bir tüzümdâ âqlânmgân.”(TA); “Râstdân hâm, uning yârdâmi tegdi ayâl yarim yıl degândâ âqlânib çıqdi.”(L); “Taqrizlâridü Yaxşibâyev tamâm âqlângân edi.”(L)
âqlâş-			+								1 11	1. Boyamak. 2. Temize çıkarmak, aklamak.	“Xüsüsân, nâhaq qamâlgân bir ayâlni âqlâşgâ yârdâm bergân edi.”(L); “Özini âqlâşni ârtuqçâ deb bildi.”(SO); Öz xattiharâkâtini âqlâş üçün qurbânini yâmânlık namâyândâsi, özini esâ yaxşilik namâyândâsi deb elân qilâdi.”(SU)
âqsâ-					+						1 27	1. Topallamak. 2. Geri kalmak. 3. Çaresiz kalmak.	“Bundây qabihlik heç bir dâvrdâ, heç bir tüzümdâ âqlânmgân.”(TA); “Râstdân hâm, uning yârdâmi tegdi ayâl yarim yıl degândâ âqlânib çıqdi.”(L); “Taqrizlâridü Yaxşibâyev tamâm âqlângân edi.”(L)
ârâlâ-			+	+	+						3 135	1. Ortalamak, ortasından yürümek. 2. Birden ortaya çıkmak. 3. Ara sıra görünmek.	“Mâktâbdân çıkdik detaxdân bâlâlikdân tanış nâkzârlârü yângâqzârlârgâ ârâlâb ketümüz.”(CD); “Yânâ allaqandây çârbâğlârni kesib ötdik, yângâqzârlârni ârâlâb, hâvüz boyidân çıqdik.”(CD); “Mingbulâqdâ tizzâdân kelâdigân pıçânzârlârni ârâlâb uzâq yürdi, mâcnuntâl vâ ciydâ bilân orâlgân tınq çâşmâlârdân hâvüçlâb suv içdi, keyin qırgâ çıqıb, çârvâ kompleksi qurilâdigân câylârni közdân köçirdi.”(D); “U ciyânigâ nâürin qurslik qılğânini tuydi, lekin şu zahâtiyâq buni unütdi-dâ,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													yakkäm-dükkäm qabrlärni äräläb yuqâriläb ketdi.”(D); “Äräläşgä äräläb boldi, qâzim.”(CD); “Hudä, biz Momin täganing qorğänigä ärälägän ädämnı oğrı deb uşläb yürıbmız.”(CD)
äräläş-			+	+		+				3	131	1. Karışmak. 2. Olay çıkarmak. 3. Yardımcı olmak, işe el atmak. 4. Birbirine karışmak. 5. İnsanlarla temasa geçmek.	“Songgi yıllärdä cindäkinä cämäät işlärigä äräläşib qaldım.”(TA); “Endi ‘3’ bolmäydım ‘2’ uning yänini älädi yänä dädäsi, ‘3’ häm ‘2’gä qoşnidä, äräläşib qalışı mümkün.”(UP) “Kelin şu yergä kelgändä, bir äğızginä söz bilän äräläşib qoydı.”(KK) “Papa cähän siyäsätigä hämişä äräläşib kelädi .”(TA); “Ulärning taqlid ğazälläri ba’zän asl mäşrüb bisätigä äräläşib ketär edi .”(TA); “Şunaqa, lekin zamänlär keçib mäzärlär tekislänib, ädäm yetti qavät tuprâqqa äräläşib ketgänidä häm yoqalmäydi.”(CD) “Birpäsä äräläşib , yügür-yügürgä tüşib ketdi.”(CD)
äräzlä-		+	+	+	+	+				5	35	Suçlamak.	“Çamäsi, xätini äräzläb , bälälärini häm birgä älib ketib, ehtimälki, ukäläri häm äğrinib, beçärä yalgiz qalgän ekän.”(L); “Oşqırgänimgä äräzläb , eski qorğänimizdän kelmäy qoydimi, deb iç-içimdän afsüsländim.”(CD); “Xätirläş ançä qyin edi, aynıqsä Muhsinä xänim narigi xänä deräzäsi yänidä äräzläb turgänidä!”(L); “Demäk, farmäyişi yaqındä berilgän, Aşnä bu yerdän äräzläb çıqıb ketgänidän song.”(L); “Muhsinä xänimdän paytı-paytı bilän äräzläb tursä-dä, aslidä tili bir bulärning.”(L)
äräzläş-				+		+				2	11	Birbirini suçlamak.	“Mirğâräddä äräzläşgänlärnı , räsmi, şu yol bilän yaräştirärlär, bu özi bir qadär top oyinigä oxşab kelärdi.”(KK); “Aşnä bilän yänä äräzläşib qalgänini bilmäsdi.”(L); “Aşnä bilän birinçi bär äräzläşib qalgänlärigä häm şu atir säbäb bolüvdı.”(L)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

ardâqlä-		+	+	+	+	+			5	23	1. Saygıyla bakmak. 2. İhtiyadlı davranmak. 3. Nazlamak. 4. Hürmet etmek, izzet ikramda bulunmak.	<p>“Men uni... öz âtamdây ardâqläb, qolimdän kelgän yaxşilikni qılsäm, uni deb malâmät tâşi âstidä qâlsämü... u kişi rahmät ornigä lanät yâğdirsä?”(D); “Biz ötgän azizlärimiz, milliy qatağän qurbänläri yâxud ikkinçi cähân urüşidä faşizmgä qarşi küräşgän âtalärimizning muqaddäs xätirälärini ardâqläb kelâyäpmiz.”(TA); “Abdüllä Qâdiriygä ming rahmät, deymiz, Qâdiriydek zâtlärni ardâqläş millätning uyğâqligidän, yüksäk mädäniyätgä erişgänidän, özligini tanigänidän, qısqasi, tärâqqiyät yoligä kirgänidän daräk berädi.”(TA); “Uning icädini ardâqlâydi, sevädi.”(TA); “Ayni mahaldä xalqımız asrlär dövämüdä ardâqläb kelâyätgän urf-ädätlä, mänäviy bâyligimiz, dinimizning insânpärvärlikkä çärläydigän ahkâmläri öz qadrini täpmäqdä.”(TA); “Uzâq yoldän ardâqläb kelgän eng sevimli...”(UP); “Bütün dünyâ uluğ sarkärdä, dänâ yolbaşçı, insânpärvär qânünlär icädkäri sanäb, häväs bilän ardâqlägän Amir Temürni nazäri päst, qânxor, râzil, yävüz, yaxşilikni xayâligä häm keltirmäydigän buzğunçı vä hâküzä deb tasvirlägän yâzüvçining kitâbini Özbekçägä oşâ zahâti târcimä qilib çiqardik.”(SU)</p>
äri-			+	+					2	229	1. Erimek, bitmek, tükenmek, sona ermek. 2. Boşalmak. 3. Ayrılmak, gitmek.	<p>“Şu dâstänlär sâbâb qıyşıq pâšnâli tuflisidän yâzdä häm lây ärimäydigän bu qâp-qârâ, qultırıq dâmläning öziyäm közigä cüdä ıssıq körinib ketdi.”(D); “Haligi tâmâşâ ornı bolğän köçädü kişilär ärib, qâpqârânğı, cimcit bir goristängä ayländi.”(KK); “Dâmlä, labingizdän mänä şundây gâlib täbässüm heç qaçän ärimäsün!”(TA); “Yüz-közidän täbässüm ärimäydi.”(UP)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

ârqalä-		+	+		+					3	24	Sırtına almak.	“Yâxud u birân bir câydân torväsini ârqalâb kelgân emäs.”(TA); “Men hâm bilgänlärimni ârqalâb ketämänmi? (TA); “Tamärâ conginä rabâçiyning qızı, âtäsining ilgârligi qızıgâ qoygân zamânäviy ismidân narigâ ötmägân, cücâbirdây cân, uydâ yänâ ikki-üçtä qızı boy yetib turibdî, endi bu qaytib bârsâ ärtmägüni ârqalâb ... yaxşimi şu?”(L); “Munçâ közing aç, enağar kâmpir, sengâ meraçi kârâ, u yâqqa ârqalâb ketäsänmi?”(L)
arrälä-		+		+	+	+				4	12	Testere ile kesmek.	“Çünki bundây qoşuqlâr özining çuçmäl âhangi, pâymâ-pây sözläri bilân asäblärni beâmân arräläydî. ”(TA); “Üçinçi âyâqni arrälây başlägändâ uning yürägi şu qadâr qattıq urâr ediki, bir neçâ dâfâ işni toxtätmäqqa mäcbur boldi.”(KK); “İvân İvânoviç âyâqlärning birigâ yaqınlâşdidâ, arrälämâqqa başlädi.”(KK); “Bu yâqdâ qarib quyülmägân xâtin arrälâb tursâ.”(L); “Xâhläsä-xâhlämäsâ qurigân deryâ hâm naşävändgâ aylängân yer hâm, tuğâlmây ölgân kelinçägü yaşnâb turgân câyidân arrälâb keltirilib, yaprâqläri solib tüşgân dârxat hâm, aslidâ, özi ekânini tilidâ aytmäsä-dâ, dilidâ inkâr qulâlmâydi.”(L)
art-		+	+		+					3	216	Silmek, temizlemek, kurulamak.	“Undân keyin özi qıyın bolsâ hâm, lekin hâr vaqt köp-dâ maqul bolätürgân bir aşullâni aytib berätürgân bir artistdây yanâ öz câyigâ öltürädür, ivigân barmâqlärini tanigü artib , özidân özi xursând yaniberigâ qarâydir.”(KK); “Şu mahal âyim közyâşlärini etäklärigâ artgänçâ , birdân çappâ cahlâri tutib, qumri kennâyimgâ ogirildilär.”(CD); “Qoli bilân peşänäsini artgân edi.”(KK); “Aççığ-äççığ yığlâb, româlining

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													uçi bilän közini artib , yürgän yolini bilmäsän ketdi.”(KK); “Bir-bir ketin ikki piyäläni tolätib içdi, yengi bilän ağzini artdi .”(KK); “Bütün tanini, bütün azâlarini bäsib, ezib, sidirib kelgän u ikki tãmçi yãşini yengi bilän artkändän keyin ‘Atäsi hãm şundâq, qızım’... dedi.”(KK); “Qızıl şâhi kölmäk (aslidä şundäy) kiygän, qâp-qârä saçläri yerlärdä sudrãlgän yãş kelin karävät yänidä yığläb-yığläb qabãrgän közlärini yenş bilän artib turär edi .”(KK); “Mening nazärindä, mocizä kalendär bilän hisâb-kitâb qılmäydi, bälki u ertägä yüz berär, bälki yüz yıldän song, bälki birär dahâ sanätkâr hãzir bälälär bægçäsidad burnini artib yürgändir.”(TA); “Nihâyät, belbãgigü artinib qaytãrkän, mengä zimdän zingil taşläb qoydi.”(CD); “Kãmpir qârä şäyi romãlining uçläri bilän artinib yığlärdi.”(KK)
art-		+	+	+	+	+				6	738		<p>“Üçinçi qatnãşimizdä sinçlä bilän tãqulärni artib berişdi.”(CD); “Erining tãpgãntütgãni bir umrgü yetib artädi.”(L); “Ulcälärni ätlãrgü artib bolışgãç, Spãntãmãnã Deyãkãgä dedi.”(SU); “Aslidä insân bäläsi oşã zamãnlãrdä hãm fazilätü muqsãnlärni artmãqlãb yürgän.”(TA); “Birinçisi Aşnã maşinãsigä artib kelgän oyinçãqlãrgä dãxil.”(L); “Hãfsäläsi yetgãnini qarãngki, buldürüqning murğak ähligä atãb maşinãsigä bir qãp oyinçãq artib kelgän ekãn...”(L); “Kãrvãn yãllãnmã cangçilär qoriqçiligiyã köçmãnçilär mazgillãrining biridãn-ikkinçisigä ötär, hãr toxtãgãndä artib bãrãyãtgãn yükning ägãrligidãn tuiyãlä ökirãrdi.”(SU); “Ulãrdãn artsã, bãşqalãrgä tarqatış mümkün.”(TA); “Ulãrdãn ãrtgãn fursãtlãrimdä şãhãr çekkãsigä</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													çıqıb, çeksiz äsmändägi yârqın, kättä yuldüzlärgä bâqıb turışni cüdä häm yâqtirämän.”(TA); “Bahridin akämni benâmü nişân yoqâtgänlärni izläb tâpiş üçün häm qılâyâtğanini bilgäç esä, akämğä mehrim boläkçä ärtib ketdi.”(CD)
artin-			+						1	13	1. Silinmek, kurulanmak. 2. Silinmek, tozu alınmak.		“Nihâyät, belbâğığü artinib qaytärkän, mengä zimdän zingil taşläb qoydi.”(CD); “Asäl xälämning kelini arikdägi suvdä yüzi-yü qâşini çayib, körpâçä üstidä yâtğän sâçıqqa artindä .”(CD); “Keyin erinnäy sâçıqqa artinib , sâqällärini siläb, mâylädilärdä, pişilläb yâstıqqa suyändilär.”(CD); “Ätaqozi başını silkitib ğamgin külimsirädi, keyin sâçıqqa artinärkän , tosätän.”(D)
ärttir-			+	+	+	+	+		5	58	1. Artırmak. 2. Derletmek, yavaş yavaş toplatmak.		“Tez-tez çıqıb mingbâşi äüläsining rözğâr işlärigä qarâşib, körpâ vä tonläri bolsä qavib, paxtälärini saväb berädigän ortä yaşlärdägi bu xâtin şu yol bilän kiçik qızıgä sep ärttirädi .”(KK); “Bolmäsä, kücingni ärttirib , kättä yolğä çıkarib qoyämiz.”(KK); “Bu ädäm esä ältmişdän äşğändü ärttirgän imänü etiğädi bu bolsä?”(D); “Kamidä uçtä oynäş ärttirädi , ustaxänä sâni-ni uçtägä yetkizädi.”(L); “Bezäri corabâşilär äräsidä ärttirgän äbrösi köngligä mäydäy yâqardı.”(L); “Hicrätä ärttirgän äzginä şuhräti tug boldi-yü birâr beş-älti yıl İzzätä yaşädi.”(L); “Birävgä boyın eymäğän, birävlärning boynını häm qayirmägän, başqalär havälänib, hävliqıb, qoşä-qoşä hävli qurib, hər şähärdän bittädän oynäş ärttirib , pul cänivärni çamädänläb sävürgän paytläri häm, u oşä ottizinci yıllärdän qälğän eski kitelini yelkäsigä ilib yurävergän.”(L); “Sibirdän ärttirib kelgän bu

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (-dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													dârdni faqat pgü tançâ âlâdi.”(SO)
arzi-			+	+						3	192	1. Belirlenen fiyatı hak etmek. 2. Değerli olmak, layık olmak.	<p>“Âcdâdlârnîng işini yüksâltirgânlârginâ maqtâvgü arziydilâr.”(TA); “Âdâmlârnîng men üçün şu qadâr kiçkinâ vâ âhâmiyâtsiz bolgân bir qız üçün, yığlâşlâri vâ ıztirâb târtiştârigü arziymânmi?”(CD); “Âsilâdürğânlâr bir top bolgünçâ, yoqsâ, bittâ âdâm üçün, yânâ tağîn sendek bir âdâm üçün âvârâ bolib öltirişgü arzimâydir.”(CD); “Bir qarâşdâ arzimâs kâmçiliklâr.”(L); “Aslidâ hâm arzimâs.”(L); “Tagi kitâblik ekânini oylâsâk, qımrân Kâsândân kelgân bolib çıqadi, lekin u yâklârdâ birâr arziydigün tanışim yoq, bârlâri hâm bu işgâ qol urâlmâydi, qorqadi...(L); “Hâmmâsi mânâvi gülxan tütünidây arzimâs nârsâ bolib çıqdi.”(SU)</p>
âs-			+	+	+	+				4	1793	1. Asmak, idam etmek. 2. Sağlam bir şekilde bağlamak veya çivilemek. 3. Silah kuşanmak. 4. Yerleştirmek, koymak.	<p>“Özini qabristân çınârigâ âsib qoygâni esingdâmi, bâyvâççâ?”(D); “Lekin narigi betdâgi cargâ âvâğüdân âsib taşlâb qoyilgân.”(CD); “Allaqaylârdân âv miltuqlâri tâpib, onâvini yarâqlântirdi, üstbâşlârini tekislâdi, özi hâm eng yaxşı zâr çâpânini kiyib, tillâ kâmarini bâğlâb, uzun qılıçini âsib, samân yorğani minib yolgâ çıqdi.”(KK); “Haligi qızçâgâ rahming kelsin, u beçârâ özini âsib qoyışı hâm mümkin.”(L); “Özini âsib qoymâsin, deb âlişâdi.”(SO); “Âtaqozi şundây dedi-dâ, âlmâgü âsib qoygân kostyümini yulib âlib, dârvâzâ tâmân yönâldi.”(D); “Hâzir nuqul boyingü kiçkinâ radio âsib yurışâdi.”(L); “Toğri kelgân yerdâ âsib, âtib ketâvürâdigân!”(CD); “Bir tirik âdâmmi, aytâylik Sergey Gâlâvinni, âlib bârib kâfângâ orâydilâr-dâ, tâ câni çıqqunçâ boynidân âsib qoyâdirlâr.”(KK)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

asäbiylä-												1	16	Kızmak, sinirlenmek.	"U bir nimädün cüdä asäbiyläsgän, birâq bu hâlatini yaşirib, özini xurrâm körsätışgä urinâyâtgän ädängä oxşardı."(CD)
asäslä-		+										1	34	1. İspat etmek. 2. Dayanmak, esas almak.	"Şüküräv hâzir qaynätäsinig şu alfäzdä dävâm etişini, öz fikr vâ etiqâdlärini yänä-dä çuqurrâq asäsläb berişini istärdi."(D)
äsäslän-			+		+							2	20	1. İspat edilmek. 2. Dayanmak, esas alınmak.	"Bugün Bâcxânä ittifâqıgü asäslängän."(TA); "Ammâ uşbu fikr hâm al-Färğâniy fikrigü asäslängän ekän."(TA); "Yurtbaşımız aytdılariki, endi biz hâr qandây mavzugä yändäşgändä miş-mişlär yâxud 'uluğ äğa'larimiz körsätmälärigü emäs, bälki asl manbälärgü asäslänişimiz keräk."(TA); "Talânçilikkä asäslängän şarmändäli tuzüm yoq boldi."(TA); "İqtisâdiy cihatdän tamâmän asäslänmägän safsätâdir!"(D)
äsil-			+	+	+	+	+		+			6	209	1. Asılmak. 2. Kendi ağırlığıyla sallanmak. 3. Bir şeye sağlam bir şekilde tutunmak. 4. Sarkıntılık yapmak.	"Qollärining barmâqläri xuddi oyingä tüşâyâtqândây, däm ğicimlänib, däm yâzilib turär edi, oşä qoli bilän Vernerğü äsildi."(KK); "Men bilän bir qatârdä asiläturgän bolğâningdän keyin xocäyinligig qâldimi seni!"(KK); "Tâğ etäkläridä hazin xâniş qilib kezgän mehmân turnälär, şuvâqzârlärdä yayrâb yürgän âhu uyurläri, vâ nihâyät, cänübning tim qarâ äsmänidü qandidek asilib turgän ülkän-ülkän yuldüzlär..."(TA); "Äbidävning nincân yelkäsidad qâpdây asilib turgän eski picämäsigä qarâb xitâb quldi."(D); "U çindän hâm cüdä galäti, aftangâri, saç-sâqâligä qarämäs, kiyyän kiyimläri qâq süyäk tanäsidad qâpdek asilib turär, pâşnäläri yeyilib, bir tamângä qıyşâyib ketgän tüfliläri quppä-quruq yâz künläri hâm bätmân-bätmân lây bolib yürärdi."(D); "Cäyläri, sâmsä, patir vâ başqa balâ-

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>bättärlärni endi qäpgä sälä başlägän edilärki, birdän mahkämäning içigä suri çoçqa kirib keldi, nä sämsä vä nä nänning karsillämäsigä tegmäsdän, varaqläri pästgü äsilgüni haldä stolning bir çekkäsida yätgän arizägä, İvän Nikiforoviçning arizäsigä yäpişib hämmäni hayrätä qäldirdi.”(KK); “Ul, şorlik qız, mening boynimğa şundäqımä äsilib äldi.”(KK); “Fazilät yügürüb kelib äpäsining boynimğa äsildi.”(KK); “Yansänmi yetäläb älib bärışgä toğri keldi; u ävväl äyäqlärini mahkäm tiräb äldi, şundä xuddi plätformä taxtäsigä çarmläridän mıxlängän käbi edi, songrä tizzäsini бүkib älib mirşäblär qolidä äsilib bärädi.”(KK); “Qärä arävälär bir-bir ketin güldiräşib kelib, ikkitädän ädäm äldilər-dä, yänidä çıräg äsilib turğän dävväzägä tämân yürüb ketib, qarängılıq içidä güm boldilər.”(KK); “Äxirdä, bir-birigä qarşı oläräq, uçi nayzägä oxşab havädä äsilgüni haldä qılıçlar qatärläşdi.”(KK); “Doqtı-doqläb tili çıqıb, yürüb ketgän Zilälämiz ästänädän äsilib tüşib, burgänzär ärasidän qoşnikigä pildiräb qälädidä, heç qançä ötmäy qolidä bir vış üzümni, näkmi kötärib çıqadi.”(CD); “Hayätidä şu nämäşrü erdän başqa heç bir yupänçi bolmägän yaş xätin uning boynigä mahkäm äsildi, şu qadär hurs bilün äsildiki, Miryâqub uning irädäsigä boyin egişgä mäcbur boldi.”(KK); “Mästlik bilän küdä qattıq, cinnilärçä äsildi.”(KK); “Ädämlär üç vagonli trämväyning zinälärigäçä äsilib älişgän.”(SO)</p>
äsiltir-		+			+					3	22	Asıp sallandırmaq.	“İssiqdän tälıqqan caigçilər tillärini itdäy äsiltirib çadır aträfidä otirişär, läşkərbäşilär

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bitunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

âş-		+	+	+	+						4	2245	<p>1. Miktar veya hacim yönünden gelişmek. 2. Fiyat artırmak. 3. Belirli bir seviyeye gelmek tekâmül etmek. 4. Üzerinden bir hayli zaman geçmek. 5. Bir sahada çok iyi olmak. 6. Elden ele dolaşmak. 7. Bir sonraki aşamaya geçmek.</p>	<p>“Uzigä bundäy çuqur savälni bergändän song İvän İvänoviç fikrgä ğaraq boldi, bu ârädä uning közi yängi nârsälär axtärib İvän Nikiforoviçning devälidän nariyâqqa âşib otdi vä ıxtiyârsız, bir qızıq tāmâşäni säyr etä başladi... “(KK); “Ey, men sizgü qandäy yollär bilän, deväl âşib yürüb, säz bir nemis ayälining yänigä tüşgänimni arz qiläyin.”(KK); “Bir mahal tüşimdä kârvän bilän dâvân âşib, küncıqar mämläkätigä ayâtgän.”(CD); “Bälki vaqti-sääti kelib bu hām amalgü âşär.”(TA); “Kündänküp xätinimgä mehrim âşib bârdi, uning mengä öz tili, ânämğä başqa bir tili bâr, cüdä râvişli, mehribân edi.”(UP); “Küilmägändä märtabäsi âşib ketgän.”(SU); “Ulär âräsini aç pancäkentliklär canübgä basqın qilib bergändä âşib otılädigän tâğ äcrätib turärdi.”(SU); “Mengä uning puli nimä keräk, şundâq hām özimdä âşib-tâşib yâtgän bolsä.”(SU); “Siz hâzir ayrim bir şe’r haqıdä gäpirdingiz, bu şe’rning yâzilgänigä ançä bolgän, bälkim ottiz yıldän âşgändir vä uning bir kün kelib qoşıqqa aylänişini, tabiiyki, men xayälimgä keltirmägänmän.”(TA); “Gäp şundäki, türfä qyınçilik vä dâvânlärdän âşgän ädäbiyatimizning bu väkilläri bir ävâzdän şundäy degänlär.”(TA); “Yäşi ältmişlärđän âşgän ğâyät haräkätçän bu ädämning mävkei ançä bäländ hisäblänädi.”(TA)</p>
âşä-		+									1	72	<p>Yemek yemek.</p> <p>“Beväsitä qoşni bolgän xänädänlärning âşini âşäb, yâşini yaşägän kampirläri hām çıqışdilär.(KK); “Âşimni âşäb, yâşimni yaşäb bolgänimdä men nimä qilärdim bu şähänä üycäyni?”(D); “Astä gäpläşib, yaxşı maslahätlär beriş ornigä,</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													uning köngligä qol sâlib, negä şundäy qılâyâtgânlärini soräb biliş urnigä, âşini âşâb, yâşini yaşâb bulgân ikki qâqbâşning gâpigä kirib, öz cigäring üstidän yuqârilärgä arz qılgânläring insâfdänmi axır?”(D)
âşir-		+	+	+	+					4	121	1. Çoğaltmak, arttırmak. 2. Götürmek, taşınmak. 3. Sattırmak.	“Men nâilâc âyâğimni devârning bu yâğigü âşirdim.”(CD); “Ağurligimni bir âyâqqa sâlgânçâ, yâlgız uzängidä dast kötâridim u, egârni qoyib yubârmäy, bu âyâğimni ât üstidän âşirdim.”(CD); “Men çap âyâğimni ayil ârâsidän çiqardimü âldimdän âşirib ötkâzmâqçi edim, eplây âlmâdim.”(CD); “Song bir harâkât bilân âyâğini âtning üstidän âşirib, egärgä mimib âldi.”(CD); “Bu hâl ânâning iztirâbini beşbättâr âşirârdi.”(KK); “Çünki miyâsi acib bir quvvät bilân harâkâtgä kelgân vâ zâlîm tergâvçi bârgân sari zabtni âşirib tergârdi.”(CD); “Lekin, Saidqul, pädârlänâtilâr xuşâmâdni räsâ âşirib yubârgân ekân.”(L); “Yâş yâzuvçilâr kengâsidä yâşlârgä qoyilgân âsâsiy talâb şuki, gâyâviy yetüklük vâ badiiy barkâmâllikkä erişiş üçün mahârâtni hâr tarâflâmâ âşirib bârişimiz keräk.”(KK); “Cüdâ bâtib ketsä, salänglätib qoyâmân yâ narigi tãmängü âşirib âlâmân.”(CD)
âşiril-			+							1	17	1. Çoğaltılmak, artırılmak. 2. Götürülmek, taşınılmak, verilmek.	“Oşändä cancâl sudgä âşirildi-yü, tüzükrâq acirmsiz qâlib ketdi, dostimiz Şârif çaqqânlük qıldı, doxtirlärgä körinib.”(L)
ât-		+	+		+					3	4245	1. Bir nesneyi elle veya kucaklayarak bulunduğu yerden uzaklaştırmak. 2. Fırlatmak. 3. Kaldırıp yere vurmak. 4. Bir tarafa çekmek.	“Çâpâ, özimni üstigü âtdim.”(CD); “Aççığı kelgândä, gâzâbi qaynâgândä zor-zor tolqunlar, kiçik-kiçik mâvclârni qurğâqning tâşmetin gâvdâsigü qarâb âtâdi.”(KK); “Fazilâtning âldigâ gazetâni âtib yubârdi-dâ, eşikdän morâlâb turgân dostlärini bâşi bilân süzib

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																5. Bırakmak, terk etmek. 6. Tomurcuk çıkarmak. 7. Herhangi bir aletle bir neyseyi uzağa fırlatmak. 8. Birisini zorla dışarı çıkarmak. 9. Bir fikir bildirmek. 10. Vurmak, öldürmek.	taşqarigâ âtildi.”(D); “Qız dengiz Ulmasbây qırğâqning polât tänigâ kiçkinâ bir piyalâni yâlgız bir dâfâginâ âtdi.”(KK); Boribâyev qâri qâqılmâgân postinini bir siltâşdâ yeçib, çetgâ urgitdi, postinining üstigâ qukdüg telpâgini âtib, müşti bilân stolni qarsillatib urdi.”(D); “Abrâl hâm yetib keldi-yü özini yergâ âtdi: (CD); “Lâtâfât hâm qalâmini âtib yubârdi-dâ, çâlning köksigâ yıqıldı.”(D); “Bulâr ikkâvining hâm rânge qızilginâ, kâsâl päsâlgâ oxşâmâydi, elliktâdân âtib âlişgân bolsâ hâm ehtimâl.”(L)
atä-		+	+	+	+						4	522				1. Adlandırmak, isim vermek. 2. Atamak, tayin etmek. 3. Adak adamak, vaad etmek.	“Biz bundây hâllärdä nârsälärni öz nâmi bilân atüb, külfât için tarıxdân burün mâşüm kimsälärni dadil ayblâşimiz zarür.”(TA); “Temür oşâ yerni zabt etgänidâ arıq qazişgâ farmân bergân vä uni özi mansüb türkiy uruğ nâmi bilân atägän.”(TA); “Undây bolsâ, içki Rusiyädâgi sanâât şâhârläridän biridü şu kalöşgü atüb kättâ bir zavud açiş masälâsini kötâringiz.”(KK); “Deylik, men bugün Gaçdi, Tagâr yâki Tâlstäyni oqıyâpman, ulärning täsiridâ bolâmân vä albättâ şu yazuvçilärni büyük şaxslâr deb atäymän.”(TA); “İkkinçisi, marksistik ilmiy dünyâ qarâş bolib, u heç bir oylâb otirmâsdân diniy tafâkkür ilmini afyün deb atâdi.”(TA); “U kişining köp icâdkârlärimiz bilân hâmfikir, hâmnâfâsliğı vä şâirâ Zülfiyâgü atüb şer yazgânligi ädâbiy cämââtçilikâ yaxşı malüm.”(TA); “Şu orindâ aytiş kerâkki, nihâyätdâ bälâcân insân Çafür Gulâm kiçkintâylergü atüb talây ibratli şer’lâr yazib qâldirdi.”(TA); “Toxtâşning vistâvkägü atüb tayyârläytürgân muyümini öz qoli bilân poçtägâ tâpsirişgâ vädâ qıldı.”(KK)
atäl-			+	+	+						3	131	1.			“Devâni hikmât’ äsâri xalq içidä	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												Adlandırılmak, isimlendirilme k. 2. Bağışlanmak, adanmak.	<p><i>şu nâm bilân atâlgân.</i>”(KK); “<i>Şarâf Raşidovning şâirgâ atâlgân</i> ikki maktubi haqidâ esdalıklâr.”(TA); “<i>Vatâningü atâlgân</i> oşâ qasidâni ‘Sovet Özbekistâni’ gazetâsigâ (hâzirgâ ‘Özbekistân âvâzi’) âlib bârdim.”(TA); “<i>Maktub ‘Sovetskiy pisâtel’ nâşriyatining direktori Lesyuçevskiygâ atâlgân</i> edi.”(TA); “<i>Uşbu çâmândü faqat hârdıq çiqaribgin bâlki qâlmâysiz, bâlki tiriklik deb atâlgân</i> büyük nemâtning qadrigâ yetâ bâşlâysiz.”(TA); “<i>Nâvroz hâzir esâ ‘Türkistân’ nâmi bilân atâlgân</i> muhtâşâm sarâydir.”(TA); “<i>Amir Abdüllâ Yamâniy nâmi bilân atâlgân</i> Miri Arâb mâdrâsâsi, Mirâk Said Çiyâs bâği, Kohak dâryâsigâ qurilgân Mehtâr Qâsim köprigi Ubâydullâhxân zamânidâ bünyâd etilgân eng muhtâşâm âbidâlardandır.”(KŞD)</p>
âtil-			+	+	+	+	+		5	146	<p>1. Atılmak. 2. Boynuna sarılmak. 3. Bir tarafa yönelemek. 4. Patlayıp yukarı fırlamak. 5. Katledilmek.</p>	<p>“<i>İt eşikkü oqdek âtilib, yânâ qaytib kelib, uni bâşlâb ketdi.</i>”(UP); “<i>Hâr qıynâşgândâ közlâri kâsâsidân âtilib</i> çıqıb ketârmış-â, vey.”(CD); “<i>Yâtâqdân şıtâb bilân âtilib</i> çıqqan Haydâr qayâqqa bârişini bilmây, birdân qadâmini sekinlâtdi.”(D); “<i>Şu qadâr tezlik vâ şâşılışlik bilân üydân âtilib</i> çiqayâtgân qız qandâydir bir küçning tâsiri bilân yetgân câvidâ toxtâdi vâ köz âçib yumgünçâ parâncisini irğitib uygâ kirib keldi.”(KK); “<i>Abdüllâ Qahhâr şanigâ âtilgân</i> malâmâtlârnıng çang-tozânlâri suhrâtning âppâq bâşigâ hâm yâğulib turdi.”(TA); “<i>Men-dâ bütün istâgim, bütün amâllârim bilân sevgânımnıng ismini aytdım vâ qârânggılıqning çuqur quçâğığa âtildim...</i>”(TA); “<i>U hâmmâ hâlni anglağânini körsâtmâk üçün quçâğımğa âtilgân</i> edi.”(TA); “<i>U milâddân avvâlgi 1500 yıllârdâ hâm âtilib</i></p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>bâsib ötgânini bilmägänidek, uni äväyläb bir çetgä qoygânini hâm eslämäs edi!”(UP); “Ätaqozi indämây xâtinining yelkäsini silädi, göyâ undän keçirim sorâyâtgändek, mehr bilän äväyläb silädi.”(D); “Lesyüçevskiy maktübni äväyläb açib oqığaç, mengä hayrät bilän tikilib qâldi:”(TA); “U belbâğığä äsilgän äq surp xaltäçäsining ägzini açib, sayraqını äväyläb sälä başlädi.”(CD); “Yaxşibäyevning qoligä äväyläb qoydidä, çetädän üsläb turdi.”(L); “Bir mahal körsä, elçi güldängä bir dästä atirgöl keltirib, bittädän äväyläb terä başlädi.”(L); “Äşnä goldän äväyläb üslädi.”(L); “Keyin yüzidän äväyläbginä çimçiläb qoydi.”(L); “Cähângir ottiz yıldän ärtüq qalbidä äväyläb yorgäklägäni farzändini endi dâfn etişi keräk edi.”(SO); “Yigit uning güşti kämäri, ottiz beş yıl xayälidä erkäläb, äväylägäni säläm berib, bezävtä bolmäng deb yelkäsidadän üslädi.”(SO); “Tutiyädäk äväyläb äpqoyibmän, äpâ, mänä.”(CD)</p>
ävlä-	+	+	+						3	33		<p>1. Avlamak. 2. Birini öldürmek. 3. Tavlamak.</p> <p>“Yoldä vä här yerdä Zebi bilän birgä bolışib, farištä qiyâfäsidadägi şäytân kâbi uning içigä kirib, pistâqı tazimlär vä serxuşamäd gäplär bilän uning gonglini ävläb, mingbâşi dâdhägä uni isittirärkän, özlärining muvâffaquyatlâridän heç bir şäk-şübhä qılmädilär.”(KK); “Munäqa qolgä qonmäydigän yävvâyı quşlärni ävläşgä hünäringiz yoq ekän.”(KK); “Faqat, nârigi kiçik kündäş, mingbâşining kümüş kämäridä eng alâ naqş bolib yänib turgändä, bu zarärsiz kündäşning haqligini iqrâr qilib vä uning sınıq könglini ävläb, şu bilän uni qolgä älmâq, hâzir ikkälä xâtin üçün barävär kündäş bolgän kiçik xâtingä qarşi ot açmâq lâzım</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													edi.”(KK); “İşni Sâkinâ başlâdi, Ortaqorğânidân ikki küngâ kelib, sekin könglimni âvlagân boldi.”(L); “İzzâdâ balıq âvlab , peşingâ qâvürmâçiliginizni aytib bolâdimi ulârgâ.”(CD); “Bir müddât Afrikâdâ şer âvlâdi .”(L)	
âvqatlân-											2	24	Beslenmek, yemek yemek.	“Tört tãmâni naqşinkâr binâlar, maysâzârü güllâr, sermevâ dâraxt âğuşidâgi sinfxânâdâ bir gûruh bâlâlâr dârs oqımâqdâ, başqa bir todâsi esâ bâlâlârgâ xâs şoxu şanglik bilân oynâşmâqdâ, âvqatlânişmâqdâ , bazilâri libâslârinini kıymâqdâ.”(KŞD); “Tagigâ buyrâ tüşâlgân kâttaginâ yer tölâning bir burçâgidâ üç-törttâ qız âvqatlâniş otirişâr.”(D); “Birâr yerdâ âvqatlândingmi? (UP); “Yaqındâ âvqatlângân edim, deb cävâb qildi.”(UP); “Qay mahaldâ âvqatlâniş maqul?”(KŞD)
âvün-											3	20	1. Avunmak. 2. Kendini bir iş ile oyalamak.	“Xayriyâtki, bâlâ tezdâ âvündi , asâlû yâğ âmuxtâsi sürtilgân emizikni şimigânçâ uxlâb qâldi. (L); “Bu toğridâ ungâ maslahat körsâtâdigân mahram urtâqlâri bolmâgânidân hâmdâ âpâlâri biri undâ, biri bundâ saçilib, öz-özlâri bilân âvârâ bolgânlaridân âvüniş yollârinini qızning özi axtârişgâ mâcbur. (KK); “Keç kirgünçâ şu bilân âvünişdi .”(SO)
âvüt-											2	18	Avutmak, teselli etmek.	“Undâ mükâfâtlâr bilân özini âvütiş kâbi sanâtkârgâ nâmünâsib xatti-harâkâtlâr körinâ başlâydi.”(TA); “Nahât sevgim haqqı şundây dakki yesâm, zâr-zâr yığlâb, fiğân çeksâm deb qaysi tâşgâ bâşini urişini, kimgâ aytib, kimdân maslahat âlişini bilmây, yâniş, iş bilân özini âvütib yürgân künlâri edi.”(UP); “Şu tayâqçâ bilân u nâğârâ çalişi hâm mümkün edi, câhânni üyğâtişi hâm mümkün edi, yâş bâlâni âvütişi hâm mümkün edi.”(TA); “Âtâsi fâtıha

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															bermäsä häm, yaş cüvängä öz könglini bir iş qilib ävütmäqdän başqa çarä qähmägän edi.”(KK); “Bälä yıglär, ungä sari beçärä er-xätin küyib-yänär, türli sävğalär qilib bäläni ävütmäqçi bolışgän edi. ”(UP)
âxirlä-	+									11		Sonuçlanmak, tamamlanmak	“Sitsiliyädägi säyâhatimiz âxirläb qalgän edi.”(TA); “Säl ötib, yävüvlärim âxirläydi və men tänimgä hârdıq berämän.”(L)		
axtär-	+	+	+							3	88	1. İletmek, aktarmak. 2. Aramak, yoklamak.	“Biz Usmän Näsirning ziyarättâhini Kemerâvädän, yänä onläb qatağän qurbânları mazarini Kälimädän axtärüb yürüşimiz mümkün.”(TA); “Xoş, men ulärning gäpigä qulâq sâlsäm, tabiät yaratgän büyük ayâl gözälligidän salbiy cihatlarıni axtärüşim keräkmi?”(TA); “Väqt körsätdiki, haqiqy icâdkärning ornini, xätiräsini türli minbärlärdänginä emäs, xalq qalbidän axtärmäq keräk ekän.”(TA); “Uşbu älicänâb və küräşçän qahrämänlär ruhiy särçäşmälerini, älbättä, Äybekning öz qalbi və dünyâ qaräşidän axtärmäq lâzim.”(TA); “Här qandäy quvânçni özlärining oşâ târ dünyäläridän axtärmäqqa mäcbur bolgän şorliklär taşqaridän adäşib kirib qalgän äriyät quvânçlärigä işänib köngil qoyärmidilər?”(KK); “Hâzir aybdärni axtärüb otirädigän payt emäs.”(TA); “Bir öltürädi, yänä turädür, peşänäsini devâlgä taqaydır, toq-täydir və allänärsäni axtärğän bolädür , goyâ därdigä dövâ izläydir, u şu qadär özgärdiki, goyâ uning ikkitä başqa-başqa yüzi bär edi.”(KK); “Bazidä äyâğing ästidä yätgän sözni köp väqt axtärüşgü mücbur bolib qäläsän.”(TA); “Näsir dünyädä insäf axtärüb ävärä bolmä, bütün äfâqdä häm uning gardini tãpãlmäysän.”(KŞD)		

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

aya-		+	+	+						3	312	<p>1. Acımak, şefkat etmek. 2. Çok değer vermek, hiçbir şey esirgememek. 3. Esirgemek, korumak.</p> <p>“Bu sâfärni “Özbekistân Respublikäsi yâzuvcılär uyuşması qolläb-quvvätlädi vä beväsitätä rähbärlük qıldı, ungä uyuşmäning viläyätlärdägi bolimläri häm öz mänäviy vä mâddiy yârdämlärini ayamädi.”(TA); “Här häldä şäir ukämiz malüm manädä ayällärni ayaş maqsädidä, yani icädning naqadär mäşaqatlı iş ekänligini nazärdä tutgän bolsä keräk.”(TA); “Şähläarning ärsidä häm millät ğamidä cänini ayamägän, diyänätli, istedädli zätläär ötgänini heç kim räd qulälmäydi.”(TA); “U bugün lanätläär boränidän egilgän ädämlärning ruhu bilän qaçänlärdir yüzmä-yüz kelişini bilärdi, ulärgü açinärdi, ayab gäpirärdi.”(L); “Gäp kelgändä ätäsiniyäm ayamäydiğänlärdän bu kişi!”(D)</p>
ayblä-		+	+	+	+					4	92	<p>Ayıplamak, suçlamak, suçunu yüzüne vurmak.</p> <p>“Biz seni näyib töräning xätini toğrisidä çinäkämiğä ayblämäqçimiz!”(KK); “Keyin, Yaxşibäyevdek ädämni şägirdläri yäzgan maqälägä qol qoyışdä aybläb otiriş häm näcäzdäy tuyülärdi.”(L); “Vaqtidä meni sofizmdä ayblägänläarning özi bugün sofilik qilib yurişibdi...”(TA); “Xätinläär häm vağır-vuğur bilän bir-birlärini aybläb ketişdi.”(CD); “Nimä,gä hämmäni baräbär aybläysiz?”(KK); “Säbäbi uruş, buning üçün birävni aybläb bolmäydi.”(D); “Men sizni aybläyätgänim yoq...”(D); “Täşqaridägilär gäpirdi! dedilär, taşqaridägilär içkäridägilärni ayblädilär...”(KK); “Murzäçölni özläştiriş mümkün deb hisäblägän suv xocäligi başqarmäsi bəğäligi Narmüräd Şämürädov esä ilmiy nädänlik vä hattä düşmänlikdä ayblänärdi.”(D); “Ayblänivçi qassäb Ulmäsbäy Abduqädär oğli qışlaqdän nän älib kelgän bir qızning nāmüsini buziş bilän</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Snırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																ayblânâdi. ”(KK)
aydinlâş-				+										1	12	Aydınlaşmak. “Haqqâniy tarıxni yarâtiş haqıdâgi körsâtmâsini amâlgâ âşiriş cârâyânidâ qadimiy şâhârlârdâ, cümlâdân, Şâhrisâbzâdâ hâm qılınâdigân işlâr nihâyâtdâ köp, atâmâlar bâr, nâmlârni örgâniş vâsitâsidü aydinlâşâdigân haqıqatlâr bâr; arxeologlâr bâr.”(TA)
ayir-		+	+		+									3	23	1. Ayırmak. 2. Türe göre tasnif etmek. 3. Uzaklaştırmak. 4. Mahrum bırakmak. 5. Farkına varmak, ayırt etmek. 6. Çıkarma işlemi yapmak. “Xalqmiz, âgâr sâddâ qılıb aytsâk, nâib bolâmân degân hâr bir nâmzâdni âbdân imtihândân ötkâzâdi, sarâsini sarâgâ, puçâgini puçâkkâ ayirâdi. ”(TA); “Kâttâbâğni ulârdân ayirib âlâlmâydi-kü.”(CD); “Ulâr oylâb tâpgân nâtabiyy câmiyât qurilmâsi axlâq qasrlâriini vâyrân quldî, insânni ârzulâridân ayirib , ulârni pâdâ yanglığ temir qafâslârgâ haydâdi.”(TA); “Muhâmmâdiyârni vâtânidân ayirmâççi edi.”(KK); “Dariçâning çap tâmânidâ beş qadâm naridâ içkâri bâqqâsî bilân taşqari bâqqâsîni bir-biridân ayirgân beş paxsâli eski devâr.”(KK)
aylân-		+	+	+	+	+	+							6	870	1. Bir tarafa doğru yürümek, hareket etmek. 2. Gezmek, dolaşmak. 3. Durum değiştirmek, dönüşmek. 5. Yerleşmek, ikamet etmek. “Bu bâsıçdâ tâğaylâr süyâkkâ aylânâ bâşlâydi, yani insân vâ icâdkâr şakllânâ bâşlâydi.”(TA); “U faqat icâdi bilânginâ emâs, bâlki ictimâiy faâliyâti bilân hâm âdâbiyâtlârimiz, xalqlârimiz ortâsidâgi dostlikning tâlmâs taşvıqâtçisigâ aylânib ketgân.”(TA); “Dâm esâ tez-tez devâllârni sıypâlâb, çertib, ölçâb hâmdâ köz qârâsi bilân şipni rândâlâb, pancârâ temirni arrâlâgândây bolib xânâ içidâ xuddi boridek aylânâr edi.”(KK); “İvân İvânoviç cüdâ ertâ turib, şâhârdân taşqarigâ çıqıb, orâqçilârni körîb, qorğânni aylânib , uçrâgân dehqânlâr bilân xâtin-xâlâcdân qayerdân kelmâkdâ, qayerğâ ketmâkdâ vâ nimâ üçün kelîb-ketmâkdâ ekânini suruştirib kelîb cüdâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p><i>hârgândän song yänä yätgän edi.”(KK); “Cips yâpilmädigän eşikläring ikki qanâti âräsidadän sâvuq qârning zâhârli izğirini kirib, üylärning tâkçälärini aylänmâqqa, uning sâvuq ‘huv-huvläri’ şift âräläridän eşitilmâqqa bâslâdi.”(KK); “U xânäni bir aylänib kelib, bâyägidek tek qâtdi.”(CD); “Siz hâzir ayrim bir şe’r haqıdâ gâpirdingiz, bu şe’rning yâzilgânigä ançâ bolgän, bälkim ottiz yıldän âşgändir vâ uning bir kün kelib qoşıqqa aylänişini, tabiiyki, men xayâlimgä keltirmägänmân.”(TA); “Âdäm maxluqqa aylänädi.”(TA); “Tegirmänning özi hâm yoqâlib, bir ertâkkä ayländi qâldi.”(CD); “Matryânâçäm çänädä aylänib yürüşni cüdâ yaxşı körârdi, bazidâ âtni hâm özi haydârdi.”(KK); “Nimä qılışini bilmâsdän içkârigä kirib, taşqarigä çıqıb, hâvligä ötib, köçädä aylänib, keç kirgünçâ xayâl surib yürüdi.”(KK); “Ğâvür-ğâvür, gâp-söz, tevârak-âtrâfdä aylängün âdâmlâr, allânârsälärni qoldän qolgä uzâtiş...”(KK); “Ulâr özlâri qâlib, bizni haydâşâr, biz hâm bu yâqdän ketib, narigi yâqdän aylänib kelâr edik.”(CD); “Oşâ rayâyägä eltädigän keng asfält yol bâr edi, lekin u kişi negädir çetrâqdän aylänib bârädigän zaräng yolni tânlâydi.”(L); “Etibâringdän aylänib ketây, âdämzâd!”(L); “Bilgän âdâmlâr bu beş müâssâsädän terti Miryâqubning küçi bilän aylängünini sözlâyдилâr.”(KK); “Şuning üçün bu sâfâr hâm eski âdâtiçä aylänmä yol bilän cävâb berişgä bâslâdi.”(KK); “Siz-ü biz nârâsmiy kelgän âdâmlârmiz, öz bilgimizçä aylänâylik...”(L)</i></p>
ayläniş-			+							1	31	1. Alışmak. 2. Bir iş ile	“Bälâhıqdâ burdä nângä qanâât qulgän insânlar âlämni bersäng

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												meşgul olmak. 3. Bir kişiyle ilgilenmek	yutädigän yuhälärgä aylänişädi. ”(TA)
ayläntir-		+	+	+	+	+	+	+	7	150		1. Bir tarafa doğru yürütmek, hareket ettirmek. 2. Aktarmak. 3. Aldatmak, kandırmak.	<p>“Şäfqatsiz tüzüm, bâylikkä xırs, şuhrätpäristlik vä qaşşâqlık şundäyliciçä häm illätlärdän xäli bolmägän insän ruhiyätini vayrân qulädi, ädäm bäläsini yävüz böriğä ayläntirib yubârädi.”(TA); “Näväiyäni bizdän târtib âliş bilän birgä özbekni mänäviyäsiz, tarixi yoq millätgä ayläntirib qoymäqçi bolışgän.”(TA); “Bâbämizning özlärini salkäm dahriygä ayläntirişgä haräkätläär häm boldi.”(TA); “İvân İvânoviç ornidän turib miltiqni här tãmândän ayläntirib körä başlädi vä şundäy qilib uni qiliç bilän birgä şamâllätgäli qoygäni üçün kâmpirni tergämäk istägäni esidän çıqdi.”(KK); “Men uşbu gäpni özimçä quyidägi ikki mısra şe’rgä ayläntirdim.”(TA); “Yurtbaşimiz Buxâriy, Termiziy, Naqşbänd, Yassäviy singäri tabärrük bähälärimizning äbrolärini qandäy kötärgän bolsälär, bu bähämizning äbro-etibärini yüksältirişni häm änä şundäy дәvlät siyäsätigä ayläntirdilär.”(L); “Közlärimizni baqräytirib, qollärini tepämizdä ayläntirib turib, kimning qulâğı, kimning bıqını, yänä kimning qoltığı tagidän hali yänğäq, hali qurüt çiqarib beräverädi, beräverädi.”(CD); “Ätaqozi cäyidän cilmädi, çäyi sävüb qälgän piyäläni qolidä ayläntirgäniçä oygä tâldi.”(D); “Aleksandr säpqänni şiddät bilän ayläntirib turib qoyib yubârädi, zoldir çuvilläb yuqârigä uçib ketdi.”(SU); “Bir häci şifätidä aytib qoyäy, ilgäri mälxänägä ayläntirilgän mascidlärimiz tikländi-qu.”(TA); “Änä şu muhtäräm ädäm birdänigä ornidän turdi vä gilyä İvân</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/İlä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													İvânoviçni ayläntirib älgän bir todä ädämlärgä yaqın keldi.”(KK); “Mingbâşi qolidägi çäyni heç bir luzümsiz ayläntirib sävütmâq bilän ävârä edi.”(KK); “Men bahuzür tasbehimni ayläntirib yätsäm, bolä berädi.”(KK); “Kaftidü ayläntirib , rästakämmi, yälğändakämmi ekänligini tâ bilgünçä...”(KK); “Ming xil yol bilän ayläntirib kördim, yığläydir, kogsrädir, tâşädür xäläs!”(YOS)				
ayril-											2	90	Ayrılmak.	“Bu lutfü nâzâkät birlä sendän ayrilib bolmäs.”(CD); “Axır, tekin dästürxândän ayrilib qalış kingä häm yâqar edi?”(TA); “Birâr cigärbändidän ayrilib qâlsä, haftäläb yığlägän ekänlär.”(TA); “Yaxşi künlärimizni körä älmägän bir todä älcäqlär käsâfätidän biz märd, fidäyi vatändäşlärimizdän ayrildik .”(TA)			
ayt-														1. Konuşmak. 2. Sohbet etmek, tartışmak. 3. Hikâye anlatmak. 4. Dile getirmek, ifade etmek. 5. Kastetmek. 6. Çağırarak, davet etmek.	8	4060	“Oşä ävâzä bätirimizning qulâğığä häm çalingän ekän, ilgäri mengü oşä ävâzäni aytib berdi, innäykin külib turib ölmäs bätirning eng täbärrük üzügi mening qolimdä; ägär zälimlärning taräfini älib mengä qarşi tuğ kötärsä, başini häm üzükkä qoşib qoyä qälämän, dedi.”(YOS); “Mehmän bir vaqlär näyib töräning Miryâqubgä aytgän gäplärini yänä köprâq tafsilät bilän Hakimcängä aytib berdi.”(KK); “Tillä bahqçä haqidä türlicü talqınlär aytilgän .”(TA); “Bir fikrimni aytib ötsäm.”(TA); “Bir gäpni aytäy , yigirmänçi asrdä xalqimizgä İslâm Kärimovçälik büyük xızmätlär qılğän vä qiläyätgän ikkinçi bir şaxs yoq desäm, yanglišmägän bolämän.”(TA); “Bir narsäni aytib ötäy: (TA); “Bir küni gäpning onğayi kelgändä özini mullä hisäbläb, etiqädni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>iqtisädgä aylantirib yürgän bir birädärimgä aytdim:”(TA); “Cürnäxänlärägä aytädigän tilägim häm şu: ‘Sizlär bolmäsängizlär, bizlärägä qıyın, xänädanımız şamçiräği bolgän, aziz ayallär!’”(TA); “Bolmäsä, äpäng bizgä aytib berädär...”(KK); “Ulärägä aytib çaqırtırämiz...”(KK); “Dästävval, yuqäridä aytib ötgänimiz singäri, Näväiy icädi ävvälgi mäfküräning qaricigä sıgmädi.”(TA); “Bir häci sıfätidä aytib qoyäy, ilgäri mälxänägä aylantirilgän mäscidlärimiz tikländi-kü.”(TA); “Orni kelgändä aytgim keldi, negädir sizning ‘Bahâr künläridä küzning havâsi, tänimni cüncitär äqşängi şamâl, negä bunçä ğamgin näyning nävâsi, negä qalbim tolä ökinç vä mälâl.”(TA); “Endi şu orindä bir gäpnä aytib ötiş cäiz.”(TA); “Lätäfät dügänäsining qandäydir zärli ilticäsigä boysinib, bağ ärtidägi soqmâq yollärdän aytgän cäyigä, aytgän vaqtidä yetib bärdi, bärdi-yü, közi tärvaqayläb ösgän tanış keksä tutgä tüşib, ğalätä bolib ketdi.”(D); “Esläb körsäm, rästdän häm aytgän ekän men özim tüzükraq etibär qilmäbmän.”(L); “Barällä işänç bilän aytä älämäñki, täbiätän kämsuqum vä kämtär xalqımız mustäkillik yaşäsın, deyä nämäyişlär qilmäyätgän bolsä-dä, u ruhän nimägä erişgänini angläb vä his qilib turibdi.”(TA); “Mening nazärimdä, şu paytgä qadär xalqning başını biriktirädigän, äliy bir maqsäd yolidä uni säfärbär etädigän uluğ niyät, fälsäfiy til bilän aytgändä, mükämmäl milliy mäfkürä mävcüd bolmägän.”(TA); “Şäirimiz tili bilän aytgändä, Näväiy şäräfi muqaddäs yaşägän özbek xänädanidan, özbek ängidän Homer, Dante, Şekspir,</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													Gyote, Bayronlär häm mäkân tâpgân.”(TA); “Bâşqaçâ aytgändä , mirıqıb, erkin yâzädigän dâvr keddi.”(TA); “Bâşqaçâ aytgändä , ümri ât üstidä, lâşkâr âräsidadâ ötgän.”(TA); “Seni çaqırtırgänimning sâbâbi häm şu edi, men sengä bolgän gâpni ilgâri aytib beräyin başlâb kâl, innäykin (sekin) mänä bu eşikning âldidä turgän nâvçâ Pâlvân, içkâridä nân yâpâturgän bu âqsâç kâmpir bâr, u... til birlâştiribdilär-dâ, kättâ bir iş başlâbdirlär.”(YOS); “İlgâri häm aytib edim-kü ulär, sotsiâlistlär.”(YOS); “Negâ şu çâqqaçâ aytmädin , âtâxân?”(SU)
âz-				+	+				2	1262	1. Kaybolmak. 2. Doğru yoldan çıkmak.		“Uning ikki kündä âzib ketgän yüzi tirişdi.”(UP); “Buni sal yığıştirib âling, keling! Aqldân âzib qâpti, meni quvib çiqaryäpti!..”(L); “Akâm toğri yoldân âzgan edi, özing mağfirât qul uni.”(SO); “Yâ Âllâh, bilib-bilmäy, tuşunib-tuşünmäy, şâyân yoligä kirib, toğri yoldân âzib , iymândân, insâfdân, vicdândân çekinib qulgän günâhlârimni özing keçir.”(SO)
âzdir-		+			+				2	11	Doğru yoldan çıkarmak, azdırmak.		“Âdâm bälâsini ikki nârsâ yoldân âzdirädi .”(TA); “Ammâ, ğarbânâ mädâniyâtning âqbvâsi bazilârni yoldân häm âzdiryäpti .”(TA); “Râsdân häm cinlär meni avrâb, aqldân âzdirib , yetâklâb ketâyâtgän bolsâ-çi, deb sekin ârqagâ qaytmâççi bolsâm, kökçirâq häm şarttä toxtâdi.”(CD)
bâcâr-		+		+	+	+	+	+	6	150	1. Becermek, yapmak. 2. Bir işi layıkiyla yapmak. 3. Neticelendirme k, halletmek.		“Müridlâridân biri axur farzândlâringiz hünâr egällâş bilân bând bolsâ, kâmillik yolidägi farz vâ sünnâtlârni öz vaqtidâ bâcârâ âlmâydilârkü?”(KŞD); “Mârd bolsâlâringiz mänâ bu yerdâ, bu sahrâyî cizginaqdâ bâcâring plânlâringizni!”(D); “Öz işini

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p><i>fidâyilik bilän bəcärdi.</i>”(UP); “Arızä egälärining ädäbini beriş vazifäsi uning öz boynigä yüklätügänligidän, haligi ötkäzilgän tadbirlär bilän u oşä vazifäsini häm bəcärib kelgän edi.”(KK); “Ertäläbgäçü Boränbäy häm bu işni bəcärdür.”(YOS); “Bu orindä eng mühim rolni, heç şübhäsiz, ulärning yobäşçiläri bəcärdilär.”(TA); “Prezident häm xalqning irädäsini bəcärib, cähän miqyasidä işlär älib bäräyapti, tinçlik saqläşgä erişäyapti.”(TA); “Singilläringiz, qızläringizni şulärgä oxşäb tarbiyä qılsängiz, şundäginä vazifängizni bəcärgän boläsiz!”(YOS); “Uning üstidä bəcäriläcäk bu maşinäviy işning özigä oxşägän ädämlär tämänidän bəcäriläcägi, ulärni yänä tağın allaqandäy ğayriäddiy vä xunük bir kepätägä sälädür.”(KK); “Späntämänä itäät bilän bəcärdi.”(SU); “Bu Tâyir zakün şunaqa, aytilgändäy bəcärmäsä, xätini talâq bolädi.”(CD)</p>
bəcäril-				+	+	+			3	17	Becerilmek.	<p>“Mänä şulärning hämmäsi cäylärdägi mäsul rähbärlär vä teğişli idärlär tämänidän qatiyät bilän bəcäriläşini taminlovçı hämdä qänun vä qarärlär işläb çıqadigän dävlät ädämi sıfatidä tasavvur etişmäqdä.”(TA); “Yoq, u bekärgä taşviş tärtgän ekän plän bayrämdä bəcärdi.”(L)</p>	
bäglä-	+	+	+	+	+				5	345	Bağlamak.	<p>“Qurvänbibi cinni bolib paräncisiz vä yırtıq kiyimlär bilän eşännikigä kelgän vaqtidä uni zancirgü bağläydügän ädäm häm tıpilmädi.”(KK); “Men Marğu kennäyim haqidä nihâyät bir xabär eşitgänimdän, ulärni bir-birlärigä bağläb turgän xatçilär biz özimiz ekänimizdän başım äsmängä yetib.”(CD); “Ätni Qoldäş tağaning çärbäğigü bağläb, qaytib bärışı keräk</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p><i>bolgän ädäm şu yerdä.”(CD); “Bütün qolni ârqağä bağláb, keçgäçä lây tepdik.”(CD); “Yaxşibäyev ätining cilävini Saydälining aräväsigä bağláb, özi yänmä-yän yürüb kördi.”(L); “Şeriyätning özi, aslidä, zamänlär vä xalqlärni bir-birigü bağláb turädigän ältin köpri.”(TA); “Ädäbiy tanqıd çinäkäm yetük äsärälär mähiyätini äträfliçä açib berişgä, ulärni hayät, taraqqiyät, dövr bilän bağláb keng kölämdä tahlil qılışgä etibärni qarätsä çäkki bolmä edi.”(TA); “Säbäkim, Näväiy bábämiz Sämärqandgä ötäyätib häm, qaytäyätib häm şähri Keş, yani, Şährisäbdä bolgän vä eng gözäl bätlärini, dästänläridägi körkäm qissälärni qadim şu şähär bilän bağláb icäd qilgän.”(TA); “Bizning başimizni bağlágän zulmät, Nätüqlär tutaqıb sökkän zulm, qän, Dünyädägi neki yämänlik, külfät, bärçäsi başlangän edi oşä än.”(TA); “Hämmäsini yaxşi ätgä mindirdi, allaqaylärdän äv miltüqläri täpib, onävini yarâqläntirdi, üstbaşlärini tekislädi, özi häm eng yaxşi zar çäpänini kiyib, tillä kamärini bağláb, uzün qılıçini äsib, samän yorğani minib yolgä çıqdi.”(KK); “Yänä közlärinni bağláb, oşä hürkäk ätgä mindirişdi.”(CD); “Kirsäyäm, közini bağláb älib kirib, älib çıqamiz.”(CD); “Ulär cinni xätinni tutib içkäridägi kättä tälgä bağlädilär.”(KK); “Tämäğidän çangäk ötkäzib, tälgä bağláb qoyilgän bu nahangni hävüzdän tärtib äliş huquqı Bekmuräd Xälmurädäviçgä berildi.”(D); “Biräv uning qol-äyâqidän bağláb häm turgäni yoq.”(L); “Agärki, här bir yurtdäşimizning hayäti mahallä bilän bağlänär ekän, uning tuyğuläri häm undän</i></p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

																	yırâqdâ bolmäydi.”(TA) “Matryânâçâm bolsä yaxşi dâm âlib, ançä özigä keldi, şundäy qulib men ungä bağlândim qâldim”(KK); “Balki siz deb dävâm quldi qüssäçi, päst qatlâmdän çıqqân bir qızğa bu qadâr bağlânğânim üçün meni ayb qülärsiz.”(KK); “Bir-birlärigü cüdä mähkäm bağlânğânläri bilän häm, u ikki näyâb dost bir-birävlärigä unçä oxşâmäs edilär.”(KK); “Vâqeân, uning ikki güldiräkli sarıq faytânçäsi vä sarıq yorğasi, äksär zavâd âldidä bağlângân bolädi.”(KK); “Ägärki, hâr bir yurtdâşimizning hayâti mahallä bilän bağlânür ekän, uning tuyğuläri häm undän yırâqdâ bolmäydi.”(TA); “Sarğış qalin qâgâzgä oralgän, kanâp bilän bağlângân kitâb dästäläri şiftgä tegädi, ulâr hali tartibgä sâlinib, cavânlärgä terilmägän.”(D)	
bağlân-			+	+						3	55	Bağlanmak.						
bahslâş-					+		+				2	30	1. Tartışmak. 2. Fikrini ispat etmeye çalışmak.					“Kimning siyäsät ilmidä köpräk burrä vä ustä bolgäni toğrisidä köp bahslâşdi .”(KK); “Xämsäsi üstidä köp bahslâşgânlär .”(KŞD); “Äçiq deräzädän ğuc-ğuc yuldüzgä lolä bir parçä äsmân körinib turär, qayerdädir âlisdä, aftidän, sây tãmändä bolsä keräk, eşäklär hangrär, bir-birläri bilän bahslâşib xoräzlär çıqqrardı.”(D); “Bu gäplär birdä toğri vä adälätli, birdä ötä adälätsiz, ötä insâfsiz tuyülib, tâng ätgünçä xayâlän çâl bilän bahslâşib çıqdi.”(D)
bäländlä-			+		+					+	3	16	1. Yükseltmek, artırmak, geliştirmek. 2. Değeri yükseltmek, fiyatı artırmak.					“Zebi uyqusirâb kelib, yänä fânärni bäländlätüdi .”(KK); “Qolidägi qâğâz xaltälärni xântäxtä üstigä qoydi-dä, näfäsini häm râstlämäy, tâkçädägi çirâqning piligini bäländlätüdi .”(L); “Ulâr timüq äsmändä gâh bäländläb , yoq bolib ketädilär.”(CD); “Bu câyıldän tegirmân köçä-yü

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>savâl közi bilân bâqdi.”(SO); “Yoqsä, özi bundän birâr on-on ikki yıl âldin talägän bitläрни eşitib xavâtirgä tutmäsdä, âtrâfgü oğrinçä bâqmäsdi.”(L); “Uning gäpini eşitmâqdän hâsil bolätürğän läzzätni yâlgız bâşingizni bâqib turgän zamândägi yâxüd tâvâningizni qaşlağândağı läzzät bilänginä qiyäs qilmâq mümkündür.”(KK); “Men sizni nimä üçün bâqib oltürämän?”(KK); “Beş yıldän beri nân yâpib, özim sätib qari ânämni bâqar edim...”(KK); “Tângni häm âsmângü tik bâqib kütüm.”(TA); “Lekin, tasävür eting, insân bir nârsäni his qilmäsä, birâr mocizädän hayrätlänmäsä, tabiät gözälliklärigü bâqib, xayâlgä çömmäsä, uning hayätidä nimä manâ qâlâdi?”(TA); “Ha, hayrân bolyäpsizmi, u yâqdä häm qoy bâqsängiz, buyeqdä häm ahvâl şu bolsä, nimägä âvârä bolib kelib yürübsiz, demâqçimisiz?”(SO)</p>
baqräy-			+				+		2	19	Hayretten veya sinirden gözlerini açarak bakmak, şaşırmaq.	<p>“Dedi u vâ kelinbisisining közlärigü baqräyib tikilgäni hâldä uning ikkälä qolini qolläri âräsigä âldi.”(KK); Cähângir mayärgü baqräyib qaräb qâlâdi.”(SO); “Sâlihögü baqräyib qarädi.”(SO) “Änä, nemisining közini şamğälät qilib tüşib qâçğän deräzäläri soqır közdek baqräyib turibdä.”(UP)</p>	
bâr-			+	+	+	+	+	+	6	7710	1. Varmak, ulaşmak. 2. Herhangi bir araçla bir yere gitmek. 3. Bir yere gitmek. 4. Devam etmek. 5. İzlemek, seyretmek. 6. Sıkmak, dar gelmek. 7. Sayı ve miktar bakımından artmak.	<p>“Birmünçä hârdıq çiqariş maqsädidä u cäygü bârdim!”(TA); “İndistânning mâşhur ayâli, dâvlät arbâbi İndirä xânim Gandi hâlâk bolgänidä elçixânägü bârib taziyä bildirgänmân.”(TA); “Râzâq sofidä undäy quvvät artıgı bilân bâr.”(KK); “Şâirning kimligini bilmâqçı bolsäng, uning yurtigü bâr, degän gäp mävcüd.”(TA); “Birbirläri bilân suhbätläşädilär, yığılib âş qulädilär, toygü bârädilär.”(TA);</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>“Misrlik İbn Xâldün ismli uluğ Arâb âlimi Samârqandâ Amir Temür hazretlari huzuriga kirib, Qâhuragâ bârib kelişgâ ruxsât sorâydi.”(TA); “Gâp kim üstidâ bârâyâtgünini bilgân Âtaqozi beixtiyâr ornidâ qozgâlib qoydi, xayâlidân.”(D); “Boribâyeve bilân tâpişib qâlgânlaring haqidâ, uni bâş qudâ deb körsâtgân izzât-hürmâtlaring üstidâ bâryâpti, bâlâm.”(D); “Arîq yâqalâb, ikki bâğ ortâsidâgi yoldân bâryâpmân u, yol kötârilâ başlagân câydağı qatâr bükri tutlardân közimni uzâlmâyman.”(CD); “Oşâ cimit izlârdân bârib ininidâ tâpmâq mümkin.”(CD); “Mingbaşining başqa hâmmâ xâtinlari kâbi u hâm mening âilâm bilân bâriş-keliş qilib yürârdi.”(KK); “Men bu bilân bârâmân.”(KK); “Üy mundân nari ötgâç, âysiz tunlârdây bârgân sari qârâyâdi.”(KK); “Songrâ tâ avaqtagâ yetkünçâ bütün yol boyi sâldâtlâr özlari hâm âyâq bilân yürüb emâs, bâlki havâdân uçib bârgândây bârdilâr.”(KK); “Ha, cindây bârdi.”(UP); “Akbâr, sen hâzirçâ bârâver.”(YOS); “Bugün huzurimizgâ âlib kelib sorâq qilgânimiz için sendân keçirim sorâşgâçâ bârâmiz.”(KK); “İlâci bolsâ, yarim pâdşâgâçâ bârâdi.”(KK); “Arizâ bergânlarning bâsidâ kimlâr turgânini ötgân sâfâr nâyibing mingbaşigâ aytgân sözlâridân anglâb âlgân Miryâqub Qumâriqning etâklârigüçâ bârib kelib, hâmmâ gâpni bilgânini vâ teğışli tâdbirlâri ötkâzib kelânini gâpirdi.”(KK)</p>
bâril-			+	+					2	23	Bir yere ulaşılmak, varılmak.	<p>“Asrlârdân buyân şâklânib kelgân öziğâ xâs urf-âdâtlârimiz, marâkâlâr mäsâlâsidâ şu dâracâgâ bârilgân ediki, nâticâdâ millât özining an-anâviyy kıyâfâsini âstâ-sekin yoqâtib</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													qoyâyâzğän edi.”(TA); “Başärti, zakünçigä, amäldärgä, sudgä bârilädigän bolsä, hämmäsigä pul keräk, mömäy-mömäy pul keräk, mendä unaqa pul yoq.”(KK)
bäs-	+	+	+	+	+				5	1544		<p>1. Bir nesnenin üzerine basmak. 2. Bir şeyi kuvvetle basmak. 3. Basınç yapmak. 4. Neşretmek. 5. İstif etmek, yığmak. 6. Yan yatırmak, döşemek. 7. Bir yere götürmek, sürüklemek. 8. İlerlemek. 9. Sakinleştirmek, yatıştırmak. 10. Bir mekanı işgal etmek. 11. Ters dönmek, ağnamak. 12. Galip gelmek. 13. Bastrarak ezme, şekil vermek.</p> <p>“Sultânmurâd akäm uni yelkäläridän bäsib, tinçläntirdi.”(KK); “Dâmlä Şâmurâdov hansirâb nâfäs âldidä, yerni öpirib yubârgüdek tap-tap bäsib, ayvângä çıqdi, eşikni yulqib açdi, lekin şu payt ârqudän yänä oşâ yüräkni timdälävçä zârlı nidä keldi.”(D); “Gârçi hâzirçä qulingän işning taqdiri nâamıq bolsä häm, yullar dävâmidä yelkädän bäsib turgän yük ulâqtirib taşlängän.”(CD); “Verner uni qoltuğigä âldi, şu bilän bir neçä qadâmni Yansân öz ayâğı bilän bäsib bârdi, songrä uning yürüşidän toqtâb qârgä yıqlğani körildi.”(KK); “Dästürxânni kütmäsdän dârhâl yolgä çıqdi vä yarım yolni arävâ bilän bäsib, toppä-toğri xânaqâgä bârdi.”(KK); “Yoq, Sâhubqırânnıng maqsâdi dünyâni bäsib âliş bolmägän.”(TA); “Temürning özigä xäs cihâtläridän biri şuki, u mämläkâtläрни bäsib âliş, işğäl qılış bärâbäridä yaratüvçänlik işlari, xusüsân şahärsâzlik bilän şuğullängän.”(TA); “Biz qadimiy ârzülârimizgä erişmäq üçün âğır yollârni bäsib ötdik, dedik.”(TA); “Şe’ringni bâsmâyimiz!”(TA); “Tâci qassâbning kiçik qızı Turğunbuş yügürüb bärüb âğilning tâmiğä çıqdi-dä, bir çekkägü bäsib qoyulğän tut ötinidän bittä uzün butâqni sindirib âlib, hävüz boyigä keldi vä haligi butâq bilän suvni öz tāmâmıgä târtâ başladi.”(KK); “Uşâ şumlik kündä tâ keçgäçä Zebi neçä märtä tişini tişigä bäsib ğicindi, ayâğı bilän yer depsâb özini zorladi, âqşâm çäğı könglidägi</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>iztirâblärni dutâr qullärigä vä Netäyxân yallälärigä tâpşirdi.”(KK); “Hakimcân bir-ikki qadäm äldingä bäsib, közlärini yerdän älälmäy toxtädi.”(KK); “Bizning älti yıl içidä bäsib ötgän yolimiz, keläcäkdägi işlärimiz haqidä eng batäfsilvä terän manbä Prezidentimiz İslâm Kärimovning ‘Özbekistân XXI asr bosaqasidä’ nâmlı kitâbi.”(TA); “Xalqımız keyingi дәvrlär mähäyñidä bäsib ötgän vä ötäyätgän gäh mäşaqatlı, gäh armânlı, gäh tuğvânlı, gäh iftixârli yollärning manzärä vä ähangläri, sadäläri Erkin Vähidov şeriyätidä tolä mücässämdir.”(TA); “Vatänigä yürürlär qilib, qaytädän bäsib älmäqçi bolışgän.”(TA); “Därräv darçäni açib u havligä kirdi, äyägüñing uçı bilän bäsib kelib, sekinginä kelinining üyigä yaqınlaşdı.”(KK)</p>
bäsil-													<p>“Yoläkdä, eşigim yänidä ehtiyät bilän bäsilgän qadämlär eşitilä başladı.”(KK); “İstäklärim birinçi märtä ‘Qızıl Özbekistân’ gazetäsining 1964 yıl 31 dekabr sänidä ‘yängi yıl istäkläri’ nâmi bilän bäsilib çıqqan.”(TA); “Üstigä çim bäsilgän ekän, çetläri birläşib ketibdi.”(L); “Yaxşibävev igni suqılğän cäyigä bäsilgän paxtänı barmäği bilän tutib, yänigä ögirildi.”(L); “Albättä tanışädi, tanib säläm berişädi, sälämläri täskin, täskin ne, köngil yaräsigä bäsilgän mälhämki, bir bağ şivitni on tiyin arzänigä bergän muxlislärigä Muhsinä xänim yigirmä tiyin qummätrâq haq tolışgä häm tayyâr.”(L) “İlk märtä ‘Änəcân’ toplämädä bäsilgän.”(TA); “‘Ehtiyac Farzändi’ toplämädä bäsilgän.”(TA); “Birinçi märtä 1978 yıldä ‘Yüzmä-yüz’ toplämädä bäsilgän.”(TA); “Bir äzdän song kämpir küyikişdän</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<i>bäsilib</i> , äddiy ävâz bilän sorädi.”(KK); “Ülkän dargäh ‘sabâq päri’ särlävhasi bilän bäsilgän .”(TA)
bästir-	+	+	+	+	+	+	+	+	7	98	1. Bir nesnenin üzerine bastırmak. 2. Bir şeyi kuvvetle sıkıkmak. 3. Neşretmek. 4. İstif etmek, yığmak, çaplamak,döşe mek. 5. Bir yere götürmek, sürüklemek. 6. Kaplamak, sarmak. 7. Sakinleştirmek , yatıştırmak.	<p>“Nimä deysiz, Barzän tävğartelni bästirmäsüdä degän xabär äldik, bu ukämizni qoyib yubârâylikmi yâ ärgänni çalgütâyätgän aybdärlärni özingiz täpib beräsizmi? deb türışibdi.”(CD); “Birävining hikâyäsini, älbättä, ärziydigän narsäsini bästirgänmän.”(L); “Qästyümining sqasipi kötärib, kepkäsini bästirdi.”(UP); “Bäşigä ätäsining tulkitümäğini bästirib, ätini yeğgäni bärädi.”(L); “Ortaqorğän gazetäsüdä kiçik bir lavhasini bästirdi.”(L); “Özbekiständä bir million äträfidä işsiz bär ekän, xoş, şu işsizlärgä ägär yer bolib berilsä, bütün yer yüzini mevägä bästirib yubârädi-kü, degän gäpni aytdi.”(TA); “Buyäm oşängä oxşab, pästlägändän-pästläb, xuddi üçüvçisi qonişgä bir epaqali çây täpälmäy gangib qälgändek, toğri üstingä bästirib kelär edi.”(CD); “Xudäning üyigä bästirib kirälmäydilär, bär, deb qıstây başlädi.”(CD); “Vä heç qançä ötmäy, tepä ärqasidän qoş ätli uzun arävä ätilib çıqıb, toğri şu yäqqa bästirib kelä başlädi.”(CD); “Vä lekin vahşiyraq todä här yändän bästirib keldilär guräs vä guräs.”(TA); “Äling, mäyli, öz nämingizdän bästirsängiz häm mäyli.”(L); “Bäşqa iläcing yoq, hädemäy qar boränlärim bilän bästirib bärämän, deb popisä qilâyätgän qış ortäsüdä äsâyıştä muzäkärä başlängän edi.”(SO); “Qâyägä Prämetey singäri mixläb qoyilgän täğliq ospirin özigä nätäniş bolgän ğarb cängçiläri ärqasidän, vatänigä quräl bilän bästirib kelmägüniçä u heç qandäy yämänlik qılmägän</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>Ğarb qoşinlari ârqaşidân olik közlari bilân qarâb qâldi.”(SU); “Morimälaxdây bâstirib kelyäpti öziyäm.”(CD); “Sultânmurâd âkâm yalt etib ögirilib, yänä bir qaytâr, degändây bâstirib bârä başlädi.”(CD); “Ädâmlâr xorlänsin, kelinlâr er körmäsdän tul qâlsin, qandâydir qalângülâr iflâs äyâqlari bilân birävning çimildigüçâ bâstirib kiräversin, şundâymi?”(CD)</p>
bâslä-	+	+	+	+	+				5	2104	<p>1. Bir işe başlamak. 2. Yol göstermek. 3. Önderlik etmek. 4. Gözetim altında birimi bir yere götürmek.</p>	<p>“Endi Yansân külişdân toqtâdi vä pismilik bilân qâş-qävâğini çimirmäkkä bâslâdi.”(KK); “İvân İvânoviç cüdä acib âdâm uning âldidâ bir hikâyäni bâslâb qoyib tugâtâlmâslikdân xudâning özi saqlâsin!”(KK); “Siz aziz xâtirägä qaytsängöz-ü, suhbätimizni änä şu yerdän bâsläsäk.”(TA); “Äğâr siz suhbätni şu savâldän başlämägäningizdä hâm men öz fikrlärimni aynân şu haqdägi xulâsälärim bilân başlägân bolârdim.”(TA); “Miryâqubdây qârä vä çirâyli közli, tani-câni sağ, özi bardâm, bazmçi, ayşü işrätini hâmmävaqt şirin suhbät bilân başläydiğän.”(KK); “Şu bäsüdän hâm bütün xalqımız, aynıqsä, biz, icâd ähli şâirlär-ü ädiblâr, tanqidçiläri ädäbiyätşünâslâr, xusüsân, fäklârşünâslärimiz kattâ taşkiliy vä icâdiy işläri bâslâb yubârdilâr.”(TA); “Şatrâncgä cüdä ustâ bolğânligidân endiginä qamâqqa âlingân künläridän târtib şu oyunni bâslâdi vä toqtâvsiz dävâm etdirdi.”(KK); “1883 yıldän bâslâb bâqçäsârâyda çıqarılğân gazetä, Rossiyä müsülmânlari âräsidadägi birinçi cädid nâşri.”(KK); “U kelğän kündän bâslâb hâmmä nârsä ağdâr-töntâr boldi.”(KK); “Yenâqlari qızardı, peşänäsida qızğın, yâqumli ter dânlari qavardı, kökrägi hâm mahkâm vä</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													tekis urmâqqa bâşlâdi. ”(KK); “Rângi uçgân közlâri cin tekkândây âlâyib, nâfâs âlişi tâbârâ tezlânib, qısqarib vâ yoğânlanmâqqa bâşlâdi. ”(KK); “Özigâ kelgâç, aççığüdân bir tüpürüb âlib yânâ işgü bâşlâdi. ”(KK)
bâşlân-			+	+	+	+				3	285	Bir işe girişilmek, bir işe başlanmak.	“Mânâ, beş yıldırki, âsiyâliklâr mamlâkâtigü bâşlângân lanâti yürüş hâmân çözülib kelyâpti.”(SU); “Ayni çâqtsâ, yânâ Orisiyâdân yârdâm sorâş kerâkmi yâki Xivâ xânligining mädâdigâ suyângân hâddâ milliy xânlîkni barpâ etiş kerâkmi, degân mäsälâ üstidâ keskin kürâş bâşlânâdi. ”(TA); “Men bilân bolğân iş mânâ bu xıldü bâşlândi. ”(KK); “Endi toy bu tãmândü bâşlândi. ”(KK); “Bu yerdü, qışlâqdü bâşlângân gülğün otirişlâr tâgdâgi kolxoz sanâtâriyâsidâ berilgân ziyâfâtlârgâ ulânib ketdi.”(D); “Aslidâ fazâgâ pârvâz mânâ şu rasâdxânâdân bâşlângân ekân, deydi.”(TA); “Hämmâ gâp şundân bâşlândi şekilli.”(D); “Suhbâtimiz dâvriy xâtirâlâr bilân bâşlândi. ”(TA); “Oşâ şe’r quyidâgi sâtrlâr bilân bâşlânâr edi. ”(TA); “Âşli âğiz bilân bâşlângân xirgâyi tãmâqqa tuqldi, mingbâşi qalqıb ketdi vâ âğzidâgi âşni kâsâgâ pürkâb, yânâ âşgâ qol uzâtdi.”(KK)
bâşlâş-			+			+				2	60	Birlikte bir işe başlamak.	“Bâyâ... oğlingiz bilân birgü bâşlâşib keldi!”(D); “U kişi Âbid pâççâ bilân bâşlâşib kelgânlaridâ âyim ötkâzgâni cây tâpâlmây bir ârgâ yetâr edilâr.”(CD); “Şunaqqıb, sâqâllâri köksilârigâ tüşgân, undân âq sallâlâri bir çırâyli orâlgân, egnilâridâ sarıq yol-yol xalât, qâzi pâççâ kirib keldilâr Momin tâğa bilân bâşlâşib. ”(CD)
bâşqar-		+		+		+	+			4	64	Herhangi bir müesseseyi yönetmek,	“Dünyâdân ne-ne câhângirlâr ötgân, lekin ulârning deyarli birârtâsi tarqâq ulusni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												idare etmek.	<p><i>birlâştirib, Amir Temurdek adâlet bilân bâşqarâ âlmâgân.”(TA); “Muhammâd, Sultân Ahmâd Muştâq hâmdâ Uluğbek Kâbuliylâr isyânları, oğillâri bilân bolgân mâcârâlarıni hisâbgâ âlmâgândâ Hüsâyın Bâşqarâ yaqın 38 yıl davâmidü mamlâkâtini qattıq-qollik, tadbirkârlık bilân bâşqarâdi.”(KŞD); “Ayni paytdâ u bilimli, dânişmând qız turmuş qıyınçılıklârini sabât bilân yengâdi, xâläsidân song davlâtini adâlet bilân bâşqarâdi, yurtning tinçligi, xalq-ning farâvânligini taminläydi.”(KŞD); “Ubâydüllâhxân qattıq-qollik bilân yurtni bâşqarib, xânlik hudüdidâ nisbâtân âdilânâ hükm sürüb, 1540 yılı 54 yâşidâ vâfât etâdi.”(KŞD); “Seni xudâ câhânni qânün-qâidâ bilân bâşqargin, birâv özgâning haqını yemâsin, birân zâlim mazlümning bâşini kesmâsün, deb pâdşâ qulgân.”(KŞD); “Yâşlarimiz kelib kârxânâlarıni bâşqarâdilâr.”(TA); “Çindân bu dünyâni bâşqarib turgân uluğ küç bârki.”(CD); “U mahaldâ âtâ institütâ çollârni özlâştiriş muâmmâlârigâ bâğlıq eng yirik bolimlârdân birini bâşqarâr edi.”(D); “Qışlâqdâ turib hâm yârdâm berâverâmez, dedi Yaxşibâyev külib, biz u yâqdâ mâddiy bâylıklar yarâtâmez, sen bu yâqdâ bâşqarib turâsân.”(L); “Nizâmülmülkning fikriçâ, davlât bâşlığı dânişmând, tadbirkâr, marifâtli bolışı, yurtni âlimlâr kengâşi maslahati bilân, qânün âsâsidâ, ötmîş davlâtdârligining ilğâr tacribâlâridân faydâlângân hâldâ bâşqariş zarür; şâhu qâzining hükmî âdil bolmâğı lâzim.”(KŞD)</i></p>
bât-	+	+	+	+	+	+	+		7	566	1. Batmak. 2. İçine girmek, içinde kaybolmak. 3.	<p><i>“Bu bâtqâqqa bâtgân kişi çökâdi, çıqâlmâydi.”(TA); “Şu üçün endiginâ çuqur xayâllârgâ</i></p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>Kaba ve sert davranmak. 4. Gözden kaybolmak.</p> <p>bätgän edilärki, här tāmāndān birdānigä çıqqan it huruşlari qulâqlärini qāmätgä keltirdi.”(KK); “Üyning içi, taşqari hāvli, köçä-köy xuddi tāng ātişidān sal burünğı vaqtlärdäy çuqur, vāzmin vā tinç bir cimlikkä bätqan edi.”(KK); “Äyāğım balçıqlärgä bätib ketädi.”(CD); “Bugün anıq esläydiki, u naq yigirmä yıl äldin, Bulduroqning kümbätär tāmānidä, taşlägü tikānzâr qır üstidä bätüyätgän quyâşgä yüz tutib, yürägi häpriqib, nedir saädätli dämlärgä intuq bolib, Åşnâ bilän yānmä-yān, şādlanib turmāqni tūsägän ekän.”(L); “Kördim köklämdä äy bätär çäğdä.”(YOS); “Menim ümidim hām şu çäğdä quyâş bilän birgämi bätär?”(KK) “Tüşimdä äftäb bu yâq qälüb, narigi yäkdän bätüdigän tāmāndān çıqıb keläyätgänmiş.”(CD); “Boyinimizdän bätib ketib qarzgä Hāvlicâyılarni bälki sätğaymiz.”(YOS); “Yaxşibäyev qulâğığüçä qarzgä bätidi.”(L); “Xätinning yâqımlı, cärāngläb çıqadigän quvnâq ävâzi Miryâqubning tänlärigä ignä bätgändäy bätär, lekin nihâyät dārəcə-dä käyfini keltirärdi.”(KK); “Bu şâşiliş sävâl şorlik änäning bağrigä tikāndek bätidi.”(KK); “Neçä asrlär uxlädینگ yätib, Kümüşdek täning balçıqqa bätib...”(L); “Hämmä zāmānlär vā hämmä xalqlärning çäpärläridek çanggü bätgän, tâlıqqan çäpär kirib keldi vā hämmä çäpärlär kabi orälgän qäğäzni dārñäl gäp-sözsiz hükmdärgä uzätidi.”(SU) “Galätöpä degän qışläqning kümbätäridä, xuddi Yaxşibäyev oylägän qırdaqa bir qır üstidä, taşlägü tikānzärdä, aqli kötäh bir ädäm bilän yānmä-yān bätüyätgän quyâşgä yüz burib</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													turgânini täsâdifân oqıydi.”(L) “Közimdän yaşni câylâb alâmlâr içrâ bâtdim -kü Qalândärdek yürüb dünyâni kezdim.”(L)
bâtin-		+	+		+					3	76	Cesaretle bir işe girişmek.	“Hakimcân sâvuq çâyni uning âldidân âlmâqqa bâtinâlmäs edi.”(KK); “Derâzâning pârdäsini kôtârib qarâgâni bâtinmädi .”(UP); “Sudyâ ungâ tikilib qarâgâni bâtinmäsdän avvâl yüzining qırini taşlâdi, keyin beixtiyâr tikilib qâldi.”(UP); “Lekin âtişgâ bâtinâlmädi , ölümgâ hükm qulingânlârni, qattıq qozğâlân çıqarmäsälâr, räsmi âtmäs edilâr.”(KK); “Men sendän sorâqsiz çaqırışgâ bâtinâlmädüm .”(KK)
bâtir-		+	+						+	3	160	Batırmak, bir cisim bir şeyin içine sokmak.	“Qoqânni qângü bâtirib , Nâdirâdek dânişmändlârni qatl etgân âmir Nasrüllâ Âftâbxânni qul qilib Buxârâgâ eltâdi.”(KŞD); “Keyin perâni siyâhdângü bâtirib yâzâ başlâdi.”(SO); “Arâvasini şundäyginâ yânginâmdän şaldirätib ötib, meni çânggü bâtirib ketâdi .”(CD) “İndingâçâ imperiyâni bâtirämiz .”(KK); “Tişini qattıqrâq bâtirdi .”(SO); “Pâşşâ afsunçining bu örgätmä ilâni bir märtâ nişini bâtirib âlmäsâ bolâdimi?”(YOS)
bekin-			+	+	+	+				4	29	Saklanmak.	“Yânâ bittäsi bir câygü bekingân bolsâ keräk.”(KK); “Ânäsining ârtigü bekinibrâq turgân bälâni dâst kôtârib, yüz-közlâridän öpdü.”(L); “Bâlki çörilâr ârâsigü bekinib , qynâlib, azâb çekib Spântâmâno haqıdâ oylâgândir, lanâti xudbin esâ, heç nârsägâ etibâr bermâgân.”(SU); “Lanâti Spântâmâno qayerdü bekinib yâtgânini bil.”(SU); “Bu âvâz dâryâ şâvqınıni bâsib ketdi, tâğ yânbâğridägi bütâyârdâ müdrâyâtgân quşlârni ha vâlâtdi vâ qâyâlâr ârqasidâ bekinib turgân uzrû şânlâr qulâğiny ding qıldı.”(KK); “Özim

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													çaqırmâgünçâ mânâvi pârdâ ârçasidâ beğinib tur. ”(SU); “İkki bükri tepâlik ârâsidâgi mâydândâ şamâllârdân beğinib , lây suvâqli qışlâq pânâh tâpgân edi.”(SU); “Ul-dâ öz otidân beğinib , qâçib aytâdir.”(YOS); “Demâk, Deyâkâ bilân beğinib Spântâmâno yaxşı qilibdi.”(SU)
bekit-		+	+		+			+	4	32	1. Bir cismin ağzını sıkı bir şekilde kapatmak veya etrafını sarmak. 2. Gizlemek, saklamak. 3. Sır tutmak. 4. Geçiş engellemek. 5. Bir faaliyeti sonlandırmak. 6. Bükmek.	“Nâsâsni qayergü bekitgânsiz? ”(L); “Kulib yubârmâsidân trübkanî kâfti bilân bekitdi. ”(L); “Oşâl asnâdâ köz közgâ tuşibdi-yü haligi tasqarâ qollâri bilân avrâtini bekitibdi. ”(L); “Zarâ ters ogirildi vâ yüzini româli bilân bekitib âldi. ”(SU); “Matryânâni hâm bekitdim. ”(KK); “Eşikni sekin bekitib ketdi. ”(L); “Suvni bekitib qoydi. ”(UP); “Sen, saşâ, velosipedki bir yârgü bekit , bari bir u yâqqa âlib ôtâlmâyimiz.”(UP); “Temür siymâsi bizdân yaqın vaqtgâçâ bekitib kelingân. ”(TA)	
belâ-		+	+						2	41	1. Belemek, bulamak, bulaştırmak. 2. Baştan ayağa sarıp sarmalamak.	“U orikzâr ârçasidân çaraqalâb, usiz hâm sarğaygân örik barglâri nurgâ belâb çıqıb kelâyâtgân âftâbgâ qarâb qoydi.”(CD); “Şerim pullâ qurti bâqıb, şorâlâr yurtini atlâsgü belâyman , deyâ niyât qılğân ulğâr xâtin-qız haqidâ edi.”(L); “Niyâtingiz tuzükdây, lekin Şorâlâr yurtini atlâsgü belâyman degân qahrâmâningiz ğirt yâlgânçi, demâkki, siz özingiz hâm yâlgânçisiz.”(L); “Qullârni anâ şu ğârlârgâ qamâb qoygânlar, zarür paytdâ esâ, ulâr haligi açıq teatr sahnâsidâ bir-birlâri qângü belâb yâki yâvvâyî hayvânlâr bilân yulişib, tâmâşâ körsâtgânlar.”(TA)	
belân-			+						1	29	1. Belenmek, bulanmak, bulaştırılmak. 2. Baştan ayağa sarıp sarmalanmak.	“Yelkâlâri keng-keng, qollâri uzün-uzün, âtrâfgâ yâvvârgân, hattâ âvâqlâri körpâçâdân âşib, gilâmgâ tuşib turibdi, şimining pâçâlâri-yu âvâğidâgi paypâğı qângü belâni , ivib qâpti.”(CD);	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-rä)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													“Pästgä tüşib, tuprâqqa beländi.”(L); “Ulär bir-birini közyaşigä belänib suydilər.”(L)
belgilä-		+		+		+			3	101			<p>1. İşaretlemek.</p> <p>2. Tanımlamak.</p> <p>3. Belirlemek.</p> <p>4. Bir karara varmak.</p> <p>“Äyälning cämiyätidägi ornini heç kim qatıy çegärälär, çızıqlar bilän belgiläb berişgä burçli emäs.”(TA); “Här bir kättä şairning öz icâdiy kredosini belgiläb berüvçi, şairlikning tabiätî haqidägi müşahadälärini ‘näsr tilidä’ bâyân qılışgä içki ehtiyäci bolädi, şekilli.”(TA); “Meyärni esä vâqt belgiläydi.”(TA); “Därhaqiqat, Prezidentimiz XXI asr aräfäsidadägi taraqqiyätning beştä kättä üstüvâr yönälişlärini belgiläb berdilər.”(TA); “Prezidentimiz İslâm Karimov şu säbäbdän Özbekistân Müstaqulligining дәstläbki künläridäyâq milliy istıqläl mäfküräsi mäsiläsini riväclänışimizning eng hal etuvçi väzifäläridän biri sifätidä belgilädilər.”(TA)</p>
ber-		+	+	+					5	6266			<p>1. Vermek, teslim etmek.</p> <p>2. Temin etmek, ihtiyacını gidermek.</p> <p>3. Mahsül yetiştirmek.</p> <p>4. Yerleşleştirme k.</p> <p>5. Affetmek, bağışlamak.</p> <p>6. Yayımlamak.</p> <p>“Acäbä, sen xalqarâ assâtsiätsiyä ekänsän, şundäy huquqni kimdir sengü bergän ekän.”(TA); “Nahätki, qaçängäçä, degän savällärni biz faqat özimizgü bergünmiz.”(TA); “Dedi tuprâqqa bermäm kimiyäni.”(TA); “Ulärning nämini 30 tildä bergän Berüniy öz äsärlerini oşä дәvr ilmiy anänäsigä körä Aräb tilidä yäzgan, şe’rlär bitgan, Aräb şairlärinin şe’rlärini şärlägän.”(KŞD); “Mengü ävqatingdän berib tur, deb tilänärkän.”(TA); “Üyini bergän tilini häm berädi.”(TA); “Müstaqullik bizgä öz taqdirimizgä egä bolış huquqni berdi.”(TA); “Älläh şu xıslätini bergän ekän...”(TA); “Seni süymägän kişigü bergän bolsä, ätäng berdi...”(KK); “Miryäqub nämer xocäyininin üyidä bergän qarärini müstahkälädi.”(YOS); “Äsänrägidän bersin!”(L);</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													“Özidân berâlmâyân-ü, lekin patidân berâmân, dedi, Topâri.”(L); “Üyläringdän berib yubârışdı, dedi.”(L); “Kimgä qandây şart bilân bersäm ıxtiyâr özimdä!”(YOS)
beril-			+	+	+	+			+	5	343		<p>1. Verilmek. 2. Bir şeye veya bir kişiye bağlanmak. 3. Teslim olmak.</p> <p>“Mahallägü hükümât tãmânidân berilâyâtgân vâkâlätlärning özi bu tüzilmäning faâliyâti naqadâr hayâtiyliğini körsätädi.”(TA); “Türkiständä yaşägän mahalliy xalqqa müstâmläkâçilär tãmânidân berilgân nâm.”(KK); “Beâzârginä kartçäsığä bärîb çözüldi-dä, boş yumülgân közläri bilân yänä xayâlgü berildi.”(KK); “Şu paytgäçü âxirgi ikki mısra quyidägi tahrirdä berilgân.”(TA); “Yängi nâmdä, müâllifning tahriri bilân berilmâqdä.”(TA); “İşânç gazetäsining 1997 yıl 20 mart sânidä äddin elân qilingän şe’rlär bilân birgälikdä berilgân.”(TA); “Bundäylär köpinçä manäviy bâqımändälikkä berilib, ünvân-ü yubileylär taşvişi bilân yaşädilär.”(TA); “Aytişim keräkki, uşbu ünvân müstaqillik dävridägi manäviyatimiz vä marifätimizgü berilgân yüksäk bahâdir.”(TA); “İvân Nikiforoviç bu vaqtdä zinâpâyädä turib âlib bär küçi bilân boğzini yırtib qıçqırâyâtgân xorâzning tãmâşäsığä berilgân edi.”(KK); “Şäirgä ‘Özbekistân qahrâmâni’ ünvâni berilgänligü münâsâbâti bilân suhbät.”(TA); “İkki cildlik Rusçâ-Özbekçâ luğatdä ‘külmâq’ tarzidä berilgân.”(KK); “Bir-ikki kündän beri aşülä, oyın degändä özini bilmäs dârâcädä berilib ketişi, şu iztirâblärning hârdığıni çiqariş üçün emâsmi?”(KK); “Bu yerdä, qışlâqdä başlangän gülgün ötirışlär tâgdägi kâlxâz sanätâriyäsüdä berilgân ziyâfâtlärgä ulänib ketdi.”(D); “Mingbâşi oşâ küngi kelişidä, şähärdän berilgân talimâtgä</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													degän millätning gültäcini bezäb turgän marvärid dänäläri, deb atäş mümkin.”(TA); “Sözni öz ornidä işlätä biliş, älbättä, şe’rni bezäydi. ”(TA); “Äddiy hayätiy väqea hädisälärdän târtib, maşrıqzämindä keng yâyilgän anänäviy lävhalär asâsidä gözäl miniätyürälär çizdi, dahâ allämälärning şâh äsârlärini, tarix kitâblärini bezädi. ”(KŞD)
bezävtälän-											3	14	1. Rahatsızlanma k, huzursuzlanma k. 2. Takatsız düşmek. “Cähângir uni körib, nimä sabäbdän bezävtäländi? ”(SO); “Ammä Marğu kennäyim hämân onğaysizlänyäpti şekilli, atrâfgä hürkäk kiyikdäy bezävtälänib qaräydi, yoldän çetlängäni-çetlängän.. ”(CD); “Aksinçä, u battâr ğicinär, küfürü çıkar, arqângä orälib qâlgän buzâqdäy bezävtälänär edi. ”(UP); “Keçäsi bilän bezävtälänib çıqdi.”(UP); “Qısqa uyqudän keyingi boğıq ävâz bilän bezävtälänib sorädi Deyäkä. ”(SU)
bil-											3	478	1. Bilmek, bilgi sahibi olmak. 2. Haberdar olmak, vâkif olmak. 3. Hissetmek, sezmek. 4. Mahiyetini bilmek. 5. Kıymetini bilmek, değerini takdir etmek. 6. Tanımak. 7.diye kabul etmek. 8. Başarmak, üstesinden gelmek. 9. Tatmak, lezzetini tanımak. 10. Muktedir olmak. “Taqtısrning taqâzâsini köringki, büyük allämäni endi asâsan şâir sıfätidä bilädilär. ”(TA); “Munçä nâmlärni qaydän bilädi? ”(KK); “Şunçä nârsäni qayerdän bilädilär, heç aqlgä sığdırälmäymän. ”(CD); “Yängi rähbär, köngling tâzäligini qayâqdän bilädi? ”(D); “Uluğ üstäzlärimizdän biri Abdüllä Qahhärning, keläcaqdä Özbek ädäbiyätü büyük ädäbiyât bolädi, degän gäpini yaxşı biläsiz. ”(TA); “Hâzirgi paytdä Özbek kitâbxäni bilän cähân ädäbiyätini bağläydiğän eng yaxşı väsitä, deb men ‘Cähân Ädäbiyätü’ cürnälini bilämän. ”(TA)
bilin-											3	150	Bilinmek “Näyib töräning gäpidän bilinädi özi, dedi Miryâqub. ”(KK); “Sen quvlik qıläsänü, bäläligingdän bilinib qälädi. (UP); “Äqmi,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<i>qârämi, suvgä tüşgändä bilinädi, dedi adväkät yänä bir bär üçräsğändä, ânäking savâligä sâddäginä qılıb.”(UP); “U qandäydir masuliyätli zarar işgä piyuşiläyâtgän ädämdek bilinär-bilünmäs häyəcändä edi.”(UP)</i>
bit-										1	91	Bitmek, tükenmek, sonlanmak.	<i>“İşqilib, qars ikki qoldän çıqadi vä hämmä iş güzällik bilän bitüb bärädi.”(KK)</i>
boğ-		+		+	+	+				+	5	229	1. Boğmak. 2. Ağzını buruşturup bağlamak. 3. Suyun önüne set kurmak, bent yapmak. 4. İşkence yapmak, acı çekirmek. 5. Bir gelişmeyi durdurmak, faaliyeti engellemek. 6. Çok kızdırmak, çileden çıkarmak. 7. Yakışmamak. <i>“Uni şu yerning özidü boğub taşläsämmi deb häm oylädi.”(SO); “Şundä goyâ ıssıq bir telpäkni birdänigä uning başigä qäpläb bütün yüzini, hattâ äğzi-burnigäçä boğub taşlaşandäy boldilər.”(TA); “U Nasrüllä ânäsining buyruğı bilän sarâydağı xızmatkâr ayällär tamänidän boğub öldirilädi.”(KŞD); “Hâci Ahmäd kelüb nasihat qılıb ayirä başlätändän song, birisi kelüb Hâci Ahmädni boğub öldürdi vä Muhammädni yarıdär yarädär qıldı.”(TA); “Mänä hâzir häm Lätâfätni esläşi bilän, oşandä taqdir inâm etgän birinçi bosäsini esläşi bilän, beş yıl ävvälgidäy ıssıq bir tuygü nâfäsini boğub, yüräğini haprıqtirib yubardı!.”(D); “Yoq, muzikâ bilän boğamız! deyä qopâl cävâb berdi. (TA); “Öz qolim bilän boğub öldirämän u nâpäkni!.”(D)</i>
bol-				+	+	+	+	+	+	+	7	19123	1. Gerçekleşmek, meydana gelmek. 2. Bir amaca ulaşmak veya bir hedefi gerçekleştirmek. 3. Yapılmakta olan bir işi bitirmek, tamamlamak. 4. Uygun olmak, muvafik gelmek. 5. Sahip olmak. <i>“Farhädning Şiringä bolgän beqiyäs muhabbäti häm uning insäniy kâmilligidän nişänädür.”(TA); “Ävvälâ ädämlärdägi müstaquillikkâ bolgän lâqayd münäsäbätgä toxtälib ötmäqçimän.”(TA); “Ğafür Ğulänning ‘Säğmiş’ şeridägi dästläbki misrälärni yâdingizgä keltiring vä uni boğın-boğingä bolib, qadämingiz ritmigä sâlib oqıb köring.”(TA); “Aksinçä, hâzirgi zamändä şairning cäyi eng hüşyâr cäbhälärdä bolmäği keräk.”(TA);</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												6. Yerleşmek. 7. Bir yerde belirli bir zaman kalmak. 8. Herhangi bir tarım ürünün bir yerde yetişmesi. 9. Belirli bir olgunluğa ermek, yetişmek. 10. Doğmak, dünyaya gelmek. 11. Bir yere veya aileye mensup olmak.	<p>“Bolmäsäm, yuqâridä biz aytgän oşä mäşhur şe’rlärni yâzgändä Ğafur Ğulâm häm, Hämüd Älimcân häm bizning hâzirgi yâşimizdä bolgänlär.”(TA); “Üning tärjimäsi şarqdä keyin häm bolmügän.”(TA); “Bu ibrät manisi şulki, boliniş mämläkätini quvvätsizläntirib, bir ätädän, bir änäädän bolgän farzändlär bir-biri bilän çıqqamışt bolädilär-dä, cähän täräqqiyätidän tamämilä ärqadä qälib ketädilär.”(TA); “Albätädä, bu Ällâhnin inâyätini bilän bolädi.”(TA); “Ezgüliklärimizning bärçäsi, älbättä, istıqläl şaräfäti bilän boldi vä bolâyätir.”(TA); “Dahr işi tä xalq ilä bolmiş sitez, xâr durur älimü cähil aziz.”(TA); “Men Puşkin äsärlerini hâr säfär qolgä älgänimdä yaşlıkdän eng qädrdän, eng samimiy, eng dilkäş dostim bilän qaytä uçrâşgändäy bolämän.”(TA); “Albättä, bundäy bolgän emäs.”(TA); “Bu äncümändä yurtimizning türli cäyläridän kelgän yaşlar öz istedädlärini nāmâyış qıldilärki, ulärning şe’rlärini tingläb, haqiqy Abdüllä Qädiriy, haqiqy Çolpän, haqiqy Usmän Näsirlärni körgändek boldi.”(TA); “Bu kâbi beşäfqat taqdir boränidän, dävran qasirgäläridän faqatginä täfäkkür meväläriginä bämisâli sāmändär quşdek äbädüy tiriklik timsâli bolib, bizgäçä yetib kelä äldi.”(TA); “Buning üçün icâdkârdä talânt, şuningdek, kättä mehnät qäbilyätini bolışı, uning didi, his-tuyğuläri özidän dâimâ äldindä yürüşi keräk.”(TA); “Albättä, şundäy bolışı häm keräk.”(TA); “Däräxtlär bäsqaçä bolädi.”(TA); “Qayçä zamänlär ilgäri bolgän edi-ya bu väqea!”(L); “Ädäbiyätädä bittä umümiy qäidä bär; kelâyätgän</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yangi-yangi ävlâdlâr özīgüçü bolgün merâsni ötä mädnäyâtsizlärçä täptämâsinlâr!”(TA); “Uzâq qışlâqdâmi yâxud pâytaxtimiz Tâşkentdâmi yetti yâşdân yetmiş yâşgüçü bolgün hâr bir kişidân qaysi şâirlärning nâmlärini eşitgânsân, kimlärning icâdini uluğläysân?”(TA); “Albättä, Fiträt, Ğ. Ğulâm, üstâz Äybekdân târtib Hämîd Sülâyüngüçü bolgün Nävâiyşünâslärgä, şuningdek, xâricdägi tädqıqâtçilärgä ming täşâkkür!”(TA)
bolış-				+						1	818	Olmak, yer almak, bulunmak.	“Bolmäsä, mehmânläringiz indingä biznikidü bolışüdi , dedi.”(KK)
borä-			+	+	+					3	11	1. Şiddetli yağmak. 2. Fırçalamak, ağzına geleni söylemek.	“Kättä yolğäçä piyädä yürüb, bir amällâb taksi tutib, içidü Zâhidni borälâb söküb, käsälxânägä yetib bârdi.”(L); “Sarâybânni borälâb sökdü, keyin, läş-lüşläri yığıb.”(L); “Yığläb, tizzälärigä muştlâb qälädi, Allâkimlärni borälâb sökâdi.”(UP); “Undän keyin Kasâtkinning özi hâmi oğli ârqasidün borälâb söküb yürgänidek pısmıq emäs, bir qâp yângâqqa oxşâydi.”(UP)
boşä-					+					1	299	1. Bir sıkıntıdan kurtulmak. 2. İstifa etmek, işten ayrılmak. 3. Kurtulmak.	“Kälxoz Äşnâning kelişigä puxtâ hâzirlük körgän ekân beçârä kün boyi tasmä kesişdün boşämüdi . (L); “Negäki, işdän boşägän pâytlärdä nevärälärni üstimgä mindirib, gâh tik, gâh tizzädä nârtüyä bolib lokillâydigän âdâtim bâr.”(L); “Cilmâyädi, dâridän boşägän şpritsini böläklâb, patnis çetigä qoyädi:”(L)
boşäl-					+					1	26	1. Boşalmak, yer açılmak. 2. Elinden kurtulmak. 3. Bir işten kurtulmak.	“Uni kötârib turğızdilâr vâ qoldâ âlib ketdilâr, u esä kötârgän qollärdän boşälmaq istâb küçsiz- küçsiz tipirçinâr edi.”(KK); “Gâncinâning ong tãmânidä, borgârlük äbrez yânidä taşlängän bir oçâq, neçä yıldän beri yâtgän bir quçâq otin, deväldä sirkädän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasata Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<i>boşalgän</i> bir-ikkitä qävâq...”(KK); “Mingbaşining özi esä här sänä bir evlänmäqdän, xâtin yangilämäqdän boşalmäydür... ”(KK)	
boşän-	+										29	1. Bir sıkıntıdan kurtulmak. 2. Doğum yapmak. 3. Bir yerden kurtulmak.	“Ammâ siz xıcâlät bolmäng, eşän bälä, men özim erkäligim tutib, bir boşänib äläy dedimdä.”(CD); “Boşängän günäcin bir hatläşdä kättä anhârdän säkräb ötib, şatälâq âtgänçä, egäsining hävlisigä urib ketdi.”(CD)	
boşäş-						+				1	93	1. Gevşemek. 2. Sağlamlığı kaybetmek. 3. Gücü kuvveti azalmak. 4. Zayıflamak. 5. Boş bırakıldığı için bozulmak.	“U bir qâp otdäy boşäşib, yergä qarädi.”(CD); “Ha, dedi günähü bärdek boşäşib Rüstäm.”(UP)	
boşät-		+	+	+	+	+					5	103	1. Boşaltmak. 2. Yolunu açmak 3. Serbest bırakmak.	“Özärä gâp, keyin aytib berämän, oğlim! dedi-dä, äldidägi qadahni bir kötärışdä boşätib, hävüz tāmängä yüzländi.”(D); “Ayğâqçi ildäm yürüb kelib, istäkänni qoligä äddidä, tört yutümdä boşätädi.”(SO); “Zebining toyigä ikki-üç kün qälgändä, Sultänxänging yoqligidän fäydälänib, ikkälä kättä kündäş u kättä üyni boşätidilär.”(KK) “Tävuqxänägä kirib, tävuqlärni qaqullätib tuxumlärni yıgdi, älib çıqıb, dählizdägi idişgä boşätädi, tävuqlärning ästini Marâ buvigä oxşätib, yüzäläb-yüzäläb süpürdig keyin dän sepdä.”(UP); “Sevingänidän özini qoyärgä cäy tãpãlmäy, äşnäsini bağridän boşätmäy, hävüz boyigä urgäy ketdi.”(CD); “Şundän song amir hibsdä yätgän oğri Düşäbäyni zindändän boşätib, äzädlik vâ kättä inäm vadä qilib, Şährisäbzgä bärüb şair Hızıqning başini älib kelişni buyürädi.”(KŞD); “Mahmüd änä şu kündä üstigä tüşib, fil äyâkdäri äräsigä yelkäsini qoyib, bir zor bilän ikki äyâğüni bätqäqdän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															terâzälärning oymakârlik bilân işlängän vä âqqa boyülgän dârpârdälâri bolâr edi.”(KK); “Kamidâ âlti sâtx kelädigän kattâ hâvlining ortâsidâ favvârâli hâvüz, hâvüzning ong tâmânidâ pâydevâri âdâm boyi kötârilgän muhtâşâm üy, çap tâmânidâ havâräng boyâqqa boyülgän ülkân yâzgi şiypan qad kötârgän, hâvüz tevârâgidâgi atirgüllâr barq urib açilgän, şiypan âldidâgi tâk nâvdälâri bittâmâ-bittâlâb terib qoyilgândây, hâm mâyâq sarâncâm-sârîştâ edi.”(D)	
boylâ-		+	+		+				3	121			1. Boyuyla ölçmek. 2. Boynunu uzatıp bakmak.	“Köçâ tâmângâ qattâ arıq boyigâ ekilgän tâllâr neçâ yıllârdân buyân kesilmâgânidân âsmânni haftimgâ boylâb ketgândâ, tunükâ tâmgâ yâtib qâlgän.”(CD); “Nilni boylâb kelib kirdi u ruhing Fallâhlâr’ning qaşşâqlârçâ toyigâ, Undân ötib Suriyâning Şâmîgâ Asr körgän köçâlârni aylândi, Şu minütdâ Himâlâyâ tâğidâ Hind qızıgâ yigütlikkâ säylândi.”(YOS)		
boysün-													1	35	Boyun eymek, itaat etmek.	“Bâşqa barçâ argumentlâr, vâqeâlâr manâviyât talâblârigâ boysünâdi.”(TA); “Bırâq şu farzând tufâyli u ölimdân qâldi, şu farzând tufâyli Fazilât keyinçâlik, Camâl Boribâyev frântdân esân-âmân qaytib kelgândân keyin uning inân-ıxtiyârigâ boysündi.”(D); “1016 yılı Sultân Mahmüd Ğaznâviy Mamündân batâmâm özigâ boysünib, Xârâzmni Ğaznâviylâr dâvlâtining tarkibiyy qısmi, deb tan âlişni talâb qilâdi.”(KŞD)
bozâr-													2	22	1. Bozarmak. 2. Renk değıştirmek.	“Qâyil, dedi öziçâ, Çârşânbi hali qızârişni bilârkân, Çârşânbi qızârişni bilârkân-u, men bozârgândün bozârib baryâpmân.”(L); “Haligi şirin xayâllâr bilân külib, tolib, çoğdây qızârib turgän yüzlâri garmsel tekkân ekin kâbi bir nâfâsdâ solib, ölib, uçğdây bozârib qâlâdi.”(KK)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

bökir-												1	18	Bağırmaq, ağlamak.	“Şu tâpdâ qışlâqning dârbâdâr itlâri âvcgâ kelgân, hâr tâmândân hurişlâri ni yüksältirgânlar, târ coçâning tugâlišidâgi sây hâmmâ uxlâb cim bolgândâ âybatli âvâzini bâriçâ qoyib yubârib, aç yolbârsdây güv-güv bökirârdi... ”(KK); “Âliyâning xayâlini xuddi boğızlânâyâtgân tüyâddây bökirgân bir âvâz bolib yubârdi.”(D)
bölin-			+									1	236	Bir birinden ayrılmak, bölünmek.	“Yer yüzidâ âdâmlâr köpâyişib, hâr xıl qabilâ vâ uruğlârgâ bölinib yaşây başlâgânlaridâ, Âllâh taâlâ ulârni bir-birlâridân âcrâtib idârâ etiş üçün bir qatâr nâmlârning royxatini âlib, yolgâ râvânâ bolibdi.”(TA); “Bir asrdân song tarqâq xânlıklarâ bölinib ketdi.”(TA); “Hâmmâgâ malûmki, üç xânlikkâ böлиндik. ”(TA)
böliš-		+										1	10	Bölüşmek, paylaşmak.	“Nân bilân tuxumni bolışib yeb, qârânğı tüşgünçâ yol bâşişdi.”(SO)
bört-				+	+		+					3	34	1. Gögermek, yeşermek, gelişmek. 2. Şişmek, kabarmak.	“Temür tüzüklâridâ tilgâ âlingân, sarkârdâlik faâliyâtidâ hâm börtib körinib turgân cihatlaridân yânâ biri uning tinçlikpârvâr siyâsât tarâfdâri bolgânidir.”(TA); “Astâ-sekin tepâliklâr tiklâşâ başlâdi, qalın maysâlâr ârâsidân börtib çıqqan tâşlârning ötkir uçlâri körinib turârdi.”(SU); “Uning asâbdây börtgân yüzidâ tutâşib ketgân qalın qâşlâri peşânâsini artgândâ teri tekkânidân yiltillâb ketdi.”(UP); “Yânğâqdek börtib çıqqan kekirdâgi bemâlâl körinib turârdi.”(UP)
bulğa-		+	+										24	1. Pisletmek, kirletmek. 2. Bulandırmak. 3. Elle bir duyguyu ifade etmek.	“Yetib kelgân it uni gâzâb bilân tişlâb, bir-ikki tuprâqqa bulğadi. ”(UP); “Sen özing, tâvâq bet, bütûn dūnyâni bulğading , sengâ indâmâyman.”(KK)
bur-		+	+		+	+						4	1383	1. Çevirmek, döndürmek. 2. Bir tarafa yönelmek.	“Şu câygâ kelgândâ İvân Nikiforoviç başini bu yâqqa burib , gâpgâ astâydil qulâq sâlâ başlâdi.”(KK); “Ulârning köçiri qaşidân uçib kelâyâtqân âtlârni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>kördi-yü, ätlärni darrâv bir tãmânğa burib yubärmäççi boldi, lekin birdänigä, qaltis burib yubârgân ekän, mapäli çänä gürsilläb älib çuqırlikkä ağanädi.”(KK); “Tizginni daim çapgä burib turädi...”(KK); “Aräväkäşlär arävälärini uning yänidän sekinginä burib ötür edilär.”(KK); “Qız bu sözdän keyin cüdä çuqur cirkäniş bilän yüzini burdi vä titrügän läbläri äräsidän mänä şu ikki ägiz sözni zorğa çuqarä äldi.”(KK); “Bätkim, uşä payt yolimni burib yubârgänimdä hâzir dâtsentgä oxşägän birär dämlä bolib yurärmidim.”(TA); “Tâyir zakün başini burib, külib qoydi.”(CD) “Sen häzilgä burmä, Çamän, dedi.”(CD); “Oşä taräfgä burdim.”(L)</p>
burä-		+	+		+	+				4	61	Çevirmek, kıvrırmak, döndürmek.	<p>“U vahşiy hayvândän farqli olärâq, öz xatti-haräkätini äqibät gözäl muqtälärgä burädi.”(TA); “Eşmürädning ätäsi Eşmürädni qulâğıdän buräb üygä älüb kirüb sänduqni qarädilär.”(L); “Ulärning qatnâşçiläri Özbek sözlärini buräb-çözib, nâtäbiyy täläffüz qılışlari, küyläridä, (gärçänd, tekst özbekçä bolsä-dä) milliy ähanglär mutlaqâ yoqligi ädämning ğaşini keltirädi.”(TA); “Uning oyini yäqmäy, ayäl başini bir yänigä täşläb, yüzini burädi.”(CD); “Narigi xänägä ötib, televizorning mürvätini burädi.”(L); “Hayäcây bilän yänä bir burägän edi, açilib ketdi.”(UP)</p>
buril-			+	+	+	+				4	175	1. Çevirmek. 2. Bir tarafa dönülmek, yönelmek. 3. Küstülmek.	<p>“Här burçäkdän hər minütdä bir tännâz burilädi vä suzgün közläri bilän yegündäy bolib ädämğä qaräydi!”(KK); “Akräm tâğamgilärning eşigidän burilgän bāğ-köçä bilän.”(CD); “Ulär tänlänädi, sarälänädi vä äxır-äqibät toğri özängä burilädi.”(TA); “Men hām arqamgä burilib, undän burürnâq</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												mevcut durumu bozmak. 5. Görünümünü değiştirmek. 6. Başaramamak, üstesinden gelememek. 7. Ahlaken bozulmak. 8. Durumu kötüye gitmek. 9. Yeni bir kutuyu açmak, kullanmaya başlamak.	<i>deyişdi.</i> ”(KK)
buzil-				+						1	114	Bozulmak.	“Paytdân fâydälängän Rüstäm emâklâb, köprikiping bu betidü buzilib yâtgän tankning tägigä kirib ketdi.”(UP); “Birâq taâmil degänläri här qadämdä buzilgäni kâbi bu yerdä häm çetlâb ötilişi tabiiy.”(SO)
bük-			+		+					2	156	1. Katlamak, bükme. 2. Eğmek, çevirmek. 3. Mücadeleyi kazanmak. 4. Kırmak.	“Äyâqlärini beş-âlti märtä tizzädän bükkän bolib, song yalindi.”(L); “U ävväl äyâqlärini mähkäm tirâb âldi, şundä xuddi plâtförmä taxtäsigä çarmläridän mıxlängän kâbi edi, songrä tizzäsini bükib âlib mirşäblär qolidä âsilib bârdi.”(KK); “U qızı bilän ânälärçä samimiy gäpläşgisi, toyib-toyib yârilgisi kelär, birâq bungä yürägi dâv bermäs, çünki qışlâqdägi gäp-sözlär qızining şürürini bükib qoygänini bilärdi.”(D); Quçâqlaşgän paytläridä Yaxşibâvev Aşnâ äyâq uçlärinä kötarilgänini sezdi, xıçâlät boldi, beixtiyâr tizzälärini âzginä bükdi. ”(D)
bükçäy-			+	+	+		+			4	27	Büzülüp oturmak.	“Hâzir uning qarşisidä oşâ çâl, yoq, undägidän häm bükçäyib , çökib qâlgän bir qariyâ otirärdi.”(D); “Tägäsi, xuddi Ätaqozi oylägändäy, belini bağlâb, dârvâzä äldidä bükçäyib otirär , yänidä qoni-qoşnilär bolsä keräk, yänä bir-ikki âdäm körinärdi.”(D); “Enâxâning ânäsi, özi pakänä vä uning üstigü bükçäygän kâmpir, oyın qılğän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												gazete sayfalarında yankılanmak.	endi aşulä aytärkän, çälgu târidäy dârrâv köngilgä täsir quldî!”(KK); “Songrä mingbâşi toğrisidä här kimlärdän eşitgän gäpläri qulâqläridä cärängläy başladi.”(KK); “Tuyâq tävüşi tuprâqdä susäyib, zaränggä bärängdä cärängläydi. ”(CD); “Allaqaydän mungli, hasratli bir aşulä ävâzi hämmän aksi sadäsi bilän cärängläb eşitilädi.”(KK); “Zebining çin köngildän çıxarib aytgän bu sözi uning xitây çinnidäy cäränglägän ävâzigä burinib, dutärning göng-gongi singäri mayin vä yumşâq un bergän edi.”(KK); “Bir-ikki bayt ötgändän keyin Zebining timq ğubärsiz, cânän piyalädek cärängläb çıqadigän çiräyli vä ötkir ävâzi qoşildi.”(KK)
cäylä-		+	+						2	375		1. Yerleştirmek, sığdırmak, koymak. 2. İşe veya okula girmek.	“Üç yigitdän ibârät ğarämni cäyläb bolgäç , Cähângir boş karävâtgä bärib yätädi.”(SO); “Lekin ‘akbäräli mingbâşi amälidän bekâr bolibdi’, degän xunük gäpni haligi ikki bây bilän Abdisämät kaptärlärning qanätigä ilib, şamälning qoltığıgä qıstirib, yämğürning tämçisigü cäyläb , bulutning qoynigä sâlib uçirädi.”(KK); “Qalgänläri ni elçi keltirgän güldängü cäylädi. ”(L); “Kelgäni baräbär dilgä cäylädi goyâ romälçä uçini tügün qlib tügdi.”(L)
cäyläş-			+	+			+		3	89		1. Yerleşmek. 2. İşe veya okula yerleşmek.	“Tarixçi sıfätidä Ätaqozi yaxşı bilärdi, birmahallär, qadim-qadim zamänlärdä bütün qışlâq häzir u turgän tepälikkü cäyläşgän , bu tepälik baländ devâr bilän oralgän müstahkäm qalä bolgän.”(D); “Men esäm, yârüğ kündä ät minmägän ädäm, uzängigä äyägümni qoyib siltänib, çapini äşirdimü quling orgilsin egärgü qondâqdäy cäyläşib äldim.”(CD); “Axır, toğridä, yaş bäläning ängigä nimäni quysäng, kalläsigä oşä narsä cäyläşädi. ”(TA); “Öşä bir

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																<p>kün ävväl ertädän keçgäçä bälâxânädägi kitâblärni kigizgä oräb, sandıqqa câyläşgän, dedilər.”(CD); “U bir qançä tepäliklär üstidä câyläşgän bolib, ortäsüdä Tibr däryäsi äqıb ötädä.”(TA); “Yäzd Şerâzdän unçälik uzâq bolmägän Şerkoh täğining cänübiy etäkläridä câyläşgän kiçik şähär edi.”(KŞD); “İskändäriyâ şähri Nil däryäsi sähilidä câyläşgän.”(KŞD)</p>
câyläştir-		+	+							2	18	Bir yere koymak veya bir yere yerleştirmek.	<p>“1860 yılı taxtgä otirgän Amir Muzäffär köp ilm-ädäb ahlini, dänışmänd, tädbirkâr arbâblärni sarâydan çetläştirdi, ulärning ornigä cähul, pâräxor, xudbin ädämlärini câyläştirädi.”(KŞD); “Yäki Yunân şähu häm Ahmäniylärgä oxşab Maräkäpd vä bäsqa şähärlärgä öz laşkärlärini câyläştirädimi?”(SU); “Şundäy qilib, ägär äsiyälklär häm mädän häm qoşin ortäsini mustahkämägän bolsälär, Makedonlär asäsü zarbä küçini äğır ätlq getäyrälärni ong qanätgä câyläştirdilər.”(SU); “Zarâni ältin suvi yügürtirilgän, usti yâpıq, yupqa şäyi pardä tutilgän arävägä câyläştirdi.”(SU)</p>			
cäzälä-		+	+							2	24	Cezalandırmak, haddini bildirmek.	<p>“Bäşlıq bu savälni cäzälämäçä bolgän mahbusigä qaräb, ädätä baqırib aytärdi.”(SO); “Ädämlärgä qaräysän, vaqtidä işgä älib çıqasän, lottibäzlikkä yol qoymäysän, ayyârlärni cäzäläysän.”(SO); “Temürning şâyân tahsingä sazâvâr işläridän biri şundäki, uning hükmdärligi davridä oğri vä qarâqçılär qattıq cäzälängän, şuning baräbäridä, oğrilik sädir etilgän hudüdning häkimidän kättä muqdärdä carimä undirilgän.”(TA)</p>			
cerk-		+								1	38	1. Kaba konuşmak, oflamak. 2.	<p>“Äğzidän köpik säçib, bäsärini cerkib-cerkib sözlänärdi.”(KK)</p>			

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												Sinirlenmek, sinirle başını sallamak.		
coş-				+						1	56	1. Coşmak. 2. Dolup taşmak.	“U kişi büyük âlimning serqırrâ faâliyâti haqıdâ, umümin-sâniy qadr-qımmâti xusüsidâ coşib gâpirdilər.”(TA)	
cönä-				+	+	+	+	+		+	6	356	1. Yola çıkmak, bir yere yönelmek. 2. Kovmak.	“Spântâmânâ qaysı yol bilân Bandgü cönäsäk ekân, deb oylâb bolgünçâ Baqtrâ tâmândân çarçâb öpkâsi âğzigâ kelgân âtdâ çâpâr körindi.”(SU); “Mânâ hâzir ulâr çırâqni oçirib, taxtâsi köçirilgân eşikdân çıqadılâr-dâ, yänâ özidây qilib qâqıb qoyıb, Akmâl orisni âldilârigü sâlgânçâ cönâb ketädilâr.”(CD); “Matryânâning xocâyini turğân câyğa cönâb qâldim.”(KK); “Maskâvgü cönâb ketdi.”(KK); “Nihâyât, özigâ kelib, mâçitdân çiqqaç, üyigâ hâm xabâr bermâsdân, ötkinçi bir arävâgâ yarım som berib qışlâqqa cönüdi .”(KK); “Uşâ küni keçlätib mingbâşinikigü cönüdi .”(KK); “Siyâvüş ävlâdi esâ tosâtdân hucüm qilib, kütilmägândâ cönâb qâliš, düşmân kütmägân tâ mândân zarbâ berib, şiddätli bäsquklär bilân uni hâldân tâydiriş haqıdâ oylârdi.”(SU); “Yigit hâm Vahâbâvning ârtidân cönüdi .”(L); “Buning sâbâbi şuki, Tupâriining kâlxâzidün cönâb ketâyâtib, Yaxşibâyevning maşinâsi yükxânâsigâ ançâ-münçâ sâvgâ-sâlâm yüklängânini payqadim.”(L); “Makedon ätlâriining tuyâğı âstidâ tâptâlgân Erân ğarbdâ zangâri tutiün ârâsidâ közdân ğâyib bolâr, goyâ Pellâdün cönâgân , Makedon harbiy qorıçılâri himâyâsidâ sudrâlib kelâyâtgân mädâd qısmâri bâsib ötäyâtgân sân-sânâqsız yollâri hâr bir burilişigâçâ tasävüridâ tiklânârdi.”(CD); “Ungâçâ cönâb bolüvdi.”(CD)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/İlä)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

cönüş-			+	+							3	11	Yola çıkmak, bir yere yönelmek.	"Tântânâlardan song hâkim başçiligidâ arkâni dâvlât, bârçâ xızmatkârlâr, mehmânlar fillârgâ minib ormângâ-âvgü cönüşibdi." (KŞD); "Bizning dâmlâ söz tâpâlmâsdân tutilibrâq vä qıynâlibrâq başlâsâ-dâ, keyinçâ cönüşib ketdi." (KK)
cönât-			+	+		+	+				4		1. Göndermek, yola çıkarmak, yönlendirmek. 2. Uğurlamak. 3. Bir olayı yönlendirmek.	İkkâvingni ne ümid bilân şâhârgâ cönâtib edim!" (L); "Mingbâşigâ qâlsâ, ikkâlâ bâyni Sibirgâ cönâtirdi." (KK); "Xadiçâxânni hâvüz boyigâ cönâtib özi taşqari eşik âldigâ keldi." (KK); "Hâmmâ âmâldârlârni, şu qatârdâ mingbâşilârni hâm, urüşgü cönâtârmış, deydilâr." (KK); "Bulârgâ qâlsâ, ertâgâyâq anüv qurgipbârâtgâ cönâtârâdi." (CD); "Sâvet ittifâqığâ urüş âçiş arâfâsidâ, Pâlşâgâ cönâtib yubârişdi." (UP); "Şuning üçün özigâ ağır bolsâ hâm bahânâ tâpib, xâtinining âldigâ cönâtigân edi." (UP); "Allâh serkârâm, Sâhibqırânni cönâtigân." (TA); "İmâm dâmlâni cönâtâdim, sâlâmât cönâtib begimizgâ arz etdik." (YOS); "Tâşkentdân biz muâllim cönâtdik." (KK) "Münçâ tez, yânâ bir kelib xabâr 'âl' degân cävâb bilân cönâtâdi." (KK)
cüftlä-			+								1	12	1. Bir nesneyi çiftiyle bir araya koymak, eşleştirmek, birleştirmek. 2. Küsmek.	"Qozi yumşigâ yaqın bir-ikki cözigâ tik qarâb, labini cüftläb keldi-yü, torvâsini teşgân sıçqângâ hâm âzâr bermâydigân tabiâti yumşâq âdâm bolgânidân sorâşgâ bâtinmâdi faqat." (UP)
çâglâ-			+								1	66	1. Hazırlamak, hazırlık yapmak. 2. Tahmin etmek. 3. Bir amaç doğrultusunda birşey yapmak.	"Bopti bolmâsâ, deyâ özini çâglâdi Akbâr, nâorin qurbân beriş qahrâmânlıkkâ kirmâydi." (UP); "Sizgâ qarâb turib küçni çâglâdim. (YOS)
çâglân-			+								1	16	Hazırlanmak	"Aksinçâ, bütün millât bir cânü bir tân bolib, kürâşgâ çâglândik. (TA); "Keyin samimiy körüşigü çâglâniş bârib, qarşisidâ toxtâdi. (CD); "Mehmân româlini toğrilâb, arzi hâlgü çâglândi.

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													(CD)
çal-		+		+		+		+		4	422	1. Müzik aletiyle bir parça seslendirmek. 2. Çelme takmak. 3. Bir şeyi sarmak, bağlamak. 4. Kaplamak, sarmak. 5. Tıraş etmek, bıçakla kesmek. 6. Bir birine karıştırmak. 7. Üstünkörü yapmak.	“Barmâqlâri bilân xântaxtâ üstidâgi patnisni çildirmädây çalib, tişlâri ârâsidân sekin huştâk çalâ bâşlâdi.”(SU); “Özining mâşhur qoşığıni huştâkdâ çalib nimänidir kütâr, intizârlık bilân kütârdi.”(SU); “Şu çâq bir burçâkdâ köçâ pâylab yâtğân Mamât qârâvül yığlağândây qilib huştâgini çalib âldi-dâ.”(KK); Râis qonğırâğıni çaldı.”(UP); “Yâvlâr allaqaçân nâğâralârini çalib, galâbâ qoşığıni bâşlâb yubârgân edilâr...”(SU); “Bek oynâgândâ siz çalib berâsiz.”(YOS)
çalın-			+	+						2	61	1. Müzik aletiyle bir parça çalınmak. 2. Ayağı takılmak. 3. Derde düşmek, musibetle karşılaşmak.	“Revmâtizmâ çalingân ekân.”(L); “1118-1119 yıllâr âğır kâsâllikkâ çalingân Zamaxşâriy tuzâlgâç, dâvlât xızmatini târk etib, arâb mâmlâkâtlâri boylâb sayâhatgâ çıqadi.”(KŞD); “Köp ötmây pârtilâş âvâzlâri qulâqqa çalindi.”(SO); “Tepâliklârdâ burğulâr çalindi.”(SU)
çalış-		+				+				2	26	1. Müzik aletiyle bir parça seslendirmek. 2. Ayağı takılmak. 3. Gayret etmek, çalışmak.	“Ulâr Çolpânni qârâlâb çapak çalgânlarndâ, aslidâ icâd erkinligini kömib, uning gori üstidâ mâtâm marşini çalışgân edi.”(YOS); “İmtihân vaqti yaqın boldığüdân Muhammâdiyâr keçâ vâ kündüz harâkât bilân çalışmâkdâ edi.”(KK)
çalkaş-		+								0	12	1. Bir birine karışmak. 2. İşi anlaşılmasız bir duruma sokmak. 3. Ayağı takılmak.	“İşlâr şu qadâr çalkâşib ketdiki, bu hâlâtdâ hattâ keksâ dâğuli, râzâlât, zulmât vâ fahş tengrisi Axrâmâyning özi hâm heç nârsâ qulâlmâsâ kerâk.”(SU)
çängällä-		+		+		+				3	63	1. Eliyle sıkıca tutmak, yakalamak. 2. Pençesi ile tutmak, pençelemek.	“Boksâmni bir nimâ çaqıb, cânhalâtdâ uşâ yerimni çängällâdim.”(CD); “Qırilgân câyini cân hâlâtdâ çängälläb, otirib qâldi.”(UP); “Men âq, sepkil taşlâb, bir çırâyli qızârgân ciydâlârni qoynimdân çängälläb-çängälläb âlib, etâkçâsigâ sâlâ başlâdim.”(CD); “Lekin Cavlân uni yelkâsidân çängälläb, câyigâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklemə Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yastı Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													esini tanigändän beri mehnät peşidä çâpârdi . (KK); “Angtäng qalgän qızları yänä ârçaläridän çâpdî .”(CD); “Ârçasidän kim çâpdıykän? (CD); “Yürägingä gulgulä tüşib (âblâçılar şekilli, bemä-haldä kim häm çaqurib kelärdi), âyimläring ârçaläridän çâpdim .”(CD); “Men bu yâqdän çâpdim .”(CD); “Sâli cân-cähdi bilän çâpib baryäpti-yü mengä qaç, qaçsäng-çi, deb qol silkiläydi.”(KK); “Qışläğigä qaytärkän, bütün şu on çaqırım yolni ulâq çâpqän kişidäy çâpiş bilän bäsärdi .”(KK); “Dalä yolläridä telbälär kâbi Ertädän keçgüçä men häm çâpämen .”(YOS)						
çâpiş-										+	1	31	Koşuşmak.	“Yayâvlär yayâv, âtlıqlär âtdä, eşäklilär eşaqdä, tüyâ vâ hattâ hokiz mingän ädämlär, goyâ âtäşärävâni toxtätib qälädigändäy, barävär çâpişib bärär, vagondägilär âlâmängä, âlâmän vagondägilärgä qaräb talpinär edi.”(D)					
çaplä-			+	+							2	12	Yapışmak, yapıştırmak.	“Şundäy payt kelädiki, murğak qızçälärni buzgän mâ-xâvlär häm maräzlärini çapläydi! ”(L)					
çâptir-														+	+	2	16	Koşturmak.	“Men içim qurib, tarğulimni çâptirib çıqtıb bäsäm, âyim supädä üzüm üzilgän çeläkning äğzini âq româl bilän orämâqdälär.”(CD); “U häybät akämçälilik haybätli bolmasä-dä, asäv ât üstidä qondâqdek otirib, uni çâpdäst çâptirib kelär, yupqa tonining barläri quş qanätidek şamâldä pirpirär edi.”(CD); “Oylämä häm’ dedi-yü âtigä gamçi bäsdi vâ kelgän yolidän çâptirib ketvârdi.”(CD)
çaqçaqlaş-														+		0	11	Güzel sohbetle hoş vakit geçirmek.	“Qaynätä-qaynänä mehmân bolib kelişibdiki, bir kün birgä bolmädi, yayrâb-yâzilib, çaqçaqlaşib utirmädi.”(D); “Amiriy bu gâzälidä bir gülzärdä özläriçä xursänd bolib, çaqçaqlaşib , oyin-külgi qilib

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													oltirgän xâtin-qızlar bázmini tasvirlägän.”(KŞD); “Aşni yeb, çâyni içib, çaqçaqläşib otirişärdi.”(SO); “Uyäm otiribdi çaqçaqläşib! ”(D)
çaqnä-											4	55	1. Şimşek gibi çakmak, alev gibi parlamak. 2. Parlamak. “Qäg simning nazäridä uning közläri quvânçdän çaqnüb häm ketgändäy boldi.”(SO); “Ğâyätdä bağri keng, bälädäy samimiy, büyük zäkävati közläridä çaqnüb turgän üstäz Äybek bilän üçräşgän dämlärimni men bir umr unütmäymän.”(TA); “Şu täpdä Päşşaxanning bütün vucüdini kündäşlik älävi öräb älgän, közläri älävning alängäläri ilä çaqnüb yänmäqdä , ikki yüzi uning haräräti bilän qıp-qızıl çoqqa aylängänidi...”(KK); “Şu yerdä Petr Peträviçning közläri häm yigülik sevinçi bilän çaqnüb ketdi. ”(KK); “Vähid Miräbidov ikkinçi qadähdän keyin közläri mehr bilän çaqnüb , Ätaqozigä yaqınraq sürilib otirdi.”(D); “Şävkäti yetti iqlingä tarälgän Sähıbqırän bábämiz hayätining çaqmâqdäy çaqnügän lahzäläri mänä şu yerdä keçgän.”(TA); “Şeriyätgä yuldüzdek çaqnüb kirib kelgän vä milliy täfäkkürgä islah kiritgän şäirlärdän biri Abdüllä Äripov.”(TA)
çaraqlä-											4	48	Parlamak, ışık saçmak. “E. Vähidov, O. Umärbekov, Ş. Xälmirzäyev, O. Həşimov kabi onläb şäir vä näsirlär özläri üçin yänğičä qaräşläri, yärkin istedädläri bilän ädäbiyätimiz äsmänidä yärqın yuldüzlärdek çaraqlägän edi. ”(TA); “Bundäy siymälär tarixımızning hər bir sahifäsüdä yuddüzdäy çaraqläb turibdi. ”(TA); “İkkälä kündäşning közläri birdänigä oğıl körgänini xabär älgän ätäning közläridäy ravşän bir äläv bilän çaraqlädi. ”(KK); “Bahär täşqınläri, sarätänning zerikärli, cıncit künläri, küzning izğırinli äqşamläri, qışning älis keçäläri,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p><i>qâp-qârâ âsmândâ çaraqłâgân sânsiz yuldüzlär, rahmâtlik Mahkâm mâmâning türfâ rivâyâtläri, İsmâil Çolâqning âldi-qâçdi ertâkläri xuddi keçâgidek esimdâ.”(TA); “U orikzâr ârğasidân çaraqłâb, usiz hâm sarğaygân örik barglärini murgâ belâb çıqıb kelâyâtgân âftâbgâ qarâb qoydi.”(CD); “Uning yaşlı közläri tuyqusdân qandâydir hayrât arâlâş bir nafrât bilân çaraqłâb ketdi.”(D); “Qış âftâbidây çaraqłâydi-yü, ısıtmâydi.”(D)</i></p>	
çarçâ-											3	122	Yorulmak.	<p><i>“Haaddân taşqari ağır yoldâ çarçâgân hökizlär pişqirib bir yânbâsgâ qulâr vâ qaytib ornidâ turmäs edi.”(SU); “Ezgü istâkkâ toğrilâb yol âliş vâ yollârdü çarçâmây yugüriş!”(YOS); “Biz cävâbni takrârlâşdân hâm çarçâmâyımız.”(TA); “Ulâr här yılı onlâb râmân vâ qissälâr, şer’iy türkümlâr yâzişdân çarçâmüsdilâr.”(TA); “Ğazâl yâzmäsâm hâm Nävâiy bâbâimiz äsârläri mütâlâasidân çarçâgânim yoq.”(TA); “Nihâyât, özläri hâm ölgüdek çarçâb, kâmpirdân qol târtdilâr vâ ‘uh’ deb İkkälâsi ikki tâmângâ otirdilâr.”(KK)</i></p>
çay-											3	321	<p>1. Durulamak. 2. Temizlemek veya tedavi için ilaç ve benzeri sıvı ile yıkamak.</p>	<p><i>“Yunân qollarini suvgâ çaydi, yüzlärini yuvdi, erinçâqlık bilân qurğâq boylâb ıvirsib yürdi vâ butâzârgâ kirib gâyib boldi.”(SU); “Şâsmâ, yüzimni çayib âläy, dedim men.”(CD); “Kelsâm, âyim süt idişlärini çayib, bir çekkâgâ tonkârib qoyâyâtgân ekânlar.”(CD); “Üzümning ikki bâşini çayib, hâvlıqıb kirib bârsâm, ulâr körişib bolib, utirişâyetgân ekân.”(CD); “Atây sâvuq suvdâ yuvindi, sâqâlini qurtışlâb, yânâ sâvuq suvgâ yüzini çaydi.”(L); “Men ikki bâş üzüm üzib, anhârdâ çayib kelgünimçâ, âyim çây dâmlâb, nân</i></p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birli/hi)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

çäynä-		+				+				2	54	1. Çiğnemek. 2. Vucudun herhangi bir uzvunu makinaya kaptırmak, ezdirmek. 3. Gıybet etmek. 4. Bir sözü sürekli sürekli tekrarkayıp durmak.	sindirdilər.”(CD) “Hattâ âvqatni nâxuşlik bilän çäynäydi.”(UP); “Hämmäsining häm gäp-sözi vä haräkätî qızıq, yani uzük-uzük zarblık (xuddi oquğändäy), yâxud haddän taşqarı tez edi, bazän bir gäpni çäynäylär vä uzâq tavrâr qılälär, bazän esâ başlağän cümlälärini tamâm qılmäylär yâxud, aytilib ötdi, deb oyläylär vä özläri buning farqığä bärnäs edilär.”(KK); “Ät solığini çäynäb hansirär, başi bir yängä qayrilgänçä, oynäqläb bärär edi.”(CD); “Bu işingiz delfingä oxşäydi, toqsän ältitâ tişi bolä turib., ävqatni çäynämädän yutädi u.”(UP)
çaynäl-						+				1	179	Çiğnemek.	“Ammâ telefändä Bekmuräd Xälmurädoviçning bir nimädän çaynälüb, astâ yütälgäni eşitildi.”(D)
çayqa-		+		+		+		+		4	175	1. Durulmak, temizlemek. 2. Sağa sola sallamak.	“Buning cäni bolmäsä özingiz tüşirib, bu bayaqışni tağm qarğaysizmi?’ deb topni suvdä çayqab älgändän song, läbini tişläb, bär küçi bilän sıqmâqqa başlädi.”(KK); “Pädämizni yetim qilib qoyding-dä!’ deb başläri afsüs bilän çayqab otışädi.”(KK); “Bäşini çayqadi.”(KK); “Çinäkäm, u qolini çayqab dästürxän başigä kelgänidä tävâq yarimläy degän edi.”(KK); “Älläh sözini tilgä älişdän ävväl äğzini çayqaydi.”(KŞD); “Bu girdibäd ärsidä qalgän şitâb goyâ ayâvsiz dövüldä qalgän ayançli kemädäy çayqalär, eşiklär giçirlär...”(D)
çayqal-				+		+		+		4	55	1. Durulanmak 2. Çalkalamak. 3. Silkinmek.	“Naq tepändä päpiltirü çiqarib, dälä yelläridä çayqalib yätgän top ğümäyning birän uzun şahigä bedäpâyäning ciblâcibân cimit quşläri kelib qonsä vä behadik-beärmän çuldiräy ketsä.”(CD); “Cämäl Boribäyev esâ turgän cäyidä çayqalib ketib, işkämning üstünini uşläb qäldi.”(D); “U Närmuräd ätäning turgän cäyidä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												uzaklaşmak, uzaklaşmak, dışarı çıkmak.	<p><i>insân tāmānidān çetlāb kelinişining özi Mirzaçölni özlāştirib bolmāslıknı takıllāvçı eng kattā hayātiy dalildir.”(D); “Lekin heç kim uning yoltosār ekānigā işānmādi, şunçāki, savdāyigā düç kelgāndüy, narirāqdān çetlāb ötib ketāverişdi, xālās.”(L); “Ādāmlār bir nārsādān hadıksirāgāndek çetlāb yürādi.”(UP); “Eng kattā xatā şundān ibārāt boldiki, ādāmzād tarxining, cümlādān, Aristotel, Fārābiy, İbn Sinā, Spinozā vā Kant singāri zātār qarāşlārini çetlāb öidik.”(TA); “Ġafūr Ġulām özi mansüb bolgān cāhān ādābiyātidān cüdā hām yaxşı xabārdār edi, tarcimānlik işining neçāğlik beqadrliğini bilsālār hām bu mehnātning savābini çetlāb ötmāğānlār.”(TA); “U ormānzārdā oq ötmās buğu bārliğini, buğu qandāydir ilāhiy kuçgā egā ekānini eşitgān, endi hām oq ātāyātgānlārni, hām buğuni çetlāb ötişgā mācbur edi.”(SO); “Tāmdān tarāşā tüşgāndek birdān paydā bolgān kasātkin bir-ikki kün yātsirādimi yāki qāvüşālmādimi ādāmlārdān çetlāb yürdi, kimdir.”(UP)</i></p>
çidā-			+	+	+	+		+	5	182	<p>1. Dayanmak, tahammül etmek. 2. Uzun süre hizmet etmek. 3. Dayanıklı olmak.</p>	<p>“Gādā xātin kāltāklārgā itāāt-kārlik bilān çidūr, haqārātlārgā tişsiz āğzini açib xuşāmādkārānā cilmāyārdi, çünki u aç edi.”(SU); “U köp yıllārdān beri bu dengiz boyidāgi begānā şāhārning tāş yātqızılgān köçālāridā dāydib yürār, kāltāk vā haqārātlārgā itāāt bilān çidüb kelārdi.”(SU); “Şuning alāmigū çidüyālmāsdān özini hār balāgā urādi...”(KK); “Munis, muştipārginā kennāyimning aytib-aytib yığlāşlārigū çidüyālmāy, sekinginā hāvligā tüşib ketdim.”(CD); “Tolmāy nimā hām qılsin, āyisini pāk sevgi bilān sevgān, mārđlikdā,</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (-dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>âlicânâblikdâ tanhâ bulgân Cabbâr Nârmurâdovdây yigit frontdân Qahrâmân bulib qaytsâyü, qışlâqdâgi qabih vâqeälârgü çüdüb turâlmây, yänâ frontgâ ketib, urüşdâ mardânâ hâlâk bolsâ!”(D); “Şundây bolsâ hâm köngil tolib ketgändâ, çüdümây gâpiräsân-dâ âdâm...”(KK); “Mârdlâr mäydânidâ çüdây bergân âdâm xıvâtdâ hâm boş kelmâydir.”(YOS); “Külmâsdân çüdüb bolmäydigân maqâmlârdâ u hâm külädi, lekin u küliş kâsâl âdâmning külişidây âgir, bir xıl sâvuq hazillârdây mälâl keltirüvçi, yâlgân xuşâmâdlârdây köngilgâ urüvçi bolârdi.”(YOS); “Özi yâlgız qâlgân Zebi qaçângâçü çüdüş berâlâdi?”(KK); “İslâm xân inim, keçgüçü çüdüng, barâkkâ qaytsâk, bâşluqqakirâmiz.”(SO)</p>
çöçi-				+	+					3	205	<p>1. Korkmak, ürkmek, 2. Endişelenmek, şüphelenmek.</p>	<p>“Bir-münçâ müddât A. Qahhârning nâmi royxatlârdâ körinmäy qâlgändâ üstâzning nâmidân çöçib, hâdiksirâgân şâgirdlâr hâm uçrâdi.”(TA); “Yaxşibâyev hâm oşândü çöçidi.”(L); “Soylâvçisi qârânğidâ qâlib közgâ körinmâgânligi üçün, dâmlâ bu kütilmâgân şarpâdân çöçib tüşdi.”(KK); “U gâpdân çöçimäng.”(D); “Aya, goyâ bir nimâdân qorqıb ketgändây çöçib; hâzir-hâzir, degâniçâ üygâ kirib ketdi.”(D)</p>
çöçit-											23	<p>Ürkütmek, korkutmak, endişelendirme.</p>	<p>“Bir-ikki ayâlning astâginâ bâsib, parâncisini sudrâb kirib kelişigâ dalâlât qılmâs, hali endiginâ on beşgâ qadâm qoygân bu yâş qızning gödâk könglini unçâ çöçitmäs edi.”(KK); “Bizni çöçitbmi yâki râstdânmi, bu tâllârning yânidân yâlgız ötmâ, sâyâsidâ yâtmâ’ deb tayinlâşgâni-tâyinlâşgân.”(CD); “Âliyâni faqat bir nârsâ çöçitâdi.”(D); “Rüstânni çöçitmâdi.”(UP)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

çök-			+		+						2	237	1. Eğilip oturmak. 2. Sakinleşmek. 3. İçine girmek, batmak. 3. Gözleri çökmek. 4. Maddî veya manevî olarak yıpranmak, iflas etmek. 5. Sessizlik çökmek. 6. Bir duyguya gömülmek.	“Men işkâm içidân sekin çıqıb, supäning bir çetigü çökdim.”(CD); “Sekin devâr tagigü çökdim.”(CD); “Buvâ bilân ikkimiz bârib, oşâ yergü çökdik.”(CD)“Keçâ dâdäsining hayqırqläridân, qors muâmäläläridân çökib, allaqandây bukçäyib qâlgân çälmi körgänidä, Haydärning dilidä âtäsigä qarşı kütilmägän bir isyân kötärilgän edi, birâq hâzir dâdäsini körüb, köngli yänä buzildi.”(D)
çöm-			+								1	86	1. Suya dalmak veya bataklığa saplanmak. 2. Hayale dalmak.	“Usmân Näsirning latif vâ samimiy, gâh esâ oyçän, lekin hämişä mârâqli şeriyätini közdän köçirgän kişi hâr qalây terän oylärgä çömädi.”(TA); “Bütün atrâf zimziyâ bir qârângulik qoynigä çömgän.”(CD); “Goristân zimistân qârângilikkä çömgän, âsmân yuldüzlärgä tolib ketgän edi.”(D)
çömil-			+	+							2	38	1. Temizlenmek, serinlemek veya şifa maksatlı suya girmek, yıkanmak, yüzmek. 2. Tamamen kaplanmak.	“Qaräsä, yänidân torxaltä kötärgän bir sâhibcämâl ötib baryäpti, boy hâm oşäniki, tir bälä, atirgü çömilädimi bulär?”(L); “U hâvli içidägi tâş hâvüzdä uzâq çömindü.”(SU)
çöz-		+	+	+	+	+					5	400	1. Çekerek ölçülerini büyütme. 2. Uzatmak. 3. Belirli bir zaman dilimini aşmak. 4. Sesini yükseltmek, uzatarak konuşmak. 5. Bir sözü sürekli tekrarlamak. 6. İktisatlı kullanmak. 7. Uzatıp vermek.	“Heç nârsäni acratâlmây qâldi, qollärini âcizänä äldingü çözib kimningdir rastäsi üstigä yıqıldı.”(SU); “Cämâl Börübäev qaltirâq qollärini çeläkkä çözdü, birâq suv içişgä hâm mäsälä yetmäy quduqqa süyämib qâldi.”(D); “Yigitlär bir yergä ğucüm bolib âlib aşuläni bir yosindä çözib yubârdılar.”(KK); “Uning bir qulâğni qoli bilân çözib keltirib dedi.”(KK); “Bir-ikkitä qadâm bâsib devârdägi cavängä süyändi., bir nâfäs tinç qâlgâç, yänä boğzigä qol uzatib etlärini çözdü.”(KK); “Şu sözni çözib-çözib üç märtä qaytardı.”(KK); “Sultânmurâd

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													akâm biz tâmân ikki qadâm yürüb, devâr qarşisigâ keldi vâ qolini çözib , uning bâşini silâdi.”(CD); “Vâ qamçili qolini çözdi .”(KK); “Ul burnidân çözib -çözib tamâki tutünlärini sâvirdi.”(KK)
çözil-			+	+	+	+		+	5	184		1. Dağılmak. 2. Uzun sürmek, devam etmek. 3. Çok konuşmak, uzatmak. 4. Büyüme. 5. Yatıp kalmak.	“Gülxânlâr âtrâfidâ erinçâqlık bilân çözülib yâtgân askârlâr bir yolâ harâkâtgâ kelişdi.”(SU); “Üy ortâsidâ, arslânning öligidây çözilib , birâv yâtâr edi.”(CD); “Bir tarâfi dâşt, bir tarâfi tâğ, sâyliklâr içidâ çilvirdây çözilib yâtgân qışlâq ekân.”(L); “Qursâ, yigit qaçâmlârdır müsâdârâ qulingân, oşândân beri birâr yerigâ üstâ qoli tegmâgân, keng xâvlining bir çetidâgi oğri kirmâs kiçkinâginâ hücrâdâ ipdek çözilib yâtibdi.”(UP); “Abdüllâ akâ, sâbiq ittifâq parçâlängänini öz közi bilân körgân, hattâ oşâ ittifâq qulâşidân ävvâl tüzışgâ urinilgân Yângi ittifâq şartnâmâsi’ning tayyârlâniş vâ cüdâ uzâqqa çözilgân sâmarâsiz muhâkâmâ carâyânlaridân xabârdâr kişi sifâtidâ sizning yângi Hâmcâmiyât haqidâgi fikringiz qandây?”(TA); “Üygâ bârib indâmâsdân yâtaqqa çözildi ; kâmpirning savâllârigâ cävâb bermâdi.”(KK); “Mimit buvâ bilân suhbât qurgân câyimizgâ çözildim .”(CD); “Sâhbqırânning keyingi sâfâri nihâyâtdâ çözilib ketdi.”(TA); “Kâyfiyâti dürüstginâ, köngli tinç, tüşâkdâ çözilib yâtgânçâ, qızıq-qızıq xayâllârni oylâdi.”(L); “Yaxşimi yâki yâmânmi, heç kim açlık vâ sâvuqdân ölib ketmâsdi, endi esâ yâ oğrlik qılış, yâ bolmâsâ askârlikkâ yâllänib, begânâ ölkälârdâ daydib yürüş, sâfâr gülxânlâri âtrâfidâ çözilib yâtişdân başqa çârâ qâlmâdi.”(SU); “Faqat ânhâr boyidâgi azim yângâqlârning sâyâsi köçâni yarmigâçâ egâllâb, hâv qoldâş tâğamning

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													burilişigäçä çözülib bârgän.”(CD); Yakkâtâddän Ciydälitepä yânidägi qorıqqaçä çözülib bârgän.”(CD)
çuğurlaş-				+	+	+				3	13	1. Uğuldamak, mırıldanmak, fısılşamak. 2. Anlaşılmacaya k derecede konuşmak.	“Hâvlidä, oşä musičä uçgän tamândän çumçuqlar çuğurlaşdı.”(UP); “Üygä qaytämiz, bir âvâzdän çuğurlaşdı on mingläb âdäm.”(SU) “Bir-birläri bilän çuğurlaşib, allä nârsälärni uqtirişdı.”(TA)
çulğa-		+	+			+				3	21	1. Çullamak, sarmak. 2. Kaplamak, elle bastırarak katlamak. 3. Kuşatmak, işgal etmek.	“XIX asrning 60-yilläridä sädir bolgän bu fâciä kenägäs äyim nâmini afsänälärgä çulğaydı.”(TA) “Butlär bilän tegärämni çulğamä.”(YOS) “Sürür yâ mahzünlik, şâiränä kayfiyät ruhimizni çulğab älsä, äksär hällärdä Abdüllä Âripov satrläri turnädek tizilib, beixtiyâr xayâlimizdän keçä başläydi.”(TA) “Ğafür Çulâm, Äybek, Abdüllä Qahhâr singäri üstâz ädiblärimiz, köpläb märhum sanatkârlärimiz nâmi yänä bir bâr uluğ ehtirângä çulğandilär.”(TA); “Alängä çulğangän bu zimistân yüräkkä faqat dänä maslahatginä nur berişi mümkün, mudärris esä bu nurni baxş etişgä şâşilmäs edi.”(SO)
çuqurlät-		+								1	11	1. Çukur kazdırmak. 2. Derin derin düşünmek, dalıp gitmek. 3. Bir konuyu açmak, derinleştirmek.	“Vityä bu yağığä ötmädi, fikrini çuqurlätmädi.”(UP)
çuväläş-				+						1	24	1. Uzamak. 2. Birbirine karışmak, karışık bir vaziyet almak.	“Bâr-yoğini qarziğa sätib bergänidän song, cüdä sofi bolib eşänlärnikidä çuväläşib qälğän edi.”(CD)
dâdlä-			+							1	15	Ruhî veya cismanî bir aciya dayanamayıp bağırarak, feryad etmek.	“Xayriyätki, insâfi bâr ekän kencä otılning, akäning xasmigä köz äläytirmädi, xayriyätki, mening yänimgä dâdläb keldi, xayriyätki, kelinniki bâz xurüc qulsä dâş berälmäy yurmäsın deb

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													âllâyârning özini hâm uylâb qoydim.”(L)
dâmlä-		+			+					2	89	1. Demlemek. 2. Buharla pişirmek. 3. Bent yapmak süretiyle suyun yolunu kesmek.	“Hây, pâççâ, âşni dâmlâb qoyibmiz.”(CD); “Üydä tıncğinä otirsın, çâyıngizni dâmlâb bersın, işân köylägingizni yuvsın, axır, qaçângäçä duv qızärtirib, kelinlârgä kir beräsiz?”(L); “Älmä qâqıdân dâmlängän çâydan içib tunni tânggä ulädilär.”(SO)
dânlä-					+					1	21	Yem vs. tek tek gagalayarak yemek.	“Hävli sathıdä dânlâb yürgän tâvuqlârni körsätib yaykä dedi.”(UP)
dârdläş-		+			+					2	15	Dertleşmek, karşılıklı konuşmak.	“Yaşägän câyıngizdä dârdläşib turädigän âdäm bolmäsâyäm qyın ekän.”(D); “Ätäsining, kättä lavâzımlârgä kötârilgäp bu basävlät, bâbro âdämning hâmmä kirdikârlârini Lätâfât uşâ keçä, eski tegirmân ârtidägi kirrä opqân boyidä dârdläşib utirgänlâridä bildi.”(D); “Qani qızım, nimälârni dârdläşding?”(YOS)
dävälä-		+				+					42	Tedavi etmek.	“Aliyägär kâhin uning töşägi yânidân nari ketmäy, şifâ-baxş gıyâhlâr şıräsi bilân hukmdârni dävälâb otirdi.”(SU); “Ägär icâzät bersängiz, igni bilân dävälâyman, deb tâklif quldı.”(SO)
dävälän-					+	+				3	15	Tedavi edilmek.	“Doxturlâr birâz muşâvâradân song Muhämmâdiyârgä bir xat berdilârki, bu xat bilân bütün Qâfqâziyâ xastaxânälâridä bârüb dävälänib yâtsä hâm bir tiyin haq âlinmäs edi.”(KK); “Üyidä yâtib dävälänsäçi.”(SO); “Sâbâbki, ikkâvingiz dostsiz, birgä yuräsiz, birgä içäsiz, birgä dävälänäsiz.”(L)
daydi-					+		+			2	109	1. Kalacak bir yeri olmadığı için başı boş dolaşmak. 2. Başı boş dolaşmak. 3. Belirli bir amaç doğrultusunda	“Payt tâpib qâçibdi şekilli, köçädä daydib yürıbdi.”(UP); “Nimä qılsängiz ıxtiyâr özingizdä, aylänây, işqilib, yetimçä begänä yurttä daydib qâlmäsä boldi.”(UP); “Ormânzârdä daydib yuruvçi buğu bazi-bâzidä bu yergä kelib,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													koşturmak.	uzâq vaqt mayüs körinişdâ turâr edi.”(SO); “Yaksârt sâhilidâ daydib yürârdi.”(SU); “Rüstâm ortâğı bilân daydib ketib qâlişidân xavâtirdâ edi.”(UP)
de-			+	+	+	+	+	+	6	18548			1. Demek, söylemek, açıklamak, bildirmek, ifade etmek. 2. Bir göreve veya makam, ünvan vermek. 3.... diye bilmek, var saymak. 4.... diye düşünmek. 5. Arzu etmek, istemek. 6. Bir işe girişmek.	“Bu yerdâ râfıqasigâ degân manâdâ.”(KK); “Birâv mengü şundüy dedi , cüdâ işântirib aytdi!”(YOS); “Hattâ, insâniyât tarıxıdâ bolmâgân vâqeâ ul muzâffâr câhângirgâ âltindân häykâl qoyib, tagigâ Yevrâpâning xalâskârigâ degân bitik oydi.”(TA); “Âbdüllâ akâ, bir şe’ringizdâgi Âsân bolgân emâs Abdüllâlârgü degân satr beixtiyâr yâdgâ tüşâdi.”(TA); “Qalâm haqigâ âlingân sââtigâ qarâdi (bunaqa sââtdân Âşnâdâ hâm bâr edi), keyin Mâyragü dedi .”(L); “Bu mäsälälârgâ bätâfsil toxtâlgänimizning bâisi nimâdü dersiz? ”(TA); “Üstâz Âybekning 80 yilligi nişânlânâyâtgân qutluğ künlârdü demâqçimân .”(TA); “Nâzârâtel hükmidân vâqif bolğâç, ungâ kelib nasihat tarıqasidü dedi .”(KK); “İvân İvânoviç şu yerdâ dedi kimdir birâv, u kişi hâzir mehrâbdâlâr.”(KK); “Nârmurâd Şâmurâdâvning üyüdân tâpâsizlâr, dedi .”(D); “Spântâmânâ çağını qısdı vâ tişlâri ârâsidân dedi .”(SU); “Bir âzdân song yüzlâri kulib, keskinlik bilân dedi .”(KK); “Mirâlây şiddât bilân dedi .”(KK); “Âq vâ qâq qolını uzâtib turib balând âvâz bilân dedi .”(KK); “Büyük âlmân şâiri İogânnes Bexer bundây degân ekân.”(TA); “Negâ undây deysiz? ”(KK); “Xayâl surib, öziçâ dedi .”(UP); “Nahâtki, qaçângüçü degân savâllârni biz faqat özimizgâ bergänmiz.”(TA)
depsi-		+							1	11			1. Sabırsızlanmak, istediği birşey olmayınca yerinde	“Ormânzârdâ daydib yürüvçi buğı bazı-bazidâ bu yergâ kelib, uzâq vaqt mayüs körinişdâ turâr edi, song başlıq yâtgân yergâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												ziplamak. 2. Çiğnemek, ezmek. 3. Nabzı veya kalbi atmak.	<i>bârib unib çıqmâq ilincidâş mâysälärni deysib taşlârdi.</i> ”(SO)		
deyil-				+	+						3	35	1. Denmek, söylenmek, açıklanmak, bildirilmek, ifade edilmek. 2. ...diye bilinmek, var sayılmak. 3. Arzu edilmek, istenmek. 4. Bir işe girilmek.	<i>“Undâ, cümlädân, bundây deyilâdi.”(TA); “Kim şu tugünni yeçsâ, deyilâdi rivâyâtdâ, bütün âsiyâgâ hâkim bolâdi.”(SU)</i>	
deyiş-	+											261	Karşılıklı sohbet etmek, konuşmak	<i>“Yâşlâr nimâ deyişyâpti?”(D); “Bâlâlâr aytişdi, Saidâ âpâqım keldilâr, deyişdi.”(SO)</i>	
dostlaş-				+	+	+	+	+				5	15	Dost olmak, arkadaş olmak, yakınlaşmak.	<i>“Köngil, sen munçâlâr negü kişânlâr birlâ dostlaşdîng?”(YOS); “Sayqaliy vä Nâsimiy nâmlî şâirlâr bilân yaqındân dostlaşâdi.”(KŞD); “Şungâ qarâmâsdân Haydâr u bilân dostlaşib yürgân bolsâ, faqat Lâtâfât üçün dostlaşib yürgândi.”(D); “Aftidân Xâqâniy safâr paytidü Rum (Vizantiyâ) şahzâdâsi bilân dostlaşgân körinâdi.”(KŞD); “Şu sâbâb boldimi, yâki yuldüzlâri özi teskâri keldimi, keyinçâlik hâm bir qışlâq bâlâsidek dostlaşib, âhil bolib ketişâlmâdi.”(UP); “Salmân tepâlikdân tüşib, cüldirvâqı yigitning qâbilyätigâ âfârinlâr aytibdi vä ulâr bir umr üstâd-şâgirdây dostlaşib qâlibdilâr.”(KŞD)</i>
döndir-		+	+									2	13	1. Döndürmek, çevirmek. 2. Bir işi arzu ettiği şekilde yaptırmak.	<i>“Vilâyât vä tümân râhbârlâriñing mühim bir tâşiriğini döndirib qeldim bugün!”(D); “İkki kün dâm berib, yânâ plänni döndirib bâcârârdim!”(D); “Yâlgânni döndirgân edi.”(UP); “Âtaqozi peşânâsiğâ döndirib qondirgân yangi çüst doppisini toğrilâb, nâvçâ, kelişgân saxt-sümbâtini sal tebrâtib bârib, dâmlâ Şâmürâdov bilân körişdi.”(D)</i>
duduqlân-				+								1	11	Bazı harfleri	<i>“Sâli yâlgân toqır, toqigândü</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasra Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												telaffuzda zorlanmak, tutulmak.	<i>häm, duduqlänmäy toqır edi.</i> ”(CD)
dümälä-			+	+	+		+			4	41	1. Yuvarlamak. 2. Düşmek, yıkılmak. 3. Yayılıp yatmak. 4. Ağlamak, gözyaşı dökmek. 5. Güneşdoğmak.	“Avtämätçi yurib keläyätgän yeridä qätib qâldi-dä, qolidän avtämäti tuşdı, ketidän özi tönkâdek dümäläb tüşdi. ”(UP); “Barävär tärtgän edik, savät suvdän uzilib çıqıb, ayâğımızning tagigä dümäläb keldi. ”(CD); “Men körpâçaning üstigä dümäläb tüşgän köksültänläрни dästürxängä âlib qoyib, dänâkläri-yü tâmir-tâmirlärigäçä mänämän deb körinib turgän şişâdek timq bittäsini tâmäşä qilä başladım. ”(CD); “Bu ot üstidä men dümälämäy, kim dümäläsin. ”(CD); “Yaxşibäyev âlib bergän keng uyning toridä dümäläb yätib, keyin uni râsmänä duâ qliš häm mümkün! ”(L); “İkkâvi räsä ikki kün körpâçädä dümäläb suhbät quradı. ”(L); “Yunân kiyimi kiygän bir qoşilsä qiyâlikdän dümäläb kelärdi. ”(SU)
eg-			+	+	+		+			4	1050	1. Eğmek, bükme. 2. Baskı altına almak.	“U âyâq üçidä yürüb ayvângä çıqdı, yâtaqxânädä, şundâq derâzaning yänidä, xâtini Âliyâ başini bir tamângä egib, pastki labini tişläb kiyim dazmällärdi. ”(D); “Nimäni biläsän’ dedi Âtaqözi başini buqadäy egib. ”(D) “Ehtimâl, qızni egib âlâlmägän yigitning gâlib gurürü körsätâyätgän şunçâki oyindir! ”(D); “Nazärni, buldürüqning qaqrâgän zaminidä imkân tâpib ösgän yäv-väyi butäni egib âliš, şâklgä sâlib xänâkilâştiriş üçün Muhsinäning işqiy täşâbbüskârlığı-yü nâmdâr artistlik ârzüläri kâmlık qulärdi. ”(L)
egällä-			+	+	+					3	139	1. Sahip olmak. 2. İşgal etmek. 3. Etrafını çevirmek, kuşatmak, basmak, bir	“Tos-topâlän bilän emäs, ayyârlık işlätib kirib keldi, tündä hämmä yâqni äppâq qâr bilän egälläb äldi... ”(SO) “Mahmud ibn Vâli öz dävridägi bärçä bilimläрни qunt bilän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												mekanı işgal etmek. 4. Öğrenmek.	<i>egälläydi.</i> ”(KŞD); “Baländligi qırq tirsäk kelädigän devârları här biri sandıqdäy yaxlit böläklärdän qurılğan, deb könglidän ötkäzdi u, bundäy şähärni küç bilän egälläş cüdä ağır bolardı.”(SU); “Sultânü salâtin bolgän bu tabärrük zât kimningdir ornini târtib äläyâtgäni yoq, biläks özining qänüniy cäyini egälläyätir. ”(TA); “Qäläversä, özbek xalqı cähän xalqdäri içidä äbroli orinlärdän birini egälläydi. ”(TA); “Şu manädä Özbekistân, mäşhur bir ibâräni şarâutgä mäsläb aytsäk, özining boş turgän ornini egällädi.”(TA)
egälläş-		+									1 19	Sahip olmak.	“Ulär çunilläşib tergävçi yänidägi, toğrisi, ropärsidägi stolni egälläşdi. ”(UP)
egil-			+	+	+	+	+				5 112	1. Eğilmek. 2. Bir işe gönlünü vermek. 3. Saygı göstermek, hürmet etmek.	“Dämlä Şämurâdov qollarini stolgä tiräb, bütüm gävdäsi bilän äldingä egildi. ”(D); “Cäläl mirşäb uning qulägügä egilib dedi. ”(KK); “Päsügä egilib qaräşgä qorqdi. ”(KŞD); “U suğçäsügä egilib tazim quldi. ”(SU); “Närmurâd ätä tepäsidadä egilib turgän qızgä, kökimtir şulägä çömgän xänägä, cavânlärdägi kitâblärgä goye vidäläşäyâtgändäy termilib qarädi. ”(D); “Beşik üstidä egilib turgän, peşänäsügä şacärä nişänäsi qoyılğan äzğın änlär. ”(SU); “U bugün lanätlärlär borändän egilgän ädämlärning ruhi bilän qaçânlärdir yüzmä-yüz kelişini bilärdi, ulärgä açınardı, ayab gäpirärdi. ”(L); “Bäşqalär bilän egilib xayrläşädi. ”(UP); “Boläcäk küyänü Qädircân unçä keliptgän yigit emäs, cüssäsi çätrâq, öziyäm qıypir burni orâqdäy egilgän, besönaqay qäp-qärä yigit. ”(D); “Mänä, bir-ikki şirin gäpirüvding nävdädäy egildi qäldi. ”(UP)
ek-		+		+	+						3 21	Ekmek, dikmek, tohum	“Çigitni üçinçi küni keçkürün, kün bätib qaş qäräväy başlägändä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												saçmak.	<i>ekib bolışdı.</i> ”(D); “ <i>Âtaqozi songgi çigiti ekib bolgänläridän keyin rapärt bergäni ştäbgä bardi.</i> ”(D); “ <i>Lälä-güllärni ekib qaldım.</i> ”(YOS); “ <i>Akäs ekdik, qarağay ekdik, arça ekdik, çınar ekdik, quyrâqqa sıyräk qilib yângâq köçätidän ekdik.</i> ”(L); “ <i>Âlim âşnalârimiz serhâsil mevâ nâvlâridän ekib berişgän.</i> ”(L)
ekil-			+		+					2	21	Ekilmek.	“ <i>Aleksândr Şâymaronoviçning urüt sâlingän tâğârâsi naq qaynâr xumçâ edi hämmä yâqqa sepildi, tâki qışlâqâgi bâlälär bâqçälâriming gülzârlârigü hâm çigit ekildi.</i> ”(L); “ <i>Oşändü ekilgän tâllâr hâzir tegirmânbâşini qayrağâçdây tutib ketgän edi.</i> ”(CD)
elt-			+	+		+	+			4	101	1. Alıp getirmek veya götürmek. 2. İçine almak, sığmak.	“ <i>Hâydar mehmânläрни tâqqa eltib qoydi-dâ, dârhâl qışlâqqa qaytdi.</i> ”(D); “ <i>1723 yuli ingliz âlimi Corc Bouce Avestoning bir nüsxâsini Hindistândän eltib, Oksford kollecining kütübxânesigâ tâpşirâdi.</i> ”(KŞD); “ <i>Ulâr qadimgi mädâniyât, âdâbiyât vâ etiğâdgâ dâir yâdgârlıklârni hâm özlâri bilân eltâdilâr.</i> ”(KŞD); “ <i>Men hüştâgim âhangidân mäst, oynâqlâb-sâkrâb, yâğizâyâq yollârdän bağ âşib, tutzâr ârâlâb kelâr ekânmän, akâmni tâpib, xatçâni eltgânimdân, yänâ cävâbini hâm yetkâzib qaytâyâtgânimdân bâşim âsmândâ edi.</i> ”(CD); “ <i>Toğri, dâmlâ bir qançâ yâş şâirlâriming maşqlârigâ qalâm urib, ulârgâ anıq yol-yorıqlâr körsâtgän, bazilârimini esâ, qollâridän yetâklâb matbuât eşiğigâ eltib hâm qoygän.</i> ”(TA); “ <i>Marâ buvimikigü eltib qoyâmân.</i> ”(UP); “ <i>Qoqânni qângâ bâtirib, Nâdirâdek dânişmândlârni qatl etgän amir Nasrüllâ Âftâbxânni qul qilib Buxârâgü eltâdi.</i> ”(KŞD)
em-			+							1	3060	1. Emmek, süt emmek. 2. İçene çekmek,	“ <i>Bir talây acib quşlâr ây nurlârimini emib yâtgän xarâbâ qorğân tepâsidân pâstlâb kelib,</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-cä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												bünyesine almak.	äydändä äq cücün qanâtlärini yäygäniçä hävüz boyigä qonişär, qaybirläri qur-yey, qur-yeyläb suvgä tälpinişär, suvgä qängän qaybirläri esä, cüft-cüft bolib, hävüz ätrâfidä raqsgä tüşişär, öz tilläridä bir-birlärigä roz aytib, nağmälär çalışär edi.”(CD)	
emäklä-			+	+	+					3	24	Emeklemek.	“Boynâq yergä bättär qapışib, yänä äyâqlärim tagigä emäkläb keldi.”(CD); “Eşiklärgä emäkläb çıqıb, ästänälärdä otirvâlib, oğillärini çaqırışlärini körsängiz!”(CD); “Yätläring, bu yägigä emäkläb bärämiz’ dedi. (CD); “Qumläqdä emäkläb yürgän äyâqyaläng bädälär.”(SU); “Anä, üstidän emäkläb bärib, Parpi bebaxtni tamâşä qılğänimiz tetsälik.”(CD); “Ekipäci ästidän emäkläb çıqqan edi.”(UP)	
en-			+							1	3338	Bir yerden veya birşeyden aşağı inmek.	“Qäläversä, Äşnä bilän yälğiz turışğani häm xıylä nisbiy edi, negäki, pästdä küni keçä asfalt bäsilgän yoldä, yol yäqaläridä top-top ädäm, top-top maşinä tepädägi ikki kişining quyigä enib kelişigä muntäzir edi.”(L)	
engäş-				+	+	+	+			4	62	1. Eğilmek, bükülmek. 2. Ağmak, bir tarafa sarkmak.	“Ätaqozi qollärini stolgä tiräb, bütün gävdäsi bilän äldingä engäşdi. ”(D); “Üstigä engäşmäskännän-ä! ”(CD); “Säli qol siltäb yüräverdi vä säldän keyin özi quläğumgä engäşib , şipşidi.”(CD); “Stolning ärqasidä engäşib pälni artsäm, tepämgä bärib turädi.”(UP); “Küçä yäqaläb, tällär tagidän şildirägän xazänläрни bäsib-yänçib, täl çıvıqlärdän engäşib ötib, lökilläb bärärkänniz, säli bizni avrâşgä tuşdi.”(CD)	
eplä-				+						1	84	Bir işin üstesinden gelmek, becermek.	“Qızım Bahridän soräymän, bir äğiz gäpni epläb gäpirälmäydi.”(KK); “Xayr, mayli, ertä-indin pulni epläb älib keläyin.”(KK); “Miryäqub epaqa här işni epläydi. ”(KK)	
ergäş-				+	+	+				+	4	150	1. Peşine takılmak,	“Men Gafür akä singäri allämä yävüçilärimizning etägidän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												peşinden gitmek. 2. Taklit etmek, örnek almak. 3. Tabi olmak, birbirine bağlanmak.	<p><i>uşlâb, ulärgä ergäşib, mänä şundäy dârilämân zamängä yetib kelgänimdän xursändmân.</i>”(TA); “<i>Köpginä ädiblärni oşâ paytdän ğâyibänä tanigänmân, ilk şe ’rimni oşälärgä ergäşib yâzgänmân.</i>”(TA); “<i>Satimxân ungü ergäşdi.</i>”(TA); “<i>Axır o häm bekärgä Marâ buvi kâmendätüräni yığıştirgäni bärğändä ergäşib, Margäritänikigä qatnâyätgäni yoq.</i>”(UP); “<i>Yurävür-çi, deyä ciddi yâş irğadi pöçtäçi ämäki vä otni ğumây ärqäğidän kötärişib, yelkängä älişib yubârdi-dä, özi izimdän ergäşdi.</i>”(CD); “<i>U yâqdä esä, kelin äpqäçgän vä ärqasidän ergäşgän ätlär tábärä uzâqläşib, bütün ätrâf bezävtä itlärning äkilläşi bilän almäşinib baryäpti.</i>”(CD); “<i>Rüstäm nämüştä qilib Margäritäning äldigä ketär ekän, Xaçek eşikkäçü ergäşib çıqdi.</i>”(UP)</p>
ergäştir-		+	+							3	25	Takip ettirmek, arkasından sürüklemek.	<p>“<i>Faqat, şu qadärisi bärki, mingbâşi u yâq bu yâqqa cüdä kâm yürädi; yürsä häm mirşäblärini ärqasigü ergäştirib, keçäsi yürädi, kündüzläri bolsä, faqat şähärdägi uluğlär çaqurtirgändä, zarbâf çâpänlärini kiyib vä tattı samänni yorğalätib ötädi.</i>”(TA); “<i>U 1374 yılı büyük Sähüqırân Amir Temür maslahati bilän 700 şägirdini älib Kaşmirgä bärğän vä bu yerdä ilmiy maclislär ötkäzib, vazlär aytib xalqni özigä ergäştirişgü erişgän.</i>”(KŞD); “<i>Anä şundä Akbär betidägi pıqâbini sıdırıb älib taşlädi-dä, toppänçäsığä yâpişdi vä şeriklärining äldigä tüşib, ulärni ketidän ergäştirib eşikkä ätildi.</i>”(UP); “<i>Keçqurün esä düğänälärini ergäştirib kirgän Lätäfat dästurxängä bir tãvâq serğöşt palãv qoydi...</i>”(D); “<i>Ätaqozı şâfyârgä ärqadägi maşinälär yetib kelgünçä toxtãb</i></p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													turişini buyürdi-dâ, hâmmâsini ergâştirib , Haydârnikiğâ burildi.”(D); “Ançâdân keyin dâdâm yâlgız qaytib, Câhângir bir yumüşni bâcârib izimizdân yetâdi, deb ikki ayâlni ergâştirib ketibdilâr.”(SO)
eri-			+	+		+			3	665	1. Erimek. 2. Sıvılaşmak, sıvı hâle gelmek. 3. Yavaş yavaş yok olmak. 4. Acımak, şefkat etmek.		“Yesâng, âğzingdâ asâldây eriydi .”(CD); “Faqat namâzdü mumdây erib otirâmân .”(CD); “Nazâridâ, qız hâm uning ehtirâsli bosâsigâ cavâb berâyâtgândây, u hâm quçâgiddi erib ketâyâtgândây edi .”(D); “Âğzidâ asâl bolib erib ketdi .”(UP); “Vâ ertâblâri tânlârgâ vâ ruhlârgâ huzür baxş etuvçi yâqmli âvâzdân âyim qurân tilâvât qilâyâtgân bolsâlâr uyğânib ketib, qurâatning xuş âhangidân erib yâtârkânân , özimgâ özim tâskin berârdim.”(CD); “Men pincilâriğâ kirgüdek erib , oşâ yerdân âq sakrâb, paxsâ devârgâ, undân ciydâgâ çıqib ketdim.”(CD); “Mumdây erimâysiz heç? ”(CD)
erin-			+						1	190	Üşenmek, erinmek.		“Yaxşibâyevev hisâblâsgü erindi .”(L); “Tüşni yâzib qoyiş kerâk, deb oylâdi, lekin yâzişgü erindi .”(L); “Şundâ hâm câyidân turişgü erindi .”(L)
eriş-			+	+		+			3	168	1. Erişmek, ulaşmak, muvaffak olmak. 2. Belirli bir mesafeyi aşmak, bir yere ulaşmak.		“Bu nemât insânning asl mâhiyatidirki, insân bütün ilmü marifâtgâ uning vâsitâsidâ erişüdi vâ bârçâ xitâb, azâb, itâb vâ talâblâr ungâ qarâtilgân bolâdi.”(SO); “Pâyân Ravşânov uzâqizlânişlâr âqibatidâ Kenâgâs âyim vâ uning âvlâdi haqidâ, manğut vâ kenâgâs qavmlâri ıxtilâflâri sâbâblâri xususidâ malûmâtlâr camlâsgü erişüdi .”(TA); “Aynân şu asrning songgi yullâridâ cafâkâş xalqımız âzâdlikkâ erişdi .”(TA); “Sultân Mahmud allaqaçân şührât çoqqisigâ erişgândi .”(KŞD); “İstıqlâl dâvridâ erişgân

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yutuqlârimizni umumlâştirib tahlil etâdigân bolsâk, işânç bilân aytış mümkinki, biz istuqbâli pârlâq yurt qurmâqtsâmiz.”(TA); “Âbro kelsâ misqâllâb kelâr, ketsâ qadâqlâb ketâr, degânlâridek, âtângning köp yullik mehnât bilân erişgân bu âbro, bu izzât-ıkrâmi hâzir xatâr âstidâ turibdi.”(D)
erit-		+		+					2	18	Eritmek.	“Bir-ikki âğız gâp bilân uning tâsgâ aylângân qalbini eritâ âlârmidi?”(SO); “Acâbâ, bu baxti qarâ ayâlning favqulâddâ kirib kelişi, uning köz yaşlâri dâmlâning hâm yürâgidâ köp yillârdân beri zul bolib yâtgân bir muzni eritgân , uning hâm könglini yumşâtgân edi.”(D); “Üydâgi nâsâriştâlik, dâmlânyng qandâydir ayançlı körîşidâ könglini yânâ eritib , tâmâgini gip bâtib âldi.”(D); “Nâning suvi qâçgân ekân, tâmâğigâ tıqlgân paylâridâ, tumâğigâ ilingân qârdân âlib âğzidâ eritdi .”(L)	
erkälâ-		+		+			+	+	4	82	1. Şımartmak, nazlamak, sevmek. 2. Nazlı yetiştirmek.	“Menikidâ edi, meni tânggâçâ erkälâb çuqqan edi, deyişim kerâkmi?”(UP); “Âşxânâdâ bâlâlâri ni nâpüştâ qıldirâyâtgân xâtinining âldigâ ötib, nimâlârnidir tayinlâdi, kencâ qızini erkälâb , yumşâq uhfâ saçlı bâşidân öpdi.”(UP); “Rüstâm uning nâmini erkälâb tâkrârlâb özigâ imâ qilib, âldigâ yürdi.”(UP); “Gâplitlâr mis dubulğâlâri ni yeçdilâr, ılıq bahâr havâsi dağal yüzlâri ni silâr kir bolib ketgân saçlâri ni erkälâb tozğütâr edi.”(SU); “U hâmân qaçânlârdir eng yaqın kişisi bolgân, öz bağridâ erkälügân , qızıççilik qilib kuldîrgân, şâfqatidân dârmân âlgân, mehrîdân qângân âdâmnîng közigâ bâqqani cürât etâlmâsdi.”(KK); “Yigit uning güşti kâmâri, ottiz beş yıl xayâlidâ erkälâb , avâylägâni sâlâm berib, bezâvtâ bolmâng,	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													deb yelkäsüdän uşladı.”(SO); “Köz âldimdä âqıb yâtğân Zarâşşân, yâş bälädäy erkäläydir , oynäydür.”(KK); “Yâş bälädek erkäläydir , oynäydür.”(YOS)
erkälän-			+	+					2	12	Nazlı davranmak.	“Bärçä qızlar suv yüzidä erkälänib suzib yurgän topgä birâz qarâşib turdilär-dä, bu âradä bir-birlärigä bâqışib yumşâqqınä külişib häm âldilər.”(KK); “Mahbubä äyisining âldidä erkälänib erini qoltıqlâb âldi-dä, üygä başladı.”(D); “Mâyra cavâb ornigä cilmäydi, Âşnâgü erkälänib süykäldi.”(L)	
erkälät-			+			+			2	18	Nazlamak, şımartmak.	“Änäning köngli sır berkitiş ârğasidä gâşidän yâriläy degändä, qızning köngli däm ölmäs cânni, däm Saltänätxânni erkälätib oynärdi.”(YOS); “Toğrisini aytâm, cüdä erkälätib yubâribimiz uni! ”(D); “Bälâni yorgâklägänidän keyin uning hali u qadâr âdâm kepätäsigä kirmägän yüzlärigä tikilgän vä mänä bu sözlär bilän erkälätgänni .”(KK)	
es-						+			1	3216	1. Esmek. 2. Ortaya çıkmak.	“Heç yerdä yoq şabädä birdän oşâ tarâfdän ğır-ğır esib qâldi.”(CD); “Hävüzdän salqın epkin esib , tepädägi yângâqdä zarğaldâq säyrädi.”(CD)	
eslä-			+	+		+		+	4	624	Hatırlamak.	“Yaxşıbäyev, bulär Bağıyni körmägän, agär şu gäplärni tengqurlär dövräsüdä esläsük bärmi, hämmäning içägi üzilärdi.”(L); “Abdüllä Toqay toyi münäsabäti bilän Qâzân şährigä bârgänimdä tatâr iptäşlärimiz Ğafür akäning u yurtgä kelgänlaridä sâf tatâr tilidä acâyib marüzä qılğänini zor mammüniyät bilän eslägändilär .”(TA); “Şu manädä mäktäbdä-yü dârilfünündä talim bergän üstâzlärimni çuqur minnätärçilik bilän esläymän .”(TA); “Uning pädäçi bolgän vaqtlärini hali häm qışlâq âdämläri häväs bilän	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												ederek dinlemek, düşünmek.	<p><i>içigâ sığmây, çuğurçuqsây çuğurlâşib, oynâb-külib qâlâverişärkân.</i>”(TA); “Maskovdâ noğâyılarning mâçiti bârligini tâşkentlik yigitdân eşitgün edim.”(KK); “Yângi gâpni sizdân eşitâimiz.”(KK); “Âdamlârni bir pâsdâ yığnâymiz, radioüzelimiz bâr, ulâr bir yığnâlib kelsâ-dâ, sizdek uluğ âdâmning gâplârini öz qulâğı bilân eşitsâ.”(L); “U ikki dostning şikâyâtini cân qulâğı bilân eşitdi, yârdâm berâmân, âgâynilârim köp, deyâ vadâ qıldı, keyin qollârigâ kürâk tutqazib, sayıxânâgâ bâşlâb kirdi.”(L); “Şu xabârni eşitgân vaqtimdâ men xuddi çaqmâq çalib ketgândây boldim!”(KK); “Kâmpir gâplârimni eşitdi.”(KK); “Eşân bu vâqeâni eşitgân edi; lekin ungâ öz muridi Razzâq sofining arâlâşgânini bilmâsidi.”(KK); “Qarigân çağımdâ eşitâdigân gâpim şu boldimi?”(D); “Nazâridâ, songgi paytlârdâ eşitgân gâplâri bilân bu muştipâr ayâlning arz-hâli ârâsidâ heç bir farq yoqdây; bu hâdisâlârninğ hâmmâsi çambârçâs bâghqdây tüyüddi ungâ.”(D); “Siz togringizdâ köp eşitgânân...”(D); “Mening bâlâlikdân eşitgân, körgân vâqeâ-hâdisâlârim mol.”(TA); “Sizdân eşitâylik, dedi Hasânov.”(KK); “Menâm Saidümâr akâdân eşitib edim.”(CD); “Ertâ bilân eşitsâk, sâhâr çağı kelib, özlârimi âlib ketişibdi.”(CD); “Kal bâşimgâ şamâ qilyâpti, deb oylâdimi, gâpimni âxirigâçâ eşitmâdi, trûbkâni ilib qoydi.”(L)</p>
eşitil-			+	+	+	+	+		5	335	Duyulmak, işitilmek.	<p>“Şu tâpdâ öz âvâzi hâm özigâ yât edi, şu sözlârni aytâyâtgân âvâz uning öz qulâğıgâ sâğışig parigi betidân kelâyâtgândây eşitilârdi.”(YOS); “Urgâni heç gâpmâs, lekin bağıllâsâ yâmân</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasfa Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													tutilgân naqd bir ümid bilân birgâ kelgân qârâ oylâr qız beçârâni yâmân ezib taşläydi!"(KK)
ezâzlâ-		+	+	+					3	27			<p>1. Hürmet etmek, yüceltmek. 2. Kıymetini bilmek, korumak.</p> <p>"Büyük bâbâimiz Alişer Nāvāiy Kâşifîyni âdib, nâtuq, nâzik tab şâir sıfâtidâ alâhidâ ezâzlâgân."(KŞD); "Şâhrisâbz vâ Qarşi şâhârlâri toyini câhân maqyâsidâ nişânlâş, şâhâr qorğânini asrâş, bu yerdâgi âsâri atıqalârni ezâzlâş mäsâlâsigâ kattâ etibâr qarâtilâyâtgân ekân, buni körîb, cüdâ xursând boldim."(TA); "Xalqimiz hâr qandây şarâitdâ hâm öz mutâbâr âcdâdlârini ezâzlâb kelgân."(TA); "Bizning zamânimizdâ quruq vaysaqılârni falâk dil qâni bilân ezâzlâydi."(TA); "Nur bilaq yogrilgân bu pâk tuygülârni ezâzlâmâdi?"(D)</p>
ezil-			+	+	+				3	98			<p>1. Ezilmek. 2. Acı çekmek. 3. Acınacak bir durumda olmak.</p> <p>"Etibâr bering, xalqimiz neçâ yıllâr moğullâr istilâsi âstidâ ezilib keldi."(TA); "Ulâr beş künginâ emâs, beş yıl, beş asr bir-birini körmâgân, yürâkbağri intizârlıkdâ ezilib ketgân kişidek heç sözini tamâm qulâlmâsdi."(UP); "Xadiçâ ruhu hayâtning tegirmân tâşlâri ârâsidâ ezilib âdâ bolgân müslimâ ânâ şu çegârâgâ kelib qâlgân edi."(SO); "Anâ şu câbr-zulmdân ezilgân, cânidân toygân xalqning faryâd vâ ilticâlâri haqqa bârib yetgân."(TA); "Bu müdhîş vâqeädân ezilib qâlgân Lâtâfât bâşi hâm, ünsizginâ bir-bir bâsib bârâr, Haydâr esâ ungâ täsâlli berâdigân gâp tâpâlmây qıynâlâr edi."(D); "Uning, Nârmurâd Şâmürâdovning bu garib Külbâdâ, yâlgizlikdân ezilib, xâr bolib yâtgânini körgâni, körîb quvângâni keldimi bu yergâ?"(D); "Mingbâşi âdâtdâ xâtinlârgâ kältâ gâpirâr, ulâr bilân ezilib otirişni öz erkâklik şanıgâ sığdirâlmâs</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

fähmlä-		+		+		+				3	56	Anlamak.	edi.”(KK) “Bundä häm bir iffät bär ekän advâkät buni şunçä yaşäb şu lahzädä, xuddi şu yerdä fähmlädi. ”(UP); “Kämlevning izidän ädäm tüşgänini, qârâvulxânädän çıqıb bärâyâtgändä hibsgä älingänini Cähângir keyinrâq, sorâq paytidä fähmlädi. ”(SO); “Haytâvür, elçi xatäsini fähmläb qâldi.”(CD); “Men uning niyätini fähmläb , birdän qorqıb ket-dim və başımnı saräk-säräk tebrätim.”(CD); “Şu nârsäni bazi seminär iştirâqçiläri fähmläb qâlišgän şekilli, ulärdän biri Şarq və Ğarb şeriyäti xusüsiyätlerini özi-gä yaxşı singdirä başlägän.”(TA); “Rüstäm şu bir neçä kün içidä ulğayıb qâlgän və sermuhâkämä aqli bilän fähmlädiki , xalq kâsätkini yaxşı körmäydi.”(UP)
faxrlän-				+	+	+				3	30	Gururlanmak, övünmek.	“Bizdän Zülfiyâ âpämiz haqıdä sorägänläridä, u kişigä samimiy salâmlärini yetkâzişni iltimäs qulgänläridä Zülfiyâ âpâdek acâyib şairä, acâyib insân bilän hämyurt ekänligingdän faxrlänib ketäsän , kişi.”(TA); “Uluğ bábâkälänimiz Alişer Nävâiy mezâni bilän başlänädigän bu muhtâşäm dövrädä öz münäsib ornini egällägän üstâz Äybek bilän zamändâş bolgänligimizdän, ungä şägird və mıxlis ekänligimizdän faxrlänämiz. ”(TA); “Vatändän faxrlänış tuyğusi ârtib ketädä!”(TA); “Men Erkin Vâhidovdek istedadlı şair bilän zamändâş bolgänim bilän faxrlänümän. ”(TA); “Älbättä, biz bábälärimiz xızmatlarını yüksäk qadrläymiz və ulär bilän faxrlänämiz. ”(TA); “Biz esä şundäy şaxslärning köpligi bilän faxrlänsäk arziydi.”(TA)
fäydälän-				+	+	+				3	90	Faydalanmak.	“Tarixiy mänbälär və asärläridägi işarälärgä körä, uzâq yıllar mäsül väzifätärdä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													işləşgä vâ hükmrânlär uning illiläirlik äbrosidän öz mәнfiät, şuhrätläri yolidä fäydälänişgü intilgänliklärigä qarämäy, Xusräv Dehläviy kämtäränä hayät keçirgän.”(KŞD); “Bundä u çayân xaräkeridägi bir hikmätdän ustälük bilän fäydälängän. ”(KŞD); “Bu işdä u insân ruhiyätigä yaqın turädigän xalq şeriyätidän ustälük bilän fäydälängän. ”(KŞD); “Bu ruxsätidän eng avväl fäydälängän Tanyä Kävälçük edi.”(KK); “Zebining toyigä ikki-üç kün qälgändä, Sultânخانning yoqligidän fäydälänib , ikkälä kattä kündäş u kattä üyni boşätidilär.”(KK); “Axır, bu yaşlar häm yaxşı yaşägisi, oynäb-külgisi, bütüngi mädäniy hayätning hämmä imtiyazläridän fäydälängisi kelädi... ”(D); “Mendän tuzâqqa qoyilädigän yälgän xoräk ornidä fäydälänişmäqçi. ”(SO)	
gängi-											3	53	Afallamak, ne yapacağını şaşırmaq.	“Toppänçä ävâzidän nâğhân çöçib uygängän ädämdek gängib qälgän.”(UP); “Yaruğ kündä, küppä-kündüzi seni qandäy yoqätib qoydimü özüm oşä qorğän aträfidä gängib-oräläşib qäldim? ”(CD); “Feägenning gäpi pädşä sözlägändä gängib qälgän başqalärni huşyâr tärtirdi.”(SU); “Bu kütilmägän hädisädän gängib qäldi.”(UP); “Näghäniy taşrifdän vâ mayärning gäpidän gängigän. ”(SO); “U Murâdillä bu savâldän gängib qälär, deb oylägän edi.”(SO); “Rüstäm farqigä barmäy, devänädek gängib yürüb bärärdi.”(UP); “Ahustaxän özni yeb qoyädigän, bütün ümid ipi birdän şart üzilgändek gängib qäldi.”(UP)
gäpir-		+	+	+	+	+					6	991	1. Konuşmak, sohbet etmek, anlatmak. 2. Konuşma kabiliyetine	“Bolmäy turib, ul cüdä äq vâ açiq köngil bilän mengü öz hayätidän gäpirü başlädi.”(KK); “Täpgän taşbehni ayällärgü

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-rä)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												sahip olmak.	<p>gäpirib yürdi.”(L); “Eng yâmâni, bu haqdä Lätâfätgä gäpirib bolmäydi.”(D); “Bu toğridä Prezideyetämiz häm yaşlar mäsäläsigä bağışlantän yığılışdä küyünçäklik bilän gäpirdi.”(TA); “İvän İvânoviç, yuqâridä aytilgäni kâbi, birâvni bir gäpgä köndürmâk lâzim bolgändä favqulâddä sanät bilän gäpirärdi.”(KK); “Ârqaşidän Ulmäsây gurür arälâş qahqaha bilän gäpirib qâldi.”(KK); “Men hayrân bolämänki, negä mäsälän, siz, İvän İvânoviç, bu gäplärni gäpiräsiz?”(KK); “Uyat gäplärni gäpirädi...”(KK); “Bulmäsä nimä quläsiz bu gäpni gäpirib?”(D); “İçidän pul çıqsä, keyin hämkäsäbälärgä gäpirib yürüşingizgä häm äsânraq bolädi.”(L); “Yaxşibâyev şunçäki, yoligä gäpirgän bolsä bärdir, lekin keyingi sözläri, öläy ägär, mengä huş keldi.”(L); “Kitâb sengä gäpirsä, mengä yötälädi, dostim.”(UP); “Şair bu gözäl şähär haqdä gäpirib, kättä muhabbät bilän quyidägi satrlärni bitädi.”(TA); “Hämmä gäpni yoldä gäpirib bolgän Qäsım layläkning yurt äldidä gäpirib, cävâbgär bolışdän özini älib qaçâyâtgänligi malüm edi.”(KK); “Könglingdän älingän kâpiyä köz äldimizdä gäpirgäning ıqrâr qılğäning yaxşı!”(KK); “Änä şu ädätning taqâzasi bilän Vasyä häm yürinişidän toxtädi vä sävuqdän titrâb turib, cähl bilän gäpirdi.”(KK); “Uruşdän gäpiring, abzi! Urüş nimä bolyäpti?”(KK); “Xäyr, tâğdän gäpiring, xocäyin!”(KK); “U gäpirgändä öz gäpigä özi häm işänälmägändäy gäpirädi...”(KK); “Eşän pächçäning kimligini bilmägändäy gäpiräsän-ä?”(CD); “U oğligä qarätib, öziçä gäpirärdi.”(UP)</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--------------	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

gäpläş-		+	+	+	+			+	5	448	Konuşmak, sohbet etmek	<p>“Saltı (Sältänät) ertä sähärädä munaqa halläsläb kelişining säbäbini hali aytgäni yoq edi; ulär körışgän hämân, yâş qızlärning öz äraläridä otätürgän mahräm gäplärini gäpläşib, tikäyätgän kaştäläri, piltägä kirgän toppiläri toğrisidä bir-birlärigä kältä-kältä malümât berışgän edilär.”(KK); “Şu toğridä xocäyin bilän gäpläşib bersängiz; deb edim.”(KK); “Menäm sen bilän başqa yerdä gäpläşämän.”(CD); “Biz, ätäng bilän, çäyni soridä içib, haligi gäpni gäpläşämiz.”(KK); “Yoq, oşädä gäpläşämiz, bäräviring.”(CD); Meni düç kelgän çäydä gäpläşädigän ädätim yoq.”(D); “Oylämäy vadä berib yubardı, bopti, kelävering, şu yerdä gäpläşämiz.”(L); “Qoyinglär, yaxşı gäplärdän gäpläşäylik, azizlär, dedi beginä.”(CD); “Yaxşı kündä yaxşilikdän gäpläşäylik.”(D); “Kelinglär, uyat-uyat gäplärdän gäpläşib otiräylik!”(L) “Bulär bilän köp gäpläşgünmän.”(TA); “Ehtimäl, men üçün şundäy ädämlär bärdir, ehtimäl, ulär bilän gäpläşgändirmän.”(TA); “Uning tärcimänläri bilän köp gäpläşgänmän.”(TA) “Lekin şu tamängä yolläri tüşsä-tüşmäsä, äydä bir-ikki biznikigä baş suqıb ötişläri, allamahalgäçä gäpläşib ötirib ketişläri bär.”(CD)</p>
gävdälän-										2	Ortaya çıkmak, görünmek.	<p>“Şundäy kezlär cüdä mazädä, nihâyäti közingni yumib, ätrâfdän keläyätgän tävüslärgä mahliyâ bolib yätsäng häm, här bittä tävüş bir äläm bolib, köz äldinggä gävdälänib keläverädi, keläverädi...”(CD); “Songrä işlängän miniätyürälär köz äldimizdä gävdälänädi.”(TA); “Bundäy kezlärdä şäir çinäkäm tabiät şaydäsi, gözällik mübtäläsi, çin sevgi fidäyisi sıfatidä köz äldimizdä gävdälänädi.”(KŞD);</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													gücirlâb açıldı.”(CD); “İçidân gürillâb kelgân gâzâbini tîşini-tîşigâ bâsiş bilân yengdi.”(UP); “Sal insâf yeli tegişi bilân yänâ gürillâb yänib ketâdi.”(UP); “Birdân kuzdâgi xazândek gürillâb yänibketäsân.”(UP)	
gürkirä-					+				1	44			1. Büyüme, gelişme, olgunlaşmak (bitkiler hakkında). 2. İlerlemek, yükselmek. 3. Her tarafı kaplamak, yayılmak (koku hakkında).	“Vâ, qınnıng hâvüzi ekân, deb esläşgâ urındım. Şu alfâz... bu çökmâ hâvüz çetidâ çökirtäk tonkäsîdân gürkirâb ösib çıqıb, yakkâm-dükkâm gülläşgâ ülgürgân namätäkkâ közim tüşdi.”(CD); “Qaräng, bir çaqırım dän gürkirâb kelib turibdi, dedi.”(CD)
gürsillät					+	+	+		3	11	Küt diye ses çıkarmak.		“Bir qolidâ küçmä karävât, bir qolidâ maydâ-çüydâ sâlingân torxaltâ, yelkäsîdâ qâp, gödäkning sâçlâridây mayın, sıyräk sâçlâri şâirânâ tozğıgân Sâqıçân Âbidov qandâydir dargâzâb bir alfâzdâ, pâlni gürsillätib , eşikläрни şaraq-şuruq açib kirib keldi.”(D); “Dâmlâ gürzidek müşti bilân stolni gürsillätib urdi.”(D); “Âtaqozi etigi bilân pâlni gürsillätib tepdi.”(D); “Haydâr sal çekinib, eşikni bâr küçi bilân gürsillätib tepdi.”(D); “Prâxâr Orâzqulning askiyäsîgâ cavâb bermây, qolini bir siltâdi-dâ, âgir kîrzâ etigini gürsillätib kelib, mehmânlar bilân körışdi, körışârkân, kemtik qulâğını uşlâb-uşlâb qoydi.”(D)	
gürüngläş-					+	+			+	3	11	Birlikte samimi sohbet etmek.	“Qızlar Saidâning câmi uzilgân uydâ xântaxtâ atrâfidâ xâlälâri bilân gürüngläşib otirişârdi.”(SO); “Muhtârâm mehmân, mänä, sizning şarâfätîngiz bilân biz türli fırqa vâkillâri bir dâstürxândân âvqat yeb, bir stol atrâfidâ gürüngläşib otiribmiz.”(TA); “Âşnâ Buldûruqqa öz mäyli bilân kelgân ekân salkâm bir haftâ lurdi; azâli câylergâ köngil sorâb bârdi, âqsâqâllâr bilân gürüngläşib , bir	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																	talây nasihatü bir dünyâ duâ âldi.”(L); “Uzâq tûngâçü gürüngläşib otirdik.”(L)
güvillä-																	“Tündä hər nârsäning tâvüşi yırâqdän güvillâb kelär.”(YOS); “Professor Vâhid Mirâbidov qadâmrâncidâ qılıbdilər, deb hattâ tümân râhbârigâçâ taşrif buyürär, qoylär soyilib, xânändä vä sâzândälär täklif qilinib, xılvât bädâmzârlärdä güvillâb âqqan şarşärälär tagidä tângätär bâzmi cämşidlär qurilər, bu otirişläring güli, hâkimi mutlağı uning özi bolär, professor Vâhid Mirâbidovning aytgäni aytgän, degäni degän edi.”(D); “Sâyda eşäklär, tüşâvlängän ätlär, toygänidän hansirâb yâtgän sigirlär qâräsi körinär, özänning narigi betidä esä eski tegirmän güvillärdi... ”(D); “Tantänäning zoridän Cabbâr güldästâ tutgän qızlär, barâbän çalgän oquvçi bälälär güvillägän älämän qurşâvidä qâlib ketib, çâlkâmpir uni yarim sâätlärdän keyinginä aräng quçışgä müyässâr bolışgändi!”(D); “Nâzâkät uni oçirämän deb qançälik urinmäsin, u aksinçü güvillâb yânärdi.”(UP)
ğamlä-																	Gerekli olan malzemeleri toplamak, yığmak, hazırlamak. “İşimizni tamâmlâb üygä bärîb tinçlänmiz, âzuğümüzni ğamlâb! ...”(YOS) “Vä ahd qıldimki, endi âbro-etibâr degän sarmâyädän ğamlâşim keräk.”(L)
ğazäblä-																	Kızmak, sinirle konuşmak, sinirlendirmek. “Ätängning felini biläsän-kü, bekârdän-bekârgä meni ğazäblâb ötiribdi...”(KK)
ğazäblän-																	Kızmak, sinirlenmek. “İşi yürişmäy turgän bir şâir nâmi gazetädä kimdändir keyin yazilib qâlgänini körüb nihâyätdä ğazäbländi. ”(TA); “Tarifni Muhsinä toqgän, mendän ğazäblänib , meni lanätläb, beçärä Äliyäning gorigä gışt qalâb toqgän.”(L); “U gäplärimni cân qulâğı bilän eşitdi, bezârilärdän ğazäbländi.

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bitunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													sökindi, song, sal xumâri bâsilgâç, luncidâgi mixni kaftigâ âldidâ.”(L); “Bundân ğazâblängân Firdâvsiy toğri hâmmâmgâ bârâdi.”(KŞD); “Tangri ammân oğli bütün vucüdi bilân ğazâblänâyâtgünini amq körsätib, bu bilân atrâfdâgilârmni hâm ğazâblântirib Yaksärt sâhulidâ daydib yürârdi.”(SU)
ğoldirâ-				+					1	15	Gürlemek, ses çıkarmak.	“Ğazâbi boğzigâ tuqlib, yolâkkâ çıqdi, sokinmâqçi edi, ammâ âğzidân nedir bir betâyin ğoldirâş çıqdi vâ ayni şu köydâ ğoldirây-ğuldirây liftgâ qadâr yetdi.”(L)	
ğudrân-					+		+		2	23	Mırıldanmak.	“Kal xâxlâmâsdân ğudrânib çitsib ketâr.”(YOS); “Sâid akâ, dedi, namünçâ ğudrânâsîz? ”(L)	
ğurürlän-					+	+	+		3	13	1. Memnun olmak, 2. Kibirlemek, gururlanmak.	“Ânä tuprâğimiz hakdi ravişdâ öz malikâlâri bilân ğurürlänib kelgân.”(TA); “Muximi, kimning zürriyâdi ekâningni unütmâ, taşingdâ sezdirmägi u, içingdâ ğurürlänâ bil. ”(CD); “Bu satrlârdâ, bundây tipdâgi maqâlâlârnning bütün ruhidâ umrini üzzü kün dalâdâ ötkâzuvçi, million egâtlârgâ sâçilgân zahmâtkâş xalqimizning sermâşaqqat vâ fârahli mehnâtidân ğurürlänîş , uning qadrini balând kötâriş bortib turâdi.”(TA); “Men esâm, bir cihatdân, hayrâtlänâmân, bâşqa cihatdân ğurürlänâmân. ”(CD); “Rüstâm bu işidân ğurürlänâsü hâm köngli tolmâdi.”(UP); “Hâmişâ özining âlicânâbliği bilân ğurürlänib , tangri oğligâ düşmân bilân kürâşgândâ riyâkârlikkâ ötiş münâsib emâs deb maqtänib yürgân âdâm sapçib ornidân turib ketdi vâ qolini qoligâ işqab, xânâ boylâb yürâ bâşlâdi.”(SU); “İkkâlâsi hâm dâbdâbâli kiyimlâri bilân ğurürlänib turgân ayânlârdân farqli olârâq, âddiy, dağal vâ eskirgâp kiyimdâ, bu esâ goyâ	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													ikkälâ xalq yolbaşçısının beğarâzlığını tãkidlãb turgãndãy edi.”(SU)
hãdiksirã-			+		+				2	31	Korkmak, çekinmek.	“Men uşbu äsãrning tãrcimãsigü hãdiksirãb , lekin, qalb davãti bilãn kirışdim.”(TA); “Yaxşibãyev ädãm boyi kelãdigãn tãşãynãgü hãdiksirãb yaqınlãşdı.”(L); “Öz fikrigã egã bolgãn ädãmlãrning bãşqalãrdãn hãdiksirãmãy gãpirã biliş imkãniyãti demãkrãtiyãdir.”(TA); “Birãq Şãmürãdovni eslãşning öziyãq Mirãbidovdã tãşviş tuğdirãdi, u dãmliãdãn hãdiksirãydi .”(D)	
hallãslã-					+			+	2	15	Soluğu daralmak, soluk soluğa kalmak, yorulmak.	“Şu vaqtdã hallãslãb yügürgãniçã Umãr amin kelib qãldi.”(KK); “Üpkãsi ağzigã tuqilib, ölgüdüy hallãslãb turib kütilmãgãn yutuqlãrdãn gãpirdi.”(KK); “Bir mahal Halãküning itidãy hallãslãb , pastdãn birãv çãpib kelã bãşlãdi.”(CD)	
hãnsirã-					+	+	+	+	4	41	Nefes almakta zorlanmak, soluğu tıkanmak.	“Miryãqub içkaridã yürãgini hãvüçlãdi, törãning xãtini lãblãrini åspãz Zümmüning lãblãrigã qoyib uning quçãğidã hãnsirãrdi ...”(KK); “U yãnã sarğaygãn qurlãrgã bãqdi, kiçik vãha tübidã hãnsirãb yãtgün qışlãqqa bãqdi, lekin kõnglidã azãlgi ändühni tuymãdi, ändüh qaygãdir uçib ketgãndãy edi.”(L); “U Nimãgãdir hãyãcãnlãnãr, trübkãdãn hãnsirãb nãfãs äläyãtgãni eşitilib turãrdi.”(D); “Özi hãrginlik bilãn hãnsirãb turãrdi.”(KK) “U devãr åşib qoyãlgãn ädãmdãy hãnsirãr , nãfãsini rãstlãy älmãs edi.”(CD)	
haqãrãtlã-		+							1	16	1. Hakaret etmek. 2. Aşãılamak	“Qırqbeldã bir ädãm cãmiyãtni haqãrãtlãgãndü siz cãvãb bermãsiz?”(SO); “Bãlãngiz meni haqãrãtlãdi .”(SO); “Haqqı yoq, bildingizmi, haqqı yoq dãvlãt ärgãni ädãmlãrini haqãrãtlãsgã , dedi u ävãzini bãlãndlãtib.”(SO); “Bu kãşfiyãt mağrür Siyãvüş	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													avlâdinidâ izzât-nâfsini haqârât lâr edi.”(SU)
hâri-											3	26	Yorulmak. “Cabbâr bilân piçânzârlârgâ tuzâq qoyib, bedânâ tutgân dâmlâri, iüşdü, buğdây orâgidân hârib qaytgândâ özini muzdây bulâqlârgâ âtib, uning şâkâr desâ şâkârdek tınıq suvlâri hâli-hâli esidâ turibdi!”(D); “Issıq vâ taşnâlikdân hâriğân makedonlâ toxtâdilar.”(SU); “Yoq, âdatdâ bunaqalâr xudâsiz bolâdi, bulâr köprâq özlâridân qorqışâdi, vicdân deb atâlmış aziz matâhlâri bâr, oşâni kötârib yügürgânleri yügürgân; arâvâgâ qoşilgân âtdây hârişâdi , peşânâdân rezâ-rezâ terni artib âlişâdi, bilişmâydiki, qollâri bom-boş, heç vaqâ yoq.”(L)
harsillâ-	+										0	13	Nefes almakta zorlanmak, soluğu tıkanmak “Yâşlâr nimâ deyişyâpti ? “(D); “Bâlâlâr aytişdi, Saidâ âpâqım keldilâr, deyişdi .”(SO)
hatlâ-											2	69	1. Bir yerden atlamak, zıplamak, sıçramak. 2. Adım atmak, yürümek. “Songrâ nâümid qarâş bilân yânâ bir mârta dâvâl tâmângâ köz yügürtirgâç, arâvâ üstidân âtgâ hatlâb yoligâ ketdi.”(KK); “Ayni küçgâ tolgân paytingizdâ, ikkingiz hâm quçillâmâ yigit, nari bârsâ, ellikdân narigü hatlâgân çâğdâ bu yerdâ kâsâl bolib yâtiş nimâsi?”(L); “Meni deb rozğârdân keçdi, meni deb ölimdân ölimgü hatlâdi ...”(YOS); “Urgângân qız içkâri eşikdân hatlâr-hatlâmâs parâncini ırğıtdi vâ özining bâlâlik ruhi bilân yugürgâniçâ bârib Zebini quçâqlâdi.”(KK); “Şâhârlîk ânârdân hatlâb bu quçâqqa ôtidi.”(CD); “Men izzâning târ bir yeridân hatlâb ôtib, yügürüb ketdim.”(CD); “Umrinisâbibining dârçâsidân hatlâr-hatlâmâs hongürâk âtib yığlâb yubârgân edi.”(KK)
hâyâcânlân-	+										0	13	Heyecanlanma k. “Âmmâ-lekin qâyilmân, dâmlâcân! dedi Mâmâtqulâv hâyâcânlanib .”(L);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																“Spântämäno hâyücânlanä başlädi.”(SU); “Hâkimning esini yoqâtâyâzgân qızı hâyücânlanib piçirlädi.”(SU)
hayällä-													1	12	Geç kalmak, gecikmek.	“Ortaqorğändä hayälläb qâlgänim, Aşnâning ârtidän bu yergä vaqtidä kelmägänim.”(L); “Abdücâbbâr içkäridü hayälläb qâldi.”(L)
häydä-			+	+	+	+							5	512	1. Zorla bir tarafa sevk etmek, itmek. 2. Sürmek, sürgün etmek. 3. Araç kullanmak. 4. İşten çıkarmak. 5. Kovmak. 5. Tarla sürmek.	“Ulär oylâb tâpgän nâtäbiiy camiyät qurilmäsi axlâq qasrlärini väyrân qıldı, insânni ârzüläridän ayirib, ulärni pädä yanglıg temir qafâslärgä häydädi. ”(TA); “Nasrüllâ İbrâhım Hayâlñi Qoqângä hâkim etib tayinläb, hünärmänd, âlim, şâir vâ üstälärdän köp kişini äsir qilib Buxârâgä häydäb ketädi.”(KŞD); “Ädämlärni u yâqqa häydäb , axır tutib beräsiz-kü.”(CD); “Pädä qilib kişilärni işgä häydäb turibdi. ”(UP); “Çâpânni şähärning dilrâbâ bâğüdän häydädilär , quvdilär...”(KK); “Birâq bu fikr birdän yengil târtib, ârâm tilägän yürägigä misâli bir tiğ bolib sançilgäni uçün dâmlä uni xayâlidän häydädi-dä , közini yumdi.”(D); “Hâsil keräk bolmäsä, işdün häydäşsin meni! ”(D); “Naticädä hükümät kişiläri ulärni bu yerdän häydäb yubârädi. ”(KŞD); “Qulâğım ästidän ğingillâb uçib ötâyâtgän çivinki, xuddi muvâzânätimdän çiqarib yubârädigändäy cân halpidä häydäb sâldim.”(CD); “Här dâim muhâkämädä hâzir bolüvçi bu sârbâz hârcänd bir közi ğilây vâ qoli birâz zahimdâr bolsä hâm vâ lekin çoçqani häydämâq vâ uni kältâklâmäk uçün kifâyät muqdâridä baquvvâtdür.”(KK); “Rustämni häydäb berädi deb oylädi.”(UP); “Hämmäsini häydäng! ”(SO); “Ertägä pädä qilib Germäniyägä häydäydi. ”(UP)
haydäl-			+		+	+							3	12	Bir tarafa	“İşdän haydälgän Nârmurâd

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												doğru sürülmek, itilmek.	<i>ayani qışlâqqa copätib, uydâ işdâ qâlîşkirmâslik mäsäläsining hal bolışini kütib yâtardı.”(D); “Lekin rangidân qati nazâr, külâhu kimlärningdir közigä otirişmädi, işdân haydüldi.”(L); “50 ming yigit köpriq quriş üçün tâğdân tâş taşişgü haydüldi.”(KŞD); “Bahâr uning qalbini mâlhâllärni, âmâç bilân haydülgân sarıq tosli yunân tuprâğyni sâğiniş tuyğusigä toldirdi.”(SU)</i>
hayrätlän-			+		+				2	44		Hayret etmek, şaşırmaq.	<i>“Men ğing deyâ älmäsäm-dä, iç-içimdän ungü hayrätlänib turibmän.”(CD); “Haybät akäm mengü hayrätlänib bir nazâr taşläb qoydi.”(CD); “Lolâvçilär äsmändän tüşgändäy paydâ bolğän bu ädämgü hayrätlänib qaräbqâlşdi.”(SU); “Haqiqatän häm men burgutning hâlätidän hayrätlängänmän.”(TA); “Men uni sinçikläb oqib çiqtim vä bu toplängä qandäy çirâyli şer’lär kirğänligidän hayrätländim.”(TA)</i>
hazilläş-					+		+		2	77		Şakalaşmaq.	<i>“Goyâ u ertä-indin humâ qutpini başigä qondirib äladigändäy, izzätini çâyigä qoydi elçi keltirğän nemätlärdän tökin dasturxân yasädi, häm şirä qızlärğä çây buyürdi, gäp äräsidü hazilläşmäqni häm unütmädi, bizniki şu, äq-sâqâl, özimkini özigä yedirämiz.”(L); “İnsân qalbi bilân hazilläşmäng!”(TA); “Erkäklärning güllik doppisigä tegmäy, yaläng ayällär bilän, ulärning sâçläri, gäcäkläri vä româl pöpükläri bilân hazilläşib oynägän salqın şabädä kökläm naşäsi bilän soxlik qulädi.”(YOS)</i>
hazirlä-			+						1	23		Hazırlamak.	<i>“Libäsni keltiring, ulävni hazirläng, mäşvärät cäm bolsin!”(L); “Siz şu hävlidän änä u ärqä tämän köçägä ötä älsängiz boldi, men bu tämändän bärrib ätni hazirläb turämän.”(YOS)</i>
höllä-			+	+			+		3	11		İslatmaq.	<i>“Qadahni boşätib, qâlgän bir</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												kesmek, bölmek.	<i>kişining oqdek âvâzi üygâ yârib kirdi.</i> ”(CD); “ <i>U oğlini supägâ qoyib, bâsidân parâncisini kötârdi-dâ, çaçvânigâ qoşib bağazgâ ildi.</i> ”(CD) “ <i>Xalq ârâsidâ otirgân âmin vâ ellikbâşilâr hâm ulârning belgilâb qoygân kişilâri sofning sözlârinini ilib âldilâr.</i> ”(KK); “ <i>Bu yâğini Yaxşibâyev ilib ketdi.</i> ”(L); “ <i>Köçâ kiyimini ilib, tezdâ pâstgâ tüşdi.</i> ”(L); “ <i>Şunçâ âdâmming burni tagidân ilib ketdimi?</i> ”(CD)
in-		+		+					2	245		İnmek, aşağı inmek.	“ <i>Tâg üstlâridân tâlâgâ indim.</i> ”(KK)
indâ-			+	+				+	+	4	23	Seslenmek, bir şey söylemek.	“ <i>Sen özing, tâvâq bet, bütün dünyâni bulğading, sengü indämâyman.</i> ”(KK); “ <i>İvân Nikiforoviçning itlâri ikki ârâdâ bolgân cancâldân xabârsiz edilâr, şu üçün eski âşnâleri kâtak tâmângâ yürgândü indämädilâr.</i> ”(KK); “ <i>Dostim qazâ qulsâ yâki âmâddân ketsâ, bas, uni sökâdigânlâr şu qadâr köpâyâdiki, çetrâqdâ indämây turgânlâr ançâ coyâli bolib tuyülâverâdi.</i> ”(L); “ <i>Ayni paytdâ indämây otirâ âlmâs edi.</i> ”(SO); “ <i>Kommissâr bu qarâşlârni sezmgândek indämây eşik tâmân yürdi.</i> ”(SO); “ <i>Ulâr ançâ yergâçâ indämây bârişdi.</i> ”(UP)
iskâ-		+						+		2	250	1. Koklamak. 2. Sezmek, hissetmek.	“ <i>Havâni burni bilân iskâb, âğzi bilân sorârkân.</i> ”(KK); “ <i>Uyqudâ turib vagondân çıqdilâr, cüft-cüft bolib bölindilâr, ormânning cüdâ hâm tâzâ köklâm havâsini iskâdilâr.</i> ”(KK); “ <i>Bekmürâd Xâlmürâdoviç hâm ân bâşini bir tâmângâ âsiltirgâniçâ, gülzârdân yulib âlgân qizil gülni iskâb, uzâq sukût saqlâdi, song.</i> ”(D)
istâ-		+		+	+			+		4	56	1. Arzu etmek, istemek. 2. Aramak, sormak, soruşturmak.	“ <i>Erkin dalâlârnin erkin sultâni, sânsiz pâdâlârnin yâlgız çopâni nây çalib tâglârdân istâsü yârni, bâlki yupâtğusi yâr degân küylâr?</i> ”(YOS); “ <i>İstämâyman körışni...</i> ”(SO); “ <i>Bu faâliyâtni toğri tüşünişingizni istâyman.</i> ”(TA); “ <i>Bu haqdâ</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													sizning fikrlaringizni bilişni istârdik. ”(TA); “Lekin Saidä qızı âldidä uni İzzä qılışni istämädi. ”(SO); “Qani, cazâlânişdän qorqmäy, hämmäning közi âldidä istägän âdäm bu yergä çıqıb, savâlimgä cävâb berse-çi?”(SU); “Toqaydän istägän şe’ringizni âlib oqing, u bugün yâzilgândek.”(TA); “Aytâdir bir körüb, yolimdän âzib, tâğ vâ tâşlar içrâ istâb yürämen! ”(YOS)
ışân-		+	+					+	3	247		1. İnanmak. 2. Güvenmek. 3. Ümit bağlamak.	“Şu âmânâtni sizgä ışândim , eşân bälä.”(CD); “Dügânâcânim sizni yerü kökkä ışânmäydi. ”(L); “Salti Zebining bu gäplärini eşitgândän keyin, sofining xop deb cavâb berişigä ışâniñ ketdi. ”(KK); “Hay, âpâ, qızıqsız-ä, oşâ gäplärgä ışâniñ otiribsizmi? ”(CD); “Gäpimgä ışân , singlim.”(D); “Ançägüçä ışânmâq istämädim.”(KK)
ışlä-			+	+	+			+	4	29		1. Çalışmak. 2. Bir vazifeyi yerine getirmek. 3. Bir maddeyi işlemek. 4. Para kazanmak.	“U keçäsi allämahalgüçä qolyâzmä üstidä ışläb , qattıq çarçägän, şu çarçâq sâbâb keçäsi bilän âgir bâsınqırâb, bemâni tuşlar körüb çıqdi.”(D); “Bu âdäm eskidän beri sudlârdä ışläb kelib, müttähämlikkâ güvâhnâmä âlgän qadrdän tülkilârdän emäs, negâdir çetdän, xâlis kişilär âräsüdän çağırılğan edi.”(KK); “Buyâqqa kelib, bir-ikki yıl mänä şu qurılışlârdä ışlängläb , dedim.”(D); “Tez-tez bolib turâdigän bu xil gäplär uning yüzini küldirib, könglini kötärädi, tinmäsdän ışläş üçün bilägigä dârmân vâ quvvät berädi.”(KK); “Şu turqing bilän ışläydigän bolsäng, mening şoringä şorvâ tökilgän ekän, hali men çıqmağan tepä, men tuşmâgän çuqur qâlmäs ekän.”(UP); “Usturlâb bilän ışläş haqidä kitâb singäri asârlär ilmdä yangi kâşfiyät bolib, âlimgä cähânşumül şuhrät keltirdi.”(KŞD)
kalâvlän-				+				+	3	15	1. O yana bu	“U özi yüklärini kötärüb, maşinâ	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												yana sallanarak yürümek. 2. Afallamak, sarsılmak.	<i>teväridä kalâvlänib yürädi.</i> ”(D); “Goyâ u râstdän häm xâricdä ğalâmislär hibsigä tüşib qâlgändäy kalâvlängän, karaxtü bemäcâl, nim yârûğ bir bolmädä...”(L); “Ällâyarning işi yoğ hisâbi, keçğüçä kalâvlänib yürädi.”(D)
kältäklä-		+				+				2	35	1. Sopa ile vurmak, dövmek 2. Sert bir şekilde eleştirmek.	“İçkäridägi mahalliy ahâli yârdämi bilän uyqudägi Makedonlärni kältäkläy başladılar.?(CD); “Dävängä bərişgändä Cähângirni qızillär tutib, kältäkläb öldirişdi, degän xabâr yetgän.”(SO); “Xâtinini kältäklämäqçi bolib xezländi.”(SU); “Kayxuyerov şähärni egällägäç, kâhinlärni tutib älgän vâ häykällär kömilgän câyni biliş üçün ulärni kältäkläb sorâq qılgän.”(SU); “ Kältäkläng uni! ”(SU); “Câhl bilän kältäklägäni sari u huzürlänmäqdä edi.”(SU)
kämây-						+				1	25	1. Azalmak, eksilmek. 2. Sıkıntısı, ağrısı bitmek.	Şu yol bilän mikrâblär öldirilgän yâki kämâygän. ”(KŞD)
kämsit-		+				+				2	40	1. Küçümsemek, hakir görmek. 2. Azaltmak, eksiltmek. 3. Hakkımı sınırlamak, hakkımı vermemek.	“Biz bu yâqdä bir-birimizni kämsitib yâki bir-birimizni äsmängä kötärib maqtäb yürgänlärkmizni sariq pullik nafi yoğ.”(D); “Ädämni kämsitmäng-dä bu gäpdän keyin içib mäst bolib qâlişim häm mümkün.”(D); “Bir yâqlämä fikrläşgä orgänib qâlgän guruhbâzlär bizning kâbi kimsäsiz ädämlärni kämsitiş yâxud ayblâş üçün hämişä payt päyläb turädilär.”(TA); “Yoqsilni kämsitiş , malämät qılış gâyät ağır gunâhdır.”(TA)
kây-i-		+				+				4	80	1. Tembihleme k, uyarmak. 2. Bir durumdan rahatsız olmak, üzölmek. 3. Bir şeyi hazırlamaya çalışmak.	“Uşändä qoşiq icrâçisini häm, bástakârini häm iç-içingizdän kâyisängüz keräk-ä?”(TA); “Şulärni aytib kâyidi. ”(KK); “Düşmänning işi bu dedi dâmlä, kesilgän dârxıtlärgä tikilib, lekin şu zähâtiyâq bu müdhış ayblär bir mahallär uning özigä häm taqalgäni esigä tüşib, özini

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-rä)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p><i>kâyidi.</i>”(D); “Äyim endi nasihat ähangidä kâyiy başladılar:”(CD); “Şuning üçün darräv ortâğidän kâyidi:”(KK); “Başqalärdän kâyib bolädimi?”(KK); “Änä, yänidä kelini bärini, aftidän, unütgän, ungä gäp bermäs, yänib-küyib, boyini qaricläb ölçäb kättä qulgän oğlini insäfgä çaqırär, gäh yaş bälädek kâyib, gäh mäyläyini silägändek yumşaq gäpirib, yolgä sälmäqçi bolärdi.”(UP)</p>
keç-		+	+	+	+				4	1918	<p>1. Geçmek. 2. Ortaya çıkmak. 3. Affetmek, bağışlamak. 4. Vazgeçmek.</p>	<p>“Şarqırâq arıqlärni keçdi.”(CD); “Bundä häm asâsiy ıxtilâflär, toqnäşüvlär uruğ başıqläri ortäsüdä keçädi, içki nizälär küçäyib ketädi.”(TA); “Köz öngimizdä keçgän väqeälärgä terän nazär taşläsäk, ezgü işlärgä ziyän yetkädädigän taşqı düşmänlär deyärli yoq hisäbi.”(TA); “Toğri, hudüdimizdä keçgän дәvlätlärning nâmläri türlü дәvrlärdä türlüçä bolgän.”(TA); “Şävkäti yetti iqlingä tarälgän Sähıbqırän bähämiz hayätinipg çaqmâqdäy çaqnägän lahzäläri mänä şu yerdä keçgän.”(TA); “U körgän qıyınçılıqlär, başidän keçirgän azäb-uqubätlärning özi kättä bir äsär bolışı mümkün.”(TA); “Men u közlärdän keçib ketälmäymän!...”(KK); “Yoq, şu külirsiräşidän keçib ketälmäymän!”(KK); “Köz äldimdän qadim bähälärimiz mähärlärini tavâf etib, äylänib uçib ötäyätgän turnälär keçdi.”(CD); “Mahbubäxänning açiq-yerıqlığı sähäb, häzil mütäyibä bilän, külgi bilän keçdi, burâq ikkinçi qısmigä ötib, xayrmäztür paytı kelgändä Şükürov Ätaqozini sekin çetgä tärtdi.”(D); “Qaysin äğa bilän keçgän dämlärni yänä bir bär esläşdik.”(TA)</p>	
keçik-		+							1	50	Geç kalmak,	“Aslı grüzin akädemik Arbeli	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bitunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												gecirmek.	yığılışgâ keçikib kelgân vâ minbârgâ çıqıb.”(TA); “Âltmişinçi yılning küzidâ, çet eldâ yürğanidâ, nedir bir qızıq tāmâşägâ çalğıb, samâhyâtgâ keçikdi. ”(L)
keçir-		+	+		+	+			4	287		1. Bir olayı yaşamak, yaşamış olmak. 2. Bağışlamak, affetmek.	<p>“Hâydar şu keçä-yü kündüzdü anä şundây nâşâli dâmlârni başidân keçirmâqdâ edi.”(D); “Özingiz oyläng, dümyädü köp nârsälârni keçiriş mümkün.”(TA); “Özingiz yaxşı bilâsiz, hâzir söz sanâtimiz hâm muäyyân ötiş dövrini başidân keçirmâkdâ.”(TA); “Âllâh rahmätigä âlgân bolsin vâ sâhvü hatâlarimni keçirib, âsârni cümlâ möminlârgâ manzür qulsin.”(CD); “Şâirlârimiz meni keçirsinlâr.”(TA); “Men hâm işlârdim, icâd qılârdim, şungâ yarâşâ fursâtim ketârdi, âgâr vaqtidâ könglingizni âlâlmâgân bolsâm, undâ keçiring, köngilgâ tütün qilib ketmäng, dâdâsi!..”(L); “Opib bolgândân song Miryâqubning yânidân unçâ uzâqlâşmâsdân uning qâp-qârâ vâ besârâncâm közlârigâ tikilib turgân xâtin, ğâlibâ, uning şu tâpdü keçirüyâtgân tâlvâsälâridân xabârdâr emâsdi.”(YOS); “U qorgân qyvinçiliklâr, başidân keçirgân azâb-uqubâtlârning özi kâttâ bir âsâr bolîşi mümkün.”(TA); “Ammâ, biz başdân keçirgân keçägâ zamândâ ğâlâti-ğâlâti nazâriyâlâr, ğâyâlâr bolâr edi.”(TA); “Men şu orindâ zükkâ târcimân âdibâmiz Kibriyâ Qahhârâvâning üstâz bilün keçirgân mazmündâr umr yollâridâ ğâyât fidâyi bolgânligini eslâtib otmâqçimân.”(TA)</p>
kekir-									1	12		Geçirmek.	“Bungâ sâbâb yumşâq ornidü kekirib otirgân ortâklârning dümbâ çaynâb, çandirni xalqqa âtişi, qaymâq yalâb, şildir suvni xalqqa berişi, palâv âşâlâb,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/İlä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													yuvindini xalqqa ravâ körışidir... deb yâzgân âtäng.”(SO)	
kel-												6	9477	<p>1. Gelmek. 2. Başlamak. 3. Ortaya çıkmak, peyda olmak. 4. Hacminde veya miktarında olmak. 5. Bir konuda anlaşma sağlamak. 6. Biri tarafından yapılmak.</p> <p>“Birârtângiz İvân Nikiforoviçning ârğasidän itârib mahkâmägä ötkâzib yubâringiz!’ deb qıçqurğânidän hâm fâydâ bolmâdi, çünki dâhlizdâ sudgü arz bilän kelgün birginä kâmpir bâr ediki, u özining qâq süyâkdän ibârât bolgân qollâri bilän qançâ urünsä hâm, heç nârsä qılâlmâdi.”(KK); “Men sizgü hâzir bâşqa bir mäsälädä keldim...”(D); “Hâzirgi paytgü kelib yâzgân äsârlârim haqıdâ gâpirädigân bolsâm, farq âsmân bilän yerçâ.”(TA); “Türli qarâşlâr, käyfiyâtlâr ilâ bir-birlâri bilän til tâpişâ âlmây, minbâr, mävke talâşib yürgân kimsälâr bolsä, bu ziyâretgâhgü kelib, özlârigä hisâb bersinlâr, dillâri ni pâklâb âlsinlâr, birlâşsinlâr.”(TA); “Bugüngü kelib müstaqıllık vâqelikkä ayländi.”(TA); “Songrâ u ârğagâ surilgâç, bahârdâ kelädigün boldi.”(TA); “Bu qumâriq mäscididägi topâlân xusüsidä kelgün birinçi xabâr edi.”(KK); “Yağındâ kelümân.”(D); “Keç paytdâ kelärmikin deb qarângü tüşgünçâ qâlsä hâm bâlädän darâk bolmâdi.”(KK); “Ammâ çetdän kelâyâtgân, hattâ yurtimizdâ hâm eşitilib turivçi bazi bir âvâzlâri tingläb hayrân qâlâmân.”(TA); “Beşâfqt nâsr degânları şundân kelib çıqqan bolsä kerâk, deydi.”(TA); “Hämmâsi hâr câydü kelgân.”(TA); “Taşqaridün kelgân âdâmlâri ulâr bamisâli âç boridây qabul qılışâdi.”(TA); “Yoq, teskârisidir eng yaxşı vâ toğri tilâklâr bilän keldim.”(KK); “Apil-tâpil kiyinib, âtgâ ätlänib, yetti-sâkkiz yigitim bilän keldim.”(KK); “Tilâgim şuki, badiiy publitsistikâmiz yeldek kelib, sel-dek ketgüvçi ötkinçi</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>nârsâ emâs, hâr birimiz üçün musâffâ havâ-yü zilâl suvdek hayâtbâxş bolsin!”(TA); “Akbârning yumşâq qoli uking kürâkdek kelâdigân kâftidâ yoq bolib ketdi,bemâlâl tüşâvering, men qattiq uşlâb turâmân.”(UP); “Rahmâtüllâh ormândâgi allaqandây yâvvâyî mevâning noxatdek kelâdigân dânegidân ôzi yasâb âlgân dânalârni ogirib, tâsbeh aytâdi.”(SO); “Biz ikki âvçi şu qâçgânimizçâ Şükürlârning üyigâçâ kelibmiz.”(TA); “İvân Anisey oğli Perere-penkâning hayâtidâyâq kâminâgâ tekkân erdi vâ ôzi bir qıtâzamindirkim, âmbârning eşigidân târtib tâ xâtınlâr tuvâk tókâtürğân câygâçâ kelâdir.”(KK); “Xâtin indâmâsdân ormidân turdi vâ uzün yengi bilân köz yaşlârini artâ-artâ erining ârqasidân dârvâzâgâçâ keldi.”(KK)</p>
keltir-		+	+	+	+	+			5	540	1. Getirmek. 2. Misal olarak zikretmek, ifade etmek, zikretmek, aktarmak.	<p>“Men şu zumdâ sizni xayâlingâ keltirdim.”(TA) “Ğafür Ğulam nasrini xâtirângizgâ keltiring.”(TA); “Şu üçün endiginâ çuqur xayâllârgâ bâtgân edilârki, hâr tâmândân birdânegâ çıqqan it hürüslâri qulâqlârini qâmâtgâ keltirdi.”(KK); “Hasânxocâ Nisâriy hâm şâirning Arâb tilidâgi ğazâllârini tarişlâb, Yâr Câmâli hayrâtgâ sâlür, qaddi kâmâli közni âlür mazmündâgi mısra bilân başlânâdigân bir şe’rini namünâ sifâtidâ keltirâdi.”(KŞD); “Hâmmâsini çetdân keltirgânmiz.”(TA); “Nânigâ şerik bolgândâ elâkişib turâmiz-ü bâşqa paytdâ parvâyimizgâ keltirmâymiz.”(CD) “Bu qurâllâniş pâygâsini keltirib çıqardi, Şorâlâr imperiyâsining bâşigâ yetdi.”(TA); “Libâsni keltiring, ulâvni hâzirläng, maşvârat cäm bolsin!”(L); “Rais uni kapâ yânidâ toxtätib, kalitini</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<i>kesgän car äldidä toxtäydi, ärtgä qayriladi, Yaxşibâyev esä yolxältäsinini yelkägä taşläb, üygäçä piyädä ketädi.</i> ”(L); “Oşänaqasi tutzärning içi bilän kesib çıqmâqçı edim.”(CD)
kesät-		+		+		+			3	36	Alay etmek, hafife almak, küçümsemek.	“Tägäsi bolsä uni hâr gäpidä bir kesätib battär yergä uryäpti!”(D); “Dämlä millioner sözini qandäydir kesätib aytgäni üçünmi, Şükürovning yädigä bundän üç-tört kün ävväl viläyät rähbäri bilän bolib oggän bir gäp tüşdi.”(D); “‘Bittäsi Sultänmurädmi?’ dedilär xäläm kütilmägändä kesätib .”(CD); “‘İçki imkâniyätlär emiş!’ dedi Vähid Miräbidov, goyâ ropärsidä öz kuyävi emäs, eski raqibi dämlä Şämurädov otirgändek kesätib .”(D)	
ket-		+	+	+	+	+	+		6	1118	1. Beklemek. 2. Karşılama. 3. Ağırlamak, hizmet ederek gönlünü almak. 4. Ümit etmek, beklemek. 5. Gütmek. 6. Var gücüyle çalışmak, mücadele etmek.	“Men sizni , Maqsüdxocä canäbläri, işxänängiz röpärsidä, favvärä äldidä kütsäm ...”(CD); “Lätäfat dävzädä Haydärni kütib turärdi.”(D); “Mendän uni kütmä! ”(KK); “Şükürov, aynıqsä, uning xätini Mahbubäxän, mehmänläрни açıq çehrä bilän kütib äldi.”(D); “Äyim cüvänni tanimäyginä, lekin muläzimät bilän kütib äldidär.”(CD); “Köçädä, dävzä ärtidä Ävvälbek maşinä bilän kütib turibdi.”(L); “Yäzdä yäzçäsığä, qışdä qışçäsığä kütädi .”(UP); “Vä bu meräs bir neçä asrlärdän buyän öz tadqiqätçilärini kütib yätibdi.”(TA); “Bulärning hâr biri şäirdän endi özigä xäs bahäsini kütädi .”(TA); “Bu äqşâm çäği küyävini kütib yätgän yaş kelinçäkning masüm aşüläsi!”(KK); “Ertägü kütämän , dedi.”(KK); “Yaxşibâyev birär daqıqa kütib turdi.”(L); “Tutzärni kesib ötib, äpämlärnyng eşiklärigä çıqıb bäsäm, Sälî kömir oräning yänidägi yänğäq tönkäsî üstidä	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p><i>kütib otiribdi.</i>”(CD); “Qayrilişdä <i>kütib</i> turişibdi.”(CD); “Telefondä <i>kütib</i> turişibdi!”(D); “Açıq yüz <i>bilân kütib</i> aldı.”(UP); “Çıqqunimçä <i>kütürmiding?</i>”(CD); “Ançägäçä <i>kütib</i> ötirdim, kirmädi.”(KK)</p>
kez-		+	+			+				3	160	Gezmek.	<p>“Mustäfâdek elni <i>kezib</i>, yetim kâvlä.”(L); “Havâ yüzidä <i>yupqa pârdâdek</i> bulut <i>kezdî.</i>”(UP); “Lätâfât, qışlâq qızı bolsä hâm, köm-kök <i>bedâzârlärning qandäydir beqiyäs gözälligini, uning tillärdä dâstân bolgân sal taxır, xuşboy hidini oşändä, şudring bilân yuvilgân pâyânsiz bedâzârlärni kezib yürgänidä his etdi.</i>”(L); “Kiçik Äsiyâ vä Aräbistân yarım ârâli şähârlärini <i>kezib çuqadi,</i> Mäkkädä <i>bolädi.</i>”(KŞD); “Şundän song şähâr çetidägi kârvânsârâyılärni <i>kezdîm,</i> dârvêşxânälärdän <i>qidirdim.</i>”(KŞD); “3- Sâfâr dar vâtân, yani yüksäk axlâq sâhibi bolgân sâlik atrâf-muhit bağridä <i>kezib yürsin,</i> yurt körsin, âdâmlâr âräsidad bolsin.”(KŞD); “Çârvädârlâr âräsidad <i>kezib yürüb,</i> moysâfidlâr gurüngidä <i>bolgân.</i>”(KŞD); “U nârsâni tâpmağunçä <i>çarçäsäm-dä, tâlsäm-dä, kökrägingdä kezärmen.</i>”(YOS)</p>
kir-			+	+	+	+	+	+	+	7	3060	<p>1. Bir yere girmek, dâhil olmak. 2. İçine girmek, saplanmak, sokulmak. 3. Dahil olmak. 4. Okula, işe veya okula başlamak, kabul edilmek. 5. Belirli bir yaşa varmak, ulaşmak. 6. Belirli bir dönem veya mevsim başlamak. 7. Belirli bir güce</p>	<p>“Bu zâtni pâdşâhning aşâddiy dühmâni-yu faqat yoqsillärning dosti deb tälqın qılış sâlkâm âdât <i>tüsügä kirdi.</i>”(TA); “Bundäy harâkât âzâd, erkin, ângli, insâfli kişilärning faâliyât dâiräsigidä <i>kirmäydi.</i>”(TA); “Şundän song Sultânخان <i>sekinginä iyügä kirdi.</i>”(KK); “Äriyâti bâr har qandäy yurtdâşimiz XXI asrgä özining hür vä âzâd millät vâkili sıfâtidä <i>kirib</i> bârâyâtgânini unütmâsliğı şart, deb oylâyman.”(TA); “Umumân şeriyät kişi qalbigä, eng ävvälä, ruhiy täşnâlik, çeksiz ehtiyâc, acib bir sehr tarqasidadä <i>kirib</i></p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												kuvvete ulaşmak.	<p>kelâdi, şekilli.”(TA); “Dâmlâ qışlâqqa âftâb endi çıqqandâ kirib keldi.”(D); “İlgâri yeâyâsigâ sâlâm berib yürgân âdâmlârning açingân nigâhlârini, raqıblârining kinâyâli tâbâseümlârini körmâslik, yâr-birâdârlârining tâsâllilârini eşitmâslik üçün toğri mâclis bâşlängândâ kirib bârişgâ ahd qıldı.”(D) “U yangi asrgâ qay hâlâtdâ kirib bârâdi?”(TA) “Qaysi eşikdân kirsängiz hâm, bir-birini toldirâdigân xânâlargâ vâ üy egâlârigâ duç kelâsiz.”(TA); “Kün bâtişgâ bârâyâtgân vaqtdâ âtâxân bilân bâlâxân kattâ dârvâzâdân kirib bârdilâr.”(KK); “Dadil bâsib ârqamdân kirdi.”(KK) “Bundân taşqari, yângi asrgâ hâr birimiz bâlâlârçâ beğubârlık bilân, tınıq tâfâkkürlâr bilân kirib bârâylik, degân manâni uqsâ bolâdi undân.”(TA); “Mânzilgâ hâm dâbdâbâ-yu asâsâ bilân kirib bârdik.”(L); “Birâr on daqıqa ötib, Vahâbovning muâvini Rahmâtov hâmşirâlâr bilân kirib keldi.”(L) “Cahângirning nâzâridâ Kâmlev şamâldây kirib, şamâldây çıqdi-yu, undâgi âsâyiştâ xâtirâlâr ğubârini kötârdi.”(SO) “Pâşşâxân, bugünçâ kirmây turâdimi?”(YOS) “Rahmât, keling, içkâri kiring.”(CD); “Men içkâri kirib, qolimni köksingâ qoydim.”(CD); “Yaxşibâyev içkâri kirdi.”(L) “Bir dâfâ uyqusidân uyğâtilgân ölüm vâhumâsi bütün azâ-bâdânigâ yâyildi, süyâklârgüçâ kirib singdi, özining sönük çehrâsini tandâgi hâmmâ teşikçâlârdân çıkarib körsâtmâkdâ.”(KK)</p>
kiy-		+	+	+					3	419		1. Giymek. 2. Özel günlere mahsus elbiseleri hediye olarak	<p>“U kişi qalın kiyimni yâzdâ, yupqasini qışdâ kiyâdilâr.”(KK); “Qışdâ hâm mânâ şuni kiyâdi...”(KK) “Âğâr suıqasd</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												<p> kabul etmek. 3. Etrafını sarmak, kaplamak.</p> <p><i>bolışini xabâr bermäsälär, ertägä ertä bilän u heç nârsädän xabäri yoq ornidän turär, songrä, yänä heç nârsädän xabäri yoq, qahväsini içär, songrä dählizgä çıqıb üst-bâşini kiyärdi.</i>”(KK); “<i>Buni kiyib körsätätürğän birântä ädäm yoq-mi?</i>’ deb soräb qâldi.”(KK); “<i>Sallä-çâpânini kiyib mäçitgä tāmān bārärkän, oylädi.</i>”(KK); “<i>Üstidä bayrämlärdä kiyädigän pörim köylägi, saçläri çambäräk şäklidä turmäklägän, çırâyli, göyâ körkämli çabrıydälärü äcrimçilärning ğaşigä tegärini sez mäğändäy, açilib-saçilib otirdi.</i>”(L); “<i>Sarıq atlas üstidün kiygän duxäbä nimçäsimi çırâyini yänädä açib turärdi.</i>”(CD)</p>
köç-		+		+		+		+	4	1065	<p>1. Göçmek, yer değıştirmek, bir yere gitmek. 2. Sınıf geçmek. 3. Bir cismin, bir parçası kopmak. 4. Konu değıştirmek. 5. Bir olay geçmek.</p> <p>“<i>Şungäçü Kättäbägädän köçib ketmäsä, millät xâmi sıfätidä ätiügä berilädi.</i>”(CD); “<i>Zerikkän bolsängiz, ertägü başqa nämergä köçirämän.</i>”(KK); “<i>Öz qışläğini taşläb bu yergä köçdi.</i>”(KK); “<i>Keyin rästigä köçib qoyaqâldim.</i>”(CD); “<i>Biz bu yeqlärdün köçib ketgänmiz.</i>”(CD); “<i>Pâdşâ cäsärätidän hayäcängä tüşgän askärlär uning ärtidän täğdün köçgün şağal köçkisidäy özlärini daryägä urdılar.</i>”(SU); “<i>Saynâbi dâmläning işkämärini başgän çuğurçuqlär tartäräkdän çöçib, gürrä pärvâz etib, bulütdäy köçib bärrib, şu ketgänçä Kättäbägning üstidä pästläydilər.</i>”(CD)</p>	
köçir-		+	+		+	+			4	130	<p>1. Göç ettirmek. 2. Metni başka bir sayfaya geçirmek. 3. Kötülük ve hastalıkları kovmak, def etmek.</p> <p>“<i>Änä oşä özimizdän çıqqan qärä xabirä baş bolib, bâyägi mavzelärdägi hämmä xänädänläрни yängi cäylärgü rästäkäm qurbaqaäbdälgü sadâqat bilän köçirib berdi.</i>”(CD); “<i>Sultänxänning unçä köp bolmägän rözgär vä kiyim-keçäklärini beväsitä taşqarigä yâpişädigän kiçkinäginä, pästginä, taxtä şiftli vä äddiy gänçli bir üyçägü</i></p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>köçirib qoydılar.”(KK); “Hâvlidä, deräzäning täkkinäsidä turgän ikcitä xâtin kim ekänlikläri nâmälüm tik hâldä özärä gäpläşib turib gäpni mingbâşi dädhä vä Zebi toğrisigä köçirdilər.”(KK); “Uni nihâyäsigä yetkädim, deyä älädi, faqat äqqa köçirib, Täşkentgä, näşriyätgä yubâriş işi qâldi, xâlâs; Sibir däryäläri muämmälärigä bağlıq ikkinçi qolbmä esä hali çalä.”(D); “Özi şu kişini qavätimizgä köçirib keliş kerägiydi, Nüsrätxocä.”(CD); “Sizni şähärgä köçirib äpketämän.”(D); “Mingbulâqdä tizzädän kelädigän piçänzârläri aräläb uzâq yurdi, mäcnüntäl vä ciydä bilän orälgän timq çäşmäldän hävüçläb suv içdi, keyin qırgä çıqıb, çärvä kompleksi qurilädigän cäyläri közdän köçirdi.”(D); “Äpä, men sizläri köçirib ketmäqçimän, dedilər.”(CD); “Hämmäsini köçirdi.”(SO); “Zerikkän bolsängiz, ertägü başqa nämergü köçirämän.”(KK); “Şu Äqsäräyning tarif-tavsifini keltiriş üçün Çarb yä Rossiyä tarıxçiläri kitâbläridän köçirmälär keltiriş şartmi özi?”(TA); “Uni kesiş yäki ornidän köçiriş häziläkäm iş emäs.”(TA); “Surät aslidän köçirmä edi.”(L); “Yäziiv maşinasi bolmägän tergävçi mahkämäsining mirzäsi beçärä protokolni cüdä zor diqqat vä hafsälä bilän köçirgän.”(KK); “Qurân vä başqa köp kitâbläri öz qoli bilän köçirgän, ‘zämänä kätibläri üstädi edi’ deb maktäydi hämdä devänläri ärasidä aräbiy ğazällär deväni xıylä şuhrät täpgänini uqgirädi.”(KŞD)</p>
köçiril-			+	+	+	+				4	24	1. Göçe zorlanmak, göç ettirilmek. 2. Başka bir	“Yigirmä yılning naryâğidä, qamâqxänä başqa yergä köçirilgäç , uning orni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												kâğıda geçirilmek.	<i>xarâbâzârgâ aylângân edi.</i> ”(SO); “ <i>Közi keçâ keçqurîn derâzâ rafîgü köçirilgân güldângâ tüşdi, âq nilüfâr hâmân yaşnâb turârdi.</i> ”(L); “ <i>Dâstânnîng hâzirgi qolyâzmâlâri şâir qolidâgi dâstxatdân köçirilgân nüsxalâr bolîşi kerâk.</i> ”(KŞD); “ <i>Râssânnîng dâstlâbki miniâtyürâlâri Sultânâli Maşhâdiy tâmânidân köçirilgân.</i> ”(KŞD); “ <i>Qolyâzmâ 382 vâraq bolib, gâyât sıfâtli qâğâzgâ, gözâl nastâliq xati bilân köçirilgân.</i> ”(KŞD)
kökâr-										4	36	1. Göğermek. 2. Bozulmak, küflenmek. 3. Yeşermek. 4. Revaçlanmak, gelişmek, yetişmek.	“ <i>Lekin özining yüzi hâm şu tâpdâ xuddi çoyândây qârâyib kökârgân vâ zor-zor sarıq tişlâri dir-dir titrâmâkdâ edi.</i> ”(KK); “ <i>Dâraxt hâm bir câydü kökârâdi!</i> ”(L); “ <i>Şu tâmçilâr âstidâ kökârâdi dâlâmiz!</i> ”(YOS) “ <i>Kekdân heç kim kökârmâgân.</i> ”(CD); “ <i>Qiltırq bir çâl, boyinlâridâgi tâmirlârigâçâ kökârib körinib qâlgân, câni hâm üzilgüdây.</i> ”(L)
köm-										3	248	1. Gömmek. 2. Üzerini örtmek, kaplamak. 3. Defnetmek. 4. Doldurmak.	“ <i>Ây yâğdüsini bütin tolâligi bilân sepib, yer yüzini sütdek yâruğîgâ kömüb taşlâşgâ tîlâr edi.</i> ”(KK); “ <i>Uning özidân xavâtir âlâdigân yeri yoq, askârinîng hüccâtini tayin yergü kömdi.</i> ”(UP); “ <i>Axlâtlârnî bekitiş, iflâslângân câyarlârnî tufrâq, tâş, kül bilân kömüb taşlâş, şu yol bilân mikrobilâr öldirilgân yâki kâmâygân.</i> ”(KŞD); “ <i>Lekin âtasini öldürüvçilâr bulâr bolmây, bâlki câhâlât ekânligini oylâb tîngginâ âtasini kömdi.</i> ”(KK); “ <i>Ölsâk öligimizni kömâdigân âdâm tâpilmâs!..</i> ”(D) “ <i>Âlâv yâqıb kartâşkâ kömüb, bir mâzâ qulâmiz.</i> ”(CD)
kömil-										3	48	Gömülmek.	“ <i>Câhângirning ulüşî esâ bâşqa yergü kömilgân.</i> ”(SO); “ <i>Bel bârâbâr çuqurlikkâ kömilgân xumçâ üstidâgi tûgünçâni körîb</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birli/hi)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													ävval hayrân bolâdi.”(SO); “Aytış lâzimki, eski sözlär eski ävlâdlär qulâğidâ kömilib ketdi.”(TA); “Lekin ilâhıy kitâblär bilân qoşib kömilgân bolsä, yoqâlmäydi.”(CD)
kön-			+			+			2	1687	1. İnanmak, ikna olmak, razı olamak. 2. Bir duruma alışmak.	“Här toğridä uning taläbläriğü xursändlik bilân köniib , heç bir işdä könglini qâldirmäslikkâ tirişädilär.”(KK); “Bilmäbmän, oylämäbmänki, handağning içidä turgän vaqtingdä ädäm uning haväsigiğü könäsän .”(KK); “Äpâqı bungü häm köndi .”(CD); “Cüdäyäm birävning qoligä qaräb qâlgän ädäm emäsmiz, gäpigä könmädim .”(L)	
köndir-			+	+	+				3	26	İkna etmek.	“Yolçibekni iş başigä qoyib, yigitläрни qızıqtirgänimning säbäbi, şu yaräş täklif qilingän vaqtdä düşmänni bazi bir şartlärgü köndirmäk üçün edi.”(YOS); “Enäxänni köndirü älmädilär.”(KK); “Uşäning işini qılışgä özingizni köndirü äläsizmi?”(KK); “Bilämän, bilämän, ‘lekin bu yâkdä ayamgilärni köndirälmäsäm , inäntirälmäsäm tir qılây’ deb yubardı hıqullab.”(CD); “Endi şu bittä qızni köndirälmäy el-yurt äldidä mülzäm bulädigän ädäm yoq!”(D)	
könik-			+						2	48	1. Bir duruma alışmak, öğrenmek. 2. İkna olmak, beklenilmediği halde müsadde etmek.	“Şu bäs, bäsäriy munäsäbätlä, raqäbätlä duniäsigiğü biz häzirçü könikälgänimiz yoq.”(TA); “Sır emäs, bizni cähän xalqläri kârvänining äxırgi tüyäsı, deb atäşläriğü könikib qâlgän edik.”(TA); “Bazi bahıqlär oşä suvgü, oşä muhitgü könikib yaşäyverädi.”(TA); “İlgäriraq kündä yüz martä qızini yupätgän, uning köz yaşläriini yengläri bilän artgän änä endi u yaşlärgü könikib qâlgän.”(KK); “Bäşläb bir ävâqqa könikdi ...”(UP)	
köpäy-				+					1	87	1. Sayı veya miktar bakımından artmak,	“Yaşirışning häcäti yoq, bazi toylärdä isrâfgärçilik, kim özärgä oynäşlär songgi paytdä sezilärlä däräcädä köpäydi .”(TA)	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												çoğalmak. 2. Türünü sürdürmek, neslini devam ettirmek.	
köpäytir-		+								1	16	Artırmak, çoğaltmak.	“Bekârçi xarxaşâni köpäytirib nimä qilâdi kişi?”(KK); “Siz hâm gâpni köpäytirmäng!”(D); “Endi mänä şunaqa âlicânâb mâlxânâläрни köpäytiräylik.”(L)
köpçi-						+				1	106	1. Şişmek. 2. Kıvama gelmek.	“Songrâ miyâsi xamirdây köpçib, ât üstidâ qıyşâyâ-qıyşâyâ ârqasidâ ikki yigiti bilân qışlâqqa cönâdi...”€
kör-		+	+	+	+	+	+	+	+	7	6724	1. Görmek kabiliyetine sahip olmak. 2. Birşeyi tanımak, tedavi etmek, öğrenmek amacıyla incelemek. 3. Karar vermek için düşünmek, muhakeme etmek. 4. Rast gelmek, karşılaşmak. 5. Hal hatır sormak. 6. Tecrübe sahibi olmak. 7. ... diye kabul etmek. 8. Sebep göstermek, suçlamak. 9. İzlemek, seyretmek. 10. Tecrübe etmek, denemek. 11. Vurgulamak.	“Biz ummân yüzini kördik.”(TA); “Men uşbu tarixiy etirâfdâ xalqumiz qalbidâgi büyük ezâzning yârqın ifâdâsini kördim.”(TA); “Bugüngi kündâ Respublikâ Âqsâqâllâr Kengâşi vâ ‘Mähällä’ cämğarmâsi respublikamız bälälâriനി yığib futbol musâbaqasını teşkil qilâr ekânlâr istıqlâl tuyğusigâ sadâqatni körämän.”(TA); “Suvi eskirib, buzilib qâlgân hâvuzni körgänmisiz?”(TA); “Bazân şundây külgim kelâdiki, tanıqli bir âlim minbârgâ çıqıb âlib, ‘bu şeridâ şâir bundây demâqçi, bu mısrâdâ undây demâqçi’, deb müâllif özi yetti uxlâb hâm tüşidâ körmägün kâşfiyâtlârni tâpâ başlâydi.”(TA); “Men 1958 yili Abrâr Hidâyâtovni birinçi mârta Hämzâ nâmidâgi teâtrdâ Âtellâ rolını oynägân vaqtidâ körgänmän.”(TA); “Küzdâ biz bârgänimizdâ körmägün edik-a?”(KK); “Eşmurâd gazitägâ mâşğul bolüb turgänidân körmäy qâldi.”(KK); “Peşânâsidân körsin...”(KK) “Özini üstâzining pâyidâ körgän?”(SU); “Men uni tüşdâ körämen.”(KK); “Gazetni şâhârdâ kördim.”(KK); “Hazrât Alişer dünyâdâ düşmânlık emäs, bälki yârlıq maqul işdir, degänläridâ aynân bizning künlârni ğâyibdân körgän bolsâlâr acâb emäs.”(TA); “Änä şundâ xâtin-xälâc âldidâ âğiz

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>âçib til qaldirâtisini sofidân köring!”(KK); “Änä oşâ yerdân körsängiz buni!..(KK); “Öz közim bilân körämân Mingbulâqdägi işlärni!”(D); “Äliyâ buni öz közi bilân kördi.”(D); “Tâğang qânidägi bu kâsälning âqibâtlärini öz közing bilân körüb turibsân.”(D); “Uruşni hâm bâşidân “Turquni ilgâri körgân bolsâm hâm, mäyli ekân...”(CD); “Uni Yaxşibâyev ilgâri körmägân edi.”(L); “Haydâr yulning oydim-çuqurlärigä zärraçâ etibâr bermäy maşinani şutâb bilân uçirib bârâr, uning qusilgân közläridä, çag payläri turtib çiqqan qârâmağız yüzidä Latâfât ilgâri körmägân mardânävâr bir ifädä mührlängän edi.”(D); “İkkisi içrâ hâm körmädim aslâ.”(TA); “Kep turing, öz üyingizdek köring!”(D); “Hâzirgidây körüb turibmân...”(SU); “Yänâ tagin, men seni öz qızimdây körämân, falân deysiz...”(YOS); “Şungâyâm täşvişmi, xânim, bolgâniçâ körärmiz.”(L); “Peşin hârdıgıdân keyin bir müddät bağ aylanıb kelib, tombâ üstidä kiçkinä bir qutiçâ kördi.”(L); “Oğulçâ köribsiz, deb güdrändi Yaxşibâyev.”(L)</p>
köril-				+						1	59	<p>1. Görülmek, incelenmek, muayene olmak. 2. ...diye bilinmek. 3. Seyredilmek.</p> <p>“Bütün başlıq bir miltıqni ikki qâp arpägä almâştirgân kişi qayerdâ körilibdi?”(KK); “Qani 34 yıl ävväl İsveyçärädä, Frânsiyädä, İtaliyädä, xususân Alp tâğläridä körilgân latifliklâr?”(KK); “Xati vilâyât râhbäriyâti yığılışidâ körilädi.”(D)</p>	
körin-			+	+	+	+	+			5	993	<p>1. Görülmek. 2. Göz önünde belirlemek, ortaya çıkmak. 3. İncelenmek, muayene olmak. 4. Bir şeye veya</p> <p>“Ädâm degân turädi, yüz-qolini yuvädi, pâklänib, song birâvgü körinädi-dä.”(CD); “Älmâslärini âlsin-ü közingü körinmäsin.”(SU); “Gâpning küçi amäliyâtdä körinädi.”(TA); “Bugün İnsâniy kâmillik nimädü</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												birine benzemek.	<p>körinädi?”(TA); “Aräväkäş Sultânmuräd akäm bolsä keräk, ätläri tanış, lekin özi bu ätrâfdä körinmäydi.”(TA); “Kävşändäzdün köriniş beräy deb kirsäm, käsälär boşägän-ü, allänimä haqdä suhbät başlänib qäpti.”(CD); “Bäpläb sökäy desä, Almärdän körinmämiş.”(L); “Särlävhadän körinib turgänidek.”(YOS); “Sudyä öz maslahatçiläri bilän körindi, hämmä äyâqqa qalqdi.”(UP); “Songrä bittä-bittä qadäm bäsib eşikkä tāmān bārārkan, aylänib ārqaşigä qarädi; keng zal bom-boş, xuddi yetimçädäk körinädi.”(KK); “U buğun neçündür bir äz yumşärä tüşgän, xätini äldidä özini äqlämäqqa tirişgändäy körinädi.”(KK); “Hämmä närsä ämänätdäy körinib, ädämlär ‘Astağfirüllähni aytib qälışgänmiş.”(CD); “Bäşqaçä körinädi.”(KK)</p>
körış-		+	+	+	+				4	414		<p>1. Görüşmek. 2. Tecrübe etmek, denemek. 3. Halletmek, becermek.</p>	<p>“U dämälä bilän köklämdä, Tāşkentdä körışgänlärädän beri bu üçinçi uçrāşuvi edi.”(D); “U bilän Ästänädä körışüyätib, ‘Äpäläringni häm çaqırđingmi?’deb sorädi.”(SO); “Änä, räis ukämiz bilän gäpläşsin, qiläyätgän işlärini körışsin!...”(L); “Yaxşıbäyev ayälning kirtäygän közlärigä tikilib oylädiki, dārd degäni yāmān närsä, ädämni bir zümdä özgärtib qoyädi, axır, üç yıl äldin mäclisdä körışgän paytimizdä, meni tüzükrāq tanimägän qahrämān xätin şu Qurbānāy emäsmidi?”(L); “Kel, bäläm, qaytädän körışäy.”(CD); “Miryäqub bilän körışdi.”(KK); “İkki kündän keyin sähibä xänimning özi bilän körışdim.”(KK); “Müdiri ilä körışdi.”(KK)</p>
körışış-				+					1	11		Görüşmek.	<p>“Keyingi kün yänä oşä yerdä, qāq tüşdä körışışdi.”(UP)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

körsät-		+	+	+	+	+	+			6	789	<p>1. Göstermek. 2. İspat etmek, kanıtlamak. 3. Konuşmak süretiyle ispat etmek. 4. İşaret etmek süretiyle göstermek. 5. Bir iş veya vazife için birini müsasip görmek. 6. Haddini bildirmek, intikam almak.</p> <p>“Müstaqillikkä erişgäç, birinçi gaddägi intilişlärimiz mâziyni, şân-şävkätimizni, millätimiz cämälini cähângä qaytädän körsätışdän ibârät boldi.”(TA); “Xänim stol üstidägi bir çirâylik şişäni Miryâqubgü körsätib, ‘eng sevgän likyârim,’ dedi.”(KK); “Xuddi şuningdek, müällif qâraqalpâq xalqining taqdirini badiiy väsitälärdä körsätib berädi.”(TA); “Birinçidän, biz teskâri qorsätib kelingän haqqatni öngidän körsätışimiz zarür.”(TA); “Verner Sergey Gâlâvinning yänidän çıqıb qâldi, u esä allaqayerläрни qoli bilän körsätib gäpirä başlädi.”(KK); “Usmân Näsir haqidä sözdä âtäşin şäirning şeriyätimizdä tutgän ornı acib bir müktädänlik bilän körsätib berilädi.”(TA); “Ulär öz vicdâni amrigä, öz qalbining gäyäsigä boysünib, änä şundäy fidäkârlık namünälärini körsätgänlär.”(TA); “Alpamiş dâstânini örgänişgä biryâqlämä yändäşiş mümkün emäsliğini körsätüdi.”(TA); “Qaysi birini körsätäsiz...”(TA); “Verner ikki murşâbning qolläşi bilänginä tik turgän Yansânni körsätüdi.”(KK); “Biz hali ungä körsätämiz, ikki künlük gälâbäsigä kerilmäy qoyä qälsin!”(KŞD); “Ällähning mengä körsätgän märhämäti bälki şu bolär?”(SO); “Birâvgü körsätmä!”(YOS); “Yunänlärning tangäsi şunaqa bolsä keräk deb oylädim, bázârdä körsätsäm heç kim älmäydi, hämmä küladı.”(SU); “Lekin öziçä körsätüdi...”(KK)</p>
körsätil-			+	+	+					3	39	Gösterilmek. <p>“Ulärgä körsätiläyätgän etibâr qançä kättä bolsä, talâb hâm şunçä kättäligini sezib, bilib turibimiz.”(TA); “Hali Barzân Sülâyman payğambärgä körsätilgän ätlär singäri uçib yürär edi u säy yâqaläridä.”(CD); “Özingiz</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													eslängiz: ötgän yılı tamingizni qänündä körsütülgän meyârdän tügäl bir gaz ârtirib yâpgäningizdä heç nârsä demädim.”(KK); “Bu kitâbdä ilmsiz bâyklärning pâytaxt nomirlärindä til bilmäy, ilm bilmäy vä äcnäbiylär tarâfindän özlärigä qulingän haqârâtlär gâyât mâhirânä surâtdä körsütülmüş edi.”(KK); “Bu togridä gazetä-cürnällärdä açerk vä maqâlälär yazildi, sahrädä qad kötärädigän şahârçening pâydevârigä birinçi gışt qoyiliyâtgändä bu mârâsim kattâ bayrämgä aylänib, hattâ tälevizorlärdä körsütüldi. ”(D); “Oyläymänki, köpçilik ädiblärimiz дәvlätimiz vä Prezidentimiz tarâfidän körsütüliyâtgän gämxorlikning tub manäsini toğri angläydilär.”(TA)
közlä-		+		+					2	1198	1. Bir amaç için gerekli şartları gözönünde bulundurmak. 2. Nişan almak.	“Fäläkni közlärdi mening häm säzim.”(TA); “Qışläb qälälmäyimiz, küzgä bârib, ıssıq ölkälärni közlügän oşäl quşlar misâli Farğänädägi muvaqqat göşämizgä uçib ketib yurgän künlärimiz...”(CD); “Lekin u qız narirâqni közlügän ekän, mensimäy ketdi...”(L)“Dädäsi bilän apâq-çâpâq bolib ketişdän közlügän maqsädi bär.”(D)	
küçäy-				+	+	+			3	58	1. Tesiri altına almak. 2. Artmak, çoğalmak, büyümek.	“Aksinçä, uni qârälâş, uning şanıgä tuhmät vä bohtänlär yâğdiriş, boynigä tavqı lanätlär âsiş, peşânäsigä tamğälär bâsiş şiddät bilän küçäyğändän küçäyverdi. ”(YOS); “Esimdä, keyingi yıllärdä Abdüllä akä radio, televideniye, bazi matbuât ärgänläridä küçäyib ketgän cimcimädär gäp üslüblärigä gäşi kelib, özläri häm bir uçrâşüvdä bu haqtä keskin gäplär aytgändi.”(TA)	
kül-			+	+	+	+	+		5	1944	1. Gülmek. 2. Alay etmek.	“Ey, özimning sevimplilər, deyä birdänigä kütülmägändä tabässüm bilän külib yubârdi	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													româlini pardä qilib, ikki beti çoğdäy yângäni hâldä külimsirägän közläri ilä haligi pardäning yänidän morälärdi...”(KK); “Şükürov qaynänä-qaynätäsi kötärgän xuşnüd şavqın-sürän ästidü külimsiräb, hâvligä kirdi.”(D); “Späntämänä dävdiräb, esini yoqätib qoygän yunänning qâq miyäsigä qamçi dästäsi bilän turtib, gâzäb bilän külimsirädi.”(SU); “Tälibcän ‘bunça sâddäsiz,’ degändäy külimsiräb qoydi.”(SO)	
külüş-						+		+	2	142	Gülüşmek.	“Ançägüçä kündäşläri vä ortâqläri bilän gäpläşib, oynäşib, külişib otirdi.”(KK)		
küräş-						+		+	3	185	1. Güreşmek. 2. Mücadele etmek, bir maksada erişmek için uğraşmak. 3. Bir engeli aşmak için çabalamak.	“Tahsilni tugätgäç, Türkistängä qaytib, xalqni madäşitli, marifätli quliş yolidä küräşmäçä bolädi.”(YOS); “U, çinäkäm, hämmä vaqt bu xätinng yänidä otirib, u bilän bir xänädä yätib bärışgä mäcbur bolsä häm, ungä qol uzätiş degän väsväsäli fikr bilän däim küräşib kelärdi.”(KK); “Biz änä şu mümkün bolmägän işni ämalgä äşiriş üçün tiş-tirnâğımız bilän küräşdik.”(SO); “Äxirigüçä küräşiş keräk.”(SU)		
kütül-						+			1	118	Beklenilmek.	“U xil hirslärdän äzäd bolış bilän köpdä maqtänälmäydiğän bizning mingbäşidäy ädäm häm burün bir neçä martä kelgäv vaqtidä kütülgän xätinlär kirgünçä, deräzä äldigä bärib ifläs vä quruq sahning xunük manzäräsigä tikilär vä şu yerdän tezraq çıqıb ketgisi kelärdi.”(KK)		
küy-						+		+	+	+	4	742	1. Alev çıkarmadan yanmak. 2. Alev almak, tutuşmak. 3. Aşırı ısınmak, kızmak. 4. Sıcaklık neticesinde zarar görmek. 5. Güneş	“Äpäm oşändä indämägnläri bilän içläridän küyib yätibdilär, siz qaydän biläsiz?”(CD); “Erining xätin-xaläc äldidä gäpirmägänigä unçä xafä bolmäsä häm, lekin öz haläl xätini äldidä gäpirmägänigä küyüdi vä şu kuyiş ärqasidä firib, yoli bilän sofini gäpirtirädi, bazidä tillärini burrä qıldırıp

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

küzät-	+	+	+	+	+	+	+	6	205			<p>1. Uğurlamak. 2. Göz atmak, incelemek. 3. Gözetlemek. 4. Bir amaç için bazı hususları takip etmek, gözönünde bulundurmak.</p> <p>“Närmurâd Şâmurâdov âlimlik sâlâbâti vâ yâşigâ nâmünâsib bir sermülâzâmâtlik bilän uni köçägüçä küzätib çıqdi, ikki qoli köksidä, hâr gäpining biridä, Tânişgänimizdän bagâyät xursändmân.”(D); “Dâmlä Fazilätini dârvâzägä küzätib çıqdi.”(D); “Uning üydän çıqıb öz hävlisigä tāmân ketâyätgänini kelinçäk eşik äldidä küzätib turdi.”(KK); “Hâr qandäy kättä vâ özigä xâs istedäd egäläridä bolgäni käbi uning hām betäkrâr üslübi mavcüd ediki, biz bu üslübdä birmünçä rāmântik käyfiyät üstünligini küzätimiz.”(TA); “Özbekistân vakili mengä söz berilgändü ädämlär yüzidä şirin bir tabässüm päydä bolgänini hām küzätdim.”(TA); “Bâş tāmâningdä endiginä bâş kötärüb kelâyätqän yäppä-yälğid xurmâ äğäçigä süyängänim hâldä men seni küzätär edim.”(KK); “U Vâhid Mirâbidävning ätâ xorâzdäy kökräk kerib turışini zimdün küzätärkän, uning yâş yigitçädäy qızışib, yänib gäpirgän gäplärigä qulâq sâlärkän, halizâmân qaynätä toğrisidä oylägän nâxuş oyläri, könglidän ötgän şübhäläri hämmäsi tözğib ketgänini his qıldı.”(D); “U bizning ädäbiyätimizni gâyät sinçkâvlik bilän küzätib kelädi.”(TA); “Şährisäbz yaşläri bilän suhbät payti siz ulärni diqqat bilän tingläb, sinçidäy küzätib otirgäningizning, közingidä mehr cılıv qulgänligining şahidi boldim.”(TA); “Haydär bolğusi qaynätäsi Cämäl Boribäyevni tumän markäzigüçä küzätib qoydi-dä, ärqasigä qaytdi.”(D); “Yür, men seni narirâqqaçä küzätib qoyämän.”(CD); “Oyläb deymän, hânüzgüçä yergü küzätgän insänlärim köpmi yâxud</p>
--------	---	---	---	---	---	---	---	---	-----	--	--	---

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													tuğılğänläрни qullägänim köpmi?”(TA); “Biz bu yerdä qıyâmät qılıb küzätärdik...”(KK); “Cangni uzâqdän küzätib tur-gän pädşâh.”(UP); “Rüstäm ketidän küzätib çıqqandek ungä dedi.”(UP); “Çegärägüçü küzätib qoyämiz.”(D)
lanätlä-		+	+	+					3	38	Lanetlemek.	“Yâqubcänni avvâligü lanätlädim, keyin âlqadim.”(L); “Äy häm şu keçäsi közigä-xunük körindi, içidä uni lanätläydi.”(UP); “Nâilac surätkäşni içimdä lanätläb yüräverdim.”(L); “Dâmlänning täklifigä könmägänim üçün özimni lanätlädim.”(L); “Umridä birginä lahzäni özi muharrir täğagä uçrâşgäni-yü muharrir täğaning ciyänginäsini tügüngä orâğlıq âş kötärüb kirgän lahzäni lanätlädi.”(L); “Bir qasidäsida vätändän cüdâligü dostlârdän yırâqlıkdä ötib ketgän yaşlıgini qomsâb, teskari aylänädigän faläkni lanätläydi.”(KŞD); “Kämbäğal qız Nasrullänning ğayri şariy işlärinä roy-râst aytädi, qarib quyılmägänlikdä lanätläydi.”(KŞD)	
maqtä-		+	+	+	+	+			5	204	Methetmek, övmek.	“Çünki körpaqavıq üçün bu säfär pulni köpginä tölägänlär, báz üstigä münçä çirâyli vä tekis qavigäni üçün uni öz yüzigä maqtägänlär, ikkinçi tãmândän çälning bir haftädän beri üydä sasib yätgändän song yänä; xânaqâ tãmängä yol sâliši kâmpirning boğılğän tabini açä tüşgän edi.”(KK); “U qızni eringizgä maqtüb eşitdirädigänlär bizdän başqa häm köp täpilädi.”(KK); “E, çumçuqyüräk ekänsiz-kü, Saidqul inim, deb küldi Yaxşıbäyev, qorqmäng, siz Topârini bär-yoğı televizordä maqtäbsiz, axir, uni kitâb qılıb yâzgänlär häm äz emäs, xusüsän, biz özimiz häm yâzgänmiz, birâr kârihâl bop	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-rä)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													qâlsä, ävväl bizdän soräşädi, oşändä sizni himâyä etişgä qurbimiz yetär?”(L); “Qäläversä, märhum dostim Şärif, meni yälğändän maqtäding , deb goridän turib kelmäydi-kü?”(L); “Lekin birävni äşiqçä maqtäb orgänmägä-nimdänmi, lütfim sal sıyqarâq çıqdi.”(L); “Bäşqalärni maqtäş qolingizdän kelädimi, şundän qıynälmäysizmi?”(TA); “Äşnä maqtägändän maqtäb yedi.”(L)
maqtän-			+			+				2	52	Gururlanmak, övünmek.	“Sizgä bir maqtänäy dedim-dä, Saidqul akä’ deb küldi Topäri.”(L); “Sizgä kim qoyibdi kämtärlikni, kämtärlik, änä, Äşnägä oxşagän Kättä ädämlärgä yaräşädi, sizü bizniki ayb emäs, ädämzäd vaqti-vaqti bilän maqtänib turmäsä bolmäydi.”(L)
maqullä-		+	+							2	26	Makul göstermek, makul bulmak.	“Birävning nikähidägi äcizäni yoldän urib ketiş, Xudävändi Kärim häm keçirmäydiğän günäh!’ deb gäplärini maqullägänlari-maqullägän .”(CD); “Toğri, deyä uni maqullädi taqırbäş yigit.”(L); “U bundäy häddä Däminning fikrini maqullämägän ädäm balägä qalışini bilärdi.”(SO); “Faqat çötir Laertginä savdägärning nigähigä maqullägändäy külib caväb berdi.”(SU)
marä-				+						1	60	Melemek.	“Uzäqdä buzâq änäsini qomsäb, öksib-öksib, maräydi .”(CD); “Qaysidir paxsä devär ärtidä sigir marädi .”(SU)
mäslä-		+	+								24	1. Uygun duruma getirmek, düzeltmek. 2. Uyum sağlamak.	“Qaytib äldim, dedi Yaxşibäyev ungä ähangini mäsläb , ‘Men keläcäkdä artist bolmaqçimän’ dedi Muhsinä.”(L); “Uşbu cäylärning cuğrâfiy ornini Dante äsmän yeferäsi xaritäsigü mäslägän .”(TA); “Xurrämlikkä mäslänmägän hali yerimiz!”(TA); “Qadämimni heç mäsläy älmäy , hali ungä, hali bungä qâqınämän.”(CD); “Cilävni qoyib yubärişmägän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													ekân, paytdân fâydälänib, uzängini bir-ikki aylántirib, âyâğimgü mäsläb, sayis uzätgân qamçini qolgä tutdim.”(L); “Vâ darıgki, hâr bir dâvrning öz âdâmlâri, öz latifälâri bolâdi, bizning dâvrân ötdi, endi bulârniki, endi bulârgü mäslämâqdân özgä ilâcimiz yoq.”(L)
mâylä-		+	+	+	+				4	15	Yağlamak, yağ sürmek.	“Qaçib ketkân çori qızim müldâr Karätäyevnikidâ debdir, arizâ bilân birgü amâldârlârnıng âğzini hâm mäylâbdır.”(KK); “U sandıqlârnıng biridâ, oşâ vaqtdâ, mum bilân mäylängân etik turârdi.”(TA); “U âdâm etigini izvâş mâyi bilân mäylâr, qulâğıgâ dâim uçtäğäçâ qalâm qıstirib yürâr, tugmäsiğâ ip bâğıç bilân kiçkinâ bir şişäçâ âsilgân bolib, u siyâhdân vazifâsini otârdi.”(KK); “Keyin erinmäy sâçıqqa artinib, sâqällâriñi silâb, mäylâdilâr-dâ, pişillâb yâstıqqa suyândilâr.”(CD); “Mevâ-çevâni tâgdây uyib kepsân, âdâmlârnıng âğzini mäylämâççimisân?”	
min-		+	+	+	+				4	99	1. Binmek. 2. Bir araca binmek. 3. Araç kullanmak. 4. Üzerine çıkmak.	“Üyâlmâsdân kättâ xâlängdây biyâni minib yürängini qarâ, layläk!”(KK); “Spântämânâ tâlmâs tulpârini minib, tünükün öziñi ayamây sahrâ kezâr, âdâmlâr ungâ faxr bilân qarâb, bâş çay-qaşârdi.”(SU); “Mâdâniyât yorğasiğâ mindi.”(KK); “Song bir harâkât bilân âyâğini âtning üstidân âşirib, egârgü minib âldi.”(CD); “Yoq, u keyin salt âtgü minib keldi.”(CD); “Biz örgänâyâtgân şaxsgâ hayrätimizning ifâdâsi sıfâtidâ yândâşmâğımız lâzım, yänâ bir rivâyâtdâ aytilişçâ, Temür cânggâhlârdâ, mämläkâtlârdân mämläkâtlârgâ sâfârlâr çâğidâ mingân cangâvâr tulpârining nâmi ‘Künoğlân’ deb atâlar ekân.”(TA); “Qoying, şu yerdâ turâ tursin, hâr gal kelgändâ minib säyr	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

mölcällä			+	+							2	40	<p>1. Planlamak. 2. Bir iş veya amaç hazırlamak. 3. Tahmin etmek. 4. Nişan almak, gezlemek.</p>	<p>qulämän.”(L) ”Käbäbni saylgä mölcälläb qoyüvdim.”(SO); “Buni qarängki, meni birinçi körış-dâyâq, kâmpir ölgür, kök köyläklï dostini mengä xâtinlikkä mölcälläb qoyğân ekän.”(KK); “Nihâyät, İvân İvânoviç yânidân româlçäsini âlib mişirmâqqa bâslädi, İvân Nikiforoviç esä tegräsigä köz yügürtgäç, açïq turgân eşikni mölcälläb qâldï.”(KK); “Rüstâm şu yerdän yırâqqa ketmäslïkka qarâr qıldı, Tungä qâlsä qayerdä yâtişini hâm mölcälläb qoydı.”(UP); “U bir neçä kün şarâb içib, badmäst bolibdi, yâmân işlârgä qol urışgä qasd etibdi, yani birâvni qatl etişni mölcälläbdï.”(KŞD); “Ehtimâl, endi tayäsigä oylâb, mağzini çaqıb, aytmäsä bolmäsligini tüşünib qâlgâpdır, bälki uning yâlgız özigä aytışni yâki maslahat sâlişni mölcällägândır.”(UP); “Hali zamân yänä mehmân kelişi keräk, keyin keçkürüngä mölcälläb qoygân âzginä yazüv-çizüvim bâr, asäb buzilmäsä, ruh bulğanmäsä deymân; yoqsä, yâzgânlarimdä zardâb köpâyibrâq ketädi.”(L)</p>
mölcällän-				+							1	16	<p>1. Bir amaç için plan yapmak, hazırlanmak. 2. Tahmin etmek.</p>	<p>“Baqqâldän yaşirinçä âldirilgân küçälä kiçkinäginä dekçädä ertädänkeçgäçä qaynädï; ertäläb uning suvi bir çâyâkkä sâlinib, Zebining üyigä âlib kirilişgä mölcälländï...”(KK); “Bu gazetä mahalliy amäldâr şaxslârni bolis mamürlârini, âqsâqâl, qâzi, mingbâşi vâ hâkâzälârni ülkâni idârä qılış usüllârini bilân tanıştirib barişgä mölcällängân edi.”(KK); “Miskinü macruhlâr, ğaribü gurâbälârgä mölcällängân safsätä!”(CD)</p>
möltirä-				+	+			+	+		4	21	<p>Acıklı bakmak, hüsrânla bakmak.</p>	<p>“Lätâfät yâş tolâ közlârini bilân Haydârgü möltiräb qarädï, song yüzini uning köksigä yaşirib, üksib-üksib yığläb yubârdï.”(D)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													“Şunday dedi-yü dostigâ möltirâb qarâdi.”(L); “Mullâ Ğaffâr ungâ möltirâb qarâdi, lekin Hâtâm Şorâning yüzidâ şâfquat körmägâç, nâilâc, balând âvâzdâ nutqini başlâdi.”(L) “U xuddi yüz-közigâ yağılâyâtgân aççiq qamçidân özini tosmâqçi bolgândây, qollarini kôtârib ilticâ qilâr, xuddi nârâsidâning közlâridây möltirâgân közlâri şâfquat tilârdi.”(D)
munğay-				+	+					3	11	Kederlenmek, üzülme.	“Aftidân, pâygaqdâ ğariblârçâ munğayib turgân bu âdâmgâ hâzir gâp uqtiriş qiyin edi.”(D); “Şahârdân çıqaberîşdâ munğayib turgân qarâvül budkâsi, içidâ eski kiyimlâri yamâb oturgân mayib bilân birgâ, sekin-sekin yânimizdân ötdi.”(KK); “Lâtâfât yânâ bâyâgidây közlâri çirâyli yârlâb, bir akâsigâ, bir körpâçâdâ munğayib otirgân ânâsigâ qarâdi.”(D); “Tâhirâ, yelkâsidâ qalin güldâr româl, arıq boyidâ munğayib otirârdi.”(D); “İmârât taşqaridân munğayib köringâni bilân, içkârisi ârâstâ edi.”(SO)
muzlâ-				+	+					3	44	Donmak, üşümek.	“Lekin oşâ daqqadâ qabih miş-mişlârdân muzlâgân yürâgini baxti qarâ ânâning tâşni erituvçi nâlâsi hâm yumşâtmâdi.”(D); “Bu yerdâ muzlâysiz .”(SO); “Ânâning azâyi bādâni titrâb, tiligâçâ muzlâb ketdi, nimâdir qalbigâ kelib, zarb bilân urildi, göye âldi qarângülâşib otirib qâldi.”(UP)
müci-		+								1	13	Kemirmek.	“Gânğır-güngür bilân bedânaning süyâgini müci-müci mâzâ qilârkâniz, men nimâgâ kelgânimni tamâmân unütgân, bir maynâvâzçilikâ tüşsâ, âdâmning içâgini özib, dumâlâtib qoyâdigân âq şapkâning gâpi-yü qılıqlârigâ mahliyâ bolib ötirâr edim.”(CD)
müdrâ-				+						1	21	Yarı uyanık yarı uykulu bir hâlde	“Âtaqozining oylâri xuddi mânâ şu sahrâ tabiatigâ oxşâr, dâm âftâbdâ müdrâb yâtgân şu behad

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												bulunmak, sayıklamak.	sahrâdây âsâyıştâ, sâkin âqar, dâm vilâyât vâ tumân râhbârlärining gâpläri yâdigâ tuşib, tuyqusidây kötârilgân çöl tufânidây, oyläri algâv-dälğâv bolib ketärdi..."(D); "Malüm bolışiçâ, paxtâzârdâ kösâk qurti bolmägünçâ, dâtsentning bu yerdâ yâtişidân fâyda yoq, çünki uning şişäläridä müdrâb yâtgân trixâgrämmâ degân haşârât kösâk qurti paydâ bolmägünçâ öz küçini namâyiş qulâlmâs, uning nâsli faqat kösâk qurtining nâsli hisâbigâ kün körâr ekân."(D)
müstahkâmlä-		+				+	+			3	30	1. Sağlamlaşdırma k. 2. Kalitesini artırmak, inancını sağlamlaşdırma k. 3. Bir işi titizlikle yapmak. 4. Mühür veya imza ile tasdik etmek, onaylamak.	"Men bir nârsägâ aminmäñki, tabiät kişigâ qançalik istedâd bermäsin, aqâr uni muttâsil oqqân-orgâniş; bilân, qısqasi, ilm vâ mehnât bilân müstahkâmlâb barmâsa, birâr naticägâ erişişi muşküldir."(TA); "Şunisi xarakterliki, Müstaquillik tufâyli yüzägâ kelgân yâki qaytâ tiklängân qadriyâtlärimiz âräsidad mahallâ ötä hayâtiyligi bilân istıqlâl tuyğusini müstahkâmlämäqtä. "(TA); "Ulârdâ müstaquilligimizni qoz qârâçığıdek asrâş vâ müstahkâmlâş , milliy istıqlâl maşküräsi, mәнäviyät mäsälälärining eng ötkir cihatläri qalämğâ âlinädi."(TA); "Müstaquilligimiz tufâyli erişgân yutuqlärimizni himâyâ qılış, ulärni müstahkâmlâş eng zarüriy vazifädür, deb bilämän."(TA); "Miryâqub nâmer xocäyininin uyidâ bergän qarârini müstahkâmlädi. "(KK)
nâfrätlän-		+				+				2	19	Nefret etmek, öfkelenmek.	"Rüstäm ulärgä nâfrätlänib birpäs qarâb turdi-dâ, içidâ sökib, daraxtzârgâ kirib ketdi."(UP); "Oşändâ könglimni toldirgân baçkänâ ğurür sonib bitib, hävürim bäsilib, özimdän özüm nâfrätlänib oylâymäñki, Yaxşibâyev başdâ hām , keyin hām meni sarıq çaqagâ âlmägän ekân."(L); "Kişi köngli tartibli vâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (-dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

														bozulmak, yıkılmak, obrak oluşmak.	<i>bilmâydi, bir mahal közini âçsâ, qârâ tergâ tüşib ketgân, yürägi güp-güp urädi, oşâ yerdä opirilgân çuqurlikkä yâtibdi.</i> ”(UP); “Häm mäyâq oydım-çuqur, bazi yerlär orädek opirilib ketgân.”(UP); “U tüşgäl binâning äldi suvi qorigân hävüzdek opirilib yätybdi.”(UP)
oqi-		+	+	+	+	+	+			6	1222			1. Okumak. 2. Tahsil görmek. 3. Bir metni ezberden okumak. 4. Dua etmek. 5. Sezmek, tahmin etmek. 6. Mecbur etmek.	“Bu yerdä u qunt bilân oqydi , şâir sifätidä tanilädi.”(KŞD); “Olgänimning kümidän qolyäzmäni tâpib qaytädän oqidim .”(L); “Qurân vä bâşqa kitâblärni xuşävâz bilân oqib berib, rozgâr tebrätädi.”(KŞD); “Haligi qalâm tegizgân ellik betini qaräsäm, binâyidäy oqsü bolädi, bâssä häm bolädi, acäbmäski, bâsilgändän keyin avtârigä ihq gäplär häm aytilädi.”(L); “Maqälälärni häm oqyâpmiz .”(TA) “Asrni oqib äläylik.”(CD); “Uni oqgân Masüd hangü mang bolib qâlibdi.”(KŞD); “Endi nuqul beşgü oqysiz -dä, ciyân, dedilär tağam.”(CD); “İkkäläsi häm iztirâbning bu ağır yükini birlärining közläridü oqudülar ...”(KK); “Közimiz açığıdä oqib qâlsäng-çi?”(CD); “Cabbâr ävväl Qâzâgistänni şimäl tãmânidägi bir şähärdä, tankçi kâmändirlär tayyârläydigän kürsdä oqudi .”(D); “Neväräm bu yerdä oqydi .”(L); “Eng dähşätlisi maqäläning tagidä... şu başqarmäning baş inceneri, suv xucäligi institütüning sirtädän oquydigân aspiränti... Vähid Mirâbidävning imzâsi turärdi!”(D); “Qızlärning baziläri Muhsinä bilân oqr ekän .”(L)
oqit-		+	+	+					+	4	89			1. Okutmak. 2. Tahsile göndermek. 3. Mecbur etmek.	“Qolyäzmäni başqagä oqutämän .”(L); “Abdisämät mingbäşi havlisidä muällim saqlab uğıllärini oqutädi .”(KK); “Qızlärini yängičä oqutädi deb

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													eşitämän.”(KK); “Qaytägä bälälärni oqt.”(CD); “Öz hävlisidä mäktäb açib, bälälärni oqtgän.”(KŞD); “Bälälärni oqtıdim.”(SO); “Kimgä oqtämän endi?”(CD); “Toqay mäktäblärdä oqtılı başlandı.”(TA); “Xusüsiy muällimlärdä oqtgän.”(KŞD)
oqlä-		+							1	47	Siläha mermi yerleştmek, doldurmak, silähi atəşlemeye hazır häle getirmek.	“Kämüssär şaşib miltıqni oqlädä, ‘ävval siz äting’, deb väkilgä müläzimät qıldı.”(SO); “Başlıq şaşilib toppänçäni qaytä oqlädi.”(SO)	
oqtäl-			+						1	17	Yöneltilmek, döndürülmek.	“Şundäyäk yigitläär müştläri tügümläb bälälärning yerläri tāmāngü oqtälgänläär, hap siznimi!.. degänläär.”E	
or-		+		+					2	4404	Biçmek.	“Bu ädäm häm ekkänini orsin-dä endilikdä u xorsinib ornidän turdi, istäsin-istämäsın, mehmänläärni kuzätib qoyışi häm farz, häm qarz edi.”(D); “Här kim ekkänini orär, degän gäp bär-kü?”(D); “Mäkkäsini orib älibdi” dedi Yaxşibäyev.”(L); “Keyin qurib yätgän bultürgi yantäqdän orib, beş cäydä katgä gülçän yäqdilär.”(SU)	
oril-				+	+				2	16	Biçilmek.	“Säbäbki, daşt taräflärdä qabristän gıyähläri orilmädä, mayli, osäversin, sarğaysın, ulärdä märhumläärning nedir armänläri bärdirki, cön cäylärdägidän dürküräq ösädı...”(D); “Cähängirning äldidä çayqalib bäräyätgän mahbus häm xuddi oräq bilän orilgändäy yüztübän tüşdi.”(KŞD)	
ornäş-			+	+					2	40	1. Yerleşmek. 2. İşgal etmek. 3. İşe veya okula girmek. 4. Yerini sağlamaştırma k. 5. Aklında yer etmek.	“U yäzlik kıyımını kıyib çıqıb, toppä-toğri birinçi kläss nomergä bärdi vä özi üçün acratılğan kiçkinäginä çigiling vä säz üyigä ornäşdi.”(KK); “Hali äşnäsi bu yäqqa ornäşib älsin, bunaqa soräb kelgüvçi daydilärning hisäbigä yetib bolmäy qälinsä keräk.”(CD); “Uşbu qabul maräsimidä, ayınqsä,	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															yepiskâpning gâplâri mening xâtirâmdâ ornâşib qâldi.”(TA)
ornât-		+	+	+	+	+				5	67			1. Yerleştirmek. 2. Meydana çıkarmak. 3. Hayata geçirmek. 5. İşe veya okula yerleştirmek.	<p>“Birinçisi, müstâmlâkâçılık siyâsâtini âmmâ ârâsidâ mânâviy cihatdân ornâtiş bolib, u beçârâ xalqqa: ‘peşânângdâ bârini qorgâysân’ singâri qâtib qâlgân aqıdâni singdirâr edi.”(TA); “Kamerâni qarşimgâ ornâtib, mikrofonni burnim tagigâ keltirib, birdân buyruq berişdi.”(L); “Umümân, âbro-etibârni ölçâydigân târâzini qabristân dârvâzâsi yâniğâ ornâtsü bolârkân.”(L); “Câhândâgi köplâb dâvlâtlâr bilân türli sâhalârdâ alâqalâr ornâtdik”(TA); “Eşikrâmîni ornâtib, qârâ suvâqdân çıkarib âlsâng, tursâ bolâr, Maqsudxocâ, deb eslâtgânlâri-eslâtgân.”(CD); “Ertâ-indin cavânlârni ornâtib, köçâ tâmândân eşik açib berâmiz, çâl özi kitâb ulâşib...”(D); “U büyük şâir Sadiyning şe’rlâri bilân tanışâdi vâ u bilân dostlik alâqalârini ornâtâdi.”(KŞD); “Bir küni çâl ormândân boy barâbâr arçâ kesib kelib üy ortâsigâ ornâtâdi.”(SO); “Âlbättâ Yaqındâ pâytaxtimizdâ ornâtilâcâk Temür bâbâ häykâli lâyihasining muhâkâmâsi bolib ôtâdi”(TA)</p>
otir-			+	+	+	+	+			+	6	2113		1. Oturmak. 2. Bir işin başına oturmak. 3. Vasıtaya binmek. 4. Bir göreve seçilmek. 5. Bir yerde yaşamak. 6. Hapse girmek. 7. Yakışmak, güzel olmak.	<p>“Tizzâsidâ miltuq, yol yâqasidâgi çimdâ xuddi birâvni izlâb-izlâb tâpâlmâgân-ü, tâpsâ sağ qoymâydigân âdâmdek bir alpâzdâ otiribdi.”(CD); “İndingâ kelib mânsâbigâ otirâdi.”(KK); “Men hâm söz aytişdân vâz keçâmân!’ dedi u, yânâ dârhâl câyigâ otirdi.”(KK); “Çâyigâ otirdilür.”(KK); “Bursâdâ otirib sultânligingni qulâsân...”(TA); “Bir câydâ otirâlmâyân...”(KK); “Men içim qızib, dâhlizdâgi kâvşândâzning çetidâ otiribmân.”(CD); “Mucik bâlâning nemisçâ gâpirgâni tâsir</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												qıldimi, báyädän beri pınağını buzmäsädän otirgün nemis astä yeridän qozğaldi.”(UP); “Pädväldä ädäm köp, oşälär bilän otirgändir. ”(UP); “Hämân oşändäy otiribdi. ”(UP); “Uxläyin, bäläm, men qari närsä yarim keçägüçü otirälämänni? ”(KK)
otlä-				+					1	50	1. Otlamak. 2. Alakasız konuşmak.	“Sizning hoküzläringiz mening yerimdä şu qadär otläydilär , bir bär häm ulärni tutdürgänim yoq.”(KK); “Kelgän taräfimzdä, çapdägi yassırâq qır yänbağridä tört-beştä kiyik otläb yürärdi.”(L)
oxşä-				+			+		2	1143	1. Benzetmek. 2. İsteddiği gibi olmak.	“Bir-birlärigä cüdä mahkäm bağlängänlari bilän häm , u ikki näyâb dost bir-birävlärigü unçü oxşämäs edilär.”(KK); “Asäd äyidä rozä tutgän bangigü oxşäydi... ”(KK); “Täşkent ädämigü oxşäydi. ”(KK); “Bu ädäm bizdän keçib ketäyätgängü oxşäydi. ”€
oxşät-			+	+					2	81	1. Benzetmek. 2. Kıyaslamak. 3. Beğenmek, takdir etmek.	“Şuni bir närsägü oxşätgüm keldi-yü, oxşätä älmädimdä!”(KK); “Sen xudbin häm meni özinggü oxşätmäqçi boläsän.”(D); “Sizni bir ädängü oxşätdim , Saidqul akä.”(L) “Bilämän, öz yurtimizgü oxşätälmäyüptülär. ”(CD); “Undä negä şergü oxşätib yazıbdı?”(CD); “U toğri üyigä bärrib bahär manzäräsigü oxşätib mäysäräng libäslär kiyibdi, bärbätini häm yaşilgä boyäbdı.”(KŞD)
oylä-			+	+	+	+	+	+	7	1922	1. Düşünmek. 2. Tahmin etmek. 3. Hatırlamak. 4. Ümit etmek. 5. Endişelenmek.	“Bäşqa nazrlärni bäsib ketgündek bir närsä berişgü oylä edi.”(KK); “Bu cihatni oylägün vaqtidä u özining qışlâq aylanıb kelişidän xursänd bolärdi...”(KK); “Ertä bilän uyqudän uyğängäç, yänä oşä yigit mäsläsini oylädi. ”(KK); “Men häzir pul degän närsäni oylämäymän. ”(KK); “U özi buni bilmäs vä bu toğridä oylämäs edi.”(KK); “Xätin häm şu xıldä oyläb , şu xıldä tuşingäni üçün

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>özini ânâ qoynidä ketâyâtgän kâbi sezârdi.”(KK); “Âtaqözi Bekmurâd Xâlmurâdâviçning ehtirâsli nutqığa qulâq sâlib vâ negâdir songgi künlärdä yüräğini qân qulgân vâqeälärni esläb, tirbänd zalgä tikilib otirârkän, şu haqdä oylâdi, nimädändir öksib, kimlärdändir râncib, köz yâşi arälâş oylâdi.”(D); “Respublikâ tâmâmîdän oylâmüsdän qarâm halq hâlätigä tüşirib qoyilgân ittifâçilärning xıyânâti, qaşşâq qışlâqlıklär ehtiyâcigä mensimäy qarâş nâticäsida pâytaxt ahâlisigä nisbâtän uyğângän nâfrät tuyğusi, düşmân tâmângä yigirmä mingläb qâçib ötgän qullär qasâsi bulärning hämmäsi afinâliklärnikg cangdä yengilişigä sâbâb boldi.”(SU); “Mârhämät qilib, pâk vicdân bilän özingiz oyläb köringiz.”(KK); “Âliyâ keçâsi bilän oylâb çıqqan oyläri esigä tuşib, sekin xorsindi.”(D); “Marâ buvi vâ oğlining közigä qarâb, uning tüpi bilän oylâb çıqqanini payqadi.”(UP); “Gârçi Yaxşibâyev öz millâti toğrisidä bittä xalq ğamidä kirâyi qayğurmâq şunçâ bolâr-dä deyâ istehzâlirâq âhangdä, xuddi oynägândek oyläsâ-dä, oşâ taqdiri oynâlgân xalq qatârigä özini hâm qoşâdi.”(L); “Bundäy oyläb qaräsä, şu xâtinini deb, bu yâqlärdä sanqıb yuribdi.”(UP); “Siz özingizçâ nimä oyläsängiz oyläng, lekin men sizgä heç qandäy âzâr bergänim yoq.”(KK); “Bu uzâq fâlsâfiy muqaddimâning bâisi şundäki, men âtäng totridä, sen togringdä, keçâ bolib ötgän köngilsiz gâplär togridä, umümân, ârämizdägi münâsâbâtlär toğrisidä tâng âtgünçâ oyläb çıqdım...”(D); “Öziçâ oylädi.”(UP) “Keçgâçâ oyläşi keräk...”(SO); “Oyläng,</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vastta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yângâqlârgâyâm pârvâ qılmây, gâh u âyâğumdâ, gâh bu âyâğumdâ oynâqlâb kelyâpmân.”(CD); “Hâr tâng Bozsuvdân oynâqlâb çıqadigân oşâ oynâqı şâbâdâ-dâ, dedilâr tâğam yâş bâlâdây quvâniib.”(KK); “Hämmâ qaytyâpti-kü, bir men bedâpâyâning ortâsidân oynâqlâb -yügürib, İzzâgâ tüşib barmâqdâmân.”(KK); “Albât-tâ-â? degâniçâ turmuş tâşvişlâridân hali hexabâr qızlârdâk oynâqlâb ketdi , qolini öpib, silkidi.”(UP); “Song bilâgigâçâ içigâ tuqib, haligâçâ oynâqlâb yâtgân balıqlârdân birigâ çäng sâldi.”(KK)
oynaş-			+	+		+				3	90	1. Birlikte oynamak. 2. Oynaşmak.	
oynat-			+	+		+	+		+	5	67	Oynatmak.	“Tâmçini köpdirib, betidâ oynâtdi çuqurçâ, u cindek kölçâ.”(YOS); “Dâm kokkâ irğitib, dâm târtâr köksigâ şu yoldâ oynâtür qızni.”(YOS); “Men Nāvâiydân mäsälâning mâhiyâtiğâ kirişni, şe’rni sehrli tayâqçâdây oynâtişni örgândim.”(TA); “Sen pulni oynâtäsân , pul bilân oynâşäsân!”(TA); “Şaşmânglâr, körâemiz hali, âqibâti nimâ bolâdi buning! degândek, közlâriini qısıb, çag paylâriini oynâtib yâvqarâş qulâdi...”(D); “Ştrâq sâçi bâğlângân nâyzeni oynâtib âdâm toplârdi.”(SU); “Xüdâ xâhläsâ, urüş küsâr bolsin, âppân-sâppânlâr ötsin, özim bir Orâtepâlargâ oynâtib kelây , oşândâ körâsiz, akâ mullâning qançâ söz bilişini...”(CD); “İkki âygâçâ oynâtârmış ...”(TA) “Xadiçâxân közlâriini ayyârlık bilân oynâtib turib kündâşiğâ qarâdi.”(TA)
oz-					+					1	11076	1. Geçmek. 2. Önünde olmak, üstün olmak. 3. Belirli bir çağa	“Hämmângizdân ozib ketârdim!...”(L); “Bolmäsâ, manâvi yâşlâr bizdân ozib

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												ermek.	<i>ketişädi!</i> ”(L); “Bu tostopâlândân gängib kirilgân, hâli nimâligâ tüşünib yetmâgân Rüstâm idrâkini yoqâtgân kişidek, gâh qâqilib, münkib ketgüdek bolib, gâh ânâsidân ozib bârârdi.”(UP); “U anâ şu hâlâtdâ peşindân âqşâmgâçâ hâvüzdâ süzib yürdi, tortinçidân, u xuşxân hâfizlıqdâ hâmmâdân ozârđi. ”(KŞD)
öç-			+			+			2	343		1. Sönmek, kapanmak 2. Beyazlaşmak, solmak. 3. Gözden kaybolmak, görünmez olmak. 4. Sönüp gitmek, yok olmak. 5. Durmak, dinmek, işitilmez olmak. 6. Unutmak. 7. Gözden düşmek, listeden çıkartılmak.	“Âftâb hâm suv içâr tâglârdân pastdâ, lâlädek qıp-qızıl ot-şâfaq öçdi. ”(TA); “Yâş emâsmi, oşâ örtângân, yângân, endi heç qaçân asl hâligâ qaytib kelmâs bolib köringân zaha qalbining allaqayeridâ hali öçmâgân muhabbâtning, tirik, hayâtbaxş muhabbâtning uçquni yâtârdi.”(KŞD)
öçâkiş-			+	+		+	+		4	15	Birine kızdığı için onun inadına iş yapmak, zıtlaşmak.	“Ha, pâççâ faqat bir nârsâdân tâşvişdâmişlâr, Anüv Eski Covâning meliyeâsi Zâkir badbaxt âdâm qurigândây u bilân öçâkişib qâptiymiş.”(CD); “Ây hali çıqmâgân; faqat keçâning qârângısigâ öçâkişgân sânáqsiz yuldüzlâr tepâdâ turib maşâllârinini yândirgânlâr.”(KK); “Lekin oşâ ikkâvigâ öçâkişib , pâstgâ suv bergisi kelmâydi.”(KK); “Lekin oşâ ikkâvigâ öçâkişib pâstgâ suv bergum kelmâydi.”(KK); “İçingdân çıqqan balâgâ, qaygâ bârâsân dâvâgâ, deb ahâlini nâfâsi içidü öçâkişmâqçi emâs.”(UP); “Âtâsi qızini hâr qançâ yaxşı körsâ hâm, mingbâşi bilân öçâkişüvdân qorqadi.”(KK); “U badbaxt bilân yâmân öçâkişdingiz. ”(SO)	
öçir-		+			+	+	+		4	78	1. Söndürmek,	“Qurbânây qızim, aks hâldâ,	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												<p>kapatmak. 2. Bitirmek, kesmek. 3. Gözden geçirmek. 4. Silmek, yok etmek.</p>	<p><i>sizni tarıxdän öçirib taşläymiz!</i>”(UP); “<i>Ha, ortäqlär, Nazär Yaxşibâyevning sälbiy Özbekläri hām köp, hattā haddän taşqari köp, lekin baribir uni millätçilär royxätidän öçirib bolmäydi.</i>”(UP); “<i>Bâz üstigä, bir vaqtlär matbuätä äzmi-köpmi mehnät qilib, xuşâmädgöy tanqidçilärning şärlärini şaxsän tahrir etib, özigä dâxil maqtâvlärni qızıl qalām bilän öçirib qoygänläri xätirlärdiki, oçirilgän cäylärni körüb, tâbe xädimläring hayrätü äşärdi.</i>”(UP); “<i>Mâyäm cäkâb fänärni öçirgän edi, men yänä yâqdim.</i>”(KK); “<i>Ätaqozı çırâqlärni öçirib, uydän çıqdı.</i>”(D); “<i>Ortäq Şükürov degän sözni öçirib, oğlim deb yâz râzi boling, oğlim...</i>”(D); “<i>Şâşib çırâqni öçirdi.</i>”(L); “<i>Ävâzingni öçir!</i>”(SO) “<i>Hâzirçä öçirib qoydik, lekin tikläş çöt ekänmi!</i>”(UP)</p>
öçir-	+	+	+	+					4	206	<p>1. Bir tarafa yönelmek, dönmek. 2. Bir cismi belirli duruma gelecek şekilde tasarlayıp atmak. 3. Uğur getirmesi için sadaka vermek. 4. Tercüme etmek, aktarmak.</p>	<p>“<i>Bundän taşqari özbek vâ täcik tilläridä barâbär icäd etgän şäir Väsfiy hām Firdävsinying bir neçä dâstänini özbek tiligü asl väznidä öçirgän, lekin ulär çâp etilmägän.</i>”(KŞD); “<i>‘Yevgeniy Änegin’ şeriy romänini 30-yillärdä Äybek dämlä tilimizgä öçirdi.</i>”(KK); “<i>Bir qançä qardâş ädäbiyätläring äsäsçiläri, cümlädän, Abäy Qonânbâyev, Abdüllä Toqay singäri benäzir şäirlär puşkin dahäsi äldidä tazim qulgänlikläri, uning äsärләrini öz änä tillärigü öçirib, ädäbiyätläri bâyitgänlikläri beciz emäs.</i>”(TA); “<i>Äytingiz, sud tāmāngä qaräb, dämlägü ärqasini öçirib tursin!</i>”(KK); “<i>Bu gäpni ‘Läyli vâ Macnün’ni mahärät bilän öçirgän S. Lipkin haqidä yäki N. Grebnevning tärcimäläri xusüsidä hām aytiş mümkin.</i>”(TA); “<i>Rüstäm äldinigä közini çirt yumib äldi, keyin</i></p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vastta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													ârqasini ögirdi. "(UP); "Ârqaigizni ögüring! "(YOS)
ökir-				+	+	+			3	54	1. Yüksek sesle ağlamak. 2. Bögürmek. 3. Yüksek ses çıkarmak, bağırarak.	"Nâçârlıkdân ezilgândây toxtâvsiz ökirdi. "(KK); "Rahmâtüllâh duâ qılâyâtganidü u ökirdi. "(SO); "Nazâkât bemâcâl qollâri bilân eşikni yapib xânâgâ kirdi-yü, içidün ökirib kelgân tofân bilân özini karâvâtgâ âtdi. "(UP); "Baxtimdân ökirib , dev yutsin meni, tantânâ qılâmân!"(SU); "Miryâqub şerdây ökirârdi. "(KK); "Fazilât keksâlâr tugül, urüş yıllâri ayıqdây ökirib yıglâgân yigitlârni hâm körgân."(D); "Ulâr bir daqıqa âldin hayvândek ökirgânlâri üçün hâzir uyatdân yer yârilsa âstigâ kirib ketgüdây bolib turışârdi."(SU)	
ökrâ-					+	+			2	14	Hüngür hüngür ağlamak.	"Kennâyim cim, am mâ angâridân ökrâb yubârây deb turibdi."(CD); "Lekin oşândâ uzündân-uzâq yolâk ortâsidâ, âq devâr içidân yarmi turtib çıqqan qâp-qârâ gâllând peçi yânidâ, yelkâsigâ bâş qoygânçâ ökrâyâtgân xuşqad ayâlning tm qârâ saçlârini silâb, sas çıkar-mâsdân... yum-yum yıglâgân edi!"(L)	
öksi-				+	+	+	+		4	54	Hayıflanmak, üzülme.	"Âvvâl höngrâb-höngrâb, keyin küyib-küyib, songidâ öksib-öksib , tâzâ yıglâdim."(CD); "Birdâ öz mânfâati yolidâ hâmmâni bâsib-yançib ötişgâ tayyâr körinsâ, birdâ işi yürüşmâgânidân öksib , yâş bâlâdây zârlâniş qâlârdi..."(D); "Ammâ ciyâni ungâ yât bolgân bir iztirâb bilân öksib gâpirdi-yü, âtâning dâmi içigâ tüşib ketdi..."(D); "U birdân yâş bâlâdây öksib , 'ha, neçük endi faydâsi bolmâs ekân?' deb sorâdi."(D); "Tâpşırıqni bâcârâlmâgân kişidek öksib , Xaçekkâ xabâr qıldı."(UP)	
öl-				+	+	+		+	+	5	2225	1. Ölmek. 2. Yok olmak, sönme. 3.	"Bir neçâ kündân song xocâyin qân ketiş ârqasidâ öldi. "(KK); "Yânâ uç kündân song cumâ küni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												Özelliğini kaybetmek.	<p>ertâ bilân namâzgâ turgân muridlâr eşânning xânaqâdâ ölib yâtgânini kördilâr.”(KK); “Bâşqa câyda ölib ketsâm, birâv bilib-birâv bilmâsdi.”(CD); “Buväng qamâlgândân ölibdimi!”(UP); “Mening âtâm hâm pâdşâhlâr yurtidâ cim otirsâ bolmâydimi, ölar bolsâk uruşdân öldik-kü, degânini öz qulâğım bilân eşitgânman.”(UP); “Âtlârintizni yeb bitirsiz-dâ, keyin açlık vâ taşnâlikdân ölib ketâsiz.”(SU); “Bittâsi öz âcâli bilân ölsâ, ikkitâsi asâbu qorquvdân ölädi bu yerdâ!”(L); “Bir köçägâ burilişi bilân ölib yâtgân bir xâtinnüng üstidân çıqdi.”(UP); “Yaxşı nâm bilân ölsâm, şu yetâdi, mengâ yaxşı nâm kerâk, tânâ esâ ölim üçündür, der edi.”(SO); “Ammâ massâget pâk vicdân bilân öldi.”(SU); “Mardlârçâ ölgîn”(KK); “Polât bâtirimiz ilgâri oşâ ölmâs bâtirning bâğbâni edi-dâ.”(YOS)</p>
ölçä-		+	+							4	42	1. Ölçmek. 2. Etraflıca düşünmek.	<p>“Tüşündimki, ölim degâni goyâ bir libâs-ü, şu lâhzâdâ hâr kim bu libâsni öz egnigâ ölçâb köryâpti!”(L); “Kınâçilâr kelib qarâşsâ, direktârlâri birâr yigirmâ qutidâgi açilmâgân plyânkâni açib, çuvâltirib, qolidâgi gâz-çöp bilân misâli gâzmâldây ölçâyâtgân ekân!..”(L); “Şu singâri, âğâr Nâdirâ, Zebunnisâlârgâ qiyâslâb, ulârnıng boylârigâ qarâb bâşqalârnı ölçây bâşlâsâk, köplâb şâirâlnı, hattâ ançâ-münçâ istedâdli şâirlârnı hâm bây berib qoyişimiz mümkün.”(TA); “U aytmâqçi bolgân sözini fikr tarâzisiğâ sâlib ölçâmâqdâ edi.”(KK); “Qadâmini ölçâb, xatlâb yürişgâ mendân bolâk âdâm tâpişâlmâbdimi?”(CD); “Hâr hâldâ, kimki kim haqıdâ yâzmâsin, oşâ âdâmning özigâ oxşâşini xâhlâydi, bâşqaçâ</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																aytgändä, öz arşını bilän ölçäydi. ”(L); “Här kim baxtni öz közi bilän körädi, öz qarışı bilän ölçäydi. ”(SO)
öldir-		+		+	+	+				4	298	Öldürmek.				“Häzirgi vâqeälär bundän 1000 yıllär burüingi dähşätläri, zulmätli ortä asrni esgä sâladi, farq şundäki, ilgäri ädämlär bir-birini näyzälär bilän öldirgän bolsä, endi avtämätläär bilän qurmâqdä.”(TA); “Vännäyçäxänni eri öldirgän... ”(KK); “Demäk, eringizni özingiz öldirdingiz? ”(KK); “Här yıl qulib yürügän işimiz dälägä çıqsäk çıqbmiz-dä, häm havä almışädi, häm közgä tuşämiz, birärtä räykäm sekretäri yäki icrâqom räisi hämräh bolädi, içidü öldirgisi bär-ü, sirtidä tabässüm qilädi: bu enağar işdän qoydi, deb!..”(L); “Xudägä ming kättä şükr, başimizni siläydiğän qol, qärmimizni toqlab, açdän öldirmäydiğän ädämlär bär ekän.”(CD)
öldiril-				+	+	+				3	43	Öldürülmek.				“Muhämmäd Bayrämçän 1504 yılı Ğaznädä tuğilib, 1555 (ayrim mänbälärdä 1561 yıl yazılğan) yılı Hindistänning Patnä şähri yaqınıdä hac säfäri paytidü Mübäräk laxäniy tämänidän öldirilädi. ”(KŞD); “U Nasrüllä änäsining buyruğı bilän sarâydağı xızmatkâr ayällär tämänidän boğıb öldirilädi. ”(KŞD); “Äqıbatdä özi häm elining, qâlaversä, Xivä xänligining sätqın bir faqır kimsäsi sıfatidä öldirilädi. ”(TA); “1810 yılı Älimçän fitnä äqıbatidä öldirilgäç , Umärbekni xän etib kötärdilär.”(KŞD); “Ammâ 1090 yılı Mälikşähning mahrämi Tâcümülük vä xätini Türkänxätun fitnäsini tüfäyli nizämülmülk hibsgä älinädi vä 1092 yılning 15 äktyäbridä Bağdäd säfäridä, yoldä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													oltürdi.”(KK); “Eski qadrânlârdâk öpib xayrlâşâr, közyâşlâr közyâşlârgâ qoşilib ketâr, Nimâ,nidir bir-birigâ uqtirârdi.”(UP)
öpîş-					+	+				2	32	Öptüşmek.	“Spântâmânâ tarâfîdâ turîb ulârgâ qarşî kürâşgânlâring üçün peşânâläringdân öpîşmäsü kerâk.”(SU); “Çîndân-dâ ul mengâ güllâr bilân öpîşkânligi toğrisidâğî oynâqî ertâgîni aytib bârâr edi.”(KK); “U dostlâr bilân âğîz-burîin öpîşâr ekân, ulârnîng çangâlidân qandâq qulîb qutulîşni bir nâfâs hâm unütmâyîmîz!”(KK)
öpîkâlâ-					+					1	11	Kızmak, öfkelenmek.	“Men sendân öpîkâlâmâyîmân. ” (KK); “Közîgâ yâş âlîş uyâqdâ tursîn, haftâlâb yoq bolîb ketgân paytlâridâ hâm aqallî gînaxânlik qulîşgâyâm qorqâr, zâtân, undân öpîkâlâş fikrî xayâligâ hâm kirîb çıqmâs edi.”(D)
örâ-		+	+		+	+	+		+	6	315	1. Sarmak, kaplamak, örtmek. 2. Etrafını çevirmek, kuşatmak. 3. Sararak bağlamak.	“Fîkrîmîznî badiiy tâşbehğâ örâb aytâdigân bolsâk, Sâhibqırânnîng keyîngî sâfârî nihâyâtdâ çözülib ketdi.”(TA); “Yansân hâlî hâm oşâ sekin vâ boşâng qumirlâşî bilân qumirlâb, bisâtîdâ bâr hâmmâ kiyîmlârinî kiydi vâ qızîl rânglî kir şârfîni boynîgâ örâdi. ” (KK); “Bütûn bârhğîmnî özîgâ örâb , çulğab târtâr edi.”(KK); “Endî köngîl dalâsîni pancârâ bilân örâmâqqa ne hâcât?”(L); “Ammâ men qorğânîmîznî allâmahalgâçâ âblâçîning askâr bâlâlârî örâb , akâmîni pâyîlâb yâtgânîni keyîni eşîtâmân.”(CD); “Lekin yuqârîdâğî satrlârdâ Puşkinîng faqat zamânâsigâ emâs, bâlki âtrâfîni örâb turgân yâvüz şaxslârgâ hâm mâlâmât tuyğulârî sezîlib turîbdi.”(TA); “Miryâqubgâ maqul bolmâgân ontâ xâtîni kirîb mingbâşîning tegrâsîni örâydi... ” (KK); “Aypâşşâ xâlâm şaşâ dâkâ româllârîni qaytâ örâb , pâççâdân

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													narirâq surilib äldilär.”(CD); “Yenidän gazetgä örälgän bir nârsä äldi.”(KK); “Uni häm mingbaşinikidän örüb kelmädimmi?”(YOS); “Men içim qurib, tarğilimni çäptirib çıqıb bârsäm, äyim supädä üzüm üzilgän çeläkning äğzini äq româl bilän örümâqdälär.”(CD); “Dıqqat qılsäm, ulär yürgän çây sim tor bilän örüb älingän ekän.”(L); “Äniüv çangäl tepäning ärqasigä yätib älgänmän, bulär qarârgähni halqadäy örüb, köringän qaräni, qult etgan nârsäni köpätärläridän oqqa tutib, qusib bärışyapti.”(CD); “Bäğköçäki, dâraxtlär ormändäy örüb qetgän, tepäsüdä tutäşib, işkäm bolib yätibdi.”(CD); “Şähärning Ordä suvi Beşäğäçgä kelib, Boricargä, Äqtepädän ötib Bozuvgä aylänädi, keyin Çolpänätäni yäqaläb, bäländ-bäländ tepälär-ü teräk boyi carlär äräläb, Tuvägü Kättabäğni yarim äräldek örüb ötädi vä künbätärdä İzzä säyi bilän qoşilib, Aççı qırläri tāmangä äqib ketädi.”(CD)
öräl-		+	+	+	+				4	102	Kaplanmak, sarılmak, örülmek, etrafi çevrilmek.	“İşni şul dâracägä yetküzgän eding kim, mendä qarşilik qılmâq üçün küç qälmağän; men bütün ehtiräsım bilän xâin tanläringgä iländek örälib ketgän edim...”(KK); “Yenidän gazetgä örälgän bir nârsä äldi.”(KK); “Songrä, qoynidän gazetgä örälgän nârsäni älib açä başlädi.”(KK); “Agärdä oşä täpdä şşikdän şaytänning özi yexud käfängü örälgän bir ölük kirib kelgändä, bu mäclis, İvän Nikiforoviç kirib kelgändägi qadär hayrät vä taäccübgä tüşmäs edi.”(KK); “Kitäblär namätgü örälib, sandıqlärgä çäylängänini körgän ekän, bir bälâxänä kitâb şunaqqıb yoqâtilgänini bilär ekän, şäcärämiz, ältin kitâbimiz	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												<p>qayâqqa qoyilgänini bilmäydimi?”(CD); “Sarğış qalın qâgâzgä örälgän, kânän bilän bağlangän kitâb dästäläri şiftgä tegädi, ulär hali tärtibgä sâlinib, cävânlärgä terilmägän.”(KK); “On kün ilgäri yeçib täşlägän postinigä örälib titräydi.”(SO); “Oşängä oxşab buning häm izzä tãmâni açıq, qâlgäni çim bäsğän dongtepä bilän örälib kelgän.”(CD); “Goyâ tört taräfi äq tumän bilän örälgändäy edi.”(L); “Qâsim üç taräfi pancärä bilän örälgän taxtä karävâtdä äyâqlärini äsiltirib otirärdi.”(SO)</p>
öräläş-			+	+		+				3	26	<p>1. Toplanmak. 2. Yığılmak. 3. Bir işle meşgul olmak.</p> <p>“Birâq, eng mühimi, älgä ketâyätgän äzäd Özbekistänimiz körgän-keçirgänläridä fäydäli cihatlärmiginä qabul qilib älib, ginaxänlik vä malâmätbâzlikkâ öräläşib qâlmäsän, taraqkiyätning kättä yoligä çıqıb älmäqtsä.”(TA); “Müyässär äpäm recissyär bolmâqçi edi, lekin rozğärgä öräläşib qâldi.”(L); “Qaräbsizki, unisi yâ bunisi yetişmägän qalämkäş endi ädäbiyâtdä öräläşib yüriş yoligä ötädi.”(TA); “Taässüflär bolsinki, biz köpinçä anä şu arzimäs nârsälär tevärägidä öräläşib, eng äliy haqiqatlärning mağzini çaqâlmäy qälämiz.”(TA); “Äyâq ästidä öräläşmänglär.”(UP); “Amir Temür hazratläri bünügä büyükliğı häm şundä u zât özining, sarâyining mäydä-taşvişläri bilän öräläşib qâlmädi.”(TA); “Mäydä-çüydä ginaxänliklär bilän öräläşib qâlmäyâpmizmi?”(TA); “Bolmäsä qandäydir daxlär, saklär vä Qâraqum, Qızılqumning här xıl daydiläri bilän öräläşib yürärmidi?”(SU)</p>
örän-			+							1	16	<p>Sanılmak, kaplanmak, örülmek.</p> <p>“Bir mahal tepädä xätin kişi körindi, paräncäsigä örängän, pildiräb biz tãmängä kelä</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArI/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													başlädi.”(CD); “Çakmångä öränib älsäm-dä, etim cüncikkänini sezdim.”(L); “Bäsiki, ölgän çağımdä äppäq käfängä emäs, conginä tezakqäpgä örünsäm yaräşädi.”(L)
örgän-		+	+	+	+	+		+	6	430			<p>“Şu yoldä u Hindistän, Afğänistän, Eränü Vaşingtän kitäb xazinäläridägi dästcat sarçäşmäläрни 20 yıl dävämidä örgänib çıqdi.”(KŞD); “Mänä, uning farzändi, tongiç oğli şundäy kättä ilm därgähidä fän sırlärini örgändi, endilikdä fän nāmzädi bolyäpti, keläcäkdä özbek xalqı faxrlänsä arziydigän bir älim bolib ketişiyäm heç gäp emäs!”(D); “Songrä u Nişäpür vä Maşhad şähärlärigä bärüb, zamänäsidadägi bärçä bilimläрни qunt bilän örgänädi.”(KŞD); “Fidäyilikni u kişidän örgänişimiz keräk...”(TA); “Amir Temür dävrini başqatdän örgänişimiz lâzim, deydi Prezidentimiz.”(TA); “Demäk, u häm cang sanätini Amir Temürdän örgängän.”(TA); “Dämlä bu hüccätlärni ipidän-ignisigäçä örgänärkän, täğ arçälärining suv muämmäläri bilän çambärçäs bağlıq tāmānlärini häm anıqlädi-yü, maqäläni yığıştirib qoyib, kitäb yäzişgä otirdi.”(D); “Aytışläriçä, u kişining cang sanäti cähänning eng äliy harbiy akädemiyäläridä häzirgäçä örgänib kelinärkän.”(TA); “Ha, bizning şe’riyätimizdä mahärätning änä igündäy mäktäbläri bär, ulärdän tinmäsdän örgäniş lâzim.”(TA); “Bäbälärimiz meräsini örgänib idräk qılmäqdämiz.”(TA); “Yä bu kişi iqtisädni örgängänmi?”(L); “Xoş, u kişining aytgän gäplärini, hadislärini bir örgänib köring, yer yüzidägi eng uluğ zätlärning fikrläri häm u kişining fikri äldidä bir munçä sayöz bolib</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>qâlädi.”(TA); “Yüzlâb farzândlârimiz çet ellârdâ oqıb, zamânâviy ilmlârni, tâcribâlârni örgänib qaytmâqdälâr.”(TA);: “Hâm Zebi şundây qılışgü örgänib qâlgân.”(KK); “Âliyâ erining bu âdâtlârigâ birâvgâ âzâr berib qoyib, keyin öziyâm zil ketib yürürlârigü örgänib qâlgân.”(D); “Aya hâm uning bu âdâtigâ örgängän edi.”(D); “Saldâ örgändi-âldi.”(UP); “Yâxşi qılâsiz, men hâm çekmäs edim, urüşdâ örgändim.”(SO); “Ulâr yâş Türklârdân örgängän dedi.”(KK); “On âlti yâşgâçü örgändim, undân keyingilâri oşâning üstigâ qoyilgân gıştlârdır, degän edi.”(TA)</p>	
örgänil-											4	24	Öğrenilmek.	<p>“Bütün cähândâ irsiyât yüksäk ilm dâracäsiddâ örgänilib turgän bir şârâitdâ sâbıq tüzümimiz genetikâçi âlimlârning källâsini âlib taşlâdi.”(TA); “Cänübğâ buriş bilân bir qatârdâ Ortâ Âsiyâdâgi bärçâ suv tarmâqlâri yângilâb çıqış vâ ulârni târtibgâ sâliş şart degän manâdâ hükümât râhbârlârigâ yâzgän şaxsiy maktübi eng yuqâri dâirâlârdü örgänilâyâtgän emiş.”(L); “Bu merâs âdâbiyâtşünâslik tâmânidân hâr tarâflâmâ örgänilâyâtir.”(TA); “Şorâlâr hâkimiyâti dâvridâ, xusûsân, kâmmünistik maşktürâ zuğumi şârâitdâ otmişdâgi cüdâ kop dâvlât arbâblâriining faâliyâtlâri qasddân örgänilmây, etirâf etilmây kelindi.”(KŞD); “Hâvliqmâ râhbâriining maslahati bilân hali kâm örgänilgän, kâm tekşirilgän, nihâyâtdâ nâzik bir mâvzüni tânlâdi, bir-ikki yıl içidâ yumâlâq-yâstıq qilib, palâpârtiş bir nârsâ yâzdi-yü, mânâ endi şu işini yâqlâmâqçi bolyâpti!”(L); “Alişer Nâvâiy icâdi âtrâflıçâ örgänilâyâtir.”(TA)</p>
örgät-		+	+	+		+					4	125	Öğretmek,	“Urüşişni örgüt bizgâ! ”(SU);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												alıştırmak, yetiştirmek.	“Oşâ yerdâgi qâaraközlârgâ bilgânlarimni örgütib , manâviy âlämini bâyitişgâ âzmi-köpmi hissâ qoşsâm, deymân.”(TA); “U kişini berişgâ örgütiş qiyin!”(KK); “Rüstâm tili çıqıbdiki, ungâ ânâ tili bilân bir qatârdâ ânâsi pemisçâ sözlârni örgütâdi , nârsälârning nâmini uqtirâdi.”(UP); “Nimâni örgütâdi ulâr?”(KK); “Keyinçâ bârib xarflârni körsâtdi, qâidälârini örgütâdi .”(UP); “Kimni qandây sinâşni örgätmäğ âciz bandälârning yumüşî emâs.”(SO); “Nimâni örgätâdi ulâr?”(YOS); “Qoşnisi Abulhasân Arüztâgâ türli bilimlârni örgütişgâ yârdâm berâdigân.”(KŞD); “Lekin ciyângâ örgätmäşängiz bolârdi.”(CD); “Vahâlânki, klâssik nâsrimiz bir tizimdâ, tâdriciy tækâ mildâ örgütülüşi zarür.”(KŞD); “Urgätgâpdâ hâm şunçâki emâs, astâydil maşğulât ötkâzâdi, malûm progrâmmâ bilân örgütâdi .”(UP)
örgil-				+					1	37		1. Kendini adamak, bütün varlığını feda etmek. 2. Uğruna kurban olmak.	“Dälâning nemâtlâridân örgilây .”(CD); “Özimning aqilli singilginâmdân örgilây .”(CD); “Yüz-közingdân örgilib , ipâkdây mayin qollâri bilân astâ silâb-siypâsâ, âlämdâ yoq bir râhat sezâsân.”(CD)
öril-				+					1	11		Örülme, dokunmak.	“Tällârning köm-kök sâçpâpüklâri qızlârning maydâ örilgân kâkillâridây selkillâb tüşmâqqa bâşlâdi.”(KK)
örmälä-				+	+		+		3	21		Sürünerek yukarı çıkmak, sürünerek tırmanmak.	“Stolgâ yapilgân dâsturxândây kättâ xaritâ sathidâ tepädân pâstgâ, Âb dâryâsidân Ortâ Âsiyâgâ qarâb târtilgân yogân qızıl çızıq közgâ çalinâr, xaritâdü ilân izidây örmälâgân bu çızıq bulğusi kanâl yoli edi.”(D); “Bir ikki yıldâyâq avc âlib qâlgân bu tâl, terâk vâ çinâr nihâllâri ârtidâ yâm-yâşil pâykällâr, pâykällârdâ örmälâb yürgân trâktorlâr, ketmânlarini âftâbdâ yarqurâtib,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													çâpiq qulâyâtgân qız-yigitlâr körindi.”(D); “U maysâdâr içidân örmülâb çıqıb, âtbâsarâ bâşini mağrûr tutib, özini âftâbgâ sâlib turdi-turdi-dâ, qanâtlâri ni yâyib, âyâqlâri ni kerdi vâ uçmâqqa şaylândi.”(KK); “Lekin şundâ hâ m u şâxlâr ârâsidân örmülâb çıqıb, bu tâmângâ aylâni b ötdi-dâ, ildiz-pildizi bilân cargâ sürgâb ketdi.”(CD)
örtä-		+							1	744	Yakmak, ızdırap vermek.	“Pâşşâxân bilân Xadiçâxânni örtâgân âlämlâri ni bir i şu üy emâsmikin?”(KK); “Erkâk yütâlsâ erining tâvüşi bolib eşitilâdi, bâlâ yığlâsâ, qıziniki bolib, yürâk-bağri ni örtâydi.”(UP); “Mânâ şu his Nazâkâtni yânâ örtüb yübârdi.”(UP)	
örtân-			+						1	41	Yanmak, acı çekmek.	“Uning vucudi sevgi vâ âlâm ıztirâbidâ örtânârdi.”(UP)	
ös-			+	+	+	+	+		5	367	1. Büyüme, yetişme. 2. Filizlenme. 3. Belirli bir dönemde bir yerde yaşamış olmak. 4. Sivrilme.	“Bayrâm arâfâsidâ yurtimizdâ âbâdâncilik işlâri âvc âldi, âdâmlâri ni yüzi, közidâgi sevinçdân köngil tâğdây ösâdi.”(TA); “Mânâ şu sâbâbdân hâ m şâir qoşıçılık dâracâsigâ tüşmâsligi, bâlki qoşıçılık dâracâsigâ ösib yetişmâğı kerâk.”(TA) “Terâzâlâri ni yânginâsidâ ösib turgân âlmâ vâ naşvâtilâri ni ayting!”(KK); “Bizlâri ni avlâdimiz 60-yillârdâgi kâttâkân bir âdâbiy muhitdâ ösib-ülğaygân.”(TA); “Bu gül suvdâ ösib, suvdâ tişib, yânâ suvdâ butâdir, deding.”(KK); “Nil suvi bilân ösgân nilüfâri ni qançâ maqtâsâng hâ m âzdir.”(KK); “Menim sevgim kâbi yırâqdân çirâylik bolüb körüngân vâ bu kiçkinâginâ deb oylângân tâğlâr, yaqin yetgâç, dev gâvdâsidây kengâygân, vahmimdây ösgân edi.”(KK)	
ösmâqçilâ-			+	+					2	11	Teyit ettirmek.	“Yaqinmi cörttâgâ ösmâqçilâdi, Xaçek.”(UP); “Buning hâ m birân bir manâsi bolsâ kerâk deb oylâgân Rüstâm, âtâsidân	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vastta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

östir-		+										1	18	Yetiştirmek, büyütme	ösmâqçilâdi. ”(UP) “İvân Nikiforoviç bundân 20 yılçâ burün askâriy xızmatgâ kirmâkçi bolib müylâbini östürüb yürgänidâ tiktirgän edi.”(KK); “İlgâri milliy hissini östirib , öz millätini tanıtğändän keyin rus maktâbigâ beriş kerâk-ki, hünârgâ, ıxtisâsgâ teğışli ilmlârni oqısın.”(KK)
öt-		+	+	+	+	+	+	+				7	6641	1. Geçmek. 2. Yer değiştirmek. 3. Sızmak. 4. Bir taraftan girip diğer taraftan çıkmak. 5. Yönelmek. 6. Geçmek, sollamak. 7. Üstün olmak. 8. Etkilemek, tesir etmek. 9. Taraf değiştirmek. 10. Hazırlanmak. 11. Bir göreve seçilmek. 12. Belirli bir süre bir vazife ile uğraşmak. 13. Bir konuyu görmek, ders işlemek. 14. Kazanmak, imtihan geçmek. 15. Kabul etmek. 16. Belirli bir yaşa ermek. 17. Yaşmak. 18. Bir yerde bulunmak. 19. Meydana gelmek, ortaya çıkmak. 20. Kabul etmek. 21. Sabrını tüketmek, canına tak etmek. 22. Satılmak. 23. Tabi olmak, mülküne geçirmek. 24.	“Kelğüsüdâ biz hâm şu uslûbgâ ötümüz. ”(D) “Pulsirâtdân birgâ ötümüz hali, Nârmurâd eşân!”(D); “Daraxtlâr şâhı uçib tüşâdi, üylârgâ ot ketâdi, bâlâ-çaqa bığıllâb yığlâydi, umâdir çarsillâb, tutün sâçib yânâdi, kişilâr yügürişib u yâqdân bu yâqqa ötâdi , yâtib-türâdi, nimâdir deb hayqırâdi.”(UP); “Tâdbirlâr, âsâsân, Farğânâ vâdiysidâ, cümlâdân, Ândicândâ ötâdi. ”(TA); “Lahzâdâ ötâdi ketâdi.”(KK); “Câmiy hâvlisidâ ötâdigân bolibdi.”(KŞD); “İkkisi hâm şikâyât bilân âvârâ bolib, idârâdâ dımıqıb otirgânlaridâ, Cânüzâq arâb şundâq köçädün kârvânı bilân ötâdi. ”(L); “Lekin bütün bulâr Sergeyning kütgânigâ qarağândâ ançâ yengillik bilân ötdi. ”(KK); “Pâyşânbâgâçâ şundây ötdi. ”(KK); “Men öz icâdimdâ Ğafür Ğulâm vâ Hâmid Âlimcânlarınğ bevâsitâ maktâbini ötgännân. ”(TA); “Biz bârçâemiz uşbu dârsni ötgân vâ ötäyâttân âdâmlârmiz.”(TA); “Yür, bâqçâgâ ötâylik. ”(KK); “Kâttâlärgâ ötâdimi? ”(CD); “Şu bilân Yaxşibâyev mavzûsigâ nuqtâ qoyib, özimning şârhingâ ötümân. ”(L); “Qarâbsizki, unisi yâ bunisi yetişmâgân qalâmkâş endi adâbiyâtdâ orâlâşib yüriş yoligâ ötâdi. ”(TA); “Qusurini körsâtgân tânqidçilikkâ qarşı sintetik qılıçini oqtâydi, tengdâşlârigâ nisbâtân hasâd nâmâyış etâdi, âşkârâ surbetlikkâ ötâdi. ”(TA); “Vâ u yerdün

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													“Bolib ötgän vâqeä, öldirilgänning kimligi, uning Rassiya davlatigä sadâqat bilän qulgän köp yullic xızmatları, idâre işlâridä körsätgän ziyrâkligi vâ ustâligi batâfsil bayân qılınadı; öldirüvçi ayâlning kimligi esâ bir neçâ âğız söz bilân aytib ötüladi. ”(CD)	
ötin-						+				1	82	Yalvarmak, rica etmek, istemek.	“Äytädigäningizni ayting, ötinämän sizdän.”(CD); “Sizdän ötinib sorâyman; bu gäpingizni, ipirisqı degän sözingizni ikkinçi aytmäng!”(D); “Faqat, 12 cüz bolmäsun vâ älti cüz bolmäsun 3 cüz qılıb bolsä häm şul ismdä yuqâridä. tarif qilingän ruhdä bir român yâzmâklâri muharrirlärdän ötinämän. ”(KK)	
ötkâz-						+	+	+	+	+	5	333	Geçirmek.	“Miryâqub âz pul, köp ustâlik sarf qilib oşâ çölni öz nâmigü ötkâzdi. ”(TA); “Eski xarâbâ yânidä ösgäk ikkitâ qari tutgâ tengläşgänimizdä Topâri ätining cilâvini târtidi-dä, yorğagü ötkâzdi. ”(L); “Hâr yili ätpüskâni şu yerdä, sizning qâşingizdä ötkâzâmis. ”(CD); “Faqat, sen bizgä aytib ber keçâni kimning qoynidâ ötkâzding? ”(TA); “Tünni şu yerdü ötkâzib , sâhârdä qabristângâ bârdi.”(KŞD); “Urüş hâm kişini sînâydi, çiyriqdän ötkâzâdi. ”(UP); “U künni şu bilân ötkâzdi. ”(TA); “Neçik men bütün bir keçâni şu bilân ötkâzâ äldim?...”(TA); “Cumâni ötkâzib çâlning özi bir bârib hâm kelâr...”(TA); “Kengâş mäclisini ötkâzgândän keyin mingbâşi dârhâl özigä yigit toplâşgâ kirışdi.”(TA); “Marâsimni el qatâri ötkâzgin... ”(D); “Ätânggü ötkâzib qoygän câyim bâr.”(L) “Bütün ertângi künni İvân İvânoviç bezgäk hâldü ötkâzdi. ”(TA); “İkki-üç burimdän ötkâzsâk bas edi.”(L); “Kelingä ayting, anâvi mancâlaqı yânâ kelsä, âstânädän ötkâzmâsin,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													sâçini yulsin, betini timdälâsin, mayli, melisägä tüşsin özüm âpçıqamân!.”(L); “Iqrârki, bundän ötkâzib aytiş qıyın.”(L)	
ötkâzil-											1	22	1. Bir meseleyi halletmek. 2. Bir olayı bir yerde yaşamak, geçirmek. Asl urf-âdâtlarımızgâ körâ, bundäy marâsimlâr âiläviy muhitdä ötkâzilişi keräk.”(TA); “Tâşkentdä ötkâzilgân puşkinxânlik künlâri haqıdâ suhbât.”(TA); “Men yaqındâ yigirmä kün mabâynidä Cenevâ şahridä ötkâzilgân cahân intellektüäl mülk taşkilâti xalkârâ dışâmâtik kânferentsiyâsidä mämlikätimizning râsmiy vâkili sıfâtidä iştirâk etdim.”(TA); “Mämlikätimizdä ötkâzilâyâtkân bundäy mädäniy-ilmiy ancümânlâr, tadbirlâr heç şubhâsiz istikdâl şarâfâtidir.”(TA); “Keyinçâlik talâbâlik yıllârimdä dârilfunundä ötkâzilgân adäbiy keçälârdä uzâqdân bolsä hâm u kişini körış, âvâzini eşitiş nasib qılğân.”(TA)	
ötqaz-			+	+							3	58	1. Yer vermek, oturtmak. 2. Yerleştirmek. 3. Dikmek, ekmek. 4. Kiraya vermek. “U Âbidâvni maşinâsigâ ötkâzib, conâb ketdi.”(D); “U yâniğâ Âtaqozini ötkâzib, toğri Mingbulâqqa ketdi.”(D); “Mingbâşi oşâ künni zorğâ ötkâzdi.”(KK); “Meni qıstâb yâniğâ ötkâzdi-dâ, gâpgâ tüşib ketdi.”(CD); “Bugün keçkürün kelâdigân âdâmlârni bir-bir xayâlidân ötkâzdi.”(L); “U yerdân yumşâq kürsigâ ötkâzdi.”(L); “Şippâgini kiyib, xalâtining tuğmâlârini ötkâzâ başlâdi.”(L); “Şungâ ötkâzib qoygânâkân-mi? dedilâr xâlâm.”(CD); “İkki qolini bâğlâb, oşâ yerdâgi kürsigâ ötkâzdi.”(UP)	
özgâr-				+	+	+					+	4	280	1. Değişmek. 2. Yerini almak. 3. Yön değiştirmek. “Vatânimiz cämâli kôz ongimizdä tübdân özgârib bârâyâtir.”(TA); “Şâhârning ruslâr turâdirgân qısmindä acib dârâcädä özgârişlâr yângi-yângi nomirlâr, bâğlâr, bâğçâlâr, mağâzinlâr, tiâtrülâr, maktâblâr...”(KK); “Yuğâridä biz esgâ âlgân

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													qadimiy tilimiz dâvrlâr tâsiridâ özürişlârgâ üçradî, lekin bahâr vasfî şâirlârimiz lafzidâ âzâliy âhanglârimiz yoqâtmây cârânglây berdi.”(TA); “‘Haydâng bu yât unsürlârni!’ deb buyruq berdi, buyruq berârkân, Qudrâtxocâ aqalli endi, faryâd çekkân gözâl xâtinini körgânidâ özgürâr , dâd deb yubârâr, deb oylâdi.”(D); “Şiddât bilân özgürâyâtgân dâvr heç birimizni befârq qâldirâyâtgân emâs.”(TA); “Bugün, âdâmlârgâ qarâş tamâm ilâ özgürdi .”(TA); “Bârbâd yarâtgân küy vâ tarânlârnîng köpçiligi bizning zamânâmizgâçü özgürîşsiz yetib kelgân.”(KŞD)
özgürt-		+							1	41	Değiştirmek.	“Uning üstidâ bâcârilâcâk bu maşinâviy işning öziğâ oxşâğân âdâmlâr (tâmânidân)bâcârilâcâgi, ulârni yânâ tağın allaqandây ğayriâddiy vâ xunük bir kepâtâgâ sâlâdir; neçündür tüslârini özgürtgân , qasddân közgâ köringân vâhimâlâr desâ bolâdirmi ulârni, yâ purcinalik mexânik qoğurçâq desâ bolâdirmi, hâr hâldâ âdâmni tutqân, bâğlağân, âyâqlâridân sudrâgân, dârlârgâ âşğân oşâlâr!”(KK); “Baqtriy bir lahzâdâ öz avzâyi-ruhiyâsini özgürtgân bu acâyib insânning irâdâsiğâ qâyil qâldi.”(SU)	
özgürtir-		+	+	+	+				4	35	Değiştirmek.	“Lekin Leviçâ şâşib qâlmâbdî, şarttâ müsülmânlikni qabul etib, Leviçâ ismini Lutfiddingâ özgürtiribdi .”(L); “Hattâ, İvân Nikiârâviç u kelgândâ özining âdâtdâgi turmüşini hâm ıxtiyârsiz özgürtirib yubârârdi .”(KK); “Âvvâl camiyâtni özgürtirib âlib, song âdâmlârni şungâ mâs ravişdâ özgürtiriş mümkün emâs.”(SO); “Lâtâfât bilân hâm muâmâlâni özgürtirişi kerâk!”(D); “Yaxşiyâm yolini özgürtirib oşâ yâqqa yürdi.”(CD)	
özlâştir-		+	+	+					3	33	Mülküne geçirmek,	“Nemis avtâmâtlârini saldâ özlâştirib âldi.”(UP); “U	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												sahiplenmek.	mâdrâsâdâ ilm örgâniş, şe'r mâşq qılış bilân maşğul bolâdi, fâlsâfâ, mantıq, astrânomiyâ, matemâtikâ singâri bilimlârni qunt bilân özlâştirâdi. ”(KŞD); “Biz şarkmiz, ammâ ğarb badiiy ruhıy âlâmini özlâştirgân , oşâ âlâmning şâffâf suvlârini simirgân, şundân nafû safâ tâpgân xalqmiz.”(TA); “Mirzâçölni özlâştirîş togrîsidâ qarâr qabul qilingân ekân.”(D); “Köngil qorıqlârini özlâştirîş işi eng büyük iş.”(L)
pâklâ-		+		+	+					3	26	Temizlemek.	“Sen bess, ârâbâlâr bilan muâmâlâ qılğân paytlâringdâ vicdâninggâ yâpişib qâlgân çirkinliklârdân özingni pâklâb âlsâng bas. ”(SU); “İnsâniyât hali özini pâklâb ülgürmedi.”(TA); “Şuning üçün u ‘Dünyâni pâklây âlmâdüm ’, deb fâryâd çekkân edi.”(TA)
parçâlâ-		+								1	50	1. Parçalamak. 2. Kısımlara ayırmak. 3. Yok etmek.	“Âdânzâd özini özi parçâlâmâsliğı lâzim. ”(TA); “Bir payt ânâsi sukünâtni parçâlâb tür, bâlâm, şamâllâb qâlâsân, deb şivirlâgândây boldi.”(SU)
parçâlân-				+		+				2	13	Parçalanmak.	“Afsûski, Temuriylâr dâviridân keyin XVI. asrdâ dâvlâtimiz parçâlânib , bâşqalârgâ qul bolğânimizdân song asriy taâmillârimizni hâm unutdik yâxud unütişgâ mâcbur boldik.”(TA) “Hazrât Temür büyük dâvlâttâ asâs sâlgân edi, tarıx taqâzâsi bilân u dâvlât parçâlândi. ”(TA)
pârlâ-				+	+	+	+	+		5	34	Parlamak.	“Mângü tutqunlikkâ kirdimi ülkâ, xayâldâ pârlâgân şamlârmi söndi?”(SO); “Spântâmânâ közlâridâ pârlâgân şulâ ulârgâ tinçlik bermâs, haddân taşqari darğazâb qılârdi.”(SU); “İlgâri Haydârni körgândâ sevinçdün pârlâb ketâdigân câdü közlâridâ endi kişini tahqirlâvçi sâvuq bir ifâdâ pâyda bolâdi.”(D); “Qârângilik menim ümid bilân pârlâb bârgân könglimni özining qorquñ quçâglâri ârâsigâ âlib

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													oçürməkçi bolädür, könglüm esä xäyälning kökidän tüşküsü kelmäy qârângılıqğa sanâqsız qarğıslar yubârâr edi.”(KK); “Prâxâr köm-kök, masüm közlari hayrât bilân pârlâb , âğaynisi bilân quçâqlâşib körişdi.”(D); “Naimcânning közlari dağal yüzigä mâs tüşmägän bälälärçä samimiyät bilân pârlâb turârdi. ”(D); “Birâq, manäviy kâmlâtimizning fâzâsi 550 yıllar ârtidän qol yetmäs armânde pârlâb turibdi. ”(TA); “Şükürovning közlari hayrâtgä tüşgän yaş bälâning közlari dây pârlâb ketdi.”(D); “Faqat qârâsi yirik közliriginä küül bâsgän âlâvdâgi çoğlar dek pârlâb turibdi. ”(UP) “Ulâr yâqqan marifât çirâğı feodälizm zulmâti içrâ pârlägän yuldüzdir.”(KŞD)		
päsây-											2	50	1. Kısalmak. 2. Azalmak, zayıf düşmek, gücünü kaybetmek. 3. Rütbesi düşmek. 4. Küçük düşmek.	“Bâyägidaqa tumänli gâplârni bas qilib, birdän ciddiy çârtti, hattâ xomrâydi, xomrâyış asnâsidü Qurbânâyning şaşti päsâyib qälâyâtganini sezdi, rahmi keldi, lekin avvalgi azmidän qaytmâdi.”(L); “Hâzirginä cârângläb çıqqan âvâzlâr tirdändir çoçigändü päsâyib , ğışt kâvâklarigä singib ketdi.”(SO)	
päsâytir-												3	29	1. Kısaltmak, kısmak. 2. Azaltmak, zayıf düşürmek.	“Äyim zor ekänlär, ikkitâ gâp bilân pâpügini päsâytirib taşlâdılar.”(CD); “Ävâzini päsâytirä tüşdi.”(KK); “Äpâm çâdirni päsâytirib , mengä tükildilər.”(CD); “Nimâ bolibdi-yü, amâldän päsâytirib bu yâqqa yubâribdi.”(UP)
pästlä-												5	38	1. Alçalmak, aşağı inmek. 2. Yavaşlamak, hızını düşürmek, kısmak.	“Uni qozğatib otirmâsdän, dâstürxânni sekinginâ yığıştirib âldi-dâ, bir çekkägä bir yâstuqni taşlâdi, üstigä bir tüşäkânini yâpindi, fânârni pästlädi , şu bilân uyqugä yâtdi.”(KK); “Men cargâ pästläb ketgän yâlgızâyâq yolni körgän-dâyâq içim bir ciğ etdi.”(CD); “Kättâbâğning üstidâ pästläydilär. ”(CD); “Faqat

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													kürkinäklär kökdän pästlämäy , bir çiräyli quvläsmäçäq oynämäqdälär.”(CD); “Qayyümbek amäkining oqarığı bilän pästläb baryäpimiz.”(CD)
päylä-		+		+					+	3	102		1. Beklemek. 2. Nöbet tutmak. 3. Takip etmek. 4. Nişan almak. “Umümän, icädkärlär hayätdä allaqandäy vâqeälär yüz berişini päyläb otirmäsdän , här bir küning dälzärbliğini angläb, ungä öz münäsäbätlerini bildirişgä ruhän tayyär bolışlari şart.”(TA); “Neçä kündän beri yolini päyläymän , qäräsini körsätmäydi.”(KK); “Uning işdän qaytişini päyläb otirdi .”(UP); “Xayriyätki, maşinädä päyläb otirgänläрни çağırmäslikkä aqlimiz yetdi.”(UP); “Haçek tüşgäçü päylädi .”(UP)
paypäslä-		+		+	+	+					4	17	1. Dokunmak, ellemek. 2. Saklamak, gizlemek, saklamaya çalışmak. “Ätaqozi qärängidä devärni paypäsläb çıräqni yäqdi.”(D); “Säli qırğäq turtib çiqqan yerdä toxtäb çönqaydi-dä, suv çetidägi otlär içidän bir narsäni paypäsläb izläy ketdi.”(CD); “Köz açişim bilän cäyini paypäsläb qälärdim.”(CD); “Boribäyev qolläri bilän devärni paypäsläb deräzä tāmān ötdi.”(D); “Belbäğni ikki-üç aylantirib, közimni sirib bağlädidä, üstidän paypäsläb qoydi .”(CD); “Doppimni paypäsläy-paypäsläy zorğa täpdik.”(CD); “Gäzikning güldiräkläri göyâ här bir taş, här bir çuqurlikni paypäsläb täpâyätgändäy edi.”(SO); “İskändär tıräq qolläri bilän paypäsläb nayzäni uşlädi.”(SU)
päyqa-										3	188		1. Hissetmek, sezmek. 2. Anlamak. “Narxi bir pul bolgänini hām şundü päyqadi .”(L); “Buni ibärä manäsining teränligidän päyqab äyasä bolädi.”(TA); “Ävvälbek mazäxni birdän päyqadi .”(L); “Özläri buni hām päyqamäslär edi.”(KK); “Quyänşünäs hām Rüstämni päyqadi .”(UP); “Späntämänä uning sözlärini päyqagän edi.”(SU); “Aynıqsä,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													6. Mahrum olmak. 7. Durmak, dinmek. 8. Tesirinde kalmak. 9. Arkada kalmak. 10. Gecikmek. 11. Mağlup olmak, kaybetmek. 12. Bir duruma bağlı olmak.	<p>qâlib ketdi.”(CD); “Sen özinggä lanätdän şundän bir libäs biçdingki, u kiyim üstingdä qiyâmätgäçä qâlâdi.”(KŞD); “Râzi bol, xâtin, diydâr qiyâmätgä qâlyäpti.”(CD); “Qarindâşim deb cadigä qâlib otirmäng tağın...”(CD); “Âdil bolsäm, ägär qâzilik mengä qâlsä, biläsänmi, nimä hükm çiqarârdim?”(CD); “Arqamdän bittä-yarimtâsi ergäşib kelgän bolsä, kasringä qâlmäsälär edi, dedi gäpini andäväläb.”(CD); “Hali siz aytgändäy, bäläligim mänä şu yerdä qâlib ketgän, änänning, ätä-bäbälärinning mazarläri şu çäydä; şuning üçün häm bu çây közimgä älävdäy ıssıq körinädi.”(TA); “Bu qarârlär qâğäzdä qâlib ketmäsligi keräk.”(TA); “Lekin mening bälälik yillärim esä sırä qaytmäs bolib ärdä qâlib ketdi.”(TA); “Lekin, här ne bolsä-dä, Amir Temür hazrätläri Bâyezid yurtidä qâlgän, Rumni müstämäläkä qulgän emäs.”(TA); “Bu sâbiq mäfkürädän qâlgän illät.”(TA); “Acädälärimizdän qâlgän tâpıldıqlärning asl yaşını endi özimiz belgiläymiz, albättä, ilmiy asâsgä tayänib, demäk, asl tariximizni endi özimiz yaratämiz.”(TA); “Bu anänä üstäzlärimdän qâlgän.”(TA); “Qadimgi xalqlärdän qâlgän yädgârlıklär nâmlı mäşhur kitâbidä Nävrozni tarıfläb, quyidägi fikrni bayân qilädi.”(TA); “Künlär köp isib ketgändä İvân İvânoviç postünini vä başqa libâslärini çeçib taşläydi-dä,, yälgız köyläk vä lâzim bilän qâlib ayvândäistirähät qilädi.”(KK); “Köm-kök köyläkli tällär däğ tüşib sarğayib qältän köyläklärini yurtib-pärçäläb tupraq-lär äräsiğä kömdilär-dä, özläri yap-yalängäç, quruq gävdä bilän</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<i>qâldilər.</i> ”(KK); “ <i>Şu bilân qâlib ketâdi...</i> ”(KK); “ <i>Şu bilân mening nâmin öziçâ qâlib, yângi xâtinimning nâmi Bibi Mâryâm Âyşâ qızı boldi...</i> ”(KK); “ <i>Hummâtillâ tânggâçü qâlib ketdi...</i> ”(UP)
qalân-			+	+					2	47	İstif edilmek.	“ <i>Qışdâ oçâqqa qalânsü on tandir nângâ yetâdigân çoğ bolâdi-dâ, öziyâm!</i> ”(D); “ <i>Bir haftâdân keyin suv balânsi bölümining kiçik ilmiy xâdimi ârçali hâzir stoldâ qalâniib yâtgân mânâ şu papkâlârnî; dâmlâ istâgân hâmmâ kitâblârnî yetkâzib berdi.</i> ”(D)	
qalâş-			+	+	+				3	23	1. İstif etmek. 2. Bol olmak, yığılmak, birikmek.	“ <i>Keyin, çarçâq bilinib, uyqu xumâr qilib, havâsi âğurrâq hucradâ, musâfirlâr uzünâsigâ qalâşib yâtgân çâygâ kelib, bir burçâkkâ çözüldilâr.</i> ”(L); “ <i>Qâzân atrâfidâ türlü qâliplâr qalâşib yâtibdi.</i> ” <i>Âlisdâ, deyârlî Yuqâri Zab yaqinidâgi duşmân gulxanidân tarâlib, müdrâq tolğâniib, kökkâ orlâyâtgân tütün ârâsidân qalâşib yâtgân yassi tâmlârü tört burçâk minâralâr körinib turârdi.</i> ”(SU)	
qaldirâ-			+	+	+	+		+	5	16	Patır kütür ses çıkarmak.	“ <i>Tili zorgâ-zörğâ qaldirâb, Toygâçâ... kelâmân... deyâ âldi Sultânxcân.</i> ”(YOS); “ <i>Tanib ulgürmâsimdân arâvâmiz qaldirâb-şâldirâb bir târ köçâgâ; kirib bârâ bâşlâdi.</i> ”(CD); “ <i>Bu til, deydi sofi, dâim xudâning zikri bilân qaldirâydi.</i> ”(KK); “ <i>Nârmurâd Şâmurâdâvning âvâzi gâzâbdân qaltirâb, mâmaqaldirâqdây qaldirâb ketdi.</i> ”(D); “ <i>Köp erkâklârnîng şirin tillâri... birinçi yâtaqçâ qaldirâgânini, yâtaqdân turâr-turmâs yüzlâri burîşib, haligi tilning aksigâ aylânâ bâşlâşini yaxşı bilârdi.</i> ”(YOS)	
qaltirâ-			+	+		+		+	4	97	1. Titremek. 2. Cimrilik yapmak.	“ <i>Qaçângâçü qaltirâb yaşâyimiz bu ütlârdân?</i> ”(D); “ <i>Bu fikrdân Akbârnîngtiligâçü qaltirâb, muzlâb ketdi.</i> ”(UP); “ <i>Dâm bolürki, qalbim tângning şâmâli</i>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p><i>qarşisidâ qaltirâgân yaprâqdek astâ-sekin titrâb kütâr...</i>”(YOS) “Nârmürâd Şâmürâdoning âvâzi ğazâbdân qaltirâb, mâmaqaldirâqdây qaldirâb ketdi.”(D); “Yunân kerişib esnâdi, sâvuqdân qaltirâb ketdi vâ INGRâb, tüşâk vâzifâsini ötâgân nâm xazân üstidân turdi.”(SU) “Toxtâ arpirâkning şâcidâgi paçgidây qaltirâydi...”(KK); “U tâgâsining tutqanâq tutgân âdâmdây qaltirây bâşlâgânini körgâni üçün hâm boğzigâ kelgân ğazâbni içigâ yutib, indâmây çiqıb ketmâqçi boldi, lekin şu payt yanâ Tâhirâ esigâ tüşdi.”(D)</p>
qamä-		+	+	+					3	208	<p>1. Hapsetmek. 2. Etrafi kapalı yere koymak. 3. Şişirmek, hava vermek.</p>	<p>“Qullârni ânâ şu ğârlârgü qamâb qoygânlâr, zarîr paytdâ esâ, ulâr haligi açiq teatr sahnâsida bir-birlârini qângâ belâb yâki yâvvâyî hayvânlâr bilân yulîşib, tâmâşâ körsâtgânlâr.”(TA); “Şunaqadân ikki ğüruhini hâydeb bârib, haligi berk mâşinâgü qamâdilâr.”(CD); “Muâllim Said Ğani dâmlâ yoq ekânlâr, bir sınıf bâlâni bittâ dârsxânâgü qamâb qoyişibdi.”(CD); “Meni qamâmâsmikin? degândây...”(KK); “Seni bekâr qilmâsdân burün âtxânâgü qamâb kâltâklâtâmân...”(KK); “Uriş dâvridü faşistlâr bâlâlarâni qamâb ketgân ekânlâr...”(TA); “Dâmlâni qamâb qoydilâr.”(D)</p>	
qamrä-		+	+	+					3	27	<p>1. Kuşatmak. 2. Kaplamak, sarmak. 3. Bünyesine almak, kapsamak.</p>	<p>“Haqiqatdân, bu kitâb Sibir dâryâlârinâni Ortâ Âsiyâgâ burîş muâmmâlâridân taşqari, çolni uzlâştiriş, yerning şurini yuviş, zâvürlâr qurîş kâbi mühim dâlzârb mâsâlâlârni hâm keng qolâmdü qamrâb âlgânkim, agâr çolquvârlâr davrâsida birârtâ uçrâşüv ötkâzib, undâ birârtâ ilĝâr mexanizâtârmi, suvçimi, quruvçimi mükâfât mâsâlâsini kötârib çiqsâ, buning nâtabiiy câyi bolmâs.”(D); “Ğâfir Ğulâm ‘Alişer’ sârlâvhali şeridü özbek</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

qapış-			+								1	15	1. Yapışmak. 2. Zayıflamak.	“Çâpâr esâ, egârgâ qapışib , cilâvgâ yâpışgânçâ, âtgâ elânârdi.”(CD); “Cân âkâ, deb yalindi Âlim âkâm devârgâ qapışib .”(CD); “Bungâ sari tâbârâ yergü qapışib çâpyâpmân.”(CD); “Devârgâ qapışib turgân bolsâ, bizni körîb, qâçib qâldimi?”(CD)
qâplâ-		+	+	+							3	76	1. Kaplamak. 2. Sarmak. 3. Bir yeri bir nesne ile sarmak, kaplamak. 4. Kapatmak. 5. Yerini almak, yerini doldurmak.	“Yângi râisning qorqqani râst, bultür paxtâ plâni uçma-uç boldi; bittâ-ikkîtâsi, ânâ, qoşnilârdân sâtib âl, pulini mükâfâtdân qâplâb yubârâsân , deb qutqu sâldi, lekin muxlis bu işni qulâlmâdi, qorqdi.”(L); “U tâmgâ urilib takirlâr, tarnâvlârdân vâhmâsi bilân bir arıq suv şarillâb tuşâr, hâvli betini qâplâgân yâmğır yüzidâ pufâkçâlâr bâdrâb çıkar edi.”(CD); “Tâhurâ yüzini qâplâgân saçlârini ârqagâ siltâb, yalt etib qarâdi.”(D); “Nazâkât uni oçirâmân deb qançâlik urinmâsin, u aksipçâ guvillâb yânârdi, bütün vücüdini qâplâb kelârdi.”(UP) “Qâfyânggâ qâplâb urây , Tandiringtâ tâblâb urây.”(L)
qâq-		+	+								2	293	1. Çakmak, takmak. 2. Sağlamlştırma k. 3. Ses çıkarmak. 4. Vurmak, dövmek, kırmak. 5. Silmek, sarsmak. 6. Ağaç silkelemek. 7. Çırpmaq. 8. Yormak. 9. Tedavi etmek.	“Lekin heç qaydâ mening közingâ körüngündây bolmäng yoqsâ, ottiz ikki tişingizni qâqib qoyâmân.”(KK); “Bu vaqtlâr ulâr ikkâlâsi hâvliçâgâ yâvilgân palâslârnî qâqmâqqa kirişgân edilâr.”(KK); “Bir âdâmnî qâqib ketdim!”(D); “Yelkâmgâ qâqib , peşânâmdân ôpdilâr-dâ’ yâzâvür, deb cönâb qâldilâr.”(TA); “Dostining yelkâsigü qâqdi .”(KK)
qâqrâ-				+							1	11	Kurumak.	“Ha, albâttâ, asrlâr davâmidü qâqrâb yâtgân bu şurxâk daştgâ suv çıkarib, uni özlâştiriş haqidâ aytilâyetgân gâplâr, yâzilâyâtgân kitâblâr gâp uning, Nârmurâd Şâmurâdovning kitâbi haqidâ bârârdi!”(D); “Men bir suv ministri edimmiki, istâgân paytdü

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<i>qaqrägän cäylärgä suv äpkeltirsäm?..”(L); “Mänä bir yıldırki, şu söz Feägenming şamäldä qaqräb, yârilib ketgän labläridän tüşmäydi.”(SU)</i>		
qaqşä-									+	1	63	1. Şiddetli ağrımak. 2. Tir tir titremek. 3. Kurumak. 4. Kuruyup yok olmak. 5. Yalvararak konuşmak. 6. Ağlayıp sızlamak.	<i>“Bu oylär Ätaqozining miyäsidadän yaşın tezligidä yarq etib ötdi-yü, turnäqlärigäçä, azäyi bädänining här bir hüçäyräsigäçä qaqsäb ketdi.”(D)</i>		
qâr-											1	1087	1. Karıştırmak. 2. Karıştırıp kıvama getirmek. 3. Bulandırmak.	<i>“Turişingni qarä-yü läygä qârib!”(CD)</i>	
qarä-												8	3359	1. Bakmak. 2. Kontrol etmek. 3. Bakmak, beslemek. 4. Tedavi etmek. 5. Himayesine almak. 6. Muhakeme etmek, gözönünde bulundurmak. 7. Beklemek. 8. ...diye hesap etmek. 9. Bir konuda fikir bildirmek. 10. İltifat etmek. 11. Bir düşünceyi dikkate almak. 12. Taklit etmek. 13. Bağlı olmak. 14. Bir tarafa bakmak, nazır olmak.	<i>“Tozub ketgän saçläri ästidän özining ittik vä işänmävçi közläri bilän u hämmägü birdän yävvyilärçä qarüb äldi.”(KK); “Bir qanäti açiq eşikdän üygü qarädi.”(KK); “Şükürov indämäy, açiq deräzädän taşqarigä qarädi.”(D); “Şükürov yer ästidän Lätäfatgä qarädi.”(D); “Üç-tört дәllär ilincidä Maskovgä serqatnäv bolib qälgän ayrim qalämkäşlärimizgä açiniş bilän qaräymän!”(TA); “Uluğ sarkärdälär, milliy qahrämänlärimiz, yävqur acdädlärimiz şavkätigä zor etiqäd bilän qarämäqdämiz.”(TA); “Uluğvâr xaräbälärgä häyrät bilän qaräymän.”(TA); “Lekin här ikkälä haqiqatgä uqrâr bolgäni häldä, ölingü fäyläsüflärçä qarägäni häldä, kämpirning väfäti qaddimni bunçälär bükib qoyädi, deb sirä oylämägän edi!..(L); “U bütün sorâq, tergäv, kânvây, sud vä zäkünçilärgä acib bir läqaydlik bilän xuddi cänsiz ädämday qarär; nimälär deyişni, özini neçik müdäfäa qılışni, nimä deb gäp qaytarişni oylämäsidi.”(CD); “Buni qaräng, vaqti-säati bilän</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>dâvr barçâ hâdisälärni öziçâ tahrir qildi.”(TA); “Nâinsâfning keç kiringändâ uxlâşini qaräng!”(KK); “Â, vaqtning ötişini qaräng, umrning ketişini qaräng!”(CD); “Hâr bir u yâq bu yâqqa qarüb hüştâk çalgân kimsâning ârqaşidân yetim qozigâ oxşâb ergâşib ketâveriş, köringân hâr nâkâs ‘hây’, deb çaqırsâ, bârib eşigini süpürüb yürâveriş kerâk emâs-dâ!”(TA); “Nâsriddin ârqaşigâ qarübdi.”(TA); “Favqulâddâ Âybek dâmlâ mengâ qarâb, çap qoli bilân xutâb qilib: ‘oqi’ deb qâddi.”(TA); “Registân maydânigâ qarâydi.”(TA) “Biz vatânımız müstaqilligigâ câmiyâtimizdâgi büyük tarixiy özgâriş sıfâtidâ qarâyimiz.”(TA); “Hadâ, ulâr u yâqdân hâli neçtäyümdi bâşlâb kelâr, sen hâm bu yâqdâ qarâb turmâssân, ikki ortâdâ qurğın çıqadimi?”(CD); “Yoldâ qarâmâdingmi?”(L); “Bazilâri yândân qarâsângiz xuddi nâyi uzün çilimgâ oxşâydi, bazi birlâri esâ heç nârsâgâ oxşâmâsdân, cudâ xunük vâ yâlgız çöpçâklârdâ âytilâturğân allaqandây acib bir maxluqni eslâtâdi.”(KK); “U vaqtdâ özi küldi, açildi, quvândi, gerdâyib, asmândân qarâb qadâm bâsdi...”(KK); “Qasâs hükmini bir özing çıqarişgâ haqqung bârmikân? dedilâr pâççâ peşânâ âstidân qarâb.”(CD); “Çetdân qarügândâ cüdâ mân mân körinsâyâm, cüdâ köngli nâzik uning.”(D); “Qani, qahrâmânımız endi nimâ deyapti ekân, deb ayriçâ etibâr bilân qarâydi.”(TA); “Qandây yüzim bilân qarâyân?...”(KK); A“Song açiq yüz, yengil taxa bilân qarâb, oşâ-oşâ âppâq, lekin sâl sarğâyinqırâgân qolini tavâze bilân köksigâ qoydi.”(CD); “Dıqqat bilân qaräng.”(L);</p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>“Yasiliy âlislârdân, allaqaylârdân turib Vernerğâ xuddi taniy âlmağân kişidây bir qarâdi-dâ, yanâ közini cildirdi.”(KK); “Uşândâ men hâm qumirlâmâsdân otirib âlib ungâ qarâr, xuddi umrimdâ birinçi märtâ körâyâtğândây qarâb toyâlmâs edim...”(KK); “Yaxşibâyevğâ bolâdimi? degândek qarâdim, u esâ, şox külib...”(L); “Albättâ, bu ötâ rätsiânâl, ötâ mâddiyünçâ qarâş.”(TA); “Sultânmurâd âkâm bâyâgidân sâl yumşâb, içkâri qarâb yürdi vâ qamçinini yolâkây eşik zülfinidâ qâldirib, kirib ketdi.”(CD); “Bilmâyman. Nemis Rüstâmni devânâ, tentâk farâz qulgândây bâşidân-âyâğığüçâ qarâb çıqdi.”(UP)</p>
qarâlâ-		+		+					+	3	91	<p>1. Siyaha boyamak. 2. Karalamak, Ayıplamak. 3. Takip etmek.</p>	<p>“Ulâr bazân şe`rni bir otirişdü qarâläşgân.”(TA); “Şâir ayrim gazällâri, bir qançâ rubâiylâridâ ânâ şu ğayriinsâniy hâdisälârne bir mutâfâkkir sıfâtidâ qarâläb, insânpârvârlık, xalqlâr dostlıgi, tâtüvlikni tarğıb etârdi.”(KŞD); “Şuning üçün hâm yâlgız farzândigâ yâzgân xatlâridü bu qızning öziniginâ emâs, âvlâd-âcdâdlârigüçâ qarâläb, ulârning nâmünâsib âdâmlâr ekânini âlimlârgâ xâs bir mantıq vâ ezmâlik bilân isbât qılıb yâzgândi.”(D); “Albättâ, yângi tüküm şe`rlârni qarâläyâpmân.”(TA); “Hayâtning mürâk kabligini tâkidläş, şaxs erki, Müstakilligi, mânâviy barkâmâllik yüksâk qadriyâtlâr ekânini etirâf etiş, mütelikni qarâläş tamâyillâri oşâ yıllâr âdâbiyâtinging yetâkeçi mâvzülâri edi.”(D); “Rahmâtüllâh âtâ yurtini qarâläb sâfârgâ çıqqanidâ u yükli edi.”(SO)</p>
qarât-		+	+							2	82	<p>Baktırmak, göstermek, çevirmek,</p>	<p>“Hay, xalâyıq! deb âlâmânni âğzigâ qarâtdi.”(D); “Bolmâsâ, hâmmângizni yergü</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												yöneltmek.	<i>qarätämân!</i> ”(KK); “Hükümetimiz etibârni şungâ qarätmäqqä. ”(TA); “Men şu sabâblârdân bâr-yoğu bittäsiggü sizning duqqatingizni qarätmäqqimün. ”(TA); “Amin âsmângü qarätib bir-ikki martâ toppâncâ[dân oq] çıqardi. ”(KK); “U Fazilâtning iyagidân uşlâb, özigü qarätüdi, yänâ yâzdägidây yüzini kaflâri âräsiggü âldi.”(D); “U oğligü qarätib, öziçâ gâpirârdi.”(UP)
qarätül-			+						1	27		Baktırılmak, gösterilmek.	“Bu fidâyi zâtlârnıng icâdiy faâliyâtlâri, qalb qori, muhabbâti-yü nâfrâti, istedâd qudrâti, qalâm küçi, qoyingki, bâr imkâniyâti şu birginâ manâ-mâzmün, murâd-maqsâdgü qarätülgân. ”(TA); “Bu zâtning ögütlâri câmi insân bälâsiggü, eshuşi câvidâ bolgân tâfakkür sâhiblârigü qarätülgândir. ”(TA); “Bâşqa payt bolgândâ Lâtâfât, ehtimâl, bu faryâdgâ, goyâ kökkâ qarätülgân bu nidägâ çıdâb turâlmâs, godâklik çağlâridägidây ânâsining boynidân quçâqlâb, qoşilib yığlâgân bolârdi.”(D)
qârây-				+	+	+	+		4	100		1. Kararmak. 2. Hava kararmak. 3. Fark edilmek, ayırt edilmek.	“Men uning Bozsuv şamâllâridü qârâyib, ançâ dağal târtgân yüz-közlârigü qarâb otirib, yänâyâm vâhmim ârtib bâryâpti.”(CD); “Undâ yâzning bosağasi edi, âftâbdâ qârâygân edi...”(L); “Sezâmânki, bu yurt cüdâ keng, bu yurtning vâdiylâri cüdâ köp, vâdiylâriini orâgân tâğlâri hâm, tâğlâri bağridâ qârâyib körinâdigân qışlâqlâri hâm behisâb!”(L); “Xop, dedi Sâli vâ astâ-sekin qarângulikdân qârâyib çıqub kelâ başlâdi.”(CD); “Açıqrâq bir câygâ çıqub, uzâqrâqdân qârâyib körinâyâtgân minâralârgâ qarâb, yolni onglâgân boldimü çapdâgi cinköçägâ burıldim.”(L); “Gümbâz âsti qurümdân qârâyib ketgân bir cây ekân, cüdâyâm

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													qalämli emäs, çamäsi, yänidä yirikräq mäçit bolgân-ü bu çây tahârâtxânä xızmatını ötägän devârläri kâşinsiz.”(L); “Köhnä, äğzi tilsimlik sandıq açılğan, undän nimä, deb oyläysiz, nuqrälär, eski atä-bâbädän qalğan nuqrälär buyâqqa âlingän edi vä bu nuqrälärning hämmäsi ahli qalämdänning siyâh bilän qârâyğan qollärigä ötdi.”(KK); “Yoqâl! deyä sökinä-sökinä suv keçib, bätqâqlärgä bätib, qä u betidägi tepä rä mondidäy qârâygänçä , İzzäning likkâ tirmäşdi.”(CD); “Räislikkâ saylängändä häm däyetläbki paytlärdä bu âdätini tärk etmädi, iş deb, kolxoz deb, bir-ikki äydäyâq çupdäy äzib, sâç-sâqâlläri üsib, zäncidäy qârâyib ketdi.”(D)
qarğan-	+									12	Kötü söylemek beddua etmek (başkasına veya kendi kendine).	“ Qarğanmäng... yämän bolädi.”(KK); “Xätinlärgä oxşab, qarğanib gäpirgäni nâşä qilib küldim.”(CD); “ Qarğanib otirdi.”(L); “Yığlamädi, qarğandı. ”(L)	
qari-					+					1	509	1. Yaşlanmak. 2. Solmak. 3. İşe yamaz hale gelmek. 4. Parmakların işe yamaz hale gelmesi.	“Sizgä oxşägän yaş yigitçälär ming oy bilän qarib baryäpti, biz esä...biz tetikmiz, ukacân!”(L)
qariş-			+	+	+					3	21	1. Karışmak. 2. Bir birine karışmak. 3. Bulanmak, batmak. 4. Meşgul olmak. 5. İşe müdahale etmek.	“Xulläs, yuqâridägi singäri hâlätläär gähidä biri-biri bilän qarışib ketmäqtä. ”(TA); “Mingbaşining äti toxtär-töxtämäs, taşqaridägi mirşäblär yügürişib bärrib dävzäni açdilär, kättä dävzäning bir qanätidän çıqqan ingičkä qıytilläş ävazi muäzzinläarning xunük vä qopâl tävüşlärigä qarışdi... ”(KK); “Bir tupräqqa qarışib yätgän tarvüz palläsigä, bir men tāmāndä yätgänigä qaräydi-yü, birän narsä angläyätgängä oxşämäydi.”(CD); “Köp orinlärdä häsbi xäl xaräkeridägi

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yaqınlâşdı.”(KŞD); “U heç nârsâ oylâmâs, hattâ sâatlârni hâm hisâblâmâs, bâlki uning miyâsini ikkiğâ bolib yubârğân bu zıddiyât qarşisidâ unsiz bir dâhşât bilân qâtib turârdi vâ uning rânği hâm nâ âqarmây, nâ qızarmây bir xıldâ sôonük bolib qâldi zâhiriy körinişi hâm tinç kâbi edi.”(KK); “Umring dıqqınâfâs ilm dârgâhidâ ötgân, süyâging kitâb bilân qâtgân bir âdâm, sen bu hayât qânünlârini qayâqdân bilâsân, qâqbaş çâl?”(D); “Qumribuş kütilmâgân bu gâpdân âqardi, kökârdi, suvrâtdêk qâtib devârgâ süyâlib qâldi...”(KK); “Eshüşî özidâ bolmâgân bu cânsiz surâtning yâğâçdây qâtib qâlgân qollâri vâ barmâqlâri ilâ rozğâr işlârini yânâ burüngidây puxtâ bâcârişlâri ânâning qurigân közlârini hâm yânâ yâş bilân tolgazib yubârârdi.”(KK); “Yaqındân cüdâ yaxşi kördimki, közlâridâ tâmçi yâş yoq, göyâ u soqır közdek qâtib qâlgân, aylânâmâs hâm, kipriklâri qult etmâs hâm edi.”(CD); “U birdân dâd deb baqırub yubârârdi vâ şu boyiçâ qâtib qâldi.”(KK)
qâtıl-			+							1	95	Katılmak, karışmak, sokulmak.	“Minglârçâ qullârgü qâtilib ketdi...”(YOS)
qâtir-			+	+						2	35	1. Setleştirmek. 2. Bir duruma alışıp o durumdan etkilenmez hale getirmek. 3. Zayıflatmak. 4. İcra ettirmek, yerine getirtmek, yaptırmak.	“Ammâ-lekin cinnilikni qâtirâsân! ”(YOS); “Âçârçilik közdâği yâşni quritib, diydâlârni qâtirgân edi.”(SO); “‘Bu tir qıyâmât’ deb şâvqın sâliši ikkâlâ yeş qızni çaqmâq tekkân daraxtdây turgân câylâridü qâtirib qoydi.”(KK)
qatnâ-			+	+	+					3	67	1. Düzenli olarak bir işe gidip gelmek. 2. Devam etmek. 3.	“Xırmântepâgâ maktâbgâ qatnâyâpmiz. ”(CD); “Bilâsizlârmi, qayergâ qatnâb işlâydi.”(CD); “Üç-iört kündân beri Lâtâfât, ‘tümândâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												düşünmek.	<i>turibdi.</i> ”(TA); “ <i>‘Ākānggā qayğuryäpsänmi?’ dedi u mehribânlik bilân.</i> ”(SU); “ <i>Şâir kişilärni hämişä bir-birigä hämdäm, hämdärd, insân farzändigä dâim ğamxör bolışgä çaqırâdi, dilâzârlık, munâfıqlık, tākabbürlükni qāräläydi; insânpärvärlık, äddiy mehnätkäş haqıdä qayğuriş Hâfiz ğazällärining oq mavzüydir.</i> ”(KŞD)
qayış-			+	+						2	23	1. Eğilmek, bükülmek. 2. Şekli bozulmak. 3. Bir işle ilgilenmek. 4. Acımak.	“ <i>Buyäm şähärni körüb kelä qâlsın, dedilər äyim mengä qayışib.</i> ”(CD); “ <i>Ciyäninggü qayışib, özingni äpqâcyäpsändä.</i> ”(D); “ <i>Ādämlärning ätägü qayışib, cänküyärlık qılgäni yaxşı boldı-yü, birâq Haydärgä bir nârsä kattıq tegdi.</i> ”(D); “ <i>Mendänki xavätir älsäng, undä kim qâlâdi sengä bu yäruğ dünyädä qayışädigän?</i> ”(L)
qaynä-				+		+		+		3	113	1. Kaynamak. 2. Pişmek. 3. Bozulmak, acılaşmak. 4. Tazikle çıkmak. 5. Köpürüp taşmak. 6. Heyecanlanmak, coşmak. 7. Kızmak, sinirlenmek. 8. Bol miktarda bulunmak.	“ <i>Baqqâldän yaşırınçä äldirilgän küçälä kiçkinäginä dekçädä ertädän-keçgäçä qaynädi; ertäläb uning suvi bir çaynäkka sâlinib, Zebining üyigä älib kirilişgä mölcälländi...</i> ”(KK); “ <i>Bir qâzândä qaynügünmiz.</i> ”(TA); “ <i>Ātaqözi yüräğining tagidän dafätän vulqândäy qaynüb kelgün ğazäbnı zor-bazor toxtätib qâldı.</i> ”(D); “ <i>Çây qoydim, ketgünläringçä qaynäydi.</i> ”(L)
qaynät-		+		+						2	25	1. Kaynatmak. 2. Bozmak, acılaştırmak. 3. Heyecanlandırmak, coşturmak. 4. Kızdırmak, sinirlendirmek.	“ <i>Ārtıq sen bäsqa bulâqdä dillärni qaynätäsänmi?</i> ”(YOS); “ <i>Tärcimäi hâlini yâzib yürädigän älimlärgä aytärdiki, ‘men cüdä zamänäviy yâzüvçimän, çâyimni özim qaynätämän, paypâğimni özim yuvämän.</i> ”(L); “ <i>Tâşni qaynätüsä, yumşaq tärtib tamgä kirädi!</i> ”(UP); “ <i>Xafä bolmäysän, men haddim sığıbdä, pakänä pari, deb qoydi u vä äftâb urgändä qaynätib, suvigä çomilinädigän okıştâb otnı yulib, binäfsäräng guligä härdämçayäl tikilib turdi-dä, otnı taşlâb,</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													engahını silâdi.”(CD)	
qayrä-		+	+							2	11		1. Bilemek. 2. Örs ve çekiç ile döverek keskinleştirme k. 3. Kışkırtmak, ayaklandırmak.	“Afsüski, yalqâvlik qıldım, mäydä-çüydä ğıybâtlärgä berildim, birâvni birâvgä qarşı qayradım xulläs, umrim ötib ketdi.”(L); “Borânbâyni bizgä qayrâb sâlmâqçı boläsän, bilämiz, bilämiz!”(YOS); “Eşikdän qılıcingizni qayrâb kiräsiz-u, tağın heç tir bolgäni yoq deysiz!”(D); “Hancäringizni qayräng!”(SU)
qayril-			+	+			+			3	124		1. Bükülmek, katlanmak. 2. Yön değiştirmek, çevrilmek, dönmek, yönelmek.	“Nihâyät, salqın bir köçägä tüşib, dârvâzäsining äldigä kollätib suv sepilgän cäygä yetgändä, qızçä qayrildi.”(CD); “Uçâvigä qayrilib qarämây deymän...”(KK); “Zorğa-zorğa qayrilib yänigä qarädi.”(KK); “Ästânädän ötdi-yü momin tâğägä qayrildi.”(CD); “Cür, narigi betgä ötämiz, oşä yâkdä balıqsävâtläri bär, dedi Sâli vä pästgä zingülläb, tâl tagigä yetgändä qayrildi.”(CD)
qayt-			+	+	+	+	+			5	1795		1. Geri dönmek. 2. Konuya dönmek. 3. Engele çarpıp geri dönmek. 4. Vazgeçmek, caymak. 5. Azalmak, düşmek. 6. Kabul edilmemek, geri iade edilmek. 7. Fonksiyonunu kaybetmek, işlemez hale gelmek. 8. Eski haline dönmek.	“Endi undän yüz ögrib, qalbimizgä qaytyäpmiz.”(TA); “Toğulgän cäyimgä qaytib bârä älmädim...”(TA); “Songrä istänsägä qaytib kelib tezginä içgäni oltürärdi.”(KK); “Türkistängü qaytmâqçı boldi.”(KK); “Yänä vatänigä qaytmädi.”(KK); “Keçä häm äpâğâyimläрни älib ketgäniçä yetti xuftändä qaytibdi.”(CD); “Tâğam allämahaldä qaytib kyätдилär.”(CD); “Kün çıqmây işgä çıqıb, kün bätgändä qaytişsä...”(D); “Sämärqandän qaytdim.”(TA); “Oşä künläri Kavkädän qaytib, ‘Armänistân’ degän şe’rimni tugällägän edim.”(TA); “Bir küni keçäsi işlemez hale gelmek. 8. Eski haline dönmek. 8. Eski haline dönmek.”(CD); “Mänä, bugün Temür bâbämiz älti yüz yulık sareänlikdän song mämläkätgä özläring tulpâri bilän qaytib

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>keldilər.”(TA); “Canâzägä kelgänlär top-top bolib, gängür-gängür bilän qaytib çıqışmaqda.”(CD); “Bu xalqning Tomäris, Şırâq, Mahmüd Târâbiy, Şayx Nacmiddin Kubrâ, Cälâlidtsin Mangüberdi, Temür Malik singäri arsländäy qaytmäs farzändläri: ‘Yâ vatän, yâ şäräfli ölim!’ deb, şu yurt âzâdligi üçün cänini tikkän, xalqımız tabiätidägi yävqurlıq, vatänpärvärlik, erk-sevärlik kâbi xıslätläрни dünyägä nâmâyış etgän.”(TA)</p>
qaytär-	+	+	+	+	+	+	+	+	7	314			<p>“Bir şäir äsmâniy lâflärdän ibârät bolgän ‘Kâsmâ-gâniyâ’ poemäsini Mayäkovskiygä körsätgänidä, Mayäkävskiy äsärni müällifgä qaytärüb berärkän, yänidä turgän velosipedni körsätib mänä şu velosiped haqıdä yäzsäng bolmäsmidi, deydi.”(TA); “Uni haydäb mengä qaytärmidi?”(KK); “Dâmlä angläyälmädi, şekilli, Mirzäning songgi sözini savâl şaklidä qaytärädi.”(KK); “Sizning etibaringizdän çetdä şundäy iş tutäyätgän umr yoddäşingizni, oğlingizni nâpâk yollärdän qaytäring.”(TA); “Macnünni muhabbät yolidän qaytärmäqçi boldilər.”(TA); “Birâq yoqlâb kelgän mehmänni eşikdän qaytärädimi?”(D); “Aftidän, ugş bälâligidä bolgänidek zarb bilän qaytärüb älmäqçi, öz izigä sâlib, songrä tinçitmäqçi.”(UP); “Qıynämä! degän sözni qaytärär edi.”(KK); “Hämmäsini qaytärädi.”(KK); “Ulär arävâni qaytärüb çıqqanıdä şähärlük bir hatlâb änhärdän ötgän.”(CD); “İstüqlâl milliy gurürimizni qaytärüb berdi.”(TA); “Qışlâğigä qaytärkän, bütün şu on çaqırım yolni ulâq çâpqân kişidäy çâpiş bilän bäsärdi.”(KK); “Bergän ädämning özigä qaytäring.”(L);</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													“Çârşänbiyev üstâzigä ilkisrâq gäpirmäqçi boldi, lekin tilini tiydi, sâbâbki, ikki yılçâ burün undän ming som qarz kötârgän, lekin haligäçä qaytärmägän edi.”(L)
qaytiş-			+								1	103	Geri dönmek. “Songgi bâsqıçdä esä, ulär yänä sâddälikkä qaytişädi. ”(TA); “Äyin, ulär qayâqqa ketişgän, nimägä qaytişmäydi? deb sorägim keldi-yü, curät etä älmädim.”(CD)
qazân-		+									1	133	Kazanmak. “Tâğanning qazânmağçi! ”(D) <i>mehrini</i>
qizi-				+	+		+				3	16	1. Aşırı ısınmak, kızmak. 2. Harareti artmak. 3. Aşırı sinirlenmek. 4. Canlanmak, hareketlenmek. “Quyâş çıqqandän üç sâät ötar-ötmäs havâ kişini lâhas etädigän daräcädä qzib ketärdi.”(SU); “Bahs qızigändän qzib , axiyri muharrirning bolmäsigäçä yetdi.”(L); “Sofining tani şu tâpdä Arabistân tâğläriining sarätândağı tâşläridäy qzib yänärdi.”(KK); “Ärtüçä qzib ketibmän.”(KK)
qollän-				+							1	36	1. Kullanmak. 2. Uygulanmak, tatbik edilmek. “Bu yerdä ikkinçi manädä qollängän. ”(KK); “Muhsinä xänimning örgätgäniki, köprâq pul sorälgändä qollänädi. ”(L)
qomsä-		+									1	22	Özlemek. “Xususän, Özbekistândän esä ilgäri tekingä älib çıqıb ketilgän tabiiy bâylikläri, vagänläb mevâ-çevälärni qomsägän körinädilär...”(TA); “Oşä eski tüzümni qomsäyätgünlär. ”(TA); “Uzâqdä buzâq ânäsini qomsäb , öksib-öksib, märeydi.”(CD)
qon-			+	+		+					3	332	1. Konmak. 2. Dinlenmek, istirahat etmek için uygun bir yerde durmak. “Ha, ha... qız qafâsgä tuşdi, qolgü häm väqti çâğlik bilän qondi. ”(YOS); “Munaqa qolgü qonmäydigän yävväyi quşlärini ävlâşgä hünäringiz yoq ekän.”(KK); “Änä, ulär äqdän häm äq qanâtlärini yäyib, ähistä aylängänçä, oşä, qadim makängü qonmäqçi bolib pästläb keldilär-ü, yänä äsmänläb ketdilär.”(CD); “Siz qatgü qongänsiz dedim.”(CD); “Bahri Hazär nâimli nomirdä qondi. ”(KK); “Yädindämi, hu qışlâqdän kelgänimizdä qongän ”

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

qondir-		+	+	+						3	16	1. Durdurmak. 2. Takmak, giymek. 3. Kurmak, 4. Vurmak, dövmek.	câyimizni..."(L) "Bazän esä, surib taşlängän üyning ornidä çalpäk doppisini tizzäsügü qondirgänçä , säätläb yer çızib otirib qälädi."(CD); "Piyäläni üç barmâğining üçigü qondirib çây uzätärkän, şirin cilmäyib äling, qaynim-qaynicänim, dasturxängä qaränglä, deyä qıstägän edi."(CD); "Bir mahal qaräsä, Rahmätäv häm bittä kürsini älib, uning ropäräsigü qondirmäqçi ..."(L)
qori-		+	+		+					3	20	Koruyak, himaye etmek.	"Ulär ornigü nâmahrämlär qasdidän qoriş vazifäsini üstigä älgän kämpir ün säldi."(KK); "Här nimä bolgändä häm, bäläsini qoriş öz zimmäsigä tüşgän kämpir gäp tâpib cävâb qılmâqqa mäcbur edi."(KK); "Vucüdi titrâb, kättä yoldän otäyâtgän qatâr-qatâr top, zambäräk târtgän maşinälär vä tankläрни qorib kapälägi uçib ketdi."(UP)
qorq-			+		+		+		+	4	1206	Korkmak.	"Ötgän kün yäd etişgü qorqqan bábämizni bugün yäd etäyämiz."(TA); "Şämdän keyin yälğiz ketişgü qorqamän ."(KK); "Pästgä egilib qaräşgü qorqdi ."(SO); "Äyâ men oşâ mälündän qorqamünmi? deb oylädi Sergey ölüm toğrisidä."(KK); "Xudädän qorqung! "(KK); "Haqiqatning közläridän qorqamen ."(KK); "Ätäsi qızini här qançä yaxşi körsä häm, mingbâşi bilän oçäkişüvdän qorqadi ."(D) "Şührätpärest ädam ätäsining ğaläbälärigä hasäd qilib läblärläni tişlägän, sökingän, ungä heç närsä qälmäyätgändüy qorqqan ."(SU); Täğliq zarräçü qorqmäy pädşäning başidän-äyägigäçä nazär sälib çıqdi, nigâhı Makedonning şäxdär dübülgäsidä toxtädi."(SU)
qoş-		+	+	+		+	+			5	1249	1. Toplama işlemi yapmak.	"Tämi bütün taxtädän yäpilgän, buning üstigä qızıl boyâq bilän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												<p>görmezden gelmek. 7. Boşamak. 8. İmkan vermek, fırsat tanımak. 9. Saç sakal uzatmak. 10. Yol vermek, önünü açmak. 11. Emir vererek yapılmakta olan işi sonlandırmak. 12. Değer vermek, kıymet takdir etmek. 13. ...diye bilmek. 14. Suçlamak. 15. Vazife vermek, görevlendirme k. 16. Vekil tayin etmek, aracı koymak. 17. Bir aleti çalıştırmak. 18. İzletmek, göstermek. 19. Geciktirmek, ertelemek. 20. Farklı bir fikir sunmak. 21. İlaç sürmek. 22. Vurmak, dövmek. 23. Anlatmak, ifade etmek.</p>	<p><i>häm bu dârâcâ kâyimäs edi.”(KK); “Kämpir bolsä hali häm vây-vâyini qoymäydi.”(KK); “Arzgä kelgänlärning heç birini qoymäysän.”(KK); “Bundây ädämlär özini, özining avlâd-acdâdini birinçi oringü qoyädi.”(KK); “Nihâyät şirin mäydän bir qadahçägä toldirib uning äldigü qoydi.”(KK); “Tängänigü qoyämänmi?”(KK); “Bu xıldä qoyib bolmäydi, cözäsini beriş keräk.”(UP); “Ällähüning özi panâhudän qoymäsın, yollärini açvârä qâlsın.”(CD); “Albättä bəcäramiz, dedi ävâzini baländlätib, bəcärmäsdün qoymäymiz!”(L); “Yoq, säl äğürräğüdän qoyädi.”(L) “Ertägä hükmnämäni qatıy ravışdä eşitdiräcäk vâ hämmämizni bir câygü qoyäcükler!”(KK); “Şu söz baräväridä İvân İvânoviç piyäläni câyigü qoydi-dä, çontägidän bir taxtä tamğali arizä qâğäzi äldi.”(KK); “Şu gäpni aytib boldi-yu, äyägüni ästänägü qoydi vâ taşqaridän turib eşikni häm yäpdi.”(KK); “Gilämğä uzänib başını qolläri üstigü qoydi.”(KK); “Äyimläрни bağriläridän qoyib yubärmäy.”(CD); “Quçäqläridän qoymäy yelkälärini, küräklärini siläydilər, yengil qâqıb alqaydılar.”(CD); “Şungäçü qoyib berdinglär-a, Nusrätxocä? dedilər Hidây xäläm häm açınıb, häm gınä bilän.”(CD); “Yäki qoli bilän itärib keräkli yergäçü qoyib kelädi.”(UP); “Rüstäm şüpdä bildiki, bu yerdä müdäfää turüvçilər düşmän hucümünü birinçi märtä qarşı älişi emäs, ulär cüdä xätircämlük bilän nemis avtämätçilərini yaqıngäçü qoyib berib, keyin şunaqa birdän ot açdılar,ki, düşmän qaçgäni cây tãpãlmäy, yer tişläb qãldi.”(UP);</i></p>
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>yelkäläridän quçib âldilär:”(CD);”Huşingä kelgänimni körüb, suyini ketdi vä şirin cilmäyib, yelkämdän quçdi:”(CD); “Haydär qızning belidän quçib, kättä köçägä başlädi.”(D); “U akälärçä quçib Yaxşi qâl dedi-yü birdän cädälläb ketdi.”(CD)</p>
quçâqlä-	+			+	+	+			4	145	Kucaklamak.	<p>“Furäckäsini qoligä tutädi vä xätinini yelkäsidän quçâqläb üygä yürädi.”(UP); “Yügürüb Zebining yänigä kirdi, hämmägä birdän säläm bergäç, Zebigä äsildi; uni häm xuddi Mirzä käbi bütün hırsi bilän quçâqläb, çöp-çöp öpdü; bu bilän ikkälä kättä kündäşgä demäqçi boldiki: (KK); “Bäşqa payt bolgändä Lätäfat, ehtimäl, bu färyädgä, goyâ kökkä qarätilgän bu nidägä çidäb turälmäs, gödäklük çägläridägidäy quçâqläb boynidän quçâqläb, qoşilib yığlägän bolärdi.”(D); “Urgängän qız ıçkäri eşikdän hatlä-r-hatlämäs paräncini urğıdı vä özining bälälük ruhu bilän yügürgäniçä bärüb Zebini quçâqlädi.”(KK); “Siz quruq vähimäni quçâqläb sevinäsiz, men tirik vä cäni bär ädämnü quçâqläb yayräymän.”(KK); “Ätaqozı kollärini qanätdek yäzib keldi-dä, Vähid Miräbidovni quçâqläb, gir ayläntirib yergä qoydı.”(D); “Rahmätüllähni körüb, çaqqänlik bilän ornidän turdı-dä, ungä peşvaz çıqıb, uzâq säfärdän qaytgän ädämnü qarşilägändü, quçâqläb äldi.”(SO)</p>	
quçâqläş-	+				+				2	22	Kucaklaşmak.	<p>“Proxor köm-kök, masüm közläri hayrät bilän päläb, ağaynisi bilän quçâqläşib körışdi.”(D); “Menim sevgim äbäd bilän tutäşqän, äzäl bilän quçâqläşqän, oräşqän.”(KK); “İkkinizning bir-biri bilän quçâqläşib ‘aylänäy, örgiläy’ qılışläri hali-beri tugälmäydiğän bolgändän keyin</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												bütün oluşturmak, kurmak.	oyini asâsigâ qurâdilâr. ”(TA); “U yerdä turmüşini bâşqa asâslärdä qurâdi. ”(KK); “Millät uyğânsin, közini açsin, oqısın, bilim âlsin, mädäniy millätlär qatârigä kirsın, songrä u häm öz dävlati, öz baxti, öz saâdatini qurâdi. ”(KK)	
qurâllän-											1	15	1. Silahlanmak. 2. Bir iş için gerekli olan aletlere sahip olmak. 3. Bir amaca ulaşmak için gerekli olan şartları yerine getirmek.	“Yunânlär uzün nayzä vä temir quliçlär bilän qurâllängän, suğdlär esä mis xancärlär bilän...”(SU)
qurdir-			+	+	+						3	24	Yaptırmak, kurdurmak.	“Zerâki, risälädü Xândämîr Nävâiyning tarcimâi hâli, u yaratgân bâğu râğlär, qazdirgân hävüz, arıqlär, dävlat ärbâbi sıfâtidä âlib bârgän işlari, öz mablağı vä pâdşâlik hisâbidän qurdirgân ravâq, tabâbâtxânâ, xânaqâq, mädresâyü bâşqa cämâât binälari, yaş ädiblär, âlimü fuzälälärgä ğamxorlik, hämteng vä üstâzlari bilän munäsabâti vä bâşqalär xususidä xıylä batâfsil fikr yürütgân.”(KŞD); “ Uni afsânäviy Siyävüşning âtâsi-Käykävüs pâdşâh qurdirgân deyişädi.”(SU)
quri-					+						1	491	1. Kurumak. 2. Solmak. 3. Kullanılmaz hâle gelmek. 4. Bitmek, tükenmek.	“Qaytib kirgänimdä, Marğu kennâyim supä çetidä qurigân rayhânzârimizgä qarâb, cimginä otirär edi.”(CD); “Änä endi oşâ darâxtning yâzdä qurigân şâxlärini yâqub, çoğıdä isinib otirişibdi.”(SO)
quril-				+	+	+	+				4	188	Yapılmak, kurulmak.	“Tabâräk, tüs hämdä İsfähân rasâdxânälari Mävârâünnâhrdän bârgän âlimlär iştirâkidü dävlat mablağı hisâbigü qurilgân. ”(KŞD); “U bir vaqtlär biz tuğilmâsimizdän ançâ burün, yassi tepäning bağrigü qurilgânçâ, keyin İzzâni tepârâqdän tosib, ungä suv keltirişädi.”(CD); “Kâlizey açiq

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p><i>stâdion şâklidâ qurilgân.</i>”(TA); <i>“Ayrım binâlâr bir neçâ yıllâr dâvâmidâ qurilgân.</i>”(KŞD); <i>“Bir musûlmân âdâmnî dîn yolidân, âtâ-bâbâlâr, burüngilâr yolidân çıqariş üçün ğayridinlâr tâmânidân qurilgân tuzâq emâsmî?”</i>(KK); <i>“Bundân on beş-yigirmâ yıl muqaddâm, u râis bolgân paytlârdâ. hâm qalâ âtrâfidâgi ukân qışlâq körimsiz, köçâlâri qıngır-qıyşiq, üylâri guvâlâdân qurilgân yarım xarâbâ câyâr edi.”</i>(D); <i>“Qavâmidin vâ uning şâgirdlâri tâmânidân qurilgân.</i>”(KŞD); <i>“Acâyib Memâriy did bilân qurilgân şeriyât sarâyidâ Lâüreâtlârlning surâtlâri âsiġliq turibdi.”</i>(TA)</p>
qurit-		+	+					+	3	40	Kurutmak.	<p><i>“Biz tâmânlârdâ râyhânnî salqın üydâ quritib, bargini qışgâ yançib âlâdilâr-dâ, cindek-cindekdân işlâtâdilâr.”</i>(CD); <i>“Bizlârni uruġigâçâ quritvâramiz, degânlar köp çıqqan...”</i>(CD); <i>“Âdâmlârlning ekinini quritib yubâriş yaxşı emâs, deydi.”</i>(KK); <i>“Niyâtlâri nimâ, uruġimizni quritib, palâgimizni yoqâttimi?”</i>(CD); <i>“Endi oşâlârdân bittâsi yâzâverib tinkâmni quritâdi.”</i>(L)</p>	
qursâ-		+							1	26	1. Etrafini sarmak, çevrelemek, kuşatmak. 2. Kaplamak, sarmak.	<p><i>“Qâlâversâ şâirni, icâdkârni qursûb turgân muhitning âqıl vâkillâri uşbu qadimiy uluġ haqiqatni fahmlâmâqlâri kerâk.”</i>(TA); <i>“Yırâqdân piçân ğarâmlârigâ oxşâb körinâturgân üy vâ üyçâlâr uning tegrâsini qursûb âlib, uning gözâlligidân tang qâlib turâdilâr.”</i>(KK); <i>“Allaqandây Mustâfâ çâlû uning hâvlisi, hâvlini orâgân çetân devârlârü çâlning özini qursûgân bir-ikkitâ âvsârrâq qariyâlâr...”</i>(L)</p>	
qutlâ-		+	+	+	+				4	20	Kutlamak.	<p><i>“Öz navbatidâ, âdâbiyât gazetâimizning bârçâ oquvçilârlâri ni müstâqillik bayrâmi bilân çin dildân qutlâyman.”</i>(TA); <i>“Şu</i></p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p><i>cihatdän, bu cürätni qutläş çäiz, deb bilämän.</i>”(TA); “<i>Ädämlär quyâşning çıqışını şu yosündä qutläydilär.</i>”(KK); “<i>İkkäläsi bir-birini köz uçidä qutlädi.</i>”(KK); “<i>Sevimli gazetämizning bärçä oquvçılarını yängi yıl bilän qutläymän, ezgü tiläklärimni izhâr qilämän.</i>”(TA); “<i>Özbek xalqı qahrämän farzändini qutlämäqdä!</i>”(D); “<i>Hämmäläri Zunnünni qutlädilär vä stol tevârägigä ötirib, uning sağligigä qadah kötärdilär.</i>”(KK); “<i>Birävni qutläsäng üyning yängi xocäsi mübârak, degin, deb nasihat qilärdi.</i>”(SO); “<i>Köngildän qutläymän!</i>”(YOS)</p>
qutqaz-		+			+					2	13	Kurtarmak.	<p>“<i>Xälmätini ärtiqçä taşvişlärdän qutqazädi.</i>”(KK); “<i>Xayâl keldi vä meni bu qyınlikdän häm qutqazdi!</i>”(KK); “<i>Dârâ üçün emäs özlärini qutqazış üçün cang qilâyätgän edilär.</i>”(SU)</p>
qutül-					+	+				2	200	1. Bir dert veya sıkıntıdan kurtulmak. 2. Hapisten çıkmak. 3. Doğum yapmak.	<p>“<i>Men bütün qärä keçmişimdän qutüldim.</i>”(KK); “<i>Şu başağrıq işdän qutülsin oglım!</i>”(D); “<i>Qaysi biri hiylä bilän qutülib ketgän?</i>”(KK); “<i>Qälğanläri ming mäşaqatlär bilän qutülib qâldi.</i>”(KŞD)</p>
qutür-							+			1	51	1. Kudurmak. 2. Kontrolden çıkmak, ne yaptığını bilmemek.	<p>“<i>Bütün umrläridä deyärlik bundäy sertäkällüf ziyâfätini körmägän yaş qızlar tākällüfgä yaräşä betäkällüflik bilän, ölgüdek qutürib oyun-külgi qıldilär.</i>”(KK); “<i>İntiqâm! İntiqâm! degän narälär tolındäy qutürib temzädän aşâr!</i>”(YOS)</p>
quv-		+	+	+	+	+	+		+	7	661	1. Kovmak. 2. Bir yerden gitmeye mecbur etmek. 3. Yerini alamak. 4. Peşine düşmek.	<p>“<i>Ämädni quvsäng qâçädi, qâçsäng quvädi.</i>”(TA); “<i>Mendä qâçqân maşuqamni quvüb bärämän, yetäyinmi, quçäğığä kiräyinmi yâ yergä, yoqluğğa singib bitäyinmi?</i>”(KK); “<i>Qızlar qıqrılâb külişdi, kennäyim uni quvdi.</i>”(CD); “<i>Äldin baş mexänikliqdän boşätib, çölgü quvgändilär, endi çöldän häm haydäbdilär!</i>”(D) “<i>Körib turib säñki, bu halqani heç üzib</i></p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																<p>quvânib, küzdân ğamginleşgân hâr bir âdâm kättâ insâniy qalb egâsidir.”(TA); “Ulärning izlänişlari, yutuqläridân quvânämân.”(TA); “Hâr tâng boz suvdân oynâqlâb çıqadigân oşâ oynâqı şabädâ-dâ, dedilär tâğam yaş bälädây quvânib.”(CD); “Maşinä ikki qavätli körkâm şıypân qarşisidâ toxtâşi bilân içkärüdân egnidâ eskirâq picämä, âyâgidâ lättâ şippâk, dotsent Âbidäv çıqıb keldi, dâmlâni körib, xuddi eski qârdâmîni körgändây, quvânib ketdi.”(D)</p>
quvlä-		+	+		+	+			+	5	39		Kovalamak.	<p>“Malümki, quyänking muqım bir marrâsi bolmäydi, ‘uni qayâqqa quvläsängüz, oşâ yâqqa qarâb qâçâdi’, deydi A. Âripov.”(TA); “Ertädân-keçgüçâ kündâşlari bilân oynâşâdi, gâpirâdi, aşülâ qilâdi, külâdi küldirâdi, teğışâdi, hazil qilâdi, qıtuqlâydi, qâçâdi, quvlâydi, quvlâşâdi.”(KK); “Bir âyâğı tızdân quyisi bükilib, soriçädân pâstgâ âsilibdi, bir âyâğı unisini quvlâb bärîb soriçänîng qırğâğidâ uxlâb qâlibdi.”(KK); “Undâ biz yaş edik, xânim, küçimiz köp edi, ğayrätimiz undân hâm ziyâdâ, nuqul siz aytgân âq kapälâklärning, bizning bulduruqçâ til bilân aytgândâ, gobalâklarning ketidân quvlâb yürârdik, ammâ bilmâgân ekânımızki, gobälâklärni tutib âlib, köksini avâylâbgînâ ezib, song ignigâ qadâb qoysâ hâm bolârkân.”(L)</p>		
quvlâş-		+			+	+			+	4	15		Birbirini kovalamak.	<p>“Lekin haftälâb yoq bolib ketgänidân keyin, saç-sâqâllari ösib, âzib-tözib uygâ kelgân mahaldâ undân mehribân, undân quvnâq, undân baxtiyâr âdâm bolmâs, xuddi yaş bälädây öz farzändlari bilân quvlâşib oynâr, cinniliklâr qılâr, arzimâgân nârsälârgâyâq bâğni bâşigâ kötârib külgâni-külgân edi.”(L);</p>		

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													dä ornidän turdi.”(SO); “Sâlihov qopâl âhangdä gäpläşâyâtgänini özi häm sezib, gräfındägi suvdän quyib içdi.”(SO)
quyil-			+	+	+				3	52			<p>1. Boşalmak, dökülmek.. 2. Saçılmak, dağıtılmak. 3. Sulanmak.</p> <p>“Nârmurâd âtä Tâhırâni astä quçib, yelkäsığä şälälädäy quyilgän qâp-qârä kaltä sâçläri ni silädi-dä, yänä mehmângä yüzländi.”(D) “Qoşıq tilimdän tilsimdäy quyilib kelärkän, dâfätän... kallämning bir çetidägi zangäri tümän ârtidä yarq etib, Kättâbâğning tepäsidadägi şıypänü işkâmlär âräläb ketğan yol közimgä körinib ketdi.”(CD) “Âtä-bâbälärining azäliy mäkâni bolğan Xârâzm tāmānlärgä yol âlädi Xalq açlık, qahatçilik azâb-uqubätläri ni bâşidän keçirsä-dä, Amudäryâning Ârâl dengizigü quyiliş cäyläridä azaldän yaşâyâtgän elätdäşlärgä qoşilädi.”(TA); “Prâxâr uni toxtätib qâlišgä urindi, birâq dâmlä qolini uning qolidän târtib âldi-dä, yürägigü quyilib kelgän ıssıq bir tolıqındän boğulib.”(D); “Kitâblär, oşâ Abrâr Şüküroviç körgän kitâblär, kättä mehmânxânäning şiftigä tegib, xırmândäy uyulib yâtär, cavânlär hali cäyigü quyilmägän, kitâblär tartibgä sâlinmägän edi.”(D) “Derâzädän quyilgän qızğış şulädä uning mis barkäpXdäy qârämtir yüzidägi acinlär anıq körinib turär, ğam çokkän közläri qısilgän, öziyäm qandäydir cüdä hârğın körinärdi.”(D); “Tâng yaqınlâşib qâlgän bulsä keräk, itläarning hürişigä eşäklärning hangräşi qoşilgän, devâr kâvâkläridä sahrâdägidäy çigirtkälär çirillär, tuğändä baqalär qurillär, uzâqdän, tegirmän nâvidän quyilgän suvning sâkin şävilläşi eşitilärdi.”(D); “Xudälärning säf ältindän quyilgän ülkän-ülkän haykälläri fârsilər qoligä tüşmäsin deb brânxıdlär ulärni tuprâqqa</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

rānci-			+		+					2	114	Rencide olmak, üzölmek.	kömişgän.”(SU) “Bekārgä rānciyüpsiz , Nazārbäy.”(L); “Ĝamtığın dost ätsä, unĝä rāncimä , här nārsä dostingdän kelsä yaxşidür.”(KŞD) “Bir ĝapim bār köp şer’lārimdä özbek xalqining ötmishi, bugüni haqüdä kuyünib, ulārnıng böläklärgä bölünib yaşāşidün rāncigän edim.”(TA); “Faqat rāncimä mendän, sahārlärdä duāĝä qoşışni unütmä.”(CD); “Dädāngdün rāncimäy qoyä qäl, bäläm.”(D)
rāncit-			+		+					2	21	Rencide etmek, üzmek.	“Bilmädim, tir bilän rāncitdim ekän sizni .”(KK); “Nahätki seni birär nārsä bilän rāncügän bolsäm? ”(SU) “Song dostini rāncitib qoymäydiğän āhangdä dedi.”(SO); “Xudä haqqı men sizni rāncügänim yoq.”€
rāstlä-			+							1	63	1. Doğrulamak, düzeltmek. 2. İşini yoluna koymak. 3. Haddini bildirmek. 4. Tamir etmek, onarmak.	“Umümän āĝändä, bugüni şeriyätimiz ibtidäylik belānçägidän çıqıb, qaddini rāstlämäqçi boläyapti.”(TA); “Endi quşlārgä qanātlārnı rāstläb turib pir! etä uçmaqdan, keng köklärgä, fāzälärgä pārvāz qılmāqdän bāşqa nārsä qālmadı.”(KK)
sāç-			+	+						2	526	1. Saçmak, serpmek. 2. Her tarafa dağıtmak, yaymak. 3. Koku yaymak. 4. Taksim etmek, bölüştürmek.	“Özimizni här yāqqa sāçib yubārdilər, indämädik.”(CD); “Tüşdi-yü, bir ālām tuprāqni ĝümbürläğänçä atrāşĝä sāçdi .”(UP); “Bahārü yāz mehnät qilib yetiştirgänini sātib tügätgän, çontägi pul körgän dehqän yigitlär bäläläri rızqıning bir uluşini şu yergä sāçib ketişädi.”(SO); “Kāhinlär fitnāçilārnıng pārä-pārä bolib ketgän içki azälārnı dalāning ikki tāmāniĝä sāçib taşlādilər.”(SU)
sāçil-			+	+	+	+	+			5	67	Saçılmak, dağıtılmak, bölüştürölmek.	“Äyim endi özlāriĝä kelib, yerdü çoĝdek sāçilib yātĝän cıydälārnı bāsib ālädigāndek tısarıldılar vā aylānib ötib, Akmal orisĝä qarāb yürdilər.”(CD) “Bu satrlärdä, bundäy tipdägi maqälälārnıng bütün ruhdä umrini uzzü kün

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p><i>dalädä ötküzüvçi, million egätlärgä sâçilgän zahmätkäş xalqumizning sermâşaqat vä farähli mehnätidän ğururlanış, uning qadrini baländ kötariş bortib turädi.</i>”(TA); “Cimnilik ağır-ağır ormäläb çıqıb ketdi, şüür hâr tãmängä sâçilib oçäyätkän gülxän kâbi söndi.”(KK); “Däryägä sâçilgän tariqdek dünyäning qaysi burçidän qidirämän.”(UP) “Bu toğridä ungä maslahat körsätädigän mahram urtaqları bolmägänidän hämdä äpäläri biri undä, biri bundä sâçilib, öz-özläri bilän ävärä bolgänläridän ävüniş yolläri qızning özi axtärişgä mäcbur.”(KK) “Qırğiziständä, Markäziy Äsiyäning başqa hudüdläridä sâçilib yaşädi, qirilib ketişgä mahküm qilindi.”(TA); “Sengä stolining üstidä sâçilib yätädi, dedimi biräv.”(UP) “Suv qızı çirâyli, saçları qâp-qârä, boynidän sâçilgän.”(YOS) “Egnidä boy-bästigä yaräşgän näfis haväräng xalät, saç täläläri äppâq yüzigä, peşänäsigä şairänä bir tärtibsizlik bilän sâçilgän Mahbubä qandäydir açilib, on yaşär yaşärib ketgän edi.”(D) “Hämmämiz tariqdäy sâçilib ketdik-kü.”(CD)</p>
saçrâ-		+	+						2	22	1. Sıçramak. 2. Aniden kalkmak, yerinden fırlamak.	<p>“Suv tәмçiläri oğilning häm yüzigä saçrâydi.”(L); “Süyuq läygä oxşab betgä saçrâydi-yä!”(UP); “Bu yâqqa saçrâb ötgän nemis avtämätçiläri quvib sâlgän askärlärimiz, ançä naridä ätişmä älib bärärdi.”(UP) “Şişäning tagigä yoğän şapäläği bilän ikki märtä urdi, pokäk saçrâb çıqıb şiftigä tegdi, songrä u yerdän saçrâb tākçädägi kättä cämğä kelib tüşdi.”(KK); “Sultänmuräd akäm birdän tutaqıb, turgän yeridän saçrâb ketdi vä başqa heç nimä demäy, köçä eşikkä ätildi.”(CD); “Bu</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												çizilmek.	<i>icâdkârlarning vazifalari gıst singari bir xil qalıplargâ sâlingün şarâidâ qalâm egälari özlärining qalb sözlärini, arzüyü armânlärini bayân qılışlari sırâ hâm âsân keçmâgân, hattâ mümkün bolmâgân edi.”(TA); “Men köçäning narigi betidägi tepälikkü sâlingün, gır aylänäsi tuprâq tâmlî (bahâr keldi degünçâ biz üstidâ varrâk uçirib çarçâmâydigân) qorğängâ qarâb çâpdim.”(CD); “Kalit qulfgâ sâlin-di-yü, burâlmâdi...”(SO) “Öz hävlisining İmâratlärini Ävrüpâ usulidâ sâlingün kördi.”(KK) “Pättâlik sâhq pâdşâlik tâmânidün sâlingün.”(KK)</i>
sanä-		+	+					+	3	534		1. Saymak, hesaplamak. 2. Zikretmek, hatırlamak. 3. ...diye bilmek.	<i>“Cücäni küzdâ sanäydilär’ dedi emâklâb kelgân bir yarädâr.”(UP) “Fitrât, Qâdiriy hämmäsini sanâb sanâğigâ yetiş qıyın, şu yoldâ cänlärini fidâ qıldilär.”(TA); “Hâzir xâtirämğâ kelgân bazı misâllärni sanâb ötây.”(TA); “Şerning täsirçänligini täminläydigân kâmpänentlärni sanâb ötirişning hâm hâcätî yoq.”(TA) “Uning şu çâqqaçâ sanâb qadâm bâsgänni körgân âdâm bârmi dünyädâ?”(YOS)</i>
sanâl-			+						1	27		Sayılmak, hesaplanmak.	<i>“Hayvân qatârîdâ sanâlgün menmân...”(SO)</i>
sanç-		+	+	+	+				4	60		1. Ucu sivri bir cisim yere batırmak, dikmek. 2. Yaslamak, dayamak. 3. Acılamak, ağrıtmak. 4. Acı sözler sarf etmek, iğnelemek.	<i>“Kün özining ötkür uğlärini yumşâq yüzläringğâ sançğândâ-dâ, uyğânmas eding.”(KK); “Bir çetdägi boş câygâ otirib, endi vilkâni sâsiskägâ sançğân edi, eşikdân tört-beş yigit xuşçaqçaq gâplâşib kirib keldi.”(UP); “Şundâ çâl çalgîni piçängü sançdi-dâ, bälägâ quçâq açdi.”(SO) “Nayzâsi bâr-kü, qârnigü sançib âlä qâlsâ bolmâsmidi?”(UP); “Dâraxtlâr dâraxt emäs, âsmângü sançib qoyilgân näyzälärgâ oxşâydi.”(SO) “Yüräginging âğriği xiyâl bâsilgân, faqat nâtinç</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													oylär xuruc qılğanidä bir sançib qoyardı... ”(D) “Näyzä bilän sançgändän keyin, yânydägisini näyzägä älişgä ulgürälmäydiğän bolğanidä qondâqning ârçasi bilän tuşirädi.”(UP)	
sapçi-			+		+				+		3	50	Atılmak, üzerine yürümek, saldırmak.	“Qâdircân çayân çaqqandäy urnidän sapçib turdi.”(D) “Gräf turgän çâyidä tepägü sapçidi .”(L) “Trübkä telefon ilmâğüdän sapçib , stoldägi Aynägä tuşdı-yü, xänä yangrâb ketdi.”(D); “Lätâfât ornidän sapçib turdi.”(D) “Bir çetdä yâtgän qırqmâni bexâs bâsib âlsä, kıfâyä ekân-kü, men qay ongirdän bıqınib âtdi, deb şerdek sapçib turib ketibmân!”(CD); “Äldin Himmätillâning etini öldirişni burç bildi, yänä burgädek sapçib ketmäsin!”(UP); “U qâşyündäy sapçib turdi, tezlik bilän xâtini yänigä kelib toxtädi vä eşitilär-eşitilmäs piçirlädi.”(SU)
saqlä-			+		+				+		4	318	1. Saklamak. 2. Himaye etmek, korumak. 3. Alıkoymak, mâni olmak. 4. Riayet etmek, uymak. 5. Bakmak, beslemek.	“Dünyä taraqqiyätidän üzilmağan hâldä xalqning milliy qiyâfäsini saqlâb qâlîş inkâniyâti bârmi?”(TA) “Cümlädän, Avestâ’ning törtän bir qısmıning eng nâdir nüsxäsini hâm özlâri bilän saqläydülär .”(KŞD) “Xocäyin hâm uni köz qârasidäy saqläydi... ”(YOS) “Bâlälârne saqläng .”(UP); “Negä şunaqa ädâmlârne saqläşmäydi-ä, dädä? ”(UP)
saqlän-					+				+		4	48	Saklanmak, himaye edilmek, korunmak	“Çâr Rossiyäsidi guberniyä (âbläst) tärkibidägi mamüriy-hudüdiy bolinnä, 1929 yilgäçü saqlänib , keyin räyân sözi bilän yürütülgän.”(KK) “İlâhım, yâmân közdän saqlänsin , bälâm! dedi.”(KK) “U kişining ayrim äsârlâri qohyâzmäsi mendü saqlänüdi degän fikr mavcüd.”(KŞD); “Kâsâniy muhâcirlär tarıxi, kitâblâri hâmdä Temüriylär dâvri sänâti tarixigä dâir sâçmä maqâlälâri dâstxatlâri hâzir Ciddädä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>yaşâyâtgân oğillâri Mahmudxâning qolidâ saqlänmäqdä.”(KŞD); “Bu dâstnâvis Dublindägi Çester Bitti kütübxânäsidadâ saqlänmäqdä.”(KŞD) “Âlimning täkidläşiçâ Ubäydiyning hâr üç tildägi şe’rlärini câmlägän devâni 1533 yili Mır Hüsâyni al- Hüsâyniy tāmānidān köçirilgän yagānâ nüsxasi Berüniy nāmidadägi Şarqşünâslik institütining zaxiräsidadâ 8931 raqam bilän saqlänmäqdä.”(KŞD) “Köhnä qasrlâr, xalq hunärmändçiligäning bugüngäçâ saqlänib qâlgän anānlâri Makedoniyälilikläring milliy iftixâri xısâblänädi.”(TA); “Âdâmlâr ulärning goştini yeyişâr, qançâ mâl bahârgäçâ saqlänib qâlişi haqidâ alām bilän oylaşârädi.”(SU)</p>
sarälä-		+		+						3	15	Ayıklamak, seçmek, ayırmaq, sıralamak.	<p>“Bir âz sarâsimädä turdi-dâ, keyin tâkçälärdägi kitâblârni sarälây başlädi.”(SO); “U goyâ âdâmlârni emäs, tartib bilän taxlängän cânsiz buyümlârni sarälägündây haräkät qulârädi.”(SO); “Tâkçädän hām bir-ikki kitâbni sarälâb âlib âdâmlârning köz ongidä yâqışdi.”(SO); “Eng mümtâz äsârlârni sarälâb köçirtiriş, tärcimä qıldiriş yolgâ qoyildi.”(KŞD) “Şundâ üç-törttâ ustāmân çap bermâççi bolib, ayni hüsâyni yetilib, tillâ tûsigâ kirgän payidâ sarälâb, keçâsi tâbutgâ câyläydi.”(UP) “U öz lâşkärini türkiylärdän, xurâsânligü hindlârdän, ğoriyü daylämilärdün sarälâb tüzârädi vâ alâhudâ bir dastâ tüzib, tun boyi ulârni nazârätädä tutârädi.”(KŞD)</p>
sarflä-		+	+	+						3	19	Sarf etmek, harcamak.	<p>“Şunaqalâr bârki, ârzü-haväs deb qizi yâki oĝli emâklây başlägäidän mâl-dünyâ yıgädi, bir künlük toygâ hām mäsini sarflâb, ertäsığâ sarpâyçän işigâ çıqıb ketäverädi.”(UP) “Cävâbim</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													ayân; <i>hazrät tâpgän mâl-dünyâsini el-ulüsi manfâati vä marifâti yolidä sarflägän.</i> ”(TA) “U songgi cavâhirlärini ât, qurâl vä asbâb-ancamlâr âliş üçün sarflädi. ”(SU) “Cazmänlärgü sarflür ekänsiz-dä!”(L); “Tâpgän pulini kitâbgü sarfläydi. ”(L)
sarğay-											4	49	Sararmak. “Yaxşıbâyev ortädü sarğayib qälâyâtgän nâznemâtlärgä açindi.”(L) “Bir qıçquriş, bir tâvüş, allaqandây bir şarpä kutdilâr, lekin undä hâm bundägi kâbi cimlik edi vä çırâğlâr qumirlämädän sarğayib körinâr edilâr.”(KK); “Ävvälbek tamâkidän sarğaygän tişlärini körsätib kuldi.”(L); “Toğri qıläsän, Marâ, bäläni âlib kelib çakki qılıbsän, degän sâqâl-möylâvi tamâkidän sarğayib ketgän çâl.”(UP) “Kökimizdä hânüz uçmây qarâb turgän yuldüzning kör yüzini, ayrılıqning küzi bilän sarğaygän. ”(YOS) “Uning ikki yüzi hâm oşâ giläs bargidây sarğayib qızärgändây edi.”(CD); “Qarâb turibmân, şu tört qatârginä baytnimi, ilticânimi oqıb bitirgünçä yüzläri sâmândek sarğayib , qâş-közlärigä bir müng-xäfâlik inib ülgürdi.”(CD)
sasi-											1	17	1. Kötü koku çıkarmak. 2. Bozulmak. 3. Tütmek, duman çıkarmak. 4. Olur olmaz şeyler konuşmak. “Çünki körpaqavıq üçün bu sâfâr pulni köpginä tolägänlâr, bâz üstigä münçä çırâyli vä tekis qavigäni üçün uni öz yüzigä maqtägänlâr, ikkinçi tamândän çälning bir haftädän beri üydü sasib yâtgändän song yanä; xânaqâ tamängä yol sâlişi kâmpirning boğılğän tabini açâ tuşğän edi.”(KK); “Bundän çıqdi, şu bittä ısqurt piyânistâni deb, sassıq qonğızdây hâmmä câydü sasib , yâş avlâdni yoldan urib yürğän bir iğvâgärni deb şunçâ âdäm, âliy malümâtli ikki yâş cuvännmärd bop ketâverädimi?”(D); “Bexâs âmânâtimni tâpşirsäm, şu

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<i>bilân sâtiledân</i> özini qutqarâlmâydi.”(KK)
savä-		+								1	67	1. Yün, pamuk ve benzeri şeyleri çırpmaq. 2. Üst üste vurmak, sürekli dövme.	“Tez-tez çıqıb mingbâsi âlâsining rozğâr işlârigâ qarâşib, körpâ vâ tonlâri bolsâ qavib, paxtâlâri savâb berâdigân ortâ yaşlârdâgi bu xâtin şu yol bilân kiçik qızıgâ sep ârttirârdi.”(KK); “İçkâridân lâbbây deb cavâb berilgândân keyin tâ birâv çıqıb darvâzâni âçgünçâ, badcahl sofi bardâş qilâlmâs, qolidâgi tayâq bilân zor berib darvâzâni savârdi... ”(KK)
sâvi-				+	+					2	37	1. Soğumak. 2. İstek ve arzusunu kaybetmek.	“Sunggi paytlârdâ u çindân hâm öz işidân sâvib ketdi.”(D) “U piyâlâdâ sâvib turgân çâyimni şarttâ içdi-yü bir entikib âlib, ‘piyâlâning ayasi çâyâk’ deb aytdi.”(L) “Nahât Spântâmânâ öz zarâsidân sâvingân bolsâ?”(SU); “Bir talây ğamdân, hasrât-alâmdân sâvingân bolâr...”(YOS)
sâvü-		+			+					2	88	1. Soğumak. 2. İstek ve arzusunu kaybetmek	“Himmâtilâ ıssıq orni sâvümâsdân bevâ qâlgân, alâmdâ yâkgân xâtin muhabbâting yallığı qanaqa bolışini. hali bilmâsdi.”(UP) “Endiginâ câni çıqqan, yürâgi ıssıq, lekin qol-âyâğı sâvuqdân ölü kâbi sâvüydi. ”(KK)
sâvür-		+	+		+		+			4	24	1. Rüzgara savurmak sûretiyle temizlemek, savurmak, dağıtmak. 2. İsrâf etmek.	“Ahmâdâlining kâttâ oğıldây bütük rozğârini içkilikkâ sâvürsü nimâ qilârding?”(KK) “U kişi İvân Nikiforoviçgâ şundây bir qarâdi, şundây bir qarâdiki, âgârdâ u qarâşgâ hâkimiyât quvvâti berilgân bolsâ, bir nafâsdâ İvân nikiforoviçning külini kökkâ sâvürârdi! ”(KK); “Çilimni cüdâ uzâq târtib çekkândân keyin, sarğımtıl tutünini âğzidân sâvürib turib, otirgânlârgâ xutâb qıldı.”(KK) “Dâvrlâr şamâli köp nârsâlâri sâvürdi , umrlâr keçdi, avlâdlâr almâşindi.”(TA)
sâvüt-					+					1	23	1. Soğutmak. 2. Rahatlatmak.	“Kallângû âbdân sâvütib âlib, tanânggâ oylâb kör.”(CD)
saylä-		+	+	+	+					4	30	1. Seçmek. 2.	“Tiriklâri barmaq bilân sanâş

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												Sevdiği şeyi almak, seçip almak.	<i>mumkin, mänä u, Närmüräd bär, uni yüzbaşılıkkä saylägän uşä Urâzqul hayât.”(D) “Oşä câydü meni sayläng.”(TA); “Sizning büyük xızmatläringiz vä akädemiyä azälärining tavsiyälärini hisâbgä älib akädemiyä rayäsäti bir ävâzdän sizni xalqarâ akädemiyäning haqiqiy azäsi qilib saylädi...”(TA); “Prezidentimizni xalq saylägän.”(TA); “1994 yıl vatän äldidägi burç xalq kimni saylämäsin, ägär u depütätlik maqâmigä erişä älsä, yelkäsigä cüdä Kättä masüliyät yuki tüşäcäk.”(TA)</i>
saylä-			+						1	14	Bir görev seçilmek.	<i>“U zât Özbekistân Fänlär akädemiyäsi tüşkil etilgänidä, birinçilärdän bolib akädemiklikkä sayländilär.”(TA); “Ätaqozi Dästläb raislikkä saylängän paytläridä bittä yaxşı ädät çıqargändi.”(D); “Şu minütdä Himälâyä tığdä Hind qızıgä yigitlikkä sayländi.”(YOS)</i>	
säyrä-				+		+			2	63	1. Ahenkli güzel ses çıkarmak, 2. Güzül cıvıldamak. 3. Sürekli konuşmak.	<i>“Köz äldimdän esä qıyğäs güllägän şäftälizärlär saf-saf ötärmä, tepämdä qumrılar säyrärmä edilär.”(CD); “Özi mening äträfimdä säyräb, ävâzi u yâqdän kelâyätgängä häm oxşäydi, tavbä.”(CD) “Xop bolädi, bacärämiz’ deb totuquşdüy säyräb turışlärinäning özi kättä gäp!”(D)</i>	
sekinlä-				+					1	20	Sakinlemek.	<i>“Yigitlä otirgän tüş yänidä andäk sekinlädi.”(L)</i>	
sekinlä-			+						1	11	Sakinleştirmek, dinlendirmek	<i>“Şundän keyin yürişini sekinlädi, äğır-äğır oy sürärdi.”(KK); “Zebi tegräsigä bir köz yügürtib älgäç, qadäm bäsışini sekinlätib kättä tutning ong tämänidä toxtädi.”(KK); “Beixtiyär qadämimni sekinlädim.”(CD)</i>	
selpi-			+						1	13	Serpme, silkelemek.	<i>“Haydär amäki şıypändä akämning ropäräsigä çokkaläb älib, qolidägi likäpçäni bir acib selpib çertgänçä, eşilib xäniş qilmäqdä edi. Maläksän yä başär yä</i>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													hurü ğilmânsän bilib bolmäs...”(CD); “San körmän kör bolib ketgin, ihım Şaharlık ong qâşi üstigä tuşib bärâyâtgän sâçini selpib , kâsani âldi vä qoşqollâb tutgänçä, yutâqib içä başlädi.”(CD); “Xuddi şu payt Barâ ungä qarâb âğır âybältäsini selpidi .”(SU)
semir-							+		1	13	Semirmek.	“E, ançä semiribsän -kü, endi soysä bolädi, debdi.”(KŞD)	
sensirä-				+		+			2	17	Kaba konuşmak, sen diye hitap etmek.	“Kelişib âläylik, Xaçek, xızmat yerimdä kattäkiçik kişilər âldidä sensirämäysän .”(UP) “Keçäginä özi bilän sensiräb yürgän başlıqning bunçalik özini räsmiy tutışı galäti körinsä häm, Akbär acäblännädi, demäk, qandäydir mühim özgäriş bolgän yäki bolädi-yü, u hali bilmäydi.”(UP)	
sep-		+	+			+			3	147	Serpme, saçmak, ekelemek, dağıtmak.	“Hây, Matlübä! Akbär hämsirä älib kelgän suvning bir qismini içirib, qâlgänini yüzigä sepdä .”(UP); “Bahârdä Zevsgä ıxläs bilän sacdä qilib, hökizläрни qoşgä qoşdidä, âmâç bandini mahkäm uşläb, mehr bilän yer haydädi vä tuprâqqa qımmätbahâ uruğni sepdä .”(SU) “Äy yağdüsini bütün tölaligi bilän sepiş , yer yüzini sutdek yârugiğa kömüb taşlaşğa tülär edi.”(KK) “Lekin ätä uni eşitmäydi, uning qulâqläri âğır bolib qâlgän, oğlining qolidä behuş yâtgän ayädgä acäbsinib qaräydi, hattä yüzini sekin uşläb-siypäb körädi, song üygä kirib eski yağaç çomiçdä suv älib çıqadi-dä, ayâlning yüzigä sepdä .”(L)	
serräy-				+		+			2	11	1. Donup kalmak. 2. Bir iş yapmadan durmak. 3. Böbürlenmek.	“Biz häm cäy-cäyimizdä serräyib qâpmiz.”(CD) “‘Höv, qultiriq’ dedi yarim popisä bilän, sen nimä qıp ammämni buzâğıdäy serräyib turibsän? ”(CD)	
seskän-					+	+			2	43	Ürpermek.	“Ammâ, Boribäyev ädätdägidäy baqırıp-çaqurmädi, aksinçä, qolini, uning yelkäsigä qoyib, tozğigän saçlärini tuzätmäqçi boldi, hattä Fazilät, xuddi	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yerlərdä snüb kördi.”(D) “U mäfküräning qabâhatini esä yâzüvçilärning bir neçä ävlâdları öz başlarıdä snüb kördilər.”(KK) “U kişini yaşirin pârä beriş vâ hâr xıl yollâr bilân snüb kördilər, ammâ u birân nârsä bilân hâm özini bulğatmädi, bälki kündän küngä undän adälät vâ insâf rävşänrâq sâdir boldi...”(KŞD)
sing-			+						1	15			1. Sızmak, içine girmek. 2. Rengine, içine girip kaybolmak. 3. Hazmetmek, sindirmek. 4. Yerleşmek, benimsenmek. “Oşä qasidädä bugüngi kün bälälärining dünyâqarâşigä singmäydiğän ayrim satrlâr mavcüd, albätä.”(TA); “Mendä qâçqân maşuqamni quvüb bârämân, yetäyinmi, quçâğığa kiräyinmi yâ yergä, yoqlıqğa singib bitäyinmi?”(KK); “Baziläri tiläklärgä yetärlär, köpläri-dä yergü singib ketärlär...”(KK)
sit-			+						1	11			Sıkmak, sıkıp çıkarmak. “U şundäy küç vâ şiddät bilân 'köngligä kirib bârdiki, bir-ikki uçrâşüvdän keyin Nazâkatni sitib çıqardi.”(UP); “Küçligi küçsizni yutmäydir, sitmäydir , Qorqudän ägülâr yutälär...”(YOS)
sız-						+	+		2	186			Sızmak. “Misâli barmâqläri kuygändäy boldi, acâb, misâli câni tanidân sızib çıqub, sâvuq mädängä utib ketâyâtgändäy edi!..”(L); “Gölälär tırqışidân sızib otüvçi havâ esä tamaki, ter vâ yänä allämbälälärning hidini haydâb çıkarä älmäydi.”(SO); “Ammâ Gränikdägi cangdä xuşröy, navqırân kilit uni ölimdän qutqarib qâlgäni üçün pâdşâ tişlari âräsidadân sızib dedi.”(SU); “Köz äldim xıräläşib kelib, goyâ bir tumân qâplâb äldi-yü läblärinning çetidân şortäng tәмçilär sızib kirä başladılar.”(CD); “Vâ nihâyät allaqandäy boşlıqdân, mävhümât älämidänpäst, xırillägänrâq, tâlıqtırärli daräcädä sekin ‘e-e-e-e’ degän çöziq tävüş sızib çıqdi.”(SU); “Tez pişâr bolib älib otdän qızib, bulâqdäy sızib , tap-

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													söz köçäläriki yalängâyâq bolib kezib berämiz! "(YOS)
sol-				+						2	112		<p>"Uning bir âğız 'ha' yâki 'yoq' deyişi qız beçârâning behad quvnâb yayrâşigä yâxud, xazân yaprâğüdäy bir nâfäsü solib nâbud bolüvigä yarämäydimi?"(KK) "Anä şundäy tadbirkâr xâtin Âhistaxân oğli qamâl gaç, ikki kündä solib tüşdi."(UP); "Sudyä şu songgi bir-ikki kün içidä solib tüşgäni nainki yüz-közidän, hattâ tävüşidän sezilib turärdi."(UP)</p>
sor-			+							2	1729		<p>"Här vilâyätning begi, buringidäy, öz başıça xân bolib âlib, yurtni xâhlägäniçä sorib yâtsä..."(YOS); "Şâirlär barmâkdärini sorib tamäddi qulüvçi ayıqlärgä oxşaydılar, degän ekän."(TA); "Sal keçikmädingmi, Nazarqul, dedi Yaxşibâyev özigä özi, bir umr tilini sorib yürüb, endi bugün tänä quläsänmi?.."(L); "Ammä... ammä... kâmbağalning qänini sorib yâtğän bâyläri sizlärgä oxşab duâ qılmädim."(SO)</p>
sorä-			+	+	+	+	+			5	1456		<p>"Mäbädä, âltän balnqça tutäb âlsängöz, undän nimäni sorägän bolärdimgiz?"(KK); "Men sizdän bir nârsäni sorämâqçi edim, bäläm, dedi."(D); "Ätäng firävndän seni soräb kelgän kişigä pâyläqçi kâmpiring:"(KK); "Şuning üçün Abdüllä Äripovni siz şaxsän qabul qılışingizni, tanişingizni, u bilän suhbätläşingizni ötinç bilän soräymän."(TA); "Özi üydä bolsä, bundäy hällärdä, xocâyindän soräydi."(KK) "Meni toğri tüşüningizni soräymän."(TA); "Qädircänni sorämäng, ânäcän."(KK); "Bir nârsäni sorägän edilär, iläci yoq desäm, qaynâb ketdilər."(D); "Üstazidän älgän talimini esläb, ikki qolini uning yelkäsigä qoydi vä başini öz başigä tāmän tärtib turib, közigä mahkäm tikilgän</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p><i>hâldâ sorâdi:</i>”(KK); “Men esâm, mavridi kelgânidâ sorâb qâlişgâ şâşib, âtrâfidâ gırdikâpâlâk bolib, ergâşdim.”(CD); “Mirhâsil Rahmâtüllâhgâ yaqınrâq surilib, faqat hâmsuhbâti eşitâ âlâdigân pâst âvâzdâ sorâdi.”(SO); “Qiyinä turib u hükümât mamüridân sorâdi.”(KK); “Bu savâlâni, Miryâqub, biz hâmmâmiz bir-birimizdân sorâyimiz.”(KK): “Öz-özimizdân sorâyimiz.”(KK); “Songrâ Yansângâ yüzlâni bilâyimlik bilân sorâdi.”(KK); “Keyin, arâvâ qozğalib ketgâçginâ, tutılıqib vâ buzib gâpirilgân Rus tili bilân sorâdi.”(KK); “Songrâ ârqagâ çekildi, surtügining ârâlârigâ qaltirağân qolini tuqib turib, balând âvâz, zorâki vâzminlik, âppâq âqarğân lâblâr bilân sorâdi.”(KK); “Çayândek çaqadilâr, çivindek sorâdilâr.”(KŞD)</p>
sorâqlâ-		+			+				2	32	1. Sorup soruşturmak. 2. Sorguya çekmek.	<p>“Ânâsi Andicân tâmânârdân kelüvçi savdâğârlârdân erini sorâqlâb, ‘Esân-âmân yüribdi’ degân cavâbni âlârdi.”(SO); “Keçgâçâ şâhâr aylândim, qoni-qoşnilârdân ustâzimni sorâqlâdim.”(KŞD); “Lütfiddin bâyni sorâqlâbdi.”(L); “Urüşdân keyin yurtigâ qaytib, uni sorâqlâdi.”(SO); “Vaqti-kü yoq, vaqti bolgândâ hâm Rüstâmni qayerdân qıdırâdi, kingâ arz qilib, kimdân sorâqlâydi.”(UP)</p>	
soy-		+			+				3	85	Kesmek, boğazlamak.	<p>“Âtâsining piçâğı bilân tâvuqni soyib, avliyâning gorigâ qânini âqızâ turib, enâsining ilticâsini eşitüvdi.”(L); “Men xocâyinimni soyğânmün.”(KK); “Soyiş kerâk bolsâ, seni soyâmân! deb qoydi.”(UP); “Ertâsigâ uni soymâqçi bolgândâ, qoy sorâbdi.”(UP); “Saydâlibâyning qari âtâsiniyâm şu yoldâ soyib ketişgân-dâ!..”(L); “Câhângir qoligâ pul tekkân küniyâq callâbdân bir qoy âlib, mâdrâsâ</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p><i>kamâli iştiyâq vâ zavq bilän ikki qolini ikki yänigä taşlâb öz-özigä yâlgız şu sözlärni sözlärdi.</i>”(KK); “Men ungä tilimiz Türkiy tillär âräsidadä eng bây, nâfis, mustıqy ekänini, bungä Danteni târcimä qılış cärâyânidä yänä bir kârrä işânc hâsil qulgänligimni faxr bilän sözlâb berdım.”(TA); “Mingbâşi bu sözlärni ğurür bilän kulib turib sözlärdi.”(KK); “Sizgä hâm ming istihâlâ bilän sözlâyâpmän.”(L); “Hakimcân bolgân vâqeäni anglätädi vâ Zebining tergâvçilär vâ doktorlär kelgân küning özidä yâq şähärgä âlib ketilgänligini sözlädi.”(KK); “Mek bilän tanışmäqçi bolgänini sözlädi.”(KK); “Miryâqub yigütlärni otirişgä davät qilib, ulärgä bir yaşirin gâp aytmäqçi bolgänini sözlägän.”(KK); “Âbdüllä akä, Savdä Zunnünâvâni körgän, yaqındän bilgân kingä sifätidä âpâ haqıdägi xâtiraläringäz, u kişining İnsâniy fazilätleri toğrisidä sözlüb bersängiz.”(TA); “Agär mümkün bulsä, mädhiyâning yâziliş carâyâni haqıdä sözlüb bersängiz.”(TA); “Uluğ şâir vâfâ, sadâqat haqıdä sözlüb, ulärni eng İnsâniy fazilätlär deb bildi.”(TA); “Men Özbek xalqı nâmidän sözlâyümän maqâlâsini eslätädi.”(TA); “Vâ bir çetdä ulärgä termülib turib, köngildä mehringiz coş urädi, şâirning; bâbälärdän sözlädim, ammâ bir zât bârkim, baridän süyük.”(TA); “Endi u sizlâb, yâtuğı bilän sözlädi.”(UP)</p>
sözlän-						+	+			2	34	Konuşulmak, anlatılmak.	<p>“Ton tagidän haligi şişâni çıqargänimdä, yüzidä xicälätgä oxşâş bir tir paydâ boldi, keyin bir yutindi, atây yutindi, atây kâflärini bir-birigä işqalâb, xuşhâllik bilän sözländi.”(L); “Negä temir bolär ekän’ deyâ öziçä sözländi İvân</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													bu tarâfgâ ikki-üç qadâm taşlâdi, şu asnâdâ qollârini yâzib quçâq âçdiki, nâilâc bârib, bu ülkân, bu zabârdâst âdâmning pincigü suqıldim .”(L); “Dombâq pattâçi trâmvyayning silkinişigâ etibâr bermây âdâmlâr ârâsidâ suqlib , türtilib öz işini qılâdi.”(SO); “Ammâ tepâsigâ brizent târtilgân ‘Gâzik’ eşiklârining turqışidân suqlib kirâyâtgân sâvuq şamâl baribir üstün kelib, râyân mârkezigâ yetgünçâ bolâri boldi.”(SO)
suqlâ-			+							1	13	1. Nazarlanmış kişiyi dua okumak sûretiyle tedavi etmek 2. Hayran hayran bakmak.	“Sorigâ, uning ârqaşidâgi işkâmlârgâ suqlânib bâqdi.”(CD); “Sultânmurâd âkâm atrâfgâ suqlânib qâpti.”(CD); “Şâftâlidâ ây ürini körgâç, yânâ ruhum âylâr kâbi yâş davrigâ suqlâr kâbi bâqdi.”(YOS)
suriştir-			+		+				+	3	111	Soruşturmak.	“Pâşşâxân bilân Xadiçaxân vâqeâni suriştirib cordilâr.”(KK); “Anüv âşnâmizni suriştirdingmi? ”(CD); “Âdâmlârni suriştiringlâr .”(D); “Sâlhov yelkâ qısdı, buni suriştirib körmâgân edi.”(SO); “Bittâ-yarimtâ körgândân suriştiribdi .”(UP); “Ukdân-bundân suriştirdi .”(UP); “Qâzântâvâqdân târtib oçâqdâgi otingâçü suriştirib çıqardi.”(TA)
susây-					+					1	31	1. Önceki gücünü, şiddetini kaybetmek. 2. İlgi veya coşkusu kaybetmek. 3. Tesirini kaybetmek.	“Âtişmä bâyâgidân ançâ susâygân bolsâ hâm, hali düşmân çekinmâgândi.”(UP)
südrâ-			+	+		+	+			4	103	1. Sürüklemek. 2. Sürgün etmek, zorla bir yere yollamak. 3. Bir şeyi sürekli kullanmak. 4. İş sürüklemek, omuzlamak.	“Mâdâniyât balığı suvni ortâsindân yârüb bir dâhiyni vâ bir xâdimni vatânigâ südrâb âlûb ketâr edi.”(KK); “Tâk zangini Dâmdehqângü südrâb bârib, tâkdâ nimâ, günâh, deb talâşib yürgânlar-â, tâvbâ, deyişâr edi.”(CD); “Xullâsi kalâm, on çâgli âdâm simgâ tarmâşâ-

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>tärmäşä, hämân suvni tofân qilib, hämân âlişâyâtgân balıqni zor-bâzor qırğâqqa südrüb çıqışdı.”(D); “Äşnâni ârtidän südrüb, başqa karvânsärâygä conädi.”(L); “Song özi işkâm içidän etigini südrüb, çıqa başladı.”(CD); “Äydin keçälärdä, sırli nıning boyläridä uzün etäkläringni maysälär, güllär üstidän südrüb yürüb yängi açilgân väfä hılli nilüfär çeçägi üzubsän.”(KK); “Äliyä endiginä tüşündi; bu ilgäriği üzr sorâşlârdän emäs, häzir erigä cüdä ägir, u xuddi özini-özi arqân bilän südrüb ketâyâtgängä oxşardı.”(D); “Uyuşgân, macälsiz vä boşäng äyâqlärini südrüb, eng yaqın hämmämğä yetib bärğüniçä tâng ätib köçä-köydä yudämlär ormäläşä başladılar.”(KK); “Çopân tayägini südrüb qadringni äşirmäqçimisän, enağar?”(L); “Şu asnädä mäclisgä qungirâq çalindiyü Yaxşibäyev qolimdän älib, tepägä südrädi.”(L); “Yaxşibäyev yänä târtädi, xulläs, içkärigä südrüb älib kirdi”(L); “Şu xätini bolädigän bolsä,yetti mahalläni başigä toplab, keyin şarmändä qilädi, köçä başigä südrüb çıqıb, älämgä car sälädi!”(UP)</p>
südräl-													<p>1. Sürüklenmek. 2. Geri kalmak, gecikmek, oyalanmak. 3. Bir işi yavaş yaptı için geri kalmak.</p> <p>“Zanciri simdü ançä yergäçä südrälib bärädi.”(CD); “Köçälärdä südrälib, här bir yoluqqangä äsilib, sevgändän öpiş, sevmägändän qopâl bir türtki yeb yaşaş köz äldigä kelädi.”(KK); “Säbäbi... uluğ dänışmänd aytgändek, käväklärdä südrälib, ormäläb yurişgä mahküm qulingän sendäy maxluqläring burgüt pärväzigä aql-idräkläring. yetmäydi!”(D); “Turib älişgä äldi-yü, allaqaçân işini bitirib, tinçib ketiş ornigä şu aql, şu qaddi-qämät bilän hänüz ketidän südrälib yuribdi!”(D);</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													säbäbläri häm bär edi.”(TA); “Lekin şundä häm u şäxlär äräsidadän ormäläb çıqıb, bu tāmāngä aylānib ötdi-dä, ildiz-pildizi bilän cargä sürgäb ketdi.”(CD); “Ulärning älgä sürgün baş gäyäsä, albättä, millät ravnaqı ilä bağlıq edi.”(TA)
süril-			+	+	+	+			4	40	1. Sürülmek. 2. Bir tarafa çekilmek.	“Eşikläri ikki yāngä şāvqınsız açilgän paytdä kāsäl körgäli keläyätgän üç-tört kişi çeträqqa sürilib yol berişdi.”(L); “Yetimni yığlāt māng, Xudä xayringizni bersin marâ buvi, kāsätikinni eritgän hisäbläb, seki yaqınigä sürildi , barmâğıdän tillä üzükki çiqarib äldigä qoydi.”(UP); “Yarım qadām yāngä sürilsä , murdä üstigä ayāq qoysä yetädi.”(SO); “Angliyä agentı, degän taxminlär äldingä sürilgün edi .”(KK); “Özläri esä, dasturxändän sürilib , devārgä suyāngānçä, tumtäyib äldilär.”(CD); “Bungä sari qārā gani keti bilän sürilib , qolini siltälädi.”(CD); “Keyin keti bilän sürilib , tāmıdän ayāğını äsiltirib äldi.”(CD)	
sürin-			+	+		+			3	12	1. Sürünmek. 2. Zorlanmak, zor duruma düşmek. 3. Aşağı inmek.	“Boynāq aybdār bälädäy, közimgä qaräyālmäy, devār tagi bilän päsrgä sürindi .”(CD); “Äläm-äläm beçärälär bätqäqlärdä sürindi .”(YOS)	
sürkä-			+	+					2	19	1. Sürmek. 2. Sürerek yedirmek.	“Qayrāqqa tilini sürkägün ötkür piçāq qoyning boğızığa taqalmışdır.”(KK); “Zebi taşqarigä çıqıb tüzä qār bilän qolini yuvdi, tüzä qārni yulärigä sürkädi , cindäk yedi.”(KK); “Päççä kafılärini qaşlärigä sürkäb , barmâqlärini yalädilär.”(CD)	
sürt-			+	+			+		3	55	1. Sürtmek. 2. Merhem sürmek. 3. Silmek.	“Här bittäsini öpib, közlärigä sürtib , oräb-çirmäşgän.”(CD); “Ayım bir dänäsini qollärigä älib, hidläb kördilär-dä, öpib közlärigä sürtdilär .”(CD); “Apāqı Sultānmuräd akāmning yelkälärini siläb, silägän qollärini yuzlärigä sürtib öpib	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													tavâf qilâyâtgân edilâr, momin tâğa urişib berdilâr.”(CD); “Sâyâyâh aytgânidek közingü sürtämân.”(UP); “Âkkân yâşni sürtâr.”(YOS); “Közingizgü sürtäsiz, vassälâm!”(UP)
süy-		+				+			2	482	Sevmek, beğenmek.	“Seni süymägün kişigä bergän bolsä, âtäng berdi...”(KK); “İkkâvini süyâb âlib ketdilâr.”(KK); “Ulâr bahâr nasimlâri ğuv-ğuv esib, tâl nâvdälâriyü mirzâteräk uçlârigä âsilib halinçäk uçâ başlâşlâri bilân süygün diyârlâri tâmân âtlâlib qâlâdilâr.”(CD)	
süyä-			+	+				+	3	311	1. Dayamak. 2. Yardım etmek.	“Sâbiq partiyâning mahalliy arbâblâri meni ortägä âlib, partiyägü süyân, dâvlätgü süyân, yoq nârsägä suyâlib nimä qiläsän, deb maslahat bergän.”(TA); “Häm râhsiz kuçägä çıqışim hâm qyın, xayriyâtki, qadrdân ukämiz Zâhidcânni xudâ yetkâzdi, şu kişini panâh tutib, zârâ yıqılğan câyimdâ süyäsä, deb...”(L); “Yâş-yalânglâr kelsä, köngil yetâdi-gânraq birâvidân iltimâs qilâmân, zârâ tepägüçâ süyâb çıqsä, degän ümid bilân eşikkâ tikilâmân.”(L)	
süyä-		+	+	+				+	4	311	1. Dayamak. 2. Yardım etmek.	“Sâbiq partiyâning mahalliy arbâblâri meni ortägä âlib, partiyägü süyân, dâvlätgü süyân, yoq nârsägä suyâlib nimä qiläsän, deb maslahat bergän.”(TA); “Häm râhsiz kuçägä çıqışim hâm qyın, xayriyâtki, qadrdân ukämiz Zâhidcânni xudâ yetkâzdi, şu kişini panâh tutib, zârâ yıqılğan câyimdâ süyäsä, deb...”(L); “Yâş-yalânglâr kelsä, köngil yetâdi gânrâq birâvidân iltimâs qilâmân, zârâ tepägüçâ süyâb çıqsä, degän ümid bilân eşikkâ tikilâmân.”(L)	
süyân-			+						1	155	1. Dayanmak, yaslanmak. 2. Yardım almak.	“Ha, insân öz xâtirälârigü süyânâdi.”(TA); “Qumribuş kütilmägän bu gâpdân âqardi, kökârdi, suvrâtdâk qâtib devârgü	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<i>süyâlib</i> qâldi...”(KK); “Keyin erinmäy sâçıqqa artinib, sâqâllärini silâb, mâylädilär-dâ, pişillâb yâstıqqa süyândilär. ”(CD)
süykä-			+						1	15	Bir nesneyi bir yere sürmek.	“Men vâlidängä âdäm yubârämân, u kişi cindâkkinä süykäydigân dâriläridän yubârsälär, undân bir âzginäsini yâlgız belingiz bilân ârqangizgü süykâb âlsängiz, andâk fursâtdâ tuzâlib qâldâdi.”(KK)	
süyün			+	+		+			3	30	Sevinmek.	“Sevingân paytläri közlärigä yâş balqıb çıkar, bizlärning hər bir yutuğımızdân xuddi ânämizdäy süyünärdilär. ”(TA); “Dante ‘İlahiy komediya’da hayâtni şundäy tadıq etgänki, uni tarcimä qılâyâtgänimdä muällif esimdän çıqıb ketib, men bilân fikrdâş ekänigü süyüngänmân. ”(TA); “Endi bizgä ârâm keräk, ârâmki, ötgän künlärning sarhısâbini qılib, yaxşılâridän süyünib , yämânläridän kuyünib, nedir sabâqlâr çıkarib, alhâl, vârislârgä arzigülik bir merâs qâldirsäk.”(L); “Bundäy tüş ävvälläri ungä bir ümid berârdi, endi esä u dünyâgä çârlâş bolib tuyıldı vâ bu kün yaqın kelgänidän süyündi. ”(SO)	
süz-			+	+	+	+		+	5	137	1. Suda yüzmek. 2. Üzerinde durmak, üzerinde yüzmek. 3. Gezmek, dolaşmak, düşünmek.	“Oşâ manzärâ xayâlimdâ qaytâ cänlänib, ulâr hâvüz suvining yengil mavcläridâ xuddi nimpüşti yelkänli qayıqçälärdäy, u tãmândân bu tãmängä süzib bärib-süzib kelâ başlädilär...”(CD); “Mäsälän, qıyâmât bolgändâ tağlâr xuddi titilgân qoy yungläridek havâdâ süzib yürädilär, deyilädi.”(TA); “U anâ şu hâlâtdâ peşindün âqşâmgüçâ hâvüzdâ süzib yürdi. ”(KŞD); “Silentsiäriy, Hacviyât Tarmitâ, qarşisidâ qâçâqlâr kattâ qayıqlärdâ âksdün süzib ötdilär-dâ, makedänlârgä qâldirmâslik üçün ulârni yaqıb yubârdilär.”(SU); “E garâniş	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bitunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													qollarini bu qadar köp silkiydi? degän savâllär dengizini neçä martädän süzib çıqdi.”(KK); “Bundäy şaxslär ummändä süzib bäräyätgän ülkän kemägä oxşäydi.”(TA)
süzil-				+	+				2	15	Gezmek, dolaşmak.	“Tolgän äy köklärdä süzülib bärğändä.”(SO); “Näzäkätbibinin g qâşlärinä ingiçkä qâşlari biri past, biri yuqâri kötärilgän, çetlärigä näfis kükimtir boyâq surtilgän közlari yâqımtây ginäxänlik bilän süzilgän Mahbubä, xuddi Täşkentä emäs, kurârtä dä m älgändäy açilib ketgän edi!”(D)	
şakllän-				+	+			+	3	48	1. Şekillenmek, belirli bir şekle girmek. 2. Belirli bir kültüre göre yetişmek.	“Hali yaşlar şeriyätidä bädiiy şäkl köngildägidek şakllängän emäs.”(TA); “Kişidä malüm bir yaşgüçä şakllänib yetilgän intellektüäl xususiyätlär u yaşgän dövr şarâitining mahsülü.”(D); “Yıllär dövämüdä şakllängän iqtisäd vä siyäsätini tosädän özgärtiriş häm müşkül.”(TA); “Mening ruhiyätim esä ikinci aqıdä haväsüdä şakllänib kelgän.”(TA); “Eng mühimi, müstaqıllık yılläridä şakllängän yaşlar özlärini körsätyäpti.”(TA)	
şaklläntir-		+		+					2	12	Şekillendirmek	“Diniy etiqäd mäsäläsigä kelsäk, dinimiz islâm Makkä-yü Madinädän tarqalgän bolsä-dä, buni cähändä ilm sıfätidä, din sıfätidä şaklläntirişdä Mävärünnähr farzändläriining büyük bähälärimizning xızmatläri nihâyätdä beqıyäsdir.”(TA); “Vatän qismätini öz qismäti deb bilädigän yakdil xalqni şaklläntirişgä xızmat qıladı.”(TA); “Tarıxgä yangiçä munäsäbätini şaklläntiriş caräyänidä anä şu şaxslär faäliyatigä yangiçä köz bilän qaräş, adälätli bahä beriş keräk bolädi.”(TA); “Manäviyätini bundän buyän yänädä müstahkämleş üçün özimizni	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

																<i>cähân xalqlärining boy-bästigä, dünyädä qabul qilingän amälü qâidälärgä, ayni payidä tarıxıy iddizlärimizgä mäs ravişdü şakllantirişimiz lâzim bolädi.</i> ”(TA)
şaldirät-		+		+	+					3	14	Tıkırdatmak.				“Ammâ tarğulimni bedäpâyäning pästidägi qorıqqa älib tüşib, özimiz İzzädü (häv oşä köprikdägi Çomilişdü) balıq bolib yâtsäk, bir mahal Cimittepä ârçasidägi yoldän aräväsini şaldirätib kelib qâldi.”(CD); “Aräväsini şundäyginä yânginämdän şaldirätib ötib, meni çanggä bätirib ketädi.”(CD)
şamällä-				+						1	58	1. Üşütmek. 2. Hava almak, açık havada gezmek.				“Gilängä uzänib başını qollari üstigä qoydı, bemahal qışning sâvuq tângidü şamälläb uyqugä ketmâq istärdi.”(KK)
şaraqlä-							+			1	34	Şıraklamak, şırak diye ses çıkarmak.				“Bulär, qıyqırıq sâlişib, tâbigä kelgän çâydişdek şaraqläşib kâmpir bilän oynäşärkän, u çarçäb entikkänidän zorğa-zörğa nâfäs älib.”(KK); “Yaxşibâyev, bu râstdän häm qumğändäy şaraqläb külädi.”(L)
şärhlä-		+		+			+			3	26	Şerh etmek.				“Lekin biz ulärgä başqaçä nazär bilän qarär edik, ulärni xuddi ädämiylikkä zid nârsälär tarzidü şärlär edik.”(TA); “Büyük degän sıfätini özimçä şärhläb aytsäm, bu ädäbiyät haqsüyär, xalqçil, kamäläkkdek sercilä, älmäsdek serqırrä, billürdek timq...”(TA); “Albättä, men ulärning här birini şärhläb otirmäymän.”(TA); “Lekin ayni ertägä äpkeliş şart emäs, yaxşisi, men säğayib çıqqandän keyin, toppä-toğri bizning üygä äpkeling, birgäläşib oqıymiz, tüşünmägän cäylärimni şärhläb turäsiz.”(L); “Ulärning nâmini 30 tildä bergän Berüniy öz äsärlärini oşä дәvr ilmiy anänäsigä körä aräb tilidä yâzgän, şer’lar bitgän, aräb şäirlärining şerlärini şärhlägän.”(KŞD)
şäs-			+	+	+	+	+			5	500	1. İvmek, acele				“U esä heç kimni oylämäs,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												etmek. 2. Heyecanlanma k.	dengizçiligidâ ârttirgân matânâti vâ tâcribâsi bilân niyâtigâ közlâgân yerigâ şâşardı. ”(UP); “Oqşimgâ şâşyâpmân. ”(L); “Miryâqub bütün umridâ körilmâgân bu hâl qarşisidâ şâşib qâldi.”(KK); “Yaxşibâyevni kütümâgânimdân emâs, yaş-yalângläрни kütümâgânimdân şâşdim. ”(L); “Zorğa çidâb turdi, şâgirdi eşikni yapışi bilân şâşib oringâ çözüldi.”(L); “Men içimdân âftâb çıqqandây şâşib qâldim.”(CD)
şâşil-			+	+					2	15		İvilmek, acele edilmek.	“Arâvâkâş tâbut kötârgânlârgü yetvâligâ şâşildi. ”(CD); “Biz sâlâmgâ şâşildik. ”(CD); “Akâm kiprik uçirib, bâş silkidi vâ içkârigâ şâşildi. ”(CD); “Eşikni âçişgü şâşildim. ”(CD); “Men yetib âlişgü şâşildim. ”(CD); “Hâ, endi kirâber, bâtir özi çatsirdi eşikdân şâşilib kâl kirâdir.”(YOS); “İtikning şu xıldâ âsiy oylâri bilân Miryâqub qandây qilib ormidân turgâni vâ nâmer zinâsidân şâşilib yuqârigâ çıqayâtgâni özi bilmây qâldi.”(YOS)
şâvüllâ-				+					1	27		Şırlıdamak.	“İzzâ suvi tegirmân tağidâ şâvüllâb, qoştıgını aytib yâtibdi.”(CD); “Men esâm suvning salqın epkiniyü bir marâmdâ şâvüllâşi yâqıb, tepâdâgi çaraqılâgân yuldüzlârgâ termülib otirâversâm, deymân.”(CD); “Tasâvvur etâmânki, yânâ on yıldân song bu yerdâ râsmânâ ormân şâvüllâb turâdi, deb!..”(L); “Qulâğı âstidâ şildirâyâtgân suv dam ötmây şarşârâ kabî şâvüllâdi. ”(SO)
şâylân-			+						1	14		Hazırlanmak.	“U maysâdâr içidân ormâlâb çıqıb, âtbâşârâ bâşini mağrür tutib, özini âftâbgâ sâlib turdi-turdi-dâ, qanâtlâri yâyb, âyâqlâri kerdî vâ uçmâqqa şâylândi. ”(CD); “Ârçamgâ sekin burilib, qâçib yubârişgü şâylângân câyimdâ şıpillâvâlib Sâli kelib qâldi.”(CD); “Özi qalt-

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<i>qalt titrâb, tâlçivîqdâgi balhqni hâm taşlâgânçâ, tisârilib qâçışgâ şâylandı.</i> ”(CD)
şil-		+			+					2	52	1. Üzerinden söküp almak. 2. Yolmak. 3. Sıyırmak. 4. Aldatarak malını almak.	“Çöntâgidân şuni şilib qoymâgâ nimdâ bârmi, körârdi körâdigânini!”(CD); “Qoying, ortâq Şükürov eşitib qâlsâlâr naq terimni şilâdilâr!”(D); “Mening özimni Lamax amâkim şilib, qâqlâgân.”(SU)
şim-		+								1	61	Emmek.	“Yaxşibâyev dârini şimib, bâşini sal ârqagâ taşlâdi.”(L); “Cahângir Tâlibcânnig qânini şimib âlgân tupraqni qirib, româlçâsigâ tugdi.”(SO)
şiş-					+		+			2	24	1. Şişmek. 2. Hava ile dolmak. 3. Şişmanlamak. 4. Artmak, çoğalmak.	“Zâtân, maqtâvlârdân pufaqqdây şişib, şührâtâlâb bolib qâlgâni ayân.”(D); “Hâr dâim yelkâsigâ tüşib turâdigân gözâl, timqârâ saçlâri betârtib tozğigân, közlâri yığdân şişib ketgân Tâhirâ indâmây kelib, dâdâsining âyâğigâ tiz çokdi-yü, yâş bilân yuvilgân yüzini uning etigigâ bâsdi.”(D); “Âçlikdân şişib, köçädâ ölib yâtgânârnî kördi.”(SO) “Qârin meşdây şişib bâryâpti.”(CD)
şuğullân-							+			1	74	Bir işle meşgul olmak, ilgilenmek.	“Xalq heç qaçân öziçâ siyâsât bilân şuğullânâmâgân.”(TA); “Şuningdek, özim hâm târcimâ işlâri bilân şuğullânâmân.”(TA); “Bu yerlârning ahâlisi âzâldân çârvâçilik bilân şuğullângân.”(KK); “Xatingizdâ aytilgân mäsâlâlâr bilân şuğullânâyâpmiz, dedi.”(D)
şübhlân-		+			+					2	12	Şüphelenmek.	“Oşâ şâir bizning tilimiz köp nârsâgâ qâdirliğidân şübhlângân ekân-dâ?”(TA); “Fâciâ sabâblâri hayâtiyligigâ şübhlânâmâydi.”(D); “Âtâ-ânâm hâm, âğanim hâm, hattâ uning taqdiridân şübhlânib dünyâdân ötgân erim hâm anâ şu bâlâ edi.”(UP); “Bâlâ mendân şübhlânâyâpti.”(UP); “Râstdânâm Murâdillâ amâkimdân şübhlânâyâpsizmi?”(SO)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

tâblä-		+	+	+							3	24	1. Belirli bir kıvama getirmek, ısıtmak, kızdırmak. 2. Demiri (kızdırıp su vermek süretiyle) çelikleştirmek. 3. Yetiştirmek, belirli bir seyyeye getirmek.	“Binâ âldidägi çâğrâq gülzâr âtrâfigâ qoyilgân xarrâklärdä üç-tört bemâr tanlärini âftâbgü tâbläb otiribdi.”(L); “Kulgisi qistâdi u hâzir taşqaridä säyr qilyäpti, xâtini ağır ahvâldä, bâşidä otiräverib köngli târiqqan, taşqaridä, gülzâr tegräsigâ qoyilgân xarrâklärdän biridü âftâbgü tänini tâbläyâpti-yü , biz bu yâqdä ruhini yoqlâyäpmiz.”(L); “Canglärdä tâblängän , xalq mänfäätläri tünü kün oylâydigän, xalqqa qayışädigän haläl kişi.”(L)
täbriklä-		+	+	+	+						4	22	Tebrik etmek, kutlamak.	“Ävvälä, xalqımızning udümigâ qorä bärçä oquvçilärni yängi yıl bilän çin yuraqdän täbrikläymän .”(TA); “Bütün respublikägä dängi ketgän bu körkäm qışlâq toğrisidä u köp eşitgändi, birâq öz közi bilän körgänläri gazetälärdä maqtälgändän häm âşib tüşdi-yü, Şükürov Ätaqozini çin köngildän täbriklädi .”(D); “Şe’r muharrirgä cüdä makül boldi, u kişi, hattâ meni bu muvâffaquyat bilän täbriklädi .”(TA); “Şuşü boldi-yü, yigit här körgändä minnätärçilik bildirib gâh äpâ, gâh äpâ deb Xâsiyätbibining könglini âlişgâ urinädigän, bayrämlärdä täbrikläb , bazän dârpxänägä kirib, gül taşläb ötädigän boldi...”(UP)
täkidlä-		+	+	+	+						4	140	1. Üzerinde durmak. 2. Teyit etmek, vurgulamak.	“Şu yerdä yänä bir nârsäni täkidlämäçimän .”(TA); “Alişer Nävâiy Xämsä’ni yarätışdä Xusräv Dehläviy häm ruh vä quvvät baxş etgänini alâhidä ehtirâm bilän täkidläydi .”(KŞD); “Abdüllä akâ, siz şe’rlärmngäzdän biridä ävâzingizning ikki daryâ arâhğidä qâlib ketgäşgäğini armän bilän täkidläğänsiz .”(TA); “Bu mümkün, siz üçün mümkün, dedi sudyä vä uning şâm qängisi tuşgän köngligä, cillä bolmäsä, kiçkinäginä çırâq yâqış

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													maqsädidâ mehrîbân tâvüşdü, âtâlik huquqığâ egâ kişî tarîqasidâ tâkidlädi. ”(UP); “Bundây devârni esâ bärçâ xalqlâr birlâşgändâğînâ bunyâd etâ âlişini tâkidlädi. ”(TA); “Ğafür Ğulâm icâdining yänâ bir xususiyätini tâkidläb otmâqçimân.”(TA); “Keyin tüşünmâdik demânglâr, dedi mîx qâqqandek tâkidläb. ”(UP)
tâkidlän-				+					1	15	Vurgulanmak, teyit edilmek.	“Köpçilikning könglidâ ilmiy malümâtlärgâ qarşî bolgân lekni heç qayerdâ yâzilmâğân, yâki tâkidlänmâğân içki talqıp, hissiyât bâr edi.”(UP); “Yuğârîdâ tâkidlängün. ”(KŞD)	
tâkrârlä-		+	+	+	+	+			5	111	Tekrar etmek.	“Rüstâm akâ meni tanıştîrgâç, dâmlâ mâşaqatli talâffüz bilân isiminni tâkrârlädi. ”(TA); “Lekin oğlîni unçâ hâm berilmâsdân, boşrâq öpârkân, bâşîni tebrätâr vâ manisiz cümlälärni tâkrârlädi. ”(KK); “Ävvâl rayân gazetâsi Åşnâning sözîni tâkrârlädi. ”(L); “Üygâ! bu sözni on mingläb kişîlar qısqa qonim paytlârîdâ, uyğânâyâtîb yâki uyquğâ ketâyâtîb içlârîdâ tâkrârlärdilär. ”(SU); “Qani mening ketimdân tâkrârlä! deb qıstâydi.”(UP); “Songrâ munğlänîb turâdir, mulâyim qurâât bilân yänâ tâkrârlädi. ”(KK); “Hâ! âlâm bilân tâkrârlädi Frädâ.”(SU); “Uşâ Farğânâdâ tuğîlgân bicildâq qızim Zilâlâ cacci kâflârîni âçîb, hâr Dâstürxân tepâsidâ âyimlârdân örgängânîni toğidek tâkrârlâydi. ”(CD)	
tâkrârlän-	+									20	Tekrarlanmak	“Äxirîdâ ‘Bu nâmaqulçîlik bâşqâ tâkrârlänmâydi, qâp-qâra közlârîngîz haqqı’, deb küldî.”(UP); “Bu ikki savâl qaytâ-qaytâ tâkrârländi, lekin cävâb bolmâdi.”(SO); “Şu nârsâ üç bâr tâkrârlänâdi, ammâ savâl dâvâm etâverîşîni körgänlârîdân song...”(CD)	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

tâl-											1	369	1. Yorulmak. 2. Dalıp gitmek.	“Tarix bizgä Prezidentimiz İslâm Kärimovdek tâlmäs , öz işigä sadâqatlı rähbärni bergäni häm mühim vâqeädır.”(TA)
talä-		+		+		+					3	413	1. Zorla almak, talan etmek. 2. Pazarlık yapmak. 3. Saldırmak, ısırmak. 4. Sokmak, ısırmak. 5. Linç etmek. 6. Tırnak veya sivri uçlu bir cisimle bir cismi delmek.	“Şuning üçün tubänlärning tubäni yävüz, buzuq kişilər häm erkinçä talärlärdi , emärlärdi-dä uni sökärärdi arqasidän här keçä.”(SU); “Räst, u nâbäkâr, u ablah Bahriddinni öldirmägän esä-dä, başqani nâhaq öldirgän, talägän .”(CD); “Hattâ qarindäşlärinini, tuğışgänlärinini talägän ädäm, axır bundän başqa qandäy cazâgä läyiq ekän?”(CD); “1529 yılı Ubäydullâxân Xuräsängä hucüm qilib, taläydi .”(KŞD); “Keyin aldängänlärinini körüb, här çekkädän taläy ketişdi.”(CD); “Quyidägi şer bäsünçilär, özärä taxt-tâc taläşuvçilär tämänidän talänib , oğıl-qızları äsirlikkâ älinib, qul sıfätidä haydâb ketilgän vä sätilgän xalkning dârd hasrätining ätäşin alängäsidir.”(KŞD)
talän-			+								1	32	Dalanmak, ısırmak.	“Enkäyib, mäl izi soqmâqdän çangäl tikänlärgä talänib kötarilib baryäpmiz, baryäpmiz, qani qır uçigä yetib çıqsäk.”(CD); “Bälä-çaqamgä Ätäng itlärgä talänib, yem bolib öldi, degän xabär barişidän isnäd qulamän.”(SO)
taläş-		+		+	+						3	54	1. Zorla almak, talan etmek. 2. Saldırmak, ısırmak. 3. Linç etmek. 4. Bir şeyi başkasından almak için tartışmak, mücadele etmek.	“Axır, u bilän nimäni taläşyämiz , özi? dedim fiğänim çıqıb.”(L); “Akäm bilän häm balki şu bâylikni taläşigändir? ”(SO); “Yaylävlärini târtib âlişgän, kârvänlärinini taläşgän .”(TA); “Bir qarindän taläşib tüşgänlärlä qollây älmäydi şunçalik!”(CD); “Ölim bilän taläşib yätgän bir çälning yänigä şu qızälâqni quyib ketäsänmi, esipäst?”(D); “Kündüzi Hummatillâ bilän nimädür taläşib , can calläşgän ekän!”(UP)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

talmâvsirâ-	+										0	13	1. Afallamak, ne yapacağını bilememek. 2. Anlamamış gibi davranmak, bilmezlikten gelmek.	"U talmâvsirâdi ."(CD); "Men talmâvsirâb , sekinginâ üydân sirğalib çıqa bâşlâdim."(CD); "Keçirâsiz, ukâ, dedi Yaxşibâyev talmâvsirâb ."(L); "Bittâ unaqa âdâm yoq, dedi talmâvsirâb ."(CD)
talpin-			+								1	32	1. Uçmak. 2. Bir amaca ulaşmak için gayret göstermek, çabalamak.	"Said Ahmâd âkâning yânlârigü talpinib bârgänimizdâ bizlârni hâmmâvaqt samimiyât bilân kütib âlâdigân hâm Saidâ âpâmiz edi."(TA); "Hâmmâ kirib kelyâpti, men âdâmlârning ârâsini yârib, kimgâdir turtinib, kimnidir aylâni b ötib, taşqarigü talpinâmân ."(CD); "Nârmurâd âtâ, hâmân közlâri âlâ-külâ bolib, âldingâ talpindi ."(D); "Tiz çökib otirgân ânâsini körüb Erkin ungü talpindi ."(SO)
taltây-			+									11	1. Gururlanmak, kibirlenmek. 2. Yayılıp oturmak. 3. Şıarmak.	"Men bugün... dâmlâ bilân diydâr körişib qâlib, cudâ taltâyib ketibmân, keçirâsiz..."(D); "Toğri, u bir âz hâvliqub, bir âz... taltâyib ketgân bolsâ ketgândir."(D)
tâmçilâ-			+								1	30	Damlamak.	"Siz şuni bilib qoyingki, oğim, âgâr biz hâmmâ bulâq, hâmmâ özânlârning suvini tâmçilâb işlâtgänimizdâ hâm, hattâ Tyan-Şân tâglârining muzlârini eritib suv qulgänimizdâ hâm saksâninçi yulgâ, bâringki toqsâninçi yulgâ bârib hâmmâ imkâniyâtlârimiz tugâydi."(L); "Balki, qânlârni tâmçilâb içârlâr..."(YOS)
tâminlâ-			+		+	+					3	29	Temin etmek, hazırlamak.	"Ulârni uy-cây bilân tâminlâş , âsârlârini çâp etiş, körgâzmâlarini namâyış qiliş, camğarmâlarini tüziş qilingân işlârning bir qismi xâlâs."(TA); "Ulârgâ ârkâni dâvlât hâmiylik qıldı, xattât vâ mütârcimlâr mâddiy cihatdân tâminlâb turildi."(KŞD); "Harbiy xızmetçilârning hâmmâsi dâvlât hisâbidân yetârlî miqdârdâ maâş bilân tâminlângân ."(KŞD)
tâmiz-		+	+			+		+			4	22	1. Damlatmak. 2. Yardım	"Tâmsâ bağrim qâni oqudin, çıkar könglimdin âh, Dud ötür

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												etmemek.	çün qânini ot üzrâ tâmizsü kabâb.”(KŞD); “Labigâ tâmizîng. ”(SO); “Barmâgingiz bilân tâmizîng. ”(SO)	
tân-					+						1	389	İnkar etmek.	“Ötmışidân tângänlär üçün u albätgâ qârânğu.”(TA); “Öz işingdân tâniib , qolingni yuwib, qoltuqqa urmâqçimisân?”(D)
tani-		+		+	+						3	758	Tanımak, bilmek, ayırt etmek.	“Bâşqa merâs ülkân xazinâ uygângân, özligini tanigân. ”(TA); “Siz Abdisâmât mingbâşi degänni taniysizmi? ”(KK); “Sen tanimâysân uni... ”(KK); “Yaqrnâq kelgänidâ tanidi. ”(L); “Sening yâzgân bitigingdâgi u tanış tasvirlär, aziz yurtimizning timq suvrât-çizgiläridân tanib qâldik.”(CD); “Âvâzläridân tanidim. ”(CD); “Xatidân tanisängiz keräk. ”(UP)
taniş-		+		+	+						3	150	Tanışmak.	“Yaqındâ, ziyâfâtdâ bir savdâgâr bâyning xâtini bilân tanışdim... ”(KK); “Âsiyâ bilân yaqındâ tanışgân bir nâzik rus xâtin, Âsiyâ bilân yaxşı tanışgändâ hâm sârt tilini örgänişgâ tanâzzül qulâdimi?”(KK); “Eşitişimgâ qarägändâ tanişib âlibsizlär.”(D); “Üydâ bolsälär bahânâ bilân tanişib âlär ekänmiz...”(D)
taniştir-		+	+	+	+						4	41	Tanıştırmak.	“Ertägâ seni bir kişi bilân taniştirämân. ”(UP); “U ertängi mârâsim vâ bu mârâsimning mugäsâddisi bolmiş professor Mirâbidâz üçün üstüstigâ qadah kötârgändân keyinginâ xıyâl çehrâsi açildi, song Qâdircänni Vâhid Mirâbidovgâ taniştirib , bolâcâk qoştüy üçün hâm adyâr aytdi.”(D); “Tâşkentgâ qaytäylik, sizni bir Âşnâgâ taniştirämân. ”(L); “Vityâ sizni mengü taniştirdi. ”(UP); “Sersâqâl yigit recissyâr ekân, bâşlıq sıfâtidâ hâmkâsblärini taniştirdi. ”(L); “Nazâr corâm meni sen bilân taniştirgân , endi men hâm uni bolâcâk rafiqasigâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasfa Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												kabul etmek.	kiritişlərini buyüribdi.”(KŞD); “Bu diyârdä tâpgân, tâpâdigân savâbu âmâllârimizni, ilâhâ, özimizgâ hâmrâh etgin.”(CD); “Hadegändä tâpâlmâdi.”(UP) “Bu mehnât birlâ tâpsäng parçâ nân, kişining minnâtidin uldür âsân.”(KŞD); “Hâci eşânning yeridân tâpdim!”(KK)
tâpil-			+	+	+				+	4	23	1. Başı boş dolaşmak. 2. Yorgun bitkin dolaşmak. 3. Ne yapacağını bilmeden dolaşmak.	“Boynâqning üydân qâçib, bu yâqlârgü tentirâb ketişləri, künlâb yoq bolib qâlišləri beciz emâskân-dâ!”(CD); “U tâ râyhân butâlâri ârâsigâ yıqılıb, hürâk târtişgâ tüşmâgüniçâ şundây qoşiq aytib, güllârni bâsib-yançib hâvüz boyidü tentirâyverdi. ”(SU); “Cinköçâldä tentirâb yurib , adâşib qâlgânimni pâyqâdim.”(L); “Qayerlârdä tentirâydi bilmâyimiz. ”(CD); “Kim u, bemahaldä tentirâgân? ” dedi âldingi âtlıq.”(CD); “Acâbmâski, bir zamânlâr ikki dügânâ maslahat qilib, mânâ, ıxtiyârimizdâ buldürüqdân tentirâb kelgân ikkitâ sâddâmerâv bâr, biridân arbâb, unisidân ârbâbgâ maddâh yasâyimiz, deb kelişib âlišgân bolsâ!”(L); “Râstdân, yetti xuftângüçâ tentirâb yürgân âdâmgâ orin hâm hayf.”(CD)
tâpin-			+							1	21	1. Tapınmak, sığınmak. 2. Secde etmek.	“Sizgü tâpingândân körâ, şây tângâ tâpinsâm bolmâsmidi?”(L); “Malümkî, qadimgî âtâ-bâbâlarimiz türli-tümân dilârgü tâpingân , u bilân bâğlıq kôlâb râsm-rüsmlârni bâcârgân.”(KŞD)
tâpiş-						+				1	172	1. Bulmak. 2. Rastlaşmak, 3. Karşılaşmak. Anlaşmak.	“Qızı Tâhirâ Qâdircân bilân tâpişib , ötlî Haydâr Lâtâfatni yaxşı körüb qâlgânidân keyin nâilâclıqdân qudâ bolyâpti!”(D); “Haydâr şunaqa qızlârdân bir-ikkitâsini yaxşı bilâdi, ulâr bilân tâpişib , hattâ bittâsini yaxşı körüb qâlgân paytlâri hâm bolgân.”(D)
tâpşir-		+	+		+	+				4	236	1. Vermek, teslim etmek.	“Bir bâlämnî iztirâb bilân Tâşkent tuprâğigü

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												2. Kendine ait olan bir şeyi rızasıyla başkasına vermek. 3. Görev vermek, vazife vermek. 4. Eline geçmek, teslim etmek.	<i>tâpşirgänmân.</i> ”(TA); “ <i>Üni kerâkli kişigä tâpşiräsiz, dedilär.</i> ”(TA); “ <i>Toğri, biz ulärni egälärigä tâpşirämiz, ammä baziläri cävâbsiz qâlib ketädi häm.</i> ”(TA); “ <i>Men ertä bilän sizgä tâpşirämän, dedi kelin.</i> ”(YOS); “ <i>Ha, royxatini tâpşirädi, deyä tâkrâr qıldı.</i> ”(KK); “ <i>Üy-cäyingni, darämädängni xatgä âlişsä, ondän birini tâpşir.</i> ”(SU); “ <i>Kündälik daftärimdän tâpşirdim.</i> ”(YOS)	
tâpşiril-			+								1	15	Teslim edilmek, verilmek.	“ <i>Nemis avtâmätçiläri asirlikkä tâpşirilgän barçä xâtin-xaläc vä bälälärni âldingä ötkäzib, yarädär askärlärni ulärning ketigä tizdi, keyin avtâmätlärläri oqtälib barçasini oräb äldi.</i> ”(UP); “ <i>Endi bu işni daväm ettiriş köhnä qissälär dänışmändi Firdävsiygä tâpşirilädi.</i> ”(KŞD)
tâptä-			+	+	+						3	14	1. Üzerine basmak, ezmek, çiğnemek. 2. Aşağılamak, hakir görmek.	“ <i>Täg vä qır etäklärigä tikilgän minglärçä räng-bäräng çädirlärdän, tönkärilgän käsäsimän otäv tuynükläridän tutün burqsir, teväräk atrâfdä behisâb ätlär kişnär, ât, tuyä, qoy, sigir pädäläri täg yänbägridägi arçäzärlärni tâptäb, yänçib, ormäläb kelyäpgän emiş.</i> ”(D); “ <i>U tiz çökmäqçi edi, tavâf etmäqçi edi, kim tâptädi ekän bu hävlini?</i> ”(SO); “ <i>Ötmiş zamändä tâptälgän milliy qadriyätlärläri, tilini, mädäniyätini tikläşgä, özläri üçün münäsib turmüş şarâitini yarätışgä kirişdilär.</i> ”(TA); “ <i>Biri suv sepdi, biräv äyâğı bilän tâptädi, xulläs, kâbinetgä kättä ziyän yetmädi.</i> ”(UP)
taq-			+	+							2	844	1. Takmak, asmak. 2. Dikmek. 3. Deliğinden geçirmek. 4. Bir nesneyi başka bir nesneye	“ <i>Yani, depütätlik nişänini yaltirätib taqıb yüriş bilän birär iş bitä qâlmäydi.</i> ”(TA); “ <i>Aqınçâq-taqınçâqlärläri taqıb, yasänib älgän, öziyäm qandäydir içki hayäcândän yüzläri yänib, közläri çaqnäb ketgän.</i> ”(D);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												takmak, birleştirmek. 5. Başkasına aktarmak, yansıtmak.	“Qani, barmâgingizgü taqıb köring, toğri kelädi.”(UP); “Yaxşı künlärgü taquq!”(UP)
taqa-		+	+	+						3	61	1. Diremek, dayamak. 2. Konuyu, sözü bir yere getirmek. 3. Bir amaç için işi geciktirmek. 4. Karşı karşıya getirmek, yapmak zorunda bırakmak.	“Bir öltürädi, yänä turädir, peşänäsini devâlgü taqaydir, toqtaydir vä allänärsäni axtärğän bolädir.”(KK); “Gäpni aylantirib kelib, Margäritägü taqadi.”(KK); “Üygä kiräverışdägi zaldä devârgü taqab qoyilgän möcöz stol ätrâfidä dämläning ropärisidä anqayib otirgän oşä daıqıqalärimni bir umr unütmäsäm keräk.”(TA)
taqal-			+							1	19	1. Direnmek, dayanmak. 2. Bitmek, tükenmek, tamam olmak. 3. Hazır olmak; bitmeye, tamam olmaya yaklaşmak.	“Hayätdä ötkir ictimäiy muämmälär aylänib kelib, şaxsgä, uning salâhiyätigü taqalädi.”(TA); “Oyläri aylänib kelib sorâqqa taqaläverdi.”(SO)
taqdirlän-				+		+				2	61	Takdir edilmek, ödüllendirilmek.	“Bäyräm aräfäsidadä ädäbiyät vä sanätimiz, mädäniyätimiz namâyändälärimnng kättä bir guruhu yüksäk unvânlar, ärdän vä medällär bilän taqdirländilär...”(TA); “Özbekistän Qahrämäni unvâni bilän taqdirländilär.”(TA)
taräl-			+	+	+					3	27	1. Saç taranmak. 2. Yayılmak, dağılmak, kollara ayrılmak.	“Demäk, ädäbiyätimiz haqidä yangi gäyälär tarälädi bu kün.”(TA); “Anä şu tarıx güvählik bergän ayrim mutäbär şaxslär dävruğı bütün älämgü tarälgän.”(TA); “Lekin keçäläri amäkisining uyidä, bu mungli yâr-yärlärgä, tepädän tarälädigän yigitlär qoşığigä qulâq sälib yätärkän, Cabbärni oylab yürägi zirqırär, nazäridä, u häm allaqaçân urüşgä ketgändäy bolärdi.”(D); “Ulärni oqışgä tişingiz ötmäsä häm mähiyätini maqbärä gümbäzining qaysi bir goşäsidadän taräläyätgän näy sadäsi vucüdingizgä singdirib yubärädi.”(KŞD); “Sarvlär

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													oşa kaftdek daftärçäni qıdırib yätsäm...”(CD); “Äyâğining tagidä oräläşib bärrib, qoşni devärning pastäk çâyigä yetgänidä, tirsägigä tarmäşdim: ”(CD)	
tarqa-		+	+		+			+		4	196		“İstäk şulki, toy ötgäç, qazânlar tontärib, hämmämiz hər qayâqqa tarqab ketmäylik.”(TA); “Biz Nuh alâyhüssälämning Yäfäs oğulläridän tarqab , köpâygänmiz.”(CD); “Hämmäsi Vahäb pächämni bağlärüdän tarqagän. ”(CD); “Şundä ulär bu äqım ança ilgäri tarqagän , fazâgir esä häläk bolgän degän taxmingä bärışdi.”(SO)	
tarqal-			+		+					+	3	92	1. Bir yerden ayrılmak, dağılmak. 2. Yayılmak, etrafa dağılmak. 3. Bozulmak, parçalanmak. 4. Bitmek, yok olmak, akıldan ve gönülden çıkmak.	“Uçalä söz başini uç burçigü tarqalib hər tāmāndän päymä-päy ävâz bedri.”(CD); “Agär uning tarıxigä nazär taşlây-digän bolsäk, garçi başqa tillärdä icäd qılışgän bolsä-dä, türkiy ulüsdän tarqalgän vâ mänä şu yurtning zurriyädi hisäblängän cähän şeriyätining sultänläridän biri bolmış.”(TA); “Gazetä, Mısrädän Qaşğargäçä, Peterburgdän Hindistängäçä tarqalgän. ”(CD)
tarqalış-											1	15	Bir yerden ayrılmak, dağılmak, etrafa dağılmak.	“Şu bilän tarqalışdılar. ”(KK)
tarqat-		+	+								2	59	1. Dağıtmak, yaymak. 2. İade etmek, geri vermek. 3. Bitirmek, tüketmek.	“Faqat ortädägi kibrü havâ tumanini tarqatış lâzim!”(TA); “Öziyäm avtäreferätini tarqatib bolgänidän keyin bir haftägäçä başini bistiqdän kötärälmedi.”(D); “Hattä, Mahdum Calâliy degän bir qalämkaş uni masxaräläb hacviyâ yazib tarqatädi. ”(KŞD); “Ulärdän ärtsä, başqalärgü tarqatış mümkin.”(TA)
tärt-		+	+	+	+	+					5	1205	1. İtmek, çekmek. 2. Çekmek, sürüklemek. 3. Cisimlerin yapısında bulunan cazibe	“Hävüz boyigä keldi vâ haligi butâq bilän suvni öz tāmāmıga tärtä başladi.”(KK); “Äyim qollärini yüzlärigü tärtib orinläridän turdılar.”(CD); “Köçägä çıqqanläridän keyin

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												ile diğer cisimleri çekmek. 4. Dikkat çekmek, kendine baktırmak. 5. Bir işe sokmak, bir işe girişmek. 6. Giymek, örtmek, kaplamak. 7. Alıp götürmek, içine çekmek. 8. Bir cisimden başka bir madde yapmak, elde etmek. 9. Vermek, dağıtmak. 10. Ağırlığını ölçmek. 11. İp germe, ip asmak. 12. Çizmek, iz bırakmak. 13. Öğütmek. 14. Kısmak, azaltmak. 15. Emmek, içine çekmek. 16. Maddi veya manevi olarak birine benzemek, huyu çekmek. 17. Bir durumu yaşamış olmak, baştan geçirmek, çekmek. 18. Belirli bir hâle, duruma gelmek.	Şükürov <i>Ātaquzini</i> bir <i>çetgä tärtädi.</i> ”(D); “İlgäri u aç qälsä, xalq mäclisi bāylärdän tärtib älgän ğalläni elgä boläşäyätgändä ungä häm malüm qısmını taräzidä tärtib berärdi.”(SU); “Qolimni bätqäqdän tärtämän, deymän, qanı tärtälsäm!”(CD); “Uni bätqäqdän tärtib älišning häcäti yoq.”(CD); “Mätärning ökirib yubärgänini payqagän Ātaqozi huşigä kelib, äyägüni gazdän tärtädi.”(D); “Axir, keçäginä meni buläkdän tärtib älgän kim ekän?”(CD); “Näzik qol bilän näzik ipini bir tärtäding uzüldi.”(KK) “Undäy vaqtlärdä u hämmä kalitläрни tärtib äläv äyägä butkül egälik qılär edi.”(KK); “Aräväkäş ät cilävini keskin tärtädi.”(CD); “Mäl egäsigä tärtgän ekän-dä, dedim.”(CD); “Ha, büyäm Uluğxocä buväsigä tärtädi.”(CD); “Xalqning qoyğän äti qarı çällärdän tärtib kiçkinä bälälärgä qadär här yerdä, här cäydä, här vaqt tkrâr etilär edi.”(KK)
tärtin-			+	+	+	+				4	40	Çekinmek, utanmak.	“Şundän keyin uning yığläşini birinçi körişi, allaqaçän er yetgän, peşänäsidadän optirişgä häm tärtinädigän farzändining yığısını köriş, säbäbini tüşünib bolmäydigän därdlärini eşitiş qıyın ekän änägä!”(D); “Uyaqdän ädäm kirgändä tärtinmäy buyürä bering, hämmä arsä bär...”(KK); “Qaysi hävli

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															Zebini öz quçâğıgâ âlişdân târtinâdi? ”(KK); “A... uni yer hâm özining mahrâm qoynigâ âlişdân târtinâdi , çekinâdi!...”(YOS); “Ayâl yığısini yutib, andişâ ilü târtinib sorâdi.”(CD)	
târtiş-													3	73	1. İtmek, çekmek. 2. Çekmek, sürüklemek. 3. Dikkat çekmek, kendine baktırmak. 4. Bir işe sokmak, bir işe girişmek. 5. Alıp götürmek, içine çekmek. 6. Öğütmek. 7. Emmek, içine çekmek. 8. Belirli bir hâle, duruma gelmek. 9. Sıkıntılı bir duruma düşmek. 10. Tartışmak, kavga etmek. “Râstdâ, urüşgâ bârişdân qâçib yürügnâlnrni tutib âlgân bolışsâ, şu verdâyâq sorâqqa târtişdimikân? ”(CD); “Mânâ şundây tâzâ quçâğlar mânâ bu Bekkâ oxşâgân nâinsâf zâlimlârgâ emâs, oşâ Polât bâtirgâ oxşâgân insâfli, haq yolidâ târtişib yâtgân azâmâtlârgâ kelışâdir.”(YOS); “Samândâr akâ üygâ kelgünçâ könglidâgi tuyğulâr bilân târtişib keldi.”(KK); “Saidmi, Sâhibmi, Sülâymanmi işqilib, endi ismi esdâ qâlmâgân yigit Aşnâ bilân târtişib otirmâdi.”(L)	
täsirlän-														1	23	Tesir altında kalmak, etkilenmek. “Klâssik küylârimizdân täsirlänmäydidân âdâm, âlbättâ, kâm tâpilsâ keräk.”(TA); “Keyingâ paytlârdâ tariximizning bây manâviy qadriyâtlâridân täsirlänib , ‘Hikmât sadâlâri’ kitâbimni yâzdım.”(TA)
tasvirlä-														3	114	1. Tasvir etmek. 2. Resmini çizmek. “Ammâ quruq gâp-gâştâk bilân oşâl zamânni, oşâl zamândâgi Ortaqorğân muhitini tasvirläb bolmäydi.”(L); “Men, uni hâzir tasvirläb otirmäymän.”(TA); “Farhâd âbrâzini hâm şâir çin âşiq, bahâdir, zahmâtqâş, mâhir hünârmând, pâkdâmân insân sıfâtidâ mehr bilân tasvirläydi. ”(KŞD); “Matlübâ qârâçığı yirik közlâri çaqnâb ketdi, yüzidâ tasvirläb bolmâs qandâydir hayâcân çızıqlâri naydâ boldi, tâvüşigâ hâm özgâriş kirdi.”(UP)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

tasvirlän-											2	41	Tasvir edilmek, resmi çizilmek.	<p>“Ahmäd Ätäbây Äsärni oqib çiqqan kitâbxân undâ zor mahârät bilän tasvirlängän Şâmurâdov qısmâti, ölimi fâciâ ekânini anglâydi.”(D); “Bundän taşqari qasidädä Tâşkentning râvân suvlâri, bâğu râğlâri, hayrâtâmüz binâlâri-yü türli-tümân mevâlâri zävq bilän tasvirlänüdi.”(TA); “Şuning bilän birgä, här bir qahrâmân öz davrining näfäsini ifädälâydi, taşqı vä içki xavf-xatârlâr yârqın boyâqlârdä tasvirlänüdi.”(TA); Bundän taşqari, kitâbdä tasvirlängän qahrâmânlâr taqdiri här bir insân üçün, millät üçün, aynıqsä, hâzir xalqlârimiz dâvlät müstaqilligi şarâitidä här birimizgä ülkân tarixiy sabâq bolâ älädi.”(TA)</p>
tâş-											3	847	<p>1. Taşmak. 2. İçi bir hisle dolmak. 3. Çok olmak, aşırı olmak. 4. Çileden çıkmak, aşırı kızmak. 5. Vucudunda ortaya çıkmak, görülmek.</p>	<p>“Uning çuqur oymâ yâqasidân, äppâq köpikdek tâşib turgän kökrâklâri balet maşqlâridä xıpçâ târtgän nâzik beligä qoşilib, hüsni Cüdä âçib yubârdi.”(UP); “Yaxşibâyev esläydiki, ıssıq edi, gır etgän şabädä yoq; uning özi köyläkçän, Äşnä yâzlik cücünçä kâstyümidä, atir sürtilgän ädmiginä româlçäsini älib, mangläyigü tâşgän mäydä terni tez-tez artâr edi.”(L); “Peşänängü tâşgän sâvuq terni sidirib, ätni köçä çetigä çiqarib turgänimdä, ärtimdän sayislâr yetib kelişdi.”(L); “Oşâ mungli âhang içimdän tâşib çiqyaptimi, xayâlimdä aylänib yüribdimi bilmäymän, lekin heç qulâqlârim ästidän ketmäyâpti.”(CD); “İşkâm içidän tâşib çiqqan şâm qârânguligi rayhânzârdän ötib, atrâfimizni qamrây başlädi.”(CD); “Qışdä bolsä, dârrâv şâm qârânguligi çokä qâlâr vä panâ-pâstqamlârdä, dârxat taglâridä askâr toplâb, mormälaxdây tâşib çıqa başlâr edi.”(CD)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

taşi-		+	+	+	+						4	69	Taşımak.	<p>“Körpâ-töşâkni hâvligâ taşib yâtgân Zebi bu hasrâtlârni tinglârkân, şorlik ânâning tâğdây bardâsigâ qâyil bolârdi.”(KK); “Nâmüştâdân birâz keyin qoylâr kelgân bolsâ, tuşgâ yetmâsdân qassâb tayyâr boldi vâ Râzzâq sofi etâgini beligâ qıstirib, yenglârini şımârib taşqarigü câmlârni, savâtlârni taşimâqqa bâşlâdi.”(KK); “İçimlik suvini âlti-yetti çaqırım naridân közlârdâ taşib keltirâr edik.”(TA); “Şundân keyin üylârni tintib, kiyim-bâş, pâyâbzâl, idiş-tâvâqlârni âlib, gilâmlârni yeudrâb çıqışâdi, gurüç, buğdây, arpâ, tariq, müsâllâs vâ yâğ sâlingân kâttâ-kâttâ xumlârni taşiydilar.”(SU); “Âdâmlâr haqidân yulib, üyimgâ taşiy deydi, özimgâ bolsin, bâlâmgâ-yü, ânâmgâ bolsin deydi, xudbinlik, mansâbpârâstlik, âlçâqlik bâşlânâdi.”(TA); “Uyam üydân özining üyigâ taşiydi!..”(L)</p>
tâşlä-		+	+		+	+					4	1478	1. Elinden düşürmek. 2. Üzerine koymak. 3. İndirmek, bırakmak. 4. Vazgeçmek, sonlandırmak, bitirmek. 5. Bir işten başka bir işe geçmek. 6. Tek bırakmak, yalnız bırakmak. 7. Azalmak. 8. Sıçrayıp inmek, bir yöne atılmak. 9. Sormak, vermek. 10. Kusmak. 11. Şiddetli yağmak. 12. Topallayarak yürümek.	<p>“Amir Temür sâvuqqânlık bilân turâdi, özini u yâqqa, bu yâqqa tâşlämäydi.”(TA); “Kâttâ manâdâgi kurâşlâr, dâlğâlâr kişini tabiâtning qoynidân âlib kelib, camiyât ârâsigâ tâşläydi.”(TA); “U nihâyât mâylâttâni tâkçâgâ tâşläb, xiyâl âçilibrâq qarâdi.”(KK); “Sezdimki, Topâri aytâyâtgân kişi ançâ çoçigân, acâbmâski, özini maşinâdân tâşlägân hâm bolsâ..”(L); “Axyri dang qâtib uxlâyâtgân suvçini ketmân-petmâni bilân tâşläb ketibdi.”(L); “Qurültâyârdâ boldim, qışlâq dehqânleri eski çâpânlarini tâşlämağânlâr.”(KK); “Şâhârni tâşläng!”(KK); “Sizni tâşläb ketib bolâdimi, üstâz!”(L); “Ârqamgâ tâşläy?”(KK); “Özim kördim-kü derâzâdân tâşläb qâçgânini.”(KK)</p>
taşlân-			+	+							3	222	1. Düşürülmek,	“Ulârdân biri cân hâlâtdâ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												<p>içine koyulmak. 2. Tek bırakılmak, yalnız bırakılmak.</p>	<p><i>arâvâgâ taşlâniib, tizginni qoligâ âldi.</i>”(CD); “<i>Oşândân bâgdlab, tâ Şarîf Vallâmâtning qazâsigâ qadâr, ulâr ikkâvi Cüdâ inâq yaşâdilâr göring nurgâ tolgür Şarîf, dosti Yaxşibâyevning ğanimlârigü misâli qutürgân köppâkdây taşlâniib yürdi.</i>”(L); “<i>Oşândâ Yaxşibâyev yetgân edi, yetgânü qız beçârâgü qarçığaydây taşlângân edi, agâr Muhsinâ uyalmâgânidâ, agâr quyirâqdâ qarâb turgân bir todâ qızlâr bolmâgânidâ edi!..</i>”(L); “<i>Nilgâ taşlângân, timsâhlârgâ yem bolgân âşiqpâringdâ şundây güllâr bâr edi.</i>”(KK); “<i>Âliyâ lablâri titrâb, erigü taşlândi.</i>”(D); “<i>Gâncinâning ong tâmânidâ borgârlîk âbrez yânidâ taşlângân bir oçâq, neçâ yıldân beri yâtgân bir quçâq ötin, devârdâ sirkâdân boşâlgân bir-ikkîtä qâvâq...</i>”(YOS); “<i>Sen ketâsân, yuldüz uçâr, yâlgızlıkdâ taşlângân Oksiginggâ hayât bermâs yâğdülâri kündüzning.</i>”(YOS)</p>
tâşvişlân-				+					1	12	<p>1. Biri için endişelenmek. 2. Üzülme, sıkıntı çekmek.</p>	<p>“<i>Bu qarârlâr bir cihatdân qoşıqçilik sanâtinîng muvâffaқыyâtlâridân qânuqş belgisi bolsâ, ikkinçi tâmândân qoşıqçilik sâhasidâgi kamçiliklârdân tâşvişlâniş belgisi hâmdir.</i>”(CD)</p>	
tât-		+		+					2	126	<p>1. Tadına bakmak. 2. Yemek yemek, bir şeyler içmek. 3. Bir şeyi daha önceden tatmış olmak, tadını bilmek.</p>	<p>“<i>Erkinlikning lâzzâtini kim tâtiydi?</i>”(KK); “<i>Lekin bu künimdân (KK); “Şâhidlik şarâbini tâtib ketgânim afzâlmidi deb oylâb ketâmân bâ’zân.</i>”(CD); “<i>Uvülduqdân tâtib kördim alâ uvüduq!</i>”(KK); “<i>Men nân vâ tüzîngdân tâtib kelâmân.</i>”(SU)</p>	
tatälâ-		+		+	+				3	14	<p>1. Kazmak, eşmek, karıştırmak. 2. Endişelenmek, içini kemirmek. 3. Zorlamak, didinmek,</p>	<p>“<i>Yerni piçâq bilân tatälâb kavlab xumni açdi.</i>”(SO); “<i>Yangiçâ kitâblâr tâpib âlib, ulârni hâm tatälâb körây.</i>”(KK); “<i>Apil-tâpil tuprâqni tatälây ketdi.</i>”(SO); “<i>Mening qârnim itdây tatälâb ketiyâpti!</i>”(UP)</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KARI/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												çalışmak, gayret etmek.			
tâtin-											1	15	1. Çok az yemek veya içmek. 2. Tadına bakmak.	"Âldidä turgän taamlärdän tâtینگانی qol çözdü." (L) "Havâ-âçilib ketgän, âsmän timq, zangäri rängdä tâvlänärdi. " (SU); "Sergäp vä indämäs, arvâq vä semiz xânimlär safi âldingä qaräb çözüldi vä uzün dasturxân türli ränglär bilän tâvländi. " (KK)	
tâvlän-												2	25	Belirli bir kıvama gelmek, bir renge bürünmek.	"U goyâ âdämlärni emäs, târtib bilän taxlängän cânsiz büyümlärni sarälägändäy haräkät qılärdi." (SO); "Keyin dıqqat bilän taxlängän yâpinçıqläri üstigä ötirilär." (SU)
taxlän-												1	17	Katlanmak, istiflenmek.	"Ulär öz mänfäätläri yolidä heç nârsädän tâymäydilär. " (TA); "Muhit täsiridä öz etiqädidän tâygänlär häm yâki şu yoddä nâbud bolgänlär häm tarixdä köp." (TA); "Men ikkäläsini çaqırtirib âlib, Mirzâbâbagä berişdün häm tâymäymän! " (KK)
tây-												1	129	1. Bir yerden kaymak. 2. Yoldan çıkmak, kötü yola sapmak. 3. Korkmamak, yılmamak.	"Karätäyev başini qolğa qoydida, qoli bilän üstolgü tayändi. " (KK); "Prezidentimiz, Özbekistân keläçägi büyük дәvlät bolädi yâki 'Yäşlärğä işänämiz, ulärgä tayänämiz, ' der ekänlär, älbätgä mänä şu cihatläрни nazärdä tutädilär." (TA); "Bu zâtning fälsäfiy dünyâqaräşi dâimä ilmiy haqiqatgü tayängän. " (TA); "Mamätqulävning biläigü tayänib, çekkärâqdägi xarräk üstigä çökdi." (L)
tayän-												2	52	1. Bir şeye dayanmak. 2. Yaslanmak. 3. Bir şeye ümit bağlamak.	"Xänimgü mening öz âldimdü tayinlädi. " (UP); "Bazi bir gäplärni tayinlädi. " (KK); "Bäläsini tayinläb täpşiridingmi?" (UP); "Baqqälgä tayinläb qoydim, nimä desäng berib turädi." (KK); "Bälälärgü tayinläb keldim." (KK); "Ädämlärgü tayinlädingizmi,
tayinlä-												3	133	1. Belirlemek, açıklamak. 2. Tembihlemek, bildirmek. 3. Görev vermek, vazifé vermek. 4. Bir yere, göreve getirmek.	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													Alicân akâ?”(D); “Ehtiyât boling, lekin âldığâ bârmäng, deb eşikda tayinlädi.”(UP)
tayinlän-			+							1	19	Belirlenmek, açıklanmak, tayin edilmek.	“Şükürävning esidä, u tumängü tayinlängän paytlärdä vilâyätdä başqa bir tümän rähbäri toğrisidä galäti gäplär tarqagän edi.”(D)
tayyârlä-			+	+						2	90	1. Hazırlamak, hazır hâle getirmek. 2. Belirli bir seviyeye getirmek, yetiştirmek.	“Rüstäm bolsä özining burçäkkä, çap tāmānidān yāruğ tüşädigän qilib qoyilgän becirim stolidü dārsini tayyārlärdi.”(UP); “Vilâyät rähbärining kelişigä hali bir-ikki saat bār, ungäçä Şükürov bazi taşkilāt rähbärläri bilän gäpläşib älmäççi, bazi qāgāzlärni tayyārläb qoymäççi edi.”(D); “Sāfār cabduğini tayyārläng, Saidqul.”(L); “Ulārgä işlätilgän qimmätbahā yāğāçlär, täşü äq märmärlär yüzläb farsax yerlärdän qoldü tayyārläb, taşib keltirilgän.”(KŞD)
tâzälä-			+	+	+	+				4	47	1. Temizlemek. 2. Ayıklamak, gereksiz kısımları çıkarmak.	“Qurüvçilär allaqaçān işgä tuşgän, buldäzer vä skreperlär asfält yolni qum uyumläridän tâzäläb bolgän, endi ştäb äträfidägi qumlärni surmäqdä edi.”(D); “Cämiyätni unsürlärdän tâzälädik-kü?”(SO); “Xudâyimning qudräti bilän şu epkin päläklärni tâzäläydi.”(CD); “U uluğ yolni nur bilän tâzäläb, Yätäsän istäginggä, ey, irfän!”(YOS); “Taşqarigä çıqqän edilär, hävlining nim qārāngiligi, ılıq vä ittik toqunış bilän bulärning yüz-közlärigä kelib urdi, nāfäslärigä kirib toldi, bütün seskän bādänläri yumşāq-yümşāq siläb vä tâzäläb ötib ketdi.”(KK); “Arıq vä zāvürlärni tâzäläb, çigit ekişgä tayyārläpāveräsiz.”(D); “Häzir özim birpäsädä tâzäläb berämän, dedi.”(UP); “Uzāq asrlär qaridä unütilib, algāv-dälğāv zamānlär quyünläri çangidä kömilib ketgän tariximizni māvhumlik älämidän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

tekislä-		+				+					2	20	1. Düzlemek. 2. Düzgün bir şekilde yerleştirmek. 3. Hukuken eşitlemek. 4. Düzene sokmak, yoluna koymak.	“U äldingä tüşib, etikläri bilän qârni tekisläb , mengä yol açib ketäverdi.”(L); “Quşlar dänni çoqıb ketmäsligi üçün Meriläd mälä bilän yerni tekislädi .”(SU); “Haydär Dädäsining dağalraq quligini tekisläb yubâriş niyätidä dämläginä kuzätib qoymäççi bolgän edi.”(D); “Köyläginä tekislädi .”(UP); “Qasätkin plästinkäni yänä qaytä qoydirib, ornidän turdi, ezilgän etäginä tekislädi .”(UP)
tekkiz-		+	+								2	21	Değdirmek, dokundurmak.	“Täğam bu gäpni xuddi unğä tekkizib aytgändek, Sultânmuräd akäm bir qozğälüb qoydi, miyığıdä bir galätä aççıq cilmäyiş körindi.”(CD); “Song Cähângirning peşänäsidedägi yazuvğä sâvuq barmâqlärini tekkizdi .”(SO); “Tirgä mengzäyâptilär, desäm, akä-ukägü tekkizib aytäyätgän ekänlär.”(CD)
teksir-		+									1	31	1. İncelemek, tahkik etmek. 2. Analiz etmek, tahlil etmek. 3. Alınan bir kararın icrasını takip etmek. 4. İşin her yönünü öğrendikten sonra açıklamak.	“Şu bittä sözning qayâqtän kelib çıqqanini teksirib qaräsäk, quyidägilär malüm boldi.”(TA); “Aqsâç professör uni teksirib otirmädi.”(L)
tentirä-			+	+	+				+		4	23	1. Başı boş dolaşmak. 2. Yorgun bitkin dolaşmak. 3. Ne yapacağını bilmeden dolaşmak.	“Boynâqning üydän qâçib, bu yâqlärgü tentiräb ketişläri, künläb yoq bolib qalışläri beciz emäskän-dä!”(CD); “U tâ räyhän butäläri äräsigä yıqılıb, hürräk târtişgä tüşmägüniçä şundäy qoşıq aytib, güllärni bäsib-yançib hävüz boyidä tentiräyverdi .”(SU); “Cinköçälärdä tentiräb yurib, adäşib qalgänimni päyqadim.”(L); “Qayerlärdä tentiräydi bilmäymiz.”(CD); “Kim u, bemahaldä tentirägän? dedi äldingi ätlq.”(CD);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

ter-		+			+						2	787	1. Toplamak. 2. Tek tek toplamak, dermek. 3. Dizmek. 4. Dizerek asmak. 5. Basmak, neşretmek. 6. Harf ve rakamlara sırayla basmak süretiyle dizmek. 7. Seçmek. 8. Temizlemek, ayıklamak. 9. Düzgün şekil vermek. 10. Keskinleştirme k. 11. Oyarak üzerine şekil çizmek.	“Bu avtomät oqları, dedi Akbär ketgmä-ket bir neçtä oqni askär badänidän terib âlär ekän.”(UP); “ Buni tergän allaqaçân cüftäkni urvârdi-kü.”(CD); “ Tâqılarni terib , qollärigä taxlaşârkän, bicildâq qız kelinâyimgä teğişdi.”(CD); “İrimçi edi, 3 raqami yâqmädi, 7 raqamini terdi .”(L)
tergä-		+									1	57	1. Bir işin yapılışını kontrol etmek. 2. Bir olayı sorgulamak, araştırmak.	“Benämâz rais bolib, namâzdän qâlgänni tergäydi! ”(KK); “Ammâ ât bilän eşäkni âcrätâlmäydiğän âdâmlär adälât mansäbigä otirib birävni tergämäsini vâ qârälämäsiniär.”(KK)
teril-			+			+					2	20	Toplanmak, seçilmek.	“ Tâkçälärgä kitâblär tärtib bilän terülgän .”(SO); “Sargış qalın qâgâzgä orälgän, kanâp bilän bağlängän kitâb dästäläri şıftgä tegädi, ulär hali tartibgä sâlinib, cavânlärgä terilmägän .”(D)
terlä-					+						1	38	1. Terlemek. 2. İyi çalışmak.	“Älmüş birinçi yıldä terlämädän ketibdi.”(L); “Sävuq ülkädä terlämädän häddän ketib cân täslim qilâyâtgän Zâkircocâ umrining bir çimdimi haqidägi hikâyäni Cähângirgä aytib bergän edi.”(SO)
termil-			+			+		+			3	23	1. Bakakalınmak. 2. Ümitle beklenmek.	“Närmurâd âtä tepäsida egilib turgän qızgä, kökimtir şulägä çomgän xânägä, cavânlärdägi kitâblärgä goye vidäläşâyâtgändäy termilib qarädi .”(D); “Bälälär ayälning anduhiga köpdä tüşünmäy, közläri cavdiräb, nedir cavâb istäb, âtalärigä termilər edilär .”(L); “Tâvuqlärgä termilib turdi .”(UP); “Kim bilädi, turışgä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													suğurdidâ, u <i>bilân</i> bilâgini <i>tildi.</i> "(SU)
tilä-		+			+			+		3	219	Dilemek, istemek.	" <i>Tiläng</i> tilâgingizni! dedim men hâm."(L); " <i>Xudâdân tilâb</i> turing, nâümid şaytân, degân gâp bâr..."(KK); " <i>Eyki cannât ravzâsi içrâ tilârsen sarvü gül, Gülşâni koyigâ kir, qad birlâ ruxsârığa bâq.</i> "(KŞD)
tin-	+									0	145	1. Berraklaşmak, durulmak. 2. Ara vermek, durmak, dinlenmek.	" <i>Mahbuslärning u yâqdân bu yâqqa yurişlari tündi.</i> "(SO); " <i>Bu cahân ayvânidâ gâyalâr kürâşi heç qaçân tinnägân vâ bundân keyin hâm tinnâydi.</i> "(TA); " <i>Lâkin yanâ tindim...</i> "(KK)
tirä-		+	+	+						3	31	Diremek, dayamak.	" <i>Aleksândr bir âyâgüni Ğarbgâ, ikkinçisini Şarkdâ tirâb müstahkâm ornâşib âlsâginâ, dunyâ Aleksândrgâ boysünâdi.</i> "(SU); " <i>U oşâ-oşâ bükçâyib, qilt etmäy otirâr, âyâqlärini quçâqlägânçâ, dahanini tizzälârigü tirâb âlgân edi.</i> "(CD); " <i>Çaylâning sayâsigâ câyleşgünimizçâ Sâli ikkitâ qävünni quçâqlâb, üçinçisigâ engâgini tirâb, çıqıb keldi.</i> "(CD); " <i>Âtaqözi qoldärini yergâ tirâb ornidân turdi.</i> "(D); " <i>Âtaqözi qollärini stolgâ tirâb, bütün gâvdâsi bilân âldingâ engâşdi.</i> "(D)
tiril-					+	+				2	20	1. Canlanmak, dirilmek. 2. Hareketlenmek, iyi bir duruma gelmek.	" <i>Bir kâsâ qatıqdân âdâm şunçâlik tirilib qâlâdimi?</i> "(CD); " <i>Bir qultüm araç bilân tirilib qâlgân Qudrâtxocâning şirâkâyf xatti-harâkâtlari uni qızıqtirâ başlâgân edi.</i> "(D)
tiriş-			+		+					2	20	1. Kırışmak. 2. Vucudun bir uzvu ağrımak. 3. Çabalamak, gayret etmek.	" <i>Hâr toğridâ uning talâblârigâ xursândlik bilân konib, heç bir işdâ könglini qâldirmâslikkâ tirişädilar.</i> "(KK); " <i>Bu men, xânim, dedi Şükürov hayacânini yaşırişgâ tirişib.</i> "(D); " <i>Dâdâ, dedi u samimiy gâpirişgâ tirişib.</i> "(D); " <i>Âğrıqdân tirişib sorâdiki, qızım, zâhârli dârilâringiz hâm bârmi?</i> "(L)
tiy-		+	+		+		+			4	28	1. Durmak, ara vermek, yapmayı	" <i>U özini zorğa külgidân tiyib, turib otirdi.</i> "(CD); " <i>Hâr qandây huzür-halâvâtdân özini</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												brakmak. 2. Terbiye etmek, düzeltmek. 3. Emri altına almak, kendine tâbi kılmak.	<i>tiydi.</i> ”(SU); “Ulârni xuddi turnâqni âlib turış lâzımlıgıdek tiyib , cilâvlâb turış kerâk.”(TA); “Şukürov beıxtıyâr xâxâlâb külib yubârıdı-dâ, darhâl külgisini tiydi. ”(D)
todälä-			+							1	11	Toplamak, yığmak.	“Çıvıq tâpsäyäm çekkägä, guvâlâ uçrâtsäyäm, bir yangü todäläydı. ”(CD)
toğrä-		+								1	16	Kesmek, doğramak.	“Göştni toğrädi. ”(L); “Bolmäsä, mänä buni artıb, toğräng , vaqt ketib qâldı.”(UP)
toğrilä-		+	+	+						3	73	1. Doğrulamak, düzeltmek. 2. Eksikliklerini gidermek. 3. Toplamak, düzgün hâle getirmek. 4. Bir tarafa yönelmek. 5. Bir sorunu çözmek, halletmek.	“Men seni rüsümigä toğrilâb , adâştıramân desâm...”(CD); “Bâlli, faqat mallâ âpâni aslıgä toğrilâb yâz, Malâhat degâni buldürüqçäsıgä Mallâ bolâdı...”(L); “Bazi xâtinlärgä oxşâb, hämmäsini mağâzındân âläg vermäydi, birisınıkını birısıgä toğrilâb berâdı , boyıdân qurqıb enıgä sâlâdı.”(UP); “Miltıqning âğzını ungü toğrilâdı. ”(SO); “Narıdân beri üsti-bâşläri toğrilâdı. ”(KK); “Çıq, ayt, arävâni toğrilâşsin. ”(UP)
tol-			+		+	+				3	925	1. Dolmak. 2. Yeterli miktarda olmak. 3. İnsanın içi bir hisle dolmak. 4. Belirli bir yaşa gelmek. 5. Tamamen dolmak. 6. Kilo almak, şişmanlamak. 7. Hedeflenen seviyeye ulaşmak.	“Yanıkım, müstaquillikkä erışgân künimızdâ tuğılğân bâlälär yetti yâşgü tolib , endi mäktäbgä bârâdı.”(TA); “Goristân zimistân qarângülikkä çomgân, âsmân yuldüzlärgü tolib ketgân edi.”(D); “Hâr küningiz istıqlâl şükuhu bilân tolsın. ”(TA); “Mengä şunisi maqul edikim, uning çâr tarâfi yâpıq vä yâpıqçälär bilân tolgân. ”(KK); “Bâşi tamâm Türkistân haqındâ fikrlär, oylär ilâ tolgân edi...”(KK); “Keyin axlât bilân tolib ketib edi.”(CD); “Daryâlär yänâ burüingidây tolib âqacâk, suv yänâ serâb bolâcâk.”(D)
toldir-		+	+		+	+				4	109	1. Doldurmak. 2. Evrak doldurmak.	“Hämmâyâqni tutüngü toldirib yürädi. (UP); “Luncini âvqat bilân toldirib gäpirgân edi, tâvüşı palağdâ çıqdı.”(UP); “Äyimgilär hämmäläri xântäxtäning âtrâfını toldirib otırışgân ekân.”(CD); “Kirib kelib, üylärimizni toldirä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													qâlsin.”(CD); “Tordâ Nusrâtillâ pâççâ sandälning bir tarâfîni toldirib , qoş yâstıqqa süyângänçâ, mâmnün cilmâyib otiribdilär.”(CD); “Mingbâşi yänâ bittâ şıxnâni açib piyâlâgü toldirâyâtgân edi...”(KK); “Nihâyât şirin maydân bir qadahçägü toldirib uning âldigâ qoydi.”(KK); “Pârtfelidân xaltâ çıqarib, xâlâdilnikdân toldirib âldi.”(L); “İçâver, hâzir anâvi yerdân toldirib âlâmân! (UP)
tolğa-		+		+						2	34	Çalkalamak, sallamak.	“Cân keräkmi, kartmân keräkmi? deb popisâ qıddi, song, pıçâq bolsâ keräk, yultırâq bir nârsâni bâşi üstidâ tolğab , ârqaşigâ qarâb âvâz berdi.”(L)
tolğan-			+	+		+		+		4	16	1. Çalkalanmak, sallanmak. 2. Heyecanlanma k. 3. Kendini sağa sola atmak, dolanmak.	“On kün kıyık terisi üstidâ uyâqdân-buyâqqa tolğanib , bâşini çangällâb qıçqırıp yâtdi.”(SU); “Âppâq çâyşâblârgü ibâli Bürkânib yâki âppâq çâyşâblârnı âtib yubârib, ilândek tolğanib , yüz-közlâridân xassâs opgânlâridâ hâm bunçâlâr suymâgân edi.”(L); “Erkin keçâsi bilân şundây oylâr iskâncâsidâ tolğandı .”(SO); “U tâng âtgünçâ gilâm üstidâ tolğanib çıqdi, ertälâb esâ, yâniğâ eri kelmäsâ yâpinçıq bilân özini boğıp öldirişini aytdi.”(SU); Toydân keyin Ârâbâning qızı Spântâmânâning qaynâq quçâgidâ tolğânârdi .”(SU); “Yaxşibâyevning közi heç ilinnâdi, tânggüçâ tolğanib çıqdi.”(L)
tong-					+					1	24	1. Donmak. 2. Katlaşmak, sertleşmek.	“Sâvuq! dedi Vasiliy Qaşirin özining tarâng vâ xuddi râstdân tongğân lâblâri bilân, bu sözi özi hâm uning âğzidân tolâ çıqmâdi.”(KK)
toplâ-		+	+	+						3	392	1. Toplamak. 2. Bir yere yığmak. 3. Çağırarak bir yere toplamak. 4. Bir olaya yoğunlaşmak.	“Oşâ väqgdâ u Hirâtdâ cüdâ kättâ kütübxânâ tâşkil qilib, qırqqa yaqın xattât, sahhâf (muqâvâçi), värrâq (qâğâz tayyârlâvçi), naqqâş, lavvâh (lâvha çizuvçi) vâ bâşqa hünâr egâlârnı şü yergü toplâydi .”

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>(KŞD); “Bess canggâ hâzirlük körâr vâ küçlârni bir yergâ toplâr edi.”(SO); “Cüdâ yâzuvcı bor, ketgân ekânsân, anâ, ikkâving bamâslahat Tâşkängâ xat yâz, bizgâ suv kerâk, deb yâz, bevâ-beçârâlärnü toplâb imzâ qoydir.”(L); “Bâysunqur Mirzâ şâir devânlârining bir neçâ nüsxalârini qıyâsân örgänib, uning 120 ming baytini toplâgân.”(KŞD); “U istedâdli şâir hâm bolgân, ğazâl, qasidâ, nâmâ, qutâlârini toplâb, alâhidâ devân tüzgân. (KŞD); “Undâgi söz vâ ibârâlârning izâhli luğatini tüzdi, maqâl vâ hikmâtlî sözlârni toplâb nâşr etdi.”(KŞD); “Lâşkârni toplâ!”(SU); “Oylâymanki, insâniyât texnikâviy cihatdân neçâğlik yûksâklîkkâ kötârlmâsin, u axlâqiy tubânlikdân qutülmâğı için başâriyâtning asrlâr mâbâyniidâ toplâgân Mânâviy tâcribâsigâ tayânmağı şart.”(TA); “Aytışlârîçâ, Sultân Mahmud ölimdân ikki kün âldin xızmatkârlârîgâ xazinâsidâgi kümüş dirâmlâr toldirilgân qâplârni, âltin dinâr tolâ xaltâlârü rânĝ-bârânĝ nâyâb rânĝli tâşlâr saqlânĝân qutiçâlârni hâmdâ bisâtidâgi bârçâ qımmâtbahâ nârsâlârni şâhligi dâvâmidâ toplâgân bâylîklârni keltirib, ropârâsidâgi maydânçâgâ yâyişni buyürîbdi.”(KŞD)</p>
toplân-			+	+						2	92	Toplanmak, bir araya gelmek.	<p>“Şundâ azâgâ toplânĝân üç-tört kişini çaqirib, ulârgâ vasiyâtini oqib berdim-dâ, günâhni boynimdân sâqt etdim.”(L); “Hâvüz boyigâ toplânĝân tâmâşâtâlâb bâlâkâylârning-kü hisâbi yoq.”(CD); “Ortaqorĝân esâ, misâli kinoçilâr yiĝingâ toplânĝân şâhârdây, nuqul çırâyli ayâllârgâ tolâ edi.”(L); “Bâĝ sayri, gül ĝaştîdân song barçâmiz sarvzâr ortâsidâgi</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													muhtâşâm köşkkâ toplândik. ”(KŞD); “Ävvälâmbâr, bu körikkâ tumândâgi hämmâ kâlxâz, hämmâ sâvxâz rahbârlâri, maârif xâdimlâri, bâlâlâr bâğçâlâri bâşluqlâri, xullâs, salqam ikki yüz kişi toplândi. ”(D); “U üyidü toplângân bâylikni birâvning haqı deb bilmâs edi.”(SO); “Kökni qâplâb bir tãmândü toplângân! ”(YOS)
toqnâş-				+	+				2	28	1. Tokuşmak, çarpişmak. 2. Savaşmak. 3. Teke tek dövüşmek. 4. Göz göze gelmek.		“Kâyânâs bilân qâplân şu yerdü toqnâşdi. ”(SU); “Özigâ qarşı uruğ bâşluqlâri bilân toqnâşâdi.”(TA); “Rüstânniñ közi u bilân toqnâşdi. ”(UP); “Yalt etib ulârgâ qarâgân edi, közi Satimxânniñ yâşli közlâri bilân toqnâşdi. ”(UP)
tos-			+	+	+	+			4	278	1. Kapatmak. 2. Engellemek. 3. Örtmek, kapatmak.		“Lâkisini yüzigâ tosib , dârvâzâ âldigâçâ Qurvânbibi çıqdi.”(KK) “Akâm sapçib turib ketdi, sâyâsi bilân şıftgâ urilib, Bütün devârni çirâqdân tosdi , qoydi.”(CD); “U bir vaqlâr biz tuğilmâsimizdân ançâ burîn, yassi tepâning bağrigâ qurilgânçâ, keyin İzzâni tepârâqdân tosib , ungâ suv keltirişâdi.”(CD); “Şu yuqârilik hissi, şu ğurür uning özidân itlikni tosib turâdi. ”(KK) “Kitâbni oqıb bitirgâç, xâtin yengilginâ, ehtiyât bilân ginâ esnâb âldi-dâ, songrâ bu işdân özi uyaldı, şekilli, yüzini qoli bilân tosib küldi.”(KK); “Prezidentimiz tarıxçi âlimlâr bilân ötkâzgân suhbâtdâ bizni hüşyâr târttirdi, göyâ köz âldimizni tosib turgân pârdâni âlib qoydilâr.”(TA); “Kârvân yolini tosmâ , deyâ tâkrârlâdi kârvânbaşî.”(L)
toxtâ-			+	+	+	+	+		5	756	1. Durmak. 2. Ara vermek. 3. Dinlenmek. 4. Saklamak. 5. Karara varmak. 6. Açıklama yapmak, 7. vurgulamak.		“Songrâ, u kiçkinâ bir ânhârning keçigidân keçârkân, âtini suğârişgâ toxtâgân vaqtidâ Zebi bilân birgâ Saltânât hâm şaraq-şaraq gâpgâ tüşgân edi.”(KK); “U taqqa toxtâb , goyâ endi eşitâyâtgândek angrâydi.”(CD);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												Hamile kalmak. 8. Beklemek, sabretmek.	<p>“Xullâski, xâh ötmiş, xâh bugüngä bağlıq bolmâsin, işlârimiz birân daqıqa bir câydü toxtâb turgân emäs.”(TA); “U kün bayräm küni edi, çiptä sayävânli arävânni çerkâz âldidü toxtâtib, astâginä, heç kimning közigä qâqılmâsdän çerkâvning içkârisigä kirdim.”(KK); “Arävâkâş kelinli arävâni nâmâyışkârânä bir surätdä otning ortâsidän âtni qamçilağânçä âlib ötib, eşikkä yaqın bir yerdü toxtâdi.”(KK); “Mingbâşi supä qurğâğidü toxtâdi.”(KK); “Samân yorğa güzärning ortâsidü toxtâdi.”(KK); “Çırâğlâr qumirlâşdän toxtâdilâr.”(KK); “Sofi külişdän toxtâb ciddiyleşdi.”(KK); “Bu siyâsät birginä Temür hazrâtlâri bilân toxtâmâgân.”(TA); “Ğulâm akä bir qadâm bâsib, qurâlini tik tutgânçä toxtâdi.”(CD)</p>
toxtâl-			+	+	+				3	35		<p>1. Bir işi yapmaya ara verilmek. 2. Bir mesele üzerinde durulmak, bir mesele üzerine konuşulmak.</p>	<p>“Ävvälä âdâmlärdägi müstaquillikkä bolgân lâqayd munäsâbâtgä toxtâlib ötmâqçimän.”(TA); “Ortä Äsiyâ üçün eng mühim muämmâ bolgân suv muämmâsigä toxtâldi.”(D); “Câdid yänä Maryâm mäsälâsigä toxtâldi.”(KK); “Äilângiz, zâhmâtkâş Hanıfaxân âpämiz vä farzândlâringiz haqidü toxtâlsängâz.”(TA); “Şu orindä ayâllâr şeriyâti haqidä toxtâlib ötişni lâzim, deb tâpdim.”(TA); “Bu vaqtdä aşülâçi qızlâr yallädän toxtâldilâr, ingiçkä-yoğân ayâl âvâzlâridän ibârät küçlik bir xârning:” (KK); “Eşik âldigä yetgäç, qabzägä qol uzâtılmâsdän toxtâldi...”(KK)</p>
toxtât-		+	+	+	+	+			5	154		<p>1. Durdurmak. 2. Depolamak. 3. Belirli bir süre geciktirmek. 4. Engellemek.</p>	<p>“Yâş yigit âtining qârinbâğisini mahkâmraq bağlaş bahânâsi ilü arävâni dâvâl yâniğä toxtâtâr, qoli ât tegrâsidä aylângâmi hâldä bütün vucüdi dâvâl âşib ötäyâtgân qâdrdân vä yâqımlı unni âvlâşgä tirişârdi.”(KK);</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												bilmek.	<i>möylâvgâ tönkâb</i> özlâring fariştâdây yüribsänlär.”(SO); “Keyin mengâ tönkâb yürmäysizmi, işqilib?..”(L)
töşä-		+								1	95	Döşemek, koymak, sermek.	“Umumän, mäscid bilän heç bir alâqasi bolmägän kişilär häm qâq yergä belbâğlärini yâzib, faqat peşänälärigä yarâşâ câyni töşädilär: ”(KK)
töşäl-			+	+						2	26	Döşenmek.	“Cähângir külbäning ong tāmānigü töşälgän yupqa körpâçägä otirdi.”(SO); “Yalänglikkâ gilämlär töşälgän , ortädä tokin dasturxân mehmângä muntâzir edi.”(SO); “Varaxrân quruq qungü töşälgän namät üstigä brânzâ idişdâ kuyib çalâ pişgän goşt keltirib qoydi.”(SU); “U paytdâ yergä sāmân töşälgän ekän, tuni bilän burgägä yem bolib çıqqan edi.”(SO); “Mehmânxânâ ârâstâ ortädä xântäxtä, âtrâfdä gülli körpâçälär töşälgän. ”(SO)
tuğ-		+								1	410	1. Doğurmak. 2. Yumurtlamak. 3. Artmak, çoğalmak.	“Umumän, mäscid bilän heç bir alâqasi bolmägän kişilär häm qâq yergä belbâğlärini yâzib, faqat peşänälärigä yarâşâ câyni töşädilär: ”(CD)
tuğdir-		+								1	20	1. Doğurtmak. 2. Artırmak.	“Demäk, âdämlärni tarbiyälâş, yävüzlikni tuğdirädigän sabäblärgä qarşi kurâş qânli mâcärälärning âldini âlişdâ muhim ahâmiyätgä egädir.”(TA); “Xâtinim birâvgä tegib ketgän ekän, men häm üylänävermäymänmi, etäk-etäk bälälärni tuğdirib taşlämäymänmi?”(SO)
tuğıl-				+	+	+				3	230	1. Doğmak. 2. Ortaya çıkmak, meydana gelmek.	“Men bir ming toqqız yüz oninçi yıldä tuğıldim. ”(TA); “Aynän şu sâniyädä tuğılğän bälä Sâhubqırân bolib yetişädi, degän aqidä qadimdän mavcüd.”(TA); “Turğunim şu üylärdä tuğılğän... ”(CD) “Şe’r insân ruhining birmünçä ğayritäbüi, ayriçâ hâlätidän tuğilädi... ”(TA); “Anädän tuğılğän payğambärlär häm.”(TA); “Cabbârdän tuğilmäsü häm Cabbârdän

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													tuğlğândân ârtuq mehribânlik qulâyâtgâni yoqmi?”(D); “Tunâv küni doktor eringiz bilân tuğlğân künidâ boldingiz-kü.”(UP)
tur-											6	6900	<p>1. Ayağa kalkmak. 2. Dik durmak, dik vaziyette bulunmak. 3. Belirli bir yerde bulunmak, mevcut olmak. 4. Oturduğu veya yattığı yerden kalkmak. 5. Yaşamak, hayat geçirmek. 6. Beklemek, sabretmek. 7. Bir yerde bulunmak, bir mevkiyi işgal etmek, doldurmak. 8. Değerinde, kıymetinde olmak. 9. Bozulmadan uzun süre saklanmak. 10. Halledilmeyi beklemek.</p> <p>“Kallämning bir çekkäsidi xasmâldây turâr edi-yü, öldimi, bir âtä, bir ânâning farzândlâri şunçâlikkâ bârsâk deb... özingâ-yü ungâ insâf ârdim Xudâdân hâr gâl.”(CD); “Bu maşüm vâqeälârnîng bolib ötgânigâ yarim asrdân âşibdi, birâq Nârmurâd Şâmurâdâvning köz âldidâ xuddi keçâ bolgândây turibdi.”(D); “Şu çâqqaçâ qışlâqdâ turârdim, orgâni b qâlgân edim, bilsângiz... (SU); “Âtaqozi şaxt bilân ornidân turdi.”(D); “Siz bâlâlârim, bir-biringiz bilân xuddi itmüşükdây turâsîz.”(KK); “Bilmäsâ örgânâr, dedi bir çekkâdâ turgân Hakimcân.”(KK); “Özi aytdi-kü, eşitmâdingmi?’ dedi yânidâ turgân bâşqa bir bâlä.”(CD); “Mâscidning eski dârvâzäsîdân ötib, tâlzâr köçägâ çıqıb bârârkânman, ânâr yâqasidâ turgân kök tonli âdâm közingâ âlâvdây körinib, şâşib qâldim.”(CD); “Bu vazir hazrâtlârnîng öz yâtäqxânäsîdân turib âdâm çaqurîşi edi.”(KK); “Uşâ yerdân turib ‘zahmât çekmângiz, cânim bilân...’ dedi-dâ, taşqari tâmândân eşikni yâpdî vâ hâmmâni hayrâtdâ qâldirib, közdân yoq boldi...”(KK); “Çünki u çöziq yüz, buning üstigâ, sâçi hadeb bir yâq qanşârigâ sırğalib tüşib ketâverâdigân, silkib toğrilägâni bilân turmâydigân âdâm edi.”(CD); “Men bilân turgâninggâmi?”(CD); “Özi köm-kök, pişmâgândây turâverâdi, ammâ qâqsâng, yergâ çalp etib tüşib, eziliblâr ketâdi.”(CD); “İlgâri turgân ekân, toğrisi, asli şu yerlik.”(UP)</p>
tut-		+	+	+	+	+	+				7	1498	1. Tutmak. 2. Yakalamak. 3. “Bu sâfâr gazetni bağrigâ bâsib şu xil şirik xayâllârgâ bâtgân

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												<p>Birine iltifat için bir şey vermek. 4. Karşı tutmak. 5. Kendine saklamak, kimseye vermemek. 6. Bir işten alıkoymak, durdurmak. 7. İdare etmek. 8. Kullanmak. 9. Bakmak, beslemek. 10. Hizmetçi tutmak. 11. Akılda tutmak. 12. Doğru bir yol benimsemek. 13. Belirli kural ve kaidelere uymak. 14. Bir işe girişmek, bir işle meşgul olmak. 15. Yer işgal etmek. 16. ... diye bilmek. 17. Kaplamak, perdelemek, sarmak. 18. Yayılmak, kaplamak. 19. İnsan tabiatında olan bir davranışın ortaya çıkmak. 20. Hastalığa yakalanmak, kriz geçirmek. 21. Fidan veya ekin yetişmek.</p>	<p><i>mingbâşi ırğıb turib, qarşisidä otirgän Miryâqubni quçâqlaş və bütün davlatini ungä tutib yubârışdän özini zorğa toxtätib qâldi.</i>”(KK); “<i>Qolidägi dürbinni közlärigä tutib, qışlâq tarâfsgä qarädi.</i>”(L); “<i>Marğu kennâyim kütilmägändä özini tutib, yâmğurdän keyingi âftâbdäy açilib qarädi.</i>”(CD); “<i>Tirsaqdän çıqıb şalvirâb qâlgän çap qolini sağı bilän tutib, Aşnâning qâlgän-qutgän qarindâşlarını häm âbârib-âpkeldi.</i>”(L); “<i>Yaxşibâyev igni suqılğän câyigä bâsilgän paxtâni barmâğı bilän tutib, yâniğä ogirildi.</i>”(L); “<i>Ulär kättälärgä xuşâmäd qılsä, xalq âldidä özlärini törälärdäy tutädi.</i>”(TA); “<i>Oşändä ekilgän tâllär hâzir tegirmänbâşini qayraqâçdäy tutib ketgän edi.</i>”(CD); “<i>Haybät akäm oşâ nârsâni yüzimgä äynâdek tutdi.</i>”(CD) “<i>Cavdirägänçä, mäsâlsiz qolläri bilän Sultânmurâd akämning egnidän tutdi.</i>”(CD); “<i>Ungäçä biläğimdän tutib âldi.</i>”(CD); “<i>Topni tutiş üçün quvâlâb bärâyâtğän Şarâfâtxân häm hâvüz yânidä qâtib qâldi...</i>”(KK); “<i>Eşânniğ kättä xâtini rahmi kelgänidän, müridlärgä buyürdi; ulär cinni xâtinni tutib içkâridägi kättä tâlgä bâğladılar.</i>”(TA); “<i>Âdânni tutib beraqâl.</i>”(CD); “<i>Savâtdän çıkarib âldi-dä, bâşi barävâr kötârib, yâruqqa tutdi.</i>”(CD); “<i>Bir doppi-bir doppi qilib terib âlgängä, âlâvgü tutib kabâb qilib yegängä nimä yetsin.</i>”(CD); “<i>Ammâ câyimdän cilib ulgürmädim, çangâkdek bir qol tirsâgim tepäsidän tutib, qattıq sıqdi.</i>”(CD)</p>
tutaq-							+			1	11	<p>1. Kızmak, öfkelenmek. 2. Ateş gibi yanıp durmak. 3. Susamak.</p>	<p>“<i>Tergävçi butgän iş buzilgândek tutaqub ketdi!</i>”(UP)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

tutâş-			+	+		+			+	4	62	<p>1. Bir birine yaklaşmak, sınırdâş olmak.</p> <p>2. Birleşmek, birbirinin içine girmek.</p> <p>“Faqat bir taraf guvâlak devârğâ tutâşib bârgân.”(CD); “Bâğköçâki, dâraxtlâr ormândây orâb qetgân, tepâsidâ tutâşib, işkâm bolib yâtibdi.”(CD); “Uning asâbdây bortgân yüzidâ tutâşib ketgân qalin qâşlari peşânâsini artgândâ teri tekkânidân yiltillâb ketdi.”(UP); “Hâvli bilân tutâşib ketgân bâğning bir çekkâsidâ, şaxlari tarvaqaylâb osgân keksâ âlmâ tagidâ, bir neçâ yigit kabâb pişirmâqdâ, narirâqdâ, şarqrâb âqqan arıq boyidâgi stollârdâ âdâmning cânidân bâşqa hâmmâ nârsâ mühâyâ edi.”(D); “Menim sevgim âbâd bilân tutâşqân, âzâl bilân quçâqlâşqân, orâşqân.”(KK); “Ulârning tâmirleri, qânlari gözâl Tâcmahalgâçâ tutâşib ketgân.”(TA)</p>
tutil-			+	+	+	+				4	77	<p>1. Tutulmak. 2. Bir cisme karşı tutulmak. 3. İdare edilmek. 4. Bir işe girişmek, bir işle meşgul olmak. 5. Kaplanmak. 6. Kekelemek.</p> <p>“Vâ bir kün yarim keçâdâ qârâ çirâq yârûğidâ mudrâb otirârkânân, eşik ornigâ tutilgân adyâlning bir çeti âstâ kötârilib, yertölâgâ âppâq kiyimdâgi gâdâri buzrûkvârimiz kirib keldilâr vâ (tävbâ, men turây deymân-ü, turâlmâyân, qaddimni kötârâ âlmâyân) salâm berây deymân-ü, âvâzim çıqmâydi.”(CD); “Bulârning şunçâ yıllâr zor berib zorğâ-zorğâ yetiştirtgân ziyrâk dâvlât âdâmlârini munaqa âsanginâ (küçâlâ bilân!) öldirib ketâ bersâlâr, ülkâdâ tutilgân siyâsâtning vâ hâm u siyâsâtني çaqalik âbroysi qâlâdimi?”(KK); “Keyinçâlik qilâdigân gunâhlârini hâm yuvib yubârâdigân kitâbçâlari oşâ mahaldâ tutilgân edi.”(L); “Kâtâ dâryâdân tor sâlib tutilgân bu balıq uşâ paytning özidâ ikki puddân âşiq, boyi hâm salkâm ikki metr kelârdi.”(D); “İş bilân tutilib qâldim.”(UP)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

tutin-			+								1	34	1. Tutunmak. 2. Bir işe girişmek, başlamak, meşgul olmak.	“Sämändär akä kiçkinä tâvâqdağı âşni yâlgız olitirib yemäkkä tutindi. ”(KK); “Artinib-sürtinib, ornimni yığıştirişgü tutindim. ”(CD); “Men qoyin çöntäğimdän mücdaxatni älmâqqa tutindim. ”(CD)
tutiş-		+	+								2	66	1. Birlikte tutmak, beraber tutmak. 2. Birlikte bir işten alıkoymak, durdurmak. 3. Beraber kaplamak, perdelemek, sarmak.	“Arävâkâşlär bir zumdä uni oräb älişdi-yü sorâqqa tutişdi. ”(L)
tutqaz-		+	+			+					3	23	Tutturmak.	“Nihâyät, Sâli uni torvägä sâlib, äğzini boğdi-dä, mengä tutqazdi. ”(CD); “Men bahqlärni Mirzârahimgä tutqazib, mehmângä häm qızıqsinib, häm yâqtirmäyginä ogirildim.”(CD); “Dâmlä xatni öz quli bilän yâzdi, öz qoli bilän äqqa küçirib, dostlärigü tutqazdi. ”(D); “Akäm älmä çeläkni tutqazdi. ”(CD); “Ertäsigä eşitsäk, qoligä hükm qâğâzini tutqazib, cavâbini berib yubârişibdi.”(CD); “Mänä, dedim qoligä papkäsini tutqazib, ellik betini kördim.”(L); “Maqâlâ tayinli bir cildä turıvdi, tâpib kelib, qoligä tutqazdim. ”(L)
tuzlä-		+									1	23	1. Tuzlamak, tuz serpmek. 2. Tuza basmak. 3. Haddini bildirmek, fırçalamak.	“Ällaqaysi bir mingbâşi törägä bir toqquz ilvärsin yubârgän ekän, uçtäsinini alâhidä tuzläb qoydim.”(KK); “İkkälämiz bir bolsäk, sultänni tuzläymiz. ”(KK); “Çâl gazetçilärni yâmân tuzlädi! ”(L)
tüg-		+	+	+	+	+	+					586	1. Bağlamak, düğümlemek. 2. Bir yere koymak, bırakmak.	“Umrinisâbibi irğib ornidän turdi, nân bilän mayizning hâmmäsini româlçäsigü tügib üydän çıqdi.”(KK); “Ätaquzi xuddi boğılıb ketâyâtgändäy başkni maşinä derâzäsidadan çıkarib, yüzini şabadägü tügdi. ”(D); “Râbığa-Râbiyâ Râbi pulini româlçägü tügib,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													çöntägigä sâldi.”(L); “Âtâning yüzi titrâgândeک bolib, közi pirpirâb ketdi, lâbidâ külib, müştini çöntägidâ tügib turibdimi, deb qorqamân.”(UP); “Ânä kâsâdâgi âşni bir neçtä kulçâ vâ toğrâlgân bâdring bilân româlçägü orâb tügdi .”(UP); “U qollârini tügib , ânâsi tâmân yürdi-yü, yänâ toxtâb, telbâ közlârini singlisigâ tikdi.”(D); “Egnidâ nımdâşginâ äddiy köyläk, äyâğidâ oğil bälälârnıkgâ oxşâgân cigârrâng tüfli, bâşigâ româlçâ örâgân engâgi âstidân tügib qoyibdi.”(UP); “Âtaqozi qulini çuqmârdây tügib , bâşi üzrâ kötârdi.”(UP)
tügä-				+		+				2	322	1. Bitmek, tükenmek. 2. Kullanılmaz hâle gelmek. 3. Ölmek.	“Âxiri berk bolib, qoşılışdâ tügürdi .”(CD); “Maqâlâgâ bağışlängâi uzluksiz maclis vâ muhâkâmâlar axiyri uning işdân çetlâtilişi bilân tügâdi .”(D); “Axiyri vaz çaqırıq bilân tügâydi .”(L)
tügäl-				+						1	54	Bitmek, tükenmek.	“Köklâmdâ ketib, yâzdâ bitib, küzdâ tügâldi .”(YOS)
tügät-				+		+				3	102	1. Bitirmek. 2. Sonuçlandırma k.	“Aslidâ, qolyâzmalârni Yaxşibâyev bâşini yâstıqqa bürkâgân câyidâ tügätib goyaqâlgân maqul edi.”(L); “Üçrâşüvlârdâ, suhbâtlârdâ gâpni şundân bâşlâb, şundân tügätüpmiz .”(SO); “U gâpni tügätmäsdân turib xâtin baqırdi.”(KK); “Mingbâşi sözini tügätmägân edi .”(KK); “U paytdâ gazçilâr allaqaçâni işini tügätib , rapârtni tâpşirib, mukâfâtni âlib cönâb qâlgân bolâdi.”(L); “Bâşlängiç maktâbni öz qışlâğidâ tügätgân Fârâbiy Buxârâ vâ Sâmârqand mädrâsälâridâ bilim âlâdi.”(KŞD)
tügil-				+		+				2	28	Bağlanmak, düğümlenmek.	“Zebi yürâğidâ tügilib yâtgân zor tugünni yeçib yubârgân edi.”(KK); “Uning gâpirâdigân gâplâri ulârning köngillâridâ tügilgân âğır vâ çigâl tügünçâkni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yâ yeçib yubârâcâk, yâki yânâ bättârrâq çigâllâştirib, ikki yâş nârsâni yânâ neçâ ây bir-biridân acrâtib taşlâyâcâkdî.”(KK); “Ânâlik mehridân tügîlgân bu terân dânâlikni hâm, kâmpirning köz yâşlâri bilân suğârilgân bu timq sözlâr âldidâ öz xatlâriining bütün müdhîş şâfqatsizligini hâm dâmlâ mânâ endi, bir âyâgi yerdâ bolsâ, bir âyâgi gordâ turgândâ tüşündî.”(D)
tünâ-				+		+				2	31	Gecelemek, geceyi bir yerde geçirmek.	“Oşâ qabrîstândâ bir keçâ tünâgânâmân .”(TA); “Bu keçâni şu yerdâ tünâyâmân .”(KK); “Qum tepädâ tünâyîn , qâp ton kiyâyîn.”(KŞD); “Bu âdâtdâgi buzuq xâtinlârning hiylâsi qoşni hâvlidâgi birân erkâk bilün tünâşâdi-dâ , keyin xudâlârgâ tönkâb yürîşâdi.”(SU)
tüpür-				+	+	+				3	46	Tükürmek.	“Uning ornidâ başqasi tüpürârdi oşâ sazâsigâ!”(CD); “Nihâyât, u çirt etkâzib, çetgâ tüpürdi .”(CD); “Tuzini yeb, tuzluğigâ tüpürgân! ”(L); “Rüstâmlârnikidâ keçâ gerdâyib, ikki gâpning biridâ tişining ârâsidân çirt-çirt tüpürîb turgân Qasâtkin bu yerdâ başqaçâ edi.”(UP); “Ayğâqçi çitqib ketîşi bilân başlıq uning izidân tüpürdi .”(SO)
türmäklâ-				+	+	+				3	12	Sarıp dolayıp bağlamak.	“Üygâ bârâdi, xarid qılğân kökini Râbiğâ-Râbiyâ-Râbigâ tâşnirib, xânâgâ kirâdi, kiyimlâriini almâştirâdi, yapânçâ kimânâsini kiyib, saçlâriini tepâgâ türmäklâb , yelpiğičini âlib, naq Çiâ-Çiâ San bolib, rânqli televizor ropârisigâ otirâdi-dâ, ävvâlbekdân, endi qaygâ bârâsân, deb sorâydi.”(L); “Üstidâ bayrâmlârdâ kiyâdigân porim koylägi, saçlâriini çambârak şâklidâ türmäklâgân , çirâyli, goyâ körkâmligi câbrdiyâlâriü acrimçilârning gâşigâ tegâriini sezmgândây, açilib-sâçilib otirdi.”(L)
türt-				+	+					4	111	1. Dürtmek. 2.	“Közlârimgâ yâş quyilib,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												Hor görmek. 3. İfade etmek, belirtmek.	yänimdä (biz arıq boyigä tuzılışgänmiz) otirgän Aliäkbärni tirsägim bilän sekin türtidim : “(CD); “U kıfti bilän kıftimgä türtib qoydı : “(CD); “Zebini türtidi .”(KK); “Açıyri, köngli tohqdi, hüräräni väng ätäyätgän dostini türtib uygätädi.”(L); “Bazän Cähängirni türtib -uygätib tüşining tabirini sorärdi.”(SO); “Faqat, Zebi Saltänätning yelkäsigä türtib qulägigä sekinginä şivirlädi.”(KK); “Ulär ätlärigä qamçi urib, yorttirib ketişläri bilän u yänä bıqınıngä türtidi : “(CD); “Bäländ boylisi suğdgä yetib äldi vä qoligä türtidi .”(SU); “Yaxşibâyev bıqınıngä türtidi .”(L); “Ortäqlär, tanışingiz, dedi Äşnä, Yaxşibâyevning yelkäsidän türtib älgä sürärkän, bu kişi mening mäktäbdäş dostim, ätä qadränim, süyängän coräm Nazär Yaxşibâyev bolädi.”(L); “Qasätkin quyänşünäsning engägidän türtib baqırdı:” (UP); “Men cân-cân deb ögiriläyätgän edim, Sâli yelkäsi bilän türtib ötib; ‘Qaç, Maqsüd!’ deyä özini işkâm içigä urdı.”(CD); “Kälännä ötib bolgäç, eng keyindä bäräyätgän bir nemisning äyägü bilän türtib uni bir çetgä suräyätgänini Rüstäm körüb qäldi.”(UP)
tüsä-		+							1	52		Çok istemek. “Çünki ulär häm ädäm, ulär häm yaşlar, başqa öz tengläri kabi ulärning häm ärzü-haväsläri bär, köngilläri köp narsäni tüsäydi ...”(KK); “Yarim yıldän beri üydä otiribmän, könglim sahnäni tüsäydi , lekin iläcim yoq.”(L); “Gorimgä gışt qaläydi, lekin men na qıläy, äkacän, könglim sizni tüsäsä , men beçärädä ne ayb?”(L)	
tüş-			+	+	+	+	+	+	+	7	4233	1. Düşmek. 2. Bir vasıtaya binmek. 3.	“Beçärä toqlınlär, mävcälär sinib mäydä-mäydä bolib, yänä dengizning köksigä tüşädi .”(KK);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												Değer kaybetmek. 4. Yerinden düşmek. 5. Dökülmek. 6. Uçup bir yere konmak. 7. Bir işten, bir görevden ayrılmak. 8. Bir yere varmak, ulaşmak. 9. Durmak, dinlenmek. 10. Gibi görünmek. 11. Tutulmak, yakalanmak. 12. Bir yere veya kişiye varmak. 13. Zarara uğramak. 14. Hissesine düşmek. 15. Belirli bir hâle gelmek, giriftar olmak, yakalanmak. 16. Belirli bir fiyata mâl olmak. 17. Şikayet etmek. 18. Elde etmek, gelir sağlamak. 19. Uygun gelmek, muvafik olmak, denk gelmek. 20. Belirli bir yere inşa edilmek, yapılmak. 21. Bir işe başlamak, girişmek.	“İlgäri tört kişi ortäsikäydi, endi beş kişi ortäsikä tüşdi. ”(KK); “Kelişdä birüştä çäpib kelib äq köpikkä tüşgän ätlär bu qısqa toxtälışdä cindäk däm älgän bolsälär-dä, yänä oşä xıldä tez yürışgä täbläri yoq edi.”(KK); “Buni kör, qay gorldä tüşgänsän özing häm?”(CD); “Cänüzäq väkzälgä yetgändä ärtgä qayrıldı-yu yigitlär mingän tüyäni salt kördi ulär kärvän şähär sähradini kesgän çäydä tüşib qälgän edilär.”(L); “Demäk, kimdir uni älib çıqıb ketäyättändä tüşib qälgän.”(UP); “Miryäqub izväşdän tüşdi. ”(KK); “Songrä ırğıb ornidän turdi vä bir säät qadär däm älmäsdän ätä arvävidän tüşib sökündi.”(KK); “Mänä, yetdik! dedi Verner qızıqtı-yu vä seviniş bilän häm ırğıb arävädän tüşdi. ”(KK); “Qayerdän keldingiz? dedi Sultänxän vä ayvândän pästgä tüşdi. ”(KK) “Keyinçä törä häm, mehmândän yuqdimi nimä? tillärini burrä qulib sözläşgä, mehmänning köp davälärini aksi davälär bilän sindirmäqqa tüşib ketgäç bizning Miryäqub sekinginä qol uzätib, stälning bir çetidä turgän kättä bir kitäbnü äldi.”(KK); “Qazängä yaqın yürsäng şudä, dedim axiyri tonğülläb vä sekin, haşsäläsizlik bilän yuvinişgä tüşdim. ”(CD); “Eşigini açışı bilän ikki enlik xat yergä tüşdi. ”(UP); “Bazän iş haqıdä äğiz açsä, burgädek sakrüb tüşärdi. ”(UP); “Asli özi häm usti-başlärini yeçmägän, aç böriñing çangäligä köçädän kelgän boyiçä tüşib qälgän edi...”(KK); “Närgisi mästing xumäri bädädin gülgümmüdü, yä budür kim läläzär içrä tüşän vahşiy ğızâl.”(KŞD); “Näiläc yolgäçä tüşib , tonkärilib yätgän tarvuz palläsini yerdän äldim.”(CD); “Nazärimdä,
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	---

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													yürägim tävâningäçä tüşib ketdi goyâ.”(CD); “Çindänäm âftâb nuri qoşnining origi üstidän âşib tämimizgä, undän naridägi ciydälärning beligäçä tüşib qäpti.”(CD); “Devârgäçä tüşdim -dä, äyâğimni âsiltirib oşâ yergä otirvâldim.”(CD)
tüşir-		+	+	+	+	+			5	243		<p>1. Düşürmek. 2. Belirli bir fiyata mäl etmek. 3. Elde etmek, gelir sağlamak. 4. Bir işe başlamak, girişmek. 5. Yere koymak, indirmek. 6. Bir nesne ile vurmak. 7. Yemek, içmek. 8. Tamamlamak, bitirmek. 9. Rastlamak.</p> <p>“Xuddi şu paytdä, yängi yigitlärdän biri arvâq âtni âq köpikkä tüşirib çaptirgäniçä yetib keldi.”(KK); “Men kim edimki, Xudâyim mening işimni sengä tüşiribdi, märhämätli ädämlärgä yolqıtrıbdı?”(CD); “Ätaqozi maşinä äynäsini pästgä tüşirdi.”(D); “Şähärdä mingbâşini eng yaxşi vä âbâd samâvärgä tüşirdi.”(KK); “Bu mahaldägi bir âğız söz bâmbä bolib pârtläşi yäki hämmäning tarvüzini qoltığüdän tüşirib yubârişi mümkin.”(UP); “Qudälär qâfiläsi şähärgä cönärkän, Umrinisäbibini arävädän öz qoli bilän tüşirib yubârgän vä ungä qarâb agär toydä yâ toydän keyin men sizni üydä körgündäy bolsäm, mingbâşi dâdhägä aytib avaqtägä cönätirämän degän Paşşâxân Umrinisäbibining qızini yâ körmädi, yâ körsä häm nazärigä ilmädi.”(KK); “Kelinimizni izzät-ikrâm bilän tüşirib älinglä.”(CD); “Şundä eng yaqın turğän bir säldät bir tamängä qarâb birdänigä alläneçik qıyşâydi vä qolidägi miltığuni tüşirib, qollarini yâzib yubardı.”(KK); “Yengil näfäs âlib, zâncirni tüşirdik.”(CD); “Gähä bälälärgä köz-köz qılğäni mäktäbgä âlib bäsäm, qaytışdü tüşirib qoymäyin, deb tarıx kitäbimning muqäväsini ärsigä yaşirib yürärdim.”(CD); “Mâyli, taqsir, dedi mingbâşi bir äz yengil târtib, amäldän tüşiringiz, mâyli.”(KK)</p>	
tüşiril-			+	+	+	+			4	14	Düşürülmek	“Kitâb kätiblari körsätilmägän,	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													Acâm âsâri ning manâsi hâ m yânâda mükâmmâl tüşünülâdi. ”(KŞD)
tüşüntir-		+	+	+	+	+	+		6	104	Anlatmak.	“Tilmâç bu buyruqni Zebigü tüşüntirib berdi.”(KK); “Çünki, birinçidân, ‘Câlâiddin Rumi y Mâsnâvi dâ ’ Şarqu Ğarb âlimlâri ning , hattâ, antik d ünya fâylâsüflâri ning fâlsâfi y qarâşlâri ni keng oquvçilâ r âmmâsigâ tüşünârli vâ sâddâ bir uslûbdâ şeriy yol bilân tariflâb berâdi, şârhlaydi; türli sofistik âqımlâ r hâmdâ ulâri ning talimât vâ talâblâri bilân bâğlıq nazâri yâ , atâmâlârni londâ tarzdâ tüşüntirâdi. ”(KŞD); “Xayâlim sal özimgâ kelib, bolgân gâpni yâtığı bilân tüşüntirdim. ”(L); “Men d ünya n i âdâmlârgâ qaytâdân tüşüntirib berâmân, deb oylâvdim.”(TA); “Könglingiz toq bolsin, hâmmâsini tüşüntirâmân , ukâ...”(D); “Rais yâningâ kelib, ahvâlni tüşüntirdi. ”(L); “Siz bu ayâlgâ tüşüntirib aytingiz; yüzini açmâsâ bolmâydi.”(KK); “Asâlğa tüşüntirârmiz. ”(CD); “Mehmângâ tüşüntirîng. ”(L); “Sâşki bir âğız söz bilân tüşüntirib bolsâ.”(CD); “Nârâzi bolgân edi, Muhsinâ xânim yâtığı bilân tüşüntirdi. ”(L); “Keyin yâtığı bilân tüşüntirdi. ”(UP); “Xudâ asrâymân desâ, ‘heç gâp emâskân!’ deb turib, bir çekkâdân tüşüntirü ketdilâr. ”(CD); “Bâşidân tüşüntirîşgâ mâcbur boldim.”(CD); “Ânâsining câhli çiqib oşqurâdi, ketid ün tüşüntirâdi. ”(UP); “Şunçâ tüşüntirdim; avrâb bâkd im , yalinib kördim, qani qonsâlâ r .”(CD)	
tütâ-		+							0	264	1. Tütmek. 2. İ s çıkarıp karartmak. 3. Yanmak, tutuşmak.	“Çöl tütâb , külrâng qum uyumlâri qarântir âdir lârgâ tutâşdi.”(D)	
tütât-		+			+				2	23	Yakmak,	“Haydâr institüt ni tütâtgândân	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vastta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

											tutuşturmak.	<i>keyin dâdâsi aspirântürägâ kiritib qoyâmân dedi, kiritib qoydi.</i> ”(D); “ <i>Kimdir ötkinçidân tütâtib âliş üçün sigâretini uşlâb payt pâylob turibdi.</i> ”(UP)	
tüz-		+		+					+		3 766	1. Vücuda getirmek. 2. Birleştirmek, bir araya getirmek, tertip etmek. 3. Tamir etmek.	“ <i>Moskvädâ bir gûruh âdiblâr özlâriçâ goyâ sâbiq sâvet respublikälâri yâzüvçilâri manfâätini közlâb Xalqarâ assâtsiâtsiyâ tüzgünlâr.</i> ”(TA); “ <i>Şükürov buyâqdâ ne recälârne tüzib yürsâ-yü, Âtaqozi bolsâ uyâqdâ...</i> ”(D); “ <i>Bazi bir protokollârne tüzdi, lekin asâsiy mäsälâ hâmân sırlığıçâ yâtâr, Himmâtillâ tan âlmäs edi.</i> ”(UP); “ <i>Câhângir ottiz beş yıl badâlidâ akâsi bilân uçrâşüv recälâriening ming bir xilini tüzdi.</i> ”(SO); “ <i>Burnâğı yıl küzdâ kâlxoz bir neçâ yüz gektâr çâygâ köçât, âltmiş gektâr çâygâ tâk ötkazdi, bultür makkâ ekib, ançâ hâsil âldi, bu yıl köklâmdâ esâ uçtâ birigädâ tüzib, salkâm yetti yüz gektâr sirgâ çigit ekdi.</i> ”(D)
tüzä-		+		+							2 179	1. Düzmek, düzenlemek, yerli yerine dizmek. 2. Kurmak. 3. Bir vazifeyi yerine getirmek.	“ <i>Birini tez kündâ tüzâmez, ikkinçisigâ sal sabr qılsâk hâm bolâverâdi.</i> ”(L); “ <i>U hâzirgi Urtâ Âsiyâ yerlâri birleştirib pâytaxti Samârqand bolgân Mâvârâunnâhr dâvlâtini tüzâdi vâ 15 yaşâr oğli Uluğbekni ungâ hâkim etib tayinläydi.</i> ”(KŞD)
tüzäl-				+	+						2 64	1. İyileşmek, düzelmek. 2. Yanlıştan vazgeçip doğrusunu yapmak. 3. Eksikliklerini gidermek.	“ <i>Men vâlidâmgâ âdâm yubârâmân, u kişi cindâkkinä süykâydigân dârilâridân yubârsâlâr, undân bir âzginâsini yâlgiz belingiz bilân ârqangizgâ süykâb âlsângiz, andâk fursâtdâ tüzâlib qâlâdi.</i> ”(KK); “ <i>Yarâ degân nârsâ heç gâp emäs, tezdân tüzâlib ketâdir.</i> ”(YOS)
tüzât-		+	+	+							3 93	1. Yerli yerine düzmek, düzeltmek. 2. Tamir etmek. 3. Yaptığı hatayı telafi etmek. 4. Eksikliklerini gidermek. 5.	“ <i>Hattâ öz üstidâgi kirrâ ipâk köylâgini özining qaltırağân qollâri bilân tüzâtib hâm qoydi.</i> ”(KK); “ <i>Mayli, şerdâgi tarixiy yanglışığlârne tüzâtârsiz, birâq badiiy cihatlârne tüzâtib bolmäydi-kü!</i> ”(TA); “ <i>Türing, dârrâv üsti-bâşlâringizni</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												İyileştirmek, tedavi etmek. 6. Haddini bildirmek.	<i>tüzätîng.</i> ”(KK); “Sâqâl-möylävlärini tutämläb-siläb, özlärini tüzätgän boldılar.”(CD); “Men vâlidängä ädäm yubârämän, u kişi cindäkkinä suykäydiğän dâriläridän yubârsälär, undän bir äzginäsini yälğiz belingiz bilän ârqangizgä suykäb älsängiz, andäk fursätdä tüzälib qälädi. ”(KK)
uç-			+	+	+	+	+		5	5381		1. Uçmak. 2. Bir yerden düşmek. 3. Çok hızlı gitmek. 4. Kaymak. 5. Ses etrafa yayılmak. 6. Kırılıp yerinden düşmek. 7. Aldanmak, kanmak. 8. Herhangi bir sebepten titremek. 9. Ölmek.	“Ammâ ätlär közläri kâsäsüdän çıqqudek bolib, äsmängä sapçıydiğän bir alpâzdä zorğa yol tâpib bärâyâtgän edi, arävä naq köprikkä yetgändä zarb bilän bir nimägä urildi-yü men üstidän kâptâkdek uçib ketdim.”(CD); “Eşikdän oqdây uçib Rüstäm kirdi.”(UP); “Mengä qaräb dâfätän, ‘Abdüllacân,’ siz bugün Mâskvägü uçib bäräsiz.”(TA); “Quşlar yırâqlârğa uçdılar... ”(KK); “Endi, Saltänätxänni çaqırış häväsi yellärgä uçdi... ”(KK); “Qatâr tizilgän maşinälär qandäydir äsüdä qarângülikkä çungän hadsiz sayhänlikdä uçib bärär, baxmäldäy tinuq äsmän yuldüzgä tolib ketgän, ulärni hävüçläb älsä, hävüçläb säçsä bolärdi.”(D); “Xavfli edi, düç kelgän lahzädä uçib ketişim mümkün.”(L); “Qaçän körsä, dädäsi yâ äsmändä uçib yürgän bolädi, yâ xomräyib, bir nârsädän nârazidek yergä qaräb turädi.”(UP); “Abdüllä akäning lafzidän uçgän sözlär neçägli Şäfqatsiz bolmäsin, uning közläridä dâimâ qandäydir bir mung yaşirini yätärdi.”(TA); “Ulärning köçiri qarşidän uçib kelâyâtqän ätlärni kördi-yü, ätlärni dârräv bir tãmânğa burib yubärmäqçi boldi, lekin birdänigä, qaltis burib yubärgän ekän, mapäli çänä gürsilläb älib çuqırlikkä ağanädi.”(KK); “Äyägüm äsmändän bolib,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													egârdân uçib ketişingä bir bahya qâldi.”(CD); “Vä men üstidân uçib ketdim.”(CD); “Ulâr xayâlân şähâr devârläri tãmân şiddät bilân uçib kelmâqdâ.”(TA); “Maşinä şitâb bilân uçib bârârdi.”(D); “Endi bir qanât bilân uçib bolmäydi.”(SO); “Hämân qanâtli âtdây uçib kelâyâtgân Barzândân közini uzâlmây turgân Sultânmurâd akâm.”(CD);
uçir-		+	+	+	+	+	+		6	64	Uçurmak.	“Ätaqozi qahr bilân qazni bâsib, maşinâni ârqagâ burdi-dâ, şitâb bilân uçirib ketdi.”(D); “Maşinâni yüz, bazân yüz yigirmâ çaqurim tezlikdâ uçirib bârârkân, oydim çuqurlârgâ qarâmäs, ropâradân kelâyâtgân maşinälârgâ yol bermäs, xuddi ulârgâ bârib urilmâqçi bolgândây, şiddät bilân uçirib bârârdi.”(D); “Ältinli qonğizni bälälâr ugilâşib, ip bilân köklârgâ uçirib oynâylâr.”(YOS); “Mänâ, yänâ bâyâgidây oydim-çuqurlârgâ, pâst bäländliklärgâ pârva qilmây maşinâni uçirib bâryüpti.”(D); “Ätaqozi yelkäsini uçirdi.”(D); “Bâz urib telpägimni uçirib yubârdi.”(L); “Äçiqlikdägi has çöplârni, qâğâz parçälâri u yâqdân bu yâqqa uçirib yürârdi.”(UP); “Gazni bâsib, yüzdâ uçirib kelyäpsäm...”(D); “Vây sen pändävaqi, râstdänâm magnitofon bolib mänsäbingdân uçirib yubâräymi, deb oylâdi, lekin ünvändâr rässomning serfärzänd ekänini esläb, gâzâbini tiydi.”(L); “Bizdân özr sorâb, pät-pätigä utirdi-yü oqdây uçirib ketdi.”(L)	
uçrâ-			+	+			+		3	534	1. Rastlamak, denk gelmek. 2. Birine veya bir yere uğramak, müracat etmek. 3. Nasip olmak,	“Bu âradâ tilimiz tabiiy ravişdâ özgârişlârgâ uçrâdi.”(TA); “Uldâ aytâdir; bir qızıl yanâqqa uçrâdim tüşimdâ, kömilgân âqqa.”(YOS); “Uçrâdimi sizgâ?”(CD); “Haybätillâyiz şungâ uçräng deptimi, bir	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasra Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												hissesine, kısmetine düşmek. 4. Bulunmak, mevcut olmak. 5. Bir durumla karşılaşmak, ortaya çıkmak. 6. Giriftar olmak, dışar olmak.	närsäni bilib aytgän.”(CD); “Oşä battälgä uçrädimi?”(CD) “Lekin köçädä uçrügän säqäli bär här qandäy kimsä, men sening ätängmän, deb tursä, aläm qılmäydimi?”(TA); “U häzirginä köçädä uçrügän Lätäfatni eslädi.”(D); “Umrimdü uçrämügän traktorläрни kördim.”(D); “Bu käbi hällär ilgäri uçrüb turguvçi edi.”(TA)
uçräs-			+	+		+				3	237	1. Karşılaşmak. 2. Sohbet etmek, konuşmak.	“Adväkät ertäsigä Himmätillä bilän uçräsdi.”(UP); “Äzginä, qısqa quzätışlärimdü cüdä köp arzimägän ädämlär bilän uçräsdim.”(TA); Cähänning mäşhur vä dängdär ädämläri bilän Täşkentdü uçräsdim.”(TA); “Erkäk zäti bilän birinçi märtä bu xıldä uçräsügän yäş qız şu paytdä bir äz gangirägän edi.”(KK); “Cinköçälärdän älib ötib, axırı eski bir binä eşigigä ropärä qıldiki, xufyä cäyim bu, Nazär akä, pari-päykärlär bilän şu yerdä uçräsämiz.”(L); “U yerdä Yaxşibäyev bilän uçräsämiz, keyin Ortaqorğängä ötämiz, buldürüqqa ötämiz.”(L); “Masälän, ikki sevişgän yigit vä qız maysäzärdä uçräsib, ğarâyib his-tuyğulärini bir-birlärigä izhär etäyätgändä maşuqaning äyäqläri däfatän täşbaqagä tegib ketişi mümkün.”(TA); “Tänglä mahşärdä uçräsämiz hali!”(D); “Bändä uçräsämiz.”(SU); “Heç kim bilän uçräsämmişiz.”(UP)
uçrät-		+	+	+				+		4	91	1. Karşılaşmak. 2. Benzetmek. 3. Giriftar etmek, dışar etmek.	“U kişi canggä kirädi vä Rum qaysäri deb dünyägä nām çıqargän Bävazidni mağlubiätgä uçrätädi.”(TA); “Mänä şu käbi fazilätläرنi men kam ädämlärdä uçrätgännän.”(TA); “U Cähängirgä oxşägän nüsxani şu paytgäçä uçrätmügändi.”(SU); “Mükämmäl ädämni uçrätgännimisiz?”(TA); “Endi bu akängizni uçrätgän bolsäm, mendä nimä, ayb, nimä, gühäh, eşän bälacän?”(CD); “Umumän,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													men näy çalgän çopânlärni uçrätgänim yoq.”(L); “Haqiqatän, keyinräq eşitsä, kelini yänä oqıymän degän gäp çıqarıbdı, qandäydir täcribä ötközämiz deb, oşä Tâşkentdä uçrätgän zäncidäy qâp-qârä dämläsini başläb kelibdi.”(D); “Bir gäl köçädä uçrätib, eski surät täpib äldim, birgä tuşgän ekänmiz, deb aytgim keldi.”(L)
uddälä-		+		+			+		3	13	Bir işi istediği gibi yapmak, üstesinden gelmek.	“Naticädä u ölkän işlärni uddälädi, hisäbsiz bâyliklär qoligä kirib keläverdi.”(KŞD); “Keyinçalik köpläb şäirlär rus şeriyätigä aruzni qolläşgä urindılar, lekin Puşkin bu vazifäni ançä ilgäri uddälägän edi, çamäsi, bu şerning mavzui häm qadim şarq şeriyätining camğarmäsüdän älingän.”(TA); “Buning häm mäsini uddäläy biliş esä haziläkäm iş emäs.”(TA); “Köngligä tugib kelgän gäpini uddäläb aytalmadı.”(UP); “Men täpşirigini uddälädim.”(SO)	
ulä-		+	+		+				3	2708	1. Ulamak, bir birine eklemek, bağlamak. 2. Birleştirmek. 3. Kaynak yapmak. 4. Meyve aşlamak. 5. Ara vermeden bir işten diğər işe geçmek.	“İltimäsım sizgä iläci; bolsä, meni u kişi bilän indingä uläb qoysängiz.”(L); “Belidä yä cähännäm maşinäsı bolğän bu yäş yigit goyâ özi oşä cähännäm maşinäsıgä aylängän, dinämitni, mahkäm zengini öz zehniğä uläb, uning älävi vä öldirgiç quvvätini özigä singdirgän edi.”(KK); “Xäci-xocä päççä timnäy birini birigä uläb çekyüptilär.”(CD)	
ulän-			+		+				2	30	Bir birine eklenmek, bağlanmak, ulanmak.	“Bu yerdä, qışlâqdä başlängän gülgün otirişlär tägdägi kälxoz sanätäriyäsüdä berilgän ziyäfätlärğä ulänib ketdi.”(D); “Maşinä qatnâyätgän şağal yol Mingbulâqni tikkä kesib ötib, ğarbdägi adirlärğä ulänib ketgän, u yerdä, qırdä qatâr tizilgän maşinälär, gimirläb yürgän ädämlär közgä çalinärdi.”(D); “Ulärning ketigä avtämätçilär uländi.”(UP); “Nihâyät bütünläy qârânğı	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													çökkändä yol dâryädän çap tâmângä ötdi vä tik yânbağırğä, deyärli çiqıb bolmäydiğän tepälikkä ulänib ketdi.”(SU); “Akâdemik Şâymerdânâvning lütfi yänä ulängändän uländiki , hali xalqımızdän köp acâyib äsârlär qarzdârsiz, Nazâr Yaxşibâyêviç, ayni aqlingiz peşlängän payti, camiyki täcribâni sandıqqa sâlib âlgânsiz!”(L)
ulâqtir-		+	+		+					3	32	Uzaklaştırmak.	“Yaxşibâyev ârqa orin dıqdä yâtgân yolxaltâni âlib, içidän kiyimbâş âldi-dâ, birini mengü qarâtib ulâqtirdi .”(L); “Mänâ şu cavâb âsmângä ot qoydi, Cähângirni âsmân oti bağrigä âldi; song yerni qâq ikkigä acrâtdi, Cähângirni tübsiz cargü ulâqtirdi .”(SO); “Uning papkâsini âlib, derâzädän ulâqtirdi .”(UP); “Boyinbâğini yeçib âlib, çetgä ulâqtirdi .”(L); “Anâvi kostümni kiyib kördingiz, şimi qâlsin-u, lekin pincâğini yeçib ulâqtiring terlâb ketâsiz!”(L)
ulâş-			+							1	15	Ulaşmak, yetişmek.	“Şarqning mälâgi, Nây kamälâgi Kökkä ulâşdi ...”(YOS); “Ötmışdä uluğ acdâddârimiz beqyâs aql-zâkâvâti, yarâtuvcılık dahâsi bilân cümlây cahânni hayrâtgä sâlgân, dünyâgü ilmü marifât ulâşgân .”(TA)
ulğay-				+		+				2	38	1. Büyümek, gelişmek. 2. Güçlenmek, artmak, çoğalmak.	“Rüstâm şu bir neçä kün içidä ulğayib qâlgân vä sermuhâkâmâ aqli bilân fâhmlâdiki, xalq kâsâtkinni yaxşı körmâydi.”(UP); “Şu ism bilân ulğaydi , kâmlâ tâpdi.”(SO)
uli-							+			1	44	Ulumak	“Bugüngi kündä itdây ulib qâlâringizni oşändä hâm sezgân edingizmi?..”(L)
uluğlä-		+		+						2	57	Hürmet etmek, yüceltmek, saygı göstermek.	“Şu bâis hâm biz ânâni vatân deb uluğläymiz .”(TA); “Nahâtki, biz paxtâkârni uluğlägân deb, Çafur Çulâmlârdän qusür axtârsâk?”(TA); “Keyin u Yaxşibâyevni uluğläydi , siz boşäng âdâmsiz, deb dâşnâm

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													berâdi, Nazâr Yaxşibâyeviç xalq ârâsidâ köp yürâdi, xalqning tilini bilâdi, âgâr u bolmäsâ, siz ukäsiz, men qaynilärsiz, bälälär amäkilärsiz qälârdi.”(L); “Bu şarmändälik emäs, mardlik, qahrämânlük, sevgini uluğläs! ”(UP); “Câmiy öz äsârläridä insâf vâ adälätni küylâdi, dehqân vâ hünärmändläрни camiyätning mäddiy nemätläринi yarätivçilär sifätidä uluğläb , hükmrânläрни uläрни ezâzläşgä, fuqarägä zülm-sitäm qılmäslikkâ çaqırdı: marifät vâ adälätni camiyätning äsâsiy mâhiyätini deb tüşündi.”(KŞD)
umümläştir-		+							1	12	Genel bir netice çıkarmak, sonuçlandırma k.	“Biz bugün özidä umumcähân täräqqiypärvär ädäbiyätining eng yaxşı tāmānläринi umümläştirgän vâ özi hām klässikägä aylänib qälgän milliy ädäbiyät anänälärigä egämiz.”(TA)	
unä-			+	+		+			3	87	Kabul etmek, onamak.	“Yä men bilän umr qılışgä unäydimi? ”(KK); “Äşnä faäl taläbä ekänini tan äldi, lekin baribir şähärdä qälışgä unämädi. ”(L); “Bizni kütib älgän qışlâqdäşläri toğri qabristängä yürışgä unäşmädi. ”(L); “Darrâv uç küng içidä unüb qoysä yaxşı bolädirmi?”(YOS); “Qız, cüdä xursändlik bilän unüb turibdir.”(YOS)	
unüt-		+	+	+					3	365	Unutmak.	“Törä Miryâqubni unütüdi , goyâ u bu yerdä yoq kâbi...”(KK); “Nämäni unütibmân... ”(KK); “Xalqni unütgän , mäsâbini oylägän, şaxsigä sıngän vâ hâküzä deb?”(L); “Ertägü unütädi! ”(KK); “Duälärimizdä unütmäylik. ”(CD)	
unütül-				+		+	+		3	34	Unutulmak.	“Uzâq asrlär qaridä unütülib , alğäv-dälğäv zamānlär quyünläri çangidä kömilib qetgän tariximizni mävhümlük älämidän qatrâ-qatrâ terib, çangğubârdän tüzäläb, bizgä yetük badiiy äsârlär şâklidä tuhfä qılğän betäkrâr sanätkâr Yavdät İlyâsov äldidä qarimiz kattä.”(SU);	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													“Aymıqsä, icâdkâr ählining yoqläydigän ädämi bolmäsä, u şitâb bilän unütälä bärädi.”(TA); “Keçägi bätgän quyâşdäy unütildi! ”(KK); “Ägär hayätिंगni öz xalqinggä qurbân qilmäsäng, sening näming häm oşälärdäy unütilib ketädi.”(SU)
uq-		+		+						2	216	1. Anlamak, kavramak. 2. Sezme, hissetmek.	“Yigit bu gäpni ‘Qamäşgäni çakki bolıbdı’, degän manädä uqıb dadıllandı.”(SO); “Oşälärni uqıb , mutälä qıl.”(D); “Yaxşibäyev könglimni uqdı .”(L); “Professor özbeqanı bilmäsä häm , gäp ähangidän saväl mazmünini uqdı .”(SO)
uqalä-			+							1	28	1. Masaj yapmak, ovalamak. 2. Kazımak, tırmalamak. 3. Ayıklamak, tanelemek.	“Häkımçänning uyqusirägän közlärini uqaläb turib keçä yarmidä qulgän vähimäsi mingbaşining özigä täsirsiz qalmägän edi.”(KK); “Usmän tığam ağrıq tizzälärini uqaläb-siläb qoydılar.”(CD); “Qol-äyäqlärimni uqalädi .”(L)
uqtir-			+	+			+			3	54	Anlatmak.	“Hämmä gäpni änängizgä uqtirib tezdän qaytämän.”(KK); “Xammä gäpni äpängizgä uqtirib täzdän qaytämän.”(YOS); “Şundä älim Râziy pädşähgä şahlik däbdäbäsi ötkinçi ekänini aytib, faqat ilmginä insängü abädiy hämräh bolışını uqtirädi .”(TA); “Mirhäsiling gäpläri ba’zän şakkäklik sari yetäkläsä häm Rahmätülläh ungä haqiqatni sabr bilän uqtirmäqçi boläverdi.”(SO)
ur-			+	+		+	+		+	5	2210	1. Tokat vurmak. 2. Bir nesne ile bir şeye vurmak, dövmek. 3. Nişan alıp hedefi vurmak. 4. Bir işi acele ile yapmak. 5. Bir işe kendini vermek. 6. Şiddetli yağmak. 7. Tahrip etmek. 8. Damar atmak, kalp	“Satrmä-satr tärjimä müallifi esä uni ‘başım bilän urdım Yerevân dävzäsığä’ deb ögirgän.”(TA); “Üydän yugürgäniçä çıqıb ketmäkçi bolib özini eşikkä urdi .”(KK) “Sälhöv gäp tamäm, degändäy stol üstigä käfti bilän urib qoydı.”(SO); “Zinä tepäsädägi eşik açilib, ästänädä boyçänginä qız bälä körindi-yü, yöläkkä közi tüşib, väy degäniçä özini içkäri urdi .”(CD); “İvän İvänoviç bir stäkänçädä araq bilän bittä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												<p>çarpmak. 9. Zarar vermek, tahrip etmek. 10. Saklamak, gizlemek. 11. Yapmak, vücuda getirmek. 12. Koymak, bırakmak. 13. Yemek, içmek. 14. Tenkit etmek, eleştirmek.</p>	<p><i>suzmä sâmsâni urib âldi.</i>”(KK); “Uşândä gâpning râsti, lanâti kâmpirni urib yubârây degân edim-ü, keyin Matryânâni oylâb yânä câhlimni bâsdim.”(KK); “Bir märtä hâkingâ arizâ bergân âdâmlârni urib bolmäydi.”(KK); “Tonğız narigi yâqqa urib ketdi.”(TA); “Men oşâ zahâti özimni bir burçâkkâ urdim.”(TA); “U tişlârini ğicirlâtdi vâ bir neçâ märtä tez-tez Vernerning tizzâsigâ urib qoydi.”(KK); “Peşin civir-civirigâ tolâ İzzâ tâmândân urâyâtgân dimni hâm mânâ şu salqınginâ yutâ âlâdi.”(CD); “Şu qamçinim bilân bir urây öläsizlâr...”(CD)</p>
uril-		+			+	+			3	99	<p>1. Tokatlanmak. 2. Bir işe koyulmak. 3. Damanı atmak, kalbi çarpmak.</p>	<p>“Âtaqozi maşinâ âynâsini pâstgâ tüşirdi, yüzigâ küç bilân urilgân tâng şabâdâsi sâçlârini tozgitib yubârdi, u bu köçâlâr, keçâginâ qurilgândây tuyülgân bu uylârgâ xuddi birinçi märtä körâyâtgândây suqlârib tikilârdi...”(D); “Qâtil qolğâ âlinây degândâ iş toxtâtilsin, degân buyruq başlârigâ gurzidây urilib, tâvânlârigâ qadâr zirillâtib yubârârdi.”(SO); “Uçqunlari devârgâ urilib, mitti muşâkdây hâr tâmân sâçildi. (CD); “Tizzâ boyi otlâr âyâqqa urilib, şuvüllâydi.”(CD); “Bu tegirmân nâvidân tüşib, parrâklârgâ urilâyâtgân suvning güvillâşi edi.”(D); “Bahaybât eşik yânä ğaldır-ğuldir bilân urilib yapildi.”(SO)</p>	
urin-		+	+						2	238	<p>1. Debelenmek. 2. Bir işe girişilmek, başlanmak. 3. Çabalamak, mücadele edilmek. 4. Yorulmak. 5. Eskimek, özelliğini kaybetmek.</p>	<p>“Lekin fikrimni tüşüntirişgâ urinib körâmân.”(TA); “Özim hâm anâ şundây qilişgâ urinâmân.”(TA); “Vâ, ‘kimning hâvüzi ekân,’ deb esläşgâ urindim.”(CD); “Mehmânlar âş-süv tarâddilârigâ yol qoymâsdân sutqatq bilân quruq çây içib, dârhâl otirgân câyârığâ uzândilâr vâ arâvâdâ urinib kelgânleri üçün uzânâr-üzännâs</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

uşät-		+	+		+						3	11	1. Bölmek, parçamak. 2. Değiştirmek.	uyqugâ ketdilär.”(KK) “Bir patnis ciydämâyiz qilib, tandir nânni uşätib , endi çâygâ otirgân edik, köçâ eşik âşığıç taqılladı.”(CD); “ Uni uşätib , arrälâb, kesib, mäydälâb bolmäydi.”(UP); “ Qalin körpâçälärgä otqazib, äldilärigü nânlar uşätib, mayizläri şirinlikläär säçib, äling-äling läb, mulâzimät qılışärmış. ”(CD); “ Ätä şaşmäsdän qolini artdı, bir burdä nänning çetidän uşätib ägzigä säldi. ”(UP)
uşlä-		+	+	+	+	+				+		274	1. El ile tutmak. 2. Tutup almak, ele geçirmek. 3. Aldığı bir şeyin bir kısmını kendine ayırmak. 4. Hükmü, hakimiyeti altına almak, mülküne geçirmek. 5. Saklamak, elde tutmak. 6. Çalıştırmak. 7. Sahiplenmek. 8. Hastalık nöbeti tutmak.	“Endi amir meni subhidämädän äqşâmgüçä ordädä uşläb , muällimim bęcärgän hämmä işläri mening zimmämgä yüklärdi.”(KŞD); “ Nädän ätäsining rayigä qaräb ilmdän bebahrä hâldä hayvân bolüb qâlmäkning yämânligini bilsä häm, iläcsizlikdän sabr qıldı vä könglidägi xafäliklärin tarqatmäk üçün qoligü gazitâni uşläb qoşnisi mingbâşining bâqçäsigä çıqdı. ”(KK); “ Tamärä erdän häm, üydän häm, aynıqsä qaynânädän allaqaçân bezâr bolib ülgürgän, uni bu yerdä uşläb turgän yagânä nârsä qappäygän qârni. ”(L); “ Uni qarä, çinäkäm külib oltüribdi, deb temirdäy ezgiç barmâqläri bilän Vernerning tizzäsidadän uşlädi. ”(KK); “ Miltıqni mahkäm uşlä, älib qoyämän-ä. ”(KK); “ Bugün häm on yetti kişini uşläb keltirdilär. ”(KK); “ Biz qârnimizni uşläb, qâtib qâlibmiz. ”(CD); “ Uni bir säädän song ämbârning bir müyülišidä çokkä tüşib öltürüb, ot qoyiş niyätidä bir-bir ketin gügürt çaqıb turgânidä uşläb äldilär. ”(KK); “ Tanıim ägrimäsä, negä bu yerdä uşläb turibsän? ”(L); “ Men Ğafür akä singäri allämä yäzüvçilärimizning etägidän uşläb, ulärgä ergäşib, mänä şundäy dârilämân zamängä yetib kelgänimdän xursändmän. ”(TA);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													siyâsätini âdib bârdi, hattâ, bâs quñçilik urüşlärini hâm uyüştırdi, yurtgirlik siyâsati ğâlib kelib, el-ülüs ahvâlidân xabâr âlmâdi.”(KŞD)
uzâl-		+				+			2	21	Uzanmak.	“Bulâr ikkâlâsi körpägü uzâlgândân keyin hâm ançağınâ gâplâşib, mingbaşidân, umümân zamânning hâmmâ amâldârläri, hükümât vâ idârâ usülläridân şikâyât qılışdilär.”(KK); “Qârniçâsigâ yergü uzâlib , ungâ mahkâm yapışib, uning qârâ, iflâs asfâltügâ yüzlärini bergâni hâldâ qorquvidân baqırıb yubârdi.”(KK); “Sâvuq qol sâvuqlık bilân uzâlâdi .”(KK)	
uzân-			+						1	24	1.Yere uzanmak. 2. Bir şeyi almak için uzanmak.	“Öz xânâsigâ qaytgâç, Sergey kartçâsigâ uzândi , sâldâtdân yaşirinnâqçı bolib yüzini devâl tâmangâ burdi-dâ, uzâq yığlâdi.”(KK); “Mehmânlâr âş-suv tarâddiläriğâ yol qoymâsdân, sut-qatıq bilân quruq çây içib, dârhâl otirgân câyläriğâ uzândilär vâ arâvâdâ urinib kelgânläri üçün uzânâr-uzânnâs uyquğâ ketdilär.”(KK)	
uzât-		+	+					+	3	329	1. Elindeki bir şeyi başkasına vermek. 2. Bir tarafa yönelmek. 3. Pas vermek. 4. Bir yere kadar eşlik etmek, uğurlamak. 5. Bir yere göndermek. 6. Kocaya vermek.	“Şundâ birdân otirğâk câyidâ burildi-dâ, oyğa bâtdi, songrâ başini quyi sâlib turib boş istâkänni mengü uzâtdi .”(KK); “Çâl titrâk qollärini arâvâgü uzâtib , qızni kötârdi vâ bir-ikki adüm başğândân song yergâ qoydi.”(KK); “Köp içib qoyibmiz, başim âğribyâtir dedi, lâbini Miryâqubgâ uzâtdi .”(KK); “Ulärni köçägâçâ uzâtib qaytdi.”(L); “Âq vâ qâq qolini uzâtib turib balând âvâz bilân dedi.”(KK); “Bittâ on somdikni uzâtdim .”(KK); “Xâtin güğürtüni uzâtdi .”(KK); “Bu yâqqa uzâtıng , dârrâv oqub boldıngizmi?”(KK)	
üfür-		+	+						3	20	Üfürmek.	“Ulärning şerläridü şâirning ötlü armâni üfürib turâdi .”(TA); “Devzirâ gurüç, zirâvârlâr hidi hâr yângü üfürgân , sergöstü seryâğ âş keldiki, kimdir bâyâgi	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAr/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												etmek.	<i>kelyäpti.</i> ”(UP) “Sâhibqırân bâbâimiz asâs sâlgân saltânât hâm, avvâlâ, vatân âzâdligi yolidâ fidâyilikkü ündäydiğän , xalqimizning qaddini kôtärib, bâşini biriktirädigän, adälätning barqarârligini taminläydiğän ezgü siyâsätgä asâslängäni üçün barqarâr bolgân.”(TA); “Navröz degän sözning özidâ ädämning ruhini kôtärädigän, ezgü işlârgü ündäydiğän acib bir latâfât bär.”(TA); “Qandäydir küç uni ârqagä, şerikläri yänigü ündädi. ”(SO)	
ündä-			+									1 1170	Bir iş yapmak üzere çağırmaq, bir vazifeye davet etmek.	
ündir-			+		+	+						3 28	1. Yetiştirmek. 2. Zorlamak, zorlayarak almak, ele geçirmek.	“Bittä appärät bär ekän, şuni rähbärlärdän ündirib äbbermäşängiz cavâb yoq, deb roy-râst aytişdi.”(L); “Mamün bugün hâm Marvning Cäme mäçiti peşâyvânidâ qolläri ârçasigä bâğlängän sâbiq Amir Ali ibni Isâ üstidän xalq arz dädini eşitib, âlimü ulämälär kengäşi bilän ulärning târtib âlingän mäl-mülkini ündirib bermâqdä.”(KŞD)
ünnä-			+									1 14	Bir işi yapmak için hazırlanmak, hazırlıklı olmak.	“Meni uyaltirib nimälärgü ünnäb yüribsiz? dedilər.”(CD); “Şu yerdä qälâ qälây deb endi tuşişgü ünnägän edim, o belimdän kôtärib, ätning ârçasigä ötkazib qoydi.”(CD); “İmârätgü ünnäb ketgäç, hämmäsi şirin xâtirägä ayländi-qâldi.”(CD); “Äyim işgü ünnägän boldilər-dä, yänä köngilläri tinçimäy, yüzimgä tikildilər.”(CD); “Hali qaçän qaytäsän, deb qâzângü ünnäb yubâraqälüvdim.”(CD)
ürçi-			+									0 11	Çoğalmak, artmak, üremek.	“Yäzuvçi xalq turmuşidän üzilib qâlgän yüzäki âh-vâhlär, çüçmäl vâ sentimentäl sahnälärgä qurilgän äsârlär ürçib ketgän bir paytdä ictimâiy hayätning el vâ yurt taqdirigä, keläcäigä beväsitâ alâqadâr dälzärb muammälärini tasvirläşgä cürät etdi, özbek kitâbxânini vatänning ertängi küni, täräqqiyätî bäräsidi

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													bâş qâtirişgä davät etdi.”(D); “Yoq, bunisi bolmäs ekän, darräv ğybat ürçiydi. ”(L)
üylän-			+	+	+				+	4	184	Evlenmek, aile kurmak.	“Toyngiz bir yıl keyin bolsä bu âliftä yigit başqağä üylänib qoyädi deb qorqyapsizmi?”(D); “Endi kimgä üylänmäqçisän? deb sorädi Yaxşibâyev.”(L); “Üç ây ötib, Yaxşibâyev Muhsinäğä üyländi. ”(L); “Yaqundä üylängän u! ”(D); “U bu yerdä köp kitâb oqydi, sofizm nazäriyasini puxtä egälläydi; üstäzläridän maxfiy zikr qâidälärini özläştirädi; âriflik şartlärini örgänädi; on yetti yaşärligidä üylänädi. ”(KŞD); “Muhsinä yaxşı qız-u, bir cihati bâr, dedi Yaxşibâyev açığıgä köçib, men bu yerdän üylänsäm, keyin, tabiiyki, bälä-çaqa körsäm, keyin ulär buldürüqdän üzilib qâlmäsmikän?”(L); “Özining şu yâşgäçä üylänmäy yürüşi sâbâbini häm mänä şu ârzü- häväsädän körärdi.”(UP)
üz-			+		+	+				3	2708	1. Koparmak. 2. Kesmek. 3. Bulunduğu yerden almak. 4. Son vermek, bir işi durdurmak. 5. Borcunu ödemek. 6. Isırmak, dişlemek.	“Yüzidägi cahl alämätläri sönib, ävväl-äzälgidäy ädmi tüsgä kirdi, ädmi çit köylägining uzun yengidän çıqıb qâlgän nedir bir ipni tâpdi, sal egilib tişi bilün üzib taşlädi.”(L); “Nihâyät, mäşinä şirilläşidän zerikdilär şekilli, äyim ipni üzib, kiyimni tizzälärigä äldilär vä çäkini yormälärkänlär, sekin xırgâyı başlädilär.”(CD); “Tizginni üzib ketsälärmi, körärdik tâmâşanı!”(CD); “Tişlägän câyini üzib älädi.”(L); “Bir qolidä supürgi, bir qoli tizzäsidad, supürgi häm yerdän üzib älingän emäs, faqat baş yuqâri kötärilgänü bütün vücüd Saltining ıxtiyâridä!”(KK); “Ortaqlarım äptüşgän nârsälärü özimiz Sıddıq arräkâşning bağädän üzib çıqqan üzüm bilän Yakkätälning tagidä bir çırâyli nânü angür qulib âlgänimizni, keyin izzädä balıq ävläb, peşingä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													qävürmâççiligimizni aytib bolädimi ulärgä.”(CD); “Bari bir kimningdir nasibäsidadän üzib berärdi-kü sizgä?”(D); “Hämsäsi bilän üzib , xalqimizni yakqaläm quldi, ölmäs naräsi yetti iqlimgä yetdi.”(TA)
üzil-			+	+	+	+	+			5	191	1. Kesilmek, koparilmek. 2. Bulunduğu yerden almak. 3. Son vermek, bir işi durdurmak.	<p>“Birâq mening yürägimni larzägä sâlgän iztirâb bu ânägü üzilgän xâin oqläri boldi.”(KK); “Advâkät bildiki, iptâräng târtildi, endi bu yâğigä üzilib ketädi.”(UP); “Tâliqib, çarçägän şekilli şu yerdä üziliş bär.”(CD); “Sähärdä üzilgändäy dirkillâb turibdi.”(CD); “Gäpimiz şu yerdä üzilib qâldi.”(L); “Mingbâşining ikki közi undän üzilmäsdi.”(KK); “Yarim dünyâ täsärrüfidä bolışigä qarämây, äyâqläri ânä zamindän üzilmägän...”(TA); “U misâli kämändän üzilgän oq!”(TA); “Suhbät şu bilän üzilgändek bolgän edi.”(UP); “Usmän Näsir, bärğdek üzilib ketsäm, unutmäs meni bağım, deb yâzgänidä bugüngidek äzâd künlär kelişigä, şübhäsiz, qattıq işängän edi.”(TA)</p>
valdirä-			+	+	+					3	26	Kitap veya defterin bütün bölümlerini tek tek açmak.	<p>“Men Puşkin haqidä oylägändä, uning äsârlärini varaqlägändä, kündälik daftärlärini oqıgändä, bu ulüg zâtning bütün qalbini ayân körüb turgändek bolämän.”(TA); “Tergävçi pıyâz postidäy yupqaginä delâni bir zumda varaqlâb çıqıb, mehnät daftärçäsini közdän keçirgünçä mudir tsexgä öt tüşgändä Himmätilläning körsätgän mardlığını alâhudä bir gürür bilän aytib berdi.”(UP); “Kitâb sürät bilän lıq tolâ edi, heç şarpä qılmäsdän uni bittä-bittä varaqlây başlädi.”(KK); “Curnäl sahfälärini varaqlây turib, Ortä Äsiyädän täcük şäiräsi Gülruxsâr Saftiyeväning süräti vä şerlärigä közim tüşdi.”(TA); “Endi çıqıb ketävering deyiştä curat</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													etmâdimi, seyfdân -qalingvnâ papkâ âlib, duç kelgân yeridân varaqlâdi. ”(UP)
vaysä-		+	+	+	+	+			5	13	1. Çok konuşmak, gevezelenmek. 2. Anlamsız konuşmak, uvuldamak.		“Çünkü, birincisinin qulâğidâ gâp turmâydi, ikkinçisi eşitgânini hâmmâgâ vaysäyverâdi , üçinçisi esâ sır saqlâydi.”(UP); “Dıqqat qılsâki, gözâşünâs âlim nedir dünyâqarâşi târ kimsälär xususidâ vaysäyâpti. ”(L); “Yoldâ bombârdimân bolgânmi yâki özi toqigânmi, hadeb oşândün vaysâydi... ”(L); “Xâtin öziçâ vaysâb , gâh u xânâgâ, gâh bu xâpâgâ kirâdi.”(UP)
xâhlä-		+			+				2	161	1. İstemek. 2. Bir işi rızasıyla yapmak.		“Ä, ablahlär-ey, şuni xâhlâbdilär-ä? ”(KK); “Buni zamânâ ıqtizâsinçâ oqutmâqni xâhlâyman. ”(KK); “Buni curnâlxânlär bilişni xâhlâydi. ”(TA); “Älläring, dedi işşâyib (zâvqı kelgândâ şunaqa külişi bâr), kim qanaqasidân xâhläsä. ”(CD)
xâtirlä-		+			+				2	24	Hatırlamak.		“Hâzirginâ siz aytib bergân vâqeä u kişining dostlärigâ nisbâtân bitmäs-tügännâs mehri bolgânidân, ulärni şâirânâ qalb bilân xâtirläşidân dälâlât berâdi.”(TA); “Lekin hâzir gâp dâmläning barhayât siymâsini xâtirläş haqidâ ketâyâtgân ekân, men hâm u kişi bilân qısqa, lekin bir umr unütilmäs uçrâşüvlärimni esgâ âldim.”(TA); “Şulärni xâtirlärkân , alâmi qozidi”(L); “Ukâmni esläsäm, bas, uni kötârib yelkälärim âğrigânini hâm xâtirlärdim , badâningâ çidâb bolmâydigân sançıq kirâdi.”(L); “Zavq bilân xâtirlädi -ki, Yâşüllü qurmägür, kimki yüztâlik dâstâsini pârâ qulib keltirsä, âpkelgân kimsäning yüzigâ qarâtib âtârkân: “(L)
xavâtirlän-					+				1	19	1. Kaygılanmak, çekinmek, endişelenmek. 2. Bir şeyden korkmak.		“Sen undân xavâtirlänmäy goyaqâl.”(CD); “Latâfât uning cimib qâlgânidân xavâtirlänib: Bâbâcân! dedi sekin dâringizni berâymi?”(D)
xomräy-			+		+				2	26	Kaşlarını		“Ortâgâ çökkân uzâq sukütdân

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												çatarak bakmak, sinirli bakmak, kızmak.	<i>song Qâdirçân yer âstidân âyisigü xomrâyib qarâdi.</i> "(D); <i>"İxçâm tügmälär çâpânğa xomrâyimäylär..."</i> "(KK); <i>"Yaxşibâ yev ungä xomrâyib qarâdi."</i> "(L)
xorlä-		+		+					2	34		Kıymetini bilmemek, horlamak, kötü davranmak.	<i>"U âdâmnî Dâdâ deyişdân âldin, bizlärnî, âyim beçârânî qançälär xorlägânîni, qançälär haqârât qulgânîni heç oylâdingizmi?"</i> "(D); <i>"Râsulillâh ayâllârni xorläşni mân etgänlär."</i> "(SO); <i>"Yâ köpçilik âldidâ xorläb sökämizmi?"</i> "(KK)
xorlân-				+	+	+			3	20		Horlanmak.	<i>"Axır, hâr qandây dâvrdü adälâtsizlik bilân birgä xorlängân adälât tuyğusi bolgânkü?"</i> "(TA); <i>"Haq-huquqı pâymalı etilgân, izzât-nâfisi tâptâlgân şorlik qız feodâl zâdâgânlar, xânlârning iflâs çangâlidü xorlânâdi."</i> "(KŞD); <i>"Âşnâning gali bitsâ-dâ bu yigit uning ornigä ötsâ oşandâ hâzirgidây xorlängânî-yü bâyâgi sâvuq tâşbehni eslämäydi deb kim kâfâlât berâdi?"</i> "(L); <i>"Qollâri âqem bolgânîni körîb öziçâ xorlânâr, xorlik qandâydir tâtli bir ğazâbgâ aylânâr, ğazâb esâ küç bağışlar edi."</i> "(L)
xorsin-				+	+	+			3	104		Bir dert veya sıkıntıdan ağır nefes almak.	<i>"Ammâ Spântâmânâ kütilmägândü xorsindi, cirkänib deyâkänîng âyâğı âstigâ tupürdî-dâ, ârtigâ burildi."</i> "(SU); <i>"Pâdşâ alâm bilân xorsinârdî."</i> "(SU); <i>"Na Âfeliyâ vâ na Dezdemânâ bundây xorsinârdî."</i> "(L)
xuşlä-		+							1	34		Sevmek, beğenmek, hoşlanmak.	<i>"Xoş, dedi, xâtinîning gâpini xuşlämäy."</i> "(D); <i>"Toğrisini aytsâm, men hâm u âdâmnî köp xuşlämäymân."</i> "(D); <i>"Men u dâmnî köpdân beri bilâmân, uning köp kirdikârlârini, köp nâpâk işlârini bilgânim sâbâb uni xuşlämäymân, bâlâm."</i> "(D); <i>"Dâdâsi Qâdirçânîni qançâlik xuşlämäsü, Haydâr hâm uni şunçâlik xuşlämäsü edi."</i> "(D)
yâdlâ-		+							1	12		1. Hatırlamak, tanımak. 2. Ezberlemek.	<i>"Toğri, bu şeringizni yâdlâmägân yâş kam tâpilâdi."</i> "(TA); <i>"Lekin mayli, lutf üçün rahmât, riyâzât çekib, ottiz</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklemə Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/İlä)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													yıl äldingi zaifginä asärimning nämini yädläb älibdimi, ätäsigä rahmät.”(L); “Men keçä-kündüz uxlämäy kitâb oqşım mümkün, lakin sen yazıb bergän äyatlärni yädläymän , desäm uxläb qälämän.”(SO)
yâğ-			+							1	522	Yağmak.	“Darveşlärni duäsüdä icâbät yoq, türlik bälâ xalq üstigä yâğdı , dostlär.”(KŞD)
yâğdır-		+	+							2	24	Yağdırmak	“Şamäl oşä taräfdän ekän, kükünlärini bu taräfgä surib kelib, üyetimizgä yâğdırğän .”(L)
yalä-			+							1	245	1. Yalayıp tadına bakmaq. 2. Çarparak oymak.	“Songrä undä acib bir ädät roy berdi; ötäketgän vä tâqatdän taşqari şirin bir nârsä yegän kişidäy u hämmä vaqt barmâqlärini yalär, äğzini çäpillätär vä tişlärni ärsüdän çıxarıb, ‘şi’ etdirib äğzigä kelgän tupürükni tupürärdi .”(KK); “Qaymâğını kârvânbâşi yaläydi, älvättä.”(KK); “U ävqatni xorillätib içib, kâsâni yaläb qoydi.”(CD)
yalängäçlä-			+					+		2	14	1. Soymak. 2. Atın üzerinden eğeri almak. 3. Budamak. 4. Kımından çıkarmak. 5. Boşaltmaq.	“Goyä uni qıp-yalängäç qıldılar, aläneçik haddäv taşqari yalängäçlädilər uni yälğiz üst-başlärini yeçib älmäq bilänginä qälmsädän, quyâşi, havâsi, gävğasi, ışığı, qılığı vä sözlärini häm târtib älgändäy boldılar.”(KK); “Tâğam xayälläri qaçıb, yänä bittä ciydä dänäğini yalängäçlädilər .”(CD)
yälğänlä-		+								0	12	Yalan söylemek	“ Yälğänläb bolmäydi, aytsäm bolmäydi. (CD); “Uning bu gäpidän dämim içimgä tüşib, qorqa-pisä yälğänlädim .”(CD); “Üyländim, deb yälğänlädi Yaxşibâyev.”(L)
yalin-			+		+				+	3	84	Bir iş için yalvarmaq, istemek, ricada bulunmaq.	“Kämpirgä yalinä başlädim: “(KK); “Yänä kimlärgä yalindim , bäräqäl.”(CD); “Men ulärgä yalinmäymän bäläm, Xudägä sälämäp, xäläs, Xudägä...”(CD); “Yaxşibâyev uni sezib qälsä, bas, Karim hisâbçidän yalinib älgän qalın daftärini şarttä yäpärädi.”(L); “Üç küngäçü xop yalindim ,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													yâlvârdim, qorqutib hâm kördim, aldâb hâm kirdim, bolmädi.”(YOS)
yâllä-		+	+						2	44	Parayla işçi tutmak, adam tutmak.		“Yigirmä yetti yıldirki, uni Yaxşibâyev işgü yällägän , şunçâ yıldirki, maâşini hâm Yaxşibâevning qolidän âlädi.”(L); “Bârib meni Yâşülligä sât, birârtâ âdâmküşni yällâb yubârsin!”(L)
yällän-			+		+				2	24	Parayla işçi tutulmak, adam tutulmak.		“İlgâri, endi işgü yällängän paytlâri köhliginâ edi, nari bârsâ ottiz-ottiz beşlârdä.”(L); “Senâm milisâgü yällängänmisân? ”(SO); “Râbiğa, Râbiyâ, Râbi xâhlagänçâ atâş mümkün âyigä yüz yigirmä maâş bilân yällängän , mehnât buyurâsi tasdiqlägän, mehnât daftârçâsi bâr, unvâni üy xızmatçisi, stâci yigirmä yetti yıl.”(L)
yaltâqlän-			+		+				2	13	Yaltaklanmak.		“Âqsâqâl, dedi Âşnâgü bâyâgidây yaltâqlänib qarâb, Ortaqorğân hâvüzini qurgân paytlârimiz esingizdän hâm çıqıb ketgândir?”(L); “Ammâ yigit degân unaqa yaltâqlänib , qız bälâni ketidän yügürävermäydi! ”(D)
yaltillä-				+	+	+			3	16	Parlamak, ışık saçmak.		“Kün çıqqan bolsâ hâm bâg hali sâyädâ, faqat köçâ yüzidâgi sârvlârnıng uçlâri çarxlängän nayzâ tıglâridây yaltillâb turârdi.”(D); “Boğrıqqan çehrâlâridâ çuqur mâmmuniyât barq urgân, lâblâri hâzirginâ yeyilgân âvqatlârdän yaltillâb ketgân bu xuşçaqçaq, salâbatlı mehmânlar ârasidâ...”(L); “Âftâb teräk boyi kötârilgân, ertälâb maşinâdâ suv sepilgân asfält yollâr saqıçdây yaltillâb turâr , köçâning ikki yüzidâgi uçlâri çirmâşib ketgân çınâr vâ âq terâklâr yergâ tangâdek hâm nur ötkâzmâs edi.”(D)
yaltirä-			+	+		+			3	37	Parlamak, ışık saçmak.		“Bâşi fânüs yâruğidâ xuddi çirmândägâ târtılğân eçki terisidây yaltirâydi .”(CD); “Qani Alp tâglâri üstidâ işlâb tâpgân pulığa vâ dünyâsigâ toy qılmây,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<p>ulâq çâpdirmäy, baççâ oynätmäy, eşân müllälärğa və qârni yoğânlärğa yaltirägän tonlär kiygüzmäy süyüklü oğlını oqutgän və tarbiyä qılgän İsveyçärä qışlâqılari?"(KK);</p> <p>"Umrinisäbibining burişgän terili barmâqläridä yangi üzüklär yaltirädi!"(KK); "Uni qarä, 'vâybä, oqni heçäm ayaşmäbdikü,' dedim hämmä yâqdä yaltirüb yätgän cezlärni körüb."(CD); "Yâğlıq qollärini artä bermâqdän uning eski bedänä mahsisi äynädäy yaltirüb ketdi."(KK); "Qat-qat tangäläri kümüşdek yaltirüb yätgän balıq äğzini kappä-kappä äçgänçä bilânglär, här bilânglägändä tangäçäläri äräsi açilib yiltirär, ğıyq-ğıyq degän ävâz çiqarär edi."(CD)</p>
yamä-		+		+					2	21	Yamamak.	<p>"Micäzi bilän ötgän-ketgändän gurüing qilib ötirib, pâyäbzälini ayni gurüing asnäsüdä yamäb-tüzätib berärdi."(L); "Şahärdän çiqaberışdä munğayib turgän qarävül budkäsü, içidä eski kiyimlärini yamäb otürgän mayib bilän birgä, sekin-sekin yänimizdän ötdi."(KK); "Leviçädän qalgän yänä bir meräs keyinçälik ätäsi barpâ etgän binä yänidä taxtä budkä qurib, tälibi ilmlärning pâyäbzälini yamägän Simxo etiğdoz edi."(L)</p>	
yämänlä-		+							1	24	Kötülemek.	<p>"Biz paxtäni yämänlädik."(TA); "Alläkim kelingä eşitdirib küyävni yämänlädi, degänlär boldi."(KK); "Men häm bulärni yämänläyägänim yoq."(D); "Yänä Ätaqozini yämänläydini?"(D)</p>	
yamlä-		+			+				2	18	1. Gevelemek. 2. Yalamak. 3. Yakmak, yok etmek.	<p>"Möyläbini uçini tili bilän yamläb, qâşini çimirdi."(UP); "Vä bu mäydä xänlik və beklklärni ätrâfdägi aç bürilär äsänlik bilän yamläb yutdilär."(TA); "Maşinä asfält yolni yamläb-yutib quşdäy uçib</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													bârär, yolning ikki yânidä hadsiz paxtä daläläri, köm-kök bağlar, bedäzârlär yastänib yâtär, bırâq Âtaqozi heç närsäni körmäs, âläm uning közigä qârangi körinärdi..”(D)
yan-		+			+				2	4279	Tembihlemek, azarlamak.		“Kimni yanib , yolini pâyläb çıqıbdı ekän?”(CD); “Haybät akäm iç-içidän yanib , mengä oqräyib qoydı.
yân-			+	+	+	+	+		5	1815	1. Yanmak, alev almak. 2. Işık saçmak. 3. Aşırı ısınmak. 4. İçi yanmak, acımak. 5. Sinirlenmek. 6. Kontrolden çıkmak. 7. Sabırsızlanmak	“Ammâ Nârmurâd Şâmurâdov bir zum közini yumsä, nigâhı âldidä çotdäy yângän uşä harflär, oşä maşüm sarlävha päydä bulädi.”(D); “Rüstämning yürägi oynäb, mehnäti bekär ketgänigä yänib ketdi .(UP); “Xuddi şu çäqdä surät âldidä yänib turgän şamning alängäsi lävülläb ketib bütün yârüğü muxâtäbimning yüzigä tüşdi.”(KK); “Äläçuq vä kapälärdä yänib turgän yâgdüsiz, xirä çiräglärning âlävläri menim ümidsiz çäqdağı közlärimgä oxşab miltirär edilär.”(KK); “Oğlining dardidä yänib yürgän Matlübi, äh, ânä, ânä beçärä! deb yuberdi. (UP); “Uyatdän yänib ketgän qız uzün kipriklärini pästgä qadäb, bir muqtägä tikilib otirär, goyâ dämläsigä söz qätışgä häm mäsälä qälmägän edi.”(D); “Cabbâr şundäy deb, uni bağrigä bäsdi-yü, läbläridän, közläridän öpdä, ehtiräs vä alämdän yänib , entikib öpdä...”(D); “Alämdän yänib yätgändir, yâmân xat yâzgänmän.(UP); “Faqat, özi isitmä bilän yänib turgän ädäm kältäk zarbini sezmedi.”(KK); “Qalbigä qandäydir ilqlik yügürüb, muşükning qahr bilän yänib turgän közläridä mehribäilikkä yaqıp bir närsä sezdi.(UP); “Hakimcän qıp-qızârib, çoğdäy yänib , eşik yânidä toxtädi.”(KK); “U közlär küngä sälingän qârä baxmäldäk yänib turärdi. (UP)	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

yânbâşlä-			+	+							2	40	1. Yanlamasına uzanmak. 2. Bir tarafa eğilmek. 3. Batmaya başlamak (Güneş ve Ay için). “Ulär här tãmândä päydä boldilär, burçäklärgä kelib gödäydilär, şip boyläb oräldilär, här bir baländlikkä titräy-titräy äsilib, devällärgä yânbâşlädülär. ”(KK); “Songrä toşäkkü yânbâşläb özining qopäl vä xunük äväzi bilän türli-tümän, almäyi-alcäyi aşülälärni aytişgä başlädi...”(KK); “Süpürgi yetgän cäyidän narigä ötmäsdän yergä yânbâşlädi. ”(KK); “Yoq, İlgäri Ätaqozi özi ulär bilän ornidän turmäy, İvändä yânbâşläb yätib gäpläşärdi!”(D); “Üçinçi küni äqşâmdä orik otinning çoğdän bázillägän sandäddä yânbâşläb otirärdi.”(SO)
yänç-			+	+	+						3	43	1. Ayıklamak, tanelemek. 2. Parçalara ayırmak, öğütmek. 3. Ezmek, ayak altına almak, tahrip etmek. 4. Yok etmek, ortadan kaldırmak. “Nädänsän, bäläm, deb kâyidi Yaxşibäyev, ilänning başını vaqtidä yänçiş keräk, tâki u acdärhägä aylänmäsin, iläci bolsä, umümän tuxumdän çiqarmäslik keräk, tüşündingmi, bäläm?”.(L); “U bütün qudräti, bulütlärgä qol çözgän beqiyäs gäv däsi bilän yänveridägi başqa daraxtlär, tâl vä qayrağaçläрни yänçib , sindirib, älämni larzägä keltirib gursilläb qulädi.”(D); “Raqlärimni yänçib , keyin bärämän.”(SO) “Bäşdä kamtäriginä bolib, tüppä-tüzük işlägän bu ädämlär bärä-bärä bäsär-tüsärini bilmäy qälär, maişätgä berilär, haşämätli uylär qurär, dabdäbäli toylär qılär, kättä maräsimplär ötkäzib, yurtgä aş, nafaqat aş, hattä ulâq berib nâm çiqarişgä urinişär, goyâ qänün-qäidälär ulär üçün emäs, başqalär üçün yaziltändäy, kimki gäp qaytärsä yâ arz qılmäqçi bolsä, här xil yollär bilän yänçib taşläşgä haräkät qılışärdi.”(D)
yändâş-			+	+	+	+	+				5	28	1. Yan yana gelmek, yanaşmak. 2. Güvenmek, itimat etmek. 3. Bir olaya uygun “Tarıxgä türli tãmändän yändäşiş mümkün, dedik.”(TA); “Tarıxgä sinfy nuqtäi nazär vä kâmmünistik mafkürä bilän yändäşiş ilmdä häm, badiiy icäddä häm säxtälilik vä uydirmäni

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												noktadan yaklaşmak.	yüzägä keltirdi.”(SU); “Här qandäy täcribä milliy anänälärimizgä müstahkäm tayängän vä ulärgü yängičü yändäşä älgän paytdäginä özi ni äqläydi.”(TA); “Kıçkinä, qızıl ipdän bezälgän top (käptâv) alcib keçib ketib, yertolä ägilning deväriğü yändäşib oskän yaş qantäk örikkä bär ib tegdi-dä, sakrâb hävüzgä şöp etib tüşib häm ketdi...”(KK); “Bulütlärgü yändäş , äsmän ästidä.”(TA); “Biz örgänâyätgän şaxsgä hayratimizning ifädäsi sifätidä yändäşmâğumiz lâzim, yänä bir rivâyätdä aytilişçä, Temür cänggâhlärdä, mämläkätlärdän mämläkätlärgä säfärlär çäğidä mingän cängävâr tulpâri ning nâmi ‘Künoğlân’ deb atälär ekän. (TA); “Alişer Nävâiygä häm, kimdir şâir, kimdir väzir sifätidä yändäşiş mümkün.”(TA)
yändir-		+		+					2	22		Yakmak.	“Çinäkäm, bir zamân özi şu beçärä xätinning üstigä kündäş bolib kelib, uning yurägin i timtälägän, uni raşk vä corâlmâşlik älävläridä yändirgän edi.”(KK); “Kapitän qâğâzlärni bittälâb yändirib , külğä aylängänigä işänçi kâmil bolmâğüpçä, leçkäning äldidän ketmädi. (UP); “Qandäy otiribsän, ädämni yändirämän deyäpti-kü?”(SO); “Ey, bukün, älävlär dünyäni yändirdi , insânlär aç yerni qânlärgä qândirdi!”(YOS)
yängilä-		+		+					2	42		1. Yenilemek. 2. Değiştirmek.	“Ätäm rahmätli naşävändräq ädäm edi, itini häm özi qatâri körärdi, ötärning hurmätini qilib, itining yalâğuni här navrozdü yängilär edi.”(L); “Pildiräb yuleyib, bir päsüdä çâyni häm yängiläb keldilər.”(CD); “Ayäl-dä, kelibâq gülning suvini yängiläyâpti .”(L); “Saşä, kassetäni yängilä , on minüt... (L); “Ha, aytmâqçı, dämlä sibir däryälärini Ortä Äsiyâgä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<i>burişdän ävväl bu yerdägi suğarış tizimlərini yängiläb çıqış keräk dedilər.”(D)</i>
yängilän-				+						1	17	Yenilenmek, değiştirilmek.	<i>“Şu orindä men ädäbiyätning vazifäläri häm özigä xäs ravişdü yängilänib bäräyättänini eslätib ötmäqçimän.”(TA); “Navrozdä bärçä narsä yängilänüdi, Navroz tuğılış demäkdir, yangi kün demäkdir.”(TA)</i>
yangliš-				+						1	72	Yanlış yapmak, yanılmak.	<i>“Çinäkäm, İvän İvänoviç bu fikridä yanglišmägän edi.”(KK); “Ehtimäl, men talqindä yanglišgändirmän.”(L)</i>
yangrä-				+	+	+				3	77	Yankılamak, ses çıkarmak.	<i>“Äträfni qaräsä heç kim yoq, lekin oşä tävüş hämän qulägidä yangräb turibdi!”(UP); “Hattâ uşâğini behurmät qilmä degäni hämän qulâğı ästidä yangräb turibdi.”(UP); “Gâhâ okinç bilän yangräb sözingiz.”(TA); “Ätaqozining äväzi tosätän içki bir äläm bilän yangrädi.”(D); “Vähid Miräbidovning äväzi favquläddä tahdid bilän yangrädi.”(D); “Närmuräd Şämurädävning äväzi tosätän mämaqaldırâqdäy yangräb ketdi.”(D)</i>
yâp-			+	+		+				3	521	1. Kapatmak. 2. Üzerini örtmek, kaplamak. 3. Bitirmek, tamamlamak. 4. Yapmak, vücuda getirmek. 5. Saklamak, gizlemek.	<i>“Eşikni sekin betigä yâpib, ketib yubârdim.”(CD); “Yänigä yumşâq bâlišlärdän ikkitäsini qoydi, üstigü kiçkinäginä bir toşäkni yâpdi.”(KK); “Tägäräçälärning üstini patnis bilän yâpib, deräzä tavâqalärini açib yubârdim-dä, üyni supürä başlädim.”(CD); “Şu gâpni aytib boldi-yü, äyâğini ästänägä qoydi vä taşqaridän turib eşikni häm yâpdi.”(KK); “Aning savâbini Ahmäd Zamcining arvâhigä bağışläb kitâbni yâpdülär.”(KK); “Narigi xänäning deräzälärini yâpib keldi.”(L)</i>
yâpil-			+		+	+				3	56	1. Yapılmak, bitirilmek, tamamlanmak. 2. Havayı bulut kaplamak. 3. Kapanmak,	<i>“Bâş tändän ayrılğän hâldä, qân sürkälğän qarä saçlar üstigü yâpilğän.”(KK); “Tâmi bütün taxtädän yâpilğän, buning üstigü qızıl boyâq bilän häm boyâlgän</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasfa Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												örtülme, saklanmak.	<i>bolâr edi...</i> ”(KK); “Bu bir qavâtili, târ derâzâli, xâm gıştâdân yâpilgân bâstirmâlâr esâ sahnning torisidâ, nâyib torâning öz üylâri ornâşgân pışıq gıştli yaxşı binâning qarşisidâ bolinârdi.”(KK); “Ortä eşik cüdâ âhistâlik bilân yâpildi. ”(KK); “Pâxâl bilân , qamiş bilân, hattâ taxtâ bilân yâpilgân tâmlâr.”(KK)
yâpin-		+							1	49		Kapanmak, örtünmek, saklanmak.	“Yırtıç hayvân terisini yâpingân buğdâyârlâng yüzli âdâmlâr şâdân qol sıltâb, hayâcândân raqsgâ tuşışârdi.”(SU); “Çâyşâbni yâpinib ôtâ bering. (YOS); “Kampir parâncisini yâpindi. ”(YOS)
yâpiril-			+	+	+	+	+	+	4	40		Toplu olarak saldırılmak, hücum etmek, bir yere yığılmak.	“Nârmurâd Şâmürâdov tuyqusdân seldây yâpirilib kelgân yâmân bir tuyqudân yürâgi zirqırâb, kâmpirning yâniğâ keldi.”(D); “Çindânâm, çuğurçuq ertâlâbdân mor mälâxdây yâpirilib , bâzâr qilib yâtgâniğâ nimâ, yetsin.”(CD); “Hämmâ dâstürxângâ yâpirildi. ”(KK); “Câsâd lahadgâ qoyilâyâtgân çâgi hämmâ gor lâbiğâ yâpirilib bârdi. ”(L); “Ha, sengâ nimâ, boldi degânçâ Akbâr uni suyâb qâldi, yüzigâ yâpirilib tüşgân sâçini tuzâtdi.”(UP); “Tâğ ahli ikkinçi tâşgâ yâpirildi. ”(SU); “Derâzâdân yâpirilib kirâyâtgân quyâş muri tâkçâdâgi kâftdek közgügâ urilib, şıftgâ sapçigânçâ qâttân.”(SO); “Dârçâdân yâpirilib kirâyâtgân yâruğlik uning közidâgi namdâ akslândi.”(SO); “Balâkrâ oqçilâri, agriân, peânlâr arâvâlârgâ hämmâ tâmândân yâpirildilâr. ”(SU); “Bu yâvüz küçlâr âstânâmizgâçâ yâpirilib kelib, pârtlâtişlâr sâdir etgâniğâ hâr birimiz güvâhmiz.”(TA)
yâpiş-		+	+			+			3	159		1. Yapışmak. 2. Sıkıca sarılmak, kuvvetlice tutmak. 3.	“Siz, negâ bu âdâm mengâ yelimdây yâpişib , âldi, negâ meni tergâ-gâni tergâgân, deb râncir edingiz.”(D); “U bungâ yâpişâdi,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												Yaraşmak, yakışmak.	<i>men ungä yapışämän, şu bilän ölgänimizni häm bilmäy qälämiz.</i> ”(KK); “Muridläär hämmäsi sofigü yapışdılar.”(KK); “Men esäm egärgä yapışdim.”(CD); “U hämişä tabiät stıxyäsi bilän qarişib yätädi, deb yäzsä bir maqäläsidä, ıssıq-sävuq künlärdä gözögäcän hälätdä yapışgän bälä-baqrä-yü qari-qartängläрни kim körmägän deysiz?”(TA); “Kanädäy yapışib äldi-yä!..”(L); “Himmätillä Nazäkät bilän tanışib, bir yänğäqning ikki palläsidäk yapışib yürädigän bolgänidän beri tört-beştä xat äldi.”(UP)
yâq-		+	+	+					3	1511		1. Yakmak, ateşlemek. 2. Kızdırmak, ısıtmak. 3. Bir aleti açmak.	“Menäm hämmä qatäri ätälärim otgän cäyni vatän tutib, bälä-çaqa qılsäm, künimni körsäm, ärqamdä çırägimni yâqıb qälädigänim bolsä, deymän.”(CD); “Çırägni yâqıb edim, yänä qıçqırdı.”(KK); “Biräzdän song Zünnün kirib öz uyining fänärini yâqdı.”(KK); “Cimginä köçib ketüvdi-kü, kingä keräk ekän üyini yâqıb yubâriş?”(CD); “Yâ uni häm yâqıb yubârdingizmi?”(SO); “Muqaddäs närsäni esä yâqıb bolmäydi.”(SO); “Köp xalq qışdä yâqqan qârdek sävuqdän yer bilän bittä bolib yätibdi.”(KŞD); “Öz qolim bilän yâqmäsäm bolmäydi.”(UP)
yâq-		+	+	+	+				4	1511		1. Beğenmek, hoşlanmak, hoşuna gitmek, sevmek. 2. Yaramak, iyi gelmek.	“Yaxşibävevgü uning közläri başdän yâqqan.”(L); “Xuşâmäd Muhsinä xänimgü yâğdäy yâqadı.”(L); “Uning oyini yâqmäy, ayäl başini bir yänigä täşläb, yüzini burädi.”(CD); “Äşnä, dedi, dämläning ciyäni yâqdimi?”(L); “Eringiz qayerdä, uni yâqmägändirsiz, ä?”(SO); “Bazilärgä bu xutäblär, albättä, yâqmäydi.”(TA); “Şulär ärsäidä bir närsä mengü yâqıb qäldi, İvän Nikiforoviç.”(KK); “Undänäm burün mänävi gäplär mäydek

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

yâqalâ-		+									1	47	1. Yakasına yapışmak, yakasından tutmak. 2. Kordon boyunca yürümek.	<p><i>yâqib turibdi.</i>"(CD)</p> <p>"Şart burilib, Kättâbâğni yâqalâb ketvârdim."(CD);</p> <p>"Şâhârning ordâ suvi Beşâgaçgâ kelib, Boricârgâ, Âqtepadân ötib Bozsuvgâ aylânâdi, keyin Çolpânâtâni yâqalâb, balând-balând tepälâri terâk boyi carlâr ârâlâb, Tuvâgü Kättâbâğni yarim ârâldek orâb ötâdi vâ künbâtârdâ izzâ sâyi bilân qoşilib, Aççi qirlâri tâmângâ âqib ketâdi."(CD); "Ibrât üçün şekilli bir çetdâ kâlânnâni yâqalâb bârâyâtgân ofitser şundâqqunâ qârning üstidâ qini doppâyib torğân ıxçâm toppânçâsini âlib, birdân oq uzib qılıbdî vâ ketidân baqırdî."(UP)</p>
yâqlâ-		+	+								2	100	1. Tarafını tutmak, desteklemek. 2. Savunmak, müdafaa etmek. 3. Hak etmek.	<p>"Ârtuqçâ yâlgân qoşmâdi, heç kimni qârâlâmâdi, heç kimni yâqlâmâdi hâm."(KK); "Xullâs, üstâzlâr vasiyâti hâmdâ anânâsigâ sâdıq qâlgân Hilâliy öz âsârlâridâ hayâtgâ, gözâllikkâ, insângâ muhabbât gâyâlerini tarğib etdi; qatliâm, zulm-zorlik âvc âlgân künlârdâ cânini callâdgâ tikib bolsâ hâm adâlâtâni, fuqarâpârvârlîkni yâqlâdi."(KŞD); "Xabâringiz bâr, oğlim Haydâr yaqındâ dissertâtsiyâ yâqlâydi."(D)</p>
yâqtir-		+									1	57	Beğenmek, hoşlanmak, sevmek.	<p>"Nasîhat yâqtirâsîzmi?"(TA); <i>tinglâşni</i></p> <p>"Xânândâldârdân yâqtirâsîz?"(TA); <i>kimlârni</i></p> <p>"Yâlgızlıkni yâqtirâmân."(CD)</p>
yâr-		+	+			+	+				4	1384	1. Yarmak, kesmek, parçalara ayırmak. 2. Patlatmak. 3. İçini dökmek.	<p>"Âşnâ oylâni yurib, dârdîni Yaxşibâyevgâ yârdî."(L); "Askâr şu sözmi aytdi-yü, âdâmlârning ârâsîni oqdek yârib ötib, köpriknîng çetidâ bârâyâtgân bâyâgi ofitserni bir urib ağanâtdî, dâryâgâ ulâqtirib, ketidân özini hâm taşlâdi."(UP); "Tîşim ötsâ kâşki edi, âyi, dedim dârdîmni yârib."(CD); "Ârqamîzdân tün qoynîni yârib, yânâ Asâl xâlâmning nâlâ-yü fâryâdllâri tarâlâ ketdi."(CD); "Qabârîq</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

yarat-		+	+	+					3	382	İcat etmek, vucuda getirmek, yaratmak.	<p>“Nävâiy ‘Devâni Fâniy’ dâgi köp gazâllârini Hâfizgâ cavâb tarzidâ yarätgân.”(KŞD); “Nahâtki Zevs pädâri buzrûkvârimiz şu hayvâniy tirikçilik üçün âdâmni öz qıyâfâsi vâ şaklidâ yarätgân, zukkâ Prometey ungâ âlâv tuhfâ qılğân bolsâ?”(SU); “Âllâh taâlâ bandâdarini rızqı bilân yarätâdi.”(KK); “Öz nâvbâtidâ ülkân mutâfâkkir ayrim kitâblârini Nävâiy maslahati yâki xâhışi bilân yarätgân.”(KŞD); “Bandâlarini öz qudrâtim bilân yarätim.”(SO); “Hämmâ şart-şârâtlârni yarätib bergânlar...”(D); “Kelgânidâ nuqul hâmkârlıkdâ yarätgân filmlârini esläydi.”(L)</p>
yarätil-			+	+					2	96	İcat edilmek, vucuda getirilmek, yaratılmak.	<p>“Vahâlânki, özbek klâssik adâbiyatining kättâ qısmi, aytib ötgânimizdek, anâ şu sarâyidâ yarätildi.”(KŞD); “Şâir âsârlârini ötmışidâ yarätilgân tâzkirâlâr, bayâzlar vâ türli toplâmlârdân cây âlgân.”(KŞD); “Çunânçi, insân tuğlâdi (diniy aqidâgâ körâ uning asl mâyâsi tupraqdân yarätilgân), malûm zamân vâ mâkândâ yaşâydi.”(KŞD); “Şarkdâ bundây sahnâ âsâri, öz-özim bilân suhbât Tâcikistân xalq artisti Mahmüdcân Vâhudov tāmâmidân yarätildi, tasmâgâ hām-dâ grâmplâstinkâgâ yâzildi.”(KŞD); “Siz erkâklarining qalbingiz xâtinlârnıkdân körâ bâşqa varsâdân yarätilgân.”(UP); “U qândân yarätilgân!”(YOS)</p>
yârdâmlâş-		+		+					2	15	Yardımlaşmak	<p>“Keçâ keçqurîn Lâtâfât dugânâlarini bâşlâb kirib, tün yarmigâçâ kitâblârni tartibgü sâlişgâ yârdâmlâşgân edi.”(D); “Farâzmân, uing mâmlâkâti suvâriy ayâllâr vâ kâlxıylâr mâmlâkâti bilân çegâradâşlıgi haqidâ sözlâdi vâ ägâr Aleksândr ulâr âylâncang qılmâççi bolsâ, âziq-âvqat hâmdâ yol körsätivçilâr bilân</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasra Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

yâril-			+	+	+					3	120	1. Yarılmak, deşilmek. 2. Patlamak. 3. İcini dökmek.	yârdâmlâşğâ vadâ berdi. ”(SO) “Üygâ bâribâq âyimlârgâ yâriıldim. (CD); “Açıyri yâkşânbâ küni bâşmâğimni yamâtğâni bârib, etikdöz Simxâğâ yâriıldim. ”(L); “U bolsâ, yânâ eski âdâtini qıldı, yaxşı niyât bilân yâriilmâççi bolib kelğân yânâ bir âdâmnıng könglini qâldirdi!..”(D); “Kül ketâdi, xuşböy şampün sürtib yuvilsâ, bas, kümüşrâng saçları birâm tâvânâdi-ki, millât oglânları faxrdân yâriilib ölädi.”(L); “Ammâ-lekin, Saidqul, birâv körgândâ külgining zoridân yâriilib ölärdi, lekin... Mâyli, ukâsining qârnigâ!“(L); “Şunçâlâr suyâdiki, bâşqa âdâm bunaqangi baxtdân yâriilib ölärdi! “(L)
yâriş-				+	+	+				3	88	1. İşmak, aydınlanmak. 2. Memnun olmak, tebessüm etmek. 3. Bir duruma alışmak, açılmak.	“Faqat oqlâr uçğândâ, snâryâd yâriilgândâ yârişâdi. ”(UP); “Yaxşibâyev dağdâgâ qılyâpti-yü, Abdücabbarning yüzi yârişğândân yârişib baryâpti.”(L); “Ammâning yüzlâri bâyâ biz birinçi körgândâgidek (xuddi yangi tuqqan âydek) yârişib ketdi ”(CD); “Âtaqozi hâm uning sözlârigâ etibâr bilân qulâq sâlâr, er-xâtin tâng âtgünçâ suhbâtlâşib, dârdlâşib çıqışâr, bu suhbâtlârdân qalblâridâgi hâmmâ ğubâr tarqab, dillâri âftâb çıqqandây yârişib ketârdi. ”(D); “‘Latif!’ dedi Haydâr köngli nur tüşğândây yârişib. ”(D)
yasâ-			+							1	153	1. Hazırlamak, yapmak. 2. Süslemek. 3. Olay çıkarmak.	“Ulâr mahalliy xalqtsân kurrây arz şâklini yasâydiğân âdâm tâpilğânidân hayrâtğâ tuşdilâr vâ bu hâkdâ Peterburgğâ xabâr qıldilâr.”(KŞD)
yasâl-				+	+	+				3	43	Hazırlanmak, yapılmak, süslenmek.	“Qadimgi Mısrâdâ yasâlgân bâşi âdâm, tanâsi şer şâklidâgi hâykâllâr, yevrâpâliklâ sfinks deb yürütâdilâr.”(KK); “Gülsârâ aya hâvligâ kirğân câvdâ, arıq buyidâgi sadârâyhânlarınğ

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

												Varlığını sürdürmek.	<i>hâr hâldä şu yerdä yaşâb, 'icâd qulâyâtirmân' deb qoyâdi.</i> "(TA); <i>"Hâlbuki, u cüdä mürâkkâb dâvrdä yaşâdi.</i> "(TA); <i>"Tarix degändä şu yerdä yaşâb ötgän camiki äcdâdlâr keçmiş köz âldimizgä kelâdi.</i> "(TA); <i>"Bu yağı nâmi 'Nâzârbâğ' bolsä, bu yağı çunârlarning hâr biri ming yildän yaşâb bersä, ming yıl ârâsidä qırqılğânlâri bâz nâvdä sursä naq mangülikning özi-kü bu!"</i> (L); <i>"Bundäylâr köpinçä manâviy bâqimändâlikkâ berilib, unvânu yubileylâr tâşvişi bilân yaşâydilâr.</i> "(TA); <i>"Neçündür köpdän beri er bilân yaşâb kelgän bir âilä xâtinining sâkinligi bâridi.</i> "(KK); <i>"Çünki, ävvälâmbâr bu âdâm hânüz uttizinçi yullâr tasävüri bilân yaşâydi.</i> "(D); <i>"Bundây yaşâş mümkün emäs.</i> "(SO); <i>"Ädâmlârdek yaşâş nasib etmädi, ädâmlârdek öläylik!"</i> (SO); <i>"Atägâniçü yaşâb turämiz endi..."</i> (L); <i>"Afsüski, bâşqaçü yaşâşning ilâci bolmädi.</i> "(L); <i>"Ularning ikkitâsi islâmgüçü yaşâgün.</i> "(KŞD); <i>"Negäki, şer yâzib turgän şâir oşâ daqıqadâ faqat şer zävqı bilân yaşâydi.</i> "(TA)
yâşâr-				+					1	115		1. Yeşermek. 2. Güzelleşmek, iyileşmek.	<i>"Faqat, yüzlâringüng tağındü yâşârib ketgânlığını açiq-âydin kördim kim, mână bu gülning tasiri edi.</i> "(KK)
yâşir-		+	+		+				3	247		1. Saklamak, gizlemek. 2. Sır tutmak.	<i>"Lâtâfât yüzini kâftlâri ârâsigü yaşirib, otirgän câyidä ikki bukilib âldi.</i> "(D); <i>"Mahbubâ turnâqlârigä xinâ qoyilgän äppâq qollâriini ârqasigü yaşirdi..."</i> (D); <i>"Özim Cüdä yaxşi esläymän; piçâqçâmni sadâf bandi qurilib qâlâdi, deb heç patnis tağigü yaşirmäs edim..."</i> (CD); <i>"Men sizdän sır-âsrârimni yaşirgän emâsmän..."</i> (D); <i>"Buni heç kimdän yaşirmâydi hâml..."</i> (D); <i>"U yaşlârgä xayrixâhligini yaşirib otirmäs, qolidän kelgänçâ</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

yât-			+	+		+	+		+	5	1660	<p>1. Yatmak. 2. Bir yerde bulunmak, durmak, yerleşmek. 3. Yaşamak, durmak, mevcut olmak. 4. Yatıp uyumak. 5. Hasta olup yatmak. 6. Hapse düşmek. 7. Durmak, çalışmamak.</p>	<p>turârdi.”(SU) “Şunçâ dard bilân yâtibmân bu yerdâ!”(L); “Rüstâm şu oylâr bilân tankning âstidâ ançâ yâtdi.”(UP); “Uni qozğatib otirmâsdân, Dâstürxânni sekinginâ yığıştirib âldi-dâ, bir çekkâgâ bir yâstuqni taşlâdi, üstigâ bir tüşâkçâni yâpindi, fânârne pâstlâdi, şu bilân uyqugâ yâtdi.”(KK); “Mâyli, âgâyni, men tinç qoy, dâmlâ qaytâ câygâ yâtib, közini yumdi.”(D); “Qolidâgi pulni yânâ matrâs tağigâ tikib, sekin ornigâ yâtdi.”(L); “Câyigâ yâtdi.”(L); “Kitâb-dâftâr bir çekkâdâ yâtibdi.”(CD); “Şerigi orindâ yâtgân ekân, hâzir çıqub ketdi, deb aytdi.”(L); “Burçâkdâ yâtgân yelimxâltâni kördi.”(L); “Ulâr hâm mânâ şunaqa... pâydevârigâ ğışt quyilgâniçâ yâtiptimi?”(D); “Hâr küni şâmdân târtib azângüçâ yâtgân câyidâ uyâq-buyâqqa ağanâb oy oylâydi.”(KK)</p>
yâvlâş-						+				1	13	<p>Hep beraber saldırmaq, hücum etmek, kavga etmek.</p>	<p>“Qaşqardâ bîrân bir âdâm bilân yâvlâşib qâlmâgânmi?”(SO)</p>
yaxşilâ-			+							1	79	<p>1. Güzelleştirmek, düzeltmek. 2. Methetmek, övmek.</p>	<p>“Ulârgâ müstaquilligî-mizning mâhiyâtini, büyük tarixgâ vâ nurlî istiqbâlgâ egâ millât ekânligimizni yaxşilâb tuşüntirişimiz lâzim.”(TA); “Puşkinning bir asârini yaxşilâb tarcimâ qılış şeriy cihâtdân bir pâğânâ ösiş demaqtir, degân edi Hamid Âlimcân.”(TA); “Cakâbni yaxşilâb sınırdim.”(KK)</p>
yâyil-			+	+	+		+	+	+	6	96	<p>1. Yayılmak. 2. Rahat bir biçimde, sere serpe oturmak. 3. Rahatlamak, endişeden kurtulmak.</p>	<p>“Bir dâfâ uyqusidân uyğâtilgân ölüm vâhimâsi bütün azâ-bâdâniğâ yâyildi, süyâklârgâçâ kirib singdi, özining sönük çehrâsini tandâgi hâmmâ teşikçâlârdân çiqarib körsâtmâkdâ.”(KK); “Pâşşâxâanning ötkir oyi, orgimçâk tōridây hâr tâmângâ</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>yâyilib miyâsini ğâvlâtâdi.”(KK); “Bu vaqtlâr ulâr ikkâlâsi hâvliçâğâ yâyilgân palâslârni qâqmâqqa kirişgân edilâr.”(KK); “Törâ közidân tillâ âynâgini âlib, stol üstigâ qoydi vâ öz tizzâsi bilân stol ortâsidâ yâyilib yâtgân gazetâgâ qarâb dedi.”(KK); “Qoşinlâr tepâlikni tark etib, çap qaiât tâmândân yâyilib, âsiyâliklâr sari yol âldilâr.”(SU); “Yetti qavât tumân uning tepâlârini hâm komib, ulkân suvdây yâyilib yâtipti.”(CD); “Sâhârdân beri vâdiy uzrâ yâyilib turgân tumân kötârilib kelâyâtgân quyâş nuridâ astâ-astâ erib ketdi.”(SU); “Hâmmâ qışlâq bâzâridây âziq-âvqatdân târtib, kiyim-keçâkküçâ yâyilgân.”(UP); “İslâm dini cänübîy Hindistângüçâ yâyildi.”(KŞD)</p>
yayrä-			+	+	+	+	+		5	80	1. Rahatlamak. 2. Memnun olmak.	<p>“Yâlgiz Nârmurâd emâs, bu aylânâdâ uning bulâqlâridân doppi-doppi suv içmâgân, yâzdâ ciydâ hîdidân yayrâb, küzdâ qoyinlârini toldirib ciydâ terib yemâgân, sarâtân-dâ uning sâyâ-salqın câylâridâ arçâ hîdidân mâst bolib uxlâmâgân, quşlâr nagmâsidân zavqlânmgân tirik bir cân yoqdir!”(D); “Yüribmiz, mânâ, sâyâyi dâvlâtlâridâ, xuddi kürârtâdâ yürğândek yayrâb!”(D); “Bu yâqqa kelâyâtgândâ qay hâlingâ yayrâb çömilâmân, deb çömilîş kâstyümini âlmâgân edi, közâtâyâtgân düğânâsi qoymây.”(UP); “Xalq nâzdidâ iffât asrâ, köngling mârdlikkâ yayrât.”(KŞD); “Bahâr yâmğuridân keyingi sel tâşqınlâri, bepâyân adirlâr ârtidâgi ufq, tâğ etâklâridâ hazin xâniş qilib kezgân mehmân turnâlâr, şuvâq-zârlârdâ yayrâb yürğân âhu uyurlâri, vâ nihâyât, cänübning tim qarâ âsmânidâ qandidek âsilib turgân ülkân-ülkân yuldüzlâr...”(TA); “Bu beş künlik âmânât dünyâdâ yayrâb qâliş</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															<p>üçün, ğam-ğussä degändän färig bolib, dâim oynäb-külib yürüş üçün kötäräylik bu şarâbni!"(D); "Yaxşibâyev oyläridän yayrädi."(L); "Xop, dedi Yaxşibâyev, song tuyqusdän miyäsigä kelgän fikrdän yayrüb gäpirdi:"(L); "Keyinçälik, özi häm Ortaqorğändän Tâşkentgä köçib, yängi cäydä erişgän kättärâq lävâzimpläridän häm vâz keçib, birginä nüfuzning küçi bilän yayrüb yaşâyätgän kezläri, tâcik äğaynilärining tâklifini qabul etib, qoşni diyärgä sâfâr qulgänidä Äliyäning däreğini eşitdi."(L)</p>
yâz-		+	+			+	+			4	2225		<p>1. Açmak, sermek. 2. Açmak, çözmek, dağıtmak, yaymak. 3. Yaprak açmak, gül açmak. 4. Konuşmak, anlatmak. 5. Dertten kederden kurtulmak, açılmak, rahatlamak.</p>	<p>"Zâtidä Aräb qâni bär ekänmi, buründärü moydâr, qârâmağız, tepäsidadä bir parçä tepäkäli bär, keldi-yü ikki qolini ikki yängü yâzib, boynini çözüb, dâfätän xitâb qildi."(L); "Namätini yergü yâzib, Yaxşibâyevni yätqızdı."(L); "Cabbâr şundäy deb, Fazilätning qollärini küç bilän yâzdi-dä, bir hatlaşdä arıqdän otib, qârângıdä kütib turgän ätlüq dostläri tāmân çäpib ketdi."(D); "Tolqıntösär äldidä turgän dengizçilär darğaning işaräsi bilän çärsi yelkänläрни yâzib yubârışadi."(SU); "Ätaqozi qullärini qanâtdäk yâzib keldidä, Vâhid Mirâbidovni quçâqlâb, gir aylântirib yergä quydi."(D); "U äzginä müsälläs tâtingänmi, käyfi çäg, bir gäpirib on külär, hali yänbâşlâb, hali şiypanning pänçäräsigä süyänib, qollärini yâzib yubârär, ortä-ortädä tizzäsigä urib, silkinib qoyär edi."(CD)</p>	
yâz-		+	+	+	+	+	+			7	2225	Yazı yazmak.	<p>"Bazilär târcimäi hâlini yâzädi."(TA); "Faqat mâcburiyät yüzäsidadä bitgänim bazı nârsälärni yâzmägän bolârdim."(TA); "Şulärni yâzib çıqmäysizmi? deb sorädi Yaxşibâyev."(L); "Yängi avlâdlär yängi mâdhियäni xâtirälärining</p>		

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yüklem Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasfa Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													<p>tâzä varaqlarigä yâzib âlğusidir.”(TA); “Änä Vatänni düşmänlärdän himâyä qılışdä häm öz cäsârlärini haqlı ravişdä tarıx sahıfäsigä yâzib qaldırgänlär.”(TA); “Xat desängiz xat, gazetgä desängiz gazetgä yâzib beräy.”(CD); “Uning akämügä yâzgün xati esimgä tuşdı.”(CD); “İlgäri yâzgün asärläringiz bilän bugüngiläri äräsidä qandäy tafävüt sezäsiz?”(TA); “Mingbulâq tuğrisidägi xatni häm şu maqsäddä yâzgün!”(D); “Dâmlä xatni öz qoli bilän yâzdi, öz qoli bilän äqqa küçirib, dostlarigä tutqazdı.”(D); “Çällär avväl xatni kimgä yâziş toğrisidä uzâq bahsläşişdi.”(D); “Men bultur äktyäbrdän başläb uruşdä, fräntdä qän keçib yürgändä yâzgün xatlärim qani?”(D); “Men bir con väqeälärü con ädämlär hakidä yâzib yürädigän, özidä cön qalamkäşmän.”(L); “Goyä özim haqımdä yâzâyätgändäymän.”(L); “Künigä beş sahıfädün yâzümän.”(L); “Tuğrisini aytgändä, dâmlä bu xatni faqat bir andişä bilän, u häm bolsä ikki qâqbâş xatni özläri yâzsä Ätaqözigä nisbätän nähaq gäplär ötib ketmäsin, degän andişä bilän yâzgündi.”(D); “Muhämmäd Sıddıq bu haqdä şundäy yâzadı.”(KŞD)</p>
yâzdır-		+	+							2	25	Yazı yazdırmak, kaydettirmek.	<p>Aräbçä harflärni bilmäydigän ädämügä yâzdırgän edim.”(SO); “U nimä bolgänini öziyäm tüşünälmäs, faqat bir närsäni bilärdi, keçäsi Ätaqözigä atalgän vasiyätnämäni yâzdırıp bolgändän keyin özini birdän yengil sezdi, yengil sezib, qandäydir cüdä äsâyıştä, cüdä tınıq uxlädi.”(D); “Mening äldimdä öz şaxsiy dokäningizdän beräyätgändäy bolib, ärqavârdän tumän hisäbigä</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													<i>yâzdır</i> ib qoyıbsız!”(D); “Ammâ peşânäsığä <i>yâzdirgän</i> ädänni Sâlihov endi körüb turışidi.”(SO); “Kaltâbinlik qılıb peşânäsığä <i>yâzdirgäni</i> özigä cäbr boldi.”(SO)
yâzil-									+	1	397	1. Açılmak, serilmek, yayılmak. 2. Dertten kederden kurtulmak, içi açılmak, rahatlamak.	“Bâşing ağrisä pirämîdän içib, cindäk uxlä, keçgüçä <i>yâzülib</i> ketäsän.”(KK)
yâzil-			+	+	+	+					4	397	Yazı yazılmak. “Dâmlä sekin ‘üf’ târtib, stolgü <i>yâzilgän</i> qolyâzmälärni yığıştirä başlädi.”(D); “Nâmingiz tarıx betlärigä <i>yâzilädi</i> .”(YOS); “Özbeklär üçün tarıx sahıfäsığä <i>yâzilädigän</i> bebahâ sözlär köp...”(TA) “Bu, Mingbulâq haqıdä, togrırâğı, qurılmâqçı bolâyâtgänvıgänt çärvä kompleksining u yergä nâtoğrı tüşâyâtgäni toğrisidä <i>yâzilgän</i> şıqâyät tarzidägi bir nârsä edi.”(D); “Xulläs, işlärim räsvâ boldi, Saidqul ukä, qaytädän tikläy desäm, qoldä <i>yâzilgän</i> yägänä nüsxä edi.”(L); “Maktüb yigirmänçi dekâbrdä <i>yâzilgän</i> ekän.”(L); “Şe’rlär siyâh räng qalâm <i>bilän yâzilgän</i> edi.”(CD); “Darvâqe, yuqâri malaqa vâ mahârät <i>bilän yâzilgän</i> äsârlär qatâri bu râmân asâsidä keyinçälik köp qısmli telefilm yüzägä keldi.”(D); “U hâldä uning nâmi äbädül abäd qârâ <i>bilän yâzilişi</i> keräk.”(SO); “Hali siz, men ‘neçün sevämân Özbekistänni’ şe’rining yâziliş tarıxını sorâb-sürıştirdingiz, älbättä, şu orındä men mälâmät qılmâqçı emâsmân, ammâ aytiş keräkki, bu şe’r, yanglışmäsäm, ottiz beş yıl ilgäri <i>yâzilgän</i> , oşä dövrdä Özbekistänni paxtäsi üçün, ältini üçünginä hürmät qılğän, hürmät qılmägän bolsädä, şundän fäydälängän qudrätli müstâmläkäçi sinflär

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

ye-		+	+	+	+				4	8392	1. Yemek yemek. 2. Sarf etmek, harcamak. 3. Mülküne geçirmek, rüşvet almak. 4. Kötü kullanmak, kullanılmaz duruma getirmek.	<p><i>bolgân.</i>”(TA)</p> <p>“<i>Hämmâni yeb adâ qulâdigängâ oxşâydi.</i>”(KK); “<i>Qulâqmiyânni yeding-kü!</i>”(KK); “<i>Felini bilmâgân kältâkni yeydi.</i>”(CD); “<i>Mayli, qarzgâ yeyapmân,</i>’ deb oylâyqâl, keyin payti kelgândâ uzârsân.”(L); “<i>Şu tâmânlârgâ ötsâk, albättâ, dolânângizdân yeb ketib turâmiz.</i>”(CD); “<i>“Umârxocâ buvângiz ektirgân yângâkdârdân yeb köring.</i>”(CD); “<i>Keyin sen râis âdâmsân, öläy âgâr âdâmlârnîng haqûdân yeb yürgân çıqasân!</i>”(L); “<i>Âş xuşxör bolgân ekân, Yaxşibâvev zor iştaha bilân yedi.</i>”(L)</p>
yeç-		+	+	+	+				5	190	1. Bağlı bir şeyi çözmek, açmak. 2. Elbiselerini çıkarmak, soyunmak. 3. Bir sorunu çözmek.	<p>“<i>Bu muâmmâlârni esâ nihâyâtdâ dânalik, uzâqni körâbilişlik bilân yeçiş kerâk bolür edi.</i>”(TA); “<i>Boribâvev qâri qâqılmâgân postinini bir siltâşdâ yeçib, çetgâ irgîtdi, postinining üstigâ qukdüg telpâgini âtib, müştî bilân stolni qarsillâtib urdi.</i>”(D); “<i>U öz xânâsining eşigini sekinginâ açib kirgân vaqtidâ yâş cüvân kiyimlârini yeçgân, kartdâ uxlâb stârdi.</i>”(KK); “<i>Muâllim bir âz cim turdilâr-dâ, kâvüşlârini âyâqlâridân yeçib âlib.</i>”(KŞD); “<i>Ulâr muâmmâlârini yeçiş hazilâkâm yumüş emâs.</i>”(TA); “<i>Zebi yürâgidâ tûgilib yâtgân zor tûgünni yeçib yubârgân edi.</i>”(KK); “<i>Goyâ uni qıp-yalângâç qıldilâr, alâneçik haddâv taşqari yalângâçlâdilâr uni yâlgız üst-bâşlârini yeçib âlmâq bilânginâ qâlmâsdân, quyâşi, havâsi, gâvğasi, ışığı, qılığı vâ sözlârini hâm târtib âlgândây boldilâr.</i>”(KK); “<i>Kirib, dârrâv qâzıqdân yeçib âlibdi.</i>”(L); “<i>On kün ilgâri yeçib taşlâgân postinigâ orâlib titrâydi.</i>”(SO)</p>
yeçil-			+						1	14	1. Bağlı bir şeyin çözülmesi, açılmak. 2. Bir sorunu	<p>“<i>Maşkürâ mäsâlâsi qay tarzâdâ yeçilâdi?</i>”(TA)</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

												çözmek. 3. İyi bir duruma gelmek.	
yeçin-		+		+								2 25	Elbiselerini çıkarmak, soyunmak. “Kämärni yeçing , xocäyin, dedi Miryâqub, ikkälä üy sizniki.”(YOS); “Bu kelgändä yeçingän koyi muning kârtidä yâtişi negä kirgänini körsätib turadı.”(YOS)
yedir-		+	+		+							3 19	1. Yemek yedirmek. 2. Rüşvet vermek, para yedirmek. 3. Sürerek yedirmek (merhem, ilaç vs.). 4. Aldatmak, kandırmak. “Goyâ u ertâ-indin humâ qutpini başigä qondirib âladigändäy, izzätini cäyigä qoydi: elçi keltirgän nemätlärdän tokin дәstürxân yasädi, hämşirä qızlärgä çây buyürdi, gäp âräsidä häzilläşmäqni häm unütmädi, bizniki şu, äq-sâqâl, öziniğini özigä yedirämiz .”(L); “Qani, oşâ şägird mengä düç kelsinçi, eçki goştini uning özigä yedirärdim! ”(L); “ Uni yedirib-ïçirib dimäğini çäğ qılışdi.”(SU); “Paçaqqınä bir özbek, tayâqdäy toğri, toğriligi başigä balâ; özi yemäydi, birâvgä häm yedirmäydi , dabdäbäni xuşlämäydi, pläni uçmä-uç yäki marrägä yetmäydi, sâbäbki, qoşimçä yeri yoq, ikki tâğ qäpқasidä çigit undirädi, xäläs.”(L); “Qaysi bir yer yutkürgü yedirdingiz.”(UP); “Yâ men ölgür gäp bilän yedirmädimmi? ”(UP)
yel-			+	+		+						3 24	1. Esmek. 2. Uçmak. 3. Çok hızlı koşmak. “Yoq, men fivälklär ustigä uçar yuldüzdäy yelib bårdim, şähärni vayrânägä aylântirib, xalqını qullikkä sätdim.”(SU); “Yaxşibäyev häm uning ârtidän ergäşib, ikkâvi häm öziçä bir daracägä yetgänläridä, Yaxşibäyev ehtiyätsizlik qilib, târrâq bir davradä qırq ältinçi yılning keç bahâridä Urtaqorğan şähri köçäläridä yelib ketäyâtgän maşinädä tuygän faxrini aytib berädi.”(L); “Akbär äldindä yelib bärädi.”(UP)
yelpi-		+										1 16	1. Yellemek, yelpazelemek. 2. Sallamak, yerinden “Kampir üstäl üstidän bir romälçä älib özini yelpirdi , yelpidi-dä gäpkä başlädi.”(KK);

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												oylatmak, uçurmak. 3. Rüzgâra savurmak süretiyle temizlemek.	" <i>Hali dumini yelpib, çävigä şıl-p-şıl-p urädi, hali ärqa äyâqlärini betâqat kötärüb taşläydi.</i> "(CD)
yemir-		+								1	15	1. Yıpratmak, aşındırmak, şeklini değiştirmek. 2. Tahrip etmek.	" <i>Bundän bir äy muqaddäm, aprel äyişniğ äxiridä häm şundäy qârä tofän kötärilib, ne azâblär bilän undirilgän çığıtlärni ildiz-pildizi bilän kokkä sävürüb, arıq vä zävürlärni yemirib ketgändi.</i> "(KK)
yeng-		+				+				2	484	Yenmek, kazanmak.	" <i>Men umrimdä kattälärni gäp bilän yenggän ädämni körmägän edim, oşä yerdä kördim.</i> "(CD); " <i>Mädäminbek şundäy bolışını äldindän bilgänmi, bu gäzäb, bu nafrätini mayin cilmäyiş bilän yengmäqçi bolib qorbâşining ızidän üygä kirdi.</i> "(SO); " <i>Germänni yengsäk, közlär yuvâşlänädi.</i> "(KK); " <i>Yıqılğan pälvän häm aççığımı külib yengüdi, dedi yänä Miryâqub.</i> "(KK); " <i>Yaşâş üçün küräş bärâyätgän bolsä, ädätdä küç bilän yengälmügän ädämlär hiylä bilän yengüdilär.</i> "(KK)
yengilläş-							+			1	24	1. Hafiflemek. 2. Düzelmek, iyileşmek.	" <i>Goyâ kimdir biräv bir haftädän beri kökräğini bäsib yätgän ägir täşni älib taşlägänü, cismi häm, ruhu häm ukpärday yengilläşib qälgän!</i> "(D)
yet-			+	+	+	+				5	2487	1. Bir yere ulaşmak. 2. Bir hedefe ulaşmak. 3. Bir haber etrafa yayılmak. 4. Miktar ve hacim bakımından bir seviyeye gelmek. 5. Belirli bir çağa, yaşa gelmek, yaşamak, ömür geçirmek.	" <i>Çünki uning tāmiri suvgü yetgän.</i> "(TA); " <i>Bugün insānning dāsti yuldūzlārgū yetdi.</i> "(TA); " <i>Birāzdän song eski tanışım xayāl kömāgingū yetdi.</i> "(KK); " <i>Lātāfāt dūgānāsining qandāydir zārli ilticāsīgā boysünib, bağ ārtidāgi soqmāq yollārdän aytgän cāyīgā, aytgän vaqtidū yetib bārdi, bārdi-yū, közi tarvaqaylāb osgän tanış keksä tutgā tūşib, gālāti bolib ketdi.</i> "(D); " <i>Oşändä telegrāmmā ārquāli xabār tāpgän tāgasi hāvlidän tābutni kötärüb çıqayātgānlāridä yetib bārgändi.</i> "(D); " <i>Qırqbelgā āqşām ārälāgändü yetib keldi.</i> "(SO); " <i>Qārāngı qış</i>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KAR/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p>künlâridân qâlgân dâğlar, tört dâvâr ârâsidâ yaşâşdân kelgân sıqundılar, âtâlärdân ötgân zulmlâr, sâvçilârdân yetgân tâşvişlâr barhâm yemâgânmi?”(KK); “Ançâdân keyin dâdâm yâlgız qaytib, Câhângir bir yumüşni bâcârib izimizdân yetüdi, deb ikki ayâlni ergâştirib ketibdilâr.”(SO); “Dâmlâ sözini tügâtâlmây, nagâhân köz âldini qârâ tumân bâsib, nimânidir uşlâb qâlmâqçi bolgândây qollarini kötârdi-yü, ârqasidân yetib kelgân Proxorning qoligâ qulâdi, qulârkân, Ali möylâvning ingiçkâ, çiyildâq âvâzi qulâgigâ çalindi.”(D); “Çamân akângiz Tâyir elçi bilân yetib kelib, Akmâl orisning çangâlidân qutqarib ketdi.”(CD); “Lekin ulârning tadqiqâtlâri bizgâçâ yetib kelmâgân, anıqrâği, bu xulâsâlâr bizdân yaşirilgân.”(TA); “Bizgâçâ yetib kelgân hikâyâtlârgâ körâ Rasûlillâhning yaşâş tarzi, fikr yüritiş yosini âddiylik vâ büyüklükning betâkrâr timsâli hisâblânâdi.”(TA); “Yol oşâ yerğâçâ yetgân.”(L)</p>
yetâklâ-		+	+	+	+				4	60	1. Koluna girerek yürütmesine yardım etmek, taşımak. 2. Önderlik etmek.	<p>“Ulâr şundâyiligiçâ hâm câzibâli, surlî xayâlni uzâq-uzâqlârgâ, yuldüzlârdân hâm yırâq âsmân kâmärlârigâ yetâklâydi.”(TA); “Ammâ yâdimgâ keçâgi kün, yoqâlgân cacci dâftârçâ vâ undâgi yâzüvlâr, meni şiypân tagigâ yetâklâb bârgân surlî kökiştâb nur tüşâdi-yü yânâ içim ârzıqıb kelâ bâşlâydi.”(CD); “Grâfni yâningü yetâklâb kelişdi.”(L); “Toğri, dâmlâ bir qançâ yâş şâirlâarning mâşqlârigâ qalâm urib, ulârgâ anıq yol-yorıqlâr körsâtgân, bazilârinî esâ, qollâridân yetâklâb matbuât eşigigâ eltib hâm qoygân.”(TA); “Nâilâc sökişni nâsyâ qilib, ğâv yâğâçini tuşirib, eşâkni hâvlidân yetâklâb çıqıb ketâyâtgân ekân,</p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<p><i>birdân Almärdänning enäsi päydä bolib, qoligä yâpişibdi.</i>”(L); “<i>Dombâq oğli quridek bilângläb, tipirçilar ekân, ayâl ästänädän otibâq uni yergä qoydi vä cacci qolçäsüdän yetäklüb äldi.</i>”(CD); “<i>Dünyädä şundâq şâirlär häm bolädiki, ulär öz şe’riyatini özi hayâtligidâyâq safdän çıqıb qâlišini fâhmläb, nägirân ädämni yetäklägändây yetäklüb älädilär, şeriyätining mavcüddigi haqidä ‘pöşt-pöşt’ läb, eslätib turädilär.</i>”(TA); “<i>Ävgä yetäklägän änä boridän farqı şu ketişidä häm gâp sätib ketyäpti.</i>”(CD); “<i>Lekin u kişining zâtläridä mävcüd bolgän yaxşilik şu kârî xayrgä u kişini yetäkläydi.</i>”(KK); “<i>Sigirimni yetäklüb çıqdim häm, dârvözäning tämbäsini tüşirdim häm, bilmädi.</i>”(CD)</p>
yetiş-			+	+	+	+			4	127	<p>1. Bir yere, hedefe ulaşmak. 2. Eğitim almak, iyi yetişmek. 3. Yeterli olmamak, kâfi gelmemek.</p>	<p>“<i>Bärä-bärä Dantegä yetişdim.</i>”(TA); “<i>Hakimcän öz xocäyininin tabi bir äz älingänini päyqadi şekilli, uning yârdämigä yetişmäqçi boldi.</i>”(D); “<i>Bälki râstdän häm osärsän, lekin bungä yetişing qyin...</i>”(L); “<i>Säsâniylär süläläsi dävridä yetişgän mäşhur sâzändälär Nekisâ Çangiy, Äzâdvär Çangiy, Gesoy Nävägär, Sarkaş vä Sarkäblär beväsitä väki bilväsitä bärbäd şägirdläri hisäblänädilär.</i>”(KŞD); “<i>Tarixtä millätimiz bağridän yetişib çıqqan büyük şaxslär eng uluğ mäfküräli zâtlär edi.</i>”(TA); “<i>Birinçi tafsilätning buldürüqdän yetişib çıqqan sän-sänâqsiz mänsäbdâr şaxslärgä ibrät bolgäni tayin.</i>”(L); “<i>Ähüstäxän ne-ne ümidlär bilän yetişgän toyigä bär-yoğini sarfläb, süvdän çıqqandekkinä yalängäç boldi-qoydi.</i>”(UP)</p>	
yetiştir-			+						1	19	<p>1. Mahsul yetiştirmek. 2. Beslemek,</p>	<p>“<i>Bulärning şunçä yıllär zor berib zorğa-zorğa yetiştirgän ziyräk davlät ädämlä-rini munaqa</i></p>	

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Yasta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (-däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												büyütmek.	âsânginâ (küçälâ bilän!) öldirib ketâ bersälär, ülkädä tutilgän siyâsätning vä hâm u siyâsätni âmâlgâ âşürüvçilärning bir çaqalîk âbroysi qälâdimi? (KK)
yetkiz-		+	+						2	27		1. Bir yere eriştirmek, ulaştırmak. 2. Miktar ve hacim bakımından bir seviyeye getirmek, ulaştırmak.	“Bilärdiki, Qurbânâyni şu daräcägü yetkizgän uning özi.”(L); “Älbättä, dämläcân, täklifingizni bugünâq rähbäriyätgü yetkizämiz... ”(L); “U bir yarim ming som işlägändä, sen ikki minggü yetkizmäkçisän. ”(KK); “Äşnâgü yetkizär? ..”(L); “Äyimpâşşä, siz meni cüdä zor bir xursändlikkâ yetkizäy-yetkizäy deysiz-u...”(YOS)
yeyil-				+	+	+	+		4	18		1. Yenmek. 2. Eskimek, aşınmak.	“Änä beçärâ oğlim aç qälmäydigän boldi, deb bir äz ävüngän, täğäräçädägi äşning şu devâr ärtidä üç azämät tâmânidän iştaha bilän yeyilgänidän bexäbär edi.”(SO); “Bu taâmildä manâ bundäy yeyilädi , eşän bälä, deyä uni ikkigä bolib, asäli äqib yätgän cäyini birbirigä işqadi vä bittäsini singlisinikidän hâm becirimräq äğzigä säldi.”(CD)
yeyiş-		+							1	28		Yemek yemek	“Buzâq, dedi, gözäşünäsning yetävidägi buzâq, aslidä uyäm härif, başqa häriflär bilän qoşilib, yerü suvni halfänä qilib yeyişdi. ”(L)
yığ-		+	+		+				3	850		1. Yığmak. 2. Düzenlemek, düzeltmek. 3. Bükmek, katlamak. 4. Birleştirmek. 5. Yoğunlaşmak, dikkatini bir noktaya toplamak. 6. Bir işe ara vermek, durmak, dinlenmek.	“Bütün küçimni bir nuqtağa yığb küräşüb turär edim.”(KK); “Bugüngi kündä Respublikâ Äqsâqällär Kengäşi vä ‘Mähallä’ camğarmäsi respublikämiz bälälärini yığb futbol müsâbaqasını taşkil qulär ekänlär İstüqlâl tuyğu-sigä sadâqatni körämän.”(TA); “Därvâqae, mening hâm bir äşnäm bär, uyam käpäläklärni yığb yürädi.”(L); “Şäirning Erän älimläri tâmânidän turli manbälärdän yığb çâp etilgän devâni 10 qasidä, 192 gâzâl, 5 qutä, 68 rubäyidän ibârät. ”(KŞD); “Buxärâgü yığb,

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

													haräkätini hazilgü yoygän Nâzâkät, bunça dardgä yengilsiz, deb teğişdi.”(UP)
yönäl-			+			+		+		3	54	Yönelmek.	“Ätni egärlä, deb buyürdi Älämgir, Cähângir itäät bilän ätxänägä yönäldi.”(SO); “Umrinisäbining därçäsigä yaqınlâşgändä birdän toxtädi vä ârçasigä qaytib, Xadiçaxänning üyigä tāmān yönäldi.”(KK); “Täpşiräq yaqınqıramäy, eşikkä yönäldim.”(CD); “Men mäçitgä çıqıb kelaqäläy, ävqatni keyin içärmän, deb taşqari yönäldilär.”(CD)
yötäl-			+	+	+	+	+			5	68	Aksırmak.	“Mening daldäm bilän ilgärlädi, yöläkäy müştigä yötälib, täğagä säläm berdi.”(CD); “Kitâb sengä gäpirsä, mengä yötälädi, dostim.”(UP); “Taşqaridä Pälvân bär, u kirib keläyätgänidü yötälädir, gäpiräbering.”(YOS); “Açğımning küçidän bir yötälib äldi kämpir.”(KK); “Tuni bilän yötälib çıqqan, äzğın yigitning közidä hām afsüs bär edi.”(SO); “Köksävdek yötäläverib, ingilläb gingsiyverib... bir haftädä qäpdäy şalviräb qaldı.”(CD)
yubâr-			+	+		+	+			4	1516	1. Göndermek. 2. Bir yere koymak, bırakmak.	“Ätüvçini uşläb, mäcrühni xastäxänägä yubârsülar hām, mäcrüh yoldä cän bergän.”(KŞD); “Şu[ning] üçün bu yergü yaxşi ämaldärni yubärmäydi.”(KK); “U kişi qayergä bärışni lâzim täpsä, oşä yergü ävväl öz xufiyälärini ayğâqçilärini yubârgän.”(TA); “Öz ornigä allaqandäy bir ayän senätärni yubârädi.”(KK); “Hâziq quyidägi fard bilän räd cävâbini yubârädi.”(KŞD); “Erinmäsdän tänläb xarid qıldı, päçtägä kirib öz qoli bilün päsilkä yubârädi.”(UP); “Ha, ha, Fazilätni yubârämiz, dedilär.”(KK); “Ha, änä mening singlim çıqıb qaldı, üygä topgä yubârämän! dedi.”(KK); “Mening nämeringä yubâr.”(KK); “Qoldâşxocä

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Yasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (düy/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													oqışgâ yubârib yaxşı qılmâbdî.”(CD); “Men vâlidâmgâ âdâm yubârâmân, u kişi cindâkkînâ süykâydîgân dârilâridân yubârsâlâr , undân bir âzginâsini yâlgız belingiz bilân ârqangizgâ süykâb âlsângiz, ândâk fursâtdâ tüzâlîb qâlâdi.”(KK)
yubâril-			+	+	+	+				4	30	Gönderilmek.	“Nâzâkât bittâ âdâm bilân maşinâdâ üyigü yubâridi .”(UP); “Buzib, ekin mâydânlarigâ qoşib yubârilâdi .”(CD); “Buldüruqdân yubârilgân nânqâqı Yaxşibâvevning yâstığı tagidâ saqlânârdi.”(L)
yul-		+								1	366	1. Yolmak. 2. Çimdikleme, yaralamak. 3. Çalmak, gasbetmek. 4. Aldatmak, kandırmak.	“Âdâm bâlâsini yulib, kötârib, yüksâklârgâ âlib çıqmâq vazifâsini körâdilârmî?”(KK); “Mendân âlâdigânini yulâdi...”(KK); “Umrinisâbibini işgâ sâlib qoyib, özi âllaqaylârdâ tâcângligidân kâkilini yulib yürgân Sultânxân endi şâyâtân külişi bilân külib, tâlgünçâ çapak çalsâ bolâdi.”(KK)
yumälâ-			+	+						2	12	1. Yuvarlamak. 2. Ölmek. 3. Yığılıp kalmak, çok yorulmak. 4. Dökülmek, yağmak. 5. Güneş batamak	“Komissâr nazâridâ orâgâ qulâmâdi, bâlki yumşâq gilâm üstigâ yumälâdi , bu gilâm uni âsmângâ kötârib, süzib ketdi.”(SO); “Bir neçâ kişi özidân eketib u yer-bu yerdâ yumälâni qâldilâr.”(KK)
yumil-					+					1	15	Yumulmak.	“Uning behâllik vâ uyqusizlikdân yumilgân közlâri qaytâ bâşdân âçirdi.”(KK)
yumşâr-										1	11	1. Yumuşamak. 2. Sakinleşmek. 3. Azalmak, hafiflemek.	“Qızı aftidân, ançâ yumşârgân , şekilli; kâttâ kündâşlâri tâmânidân hâm harâkât kâttâ...”(KK)
yumşât-		+			+	+				3	15	1. Yumuşatmak. 2. Sakinleştirmek. 3. Azaltmak, hafifletmek.	“İkkinçi tâmândân, ikkâlâ kâttâ kündâşning Zebini yumşâtiş üçün cüdâ qattıq harâkât qulâyâtgânlarini eşitdi.”(KK); “Endi oşâ maşinâ yolâklârdân bir sidrâ ötib, tagidâgi simsüpürgisi bilân yumşâtib berârkânü keyin farrâşlâr yumşâq

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

															süpürge bilân yürüb ötişärkän.”(L)
yupän-						+					1	23	Avunmak, sakinleşmek		“Aşnâ şu bilân yupändi.”(L)
yupät-			+	+	+						3	65	Avutmak, sakinleştirmek.		“Pâççâ xälâmni zorğa yupätib, xatni oqışgâ tutündilär.”(CD); “İçidâ özini yupätdeki, Qurbânây heç qaçân tepägâ çıqmâydi, özi yâtgân danğıllâmâ palâtâni körmâydi, ğâfil qâlâverâdi, axır, Qozibây ungâ, Yaxşibâyevni men özim çaqırdım, deb aytmâydi- kü?..”(L); “Mânâmân degân pirleri hâm câhângirni yupätâ âlmâgân bundây kezlârdâ.”(TA); “Ungâçâ Maryâmni yupätib bâriş keräk.”(KK); “Nimâdir deb xälâmni yupätmâççi boldilär-ü, âvâzlâri çıqmây turib ketdilär.”(CD)
yuq-				+		+					2	359	1. Temas etmek. 2. Bulaşmak. 3. Tesir etmek, başkasına geçmek. 4. İyi gelmek, yaramak.		“Uning alâmi Yaxşibâyevgâ hâm yuqdi.”(L); “Oşâlârdân yuqib, men hâm şer yâzişgâ tutindim.”(L)
yuqtir-				+		+					3	15	Sürtmek, bulaştırmak, temas ettirmek.		“Undâ Aşnâ Cüdâ ruhli edi, gâpini eşitgân âdâmgâ ruhini yuqtirmây qoymâsdi.”(L); “Âvrupâ tarâflârdâ oqıb kelgân ekân, bizgâ hâm savâddân yuqtirib, vaziyâtni vaqtidâ anglâb, inqılâbni, badâz yangi hukümâtni hâm tan âlib, yerlâri- yü yıqqan pullâri ni özi tâpşirib, ottizinci yıldâ dünyâdân köz yumdi.”(L); “Baribir, özigü yuqtirmâydi.”(L); “Matlübâ içidâ zil ketgân bolsâ hâm, sırtigü yuqtirmâgân boldi.”(UP); “Hâmmâimizgâ yuqtirmâsâ edi.”(SO)
yut-				+		+					4	249	1. Yutmak. 2. İçine çekmek, içmek. 3. Bir şeyi söylemekle söylememek arasında		“U hâm ânâdân kâm sâğınmâgân, lekin kelinlik hâyâsini qilib, ândişâ bilân dârdini içigü yutâdi.”(UP); “Yoq desâ, faqat âyisi emâs, akâsining baxtigâ hâm zâmin bolışigâ aqli yetâdi, aqli yetgâni üçün hâm

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasta Hâli (bilän/birlä/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları		

												kararsız kalmak, kendini tutmak.	<i>älämini içigä yutädi.</i> ”(D); “Bağlarımızı saylarımızı şähär yutdı , ornidä domläär qozıqârındäy pârâb çıqa başlädi.”(D); “Bu bätqâq köp ädämlärni yutgän. ”(SO); “Cähângirni yutmädi. ”(SO); “Bu işingiz delfingä oxşaydi, toqsän ältitâ tişi bolä turib, ävqatni çaynämäsdän yutädi u. ”(UP); “Germäniyâ sürät bilän yutädi. ”(KK)
yutin-		+							1	14		Yutkunmak.	“U yengil qalqıb, äğzidäginini yutgisi kelmäy yutindi. ”(CD);
yuv-		+	+	+	+				3	247		1. Yıkamak, temizlemek. 2. Zarar vermek. 3. Sulamak. 4. Kutlamak.	“Agär men Fazilätxängä muhabbät qoyib günäh qılğan bolsäm uruşgä yubâringlär, günähimni qânim bilän yuvämän , deb iltimäs qulädi.”(D); “Song, nafsi qängaç, boşägän idişlärni vannaxânädä yuvib çıqdi, quruq saçıq bilän artib, tağın servântgä terib qoydi.”(L); “Siz, Turğunbây, gullärning suvini almâştiring, siz, Yävqäçbek, pıyälälärni yuving...”(L); “Möndidäy xâtin bolib, erinning paytävasini yuvib , yävğanini pişirib yürgänim tüzük emäsmidi, Nazâr ätä?
yuvil-			+	+	+				3	18		Yıkanmak, temizlenmek.	“Yangi terilgän räng-bäräng güllärdän gultâc kiygän xâtinning muättâr suvdä yuvilgän saçlari yaltirâb turârdi.”(SU); “Lätâfätning yaş bilän yuvilgän yüzidä yänä oşâ çeksiz ilticâ aks etdi.”(D); “Hây, quşlärdek uçib yürgän yengil cän, Gavdäng endi tuprâqlärgä qoyildi, Izläring qam yer betidäy yuvildi , Faqat, ruhing ketmäs änä bağridän!”(YOS)
yuvin-			+	+					2	46		Yıkanmak, temizlenmek.	“Buni qarâki, Äläpär degän boribäsär yangi yalâqdä yuvindi yalägänidän keyin eskisigä qayrilib häm qarämäsdä.”(L); “Atäy sâvuq suvdä yuvindi , sâqâlini qurtışlâb, yänä sâvuq suvgä yüzini çaydi.”(L); “Yâş cuvân harir vä çirâylik kiyimlari bilän yuvinib-täränib üyning ortäsüdä turârdi.”(KK)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

yügür-			+	+	+	+	+				5	465	<p>1. Koşmak, acele etmek. 2. Ortaya çıkmak. 3. Hızlı akmak.</p> <p>“Kartinä toq-tälib, hämmä xalq taşqarigä yügürdi.”(KK); “Unläb kişi müştini tügümläb ayvängä yügürdi.”(KK); “Mingbâşi dârvâzä açilgän hämân taşqarigä yügürgän edi.”(KK); “Xâdim cävâb ornidü yügürüb çıqıb ketdi.”(UP); “Qum tepädä tünäyin, qâp ton kiyäyin, yâ men vahşiy bolib, biyâbânlärdä yügürüb, ädâmlärdän yırâqlaşâyın, älämdän yoqâlâyın.”(KŞD); “Vä birdän bu gün mäşvârat küni ekâni yâdimgä tüşib, cân hâlâtdä ârğasidän yügürdim.”(CD); “Ârğasidän yügürämän deb yıqlıb tüşâyâzgän Fazilätni Âtaqozi uşläb qâldi...”(D) “Ârğasigä ögirilgänidä bâşini eggâniçä şitâb bilän yügürüb kelâyâtgän buğuni kördi.”(SO); “Ât pişqirib, tippâ-tik turdi-dä, cân-câhdi bilän yugürüb, quşdây uçib ketdi.”(SU); “Namünçä yâv quvlägändây yügürmäsäng?”(CD); “Uning bu gâpini oşälär eşitib qälädigändek yügürüb kelib qani şu sözlärni aytgän tilingni körsät deb bâşidä qamçi oyi äyâtgändek quyânşünâs gâpni çalğitdi.”(UP)</p>
yügürgilä-			+		+						2	17	<p>1. Koşmak, acele etmek. 2. Üzerine yürütmek.</p> <p>“Sâligä aytmäy häm Novvostepâning üstigä (öziyâm bedâpâyâning pastidä kavş qaytârib yâtgän ülkân nâzvâsgä oxşâydi), oşâning üstigä yügürgiläb çıqıb ketdim.”(CD); “Kättä bağ yâqalâb, qävünpäliz bilän ortädägi dälâ soqmâqdän âldinmä-ketin Bozsuv tāmāngü yügürgilädik.”(CD) “İçkâridän yügürgiläb çıqqan âşnälârim bulârne körib, qorqıb ketişdi vä şâşâ-pişâ özlârini çetgä âlä başlaşdı.”(CD)</p>
yügürtir-			+	+							2	18	<p>Koşturmak, acele ettirmek.</p> <p>“Vây, âpâ-yey, kelgänäkânsiz, birântä bâlâni yügürtirmâysizmi?”(CD); “Nüsrâ t pâççâ kelgänläridâyâq âyim qolimgä bittâ peşânâbâğ tutqazib,</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bitunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vassta Hâli (bilân/birlâ/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													<i>nângâ yüğürtürmäççi bolib turgân edilär, xâlälärim kim qoltıgıdâ ikkitâ zâğârâ, kim törttä külçâ, kim dâkâ româlgâ orâb üç bolâk çüräk kötärüb kelib, girdâbgâ qoydilärü dâstürxân toldi qoydi.</i> ”(CD)
yüklä-		+	+						2	43	1. Yük yüklemek. 2. Vazife vermek.		“Endi amir meni subhudämädän âqşâmgâçâ ordädâ uşläb, muällimim bacârgân hämmâ işlärnü mening zimmâmgâ yüklärdi. ”(KŞD); “Ällâh mening zimmâmgâ şu yumüşni yüklägän. ”(SO); “Şunçâ yıl bütün aybnü oşâ cuvângü yüklärdi. ”(SO); “Bu ismni neçâ yıllärdän beri ünvan tutib, bu ism üstigâ neçâ-neçâ yaxşı-yü yâmân körgiliklärnü yüklüb, axiyri u metinläşib, misâli men tâşbaqayü Saidqul degân ismim üstimdägi sangkâ-sägâ aylänib ketgân ekän.”(L)
yüksäl-				+	+	+	+	+	5	82	1. Yükselmek. 2. İlerlemek.		“Turdiy, ‘Muhammâslär’ Tüyâ minib âlgân Digrân quruq carlik âstigâ toplänib âlgân alämzädâ suğd vâ baqtriylär tepäsüdâ yüksälib turärdi.”(SU); “Vây, şorim’ Ävâzläri här tarâfdän yüksäldi. ”(YOS); “Hävüz boyidän yänâ qahqaha yüksäldi. ”(YOS); “Şäytân beädäbligädän şarmändâ boldi, âdâm âdâbi bilän yüksäldi, deydi.”(KŞD); “Ulärning oy-fikrläri, mulâhazälärini tingläb turib, beixtiyâr könglim tâğdek yüksälädi. ”(TA); “U bepâyân tekislikläär üzrâ yüksälib turgân yüzlüb şähärlärni kördi.”(SU); “Ulär äppâq dalälär üzrâ yüksälib turgân, qâr bâsgân tâqqa yetib kelişdi.”(SU)
yüksältir-		+							1	15	Yükseltmek, iletmek.		“Sarâygâ yaqın turgân adibläär, yani sarây adäbiyâtı vakilläri adäbiy tilni yüksältiriş, gâzâl, qasidâ, masnâviy, yâdnâmâ canrlärini takâmil-lâştirişgâ benihâyät kattâ hissâ qoşdilär.”(KŞD); “Cänlilär qayrilib bâqmâyäcäklär, Şafaqlär

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler	
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vassta Hâli (bilän/birlä/lä)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-râ)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

													qızarıb âqmâyəcəklär, ölim âlqışını yüksältirəcək , Zulmät ğurüblärdän salâm berəcək.” (YOS)
yür-			+	+	+	+	+	+	+	7	4083		<p>1. Yürümek. 2. Bir tarafa gitmek. 3. Bir yerde bulunmak. 4. Sürekli bir yerden bir yere gitmek. 5. Bir yerde yaşamak. 6. Bir vasıta ile yolculuk yapmak. 7. Bir oyuna devam etmek. 8. Çalışmak, işlemek. 9. Sevdiği ile vakit geçirmek. 10. Kanmak, inanmak. 11. Haber yayılmak.</p> <p>“Unggä yürsängiz.” (KK); “Bunaqa yolğä yürmäsä keräk edi.” (CD); “U âtining cilâvini bâşidän âşirib, bir qadäm âldingü yürdi.” (CD); “Eşigimizning turümünü buzğüdek taqillätâyâtğän kim ekän, deb qorqa-pisä oşä yâqqa yürdim.” (CD); “Sämädä yuribdi hânüz yâlgız äy...” (TA); “Mendäy bolğändä yüräversin! deb baqırdı soft.” (KK); “Äyim çaqırışlärini qoymâydilär, men esäm äyâğı kuyğän tâvuqdäy tâmdä yüribmän.” (CD); “Mâyli, yaxşı bär, dedi akäm häm quruqqnä vä xayr-xoşläşğän kâbi ârğasidän yürdi.” (CD); “Ärtidän yürib, baländräğ cäygä yetdim.” (L); “Qani, izimdän yuring-çi.” (L); “Kasätkin şiddätli qadämlär bilän eşikkä yürdi.” (UP); “Sen bilän yürib şundäy boldim, betävfıq!” (KK); “Ätaqözi şitâb bilän yurib içkärigä kirdi.” (D); “Aslidä ertäläbki nänüştäsi bilän yürgän edi.” (UP); “Bälki, biläks, bilmägän kişidäy bolib yürdim.” (KK); “Kürârtä yurgändäy yüribmiz, desäm häm diy-diyäni başläğän bolämänmi?” (D); “U ikki qavätli taxtä karävâtlärni, şarpädäy yürgän, otirğän, yâtğän ädämlärni körgisi kelmäy közlärini yumdi.” (SO); “Polat (sekinginä, xuddi surätdek yürib bärir bir gül üzädür vä sekingikä tatsib soyädür.” (YOS); “Şunçä yürib, közim tüşmägän ekän, bargidän meväsä köp.” (CD); “Aleksändrning hämmädän mähürräğ bolib çıqqanıgä sâbâb, u ilgäri häm şox ätlärni minib yürgän.” (SU); “Rustäm kättä yol yâqasigüçä dadil yürib keldi, şart</p>

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri										Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Belunma Hâli Eki (-dâ)	Ayrılma Hâli Eki (-dân)	Vasta Hâli (bilân/birli/âli)	Eşitlik Hâli Eki (dây/-dek/-çâ)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArî/-râ)	Snurlama Hâli Eki (-KAçâ)	İstem Sayıları		

													keynib otişgâ yürägi betlämäy payt päyläb turdi.”(UP); “Nahâtki men, hâkimning qızı umrimning äxirigäçä çolmä-çöl daydib yürsäm?”(SU)
yüriş-			+							1	291	1. Yürümek. 2. İşleri iyi gitmek.	“Qızlar orinläridän turib u yâq bu yâqqa yürüşib qaldılar.”(KK)
yürütül-						+				1	11	1. Yürütülmek, sürdürülmek. 2. ...diye bilmek, ...diye adlandırmak.	“1929 yulgäçä saqlänib, keyin räyân sözi bilän yürütülgän.”(KK)
yüzlän-				+						1	81	1. Bir tarafa yüzünü dönmek, yönelmek. 2. Bir tarafa doğru yürümek.	“Hâzir istuqläl şarâfati bilän cahângü yüzländik.”(TA); “Songrä mingbäşi Qâsim layläkkä yüzländi.”(KK); “Songrä şaharlikkä yüzländi.”(CD)
zähärlä-			+			+				2	15	1. Zehirlemek. 2. Azap çektirmek.	“Ulärni buzib, yâlgâiçilik, fisq-fäsâd, makr zähäri bilän zähärlägän siz özingiz emäsmi?”(SU); “Tökilmägäni bäsdirki, yüräkni zähärläb yubäryäpti.”(L); “Uni qân zähärlädi.”(SU)
zâncirlä-			+			+				2	16	Kilitlemek, kapatmak.	“Darvâzaning narigi qanätini hâm yâpib içidän zâncirläb qoydim.”(KK); “Mehmân xânä eşigini hâm içidän zâncirlädim.”(KK); “Tur, ortä eşikni zâncirläb âl.”€
zârlän-							+			1	20	1. Bir durumdan rahatsız olmak, bir durumdan şikâyetçi olmak. 2. Hayıflanmak.	“Şükürov bu belgilär nimädän ibârät ekänini hali angläb âlâlgäniçä yoq, angläb âlişigä hali imkân hâm bolmädi, çünki Ätaqazi birdä çortkesär, birdä cudä samimiy, äqköngil, hattâ äciz tuyülär, birdä öz mänfäati yolidä hämmäni bäsib-yançib otişgâ tayyâr körinsä, birdä işi yürüş-mägänidän öksib, yâş bälädäy zârlänib qälärdi...”(D)
zävqlän-						+				1	24	Zevk alınmak.	“Abrâr Şükürov qaynânäsi bilän qaynâtäsining quvnâqligigä, ulärning hayâtdän zävqlänä âliş qâbiliyätigä dâim haväs qilib yürärdi.”(D); “Mehmân özining askiyäsüdän özi zävqlänib küldi.”(CD); “Hazildän zävqlänib, öpişdilär.”(SO)

Kök/Gövde Türü	Aldığı Hal Ekleri											Anlamı	Örnek Cümleler
	Eksiz (Yalın Hâl)	Yükleme Hâli Eki (-ni/-i)	Yaklaşma Hâli (-KA)	Bulunma Hâli Eki (-dä)	Ayrılma Hâli Eki (-dän)	Vasıta Hâli (bilän/birli/ili)	Eşitlik Hâli Eki (däy/-dek/-çä)	Yön Gösterme Hâli Eki (-KArı/-rä)	Sınırlama Hâli Eki (-KAçä)	İstem Sayıları	Sıklık Sayıları		

zorlä-		+								1	39	Zorlamak.	“Şäir çinäkäm şeriyät qandäy bolışı keräkligi haqidägi öz qaräşlärini zorläb tiqıştırmäydi.”(TA); “Näzik yigit sänlärdä, salgä çarçäb qäläsänlär! dedi Xaçek özi zorläb befärq körsätib.”(UP)